

Departament d'Història Moderna i Contemporània
Universitat Autònoma de Barcelona. Juliol de 2012

TESI DOCTORAL

Josep Roca i Roca.
Polític, periodista i escriptor republicà.
Els anys de joventut, 1848-1878.

Juli Colom i Bussot

Director: Dr. Pere Gabriel i Sirvent

Índex

Introducció.....	7
1. Infantesa i adolescència (1848-1867).....	18
Entorn familiar i primers estudis.....	18
Un orfe de 17 anys.....	20
L'entusiasme líric.....	24
2. Davant la Gloriosa (1868-1869).....	40
La iniciació política d'un jove de lletra.....	40
<i>Lo Cop</i> i el catalanisme revolucionari.....	41
La militància republicana federal.....	44
Primeres lletres i armes polítiques a la premsa.....	55
Roca, membre del comitè federal de Barcelona	59
La insurrecció de setembre-octubre de 1869.....	67
3. La política republicana (1870-1872).....	73
Transigents i intransigents.....	73
“La Contribución de Sangre”: Roca i Roca contra els progressistes.....	89
La “Declaración de la Prensa” i <i>La Razón</i>	96
La sortida a la llum d' <i>El Independiente</i>	101
<i>Lo Ponton</i> : un mosquit molt molest en temps convulsos.....	102
Fotografia instantània de Roca: Roca i Roca vist pels seus amics (<i>circa</i> tardor de 1870)	122
La incorporació a <i>La Campana de Gràcia</i>	126
Disputes sobre la propietat d' <i>El Independiente</i> . Aparició de <i>La Independencia</i>	131
Davant les primeres eleccions sota la monarquia d'Amedeo. Les tensions entre els republicans de Barcelona.....	134
La Commune i la seva influència en el federalisme arceloní	139
La benevolència envers els radicals.....	146
<i>La Independencia</i> i la Junta Municipal interina.....	149
Cronista de la visita del rei Amedeo a Terrassa.....	153
L'homenatge a Joaritz.....	155
Els republicans transigents i la il·legalització de la Internacina.l	158
La “Unió Republicana” i la lluita entre el comitè i les juntes de districte.....	162
Suspensió de <i>La Campana de Gràcia</i> i primers números de <i>La Esquella de la Torratxa</i>	176
Roca i Roca contra la minoria federal de l'ajuntament.....	186
El clímax de l'enfrontament entre el comitè i els districtes.....	189
La insurrecció d' El Ferrol.....	199
Les darreres setmanes de la monarquia savoiana: la preparació de l' Asmblea federal i el “Manifest dels equilibristes”.....	205
4. La Primera República.....	212
Els primers dies de la República.....	215
L'agitació del 20 de febrer.....	218
Esdeveniments del 9 de març: de com Roca va contribuir a evitar la proclamació de l' Estat Català... ..	221
Nous moviments intransigents: el 5 d'abril a Barcelona.....	226
Abril- maig: activitat política i doctrinal de la transigència federal.....	232
El fracàs de la candidatura per a diputat constituent: els intransigents contra Roca i Roca	238
Els fets d'Igualada i la qüestió de la disciplina a l'exèrcit.....	244
Les Corts constituents i els governs de Pi i Margall.....	248
Les eleccions municipals de juliol.....	259

Cap al cantonalisme.....	264
De Salmerón a Castelar: “Nuestra última carta”.....	286
La visió de Roca de La Primera República des de <i>La Campana de Gràcia</i>	294
5. La República de 1874.....	331
Davant la caiguda de la República Federal: la reacció de Roca i Roca.....	333
La nova etapa de <i>Lo Ponton</i>	339
L’evolució del pensament polític de Roca i Roca.....	353
<i>El Cañón Krupp</i> : “quemados en el árbol de Gernica espárganse a los cuatro vientos las cartas forales...”	362
“Sense fer als carlins una guerra sense quartel, indignes foram de proclamar l’ idea de República”	373
Segona aparició de <i>L’Esquella de la Torratxa</i>	378
L’hora abans de Sagunt.....	383
6. El nou règim de la Restauració (1875-1878).....	387
Un règim autoritari i oligàrquic.....	387
La configuració política i doctrinal de republicanisme.....	391
Els primers moments de la Restauració a Barcelona.....	394
Els complicats equilibris de <i>La Campana de Gràcia</i> el 1875.....	397
Els començaments de la <i>Gaceta de Barcelona</i> i les primeres eleccions sota la Restauració.....	412
El final de la guerra carlina.....	431
La Constitució de 1876: “mitja figa i mitj rahim”.....	433
El Comitè Electoral Democràtic i el retraïment a les eleccions de 1877.....	444
Les temptatives insurreccionals de 1876-1877: poc més que el silenci.....	447
El combat cultural: Roca i la lluita contra la junta de l’ Ateneu Barcelonès.....	448
Mar de fons en el possibilisme barceloní: sortida i retorn de Roca a la <i>Gaceta</i>	457
L’afer de la “Unió democràtica”: Roca completa la codificació del seu pensament polític.....	461
(finals de 1877 i al llarg de 1878)	
El catalanisme en la visió de Roca i Roca.....	487
7. L’escriptor i la literatura catalana (I). El teatre i la poesia.	492
Valoració de l’obra literària de Roca i Roca pels seus contemporanis: Josep Pin i Soler, Josep Yxart i Joan Sardà.....	492
Escrits de joventut.....	500
<i>La Passió política</i> : el teatre de combat.....	502
Un reconegut declamador de poemes.....	520
L’obra poètica.....	522
Roca i la poesia popular.....	535
Crítiques teatrals publicades a la premsa no literària.....	540
La concepció del teatre català de Roca i Roca.....	551
8. L’escriptor i la literatura catalana (II). Davant la vertebració del moviment literari català.	
La col·laboració al <i>Calendari Català</i> (1867-1868).....	560
<i>Lo Gay Saber</i> (1868-1869).....	567
Roca i Roca i la <i>Jove Catalunya</i>	578
Roca i Roca i <i>La Renaxensa</i>	594
La col·laboració a <i>La Bandera Catalana</i> (1875).....	606
L’homenatge a la princesa Ratazzi; La Misteriosa; l’Associació Catalalanista d’Excursions Científiques; els Certàmens Clavé.....	612
La col·laboració amb Eduard Vidal i Valenciano.....	617
Adjunt i mantenidor dels Jocs Florals. Primeres intervencions i participació en el Consistori de 1869.....	619
El paper de Roca en la demolició dels Estatuts inspirats per Aguiló.....	626
El Consistori de 1876.....	636
Crítica de Roca a les obres premiades als Jocs Florals (1871-1875).....	639

Crítica dels Jocs de 1871	
Crítica dels Jocs de 1872	
La Reforma dels Jocs Florals, segons Roca i Roca	
Crítica dels Jocs de 1873	
Crítica dels Jocs de 1874	
Els Jocs Florals de 1875	
Roca i el felibritge.....	686
9. La professionalització periodística.....	692
El periodisme de l'època revolucionària.....	694
Un marc teòric de llibertat d'impremta; una pràctica de repressió governamental.....	694
<i>La Razón, El Independiente, La Independencia</i>	699
La Restauració.....	706
<i>Gaceta de Barcelona/Gaceta de Cataluña</i> : caracterització, redactors, difusió.....	706
<i>La Campana de Gràcia</i>	718
Redactors i col·laboradors.....	718
Difusió de <i>La Campana de Gràcia</i>	722
Alguns apunts sobre la confecció de <i>La Campana de Gràcia</i>	726
Viure amb l'ai al cor o els riscos del periodisme d'oposició.....	742
La restrictiva legislació canovista sobre la premsa.....	742
Primers xocs de Roca amb el Tribunal d'Impremta.....	744
Querelles judicials per motius no polítics: el cas Letamendi.....	755
L'oposició a la nova llei d'impremta.....	759
La suspensió per 42 dies de la <i>Gaceta de Barcelona</i>	763
Roca i la vaga de consumidors de gas (1878).....	768
Les polèmiques entre periodistes.....	784
<i>La Independencia</i> versus <i>La Crónica de Catalunya</i> (1871).....	784
<i>La Independencia</i> versus <i>La Imprenta</i> (1873).....	789
Mañé i Flaquer versus <i>La Gaceta de Barcelona</i> (1877).....	793
10. Sensibilitat social i filantropia: la participació de Roca a l' Associació dels Amics dels Pobres.....	808
Origen i desenvolupament de l' Associació dels Amics dels Pobres.....	809
<i>La Independencia</i> contra els Amics dels Pobres (1871-1872).....	814
La convulsa existència de l'Associació dels Amics dels Pobres (1873-1877).....	824
Roca, secretari de la Junta de Govern (1878).....	830
Actuacions de l' Associació (1878-1879).....	836
11. Conclusions.....	844
12. Fonts i bibliografia.....	864
Premsa i publicacions consultades	
Bibliografia	
13. Annexos.....	868
I. Cronologia de la vida de Roca i Roca.....	868
II. Obres teatrals de Roca.....	880
III. Llibres, opuscles, reculls de poemes, col·leccions fundades.....	881
IV. Diaris, setmanaris i revistes en què col·laborà o bé fundà i dirigí.....	882
V. Domicilis de Roca a Barcelona.....	882
VI. Relació de les poesies de Roca publicades entre 1865 i 1880.....	883
VII. Intervencions de Roca en les sessions de La Jove Catalunya.....	884
VIII. Juntres de l'Associació dels Amics dels Pobres (1872-1881).....	885
IX. Ingressos i despeses de l' Associació dels Amics dels Pobres.....	888

- X. Exemplars de La Campana de Gràcia
- XI. Exemplars de La Razón, El Independiente i la Gaceta de
Barcelona/Cataluña
- XII. Exemplars de Lo Gay Saber i La Renaxensa.

Introducció

Quan hom pensa en Josep Roca i Roca, ràpidament se'l relaciona amb *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*, setmanaris qualificats a més d'humorístics ("festius", en deien a la seva època). Potser aquells que han consultat revistes literàries catalanes dels decennis de 1860 i 1870 l'associïn a *Lo Gay Saber* o a *La Renaxensa*. D'altres el recordaran com a militant republicà, i, potser, com a seguidor a més d'Emilio Castelar, adscriuint Roca dintre d'un republicanisme conservador, de dretes, ben allunyat del federalisme piimargallià. Hi haurà qui veurà en ell l'anticatalanista que dóna suport a Alejandro Lerroux i participa amb virulència en agres lluites contra els homes de *La Veu de Catalunya*. Però també serà identificat com un dels caps visibles de Solidaritat Catalana, com en aquella famosa fotografia en què apareix al costat, entre altres, de Francesc Cambó. No mancaran tampoc els que se l'hagin trobat sobretot en les campanyes proteccionistes en què va participar en diversos moments de la Restauració. Molts menys seran, sens dubte, aquells que el coneguin com a autor teatral, i encara menys els que gosin parlar de Roca com a poeta. Si pot venir a la memòria d'algú la seva faceta de traductor, a causa del "Calendau" de Mistral, possiblement no passarà d'aquí, ja que les seves traduccions d'Andersen, Daudet, i altres escriptors seran, segurament, conegudes per molt pocs. Seran més els que coneixeran les seves biografies d'importants personalitats com Francesc Pi i Margall o Valentí Almirall, però molts ignoraran que "Barcelona en la mano" fou una de les guies de la capital catalana més completes que es publicaren en el seu temps.

Com es pot veure de la breu relació anterior, Roca i Roca constitueix un personatge alhora conegut, tot i que caracteritzat amb etiquetes bastant reduccionistes com "periodista satíric" o "republicà possibilista", i, en bona mesura, desconegut. És, sobretot, una personalitat polifacètica (afegim, per exemple, al que hem esmentat ja que és l'autor de la lletra de la cantata "Catalunya") i més polièdrica del que podria semblar en una primera aproximació. Perquè Roca fou periodista, polític, poeta, dramaturg, crític literari, biògraf, traductor, filantrop, desenvolupant totes aquestes activitats en un llarg període que s'estén des de 1866-67 fins als primers anys del decenni de 1920. Fou testimoni presencial i alhora protagonista actiu d'esdeveniments que van des del *pronunciamiento* de Càdis fins la Setmana Tràgica. Participà en el redreçament cultural del país des d'entitats com La Jove Catalunya, els Jocs Florals, i, és clar, des de setmanaris com *L'Esquella de la Torratxa*. Desenvolupà des del càrrec de secretari de

l'Associació dels Amics dels Pobres, que ocupà durant més de trenta anys, una no negligible tasca assistencial i benèfica en benefici de les capes populars de Barcelona. Es fa, doncs, molt difícil trobar un camp en el qual Roca no hagués participat en un moment o altre de la seva vida.

És clar, tanmateix, que la seva activitat de periodista, a la qual es va veure arrossegat molt aviat potser sense voluntat que esdevingués la seva professió, ocupà un lloc central en la seva vida. I, al parlar del Roca periodista, és inevitable referir-se a *La Campana de Gràcia* i *L'Esquella de la Torratxa*, que va redactar i dirigir 37 dels 76 anys que va durar la peripècia vital d'aquest terrassenc afincat a Barcelona. No fou gaire freqüent en l'època de Roca (com tampoc no ho és ara) que una publicació tingués una durada tan extensa com la d'aquests dos setmanaris, que, a més, van sobreviure a la injusta separació del seu gran animador (no podem dir-ne creador en el cas de *La Campana*, però això té poca importància) el 1907, allargant-se la publicació en el cas de *L'Esquella* gairebé fins al moment en què els primers carros de combat franquistes entraven a Barcelona. Prova evident que l'estructura i el tarannà que Roca, amb col·laboració ben estreta amb Innocenci López Bernagosi fins a la mort de l'editor el 1895, havia aixecat i desenvolupat va arrelar profundament en la societat catalana. Però Roca va exercir el periodisme a molts altres mitjans, i sempre amb una habilitat que van reconèixer molts dels seus contemporanis, sinó tots. Esmentem, per referir-nos a un dels exemples menys coneguts, el cas de *La Actualidad*, revista de la qual Roca va assumir la direcció a començaments de 1909 i que va transformar de dalt a baix, convertint un insubstancial magazine en una de les publicacions del seu estil més amenes de l'època, incorporant noves seccions, col·laboradors de gran vàlua i deixant evidència de llur mestratge en els seus articles. En una perspectiva periodística del darrer terç del segle XIX (circa 1869) i, al menys, el primer decenni del XX, és incontestable que Roca ocupa un lloc de privilegi, a l'alçada, potser, de Mañé i Flaquer.

Roca es dedicà en el decurs de gran part de la seva vida al periodisme polític, on cal situar el gruix de la seva producció escrita. El periodisme fou així la seva principal manera de fer política. Roca abraçà com a mínim des del setembre de 1868 conviccions republicanes que no abandonaria mai. I si, com molts joves de la seva generació que s'iniciaren en la vida pública amb la Revolució, milità en el partit federal fins al cop de Pavía, la seva posterior incorporació al possibilisme no significà de cap manera un afluirament de les seves creences polítiques, com demostraria el devastador atac que desfermà contra Castelar quan l'antic cap del Poder Executiu va voler dissoldre el partit

dintre del camp monàrquic. Roca va estar a primera línia dels esdeveniments fins a la Setmana Tràgica (tot i que després de 1909 no abandonà del tot la vida pública) i la seva militància republicana es va mantenir sense fissures de cap mena. I si el seu pensament polític i la seva visió de l'estratègia que havien de seguir els republicans experimentaren canvis –com succeí igualment amb personalitats polítiques destacades del seu temps–, la columna vertebral de la seva ideologia es va mantenir intacta. Ara bé, Roca no figurà, tret de comptades ocasions, en les posicions més visibles de la vida política catalana. No fou mai diputat a Corts, ni diputat provincial, limitant-se la seva presència institucional al paper de regidor a l'ajuntament de Barcelona en dos breus períodes. Tampoc fou mai un dels principals dirigents del possibilisme català (ni tan sols barceloní). Però ja el 1869 formà part del comitè federal de Barcelona, i a començaments de 1876 fou un dels que més s'implicaren en l'organització dels republicans que seguïen la línia de Castelar, fins al punt que és plausible pensar que, sense Roca i la *Gaceta de Barcelona*, aquest corrent hauria quedat reduït a la més pura marginació aquells primers i difícils anys de la Restauració. Personatge de segona línia, la seva presència és tanmateix constant en els organismes republicans de diversa denominació, des del Partit Republicà Democràtic Federal fins a l'Esquerra Solidària. Roca es podria considerar, doncs, per dret propi una de les figures més rellevants del republicanisme català entre 1868 i, com a mínim, 1909.

L'aproximació a la vida i l'obra de Roca i Roca pot contribuir així a comprendre una mica més la dinàmica del republicanisme català de finals del segle XIX i començaments del XX, de la qual a hores d'ara ja en tenim una imatge bastant precisa gràcies als treballs de Pere Gabriel, Àngel Duarte o Josep Pich, per esmentar només uns quants autors, sense oblidar, en qualsevol cas, els importants treballs anteriors de personalitats pioneres com Santiago Abertí o Josep Termes. Roca és, en aquest context, una figura particularment interessant en la mesura que el seu influx entre les classes populars fou notablement ampli gràcies a *La Campana de Gràcia*, que despassà àmpliament la militància possibilista per difondre's entre obrers i camperols d'arreu del país. Perquè Roca va gaudir d'una audiència catalana, de cap manera limitada a l'estret marc barceloní. El "P. K." del setmanari republicà arribà a ser un personatge molt popular entre el món obrer i popular de Catalunya. No cal menystenir, en conseqüència, el paper de Roca en la configuració del pensament polític d'extensos sectors de la població catalana, especialment el darrer quart del segle XIX i primer decenni del XX.

La llarga trajectòria vital de Roca (traspassà als 76 anys, arribant a una edat poc freqüent entre els homes de la seva època) i les múltiples facetes de la seva activitat fan que la tasca de resseguir amb profunditat la seva vida i els seus treballs sigui difícil d'abastar. El seu pensament polític, econòmic, social i nacional es troba reflectit en la seva obra periodística, sense que mai l'hagués sistematitzat en una síntesi, ni que fos com a recull de treballs escollits, de manera que cal submergir-se en els milers d'articles que va escriure al llarg de la seva vida. Alhora, la necessitat d'escriure un article, com a mínim, al dia, fa que predomini la immediatesa dels fets sobre els quals escriu a l'anàlisi més reflexiva, que, tanmateix, mai no està absent en el periodisme de Roca. És per això que el gran volum de la seva producció en diaris i setmanaris m'ha estat de moment impossible de consultar en la seva totalitat, i constitueix una de les raons principals del limitat marc cronològic del meu treball. Sóc ben conscient que únicament resseguint la totalitat de la seva vida podria arribar-se a una visió precisa del personatge, ben emmarcada en el complex període històric en què transità la seva vida. Amb aquesta idea, tinc la intenció de continuar la recerca sobre Roca i Roca en els anys vinents, tot i que, de moment, em limiti a presentar amb una certa estructura i alguns elements d'anàlisi la seva trajectòria en els primers trenta anys de la seva vida¹.

Tanmateix, el període analitzat en aquest treball comprèn els anys en què es configura el seu pensament polític, passant pel moment clau (no només per ell!) de la Primera República, fins arribar a un republicanisme possibilista que fa passar pel sedàs de la seves pròpies conviccions, sense vacil·lar a oposar-se fins i tot a Castelar en algunes ocasions. Són també els anys en què es fa un nom dintre del panorama periodístic català, des dels començaments a la redacció de la *La Razón* fins a la direcció de la *Gaceta de Catalunya*. És també l'època en què la seva producció poètica és més prolífica, essent guardonat amb diversos premis. És, en fi, el moment en què s'embarca en iniciatives que pretenen depassar ja el marc cultural (La Jove Catalunya) alhora que és un dels participants actius en la dinàmica dels Jocs Florals, tot plegat enmig de les lluites ortogràfiques i lingüístiques que bullen llavors en les lletres catalanes, en les quals s'involucra de ple. I la seva extensa tasca de crític literari, especialment teatral, fa

¹ He tractat alguns aspectes de la vida i l'obra de Roca a "Josep Roca i Roca i el periodisme de combat: la lluita per Solidaritat Catalana", dins "Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana. Actes del VI Congrés de la CCEP, Barcelona 2, 3 i 4 de novembre de 2006", Barcelona, CCEP, 2008, així com a "Simbologia i representació republicana del carlisme. L'obra periodística de Josep Roca i Roca", comunicació presentada a "Identitats, símbols i mites de la contemporaneïtat a Catalunya i Espanya. I Congrés Internacional Pere Anguera", Reus i Tarragona, 13-15 de maig de 2011.

madurar llavors en ell concepcions que traslladarà a les seves pròpies obres dramàtiques anys més tard.

L'elecció de 1878 com el moment en què conclou el present treball respon a l'acabament del llarg període de govern de Cánovas entre 1875 i 1878 (tret del breu parèntesi del govern Jovellar de finals de 1875), quan, a començaments de 1879, amb l'ascens al poder de Martínez Campos i encarregant-se Silvela del ministeri de Governació, semblaven obrir-se perspectives polítiques noves a les forces d'oposició, que propiciarien la coalició de liberals (constitucionals, centralistes i radicals) i possibilistes, iniciant una etapa que culminaria amb el primer govern de Sagasta. Acabaria així un difícil període en què Roca havia estat un dels protagonistes fonamentals en la configuració del possibilisme barceloní, assegurant una presència constant a la premsa i contribuint a aixecar una estructura estable de partit. Havia participat també amb intensitat en el debat polític i periodístic entorn de la "Unió Democràtica" que impulsà a perfilar la ideologia i l'estratègia política dels seguidors de Castelar. Roca havia jugat, doncs, un paper de primer ordre en l'establiment dels fonaments del partit.

Al voltant d'aquest any es pot considerar també acabat el període de major activitat de Roca i Roca com a escriptor. A partir de 1876, la direcció de la *Gaceta de Barcelona* (després *Gaceta de Catalunya*), juntament amb la de *La Campana de Gràcia*, afegida a la tasca organitzativa i electoral del partit possibilista, semblen haver absorbit totes les seves energies, de manera que, sense abandonar del tot la producció literària, deixa de col·laborar en revistes com *La Renaixensa*. S'ha acabat també el període d'implicació més directa en els Jocs Florals, després de lluites internes dintre del Cos d' Adjunts i de la seva presència en els Consistoris de 1875 i 1876.

Finalment, cal considerar que 1878 és també l'any en què entra a formar part de l'Associació dels Amics dels Pobres, esdevenint-ne el secretari.

Ocupar-se de la vida de Roca i Roca presenta diversos problemes, a més del ja esmentat de la dificultat (al menys per mi) d'abastar tots els seus escrits, bàsicament periodístics. La més important és l'absència de documentació personal seva. Malauradament, ni l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, ni l'Arxiu Nacional de Catalunya, ni l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa conserven la correspondència o els papers personals de Roca. En aquests moments, ignoro completament si algú va preservar aquests documents. Roca, vidu de la seva primera muller i casat més tard en

segones núpcies, no va tenir fills. No sé si aquesta circumstància va contribuir a dificultar la conservació d'aquest patrimoni documental, que de ben segur seria extremament ric i valuósíssim per conèixer amb precisió les idees i les motivacions de Roca en els diversos esdeveniments de la seva vida. Encara gràcies que la documentació personal d'Apel·les Mestres conté una gran quantitat de cartes que Roca, íntim amic seu, li envià al llarg de tota la seva vida. Però són poques aquelles que forneixen informacions sobre afers polítics i/o periodístics, il·luminant així només una mica les interioritats del seu pensament. Més decebedora és la situació pel que fa a la nombrosa documentació personal conservada de Francesc Ubach i Vinyeta, l'altre gran amic de Roca: no hi ha ni una sola carta entre tots dos.

Roca, a més, va morir, com ja hem dit, a una edat bastant avançada per l'època, i, per tant, ben pocs dels seus coetanis el van sobreviure. Roca era ja una figura mig oblidada a finals del 1924, i no hi van haver extensos panegírics ni ningú que escrivís una relació més o menys detallada de la seva vida i obra. Només anys més tard, ja sota la Segona República, amb motiu de la donació efectuada per la seva segona esposa a l'ajuntament de Terrassa d'uns terrenys per construir-hi un grup escolar, l'egarenc Domènec Palet i Barba, llavors militant d'ERC, va fer una semblança de Roca i Roca que fins ara continua essent la principal font d'informació sobre la seva vida². Rovira i Virgili, a la nota necrològica que va escriure a *La Publicitat*, comentà que, poc abans de la seva mort, l'havia animat a escriure les seves memòries, que, amb tota seguretat, haguessin constituït un document històric interesantíssim³.

Per tant, hi ha un enorme desequilibri entre la manca gairebé absoluta de documentació personal, que impedeix resseguir els aspectes de la seva vida privada i molts de la professional, i els seus escrits. No m'ha quedat, doncs, altre remei que basar-me en la premsa com a font primordial d'informació sobre Roca i Roca. La situació és francament incòmoda, ja que puc saber quina és la seva opinió sobre qualsevol esdeveniment de política interior o exterior, o sobre fets culturals de la més diversa mena, però ignoro completament, per dir-ho planerament, què fa, com és el seu dia a dia. Puc reconstruir amb la més gran imprecisió el seu cercle d'amics, les seves relacions amb altres personalitats del seu temps. Més important encara, la seva correspondència podria haver fornit informació sobre qüestions ara com ara fosques,

² D. Palet i Barba, "En Josep Roca i Roca (1848-1924). Literat, publicista i polític", Terrassa, Singa, 1934.

³ A. Rovira i Virgili, "Josep Roca i Roca", *La Publicitat* 17-12-1924.

com per exemple la forma precisa en què va entrar a *La Campana*, la seva relació amb Feliu i Codina mentre tots dos van compartir la direcció el setmanari, què el va impulsar a presentar-se com a candidat a les eleccions de 1873, el rerefons exacte de la seva sortida de la *Gaceta de Barcelona* i del seu posterior retorn, o el seu ingrés a l'Associació dels Amics dels Pobres, per citar-ne només algunes. En resum, ateses les fonts existents, he intentat seguir la trajectòria de Roca mitjançant, bàsicament, els seus articles periodístics, i, en conseqüència, hi ha grans buits en el meu treball respecte als fets de la seva vida personal i professional.

La premsa com a font gairebé única presenta un altre greu problema. La gran majoria dels articles dels periòdics de l'època no anaven signats. Això dificulta encara més no ja conèixer aspectes de la seva vida, sinó la identificació de les seves opinions polítiques concretes enmig de piles d'articles sense autor. I si es pot suposar amb ben poc marge d'error que la gran majoria dels escrits de *La Campana* no signats són obra seva, és ja més difícil fer aquesta hipòtesi pel que fa a la *Gaceta*, i esdevé gairebé impossible en el cas de *La Independencia* o *El Independiente*, així com en certa mesura, amb *La Razón*. El mateix succeeix amb altres publicacions com *El Cañón Krupp*. He optat per atribuir més importància i espai en el treball a aquells articles que signà, ja que en ells queda inequívocament reflectit el seu pensament. Però m'he vist forçat a fer suposicions en aquells períodes, per desgràcia massa freqüents, en què les signatures són pràcticament inexistent.

Com ja hem esmentat, en el cas de Roca el periodisme fou la seva principal forma de fer política. És per això indestruable, en molts períodes de la seva vida, la feia periodística de l'activitat política. Això es trasllada al present treball, on, en la majoria de les ocasions, les seves posicions polítiques són extretes dels articles que publicà. El periodista i el polític apareixen, doncs, inextricablement units en una gran part del meu relat. De fet, tret dels articles que va escriure a revistes com *Lo Gay Saber* o *La Renaixensa*, gairebé tota la seva obra periodística té contingut polític en el període que he estudiat. La situació canviarà més tard, quan iniciarà als anys 1890 la seva col·laboració setmanal a *La Vanguardia* aportant el seu prestigi com a periodista, en un registre ben allunyat del que emprava en la brega política a *La Campana*, com succeirà també amb *La Actualidad*. Però en el període 1869-1878 política i periodisme són dues cares de la mateixa moneda, i aquest tret ha condicionat l'enfocament adoptat en aquest estudi.

Malgrat que el treball té com a eix fonamental aquesta interacció entre política i periodisme, l'activitat de Roca en altres camps, particularment important en el període analitzat, ha de merèixer també l'atenció de qualsevol que s'interessi per ell. Així, he intentat resseguir la seva producció literària, bàsicament poètica, amb ocasionals incursions en el teatre amb algunes obres de joventut que, malauradament, semblen haver-se perdut. He tractat de presentar la seva col·laboració a les revistes literàries, amb especial atenció a les crítiques dels Jocs Florals que publicà a *La Renaixensa*, de notable ressò entre els escriptors del moment. He parat atenció també a la seva faceta de crític teatral i, més en general, a la seva concepció del teatre català d'aquells anys. La seva tasca filantròpica és tractada també en aquest treball. Malgrat que la seva relació amb els Amics dels Pobres comença precisament el 1878, he dedicat un espai a la creació, desenvolupament i peripècies d'aquesta entitat, i a la seva activitat en els període immediatament posterior a l'entrada de Roca com a secretari.

Les limitacions cronològiques que he esmentat han condicionat també aspectes importants que caldria analitzar en un estudi d'aquesta mena. Reconec que això representa una notable mancança i constitueix una de les moltes deficiències del meu treball. Qüestions com la posició de Roca respecte a la problemàtica obrera, la seva visió del catalanisme, la percepció de la qüestió colonial o de la maçoneria quedaran només apuntades a les pàgines que segueixen. Sóc perfectament conscient que haurien de representar punts centrals en la interpretació del pensament polític i social de Roca i Roca. Les conclusions del treball se'n ressenteixen i la meva única disculpa és que són, ara com ara, provisinals. Tractaré de subsanar aquestes injustificables llacunes en el decurs de la meva recerca futura.

Traballar sobre la figura de Josep Roca i Roca no significa obrir un terreny verge. Si, per una banda, com he esmentat abans, allò que més se sembla a una biografia és el discurs imprès de Domènec Palet i Barba el 1934, per altre existeixen importants referències, algunes d'elles molt detallades, sobre aspectes puntuals de la vida i obra del periodista terrassenc. És el cas dels treballs de Margalida Tomàs sobre Marià Aguiló i els Jocs Florals, que contenen importants informacions i anàlisis sobre l'activitat i el pensament de Roca sobre aquest tema⁴. És, també, el cas del treball de Joana Escobedo sobre la recepció de les obres de teatre que Roca va escriure als anys vuitanta del segle XIX⁵. Igualment, Enric Cassany ha valorat el seu periodisme en relació a l'article de

⁴ M. Tomàs, "Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona. (1859-1875)", Randa, 5 i 6, 1977.

⁵ J. Escobedo, "El teatre de Josep Roca i Roca. Aportació documental coetània", Afar, n° 1, 1981.

costums de la segona meitat del segle⁶. Més recentment encara, Ramon Panyella ha analitzat els trets de progrés i modernitat sobre la literatura catalana en l'obra periodística de Roca. I els treballs de Pere Gabriel i Àngel Duarte ens han fornint valuoses informacions sobre la seva trajectòria política i la seva importància en el republicanisme català. He procurat incorporar tots aquests estudis en el meu relat, amb menor o major fortuna.

Essent el propòsit del treball essencialment biogràfic, les limitacions metodològiques imposades per l'absència de documentació personal del personatge fan que la forma final del treball s'assembla poc a una biografia clàssica. Es poden distingir, tanmateix, tres grans apartats en aquest esboç de la vida i obra de Roca i Roca: un primer bloc intenta resseguir la trajectòria més pròpiament política, des de la Revolució de Setembre de 1868 fins a finals de 1878, quan queda completada l'estructuració organitzativa i ideològica del possibilisme barceloní; un segon apartat pretén efectuar un recorregut per la seva vessant literària, presentant la seva obra de creació (poesia, teatre) i la seva participació en els òrgans del catalanisme literari en el marc de la vertebració del moviment literari català, i, en darrer terme, un altre apartat tracta de presentar la seva trajectòria pròpiament periodística. Finalment, un capítol analitzarà la seva vessant filantròpica analitzant la implicació de Roca en l'Associació dels Amics dels Pobres.

En el primer bloc m'ha semblat necessari efectuar una incursió més detallada del que potser hauria sigut desitjable en la política republicana del període 1870-1872, especialment. Malgrat els importants treballs de Marició Janué i Josep Pich, he cregut convenient fer un recorregut cronològic pels esdeveniments que marquen la política republicana d'aquest període. Constitueix un temps en què Roca inicia la seva vida política, en un context molt fluïd i que evoluciona a gran velocitat, però és que, simultàniament, es va estructurant el moviment republicà, dotant-se de diverses plataformes organitzatives (des del Pacte de Tortosa a les Assemblees federals) i movent-se des de posicions insurreccionals (setembre-octubre de 1869) fins a la benevolència envers els radicals. La configuració i l'evolució del pensament polític de Roca es produeix en paral·lel a la pròpia configuració del republicanisme federal, amb totes les seves contradiccions i tensions, i crec que no es pot entendre a menys que hom se submergeixi en les complexitats de la política republicana d'aquest període.

⁶ E. Cassany, "El costumisme en la prosa catalana del segle XIX", Curial, Barcelona, 1992.

Naturalment, un treball d'aquesta mena no és possible sense el suport de les persones que treballen en els arxius i biblioteques i que, amb la seva bona disposició i amabilitat faciliten en tot allò que poden la tasca de l'investigador. Vull agrair al personal de l'Arxiu Històric de Barcelona l'ajut que m'ha proporcionat al llarg de tots aquests anys. En particular, vull donar les gràcies a la senyora Carme Fauria per haver-me permès tenir accés als Annals dels Jocs Florals del període 1859-1882 en uns moments en què estaven temporalment fora de consulta. També haig d'agrair les atencions que em dispensaren les persones encarregades de la secció de manuscrits i documentació personal de la Biblioteca de Catalunya.

Provenint d'una formació ben diferent a la de la Història, el meu aprenentatge com a alumne en aquesta disciplina consistí els cursos de doctorat als quals vaig ésser admès sense cap problema per agradable sorpresa meua. Em considero molt afortunat per haver pogut assistir a aquelles classes, perquè no podia haver tingut millors professors i professors. A tots ells els haig d'agrair les seves atencions i dedicació, i només lamento no haver sabut aprofitat convenientment totes les seves valuoses ensenyances.

Vull agrair també el suport que he rebut de moltes maneres dels que van ser companys i professors de Química Inorgànica quan vaig cursar la llicenciatura, ara professors titulars i catedràtics d'aquesta universitat, que m'han ajudat molt més del que ells podrien creure. Que aquest treball hagi pogut tenir un desenllaç també és degut, en part, a ells.

I, en una part molt important també, estic en deute amb Joan Fàbrega per la paciència que ja fa molts anys que té amb mi, per la disponibilitat que m'ha demostrat en tot moment i pel temps que m'ha dedicat. Tinc la immensa i immerescuda sort de comptar amb la seva impagable amistat.

Dec el meu interès per la figura de Roca i Roca al professor Pere Gabriel. En un treball anterior sobre el republicanisme a Terrassa em vaig trobar diverses vegades, de manera inevitable, amb aquest terrassenc que mai no oblidà la seva ciutat natal. Aquest fet i els suggeriments del professor Gabriel van fer que comencés a endinsar-me en el personatge, descobrint aspectes que desconeixia completament i fent que el meu interès anés augmentant cada cop més. De tot plegat n'ha sortit aquest treball que, malgrat totes les seves insuficiències, d'algunes de les quals en sóc ben conscient, espero, humilment,

que contribueixi en alguna mesura a situar en Josep Roca i Roca en el lloc que li correspon.

Acabo de parlar de les insuficiències (per dir-ho suaument) de la meva feina. No cal dir que l'únic responsable d'aquestes mancances sóc jo. Però també cal dir que aquest treball no hauria estat possible sense l'estímul constant que el professor Gabriel ha tingut l'amabilitat d'adreçar-me en tot moment. Sé que això és gairebé un tòpic que apareix en tots els apartats d'agraïments. En aquest cas, però, és, com es diu quan es parla clar i català, una veritat com un temple. Sense el seu suport, sense la seva empenta, jo hauria abandonat aquest projecte ja faria molt de temps. Ell m'ha ajudat de moltes maneres, especialment en moments que han estat molt complicats per mi. Li he d'agrair no només el seu magisteri en la direcció, els seus sempre valuosos consells, les indicacions bibliogràfiques que m'ha proporcionat, en suma, els aspectes més pròpiament acadèmics, sinó, sobretot, la infinita paciència, la seva confiança en mi, si m'ho permet dir-ho així, molt superior a la que mereixo (i molt més gran que la que tinc en mi mateix). Els encerts que pugui haver-hi en aquest treball, són, indubtablement, mèrit del professor Gabriel. El deute de gratitud que he contret amb ell és d'aquells que no es poden pagar. Només em puc disculpar per no haver estat a l'alçada de les seves atencions i de la seva extraordinària qualitat intel·lectual, professional i humana.

1. **Infantesa i adolescència (1848-1867)**

Entorn familiar i primers estudis

Josep Roca i Roca va nàixer a Terrassa el 12 de juliol de 1848, a la casa pairal coneguda amb el nom de Cal Pi de l'Oli, al carrer Cremat, un dels carrers més antics de la població. El seu pare, Gaietà Roca i Barba (1808 – 1865), era propietari d'un trull al mateix carrer. Era fill de Josep Roca i Pi, hisendat i vehí de Terrassa, i de Clara Barba. La mare de Josep Roca era Margarida Roca i Amat (1823 – 1865), els pares de la qual, Josep Roca i Esperança Amat, eren originaris de Martorell, però en el moment de contraure matrimoni amb Gaietà vivien ja a Sant Pere de Terrassa, llavors part forana de la vila de Terrassa. El pare de Margarida era comerciant. La parella va formalitzar els capítols matrimonials el 7 de novembre de 1842 i va tenir el primer fill el 1846, una nena a la qual batejaren amb el nom de Clara. Després va veure la llum una altre nena, Dolors, que va morir als pocs mesos. Josep Roca i Roca fou el tercer fill del matrimoni. El 1852 era infantada Filomena, i el 1854 venia al món Josepa. Més tard naixerien Roc, que va morir als pocs anys, i una altre filla a la qual anomenaren també Dolors, que tampoc no va sobreviure. Després de 1860, el matrimoni va tenir encara una altre nena, Trinitat. Per tant, Josep Roca i Roca fou l'únic baró que va quedar enmig de les seves quatre germanes.

La família Roca sembla haver gaudit d'una posició econòmica relativament còmoda durant la infantesa de Josep. El 1860 tenia dues criades al seu servei, Antònia Grau i Puigdelloch i la seva germana petita Josepa. Margarida havia aportat al matrimoni una dot de quatre-centes lliures, i Gaietà, en concepte de “creix, augment o donació per nocés”, igual quantitat. Margarida Roca era una dona profundament religiosa. Fou vicepresidenta de l'Associació de les Conferències de Sant Vicenç de Paül, i solia llegir amb freqüència un llibre sobre la vida d'aquest sant que li havia regalat el seu espòs. Gaietà sembla haver mantingut també una actitud respectuosa envers la religió. En el seu testament deixà encarregat que, a la seva mort, se celebressin “ a cuerpo presente cuatro oficios dobles mayores, y otro igual oficio al cabo de un año”. Igualment especificà que després del seu traspàs es diguessin cent misses a la parròquia de la vila “a la caridad de costumbre, aplicada en sufragio de mi alma y de las de mis antecesoras”. Fórmules habituals a l'època, però que aporten informació sobre la mena

de tarannà que hi havia a la llar on el futur director de *La Campana de Gràcia* es va criar i de l'educació que els pares inculcaren als seus fills i filles.

Disposem de certes dades referents a la infantesa dels germans i germanes del matrimoni Roca mitjançant una biografia (o més ben dit, hagiografia) de la germana gran, Clara. A les seves pàgines es parla d' "aquella esmerada educación de su piadosa madre". Potser influïda per Margarida Roca, Clara va sentir des de molt jove la vocació religiosa. El 1863 va prendre els hàbits, entrant a formar part del Monestir de Santa Maria de Valldonzella, a Barcelona, d'obediència cistersenca, amb el nom d'Esperança. Segons l'esmentada biografia, Clara, en el seu paper de germana gran, va exercir un gran ascendent sobre tots els seus germans i germanes, que "la querían entrañablemente, acudían a ella como a su segunda Mamita". Fins i tot l'únic dels seus germans que va sobreviure: "Su hermano José (...) no sólo la quería con acendrado cariño, sino que sabía apreciar su virtud y estimables cualidades, siendo para él, como decía más tarde, <<una prolongación de su querida madre>>"⁷. En aquell ambient idíl·lic descrit per la monja que va escriure la biografia a què ens estem referint, Josep Roca i Roca no semblaria haver aportat cap nota discordant, doncs.

Però ell devia tenir altres idees. Un amic terrassenc, Magí Rodó, que va compartir els anys d'infantesa i adolescència de Roca, ens ha deixat una descripció del seu caràcter llavors:

"En Roca i Roca, considerat psicològicament, era ja de noi un esperit embolcallat en una voluntat de rebel forjada per l'impuls del seu temperament bondadosament enérgic i enérgicament senzill. A propòsit d'aixó, jo recordo encara oír des de casa meva, veïna de la seva, les seves rebequeries i les seves cridòries, quan ja grandot, assentat a la porta del trull del pati de la seva casa pairal, de "cal Pi de l'Oli", li ordenaven que apuntés les cargues d'olives destinades a moldre, i que ell es resignava per força a apuntar, tot grunyint i rondinant, arrossegat com es veia per la seva dèria d'anar a jugar a cops de roc a la riera del Palau en companyia de la seva colla del Raval, contra l'altra colla del Portal de Sant Roc; així mateix recordo encara, igualment, el seu afany de batre i apallissar contínuament als seus companys d'estudi per a immediatament demanar-els-hi perdó per la seva malifeta.

Era ja aleshores, en Roca i Roca, l'expressió viva i personal d'un dualisme d'energia i de sentimentalitat, de fogositat i de tendresa"⁸.

Potser per reconduir aquesta fogositat tan poc cristiana, quan encara no havia complert els dotze anys els seus pares el van fer ingressar al col·legi dels Escolapis de Sabadell, per estudiar el Batxillerat. Allí va passar-hi tres anys (es corresponents als cursos 1860-

⁷ "Biografía de la Rda. Madre Mª de la Esperanza Roca y Roca, Abadesa del Monasterio de Santa María de Vallconcella y compendio histórico de este monasterio", escrita per "una religiosa del mismo corregida y revisada por el R. P. Jaume Pons, S. J.", LLibreria Casulleras, Barcelona, 1935, pàg. 19.

61, 1861-62 i 1862-63) en règim d'internat. El quart any (1863-64) el cursà a Vic. Durant aquests quatre anys només passava amb la seva família, a Terrassa, els mesos de vacances. Les qualificacions obtingudes en el decurs de la seva estada als escolapis de Sabadell foren bastant brillants (la majoria d'assignatures amb "Sobresaliente", excepte un "Bueno" en Gramàtica Llatina i Castellana de Primer curs, i "Principios y Ejercicios de Geometria" i "Aritmètica y Algebra", en les quals obtingué "Notable aprovechado"). L'any de Vic va experimentar una devellada, sense sobresalients i arribant a ésser qualificat amb un "Mediano" en "Elementos de Geometría y Trigonometría rectilínea". Allí va conèixer, entre altres, Jaume Collell i Jacint Verdaguer, el futur capellà i poeta. Ignorem si arribaren a establir alguna relació d'amistat llavors. Sembla que fou en el decurs dels seus estudis de Batxillerat quan es despertà en Roca i Roca la vocació d'escriure. Als dotze anys, a Sabadell, "entusiasmada per las narracions dels combats contra els moros", va escriure un "apropòsit dramàtic" sobre la guerra del Marroc que llavors es lliurava. A Vic es va desplegar l'innat talent per la ironia i la sàtira que Roca demostraria a bastament en els anys a venir, quan va escriure un periòdic manuscrit que feia circular entre els seus companys, amb el títol d' *El Papagayo*, que ell mateix il·lustrava amb dibuixos, "plè de intenció i travessura estudiantil".

El darrer any de Batxillerat el va estudiar a Barcelona el curs 1864-65. Sembla que, en aquells anys, la seva família va passar per diverses circumstàncies doloroses: la salut de la seva mare progressivament debilitada, una malaltia crònica que va martiritzar durant nou anys al seu pare, la mort de quatre fills i filles, entre els quals el sempre mamaltís Roc, i possiblement una irregular marxa del negoci familiar, que comportà el "quebranto de fortuna" que s'esmenta a la biografia de Clara Roca i Roca. Però, per als fills del matrimoni Roca, el pitjor estava encara per arribar.

Un orfe de 17 anys

L'estiu i la tardor de 1865 Catalunya es veié assolada per una epidèmia de còlera. Terrassa tampoc no va en quedar deslliurada, i Gaietà Roca caigué malalt el primer dia d'octubre. La seva muller, que va acudir immediatament al costat del seu espòs, se'n va contagiar la tarda d'aquell mateix dia. Josep Roca i les seves germanes Filomena i Josefina (Trinitat, la més petita, tenia llavors quatre anys) hagueren de fer front a aqueta dramàtica situació, ajudats per Teresa Roca, la germana de Gaietà, que es va fer càrrec

⁸ "En la mort de l'amic", *El Dia* 20-12-1924.

de cuidar els dos malalts, que s'havien col·locat en habitacions separades. Tots els esforços foren, però, inútils i el pare de Josep Roca i Roca va morir el 4 d'octubre, havent rebut "con edificante piedad" la extremaunció. La mort del seu marit fou ocultada a Margarida Roca, malgrat els constants requeriments que sobre ell feia als seus fills. Però la infecció que l'afectava va anar empitjorant de manera que els metges que l'atengueren van abandonar tota esperança de salvar-la. Correspongué a la seva cunyada el difícil tràngol de fer-li veure la gravetat del seu estat, que Margadira va acceptar amb típica resignació cristiana, sol·licitant la presència del seu confessor per rebre els darrers sagraments. Fou Josep Roca l'encarregat d'anar-lo a buscar, tot dient-li, en tan desesperada situació: "Ja veu vostè quina desgràcia; ara sí que ens quedem sense pare ni mare". La biògrafa de Clara Roca, en el seu incommensurable estil, descriu l'escena amb tints moralitzadors: "¿Cómo describir aquella escena tan triste y conmovedora? La pluma no encuentra frases adecuadas y deja que la sobriedad del relato recogido de los mismos labios de los que lo presenciaron, demuestre la solemnidad de aquel acto que fue grande en fe, amor y sacrificio". Margarida Roca va rebre la extremaunció i pocs instants després va encarregar a la seva cunyada que les seves filles fossin educades en un col·legi de religioses i que tingués cura del seu fill. El 8 d'octubre, tot just quatre dies després de la mort del seu espòs, Margarida va morir. Fou enterrada la tarda d'aquell mateix dia, essent seguit el fèretre per una nombrosa comitiva en el trajecte de camí cap al cementiri.

Pocs dies després, Josep i les seves germanes, tots vestits de dol, anaren al convent de Valldonzella per comunicar a la seva germana gran la terrible notícia. Després de l'efusió de llàgrimes, Roca i Roca va aportar-li tots els detalls de la mort dels pares i li va comunicar la voluntat de la seva mare referent a l'educació de les nenes⁹.

El dolor que va sentir Josep Roca i Roca per la mort dels seus pares degué ser d'una gran intensitat i el va acompanyar durant molt de temps. Una poesia que el seu amic Francesc Matheu li dedicà anys més tard feia referència explícita a les llàgrimes del jove orfe al recordar els seus progenitors. Els seus versos, que, malgrat la forma poètica havien de reflectir amb fidelitat l'estat d'ànim que Roca degué trasmetre als seus amics, deien:

“ (...) Restares orfe. La corrent de llàgrimes / Que de tos ulls brollava á totas horas,
/ Filtrant lo marbre del fret sepulcre / Hont ta nissaga dorm en pau eterna, / Com
rosada cayent sus los cadavres / D'aquells dos sers que ensemps hi deixondiren, /
Fou lo tribut sagrat que el poeta / L'amor filial de l'arma li esmunyia. / Llensares

⁹ "Biografía de la Rda. Madre...", op. cit., pàgs 38-40.

plors, regares una tomba; / Y al regarla lo cor se t'esberlava. / ¡Deu de Deu! Y perquè no t'engolia / La tomba ahont tos pares devallaren? / ¿Perquè restares viu?... Mes ¡ay!... tu ploras / Y jo vull consolar tas llatzerias. (...)"¹⁰

El 19 d'octubre, el jove de 17 anys va sol·licitar la protocol·lització del testament del seu pare. En les seves darreres voluntats (el testament porta la data del 3 d'octubre de 1865, un dia abans de la seva mort), Gaietà Roca va disposar que cada una de les germanes petites rebés, arribat el moment, 1500 lliures de moneda catalana. Declarava hereu seu a Josep Roca i Roca i feia esment de la dot que ja havia atorgat a Clara quan havia ingressat en el convent (una dot superior, per cert, a la quantitat que llavors deixava a les filles restants), raó per la qual no li era atorgat res en el testament. Com a marmessors figuraven el seu cosí Miquel Roca, de Molins de Rei, i el rector de la parròquia de Terrassa. A banda de la casa pairal i del diner en metàl·lic, Gaietà deixava algunes parcel·les de terra de diversa extensió situades a Terrassa i als afores d'aquesta vila. Havia fet la seva dona usufructuària de tots els seus béns i també marmessora, però la seva mort invalidà aquestes clàusules.

Lluny encara de la majoria d'edat, fixada en aquella època en 25 anys, Roca i Roca no podia disposar dels béns heretats, essent-ne Miquel Roca l'administrador. Fou ell qui va establir un inventari de les possessions de Gaietà Roca, que quedà registrat a la notaria, i que ens permet de fer-nos una idea del seu estatus. El cosí de Molins de Rei fou també nomenat tutor de les filles i del fill. Obeint la voluntat de Margarida Roca, ell i la seva dona disposaren que les tres germanes entressin en el col·legi de les Religioses de l'Ensenyança de Barcelona, on tenien internada una de les seves filles. Però Clara va insistir perquè s'incorporessin al pensionat que les Religioses de Jesús Maria tenien a Sant Andreu de Palomar. Finalment, la religiosa cistersenca va aconseguir d'imposar la seva llei i Josefina, Filomena i Trinitat ingressaren allí el 14 de novembre de 1865.

A partir d'aquest moment, Clara va maldar per tal que les seves germanes seguissin el seu exemple i prenguessin els hàbits. Les encaminà de manera continuada i persistent cap a la vida religiosa, i les tres nenes, orfes a una edat primerenca, internades en un establiment religiós i aclaparades per la insistència de la seva germana gran, no van poder resistir les pressions que rebien i acabaren, successivament, per fer-se monges. El gener de 1872, Clara obtenia una primera victòria en aquella croada personal: Josefina va sol·licitar ser admesa al convent de Santa Maria de Valldonzella. En el decurs dels anys posteriors, caurien també en la vida monacal Filomena i Trinitat.

¹⁰ "A mon bon amich en Joseph Roca y Roca", per Francesc Matheu, *La Gramalla*, núm. 8, 2-7-1870.

Josep Roca i Roca va seguir mantenint contacte regular amb les seves germanes assistint, per exemple, a la presa d'hàbits de Josefina el juny de 1873. I les va ajudar en circumstàncies atzaroses de forma ben singular per un home que molts dels seus contemporanis consideraren poc menys que un ateu. Josep Pla ens ha deixat aquesta deliciosa caracterització del capteniment de Roca envers elles:

“Quan hi havia indicis que es produiria una o altra bullanga, una o altra revolució, les monges germanes seves confiaven a Roca els objectes de valor, les joies i els diners del convent. Ell rondinava, feia l'anticlerical, però ho guardava tot amb una cura delicadíssima. Quan l'alarma passava, Roca retornava els objectes amb una formalitat portada fins als últims extrems”.¹¹

Però el futur director de *La Campana de Gràcia*, setmanari on no faltarien mai els dibuixos de capellans grassos i luxuriosos, es va separar ràpidament del capteniment pietós i profundament religiós que la seva mare havia intentat inculcar-li. Clara, que havia aconseguit encarrilar al seu gust les vides de les seves germanes, no va poder fer el mateix amb el seu germà. Intencions no li'n faltaren. A la seva biografia diverses vegades esmentada apareix una carta datada a 31 d'octubre de 1865 que adreçà ja la Verge Maria! en la qual expressa els seus desigs sobre el destí de les seves germanes i germà. D'ell diu: “(...)¡Ojalá hiciérais, Madre Mía, que en lugar de seguir la carrera de leyes, abrazara el Santo estado sacerdotal (...)!”¹². Més tard, quan Roca s'havia submergit ja en el món del periodisme i de la política, Clara expressà la seva decepció sobre el seu tarannà en cartes dirigides a les seves germanes. A Trinitat, la petita, li encarrega que, el dia de la seva primera comunió, “ruegue por una persona querida que lo necesita mucho”, encàrrec que repetiria en altres lletres. Més tard, quan s'assebentà que el seu germà dirigia publicacions anticlericals, que “escribía contra la religión”, la seva decepció devia convertir-se, possiblement, en indignació i ressentiment, tot i que la monja que va escriure la biografia de Clara Roca i Roca va preferir parlar, més en consonància amb l'argot religiós, de “honda impresión y profunda pena”¹³.

¹¹ Josep Pla, “Un senyor de Barcelona”, pàg. 109.

¹² “Biografía de la Rda. Madre...”, op. cit, pàg. 42.

¹³ Ibid. pàg. 99.

L'entusiasme líric

Als disset anys, havent perdut en quatre dies de diferència el seu pare i la seva mare, separat de les seves germanes i havent-se de forjar un futur, Josep Roca i Roca va sol·licitar l'admissió a la Universitat de Barcelona el 16 de novembre de 1865. Tal i com era preceptiu, va haver de presentar un fiador, que fou Vicenç Homs, i s'allotjà a la capital del Principat, al carrer Paradís. Aquell primer curs es matriculà de quatre assignatures a la Facultat de Filosofia i Lletres: Literatura Espanyola, Història Universal, Geografia i Literatura clàssica, grega i llatina. Com a requisit indispensable també per poder ser qualificat en aquestes assignatures, va haver d'examinar-se de Batxillerat, superant els tres exercicis de què constava la prova els dies 20, 22 i 29 de gener de 1866, tots tres amb la qualificació d'aprobat, tal com van certificar els presidents dels tribunals de cada exercici i el director de l'Institut, Joan Cortada, obtenint el títol de Batxiller en Arts. Entre els companys amb què va coincidir aquell primer curs de 1865-1866, hi trobem Antoni Aulèstia i Pijoan, Robert Robert i Suris, Pere Nanot i Renart, Teodor Baró i Sureda, Joaquim Riera i Bertran, Joan Martí i Tarrats i Joan Sol i Ortega. Obtingué resultats acadèmics acceptables, ja que va ser qualificat amb dos notables i un "Bueno". El curs següent va decidir matricular-se de dues assignatures de Filosofia i Lletres (Metafísica i Prosistes Grecs) i de dues de primer curs de Dret (Dret Romà i Economia Política). Seguia vivint al carrer Paradís, però canvià de fiador (fou Miquel Vilalta). Aquell curs fou exclòs de la classe de Dret Romà per haver comès el nombre de faltes d'assistència establert a tal fi, i va haver de presentar una instància per poder tornar-hi, acompanyada d'un certificat mèdic en el qual es feia constar que havia patit una "irrupción glandular", havent hagut de fer llit entre el 19 de desembre i el 8 de gener. No fou qualificat ni de Metafísica ni de Prosistes Grecs, i una anotació del seu expedient acadèmic deixa entreveure que degué perdre el dret d'assistir a classe de Metafísica a causa de les faltes injustificades. El curs 1867-1868, es matriculà només de dues assignatures de Dret (Dret Romà i Economia Política de segon curs). A la sol·licitud de matrícula hi consta el mateix domicili que en els cursos anteriors, però torna a canviar d'avalador: ara és Francesc Ubach i Vinyeta, íntim amic seu. Roca i Roca, però, no va acabar els estudis de Dret. La Revolució de 1868 va introduir un parèntesi, ja que no es va matricular de cap assignatura aquell accidentat curs. Va reprendre els estudis el curs següent (1869-1870), quan les activitats

polítiques i periodístiques absorbién ja gairebé totes les seves energies, matriculant-se de Dret Civil, Canònic, Polític i Mercantil, essent el seu fiador Joan Roca i Bros, un seu parent que era llibreter i editor, havent traslladat el seu domicili a casa del seu avalador (Casp 62, “cuarto 3°”). Nova interrupció durant els cursos següents, i matrícula de Teoria de Procediments Judicials, Pràctica Forense, Disciplina Eclesiàstica i Ampliació de Dret Civil el curs 1872-1873, mantenint el mateix domicili i avalador. Però no fou qualificat de cap d'aquestes assignatures, possiblement a causa de la seva escassa assistència a classe (cosa previsible si es pensa en la intensa activitat política i periodística de Roca en el decurs d'aquells mesos). Aquí va quedar definitivament interrompuda la seva carrera de Dret, malgrat mancar-li només algunes assignatures per concloure-la. És interessant esmentar alguns dels companys amb què Roca va coincidir aquell darrer curs (suposem que a ben poques classes, però): reconeguts militants federals com Antoni Feliu i Codina; futurs possibilistes com Joan Vidal i Valls; els germans Claudi i Antoni López Bru (futur marquès de Comillas); Joan Maluquer i Viladot, destacat liberal durant la Restauració; el catalanista Josep Pella i Forgas; el sabadellenc Pere Turull i Comadran, germà d'Enric Turull, cridat a ser el futur cacic de la ciutat, amb qui Roca competirà el 1879 per l'escó del districte de Sabadell-Terrassa; Josep Griera i Dolcet, també de Sabadell, diputat provincial liberal en anys a venir; Joan Sardà i Lloret, amb qui l'uniria una estreta amistat, i Joan Barata i Quintana, terrassenc que seria durant molts anys un dels més fidels escuders del cacic de la ciutat natal de Roca, Alfons Sala i Argemí.

Els estudis de Dret li van permetre d'entrar com a passant al despatx de Magí Pla i Soler, que era llavors el relator de l'Audiència, en una casa situada a la Baixada de Cervantes¹⁴. Però la principal afició de Roca i Roca en aquells primers anys a Barcelona no era l'advocacia, sinó la poesia. I, possiblement, fou aquesta dèria la que guià el jove terrassenc cap a un cercle d'amics joves com ell i tan tocats per la febre d'escriure poemes com en Roca. Un dels primers amb qui va establir una relació d'amistat que duraria tota la seva vida fou Francesc Ubach i Vinyeta. El 1866 guanyà un accèssit en els Jocs Florals, i Roca el va conèixer quan Ubach va anar a casa del llibreter Joan Roca i Bros, que era cosí del terrassenc, cercant una tarjeta que li permetés assistir a la festa de lliurament de premis. Es guanyava la vida com a meritori a les oficines d'una fàbrica,

i no coneixia ningú a qui demanar tal cosa. Roca i Ubach sintonitzaren immediatament, i, tal com va escriure anys més tard el primer, “Desde aquell punt i hora tingué en mí un amic i un confident”¹⁵. Pel jove Roca, orfe de pare i mare, establert a Barcelona de feia poc, sense gaire lligams amb la seva ciutat natal i amb les seves germanes tancades en convents i escoles religioses, les relacions d’amistat devien constituir un dels referents fonamentals en aquest nou estadi de la seva vida. Ell mateix plasmaria el que significà aquella primera relació amb Ubach i Vinyeta:

“Mai, mentre visqui, podré olvidar aquells días ditxosos, en que siguerem els dos inseparables. Sempre aparellats, ens comunicavam las nostras efusions, cada tarde al eixir ell del escriptori y jo de la relatoría ahont me practicava, passejant amunt i avall pel pórtich de la Plaça Real, corresponent al carrer del Vidre”.¹⁶

No tardaren en unir-se a ells altres joves lletraferits, com Ramon Picó i Campanar, Joan Tomàs i Salvany, Antoni Aulèstia i Pijoan (de Reus) i Josep Martí i Folguera, constituint una tertúlia que es reunia al Cafè de França (establiment precursor del més tard famós restaurant Justin) i posteriorment al Cafè Suís. Més tard s’hi ajuntaren Mateu (Matheu) i Fornells, Tomàs (Thomàs) i Bigas (futur gravador), Montserrat i Archs, Felip Pirozzini, A. Pagès de Puig, J. Torres i Reyetó, el gironí Riera i Bertran, Ferran Sellarés d’Iborra (futur capellà que excel·lí com “orador sagrat”), Joan Sardà, Isidre Raventós, Francesc Manel Pau, Antoni Fabrés, Marcel·lí Pous i Massaveu, Heribert Mariezcurrena, J. Pella i Forgas, J. Coroleu, E. Coca i Collado, Iu Bosch, Franquesa i Gomis, J. Ramon Vidales i fins i tot Àngel Guimerà, Narcís Oller i Pere Aldavert. Aquell grup, que constituí una notable penya literària, acabà per omplir “una restallera de taules”. Com recordava Roca anys més tard, “De gasto en feiam poc, perquè els més de nosaltres no granejaven gaire, però erem molt ben rebuts, per l’animació que portavam á l’establiment, omplintlo d’alegria jovensana”¹⁷. S’afegí al grup també el reusenc Joaquim Maria Bartrina, quan feia cap a la capital del Principat, cosa que succeïa amb freqüència. Bartrina seria també un altre dels íntims amics d’en Roca. Sobre la seva relació, les seves comunes aficions d’aquells anys de joventut, va escriure més tard Roca: “En certa ocasió vaig passar tota una nit amb ell en sa cambra de la Fonda d’Orient garlant, entre altres coses, sobre la tècnica del metre y el ritme en relació amb el fons de la composició poètica, y sobre la manera més avinent i artística

¹⁴ Artur Masriera, “Barcelona isabelina y revolucionaria”, pàg. 357.

¹⁵ “Crónica”, P. Del O., *L’Esquella de la Torratxa*, 7-8-1903.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ “L’Aulestia y Pijuan”, per Josep Roca i Roca, *La Campana Catalana* 20-3-1908 (“Toch 4”); J. Roca i Roca, “Recorts íntims”, *Il·lustració catalana*, 2-2-1913.

de buidar pensaments en les estrofes d'una poesia. Fent comparançes i provaturas ens sorprengué la llum del nou dia". En les seves trobades gairebé quotidianes, aquests joves expressaven les seves il·lusions i esperances, i omplien les hores, en paraules del mateix Roca, "de controversies literaries i parers crítics, de lectures d'obres escrites y de anuncis de imaginats projectes."¹⁸

Possiblement formaren part d'aquest cercle ocasionalment Domènec Torrent i Garriga i Pere Nanot Renart. S'ha conservat un "àlbum" fet de poesies i dibuixos dedicats a Roca i Roca pels seus amics, elaborat el 1866-1867. Sembla que fou confegit per Miquel Curet, tal com consta a la primera plana, amb data de 1866. A la segona pàgina es troba inscrita la dedicatòria, a càrrec de J. Campderà, datada a Barcelona el 22 de febrer de 1867. Hi ha nou poesies, escrites per Torrent i Garriga (una "Gatada", titulada així per l'autor), per Martí i Folguera (dues poesies amb els títols de "A mon estimat amic Joseph Roca y Roca" i "La gloria", datades totes dues a 8 de febrer de 1867), Picó i Campanar, Tomàs i Salvany (una "Sátira", l'única escrita en castellà), dues d'Ubach i Vinyeta del febrer de 1867, i una de Nanot Renart. Hi ha diversos dibuixos de temes medievalitzants, un d'ells signat per Martí i Folguera. Finalment, a la darrera pàgina, hi figura l'agraïment de Roca i Roca, datat a 21 d'abril de 1866, dedicat "Als que han volgut honorar mon album":

“Si he recullit de vosaltres
Mostras de benevolensa,
Trevalls de la vostra pensa,
Fruits madurs de vostre amor;
Veniu á mi que vos guardo
A falta de una altre cosa
Mes rica que aixó y dichosa
Un recò dintre del meu cor.”

¹⁸ Josep Roca i Roca, "Memòria biogràfica de Joaquim Maria Bartrina i d'Aixemús", Barcelona 1916, pàgs. 16 i 17. (Es tracta de la memòria que Roca llegí el 24 de maig de 1916 al ésser col·locat el retrat de Bartrina a la Galeria de Catalans Il·lustres del Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona). La relació de Roca amb els germans Bartrina sembla datar de 1866 o, com a mínim, de començaments de 1867. En carta a Ubach i Vinyeta datada a Reus a 22 de gener de 1867, el germà gran, Francesc, tot agraint-li que li hagués fet arribar un exemplar de "Celistias" (el primer llibre de poemes de l'escriptor de Tiana, del qual Roca va escriure el pròleg), li deia, cap al final: "Conservis bo; saludí al amich Roca (...)". Amb motiu del premi que va obtenir en el certamen literari de Reus el 1868, Roca va anar a visitar Francesc i Joaquim M^a, i en va recordar les seves impressions a l'esmentada "Memòria biogràfica...", pàg. 11: "Noys eren encara els dos germans Bartrina y possehíen ja una biblioteca copiosíssima. Al estiu del 68 vaig visitar-los a Reus per primera volta, y recordo com al contemplar aquell bé de Deu de obres de totes menes, jo m'hi fonía (...)". La carta de Francesc Bartrina és a la Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta D, Caixa 10.

De les diverses poesies aplegades a aquest àlbum es pot deduir el respecte que com a poeta mereixia ja Roca i Roca entre els seus amics. El poema de Picó i Campanar l'encoratja a compondre. Després de fer esment de la pèrdua dels seus pares, el consola amb el remei de la lírica:

“Mes si Deu al llansarnos á la terra / per tota herencia mos doná ‘l dolor / també en cambi Joseph pera ‘ndolsarlo / mos dona un arpa de divino só. / Perço pera calmar las negras penas / que niu ne fan j’ha temps dins de ton cor, / Oh! Fill de l’encantada Catalunya, / entona tas tendrisimas cansons / (...)”. I l’anima a escriure les seves obres en català, en “llemosí”, com es deia llavors del català literari: “Tos cants, Joseph en llemosí ne sian / qu’es lo llenguatje aquest lo qu’es mes dols, / lo llenguatje qu’els angels també parlan / cuan tots á Deu ensalsan lluny del mon./ (...)”¹⁹.

Roca i Roca concorregué aquells anys a diversos certàmens literaris, en una línia poètica jocfloralesca. En una de les seves poesies, de 1866 o 1867, fa una lloança de la nació catalana, abans tan plena d’energia i ara postrada, que no desmereixeria de les d’altres autors de més renom:

“¡Ay, pobreta patria meva, / que’t cerco y no’t puc trobar! / Veig tan sols tes fontanelles / com d’anyorança plorant. / (...) /Avuy serveix ta bandera / de catifa a una altre patria; / que procuri que algun dia / no li faci de mortalla./ (...) Nostres naus la mar ratllaven / inflades de llibertat: / al mar avuy enternexen / els gemecs dels deportats.”

De fet, Roca havia de tenir una certa importància per escriure el pròleg del primer llibre de poemes que va publicar Ubach i Vinyeta a finals de 1866 (amb el títol d’ “Celistias. Aubades y serenas”). La *Gaceta Universal*, al comentar la publicació del llibre, va escriure: “(...)Van precedidas [les poesies d’Ubach] de un elegante prólogo, cariñoso laude, debido a la correcta pluma del celebrado poeta José Roca y Roca, quien, en los trozos que consigna, se ha colocado a la altura del escelente crítico al par que interpreta los sentimientos que dominan en el alma de su amigo (...)”²⁰.

Amb la seva nomenada com a joves poetes i estudiants, la colla de la qual formava part en Roca va tenir la iniciativa d’encetar una sèrie de conferències setmanals (els dissabtes) sobre literatura i ciència a l’Ateneu Català de la Classe Obrera pel març de 1867 “sin inspirarles santón alguno, sin venir afiliados a bandería alguna, si es que

¹⁹ Àlbum de poesies i dibuixos dedicats a Josep Roca i Roca 1866-1867, Biblioteca de Catalunya, Manuscrit 127. La poesia de Picó i Campanar ha estat reproduïda per Pere Farrés a “Un jove romàntic, Ramon Picó i Campanar”, *Anuari Verdaguer*, 12, 2004, pàgs. 59-60.

²⁰ *Gaceta Universal*, 27-1-1867. Ubach va retornar la gentilesa amb una poesia dedicada “A en Joseph Roca y Roca en sos dias”, publicada al mateix setmanari el 17-3-1867.

esceptuamos la moral y la Cruz”, en paraules de la *Gaceta Universal*. L’Ateneu havia estat fundat el 1862, dirigit al principi per simpatitzants progressistes, i s’hi donaven classes de cultura general, pagant els socis 4 rals al mes. La *Gaceta Universal* lloà la iniciativa com a mitjà de progrés de la classe obrera: “Trabajando los dos [la “Juventud esudiosa” i la classe obrera] y asociando sus conocimientos sus ideas pueden desterrar la miseria con sus sudores y borrar la ignorancia con las doctrinas, fruto del estudio de la generosa juventud”. La sessió inaugural, celebrada el 17 de març, començà amb un discurs en el qual l’orador “se esforzó en probar el atraso de la clase obrera, la estimuló sin halagarla, le hizo presente su pasado, le recordó que sus ilusiones y sus esperanzas debían realizarse en el porvenir, porvenir que no sería bueno, si las clases todas no mejoraban”. Seguiren poesies llegides per Martí i Folguera, Tomàs i Salvany i Josep Serra i Campdelacreu, bastant llargues totes elles. La que va recitar Ubach i Vinyeta, amb el títol de “Lo treball”, incloïa els següents versos: “(...)En ellas al brujit que ‘l vapor llensa, / ó als remors dels talers; ó als cops del mall, / l’obrer que pobre ‘s veu, en son Deu pensa, / que la riquesa del treball compensa / de la escasses que l’obligà ‘l treball”. Li va correspondre a Roca i Roca cloure la sessió pronunciant un discurs d’agraïment, “en el que trazó una ingeniosa alegoría con un acierto digno del poeta catalán, tan modesto, como merecedor de los aplausos que le prodigaron los concurrentes.”²¹ A la quarta sessió d’aquestes conferències, Roca va obrir la trobada amb un discurs sobre Economia, i Fàbregas i Solà va disertar sobre la “Utilidad de las cajas de ahorros”, però el gruix de les intervencions fou de nou dedicat a la lectura de poesies, amb Tomàs i Salvany, Vieta, Martí i Folguera i un poeta de Vic del qual la *Gaceta Universal*, d’on hem extret la informació, no esmenta el nom. S’incorporà llavors al nombre de conferenciants un altre poeta, Francesc Manuel Pau. Tots aquests actes foren organitzats per la Secció de Conferències científico-literàries de l’Ateneu, presidida a la primavera de 1867 per Ferran Sellarès, essent-ne Josep Roca i Roca el secretari. Per aquella època trameteren un ofici a Jacint Verdaguer nomenat-lo “Socio Honorario Corresponsal” i convidant-lo a participar en les activitats que patrocinava. El poeta de Folgueroles, però, va declinar la invitació²².

No sembla que aquestes conferències aconseguissin l’efecte buscat pels seus promotors. Al maig de 1867 s’havien pronunciat cinc o sis discursos sobre temes científics, i declamat moltes poesies. L’evident desproporció entre els aspectes científics

²¹ “Conferencias literarias. I.”, *Gaceta Universal*, 31-3-1867.

²² Epistolari de Jacint Verdaguer, Volum I, carta nº 17 datada a 12 de maig de 1867.

i econòmics i la gran càrrega poètica que hom arrossegà durant tot el cicle comportà la desil·lusió de molts dels assistents. Les conferències sobre ciència i economia “no han fertilizado algunas de sus sembradas semillas”, per no tenir “el terreno debidamente preparado”, mentre que la poesia no va aconseguir atreure l’atenció dels obrers: “como el obrero no está muy acostumbrado á en cumbrarse con el genio poético, no seria de admirar que los poetas se quedaran estériles”, fins al punt que els joves estudiants s’arribaren a plantejar si els versos contribuïen a la formació dels obrers. De fet, la iniciativa en què s’implicaren Roca i Roca i els seus amics seguia la línia establerta en les classes que s’havien impartit anteriorment a l’Ateneu de la Classe Obrera. Es tractava de formar un obrerisme moderat: proporcionant alguns coneixements generals a una minoria d’obers (240 alumnes el 1862; 151 el 1865), l’Ateneu podria convertir-se en una entitat moderadora, allunyada de radicalismes. Després de la Revolució de 1868, el tarannà canviaria ben palesament, abraçant de ple l’internacionalisme.²³

En aquells primers anys d’estada a Barcelona, Roca i Roca, potser per mitjà del seu cosí, el llibreter Joan Roca i Bros, va conèixer Francesc Pelai Briz, amb el qual va entaular una intensa amistat²⁴. Va col·laborar llavors en el *Calendari Català*, que Briz havia començat a publicar el 1865. Era llavors aquest autor un dels més actius escriptors de la Renaixença, i, en opinió retrospectiva de Roca, “l’únic catalanista, reivindicador de la personalitat catalana que hi havia en aquella època”. Les personalitats capdavanteres del moment, que anys més tard van figurar en llocs importants dintre del catalanisme, el tenien llavors marginat, “en el més complert aïslament”. Briz tenia el suport i la col·laboració de Roca i d’Ubach, que eren els seus contertulis més constants, “encare que no participessim de sas ideas radicalment excludivistas”²⁵. Sota la direcció de Briz, Roca, juntament amb Ubach i Montserrat i Archs, va tractar de publicar el 1867 una antologia amb el títol de “Trobadors novells”, que pretenia ser continuació de “Los trobadors nous” i “Los trobadors moderns” que havien fet sortir a la llum uns anys

²³ “Conferencias literarias del Ateneo Catalan de la Clase Obrera”, *Gaceta Univesal* 21-4-1867, en la qual es diu que el discurs de Roca “nada tenia de particular”; “Conferencias literarias del Ateneo Catalan de la Clase Obrera. II”, *ibid.*, 5-5-1867, sobre l’eficàcia de les conferències. Informació sobre l’Ateneu a Termes, Josep. “Anarquismo y sindicalismo en España. La Primera Internacional (1864-1868)”, *Crítica*, 1977, pàgs. 26-27.

²⁴ El 1867 el *Calendari Català*, que fins llavors era publicat per la Llibreria d’Estanisla Ferrando Roca, es va començar a publicar a la Llibreria de Joan Roca i Bros, carrer de l’Argenteria n° 49.

²⁵ P. del O., “Crónica”, *L’Esquella de la Torratxa*, 7-8-1903. Sobre Briz, Roca afegia: “A no haver sigut en Briz, hauríam transcorregut anys enters sense que la bibliografia catalana hagués donat senyals de vida”.

enrera Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer, tot i que per diverses raons, el projecte no es va materialitzar²⁶.

Mentre Roca i Roca prosseguia els seus estudis universitaris, escrivia poesies, i donava conferències, publicà el 1867 un llibre dedicat a la seva mare, titulat “Vida de la Gloriosa Santa Margarida”. És una descripció de la vida de Margarida d’Antiòquia, que fou martiritzada per Olibri, governador d’Antiòquia i generalíssim dels exèrcits romans de l’emperador Aurelià. A la dedicatòria, Roca escriu:

“A ma estimada mare Donya Margarida R. y R. A vos mare mèva, á vos, que á més de portar lo nom de la verge de qui acabo d’escriurer la vida, á ella pregavau dia y nit, perque á nosaltres vostres fills nos portés pel bon camí de la felicitat y de la gloria, á vos va dedicada com una senzilla floreta ab la que adornar pugan la vostra tomba aqueix senzill escrit, que publico sens obtar á cap pretensió. Admeteula, y aixis com á ella pregavau en aqueixa vida, pregau també en l’altre per nosaltres, que haventvos perdut, havem perdut lo timó, y que per lo tant naveguem, i pobrets! pel mar enesprat de aqueix mon. Recordauvos de mí, com de vos se recorda vostre fill”.

El llibre és un opuscle breu, de 13 pàgines, editat pel seu parent Roca i Bros, que compta amb el vist i plau d’un prevere (datat a 29 de maig de 1867), i que duu el sotstítol següent: “[Santa Margarida] verge i màrtir la que ’s venera en sa propia capella del terme de la vila de Martorell” (la població natal de la seva mare). La pàgina final és una glosa de la vida de la santa que no deu desmerèixer massa de les escrites per religiosos o religioses:

“(…) Mes tant los sufriments de la Santa, com los de aqueixos altres: en aqueixa vida quedaren recompensats passant lo seu nom, que d’altre manera s’hauria perdut, á la posteritat, que ara ’l venera y ’l honora; y quedaren premiats en l’altre, alcansant la celestial gloria, en la que desitjo, que tots plegats nos hi trovem”.

Aquest treball permet copsar la intensitat de la unió de Roca amb la seva mare, el respecte que sentia per les seves creences, a les quals ret homenatge, la gratitud per l’amor i l’educació rebuts dels seus pares. Però, alhora, representa potser l’acte amb el qual el jove de dinou anys, ja ben instal·lat en un entorn d’amics que maldaven per fer-se un nom en el panorama literari de la Barcelona d’aquells anys, en contacte amb estudiants contagiats per l’esperit revolucionari que anava guanyant terreny en aquells temps de conspiracions i intents d’aixecaments, deixà anar el llast que representava la religiositat en la qual havia estat educat, les formes externes d’unes creences que Roca mai no questionaria en tots els seus escrits futurs, però que havien esdevingut

²⁶ Segons les “Notes autobiogràfiques de Francesc Ubach i Vinyeta”, manuscrit no numerat, Biblioteca de Catalunya.

incompatibles amb la visió de la societat que s'anava confegint a la seva ment. Representà, potser, l'alliberament d'uns lligams que mai no acceptà plenament, però que va respectar com a mostra d'amor als seus pares. I no cal tampoc menystenir l'efecte que degué suposar en ell la tasca de prosselitisme ultrancer que efectuà Clara Roca i Roca sobre les seves germanes com a força impulsora en l'acció de deixar anar les amarres que l'unien al món en què els seus pares havien viscut²⁷.

El 1867 i el 1868 Roca col·laborà amb diverses publicacions, a més del *Calendari Català*, ja esmentada: la *Gaceta Universal*, *La Rambla*, *La Pubilla* i *La Barretina*²⁸. Malgrat que algun autor l'ha inclòs també a la llista de col·laboradors de *La Montaña de Montserrat*, fundada per Víctor Balaguer, no hi hem trobat cap treball signat per Roca. Aquest periòdic va fer pública la relació de les persones que hi escrivien quan ja portava uns quants mesos d'existència, sense que hi figurés el jove terrassenc²⁹. Malauradament, la immensa majoria dels escrits de la *Gaceta* no van signats. Tampoc hem aconseguit trobar articles o poesies signades per ell a *La Rambla* i *La Pubilla*, cosa no gaire sorprenent, ja que l'absència de signatures era més aviat la norma llavors. *La Rambla* fou un setmanari editat per infatigable llibreter i editor Innocenci López Bernagosi, esdevenint aquesta la primera ocasió en què probablement Roca i Roca i López Bernagosi coincidiren en una empresa periodística. Compartirien treballs, penes i alegries fins el 1895, any de la mort de López.

Roca inicià la seva col·laboració al *Calendari Català* de 1867 (és a dir, escrivint el 1866). En els lliuraments d'aquell any i del 1868 es va encarregar de la secció que duia per títol "Bons recorts", que era una ressenya del panorama literari català de l'any

²⁷ "Vida de la Gloriosa Santa Margarida verge i màrtir la que's venera en sa propia capella del terme de la vila de Martorell escrita per J. R. y R.", Barcelona, Joan Roca i Bros, 1867, amb el vist i plau de "Manuel Rodríguez, Pbro."

²⁸ Diverses ressenyes sobre Roca i Roca esmentes aquestes publicacions. Vegeu, per exemple, "Lectura popular. Biblioteca d'autors catalans", Volum XXI. Barcelona, Il·lustració Catalana, s.d.

²⁹ J. Carrera i Pujal, a "Historia política de Cataluña en el siglo XIX", volum VII, pàg. 235, inclou Roca en la llista de col·laboradors al costat d'Aulèstia i Pijoan, Ferrer i Codina, Picó i Campanar, Martí i Folguera, Ubach i Vinyeta i Nanot Renart, entre altres. Joan Palomas i Mocholí, en la seva biografia de Víctor Balaguer, no esmenta però Roca i Roca entre els principals col·laboradors de la publicació. Cf. Joan Palomas, "Víctor Balaguer. Renaixença, revolució i progrés", 2004, pàgs. 96-97. *La Montaña de Montserrat* va publicar la llista de col·laboradors en els números del 28-6 i del 9-7-1868. Narcís Oller, a les seves memòries, va esmentar la participació d'ell mateix, de Roca i de diversos dels companys de la seva colla (Aulèstia, Picó, Martí i Folguera, Tomàs i Salvany) en la redacció del setmanari escrit en castellà *El Tío Camuso* el 1867. No hem aconseguit trobar cap altre referència a la col·laboració de Roca en aquesta revista, publicada el 1867 i 1868, de la qual en fou l'editor responsable Miquel Senties. (Dec la informació de les memòries d'Oller al capítol "Aproximació a Antoni Aulèstia i Pijoan", escrit per Margalida Tomàs, dintre de "Pensament i literatura a Reus al segle XIX", Diversos autors, Reus, Edicions del Centre de Lectura de Reus, 2006).

anterior. Briz n'havia estat l'autor en els dos primers anys de la publicació, i el jove de 18 anys en va prendre el relleu. En els decurs dels anys següents la va escriure generalment Careta i Vidal. Des del 1869 i fins el 1876 Roca va enviar poesies a l'almanac. Els anys 1873 i 1874, a causa potser de la intensa activitat que desplegà, les poesies que van aparèixer al *Calendari Catalá* porten data d'octubre i desembre de 1872, respectivament, però l'escrit publicat el 1876 conté diverses dates, entre 1873 i 1875.

La presència de Roca és també ben palesa a *La Barretina*, publicació editada per Eudald Puig, fundada per Antoni Feliu i Codina i dirigida per Ubach i Vinyeta i el mateix Feliu³⁰. Aquest darrer emprava llavors el pseudònim d' "Antonet Serra"³¹. *La Barretina* era un setmanari de clara orientació literària, que publicava treballs en poesia i en prosa i arribà a tenir més de 4.000 lectors. Atès que Francesc Ubach en compartia la direcció, no és estrany veure-hi escrits dels amics d'en Roca (Martí i Folguera, Picó i Campanar) i d'ell mateix. A banda de diverses poesies, dedicades a amics seus o de temàtica sentimental, Roca hi va escriure una sèrie d'articles amb el títol genèric de "A Fora y a Dintre. Quadros de costums catalans", on relata aspectes de "la vida de fora" en un petit poble. Explica qui són "Los dos puntals del poble", és a dir, el rector de la parròquia i el mestre; "La vara de la justícia", el batlle, i "Dª Sinforosa", la mestra. En ells, Roca traça un retrat benèvol dels personatges (el batlle "fa justícia a tothom, grans y xichs, homens y donas, jovens y vells, pobres y rics", ha abaixat les contribucions i ha posat ordre al poble) no exempt d'aspectes agredolços. Així, el mestre solia emprar abans la mà dura amb els seus alumnes ("la palmeta"), fins que va causar danys de consideració a un d'ells, el més díscol, moment a partir del qual canvià "lo sistema del rigor per lo de la paciència y de la dulsura". No deixa d'haver-hi una tímida crítica a la càrrega religiosa que comportava l'educació llavors. La mestra, convençuda que "la santa obligació" que té imposada és donar una bona educació "civil i religiosa" a les nenes que té a càrrec, s'hi dedica en cos i ànima, sobre tot pel que fa als aspectes religiosos: "Resar sobre tot! ... No 's descuyda ella jamay de fer dir l'avemaria quan tocan las horas en lo rellotje de paret de la casa del costat (...)". Sembla que aquests escrits cotumistes havien de constar de diverses parts, amb diversos quadres dintre de cada part, però només van aparèixer els tres de què hem fet esment. En opinió d'Enric

³⁰ Informació sobre *La Barretina* a Carola Duran, "Algunes consideracions sobre les revistes literàries en el Sexenni Democràtic (1868-1875)", Anuari Verdager, 17, 2009, esp. pàgs. 244-246.

³¹ Conrad Roure, "Recuerdos de mi larga vida", volum II, pàg. 107. Antoni Feliu i Codina, "Memorias de un veterano de la República", *El Diluvio* 10-1-1917.

Cassany, “Es tracta d’historietes morals, d’estructura oberta, que permetrien fàcilment el salt fins a la novel·leta”³².

Aquella primavera de 1868 foren convidats als Jocs Florals poetes de Castella com Zorrilla i Núñez de Arce i de Provença, encapçalats per Mistral i Romieux. En homenatge seu, *La Barretina* publicà un número extraordinari, amb poesies dedicades als hostes. Roca i Roca hi va escriure una llarga poesia dedicada a William Charles Bonaparte Wyse, el *felibre* autor de “Les papallones blaves”. Aquells Jocs Florals van representar el primer èxit literari important per a Roca i Roca, ja que va obtenir el primer accèssit al premi de l’Englantina d’Or amb el seu poema “Lo rey del vent” (l’Englantina fou pel seu íntim amich Ubach i Vinyeta, cosa que degué complaure molt al terrassenc). Com a poeta llorejat en aquell certamen, Roca va assistir al sopar que va aplegar els mantenidors, els convidats i molts dels guardonats que es va celebrar a la fonda Justin³³. Els poetes convidats foren obsequiats, entre altres coses, amb una excursió per terres catalanes, visitant el monestir de Montserrat. Roca fou un dels acompanyants en aquell viatge, juntament amb Balaguer, Roure, Barallat i Quintana entre altres. Allí llegiren diverses poesies i escrits en les seves respectives llengües. Moltes de les composicions eren de temàtica religiosa, dedicades a la Verge, que s’inscrivieren en l’àlbum del monestir. Entre aquests treballs no hi va faltar pas una poesia de Roca i Roca (de fet, gairebé tots els assistents en van recitar). De retorn de Montserrat, la comitiva s’aturà a Terrassa, la seva ciutat natal, on hi hagué una recepció oficial, amb banquet i ball. La comitiva visità el Col·legi Terrassenc, orgull de la burgesia de la població egarenca, així com diverses fàbriques tèxtils. Pere A. Ventalló, ocasional poeta terrassenc i amic de Roca, i ell mateix llegiren els poemes que els havien valgut sengles premis en els Jocs Florals.³⁴

La reputació literària de Josep Roca i Roca s’havia incrementat, doncs, aquell any amb el guardó obtingut en els Jocs Florals. Pocs mesos abans havia acabat d’escriure també la seva primera obra de teatre, una comèdia catalana titulada “L’antiquari”. *La Barretina*, que se’n va fer ressò a la seva secció habitual titulada “Rum Rum”, signada sempre per “F.” (Ubach i Vinyeta?), es va apressar a llançar les campanes al vol:

³² “A fora y a dintre. Quadros de costums catalans. Primera part. La vida de fora. Quadro 1er. Los dos puntals del poble.”, *La Barretina* 7-3-1868; “A dintre y a fora. Quadro 2n. La vara de la justicia”, *ibid.* 14-3-1868; “A dintre y a fora. Quadro 3er. Dª Sinforosa”, 14-4-1868. Enric Cassany, “El costumisme en la prosa catalana del segle XX”, Ed. Curial, Barcelona, 1992, pàg. 106.

³³ Juegos Florales de 1868”, *La Montaña de Montserrat* 7-5-1868.

“(…)Com a escriptor dramàtic no coneixem al Sr. Roca, mes si per las poesies que te publicades en varios periodichs podem jutjar, ja ‘ns preparem pera aplaudirlo forsa.”³⁵

La col·laboració de Roca a *La Barretina* sembla haver-se acabat quan Ubach deixà la direcció. En el mateix número en què s’informava d’aquest fet, començava la publicació d’un seguit de treballs escrits per Joan Cortada titulats “Catalunya y los catalans”, que eren la traducció al català d’articles que Cortada havia escrit a *El Telégrafo* temps enrera. Després de deixar clar que la decisió d’Ubach no era deguda a cap desavinença, s’esmentava la “llarga y forta polémica sobre alguns punts històrics de importancia reconeguda” en la qual es veuria implicat el setmanari, que podria, potser, “veurer (...) interessada la reputació literària del senyor Ubach”, que, abandonant la direcció, gaudiria de més llibertat d’acció en tal cas. De fet, Ubach no hi va a tornar a signar cap escrit fins passats més de tres mesos, i no n’hem trobat cap més d’en Roca. I, després de gairebé quatre mesos de fer aparèixer els articles de Cortada sense obstacles, les autoritats van prohibir-ne la seva publicació al·legant que un periòdic literari no podia publicar treballs de caire històrico-polític³⁶.

El 1868 Roca entrà a formar part com a secretari de redacció de *Lo Gay Saber*, publicació literària dirigida per F. P. Briz, amb qui ja havia col·laborat al *Calendari Català*. Tret dels “xarons”, pràcticament tot aquell que comptava en el panorama literari català hi va publicar treballs. La revista tenia 24 redactors, entre ells Jaume Collell, Adolf Blanch, Celestí Barallat, Antoni Careta i Vidal, Tomàs Forteza, Pere Nanot Renart, Josep Lluís Pons i Gallarza, Ramon Picó i Francesc Ubach, a més del mateix Roca. Entre els col·laboradors figuraven Marià Aguiló, Antoni de Bofarull, Damas Calvet, Francesc Maspons, Albert de Quintana, Guillem Forteza, Jacint Verdaguer i Eduard Vidal i Valenciano. Entre 1868 i 1869, Roca va publicar a *Lo Gay Saber* sis poesies i les traduccions al català d’ “El cíclop”, d’Eurípides, i de “Calendau”, el poema de Frederic Mistral. També va escriure tres crítiques teatrals (“juhí crític”): la de “Las francesillas”, de Frederic Soler, sobre la qual va emetre un judici desfavorable, fet que es repetiria amb molta freqüència en els anys posteriors, i les del drama del seu amic Ubach “Els hereus” i de “Les pubilles i els hereus”, d’Eduard Vidal i Valenciano.

³⁴ La poesia de Roca porta el títol de “Las duas comptesas”, *La Barretina* 2-5-1868 (nº extraordinari). Descripció del viatge dels escriptors a “Montserrat y Tarrassa”, *La Publilla* 17-5-1868; també a Roure, “Recuerdos de mi larga vida”, volum III, pàg. 45.

³⁵ *La Barretina*, 29-2-1868.

Era Roca en aquells anys un dels joves aspirants a poetes “jocfloralescos” que escrivien composicions sentimentals o medievalitzants en català arcaïtzant? S’oposava a l’altra corrent, la dels “xarons”, que proposaven un camí molt diferent per aconseguir fer de la llengua una eina moderna, basant-se en “el català que ara es parla”?

A començaments de 1868 aparegué “La Xanfaina”, un calendari pel 1868, d’aquells que solien publicar-se llavors. Segons que explicava el seu sotstítol, era un “Guisat d’albergínias, tomátechs, carbassó, pebrot, sang, fetxe, etc. Tot trinxat mesclat y sufregit per tres ó quatre cuyners de molt bon gust adobada ab una porció de talls de cal Déu regalats per uns quants amics”. Fou editat per Eudald Puig, el mateix que feia sortir *La Barretina*. Era una d’aquelles publicacions satíriques que solien sortir a començaments d’any, com l’almanac *El Tiburón*, que editava López Bernagosi des de 1863³⁷. Estava dividit en dues parts: una primera secció anomenada “Such i salsa”, composta de poesies, epigramas, rondalles “populars” en prosa, sàtires de personatges públics del moment, signades totes amb pseudònims (“Isop Xich”, “Xacó Fosch”, “L’apotecari d’Olot”, “Pistraus”, “Pere sense por”, “L’Antichrist”, ...), i una segona part, anomenada “Carn”, constituïda per poesies i escrits en prosa ja signats en la seva majoria i “seriosos”: entre els autors hi trobem Ubach i Vinyeta, Serra i Campdelacreu, Tomàs i Salvany, Aulèstia i Pijoan, Picó i Campanar, Careta i Vidal, Manel i Pau, Nanot Renart i el mateix Roca i Roca.

Abans d’entrar en matèria, els autors inserien una breu nota “editorial”: “La *xanfaina* es una barreja de mil dimonis. Nosaltres haviam pensat donarvos tant solament lo such; pero alguns amichs nos han regalat un trosset de carn y lo hem cuynat tot plegat. Vegin vostès mateixos que ‘ls agrada mès, lo such ó la carn?”. Tot seguit, els anònims autors repartien garrotades a tort i a dret en tot l’àmbit cultural barceloní del moment. “L’apotecari d’Olot” signava una poesia irònica sobre la programació teatral (“Quatre pinsellades... als teatros de Barcelona el 1867”) que contenia crítiques a Pitarra. “Xaretlo” escrivia una poesia sobre “La Prempsa... que premsa al públich de Barcelona”. “Pere sense por” s’encarregava d’un apartat anomenat “Carbassas y carbassons”, en el qual hi havia corrandes dedicades a un gran ventall de personatges, alguns ben coneguts per nosaltres, d’altres que devien tenir la seva importància

³⁶ Cesament d’Ubach en la direcció a *La Barretina* 28-5-1868; prohibició de la publicació dels articles de Cortada a *ibid.* 29-8-1868.

³⁷ Per als almanacs editats per I. López Bernagosi, vegeu Julien Lanes Marsall, “Periodisme satíric <<en català del que ara’s parla>>. Els almanacs humorístics de la <<Librería Española>> d’Innocenci López

conjuntural llavors: Pitarra, J. A. Clavé, Urgellés de Tovar (l'editor de la *Gaceta Universal*), Robert Robert, Marià Aguiló, Víctor Balagué, Jacint Verdaguer, Company i Pahissa (llavors un autor teatral d'èxit), el famós actor Lleó Fontova i molts altres. Són només quatre versos adreçats a cada personatge, però d'un notable enginy. A l'escriptor Albert Quintana li "endressen", com es deia llavors, els següents: "Per qué en los *Jochs* no 'l premiaren / escriu ara en castellá, / qui tan poch ayma á sa llengua / que fos mut no fora mal". Mossèn Cinto és retratat d'aquesta manera: "Verdaguer / pajés y poeta n'es / y en tot fa feyna tant neta, / que fanga com un poeta / y escriu igual qu' un pagés".

Però potser el més interessant dels escrits de "Such i salsa" és el que signa "L'Antichrist", titulat "Los dos estremes. Poema dramatic per l'estil dels del poeta rus Alexandre Pouchine". Es tracta d'una sàtira mordaç i prou feines dissimulada sobre un autor de comèdies d'èxit, totalment buides i desprovistes del més mínim interès literari, les "gatades" ("Bé! Bravu! Vaig cobrant nom y calés! Qué 'm diguin brut o indecent, la qüestió son quartos! Gatadas y res mes, aixís se il-lustra 'l poble!", posa l'autor en boca de l'autor d'èxit), i, a l'altre extrem, un dels escriptors premiats en els Jocs Florals, que escriu en un català totalment incomprensible per la gent del carrer, escrivint coses tals com: "Non remembrias lo teu payre / que damnatge no 't faray / Jo seray to teu salvayre / ans que laixarte morray!". "L'Antichrist" carrega durament contra els Jocs Florals, espectacle al qual les noies joves només hi van per veure quina d'ellas és nomenada reina, i els nois "(...)com que hi tenim la xicoteta (...)", artifici contrari al progrés ("es necessari treurer las pedras de la via, que impedeixen lo correr als vagon de la civilisació"). Després de la mort còmica dels dos escriptors, l'autor d'èxits fàcils i el jocfloralesc, al final de divertides peripècies, enmig de la cerimònia de lliurament de la Flor Natural, "l'Antichrist" acaba reclamant el "just milieu" per mitjà d'una declaració pronunciada a cor per "La Joventut Catalana" que s'alça per dir: "Ja son morts los dos partits; mes la llengua catalana no es morta. Regni lo terme medi, destérrintse 'ls *estremes*, aqueixa no será ni una marmanyera, ni una donzella del temps de la picó". I, abraçant-se, conclouen: "Serveixi l'abrassada que de tot cor nos fém de testimoni del nou giro que pensém donar a la lliteratura catalana!".

No és difícil reconèixer en la caricatura de l'autor de "gatades" a Frederic Soler / Pitarra, un dels màxim exponents dels "xarons", aquells que ridiculitzaven la tendència arcaïtzant que havia dominat en els Jocs Florals, i que havia impulsat la creació d'un

Bernagosi com a exemple", dins "Literatura popular catalana del segle XIX", sous la direction de Denise Boyer, réalisation Julien Roger, Catalonia n° 1, 2008, Université Paris-Sorbonne.

teatre humorístic escrit en un català popular. Aquesta tendència és considerada massa superficial i és rebutjada per l'autor, de la mateixa manera que considera inacceptable el català incompreensible que es premia en els Jocs. El “nou giro” que proclama passa per l'ús d'un català adaptat a la realitat lingüística llavors existent però emprat en obres amb vocació literària, lluny dels èxits fàcils que les peces humorístiques dels xarons aconseguien a l'Odeon (“La Gata”). De fet, l'èxit de l'obra teatral d'Eduard Vidal i Valenciano “Tal faràs, tal trobaràs”, va demostrar que el públic acceptava plenament els drames escrits en català, cosa que va animar al mateix Soler a endinsar-se en la creació d'obres de contingut “serios”, allunyant-se cada cop més de la línia humorística. La proclamació de Soler com a mestre en Gay Saber culminaria aquesta evolució. La “via mitja” predicada per “L'Antichrist” a *La Xanfaina* el 1867 no estava tan allunyada de l'evolució futura de la major part dels escriptors catalans, que més tard exemplificarien Guimerà i Verdaguer.

Subscribia llavors Roca i Roca aquesta via mitjana en la producció literària en català? La col·laboració signada de Roca a *La Xanfaina* consistia en una poesia de caire sentimental, “La cegueta”, amb el sotítol “Som ceguetas mare y filla, germanets”, i està dedicada a “una llastimosa cegueta que cada nit se coloca per demanar caritat á l'entrada del passatge de Madoz”. Ja hem especificat que la segona part d'aquest calendari consta de poesies de contingut variat però no humorístiques. Va col·laborar únicament amb aquest poema o fou un dels autors dels escrits satírics de la primera part a què hem fet esment? Domènec Palet i Barba, en el discurs biogràfic que dedicà a Roca, fent-se potser ressò de les notes manuscrites d'Ubach i Vinyeta, diu que *La Xanfaina* fou confegida per Ubach, Picó i Roca. Torrent i Tasis també ho afirmen. En qualsevol cas, gran part dels amics de la colla d'en Roca col·laboraren en aquesta publicació, adherint-se potser tàcitament a les opinions manifestades pels “tres o quatre cuiners de bon gust”³⁸. Uns quants d'ells es retrobarien pocs anys després, juntament amb Roca, a “La Jove Catalunya”, entitat des de la qual tractarien d'impulsar una renovació del panorama literari català.

Sigui com sigui, no es tractava més que d'uns escrits que satiritzaven els homes i les tendències existents llavors en el panorama de la cultura catalana, qüestionant els camins que havia seguit fins llavors el renaixement de la literatura autòctona. No es tractava (no es podia tractar) encara de cap crítica al règim polític llavors imperant.

³⁸ Vegeu *La Xanfaina, calendari per 1868*, AHCB; Palet i Barba, op. cit., pàg. 10; Torrent i Tasis, “Història de la premsa catalana”, ed. Bruguera, 1966, vol. I, pàg. 77.

Estem en els darrers anys de la monarquia isabelina, en plena reacció moderada, quan fins i tot els homes de la conservadora Unión Liberal havien hagut de situar-se a la oposició i fins a l'exili. Roca i Roca era llavors un jove escriptor, estudiant de Dret i passant d'un dels advocats que ocupaven càrrecs institucionals. De ben segur, en contacte amb membres d'aquella joventut que aspirava a canviar l'estat de coses existent, alguns d'ells participants actius en les conspiracions que bullien a Barcelona en el decurs d'aquells anys, va anar adquirint una consciència política que no trigaria a trobar adequada canalització.

La iniciació política d'un jove de lletra

El setembre de 1868, els intents de Joan Prim i els seus col·laboradors van reixir finalment, després d'anys d'intents fracassats, i la coalició de progressistes, unionistes i demòcrates, segellada en els Pactes d'Ostende i Brusel·les, va veure com l'almirall Topete, amb el suport de l'esquadra, duia finalment a terme l'esperat *pronunciamento* a la badia de Càdis. Pocs dies després, el general Serrano derrotava a la batalla d'Alcolea a l'exèrcit isabelí comandat pel marquès de Novaliches. Amb la capital del regne també en mans dels revolucionaris, Isabel II es va veure obligada a exiliar-se a França.

A Barcelona, els revolucionaris es mantingueren a l'espera, fins que arribaren a la ciutat les notícies del desenllaç de la batalla d'Alcolea. Llavors es constituí una Junta Revolucionària que coexistí durant alguns dies amb l'autoritat monàrquica representada pel capità general, comte de Chest. Aquest, en un principi, va intentar controlar la situació, però l'impuls popular era irresistible. El 29 de setembre, la gernació que s'havia aplegat a la Plaça de Sant Jaume va penetrar a l'Ajuntament i va llançar des del balcó el retrat d'Isabel II, que fou arrossegat pels carrers adjacents.

El comte de Chest, que estava perdent a marxes forçades el control de la situació, va sortir del seu palau i va passejar-se per les Rambles, rebent una forta escridassada per part de la nombrosa concurrència que s'hi aplegava. El capità general, seguit per aquella gernació, va prosseguir fins arribar a la caserna de Dressanes, on la guàrdia va formar amb les armes preparades. Roca i Roca era un dels que estava a les Rambles, on va trobar-se al costat d'Innocenci López Bernagosi, a qui coneixia però no havia tractat encara personalment. Els dos homes, igual que la resta dels concurrents, no pararen de cridar "Abaix els Borbons!" al pas del comte de Chest. Roca va referir anys més tard l'escena, descrivint l'actitud d'en López: "nerviós, agitat, los ulls fora del cap, alsantse de puntetas, ab la má enlayre, extrenyent l'abonyegat hongo, y llansant lo crit de <<¡Abaix los Borbons!>>". És fàcil imaginar-se que el capteniment del Roca de vint anys no fou molt diferent, en aquesta primera trobada personal entre aquells dos homes que n'havien de passar moltes plegats a partir de llavors³⁹.

El control que va exercir la Junta Revolucionària durant tot el procés i la col·laboració que van trobar en els subordinats de Chest, que veien ja inevitable el triomf dels

revolucionaris, va fer que les jornades d'aquells dies de finals setembre i primers d'octubre no comportessin greus violències. Els manifestants hagueren de lamentar un mort a causa dels trets que li disparà un centinella de l'edifici de Capitanía General. La població que es va llançar als carrers tampoc no va protagonitzar incidents remarcables, tret del que explica Artur Masriera: al sortir de l'edifici de la Diputació els membres de la Junta Revolucionària per travessar la Plaça de Sant Jaume i entrar a l'Ajuntament, després que la gernació allí aplegada hagués encès la foguera, un dels homes que s'ho mirava va expressar la seva desaprovació sobre la crema del retrat de la reina i un dels homes armats de la milícia que escortava a la Junta li va clavar la baioneta al ventre, ocasionant-li la mort. Francesc Ubach i Vinyeta fou testimoni presencial d'aquest fet i va quedar tan horroritzat al veure les conseqüències, ni que fossin actituds aïllades, a què podia conduir l'exaltació revolucionària que va decidir no intervenir des de llavors en aquella revolució ni en qualsevol activitat política durant la resta de la seva vida⁴⁰. Si la revolució de 1868 va apartar Ubach de la política, va representar en canvi l'entrada en escena de Josep Roca i Roca, que, el 3 d'octubre, feia sortir a la llum la seva primera publicació política.

Lo Cop i el catalanisme revolucionari

El dia 3 d'octubre de 1868, el mateix dia en què Prim arribava a Barcelona, apareixia el primer número de *Lo Cop* (*qui 'l rebi que l'aguanti*), autoqualificat de "Periódich Revolucionari Catalá". En plena efervescència revolucionària, explicava les raons que havien motivat l'elecció del nom:

"Nosaltres agafem per títol aquest nom com á bons catalans, y per la rahó de que lo que tant temps ha que ressonava s 'ha realitzat y lo soroll de aquest cop nos ha entrat á la massa de las sanchs. Ira de Déu, si tornesin nostres besavis del temps de Feliph V, quins petons que 'ns farian al veurer que tenim los punys tan forts per tirar per terra lo que damunt de sas calaveras va aixecarse, lo escambell dels Borbons!".

La recuperació de la identitat de Catalunya, tants anys oprimida pels Borbons, era la idea motriu: "Com á fills de la nostra heróica Catalunya, jamay oblidarem sos interessos y 'ls defensarem ab veu que arribi á las portas del cel; que massa temps que fá que 'ns mosseguem la llengua, y 'm sembla á mí que bè podem rescabarnos despres d 'un

³⁹ J. Roca i Roca, "I. López Bernagosi", *La Campana de Gràcia*, 28-9-1895.

segle y mig de penitencia”. En la mateix línia incidia la poesia “¡Alsat!”, signada per “J. R. y R.”. Ha arribat l’hora de la plena recuperació de tot allò que li va ser arrabassat a Catalunya després de la desfeta de 1714: “(...) Per rastre va deixarne-fumant á Barcelona, / ab sanch de tos fidels-emporporada l’ona, / la tèva independència-ab un dogal estreta, / ton esperit al cel (...)”. És l’hora de la vindicació dels herois que van haver de sucumbir: “(...) L’hora ha sonat: aixecat!-Avuy en Casanova / que va morir al naixe-l’ etat llavoras nova, / ne surt de son sepulcre-per veurela finir (...)”. S’obria davant de Catalunya un nou temps ple d’esperances: “(...) Aixecat patria mèva-que l’hora es arribada, / (...) lo poble-dèu desvetlla-á las etats ja mortas: / á n’ al seu crit las tombas –obrintne van las portas; / y avyu es l’ ample terra-la vall de Josafat!”.

Lo Cop fou una publicació de quatre pàgines, venuda al preu de dos quartos (un preu popular, al qual es vendria també més tard *Lo Ponton*), que va apareixer al mateix temps que un gran nombre de periòdics més o menys efímers, fruit de la fluidesa de la situació política d’aquelles setmanes posteriors a la Revolució. Les úniques inicials que apareixen al peu d’alguns dels escrits que conté són “J. R. y R.”, tret d’una poesia que signa “F. U. V.” (Francesc Ubach i Vinyeta) i entre els pseudònims emprats hi figura el de “Mossèn Borra”, que retrobarem també al ja esmentat *Lo Ponton*. També apareixen alguns dels pseudònims que hem vist a *La Xanfaina*, com “Isop Xich” o “Pere sense por”. Gran part dels escrits (sinó tots) devien córrer a càrrec de Roca i Roca. Es publicaren només quatre números, fins al 15 d’octubre. Combinava escrits i poesies de contingut reivindicatiu amb seccions fetes a base de diàlegs breus (“Escenas de la Revolució passada”), poesies breus (“Epigramas”) o paràgrefs curts (“Acudits d’actualitat”, “Cosas que passen”) sempre en clau humorística, però tenint com a denominador comú l’atac al règim que acabava de caure i als seus símbols i, sobretot, a la reina destronada (la “baleta”). Fins i tot van aparèixer dos lliuraments d’una peça teatral titulada “Lo cop” que ridiculitzava Isabel II alhora que advertia que “Lo catalá d’aquesta pessa no se ha escrit pas pera ser llegit en los Jochs Florals”. Hi van aparèixer diversos tòpics anticlericals en boga en aquells dies. El número 2, del 5 d’octubre, venia encapçalat per un “Credo polítich”: “Crech ab Dèu, y ab la Junta revolucionaria, creadora del benestar y de la llibertat: crech ab la llibertat, única filla sèva, senyora nostra, la que fou concebuda per obra de la marina y del exércit, y nasqué á la divina véu del poble (...)”. En el darrer número es publicà una “Salve a la nova Junta” signada

⁴⁰ Artur Masriera, “Barcelona Isabelina y revolucionaria”, pàg. 185, que extreu la informació de les *Memorias manuscritas* del mateix Ubach.

pel “P. Clarinet” (el confessor de la reina foragitada era també un dels blancs preferits de les sàtires en aquells moments): “Dèu te salve, Junta revolucionaria, mare del poble; font de nostra vida, salut y esperansa (...)”. L’habilitat amb què estan confegits els escrits no arriba pas a l’alçada dels que apareixeran dos anys després a *Lo Ponton* o més tard a *La Campana de Gràcia*, però deixen entreveure ja al periodista irònic i satíric que mostrarà durant llargs anys el seu talent. Però Roca no abandonà la seva inclinació poètica, tal com hem vist al poema “¡Alsat!”, escrit el 26 de setembre.

Lo Cop no deixà de ser un periòdic nascut dels esdeveniments de la Revolució de setembre. En el seu primer número donava una calurosa benvinguda al general Prim: “Benvingut sias, fill dels héroes, lliurador dels oprimits, nét de nostres gloriosos guerrers del avior (...). Vina á la terra que t’ espera, entra en lo cor dels teus germans quinas portas, obertas ne son de bat á bat”. Saludà també “cordialment” la visita de Blas Pierrad, “héroe de la jornada del 22 de juny”. Repartí garrotades contra els “polissontes” (qualificant-los de delinqüents reciclats), els “esbirros d’en Vidal” (els odiats Mossos d’Esquadra), els “caragirats”, que canviaven de camisa segons el vent que bufava. El blanc principal és, però, la reina. Al número 3, del 10 d’octubre, “Mossèn Borra” signava una “Contestació al manifest d’Isabel de Borbon” que començava així: “Primerament pera dirn’hi quatre de frescas, presindeixo de qu’ es senyora, que francament ho dupto pus me sembla que las donas no tenen l’esperit que V. mostra en la seva proclama”, i acaba per recomanar-li que no se li acudeixi tornar a l’estat espanyol, però si ho fa, llavors: “Si torna per qui avisim perque aixis podré tirarme un tiro y evitaré que V. me ‘l fassa tirar, pus mil vegades mes, avans de tornarla á veure s’ estima morir [Mossèn Borra]”. Al mateix exemplar apareixia una “Lletania de Isabel de Borbon” en termes tals com “Madrastra dels espanyols-malhajas / Fillastra de la Llibertat-malhajas / Esperit de malesa-malhajas / Aborrible Trinitat en mal sols una-malhajas / Mala mare / (...) / Casa de inmundicia / (...) / Refuji del vici / (...) Anyell del mal que tacas á tot lo que á tú s’ acosta.—May mes á Espanya tornis (...)”.

Els escassos quatre números de *Lo Cop* no ens permeten fer-nos una idea del pensament polític de Roca i Roca en aquell estadi de la Revolució, però ens proporcionen alguns indicis. Ja hem comentat l’idea de renaixement de Catalunya. Roca la reafirmà en l’article “¡Abaix la Ciutadela!”, on reproduïa una poesia que havia escrit el 1865 (“Padró de nostras penas / pots ensenyar d’un rey la gran victoria / que féu d’una Ciutat un cementiri; / que un butxí donarás á nostra historia / y sempre mantindrás en la memoria / los héroes llorejats ab lo martiri”), al mateix temps que sortia a

l'encontre d'aquells que creien que aquesta recuperació dels trets propis de Catalunya era mirar únicament cap al passat. Roca els exhortava a implicar-se en aquest desvetllament del poble català:

“Aquell qui no vulga escoltar la veu de lo passat que truca á son pit, aquell que 's doni de menos d'ésser fill de nostres braus catalans que al temps de Feliph V, perderen la vida per darnos la llibertat; aquell que'ns diga rancis perque despertem recorts de temps d'enrera; si tenan cor, si desitjan que may mes cadenas los seus brassos agarrotin, si estiman la llibertat, deuen ser los primers en tirarla a terra [la Ciutadella]”.

Al darrer número, Roca expressa ja les seves conviccions republicanes. Després de declarar-se republicà de cor, liberal per instint i federal per conveniència, Roca feia una anàlisi dels reis que havia patit fins llavors Espanya, classificant-los en dos grups, els “reis-juguina”, manipulats pels seus ambiciosos ministres (Carles II, Carles IV) i els monarques absoluts (Felip II, Ferran VII), que malbaraten els recursos i les vides dels seus súbdits, demostrant que en un i altre cas, el resultat final era la ruïna del poble. Afirmava que l'existència dels reis era “incompatible ab la rahó humana”, fins i tot en el cas dels reis anomenats constitucionals: o bé no tardaven en caure en l'absolutisme (Isabel II) o bé “queda fet un ninot que tothom qui vol lo fa ballar”, amb la qual cosa l'únic que fa és “tirarse a la butxaca los milions”. Només una república podia convenir a Espanya i a Catalunya, i l'argument sovint avançat que aquesta forma de govern no podria subsistir en un país endarrerit com era l'estat espanyol era refutat per Roca. L'exemple que acabava de donar, passant “del estat del absolutisme mes opresor” al de “la mes sancera llibertat, sens caure com altres nacions que per civilisades se tenen, en mig de la fanguera del llibertinatge”, demostrava que aquell poble podia abraçar la república. Roca prometia presentar en el proper número “la forma de las ideas republicanas que aquí deixém assentades”. Malauradament, *Lo Cop* no va tornar a publicar-se, cosa que ens priva de poder caracteritzar amb més precisió el seu pensament polític llavors.

La militància republicana federal

La Revolució de setembre de 1868 va servir de detonant per l'eclosió de nombrosos clubs i associacions polítiques. La coalició revolucionària estava constituïda, com és ben sabut, per progressistes, unionistes i demòcrates. Entre aquests darrers hi havia un nombrós grup que defensava clarament posicions republicanes. Els demòcrates

s'escindirien arran de la qüestió cabdal de la forma de govern de què havia de dotar-se l'estat espanyol. La fracció partidària de la solució republicana va trencar amb la resta del partit i fundà el Partit Republicà Democràtic Federalista.

A Barcelona, abans que tingués lloc aquesta escisió, un grup de joves encapçalats per Valentí Mir, Manuel de Lasarte, Antoni Feliu i Codina, Rafael Boet i Gonçal Serraclara fundaren a mitjans d'octubre el Club dels Federalistes, declarant sense vacil·lacions la seva adhesió als principis federals. Aquest nucli inicial, que desplegà una intensa activitat propagandística, va obrir el camí a la fundació de diversos centres republicanofederals en el decurs de les setmanes següents.

El propi Roca i Roca ens ha deixat una acolorida imatge de la vida dels clubs que sorgiren llavors, en un article que publicà a *La Campana de Gràcia* anys més tard. Val la pena transcriure alguns paràgrafs en els quals ell, que fou un dels joves participants en l'agitació d'aquells dies, ens descriu l'atmosfera del moment:

“Després de tant de temps de opressió despiadada en que parlar de política liberal en un siti públich equivalia a adquirir un passatge gratuït a Fernando Póo ó a las Marianas, l'esperit del poble, trencadas las lligaduras que 'l tenían subjecte, sentía forta necessitat d'expansionarse. De aquí la rapidés ab que s'improvisaren las reunions políticas y la numerosa concurrencia que cada nit, després de sopar las afavoreixía.

L'entrada al club era pública: no 's preguntava a ningú de ahont venía ni ahont anava: tothom, fós qui fós, era allí ben rebut.

Lo mateix règimen de franquesa solía observarse en materia de discussions y de discursos. Tothom qui volía podía pendre la paraula, aixís fos la persona més desconeguda. Y com no hi ha res més encomanadís que l'ardor oratori, no eran pochi los que no havent mediat may las sevas foras, se llansavan cegos a la palestra, succehint lo mateix que ab los banyistas imprudentes que 'es tiran a l'aygua sense haver après a nadar. Los pochi que tenen instint de conservació y suficiente aplom se sostenen, mentre que los desmanyats y espantadissos bregan y manotejan y al último se'n van a fons fent mil contorsions ridículas. Figúrinse ab tals elementos si en los clubs se sentirían cosas bonas. (...)”⁴¹.

Un dels clubs més importants fou el Centre Republicà Democràtic Federal (CRDF), que es va establir al nº 31 del carrer de la Canuda, en un local que temps enrera havia hostatjat el Casino Universal i que llavors servia d'escenari per a la celebració de balls en el seu saló principal els diumenges a la tarda i a la nit. El club s'instal·là precisament al saló de ball, en “una sala casi quadrada, ab doble galeria, pintada ab gran profusió d'arabescos”⁴². El 19 d'octubre va tenir lloc la reunió fundacional, proclamant els

⁴¹ J. Roca i Roca, “Recorts de la Revolució. Los clubs a Barcelona”, *La Campana de Gràcia*, 28-9-1889, número extraordinari en commemoració de la Revolució de 1868.

⁴² La descripció és del propi Roca, a “Recorts de la Revolució. Les eleccions de las Constituyents a Barcelona”, *La Campana de Gràcia* 4-3-1893.

assistents la seva adhesió a la república democràtica federal i el seu suport al govern provisional “con la plena confianza de que no se alterará en lo más mínimo el programa en nombre de cuyos principios se ha llevado a cabo la revolución”. Entre els membres d’aquesta entitat hi figuraren persones que s’havien significat des de feia temps per les seves conviccions republicanes, com Narcís Monturiol, Joan Tutau (“deixava oir de tant en tant sa véu calmosa y reposada”) i Francesc Sunyer i Capdevila (“lo impávit Sunyer y Capdevila parlava de tot, de Dèu, de la tisis y dels reys”); obrers com Pau Alsina, treballador de l’Espanya Industrial i Baldomer Lostau, que era oficial barreter; l’enginyer industrial Josep Roig i Minguet, l’escriptor Robert Robert (“Quan ell parlava no se sentía ni una mosca. Sols de tant en tant grans rialles l’interrompián celebrant la punteria certera de las fletxas envenenadas que disparava contra la monarquía”), Benet Arabio i Torre (“moreno, barbut y de faccións finas com un Cristo, donava esplay á sos ardors oratoris, empleant una eloqüencia fácil, armoniosa y sumament correcta”), l’economista Eusebi Passarell i Dirla i l’estudiant Eugenio Litran Canet. A diferència del Club dels Federalistes, el Centre Republicà Democràtic Federal agrupava una bona part d’aquells que havien militat en el partit democràtic, que provenien de l’ “antiguo republicanismo”, com els qualificava Feliu i Codina. Entre ells hi figurava també Innocenci López Bernagosi. El 30 d’octubre, en una reunió general dels socis del centre, s’aprobà el reglament i es va escollir la junta directiva, amb Tutau com a president, Robert Robert com a vicepresident, i Monturiol i López entre els vocals. En aquesta mateixa sessió es proclamaren socis honoraris del club, entre altres, Castelar, Figueras, Pi i Margall, Orense, Rivero, però també Victor Hugo, Mazzini i fins i tot Ledru-Rollin, així com Carolina Coronado. També s’acordà la publicació d’un periòdic (cosa que, de moment, quedà en projecte a estudiar per la junta) i la cessió dels seus salons a les societats obreres i d’estudiants que no disposessin de local propi. La composició social del club del carrer de la Canuda era, òbviament, interclassista, però la participació dels obrers fou notable. Descriuint els seus records en l’article de què hem fet esment, Roca en va deixar constància:

“(…) A lo millor un crit de *–Demano la paraula–* baixava desde l’última galería. Era un obrer desconegut desitjós d’emular á altres individuos de la classe, que com lo sombreroer Lostau, ja s’havien conquistat un nom y una reputació en l’art de las improvisacións oratorias. No eran los treballadors los que menos bè parlavan. A un d’ells vaig sentirli un día un concepte brillant, digne d’un gran orador: *–<<Los reaccionaris, deya, no saben hablar más que de una cosa, del orden. Nosaltres també*

som partidaris del ordre: pero del ordre bèn entés. ¿Y qu ‘es l’ordre tal com nosaltres l’entem? L’ordre és l’armonía de todas las llibertats>>>”⁴³.

Una altre de les entitats que es fundaren llavors fou l’anomenat Club del Ramillete, que ocupà el local del mateix nom del carrer de Robadors, finançat en bona part pel fabricant de billars Francesc Amorós. Al saló de l’Estrella, situat al costat de la Ronda de Sant Pere, s’organitzà un club que adoptà el nom del local, amb l’apotecari Joan Aleu (que seria el comandant del batalló de l’Estrella, un dels que constituí la milícia ciutadana de Barcelona), Rossend Pich (pare de Joan Pich i Pon⁴⁴, futur alcalde lerrouxista de Barcelona el 1935, després dels fets d’octubre de 1934), Jacint Ferrer, i els llavors coneguts republicans federals Cascante, Ordinas i Joan Coch. En el carrer de la Blanqueria es fundà un centre republicà federal que va arribar a assolir gran influència en el seu districte, i que comptà amb Artur Guardiola, Josep Ventosa, Josep Bosch Nou, el carboner Vila i Emeteri Cortinas. Finalment, en un saló que formava part d’un cafè establert al carrer Sant Pau es va instal·lar el club anomenat Tiro Nacional, encapçalat pel famós i controvertit Viralta (un exsargent carlí, pel que sembla), que des del començament es va mostrar com un revolucionari exaltat. En paraules de Roca i Roca, “Viralta era un fanàtic, imbuït de las ideas socialistas més exagerades. Tenía ‘l front abultat y la mirada entre torva y dominadora; duya bigoti y perilla que ja li blanquejava al igual que ‘l cabell”. En aquells primers temps aquest club estava format per una militància molt heterogènia, en la qual hi figurava (encara que per poc temps i que, segons Roca, “prenía ‘l *Tiro* com un camp d’estudi ó com un passatemps molt divertit”) l’escriptor Antoni Altadill, o Simó Torner, republicà de fortes conviccions, però també gent de dubtosa reputació i fins i tot alguns elements que fregaven la delinqüència. La denominació provenia segurament dels exercicis de tir que els seus socis realitzaven els matins dels dies festius, dirigits pel propi Viralta, en els quals es facilitava armes de franc a tot aquell que ho desitjava⁴⁵.

⁴³ Reunió fundacional a *El Telégrafo*, 20-10-1868 (ed. matí). La junta del CRDF quedà constituïda per: Joan Tutau, president; Robert Robert, vicepresident; Francesc Armengol, tresorer; Pau Pallós, secretari; Josep Amat, vicesecretari; Narcís Monturiol, Francesc Sunyer i Capdevila, Santiago Soler i Pla, Josep Tomàs i Salvany, Antoni Marquès, Josep Mª Torres, Sergi Ayguals de Izco, Innocent López, Baldomer Lostau, Francesc Ballesté, Pau Alsina i Antoni Gusart com a vocals. Vegeu *El Telégrafo*, 31-10-1868 (ed. matí). En formaven part quatre persones més, de les quals el periòdic no dóna el nom. Descripció dels protagonistes i de les reunions a l’article de Roca i Roca esmentat en la nota anterior (cursives de Roca).

⁴⁴ Així ho afirmà A. Feliu i Codina: “(...) Rosendo Pich, padre de ese don Juan Pich y Pon que ha sido alcalde accidental de Barcelona (...)”. Cf. l’article de Feliu citat en la nota següent. Joan Pich fou alcalde accidental de la capital catalana en diverses ocasions entre 1912 i 1915, pocs anys abans, doncs, de la publicació dels escrits de Feliu.

⁴⁵ Les informacions sobre les entitats republicanes fundades a Barcelona provenen d’Antoni Feliu i Codina, “Memorias de un veterano de la república”, *El Diluvio*, 12-2-1917, i de Roca i Roca, “Recorts de

La pràctica del “tir nacional” també va estar present en el “Club democrático republicano” que es va instal·lar al nº 40 del carrer del comte de l’Asalto. Sembla que aquesta entitat aplegà als antics demòcrates que, en aquells moments, no abraçaren el republicanisme federal, tot i que es va acordar que no es faria distinció entre partidaris de la república unitària o de la federal a l’hora d’admetre socis. Entre els seus membres hi figuraven Francesc Targarona, Pelegrí Pomés, Gaspar Roig, Tomàs Bosch, Camil Puigoriol i Eusebi Pascual i Cases. Alguns, com Pomés, sembla que van acceptar amb certes reticències de formar part d’aquesta agrupació⁴⁶.

Josep Roca i Roca ingressà en el club del carrer de la Canuda. Potser prengué la decisió a causa del prestigi dels dirigents de l’entitat, de llarga trajectòria política d’oposició al règim isabelí, potser a causa d’afinitats personals amb membres joves com Litran, a qui havia conegut a la Universitat. En qualsevol cas, Roca no havia pertangut a la tertúlia del Cafè Suís que constituí el nucli del Club dels Federalistes, tot i la relació que devia haver mantingut amb persones com Antoni Feliu i Codina, amb qui havia col·laborat a *La Barretina*. I no cal perdre de vista que López Bernagosi formava part del Centre Republicà Democràtic Federal, circumstància que possiblement influí en la decisió de Roca.

De totes les entitats fundades, les dues més importants foren el Club dels Federalistes i el club del carrer de la Canuda. Totes dues inspiraren la creació de “sucursals” a diverses poblacions, sobretot dels voltants de Barcelona. Així, pel que fa al CRDF es pogueren comptar amb poc temps el Centre Republicà Democràtic Federal de Gràcia, de Sant Martí de Provençals, Martinenc, del Poble Nou, de Sant Adreu de Palomar i altres. L’activitat propagandística fou, doncs, notable per part de totes dues agrupacions.

la Revolució...”, art. cit. Hi ha també una molt bona caracterització dels clubs i cercles creats llavors a Pere Gabriel, “Visibilitats polítiques i vertebració social del món obrer i popular de Barcelona, 1868-1874”, dins “El tombant de 1868-1874” (R. Grau coord.), Barcelona Quaderns d’Història, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2009, pàgs. 64-65. La identificació de Viralta com un exsargent carlí prové de C. A. M. Hennessy, “La República Federal en Espanya...”, op. cit., pàg. 77. La imatge que en dóna aquest autor, segons la qual “Viralta era un oportunista político y un conspirador que aún actuaba al estilo de las sociedades secretas y no al de la propaganda libre”, afegida a la descripció del mateix Roca i Roca, necessita ser matisada i, potser, revisada. Pere Gabriel ha fet notar que Viralta representà l’extrema esquerra del republicanisme federal català i tingué una importància molt més gran del que hom ha reconegut usualment. Intentà organitzar un moviment revolucionari el 1871, s’exilià després a París i, tornant a Catalunya, esdevingué una peça important en el federalisme sabadellenc. Amb l’adveniment de la Restauració borbònica s’exilià novament a França, des d’on organitzà un moviment conspiratiu que fou desarticulat el juliol 1878. Vegeu P. Gabriel, “Milítants y activistas bajo control. Federales, socialistas y anarquistas españoles en París, 1868-1914”, dins “París, ciudad de acogida. El exilio español durante los siglos XIX y XX”, (F. Martínez, J. Canal i E. Lemus, coords.), Madrid, Marcial Pons, 2010, pàgs. 159-182.

⁴⁶ Informació sobre el “Club democrático republicano” a *El Telégrafo* 21-10 (ed. tarda), 24-10 (ed. tarda) i 27-10-1868 (ed. tarda).

Les societats obreres en foren en bona part les receptores. Fent referència a les accions promogudes pel CRDF, cal fer esment que a finals d'octubre i començaments de novembre, Robert Robert pronuncià conferències a la societat de fonedors i a la de boters de la Barceloneta; Tutau, Fernando Garrido i el mateix Robert intervingueren al Casino dels Artesans de Gràcia, i els tres oradors parlaren al local del carrer de la Canuda en presència de directors i representants de diverses societats obreres⁴⁷.

La definició ideològica del CRDF no fou tan taxativa com la del Club dels Federalistes. Els lligams de diversos dels seus membres amb l'antic partit democràtic encara pesaven molt. Tot i així, el seu republicanisme federal era inequívoc, encara que no expressessin les idees federalistes amb l'èmfasi amb què ho feien els del Club dels Federalistes. Les dues entitats tenien interessos i preocupacions comunes, però. Així, totes dues coincidiren en la manifestació que va tenir lloc el 12 de novembre per demanar que l'edat mínima establerta per poder ser elector es fixés en vint anys⁴⁸. En qualsevol cas, sembla que, en aquells primers mesos de la Revolució, el CRDF actuà a remolc en certa manera de l'entitat dirigida per Serraclara, Lasarte i Almirall. Es podria interpretar així el seu capteniment arran del manifest monàrquic que es feu públic a mitjans de novembre de 1868. Contravenint els acords presos als pactes establerts abans de la Revolució amb els demòcrates, en els quals es deixava a la decisió d'unes Corts constituents la qüestió de la forma de govern, progressistes i unionistes impulsaren la redacció d'un manifest en el qual propugnaven la monarquia constitucional, arrossegant amb ells a una part dels demòcrates, entre ells, Cristino Martos, Manuel Becerra i, sobretot, Nicolás María Rivero. Fou aquesta una escletxa important que s'obrí entre els membres de la coalició que havia protagonitzat la Revolució, que s'afegia a la dissolució de les Juntes locals exigida pel govern provisional, i que portaria als republicans a una oposició cada cop més marcada.

A Barcelona, el Club dels Federalistes va reaccionar immediatament, publicant una declaració en protesta pel manifest monàrquic i convocant una manifestació. El centre del carrer de la Canuda, on moltes personalitats rellevants sentien una gran admiració i un profund respecte per Rivero, va discutir també la situació creada pel manifest, expressant-se opinions de caire divers, que originaren una "acalorada discusión", en paraules de A. Feliu i Codina, que va assistir a la reunió. La intervenció de Josep Rubau Donadeu, apelant a la unitat del partit republicà, va resultar decisiva en la presa de

⁴⁷ *El Telégrafo*, 29-10-1868 (ed. matí).

⁴⁸ *El Telégrafo*, 13-11-1868 (ed. tarda).

posició final de l'entitat. En acabar els diferents discursos que s'hi pronunciaren, el CRDF va condemnar el manifest monàrquic i es va adherir a la manifestació proposada pels federalistes, arribant a esborrar fins i tot de la llista de socis honoraris a Nicolás Mª Rivero⁴⁹.

El 22 de novembre, la ciutat de Barcelona va ser la seu de dues manifestacions: la republicana, convocada en protesta pel manifest monàrquic, i una que els monàrquics (bàsicament els progressistes i demòcrates com Pomés i Miquel, que era un dels signants del manifest) havien impulsat per expressar-hi el seu suport. De fet, l'avinentesa ofería la possibilitat de mesurar numèricament el grau de suport de què gaudien llavors monàrquics i republicans. Segons gairebé totes les fonts de l'època, la més nombrosa fou la republicana (Feliu i Codina donà una xifra de prop de 40.000 per aquesta darrera, mentre que els monàrquics n'aplegaren uns 10.000). Roca va assenyalar anys més tard que, com a tret peculiar, les dues comitatives, mentre feien el seu recorregut, es creuaren en diversos punts de la ciutat, i, malgrat l'enardiment que regnava, “se saludaren ab respecte, incinant sos respectius pendons”⁵⁰. La plaça de Catalunya (llavors “un erial”) acollí la concentració de les diverses comitatives que hi anaren fent cap, representant les diverses entitats republicanes de la ciutat i els voltants. S'encarregaren de l'organització membres del Club dels Federalistes i del Centre Republicà Democràtic Federal, treballant plegats, amb Almirall i Tutau ajudats per Josep Lluís Pellicer i López Bernagosi. Per poder arribar a una gernació tan considerable, els organitzadors muntaren 14 tribunes improvisades des d'on parlaren simultàniament una llarga llista d'oradors. Entre ells, els caps visibles de les dues entitats (G. Serraclara, Almirall, Lasarte, Tutau, Sunyer i Capdevila, Litran, Lostau) però també persones menys conegudes políticament. Entre aquestes hi havia Roca i Roca, que va pronunciar llavors, probablement, el seu primer discurs davant del gran públic⁵¹.

Aquesta irrupció a la llum pública de Roca en la vida política era potser una conseqüència de la seva adhesió al Club Republicà Federal d'Estudiants que s'havia organitzat feia pocs dies. Aquesta agrupació sembla haver nascut per iniciativa de

⁴⁹ Antoni Feliu i Codina, “Memorias...”, *El Diluvio*, 28-2-1917 i 2-3-1917; *El Tefégrafo*, 17-11-1868, ed. tarda.

⁵⁰ “Recorts de la Revolució. La elecció de las Constituyents á Barcelona”, per J. Roca y Roca, *La Campana de Gràcia* 4-3-1893.

⁵¹ Antoni Feliu i Codina, “Memorias...”, *El Diluvio*, 5-3-1917. Sobre la manifestació del 22 de novembre, vegeu les informacions i les anàlisis que forneix Pere Gabriel a “Visibilitats polítiques y vertebració social...”, loc. cit, pàgs. 66-67.

membres del CRDF, i, de fet, es podria considerar com una mena de joventut del Centre Republicà Democràtic Federal. El 4 de novembre, en el saló del local del carrer de la Canuda, s'hi van aplegar diversos estudiants de totes les facultats universitàries, carreres especials i professionals, entre els quals hi havia Josep Roca i Roca, convocats per una comissió iniciadora composta per Eugenio Litran, estudiant de Dret originari d'Almeria, Enric Roger i Bofarull, Josep Malet, Ramon Sabaté, Gabriel Jordà, l'estudiant de Dret de Figueres Josep Amat i Capmany, Josep Escardó i Josep Lletget i Sardà. Roger va exposar l'objecte de la reunió i, després de diverses intervencions, es va nomenar una comissió encarregada de redactar un reglament, es va proclamar la comissió iniciadora com a junta interina (afegint-hi Joaquim Andreu i Cabanellas) i es donaren d'alta els primers socis. Entre ells, a més de Roca i Roca, podem destacar Ricard Canales, Eusebi Corominas i Josep Mª Vallès i Ribot. El 8 de novembre el Club Republicà Federal d'Estudiants de Barcelona feia públic un manifest, en el qual declarava la seva voluntat de propagar i difondre a totes les esferes socials la idea de la República federal, “única forma de gobierno que, en otro concepto, acabará para siempre con la tiranía y el despotismo que nos deshonran a los ojos del mundo”. El 17 de novembre, el Club celebrà la seva primera sessió pública a l'Ateneu de la Classe Obrera. En aquesta reunió, Roca va tenir un notable protagonisme. Hi va llegir una poesia, “Lo nét de mos avis”, que havia escrit el 29 de setembre, el dia que va esclatar la Revolució a Barcelona, i que fou impresa a instàncies dels concurrents i publicada posteriorment a *Lo Gay Saber*. En aquesta poesia, Roca tornava a incidir en els temes de la resistència catalana a Felip V, la derrota i la submissió temporals, i l'alliberament nacional que havia esdevingut quan “va lo poble fer troços les cadenes”, restituint als avantpassats de la patria catalana el seu veritable llegat: “(...) Y en aquell bes qu' eixia de tombes oblidades / vey a l'ànima meva ab fum envolcallades / les ombres de mos avis voltejá; / y dintre de mes venes nova vida hi brollava, / y 'l cor deya ab veu alta: <<La patria no es esclava: / ja 'l fill de Catalunya pot dir qu 'es catalá!>>”. Però, a més, hi va pronunciar un discurs en el qual expressà el seu convenciment que els estudiants havien d'abraçar el republicanisme federal. Pel poc que sabem d'aquest discurs, es pot indicar que Roca emprava llavors una oratòria poètica, farcida d'imatges que ben podrien figurar en les seves poesies. Així, al caracteritzar la “classe escolar”, els estudiants, afirmà: “La classe escolar es lo blat que trencant la perfidiosa crosta de la terra ó de la

ignorancia, trau lo reboll, y cada dia va creixent y creixent, y fa esperansar que donará la xamosa espiga de la sciencia, pera donar després lo nodridor pa de la felicitat”⁵².

Amb “l’ardor y ‘l desinterés propis de la juventut”, el Club d’Estudiants va desplegar una notable activitat. Va publicar un periòdic satíric, imprès en paper vermell, amb el títol de *Los Descamisados*, del qual només en van sortir dos o tres números. La publicació exagerava, de forma humorística, la tendència demagògica, tarannà que els va ocasionar problemes. Havent corregut la brama que allò era una maniobra dels reaccionaris, els venedors del periòdic van estar a punt de ser agredits “tal vegada per culpa nostra –reconeixerà Roca anys més tard- que al donarlo á la llum no havíam sabut fernos bèn bè càrrech del estat de l’opinió pública”. Però el fracàs periodístic fou compensat per la incansable activitat propagandística que els estudiants desplegaren. El mateix Roca ens ho explicà:

“No hi havia día festiu que no ‘ns distribuíssim per tot Catalunya, incansables apóstols de la idea republicana. Los pobles se ‘ns disputaven y havían d’esperar torn.

Venían las comissions solicitant lo nostre concurs. Encara ‘m sembla que sento aquella bona gent:

-Diumenge fem una manifestació contra las quintas y voldríam que fessin lo favor d’enviarnos un parell de *parlamentaris*.

Dels oradors ne deyan *parlamentaris*.

Feyam tot lo possible per no desairarlos, y allá anavam de dos en dos, presenciant las més de las vegadas manifestacions imponents y conmovedoras, y rebent dels republicans de fora los més cordials obsequis”⁵³.

Els republicans barcelonins van haver de fer front a les diverses eleccions que es convocaren en el decurs d’aquell intens i agitat darrer trimestre de 1868 i començaments de 1869. Guanyaren les municipals amb una còmoda majoria (trenta regidors republicans per disset monàrquics), amb candidatures que contenien una mescla de representants del Club dels Federalistes i del CRDF. El 12 de gener de 1869 fou presentada al públic la candidatura republicana per les eleccions a Corts constituents. Tornava a cercar un equilibri de forces entre les dues principiis agrupacions del federalisme barceloní, amb l’afegitó de personalitats rellevants del republicanisme català però que feia anys que s’havien allunyat del Principat: Estanislau Figueres i Francesc Pi i Margall. Malgrat tot, els “republicans històrics” locals hi predominaren:

⁵² Reunió constitutiva del Club Republicà Federal d’Estudiants a *El Telégrafo*, 5-11-1868, ed. tarda; manifest del club a *ibid.*, 8-11-1868, ed. matí. La poesia de Roca fou publicada a *Lo Gay Saber*, nº XIX, 1-12-1868. El discurs fou publicat com a folletí al periòdic *Las barras catalanas*. Malauradament, només s’ha conservat a l’AHCB el primer número d’aquesta publicació, i, per tant, tan sols els passatges inicials del parlament d’en Roca: *Las barras catalanas*, nº 1, 3-1-1869.

Tutau, Alsina i Santiago Soler i Pla per únicament Serraclara com a membre dels Federalistes. Com que Figueres, Pi i Tutau es presentaven també per altres circumscripcions electorals, (potser degut al temor de perdre representació si no figuraven a les candidatures personatges ben coneguts per bona part de la població), cas d'aconseguir l'acta en totes elles, haurien de renunciar a la representació en altres districtes, circumstància que els del Club dels Federalistes consideraren negativa i que va originar tensions en la confecció final de la candidatura. Escrivint gairebé un quart de segle més tard, Roca va donar una visió més harmoniosa del procés de designació dels candidats, indicant que els homes de la junta del CRDF, en intel·ligència amb la resta de clubs, en especial amb el dels Federalistes, “confeccionaren sense dificultats la candidatura per la circumscripció de Barcelona”. Tant és així que “Ni la més petita discrepància s'observá en cosa sempre tan ocasionada á dissensions y diferencias, com la designació de candidats”. Fos com fos, el cert és que la proclamació de la candidatura comptà amb una extraordinària assistència de membres de totes les entitats republicanes i de públic en general.

Els propagandistes republicans no estalviaren esforços en aquelles eleccions: discursos de Lostau, Litran, Martí Tarrats, Cels Gomis, Ròmul Quintana, Miquel Baltà, Roig i Minguet i molts altres ... entre els quals, molt probablement, Josep Roca i Roca. La nit anterior al primer dia de les eleccions una manifestació va recórrer tota la ciutat, aturant-se a cada districte, per fer la proclamació de la candidatura republicana i enganxar cartells a les principals cantonades. Era la imatge invertida del ritual que se seguia en la proclamació dels estats de setge, que les classes populars coneixien bé. En paraules de Roca, “Era en certa manera la proclamació del estat de *guerra electoral*, guerra pacífica, que constituheix l'exercici del acte més preciós de la soberania popular”. Els tres dies en què es van efectuar les votacions “Tothom se llensá á treballar ab un dalé extraordinari”. Tot i les dificultats que comportava la llarga durada del procés, els republicans van aconseguir tenir interventors en moltes meses, fins al punt que “sobrava gent apte que ‘s presentava á desempeñar un servey tan penós que ‘s prolongava per espay de tres dias. L'honra de servir á la causa republicana y la satisfacció de fer-ho cumplidament era l'únich pago á que aspiravan aquells bons ciutadans”. Per superar el problema que plantejava l'existència de molts electors il·letrats i evitar que “se ‘ls dongués gat per llebra”, les candidatures republicanes duïen a la capçalera dibuixos d'emblemes tals com el nivell i la barretina frígia, ja que “Aquest

⁵³ J. Roca i Roca, “Recorts de la revolució...”, art. cit.

llenguatge gràfic l'entenia tothom". Tot aquell procés fou dirigit, segons l'evocació retrospectiva de Roca, pels homes del CRDF, constituïts en sessió permanent, i, en especial, per Lostau, Litrán i López Bernagosi, "las tres LLL, com deya tothom per aquells dias"⁵⁴. Tots aquests esforços es van veure àmpliament recompensats, essent elegida íntegrament la candidatura republicana.

Progressivament, Roca havia anat adquirint un pes cada cop més important en l'organització republicana barcelonina. Mentre els republicans congregats al club del carrer de la Canuda esperaven notícies sobre l'escrutini, diversos oradors intervenien per anar preparant l'ambient. Després de parlar Monturiol, Robert Robert i Antoni Altadill, pujà a la tribuna Roca i Roca. Eduard Vidal i Valenciano, que hi era present, va descriure més tard la impressió que li va causar aquell jove, "casi un noy", que pronuncià "un discurs plé de foch y entusiasme y prenyat de vigorosas y poéticas imatjes que fa esclatar un picament de mans á la terminació de cada período"⁵⁵. A començaments de febrer de 1869, quan els diputats electes estaven a punt de marxar cap a Madrid, els seus correligionaris els homenatjaren amb un gran banquet, al qual assistí la flor i nata de la militància republicana de la ciutat. Roca i Roca era ja llavors prou conegut com per intervenir en els inevitables brindis en honor dels diputats federals. Feliu i Codina, a les seves memòries, diu d'ell que "nació entonces a la vida política"⁵⁶.

En aquells mesos tan intensos, Roca va desplegar una gran activitat, a més de la seva participació en els organismes polítics. A començaments de 1869, Roca va col·laborar potser a *Las barras catalanas*, periòdic "polítich y literari" d'inequívoca tendència republicana federal on també escrivia Conrad Roure. Un mes més tard, a començaments de febrer, a redòs de l'autorització que Joan Martí Tarrats, Rafael Boet i Manuel Corchado van obtenir del Claustre de l'Institut per impartir-hi classes públiques els diumenges, adreçades sobretot als obrers, s'hi va afegir un altre grup de joves que va sol·licitar permís per ensenyar-hi Economia Política, Dret Polític, Geografia, Economia i Història d'Espanya. Aquests joves eren Enric Roger i Bofarull, Eugeni Litrán, Josep Escardó, Ricardo Canales, Eusebi Corominas i Josep Roca i Roca⁵⁷. La major part d'aquest grup provenia del Club Republicà-federal d'Estudiants. Roca recuperava així aquelles conferències que abans de la Revolució havia impartit a l'Ateneu Català de la

⁵⁴ Les informacions sobre els detalls del procés electoral estan extretes de l'article de Roca i Roca ja esmentat.

⁵⁵ Eduard Vidal i Valenciano, "Joseph Roca y Roca", *La Campana de Gràcia* 21-3-1886.

⁵⁶ Antoni Feliu i Codina, "Memorias de un veterano de la República", *El Diluvio* 3-5-1917.

⁵⁷ *El Telégrafo*, 4-2-1869 (ed. matí).

Classe Obrera, però sens dubte l'objectiu que es perseguia ara era molt diferent, contribuint a estendre la propaganda federal entre els treballadors. Tanmateix, Roca no oblidà tampoc la seva vessant literària. Va seguir essent el secretari de redacció de *Lo Gay Saber*, i, aquell 1869, fins i tot va ésser membre del Consistori dels Jocs Florals, al costat d'Adolf Blanc (que n'ocupà la presidència), Josep Mª Arnau, Eusebi Anglora, Francesc Miquel i Badia, Jacint Verdaguer i Pere de Roselló. I a mitjans de març s'estrenà al Teatre Principal el seu drama "Miracle".

Roca va ser també un dels oradors que van parlar a la gernació que s'aplegà en la gran manifestació de protesta contra les quintes que tingué lloc el 7 de març de 1869, que comptà amb l'adhesió i participació de totes les entitats republicanes de Barcelona i els pobles dels afores. Aquest incumpliment per part del poder surgit de la Revolució de Setembre d'una de les més preuades reivindicacions populars va obrir una escletxa més, i ben profunda, entre el govern i les organitzacions republicanes. Aquesta bona entesa dels diversos centre republicans es posà novament de manifest en ocasió de la manifestació proteccionista del 21 de març que organitzaren juntament amb el Foment de la Producció Nacional.

Malgrat la unió que exhibiren els republicans barcelonins en aquestes manifestacions i en les eleccions que s'havien celebrat fins llavors, els dos principals clubs federals mantenien una relació més aviat tensa. Certament, s'uniren també quan el 25 de febrer els seguidors del "Tiro Nacional" protagonitzaren un intent d'insurrecció, que fou immediatament ofegat i que acabà amb l'arrest del mateix Viralta. No només van actuar amb rapidesa aquella mateixa nit, sinó que van publicar l'endemà a la premsa un comunicat conjunt en què negaven rotundament la participació del partit republicà en els fets, atribuïnt-los a "unos cuantos mal aconsejados, impulsados por personas que acogándose bajo el sagrado manto de la República y siendo quizás instrumento de la reacción para destruir las libertades conquistadas, han tratado durante la última noche de alterar la tranquilidad envidiable de que gozamos".

Les diferències entre el Centre Republicà Democràtic Federal i el Club dels Federalistes començaren a aflorar potser quan es va elegir el comitè federal local de Barcelona a finals de febrer. Malgrat haver estat consensuat per totes les entitats republicanofederals, hi havia un cert predomini dels Federalistes, essent-ne els membres del directori Clavé, J. L. Pellicer i R. Boet, amb A. Feliu i Codina en una de les secretaries. Fou aquest comitè qui s'encarregà de l'organització de la protesta contra les quintes a què hem fet esment. El grup d'Almirall havia publicat durant un temps el

periòdic *El Federalista* i més tard la *Revista republicana federalista*, on es publicà el projecte de Constitució federal que el Club dels Federalistes estava enllestit. A començaments de maig de 1869 començà a publicar-se el diari *La Razón*. En bona part, aquest periòdic, que duia a la capçalera la imatge d'una dona amb casc i espasa, amb el ja clàssic lema de “Libertad, Igualdad, Fraternidad”, estava redactat per membres del CRDF, i, entre ells, Josep Roca i Roca.

Primeres lletres i armes polítiques a la premsa

*La Razón*⁵⁸ fou el primer diari polític en què Roca col·laborà com a periodista “seriós”. Lluny quedaven les seves contribucions escolars a *El Porvenir* de Vic, o les seves col·laboracions a la *Gaceta Universal*, fins i tot els seus escrits de caire literari a publicacions com *La Barretina*. No es tractava tampoc del periòdic de combat immediat en moments d'exaltació revolucionària, com fou *Lo Cop*. I estava a les antípodes de l'erudició literària de *Lo Gay Saber*. Aquell jove de vint-i-un anys que encara pocs mesos abans, en la inauguració del Club Republicà d'Estudiants, havia llegit poesies abrandades i havia pronunciat un discurs ple de sentimentalisme passava a formar part de la redacció del primer diari federal que es consolidava a Barcelona. Feia el primer pas que l'havia de conduir de prometedor poeta a periodista inigualable. Reflectia la maduresa que el seu aprenentatge polític havia adquirit en ben pocs mesos, en el decurs dels quals s'havia obert camí entre aquella heterogènia militància republicana de Barcelona fins a guanyar-se prou respecte com per signar articles on analitzava la situació política del país.

El CRDF i *La Razón* constituïren el gruix del què s'anomenà federalisme *transigent*, per contrast amb els *intransigents* representats pels membres del Club dels Federalistes. Malgrat el notable èxit obtingut pels republicans a les eleccions de gener de 1869, la majoria de diputats de les Corts constituents eren de signe monàrquic, amb una còmoda majoria de progressistes i unionistes, que, juntament amb els demòcrates que s'havien declarat a favor de la monarquia (els anomenats *cimbrios*), van fer promulgar una

⁵⁸ Com hem indicat, *La Razón* es començà a publicar a principis de maig de 1869. Malauradament, no s'han conservat els números corresponents als mesos de maig i juny, de forma que el primer exemplar de què es pot disposar a l'AHCB és el n° 68, corresponent a la desena setmana de publicació.

constitució que establia la Monarquia Constitucional com a forma de govern. La impotència de la minoria parlamentària republicana va contribuir a radicalitzar les posicions dels membres dels Federalistes. Una primera conseqüència fou la creació d'un comitè provincial federal. El directori d'aquest comitè estava constituït per V. Almirall, J. A. Clavé i A. Altadill. El 10 de maig va tenir lloc una reunió a la qual foren convidats els representants de tots els clubs republicans i dels comitès de les diferents poblacions de la demarcació. En aquesta reunió, a proposta d'Almirall, es va decidir celebrar a Tortosa una assemblea de representants del Principat, l'Aragó, València i les Illes Balears, és a dir, els països de l'antiga corona catalanoaragonesa. El 17 del mateix mes va nàixer així l'anomenat Pacte Federal de Tortosa, inici d'un conjunt de pactes similars que es van subscriure a diverses regions de l'estat espanyol⁵⁹.

El Pacte de Tortosa es va concloure sense prou feines participació de la minoria parlamentària republicana. Representava la primera expressió de la voluntat d'establir la federació d'abaix a dalt, desbordant la direcció del partit, ben poc estructurat encara. La iniciativa, promoguda sobretot per membres del Club dels Federalistes, va sobrepassar tots aquells que, com els del Club Republicà Democràtic Federal, s'alineaven sense fissures amb l'actuació parlamentària de la minoria. *La Razón* representava justament aquesta tendència a la premsa barcelonina. Quan Pi i Margall va aconseguir que els representants dels diversos pactes territorials es reunissin a Madrid per establir un Pacto Nacional que s'encarragués de coordinar els diversos pactes, la iniciativa fou ràpidament saludada des de les pàgines del periòdic:

“Aplaudimos sinceramente que los diversos elementos del gran partido republicano vayan tomando cohesión. Era necesario reunirlos para unificarlos, y nada puede lograrlo mejor que la formación de un pacto nacional que sin cortar las alas a los estados federados, les marque el rumbo que deben seguir para que sin perjudicarse a sí mismos, no den perjuicio a los demás”.

El federalisme del CRDF i de *La Razón* es desmarcava clarament del dels Federalistes. La via encetada amb el Pacte de Tortosa, sense la supervisió que significava el Pacte Nacional, només podia conduir a la “segregación”, que era “la variedad sin ley ni regla fija”, “el desbarajuste”, “el desorden”. Absolutament contraris al centralisme uniformitzador, entenien que, al mateix temps que s'havia d'establir la independència política i administrativa de les regions, era necessària una llei general

⁵⁹ Informació sobre el Pacte de Tortosa a C. A. M. Hennessy, “La República Federal en España. Pi i Margall y el movimiento republicano federal, 1868-1874”, pàgs.115-116; Josep Pich, “Federalisme i catalanisme. Valentí Almirall i Llozer (1841-1904)”, Eumo, Vic, 2004, pàgs.102-104, i, del mateix autor, “Valentí Almirall i el federalisme intransigent”, ed. Afers, Catarroja-Barcelona, 2006, pàgs. 82-86.

que, sense escapar cap dels seus atributs, garantís que se sostinguessin les unes a les altres, que evités els abusos⁶⁰.

Els partidaris del Pacte Nacional no només s'oposaven a la construcció de la federació des de baix. Eren favorables a mantenir contactes i fins i tot a col·laborar amb els progressistes. Aquests els havien necessitat per derribar la monarquia isabelina, però des dels primers moments s'havien decantat per l'entesa amb els unionistes i havien actuat de forma cada cop més divergent respecte dels republicans: proclamació de la Junta de Madrid com a govern provisional, exigència de dissolució de totes les Juntes provincials, declaració a favor de la monarquia, regressió en matèria social (manteniment de les quintes, reinstauració d'impostos que s'havien suprimit en els primers temps de la Revolució). La Constitució monàrquica, promulgada gràcies a l'àmplia majoria de què gaudia la coalició encapçalada per Prim i Serrano coronava l'evolució dels progressistes en un sentit ben contrari a l'esperat pels republicans. Però una part d'aquests no descartava encara una entesa amb els progressistes, no abandonava l'esperança d'arribar a una transacció amb ells, a *transigir* amb el principal grup polític del govern. Roca i Roca ho va expressar clarament a les pàgines de *La Razón*. Constatava que la marxa cap endavant de la Revolució s'havia aturat, a causa dels entrebancs que sobretot els unionistes s'havien encarregat de posar-hi, després d'haver mantingut la ficció de la unitat durant els primers mesos. Ara, un cop aprovada la Constitució, afloraven les divisions en la coalició governant. La Unión Liberal no havia deixat de ser un grup basat en l'oportunisme i l'ambició: “Todo el mundo conoce su desmesurada ambición, su sed de mando, su intransigente exclusivismo, su afán de conseguir un fin sin medios que lo justifiquen, su inmoralidad y la poca confianza que se merece”. No tenia una base popular com els republicans o els mateixos progressistes, però estava dirigida per hàbils maniobrers, per gent que havia demostrat prou vegades “su fuerza habilidosa para apoderarse de la situación”, per “convertir la libertad que prometieron a los incautos que les levantaron en libertad para ellos solos”, d'aprofitar-se “del país que vejan y que esquilman miserablemente”. Roca feia una crida a no deixar-se enganyar, a no deixar-se sorprendre per les seves paraules i accions, ja que hom arriscava fins la pèrdua de la llibertat. Per tot plegat, lamentava que els progressistes s'aferressin a aquella coalició que considerava *contra natura* i que ja els havia costat molt cara en el passat. Els havien utilitzat per arribar al poder, però, un cop instal·lats,

⁶⁰ *La Razón* 18-7-1869, article signat per “R. R.” (Robert Robert?). Sobre el Pacte Nacional, vegeu C. A. M. Hennesy, “La República Federal...”, op. cit., pàgs. 117-119.

no havien dubtat a escometre contra ells: “El golpe de Estado del 56, la larga dominación de O’Donnell, la sangre vertida en la triste jornada del 22 de junio y la torcida inclinación que van tomando” eren arguments que demostraven què es podia esperar dels unionistes. El jove literat reconvertit en periodista retreia als seguidors de Prim la repugnància que demostraven per aquells que “al grito de libertad, igualdad y fraternidad, no hacían más que señalar el último término del horizonte” de les aspiracions que anys enrera els havien guiat. Però no era encara massa tard perquè els progressistes es redimissin dels seus errors: el trencament amb els unionistes hauria d’anar acompanyat de l’aliança amb els republicans, “los verdaderos hijos del progreso”. Els republicans de 1869 eren els hereus dels progressistes de decennis anteriors, el partit republicà “ha cumplido la misión que se propusieron los progresistas de ayer”. Per això, “es preciso que los hijos de la libertad marchemos unidos, (...) y es cada día más apremiante la necesidad de que los progresistas recordando lo que son, formen a nuestro lado”⁶¹.

Però els progressistes no tenien interès en desfer la unió entre els tres grups que constituïen el govern. Les tensions al si de la coalició governamental van comportar una crisi ministerial, ocasionada per qüestions financeres, proteccionistes i d’ordre públic⁶². Sembla que Prim va arribar a pensar a incloure republicans en el govern, rumors de què es va fer ressò *La Razón* mitjançant el seu corresponsal a Madrid, situant Pi a Hisenda i Castelar a Foment. Al capdavall, però, la crisi es va resoldre sense alterar la coalició instal·lada al poder. En opinió de Roca, aquest afer exemplificava la deriva de la coalició: la tensió permanent entre demòcrates i unionistes, amb els progressistes mantenint el difícil equilibri, havia generat aquest episodi, però la necessitat que tots plegats tenien d’aferrar-se al poder per satisfer les respectives clienteleles els havia fet reconsiderar les seves diferències i restablir la concòrdia entre ells. “He aquí –escrivia Roca- el modo como en tanto que alguno de los miembros del nuevo gabinete podía repartir a granel entorchados y condecoraciones que le captan la confianza del tantas veces pronunciado ejército español, otro podrá nombrar gobernadores a gente inepta para ello (...); nadie chistará cuando otro contrate a ojos cerrados empréstitos que (...) satisfagan sus perentorias necesidades particulares; y el señor Martos podrá repartir las 90 togas que, según malas lenguas, tiene prometidas a sus amigos y jóvenes

⁶¹ “Unionistas y progresistas”, signat “P. K.”, *La Razón* 8-7-1869.

⁶² Hennesy, op. cit., pàg. 119.

condiscípulos”. El govern sorgit d’aquella crisi no era més que el resultat de “un pacto de egoísmo”⁶³. Els progressistes seguien allunyant-se dels republicans.

I s’allunyaren encara més quan el 19 de juny es va difondre un decret que obligava a les corporacions electes i a les forces ciutadanes (la milícia) a jurar fidelitat a la nova Constitució. El Comitè Federal Provincial, per iniciativa d’Almirall i Clavé, va publicar el primer de juliol un manifest redactat per A. Altadill en què feia palesa la seva negativa al jurament. Però aquesta oposició significava, a la pràctica, la renúncia al càrrec de tots aquells que eren regidors, diputats provincials o comandants de batallons dels Voluntaris de la Llibertat. Suposava l’abandó de parcel·les de poder que els republicans tot just acabaven d’assolir. La minoria parlamentària va fer públic un altre manifest en el qual, després de censurar durament el decret, recomanava als seus correligionaris que complissin amb la formalitat. En realitat, el jurament es convertí en una de les qüestions en què es posava altra vegada de manifest la tensió entre la direcció del partit i les organitzacions de províncies. Però la convocatòria del Pacte de Tortosa, reclamada pels intransigents, va acabar de refrendar la posició dels diputats republicans quan va acordar per majoria jurar la Constitució monàrquica amb els únics vots en contra dels representants de Barcelona i de Terol. El desenllaç d’aquesta reunió va comportar la dimissió del Comitè Federal Provincial, seguida pocs dies després per la del Comitè Local de Barcelona.

Roca, membre del comitè federal de Barcelona

Les eleccions per escollir un nou comitè local foren fixades pel diumenge 18 de juliol. El Pacte de Tortosa i la qüestió del jurament havien fet sortir a la llum les clares diferències entre els autoanomenats *intransigents*⁶⁴, encapçalats pels membres del Club dels Federalistes, i aquells que s’havien mostrat d’acord fins llavors amb l’actuació de la direcció del partit, palesada en l’actuació parlamentària. No és estrany, doncs, que es presentessin dues candidatures: una constituïda bàsicament per elements dels Federalistes o propers a ells i l’altre formada essencialment per membres del Centre Republicà Democràtic Federal. Entre aquests darrers hi figurava Josep Roca i Roca, al costat de veterans com Narcís Monturiol o el santanderí Fermín Villaamil, a qui Roca

⁶³ “La nueva conciliación”, “P. K.”, *La Razón*, 13-7-1869.

⁶⁴ Els membres del Club dels Federalistes van començar a publicar el periòdic *El Estado Catalán*, sotstitulat *Periódico federalista intransigente* el 15 de juny.

havia conegut arran de la Revolució, però també de joves cridats a un important paper polític en els anys que vindrien, com ara Josep Mª Vallès i Ribot⁶⁵. Els resultats van significar una clara victòria pels del CRDF. En una votació en la qual participaren 2.746 republicans, van superar clarament als intransigents. El candidat més votat fou Baldomer Lostau, amb una notable diferència respecte tots els altres, però s'ha de tenir en compte que, curiosament, figurava a les dues candidatures. Lostau compartia punts de vista amb els intransigents, com havia demostrat al negar-se a jurar la Constitució com a diputat provincial. Roca fou el quart candidat més votat, símptoma de la seva creixent notorietat entre els republicans barcelonins. Quan es constituí el comitè, ocupà una de les tres secretaries, juntament amb Vallès i Litran⁶⁶. En el comunicat que féu públic, la nova direcció declarava la seva fe en la tasca propagandística per tal d'arribar a sectors cada cop més àmplis de la població, convençuts que era “uno de los medios más poderosos para abrir paso a la verdad, y disipar el fanatismo y las preocupaciones, dueñas hasta hace muy poco del campo de la opinión pública”. Propugnaven una actitud “prudente y precavida, decidida y firme”, que mantindria a ratlla, segons creien, als enemics alhora que augmentaria el nombre de partidaris de la idea federal. Segurs del suport del poble, volien guanyar-se la simpatia i el recolzament de les classes mitjanes: “Hagamos comprender con nuestra propaganda y con nuestra conducta, que el partido republicano es el defensor de la justicia, y la clase media formará en nuestras filas”. Es mostraven fidels a l'organització de què fins llavors s'havia dotat el partit, és a dir, els pactes, començant pel de Tortosa i coronats pel pacte nacional, “pactos federales a los que nos asociamos, por ser uno de los mejores pasos de nuestro vigoroso partido”. Mantinent-se en el terreny de la legalitat, no renunciaven a transgredir-la quan els poders constituïts la violessin.

El desenllaç negatiu de les eleccions pel comitè local va comportar la dissolució del Club dels Federalistes. El 22 de juny celebrà la seva darrera sessió i va fer públic un manifest en el qual interpretava el resultat de la votació com un vot de censura al comitè intransigent sortint. Afirmaven que en l'elecció del nou comitè “se deslindaron completamente los campos” entre aquells que es mantenien en la puresa dels principis (els del club que es dissolia) i aquells altres que eren en la seva majoria partidaris del jurament, defensors de la “Junta central directora” (el pacte nacional, que segons ells era

⁶⁵ Vegeu la composició de les dues candidatures a *El Estado Catalán*, 17-7-1869, o s'especifica la professió dels membres de la candidatura proposada pel CRDF. Roca hi figura com a “escritor público”.

⁶⁶ Vegeu la constitució del comitè al final del comunicat que adreçà als correligionaris: “Comité Republicano Democrático Federal”, *La Razón* 29-7-1869. El directori el constituïren Monturiol i Lostau.

contrari als principis federalistes), favorables a l'entesa amb governs *unitaris*, i als quals acusaven a més d'ambicionar càrrecs⁶⁷. La resposta dels membres del CRDF no es va fer esperar, i el vespre del 23, en reunió celebrada a la seva seu del carrer de la Canuda, Litran, “con el manifiesto de los federalistas en la mano”, va rebatre una per una totes les acusacions formulades contra el nou comitè, al qual qualificà de representant del “verdadero partido republicano”, essent vigorosament aplaudit per la “inmensa concurrencia” que omplia el local, entre la qual hi havia per cert alguns membres del club dissolt, que no volgueren intervenir-hi⁶⁸. Roca i Roca, al·ludit com a partidari de la *transigència* i també a nivell personal com a membre del nou comitè electe, es va encarregar de reblar el clau en un article publicat a *La Razón* el 25 de juny. Començava per desmentir les divisions a l'interior del partit republicà que proclamava el manifest, qualificant-les de “miserables úlceras que no existen sino en el modo de obrar y en el despecho producido por las ambiciones de una pequeña fracción del partido republicano”. Definia els Federalistes com “esa corta fracción del partido republicano de esta ciudad”, caracteritzada per una voluntat gairebé messiànica, entestada en “salvar al partido”, autoconvençuda d'haver-ho aconseguit en nombroses ocasions. Ironitzava sobre els resultats que havien obtingut mitjançant “tanto trabajo, tantas desazones, tanta abnegación”, quan, al capdavall, s'havien vist tan mal recompensats pel partit republicà de Barcelona que, segons les seves expectatives, hauria d'haver-se lliurat “confiado á su dirección y á sus bienhechores brazos”. Però, continuava ironitzant Roca, aquest “martirio” a què havien estat sotmesos era una culminació lògica al final de “todo apostolado”, de “toda misión grande y regeneradora” de qui s'atribuïa la veritat absoluta. Passant a l'anàlisi del manifest, deia que el to que el dominava traslluïa “un despecho muy natural en ciertas almas pequeñísimas”, palesava clarament aquell “afán de figurar” que precisament retreïa al nou comitè, fins al punt de mostrar, amb un orgull desmesurat, “su miseria” en un comunicat que adreçaven a *tots* els republicans federals de l'estat espanyol. Allò que més li havia dolgut era, però, l'atac totalment injustificat que els del Club dels Federalistes havien llançat contra els membres del comitè electe. Sense voler entrar en la “baja cuestión de personalidades”, descarregava tanmateix una biliosa andanada contra aquells que gosaven trepitjar “ese terreno destinado tan sólo á los rastros gusanos de la calumnia”. En canvi, es mostrava indignat amb les

⁶⁷ “El Club de los Federalistas de Barcelona a todos los republicano-federalistas españoles”, Barcelona, 22 de juliol de 1869.

⁶⁸ *La Razón* 25-7-1869.

desqualificacions referides a la categoria moral del comitè, censurat ja abans d'haver entrat en funcions. Atacant a la nova direcció federal barcelonina, només demostraven el seu despit per la derrota a les urnes o una oposició sistemàtica i absurda que, segons Roca, havien demostrat en tots els seus actes. Manifestava clarament la seva posició personal en els temes que havien motivat el capteniment dels Federalistes. Pel que fa al jurament, Roca afirmava que “tan republicano es el que se obstinó a prestarlo [sic, per negar-s’hi], como el que prestándolo, creyó ver en ello la salvación del partido”. Els imaginaris projectes de transacció amb el govern, que servien als *intransigents* per acusar als seus oponents d’unitaristes, amagaven una visió del federalisme en la qual només tenia cabuda “la autonomía absoluta de las provincias”. Era imprescindible un pacte nacional que “les una entre sí”, instituïnt obligacions de solidaritat mútua, “creando el verdadero equilibrio federal”. Pacte que els del Club dels Federalistes condemnaven “bajo pretesto [sic] de ser á su ver centralizador”, potser, continuava ironitzant, per haver-se signat a Madrid. Les idees federals ben enteses no eren sinònimes de “las disolventes de autonomia particular”. Per evitar confusions semblants era preferible que la idea republicana “pierda un corto número de defensores” ja que “aunque amengue la cantidad, aumentará la calidad”⁶⁹.

Però els federals, transigents o intransigents, havien de fer front a les amenaces que la fluïda situació política els plantejava. L’estiu de 1869 hi va haver una intensa agitació carlina. S’aixecaren algunes partides i es descobriren diverses conspiracions. Des de les pàgines de *La Razón* Roca va denunciar els perills latents de guerra civil, instant al govern a tallar de soca-arrel els focus conspiratius i oposant-se a aquells republicans que veien amb gust una confrontació entre els monàrquics de tota mena que, eventualment, podria deixar-los el camp més lliure. En lloc d’això, creia que el partit republicà havia de mantenir-se “dignamente” i, si era necessari, fer costat al govern “para combatir al enemigo común”⁷⁰.

El govern, però, tenia en el seu punt de mira tant als carlins com als republicans. Sagasta, ministre progressista de la Governació, va restablir una llei de 1817 que permetia declarar l’estat de setge, prenent per excusa les mobilitzacions carlines. Els republicans van veure amb claredat que aquella maniobra anava dirigida contra ells tant com contra els carlistes. Acusaren al govern de manca de energia en la repressió de les conspiracions absolutistes per poder així legitimar les mesures

⁶⁹ “El manifiesto de los federalistas”, signat “P. K.”, *La Razón* 25-7-1869.

⁷⁰ “El movimiento carlista”, signat “P. K.”, *La Razón* 18-7-1869.

d'excepció contra els federals, malgrat haver-se mantingut fins llavors inequívocament en el terreny de la legalitat: “No cabe duda alguna. Los efectos de esa ley van dirigidos al partido republicano, que en el terreno de la legalidad ha burlado prudentemente a los que le tendían las más peligrosas redes para hacerle caer”⁷¹. La minoria republicana va fer públic un manifest de protesta contra el decret de Sagasta, clarament contrari a la mateixa constitució monàrquica, que *La Razón* s'apressà a publicar.

Que els republicans es mantenien en el terreny de la legalitat, mentre que el govern i les forces que aquest controlava actuaven de forma cada cop més arbitrària es posà de manifest quan, a començaments d'agost, un escamot de l'exèrcit perseguí una partida carlina fins a Montalegre, on, un cop sotmesa, van afusellar allí mateix nou persones, entre ells dos nois menors d'edat. Les entitats i periòdics republicans van expressar llur protesta davant aquests fets. El responsable dels afusellaments, el llavors tinent coronel Tomàs Casalís, va ser ascendit tanmateix al grau de coronel pocs dies després. Roca i Roca va palesar la indignació dels federals en un article en què carregava durament contra l'estament militar espanyol, al qual acusava de repartir-se “con el más despreciable cinismo, los despojos del pueblo envilecido, sacando provecho de todos los esfuerzos del país y amenazándole constantemente con el impetu de la fuerza desordenada”. Però aquest tarannà transgressor de la més estricta legalitat que els militars mostraven amb fets com els de Montalegre no era més que una conseqüència de la impunitat amb què el mateix govern actuava:

“Es necesario recompensar al héroe que sabe traspasar los límites de toda ley, siguiendo en eso al gobierno, que legisla sin atribución para hacerlo, y que no se para en llegar hasta donde sus fuerzas puedan conducirlo, aunque para ello tenga que pisotear las garantías que él mismo nos concedió, la legalidad por él establecida”⁷².

La fixació legalista dels republicans (al menys dels transigents) quedà novament de manifest quan el Comitè local de Barcelona, del qual, com sabem, en formava part Roca i Roca, va presentar una denúncia contra Casalís al jutjat de 1ª instància de Granollers. La iniciativa del comitè barceloní va ser recolzada per diversos comitès de la província com ara el de Terrassa⁷³.

Després de l'elecció del comitè local calia renovar també el comitè provincial de Barcelona. Cada comitè local constituït havia de delegar un cert nombre de membres

⁷¹ *La Razón*, 28-7-1869, article signat per “R. R.”

⁷² “Un coronel más”, *La Razón*, 13-8-1869, article que Roca signa amb el seu nom complet.

⁷³ Vegeu el text de l'acusació presentada a *La Razón* 20-8-1869. Suport del comitè terrassenc a *ibid.*

per formar el provincial. A finals de juliol de 1869, el comitè local va delegar com a representants seus al comitè provincial a Wellenkamp, Cañellas, Soler i Serra, Monturiol, Lostau, Litrán, Vallès i Ribot i Roca i Roca⁷⁴. El jove periodista passava així a formar part dels dos òrgans col·legiats que més pes específic tenien llavors en el federalisme català, i que es veuriem obligats a adoptar crucials decisions en el decurs dels mesos immediatament propers. Com ja havia succeït en el comitè local, els transigents controlaven ara també el provincial.

L'actitud del govern, com hem vist en l'afer Casalís, i l'homenatge als màrtirs republicans, però, contribuïen a unir en determinades ocasions a transigents i intransigents. Així, gairebé tot el federalisme de la demarcació de Barcelona es va aplegar en la manifestació que tingué lloc a Martorell a començaments d'agost en memòria de Vicenç Martí, el Noi de la Barraqueta, assassinat el 1867. En els discursos que es van pronunciar no només intervingueren representants del comitè local de Barcelona (Litrán), o del CRDF (Villamil); també Feliu i Codina en nom de l'intransigent *El Estado Catalán* o Lostau, que parlà en nom del batalló de la milícia "Guies de la República". En aquest acte va pronunciar també un discurs Josep Roca i Roca en representació de *La Razón*⁷⁵.

La coalició governamental havia aconseguit promulgar una Constitució monàrquica, però la cerca d'un aspirant a la corona espanyola no resultava gens fàcil. D'entrada per la divisió que en aquesta transcendental qüestió regnava entre progressistes i unionistes. L'afer s'agreuja per les implicacions internacionals que comportava l'ocupació del tron per un o altre candidat. En el decurs del mes d'agost i començaments de setembre, Roca i Roca es va ocupar de la situació política en diversos articles, la major part d'ells signats amb el seu nom complet. Denuncià les intencions dels partits que havien ocupat el poder des de la Revolució, els "partidos medios", que no tenien altre finalitat que "el medro personal". Demòcrates que defensaven la monarquia, progressistes que es feien sempre enrera de les seves promeses cada cop que convenia als seus interessos,

⁷⁴ *La Razón*, 30-7-1869. El comitè es constituí definitivament a finals d'agost, després d'examinar i aprovar les actes dels representants. La composició definitiva fou: Agustí Tintoré, Fermín Villamil, Directors; Francesc Borràs, Joaquim Cañellas, Josep Casas i Reig, Salvador Cases, Antoni Colomé, Joaquim Escudé, Pedro Fernández Balmas, Ricard Jacas i Vila, Pau Naudí, Josep Parés, Antoni Pitol, Josep Roca i Galès, Josep Roca i Roca, Josep Roig i Minguet, Miquel Sadó, Vicenç Salavia, Fèlix Alexandre Solà, Jaume Pi, Francesc Basomba, Carles Wellenkamp, vocals; Avel·lí Brunet i Josep Mª Vallès i Ribot, secretaris.

unionistes que es titllaven de liberals mentre conspiraven constantment contra la llibertat.

No era el primer cop que el país era víctima d'aquesta mena de partits. Els mecanismes s'havien repetit de forma gairebé idèntica: començaven amb “Una proclama al país con promesas que no se verán cumplidas en ningún tiempo; y el soborno de parte del ejército con promesas que siempre se cumplen”; un cop instal·lats en el poder, mentre el poble ignorava encara les vertaderes intencions d'aquells a qui havia contribuït a situar en els cobejats càrrecs, s'afanyaven a distribuir condecoracions i ascensos als militars com a mitjà d'assegurar-se la seva lleialtat, sabedors que necessitarien la força per mantenir-se en el poder; invasió d'una legió de parents, amics i coneguts que serien col·locats en infinitat de càrrecs, generant així unes enormes despeses que haurien de recaure sobre el poble, que veuria empitjorada la seva ja precària situació. Per a Roca, tot plegat només fomentava “la inmoralidad y la pereza”: “los partidos medios, defensores de la inmoralidad, representada por la forma constitucional [monàrquica], se han sostenido siempre con la fuerza y por la fuerza”⁷⁶. Però, a més d'aquesta voluntat de monopolitzar el poder per finalitats purament personals, al adoptar la monarquia en la Constitució, després que la Revolució de Setembre hagués derribat el tron ocupat pels Borbons, la coalició de govern havia obert les portes a la insurrecció carlista: “Admitida la monarquía hereditaria, y cortada la rama que representaba Isabel de Borbón, siguiendo el absurdo que proclama el Código fundamental, el trono pertenece a Carlos VII”. Roca culpava directament al govern de l'agitació dels carlins, i, més en concret, als unionistes. Veia en els acts del govern la seva empremta, i denunciava les seves maniobres: després d'haver obert la porta als carlistes, després de haver actuat de manera volgutament negligent en la repressió dels aixecaments carlins, després d'haver maldat per fer fracassar els esforços dels progressistes (candidatura de Ferran de Coburg), els líders i la premsa unionista proclamaven ara la necessitat de l'adveniment d'un rei “que venga a contrarestar la fuerza de los carlistas”.

Però aquesta no era l'única raó: els unionistes volien arrossegar als progressistes a fer que el nou rei, “dominando con su *magestad soberana* las tempestades que se han levantado, inutilice los esfuerzos del partido republicano y les conceda a ellos las riendas del Estado”. L'ascens del partit republicà s'havia degut, juntament amb la gran

⁷⁵ Detallada descripció de la manifestació a *La Razón* 9-8-1869.

⁷⁶ “El medro en los partidos medios”, *La Razón*, 1-8-1869.

tasca propagandística efectuada, a la nefasta gestió del govern. Segons Roca, els unionistes havien comprès clarament que unes noves eleccions amb sufragi universal haurien atorgat una clara victòria als federals. Fent planar l'espantall carlí, per ells maquiavèlicament encoratjat, esperaven unir tots els grups monàrquics al voltant de “uno de los dos candidatos de su exclusiva [sic] propiedad, a Montpansier o a Alfonso”. Roca creia que els unionistes no s'atrevien a propugnar un enfrontament obert amb els republicans. Sabien que “un ataque violento a los derechos individuales” que constituïen “la garantía de nuestro triunfo”, equivalia a “la provocación de una lucha armada”, i Roca estava convençut llavors que, en cas de lluita, “no era probable que los republicanos saliesen los peor librados”⁷⁷.

La difícil elecció dels candidats al tron espanyol feia que, mentrestant, continués aquella interinitat que, si bé contribuïa a enfortir el partit republicà, paralitzava el país. Roca exhortava als governants a acabar amb aquella situació: “Reúnanse pues las Cortes cuanto antes, (...) venga el tan cacareado monarca, si es que se encuentre, y si no, vuelvan las Cortes sobre su acuerdo”, és a dir, la revocació de la monarquia com a forma de govern i l'adopció de la república⁷⁸. Part de les dificultats que Prim i companyia experimentaven en trobar un rei provenia de la hostilitat que Napoleó III mostrava no només per una solució republicana, sinó també per la candidatura Montpansier. Era una creença molt estesa entre els republicans que la desaparició de l'emperador francès aplanaria el camí cap a la república. Una malaltia que va patir Napoleó l'agost d'aquell any donà peu a Roca i Roca a plantejar el possible escenari en cas de la seva mort. Per a Roca, “La muerte de Napoleón sería a no dudarlo la señal de emancipación de la raza latina”, que es palesaria amb la proclamació de repúbliques a França i Itàlia. Els governants espanyols, en concret, lliures de “los mil y un obstáculos interpuestos por el que llegó a temer nuestra actitud”, potser afrontarien llavors el final de la interinitat:

“Entonces quedarían exclusivamente [sic] dueños del campo de nuestra situación política Montpansier y la República (...); y ante la actitud de Francia e Italia, entre la impopularidad del candidato, y el partido inmenso de la forma de gobierno, no cabría duda de la elección”⁷⁹.

⁷⁷ “Amagos unionistas”, *La Razón*, 8-8-1869; les cursives són de l'original.

⁷⁸ “La interinidad”, *La Razón*, 26-8-1869.

⁷⁹ “La enfermedad de Napoleón”, *La Razón*, 28-8-1869.

Roca no tenia ja llavors cap confiança en els progressistes. Incapaçs de trencar amb els unionistes, negant-se a unir-se als partits d'idees avançades, lligats a un infructuós doctrinarisme, Roca va proclamar simplement la mort del partit progressista⁸⁰.

La insurrecció de setembre-octubre de 1869

A finals d'agost, *La Razón* va anunciar notables canvis en el periòdic, augmentant la nòmina de redactors, promentent la col·laboració “de las eminencias de nuestro gran partido”, i “introduciendo mejoras de tal importancia en el mismo que le hagan digno de figurar al lado de los primeros periódicos de España”, atesa la bona acollida que havia tingut en els quatre mesos que comptava des de la seva aparició. Tot plegat sense variar-ne el preu, ja que l'objectiu era “dar uno de los principales periódicos, así en la parte política como en la de noticias, a la mitad del precio fijado a los diarios más baratos de la categoría del nuestro”⁸¹. El 6 de setembre apareixia per primera vegada amb el sostítol de “Diario Republicano Federal”.

Justament per aquells dies, Roca i Roca va caure malalt i es va traslladar a la seva ciutat natal, Terrassa. Un cop superada la malaltia, convalescent encara, no va dubtar a participar en diversos actes que van tenir lloc a la ciutat egarenca. Va assistir, potser, a la conferència que Ayala, un dels propagandistes republicans, va pronunciar al saló del Cafè de la Parra el 6 de setembre. Pocs dies després, una nodrida representació republicana, en la qual figuraven els diputats a Corts Tutau, Sunyer i Capdevila, i Tomàs i Salvany, va fer una gira per Terrassa i Sabadell. Des del balcó de la Casa de la Vila, Roca i Roca fou l'encarregat de presentar els diputats republicans i els propagandistes que els acompanyaven (entre els quals hi figurava Litrán) als seus conciutadans. Després dels discursos, els hi fou ofert un banquet i més tard un tè, durant el qual va arribar el també diputat Joaritz. De nou Roca i Roca fou un dels que prengué la paraula durant els inevitables brindis. Al dia següent, la comitiva va traslladar-se a Sabadell. Roca, aquest cop, no els va acompanyar⁸².

Però els esdeveniments es precipitaren durant aquell mes de setembre. Sagasta, que ja havia encès les ires dels republicans ressuscitant aquell decret que permetia declarar

⁸⁰ “El partido pogramista ha muerto”, *La Razón* 7-9-1869. Vegeu també “Los mismos pecados”, *ibid.*, 6-9-1869.

⁸¹ *La Razón* 31-8-1869.

⁸² Conferència d'Ayala a *La Razón* 9-9-1869; àmplia ressenya dels actes de Terrassa i Sabadell a *ibid.* 16-9-1869.

l'estat de setge, va anar més lluny. L'ordre del desarmament de la milícia de Tarragona, arran de l'assassinat del secretari del Govern Civil, fou l'inici d'una cadena de fets que acabarien amb l'aixecament federal de la tardor de 1869.

Al desarmament de la milícia de Tarragona seguí la detenció a Tortosa del diputat republicà Pierrad i el lliurament de les armes de la milícia tortosina. El punt àlgid d'aquella perillosa escalada s'assolí quan el govern va ordenar el desarmament de la milícia de Barcelona el 25 de setembre. La resposta fou l'aixecament de barricades a diversos punts de la ciutat: al carrer del Carme, al carrer de l'Hospital i al carrer de Ponent, entre altres. El desenllaç d'aquella tensa situació és ben conegut: malgrat els esforços per evitar el vessament de sang d'un grup de dirigents republicans format per Serraclara, Almirall, López Bernagosi, Feliu i Codina i Canuto Millé, entre altres, que tractaren de fer abandonar les barricades a aquells que les defensaven, després de llargues i tenses negociacions amb el general Gaminde, que comandava la tropa, aquest darrer va ordenar atacar les barricades. Les exhortacions de la comissió republicana havien obtingut ja notables resultats, de manera que la lluita fou breu i amb un nombre relativament reduït de baixes. Gaminde, contravenint de manera flagrant la legalitat vigent i totes les promeses fetes, va ordenar la detenció de tots els membres de la comissió pacificadora.

Quan es produïren els fets de Barcelona, Roca i Roca ja havia tornat a la ciutat comtal. Què va fer en el decurs d'aquelles difícils hores? Segons les esmentades "Notes biogràfiques de Francesc Ubach i Vinyeta", Ubach s'havia dirigit a la seu del comitè, a Sant Gaietà, quan els arribaren informacions segons les quals les tropes que havien baixat de Montjuïc estaven prenent posicions davant de la barricada del carrer del Carme, "confiada als homes que capitanejava En Roca y Roca", i que els defensors, presa del pànic, l'anaven abandonant. Alarmat, Ubach va encaminar-s'hi, amb la idea de treure'l d'allí. El va trobar tot sol, dret a dalt de la barricada, ja que la resta de defensors ja se n'havien anat, "gesticulant com un esperitat, congestionat y ronch de tant cridar", amb l'esperança d'intimidat la tropa encoratjant la llavors imaginària força que estava a les seves ordres. "No tireu! Deixeu-los acostar! No malgasteu municions!", cridava Roca quan va arribar el seu amic. Ubach va tractar amb totes les seves forces de convèncer-lo d'abandonar aquella lliuita absolutament estèril i desesperada, però Roca no el va voler escoltar. A les seves exhortacions va respondre fent veure que s'adreçava als inexistents defensors de la barricada: "Deixa'm estar! Digas als companys que vinguin! Porta'm municions, que aquest punt ja el defensaré jo sol!". Ubach, que, ajupit

darrera de Roca a la barricada, l'estirava de la roba per emportar-se'l, va fer un darrer esforç i el va fer caure cap a l'interior de la barricada just quan es va escoltar una descàrrega de fuselleria que hagués pogut acabar amb la vida del jove periodista efectuada per uns soldats a qui "la por de lo desconegut y l'actitud sostinguda fins aquell moment per En Roca, havian aguantat a respectable distancia". Tot seguit, els dos amics, al veure que les tropes anaven ocupant la ciutat, van córrer a amagar-se a casa del seu amic Pere Nanot, al carrer de Mercaders, pensant que a casa seva, tractant-se d'una persona coneguda per la seva religiositat i les seves idees conservadores, estarien més segurs que als seus propis domicilis, però van errar el càlcul, ja que poc després van veure com la policia anava a buscar-los. Pujant al terrat de la casa i saltant d'edifici en edifici arribaren a una casa del carrer Tarascó, baixant l'escala de la qual sortiren al carrer després d'unes quantes hores, "anant-se a amagar en lloch més segur"⁸³.

Després d'aquests esdeveniments, el PRDF va decidir prendre les armes i la insurrecció es va estendre a diverses regions espanyoles. Hi va haver intenses lluites a Saragossa i, sobretot, a València, on els combats van durar tota una setmana. A Catalunya va ser particularment notable l'aixecament a terres ampurdaneses, amb els combats del 6 d'octubre a La Bisbal entre els republicans comandats per Sunyer i Capdevila i tropes de l'exèrcit provinents de Girona. A la demarcació de Barcelona, el Comitè provincial sembla que va estar reunit en sessió permanent la tarda del 25 de setembre i tota la nit següent. És a dir, almenys aquells dels seus membres que no eren a les barricades, com Roca, i que no van formar part de la comissió que va intentar evitar debades l'enfrontament armat. És possible que Roca es reunís amb ells aquella nit, després de la seva evasió en companyia d'Ubach. En qualsevol cas, el matí del 26, una força de cavalleria i infanteria va ocupar el carrer de Perot Lo Lladre, on estava reunit el comitè, i els seus components van haver de fugir. Més tard, en mig de la confusió que regnava entre els rengles republicans barcelonins, a causa de les detencions ja practicades, l'ocupació militar de bona part de la ciutat i el natural temor a ser presos que alguns d'ells devien experimentar, es van reunir tres membres del comitè provincial i alguns altres del local a la fonda del Falcó. Els presents van decidir que el partit republicà federal de Barcelona no podia fer altre cosa que acceptar la lluita a la qual havia estat abocat pel govern. Varen acordar també constituir una junta revolucionària

⁸³ Totes les citacions provenen de les "Notes manuscrites de Francesc Ubach i Vinyeta", op. cit. Artur Marsiera, "Barcelona isabelina y revolucionaria", pàg. 357, recull l'episodi interpretant-lo maliciosament, referint-se a l'actitud de Roca com a un "empacho de Los Miserables –en especial el episodio de las barricadas".

per dirigir el moviment, composta de cinc membres. Davant l' excepcionalitat de la situació generada, es va proposar que el comitè provincial resignés els seus poders a la junta revolucionària, cosa a la qual van accedir els tres membres d'aquest òrgan que es trobaven presents a la reunió, però, a proposta de Miquel Sadó, es va decidir que el comitè no quedava dissolt, sinó que actuaria com a cos auxiliar de la junta. Tot seguit es va redactar una proclama que van signar els membres nomenats per formar part de la junta revolucionària (entre els quals hi figuraven dos membres del provincial), tot i les reticències que va manifestar Josep Tomàs i Salvany a que hi constés el seu nom⁸⁴. El diputat Adolf Joaritz, que encapçalà la Junta Revolucionària, va aconseguir aixecar una partida que es va mantenir activa durant algunes setmanes fins que, perseguida per tropes de l'exèrcit, es va dissoldre, marxant Joaritz a França. Les altres partides republicanes també es van acabar desfent i els seus cabdills es van haver d'exiliar. En conjunt, l'aixecament federal a Catalunya va ser més aviat poc reeixit, i el nombre de persones que van agafar les armes, bastant minso. Després d'aquests esdeveniments, una part important dels líders federals va acabar a la presó o a l'exili. Serraclara fou sotmès a un consell de guerra i condemnat a l'exili i la pèrdua del seu escó de diputat. Almirall, Feliu i Codina i López Bernagosi foren traslladats a una presó de la Illes Balears, de la qual aconseguiren escapar i, després de diversos atzars, anaren a França. Litrán i Lostau també acabaren a l'altra banda dels Pirineus. El terrassenc Josep Domingo, membre del comitè provincial i, possiblement de la junta revolucionària, també acabà a l'exili.

Ignorem quin fou el parador de Roca els mesos posteriors a l'aixecament federal. No sembla que s'hagués exiliat, ni que fos perseguit per les autoritats. En qualsevol cas, el govern va suspendre tots els periòdics republicans i va decretar la suspensió de les garanties constitucionals. *La Razón* no es va publicar entre el 28 de setembre i el 15 de desembre. Quan es va autoritzar la reaparició del periòdic, el 16 de desembre, va transcriure un article que el periòdic madrileny *Las Cortes* havia publicat durant la suspensió de garanties, "haciéndolo suyo la redacción" –va precisar el periòdic republicà barceloní– i que no havia comportat llavors cap actuació per part de les autoritats. Però arran de la publicació d'aquest article, la redacció de *La Razón* va ser

⁸⁴ Aquestes informacions referents a la constitució de la junta revolucionària i a la participació en aquesta reunió de membres del comitè provincial provenen d'un comunicat de Miquel Sadó que va publicar *La Razón* el 5-2-1870, en resposta a les acusacions llançades contra aquest comitè per *El Estado Catalán* arran de la seva actuació en els fets de setembre-octubre. Vegeu també el comunicat que va adreçar Josep Domingo al mateix periòdic el 6-2-1870 pels mateixos motius.

visitada per la policia durant dos dies seguits, el 17 i el 18 de desembre. Sembla que el 17 per la tarda, la policia va anar al domicili del director del periòdic, Fèlix Alexandre Solà, i, al no trobar-lo allí, es va dirigir a la redacció. Les visites de la policia, tant al domicili de Solà com a la redacció, es perllongaren durant diverses jornades. Solà va aparèixer alguns dies després, i fou citat a comparèixer al Jutjat del Pi, on va prestar declaració alhora que expressava la seva protesta per l'actuació dels policies. Pocs dies després, el periòdic del qual Roca era redactor informava en un solt que Solà deixava la direcció “por causas ajenas a su voluntad”⁸⁵.

⁸⁵ El número de *La Razón* del 16 de desembre de 1869 no s'ha conservat, i, per tant, ignorem el contingut de l'article reproduït. Visites a la redacció i al domicili de Solà a *La Razón* 21-12-1869; renúncia de Solà a *ibid.* 29-12-1869.

3. **La política republicana (1870-1872)**

Transigents i intrasigents

Paral·lelament a la reaparició de *La Razón*, el comitè federal provincial de Barcelona, o, millor dit, el que en restava a causa de les detencions i de l'exili de diversos dels seus membres, va ressorgir a la llum pública. El 17 de desembre feia públic un manifest adreçat als seus correligionaris i signat, entre altres, per Roca i Roca. En ell afirmava que l'aixecament republicà havia estat conseqüència d' "una provocación tan premeditada como odiosa", i de cap manera, com volia fer creure el govern, resultat d'una estratègia que apel·lava a l'ús de la força com a mitjà per arribar al poder. En concret, el comitè "se halla autorizado a afirmar de la manera más positiva" que ni abans ni després del detonant d'aquells esdeveniments, el desarmament de les milícies de Tarragona i Tortosa, havien concebut els republicans el propòsit de recórrer a les armes. Reconeixia, això sí, que el partit republicà no havia tingut "la virtud estóica de dejar cruzar su rostro por el látigo afrentoso" i que "el legítimo hervor de la sangre, lamentable pero disculpable motivo", havia ocasionat el vessament de sang. Admetia la derrota que els federals havien sofert, fent-la extensiva a tots ells, haguessin pres les armes o no. Però declarava el comitè provincial que, després d'aquesta derrota, la monarquia era tan inviable com ho havia estat abans. I plantejava les línies d'actuació que, segons els seus components, havia de seguir el partit a partir de llavors. En primer lloc, emprendre una vigorosa campanya de propaganda per tal de proclamar i demostrar que l'única forma de govern que obeïa la lògica de la Revolució de setembre era la República Federal: "Sólo dentro de ella caben, por una parte, el ejercicio de las libertades que son ya constitucionales en España por la fuerza inquebrantable del sufragio universal (...); y por otra la armonía de la vida activa de la democracia con la complicada vida económica de nuestros tiempos, que absorve por completo a las clases productoras". Els republicans disposaven dels mitjans per dur a terme aquesta tasca: les llibertats de reunió, d'associació i de premsa, i, sobretot, el sufragi universal, arma suprema "porque contra la papeleta del sufragio no se cruza la bayoneta al soldado". Aquesta confiança en el sufragi els feia declarar que "De la urna electoral es de donde salir debe, magestuosa [sic] y esplendente, la República". Havien d'atenir-se, en conseqüència, a la més estricta legalitat. Només en cas que hom volgués destruir el partit mitjançant l'ús de la força, estarien legitimats a respondre de la mateixa forma, i,

en tal cas, deien els membres del comitè, “veremos si los que hoy disienten de nosotros por la triste cuestión del más o el menos, vendrán a ser nuestros auxiliares formando a nuestro lado en la contienda”. El comitè acabava el seu comunicat urgint als comitès locals a tornar a reunir-se, a reconstituir-se allà on els esdeveniments passats els haguessin desorganitzat, a normalitzar doncs la vida del partit⁸⁶.

L'endemà del comunicat del comitè provincial, fou el comitè local de Barcelona qui donà senyals de vida, publicant un altre manifest, signat també per Roca i Roca, en total consonància amb les idees expressades pel provincial. Els benèvolts palesaven així la seva voluntat de tornar a reprendre el control del republicanisme barceloní, un cop passada la tempesta ocasionada per l'aixecament federal. Però els intransigents, des d'*El Estado Catalán*, es negaren a reconèixer l'autoritat i la legitimitat del comitè provincial en base a llur actuació durant els fets de setembre-octubre (“La corporación que en momentos críticos desaparece y en vano se la busca (...) por este solo hecho queda disuelta y deja de existir”), considerant-lo ben mort i enterrat. Tot just es feren ressò d'un altre comunicat del comitè provincial en què exhortava als correligionaris a contribuir a una subscripció oberta a favor dels presos i deportats, “como idea generosa de algunos particulares”, sense reconèixer però cap caràcter oficial al document. La clivella entre les dues tendències del federalisme de la capital del Principat no s'havia clos.

La restauració de les garanties constitucionals no comportà el retorn automàtic a l'estatu quo anterior. Els ajuntaments de majoria republicana no foren restituïts, continuant en funcions els que foren imposats per les autoritats militars, entre ells el de Barcelona. Però, per tal de mantenir la ficció de legalitat que les circumstàncies semblaven reclamar, el govern convocà eleccions municipals, això si, en un moment en què els republicans tot just sortien del desgavell que els fets de la tardor havien provocat en els seus rengles, esperant treure partit de la feblesa organitzativa en què es trobaven llavors. Arran de la convocatòria d'eleccions, previstes per a començaments de gener de 1870, els intransigents prengueren la iniciativa, convocant una reunió de les organitzacions republicanes que ja s'havien reconstituït o ho estaven fent llavors. Hi assistiren representants dels mateixos autodenominats intransigents, membres del Club dels Federalistes (que havia publicat un manifest anunciant el seu retorn el 21 de desembre), del Club de l'Estrella, del Tiro Nacional, representants dels obrers del

⁸⁶ “El Comité Republicano Democrático Federal, de la provincia de Barcelona, a sus correligionarios”, *La Razón*, 18-12-1869.

districte 4rt, d'Hostafrancs, però també una delegació del Centre Republicà Democràtic Federal. Acordaren constituir un comitè format per representants dels quatre districtes en què Barcelona estava dividida el 1869 (ja que ara el govern havia establert una nova divisió cara a les eleccions municipals) que actuaria com a Comitè directiu electoral. Els districtes proposarien candidats que, un cop aprovats en sengles assemblees, constituïrien la candidatura que presentaria el Comitè directiu. Així mateix, el Comitè, un cop acabades les eleccions, s'atribuïa el poder de convocar al partit per tal de tractar de la seva reorganització. Aquest comitè que havia de ser provisional, ja que contemplava la seva dissolució un cop efectuada l'esmentada convocatòria, passava per damunt del comitè provincial i del local (“Emancipémonos de ciertos hombres que creen que no puede prescindirse de ellos y probemos una vez más que somos dignos de aspirar al triunfo de nuestros principios”), i s'erigia en l'òrgan que prenia la responsabilitat d'organitzar el republicanisme barceloní per la imminent contesa electoral. No tots els assistents a aquella reunió donaren la seva aprovació a aquest tarranà. Enric Roger, company de Roca en aquell Club Federal d'Estudiants creat el novembre de 1868, que hi assistí en representació del CRDF, se'n va retirar abans que es prengués cap acord i no va participar doncs en la redacció del comunicat que es féu públic, manifestant el seu desacord “con algunas de las apreciaciones contenidas en el prohemio del espresado escrito”. També manifestà el seu desacord Ricard Canales, que figurava també entre els signants del comunicat sorgit de la reunió en representació del CRDF, mitjançant una nota publicada a *La Razón*⁸⁷.

El Comitè federal local, davant l'empenta aconseguida pel Comitè electoral provisional, es va haver de resignar a recomanar el vot per la candidatura confegida pels representants dels districtes. Quan el Comitè electoral féu pública la llista dels candidats, *La Razón* la va transcriure íntegra, però recomanant només una part dels ciutadans que hi figuraven (com a exemple simptomàtic, la candidatura per al Col·legi 11è estava formada per Valentí Almirall, Rafael Boet, Isidor Domènech i Valentí Laban, i, de tots ells, només Laban fou recomanat pel periòdic de Roca, bandejant clarament al líder dels intransigents). No fou l'únic motiu de col·lisió entre *La Razón* i *El Estado Catalán*: Benet Arabio Torre, que figurava a la candidatura, declinà l'ofertament al mateix temps que responia des de les pàgines del diari benèvol a les

⁸⁷ Comunicat del Comitè local a *La Razón* 21-12-1869; negativa a reconèixer el comitè provincial a *El Estado Catalán* 18-12-1869; resso de la subscripció oberta pel provincial a *ibid.* 19-12-1869; comunicat del comitè electoral provisional a *La Razón*, 28-12-1869; comunicat d'Enric Roger publicat a *El Estado Catalán* 28-12-1869 i a *La Razón* del mateix dia; comunicat de Ricard Canales a *La Razón* 28-12-1869.

acusacions llançades per la publicació d'Almirall sobre la seva actuació durant l'aixecament federal. *La Razón* hagué de sortir al pas de l'acusació de treballar per dividir el partit fent circular una candidatura diferent a l'aprovada pels districtes. De fet, la seva resposta exemplifica l'actitud adoptada pels membres dels comitès provincial i local, i, sense gaires dubtes, la de Roca, en aquelles eleccions:

“Amantes de las ideas republicanas, sabemos anteponerlas siempre a las miserias que traen consigo las cuestiones de personalidad; de otro modo no obraríamos como obramos ante la imposición de una candidatura formada de personas, algunas de las cuales confiesan (...) que nunca han profesado las ideas que dice profesar el titulado comité”⁸⁸.

Les eleccions, celebrades enmig de les manipulacions i mesures repressives que van exercir els monàrquics, amb menció especial per al governador civil Bernardo Iglesias, van comportar una clara victòria republicana. Les flagrants irregularitats comeses provocaren l'anul·lació dels comicis en els districtes 7è, 8è, i 9è. Fou declarada nul·la l'elecció de dotze dels candidats electes, la majoria dels quals pertanyents a la candidatura federal presentada pel Comitè provisional, “algunos de ellos –segons el diari federal en què escrivia Roca– por ser extranjeros, aunque domiciliados en esta ciudad, y otros por resultar elegidos en Colegios en que existen protestas que anulan la elección”. *La Razón*, tot congratulant-se per la victòria aconseguida, no va deixar de retreure al comitè electoral la seva part de responsabilitat en els contratemps experimentats pels republicans: “Nosotros ya lo teníamos previsto; y si nos llamamos al ver la candidatura presentada por el titulado comité, fue porque supimos sacrificar nuestros deseos, ante la unión del partido, que algunos malintencionados se esfuerzan en turbar a toda costa (...)”⁸⁹.

Roca, naturalment, celebrà la victòria electoral, obtinguda “a pesar de las circulares de Sagasta a los gobernadores, del viaje de Ruiz Zorrilla por las provincias más republicanas de España y de lo muy felices que con motivo de este viaje se las prometían los cándidos radicales”. Desmuntant els arguments de *La Crónica de Cataluña*, que atribuï la derrota dels monàrquics a la divisió existent en el seu camp, afirmà que el temor que la República havia despertat en els sectors conservadors “ha desaparecido completamente” després de presenciar la greu situació a què havia abocat el país “los devaneos e impericia” dels que s'havien fet amb el poder, conduint-lo “al abismo de la bancarrota”. El partit republicà havia triomfat “porque espresa la opinión

⁸⁸ *La Razón*, 4 i 5-1-1870.

⁸⁹ *La Razón* 12-1-1870.

del país”, i el govern de Madrid no podia ignorar la realitat. Exercint la màxima pressió, recurrent a totes les il·legalitats, no havia pogut frenar l’empenta dels federal i la seva posició quedava notablement erosionada: “horrorícese de su derrota, y confiese por fin que no puede sostenerse ya, porque el país le mira lleno de temor, por lo referente a las clases conservadoras, o le combate resueltamente por lo que toca al partido republicano”⁹⁰.

Els candidats electes feren pública una al·locució en la qual exposaven l’actuació municipal que pretenien desenvolupar. En el mateix text, però, anunciaven que no jurarien la Constitució, requisit inexcusable per tal de poder prendre possessió dels seus càrrecs. Roca va acollir favorablement el comunicat, mostrant-se plenament d’acord amb la necessitat que tenia Barcelona de reparar la il·legalitat comesa per l’autoritat militar, “el atropello de que fué víctima el destituído ayuntamiento” arran de la insurrecció federal. La nova representació del poble de la capital catalana tenia aquest deure, i Roca esperava que el portés a cap “posponiendo siempre, como buena republicana, sus miras particulares, a lo que se debe a nuestro partido, a lo que se debe a nuestra querida ciudad, a la dignidad y a la justicia”. Les mesures concretes inscrites en el comunicat foren també aplaudides pel periodista terrassenc, afirmant que “son necesarias y serán vistas con gusto por todo amante del progreso y belleza de nuestra capital”. Però la negativa a jurar la Constitució feia planar ominoses ombres sobre una victòria electoral que corria el risc de ser lamentablement malbaratada, fent que tots aquells bons propòsits quedessin reduïts a “tan sólo una esperanza para Barcelona, esperanza y nada más”. L’actitud dels candidats electes, intransigents, els situava en una posició qüestionable, semblant dubtes fins i tot sobre les seves vertaderes intencions:

“Al presentarse candidatos, lo hicieron tan sólo para hacer ostentación de una dignidad mal comprendida, o bien para que el partido republicano, que por ser republicanos les eligió, quedara sin representación en el municipio, abandonado a las decisiones de los monárquicos, sin el apoyo que el elemento republicano dominante en la autoridad popular pudiera concederles?”

Sense entrar en arguments sobre el jurament, Roca assenyala que, al presentar-se com a candidats, era d’esperar que ho feien per entrar a l’ajuntament, i no “para cerrar las puertas del mismo al partido republicano”. La prescripció del jurament existia llavors, i, pel sol fet de presentar-se a les eleccions, afirmà no sense certa lògica, “se obligaban a cumplirla”. Si actuaven de forma diferent, demostraven que llur candidatura només tenia com a objectiu únic esbombar la seva negativa al jurament, ben conscients que així

⁹⁰ “J. R. R.”, “Las elecciones municipales”, *La Razón* 7-1-1870.

tancaven al partit republicà federal la porta de l'ajuntament de Barcelona. Els regidors electes, però, “se deben a sus electores primero que a sus opiniones particulares”. Si la voluntat d'aquells que els havien elegit hagués estat que deixessin de complir aquell imperatiu legal, haurien optat pel retraïment en lloc de llançar-se a la lluita amb la fermesa que havien mostrat per tal que el consistori barceloní fos regit pels republicans, “para que los administradores populares estuviesen de acuerdo con sus ideas, con las del pueblo que les eligiera”. Roca exhortà els candidats republicans electes a sospesar els efectes d'acceptar el tràmit del jurament en comparació amb els “inmensos beneficios que puede reportar al partido, el mero hecho de tener el municipio republicano”. Sacrificant “la vana sombra de popularidad” que potser esperaven que els significués la negativa a jurar la Constitució monàrquica, ocupant doncs els seus llocs a l'ajuntament, farien un servei d'incalculable valor “a nuestra causa, a la República democrática federal”. Si s'entestaven a adoptar la posició contrària, demostrarien que les engrescadores promeses contingudes en la seva al·locució eren paper mullat, fetes amb la voluntat deliberada de no complir-les, potser perquè, en el fons, apuntà el periodista terrassenc llançant una andanada directament adreçada als intransigents, no tenien cap voluntat de fer front a les dificultats amb les quals haurien de lluitar un cop haguessin pres el control de l'administració, dificultats que “no se han querido combatir por el temor de sucumbir bajo su peso”⁹¹.

Un cop superada la prova electoral, el Comitè local barceloní, mitjançant un comunicat publicat el 9 de gener, va convocar als seus correligionaris a elegir un nou comitè, prosseguint així la tasca de normalització dels organismes republicans iniciada el desembre. El dia fixat fou el diumenge 16 de gener, als locals de la Llotja. El Comitè electoral provisional, però, fidel a la seva declaració al convocar als districtes per les eleccions municipals passades, va fer també una crida als republicans a escollir un nou comitè, el mateix dia però en un local diferent. Arran d'aquest capteniment, *La Razón*, erigint-se en portaveu dels comitès local i provincial, carregà durament contra el comitè provisional, acusant-lo de voler dividir el partit, negant-li legitimitat per convocar eleccions (“¿A qué sufragio deben su elección? ¿Quién les ha confiado las facultades de que hacen uso?”) i recordant que si els comitès federals havien deixat fer en l'afer de les eleccions municipals, havia estat només en base a la unitat del partit, “mal que tuviéramos implícitamente de reconocer un derecho que no existía, en algunos ciudadanos que se tomaron con la mayor lindeza lo que nunca les diera el partido, su

⁹¹ “J. R. R.”, “El nuevo ayuntamiento”, *La Razón* 16-1-1870.

direcció”⁹². Fos com fos, el dia 16 es van elegir doncs dos comitès federals, que foren coneguts en els mesos posteriors com el de la Llotja i el dels districtes.

Roca i Roca no figurà ja en la candidatura que els transigents confegiren. Acabava de moment la seva presència en els comitès local i provincial, però no la seva militància activa. Un dels darrers actes que hagué d’acomplir com a membre del comitè sortint fou la resolució de les protestes que foren presentades arran de les eleccions del nou comitè, una d’elles presentada pel renascut Club dels Federalistes. Totes foren desestimades, i el comitè sorgit de les eleccions de la Llotja continuà en mans dels benèvolos. El nou comitè provincial que es constituí uns dies més tard tingué la mateixa orientació política. *La Razón* publicà un comunicat de suport al nou comitè local després que aquest fes públic el seu primer manifest. Entre els signants de la declaració hi figuraven, entre altres, Benet Arabio Torre, Narcís Monturiol, Innocenci López Bernagosi (que acabava de tornar de l’exili), Josep Serraclara, Josep Roig i Minguet, Salvador Sampere i Miquel, Josep Mª Vallès i Ribot i Josep Roca i Roca⁹³. La signatura de Roca encapçalà també un comunicat de suport adreçat a Estanislau Figueres a començaments de febrer, arran de les declaracions que el líder federal havia efectuat a les Corts acusant a les forces del govern d’haver assassinat al diputat republicà Guillén en els fets que s’esdevingueren durant la revolta republicana a Càdis, declaracions que havien provocat que un militar enfurismat el desafiés a un duel.

Abandonada doncs de moment l’acció política més directe, Roca es concentrà en la redacció de *La Razón*. A banda d’escrius sense signatura, que suposem nombrosos, signava amb les seves inicials (“J. R. R.”) articles de fons on expressava les seves opinions sobre la situació política del moment. Les esperances que l’any anterior havia posat en l’atracció dels progressistes cap a posicions republicanes s’havien esvaït gairebé definitivament. Roca veia la cadena d’esdeveniments que havien desembocat en l’aixecament federal com un cop d’estat encobert per part dels progressistes, prenent en un primer moment la liquidació del moviment federal i l’entronització d’un rei a la seva mida posteriorment. Però, després d’haver conjurat l’amenaça que representava per ells un republicanisme que anava guanyant terreny, havien fracassat en el seu esforç d’obtenir la majoria parlamentària pel seu candidat, la minoria d’edat del qual els hagués assegurat una llarga i còmoda regència. Aquest revés els portà a considerar la candidatura del duc de Gènova, però la seva rotunda negativa havia frustrat de nou els

⁹² *La Razón*, 15-1-1870.

⁹³ *La Razón*, 27-1-1870.

seus plans. Per a Roca, la recerca del nou estadant del tron espanyol era la qüestió clau en la lluita que tenia lloc dintre de la coalició governant. Aquell dels dos partits, progressista o unionista, que aconseguís imposar un candidat s'asseguraria el poder. La interinitat que suposava el manteniment de la coalició sorgida de la Revolució de setembre no podria durar, ja que les tensions internes acabarien per fer-la esclatar. Però el candidat dels unionistes, el duc de Montpensier, s'enfrontava a l'oposició frontal dels progressistes, i encara més a la de Napoleó III, el poderós vehí que contemplava amb creixent recel l'evolució de la situació política a l'altra banda dels Pirineus. El diagnostic que feia Roca a començaments de 1870 era clar: “Los unionistas buena ó mala presentan una solución; los progresistas ninguna. (...) Todas las soluciones que hasta ahora se han presentado, encuentran en la situación actual enormes obstáculos que salvar”. La creixent lluita pel poder entre progressistes i unionistes amenaçava amb provocar un conflicte d'imprevisibles conseqüències. En aquells moments, Roca només veia dues possibles sortides a la situació sorgida de la Revolució : “Dos caminos le quedan tan sólo: Montpensier o la República”. Segons ell, en aquesta conjuntura, els republicans havien de mantenir-se a l'expectativa i esperar que els monàrquics es destrossessin entre ells. Malgrat haver perdut les esperances en Prim i haver vaticinat en articles anteriors la mort del partit progressista, creia que els progressistes, en el caliu de la seva lluita amb els unionistes, cercarien el suport dels republicans, “apoyo que no debe prestarse sinó en condiciones sumamente ventajosas, con condiciones tales que aseguren el triunfo de nuestras aspiraciones”, cosa que els col·locaria en situació de forçar la solució republicana⁹⁴. Mentrestant, traçava un balanç molt negatiu del període transcorregut des del setembre de 1868. Prim havia restablert les quintes, en contravenció flagrant del programa revolucionari, s'havia assegurat el suport de l'exèrcit i havia esclafat la resistència dels federals; Sagasta havia actuat de manera cínica amb contínues provocacions que havien acabat per fer esclatar als republicans, i Figuerola havia portat el país al caire de la fallida amb emprèstits ruïnosa i el malbaratament del crèdit. Què n'havien tret doncs, les capes populars, d'aquella revolució? La coalició governant havia actuat de “dique que ha contenido la corriente de la Revolución de septiembre”. La seva continuïtat en el poder era fatal per al país. En un moment en què la coalició semblava esberlar-se, després d'una votació a les Corts el 19 de març, Roca tornà a apel·lar als progressistes, a l'esquerra progressista, per tal que trenqués definitivament amb els unionistes:

⁹⁴ “J. R. R.”, “Aquello se viene”, *La Razón* 6-1-1870.

“Puesto que otro medio no os queda, convenceos al fin, y si no podéis salvar la monarquía de que tan adictos os mostráis, salvad cuando menos la libertad, salvad la patria. Progresistas; a la izquierda; en alas del progreso llegad a nuestro bando; salíos de los brazos de los conservadores, empuñad nuestra bandera (...) haciendo con nosotros comunidad de ideas, y echando los cimientos de los Estados-Unidos europeos (...).”⁹⁵

Mentre Roca analitzava la conjuntura política a nivell de l'estat, la lluita entre transigents i intransigents continuava a Barcelona. Una elecció parcial celebrada a Vic va esdevenir un altre camp de batalla, amb la presentació de dos candidats republicans, i la divisió subsegüent del vot ocasionà la victòria del candidat monàrquic, fet que comportà un dur encreuament d'acusacions entre ambdues fraccions. Com hem vist, les autoritats havien fet invalidar les votacions registrades a tres districtes en les eleccions municipals del gener. Ara es convocaven novament, i aquest cop el comitè de la Llotja va decidir presentar una candidatura en què hi figuraven, entre altres, Conrad Roure i Innocenci López. El comitè feia una crida a la unió de tots els republicans amb un mot d'ordre que es repetiria en ocasions futures. “Votemos unánimes bajo el lema POLÍTICA DE ATRACCIÓN, NO DE REPULSIÓN”. Però el comitè dels districtes va confegir la seva pròpia candidatura, i des de les pàgines de *El Estado Catalán* va instar al comitè de la Llotja a retirar la seva. Aquest, com a resposta, va convocar reunions amb els representants dels districtes, reunions que foren boicotejades pels intransigents. Segons *La Razón*, un cop més portaveu dels benèvolos, “poco confiados en la discusión práctica [els intransigents], se valieron del alboroto y del tumulto para que no pudieran celebrarse [les reunions]”. El periòdic va retreure durament la falta de reciprocitat per part del comitè dels districtes, ja que el comitè federal “legal” havia transigit el gener amb la candidatura per ells elaborada, mentre que ara boicotejaven la que emanava del comitè sorgit del procés electiu reglamentari. Els intransigents deixaren clar que no es tractava només d'una qüestió de noms, sinó que hi havia en joc la pròpia concepció del partit federal i dels seus objectius. En una exhortació a votar la candidatura dels districtes, *El Estado Catalán* declarava:

“Todos tenemos obligación de acudir a las urnas, no sólo para derrotar a los contrarios, sino también para aclarar si estamos en mayoría los intransigentes o si lo están los transigentes; si debemos seguir por el camino funesto que hasta hace poco hemos seguido, o si debemos seguir otro distinto, lo que puede decidirse solamente en la votación que tiene lugar”.⁹⁶

⁹⁵ “J. R. R.”, “La conciliación”, *La Razón* 27-3-1870.

⁹⁶ Candidatura del comitè de la Llotja a *La Razón* 4-2-1870; mot d'ordre (“política de atracción”) a *ibid.*, 5-2-1870; requeriment a retirar la candidatura a *ibid.* 8-2-1870; declaració de *El Estado Catalán* reproduïda a *ibid.*, 9-2-1870.

L'enfrontament entre els dos grups va prosseguir a l'Assemblea Federal que hom havia convocat a Madrid pel mes de març. Després del Pacte de Tortosa i dels altres pactes regionals que s'havien formalitzat la primavera anterior, així com del Pacte Nacional promogut per Pi i Margall, i dels esdeveniments de la tardor de 1869, el partit federal tractava de dotar-se d'una nova estructura organitzativa i de traçar una línia política clara. Aquesta primera Assemblea havia d'assolir aquests objectius. El corresponsal de *La Razón* a Madrid va expressar les seves esperances en relació amb els resultats de l'Assemblea, sobretot a causa de l'escassa presència d'intransigents, que “lejos de sus provincias en donde las cuestiones personales sean la única causa de las divisiones que nos devoran (...) no promoveran escisiones que, además de ser tan funestas para el partido, les desprestigiarán por completo”⁹⁷. Cada província havia d'escollir els seus representants, que serien els encarregats de debatre totes aquestes qüestions. El 13 de febrer, membres del comitè dels districtes (intransigent) es reuniren amb representants dels districtes de Berga, Granollers i Vilafranca del Penedès i escolliren Valentí Almirall (amb Antoni Altadill com a substitut, en cas que no hi pogués assistir), Lluís Carreras i Maties Ramos (Romeu?) com a delegats a l'Assemblea Federal. El Comitè de la província de Barcelona (transigent) convocà una reunió de representants dels districtes de la demarcació per al 24 de febrer a la vila de Gràcia. Hi assistiren representants dels de Manresa, Terrassa, Vic, Vilafranca, Igualada, Mataró, Arenys, els Afores i els de la ciutat de Barcelona. Aquests darrers es presentaren dividits, amb quatre membres en nom del comitè de la Llotja i tres pel comitè dels districtes. Immediatament s'encetà una discussió sobre a qui dels dos comitès corresponia legalment la representativitat. Per tal de tractar de conciliar les posicions d'uns i altres, els representants de la resta de districtes proposaren nomenar com a representants de la ciutat persones pertanyents a ambdues fraccions, a parts iguals. A. Feliu i Codina, en nom dels intransigents, va negar la legitimitat d'aquella reunió per decidir la representació que havia d'enviar-se a l'Assemblea de Madrid mentre en formessin part els de la Llotja i, tot seguit, els intransigents abandonaren el local. La resta dels assistents va decidir, en la seva absència, de reconèixer com a legítima la representació dels districtes de Barcelona emanada del comitè de la Llotja i va

⁹⁷ *La Razón*, 8-3-1870.

anomenar Manuel Quet i Martí, Joaquim Escuder i Josep Roig i Minguet com a representants de Barcelona⁹⁸.

El cas és que, quan l'Assemblea Federal inicià els seus treballs, es presentaren com a representants per Barcelona tant els de signe intransigent com els d'orientació transigent. Arran d'aquesta situació, la comissió d'actes (de la qual formava part Miguel Morayta, com a membre més conegut) optà per refundre provisionalment les dues representacions, mitjançant un sorteig que afavorí a Altadill, Carreras i Roig i Minguet, decisió que fou acceptada per l'Assemblea tot esperant el dictamen definitiu de la comissió i que comportà la protesta enèrgica de *La Razón* argumentada en la legitimitat dels representants benèvols. La transacció pretenia donar temps a les dues fraccions per tal que arribessin a un acord i acabessin amb les seves diferències, però cap de les dues es va moure de les seves posicions. Els transigents enviaren Sempere i Miquel a Madrid per tal que manifestés a l'Assemblea la seva disconformitat amb la fusió provisional de les dues representacions. Arran de la protesta presentada per Escuder contra la resolució adoptada, la comissió es va haver de pronunciar i va reconèixer com a legítims els representants del comitè de la Llotja. La decisió fou refrendada per l'Assemblea després d'un agitat debat per 22 vots contra 7 i 10 abstencions (cada vot corresponia a una província), havent votat dividida la resta de la representació catalana, Tarragona a favor i Girona en contra⁹⁹.

L'exclusió dels intransigents va fer pujar el to de l'enfrontament entre els dos portaveus a la premsa de les dues fraccions del republicanisme barceloní. *El Estado Catalán* va difondre un seguit d'informacions sobre les deliberacions de l'Assemblea que foren contestades de forma contundent des de *La Razón*, com ara la qualificació d'unitaris atorgada a alguns dels assistents, com per exemple Morayta. El periòdic de Roca amenaçà amb revelar detalls incòmodes sobre la trajectòria dels líders més destacats dels intransigents ("haremos biografías", escrivien de forma ben entenedora). La polèmica va arribar a tal punt que Almirall es va creure obligat a enviar un comunicat a *La Razón* defensant la seva posició i la coherència de la seva trajectòria política. Això va donar peu a la inserció al mateix diari d'un altre comunicat, signat amb les inicials "J. R.", en el qual l'autor analitzava l'escrit d'Almirall per demostrar la feblesa de les seves conviccions republicanes i federals acusant-lo d'oportunista, d'haver fet professió pública de fe en el federalisme i d'haver-se implicat en política

⁹⁸ Informació sobre la reunió convocada pel comitè provincial a *La Razón* 25-2-1870.

⁹⁹ Àmplia ressenya de la sessió de l'Assemblea a *La Razón* 19-3-1870.

només un cop iniciada la Revolució, després d'haver constatat la fortalesa i puixança del partit federal, tot retreient-li la seva manca de valor per afrontar les difícils proves a què el partit havia estat sotmès, quan Almirall declarava que podria tornar a caure en la indiferència “el día que pierda toda esperanza de ver al partido federal convertirse en un partido popular”. L'autor ironitzava sobre el seu capteniment (“el ciudadano Almirall no ha nacido para mártir”) i aprofitava les ratlles del director de *El Estado Catalán* per traçar una caracterització de l'actitud dels intransigents: “Gritar, siempre gritar, mientras no hay peligro en esa ocupación y ejercicio; y esconderse y sumirse en el indeferentismo y callar cuando impera la tiranía”. Acabava amb el desitg de saber què pensaven els companys d'Almirall sobre la seva “heròica teoria”, i adreçava en especial la qüestió a Josep Anselm Clavé, “infatigabe luchador de la República de hace ya treinta años”, col·laborador llavors del periòdic d'Almirall: “Ciudadano Clavé, vuestros antiguos amigos y correligionarios esperan la respuesta; la esperan, porque saben que tenéis el valor de vuestras convicciones”. La resposta de Clavé no es va fer esperar, i va fer publicar a *La Razón* un duríssim comunicat en què desqualificava “el ciudadano J. R.” per no donar la cara i en el qual es declarava intransigent “a fin de que no se me confunda con los PASTELEROS del partido, con los republicanos MAMONES del presupuesto monárquico, ni con los que aspiran a satisfacer su vanidad personal a costa de la integridad de los principios republicanos democrático federales”. Arran de les paraules emprades per Clavé, *La Razón* va fer constar que l'autor de l'escrit que l'havia enfurismat es negava a respondre, tant a causa del baix nivell en què s'havia col·locat com perquè s'apartava de la qüestió plantejada per “J. R.”, ja que aquest, “en nombre de sus amigos, en nombre de sus correligionarios”, l'instava a expressar la seva opinió sobre “la política del que no admitía los principios democráticos en Octubre del 68 y que hoy es considerado como jefe de fracción”.

Qui s'amagava darrera de les sigles “J. R.”? J. Pich i Mitjana, en la seva biografia de Valentí Almirall, apunta que es podria tractar de Roca i Roca. No hem aconseguit trobar indicis fermes de la seva autoria a la premsa de l'època (el mateix *El Estado Catalan* no esmenta cap nom, com tampoc no ho fa *La Razón*). En qualsevol cas, la identificació de Roca amb les posicions manifestades pel periòdic del qual era redactor sembla clara. L'Assemblea federal va reforçar de moment als transigents, cosa que va ser celebrada oportunament per *La Razón*. Malgrat l'expulsió de la representació intransigent barcelonina, *El Estado Catalan* va esbombar als quatre vents la victòria que creien haver assolit quan una proposició d'Altadill va fer pronunciar-se en un sentit clarament

federalista l'esmentada Assemblea (fou arran de la discussió d'aquesta proposició que els intransigents acusaren Morayta i altres d'unitaris), menystenint en canvi clamorosament la invalidació de les actes dels seus representants¹⁰⁰.

Aquella dualitat del republicanisme de la capital del Principat, però, no podia continuar. Les dues fraccions es van reunir diverses vegades (al local del CRDF i a la redacció d' *El Estado Catalán*) i una comissió mixta va acordar el 26 de març de 1870 de convocar els militants a elegir un nou comitè a començaments d'abril. El comitè local (transigent) hi va estar d'acord i les dues parts van afirmar que acceptarien la voluntat dels correligionaris fos quin fos el resultat. En un manifest que féu públic el 1er d'abril, el comitè en funcions demanava dels republicans barcelonins el seu suport per continuar la seva tasca, convençut de representar la majoria de la militància i refrendat per l'Assemblea Federal que s'acabava de celebrar:

“Que nuestras ideas tienen mayoría de prosélitos en la provincia es cosa ya averiguada después de las innumerables adhesiones con que nos han honrado los más importantes centros republicanos y Comités de todos los distritos judiciales, y sobre todo después de la adhesión de nuestros amigos de la Asamblea federal”.

Els transigents creien tenir bones raons, doncs, per tornar a obtenir el suport dels republicans barcelonins. De fet, el seu periòdic gaudia d'una bona acceptació, com ho demostra el fet que s'esgotessin els 7.000 exemplars que a començaments de març va publicar en forma de suplement d'un fullet escrit per José Mª Orense sobre “Derecho público Republicano-Democrático-Federal”. El mateix dia 1 d'abril es va celebrar una sessió al Centre Republicà Democràtic Federal en la qual van intervenir Josep Tomàs i Salvany, Eugenio Litran, Fermín Villamil, Francesc Derch (conegut federal de Gràcia, que tindria un notable i no volgut protagonisme pocs dies després) i Pere Escartin. El primer va explicar la seva actuació com a diputat a Corts, vindicant de passada la tasca realitzada per la minoria federal. Poc després que comencés a parlar Litran, que apareixia en públic per primer cop després dels fets de setembre-octubre, es van sentir murmuris de desaprobació provinents d'alguns intransigents presents a l'acte. La veu de l'orador i l'actitud de la majoria dels assistents es varen imposar a aquest intent de boicot, i Litran va prosseguir carregant contra els intransigents, acusant-los de llançar la pedra i amagar la mà, al haver incitat el partit a la lluita i esvair-se un cop començat el combat. Defensà l'actuació del comitè provincial i la de la minoria parlamentària, essent

¹⁰⁰ El punt de vista dels intransigents en tot aquest afer, amb la identificació de “J. R.” amb Roca i Roca, és àmpliament exposat a J. Pich, “Federalisme i catalanisme...”, pàgs. 128-134 i, del mateix autor, “Valentí Almirall i el federalisme intransigent”, pàgs. 172-185.

aplaudides les seves paraules pels assistents “sin que nadie las hubiese tomado en contra a pesar de hallarse en el salón algunos intransigentes, que pretenden la popularidad y el nombre de jefes”. Villamil es va expressar en un sentit semblant, denunciant les calúmnies de què eren víctimes els diputats republicans i acabant amb una manifestació de suport a la minoria i als principis que havien inspirat i inspiraven la seva acció, responent amb entusiasme la concurrència a les paraules de l’orador. Segons la ressenya que va publicar *La Razón*, fou llavors quan els intransigents presents tractaren d’interrompre l’acte i prendre la paraula, “luciendo en medio de gritos y alaridos algunas veladas armas”, ocasionant fins i tot la intervenció de l’autoritat policial destacada a la reunió. Derch, elevant la seva veu per damunt de l’aldarull, va lamentar l’escàndol provocat i denuncià la intenció que s’hi amagava. Escartín va declarar indignes de pertànyer al partit federal a aquells que es dedicaven a promoure desordres d’aquella mena. El redactor del periòdic transigent acabava preguntant-se: “¿Era esto lo que pretendían y a lo que aspiraban los intransigentes?”. I conclouia: “Lo consiguieron, pero lo que no podrán conseguir es que su intransigencia mate (como tal vez desean) al verdadero partido republicano federal”.

Aquesta accidentada reunió celebrada al local del CRDF, ben pocs dies abans de la votació del nou comitè local, ens proporciona una idea del nivell d’antagonisme que hi havia llavors entre les dues fraccions. Els partidaris del corrent de què formava part Roca i Roca acusaven, no sense raó, als intransigents de desorganitzar sistemàticament el partit i de desprestigiar als seus líders, als quals no dubtaven a caracteritzar en termes contundents:

“los que a pretexto [sic] de *intransigencia* no han vacilado en perturbar sistemáticamente al partido dando a nuestros adversarios el espectáculo gratuito de la más insensata de las difamaciones contra las corporaciones y los hombres que mayores méritos tienen contraídos desde luengos años a favor de nuestra causa”.

No era només una qüestió de personalismes. El comitè sortint (el de la Llotja) ho expressà clarament en el manifest a què hem fet referència més amunt. El que hi havia en joc eren dues concepcions diferents del federalisme, tant en el pla doctrinal com en el de l’acció política. En l’esfera dels principis, s’enfrontaven “los adalides de la vetusta escuela histórica catalana, con tendencias a resucitar el espíritu de nacionalidades mezquinas” i “los que aspiramos a LA FEDERACIÓN UNIVERSAL y a destruir las fronteras bajo el democrático lema de: nuestra patria es el mundo, nuestra familia la humanidad”. Els del CRDF no dubtaven a qualificar els seus adversaris de catalanistes,

entenent amb aquesta denominació a aquells que limitaven la seva visió política a la regió amb independència del règim amb què es governés, mentre que ells només acceptaven la república federal: “De un lado están los *catalanistas* que cabrían y *han cabido* dentro de todas las formas de gobierno, y de otro los que solo cabemos dentro de la forma REPUBLICANA DEMOCRÁTICA FEDERAL UNIVERSAL”, i sintetitzaven aquesta oposició amb una fórmula contundent: “De un lado estan los *separatistas*. De otro estamos los *federales*. Escoged”. En l’esfera de l’acció política advocaven per “la circunspección en las cuestiones de conducta”, en lloc d’apel·lar “a la vocinglería, al ultraje y al libelo anónimo” com feien, segons ells, els intransigents. El manifest acabava amb el lema que ja havien emprat en l’elecció municipal parcial de febrer: “Política de atracción, no de repulsión”¹⁰¹.

El mateix dia de les eleccions, *La Razón* va presentar la lluita entre les dues fraccions com una contesa entre els intransigents i els vertaders republicans federals. Per desqualificar als primers, el periòdic els titllava de “los iniciadores de la *escuela FEDERAL*”, de propugnar “un puritanismo impotente para rechazar los maquiavélicos ataques de un gobierno nada escrupuloso”, i de ser “los más acérrimos enemigos del partido republicano-democrático-federal”. La candidatura defensada per Roca i el CRDF, en canvi, era identificada amb la de “los legítimos partidarios de nuestra idea, de los partidarios, en fin, de un partido, no de una escuela política, destinada a vejetar [sic] cual flor de un invernadero”¹⁰².

La candidatura transigent es componia, entre altres, de Demetri Arabio, Joan Ballbé, Eugenio Litran, Baldomer Lostau (que, igual que Litran, acabava de retornar de l’exili), Lluís Farga Pellicer, Salvador Sempere i Miquel i Innocenci López. *La Razón* va fer pública aquesta llista juntament amb les entitats que la recomanaven: comitè local (Llotja), provincial (encara en mans transigents), CRDF, Centre d’obers de resistència,

¹⁰¹ La referència a la República Democràtica Federal Universal així com a la desaparició final de les fronteres i a l’aspiració a una pàtria universal entronca amb la proposta cosmopolita i universalista que havia impulsat Fernando Garrido des del decenni de 1850, en la qual el federalisme era l’eina que permetria superar els nacionalismes i la divisió entre els pobles. En la visió de Garrido, la federació era una unió d’abast fonamentalment inter-nacional que, eventualment, conduiria a la desaparició de les diferències entre els pobles i a la fraternitat universal. No era aquesta la interpretació del federalisme que feia el grup d’Almirall, més abocada a la formulació d’un projecte confederal per Espanya en el qual s’havia de situar Catalunya com a Estat particular. Sobre aquestes qüestions, vegeu les anàlisis de Pere Gabriel a “La nació dels republicans des de la Catalunya del segle XIX”, “Catalanismo y democracia el siglo XIX: Estado, régimen y gobierno” dins “Estado y Nación en la Europa del Sur”, Alcores, nº 8, 2009, i “Federalismos y nación en España el siglo XIX”.

¹⁰² Manifest del Comitè local a *La Razón* 2-4-1870; oposició de intransigents i republicans federals autèntics a *ibid.*, 3-4-1870, número en què s’inclou també la candidatura i les entitats que li donen suport. Les cursives i majúscules són de l’original.

Club Truch i el propi diari federal. Dos membres de cadascuna d'aquestes entitats signaven el document, figurant Roca i Roca, juntament amb Joan Gelabert, en representació de *La Razón*. La participació en aquella elecció, com han assenyalat M. Janué i J. Pich, fou altíssima, constituint una clara demostració de la capacitat mobilitzadora i de la força dels republicans a la capital del Principat¹⁰³. I resultà triomfadora, per un estret marge, la candidatura presentada pels intransigents. *La Razón*, i amb ella, Roca i Roca, va reconèixer la derrota, amb un editorial signat per “La Redacción”, tot deixant entreveure certes il·legalitats comeses pel bàndol guanyador, però recomanant als correligionaris l'acatament de les decisions que prengué el nou comitè i advocant per la unió del republicanisme barceloní. No s'estigué de retreure als vencedors llur actitud rebel enfront del comitè elegit el gener, afirmant que ells no seguirien aital capteniment: “nosotros a fuer de buenos republicanos no debemos usar de las represalias que los vencidos de ayer nos concederían, si la ley de las represalias fuese justa”. Lamentaven “el estravío de las masas”, declarant-se disposats a veure al partit “andar de desacierto en desacierto”, però deien preferir això a l'espectacle de la desunió que només podia beneficiar als seus enemics monàrquics¹⁰⁴.

Mentre els intransigents assaborien el seu triomf, semblava encetar-se una nova etapa en el republicanisme barceloní, justament en el moment en què els canons de l'exèrcit bombardejaven la vila de Gràcia.

La contribución de sangre: Roca i Roca contra els progressistes

El març de 1870 Prim, passant un cop més per damunt de les aspiracions populars, clarament expressades mantes vegades, va decretar la crida d'una nova quinta. Ja hem vist com l'any anterior s'havien produït manifestacions i protestes per aquesta causa. Ara la indignació popular va pujar encara més de to. S'organitzaren manifestacions contra les quintes en moltes poblacions de Catalunya, amb important participació dels propagandistes federals. Diversos ajuntaments controlats pels republicans declararen obertament la seva intenció de negar-se a participar en l'odiat sorteig i de dimitir si hi eren obligats. A Barcelona se celebrà una gran manifestació el diumenge 20 de març. Segons *La Razón* hi prengueren part prop de dotze mil persones i setanta societats

¹⁰³ Marició Janué i Miret, “Els polítics en temps de revolució. La vida política a Barcelona durant el Sexenni revolucionari”, Eumo, Vic, 2002, pàgs. 48-49; Josep Pich, “Valentí Almirall i el federalisme intransigent”, pàgs. 185-189.

¹⁰⁴ “Las elecciones del nuevo comité”, *La ...¡Chitón!*, 5-4-1870.

(clubs i cercles republicans de Barcelona i rodalies, societats obreres, cooperatives), amb una notable presència de dones. Les autoritats disposaren un notable desplegament de les forces de l'exèrcit i de la milícia (addicta al govern després del desarmament dels batallons republicans la tardor passada) en previsió d'aldarulls. El periòdic republicà ironitzà sobre aital dispositiu establert "para rechazar cualquier ataque de las madres que asistieron a la manifestación contra las quintas". Una comissió dels manifestants pujà a l'edifici del Govern Civil i va demanar al governador Ríos Portilla que fes arribar a les Corts el desitg dels barcelonins que s'abolissin les quintes.

Malgrat totes les protestes, el govern es va mantenir ferm en la seva voluntat de tirar endavant el reclutament. El dimenge 3 d'abril va circular la brama d'aldarulls ocorreguts a diverses poblacions catalanes (crema de les llistes i de les urnes del sorteig) i el dia següent es van aixecar barricades a Sants i a Gràcia, així com a la mateixa ciutat de Barcelona en el decurs dels dies posteriors. El governador civil fou cridat a Madrid i el general Gaminde va decretar l'estat de setge. La insurrecció fou dominada amb relativa facilitat a Barcelona i Sants, mentre els sublevats a Sant Andreu i Sant Martí anaven a augmentar el contingent de resistents de Gràcia. Aquesta darrera població fou bombardejada durant cinc dies i assaltada finalment per un nombrós contingent de tropes. A més dels morts i ferits que hom hagué de lamentar en els combats, foren suspesos els diaris republicans i es desfermà una forta repressió que comportà l'empresonament de més de tres-centes persones¹⁰⁵.

El govern i la premsa que li era favorable intentaren justificar l'ús de la força militar i la repressió que va seguir presentant la insurrecció com una acció premeditada i organitzada pels republicans i fins i tot els carlins. La realitat, però, era que s'havia tractat d'un aixecament espontani de la població contra una de les més odiades pràctiques de l'antic règim que els governants sorgits de la Revolució de Setembre havien tornat a implantar. Tot i que havien encapçalat les manifestacions contra el reclutament, els federals barcelonins, immersos en les seves lluites intestines, foren igualment sorpresos per aquests fets. El nou comitè intransigent va fer pública una al·locució en què aconsellava als correligionaris adoptar una actitud de resistència passiva. Davant la suspensió de la premsa republicana decretada per Gaminde el 4

¹⁰⁵ Anàlisi de la problemàtica referent a les quintes i exhaustiva descripció de l'aixecament d'abril de 1870 a F. Bonamusa, "El roig a la primavera. Quintes, toc de sometent i barricades", esp. pàgs. 72-101, dins F. Bonamusa i J. Serrallonga, "Del roig al negre. Barcelona, 1868-1871. Quintes i epidèmies", L'Avenç i Diputació de Barcelona, Barcelona, 1995. Òbviament, nosaltres no pretenem fer un relat

d'abril, *El Estado Catalán* va optar per acatar l'ordre. El periòdic *transigent* de Roca, en canvi, va decidir continuar la seva publicació eludint la prohibició amb un canvi de nom. Així, el 5 d'abril aparegué *La ... ¡Chitón!*, que informava als seus lectors que, arran del ban del capità general, “arreglamos el original del periódico de modo que no pudiera comprendernos en ninguna de sus partes el artículo 3º del mismo [que es referia explícitamente als delictes d'impremta que es cometessin en el decurs de l'estat de setge]”. Aquella atrevida provocació va enfurismar Gaminde. Va enviar dues companyies de tropa a la redacció del periòdic, que la destrossaren completament, i a la impremta, on continuaren la destrucció que només la decidida actitud dels que allí es trobaven va impedir que fos total. Foren detinguts el director del diari, l'encarregat de la impremta, dos treballadors i un venedor de periòdics que es trobava allí casualment, així com també Innocenci López, l'editor. Els benèvolts, doncs, pagaren cara una actitud de resistència *activa* que els intransigents d' *El Estado Catalán* no havien gosat oposar.

Quan van esclatar els aldarulls, Roca i Roca, en companyia de Josep Lluís Pellicer, va dirigir-se cap a Hostafrancs i Sants, per obtenir informació de primera mà sobre els esdeveniments que s'hi desenvolupaven¹⁰⁶. Escapà per poc a l'arrest quan els soldats van irrompre a la redacció del periòdic, ja que havia sortit a buscar notícies en companyia de Josep Amat, amb qui mantenia relació des del temps del Club Republicà d'Estudiants i que formava part també de la redacció de *La Razón*. Va seguir, doncs, els fets com a testimoni presencial. L'actuació desproporcionada de l'exèrcit, el nombre de víctimes registrat, la repressió desfermada, l'allanament dels locals del periòdic i les acusacions que les autoritats llançaren sobre els republicans de ser els instigadors de la revolta el van impulsar a escriure un opuscle sobre els fets que s'acabaven de produir. El publicà la Llibrería Espanyola de López Bernagosi amb el títol de “La contribución de sangre. Sucesos de Barcelona, Gracia y pueblos comarcanos en la última insurrección”. El nom de Roca i Roca no apareixia explícitament, però quedava clar que estava escrit per “J. R. y R. redactor de La Razón”. No sabem si l'impuls inicial va partir de Roca o de López Bernagosi, o de tots dos a l'ensem. *La Razón* va informar als seus lectors que “El editor Sr. López está preparando un folleto, debido a la pluma de uno de nuestros redactores” sobre els esdeveniments ocorreguts, basat rigorosament en els fets i amb el propòsit de “depurar la verdad de algunos puntos oscuros” i de deixar

d'aquests fets, magistralment estudiats en l'obra esmentada, sinó analitzar la versió que en va oferir Roca en el seu opuscle, amb la finalitat de comprendre millor el seu pensament polític.

¹⁰⁶ Així ho recordaria anys més tard Roca, en un dels seus articles setmanals a *La Vanguardia*, fent una semblança de Pellicer. “La semana en Barcelona”, *La Vanguardia* 10-4-1898.

escrita “la expresión de la voluntad popular”, emmordaçada per la repressió exercida per Gaminde¹⁰⁷. El text incorporava el dietari de Francesc Derch, cap de la sublevació de Gràcia i sabater de professió¹⁰⁸. Hem vist com Derch, que era en aquells moments president del comitè federal de Gràcia, havia participat en una reunió del CRDF ben pocs dies abans del començament dels aldarulls, quan s’estava dirimint el resultat de les eleccions al nou comitè. Derch s’alineava, doncs, amb les posicions dels transigents barcelonins.

Roca i Roca volia deixar ben clar en primer lloc que la revolta havia constituït un moviment espontani de la població, refutant enèrgicament les brames que s’havien fet córrer sobre la responsabilitat de republicans i carlins en l’esclat i en la direcció de la sublevació. Afirmava Roca: “El movimiento fue espontáneo. Nació por sí mismo, y como prueba de ello alegaremos lo poco preparada que encontró a la autoridad, el modo imprevisto como la cogieron los acontecimientos, la escasez de recursos de los sublevados y la absoluta carencia de dirección en los mismos”. Argument de pes, continuava, era que “en todas partes empezaron el movimiento mugeres [sic] y niños”. Els vertaders responsables no eren altres que els membres de la coalició governant: “El grito fue el de <<¡Abajo las quintas!>>; el móvil la informalidad de nuestros gobernantes, al romper sin miramiento alguno, sagradas promesas hechas en momentos supremos”.

L’altre objectiu que pretenia Roca era mostrar com havia estat precisament l’actuació de les autoritats, i sobretot de l’autoritat militar, allò que havia permès que els primers aldarulls s’amplifiquessin fins assolir les proporcions de revolta. De forma clara atribuïa al capità general, aquell mateix Gaminde que ja s’havia *distingit* en l’esclafament de la revolta republicana a Barcelona, un capteniment premeditat, deixant deliberadament que els insurgents controlessin poblacions com Gràcia per justificar a posteriori l’ús indiscriminat de considerables forces militars per acabar amb aquella rebel·lió, fent així mèrits per obtenir ascensos o fàcils condecoracions. Els rebels de Gràcia havien aguantat sis dies, deia Roca, “porque hasta el sexto día no se pensó en atacar de una manera formal y decidida las fuerzas ó los fantasmas sublevados”. I feia extensiva aquesta perversa estratègia als progressistes, en particular a Prim, de qui Gaminde era un lleial instrument.

¹⁰⁷ *La Razón* 7-5-1870.

¹⁰⁸ Segons A. Feliu i Codina, “Memorias de un veterano de la República”, *El Diluvio* 11-4-1917.

Roca feia una detallada exposició dels fets que havien succeït entre el 3 i el 9 d'abril a Barcelona i poblacions de la rodalia. Ja hem vist que, com a bon periodista, s'havia desplaçat als llocs en què es produïen els esdeveniments. El relat era doncs fruit de les seves pròpies observacions, però emprà també les informacions publicades pels diaris que no foren prohibits, sobretot les del progressista *Crónica de Cataluña*, en bona part per desmentir-ne la tendenciosa interpretació que en féu. Començava per exposar els fets de Sants, que s'havien descabdellat en un sol dia, quan les tropes havien pres les barricades aixecades per la població. “Si el movimiento posterior se hubiese combatido con el mismo celo con que el efectuado en Sans”, afirmava, no s'haurien produït els esdeveniments posteriors. Però, a Barcelona, a la protesta inicial a la plaça de Sant Jaume, dissolta sense dificultats ni incidents, les forces governamentals van reaccionar amb un desplegament tan innecessari com provocador: “En una palabra, la ciudad se hallaba en pié de guerra”. Fou això el que originà la rèplica popular, amb l'establiment de barricades a diversos punts de la ciutat. Roca ho resumia amb l'adagi “Soldados, fuera los cuarteles, bullangueros a la calle”. Però en aquells moments, aquestes barricades, prosseguia, no haguessin presentat la menor dificultat a les tropes que hi havia a la ciutat comtal. El governador civil, però, va fer distribuir un ban en què amenaçava als barcelonins amb la lluita oberta si no retornava l'ordre a la ciutat, i acabava amb un ominós advertiment: es faria disparar el canó des de Montjuïc, anunciant que “diez minutos después del tercer cañonazo principiará el combate”. I el canó va tronar, es van tancar les portes de la ciutat alhora que es feia públic un altre ban, aquest cop del capità general Gaminde, pel qual es decretava l'estat de guerra a la ciutat i la demarcació de Barcelona. Escrivia Roca: “Ya estaba proclamado con el estado de sitio el reinado absoluto de los progresistas, podía comenzar el combate y el combate comenzó”. De moment, s'instal·laren peces d'artilleria en els límits de Barcelona i començà el bombardeig de Gràcia. Les disposicions decretades per Gaminde i el foc contra Gràcia mostraven que el general era un “progresista *pur sang*”: com no recordar el bombardeig ordenat per Espartero el 1842 o el més recent de València durant la insurrecció republicana de la tardor passada? Tot això comportava que Roca posés en un mateix sac els moderats dels anys anteriors i els progressistes actuals: “a nosotros nos vino a la memoria la máxima que nos inspiraron las ruínas de Valencia: <<Los moderados fusilan, los progresistas cañonean>>”.

Els dies següents, els soldats i especialment els milicians comandats per Francesc Targarona, ocupant els punts neuràlgics del centre de la ciutat, sobretot terrats i

campanars, van disparar indiscriminadament sobre aquelles persones que s'aventuraren a sortir al carrer. Era “una verdadera caza humana”. “No queremos citar casos concretos, –deia Roca i Roca– porque causa horror recordarlos. Algunas de las víctimas no fueron inmoladas en aras de la curiosidad, ni de la rebelión; lo fueron solo al gusto de los centinelas que se ensayaban en tirar al blanco”. La majoria de les víctimes així ocasionades foren, continuava, dones, nens i vells. Finalment, es va donar ordre d'atacar les barricades aixecades als ravals, després de l'arribada ininterrompuda de tropes des del dia 3. La desproporció entre els defensors de les barricades i la tropa que les atacava era ben palesada pel redactor de *La Razón*, no sense fina ironia:

“La calle de la Cadena, defendida por un tísico y un inválido daba ocasión a los soldados de hacer repetidas descargas, que oídas de lejos, parecían ser motivadas por alguna cosa formal. La de Poniente, defendida por unos diez hombres mal armados, no podía ser despejada hasta el siguiente día pues las valerosas tropas que tomaron las barricadas de San Pedro [després de foc d'artilleria “para barrer aquellas calles infestadas por los 40 sublevados de marras”] debían descansar de sus fatigas, después de un día entero de combate”.

“He aquí –resumia– la formidable insurrección de Barcelona. En toda la Ciudad serían cien hombres apenas los que tomaron una parte activa en el movimiento”. I per reduir aquest feble contingent, dispers a més, les forces governamentals havien generat alarma, inquietud i terror entre tota la població durant gairebé una setmana. Roca rebutjava que tal capteniment hagués estat ocasionat per la voluntat d'evitar víctimes, com s'havia escrit en la premsa monàrquica, ja que el tiroteig continuat des de campanars i terrats demostrava justament el contrari.

La concentració de les tropes a la ciutat de Barcelona havia permès que les poblacions veïnes no fossin molestades durant els primers moments de la insurrecció. A Gràcia, després de la crema dels papers de l'ajuntament per part d'una gernació formada sobretot per dones, s'organitzà la resistència. Dels 60 homes que formaren a les barricades el primer dia, es passà a uns 200 després que s'hi afegissin contingents de Sant Martí i de Sant Andreu. Es formà una junta revolucionària i Derch fou nomenat cap de les operacions. Durant dos dies hagueren de suportar un foc d'artilleria que ocasionà grans desperfectes en molts edificis de la població, i no fou fins al tercer que les forces governamentals els atacaren, essent rebutjades, com també al dia següent. El dia 7 d'abril, segons el relat de Roca, Gaminde havia aplegat davant de Gràcia cinc mil soldats, vint peces d'artilleria de gran calibre i quaranta canons de muntanya. Tot això per esclafar la resistència de dos-cents homes cansats i mal armats, que havien suportat

un gairebé ininterromput bombardeig durant quatre dies. “¿Ignoraba el jefe de operaciones del ejército –es preguntava Roca– la situación de los sublevados, o quería presentar a los ojos de la España progresista el simulacro de la toma de Sebastopol para esparcimiento y solaz de los hombres de Setiembre y gloria del valiente ejército español?”.

El desenllaç de la sublevació de Gràcia no podia oferir dubtes. A la matinada del dia 8 les tropes atacaren tota la línia de barricades: “Formáronse (...) cuatro columnas de ataque, dos por el centro y dos por los flancos, que después de un fuego terrible contra las piedras –escrivia Roca amb amarga ironia–, que duró desde las cuatro a las seis y media de la madrugada, pudieron entrar en la villa sublevada”. Els defensors es van veure obligats a escapolar-se com van poder. El periodista relatava després detalladament les atrocitats comeses per les tropes un cop dintre de la vila. No només per la seva voluntat de ser fidel a la realitat dels fets, sinó també per desmentir de manera categòrica la versió que donaren les autoritats i periòdics com *Crónica de Cataluña*. Va dedicar quatre pàgines de l’opuscle a descriure els estralls comesos contra les persones i les propietats. El més dramàtic és l’assassinat d’un matrimoni a casa seva comès per una “desenfrenada soldadesca”, que, després de matar al marit, s’acarnissa amb la dona que els implora compassió abraçant-se a un soldat que “se la demuestra clavándole la bayoneta en el vientre, mientras que sus compañeros acaban con ella a culatazos, y tiros disparados a quemarropa”. La premsa oficial, fent-se ressò de la versió que van donar els soldats que cometeren aquest crim, va afirmar que el matrimoni havia mort a les barricades, defentsant-les la muller després de la mort del seu home “como un león con el mismo fusil de su marido”. Roca va recollir la veritat de llavis del fill de 10 anys de les dues víctimes, tot dient que “Bastaba ver sus ojos anegados en lágrimas para no dudar un momento de la veracidad de sus palabras, a pesar de que parezca imposible existan fieras bajo la forma de hombres”. Ni les persones ben relacionades amb el propi Gaminde es van lliurar de la brutalitat dels soldats. Roca va referir el cas de Ventura Bertran, “amigo de Gaminde”, que va rebre un tret al braç quan va baixar a obrir la porta de casa seva quan els soldats hi van trucar, amb el fatal resultat de l’amputació posterior del membre. Roca va fer també una extensa relació del saqueig i de la destrucció de propietats efectuat per la tropa, indicant que alguns soldats fins i tot havien informat als seus superiors d’aquests fets per tal que no els poguessin acusar a ells.

“Gracia debía pagar bien cara –escribía Roca– la torpeza con que se empeñaron [les autoritats militars] en que la lucha durara por espacio de cinco días, aunque el lunes hubiese bastado la presencia de una sola compañía de tropa, para que todo concluyese”. No n’hi havia hagut prou amb la destrucció causada després de tants dies de bombardeig de l’artilleria, “Era preciso coronar la obra de una manera digna de aquella empresa, y ya hemos visto algunos detalles de ese coronamiento”.

La cruel burla final, mentre hom omplia el pontó “de gente pacífica, ya que no se podía lograr este objetivo con gente revoltosa”, va consistir en el telegrama que Gaminde va trametre a Madrid, en què parlava de la “Vivísima resistencia” que havien trobat les tropes quan assaltaren Gràcia i “tomaron barricadas valerosamente”. Roca ironitzà sarcàsticament sobre aquesta “valerosa” actuació: “Para conquistar algunos reclutas [la lleva], fue menester cinco días de fuego. El solo valor de la pólvora que se quemó bastaba para redimirles del servicio”.

Per acabar d’assassinar la veritat d’aquell episodi, Gaminde va adreçar el 10 d’abril una proclama als seus soldats, en la qual amalgamava republicans i carlins “y *otros elementos enemigos de la libertad, de la sociedad y de la integridad nacional*” en la resistència a la qual s’enfrontà l’exèrcit, felicitant als seus homes perquè “les dominásteis desde el primer momento” i, en unió de reforços procedents d’Aragó i València, “los *habéis arrollado y batido en pocas horas.*” Aquesta repugnant al·locució va provocar la denúncia final de Roca en aquell opuscle, que transcrivim tot seguit:

“Si, si, el movimiento lo iniciaron los republicanos, los carlistas, los filibusteros, todos los elementos disolventes que conspiran a la ruina del país. Sus medios eran el asesinato, su fin la destrucción de la integridad nacional, la muerte de la libertad y la disolución de la sociedad.

¡Oh! Fortuna que *los bravos compañeros de Valencia y Aragón* arrollaron y aniquilaron en pocas horas, en seis días no más tan terribles elementos de destrucción y anarquía.

De otro modo el grito de <<*Abajo las quintas*>>] hubiera sido una verdad. ¿Y qué hubiera sido de España sin quintas? ¿Cómo se hubieran compuesto los pronunciamientos? ¿Qué hubiera podido sustituir la ley del sable? ¡Oh, no, no! ¡viva la fuerza bruta!

Sabido es que la razón y la justicia andan en esta tierra por las nubes, y no queriendo andar por el suelo, preciso es que la voz del cañón sustituya la voz de la primera y el sable del ejército, la espada de la segunda.

Quando vuelvan por acá ya nos lo advertirán los progresistas.”¹⁰⁹

¹⁰⁹ Totes les citacions procedeixen de “La contribución de sangre. Sucesos de Barcelona, Gracia y pueblos comarcanos en la última insurrección de abril de 1870. Por J. R. y R. redactor de La Razón. Con un dietario del jefe de las fuerzas sublevadas Francisco Derch”, Librería Española de I. López Bernagosi, Barcelona, 1870. El balanç de víctimes de l’aixecament ha estat congefit per F. Bonamusa, que el xifra en

La Declaració de la Premsa i *La Razón*

El 7 de maig reaparegué *La Razón* després de la suspensió decretada per Gaminde. Al dia següent el diari federal, després d'ironitzar sobre les felicitacions que el capità general havia rebut de “jefes y oficiales”, de l'Ajuntament “militar” de Barcelona i altres instàncies per la seva actuació repressora, feia una anàlisi de la situació política del moment en un article de Roca i Roca, en el qual es feia ressò de la crida que el govern havia fet a Olózaga, llavors embaixador a París, per tal que intervingués en la resolució de la darrera crisi ministerial. Roca qualificava a Olózaga de “gran santón”, a qui s'havia fet venir per tractar de trobar un desllorigador a una situació a la qual el periodista no veia cap sortida. “¿Qué hará don Salusitano para sacar del callejón sin salida a los atareados hombres del poder? ¿Qué hará para aliviar al enfermo?”, es preguntava Roca, abans de pronosticar la continuïtat d'un estat de coses que es venia perllongant des de la Revolució de Setembre: “Se atonizará [s'estabilitzarà] al enfermo, no se le sanará. Prolongaráse la interinidad, porque no existe otro medio por ahora”. S'atorgarien “los atributos esenciales” a Serrano, que de Regent seria promogut a “casi Rey”, Prim ocuparia la presidència del govern i continuarien doncs els equilibris entre unionistes i progressistes en el poder, així com les seves picabaralles recurrents. Per a Roca, l'únic remei pel “malalt” (el país) era l'adveniment de la república federal¹¹⁰. Aquets article, juntament amb la transcripció d'un article i d'un solt ja publicats al periòdic madrileny *La Igualdad* (i que no havien provocat conseqüències) motivaren la presentació de sengles denúncies contra *La Razón*. La repressió contra el periòdic transigent barceloní es mantenia ben viva. La redacció no va deixar d'assenyalar-ho irònicament (“Eso nos gusta siempre algo más que la justicia que se tomaron los soldados cuando allanaron nuestra redacción”), ahora que mostraven la seva perplexitat perquè allò que es publicava lliurement a la capital de l'Estat esdevenia objecte de causa criminal a Barcelona¹¹¹.

En aquells mesos de la primavera de 1870, els esdeveniments es descabdellaren en una mena de remolí pels republicans barcelonins. Ja hem vist com a començaments d'abril s'havien vist immersos en unes disputades eleccions per fer-se amb el control del

deu o dotze morts a Sants, de 28 a 30 a Barcelona, i d'un mínim de 27 en l'assalt final a Gràcia. “Del roig al groc...”, op. cit., pàgs. 84, 92, 94 i annex 15, pàg. 215.

¹¹⁰ “La venida del Gran Santón”, per “J. R. R.”, *La Razón* 8-5-1870.

¹¹¹ *La Razón* 20-5-1870.

comitè local, amb victòria dels intransigents. Pocs dies després esclatà la insurrecció contra les quintes, que acabà amb l'assalt contra Gràcia. Ara, a la primera meitat de maig, el republicanisme es veia sacsejat per la polèmica que generà la Declaració de la premsa republicana madrilenya. L'Assemblea federal de març havia proclamat el federalisme com a objectiu irrenunciable del partit, en una proposició en la qual, com sabem, havien tingut molt a veure els intransigents de Barcelona abans de ser-ne exclosos. Però existia un grup de republicans contraris al federalisme que, descontents amb el desenllaç de la reunió republicana i amb el tarannà seguit fins llavors, van promoure un manifest en el qual exposaven el seu credo republicà, oposat als aspectes centrals del federalisme. El 7 de maig de 1870 es publicà el manifest o Declaració de la Premsa en els principals periòdics federals de Madrid (entre ells *La Discusión* i *La Igualdad*). Sembla que els instigadors de la maniobra foren Revilla, Tubino i el tenaç republicà unitari Sánchez Ruano, que arrossegaren diversos periodistes, diputats i directors de diaris republicans insatisfets amb el caire que Pi i Margall havia conferit al partit. En particular, la Declaració es mostrava contrària al pacte defensat per Pi, manifestant la seva oposició a una confederació d'estats i cantons independents només units per “pactos y alianzas más o menos arbitrarios” i afirmant que la diferència entre els “vertaders” federals i els republicans unitaris era negligible.¹¹²

La Razón va publicar el manifest el dia 10 de maig, amb un breu comentari en què afirmava que el periòdic federal barceloní no l'hauria subscrit. El dia següent, en un article signat per “La Redacción”, en el qual sens dubte Roca havia hagut de col·laborar, explicava els motius pels quals estava en desacord amb la Declaració. Començava per exposar l'objectiu que, segons els redactors de *La Razón*, perseguïen els autors del manifest, “guiados sin duda por un laudable celo”: pretenien atreure a altres partits, buscant així “el medio de llegar más pronto al triunfo de los principios republicanos democráticos”, però eliminant tota referència al federalisme, amb el qual “no podrían transigir en ningún caso los hombres que por conservar el centro que les da el mando del país” donaven suport a la monarquia en contraposició al sistema republicà. Renunciant al federalisme, els signants de la Declaració creïen eliminar la principal barrera que impedia el decantament cap al republicanisme a una part dels homes que

¹¹² Sobre la Declaració de la Premsa, vegeu C. A. M. Hennessy, “La República federal en España...”, pàgs. 135-139, d'on hem extret la informació; també és tractada extensament per Enrique Vera y González, que en reproduïx el text a “Pi y Margall y la política contemporánea”, Tipografía La Academia, d'Evarist Ullastres, Barcelona, 1886, tom II, pàgs. 96-109. Publicaren la declaració els

llavors ocupaven el poder. Si aquesta era la finalitat del manifest, deien els redactors de *La Razón*, “aplaudimos la intención, aunque no estemos ni podamos estar conformes con los medios que se han usado para conseguirla”.

Conseqüent amb la seva trajectòria prèvia, declaraven la seva *intransigència* pel que feia als principis del seu ideari republicà federal, alhora que admetien la *transigència* en els aspectes de tàctica política. Davant la situació creada per la Declaració de la Premsa, reafirmaven doncs la seva línia política ja exposada en les seves lluites amb els intransigents: oposició als capteniments rígids, invariables, independents de les circumstàncies (“según el terreno que se pisa deben efectuarse las evoluciones”) que sempre havien propugnat els intransigents per una banda; fidelitat als principis doctrinals del republicanisme federal per l’altre (“en toda su pureza los proclamamos y en toda su pureza los queremos”), que els signats de la Declaració eliminaven. Per tant, no es mostraven en desacord amb l’evolució cap a una república unitària (com la que propugnava el manifest madrileny), però “la admitiríamos como un medio, como un puente, como el camino más corto de llegar a la federal”. Afirmaven que dintre d’una república unitària “formaríamos en la oposición”, ja que el seu objectiu final “no es ni puede ser otro que el triunfo de la república democrática federal”. Ja que la Declaració presentava la república unitària com a fi, “no podemos menos de declarar nuestra no conformidad con semejante idea”. Manifestaven llur desig que la premsa republicana madrilenya que havia signat el manifest, “consultando el parecer del partido”, modifiqués la seva posició. Si no ho feia, era preferible la divisió del partit a mantenir al seu interior “aspiraciones que no son ni pueden ser las del partido de este nombre”. Al mateix temps, la redacció de *La Razón* va adreçar una crida a la premsa federal espanyola en què proposava que es reunís l’Assemblea federal i discutís i aprovés una Constitució completa que, a més d’establir “la manera como el país deberá constituirse”, unís i cohesionés el partit:

“Escitamos pues a la prensa republicana federal a que acoja nuestro pensamiento, dándolo a conocer al partido, para que cesando de una vez las dudas y vacilaciones, emprendamos al fin una marcha segura, con conocimiento de adonde vamos y el porqué de nuestros pasos”¹¹³.

Els arguments exposats per *La Razón* en el seu article contra la Declaració de la premsa van provocar que *La Igualdad* els analitzés seriosament i en deduís conclusions

següents diaris: *La Discusión*, *El Pueblo*, *Gil Blas*, *La Igualdad*, *La República Ibérica* i *El Sufragio Universal*.

esbiaixades. El periòdic barceloní es va creure obligat a clarificar encara més la seva posició en l'afer declarant que la seva única aspiració era la República federal, però que preferia una República unitària a la monarquia de la mateixa forma que preferia una monarquia constitucional a l'absolutisme. A més, la Declaració havia servit perquè *La Razón* es pogués treure de sobre certs clixés falsos:

“Y si hicimos aquella declaración, se debe más que a nada a los deseos que teníamos, ya que tan buena ocasión se nos ofrecía, con motivo del manifiesto de la prensa, de hacer ver a los que sin fundamento ninguno nos tildaron de *unitarios*, que no había variado nuestra opinión sobre el particular, ya que en tan propicia ocasión no transigimos ni podemos transigir con la forma de gobierno, a nuestro entender más unitaria que federal, que nos proporcionaba la declaración de la prensa madrileña”¹¹⁴.

El comitè local de Barcelona, de signe intransigent, va fer publicar com era de preveure un dur comunicat en el qual, sense fer esment explícit de la Declaració de la premsa republicana, carregava a fons contra la línia política seguida pel PRDF fins llavors, acusant als seus instigadors d'haver corromput el partit i d'haver-lo portat a una situació de feblesa i confusió. La veu dels intransigents no havia estat escoltada, els dirigents no havien deixat de fer transaccions i cessions (el jurament a la Constitució, les quintes) en una política abandonista fins a tal punt que “hasta se ofrecen dudas sobre los principios que forman nuestro dogma”. El comitè defensava una línia totalment diferent: “Rigidez en los principios, rigidez en la conducta”. Exposava després com entenien els intransigents els principis republicanofederales: democràcia, simbolitzada en “el gobierno de todos”, llibertat “limitada sólo por la igualdad” i igualtat limitada només per la llibertat, i federació, que “consiste y no puede consistir en otra cosa que en la división de España en Estados independientes y soberanos”, abans que un contracte lliure i espontani els lligués per mitjà de pactes “estrictamente necesarios para garantizar la libertad de todos los ciudadanos y la independencia de la patria”. Però els intransigents del Comitè també declaraven que, tot i ser revolucionaris en el sentit de pretendre un canvi complet “en el modo de ser de nuestra patria”, s'oposaven a l'ús del dret legítim d'insurrecció sempre que no hi hagués clares possibilitats de vèncer, “de manera que el ejercicio de insurrección depende de las circunstancias en que se halle el partido que deba practicarlo”.

¹¹³ “La declaración de la prensa republicana”, i “A la prensa republicana federal de España”, *La Razón*, 11-5-1870.

¹¹⁴ *La Razón* 17-5-1870.

El periòdic en què escrivia Roca va replicar al manifest del Comitè intransigent afirmant que la causa de la feblesa del partit republicà derivava directament de la divisió promoguda per aquells que “a pesar de la decisión de la mayoría, se empeñaron en promover un cisma en el seno del partido, por cuestiones fútiles que no valían la pena de pararse en ellas”. Aquesta divisió va provocar el retraïment de molts dels simpatitzants republicans i havia aflebit el partit, fent-lo aparèixer “como los sucesores de los que fatalmente rigen en el día los destinos de la patria”. Pels redactors de *La Razón*, res no significava ni la transacció amb el jurament per part de la majoria dels càrrecs electes del partit ni l’execució de les quintes per part dels municipis governats pels federals, la tosuda actitud dels intransigents només hauria aconseguit fer perdre al partit els “puestos avanzados” que havia conquerit i, en el cas dels ajuntaments, “quedarnos con la quinta y sin los municipios”. Al capdavant, perquè s’havien d’oposar aferrisadament a una Constitució que garantia els drets individuals i els permetia disposar dels mitjans necessaris “para llegar a nuestro triunfo”? Si no volien jurar-la ni participar de cap manera en les quintes, quina línia de conducta propugnaven, doncs, els intransigents? No pas la insurrecció armada, a la llum de les declaracions contingudes en el manifest i que *La Razón* tornava a reproduir posant en cursiva diverses frases, en especial aquelles en què associava la lluita a les circumstàncies existents. En la conjuntura creada per la Declaració de la premsa madrilenya, doncs, quan semblava covar-se una nova escissió en el partit republicà, els federals transigents barcelonins propugnaren l’oblit de velles disputes entre “los que permanezcamos fieles a nuestro credo”, instaven a tots els correligionaris a no dissentir “en pequeñas cuestiones de conducta” i, “tanto si se adopta una conducta *intransigente*, como otra distinta”, a marxar plegats en la lluita pels objectius comuns¹¹⁵.

Aquesta tímida aproximació al sector intransigent es va refermar involuntàriament a causa del discurs del diputat republicà unitari Sánchez Ruano, pronunciat a les Corts enmig del debat sobre la llei municipal. Un telegrama publicat el 15 de maig a *La Razón* mitjançant l’agència¹¹⁶ que solia servir els telegrams a la majoria de la premsa de Barcelona va fer afirmar equivocadament al diari federal que Sánchez Ruano, fent

¹¹⁵ Manifest del Comitè a *La Razón* 13-5-1870; “El manifiesto del Comité”, a *ibid.* 14-5-1870. És interessant notar que, dos anys més tard, la posició dels intransigents de 1870 havia canviat. En un manifest de març de 1872, el comitè local, també de signe intransigent, manifestava que “sólo teniendo presente que si en los principios <<no cabe transacción posible>>, en la cuestión de conducta debe existir <<el tacto que las conveniencias del momento imponen>> a los partidos militantes”.

¹¹⁶ L’Agència Fabra, fundada el 1865 pel blanenc afincat a Madrid Nil Maria Fabra i Deàs. Vegeu J. Mª Casaus, “Periodística catalana comparada”, ed. Pòrtic, Barcelona 1993, pàg. 119.

referència a un discurs de Pi i Margall, “ha probado que la idea de la federación discrepa de la mayoría del partido”. Assabentat del contingut del telegrama, Sánchez Ruano va iniciar el seu discurs al dia següent amb un furiós atac al periòdic barceloní “que no sé si por antítesis se llama *La Razón*”, llegint literalment el text tot dient que “hay ya quien se ha formado su juicio sobre mi discurso”. El periòdic va respondre immediatament amb la mateixa moneda, qualificant al diputat per Salamanca de “por la bilis, casi ciego” i de no aturar-se davant de res “con tal que puedan exhibir a cada punto el afilado corte de sus lenguas”. A més, va transcriure un paràgraf del seu “terrorífico discurso” en el qual esmentava un manifest escrit a Barcelona que li va servir per llançar un desaforat atac contra els catalans, afirmant que “En Cataluña parece que se declara ahora con más ardor que nunca la guerra a Madrid” i que no tenia res d’estrany que, en una regió en la qual “todo toma un carácter especial”, tinguessin també un significat particular la democràcia i la República. *La Razón* es congratulava que, amb aquesta diatriba, Sánchez Ruano s’hagués tret la màscara, i va respondre amb una declaració que, sense gaire problema, podrien haver subscrit els mateixos intransigents:

“En nombre de Cataluña os damos las gracias, Sr. Sánchez Ruano, pues habeis hecho sin saberlo una confesión importantísima. Habéis dicho que todo lo nuestro era catalán, de lo que nos alegramos infinito, y habéis manifestado por fin, que nuestra democracia, nuestra república, es diferente de la vuestra, lo que no puede menos que llenarnos de la satisfacción más completa, pues renegaríamos de Cataluña, si Cataluña llegase a mostrar conformidad con vuestro modo de pensar.

Es verdad que aquí decimos *Viva Barcelona* porque queremos, porque aspiramos a que el águila que tiene atada a sus garras, la tortuga llamada Madrid, pueda volar al fin libre de injustas y perjudiciales trabas, por las ricas regiones de la prosperidad; por los bellos espacios del progreso”¹¹⁷.

La sortida a la llum d’ *El Independiente*

La Declaració de la premsa republicana madrilenya i el seguit de polèmiques que va generar van tenir com a conseqüència no buscada pels seus promotors la temporal reunificació del republicanisme barceloní. Malgrat matisos clarament diferenciats, com hem vist, els unia el seu inequívoc rebuig al manifest. L’acostament de posicions entre transigents i intransigents va tenir un primer i important resultat. A mitjans de juny de

¹¹⁷ “Al señor Sánchez Ruano”, signat per “La Redacción”, *La Razón* 20-5-1870 (les cursives són de l’original).

1870, els òrgans de premsa de les dues fraccions van cesar la seva publicació i va sortir a la llum *El Independiente*. El primer número va aparèixer el dimarts 21 de juny, i el nou periòdic, també amb la denominació de “Diario republicano federal”, declarava ser el continuador de *La Razón* i *El Estado Catalán*. La seva presentació ho deixava ben clar i segellava la unió del partit després de les passades lluites, que tractava de minimitzar:

“Si algún tiempo atrás se hizo necesaria la publicación de entrambos órganos por estar el partido dividido por pequeñas diferencias en dos diversos grupos, cuyas tendencias en apariencia distintas, eran las mismas en el fondo, hoy que la declaración de la prensa ha venido a deslindar los campos, ha podido apreciarse la verdad de lo que realmente acontecía. Tanto *La Razón* como *El Estado Catalán*, aspiraron siempre al triunfo de los mismos principios bajo la misma forma de gobierno, y si algunas veces rompieron lanzas en el palenque de la discusión, debido fue mejor a la mala interpretación que se [dió a] ciertos temas y tendencias, que a la existencia de distintas aspiraciones que, como acabamos de decir, eran las mismas (...)”¹¹⁸.

Un temps més tard, però, hom donaria una versió lleugerament diferent de les raons de l’aparició d’*El Independiente*. Els redactors d’aquest periòdic reconeixien llavors que *La Razón* i *El Estado Catalán* eren “representantes declarados” de “dos distintas fracciones de nuestro partido”. La lluita diària i moltes vegades personal entre les tendències de què eren portaveus els dos periòdics “hizo que la masa del partido se separase de entrambos, disgustada de la escisión que promovían”. Llavors s’havia constituït “una tercera agrupación de republicanos *independientes*”, formada per aquells que “aborrecen las luchas intestinas”. I d’aquí havia vingut la creació de la nova capçalera: “Entonces, conformes enteramente con las nuevas tendencias que se manifestaban en la masa del partido, fundamos *El Independiente*”¹¹⁹.

Malgrat aquesta aparent unificació dels dos periòdics, *El Independiente* fou elaborat en bona part pels transigents. Josep Roca i Roca continuà essent un dels seus redactors, al costat de Domènec Guardiola, Carles Wellenkamp, Josep Amat i Capmany i Salvador Samper i Miquel, entre altres. El nou periòdic es va consolidar amb poc temps, de manera que el 9 de juliol anunciava als lectors que canviava d’impremta, amb la finalitat de realitzar “importantes reformas”, passant a elaborar-se en la de Ll. Tasso, al carrer de l’Arc del Teatre, on es traslladà també l’administració i la redacció. A partir de primers d’agost *El Independiente*, com ja feia tota la premsa barcelonina, va treure a la llum dues edicions diàries.

¹¹⁸ *El Independiente*, n°1, 21-6-1870.

Lo Ponton, un mosquit molt molest en temps convulsos

Roca i Roca no es va limitar a publicar *La Contribución de Sangre* en resposta a la repressió governamental dels aixecaments contra les quintes. El 15 de maig de 1870 sortia a la llum el setmanari satíric *Lo Ponton*¹²⁰. El nom feia referència al vaixell que, ancorat al port de Barcelona, servia de presó als detinguts per motius polítics. En el gravat que encapçalava cada número es podia veure un vaixell cremant darrera d'un altre al qual es dirigien una sèrie de barques carregades de gent que seria pujada a bord. Damunt de les dues naus, alçant-se per damunt de la columna de fum provinent del vaixell incendiat, la llegenda “29 de setembre. Llibertat. Himne de Riego”. Publicació de quatre pàgines, venuda al preu popular de dos quartos, estava escrita íntegrament en català, tal com Roca explicava: “Escribim *Lo Ponton* en catalá, porque ‘l poble ‘ns entenga y cert general que es castellà (clara al·lusió a Gaminde) no puga entendre’ns.

Ja que ell no ‘ns ha fet entendre ‘l porque del bombardeig de Gracia, nosaltres lo paguem ab la mateixa moneda.”

L'article de presentació, que duia el títol de “Lo ponton Republicá”, era un atac en tota regla contra els progressistes. Després de l'alegria del poble quan va calar foc al vaixell-pressò en esclatar la Revolució, i de la conversió del vapor “Europa” en el nou pontó per part del govern d'en Prim, apareixia el pontó republicà:

“De aquí en avant ja no hi haurá mes ponton que ‘l nostre, un ponton de paper, que té la ventatje de navegar per terra, y en lo qual no s’hi marejará ningú, porque seguint la ley del progrés, que ha desamparat als progressistas, hem arribat al últim estrem, ahont no han pogut arribar, los que no han fet res mes que copiar y encare malament al senyor González Bravo”.

Declarant-se hereu de la tradició democràtica republicana (“som demócrates de mes enllá de l' any quaranta, milicianos de l'any trenta set, amichs de ‘n Terradas, y alguna cosa mes que retraurém quan siga l' hora”), s'identificava amb aquells que havien estat perseguits i conduïts a aquelles pressons flotants, i llançava la seva declaració de guerra als responsables de la repressió política:

¹¹⁹ *La Independencia* 3-2-1871 (encursives a l'original).

¹²⁰ Possiblement, la idea de publicar *Lo Ponton* era anterior als esdeveniments desfermats arran de l'aixecament contra la lleva, com deixa entreveure una carta de Joaquim Riera i Bertran a Francesc Ubach i Vinyeta escrita pocs dies després de l'assalt a Gràcia, en què li diu: “(...) Ab las passadas cosas [la insurrecció contra les quintes] s' haurá entrebancat y enderretit lo debut de Mossen Borra. (...)”. Carta de Riera i Bertran a Ubach i Vinyeta, 10 d'abril de 1870, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta-D, Caixa 11.

“Hem estat al ponton de ‘n Cheste y al Europa, y n’ hem sortit tan práctichs, que no ‘ns hem pogut estar de ferne un altre. ¡No ‘ns hi haguessin portat!

Som una part del poble rey, y en us del nostra dret y portarém als que s’ han constituït en reys del poble, als que ‘l fuetegan y escarneixen, als que l’ hi clavan bombas y se l’enduen al ponton. A cada porch li ve ‘l seu sant Martí”.

L’article, signat per “Un que hi ha estat”, acabava per convidar al públic a participar “ab alegria” en la matança d’aquell “porc”, prometent als lector que “alegres sortireu del ponton republicá, molt mes decent que ‘ls altres”.

Lo Ponton es publicà durant una mica més de mig any, fins a començaments de 1871 (38 números en total), i constitueix una demostració del talent de Roca pels escrits satírics, molt evolucionat des dels dies de *Lo Cop*, tot just dos anys abans. Sembla que Roca elaborà gairebé tot sol el setmanari, amb la col·laboració ocasional de J. Llunas i Pujals (sobretot en els darrers números), i d’alguns dels companys de La Jove Catalunya, entre ells un molt jove Àngel Guimerà, que hi va escriure alguna poesia¹²¹. *Lo Ponton* prefigura en molts aspectes l’estil que Roca transportarà més tard a *La Campana de Gràcia*. Sense deixar de defensar en tot moment la República Federal, no hi va haver cap aspecte de la vida política i social del moment que quedés sense passar pel seu particular adreçador. Roca va centrar els seus trets principalment sobre quatre blancs: el general Gaminde, Joan Prim (en especial els seus intents d’aconseguir un candidat al tron espanyol), la milícia progressista (els “cipayos”) i el clergat (en particular el Papa). Els republicans unitaris autors de la Declaració de la Premsa van caure també sota la seva destal. Amb l’esclat de la guerra francoprussiana va ampliar el tir envers Louis Bonaparte (“lo Quinquellaire”), i la febre groga va fer incorporar l’alcalde de Barcelona a la nòmina de “víctimes”. I, és clar, els carlins van rebre també periòdicament les andanades de *Lo Ponton*. El setmanari estava estructurat en un article

¹²¹ Probablement Ubach i Vinyeta, l’íntim amic de Roca, va col·laborar també en alguns números, sense poder-se resistir, potser, a les insistents sol·licituds de Roca. Jaume Ramon i Vidales, en carta a Ubach, li diu, entre altres coses: “(...) Guimerá feu los versos pel Ponton, si bé ronsejant antes una mica per endressarme lo bulto á mí. Aqueixa setmana si que no cal que t’ enrefiís; per lo tant los aurás de fer. (...)”. Carta de Ramon a Ubach, des d’El Vendrell, 16-11-1870, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta-D, Caixa 11. També Riera i Bertran assenyala que Ubach podria ser l’autor d’algun dels escrits de *Lo Ponton*. En una de les cartes que Riera adreçà a l’autor de “Margarida de Prades”, li comenta: “Veig que ‘l Ponton va seguint y millorant. Los dos darrers núm^{os} [números] m’ han semblat bé, y sobre tot, l’ article de l’ última referent als toros val un imperi. Hi he conegut ó cregut conèixer’hi alguna coseta teva, y fins no m’ estranyaria que no’t fos del tot estrany lo mencionat capeig als Toros y als toreros de l’Espanya deshonrada”. L’article a què Riera es refereix, “Los toros”, va aparèixer a *Lo Ponton* del 16-7-1870, i, com comentarem més avall, nosaltres ens inclinem a pensar, atesa la naturalesa de l’article, que l’autor fou Roca i Roca i no Ubach. Riera, però, com no pot ser d’altra manera, coneixia molt més bé que nosaltres als dos escriptors, amics i companys seus a La Jove Catalunya, i, per tant, és molt probable que Ubach intervingués en algun dels números de *Lo Ponton*, com, per altra part, també sembla assenyalar la

inicial relativament seriós signat per “Mossen Borra”¹²², seguit de nombrosos solts amb el títol genèric de “Ranxo”, diverses poesies de caire satíric, “Anuncis particulars” i “Telégramas” en la mateixa línia i una molt enginyosa secció final de “Diversions públiques” en què contraposava la cartellera d’un genèric “Teatro Real” amb la d’un “Teatro Popular”. Una mostra representativa d’aquesta darrera secció és la que figurava en el nº 10 (quan ja era imminent la guerra franco-prussiana):

“Teatro Real.- Gran funció per avuy. 1er Sinfonia de trompetas, timbals, tiros y canonadas. 2n. Lo drama de gran espectacle, de traidors y de molta sanch, titulat <<Lo gat y ‘l gos>>. S’estrenaran las ametralladoras, y un nou sistema per fer sortir llampechs dels núvols de pólvora; hi morirán una pila de comparsas; pero ‘ls primers galans fugiran prudentment del camp de batalla. 3er. La pessa bufa titulada <<La corona d’Espanya>>. En l’intermedi del drama á la pessa lo prestidijitador Sr. Figuerola escamotejará ‘l diners dels concurrents. Quant la gent se n’anirà, ‘s tocará la magnífica marxa <<La monarquia se’n va>>, música de l’Antonet [Montpansier] y lletra de’n Pitarra.

Entrada.- Un rey ó un ral.

Teatro Popular.- Avuy no hi ha funció per darse lloch als ensaigs del nou espectacle <<Lo platejament de la República>>, que dintre pochs dies se posará en escena.

Sant y senya.- Prudencia y endavant.”

Lo Ponton no era un setmanari il·lustrat, però Roca descriu escenes i imatges amb un llenguatge tan senzill com precís, que les fa molt fàcilment representables a la ment del lector. No resulta difícil imaginar-les en dibuixos de Manel Moliné, Apel·les Mestres i els altres il·lustradors de *La Campana de Gràcia* i de *L’Esquella de la Torratxa*. Heus aquí la descripció (que, per les seves característiques hiperbòliques i un pèl surrealistes no desmereixeria al costat d’escenes del grup anglès Monty Python) d’una de les “funcions” del “Teatro Nacional” (o “Real”): “Funció d’esgrima, en la qual se barallarán un home del poble y un rey; aquell lligat y amb un vímet, y aquest deslligat y ab una ametralladora”.

Prim fou objecte de les atencions de Roca en diversos números. En una poesia adreçada “A don Joan Prim”, ressegueix la trajectòria del general de Reus des de la Revolució, els seus inútils esforços per trobar un rei, i, malgrat aquest fracàs i les exhortacions de l’autor del poema, el seu refús a considerar tota solució republicana:

“Fa dos anys váreu tombar / un trono corcat y vell, / Per aixecar sobre d’ell / Poder mes noble y mes clar; / -República! ab crit agut / us cridá la patria mia; / Vos

carta de J. Ramon. Carta de Riera a Ubach, datada a Girona, 19-7-1870, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta-D. Caixa 11 (els subratllats són de Riera).

¹²² Antoni Tallander, anomenat “Mossèn Borra”, fou joglar i mestre de bufons a les corts del rei Martí, d’Alfons el Magnànim i de Ferran d’Antequera; fou amic d’Ausiàs March, que li dedicà una poesia. Vegeu, per exemple, Xavier Renedo, “Eiximenis, els exemples i l’art de riure”, Actes del tretzè col·loqui internacional de llengua i literatura catalanes, Volum III, Publicacions de l’Abadia de Montserrat 2007.

diguéreu –Monarquia- / Y monarca no heu tingut / (...) Penseu que ja massa dura / La comedia del monarca, / Penseu que s’ us vuida l’arca / Y ‘s consum nostra ventura / (...) Penseu que no ‘s cosa fina / Y es contraria a tota lley / Aixó d’ aná á buscar rey / Com qui busca propina; / Y després de pensar tal / Y meditar mas rahons, / ¡Enrera preocupacions! / Donéunos la federal./ (...) Teniu por?... No crech tal mengua, / la por vos no coneixeu. / (...) Deixeu que ronquin, Joan, / Los tirans de lley divina, / Poseuvos la barretina / De Lincoln, Guillermo y Gran. / Teniu de Espanya ‘l pandero, / Sigueu bon republicá / Com ne sou bon catalá, / Digui ‘l que dugui en Rivero / (...) Doneume la má, encaxeu / ¡Salut y fraternitat! / Mes que miro!... quedeu mut / Y ‘m poseu la cara séria!... / ¡A vos també la miseria / Del mon, vos ha corromput!... / No voleu la federal / Y... la cosa es bastant xusca: / Busqueu un rey com qui busca / La pedra filosofal. / (...) Joan, no busqueu corona, / (...) Joan, que vos donan mico, / Joan, que vos donan mona; / Joan, sigueu homa gran, / Joan, jo no sé que ‘us costa, / Joan, ¿no torneu resposta?... / ¡Deu vos perdoni, Joan!”¹²³.

Més directe fou l’article que “Mossèn Borra” va signar a finals d’agost, en què acusava Prim de seguir una deriva dictatorial:

“(…) A n’ en Prim ja no li falta mes que la túnica Romana pera sortir á las taulas y representar lo paper de dictador d’una tragedia clássica. Tè guardia pretoriana; tè cipayos á prova de sis rals diaris (...). Té gobernadors de Puerto Rico com en Baldrich y generals com en Bum. No l’ hi faltan republicans per crucificar, ni creus per repartir entre ‘ls progressistes mes bon minyons. (...) Ha contractat dugas damas que ‘s fan la competencia (...). Están que no ‘s poden veure. (...) L’una ‘s diu *Monarquia* y l’altre *Democracia*. / Y sobre tot encara que ‘l xiulin sembla que no tinga orelles. No sent los xiulets. Y si ‘s pensa sentirlos, los ofega á canonades (...)

Amb la situació interna espanyola controlada amb mà de ferro, Prim no ha de témer ni un aixecament dels federals, ni revoltes dels obrers, ni un cop d’estat. En aquesta conjuntura, “Mossèn Borra” li proposa ni més ni menys que la invasió de França:

“(…) –Arriba noys! los diria [si fos en Prim]. L’ Espanya es massa xica per contenir las desgracias que jo hi porto. En Figuerola ‘m diu que aixó está escorregut com una esponja seca. Es precís treure such de un altre puesto. Es precís que las desgracias de la Espanya ab honra se propaguin (...)”¹²⁴.

Un dels temes recurrents a *Lo Ponton* fou la llarga cerca d’un candidat a ocupar el tron espanyol que assegurés la perpetuació dels homes de Setembre en el poder. Una de les funcions del “Teatro Real” tenia el següent programa:

“Després de una hermosa sinfonia de cornamusas, s’ estrenará la comedia en cinch actes, que ja fá dos anys que s’ensaja, tilotada: *No ‘n trobem en lloch*. Títols dels actes.- 1. *Necessitè una patalla*.- 2. *Busquèmla*.- 3. *Carbassas*.- 4. *¿Que fém?*.- 5 y últim *¿Carbassas tenim? De cap a l’aygua*. Intermedi. La pessa musical *La República se acerca*, en que ‘ls espectadors se banyarán de suor fret.- Y finalment

¹²³ “A D. Joan Prim”, *Lo Ponton* 16-7-1870.

¹²⁴ “La alarma”, *Lo Ponton* 27-8-1870.

se posará en escena lo grandió espectáculo titolat, *Lo rosari de l'Aurora*, ab tiros, canonadas, bombas, morts, ferits, hospitals de sanch, llagrimas, dols y xarubias, pera 'l qual s' estrenaran algunas armas no conegudas encare ni pèls prussians.

Entrada: un recibo de *La Crónica de Cataluna*¹²⁵.

En diversos solts Roca va insistir en aquesta qüestió. L' "España con honra" no troba rei. Possible motiu d'aquesta lamentable situació:

“¿Perque sent tant honrada aquesta senyora no pot trovar un rey (y aixó que aquests no son gayre escrupolosos) que la vulga per muller?

Are m' acut també la resposta. Com que tothom hi menja... jo tampoch la pendria per esposa”¹²⁶.

La variada procedència dels diversos prínceps que han estat sondejats per Prim i els altres dirigents provoca aquest sarcàstic comentari de Roca, a la secció “Telégramas”:
“Madrid.- Los ambaixadors xinos s'han quedat admirats de veure que 'ls espanyols som tant tontos. Dihuen que 'ns enviarán un candidato”¹²⁷.

En un dels articles més imaginatius que va escriure a *Lo Ponton*, Roca va descriure una divertida funció de braus en què els toreros són els polítics progressistes, demòcrates i unionistes de la coalició governant (Rivero, Sagasta, Ruiz Zorrilla, Soler i Matas –llavors alcalde de Barcelona- Balaguer, Serrano) i els militars i caps de milícia que els recolzen (Gaminde, Baldric, Targarona) mentre que els animals que s'han de lidiar són els sis candidats al tron espanyol que fins llavors s'havien anat assenyalant, a més del manso i el brau de gràcia (el candidat alemany). Prim (“Joanet Conveniencia”) és el “Primer espasa y director de la funció”, i “Capejará, anirá endavant, endarrera, si convé de costat, s'ajupirá, s'aixecará, quan se vegi perdut farà 'l mort y s'ha encarregat de matar als sis toros que s'han de lidiar”. Les descripcions que fa Roca de la resta de la quadrilla i dels sis braus són notablement enginyoses. Els “capejadors y banderillers” són “Se-gasta-Ruiz Guinehueta, Solo-Matas (a) Batlle, Bala-de-vidre (a) Trovador de Montserrat, (...). Cadahú posará un parell de *rehiletos* al toro que l' hi corresponga, s' entén si no cau ó no s' equivocan clavántsels ells ab ells”. Entre les descripcions dels toros hi trobem la de l'anomenat “Llagosta” (el duc d'Aosta, futur Amedeo I) o la del “Sargento” (el futur Alfons XII). El primer és “llauger, saltador, poruch, jove, aficionat á saltar la barrera y á fugir del lloch dont hi há pá tallat”. El “Sargento” és un “Badellet magris-colis, de cametas primas, ab banyas com las del sèu pare [el marit de Isabel II], que quan se veurá perdut se treurá un mocador blanch de la butxaca per aixugarse 'ls

¹²⁵ *Lo Ponton* 29-5-1870.

¹²⁶ *Lo Ponton* 4-6-1870.

ulls”. El manso, a qui Roca posa el nom d’ “Agüelo” [el vell Espartero] “portará l’esquella al coll, y anirá ab divisa dels colors nacionals. Encare que cap á sas vellesas siga manso, lo públich lo respectará, porque á n’ al sèu temps havia sigut un toro dels mes braus”. Com a comentari final, Roca deia als seus lectors que l’autoritat havia prohibit que es llancesin pells de taronja o tomàquets a la plaça “perque la quadrilla ademés se der molt susceptible, es molt desgraciada en això de donar relliscadas”¹²⁸.

Julián Sánchez Ruano fou víctima diverses vegades de les floretes de Roca en el decurs dels números de maig de 1870, ben recents encara els seus dicteris contra *La Razón*. Així, en el número del dia 22 va aparèixer un “Edicte” irònic, que el setmanari fa emetre al director del periòdic federal, Joan Ballbé, adreçat al diputat per Salamanca “per haver mal parlat de la *Razón* y de Catalunya en plena Asamblea”. La setmana següent *Lo Ponton* publicà una carta dirigida al “ciudadá Sanchez Ruano”, signada per “Geroni Català”, consistent en una llarga poesia que disseccionava la seva furibunda al·lusió a Catalunya, alhora que descarregava fuetades contra Madrid. Buscant les raons de l’atzagaiada de Ruano, Roca escrivia:

“Y perquè? Perque als de allí / consentirlos no volém / que malgastin lo que havém / guanyat treballant aquí”. Referint-se al crit de “Guerra a Madrid” que el diputat republicà unitari havia dit que pretenia significar “Viva Barcelona”, li dedicava aquests versos: “Vosté ‘u va di y tè rahò / volém viure ab nostra vida / per xo á n’ aquí tant se crida / contra ‘l qui ‘ns pren lo suò”.

Tenia tota la raó quan afirmà que els mots democràcia i República s’entenien a Catalunya d’una forma molt diferent a la dels autors de la Declaració de la Premsa madrilenya: “Dèu nos ne guart de pensar / Del modo que vosté pensa. / Lo que declara la premsa / No ‘s pot aquí declarar”. I deixava pel final aquesta descàrrega contra el Madrid de *l’establishment* polític: “No volém per capital / eixa vila corrompuda; / aquí es máxima sabuda cada ovella á seu corral. / Y no volém rebre cops / ni viure amb ansietat, / porque Madrit, bèn mirat / es sols un corral de llops”.

Un dels blancs permanents de *Lo Ponton* fou la milícia (o cos franc) progressista, els anomenats “cipayos”. Ja al primer número descrivia la vida dels homes comandats per en Targarona: “Llevarse al dematí, y á la taberna. Dinar y en havent dinar, á la taberna. Sopar y en havent sopat, á la taberna. ¿Y després? Pahir sis rals de vi y dormir de gust. / Vaja; quan jo seré govern suprimiré las tabernas, y ‘ls cipayos quedarán suprimits per sí

¹²⁷ *Lo Ponton* 6-8-1870.

¹²⁸ “Los toros”, *Lo Ponton* 16-7-1870.

mateixos”. En un altre lliurament, Roca va escriure l’ “Auca del Cipayo”, amb versos tals com:

“Al sortils ‘hi ‘l primer dent / ya deyan: papa, ayguardent / (...) Al sortir van á fer mal / y trenca algun fanal / Trenca lo regla del mestre / y ‘l tiran per la finestra / (...) Per está bè ab en Targarona / l’ hi regalan una *mona* / Y ell pera aquella intenció / los fa entrar al batalló. / Combatan primé als carlistas / y luego als federalistas / Quan senten lo somaten / s’ animan ab ayguardent (...)”.

Aquesta “Auca” havia de tenir continuació en el següent número, però la primera part va provocar un ferotge esclat de fúria dels “cipayos” contra *Lo Ponton*, de manera que Roca va deixar per un altre ocasió l’acabament, cosa que va expressar d’aquesta manera: “En lo número que vè darem lo final de l’<<Auca del Cipayo>>. / Lo qui la feya ha hagut de fugir perque se l’ hi ha dit que l’ hi volian fer un cap nou, y es molt poruch. / No obstant, nos ha dit que nos la enviaria pèl corréu”. Els venedors del setmanari foren amenaçats per la “Partida de la Porra”, cosa que denuncià Roca publicat un “Bando” a imitació del que Gaminde havia emès en ocasió de l’atac a Gràcia en què amenaçava a aquell que ataqués als nois que repartien *Lo Ponton* o que gosés penetrar a l’interior del “vaixell” amb “unas deixuplinas y la boca ensalivada, obsequiantlo ab una pedregada de pells de taronja”. No sabem del cert si Roca fou amenaçat en persona pels francs. En l’acabament de l’“Auca” insinuà que l’anaren a buscar, però no el van trobar: “(...) Després vá [el cipayo] á la redacció / á desafiá ‘l directó / mes no ‘l troba y de repenta, / decidit s’ en vá á la imprenta (...)” que, pel que sembla, també es va salvar de la destrucció. També va deixar entreveure que portava un revòlver per si tenia un encontre frontal amb aquella mena de gent. En qualsevol cas, el dissabte següent, 25 de juny, els homes d’en Targarona van agredir brutalment als venedors de *Lo Ponton* (que no eren més que uns nens) organitzant-se després un aldarull amb la intervenció de diverses persones que defensaren els nois i que acabà amb un ferit per arma blanca¹²⁹. La reacció de Roca no es va fer esperar, i el dissabte següent publicà una enverinada diatriba contra els “cipayos”, en la qual comparava l’agressió amb les atrocitats comeses en èpoques anteriors pels almogàvers i els miquelets, considerant els milicians progressistes de Barcelona “una tercera edició dels almugàvers”, més degenerada encara que les anterior, que consideren que per portar uniforme tot els hi està permès¹³⁰. A les violències dels francs s’hi van afegir les dels militars. En una altre ocasió, un oficial, pel que sembla ajudant de Gaminde, va arrabassar un exemplar de *Lo Ponton* de les mans

¹²⁹ *El Independiente*, 26-6-1870.

¹³⁰ “Los nets dels almugàvers”, article de “Mossèn Borra”, *Lo Ponton* 2-7-1870.

d'un "joven de decente porte" que el llegia en companyia de dos amics, amenaçant-los a tots dient que "aquel papel insultaba al general Gaminde, que era lo mismo que insultara a él"¹³¹.

L'agressió contra els venedors de *Lo Ponton* va motivar la reacció solidària de l'altre setmanari satíric de Barcelona, *La Campana de Gràcia*. Els "cipayos" eren també un dels objectius de la publicació de López Bernagosi, i, és clar, no va desapropiar l'ocasió de dedicar gairebé una plana completa a l'afer, amb diversos solts contra els agressors. Però, a més, va lamentar la manca de reacció per part de la premsa de la capital del Principat davant d'aquests fets, tot dient que "Lo que más nos extraña con todo lo que sucede, es la actitud incalificable de la prensa local". "Nosotros –escribia el redactor de *La Campana*– hubiéramos querido ver a la prensa protestar unánimemente contra los atropellos de que ha sido víctima una empresa periodística. Esto hubiéramos querido (...) en nombre de la dignidad periodística ultrajada". I si era d'esperar aquest captenimet en periòdics progressistes com *Crónica de Cataluña*, no ho era tant per part del federal *El Independiente*, "débil, aun cuando no indiferente, y disimulando el parentesco que quizás une a alguno de sus redactores con alguno del <<Ponton>>"¹³².

L'incident no va disminuir l'acceptació de *Lo Ponton* entre el públic barceloní, ans al contrari. El mateix Roca va afirmar que les vendes s'havien quadruplicat després de l'aldarull. Segons *La Campana de Gràcia*, la setmana següent es van arribar a vendre 13.500 exemplars del setmanari de Roca i Roca. "He aquí –comentava– lo que han logrado los llamados *cipayos* con sus genialidades: hacer comprar sus aleluyas por TRECE MIL QUINIENTAS PERSONAS".

El clergat i, sobretot, el Papa, foren objecte d'una especial dedicació per part de Roca. La infalibilitat del Pontífex, proclamada no feia gaire, fou objecte d'un dels "Telégramas" de Roma: "Avuy ha caygut l' últim dent al Papa. Al caureli ha dit: -<<Jo soch inflexible; la mèva dent no 'n era>>"¹³³. Quan els garibaldins s'aproximaven a Roma, un altre "Telégrama" va descriure així la situació del Papa: "Lo senyor de la paparina tè un ull al cel y un altre al quartel de suavos; pero tè mes confiansa ab aquests que ab aquells". El "corresponsal" de Roma ("que havia sigut ranxero d' en Garibaldi") va fer arribar a la redacció de *Lo Ponton* els aspectes que el proper Concili es disposava a tractar "Si es que en Garibaldi no va á Roma". Aquesta "asamblea de gent grassa en lo

¹³¹ *El Independiente* 26-10-1870, ed. matí (les cursives són de l'original).

¹³² *La Campana de Gràcia* 3-7-1870.

¹³³ *Lo Ponton* 22-5-1870.

cos y mes grassa en l' esperit" debatria punts tals com "¿Los trabuchs son armes espirituals?", "¿Convè que s' aumenti la quota fixada pera treure ánimas del Purgatori?" o bé "Relacions que dehuen existir entre Dèu, lo capellá, lo diner y las majordonas". El corresponsal, però, assenyala que "seria bó que discutissen primer si 'l Papa fugirá per mar ó bè per terra quan hi entri en Garibaldi"¹³⁴. Un cop ocupada Roma, Roca es rabeja en el dogma d' infalibilitat, comentant així la captivitat del Papa: "Sabem que temps enrera van fer infalible á n' al Papa? Donchs ara l' han fet presoner. / Y veuen, los bisbes, ni han tingut sisquera l' abnegació de fer una barricada de mitras per defensarlo"¹³⁵. Iniciada ja la guerra franco-prussiana, davant les pregàries de tots dos bàndols invocant l'ajut diví, "(...) sabém que al cel hi ha hagut consell de ministres y que res s' ha decidit encare. / Un sant dels mes espavilats aconsella que 'l cel no 's pronuncihí fins y tant que la primera batalla indiqui 'l que tinga mes ventatjes, y per lo mateix, mes dret á mereixe 'l sèu apoyo"¹³⁶.

La guerra franco-prussiana fou també un dels temes que ocupà molts números de *Lo Ponton*. En un article de "Mossen Borra", poc temps deprés de la declaració de guerra per part de França, Roca va expressar la seva consternació pel conflicte armat, que en aquells moments podia arrossegar Europa a una guerra general, lamentant que els pobles es deixessin conduir a la matança en un temps en què precisament estaven començant a alliberar-se de les classes que els oprimien. Explicava als seus lectors la situació creada en paraules senzilles i clares:

"(...) ¿Que no veyéu lo que passa? Per una ximpleria d' en Prim, l' Emperador de Fransa, qe per mes que s' agafi de un cabell, lo cabell se li trencará, busca las pessigollas al rey de Prussia, que no espera sino que las hi busquin pera clavarse á riure, y ab quatre mentidas y ab quatre baixesas y ab altres tantas paraules calentas, los moltons deixan portarse al escorxadore (...). Lo nom de patria cega als uns y als altres, y ni 'ls altres ni 'ls uns vehuen que darrera aquesta careta s' hi amaga la tirania (...)".

Els tirans veuen que "la llum de la rahó desperta als adormits", els dèspotas "veuen com 'l ferro de las cadenas de la esclavitud se converteixen en balas pera aconseguir la llibertat", els pobles "treuen del trono de l' injusticia á sos dominadors", i, "pera mantenirse en son lloch, pera allargar pera mes temps sos malehits serveys", exciten hàbilment les passions desenfrenades dels homes i aconseguen conduir-los a la mort. El tirà, el dèspota, sigui l' Emperador de França o el rei de Prússia, assoleix el seu

¹³⁴ *Lo Ponton* 6-8-1870.

¹³⁵ *Lo Ponton* 1-10-1870.

¹³⁶ *Lo Ponton* 30-7-1870.

principal objectiu, “necesito cent mil cadávres, (...) que ‘ls morts no resucitan; (...) que tindrè de menos cent mil inteligències que compreguin la injustícia de ma existència, cent mil cors que desitjin que s’ acabi (...)”¹³⁷.

La precipitació i la lleugeresa amb què França es va llançar a aquella guerra, en abismal contrast amb la freda determinació de Bismarck i Moltke, fou ben copsada per Roca en els “Telégramas” provinents de les respectives capitals en esclatar les hostilitats:

“Paris. S’ está armant á tota pressa al poble francés. Se l’ arma, no ab fusells, sino ab ilusions. (...)”

Berlin. S’ está armant á tota pressa al poble prusiá. Se l’ arma ab fusells y ab ilusions”¹³⁸.

Napoléon III fou una de les víctimes preferides de Roca. Li dedicà una poesia, amb el títol de “Lo gran polítich (cansó napoleónica)”, en la qual la tornada, amb lleugeres variacions, deia: “Jo ‘l gran polítich- soch de l’ Europa, / Jo sé tocarne- llamada y tropa, / Jo al que m’ enfada- li faig la guerra, / Y corro vent en popa / Tota la terra”. Però l’estrofa final reflectia profèticament el destí final del Segon Imperi : “¡Pobre polítich- d’aquesta Europa!... / Ja pots tocarne- llamada y tropa, / Ja al que t’ enfadi- pots fer la guerra, / Si á la Prusia li topa / caus mort en terra!...”¹³⁹.

Lo Ponton va publicar també una paròdia de la proclama que l’Emperador va adreçar a l’exèrcit francès, manifest que anava signat per “Lo Quinquillaire” i que “deya una cosa que nosaltres traduhim aixís”:

“>> Vos aneu á posar devant mèu per morir com á tosinos per conservar-me la corona imperial que ‘l dia 2 de desembre de 1852 vaig saber esgarrapar gracias á vostra torpe credulitat>> (...)”

>>Del vostre triunfo dependeix la sort del mèu bordegás y la meva.>>

>>Cada hu complesca ‘l seu deber: vosaltres en fervos matar: jo en mirarmo de lluny.>> (...)”

>>Si aixó s’ acabés aviat, no us despacienteu: ja ‘n tich un’ altre de pensada per fervos matar ben depressa. Sols així ‘m puch sostenir, sols així us puch fé enterrar>>”.

La guerra va fer modificar les funcions del “Teatro Real”, que va passar a ser el “Teatro de la Guerra”, i del “Teatro Popular”, que es va convertir en el “Teatro de la Pau”. Un dels “programes” que Roca va presentar quan ja s’havien lliurat les primeres batalles tenia el següent contingut:

¹³⁷ “Remena noy!...”, *Lo Ponton* 23-7-1870.

¹³⁸ *Lo Ponton* 16-7-1870.

¹³⁹ “Lo gran polítich. (Cansó napoleónica)”, *Lo Ponton* 23-7-1870.

“Teatro de la Guerra.- La mateixa funció que l’ altre dia, ab la sola diferencia de que morirá en Pau en lloch de morir en Pere, y aixís sucessivament. Com que ‘s tracta de comparses no ‘s mira prim.

Teatro Popular.- En vista de que l’ espatech de las canonades no deixa entendre als actors, l’ Empresa d’ aquest teatro ha procurat un altre divertiment y es una exposició de fieras vivas. Aquí hi trobarán los descamisats que corrin a l’espectacle: 1.er *Un mussol francés*, covat per un áliga; se diu Napoleon. 2.^{on} *Un mico descendent de Espanya*, se diu Terso. 3.er *Un aligot del Rhin*; se diu Guillem. 4.^{rt} *Un gat masqué inglés*; se diu Tory y Wiht [sic, per Whig] que tot es igual, y altres bestias per l’ istil, fieras totas ellas, menos una que te la forma de burro y ‘s diu poble. No obstant s’ adverteix als espectadors no s’ hi arrimin massa, porque quant está cremat, pert l’ oremus y dona un raig de cossas; que no sembla ell mateix tant pacient y tant pacífich en temps normal”¹⁴⁰.

Com molts republicans espanyols, Roca desitjava una victòria prussiana que provoqués la caiguda de l’Imperi i l’adveniment de la República a França. Ja després de les derrotes franceses a Spicheren i Fröschwiller en el decurs de la primera quinzena d’agost va albirar aires revolucionaris en un dels “Telégramas” de París:

“Los prussians han derrotat las dugas alas del ejército francés. Ab aquest motiu l’ áliga imperial ha quedat aixalada. (...) / Avuy lo princep imperial jugava a fer bombolles de savò. En ellas s’ hi reflectava la seva cara y part de l’ edifici de las Tullerías, fonentse á la primera bufada de vent, que per cert era un vent molt revolucionari (...)”¹⁴¹.

La proclamació de la República, després de la derrota de Sedan, fou saludada per Roca amb un vibrant poema, en el qual es podien llegir versos d’aquest tenor:

“(…)-Ciudadans, viva la Fransa, / La Fransa republicana!... / (...) Fransa, tot temor ne deixa, / Sigas temple de fets grans / Y ‘l pendó enemich esqueixa, / Que al lluytar per tú mateixa / Lluytarás pels teus germans”¹⁴².

Després de l’establiment de la República, Roca va abraçar obertament la causa francesa, justificant el canvi d’objectiu de les seves salves amb aquestes contundents paraules: “Fins ahí eram prussians, ara som francesos; ahí combatiam en la França lo govern personal de la esclavitut. Avuy ab la França proclamém la llibertat y combatém en la Prussia al absolutisme, á la tiranía”. Va veure, a més, els esdeveniments de França com el detonant de processos similars a Itàlia, Portugal i, evidentment, Espanya, en un sobtat desvetllament dels pobles llatins, extensiu a altres pobles europeus subjectes a la dominació estrangera:

“De mica en mica s’ ompla la pica. A Espanya fa dos anys que no tenim rey. A França han proclamat la República. / A Italia lo Papa rey s’ en va á fer bolas y ‘n

¹⁴⁰ *Lo Ponton* 20-8-1870.

¹⁴¹ *Lo Ponton* 13-8-1870.

¹⁴² “¡Aleluya!”, *Lo Ponton* 10-9-1870.

Víctor Manuel fa aigas. / Y a Portugal lo rey Lluís fa dos quartos del mateix. / La cosa marxa. Me sembla que per fí la rassa llatina será una rassa d' homes. / Polonia espera ¡que 'l sol de la llibertat s' aixeca!".

En particular, aquest sol semblava brillar per a Espanya. Un dels "Telégramas" de París així ho afirmava: "La República es molt maca. Diu que després de Fransa vindrá cap á Espanya. Ja está fent la maleta. Obsequièula com á n' aquí". Al "Teatro Real" de Roca i Roca "L' Empresa ha quebrat. Las primeras parts son a la presò. Los comparsas morts, ferits ó presoners. La república ha anat á purificar lo local". Y al "Teatro Nacional" s'interpretà la sinfonia "L'enterro de la monarquía", i un cor "que en Clavé compondrá dintre de poch dies" titulat "La República llatina", a banda d'altres "Quadros al viu", acabant-se la funció "després d' un ball de reys que caurán del trono, y repartintse entre 'ls concurrents una cartilla dels drets y dels debers de l' home"¹⁴³.

Roca va reblar el canvi de perspectiva en la guerra franco-prussiana en números posteriors, reproduint frases pronunciades pels líders republicans francesos i pels federals espanyols que advocaven per afegir-se a la lluita contra els prussians, com per exemple els Orense (pare i fill). Malgrat la difícil situació militar del règim republicà, va manifestar la seva confiança en la capacitat del poble francès per superar aquell tràngul. Una mostra pot ser aquest optimista "Telégrama" provinent d'un París ja encerclat per les tropes prussianes:

"Lo govern provisional ha destinat lo Mont-Valerien per pressó de 'n Bismark [sic] si 'l pot arreplegar. / La República segueix sense novetat en sa important salut. Tè dintre de Paris 300,000 homes que 's deixarán matar en sa defensa; tots ells estàn enamorats de una senyora tant guapa (...)"¹⁴⁴.

Malgrat tot el suc que Roca havia tret dels successius candidats a la corona espanyola, va haver de començar a fer-se a la idea que el duc d'Aosta acabaria per acceptar l'ofertament d'en Prim, cosa que va certificar en un telegrama el 30 d'octubre. A començaments de novembre, "Mossen Borra" va voler fer uns quants advertiments "com a federal y home d' escàndol" als homes que havien portat Amedeo¹⁴⁵ a Espanya. A banda de consells tals com incorporar al vaixell que el duria al seu futur regne un cuiner que li fes macarrons o al llavors famós prestidigitador Canonge "que 'l distrega ensenyantli á fer jochs de mans y enllustrantli las botas quan las tinga brutas",

¹⁴³ *Lo Ponton* 10-9-1870.

¹⁴⁴ *Lo Ponton* 1-10-1870.

¹⁴⁵ Tot i que és norma traduir els noms dels monarques, nosaltres preferim emprar en aquest cas el mot italià d'Amedeo en lloc de la traducció catalana. Ens referirem, doncs, al duc d'Aosta com a Amedeo en les pàgines següents.

recomanava que Sagasta formés part de la delegació “mostrantli son tupé y algun tant la rabia que porta als federal”, ja que així potser li arrabassaria un decret de desterrament de tots els republicans. També aconsellava fer tastar el menjà del príncep italià “perque no dongués la malehida casualitat que en lloch de sal, haguéssin tirat á l’ olla un pessich de ácit prússich”. Els veritables problemes es presentarien quan la nau s’acostés a les costes espanyoles. A quin port s’hauria de dirigir? Barcelona, evidentment, no, perquè “Hi ha massa federal, y aquests son massa desvergonyits y potser que ‘l xiularien”. Tampoc Tarragona, “á n’ allá arrossegan als governadors”. València, la ciutat que havia oposat una resistència d’allò més aferrisada en la insurrecció de 1869, tampoc no era un destí convenient. Pel que feia als ports andalusos, “jo no ‘us ne responch”, deia “Mossen Borra”, recordant la facilitat en l’ús de les navalles en aquelles terres “y casi bè es millor un xiulet que un esboranch”. Quedava Càdis, però difícilment el bressol de la Revolució podria veure “com se l’ hi fá lo entierro sense que l’ hi pujin las sanchs al cap”. Després de fer un recorregut pels ports del Nord (a Santander “hi ha mes federal que grans de blat”, a Euskadi “las boynas abundan per desgracia”), l’alter ego de Roca considera la possibilitat que el rei “pogués entrar com un fardo de contrabando”, ja que llavors “encare ‘s podria aprofitar una platxa deserta pera desembarcarlo”, però, en aquest cas, “¿Quina idea ‘s formaria de l’ Espanya con honra?”. Al final, “Mossen Borra” troba “una entrada á l’ italiana”, per la porta del darrera, desembarcant a Lisboa i viatjant per carretera fins a Madrid. Però tampoc aquesta solució estalviarà desenganys al rei:

“Si no ‘l xiula ‘l poble, ‘l xiularà el carril... Si no ‘l xiula lo sentiment popular, lo xiularà la ciencia, lo progrés, la civilisació...”. Davant d’aquesta situació, el millor que pot fer Amedeo de Savoia és quedar-se a Itàlia: “Atrás... atrás... fora aquest absurdo... fora!... fora!... ¡Alto ‘l rey!...”¹⁴⁶

Però, malgrat les exhortacions de “Mossen Borra”, ja era irreversible l’entronització del rei. Pocs dies abans que l’Assemblea constituent elegís Amedeo com a rei d’Espanya per una majoria de 120 vots (amb 191 vots favorables), *Lo Ponton* va sortir amb una portada en què la redacció, a grans tipus de lletra, llançava a cor sonors esquellots al monarca: “A la una!... A las duas!!... A las tres!!!... AL REY DE LA LLAGOSTA Y A LA PRIMPCESA DE LA CISTERNA ¡¡ESQUELLOTS!!”. A sota d’aquest eloqüent encapçalament, Roca, signant per “LA REDACCIÓN DEL PONTON”, desafiava el nou rei a què “quan vingas á Espanya miris si pots agafarnos los primers”,

¹⁴⁶ “¡Alto ‘l rey!...”, *Lo Ponton* 5-11-1870.

tot declarant que “Los homes del *Ponton* serán sempre ‘ls mateixos”. Donat per segur que els monarques venien sempre acompanyats per “policia, soldats, esbirros, presons, barcos, pontons, presiris y esplanadas”, no era dubtós que “portarás la confiança de acabar ab tots nosaltres”, però “si matas á nostre *Ponton* y dus á sos redactors al *Ponton* del port, no podrás arrancar una llengua muda que parlará al cor dels ciutadans: la llengua del sentiment”, perquè a un home “se ‘l mata; pero ‘l seu recort no mor ab ell”, se’l persegueix, “però aquelles persecucions serveixen sols per enrobustirlo”¹⁴⁷. El 19 de novembre, tres dies després que Amedeo fos elegit rei, una esquila ocupava tota la portada de *Lo Ponton*, anunciant als lectors la mort de la Revolució de setembre. A sota de l’anunci, apareixia l’habitual fórmula emprada (la família, que plorava la mort, la referència al dol), convenientment arranjada:

“Los sèus fills, las sèvas fillastras Corts Constituyents, los sèus amichs que se l’ han menjada per postres, tots los que la ploran y ‘ls que la rihuen; tots los que demá la riuarán y la plorarán, convidan á las nacions europeas y al mon enter, á que assisteixi al acte solemne de posarse una corona sobre la sèva tomba, que ‘s verificará ‘l dia mateix que se ‘n posi una altra sobre ‘l cap del Duch d’ Aosta. / Se recomana ‘l silencio per no despertarla massa aviat. / *El dol se despedeix á las presons, presiris y pontons, pèls que sigan fermes com avans; y en la taula del pressupost pèls que aplaudeixin als metjes que l’ han envenenada*”¹⁴⁸.

Roca, malgrat l’èxit que representava l’adveniment de la monarquia auspiciat per Prim, va pronosticar, amb més esperança que anàlisi real, que aquella entronització duia amb ella les llavors de la seva pròpia destrucció:

“En setembre de 1868 los progresistas comensaren l’ edifici de la *regeneració espanyola*. Com que ‘ls operaris eran de la talla d’ en Prim, d’ en Ruiz Zorrilla, d’ en Figuerola y demès comparsa, resultà que’ls fonaments los fabricaren en fals. Després de dos anys en que la obra ha estat parada, per fi ha arribat lo dia que tractan en definitiva de la coronació del edifici. No som intel·ligents en cap ordre arquitectònic, pero ‘ns sembla, y ab nosaltres tot Espanya que ‘l *material italià* que hi volan barrejar ensorrarà l’ edifici no deixantne ni rastre. Qué hi apostem que si passa lo qu’ hem dit y ‘l poble s’ encarrega de fer l’ edifici lo fa ab menos temps, assegurat, sense goteras y empleant en la sèva construcció tant sols materials del país?”¹⁴⁹

L’assassinat de Prim significà un cop duríssim per Amedeo, que perdia el seu principal valedor i, possiblement, l’únic home que podria haver cohesionat la coalició amb què s’hauria de recolzar. *Lo Ponton* no va situar l’atemptat perpetrat contra el general reusenc i la seva posterior mort a primera plana, i, si bé condemnà el fet, el va

¹⁴⁷ *Lo Ponton* 12-11-1870.

¹⁴⁸ “D.ª Revolució de Setembre ¡ha mort! (E. P. D.)”, *Lo Ponton* 19-11-1870 (les cursives són de l’original).

comparar amb les agressions de la Partida de la Porra, afirmant que “eran tan bárbaros aquests actes com l’últimament comés en la persona del general Prim”. No deixà d’assenyalar tampoc el contrast entre la inhibició dels que ocupaven el poder arran de les agressions de la Partida de la Porra i la ràpida acció de policia i tribunals arran de l’atemptat contra Prim, demostrant que “es un verdader mito <<l’Igualtat davant la llei.>>”. Roca va denunciar igualment l’encoratjament a la delació que significà la recompensa oferta a qui identificués els assassins de Prim. En un diàleg imaginari entre dos homes, posà en boca d’un d’ells aquestes paraules: “Jo, francament, condemno y reprobó l’assassinat de ‘n Prim; pero reprobó y condemno als que públicament, com en los temps de ‘n Serrallonga, posan preu al cap de un criminal”¹⁵⁰.

Tot i que la instal·lació del nou monarca semblava eliminar qualsevol vestigi de les promeses de la Revolució de setembre, Roca, ja a començaments de 1871, va exhortar els seus correligionaris a mantenir les esperances i l’esperit combatiu. No mitjançant l’acció armada, no era moment de “derramar sanch inútil, ni de fer barricadas y anar á la montanya”. Però les eleccions que el rei havia de convocar després de la dissolució de les Corts Constituents presentaven “per are nostre camp de batalla”. Aquest era el camí per revitalitzar la Revolució, llavors enterrada sota “la llosa que tanca son cadávre”, damunt la qual “hi pesa un trono, un ministeri de conciliació, las credenciales de una pila de mils de empleats, y ‘ls desenganys de tot lo país”. Tots aquells que s’oposaven a la trajectòria seguida pels diversos governs que s’havien succeït des del setembre del 68 “devém fer la Revolució que se ‘ns ofereix” contribuint a l’elecció d’homes que fossin “l’expressió de nostra voluntat”, amb el “formal compromís” d’enderrocar l’edifici “aixecat sobre las nostras costellas”. El poble parlaria per boca d’aquests representants, declarant la seva total disconformitat amb els homes que ocupaven el poder i convidant-los a abandonar l’escena. Davant d’aquesta demostració d’unitat i determinació, el govern es veuria impotent, ja que ni les baionetes dels soldats podrien aturar-la: “¡Pobres bayonetas!... La revolució ja estará feta y ‘l soldats so pena de quedarse sense ranxo, tindrán de apoyar al país que tornará á reivindicar los drets que l’ hi ha arrebatat”. Per a Roca, la propera contesa electoral era “una lutxa entre ‘l país y sos enemichs mes mortals”, i, malgrat l’aflebliment de les forces republicanes després de “dos anys d’ iniquitats”, calia fer un esforç suprem: “Avall y fora, que una victoria

¹⁴⁹ *Lo Ponton* 3-12-1870.

¹⁵⁰ *Lo Ponton* 31-12-1870 i 7-1-1871.

electoral, ab las circunstancias de la que ‘ns espera, val mes que una victoria ab las armas á la má, no costa sanch y es mes sólida”¹⁵¹.

Coincidint amb l’entronització imminent i inevitable d’Amedeo, Josep Llunas i Pujals començà a col·laborar a *Lo Ponton*, on publicà quatre articles amb la seva signatura (“J. Llunas y P.”). El primer va aparèixer el 12 de novembre, en aquell número en què el setmanari feia sonar els seus “¡¡Esquellots!!” adreçats al nou rei i la seva esposa. Llunas pronosticà que, passats els primers moments d’instal·lació del nou règim, el país retrocediria a èpoques passades, malauradament massa conegudes:

“tindrem una pila de *paradas* cada any, simulacres com los de Gracia tot sovint, pontons á tot’ hora, (no de paper, sino com lo vapor *Europa*), consums y quintas per cada dia, com en temps de la *Bondadosa*, y consells de guerra per las festas; y porque no hi falti res, en lloch de Narvaez, tindrem un Prim, d’ en Gonzalez Bravo un Sagasta, d’ en O’donnell [sic] un Serrano, d’ en Cheste un Gaminde, y d’ en Vidal un Targarona”.

Per desfer irònicament els arguments d’aquells que posaven el crit al cel davant d’aquest tètric panorama, feia veure els *avantatges* que comportarien aquells elements. Les “*paradas*” eren necessàries perquè si el poble “traballant no pot menjar, puga al menos divertirse de franch, contemplant com los altres devoran sos suors, sense fer res”. Calien simulacres com el de Gràcia “per que ‘ls gefes del exèrcit no ‘s reprengan y agafin una inflamació d’ anar tant tips sense fer res” i, ahora, per si “algun tarambana” encara creia que el govern “no te *elements persuasius per defensar l’ ordre y la societat*”. Eren imprescindibles els pontons “perque si algun d’ aqueixos tarambanas, ó republicans, qu ‘s lo mateix”, gosessin demanar els seus drets, poguessin les autoritats “pagarlos un viatge de *recreo* á Ultramar” si eren pocs, i, si el nombre era considerable, “agafar los trastets y tocá ‘l dos, avans de cassarlos los *fieros* republicans, que segons dihuen se menjan las personas vivas”. Amb les quintes, el jovent “va civilisantse de tal modo, que quant fa un quant temps que hi es, ja ni persona ‘s recorda que may hagi estat, y hasta si convé fa foch á sos germans com un cassador tiraria á una guatlla”. Tot això és el que portaria amb ell el futur monarca, i Llunas animava als espanyols a “rebre com se mereix tal personatge”. Prosseguint amb el to irònic de l’article, però, Llunas afirmava haver-se assabentat (“¡oh desgracia!”) que el poble s’havia pres de broma la candidatura de l’encara duc d’Aosta i que “cap espanyol, esceptuant á *Prim, Figuerola, Miseria y Companyia*, ha volgut per rey á Macarroni I”. Com a conclusió, escrivia, “Lo

¹⁵¹“Mossen Borra” –Roca i Roca–, “La nova revolució”, i també “Ranxo”, *Lo Ponton* 21-1-1871.

dia menos pensat veurém com de broma també ‘ls *descamisats* s’ apoderan de l’ Espanya, y á las horas tindrém lo desconsol de no tenir cap amo que ‘ns governi’¹⁵².

Ja efectuada la votació de les Corts, Lluanas analitzà l’evolució de la situació política i social des del setembre de 1868 amb el fil conductor de les promeses trencades des de llavors. La Revolució havia arrelat en el poble “als crits generals de LLIBERTAT, ECONOMIAS Y MORALITAT”. La “llibertat setembresca”, però, s’havia traduït en “posar estats de siti tocant l’ himne de Riego”, en “regar ab sanch las principals poblacions d’ Espanya”, en “l’ ametrallar sens tó ni só á Gràcia en nom del ordre, per que demanava ‘l compliment de promesas sagradas”, per no parlar del cinisme de les circulars de Sagasta plenes de “sa bilis federalesca” o de la repressió dels periòdics federals, molts redactors des quals “ ‘s troban avuy dia saltant d’ alegria per las presons per cometre l’ *horrorós crim* de fer una oposició enérgica, pero legal y franca, á *sa futura majestat Macarrónica*”. Les economies promeses havien acabat en una pluja de condecoracions i honors pels cabdills i capitosts de la Revolució i una inflada xarxa clientelar que havia incrementat enormement el pressupost de l’Estat i el deute públic, “acabant per fi ab la mes botxornosa, humillant y desastrosa bancarrota”. Pel que feia a la moralitat, “baix qualsevol punt de vista que no siga dels homes del progrès á tall de cranch, no es altre cosa qu’ un refinat é immoral cinisme”, com acabava de demostrar feia ben poc l’actuació de les autoritats de Barcelona durant la febre groga. “Podrá no haverhi prous quartos per evitar que ‘ls pobres no ‘s morin de fam, pero no ‘n faltarán per poder fer grans festas al rey”, afirmà Lluanas. Les solemnes promeses d’abolir quintes i consums havien estat incomplides de manera flagrant, de manera que “la lley de ‘n Prim es pitjor que las que regian quan Isabel II, y ‘ls consums están autorisats per posarlos lo dia que vulga qualsevol municipi”. La moralitat dels setembrins havia quedat també palesada en les eleccions, emprant tota mena d’arbitrarietats “per impossibilitar vots contraris als sèus”. Tot plegat demostrava a bastament “l’ incompatibilitat de la monarquía, per mes que la motejin de democrática, ab la llibertat, las economías y la moralitat”. Res d’això era desconegut pels homes que “s’ apoderaren d’ una Revolució tant radical en son principi y tant reaccionaria en son desarrollo”. Eren conscients que “lluytan contra la corrent de la civilisació y de la democracia”, però tanmateix entestats en “resucitar lo cadavre de la monarquia, que finí per Espanya lo 29 de Setembre de 1868”. Volent imposar una monarquia que “l’ Espanya en pès rechassa”, no dubtaven a provocar els estralls que ocasionaria la seva aferrissada

¹⁵² J. Lluanas i Pujals, “Lo nou rey d’ Espanya”, *Lo Ponton* 12-11-1871; les cursives són de l’original.

oposició a la marxa del progrés, que Llunas comparà amb el corrent d'un riu. I, prosseguint la comparació, va escriure:

“Aquí lo riu es l' Espanya, y la corrent l' opiniò pública; y l' opiniò pública es la llibertat, y la llibertat no 's pot trobar may representada per la persona inamovible d' un rey, sino en l' igualtat política, religiosa y económica del individuo ab la República democrática social”¹⁵³.

La darrera col·laboració de Llunas en el setmanari de Roca consistí en dos articles publicats a finals de 1870 i dedicats a analitzar la situació de França des del començament de la guerra amb els prussians. Era clar que l'ambició dels monarques dels dos països havia estat la força motriu del sagnant enfrontament (“Primer era per l' ambició de dos homes que 's mataren tantas personas. Luego continuá la matansa tan sols per l' ambició d' un de ells” -en referència a la caiguda de l'emperador francès). En opinió de Llunas, en la capitulació de Napoleó III a Sedan havia jugat un paper clau, un cop perduda la seva aposta bèl·lica, la preservació d'una força militar amb la qual reprimir qualsevol possible oposició, especialment a París, i mantenir així el poder. La proclamació de la República el 4 de setembre havia arruïnat aquest càlcul, alhora que revitalitzava les energies del poble francès, a qui l'emperador s'havia negat a armar i que des de llavors començà a oposar una aferrissada resistència a les tropes invasores, retardant la seva marxa cap a la capital. Si França no tenia llavors generals i soldats professionals, amb la República els francesos “passavan de *súbdits* á *ciudadans*”. D'aquesta manera havia pogut el govern de la Defensa Nacional organitzar forces a París, i resistir així el setge de l'enemic. La capitulació de Bazaine, encerclat a Metz, precisament quan el govern republicà començava a tenir esperances de redressar la malmesa situació militar, havia significat un cop dur, i constituí una “negre traició”. Com altres llavors (i després), Llunas atribuí el capteniment del mariscal francès i antic company de Prim a l'aventura mexicana a l'ambició de “ser lo qui firmés las paus, y de figurar com lo primer home de la nació”, i, fins i tot, a la intenció de restaurar l'Imperi amb el fill de Napoleó III i amb ell com a regent. França, però, s'havia refet d'aquest “últim y funest fruit del imperi” i “buscá 'l consol inspirantse en son patriotisme”, constituïnt poc després “grans exércits d' homes llibres”. En el moment en què escrivia aquests dos articles, un d'aquests nous cossos, l'exèrcit del Loire, s'havia vist rebutjat per les forces prussianes després d'haver intentat obrir-se pas cap a París, però Llunas no havia perdut l'esperança en la salvació de la França republicana: “Sensible fou

aquesta retirada; mes no ‘s dedueix per ella que la França no puga salvarse”. El mateix rei de Prússia havia anunciat la destrucció de l’exèrcit del Loire, “pero nosaltres lo veyem combatent continuament en columnas separadas –escrivia el futur director de *La Tramontana*, per refermar la seva convicció en la victòria francesa–, y un exèrcit destruït no combat dias y dias seguits”. La lògica dels esdeveniments acabaria capgirant la situació. Els prussians, que veien com el conflicte s’allargava, “ ‘s cansan ja de la guerra, porque ells no combaten per cap idea”. Els francesos, cada dia més forts “y portant per divisa PATRIA Y LLIBERTAT UNIVERSALS”, no trigarien a passar a l’ofensiva, demostrant “al mon enter, siga ‘l que vulga ‘l resultat de la sort de las armas, que quant un poble no vol sucumbir, no hi há poder humá que ‘l trepitji impunement”. França, que lluitava “per la rahó natural y pèl dret modern”, afirmava Llunas, “conta ab las simpatias de tot lo mon civilisat, no pot sucumbir y no sucumbirá”. Però si “la fatalitat se posés contra la Lley natural y la Justicia”, França, com abans “Numancia, Sagunto y Girona”, seria “l’ admiració de tot lo mon”¹⁵⁴.

Hagués pogut ser molt interessat, d’haver-se continuat publicant *Lo Ponton* i amb Llunas prosseguint-hi llurs col·laboracions, conèixer les seves opinions sobre l’evolució de la situació francesa al llarg dels crucials mesos que seguiren a la desaparició del setmanari elaborat per Roca, amb l’esclat de la Commune i la seva posterior repressió. En tot cas, hem vist que Roca havia expressat opinions semblants, i, per tant, mantenia la confiança en un desenllaç favorable a la República francesa. En el penúltim número de *Lo Ponton* inserí una frase que posà en boca del general Chanzy (comandant d’un dels cossos de l’exèrcit del Loire): “Ara que combatém francesos *pur sang*, ara no hi ha traicions y los prusians sofreixen las derrotas l’ una detras de l’ altre”. I en el que seria el darrer lliurament del setmanari, enllestit a finals de gener de 1871 (i que sortí a la llum el 28 de gener, precisament el dia que es va signar l’armistici francoalemany), va incloure-hi encara aquest “Telégrama” de París:

“Alló que feyan corre de que ‘ns voliam rendir, deixéuho corre, que per mes que corri, no correrá prou./ D’ aquí uns quans dias veuréu cosas crespas. Jo no mes puch dirvos que tenim molta gana; pero també que molts restaurants y fondas han anunciat ja per dintre pochos dias: <<biftechs de prussia.>>/ Ab aixó, trayéu lo *compte*”¹⁵⁵.

¹⁵³ “J. Ll. y P.” La monarquía democrática lliberal, baix lo punt de vista económich y moral”, *Lo Ponton* 3-12-1870; les cursives són de l’original.

¹⁵⁴ “J. Ll. y P.”, “Una ullada a Franca”, *Lo Ponton* 24 i 31-12-1870; les cursives i majúscules són de l’original.

¹⁵⁵ *Lo Ponton* 21 i 28-1-1871 (les cursives són de l’original).

Fotografia instantània de Roca i Roca: Roca vist pels seus amics (circa tardor de 1870)

A més de publicar *Lo Ponton* i de seguir col·laborant a *El Independiente*, Josep Roca i Roca va desenvolupar una activa tasca propagandística l'estiu de 1870, sobretot a la seva ciutat nadiua. El 31 de juliol s'inaugurà el Cercle Democràtic Republicà Federal de Terrassa. Roca formà part de la delegació que es desplaçà a la vila egarenca per solemnitzar aquell acte, al costat de Robert Robert, llavors diputat a les Corts, Villamil i Litrán, representants del districte al comitè provincial, a més de Rabella, Bertrand i Escuder (batlle de Monistrol). Tots ells pronunciaren discursos que “fueron acogidos con muestras de aplauso, y hasta diríamos de entusiasmo” per part dels assistents, que omplien el local de gom a gom. Roca i els seus companys foren després obsequiats amb un senzill àpat i convidats al ball que se celebrà aquella mateixa nit¹⁵⁶. El 28 d'agost, Roca tornà a Terrassa, acompanyat per Santos, en una altre visita de propaganda política. Més de 600 persones s'aplegaren al Cercle Federal per escoltar amb religiosa atenció els discursos dels dos oradors. Havent esclatat ja la guerra franco-prussiana, i, amb Prim cercant un monarca per al tron espanyol, Roca i Santos, en uns parlaments “tan bien pronunciados como llenos de verdades”, segons el corresponsal terrassenc de *El Independiente*, exposaren a grans trets la situació europea en general i la d'Espanya en particular, resseguint la trajectòria d'alguns reis i de les seves monarquies, “entrando luego en comparaciones muy favorables para las repúblicas hoy existentes”. Aconsellaren als republicans terrassencs “la calma para lo presente, la fé en lo porvenir y la prudencia para todos los casos”, capteniment que, en la seva percepció, era el que havia de seguir el partit federal en aquella crítica conjuntura. En honor dels dos visitants, els socis del Cercle terrassenc organitzaren també un ball aquella nit¹⁵⁷.

A finals de setembre, Roca tornà al Vallès per intervenir en actes republicans a Sabadell i Terrassa. El dia 24, Roca i Baldomer Lostau van participar en una reunió a Sabadell, essent els seus discursos “aplaudidos por la inmensa concurrencia” que s'aplegà a escoltar-los. L'endemà Roca pronuncià un altre discurs en el Cercle Federal de Terrassa, al costat de Vallès i Ribot, Lostau, Prim (Miquel?) i Josep Amigó, incidint

¹⁵⁶ *El Independiente* 1-8-1870, ed. tarda.

¹⁵⁷ *El Independiente* 30-8-1870, ed. tarda.

els oradors en els principis republicans i en la línia que havia de seguir el partit federal¹⁵⁸.

La implicació de Roca en les activitats propagandístiques del republicanisme federal català fou, doncs, molt notable. A això cal afegir-hi la continuada tasca periodística que desenvolupà a *La Razón* i *El Independiente*, la redacció de “La contribución de sangre” i l’elaboració de *Lo Ponton*. No és estrany, doncs, que entre els seus amics de La Jove Catalunya tingués fama de radical. Més que per les seves opinions polítiques, alineades amb el federalisme transigent, com hem vist, potser per la seva vehemència en expressar-les. Almenys, és el que sembla deduir-se d’algunes cartes que Joaquim Riera i Bertran envià a Ubach i Vinyeta, Així, comentant l’aparició de *Lo Ponton*, li diu: “¿Que tal es lo Ponton? que per esta [Girona] no ha comparegut encara? ¿Es cosa del Robespierre de la colla?”¹⁵⁹ En una altre missiva, referint-se a la possibilitat que “La Passió política”, l’obra teatral que Roca va escriure en col·laboració amb Joan Alonso del Real, fos representada a Girona, expressa la seva satisfacció per poder saludar en aquesta ciutat al seu amic, escrivint que “tindrè ‘l gust d’estrenyer la ma y donar una forta abressada á n’En Joseph Ro...bespierrez”¹⁶⁰. Riera, militant federal, pel que sembla de tarannà més moderat que Roca, reconeixia la capacitat política i propagandística de Roca, valorant la seva opinió (política i literària), com podem veure en aquesta altre carta a Ubach:

“Amich méu, desde ‘l funest projecte de macaronizar l’Espanya ab honra, (que ha coincidit ab un cambi de direcció y de forma del Botlletí Republicá federal) he tornat á pendre una part bastant activa en la política, com podrás compendre per la poesía adjunta que ‘t remeto, insertada en lo Botlletí del diumenge passat y llegida ab aplauso per gent de tots colors, menos lo saboyá. Suposo que l’amich Roca la vegé en lo periódich, dígalí que li’n sembla, afegintli que li’n guardaré un eczemplar igual al que’t remeto pera quan vinga á exa (...)”¹⁶¹.

¹⁵⁸ *El Independiente* 28-9-1870, ed. tarda.

¹⁵⁹ Carta de Riera a Ubach, datada a Girona, 18 de maig de 1870, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta.

¹⁶⁰ Carta de Riera a Ubach, datada a Girona, 19 de juliol de 1870. El to de Riera en aquestes referències a Roca-Robespierre és, òbviament, amable. No debades, tots dos compartien militància política. Ramon Picó i Campanar, en carta a Tomàs Forteza un anys més tard, el 1874, expressaria una opinió molt diferent sobre el “radicalisme” polític de Roca, escrivint que “berena de Pi i Margall, dina de Sunyer y Capdevila y sopa de Proudhon”, descrivint-lo “enamorat fora seny de la Revolució” i somiant amb l’anarquia. És clar que el context de la carta de Picó era sensiblement diferent. Tornarem més endavant a aquesta carta, a l’apartat referent a les crítiques de les obres premiades en els Jocs Florals que Roca va escriure a *La Renaixença*.

¹⁶¹ Carta de Riera a Ubach, datada a Girona, 20 de novembre de 1870.

Ja hem assenyalat que la publicació de *Lo Ponton* va coincidir durant un temps amb l'epidèmia de febre groga que va afectar Barcelona¹⁶². Molta gent va abandonar la ciutat i l'activitat comercial i la vida cultural van quedar reduïdes a la mínima expressió. Roca i Roca va ser dels que s'hi van quedar i va ser prou afortunat com per no veure's afectat per la malaltia. Però gairebé tots els seus amics marxaren, de manera que va viure un període de solitud només mitigat pel treball i les ocasionals escapades a Terrassa. Disposem d'algunes informacions sobre la seva vida en aquell període extrems de les cartes que amics seus es van escriure llavors. Ubach, adreçant-se a Aulèstia, li diu que ha rebut una carta de Roca en què li explica que “per matar lo fastidi que ‘l consum ha tingut d’agafar lo teu sistema de llegir diaris y mes diaris”, ahora que li transmet notícies més aviat optimistes sobre l'estat de salut de Barcelona, obtingudes potser de Joan Ballbé, director d'*El Independiente* i membre de la Junta de Sanitat¹⁶³. Ubach, que havia abandonat Barcelona amb la seva mare per instal·lar-se a Sant Martí Sarroca, sospesà durant un cert temps la possibilitat de tornar-hi, i va escriure a Roca per saber si els seus oncles podrien allotjar la mare a Terrassa, mentre ell desafiava la febre groga “anársen á dormir al Ensanxe á casa d'en Roca”, però se'n va desdir. Montserrat i Archs, un altre dels que van romandre a la capital catalana, va descriure en carta a Aulèstia (llavors a Reus) el depriment ambient que ell mateix, Roca i pocs més trobaven al Cafè Suís: “Mas diversiones, consisteixen en anar al Café Suís a havent dinat, hont nos reunim en Roca, los dias que es a Barcelona, en Ballbé, Guardiola [Artur Guardiola], Wellenkamp [Carles Wellenkamp] y algun altre perdut y tranquil. Molts dies so tot sol en tota la línea de taulas, de mà esquerra en que ens posem nosaltres. A voltas som no més que 7 ó 8 a tot lo saló; ja veus quina diferencia (...)”. La referència a Roca de la carta anterior indica que va marxar de Barcelona en algunes ocasions durant el període de la febre groga. Unes ratlles més avall, el mateix Montserrat ens fa assabentar de les seves escapades a Terrassa per visitar Dolors Homs, la seva futura esposa: “En Roca de tant de tant va á Terrassa pera véurer á (sa? la?) (cara?) amor. ¡Ditxós d'ell! Esta molt axerit y avuy ha estrenat un barret nou, igual forma y color quel méu. Sembla tot un altre; va molt mes endreçat y fa molt goig(...)”¹⁶⁴. Si Ubach va abandonar la idea de

¹⁶² Detallada descripció i anàlisi de l'epidèmia de febre groga a J. Serrallonga, “El groc a la tardor. Febre, misèria i explotació”, dins F. Bonamusa i J. Serrallonga, “Del roig al groc. Barcelona, 1868-1871. Quintes i epidèmies”, op. cit., pàgs. 116-197.

¹⁶³ Carta d'Ubach a Aulèstia datada a Sant Martí Sarroca, 16-10-1870, Documentació personal Antoni Aulèstia i Pijoan, Biblioteca de Catalunya, Ms. 129.

¹⁶⁴ Carta de Montserrat a Aulèstia datada a 24 d'octubre de 1870, Doc. Aulèstia, Biblioteca de Catalunya, Ms. 129.

tornar a Barcelona instal·lant-se a casa d'en Roca, el periodista terrassenc i Montserrat i Archs consideraren la possibilitat per anar a passar uns dies a Sant Martí Sarroca i visitar així al seu amic comú, però van decidir que no podien abandonar les seves responsabilitats a la ciutat, sobretot Roca:

“He parlat ab En Roca pera decidir lo dia de la nostra vinguda per aquestas terras [Ubach és llavors a San Martí Sarroca], que á dirte la veritat desitjo ardentment conéxerlas una mica, pero després de curts moments d’entrevista en lo Café Suiz [sic] hem decidit que ni l’un ni l’altre podiam desamparar lo punt, ni solament per dos diadas complertas. L’impossible mes emana d’ell que de mí pues jo en tancant la botiga [Montserrat té una farmàcia] y ficantme las claus á la botxaca ja estaria llest y ho faria crech, sense pensarhi gayre pus sabs be lo que m’agradaria, pero lo no poder venir En Roca fa que jo dexi tampoch la botiga tancada pera venirmen per aquí ahont no hi estat may. Per çó no’m desafujo de venir á veurerte”.

I Montserrat afegia, potser volent donar-se ànims a ell mateix: “En Roca y jo, los valents, los impávits, los decidits, los enemichs de la groga que fins á ser morts ó ella ó naltres no volem cedir lo camp (...)”¹⁶⁵.

Un fragment d’una carta que el propi Roca adreçà al seu íntim amic Ubach i Vinyeta completa aquestes informacions i ens forneix informació sobre el seu estat d’ànim en aquells negres dies:

“ (...) Barcelona presenta un aspecte solitari que gela la sanch del cor. La millor part de les botigues son tancadas, pel carrer apenas hi circula gent, los Teatros no donan funció; lo Café Suís está desert, de manera que si pogués emigraría, mes que per por a la mort de la febra, per por a la mort de fastidi. En Tomás [es refereix a En Tomàs i Bigas] fins are m’estava entretenint ab lo seu. Véureli aquella cara abatuda y escoltar de sos llavis aquelles paraules que tan sols pot inspirarli un esplin [sic] de 99 graus dessobre cero, es per distreure al inglés més aixafat. Pero are sense ell, no ‘m queda mes medi que encomanarme a Déu. Ja veus tu á que queda reduhit lo pobre Roca!”¹⁶⁶.

La incorporació a *La Campana de Gràcia*

El darrer número de *Lo Ponton* es va publicar el 28 de gener de 1871. Des de començaments d’any, però, Roca entrà a formar part de la redacció de *La Campana de Gràcia*. Per tant, en el decurs del mes de gener de 1871 Roca va seguir ocupat en la

¹⁶⁵ Carta de Montserrat a Ubach, datada a Barcelona, 11 d’octubre de 1870, Fons Ubach i Vinyeta, Biblioteca de Catalunya.

¹⁶⁶ La carta de Roca està copiada a les “Notes biogràfiques de Francesc Ubach i Vinyeta”, Biblioteca de Catalunya. Malauradament, no hi apareix la data.

confecció de *Lo Ponton*, inicià la seva col·laboració a *La Campana* i continuà escrivint a *El Independiente*.

Segons el “Bosqueig històric” que el mateix Roca va escriure en el número 1000 de *La Campana*, Antoni Feliu i Codina i ell formaren “lo nucleo de la redacció” fins a l’octubre de 1872, quan Feliu se’n separà “voluntaria y amistosament”. De fet, tot i que, segons Josep Pich, a partir de començaments de 1871 Conrad Roure, director del setmanari fins llavors, fou substituït per una direcció compartida entre Feliu i Roca, sembla que Feliu exercí la direcció nominal, signat diversos articles en nom de la redacció amb el seu pseudònim habitual d’ “Antonet Serra”. (No hem pogut verificar que Roure exercís la direcció de *La Campana*. A les seves memòries, només diu que ell fou un dels col·laboradors del setmanari¹⁶⁷).

La Campana de Gràcia havia estat un fruit de la col·laboració entre Almirall i López Bernagosi, representants de les dues tendències que havien lluitat pel control del republicanisme federal barceloní, després de la insurrecció contra les quintes i en el marc de la reconciliació, al menys temporal, que significà la reacció de transigents i intransigents contra la Declaració de la Premsa. Segons Pich, fou Manuel de Lasarte qui proposà a la redacció d’*El Estado Catalán* la creació d’una revista política amb la finalitat d’impulsar la propaganda federal entre les classes populars. Després que Almirall i la resta de la redacció acceptessin amb entusiasme el suggeriment, i redactessin el primer número del nou setmanari, n’oferiren la publicació a López, amb qui molts d’ells tenien bones relacions personals des de feia anys. Roca, en l’esmentat número 1000 de *La Campana*, donà una altra versió. Després dels fets de Gràcia, “l’editor Sr. López Bernagosi, estava buscant un títol per un nou semanari, dels molts qu’ en aquella época naixian y morían, casi al mateix temps. –No t’ apuris, va dirli l’ amich Almirall: titula al nou periódich LA CAMPANA DE GRACIA, y deixa ‘l anar, que farà farrolla”. Si Pich ha posat l’ènfasi en Almirall i el grup intransigent en la gènesi del setmanari, Roca atribuï la idea a López Bernagosi. En qualsevol cas, el propi Roca va afimar que els primers números foren obra d’Almirall, Conrad Roure, Manuel de Lasarte, Antoni Feliu i Codina i Frederic Soler (Pitarra), als quals cal afegir V. F. Simal, destacada personalitat entre els intransigents, que, a diferència dels anteriors, només escrivia en castellà. D’aquí que al començament *La Campana* fos un periòdic bilingüe (Joan Alonso del Real, que hi col·laborà també, igualment escrivia en general en castellà) fins al número 26, a partir del qual es redactà ja íntegrament en català. Roure

hauria estat elegit per dirigir la publicació, ens diu Pich, a causa de la seva experiència (havia estat el director de *Lo noy de la mare* i *La Rambla* poc abans de la Revolució de Setembre) i per ser un home de consens entre els dos sectors del federalisme barceloní. El mateix autor, però, no ens informa sobre les raons per les quals fou substituït pel tàndem Feliu-Roca després de més de mig any d'estar-ne al capdavant.

El primer número de *La Campana* va aparèixer el 8 de maig de 1870. El primer número de *Lo Ponton* va veure la llum el 15 de maig. Els dos setmanaris foren una resposta directa a l'actuació del poder progressista en els aldarulls contra les quintes i, especialment, a la desmesurada i cruel acció de Gaminde contra la vila de Gràcia. Tots dos van néixer en un moment en què les disputes entre transigents i intransigents s'havien apaivagat transitòriament, i ambdós pretenien adreçar-se a un públic popular mitjançant l'ús de l'ironia i fins la sàtira en els seus escrits. No ha d'estranyar, doncs, que entre els dos setmanaris hi hagués moltes similituds, tant temàtiques com formals. Així, a *La Campana* hi trobem aquest recull de "Cosas que fan lliberal": "Renegar molt./ No anar á missa./ No dar la mona á las criaturas./ Embarcarse en divendres./ Alabar als Estats Units./ No tráurers lo barret pe 'l Combregar./ Enviar al ponton com los altres". *Lo Ponton* enumera un conjunt de "Cosas que fan progresista": "Cridar ¡viva l' avi! [Espartero]./ Anar vestit de veterano./ Espatllar impremtas./ Menjar turróns. (...)". Tots dos inclouen escrits més o menys breus encapçalats per la pregunta "En què se semblen...?", sovint sarcàstics, en què ridiculitzen els personatges que ocupen el poder. "En qué s' assemblan –pregunta *La Campana*- els progresistas als cigarros de cuarto? En que estragan". "En que s' assemblan –pregunta *Lo Ponton*- los reys al cólera? –En que fan morir á molta gent ignocenta". L'un i l'altre informen d'un desagradable incident protagonitzat pels monàrquics de Terrassa de manera similar. Així el descriu i el comenta el setmanari de López Bernagosi:

"(...) Al tornar los *monarcas* de un gran tiberi, van fusellar lo pendó del centro federal de aquell poble, que com de costum estava en lo balcó, y si no es per los veteranos barcelonins Castells, Sampere y alguns altres del cos, se posa en escena lo quint acte de 'ls Hugonots./ Fins ara los lliberals de Tarrassa se contentaban al dir ¡viva 'l AVI!. Ara ja suprimeixen la lletra A./ ¡Quin VI mes valent que tenen!".

Per la seva part, Roca posa l'accent en la impunitat de què gaudeixen aquests progressistes mentre encara hi ha republicans terrassencs presos per fets esdevinguts molts mesos enrera:

¹⁶⁷ C. Roure, "Recuerdos de mi larga vida, Barcelona, 1926, vol. II, pàg. 130.

“A Tarrasa l’altre dia hi va haver tiros. Venian los monárquichs de una xefla y duyan los fusells carregats de vi./ Al passar davant del Club republicá ‘ls descarregaren contra un pendó arborat en un de sos balcons./ Com que son monárquichs, encare es l’ hora que no ‘ls han dut á la presó. En cambi á un tal Graells, acusat de haver cridat ¡mori en Ruiz Zorrilla! ja fa molt temps que hi coba./ Si no fos per que quant vindria ‘l rey, seria esclau com un gos, per tenir are per are la llibertat de fer lo que ‘m dongués la gana, me faria monárquich desseguida./ Però francament; aixó de fer avuy un daltabaix, y demá tenir que pendre purgas, es una cosa que m’ espanta”.

Els dos periòdics es diferenciaven en el nombre de redactors (creiem que Roca era el responsable de bona part dels escrits de *Lo Ponton*, sinó de tots en molts números, mentre *La Campana* tenia llavors un bon estol de col·laboradors), la incorporació de dibuixos (a partir de la “Batallada 10 de *La Campana*, a càrrec de Tomàs Padró) i una major presència d’articles “seriosos” a la publicació editada per López. Gairebé tots els escrits de *Lo Ponton* tenen contingut irònic, llevat, i encara no sempre, de l’article de la primera plana obra de “Mossèn Borra”. Quant a l’estructura, hi ha també semblances (l’article inicial, les “Batalladas” i “Repichs” de *La Campana* que tenen la seva correspondència en el “Ranxo” i “Mes ranxo per variar” del setmanari de Roca), però les imaginatives i divertides seccions gairebé fixes de “Telégramas” i “Diversions públiques” no tenen equivalent en el setmanari en què escriuen Almirall i els seus amics.

Pel que fa al contingut polític, els dos periòdics advocaven per la implantació de la República federal sense entrar en gaire precisions ideològiques, car el seu objectiu era arribar a un públic que, majoritàriament, no estava gens interessat en les picabaralles anteriors, ara enterrades momentàniament, i que, en tot cas, tenia ja *El Independiente* com a vehicle de propagació de la ideologia federal, després de la desaparició de *La Razón* i *El Estado Catalán*. El que hi predominava era la lluita contra els monàrquics, contra els progressistes de Prim, contra Gaminde, contra l’ajuntament de Soler i Matas. Els diferents candidats a ocupar el tron espanyol foren objecte de divertits articles (i caricatures en el cas de *La Campana*). Tots dos dedicaren bona part del seu espai a la guerra francoprussiana, compartint l’antibel·licisme i l’antimilitarisme, tot i que *La Campana* féu més explícit el seu rebuig a la guerra. Parlant de si està a favor dels prussians o dels francesos, afirma amb contundència: “Lo lema de la *Campana* es lo següent: ¡GUERRA A LA GUERRA!”.

Després de la incorporació de Roca no hi hagué canvis en l’estructura i el contingut de *La Campana*, i “A. Serra” continuà signant articles en nom de la redacció. Encara a

començaments de 1871 es poden trobar similituds en el tractament que *Lo Ponton* (ja en els seus números finals) i *La Campana* fan de l'assassinat de Prim. La treva entre transigents i intransigents, respectada en els primers temps de la monarquia amadeuista, continuà reflectint-se a les pàgines del setmanari federal, que es mantenia al marge de l'activitat política en clau interna dels republicans barcelonins. L'allunyament temporal de personalitats com Almirall i Clavé del grup intransigent, però, juntament amb la presència cada cop més important de Roca i Roca, van començar a deixar-se sentir. Ja hem assenyalat com *El Independiente* i, amb més claredat encara, *La Independencia*, malgrat ser sobre el paper el resultat de la fusió dels òrgans dels dos sectors del federalisme barceloní, a la pràctica havia quedat, des del començament, en mans dels transigents, reflectint-se tot plegat en el suport incondicional que el periòdic atorgà a la línia política seguida pel Directori del PRDF. *La Campana*, encara sota la direcció de Feliu i Codina, començà a mostrar la seva sintonia amb el diari federal i, per tant, amb la seva posició *transigent*. Indicis d'aquesta sintonia es poden trobar l'abril de 1871 en la felicitació que *La Campana* adreçà a Castelar (situat a les antípodes de la posició política defensada per Almirall i els seus seguidors) arran d'una intervenció al Congrés que provocà un enfrontament amb el president de la cambra (Olózaga). Les paraules del diputat republicà, atacant frontament la monarquia, van engrescar el setmanari federal, considerant que “La monarquia espanyola acaba de sufrir una ferida mortal”, i adreçà “un saludo al gran orador, orgull de la nació espanyola, Emilio Castelar”¹⁶⁸. A començaments de juny una intervenció de Roig i Minguet i Rubau Donadeu en una sessió de la Diputació Provincial de Barcelona tornà a palesar la identificació entre el setmanari republicà i *El Independiente*. Els dos diputats provincials s'havien proclamat anarquistes i partidaris de l'ateisme, i el diari en què Roca escrivia havia criticat durament el seu capteniment, instant als militants a suprimir de soca-rel “manifestaciones hechas las más de las veces por puro prurito de echárselas de valiente y radical”, que només contribuïen a perjudicar el partit “haciéndole responsable de conceptos extraviados y de ideas cuyo alcance y trascendencia se ocultan a los mismos que se hacen sus propaladores”. La reacció de *La Campana* fou encara més contundent. Després d'indicar que “Fins ara habiam callat”, perquè, havent estat elegits pel partit republicà federal, “ ‘ns dolia dirigir censuras als que desde ‘l primer dia las mereixian ben be”, manifestava que “debem declarar que aceptem en todas sas parts la declaració que fa [*La Independencia*] en nom del partit republicà, que tant mal tractan los que mes

¹⁶⁸ *La Campana de Gràcia* 23-4-1871.

criдан y fan veurer que mes l' estiman". I tot seguit llançava una devastadora salva no només contra Roig i Rubau, sinó contra bona part dels intransigents:

“¿Com no ‘s convencen, no ja los senyors Roig Minguet i Rubau Donadeu, sino molts altres diputats que ‘ls acompanyan, de que no estan á l’ altura del lloch que ocupan, de que ‘l millor favor que podrian fer á la causa de la llibertat es retirarse de la vida pública, deixar de figurar, de donar impuls á sos instints ambiciosos, que serán tant nobles com vulguin, pero que no condueixen mes que á demostrar á qui no sapiga que no han estudiat, que no han pensat gaire, ó be que si han estudiat no han pogut digerir lo que han apres? ¿Com no s’ han convensut de sa ineptitut?”

L’autor de l’article (Roca?) anava encara més lluny, responsabilitzant aquells que havien elegit homes d’aquesta mena, deixant-se enlluernar per “cuatre frases de efecte, tan retumbants com buides de sentit” i, portats per l’entusiasme del moment, havien ocasionat que fossin més que “fills del sufragi liberrim, fills de la passió política”. I no vacil·lava a donar lliçons al poble: “Una altra vegada, quan elegeixis á algú, enterat bé de qui es ton candidat, recordant que per administrar be una provincia, lo primer que ‘s necessita no es baladrejar sino pensar, tenir coneixements; tenir consciencia de lo que ‘s va á fer”.¹⁶⁹

El rebrot de les lluites dins del federalisme barceloní es palesà en l’enfrontament entre *La Independencia* i la Junta Municipal Interina constituïda a partir de les juntes de districte, a partir de l’agost, amb el rerefons de la benevolència dels republicans envers el govern radical de Ruiz Zorrilla, defensada des del periòdic federal i combatuda per la Junta, de la qual formava part Antoni Feliu i Codina, encara director nominal de *La Campana de Gràcia*. A finals de 1871, les eleccions municipals polaritzaren les posicions, advocant els partidaris de les juntes pel retraïment, mentre el Centre Republicà Democràtic Federal i *La Independencia* defensaven la participació electoral, en consonància amb les orientacions emanades del Directori del PRDF. Novament, Rubau Donadeu fou un dels que més protagonisme tingué llavors, defensant el retraïment. *La Campana* s’alineà ja sense ambigüetats amb el CRDF i el periòdic federal:

“Los partidaris d’ en Rubau y Donadeu, per atacar a *La Independencia*, comensan sos escrits ab la paraula ¡ALTO!/ Recomanem al colega que quan contesti encabesi son escrit ab la paraula ¡¡¡CHOOO!!! (...) S’ha d’ anar ab cuidado quan s’ escriu. Los partidaris d’ en Rubau y de la Junta del districte tercer digueren ¡ALTO! Y esclar: los electors se varen aturar y varen guanyar los contraris, es á dir: los republicans federales enemichs dels perturbadors y dels exageradors”¹⁷⁰.

¹⁶⁹ *La Independencia* 7-6-1871, ed. matí, i *La Campana de Gràcia* 11-6-1871, tots dos escrits sense signatura.

¹⁷⁰ “¡¡¡Alto!!!, *La Campana de Gràcia* 17-12-1871.

De fet, Feliu es va anar distanciant dels intransigents llavors articulats entorn de les juntes de districte i a finals de setembre de 1871 se separà també de la Junta Municipal Interina. A començaments de febrer de 1872, Roca i Feliu formaren part del grup de militants que propugnà una “Unió Republicana” en un intent d’acabar d’una vegada per totes amb la divisió del federalisme barceloní. La posició de *La Campana de Gràcia* fou inequívocament favorable a aquesta iniciativa, i el 1872 es posà clarament al costat del comitè en el seu enfrontament amb les juntes de districte. Roca tingué llavors una participació destacada, en particular arran de la dissolució de les juntes que el comitè, dirigit llavors per antics intransigents, decretà l’agost d’aquell any.

Disputes sobre la propietat d’*El Independiente*. Aparició de *La Independencia*

A començaments de febrer de 1871 es va deixar de publicar *El Independiente*. Gairebé immediatament va venir a omplir el buit una nova capçalera, *La Independencia*. En el seu segon número, el nou periòdic va explicar extensament les raons que havien motivat la seva aparició així com les idees que es disposava defensar.

El primer de febrer, a les set i deu de la tarda, la redacció d’*El Independiente* va rebre la visita de l’escrivà del jutgat del districte de San Bertran, acompanyat d’un procurador, que va requerir la presència del director del periòdic, Joan Ballbé. El funcionari judicial li va llegir la resolució del jutge del districte segons la qual donava possessió de la direcció i explotació del periòdic a Joan Alonso del Real, que havia interposat un interdicte de recuperació de propietat com a fundador i propietari de *La Razón* i del seu successor *El Independiente*.

Joan Alonso del Real va treure efectivament un número d’*El Independiente*, fent pública una declaració en què acusava Ballbé d’haver-li arrabassat la direcció del diari. A la mateixa declaració, Real afirmava que l’actuació dels representants electes del partit republicà a les Corts constituents de 1869 “despertó en mí el deseo de fundar este diario”, i que havia donat suport a la política que havien seguit “mientras estuve en la plenitud de mis derechos” i que continuaria defensant la minoria republicana “desde hoy que vuelvo a recobrarlos”¹⁷¹.

¹⁷¹ *La Independencia* 3-2-1871.

Ballbé va fer publicar immediatament un comunicat en què qualificava de falses les afirmacions de Real referents a haver-li atorgat el jutge la propietat d'*El Independiente* “haciéndole justicia contra mis supuestos abusos” i declarava que es proposava demostrar en els tribunals que no pertanyia de cap manera a Real la propietat del diari, aclarint que la providència judicial havia estat emesa sense escoltar-lo. Sembla que els procediments prescrits llavors en la llei permetien interposar un interdicte de recuperació de propietat i sol·licitar, mitjançant una fiança, que no es donés audiència a la part objecte de la demanda (en aquest cas Ballbé). Però la mateixa llei li reservava també el dret a recórrer contra la providència dictada pel jutge¹⁷².

El 2 de febrer veia la llum el primer número de *La Independencia*, amb el sotstítol de “Diario Republicano federal”. Al dia següent el nou periòdic va publicar dos articles editorials. El primer, amb el títol “Al público”, estava signat per “la ex-redacción de *El Independiente*”. El nom de Roca i Roca figurava en primer lloc, seguit pels de Salvador Sampere i Miquel, Domènec Guardiola, Carles Wellenkamp i André Michel. Després de fer esment a “algunas dificultades que entorpecen la marcha material regular de *El Independiente*”, i de manifestar-se disconfomes amb la nova direcció que se’ls havia imposat, els redactors del nou periòdic declaraven que des d’aquell dia i “por propia iniciativa” publicaven aquell nou periòdic fet pels mateixos que redactaven *El Independiente*. Afirmaven també que “Profesaremos los mismos principios, sostendremos la misma bandera y seguiremos la misma línea de conducta que distinguía a *El Independiente*”, defensant la ideologia republicana federal i sense prendre partit per cap corrent que “por espíritu de bandería” pogués sorgir en el partit. “Ayer éramos *independientes* –escrivien–, y la independencia queremos seguir guardando, dentro de nuestra comunión política”. Deien a més que, si es publicava novament *El Independiente*, la seva redacció no tindria res a veure amb aquella que fins aquell moment l’havia elaborat. Mentre no retornés aquella capçalera a la direcció que fins llavors havia tingut, ells publicarien *La Independencia* “con las mismas condiciones tanto materiales como intelectuales que distinguían a nuestro antiguo periódico”.

L’altre article, de molta més extensió, feia una declaració d’intencions del nou diari ampliant els punts ja apuntats en l’escrit a què acabem de fer esment. Efectuava també un repàs dels fets que provocaren l’aparició d’*El Independiente* i finalment s’ocupava de l’acció judicial que havia fet canviar de mans la propietat d’aquell periòdic. Roca i els seus companys afirmaven haver estat completament sorpresos per la notificació que

¹⁷² *El Telégrafo* 3-2-1871, ed. matí.

atorgava la possessió a Joan Alonso del Real, “sugeto [sic] a quien no conocíamos por tal director ni explotador [sic] de *El Independiente*, ya que nunca había intervenido ni en su redacción ni en nada con el mismo relacionado”. Fins llavors “no se ha oído al fundador y propietario despojado”, i, tal com havia comunicat Ballbé, advertien que “la parte que hasta ahora había sufragado todos los gastos que ocasionaba el periódico y dirigido todo lo al mismo referente” interposaria recurs contra la resolució judicial, i ells no dubtaven en absolut de qui tenia la raó de part seva. Al comunicar-los l'ordre del jutge, declaraven, “no pudimos, por circunstancias particulares, aceptar el puesto que hasta entonces habíamos ocupado”. I això per diverses raons. La primera era que “Real nunca intervino en *El Independiente*, ni escribió en el mismo una sola letra”. Havia arribat aprofitant un subterfugi de la llei, i només interinament, fins que els tribunals dictessin la resolució definitiva. A més, en la seva declaració, Real havia dit que la fundació del periòdic obeïa al seu desitg de donar suport a la minoria republicana a les Corts constituents, i els redactors del nou periòdic manifestaven que, a més de no voler identificar-se amb una corporació determinada (sense que això significués, però, qüestionar “en lo más mínimo” l'acció política d'aquella minoria), no podien escriure un periòdic “bajo sus auspicios” ja que, al haver-se dissolt les Corts, ja no existia formalment aquella agrupació: “¿Podríamos admitir la redacción de un periódico, cuyo director se inspira en la conducta de una corporación disuelta?”. Per tant, al no estar d'acord amb el nou director, considerant-se “libres en nuestras acciones” i no volent deixar el partit sense representant en la premsa, havien decidit fundar un nou periòdic “con nuestra propia iniciativa” que res no tingués a veure amb aquell que s'havia concedit a Real¹⁷³.

Com que *El Telégrafo*, quan va informar de l'aparició de *La Independencia*, escrivís que molts dels redactors d'*El Independiente* havien passat al nou diari, Roca i els seus col·legues es van sentir obligats a precisar que “todos en massa”, tret del ja exdirector (Ballbé), s'hi havien incorporat. A més, en el decurs dels dies següents, diversos dels col·laboradors d'*El Independiente* van manifestar la seva adhesió a la nova publicació, com Roca i Galès i Josep Amat i Capmany¹⁷⁴.

De fet, *El Independiente* ja no va tornar a sortir. En un comunicat que Joan Alonso del Real va fer publicar uns quants dies després, a més d'inserir-hi el text de la resolució

¹⁷³ *La Independencia* 3-2-1871, núm. 2; no hem pogut localitzar el primer número del periòdic (no figura a la col·lecció existent a l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona).

¹⁷⁴ *La Independencia* 4 i 7-2-1871, ed. matí.

judicial que li havia atorgat la propietat del diari i d'acusar Ballbé d'haver-se servit de la direcció per arribar a formar part de les juntes oficials de sanitat i beneficència que s'organitzaren en ocasió de la febre groga el 1870, informava que es veia obligat a suspendre la publicació del periòdic per la impossibilitat de repartir-lo als subscriptors “a causa de la desaparición de las listas y libros de administración, y mientras esperamos que los tribunales averigüen quien puede haberlas sustraído”¹⁷⁵.

Davant les primeres eleccions sota la monarquia d'Amedeo. Les tensions entre els republicans barcelonins

El febrer de 1871 els federals de la demarcació de Barcelona van elegir els seus representants a la propera Assemblea Federal (B. Arabio, A. Joaritz, J. A. Revilla), en unes eleccions organitzades pel comitè provincial¹⁷⁶. També en el decurs d'aquell mes es constituí definitivament el comitè federal local (el directori estava format per Clavé, Lostau i Rubau Donadeu, amb A. Feliu i Codina com un dels secretaris). Però aquells mateixos dies va aparèixer un manifest signat per un grup de militants convocant el partit a un congrès provincial amb l'objectiu d'imposar als candidats federals en les properes eleccions un mandat imperatiu. Entre els signants hi figuraven, entre altres, Rubau Donadeu, Roig i Minguet, Lostau, Puigjaner, Modest Lafont i J. C. Tuñí Ribera (a qui mesos més tard hem trobat formant part de la redacció de *La Independencia*). Immediatament *La Independencia* va publicar diversos comunicats desqualificant aquesta iniciativa, un dels quals signat pel Comitè Electoral (nomenat per sufragi universal el 29 de gener pels quatre districtes de la ciutat), que ja estava immers en els treballs de preparació de les eleccions, un altre redactat en termes molt contundents per la Secció de Propaganda del CRDF, que llavors presidia F. Villamil, i també un de la Junta Federal del districte quart (aquest en paraules menys agressives). Davant d'aquest seguit de reaccions, els autors del manifest van emetre un llarg comunicat que també publicà el periòdic de Roca en què rebatien de forma enèrgica les acusacions contingudes sobretot en la declaració de la Secció de Propaganda del CRDF (“los pontífices republicanos de la calle de Raurich”) i reafirmant-se en la seva idea del

¹⁷⁵ *El Telégrafo* 6-2-1871, ed. tarda.

¹⁷⁶ Informació sobre l'Assemblea Federal a E. Vera y González, “Pi y Margall y la política contemporánea”, E. Ullastres, Barcelona, 1886, pàgs. 228-232.

congrés provincial, que segons ells havia de ser “una reunión donde se sujeten a controversia nuestras ideas que creemos justas”, per tal de sotmetre a la més àmplia discussió “cuestiones que, en nuestro concepto, merecen una solución concreta”. Acabaven desafiant a tots aquells que havien expressat les seves protestes “y a sus *adheridos o co-asociados*” a assistir a una reunió general, “la más numerosa posible”, per discutir “democráticamente nuestra conducta y la suya”¹⁷⁷. Potser significativament, en el mateix número de *La Independencia* en què apareixia aquest comunicat, A. Feliu i Codina feia inserir una breu nota en què presentava la dimissió com a membre del comitè provincial.

Aquesta nova lluita dintre del federalisme barceloní, com ja hem indicat, es desenvolupava paral·lelament al procés electoral. El comitè local va continuar mantenint la convocatòria d'avantvotacions pel dia 26 de febrer. Van aparèixer diverses propostes de candidatures, una d'elles promoguda per molts dels signants del manifest esmentat (els candidats proposats eren Figueres, Pi i Margall, Clavé, Rubau i Blas Pierrad). A la pluralitat de sensibilitats republicanes existent a la capital catalana s'hi afegia la complexitat del procés electoral (en la mateixa votació de diputats a Corts s'havien d'escollir els compromissaris per elegir senadors) que el govern va complicar amb clara intencionalitat política alterant la divisió dels districtes electorals de la ciutat, que ja no se superposava amb la dels districtes municipals, i això quan ja s'havien iniciat els treballs electorals. Enfrontat a la escassetat de temps, i havent decidit el Directori del PRDF la participació en les eleccions a senadors (una elecció indirecta, efectuada conjuntament entre els compromissaris i la Diputació Provincial), el Comitè Electoral va confegir per pròpia iniciativa una candidatura per les eleccions de compromissaris. Aquesta acció va provocar l'enèrgica protesta de la Junta del districte tercer, que, després de convocar als militants i de discutir si calia presentar-se a les eleccions a senadors, va decidir de no prendre-hi part, precisament quan el Comitè Electoral decidia els compromissaris per a *tots* els districtes. El van acusar de haver volgut “imponerse al partido republicano federal trazándole una línea de conducta altamente inmoral, y, como tal, anti-democrática”. Aquesta protesta va acabar de fer vessar el got de la paciència als membres del Comitè Electoral, ja qüestionat pels convocants del congrés provincial (és a dir, per una part de la militància), i van decidir presentar la seva dimissió, continuant en funcions en aquell període electoral fins que fossin substituïts¹⁷⁸. La fluïda situació

¹⁷⁷ *La Independencia* 22-2-1871 ed. matí; les cursives són de l'original.

¹⁷⁸ *La Independencia* 26-2-1871 i comunicat extens a *ibid.* 7-3-1871, ed. matí.

del federalisme barceloní en aquells moments pot ésser il·lustrada amb el comunicat que diversos militants del districte tercer (el que havia protestat contra el Comitè Electoral en la qüestió dels compromissaris) van publicar a *La Independencia* declarant no reconèixer l'autoritat de la Junta d'aquest districte, “destituída, desde hace mucho tiempo por el distrito”, i manifestant la seva intenció de participar en la votació del compromissaris¹⁷⁹.

Davant l'embolic generat en el republicanisme federal de Barcelona, el periòdic en què escrivia Roca va mantenir una posició neutral, publicant a la seva secció de franc “Boletín Republicano” tots els comunicats que li arribaren, tant les declaracions dels òrgans “oficials” del partit com les dels “dissidents”. Defensà les avantvotacions com a acte distintiu de la “pureza democrática” dels principis republicans, contraposant-les a les pràctiques dels partits “situacioneros”, basades en l'activitat del “Gran Elector”, el ministre de Governació, les candidatures confegides pel qual no eren més que “imposiciones por parte de los elementos oficiales”. El diari federal no es va manifestar tampoc a favor de cap de les candidatures que circulaven, reafirmant la seva imparcialitat dintre del partit: “No entra en nuestros propósitos, ni lo consiente nuestro programa y la índole de nuestro periódico, *independiente* dentro del partido, no ya discutir la personalidad de los candidatos propuestos sino solo indicar los que en nuestro concepto más dignos son de la atención de nuestros correligionarios”. Es limità, això sí, a recomanar als militants aquells candidats que “por sus servicios, por sus antecedentes, por su reconocida inteligencia, mejores servicios pueden prestar a nuestra causa”, tot declarant que, al fer aquestes observacions, “no hemos querido herir a nadie, pues enemigos de toda cuestión personal, creemos cumplir nuestro deber de periodistas indicando los pecados, sin señalar a los pecadores”. *La Independencia* va exhortar sense embuts als obrers a la participació en les eleccions, fent-se ressò de la protesta d'alguns treballadors per no haver inclòs el govern cap dia festiu en les jornades fixades pels comicis, i instant-los a sacrificar “aunque sea solo un cuarto de jornal” per anar a votar. “No olviden los obreros –proseguia el periòdic federal- que solo con la libertad, con el libre ejercicio de todos los derechos, pueden llegar a su ideal; consideren que el gobierno, si llegase a triunfar, podría coartar los derechos que tanto necesitan”.

Aquelles primeres eleccions sota la monarquia de Savoia tenien un significat especial, segons *La Independencia*, ja que

¹⁷⁹ *La Independencia* 7-3-1871.

“no se trata solo de obtener el simple triunfo de la candidatura; no se trata solo de llevar a las Cortes a las personas designadas; tras estas personas se oculta un pensamiento levantado; en pos de su triunfo seguirá el triunfo del país sobre los que le han deshonrado y empobrecido. La significación de las próximas elecciones no está cifrada en el simple triunfo de un partido sobre otro, las próximas elecciones, por más que el gobierno se haya obstinado en rehuir esta significación, tienen todo el carácter de un plebiscito”. I, parlant encara més clar: “Para el país en general estas Cortes son el resultado de un plebiscito que ha de decidir si aquel está conforme con la elección de monarca hecha por los 191, o si por el contrario niega su asentimiento a aquel acto”¹⁸⁰.

Aquest caràcter de plebiscit també fou acceptat implícitament pel govern i sobretot pel ministre de la Governació, Sagasta, que va multiplicar els mètodes de coacció sobre els electors. El resultat, com era d'esperar, fou un clar triomf dels partits ministerials i un fracàs relatiu dels republicans, ateses les expectatives generades. *La Independencia* denuncià a bastament les irregularitats comeses a diverses circumscripcions de Catalunya. Una petita mostra: en un poble, quatre homes armats amb fusells impedeixen als electors carlistes l'entrada al col·legi electoral, amenaçant amb obrir foc si ho intenten; en un altre, la mesa és ocupada únicament per l'alcalde, embolicat amb una manta, que pren amb una mà la papereta dels electors, posant-la sota la manta, mentre amb l'altra diposita una papereta també provinent del mateix lloc ; un altre batlle, també sol, i amb un trabuc sobre la mesa electoral, pren la papereta de les mans de l'elector, la llegeix, i, si no la considera del seu gust, l'esquinça sense miraments, dipositant tot seguit a l'urna una papereta d'una pila situada al costat del trabuc. Al fer balanç de la lluita electoral, el periòdic republicà barceloní va tractar de minimitzar el triomf governamental, atribuint-lo bàsicament a la coacció dels agents de Sagasta: “el gobierno, según de ello se han hecho eco todos los periódicos de España, ha usado toda suerte de medios; allí donde no bastaban los votos del ejército para inclinar de su parte el fallo de la que debería ser la voluntad nacional, el escamoteo de cédulas, la partida de la porra y otros medios como estos venían en su ayuda”. Però també va tenir retrets per “la tibieza o apatía de aquellas provincias, que como las catalanas no ha sabido desafiar con su actitud resuelta y serena la influencia gubernamental”. Malgrat la desigual lluita, afirmava el diari federal, “no puede el gobierno por eso levantar el grito de victoria”. L’“abigarrada, heterogènea” majoria parlamentària, però, no garantia ni de bon tros l'estabilitat del grup que havia portat la dinastia savoiana. Les diferències entre els partits governamentals (i entre els seus líders, amb la creixent enemistat entre Ruiz

¹⁸⁰ *La Independencia* 2 i 15-3-1871, ed. matí.

Zorrilla i Sagasta) no els podien permetre de seguir una política clara i decidida de reformes. Només podrien seguir mantenint la coalició per conservar el poder, seguint una política “estrictamente temporizadora”, limitant-se a alguns canvis de governadors civils i a la contractació de “uno que otro empréstito con que cubrir las siempre crecientes cargas del Tesoro y necesidades del presupuesto”. Quina havia de ser llavors la conducta dels republicans? Segons el redactor de *La Independencia*, després d’aquelles eleccions “la preponderancia que ayer tenía nuestro partido, sigue conservándola”, cosa que li feia tenir confiança en “un próspero porvenir”. L’actuació del partit s’havia d’atenir a la més estricta legalitat i havia d’evitar aventures impulsives; la pròpia dinàmica fratricida dels partits amadeuistes faria la resta: “No es esta la hora de gastar nuestra fuerza en inútiles tentativas: un gobierno que se asfixia, un gobierno que caerá por su propio peso no merece que se le hostigue con la violencia.” La limitada capacitat de maniobra del govern era l’altre cara de la seva victòria electoral i el veritable triomf dels republicans: “Aquí está nuestra victoria verdadera, superior a la numérica, victoria que no inutilizaremos por sobra de impaciencia, ni por falta de energia”¹⁸¹.

Com era previsible, *La Independencia* (Roca?) va rebre amb desdenyosa indiferència el discurs d’Amadeu davant les Corts quan es va constituir la cambra: “(...) nosotros, que conocemos más de mil y un discursos cortados por el mismo patrón, hemos exclamado con el gran poeta inglés: *words, words, words (...)*”, no deixant passar però l’ocasió de tornar a desqualificar a qui anomenava “el ex – italiano príncipe Amadeo de Saboya” quan en un dels passatges del seu parlament va fer referència a “la legitimidad que debo a los votos espontáneos de un pueblo dueño de sus destinos”, adreçant-li la següent postil·la:

“Si después de lo que hemos visto en las últimas elecciones se llama espontánea la emisión de los sufragios, ya no sabemos a qué deberá llamarse fuerza o coacción. De todos modos, si don Amadeo ignora las habilidades de su ministro de la Gobernación, la discusión de las actas le dará sin duda el grado de sus relevantes cualidades, de la espontaneidad de los sufragios del pueblo”¹⁸².

A final de març de 1871 el CRDF, llavors instal·lat al carrer de Raurich, va experimentar, sembla, tensions internes que van provocar que diversos membres abandonessin aquesta entitat, entre ells Fermín Villamil, que ocupava el càrrec de president de la secció de propaganda des de la fundació del Cercle, Miquel Prim, que

¹⁸¹ “Los resultados”, *La Independencia* 16-3-1871, ed. matí.

¹⁸² *La Independencia* 5-4-1871, ed. matí.

n'era el secretari, i Vallès i Ribot, llavors secretari de la junta de govern de l'entitat federal. A començaments d'abril, els escindits van fer sortir a la llum el setmanari federal *La Redención Social* que, en la declaració d'intencions inserida en el seu primer número, proclamava tenir per “única divisa la de *republicanos demócratas federales*”, allunyats de qualsevol capelleta (“ni a éstos ni a aquéllos pertenecerán”), i es proposava “enseñar a sus hermanos *la verdad de su credo político*, lo que son *el derecho y el deber*, así en el individuo como en la colectividad, cual es la verdadera *forma orgánica* que les garantiza y los medios con que resolverse debe la cuestión social”. *La Independencia* va informar de les desercions produïdes en el CRDF sense fer-ne cap comentari i va donar la benvinguda a la nova publicació qualificant-la de “nuevo campeón de la República”¹⁸³.

Malgrat la divisió existent respecte a la participació a les eleccions per senadors, el sector que n'estava a favor, seguint les instruccions del Directori Federal, va seguir endavant amb els preparatius, convocant una reunió dels compromissaris amb els diputats provincials republicans per tal de procedir a l'avantvotació corresponent. Els resultats, però, no foren satisfactoris en unes eleccions indirectes tradicionalment adverses. *La Independencia* va lamentar la indisciplina en els rengles republicans, cosa que suposà una pèrdua de compromissaris elegits entre la 1^a i la 2ª volta de les votacions, però sobretot denuncià la forma en què el govern havia establert el nombre de compromissaris de cada districte electoral (el districte de Vic, per exemple, amb molta menys població que el districte de la ciutat de Barcelona, tenia molts més compromissaris), qualificant el Senat de “Sanhedrín moral de don Amadeo I”. Arran d'aquesta situació, el periòdic federal va publicar un seguit d'articles amb el títol de “Las elecciones de senadores en la provincia de Barcelona”, on exposà detalladament les manipulacions governamentals en aquelles eleccions. La participació republicana en les eleccions per senadors comportà la dimissió de Modest Lafont del càrrec de secretari del comitè federal provincial, acusant al partit barceloní d'haver faltat als seus principis acceptant el sufragi indirecte i el “privilegi”. També es va elegir una nova junta al districte tercer, que es va apressar a prevenir als seus correligionaris contra “los manejos de algunos, sedicentes demócratas, que sólo acatan los sufragios del partido cuando son ellos los favorecidos”¹⁸⁴.

¹⁸³ *La Independencia* 12-4-1871, ed. matí; les cursives són de l'original.

¹⁸⁴ Reunió de compromissaris a *La Independencia* 14-4-1871, ed. matí; fracàs en les eleccions senatorials i denúncia de la indisciplina en els rengles republicans a *ibid.* 17-4-1871, ed. matí; dimissió de Lafont a

La Commune i la seva influència en el federalisme barceloní

A banda de les seves dissensions internes, els republicans de Barcelona hagueren de fer front en el decurs d'aquells mesos de 1871 a dos afers de caire molt diferent: les mesures repressives que aplicà contra ells cada cop amb més intensitat el governador civil Bernardo Iglesias i l'esclat de la Commune a París.

El 22 d'abril *La Independencia* publicà la protesta de la Junta federal del districte tercer per l'ordre de dissolució d'una reunió que celebrava el dia 20 al vespre emesa pel governador civil dimissionari J. A. Corcuera. El seu successor, B. Iglesias, accentuà les accions contra les agrupacions republicanes. A finals de mes, el periòdic federal barceloní va publicar diversos articles en què denunciava els "Desafueros del señor Iglesias". A començaments de maig les juntes republicanes dels quatre districtes de Barcelona feien publicar un comunicat en què detallaven les actuacions repressives del governador i sol·licitaven als diputats per Barcelona Figueres i Pi i Margall que presentessin una interpel·lació al ministre de Governació referent a aquesta qüestió. Pocs dies després es produïa l'ocupació militar de la Casa de la Caritat, a instàncies del general Gaminde i amb l'aprovació d'Iglesias, a la qual reaccionà amb un contundent article el diari de Roca. A finals de maig era el CRDF qui manifestava la seva protesta per la dissolució governativa per dues vegades de la seva junta general (presidia llavors el Cercle Pau Alsina, essent-ne el secretari Josep Sempau, després de les escissions a què hem fet esment). Arran d'aquesta protesta, en què l'entitat republicana acusava al governador civil de violar la llei d'associacions vigent, Iglesias va portar Pau Alsina als tribunals. A finals de juny, Iglesias decretà la suspensió de la Diputació Provincial de Barcelona. Davant d'aquest allau d'arbitrarietats, els republicans barcelonins van reaccionar presentant per mitjà d'Eusebi Pascual i Cases, llavors diputat a Corts, una proposició de censura contra Sagasta, ministre de la Governació, i una denúncia contra Iglesias davant del Tribunal Suprem, presentada també per Pascual en nom del president del CRDF (llavors B. Arabio) per haver infringit la Constitució i el decret sobre el dret d'associació.

Els esdeveniments de París varen ser seguits amb gran interès i causaren una profunda impressió sobre els republicans barcelonins. Un dels redactors de *La Independencia* era

ibid., 24-4-1871. Articles sobre "La elección de senadors en la provincia de Barcelona" a ibid. 20 i 26-4-1871, ed. matí.

el francès afincat a Barcelona André Michel, que s'havia ocupat prèviament a *El Independiente* de la guerra francoprusiana, sobretot després de la proclamació de la República. Fou ell qui s'encarregà inicialment dels articles sobre l'aixecament. Arran de les primeres i fragmentàries notícies provinents de França, així com de les informacions dels dies anteriors, Michel no va rebre amb gran sorpresa l'esclat del moviment comunal. Les mesures decretades per Thiers (restauració dels jutges de l'imperi, nomenament de prefectes monàrquics, i, en el cas de París, d'un antic oficial de la guàrdia imperial, el trasllat de l'Assemblea a Versalles i el nomenament d'un general reaccionari com a cap de la Guàrdia Nacional parisina) no podien sinó xocar frontalment amb el poble de París. Havien constituït “la provocación más directa e injuriosa hasta tal grado contra el pueblo de París que hizo la revolución del cuatro de setiembre, que en manera alguna podía dejarla pasar sin oponerse a ella de todos modos y con todos los medios de que dispone”. Michel qualificà de convençuts republicans als membres de la Commune, sortint al pas de les acusacions que ja començaven a circular sobre ells: “el gobierno de París no estará compuesto en su mayoría como muchos creen de los hombres que profesan las más exageradas opiniones”, eren homes coneguts pel seu “firme republicanismo” que havien donat proves de defensar l'ordre i “todos los derechos legítimamente adquiridos”. Denunciava l'hipocresia de Thiers i els seus que “a la par que declaran que la forma republicana es la única posible, toman todas las medidas necesarias para desarmar y destruir a los republicanos” i deixar axí el camí lliure als monàrquics¹⁸⁵. L'adopció d'aquesta posició favorable als comunards comportà una polèmica periodística (sempre amb A. Michel per *La Independencia*) amb el periòdic monàrquic *Crónica de Cataluña*, defensor dels versallesos. El periòdic federal es refermà en la seva defensa del moviment parisí, justificant les seves reclamacions (reconeixement de les franquícies municipals, elecció de tots els oficials de la guàrdia nacional, projecte de llei sobre els lloguers favorable als inquilins) i responsabilitzant al govern de Thiers del vessament de sang. La situació a què s'havia arribat només es podia resoldre, segons Michel, amb la dissolució de l'Assemblea, la dimissió del poder executiu i l'elecció d'una Assemblea constituent en el període més breu possible. Rebutjant els atacs de la *Crónica de Cataluña* contra la Commune, lamentava haver hagut de defensar el moviment de París “de las acusaciones de cajón, que tan acostumbrados estamos a ver reproducirse cada vez que estalla un movimiento

¹⁸⁵ André Michel, “Sucesos de París”, *La Independencia* 21-3-1871, ed. matí.

popular”¹⁸⁶. El 25 d’abril *La Independencia* publicava la Declaració al poble francès que la Commune va emetre el dia 19. Però el mateix dia era detingut a Barcelona André Michel, així com també els seus compatriotes Royannez (que pertanyia a l’Associació de lliurepensadors, com Roig i Minguet i Rubau Donadeu) i Nodot, tots tres republicans, que foren expulsats del territori espanyol. Els seus correligionaris barcelonins obriren immediatament una subscripció a favor seu i maldaren per portar l’afer a les Corts. Òbviament, la interpretació que feia el govern dels fets parisins era diametralment oposada a la dels republicans, i el 26 de maig, en rèplica a un discurs de Lostau en què demanava explicacions per l’expulsió dels tres republicans francesos, Sagasta va declarar que eren emissaris de la Internacional.

La posició de *La Independencia* respecte de la Commune es va anar precisant després de la detenció de Michel. Així, en resposta a un article del *Diario de Barcelona*, declarava que “los demócratas republicanos no podemos colocarnos al lado de la idea monárquica, reaccionaria y centralista de los elegidos por el sufragio universal por la mera cuestión de la paz, sinó que hemos de preferir la idea republicana, avanzada y descentralizadora de la municipalidad”, rebutjant però els excessos i les violències comeses, que eren també condemnats per líders comunards com Rochefort o Felix Pyat, i mostrant-se en desacord amb algunes de les disposicions i mesures decretades pels insurrectes. De fet, el periòdic federal barceloní manifestava la seva sintonia amb la línia defensada per *Le Siècle*, periòdic republicà federal (segons que afirmava *La Independencia*) dirigit per antics amics de Proudhon com Cernuschi i Chaudey, que “combate enérgicamente muchas cosas de la Commune”, però que “acepta y defiende el ideal político desprendido del movimiento comunero”, alhora que s’oposava aferrissadament a l’Assemblea dominada per Thiers¹⁸⁷. No semblava importar al diari republicà (o no n’era coneixedor) que Chaudey hagués ordenat, en la seva qualitat d’adjunt del batlle, disparar contra els manifestants que el 22 de gener s’aplegaren davant de l’Hôtel de Ville protestant contra l’armistici acordat amb els prussians. Però la deriva d’enfrontament sangant que prenia la situació parisina davant l’ofensiva dels versallesos va anar modificant aquesta visió. Davant de les notícies provinents de França, *La Independencia* va donar compte de les atrocitats comeses per les tropes i de la desesperada lluita dels comunards, incendiant els principals edificis públics, i va fer recaure la responsabilitat d’aquests tràgics fets en Thiers i el seu govern. Però quan

¹⁸⁶ André Michel, “A la <<Crónica de Cataluña>>”, *La Independencia* 25 i 30-3-1871, ed. matí.

¹⁸⁷ *La Independencia* 2-5-1871, ed. matí.

Gustave Chaudey fou afusellat pels comunards (la nit del 23 al 24 de maig), no va vacil·lar a qualificar de “dictadores de la Commune” a aquells que ho havien ordenat com a venjança per haver censurat *Le Siècle* “varios actos inconscientes y tiránicos, varias aberraciones y arbitrariedades despóticas de la dictadura roja”. Associant-se al “dolor que la opinión federal de todos los países siente por la pérdida de un escritor tan útil y necesario”, lamentà la pèrdua d’una de les poques veus federals de “la unitaria Francia”, abocada ja al perill d’una reacció “centralista y muy violenta”. *La Independencia* condemnava per igual les atrocitats, tant si eren responsabilitat del govern com de la Commune:

“Dolémonos también de las demás víctimas inocentes sacrificadas en París por los furiosos de uno y otro campo en esos días de esterminio, desde el anciano moribundo al niño de pocos años, desde el prelado parisiense hasta la persona más oscura, desde el rehén más aristocrático al vecino o transeúnte más pobre. Y ¿cómo no abominar a los verdugos de esas víctimas desde Raoult Rigault, asesino de Chaudey, hasta los furiosos de la derecha de la Asamblea?”¹⁸⁸

El rebuig de les violències comeses per tots dos bàndols fou emfasitzat diverses vegades pel periòdic republicà barceloní, que veia com els excessos dels comunards alimentaven la reacció conservadora no només a França, sinó també a l’estat espanyol, girant-se contra els federals:

“Los monárquicos, unitarios y centralistas no lamentarán los horrores y excesos cometidos en París por los sublevados con más dolor, profundidad y amargura que los lamentamos nosotros, republicanos federales y autonomistas. Esos horrores y excesos efectivamente les son útiles a ellos para declamar contra nuestras ideas ante las masas egoístas, indiferentes, timoratas e ignorantes. A nosotros, por este momento, nos son perjudiciales dichos actos de crueldad. Sólo pueden aprovechar, y por el momento aprovecharán a la causa de la reacción y de la autoridad”.

Però, malgrat tot, no deixaren de reafirmar-se en l’atribució de les responsabilitats per aquells luctuosos fets. La majoria monàrquica de l’Assemblea francesa havia rebutjat instal·lar-se a París, havia menyspreat “la mano que le tendían las clases medias de París y los republicanos moderados”, no havia volgut saber res de les llibertats municipals i s’havia negat a tot compromís amb els sublevats, instigada en tot moment per Thiers, “ese fanático unitario” que amb la seva actuació havia precipitat els esdeveniments. D’aquí que afirmés *La Independencia*:

¹⁸⁸ “Gustave Chaudey”, *La Independencia* 10-6-1871, ed. matf. Un relat de l’execució de Chaudey va aparèixer a “Proceso de la Commune de París. Primera serie”, fulla 1ª, pàg. 5, publicat per I. López Bernagosi en forma de fulletó col·leccionable mentre tenien lloc els consells de guerra de Versalles contra els comunards. Informació sobre Chaudey a Charles Rihs, “La Commune de Paris 1871. Sa structure et ses doctrines”, Ed. de Seuil, París, 1973, pàgs. 226 i 334-335.

“La sangre de los rehenes asesinados, las cenizas de los edificios incendiados, las lágrimas, la desesperación y la ruína de tantas víctimas, no caen solamente sobre los <<rojos>> de la *Commune*, sobre los revolucionarios y demagogos, sino también sobre los <<blancos y los azules>> de la Asamblea, sobre los conservadores y monárquicos”¹⁸⁹.

La furiosa repressió desfermada pels versallesos en el decurs dels mesos següents no va fer més que confirmar aquella visió. Dos mesos després de l’esclafament de la Commune, continuava la “bárbara, estúpida y tiránica” repressió governamental que feia preguntar-se al diari federal “cúantos inocentes habrán fusilado las tropas y cuántas vejaciones sufren aún los habitantes de ciertos barrios de París por los registros y las visitas domiciliarias de la policía”, havent-se situat el govern de Thiers “a la <<altura>> de los tiranos del Comité Central”¹⁹⁰. I, al capdavall, *La Independencia* va deixar entreveure als seus lectors els trets de lluita de classes que caracteritzava aquella repressió, que tenia com a objectius els sectors proletaris alhora que comptava amb el suport d’una burgesia parisina de la qual el periòdic federal havia esperat un capteniment completament diferent: “En lugar de ir calmando las irritaciones y rencores que la lucha de la Comuna ha dejado en pié, esta porción de la clase media aplaude y alienta las locas y crueles *razzias* de hombres y mujeres de la clase obrera que ejecuta desde fines de mayo el despotismo militar”, omplint pontons, presons i casernes de “miles de proletarios, hombres, mujeres, niños y viejos <<sospechosos>> de ser proletarios”. Aquesta venjança cega alimentada per la burgesia va decebre dolorosament als redactors del diari barceloní: “Nos hemos engañado y lo sentimos por la libertad, por la paz y por la civilización”¹⁹¹.

Els fets de París van gravitar també intensament sobre l’Assemblea Federal convocada a Madrid a partir del 30 d’abril de 1871. Representaren la demarcació de Barcelona Adolf Joaritz, Benet Arabio i J. A. Revilla (Rabella?), mentre Joan Tutau hi assistia per la de Girona i la de Lleida enviava a Miquel Ferrer i Garcés i Albert Camps (La *Independencia* no fa esment de representació per Tarragona). L’assemblea es va reunir en un clima tens després de la devallada electoral registrada a les eleccions de març. El corresponsal de *La Independencia* a Madrid es féu ressò dels rumors que circulaven a la capital de l’estat sobre un oferiment per part dels carlis d’un aixecament armat conjunt amb els republicans contra la monarquia amadeuista, proposició que “ni ha sido

¹⁸⁹ *La Independencia* 2-6-1871, ed. matí.

¹⁹⁰ *La Independencia* 22-7-1871, ed. matí.

¹⁹¹ *La Independencia* 16-7-1871, ed. matí.

acceptada, ni lo será”, afirmà amb contundència l’esmentat corresponsal. Atesa la situació interna dels republicans, havent manifestat els membres del directori la seva intenció de no ser reelegits i amb una important presència de “gente caliente”, els monàrquics, segons el mateix corresponsal, esperaven l’elecció d’una nova direcció que conduís el partit pel camí de la rebel·lió armada, justificant així la repressió contra els federals per, després de la seva presumible derrota, modificar la Constitució restringint els drets individuals. La posició de l’Assemblea davant l’aixecament de la Commune, però, ocupà una part important de les seves del·liberacions. Després de llargues discussions es va aprovar per estretíssim marge una proposició que aprovava la conducta de la Commune, decidint a més enviar a París una representació en senyal de suport. Els representants de Barcelona es van abstenir en aquesta votació, que va posar de manifest les divisions que regnaven entre els federals. Quan es va tractar la qüestió de la línia política que havia de seguir el partit cinc províncies es manifestaren a favor de l’acció immediata, mentre la majoria aprovava la política contemporitzadora seguida fins llavors pel directori. La “gente de acción” (Cala, Salvochea) va propugnar el retraïment, capteniment que rebutjà el corresponsal de *La Independencia*, instant a tots aquells republicans que “no simpaticen con ciertas tendencias aventureras y levantiscas de parte de nuestro partido” a oposar-s’hi. Una proposta que autoritzava a la minoria federal a retirar-se del Congrés quan ho considerés convenient fou rebutjada. Finalment, l’Assemblea va escollir un nou Directori que representava una mena d’equilibri entre les dues tendències que s’havien perfilat, ja que al costat de homes com Pi i Castelar hi figurava gent com Barcia i Salvochea. El corresponsal va lloar l’elecció dels nous membres: “Me place esta constitución. Veo en el Directorio dos personas pertenecientes al partido llamado de acción. Así tal vez se armonizen las dos tendencias del partido republicano y no tendrán queja contra el Directorio los impacientes y los fogosos”¹⁹². L’Assemblea va nomenar també una comissió encarregada d’elaborar un projecte de constitució federal i una altre amb la tasca d’estudiar els mitjans de millorar les condicions de les “clases jornaleras”.

Les divisions que la qüestió del suport a la Commune havia generat en el decurs de l’Assemblea federal es van reproduir a les Corts quan es va votar una proposta que condemnava els fets de París (el Congrés, deia la proposta, declarava haver sentit “con horror” els crims comesos per la Commune). Només 25 dels 42 diputats republicans van votar-hi en contra. Van combatre la proposició J. B. Soler , Castelar i Pi i Margall, que

¹⁹² *La Independencia* 20-5-1871, ed. matí.

va haver d'escollar com Ríos Rosas li recordava la condemna que Mazzini i Garibaldi havien llançat contra els comunards. La minoria contrària a la declaració es va veure obligada a sortir al pas de les acusacions de connivència provinents de diversos sectors de la cambra, de manera que Tutau va presentar una altra proposició en què pretenia deixar clar que aquells que havien votat en contra no eren còmplices dels crims comesos a París, ans els condemnaven, però no podien aprovar una proposta que condemnava les idees. Sánchez Ruano (que havia votat a favor), sempre disposat a erosionar als federals, aprofità l'ocasió per posar de manifest la divisió dels republicans, encetant-se una discussió entre ell i García López, Rispa i Soler. Pi i Margall va haver d'intervenir, intentant disminuir la tensió i evitant l'escissió entre els republicans. A Barcelona, les Juntes dels districtes, prenent un cop més la iniciativa, van trametre un telegrama en què felicitaren als diputats que havien combatut la declaració, alhora que manifestaven haver vist amb "disgusto y desagrado" el capteniment d'aquells que es van abstenir i qualificaven d'antifederalistes als que havien votat amb el govern a favor de la proposta¹⁹³.

La benevolència envers els radicals

Aquesta intervenció de les juntes va tornar a palesar les diferències entre els republicans barcelonins, que es van reflectir en una elecció parcial d'un diputat a Corts celebrada el juny i que implicà els districtes 1r, 2n i 3r. No hi va haver candidat comú dels federals. Alguns militants del districte 1r proposaren G. Serraclara, que va declinar l'ofertament, els del districte 3r es decantaren per F. Puigjaner mentre una "junta organitzadora" dels tres districtes, després d'efectuar una avantvotació, va proposar F. Pierrad. El resultat de tot plegat fou un important retraïment dels electors republicans.

Mentrestant, la coalició governamental començava a donar mostres de descomposició. De fet, la coexistència entre unionistes, progressistes i demòcrates havia estat difícil des del començament, i en aquells més de dos anys en què havien ocupat el poder no havien mancat les lluites internes, però Prim havia aconseguit evitar la ruptura en tots els casos i fins i tot havia forçat Serrano, cap dels unionistes, a acceptar el candidat italià al tron. Però des de l'assassinat del general reusenc el partit progressista s'havia anat fragmentant en dos grups, un d'ells encapçalat per Sagasta, amb punts de contacte amb

¹⁹³ *La Independencia* 10-6-1871, ed. tarda.

els unionistes, i l'altre per Ruiz Zorrilla, més proper als demòcrates (“cimbrios”). A finals de juny de 1871 semblava clar que la lluita soterrada entre els dos líders progressistes feia difícil la continuació de la coalició que s'havia mantingut en el poder des de la Revolució de 1868. Es perfilaven dues sortides a la crisi que es covava: o bé la constitució d'un govern de marcat caràcter conservador, amb Serrano i Sagasta, o bé un ministeri radical amb Ruiz Zorrilla. Però aquest darrer no podria comptar amb prou suport parlamentari a menys que els republicans el recolzessin. Fou llavors quan Castelar, en un discurs pronunciat en el Congrés, declarà que un govern radical comptaria amb la seva “expectación benévola”¹⁹⁴. *La Independencia* es va apressar a saludar la declaració de benevolència de Castelar, tot dient que en el seu discurs havia examinat “con la lucidez del genio” la situació política. “Nuestro partido –deia el diari federal- debe asociarse a esta declaración importante, hecha en nombre de la minoría republicana”¹⁹⁵. Davant la crisi de govern plantejada, la posició del partit republicà estava clara: oposició frontal a una solució conservadora (la recomposició de la coalició o un govern encapçalat per Serrano, que havia publicat ja a *El Diario Español* un programa de govern que portava implícita “la vulneración del código fundamental” i la restricció de les llibertats), benevolència en el cas d'un ministeri radical que es comprometés a defensar els drets individuals i aprofundir el sistema democràtic. Propugnant sense embuts una política de respecte a la legalitat, el diari barceloní defensava la línia de conducta proposada per Castelar: “Practíquese en buena hora la Constitución vigente, dénsenos todos los medios legales, (...), sin las prácticas sagastinas, sin el sufragio vulnerado ni falseado; practíquese, en una palabra, una política leal y sincera (...)” i els republicans podrien esdevenir els “más repetuosos amigos” del govern que s'endinsés en aquesta via, “seguros de que si nuestras ideas son las del porvenir, a plantearlas llegaremos por el camino de la legalidad, y sin necesidad de transtornos ni sangrientos sacrificios a que forzosamente nos obligaría una situación en sentido contrario”. Però aquesta “benevolencia” federal no implicava ni de bon tros suport clar i sense límits als radicals. El mateix Castelar havia esquivat totes les incitacions adreçades a substituir la benevolència per “apoyo”. En la mateixa línia es manifestava *La Independencia*: si el govern radical no sabia estar a l'alçada de les circumstàncies, si no “sabe anteponer a todo el espíritu democrático”, si “no sabe o no

¹⁹⁴ Jorge Vilches García, “Emilio Castelar. La Patria y la República”, Biblioteca Nueva, Madrid, 2001, pàg. 121.

¹⁹⁵ En realitat no era així, ja que, segons J. Vilches, Castelar va fer la seva declaració parlamentària “sin consultar previamente con la minoría republicana o el Directorio”. J. Vilches, op. cit., pàg. 121.

quiere seguir una conducta franca y sinceramente radical”, perdria la benevolència republicana. “Benévolo podemos ser –escribia el redactor del diari federal- con un ministerio radical, mas no acudiremos nunca a venderle nuestro apoyo por gracias y favores de ningún género”. L’actitud dels republicans no significava “transacción”, sinó “espíritu de paz y de concordia, deseo ardiente de legalidad”¹⁹⁶.

La declaració de Castelar i la seva adopció per la minoria federal de les Corts va acabar d’escindir el partit al llarg de la línia que s’havia anat dibuixant entre “benèvols” i “intransigents”. El mateix Directori va patir l’abandó dels membres pertanyents al grup “d’acció” i només a mitjan agost va emetre una circular en què exposava la seva posició davant de la nova situació radical. Després d’esmentar “dificultades interiores” que els havien obligat a “guardar silencio” i de la dimissió d’alguns dels seus membres (“de los individuos que eligió la Asamblea para componer este Directorio, unos han dejado a Madrid, otros han dimitido formalmente [de] su cargo”), feien un extens repàs de la conjuntura política per acabar manifestant el seu escepticisme respecte a les reformes promeses per Ruiz Zorrilla alhora que defensava la lleialtat envers aquell govern, negant-se però a servir-li de pretext per incumplir-les i a “atraer sobre la frente del partido la responsabilidad de los males que pueda ocasionar su pronta ruína”. Si el gabinet radical es feia enrera de les seves intencions inicials, “Ningún pacto –aclaria el Directori– nos liga con él; ningún lazo nos une. Suya será la vergüenza. Nosotros, atrincherados en nuestro campo, usaremos de nuestros derechos”¹⁹⁷. Malgrat aquests recels, *La Independencia* va acollir favorablement aquesta Circular, sortint al pas de les crítiques que va rebre des de certs sectors federals, que l’acusaren de ser “doctrinaria” al fer “reflexiones generales con respecto a conducta que no siempre ha hecho”. El partit, “revolucionario por tradición”, semblava donar ara la impressió que “abdica” dels mitjans que havia propugnat sempre. Però, pel periòdic de Roca, l’explicació de la política defensada en la Circular residia en què “nunca nuestro partido había recibido de ningún gobierno la formal promesa de que serían respetadas las garantías que tiene para subir al poder por las vías legales”. A la “lucha obstinada de ayer”, a l’oposició frontal i aferrissada a què els governs anteriors, en base als seus actes, havien abocat als republicans, havia de succeir “la actividad expectante con respecto al nuevo ministerio, el trabajo constante de propaganda y de organización en el seno del partido”¹⁹⁸. Aquesta

¹⁹⁶ “La declaración de Castelar”, *La Independencia* 27-6-1871, ed. matí, i “El ministerio radical”, *ibid.*, 26-7-1871, ed. matí.

¹⁹⁷ Circular del Directori publicada a *La Independencia* 10-8-1871, ed. tarda.

¹⁹⁸ “La Circular del Directorio”, *La Independencia* 11-8-1871, ed. matí.

posició del diari federal barceloní fou objecte de crítica per part d'*El Debate*, periòdic madrileny “órgano de los llamados fronterizos” (els unionistes que donaven suport a la monarquia saboiana), que l’acusà de “ministerial”, homologant *La Independencia* als diaris capitalins *La Discusión* i, sobretot, *El Pueblo*, de tendència republicana unitària. El periòdic federal va rebutjar amb indignació aquesta comparació amb *El Pueblo*, reafirmant el seu federalisme palesat, per exemple, en la llarga sèrie d’articles que havia estat publicant els mesos de febrer i abril sobre “La República Democràtica Federal en Suíza”, que, de fet, eren reflexions sobre una futura federació a Espanya. Així, llançà al diari “fronterizo” aquesta allissada:

“(…)Tal vez ningún periódico republicano de España se haya ocupado con tanta insistencia de la forma federal, como nosotros, en series de artículos doctrinales que quizá los redactores de EL DEBATE no han leído, ocupados en otras tareas más adecuadas a las verdaderas aspiraciones del bando que patrocinan(…)”¹⁹⁹.

La Independencia i la Junta Municipal interina

Mentre s’aguditzaven les diferències entre benèvols i intransgents a nivell de l’estat espanyol, els federals de la ciutat de Barcelona tornaven a encetar les seves lluites intestines. El 23 d’agost de 1871, les juntes federals dels districtes de la ciutat i de la Barceloneta van fer públic un comunicat en què informaven de la constitució d’una junta republicana municipal delegada de les juntes de districte, seguint, afirmaven, les “insinuaciones manifestadas por el Directorio en una circular reservada”. Sembla que el Directori instava a les juntes dels districtes, al no existir a Barcelona comitè local llavors, a formar una junta interina composta de tres membres de cada districte, tot esperat que els militants del partit a la capital catalana elegissin el seu comitè. Malgrat tot, no es va poder portar a aquesta junta cap representant del districte segon “por hallarse dispersa y disuelta de hecho” la junta d’aquest districte²⁰⁰. A començaments de setembre aquesta Junta Municipal Republicana Democràtica Federal delegada de les dels districtes, en la qual figuraven Antoni Feliu i Codina, Lluís Carreras i Joan Pla i Mas, feia públic el seu primer manifest. Després de declarar que el comitè federal local no havia de ser “una autoridad superior en cosa alguna a los distritos solos o unidos”, i que la constitució de la Junta Municipal s’havia efectuat “con la base democrática de la

¹⁹⁹ “A <<El Debate>>”, *La Independencia* 17-7-1871, ed. matí. Aquest article donà peu al seu autor (Roca i Roca?) per llançar un contundent atac contra el centralisme de Madrid, “villa burocrática por excelencia, i “estómago del país”.

²⁰⁰ Comunicat de les Juntes dels districtes a *La Independencia* 25-8-1871, ed. matí.

presidencia mensual de turno”, exhortaven als seus correligionaris a la unió, amb la qual “los partidos son invencibles”, i a la “consecuencia”, mitjançant la qual “llegan irremisiblemente al poder”. Explicitaven tot seguit com entenien ells aquella unió, allunyada de santonismes i palesada en una estreta comunicació entre tots els militants, “desde el simple elector hasta el diputado”. Tornaven a reviure la qüestió del mandat imperatiu, que havien tractat d’imposar ja, com hem vist, el febrer passat, al exposar que el partit “no debe entregarse ligeramente al arbitrio de sus representantes, y ha de exigirles siempre (...) cuenta estrecha y severa de sus actos”, obligant-los a consultar amb els seus representats tots aquells casos “que parecieren dudosos”. Si el diputat era “un buen demócrata”, no vacil·laria a acceptar aquest tarannà, cosa a la qual es negarien “los autoritarios disfrazados de federales”. La “consecuencia” implicava l’observança estricta dels principis federals, que es traduïa en la negativa a col·laborar de cap manera amb els partits monàrquics, rebutjant així tota manifestació de benevolència: “Federales: lejos de nosotros las dispersiones y transacciones; lejos de nosotros el mutismo y la indulgencia”, que només podien corrompre a aquells que s’hi prestessin. No pretenien tampoc que el partit “haya de empuñar a cada paso las armas”, però no volien ni sentir a parlar d’intel·ligències amb “los hombres de setiembre” ni acceptar a “los vergonzosos renegados de nuestro partido”. Acabaven declarant que el partit federal era el partit “del cuarto estado”, el partit de “los hombres modestos y aplicados”, des obrers²⁰¹.

No tardaren a aparèixer veus que negaren la legitimitat a aquesta junta delegada, en sengles comunicats inserits a les pàgines de *La Independencia*. El nou òrgan va replicar dient que aquells que l’atacaven, creient escometre contra les juntes de districte, atacaven de fet al propi Directori federal, de qui havien partit les exhortacions a constituir-lo i que havia aprovat l’actuació que se’n derivà²⁰². La posició del periòdic federal barceloní, malgrat llur voluntat de representar i donar cabuda a les seves planes a les diverses tendències del republicanisme barceloní, no podia ser sinó contrària a l’existència i les actuacions d’aquella Junta emanació dels districtes que feia reviure amb força la lluita de transigents i intrasigents de 1869-1870. Els seus redactors van trobar l’excusa per atacar aquell òrgan en el viatge que el rei Amadeu I va efectuar a Catalunya el setembre de 1871. Aprofitant-se de la circumstància que Lluís Carreras, un

²⁰¹ “La Junta Municipal republicana democrática federal delegada de las de los distritos, a sus correligionarios de Barcelona”, *La Independencia* 5-9-1871, ed. matí.

²⁰² Comunicat de la Junta Municipal a *La Independencia* 27-9-1871, ed. matí.

dels membres de la Junta, era redactor de *La Imprenta*, i de l'ambigüa posició d'aquest periòdic respecte la monarquia amadeuista, *La Independencia* va publicar diversos articles atacant l'esmentat diari i el seu redactor republicà. El CRDF, oposat aferrissadament a la Junta dels districtes, es va afegir a l'atac acordant en sessió extraordinària trametre la seva felicitació a *La Independencia* per “la energía y lealtad” amb què combatia “las anfibiologías del periódico LA IMPRENTA (...) y la acomodaticia actitud de algunos de sus redactores” amb motiu de la visita reial. De fet, l'entitat federal acusava Carreras, i amb ell als membres de la Junta Municipal, de disseminar-se pels clubs republicans “predicando intransigencia”, introduint “perturbación en los ánimos”, fent aparèixer infundats temors envers un santonisme que no existia, llançant “excomuniones” contra “dignísimos patricios encanecidos en la defensa de la causa republicana federal”, així com de passar per damunt del mateix Directori federal “barrenando los fundamentos de toda organización y de toda disciplina”²⁰³. La rèplica de Carreras no es va fer esperar, palesant que les diferències amb els homes del Cercle del carrer de Raurich es remuntaven als temps d'*El Estado Catalán*, quan havia acusat a alguns dels seus membres, llavors regidors a l'ajuntament de Barcelona, de falta de transparència en la gestió, i reafirmant-se en els principals punts del manifest de la Junta sobre la primacia de les idees sobre les personalitats, el mandat imperatiu per a diputats i regidors, tot declarant que “los directorios que aconsejan benevolencia ministerial y buena cara al rey Amadeo a un partido cuyos clubs de Barcelona no pueden abrirse para tratar de cosas políticas, esos directorios siguen una política estúpida”. *La Independencia*, que publicà el comunicat com a “muestra de imparcialidad”, no va deixar passar l'avinentesa sense llançar més dards sobre Carreras i la Junta Municipal:

“Después de esto, poco tenemos que decir sobre la personalidad del remitente, redactor de un periódico que como LA IMPRENTA acaba de declararse monárquico, e individuo al propio tiempo de la Junta municipal de nuestro partido en esta ciudad”²⁰⁴.

L'oposició de *La Independencia* a la Junta Municipal es va fer més palesa encara quan es negà a publicar un document en què el Directori federal es congratulava de la constitució de l'esmentada Junta, així com d'una felicitació de *La Igualdad* que alhora li ofería les seves planes. Joan Pla i Mas, llavors secretari de la Junta Municipal, va trametre un comunicat que publicà el periòdic federal barceloní en què acusava al

²⁰³ Comunicat del CRDF a *La Independencia* 17-9-1871, ed. matí.

director de *La Independencia* de mentir sobre els motius adduïts per la no publicació dels documents que ell mateix li havia lliurat. Pla declarava que els documents estaven escrits per ell, i no per Carreras, fet que *La Independencia* argüia per justificar el seu refús, tot recordant que el president de la Junta Municipal havia qualificat públicament d'estúpida la política del Directori federal, acusació que també rebatia Pla, dient que, com a tal, la Junta mai no havia publicat cap document on figuressin aquestes paraules. Girava a més contra el director del diari l'afirmació segons la qual la Junta o al menys alguns dels seus membres "que tan desafectos se muestran a los consejos del Directorio" sol·licitessin d'aquest òrgan l'aprovació sobre la seva constitució, aclarint que fou el Directori qui s'adreçà a les juntes de districte i que aquestes li expresaren l'antipatia que a Barcelona suscitaven els comitès a causa de "sus tendencias autoritarias", fent-li palès que no lliurarien llur autonomia "en manos de nadie". L'acusava també de voler ocultar la felicitació de *La Igualdad* a la Junta, obrint-li les seves columnes, mentre *La Independencia* li barrava les seves pròpies. I al declarar aquest diari que es negava a publicar cap document signat per Carreras, encara que emanés de la Junta Municipal, Pla i Mas replicava que la Junta "sabrà rechazar dignamente toda fiscalización que, sobre sus actos, intente la INDEPENDENCIA". Com era d'esperar, el periòdic federal barceloní va rebutjar les acusacions de Pla, exposant la llunyania de les posicions defensades per uns i altres. La qüestió de fons era la plena identificació de *La Independencia* amb les posicions del Directori federal (en particular la benevolència amb els radicals), que eren qüestionades sinó per la Junta en bloc, almenys per diversos dels seus membres²⁰⁵.

Cronista de la visita del rei Amedeu a Terrassa

Mentre es reobrien les velles esquerdes entre els federals barcelonins, Roca i Roca fou l'encarregat de cobrir la visita d'Amadeu a la seva ciutat natal, Terrassa. Roca signà un parell de cròniques sobre aquest episodi, que constitueixen dues de les poques excepcions a l'absència de signatures en tots els articles de *La Independencia* en aquell període. Terrassa constituïa un dels pocs casos d'una ciutat industrial catalana amb

²⁰⁴ Comunicat de Carreras i comentaris de *La Independencia* a *ibid.* 19-9-1871, ed. matí.

²⁰⁵ Comunicat de Pla i Mas i rèplica de *La Independencia* a *ibid.* 22-9-1871, ed. matí. En aquest mateix número, gasetilla en la qual s'informa de la dimissió d'Antoni Feliu i Codina del seu càrrec a la Junta Municipal.

predomini monàrquic, que els federals no havien pogut esberlar malgrat els seus esforços, als quals, com sabem, no havia estat aliè Roca. Els dos articles de Roca presentaven un evident contrast. En el primer descrivia la visita pròpiament dita, posant de manifest la seva brevetat i la manca d'interès demostrada pel monarca en tot moment, així com l'escàs entusiasme popular que despertà, malgrat els esforços realitzats per les autoritats locals. Esforços que tampoc no havien obtingut resultats massa reeixits, com les “cuestiones que dieron pobrísimo resultado” efectuades per finançar les despeses de decoració i els ornaments “generalmente de mal gusto, colocados sin dirección ni arte”. La rebuda del rei fou, segons Roca, decebedora, ja que “el desencanto del paleta que después de forjarse mil ilusiones sobre la persona del rey, vé al fin que es un hombre como los demás, enfría los ánimos mejor dispuestos”. L'expressió d'Amadeu, de qui “el pueblo dice que por la cara parece disgustado o mohíno”, no va contribuir a elevar l'entusiasme, com tampoc no ho va fer l'alteració del programa de visites que el mateix rei va protagonitzar, de manera que “disminuyó todavía la animación, de un modo que daba verdadera lástima”. Roca va posar ènfasi en la visita a una de les fabriques tèxtils de la ciutat, contrastant la laboriositat dels obrers amb la distant ignorància del seguici reial, un dels generals del qual després d'haver observat totes les operacions que s'efectuaven amb la llana fins que es convertia en teixit, va preguntar quin era el sou dels obrers a qui “había visto tejer el algodón”. En resum, deia Roca, els terrassencs havien tingut entre ells al rei una mica més de quatre hores, i “se desencantaron bastante con la indiferencia que descubrieron en la cara del monarca, quien no tuvo una palabra para agradecerles el recibimiento que le tenían preparado”. Aquesta deslluïda visita reial contrastava amb l'animació que despertà la de la reina Isabel II el 1860. “Y hay que hacer constar –continuava Roca- que siete años después, dábase por 300 hombres armados, todos tarrasenses, el grito de <<Abajo los Borbones>>, con el beneplácito sino el apoyo de toda la población”. Acabava lloant l'assenyat capteniment dels federals terrassencs, uns 300 dels quals havien abandonat la ciutat per anar a passar el dia a les fonts o masies dels voltants. Aquells que s'hi havien quedat havien hagut de patir les provocacions dels monàrquics radicals, com la de voler guarnir la seu del Cercle Republicà, rebutjant de mala manera l'alcalde les protestes que en nom dels republicans presentà Josep Domingo. Amb la seva continguda actitud, els federals havien donat “una nueva prueba de sensatez”, ahora que havien deixat en

evidencia als seus adversaris que “entregados a sus pasiones, ni saben dominarlas ni pueden satisfacerlas”²⁰⁶.

La segona carta de Roca i Roca feia referència a l'exposició de productes llaners que amb motiu de la visita reial fou organitzada pels fabricants terrassencs al Casino dels Artesans. El periodista passava de puntetes sobre la visita que Amadeu efectuà a l'esmentada exposició, en què sembla que es mostrà “menos apático” que en la resta dels llocs on anà. No deixà de consignar, però, el silenci del rei a la petició de protecció per a la indústria llanera continguda en el discurs que pronuncià un dels membres de la comissió organitzadora de l'exposició, que fou respost amb vaguetats per Víctor Balaguer, que acompanyà al monarca en la visita, cosa que donà peu a Roca per ironitzar sobre el futur que esperava a la indústria en un país encapçalat per “un extranjero, quien, por otra parte, entró en España sin pago de derechos arancelarios”. El seu interès principal era descriure el contingut de l'exposició, en la qual prengueren part els principals industrials tèxtils terrassencs. Tota la ironia que havia esmerçat en la descripció de la visita d'Amadeu donava ara pas a elogiosos comentaris sobre la decoració del local i els gèneres que presentaven les diferents cases. “Entrábase en el espacioso salón, -escrivia- y era muy bello el primer golpe de vista que ofrecía, así por la sencillez ordenada en la colocación de los géneros, como por la variedad de matices que presentaban”. Feia una descripció detallada dels articles que cada fabricant exposava, de molt alta qualitat tots, afirmant d'alguns d'ells que “podían colocarse con justicia al lado de los que se fabrican en el extranjero, por su perfección y esquisita belleza”. Per acabar d'establir clarament el contrast entre els dos esdeveniments de què s'havia ocupat des de Terrassa, Roca deia als lectors: “permitidme que haga constar que me interesó infinitamente más esta solemnidad industrial, que la política que intentó llevarse a cabo con la entrada de don Amadeo”. I al final de l'article llançava una possible explicació pel relatiu fracàs de la visita del rei a la població vallesana: “¿Será porque Tarrasa, el antiguo foco monárquico, se habrá convertido, a pesar de todo, en perenne foco de indiferencia? Tanto mejor, algo es algo”²⁰⁷.

L'homenatge a Joaritz

²⁰⁶ “J. Roca y Roca”, correspondència des de Terrassa, *La Independencia* 22-9-1871, ed. tarda.

²⁰⁷ “J. Roca y Roca”, correspondència des de Terrassa, *La Independencia* 23-9-1871, ed. tarda.

Després d'haver cobert la visita del rei a Terrassa, Roca es va veure directament implicat en un episodi que tornà a posar de manifest les tensions latents existents en el federalisme barceloní. El 16 d'octubre va morir Adolf Joaritz, un dels líders republicans més apreciats, en especial a Barcelona. Una gran necrològica ocupà tota la portada de *La Independencia* l'endemà, publicant el 18 una àmplia ressenya del seu enterrament. L'esdeveniment semblava destinat a unir els republicans dels diversos matisos en l'homenatge al desaparegut correligionari, que havia despertat simpaties entre tots els militants. Així, ràpidament s'obrí una subscripció per sufragar una manifestació republicana en record de Joaritz, a càrrec de la redacció de *La Independencia* i la llibreria de López Bernagosi. Heribert Mariezcurrena, fotògraf i nebot del traspasat diputat, amb qui Roca tenia relació com a correligionari, amic i també a través de La Jove Catalunya, va posar a la venda gran quantitat de fotografies de Joaritz, destinant la recaptació a la manifestació esmentada. Es va constituir una comissió organitzadora en què prengueren part molts dels militants més actius, i, entre ells, Roca. El mateix Roca i Roca s'encarregà d'escriure un llarg article necrològic sobre Joaritz, que va aparèixer a *La Independencia* el diumenge 22 d'octubre, el dia en què es va celebrar la manifestació.

Però, mentrestant, s'havien obert esquerdes en la comissió organitzadora. El dia 20, dos dies abans de l'acte, apareixia un comunicat a *La Independencia* signat per López Bernagosi, E. Litrán i Roca i Roca en el qual exposaven que havien deixat de formar part de la comissió esmentada, tot manifestant alhora el seu ple suport a l'homenatge a Joaritz al qual col·laborarien “individualmente, en cuanto lo permitan nuestras escasas fuerzas”, i prometent explicar els motius d'aquesta retirada després que hagués tingut lloc lloc l'esdeveniment, “cuando creamos que por ellas [les explicacions] no pueda sufrir menoscabo la proyectada manifestación”²⁰⁸. Efectivament, el dilluns 23 d'octubre *La Independencia* publicà el comunicat en què els tres explicaven les raons que els havien conduït a sortir de la comissió organitzadora. Començaven per declarar-se “identificados con el pensamiento y admiradores como el que más de la abnegación y virtudes del finado”, cosa que havia fet més dolorosa encara llur retirada. Havien cregut, atès el propòsit que havia de guiar la comissió, que, malgrat formar-ne part homes de totes les tendències del partit, que ells per cert identificaven amb “las mezquinas diferencias personales que dividen a algunos de sus adeptos”, la unitat rengaria entre tots ells. No fou així. S'havia acordat que Josep Serraclara fos l'encarregat de redactar

els documents públics referents a la manifestació, mentre que Rubau Donadeu i Viñas i Pagès redactarien una “esquela de invitación”, per tal d’enviar-la a les corporacions i particulars que havien de participar a l’acte. Però en lloc d’això, Rubau va llegir davant la comissió un llarg escrit (“manifiesto-biografía” segons Roca i els seus companys) en què es traçava una semblança de Joaritz i en uns termes que ells trovaren inadmissibles. Denunciaven que en l’escrit de Rubau i Viñas es presentava Joaritz i “no tal cual era en vida, sinó cual algunos, y Rubau tal vez entre ellos, hubieran deseado que fuese”. S’omitia, segons ells, qualsevol referència a la seva activitat com a periodista, orador i propagandista per fer-lo aparèixer únicament “como un hombre de acción, vulgar, atolondrado”, dient en un dels paràgrafs que havia promogut des de *La Igualdad* les insurreccions de Càdis i Màlaga de finals de 1868 i qualificant-lo fins i tot “por un error de concepto sin duda”, de “reaccionario”. Davant d’aquest document, manifestaren que no podien admetre’l de cap manera, primer perquè no era l’esquela d’invitació que s’havia acordat redactar, després perquè només Serraclara havia estat encarregat de la redacció de documents com aquell, i, *last but not least*, a causa de l’inacceptable imatge que donava de l’homenatjat. Tractaren que es discutís paràgraf per paràgraf l’escrit en qüestió, presentaren una esquela de redacció pròpia, proposaren solucions de compromís, però tot inútilment. Finalment, es va efectuar una votació dels termes de la qual foren si el document de Rubau era o no una esquela d’invitació, obtenint un resultat favorable. Entre els que votaren a favor hi havia Puig i Llagostera, Rabella, Roig i Minguet, Rubau i Lostau. La circular de Rubau i Viñas fou així aprovada i publicada el dia 19 a *La Imprenta* (el diari on escribía Lluís Carreras) però no, significativament, a *La Independencia*.

Si hom llegeix aquest escrit, pot comprovar que Roca, Litrán i López foren molt primmirats a l’hora d’analitzar-lo. Certament, la redacció era bastant descurada i contenia errors d’impremta i d’expressió. Enumerava tots aquells episodis de la vida de Joaritz i en què s’havia manifestat com a home d’acció, és veritat, i afirmava que “Siendo Joaritz redactor de <<La Igualdad>> nadie ignora que fué de los primeros que desde sus columnas atentaba [sic, per “alentaba”] al pueblo que poco después se batía en defensa de sus derechos hollados en las calles de Cádiz, (3 de diciembre 68) en las de Málaga (1º. Enero 69)”, paràgraf en què Roca i els altres van veure l’acusació de promoure aquests fets. Però és més rebuscat veure l’acusació de “reaccionari” en la següent frase, mal redactada, potser sí, però també inequívoca en el seu significat:

²⁰⁸ Comunicat publicat a *La Independencia* 20-10-1871, ed. tarda.

“Recordaros aquí los servicios prestados a la causa del pueblo por el diputado cuya muerte lloramos, sería tarea penosa, por lo larga, y sería ofenderos suponiendo que hubierais podido olvidar la historia contemporánea de la Revolución contra la Reacción, uno de cuyos héroes [de la Reacción, volgueren interpretar ells] sabéis que ha sido Joaritzí”.

És innegable que les al·lusions al Joaritzí líder d'insurreccions armades (“El nombre del ciudadano Joaritzí que supo en vida reunir a centenares los republicanos que con las armas en la mano derramaron su sangre por la más justa de las causas (...)”) o bé la frase final en què s'al·ludia a l'agraïment que sentien els republicans per aquells que se sacrificaven pel partit però no per aquells que “solo tienen palabras de adulación y actos de servilismo para los que puedan saciar su hambre con un mísero pedazo de pan del presupuesto” havien de disgustar a aquells militants que compartien el rebuig de la línia insurreccional expressat pel Directori federal, així com la benevolència envers els radicals que periòdics com *La Independencia* havien defensat. Així, la retirada de Roca, Litrán i López de la comissió estaria motivada per la seva oposició a aquells que com Lostau, Rubau o Roig i Minguet, havien fet palesa des de la Junta Municipal i altres instàncies llur rebuig a qualsevol entesa amb partits monàrquics i que, en el fons, no rebutjaven una política “d'acció”. Al capdavant, la necrologia que va escriure Roca sobre Joaritzí (això sí, molt més ben redactada, més reflexiva i menys pamfletària), si bé posava molt més èmfasi en l'activitat periodística i política de Joaritzí, incidia en els mateixos aspectes de la seva vida explicitats en el manifest de Rubau (l'episodi del diputat adreçant-se al poble de Madrid en ocasió de l'aprovació de la llei sobre les quintes el 1869 està descrit de manera molt similar en tots dos treballs)²⁰⁹.

Els republicants transigents i la il·legalització de la Internacional

A primers d'octubre va caure el govern radical de Ruiz Zorrilla. *La Independencia* no ho va lamentar, ja que havia desaprofitat la benevolència dels republicans per efectuar les reformes promeses. El nou ministeri, presidit pel progressista Malcampo, fou qualificat de “Ministerio chubasco” pel periòdic barceloní, i el considerà “la primera grada construïda por la Unión Liberal para entronizarse”, tot pronosticant la ingovernabilitat del país a causa de les creixents divisions entre els partits que havien portat la monarquia amadeuista, ja que a Espanya, “si existe el sistema monárquico

²⁰⁹ Manifest de Rubau i Viñas a *La Imprenta* 20-10-1871, ed. tarda; comunicat de Roca, López i Litrán a *La Independencia* 23-10-1871, ed. matí.

constitucional, los partidarios del mismo se hacen con sus actos sus mayores enemigos”²¹⁰. La caiguda del govern radical va accelerar la divisió dels progressistes entre els seguidors de Sagasta i els de Zorrilla. El periòdic federal barceloní se’n va fer ressò publicant i comentant els manifestos que els dos líders de l’antic partit de Prim adreçaren a l’opinió pública²¹¹.

El govern Malcampo, mentre intentava guanyar temps per preparar l’accés de Sagasta al poder, va promoure la il·legalització de la Internacional, una mesura que uniria els agitats rengles progressistes i que comptaria amb el suport dels conservadors de diversa procedència, alhora que posaria a prova als republicans, contribuint potser encara més a la seva divisió i consegüent afebliment. Abans que tinguessin lloc els debats parlamentaris, *La Independencia* publicà dos articles amb el títol genèric de “Las clases conservadoras ante la Internacional”. El diari mai no havia sintonitzat amb les posicions dels internacionalistes i havia quedat molt decebut del resultat del Congrés Obrer celebrat a Barcelona el 1870, on havia triomfat l’apoliticisme de la classe obrera, rebent dures crítiques del seu predecessor *El Independiente*. Ara, però, retreien a les classes dominants europees (i, és clar, a l’espanyola) la seva actuació repressiva envers la Internacional. Pel redactor del periòdic federal (Roca?), la línia més assenyada hauria estat la del debat ideològic, “oponer doctrinas a doctrinas”, oposar arguments basats en la llibertat i la fraternitat a les “conclusiones exclusivas y excomunicadoras” dels internacionalistes, i satisfer les reivindicacions més immediates i factibles de la classe obrera, cosa que hagués pogut neutralitzar “la parte más exagerada y neo-aristocrática” de la “novísima iglesia socialista”. Insistent en el paral·lelisme entre les formes dels internacionalistes i les de l’església, admetia que la manera dogmàtica amb què sovint es presentaven els principis de la Internacional i d’altres “manifestaciones socialistas”, amb les seves “fórmulas de anatema, hostilidad e intervención (...) a imitación de los concilios”, haguessin pogut crispar els nervis dels integrants de les classes acomodades, però els acusava de no haver sabut destriar el gra de la palla, d’haver-se deixat encegar per les passions i no haver sabut distingir entre “lo factible y lo ilusorio, entre lo inmediato, lo más remoto y lo intermedio”. Perquè, en el fons, la Internacional era perillosa per les classes conservadores no a causa del seu atac a la religió, a la moral establerta, a la idea de pàtria, és a dir, a tots aquells elements “espiritualistes” que

²¹⁰ *La Independencia* 7-10-1871, ed. matí.

²¹¹ *La Independencia* 19-10-1871, ed. matí, pel manifest sagastí i mateix dia, ed. tarda, pel dels zorrillistes.

conformaven l'ideologia conservadora: “Al revés, con su afán de riquezas y goces materiales (del que dan ejemplo corruptor a las clases jornaleras) nos indican que las cuestiones sobre la propiedad son las que más les afectan y aterrorizan. (...) Esta cuestión material de la propiedad es la que más exaspera a las clases conservadoras (que oficialmente truenan contra el materialismo), (...) a estas clases que tanto han transformado la propiedad”, desamortitzant no només els bens del clergat “sinó también los bienes de beneficencia y los de propios” no a benefici de les classes desvalgudes o de la nació, sinó “en beneficio de los ricos, es decir, de sí mismas o de su aristocracia capitalista”. El que més els espantava era la possibilitat de redistribució d'aquesta propietat tan còmodament adquirida, ja que “temen que esta transformación les arrebataría el poder y el predominio que otra transformación anterior les dió y quieren conservar (...)”. L'article acabava condemnant de forma contundent la il·legalització de la Internacional, però, com era característic en el pensament republicà benèvol, associant-la a la voluntat dels governants de desviar l'atenció de problemes més immediats i lligant-la amb l'inici d'una política obertament reaccionària:

“La prohibición y condenación de las doctrinas y de la propaganda pacífica de la Internacional en España es ilegal, es injusta; es impolítica; es peligrosa; es un pretexto para iniciar una reacción unionista, y para distraer al público de las cuestiones políticas y administrativas, de las cuestiones de economías, de hacienda y de moralidad de las cuales se ocupa más de lo que quieren los reaccionarios de la situación, los calamares [els sagastins] y los ex-montpensieristas”²¹².

La defensa de la Internacional que els republicans efectuaren en el decurs dels debats celebrats a les Corts va merèixer els elogis de *La Independencia*. El seu corresponçal a Madrid va escriure:

“En pocos parlamentos del mundo se tratará de manera más alta la cuestión de la Internacional. Ni el discurso de Castelar en lo político, ni el de Pi en lo económico, ni el de Salmerón en lo científico o filosófico, tendrán rivales dignos”. Aquests discursos foren publicats pel periòdic barceloní com a suplement, com ho fou també el que pronuncià Lostau sobre la mateixa qüestió. *La Independencia* publicà també el text complet dels acords adoptats pels delegats de la A. I. T. reunits llavors a Londres, amb comentaris altament elogiosos²¹³.

Els republicans, com era previsible, no van poder impedir la il·legalització de la Internacional, i aviat es trobaren abocats a la preparació de les eleccions municipals previstes pel desembre. No trigaren a rebrotar les tensions entre les juntes de districte i

²¹² “Las clases conservadoras ante la Internacional”, *La Independencia* 26 i 27-10-1871, ed. matí.

²¹³ Comentari del corresponçal a Madrid a *La Independencia* 3-11-1871, ed. matí; discurs de Salmerón com a suplement de *La Independencia* 5-11-1871, ed. matí; discurs de Pi, a *ibid.* 9-11-1871; el de Lostau a *ibid.*, 19-11-1871, ed. matí; text dels acords de l'A. I. T. a *ibid.*, 17-11-1871, ed. matí.

el grup representat pel CRDF i *La Independencia*. Ja a finals de novembre, el periòdic federal sortia al pas de la crida que les juntes feien als correligionaris sobre la necessitat de no prendre part en els comicis, instant als correligionaris a anar “compactos y unidos a las urnas”, tal com aconsellaven “nuestros intereses políticos y locales y nuestro Directorio”. El CRDF llançà també una crida a la participació, desautoritzant el retraïment propugnat per les juntes:

“(…) no podemos, en conciencia, aplaudir ni menos prohijar el temperamento adoptado por los que, enardecidos por levantadísimos deseos, aspiran a que el partido republicano pliegue por unos instantes su gloriosa bandera, y permanezca con los brazos cruzados contemplando como los partidos monárquicos usurpan la noble investidura que simboliza la suprema voluntad del pueblo (...)”²¹⁴.

Les autoritats municipals barcelonines (l’ajuntament “militar”), però, amb l’objectiu d’afeblir el vot republicà, havien confegit una redistribució dels districtes electorals municipals molt desfavorable per als federals. Davant d’aquestes arbitrietats, el CRDF presentà un recurs contra “la monstruosa trituración de los antiguos colegios electorales” efectuada pel consistori “gamindesco”. Alhora, l’agrupació transigent va confegir una candidatura composta per “ciudadanos rectos, probos y de intachable republicanismo”, tot afirmant que no tractava d’imposar a ningú les seves opinions i que es limitava a “recomendar” la seva llista. Entre els noms que hi apareixien hi havia Conrat Roure pel districte 1r, Fermín Villamil, López Bernagosi i Gonçal Serraclara pel 2n o Manuel Angelon pel 3r²¹⁵. La candidatura del CRDF no va trigar a ser combatuda per la junta dels districtes, com era d’esperar, però, a més, va anar perdent membres. Diversos militants van fer pública la seva determinació de no formar-ne part, entre ells, el propi López, que manifestà en un comunicat publicat a *La Independencia* que ja s’havia negat a figurar a la candidatura en la reunió que tingué lloc al local del Cercle de la qual va emanar la llista electoral. Altres correligionaris inscrits a la candidatura del CRDF van manifestar la seva voluntat de sotmetre’s a les avantvotacions, i, al ser derrotats, sol·licitaren els vots per aquells que havien sortit triomfants. Militants propers a les juntes de districte atacaren durament al Cercle Federal del carrer de Raurich acusant als seus dirigents de voler imposar una “tiránica acción contra la soberanía de los republicanos”, i de no acceptar els resultats de les avantvotacions que

²¹⁴ *La Independencia* 25-11-1871, ed. matí (exhortació del periòdic federal a anar a les urnes) i ed. tarda (crida del CRDF a la participació).

²¹⁵ Comunicat del CRDF a *La Independencia* 2-12-1871, ed. tarda.

els districtes celebraren, “resolviendo ellos allá en sus conciliábulos y publicándolo después, la mutilación de lo votado en el distrito”²¹⁶.

A començaments de 1872, *La Independencia* feia un balanç del primer any de la monarquia amadeuista, amb motiu de la recepció oferta pel rei als cossos colegisladors. Com hom podria suposar, traçava un quadre molt negatiu de l’evolució política seguida fins llavors. El regnat d’Amadeu s’havia traduït en “la ilegalidad erigida en sistema”, amb unes Corts “hijas del ministro de la Gobernación”, i, malgrat tot, ingovernables, com s’havia demostrat amb la successió de quatre governs diferents “sin que el último de ellos tenga mejores condiciones de estabilidad que los que le precedieron”, amb la suspensió del Congrés i amb una imminent dissolució a la vista. En termes d’administració, el país havia estat testimoni de l’increment del pressupost de despeses, la creació de nous tributs i el restabliment dels consums, sense que tot plegat aconseguís frenar l’augment del dèficit. Deixant aflorar tot el seu pesimisme, l’article acabava definint la situació política i social com “el marasmo, la descomposición”, i veient com s’albirava cada cop més “la reacción más feroz”²¹⁷.

La “unió republicana” i la lluita entre el comitè i les juntes de districte

La convocatòria de l’Assemblea Federal prevista pel març de 1872 va esperonar als republicans de Barcelona a superar les cròniques divisions que patien des de feia tant de temps. El 7 de febrer, un nombrós grup de republicans, entre els quals es trobava Roca i Roca, va signar un comunicat en què proposava una candidatura d’unitat (d’ “unió republicana” en deien) per representar-los a l’Assemblea, formada per F. Pi i Margall, Josep Anselm Clavé i Joaquim Escuder. Aquesta iniciativa duia la signatura d’uns setanta militants, entre els quals hi havia antics intransigents com Antoni Altadill, Gonçal Serraclara i Antoni Feliu i Codina al costat de la plana major del Cercle Republicà, és a dir, *transigents* com Josep Mª Torres, Innocenci López Bernagosi i Fermín Villamil²¹⁸. De fet, representava un primer pas en la recomposició del federalisme barceloní, en uns moments en què les estructures organitzatives presentaven un alt grau de desgavell. No hi havia llavors ni un comitè local elegit regularment ni un

²¹⁶ Crítiques al capteniment del CRDF en un dur comunicat d’Antoni Faura, *La Independencia* 7-12-1871, ed. matí.

²¹⁷ “La primera recepció”, *La Independencia* 5-1-1872, ed. matí.

²¹⁸ El comunicat fou publicat a *La Independencia* 10-2-1872, ed. matí, a la secció “Boletín republicano”.

comitè provincial. El màxim òrgan federal continuava essent la Junta Municipal Federal interina, que com sabem, estava formada per representants de tots els districtes de la ciutat. Arran del manifest que el Directori del partit havia emès, i d'acord amb les instruccions en ell contingudes, la Junta interina va decidir de convocar eleccions per elegir el comitè local. *La Independencia*, erigint-se en portaveu de tots aquells que desitjaven la unió dels republicans de Barcelona, va posar de manifest la necessitat d'escollir un comitè que superés les passades divisions i treballés per aconseguir la tant ansiejada unitat. El suport amb què comptava aquesta iniciativa es posà a prova en les votacions que tingueren lloc en els diferents districtes de la demarcació de Barcelona per tal d'elegir els seus representants a l'Assemblea federal. En molts d'ells no hi va haver dispersió de vot, obtenint Pi, Clavé i Escuder gairebé el mateix nombre de sufragis i amb algun vot escadusser emès per altres candidats, però en uns quants (a alguns districtes de Barcelona ciutat, a Granollers) obtingueren votacions no menyspreables Rubau, Lostau, F. Puigjaner, Pascual i Cases i F. Villamil, entre altres²¹⁹. L'èxit obtingut en l'elecció de representants a l'Assemblea Federal va satisfer les expectatives dels promotors d'aquesta "Unió Republicana" ("los setenta", com els anomenà *La Independencia*), de manera que van confegir una candidatura de cara a les eleccions per escollir finalment un comitè local. El periòdic federal va considerar que s'havia realitzat "de hecho" la fusió entre antics transigents i intransigents, però ara calia consolidar-la "reuniendo o fundiendo los principios constituyentes de una y otra fracción", evitant escrupulosament, però, de caure en "el exclusivismo" i en el "mandarinaje". Sembla que les dues fraccions pactaren punts concrets a l'hora de formar la candidatura pel comitè, entre ells el compromís d'unir els militants en base a la honradesa i la intel·ligència i sense propòsits exclusivistes, i la creació d'un centre republicà que havia de ser el punt de reunió de tots els correligionaris. (Així ho manifestà retrospectivament Antoni Feliu i Codina, afegint a més –cosa que resulta menys versemblant- la professió de fe intransigent i no tractar la qüestió del jurament, que llavors ja no s'exigia a les corporacions populars). Els mateixos setanta militants (Roca altre cop entre ells) que havien proposat la candidatura d'unió republicana feren ara públic un manifest en el qual donaren a conèixer la composició de la llista per al comitè local. En la seva declaració d'intencions, manifestaven la seva voluntat de "concluir con toda perturbación entre nosotros", tot admetent que, si bé en temps

²¹⁹ Resultats de les votacions a les seccions 1ª i 2ª de Barcelona a *La Independencia* 13-2-1872, ed. matí, i als districtes de la demarcació de Barcelona a *ibid.*, 14-2-1872, ed. matí.

anteriors hi havia pogut haver justificació per les posicions oposades que havien mantingut diverses fraccions federals, ara que la reacció amenaçava amb més força que mai, ara que “la revolución ha muerto”, només la unió entre tots els republicans podia permetre al partit de fer front a la perillosa conjuntura en què es trobava el país. Aquesta candidatura, deien els setanta, avançant-se a la previsible crítica d’alguns sectors de la militància, no era “bandera de una agrupación” sinó el fruit d’un “maduro exámen hecho a la luz de nuestro amor a la causa republicana”. La presència de Clavé, Antoni Altadill i A. Feliu i Codina, clars representants del federalisme intransigent, anava acompanyada de dirigents del CRDF com Josep Mª Torres i Rafael Coll i Remedios²²⁰.

Com era usual en aquells temps, aquesta candidatura no fou l’única que circulà. La majoria, però, estaven compostes de representants dels diversos corrents (transigents, antics intransigents i partidaris de les juntes dels districtes). Com de costum, també, diversos dels militants que figuraven en aquestes llistes van fer publicar comunicats en què demanaven la retirada de llurs noms. Entre aquests hi havia López Bernagosi, G. Serraclara, i Conrat Roure, integrants inicialment de la candidatura d’unió (dos membres més d’aquesta agrupació van declinar també de formar-ne part). Un dels comunicats de renúncia a formar part de candidatures estava signat per Modest Lafont, A. Abella i Artur Guardiola (un dels defensors de les juntes dels districtes), i en ell manifestaven la seva oposició a figurar en una candidatura “ecléctica, y por tanto, doctrinaria y enemiga de nuestras ideas y aspiraciones revolucionarias”. Declarant-se “demócratas, socialistas y ateos”, afirmaven que mai no formarien al costat dels “enemigos del proletariado”, protestant contra els autors de candidatures d’aquella mena. Encara més durs foren els termes en què protestà de la seva inclusió en una de les llistes (promoguda per uns anomenats “amigos de la unión republicana”) un grup de militants encapçalat per Rubau Donadeu. Començaven per declarar que ells no consideraven “necesaria ni siquiera conveniente” la unió d’elements que, si bé tenien per finalitat la República, diferien en aspectes crucials com les reformes a efectuar en favor de la classe treballadora. Afirmaven que no acceptarien mai els vots dels republicans individualistes, només els d’aquells que fossin partidaris de la revolució social. Per ells, no només no era convenient la unió dels republicans, sinó que

²²⁰ Manifest dels promotors de la candidatura d’unió republicana a *La Independencia* 2-3-1872, ed. tarda.

propugnaven “la separación completa en el campo republicano entre individualistas y socialistas”. Uns i altres, deien, només teneien en comú ser republicans²²¹.

Aquestes dissensions entre els federals van impulsar a la *Crónica de Cataluña* a proclamar l’existència d’un “cisma declarado en la comunidad federalista”. *La Independencia* va sortir al pas d’aquestes interpretacions concedint que, si bé era innegable l’existència de diferències entre grups diversos dins del federalisme barceloní, com de fet passava a tots els partits, de cap manera eren tan profundes com aquelles que havien fragmentat el partit progressista, de qui havia estat òrgan a Barcelona precisament la *Crónica de Cataluña*. El periòdic federal minimitzava l’abast de les dissensions, considerant-les obra de “ciertos hombres sin más méritos que su audacia” que s’esforçaven en “levantar cada día una nueva bandera o añadir a la antigua un lema cada hora”, amb el resultat que aquestes fraccions “tan díscolas como impotentes” s’estavellaven sempre contra la majoria sensata del partit. Assenyalava l’afirmació dels remitents del comunicat encapçalat per Rubau de no tenir res més en comú amb els individualistes que el fet de ser republicans per desmentir el “cisma” considerant el partit federal “perfectamente ligado” entorn a l’aspiració de veure proclamada la República, insistint en la contradicció subjacent en advocar alhora per la completa separació dins del camp republicà entre individualistes i socialistes. Al mateix temps, rebutjava aquesta divisió “absurda y ante-diluviana” que insistien a proclamar alguns “espíritus populacheros”, indicant que els múltiples problemes socials havien originat l’aparició de diferents escoles de pensament, utòpiques unes, pragmàtiques altres, però amb el fet en comú de ser “todas socialistas”, entenent per aquesta característica la tendència a reformar “con un fondo más o menos radical” les estructures socials. De fet, el “credo” socialista, escrivia l’articulista, no estava definitivament formulat encara, ni de bon tros, però el punt important era que a la pregunta de si era socialista el partit federal, de si pretenia donar solució a les qüestions socials, la resposta era aclaparadorament afirmativa entre la seva militància, però amb la convicció que només en la República podrien trobar el terreny adequat per ser plantejades i resoltes. Per això els republicans havien de marxar units per assolir aquesta fita, independentment de l’escola “socialista” a la qual s’adcrivissin:

“Hoy en el terreno empírico discutiremos las doctrinas socialistas, dejando la práctica de las mismas y el agrupar en torno de ellas, en distintos bandos, a los que

²²¹ Comunicat de Lafont, Abella i Guardiola a *La Independencia* 2-3-1872, ed. matí; comunicat de Rubau et. al. a *ibid.*, mateix dia, ed. tarda. Abella era un dels col·laboradors de l’òrgan dels lliurepensadors, *La Humanidad*.

se interesan per la cosa pública, para cuando poseamos el poder, dentro de la República democrática federal, campo neutral para todas las tendencias de este género”²²².

Per més que circulessin diverses candidatures, la lluita quedà centrada entre la candidatura proposada pels “setanta” i la que fou acordada pels districtes, en què hi figuraven V. F. Simal, J. Viñas i Pagès, Rubau Donadeu i Artur Guardiola, entre altres. Les Juntes de districte sol·licitaren a la Junta Municipal (emanació de las de districte, com sabem) un ajornament de l’elecció, considerant que la pressa amb què s’havia convocat no els havia permès efectuar les reunions oportunes per designar els candidats, i, en aquestes circumstàncies, es podria donar el cas que “fuera impuesta al partido por cualquier agrupación de individuos [clara al·lusió a la candidatura d’unió republicana], una candidatura que no fuera la más legítima y genuína expresión del partido”. El 10 de març tingueren finalment lloc les eleccions, triomfant la candidatura d’unió per una majoria de 500 vots. La participació fou notable, tot i que menys nombrosa que en les eleccions del comitè de 1869. Francesc Calopa fou qui obtingué més vots (1.502), ja que figurava a les dues llistes (un cas no pas inusual, com hem vist a les eleccions del comitè del juliol de 1869), essent J. Ferrer i Comellas qui menys n’assolí dels components de la llista guanyadora (1.007). V. F. Simal fou qui recollí més vots per part de la candidatura dels districtes (740)²²³. Un cop constituït, el nou comitè, el directori del qual estava format per Clavé, Torres i Altadill, va fer públic un manifest en què expressava la seva voluntat de treballar per la unitat del partit a Barcelona, proclamant la “unión sincera, cordial, indisoluble entre todos los Republicanos demócratas federales”, afirmant que dintre del comitè i del partit hi tenien cabuda absolutament tots: ateus, deïstes, panteïstes i “los sectarios de todas las religiones conocidas”, els lliurecanvistes i els proteccionistes, els individualistes i els socialistes. I estaven convençuts d’això perquè, en un partit com el federal, pretendre “imprimir un carácter de permanencia e irrevocabilidad” a les opinions concretes que un grup de militants pogués expressar en un moment històric determinat i voler-les mantenir i, pitjor encara, imposar, sense tenir en compte les “circunstancias de lugar y de tiempo” no només xocava frontalment amb una de les característiques fonamentals del “partido del libre exámen”, sinó que era ignorar la “inflexible” llei del progrés. Conseqüentment, i en una curiosa inversió de les posicions defensades pels intransigents el 1870, declarava que “si

²²² “Ilusiones engañosas”, *La Independencia* 6-3-1872, ed. matí.

²²³ Resultats a *La Independencia* 14-3-1872, ed. matí i a *La Imprenta* 12-3-1872, ed. matí.

en los principios <<no cabe transacción posible>>, en la cuestión de conducta debe existir <<el tacto que las conveniencias del momento imponen>> a los partidos *militantes*”. Justament això era el que havien defensat Roca, els transigents i *La Razón* el 1870²²⁴.

L'impuls renovat d'unitat entre els republicans barcelonins fou saludat amb satisfacció pel Directori federal, en un telegrama tramès per Pi i Margall (president) i R. López Vázquez (secretari) en què els felicitava pel manifest del 29 de gener, “base de la Unión” (el primer comunicat dels “setanta”). Però no hi va haver massa temps per felicitacions, ja que les eleccions per diputats a Corts eren imminents. L'Assemblea federal, reunida els mesos de febrer i març a Madrid, havia acordat, després d'un intens debat, acceptar la coalició amb els radicals i els carlins, en un intent d'impedir que Sagasta, controlant llavors els ressorts del poder, aconseguís una majoria parlamentària clarament conservadora i fins i tot reaccionària. Sembla que els representants de Barcelona havien votat en contra de la coalició, que de totes formes mai no fou acceptada per molts militants i simpatitzants republicans. El flamant comitè va establir el procediment de les avantvotacions habituals, designant el dia 25 de març (un dilluns) per efectuar-les. Tanmateix, les dissensions entre els republicans no s'havien sufocat. En aquelles eleccions va aparèixer el partit socialista republicà, un dels promotors del qual fou Rubau Donadeu. L'aparició d'aquesta agrupació política va contribuir a dividir el vot federal, però no sembla que es produís una gran fuita de militants. És més, alguns dels militants que van aparèixer com a integrants de la nova formació van protestar de la seva inclusió en el nou partit en diversos comunicats que publicà *La Independencia*. Entre els signants d'aquests comunicats hi havia Roig i Minguet, que, malgrat les manifestacions anteriors sobre la separació entre socialistes i individualistes, declarava ara: “Soy socialista desde que soy republicano, así como desde que soy republicano soy ateo, pero creo que dentro de la República Democrática Federal es donde los de tan *extremas* ideas podemos proclamarlas y difundirlas”²²⁵. A més dels socialistes republicans, el nou comitè hagué de fer front a la continuada resistència de les juntes de districte, vençudes en les eleccions pel comitè però disposades a seguir fent sentir la seva veu a la ciutat de Barcelona. El 21 de març *La Independencia* va publicar un comunicat de la junta del districte segon en què convocava als correligionaris a efectuar l'avantvotació pel seu compte, ignorant així la convocatòria ja establerta pel comitè. La

²²⁴ Comunicat del comitè a *La Independencia* 20-3-1872, ed. matí (en cursives a l'original).

²²⁵ *La Independencia* 17-3-1872, ed. matí (en cursives a l'original).

reacció del nou òrgan dirigent del federalisme barceloní no es va fer esperar i l'endemà publicà al periòdic federal un enèrgic comunicat en què desautoritzava les actuacions de les juntes de districte. Pretenent posar fi al continu desafiament que plantejaven, el comitè encapçalat pels antics intransigents Clavé i Altadill afirmava que, si bé en el passat, quan el partit no comptava amb un comitè local, les juntes havien assumit un paper representatiu, en aquells moments no podien ser considerades més que “cuerpos consultivos”, l'existència, organització i atribucions dels quals havien de ser fixats pel comitè d'acord amb les bases organitzatives del PRDF. Considerant que corresponia “*única y exclusivamente* la iniciativa y dirección del partido” al comitè, es reafirmava en la seva convocatòria d'avantvotacions i declarava que no reconeixeria altres sufragis que els emesos en el dia i els llocs designats pel comitè “*qualquiera que sea la importancia, calidad y significado de las individualidades o centros* QUE INTENTEN PERTURBAR LA UNIDAD DEL PARTIDO”. Llançant un clar advertiment a les juntes, el comitè declarava que consideraria “perurbadores y enemigos declarados de la UNIÓN REPUBLICANA” tots aquells que “tiendan a introducir la discordia en vísperas de la presente batalla que ha de librarse contra el enemigo común”²²⁶. Com era d'esperar, les juntes de districte no van cedir en la seva oposició al comitè. La del districte segon (la de la Barceloneta) va declarar que “ [el comitè] ha desconocido el derecho indisputable, sancionado por una práctica constante y no interrumpida” que segons ella tenien els districtes de designar ells sols els candidats que els havien de representar i que havien de fer triomfar a les eleccions, instant als republicans de la Barceloneta a no assistir a l'avantvotació organitzada pel comitè, i convocant-los a una reunió per “determinar la forma” en què havien de designar candidat. I un comunicat publicat en nom de totes les juntes i adreçat “al partido de la localidad” declarava que no es dissoldrien ni permetrien mai que ningú atemptés contra llur autonomia²²⁷.

Fins llavors, Roca i *La Independencia* havien donat suport a la iniciativa d'unió republicana i, en conseqüència, al nou comitè local, malgrat intentar mantenir-se en una posició allunyada de les lluites intestines, en la línia encetada després de la desaparició de *La Razón* i *El Estado Catalán*. Ja hem vist, tanmateix, com havien adoptat una clara posició contrària a l'actuació de la Junta Municipal, emanació dels districtes, quan aquesta s'erigí en l'òrgan rector del federalisme barceloní. Però ara Roca va qüestionar

²²⁶ *La Independencia* 22-3-1872, ed. matí. Les cursives i majúscules són de l'original.

²²⁷ Oposició de la junta de la Barceloneta a *La Independencia* 25-3-1872, ed. matí; comunicat adreçat al partit a *La Imprenta* 26-3-1872, ed. tarda, signat per Josep Ventosa en nom de les juntes.

el procediment d'avantvotacions establert pel comitè, segons el qual els candidats havien de ser votats pels correligionaris independentment del districte pel qual es presentessin finalment. Des de les pàgines de *La Independencia* propugnà, en la línia de les juntes, que cada districte votés únicament el seu propi candidat. Arran potser d'aquestes crítiques, el comitè va fer publicar un aclariment sobre el procediment d'avantvotacions que no va satisfer tampoc el periòdic federal, però que al menys va fer que considerés que “con esta aclaración el comité se despoja del carácter dictatorial que había tomado enfrente de la voluntad de los electores”²²⁸.

Mentre el comitè s'esforçava a organitzar el procés electoral amb l'oposició de les juntes de districte, van sortir veus que posaven en dubte la conveniència d'aquella “unió republicana” encarnada pel nou òrgan. Encapçalaren aquest corrent antics membres de l'equip d'*El Estado Catalán* que van comptar amb el suport de *La Imprenta*. Aquest periòdic, que segons *La Independencia* començava a efectuar un cert gir cap al republicanisme abandonant la seva anterior inclinació “anfibiològica”, va qüestionar la solidesa de la unitat assolida adreçant-se als antics intransigents que s'hi havien adherit, acusant-los d'haver renunciat als principis que abans havien defensat i preguntant si la nova unió republicana acceptava la Declaració de la Premsa, amb una república unitària com a pas previ a la federal, o el jurament de la constitució monàrquica. Els al·ludits van replicar amb un comunicat en què negaven haver abdicat de cap dels principis que havien propugnat a *El Estado Catalán*, declarant que la unió republicana no era el resultat de cap coalició d'agrupacions o fraccions del partit, o de republicans partidaris de diferents sistemes, sinó “la reunión de agrupaciones y personas que estaban desunidas y enemistadas por infundadas apreciaciones nacidas de rivalidades, celos y desconfianzas”, en la qual tots els adherents defensaven els mateixos principis basats en “la confederación inmediata y directa de los Estados españoles”, en la república federal “sin intermediación de ninguna otra forma de gobierno”. Així s'havia declarat en les reunions “particulares y amistosas” que havien precedit a la unió, havent-se acceptat per tots plegats, tant per aquells que provenien d'*El Estado Catalán* com per aquells “a quienes se designava con el calificativo de transigentes”²²⁹. Però una part dels intransigents no havia acceptat aquell procés i aprofità les primeres actuacions del comitè i la continuació del conflicte amb els districtes per posar-se sense fissures al

²²⁸ Crítiques de *La Independencia* 24-3-1872, ed. matí, en un article no signat però amb tota probabilitat escrit per Roca; aclariment del comitè a ibid. 25-3-1872, ed. matí.

²²⁹ *La Imprenta* 24-3-1872, ed. matí, comunicat signat, entre altres, per A. Clavé i A. Feliu i Codina.

costat d'aquests i atacar amb contundència a aquells antics companys que ara dirigien el federalisme barceloní. En un comunicat signat entre altres per Lluís Carreras, Joan Pla i Mas, Pompeu Gener i Joan Martí Tarrats, manifestaren el seu astorament pel fet que antics redactors de l'òrgan del federalisme intransigent haguessin aparegut “dando la voz de unión y clamando el olvido de las antiguas discordias entre transigentes y intransigentes” precisament quan, segons ells, aquests darrers havien assolit el gairebé total suport dels militants barcelonins, després d'haver derrotat “completamente” als seus rivals i haver dotat al partit d'una organització “en extremo democrática”. Reduïen els vençuts (és a dir, el corrent representat pel CRDF) a l'activitat de la seva “plana mayor”, composta d'un grup d'ambiciosos que només volien utilitzar el partit per aconseguir càrrecs, i que maniobraven contínuament, sobretot en períodes d'eleccions, per obtenir la confiança, amb flagrants enganys, de la massa dels correligionaris, inequívocament intransigent. Buscant explicacions al capteniment dels intransigents del nou comitè, conjecturaven que aquests homes, preveient potser un “próximo cambio violento en el Estado”, havien volgut aplegar totes les forces individualistes “para contener un arranque socialista”. Però tots els elements de què disposaven els feia deduir que aquella unió s'havia realitzat no contra els “socialistes”, ni contra els intransigents, sinó contra la fracció encapçalada per Viralta, “presentado como un conspirador contra nuestro partido”. Motiu molt feble per unir els republicans barcelonins, ja que l'amenaça viraltista era fàcil de conjurar, com ja havia succeït en el passat, i que de cap manera justificava, segons ells, ajuntar-se amb “hombres de los cuales nos repugna hablar más”. Per tot això exhortaven als “intransigentes extraviados” a tornar amb els seus antics camarades i a desautoritzar els actes protagonitzats pel comitè fins llavors consistents en un manifest “desnudo de ideas”, susceptible d'interpretacions “republicano-unitarias” i fins i tot “monárquico-democráticas”, una “alocución autocrática” en l'afer de les avantvotacions, atacant els districtes i fornint un “apoyo firme” als seus enemics²³⁰.

Els preparatius electorals van continuar, malgrat aquestes polèmiques entre els federals barcelonins. D'acord amb la decisió de l'Assemblea Federal d'acceptar la coalició amb radicals i carlins, els tres partits van arribar a una entesa en el repartiment dels districtes de la demarcació de Barcelona, segons la qual corresponien als republicans tots els districtes de la capital excepte el primer (reservat als radicals). El comitè va fer públics els resultats de les avantvotacions que havia organitzat, quedant

²³⁰ “Al partido republicano federal de Barcelona”, *La Imprenta* 26-3-1872, ed. tarda.

constituïda la candidatura “oficialista” per F. Pi i Margall, E. Figueras, S. Soler i Pla i Rafael Boet. A més, no tots els militants del districte segon rebutjaven l’actuació del comitè, com demostrà un comunicat signat, entre altres, per Sampere i Miquel, J. Sempau Berenguer, E. Litrán i Geroni Fuillerat en què manifestaven la seva adhesió a la unió republicana i proclamaven haver seguit les directrius de l’òrgan dirigent del federalisme barceloní, rebutjant alhora el capteniment de la junta del districte. Les juntes van mantenir, però, les seves convocatòries pròpies per tal que cada districte tingués el candidat que obtingués la majoria en “libre y espontánea votación”, sense que el designés “ningún poder autoritario y centralizado”. La lluita entre el comitè i els districtes, complicada pel ressorgiment dels intransigents, va continuar en el decurs de tot el procés electoral, reflectint-se a la premsa en les polèmiques entre *La Imprenta* i *La Independencia*. Un dels episodis d’aquesta contesa implicà el districte de Terrassa, que havia nomenat J. Pla i Mas com el seu candidat. En una correspondència provinent de la ciutat vallesana publicada al periòdic de Roca, l’autor afirmava que Pla no hauria obtingut un suport tan clar si s’hagués publicat abans el comunicat que havia signat amb Carreras, qüestionant la unió entre els republicans, titllant d’individualistes aquells que l’havien promoguda, menystenint l’actuació de les grans personalitats del partit i permetent que el seu nom figurés al costat dels de Carreras i altres “cuyo dudoso republicanismo y manifiesta ambición” havien ocasionat el “desprecio de todo el partido”. Si Pla “se hubiera dado a conocer con semejantes tendencias” abans de l’avantvotació “quizá no hubiera merecido la alta honra de representar el distrito de Tarrasa”. En la seva rèplica, Pla desafià a *La Independencia* a revelar la identitat del corresponsal terrassenc o a assumir com a propis els seus atacs, qualificant-los de “venganza miserable”²³¹.

L’enrareda atmosfera en què es desenvolupà aquell procés electoral va causar confusió entre els electors republicans, fins al punt que *La Independencia* va denunciar que, malgrat totes les avantvotacions efectuades, molts dels votants federals encara no sabien a quin candidat havien de votar en el seu districte. Contribuïa a aquesta situació la decisió del comitè de fer votar una candidatura sense distinció de districtes, i el periòdic republicà va tractar d’orientar els seus lectors basant-se en les instruccions emanades del propi comitè, distribuint els candidats per rigorós ordre de vots obtinguts i assignant així Figueras al districte cinquè electoral i Soler i Pla al segon. Però el mateix dia, el comitè

²³¹ Correspondència des de Terrassa a *La Independencia* 28-3-1872, ed. matí; rèpliques de Carreras i Pla i Mas a *La Imprenta* 29-3-1872, ed. tarda.

feia pública la seva distribució de candidats, designant Soler al cinquè i Figueras al segon. Aquesta disposició del comitè va provocar una forta contestació, i des de tres fronts. La més previsible va provenir de la junta del districte, que va fer públics els resultats de les avantvotacions que havia organitzat, amb 537 vots per V. F. Simal i només 142 per la candidatura patrocinada pel comitè, proclamant candidat pel segon districte a Simal. La segona va sorgir d'un grup de militants encapçalats per Sempere i Miquel que rebutjà l'assignació de Figueras al segon districte, exhortant als electors del cinquè a votar-lo en lloc de Soler i Pla. Ho argumentaren recordant les directrius del comitè segons les quals s'havien d'assignar els candidats més votats als districtes més segurs (Figueras havia obtingut més vots que Soler). Resultava que, a més de l'existència de la dissidència republicana, el govern de Sagasta havia efectuat moviments per assegurar-se el triomf en aquella circumscripció fent que 2.000 soldats votessin allí. Hi havia el risc evident que la decisió del comitè deixés Figueras sense l'acta, com expressaren dramàticament: "(...) Ya lo veis, republicanos del 5º distrito, la expectativa que os ofrece la obra de mentida *unión* del comité es dejar fuera del Parlamento al jefe de nuestra minoria (...)". La tercera crítica va venir del periòdic d'en Roca (de la seva ploma?), que va mostrar de nou el seu desacord amb l'actuació del comitè en tot el procés electoral en termes contundents, tot manifestant que "nos duele su conducta" i declarant que "combatido hemos siempre los compadrazgos y los caudillajes, y no hemos de soportarlos ahora ni nunca".

Arran d'aquest allau de crítiques, Clavé, president de torn del comitè, va explicar en un comunicat els criteris seguits en les assignacions, basats en els resultats electorals de 1871 en els districtes respectius i la proporció de vots entre el candidat republicà i el monàrquic (4 a 1 en el districte 5è, 5 a 1 en el 2n). Per sort pel comitè, la dissidència dels districtes va quedar confinada al 2n. Sengles comunicats de les juntes del 1r i del 4rt manifestaren el seu acatament a les disposicions del comitè, tot i havent efectuat avantvotacions per propi compte, sense deixar d'expressar però la seva protesta contra "una corporación que en su afán centralizador y poco democrático pretenda ser única y exclusiva autoridad del partido en la localidad". La del districte 1r fins i tot va exhortar als seus correligionaris a votar pel candidat radical, Tomàs Fàbregas, respectant així els acords dels federals amb la coalició opositorista. Només els republicans socialistes van presentar candidats pels districtes 4rt (Rubau) i 5è (Bertomeu Canes)²³².

²³² Tots aquests comentaris i comunicats publicats a *La Independencia* 2-4-1872, ed. matí i tarda.

Tractant de posar una mica d'ordre en el desgavell electoral republicà, *La Independencia* va recomanar el vot pel candidat federal que en la primera jornada de votacions hagués obtingut major nombre de sufragis (que resultà ser Figueras). De fet, arran del perill d'acabar perdent l'elecció (el segon dia el candidat monàrquic superava als dos republicans), la junta del districte segon i el propi Simal acceptaren de retirar la candidatura i sol·licitar el vot per Figueras. El resultat final a Barcelona va comportar el triomf de tots els candidats federals (i també del radical Fàbregas) i va fer exclamar “¡Victoria en toda la línea!” al periòdic republicà barceloní, però a ningú no se li escapava que les escissions havien estat a punt de posar-la en perill. Per tal d'eliminar definitivament la dualitat de poder entre el comitè i les juntes, *La Independencia* va fer immediatament després de les eleccions una crida a la cohesió del partit a la ciutat. Descartant la possibilitat de concedir autoritat il·limitada a una persona o a un grup de reconeguts mèrits, solució vàlida per altres partits però no pel republicà federal (la “distinción” així atorgada “desde luego sería antidemocrática”), proposava determinar amb tota claredat les atribucions de totes les corporacions del partit i dels seus militants, els drets i deures de tots plegats, seguint les instruccions emanades pel Directori del partit, per tal d'omplir el buit que en aquells moments existia pel que feia a les competències dels diversos òrgans existents. Exhortava al comitè a fer el primer pas en aquesta direcció i a convocar fins i tot, si ho creia necessari, una assemblea local de totes les agrupacions del partit per tal de discutir “lo que mañana se convertirá en el pacto de nuestra unión, en el lazo de la concordia general”²³³.

De moment, l'exhortació del periòdic federal va haver de deixar pas a la constatació de l'eficàcia de les mesures coactives del govern de Sagasta. *La Independencia* es va fer ampli ressò de les tupinades comeses a diverses circumscripcions catalanes. Els resultats dels republicans, consegüentment, foren molt inferiors als esperats²³⁴. Resultava clar, per tant, que la coalició oposicionista havia fracassat en el seu intent, cosa que va ocasionar la insurrecció dels tradicionalistes, convençuts ja de la inutilitat de la via política per aconseguir els seus objectius. Pocs dies després d'acabades les eleccions, *La Independencia* va començar a informar de l'aixecament de partides carlines a diversos indrets de Catalunya i d'altres parts del territori espanyol. En un primer moment, però, el periòdic federal no va atribuir gran importància a la

²³³ “¡Victoria en toda la línea!”, *La Independencia* 6-4-1872, ed. matí

²³⁴ A Catalunya foren elegits 22 candidats governamentals per 12 d'oposició. Els federals van obtenir 42 escons a tot l'estat espanyol, per 62 els radicals i 38 els carlins. Els ministerials en van obtenir 211. (Dades extretes de Hennessy, op. cit, pàg. 162).

insurrecció, qualificant-la d' "algarada" que tenia poques possibilitats de prosperar fins al punt d'aventurar que "es muy probable que (...) no volvamos a ocuparnos de la insurrección carlista que creemos impotente, porque la nación rechaza sus ideas y sus hombres", afirmant que "la insurrección carlista se vence mejor afianzando y desarrollando las instituciones democráticas hasta sus últimas consecuencias, que no con bayonetas y cañones (...)".²³⁵

Aquesta primera impressió, però, va donar pas al cap de poc temps a la constatació de l'escalada en l'activitat dels carlins. La implicació del clergat en les partides absolutistes fou denunciada per *La Independencia* en diversos articles, exigint a la jerarquia catòlica espanyola un pronunciament clar sobre les activitats d'aquells sacerdots: "O el clero español está con los curas sublevados y con los partidarios del carlismo, o reprueba y condena a los primeros y es enteramente extraño a los segundos".²³⁶ El periòdic federal barceloní es va veure obligat a admetre que la rebel·lió adquiria proporcions de guerra civil a Catalunya, i ho va atribuir a la passivitat del sometent envers els escamots carlistes. La causa d'aquesta passivitat residia en el fet que els sometents "son desafectos a la causa de la libertad y fraternizan con los sectarios del carlismo". De fet, el periòdic en què escrivia Roca i Roca va acusar de complicitat amb els carlins a bona part dels membres del sometent. "El somatén cuenta en su seno con una mayoría carlista, tiene buen número de jefes pertenecientes a esta comunión política", i, si bé admetia que "hasta hoy no han favorecido a sus correligionarios", el fet constatable era que "el somatén por impotencia, pusilanimidad o simpatía deja de acosar a las partidas carlistas que hace más de un mes que recorren la provincia". Aquest capteniment contrastava vivament amb l'actuació del sometent en la persecució de partides republicanes temps enrera, palesant que, igual que els odiats mossos d'esquadra, "cuando se trataba de pegar a los liberales tenían la mano más dura". *La Independencia* no s'oposava frontalment a l'existència del sometent, en uns moments en què en els pobles només hi havia un "simulacro de milicia", però demanava canvis importants en a seva organització: havia de ser una vertadera "guardia rural", essent-ne els batlles "los jefes reales y positivos", en lloc dels "subcabos", que "a tantos conflictos de autoridad han dado lugar".²³⁷

²³⁵ "La algarada carlista", *La Independencia* 24-4-1872, ed. matí.

²³⁶ "La Iglesia militante", *La Independencia* 29-4-1872, ed. matí, i "Signo de los tiempos", *ibid.* 4-5-1872, ed. matí.

²³⁷ "La guerra civil y el sometén en la alta montaña", *La Independencia* 10-5-1872, ed. matí, i "Otra vez el somatén", *ibid.* 19-5-1872, ed. matí.

El 24 de maig el corresponal de Madrid va ressenyar la sessió del Congrés en què el govern es va veure obligat a presentar l'expedient de la transferència dels dos milions, destapant així les il·legalitats comeses per Sagasta. En paraules del corresponal, “para explicar (sin convencer a nadie) la desaparición de los fondos de la caja de Ultramar, ha tenido que decir que gastaba el dinero en *espionaje*”. L'escàndol que s'originà fou de tal magnitud que pocs apostaven per la continuïtat del govern.

El 30 de maig *La Independencia*, mitjançant el seu corresponal a Madrid, publicà el text íntegre del conveni d'Amorebieta, que els periòdics republicans i radicals de Madrid venien com a suplement. Dos dies després, el diari federal analitzà àmpliament el document. En opinió de Roca i els seus companys, Serrano havia demostrat “grande ineptitud”. Havia deixat que els cabdills “ya temporales, ya espirituales”, tornessin a casa seva “impunemente”, esperant tranquilament “mejor ocasión” per tornar a alçar-se en armes. Havia permès que la Junta carlista tractés amb ell, que era el cap del govern, “de potencia a potencia”, ridiculitzant la Junta Foral legítima, “demostrando que ésta, poca o ninguna estima merece del gobierno a quien sirve”. Havia comportat que la Junta rebel intervingués en la negociació de la indemnització de guerra, deixant els liberals d'Euskadi a mercè dels insurrectes, “quienes sobre haberles causado la extorsión consiguiente a su alzamiento, les obligan ahora a satisfacer los daños por ellos mismos en su perjuicio causados”. La seva ineptitud arribava a l'extrem de concedir el perdò a tots els oficials que s'havien passat al bàndol de Carles VII, reconeixent així “el derecho que tiene todo oficial a romper cada día la ordenanza” i, tanmateix, a ser readmès amb tots els seus drets si la temptativa no els sortia bé. A més, al no fer públic el propi govern el conveni, o bé no el coneixia, o bé l'havia amagat al país. Tant en un cas com en l'altre, “el duque de la Torre habría incurrido en grave irresponsabilidad”, ja que el seu càrrec no l'autoritava a concloure tractes d'aquesta mena, i el govern estava d'acord amb la seva decisió o no s'atrevia a donar explicacions. En qualsevol cas, “resulta seriamente comprometido el general Serrano”, mentre que el govern “ha hecho un papel desairadísimo”, afeblint notablement la causa liberal. El conveni només es podria justificar després de llargues i dures hostilitats, com havia succeït a la guerra dels set anys, o bé en el cas que Serrano i el govern haguessin considerat que la insurrecció tenia prou força com per abocar el país a una nova guerra en tota regla. Però, si aquesta era la situació, llavors les contínues declaracions triomfalistes, dient que la rebel·lió era

impotent, escassament organitzada, mancada d'efectius i d'armes, havien amagat la veritat a l'opinió pública. *La Independencia* es mostrava convençuda que, per més mentides que haguessin fet circular Sagasta i Serrano, la insurrecció estava confinada, bàsicament, a Euskadi i que, en tot cas, no tenia la capacitat de transformar aquell aixecament en una guerra civil generalitzada. Serrano havia incorregut en “una falta tan grave” que condemnava irreversiblement el govern que encapçalava. Els homes de Setembre del 68 semblaven voler aplanar el camí dels republicans, amb els seus incessants desencerts: “Rivero, desertando de las filas en que siempre había militado las libraba de su impuro contacto (...). Prim, desaparece violentamente para que Sagasta caiga envuelto en el expediente de los dos millones. Y Serrano, se hunde aplastado por el convenio de Amorebieta”. Malgrat aquest reguitzell de deshonroses caigudes, “la nación se sostiene incólume, confiando en el próximo cumplimiento de su ideal”, l'ideal republicà²³⁸.

El conveni d'Amorebieta va provocar una agre discussió entre Topete, parlant en nom del govern en absència de Serrano, i Ruiz Zorrilla, que, pocs dies després, renuncià a l'acta de diputat i es retirà temporalment de la vida pública. El corresponsal madrileny de *La Independencia* va considerar la renúncia de Ruiz Zorrilla com la prova de la disgregació del partit radical i el naixement del “partido republicano unitario o a lo menos, no federal”, encapçalat per Martos. Les conseqüències eren ben ombrívols per a la dinastia amadeuista: “La dinastía se ha quedado sin partido radical, la máquina gubernamental no funciona sin este elemento”.

Els radicals havien perdut la seva influència a causa de les seves contínues vacil·lacions. El seu partit es presentava com a liberal “cuando se le cerraban las puertas de la real morada”, es transformava en “palaciego” quan el rei li feia arribar el seu missatge: “Tronaba en el Circo de Rivas y rezaba el *confiteor* en el palacio de la Plaza de Oriente”²³⁹.

Suspensió de *La Campana de Gràcia* i primers números de *La Esquella de la Torratxa*

²³⁸ “Serrano”, *La Independencia* 1-6-1872, ed. matí.

²³⁹ Comentaris del corresponsal de Madrid sobre la disgregació del partit radical a *La Independencia* 3-6-1872, ed. matí; pèrdua d'influència dels radicals a “Zorrilla”, *ibid.*, 5-6-1872, ed. matí.

A finals d'abril de 1872, davant la creixent agitació carlina, fou proclamat l'estat de setge. Aprofitant aquesta situació d'excepció, el governador civil de Barcelona, Bernardo Iglesias, va ordenar la suspensió de *La Campana de Gràcia*, quan acabava de publicar la seva "Batallada" 106. L'acció governativa fou purament arbitrària, ja que Iglesias no va donar cap justificació de la seva decisió. Roca va explicar amb aquestes paraules la desaparició temporal de *La Campana*:

"Las circunstancias especiales que estem atravessant han fet que degués desapareixe, *per are*, lo popular peridióch <<*La Campana de Gracia*>>. / ¿Perqué? Allá s' ho sabrá l' autor de l' ofici, mediant lo qual se notificava á son editor la suspensió del mateix. Ja vehuen nostres lectores que l' época actual no es camp assahonat per comentaris de aquesta naturalesa".

Però ni ell ni López Bernagosi estaven disposats a cedir a aquella imposició, i van fer sortir a la setmana següent el primer número de "La Esquella de la Torratxa". Tal com Roca va escriure anys més tard, López va dir: "Està bé, no volen sentir *campanadas*, doncs sentiran *esquellots*".

El "nou" setmanari seguia estant elaborat pel mateix equip (escriptors i dibuixants) que *La Campana* i seguia, és clar, el seu mateix patró. La suspensió, però, en va fer variar en certa mesura el contingut. Si la repressió exercida pels representants del govern impedia durant un cert període d'expressar lliurement les idees republicanofederals, "creyém també –va escriure Roca– que si en los dias que corrém, se 'ns priva de dir lo que sentim respecte á uns, no se 'ns privará de exposar lo que opiném respecte á altres". Aquests altres eren els carlins, contra els quals es dirigiren les bateries de *L'Esquella*. A més de veure's obligats a refrenar la propaganda federal, Roca i López consideraven que, dels dos enemichs (una monarquia dirigida per liberals doctrinaris i el carlisme), el segon era en aquells moments el més perillós amb què s'enfrontaven els republicans: "Bé sabém nosaltres que 'ls governs doctrinaris, migrats péls defectes propis de sa mateixa naturalesa, no poden viure; convensuts estém de que acabarán per caure; pero sabém també lo que significa un moviment absolutista en l' ultim temps del sigle XIX (...)". Estaven disposats a "combatre ab la rahó tantas preocupacions, tant fanatisme, y á tallar ab má segura tantas esrecencias repugnants". Al mateix temps, sortien al pas d'aquells republicans que consideraven propícia l'ocasió per llançar-se ells també a la revolta, atesa la presumible feblesa del govern per fer front als dos aixecaments. Potser aquells que més impaciència tenien per arribar al poder qualificarien als homes de *L'Esquella* de "poch polítics" i els acusarien de "perdre una ocasió de realisar uns fins immediats que si son los séus, no son pas los nostres". Ells,

que no volien la República únicament “per seure á la taula del presupost”, desitjaven arribar a una República Federal “pura y lliure”, sense el llast de “compromisos ilegítims”, considerant que a un objectiu com aquell “no si vá per la marrada de las aliansas, ni guardats nostres passos per enemichs odiosos, sino pel camí dret y segur de la constancia, de la fé y de la inflexibilitat”²⁴⁰.

Aquesta declaració d'intencions degué èsser malinterpretada des d'alguns sectors, ja que en el segon número *La Esquella* es va veure obligada a expressar més clarament encara els seus propòsits:

“Combátre ‘ls carlins, baix lo punt de vista republicá, sens barrejarnos ni apoyar per res al actual govern, que es també un adversari de nostra causa (...). Retxassar ab tota la energia lo pensament que hi pogués haver de una aliansa estólida entre ‘ls enemichs de la llum y de la civilisació y ‘ls mes fervents adoradors de la llibertat, de l’ igualtat y del dret (...). Moralisar al poble, fentli veurer la gravetat de certs actes que en la apariencia de una victoria enganyadora, portan á una ruina segura y espantosa, es á lo que ‘s dirigiran nostras constants esforsos.”

Roca i López propugnaven seguir una política d’esperar i veure, considerant que era la línia que la majoria del partit aprovava:

“(…) la política, com los principis, nos aconsellan permaneixer ab los brassos crusats y en una actitud tranquila, convensuts de que en la qüestió que s’ está ventilant no hi devém estar per res los que en lloch de á la corona, prestém tribut al gorro-frigi. / Lo partit ha sabut compendre bé la nostra idea, no prestantse fins are á ser instrument de ningú, en un assumpto en que res hi guanyaria; y nosaltres al aconsellarli que perseveri en aquesta actitud creyém inspirarnos en sos sentiments, al mateix temps que ‘ns inspirém en la nostra conciencia.”²⁴¹

Precisament l’aparició de *La Esquella* va coincidir amb el desenvolupament de l’Assemblea Federal, que va atorgat plens poders a Pi i Margall per decidir la política que havia de seguir el PRDF. Aquest fet fou ressaltat per la publicació de Roca, que, malgrat mostrar-se disconforme amb la concessió de poder total a una sola persona (“Ningú com nosaltres es enemich de mides d’ aquesta naturalesa”), va admetre la necessitat d’aital capteniment en uns moments en què “ ‘l partit republicà necessita cohesió per tenir forsa, y unitat, per arribar segur al terme de son viatge”²⁴².

Quan Pi va aconseguir formar el nou Directori, donant entrada a partidaris d’accions de força com Contreras i Estévanez, cercant un difícil equilibri entre les dues tendències entre les quals es debatia el partit, *La Esquella* va mostrar la seva satisfacció per aquel

²⁴⁰ “A nostres lectors”, *La Esquella de la Torratxa* 5-5-1872 (nº 1) i “Bosqueig històric”, per “P. del O”, *La Esquella de la Torratxa* 11-3-1898 (nº 1000).

²⁴¹ *La Esquella de la Torratxa*, 19-5-1872.

²⁴² *La Esquella de la Torratxa* 12-5-1872.

pas que semblava representar la superació de les dissensions internes: “Creyém que s’ han conciliat ab tals noms las petitas diferencias de familia que per desgracia sobresurten entre nosaltres, y creyém també que d’ are en avant los republicans no tindrém mes que una voluntat pera seguir las órdenes de nostres jefes (...)”. El primer comunicat que va fer públic el nou Directori, la circular del 10 de maig, va refrendar la línia política defensada pel nou setmanari barceloní. A més d’afirmar que la Revolució de setembre encara no havia arribat a la seva conclusió, i que calia preparar-se per noves lluites, el Directori deixava clar que res no lligava als republicans ni amb els carlins ni amb els homes de la situació i feia una crida a seguir una política d’atracció. Al comentar aquesta circular, *La Esquella* va mostrar-se completament d’acord amb el contingut del document, tot recordant que “Sas ideas en lo fons, coincideixen ab las que estamparem en nostre primer número, encare que ab una forma menos concisa y bella”²⁴³.

En aquella primera etapa, *La Esquella* s’ocupà gairebé exclusivament de l’aixecament carlí. Els dibuixos de la portada, l’article que obria la publicació, els “Esquellots”, les poesies, tot tenia un mateix blanc. En aquesta ofensiva, foren objecte de particular atenció els sacerdots que s’havien unit als absolutistes. Gairebé no hi falta mai cap referència (de vegades bastant extensa) als “capellans trabucaires” en els quatre números que durà. El primer número encetava la secció “Retratos a la ploma. Los partidaris de la boina”, i el primer personatge descrit era un capellà, que li serveix a Roca per fer tot un catàleg dels vicis del clergat. Així, “pega cops de canya á las criaturas per ensenyarlosi la doctrina cristiana”, “enterra de mala gana als pobres” mentre en el enterraments dels rics canta “ab més defici que una cigala”, malgrat no cobrar del govern “té una vida regaladíssima”, ja que “Pren xocolate, esmorsa, dina, brena y sopa, y assegura que ‘ls temps son mals á las donas que tenen de fer bullir l’olla y mantenir una familia”, i, sobretot, “quan lo rey de las boinas comensa á bellugarse y arriba l’ hora de anar á despenjar lo trabuch”, s’arremanga la sotana, s’embolica bé el barret (“la téula”) i es posa al capdavant d’una partida. Un altre exemple el pot constituir el següent “Epigrama”:

“Un capellà en la montanya / lo dia dinou de maig / s’ estava dessota un faig / en una actitud estranya. / Havia perdut la manya / del dia ó de la diada / per l’ Iglesia celebrada, / quant rumiantne tot de cop / l’ hi cau una bomba aprop... / Era la Pascua... GRANADA”²⁴⁴.

²⁴³ “Lo nou directori ha parlat”, *La Esquella de la Torratxa* 19-5-1872.

²⁴⁴ *La Esquella de la Torratxa* 26-5-1872.

També són constants les al·lusions a Carles VII. La portada de la segona *Esquella* conté dues caricatures seves, la primera portant la boina de rigor, amb la llegenda “Carlos Set-té” a sota, i la segona sense la part superior del crani, quedant el seu cap com un recipient obert del que surt fum, amb la llegenda “Carlos Vuit”. La ferida que va rebre al combat d’Oroquieta fou interpretada irònicament per Roca: “Poch acostumatostumat á manejar armas, y entre la precipitació, al anarse á treure ‘l sabre, ‘l pobre.... devia tallarse”. No mancaren tampoc referències a motivacions crematístiques, a més de dinàstiques, per part del pretendent:

“Una carta de Pamplona que publican diversos periódichs diu que Carlos seté, al arribar aquí á Espanya, semblava que duya pochos cuartos. / Precisament porque ‘n té pochos, es que vé á nostra terra. / D’ altra manera no passaria ‘l temps pescant ab canya los quatre mil duros diaris”²⁴⁵.

Malgrat haver deixat ben clar que no hi havia cap contacte entre carlins i federals, la coalició electoral que havien pactat feia ben poc seguia perseguint als republicans, així com no cessaven tampoc les veus que els incitaven a llançar-se ells també a la lluita armada. En pot ser una mostra un seguit de diàlegs que, a mode de justificació del capteniment dels federals, va publicar *La Esquella* en el seu tercer número. Un d’ells es desenvolupava així:

“-¿No van anar á las urnas plegats carlins y federals? ¿Y donchs porque no han d’ anar plegats á la montanya?

-A las urnas varem anarhi sense compromisos pel dia següent, ab l’idea sols de treure sobre ‘l govern lo major número de diputats possible; á la muntanya no s’ hi pot anar sense aquests compromisos; y si ‘ls progressistas no varen tenir reparo en contréurels ab los unionistas, no podém nosaltres, y menos ab los carlins. No comprém tant cara una victoria que al cap de avall la tindré de franch”²⁴⁶.

L’estat de setge proclamat pel govern, en principi dirigit contra els carlins, fou emprat per destiur un gran nombre d’ajuntaments republicans. El periòdic de López i Roca no va deixar d’assenyalar aquestes arbitrietrats, denunciant que unes mesures d’excepció destinades a combatre la insurrecció carlista caiguessin al damunt de “corporacions tant lliberals com ho son las republicanas”, afegint aquest comentari, però, conseqüència de l’atmosfera del moment: “Per are callém, porque es inútil parlar quan á un hom se ‘l priva defer-ho. Ja vindrà el dia en que ressonarà la nostra véu de la manera deguda, ja que no es de presumir que s’ eternsi l’ estat de siti”²⁴⁷.

²⁴⁵ *La Esquella de la Torratxa* 19 (Oroquieta) i 12-5-1872 (carta de Pamplona).

²⁴⁶ *La Esquella de la Torratxa* 19-5-1872.

²⁴⁷ *La Esquella de la Torratxa* 26-5-1872.

L'amenaça de suspensió refrenà *La Esquella* d'adreçar les seves crítiques al govern, però la lamentable actuació de Sagasta, un dels personatges més antipàtics a ulls dels federals, oferí una escaleta que Roca aprofità. El número del 26 de maig s'encetava amb un dibuix de Sagasta portant una bola amb la llegenda "Presentación de 5000 carlistas", una caixa oberta de la qual van caient monedes amb la llegenda "Caja de Ultramar 20000000", una mena de tela amb la seva caricatura emportant-se un enorme sac també amb "20000000", enmig d'un fort vent que duu la inscripció "Opinión pública". A sota del dibuix es llegia: "Las darrerías d' aquest home son 4: La opinión pública, la bola dels carlins, los dos millones y la seva caricatura". A les pàgines interiors es descrivia la sessió del Congrés en què s'havia presentat l'expedient que contenia totes les il·legalitats comeses per Sagasta, les calúmnies orquestrades contra tota mena de persones (des de federals com Pi i Castelar fins al mateix rei Amedeo), acompanyades de violació de correspondència i falsificacions de diversos documents. "¿Se pot demanar –es preguntava l'autor de l'article, presumiblement Roca– mes imbecilitat, mes demencia y una cosa mes vergonyosa? ¡Y homes aixis son ministros de una nació tan generosa com la nostra!". La propagació per tot Madrid de l'escàndol que s'havia generat en la seu parlamentaria era ja "una rihuada [que] se 'n duya al Maquiavelo del tupé, que desde la revolució de Setembre no havia fet res mes que mereixe la vergonyosa mort que al fi ha tingut"²⁴⁸.

En aquell mateix lliurament de *La Esquella* (el quart), hom informava als subscriptors de la publicació d'un número extraordinari amb aquestes paraules: "Com que 'ls capellans fan la professó de Corpus, no volém ser menos nosaltres, y 'l dimecres que vé publicarem un número extraordinari, ab las caricaturas corresponents y demás original, algun d' ell alussiu á la festivitiat y lo restant com sempre á las circunstancias".

Malauradament, aquell número extraordinari no va veure mai la llum. *La Esquella*, com abans *La Campana*, va ser suspesa pel governador civil. López i Roca no van poder complir així la promesa de fer arribar als seus lectors aquell número extraordinari, però, amb només un dia de retard respecte a la paraula donada als lectors, van treure a la llum un nou periòdic en substitució de la suspesa *Esquella*, *La Tomasa*, nom d'una famosa campana de la catedral barcelonina. Després de les Batalladas i els Esquellots, les autoritats haurien d'escoltar ara Campanades. Igual que havia succeït amb *La Campana*, aquest cop tampoc li foren comunicats a López, com a editor responsable, els

²⁴⁸ "Última hora. Noticias extractadas de los periódichs de Madrid", *La Esquella de la Torratxa* 26-5-1872.

motius de la suspensió, que, tanmateix, “son fàcils de sospitar”. Roca i López, però, van voler deixar ben palesa l’arbitrarietat de l’acció governativa, puix que el contingut de la publicació suprimida so era gaire diferent de les informacions de la resta de la premsa, amb l’excepció d’estar escrita en català, i, potser a causa d’aquest fet, assolir una difusió més àmplia entre les classes populars.

“Res hem dit ni representat en nostre periódich –es llegia en el primer número de *La Tomasa*- que no haguessin dit no una sino mil vegadas ja, los demás periódichs de Barcelona, ab la sola diferencia que ells ho dihuen en *castellá*, que com se suposa ser llengua mes dolsa, tal vegada fa menos mal que dit en catalá, ab aqueixa franquesa y claretat del pá pá y del vi vi”.

Cercant les causes de la suspensió, van sospitar que la caricatura de Sagasta inclosa a la portada del darrer número de *La Esquella* podria haver impulsat l’actuació de l’autoritat, però n’havien circulat d’altres, publicades en mitjans escrits en castellà, sense que haguessin estat objecte de sancions similars, la qual cosa els reafirmà en la seva impressió que la llengua havia estat un factor decisiu en la repressió patida²⁴⁹.

Com la seva predecessora, *La Tomasa* es va continuar centrant en la insurrecció carlina. Les portades dels quatre números que sortiren feren totes elles al·lusió a Carles VII. La penúltima, per exemple, mostrava dos militars amb boina i espasa i un capellà amb el barret “de teula” i una pistola a la cintura inclinats damunt d’un mapa, amb la llegenda “D. Cárlos ha desaparegut del Mapa”, en referència a la fugida del pretendent després de la derrota d’Oroquieta. Potser allò que més hi predominà fou l’atac constant al clergat “trabucaire”. L’article de fons de la campanada 2 narrava la prèdica d’un sacerdot “d’aquells que acompanyan los sermons ab cada cop de puny, que la barana de la trona arriba á grinyolarne” i que “es l’ admiració de las donas, que sols á la Providencia saben atribuir l’ estranyesa de que sense que ‘l govern l’ hi pagui estiga tant rondaxó”. En els seus sermons crida contra els liberals, els revolucionaris, “ ‘ls que pendrán qualsevol nom, mentres ab ell pugan disfressar lo robo que cometen sobre ‘l clero, prenentli ‘ls béns, y sobre las familias prenéntlashi la pau y la tranquilitat de conciencia”. Per acabar amb les malvestats “d’ aquesta gent de taberna”, exhorta als oients a unir-se a Carles VII, que els donarà “dotze rals diaris y hasta las espartenyas”, per salvar la religió i la pàtria. Per vèncer les reticències dels feligresos, els explica que “qui combat per Déu no pot morir”, ja que els escapularis amb la imatge de la Verge de què van proveïts els carlins tenen la propietat d’esquivar les bales. A Navarra, afirma, no ha mort cap carlí, perquè tots en duïen. És Déu qui “ha fet aquest miracle”, i, amb

aquesta protecció, no morirà ningú que en porti: “Tots ne durán, vosaltres ne duréu, jo mateix ne duré, sense por als perills que pugan venir”. Llavors, un dels assitents s’alça i exclama: “Donch si vol fer la proba, aquí mateix la farém. Pénjisels y esperi, que vaig á buscar lo fusell”. S’aixeca un gran enrenou entre els presents, i moltes veus exhorten el capellà a fugir. Mentre un grup s’obre pas per llançar-se sobre el religiós, ell salta de la trona i “fug cap á la sagristía corrent com una llebra perseguida per una cáfila de galgos lleugers com los llampechs”. Mentrestant, l’esglèsia és escenari de “cops de puny, renechs, crits, desmayes, malediccions, injurias (...)”, de manera que “Pot dirse que vá ser un dels únichs díes que en aquella iglesia va dirse ‘l rosari ab devoció... aixó si, era ‘l rosari de l’ aurora’²⁵⁰. Una de les “Campanadas” (l’equivalent a les “Batalladas” de *La Campana*) descriu un diàleg entre dos sacerdots, en el qual s’expliquen les seves respectives gestes amb sengles partides carlins. L’un diu que “ab lo trabuch vaig matar á sis soldats y un sargento”, mentre que l’altre es vanta que “ab una burxada vaig fer saltar los budells de un tinent”. Quan s’acomaden, se’n van a dir missa i a veure si tenen algú per confessar. En una altre es relata una acció que té lloc en un poble d’Euskadi. Quan un dels vilatans va a demar al rector de la parròquia que vagi a “ajudar á bén morir l’ apotecari”, es troba amb aquesta resposta: “-Dupto que puga passar. Precisament á horas d’ are está ajudant á bén fusellar á un lliberal, que la sèva partida ha fet prés aquest dematí²⁵¹. La vida llicenciosa dels sacerdots també és objecte d’atencions, com aquest “Epigrama”: “Una majordon mare/ deya als fills ab molt dolor:/ -Ploréu al senyor rectó/ perque havéu perdut *un pare*”. O aquest altre: “Del seyor rectó s’ ha dit/ que ab la Tresona dormia,/ y ella diu que juraria/ que, estant junts, may han dormit²⁵²”.

Malgrat no haver pogut fer realitat una edició extraordinària de *La Esquella* pels voltants del Corpus, el primer número de *La Tomasa* contenia diverses referències a aquella festivitats. El següent diàleg en constitueix una d’elles: “-Diguim Sra. Tecla, no li sembla que las professons serán poch lluidas?/ -¿Perque senyor Ambrós?/ -Perque los capellans tenen feia á la montanya”. La processó, considerada per molts “animada, alegre”, i amb l’aliciet de veure “los gegants, las trampas, pendons lluits, nutridas músicas”, amb gran consum de cera i luxosa ostentació, no constitueix, però, res que s’allunyi de la vida quotidiana:

²⁴⁹ “A notres lectors”, *La Tomasa* 30-5-1872, i “Batallades”, *ibid.* 9-6-1872.

²⁵⁰ “Lo rosari de l’ aurora”, *ibid.* 2-6-1872 (les cursives són de l’original).

²⁵¹ “Batalladas”, *ibid.* 30-5-1872.

²⁵² “Epigramas religiosos” (que signa “L’ escolá”), *ibid.* 9-6-1872 (en cursives a l’original).

“Vostés no vehuen cada dia un ó altre que fa ‘ls *gegants*? no senten contá de alguns varias y distintas *trampas*? no s’ adonan per la Rambla de *pendons*, fins lluits alguns? no observan quanta *cera* y quanta *música* gastan molts? y no troban alguna minyona sovintet que ‘ls *enceri*? y luego, si van lo dijous al passetj de Gracia no hi troban *luxo*?”²⁵³

Els carlins, és clar, ocupen una part important de les columnes de *La Tomasa*. Ridiculitzats en la majoria d’ocasions, no hi manquen tampoc descripcions dels saqueigs i els crims comesos per les diferents partides. El període de publicació del setmanari coincideix, però, amb les setmanes immediatament posteriors al Conveni d’Amorebieta suscrit per Serrano amb la diputació a guerra dels carlins, quan les hostilitats havien cessat, temporalment, a Euskadi i Nafarroa (però no a Catalunya, on les incursions dels absolutistes sovintejaren). L’acord, que comportava l’indult per aquells que s’haguessin alçat en armes, no va satisfer gairebé a ningú, i la publicació de Roca i López va afegir al catàleg d’atrocitats dels absolutistes les amenaces, fins i tot de mort, de diversos capitostos carlins contra aquells correligionaris que l’acceptessin. Roca es permeté d’ironitzar sobre aquestes inclinacions fratricides, tot informant del capteniment en tal sentit d’un dels cabdills:

“Lo cabecilla Velasco tracta de fusellar á la Junta á guerra carlista que consentí ab lo conveni de Amorebieta. / Comprench molt bé que ‘ls carlins sigan aficionats á plantificar quatre balas al cap dels millors dels séus amichs./ Proclamant á Déu com proclaman, enviar una persona dels séus al Cel com mes abiat millor es lo mes gran dels favors que poden ferli”²⁵⁴.

Com havien fet ja a *La Esquella*, l’editor i els redactors de *La Tomasa* evitaren escrupulosament qualsevol expressió d’opinions de caire federal. Així, quan el setmanari es va fer ressò d’una informació de *La Lucha* (de Girona) sobre connivències entre federals i carlins en indrets com La Bisbal o Sant Feliu, va haver de mossegar-se la llengua, renunciant a rebatre directament aitals acusacions:

“Nosaltres coneixém molt los individuos que forman part del Ajuntament republicá de La Bisbal y es una vilesa suposar d’ ells lo que indica dit periódich, y contestaríam d’ altre modo si no estiguessim tancats dintre un circul de ferro y diríam també perque se han atrevit a entrar á poblacions tant lliberals, *tant federals*, partidas armadas que represenetan ideas tant robelladas y rancias y trobaríam las causas de’ aquet fenómeno allí hont existeixen que es ahont no las vol trobar *La Lucha* de Girona”²⁵⁵.

²⁵³ “Batalladas”, *ibid.* 30-5-1872 (en cursives a l’original).

²⁵⁴ Descripció d’atrocitats carlines, per exemple, a *ibid.* 9-6-1872; amenaces contra els signataris del Conveni a *ibid.* 16-6-1872.

²⁵⁵ *La Tomasa* 9-6-1872 (cursives de l’original).

La lluita contra els monàrquics, però, era la raó de ser de *La Campana* i les seves substitutes, i el Conveni d'Amorebieta representava un caramel massa llaminer. Per començar, només trobà defensors entre els partidaris de Serrano (conservadors i *fronterizos*), com ressaltà *La Tomasa*, emprant fàcils però eloqüents jocs de paraules:

“-Quin gran *conveni* ‘l de Amorebieta! deya un fronterís.
-¡Vaya un *conveni*! Responia un federal. No ha *convingut* als veraders lliberals, tampoch la *convingut* als carlins. A no ser que haja *convingut* á n’ en Serrano, no entench sisquiera perque dú ‘l nom de *conveni*”.

La circumstància de ser el duc de la Torre cap del govern i alhora tenir el comandament suprem de l'exèrcit desplegat al nord va ser objecte de comentaris irònics de la publicació políticohumorística:

“-¿Qui judicará á D. Francisco Serrano, general en gefe del exèrcit del Nort, per haver proposat un *conveni* com lo de Amorebieta? -¿Qui vol que ‘l judiqui? D. Francisco Serrano, president del consell de ministres. Al cap de vall, ell es qui está millor enterat d’ aquest assumpto”.

Sagasta recolzà el capteniment de Serrano, esperant potser que la polèmica desfermada fes desviar l’atenció de l’afer dels dos milions, i obtenint com a contrapartida que el general manifestés acceptar la línia política seguida per *l’home del tupé*. Aquest *quid pro quo* no va ser desaprofitat pels homes de *La Tomasa*:

“En Sagasta en lo Congrès defensa lo *conveni* de Amorebieta fet per en Serrano./ Aquest en cambi declara acceptar la política del ministeri Sagasta./ Desd’ are quedarà modificat aquell ditxo de l’ olla que demana á la payella que s ‘aparti per no enmascararse”.

La indignació provocada a Madrid pels termes del *conveni* derivà en agres discussions al Congrès. Ruiz Zorrilla, com ja hem assenyalat anteriorment, renuncià al seu escó i es retirà momentàniament de la vida política (retirada sobre la qual, no podia ser d’altra manera, ironitzà el setmanari republicà, assenyalant que “alguns hi tenen de aprendre”, especialment “Los *tupés* y ‘ls *tupetes*”). L’enrenou acabà amb l’aprovació de l’acció de Serrano per part de la cambra, malgrat l’aferriada oposició de les minories republicana i radical. Roca va interpretar el vot de la majoria com un intent de perpetuar l’estat de coses existent, conservant així el poder:

“Vé lo de Amorebieta. Tothom crida./ Vé en Serrano. Parla en lo Congrès. Dona las explicacions suficients per alcansar de la majoria un vot de confiança./ -¿Vol dir que la majoria queda *convensuda*?/ -Si senyor, queda *convensuda* de que es precis que la cosa s’ aguanti tal com está./ -Ay! Ditxós lo dia en que tots nos convensem de lo que convé”²⁵⁶.

²⁵⁶ Ibid., en cursives a l’original.

Serrano, però, no va ser capaç de manternir-se molt més temps en el poder. El 16 de juny *La Tomasa*, en el que constituïria el seu darrer número, a causa de l'autorització del governador per a la reaparició de *La Campana de Gràcia*, inserí una “Ultima hora” en què informà de la caiguda del govern. Basant-se en extractes dels periòdics de Madrid, traçava un quadre molt precís i notablement objectiu, atesa l'adscripció política del setmanari, de la crisi per la qual passava la monarquia amadeuista. La caiguda de Serrano havia estat ocasionada per la negativa del rei a signar un decret de suspensió de les garanties constitucionals presentat pel duc de la Torre, “fundantse en que ha vingut á regnar ab la Constitució y no senza la Constitució y va dir mes, que si no era posible lo govern Constitucional, que s' elegís un altre rey; pero que ell estava lligat per un solemne jurament”. Els rumors d'abdicació “son constants y sembla que van augmentant”. Amedeo havia convocat els principals líders polítics per esbrinar si era encara possible un govern constitucional o bé creien arribada l'hora d'una dictadura. Alhora, havia sondejat els radicals per saber si estaven en condicions de formar govern. Els conservadors li havien deixat clar que veien inevitable la dictadura i que una resolució de la crisi amb una situació radical “fora antiparlamentaria”. El rei havia enviat emissaris a Tablada (on s'havia retirat Ruiz Zorrilla) i a Logronyo, per oferir la presidència del consell a Espartero, amb l'esperança que fos capaç d'unir els fragmentats rengles progressistes. *La Tomasa* afegia una informació telegràfica de darrera hora, segons la qual el rei s'havia decidit per un govern radical²⁵⁷.

Roca i Roca contra la minoria federal de l'ajuntament

A finals de juliol de 1872 es produí una picabaralla entre dos dels regidors de la minoria federal de l'ajuntament de Barcelona, traslladada per tots dos a la premsa i que implicà acusacions de mala gestió en els afers municipals. Els dos protagonistes foren Miquel Gonzàlez i Narcís Buxó, curiosament els dos que ocuparien el càrrec de batlle el 1873. Gonzàlez, que havia presentat una dimissió que no li havia estat acceptada, després de més d'un mes de no assistir ni als plens ni a les reunions de comissió, es presentà al consistori el 23 de juliol i denuncià diversos fets, entre ells, la retirada d'una quantitat bastant elevada dels fons municipals referenciada en un simple paper amb el

²⁵⁷ Citacions referents al Conveni d'Amorebieta a *ibid.* 9 i 16-6-1872.

vist i plau de l'alcalde Rius i Taulet, en el qual, però, no s'especificava la seva destinació. Buxó s'apressà a explicar que els diners (4.890 pessetes) s'havien emprat en la compra d'una partida de cansalada (entre 80 i 100 quintars) introduïda sense abonar els drets corresponents, amb la intenció de desenmascarar el frau comès i que ja havien estat reingressats a la caixa municipal. Gonzàlez va publicar un primer comunicat refutant la resseya d'aquesta sessió publicada a la premsa, responsabilitzant Buxó de l'ús irregular d'aquells diners. Buxó replicà amb un altre escrit, en el qual afirmà que la compra d'aquella partida de cansalada havia servit per seguir el fil d'una trama de defraudació que havia arribat fins al negociat encarregat de recaptar els drets d'entrada d'articles com aquell, un dels responsables del qual, confessant tàcitament la seva culpabilitat, s'havia fet escàpol. Alhora, acusava Gonzàlez de voler protegir al cap del negociat, amic seu, de les imputacions que li eren fetes, i no s'aturà aquí. L'acusà també d'haver cercat el benefici personal o d'amics seus en diverses proposicions que havia presentat quan encara assistia a les reunions. Els dies següents foren testimonis d'un encreuament de comunicats cada cop més durs entre tots dos, reafirmant-se Gonzàlez en les irregularitats en l'ús de fons públics (la comissió d'hisenda mai no havia acordat efectuar aquell pagament, ni havia estat reemborsat com declarava Buxó, i a més, si havia descobert una partida introduïda il·legalment, el seu deure era decomisar-la, no comprar-la) i el seu contrincant en les per ell discutibles actuacions amb afany de lucre de Gonzàlez, afegint antigues brames, com la seva dimissió del comitè federal de 1869 per por de perdre els clients carlins pels quals imprimia un diari. Després de diversos dies d'aquesta guerra bruta, el propi consistori es va veure obligat a tractar de les acusacions de Gonzàlez. A proposta de regidors tant de la majoria monàrquia com de la minoria republicana, acordà atorgar un vot d'agraïment a Rius i Taulet i a Buxó no només per les explicacions que havien donat en el ple a la denúncia de Gonzàlez, sinó també perquè la seva actuació en aquell afer demostrava "extraordinario celo e interés" en l'administració dels cabals comuns. Alhora, votà també una declaració en la qual hom expressava haver vist "con sumo disgusto" el capteniment de Gonzàlez. Les dues proposicions foren aprovades gairebé per unanimitat, amb l'únic vot en contra del federal Corrons. Però tot seguit l'ajuntament aprovà el reintegrament de les 4.890 pessetes de la compra de la cansalada entrada de contraband, producte de la venda a parts iguals de la partida a les Presons Nacionals i a la Casa Correccional, decidint que

el “pequeño déficit” que n’havia resultat fos cobert amb arbitris de l’impost de consums²⁵⁸.

L’intercanvi d’acusacions i contraacusacions entre els dos regidors republicans s’havia desenvolupat principalment a les pàgines de *La Imprenta* i *La Independencia*. El periòdic federal barceloní s’havia limitat a inserir els comunicats, sense fer cap comentari. Després de l’acord del consistori, però, Roca i Roca publicà un article en el qual s’ocupava a fons d’aquest assumpte i prenia partit inequívocament per González. Començà per explicar que allò que havia començat com una qüestió personal havia esdevingut de domini públic des del moment en què la corporació municipal s’havia pronunciat, “dividiéndose en dos campos”, en un dels quals situava González i Corrons, i a l’altre, tota la resta. El consistori, amb la seva decisió, s’havia adherit a “la infeliz defensa” que Buxó havia fet des de la premsa. Emetent un vot de censura contra González “por un acto de celo recomendable, cuya significación, aunque hubiese resultado infructuoso, aplaudiría Barcelona entera”, havia comès “la torpeza insigne” de mostrar-se contrari a la fiscalització pública dels seus actes. Destriant el gra de la palla, filtrant dels comunicats dels dos regidors federals “las salidas por el atajo que ostentan a granel en especial los del señor Buxó”, i eliminant les insinuacions i “detalles controvertidos”, els fets donaven la raó a González. De les actes municipals es desprenia que Rius i Taulet i Buxó havien retirat les 4.890 pessetes de la caixa municipal sense autorització de la comissió competent (la d’hisenda) a finals de maig, i que aquest quantitat no s’havia reingressat fins a començament d’agost, desmenint la versió de la desviació “momentánea” defensada per Buxó. Independentment de l’ús que se n’hagués fet, argumentava Roca, aquest capteniment “es dar pie a toda clase de suposiciones, es dejar establecido que puedan repetirse *distracciones* de fondos de esta especie”, desvirtuava “el buen régimen que debe observarse en la gestión administrativa”, abonava com a mínim la informalitat en l’administració i, amb la seva censura a aquells que ho denunciaven públicament, feia planar la sospita d’actuar amb impunitat. No negava que l’adquisició de la cansalada havia permès identificar al responsable del frau. Però, basant-se en una acta de la comissió, que reproduïa literalment, deixava ben clar que, a causa del mal estat de la mercaderia, no s’havia pogut vendre en subhasta pública, i així s’havia hagut de cedir a la Presó i al

²⁵⁸ Comunicats de González a *La Imprenta* 27-7, 3-8-1872 (tots ed. matí); comunicats de Buxó a *ibid.* 28-7, 1-8-1872; ressenya de la sessió de l’ajuntament amb el vots de gràcies i de censura a *La Imprenta* 3-8-1872, ed. matí.

correccional per un valor inferior al de compra (cada institució havia pagat 2.000 pessetes). Tot i havent recuperat la quantitat que el propietari de la partida havia abonat al funcionari corrupte, l'operació havia generat un dèficit de 390 pessetes, que era el que s'havia de cobrir amb l'impost de consums, segons l'acord municipal, completant el reguitzell d'irregularitats comeses en tot aquell afer.

Allò que més el desilusionà no fou, però, la mala gestió dels fons públics palesada en aquest cas, sinó l'actuació de la minoria federal. De fet, els regidors republicans s'havien reunit, amb la presència tant de Buxó com de Gonzàlez, per analitzar la situació, però només Corrons s'havia oposat als acords adoptats, donant-se el cas que la validació de la gestió de Rius i Buxó i la censura del capteniment de Gonzàlez havien comptat amb l'aprovació de gairebé tots els edils federals. No era la mena d'accions que Roca havia esperat dels seus correligionaris, i ho expressà sense embuts. “Nosotros esperábamos de la minoría republicana de nuestro Municipio –va escriure el periodista terrassenc- que con su celosa intervención en la gestión administrativa se acallarían las eternas hablillas a que desde tiempos remotos venía dando lugar la conducta de nuestros ayuntamientos. Creímos que su misión se reduciría a fiscalizar, y que en caso de que uno de sus miembros, como actualmente ha sucedido, cometiera una inmoralidad, cualquiera que fuese, se apresurarían a dejarle aislado, siendo los primeros en protestar contra la misma, en nombre del partido que representan”. Roca, doncs, com molts dels seus correligionaris, atribuïa als federals un elevat grau de moralitat en la gestió dels afers públics, com a tret diàfanament diferenciat dels monàrquics. Mitjançant el sufragi universal portarien als llocs de responsabilitat del municipi, de la diputació provincial i, en un futur molt proper, de l'Estat, homes de conducta rigurosament irreprotxable, que, amb la seva curosa administració, acabarien amb la corrupció i el malbaratament propis del règim monàrquic. Per això no podia deixar passar sense més ni més l'actuació del federal Buxó, en connivència amb el sagastí Rius i Taulet. Certament, no era el primer en denunciar la mala gestió dels republicans: els intransigents d'*El Estado Catalán* ho havien fet a bastament amb el consistori de majoria republicana el 1869. Però la presa de posició de Roca en aquest afer exemplifica la seva independència de criteri respecte del mateix grup de què formava part. Tampoc no era cap novetat en ell. Ja hem vist com havia qüestionat enèrgicament l'actuació del comitè local a les eleccions de març, una corporació que havia lluitat per fer elegir i amb la qual compartia moltes posicions. Ho hem de veure poc després, quan, malgrat el seu allunyament dels plantejaments de les juntes de districte, censurarà el tracte del comitè envers elles. Certament, mai no

abandonà la línia seguida pel CRDF i el comitè, així com tampoc no qüestionà les decisions del Directori del PRDF, però en moments puntuals no vacil·là a deixar ben clares les seves opinions, encara que s'apartessin de les idees d'aquells òrgans amb els quals, tanmateix, s'identificava²⁵⁹.

El clímax de l'enfrontament entre el Comitè i els districtes

A començaments de juliol el comitè local de Barcelona va instar als districtes de la demarcació a elegir els seus representants per tal de constituir el comitè provincial, omplint així un llarg buit pel que feia a l'organització del partit. A mitjans de mes, mentre encara no s'havia acabat del tot el procés, el propi comitè local, que exercia alhora les funcions de provincial interí (com ja havia succeït anteriorment amb la Junta Municipal delegada dels districtes), decidit a acabar d'una vegada amb l'oposició dels districtes, va decretar la dissolució de les juntes de districte. En un sec comunicat, es remetia a les bases acordades a l'Assemblea Federal de 1871 i a la confirmació de la consulta que havia tramès al Directori sobre aquest punt particular, que li reconeixia autoritat suficient per a determinar les atribucions de les juntes i fins i tot per a decidir sobre la seva mateixa existència, cosa que realment feia al considerar que no eren "esenciales". Reblant la decisió adoptada, dissolia també les comissions electorals creades a cada districte per efectuar les eleccions pel comitè provincial, acabada ja la seva feina²⁶⁰.

Com era d'esperar, la dissolució de les juntes va aixecar vives protestes. *La Imprenta* va qualificar d' "ukase" el comunicat del comitè. El mateix diari republicà barceloní, molt probablement per boca de Roca i Roca, malgrat adherir-se a la posició de l'òrgan federal, va mostrar el seu desacord sobre la manera en què havia actuat, tot declarant que "no podemos menos que lamentar la forma en que se procede [a] la disolución de las Juntas de distrito, y menos tratándose de correligionarios entre los cuales nunca están de sobras la cordialidad y el trato cortés y atento". Pocs dies després, Antoni Altadill assumia tota la responsabilitat pel comunicat de dissolució, defensant llur necessitat ("debiendo reivindicar la autoridad del Comité tantas veces desconocida por

²⁵⁹ "J. Roca y Roca", "Nuestros concejales", *La Independencia* 4-8-1872, ed. matí.

²⁶⁰ Convocatòria del comitè local per elegir representants al provincial a *La Independencia* 5-7-1872, ed. tarda; publicació dels resultats de l'elecció a *ibid.* 10-7-1872, ed. matí; comunicat del comitè decretant la dissolució de les juntes a *ibid.* 12-7-1872, ed. matí.

las Juntas”) però disculpant-se per “la forma demasiado autoritaria” en què estava redactat. Descarregant de responsabilitats als seus companys, presentava la seva dimissió com a membre de la corporació. Això no va evitar que la junta del districte de la Barceloneta (una de les més combatives, com ja hem vist) rebutjés de forma contundent l’ordre de dissolució acusant alhora als membres del comitè d’actuar de forma “despótica y a todas luces arbitrarias”, negant-los absolutament la confiança i declarant que els integrants de l’esmentada junta “les retiran por completo sus poderes”. El comitè va acordar no acceptar la dimissió d’Altadill i es va reafirmar en la seva determinació de dissoldre les juntes en un comunicat signat per tots els membres del comitè excepte Altadill. Davant la insinuació de *La Imprenta* que tot el comitè es disposava a dimitir, assumint així la responsabilitat col·lectiva que segons el diari radical li pertocava, *La Independencia* va desvetllar el rerefons que creia deduir en l’afer, al qualificar aquestes insinuacions de “manifiesto afán de alentar a los llamados *intransigentes* de nuestro partido en contra de los que proclaman y profesan *benevolencia* al actual gobierno, al gobierno a que *La Imprenta* sirve”²⁶¹.

Mentre rebrotava la lluita entre el comitè i les juntes, i arran dels imminents preparatius electorals, Roca i Roca va publicar un article a *La Independencia* en el qual exposava la seva opinió sobre quin havia de ser el capteniment del comitè en aquella conjuntura. Començava per recordar les circumstàncies de les anteriors eleccions del març, en què únicament “por un acto de patriotismo que no se lleva a cabo siempre que se desea” s’havia aconseguit la victòria, i que, d’haver persistit en la seva actitud la junta del segon districte, no s’hauria assolit. Deia després que la dissolució de les juntes s’havia efectuat “en una forma muy poco adecuada”, menys pròpia d’un partit com el federal que d’altres amb aspiracions absolutistes, i que, de fet, havia aconseguit l’efecte contrari al desitjat, al encoratjar la seva resistència “cobrando súbito movimiento lo que se trataba de enterrar para siempre”. El periodista terrassenc instava al comitè a no oblidar “ciertas conveniencias”, és a dir, a deixar anar llast envers les juntes, cosa que, si bé podria representar un “aparente sacrificio”, les forçaria a demostrar si eren dignes de tals “conveniencias”. Exposava més àmpliament del que ja havia fet llavors les seves crítiques a l’actuació del comitè en l’anterior procés electoral, fent planar veladament l’acusació de tenir candidats oficials i de voler-los imposar al partit “valiéndose de

²⁶¹Crítica del diari federal a la forma amb què el comitè dissol les juntes a *La Independencia* 13-7-1872, ed. matí; comunicat d’Antoni Altadill a *ibid.* 15-7-1872, ed. matí; resistència a la dissolució de la junta de la Barceloneta a *ibid.*, mateix dia, ed. tarda; resposta a les insinuacions de *La Imprenta* i comunicats del comitè a *ibid.* 19-7-1872 ed. matí.

aquellos medios que cubriendo ciertas apariencias, no son por esto menos ilegítimos”. Manifestava la seva esperança que actués amb “completa imparcialidad” i es limités a les seves funcions directives, “dejando neutral el campo a sus representados”. També esperava que no mantingués la seva posició de llavors, organitzant les avantvotacions en bloc en lloc de fer-les per districtes. L’avantvotació global, segons Roca, “concede (...) una facultat extraordinaria al comité, cual es la designación por sí y ante sí de los candidatos para cada uno de los distritos”, exposant-se així a la sospita de reservar els districtes més segurs als candidats “más afectos a los miembros de esta corporación”. Al ser el candidat electe representant exclusiu del districte que l’escollia i no de la ciutat, argumentava Roca, era absolutament lògic que cada districte elegís el seu propi candidat. Però, a més d’aquestes consideracions, tenint en compte que les acusacions principals de tots aquells que li negaven la representació del partit a Barcelona es basaven en que pretenia absorbir les facultats que corresponien als militants dels districtes, Roca exhortava al comitè a desactivar-les prenent les mesures adequades, fent que “no encuentren siquiera los que las sostienen un palmo de tierra en que mantenerse en pie”. Si després de seguir la línia que propugnava “subsisten aún los perturbadores”, vaticinava el jove periodista, es trobarien aïllats i “callarán, mudos de sorpresa”, afegint que “los pocos secuaces que por estravío hasta entonces les siguieran habrán desaparecido”²⁶².

Però els “perturbadores” no estaven disposats a cedir fàcilment en el seu enfrontament amb el comitè. El mateix dia que es publicava l’article de Roca va aparèixer una al·locució escrita per membres de les juntes de districte que va ser enganxada en forma de cartells a diversos indrets de la ciutat i publicada per la premsa barcelonina, amb excepció de *La Independencia*. En el document es convocava a la militància republicana a celebrar una reunió per tal de decidir les accions a emprendre després de la darrera acció del comitè, alhora que es ventilaven antics comptes pendants contra notoris transigents com Joan Tutau. Els cartells impresos acabaven a més amb una postil·la, amb l’encapçalament de “Nota buena”, directament adreçada al periòdic federal:

“Sepa la democracia republicana de Barcelona que el *soi disant* periódico federal LA INDEPENDENCIA se ha negado a publicar este escrito, pidiendo, torpe, cuán poco nos conoce, que suprimiéramos el mencionar la traición que a la milicia republicana hizo el JUAN TUTAU, de odiosa memoria [en el decurs de la insurrecció de 1869]”.

²⁶² “J. Roca y Roca”, “Al comité local”, *La Independencia* 10-8-1872, ed. matí.

La Independencia, i Roca amb ella, es trobava doncs en el punt de mira dels defensors de l'autonomia dels districtes. Va reaccionar a aquella al·lusió directa exposant primer les raons per les quals no havia acceptat de publicar aquell comunicat. Contenia “diversas reticencias”, deia eufemísticament, que podrien ocasionar rèpliques que haurien de ser també, com l'escrit original, publicades de franc –com feia sempre el periòdic federal– a la secció “Boletín republicano”, “en perjuicio de nuestros intereses”, desmentint rotundament que es tractés d'una qüestió de personalismes a causa de l'atac contra Tutau. Després, el diari republicà es va apressar a publicar comunicats de diversos militants en defensa de Tutau en el decurs dels dies següents (però també, *noblesse oblige*, algun de molt crític, com el tramès per Avel·lí Brunet). I un cop celebrada la reunió (el diumenge 12 d'agost, al teatre de la Sarsuela) va publicar una ressenya, signada molt probablement per Roca i Roca, en què ironitzava sobre l'escassa concurrència que va aguantar el míting fins al final i sobre les decisions llavors adoptades. En aquella reunió els assistents, de fet els partidaris i defensors de les juntes, per acabar amb el “cisma” que s'havia obert dintre del partit i “fundar la unión sólida y estable” de tots els seus militants, van acordar el nomenament d'una comissió amb l'encàrrec d'entrevistar-se amb el comitè i amb representants de les juntes per tal de convocar eleccions per escollir un nou comitè, dissolent així tant l'òrgan encapçalat per Clavé com les juntes de districte i “señalando a todas las corporaciones sus respectivas atribuciones”. Si el comitè no acceptava la proposta, la comissió havia de seguir endavant unilateralment amb la convocatòria d'eleccions. Evidentment, el comitè va rebutjar allò que considerava una imposició d'un organisme ja dissolt, negant-se a reconèixer la “coexistencia o simultaneidad de Juntas y de Comité” en els termes plantejats en l'esmentat míting. *La Independencia*, ja en to més seriós, es va congratular de la dissolució de les juntes pronunciada en aquella reunió però va desqualificar la iniciativa de voler procedir a una nova elecció de comitè local, ja que la corporació llavors vigent havia estat elegida democràticament imposant-se precisament a la candidatura recolzada per les juntes. El to de l'article inicial del periòdic sobre el míting de la Sarsuela va provocar una irada rèplica per part d' *El Comunista*, periòdic aparegut feia poques setmanes (i que va tenir curta durada), que duia el sotstítol de “Diario Republicano Democrático Federal Socialista”. La comissió emanada del míting estava formada, entre altres, per Rubau, Roig i Minguet i F. Puigjaner, participant els dos darrers en la publicació de l'esmentat periòdic i que ja havien fet ben palès el seu desacord amb el comitè encapçalat per Clavé. Ara exhortaven als seus correligionaris a

participar en l'elecció que propugnaven, tot defensant la legitimitat de la reunió i dels acords presos allí²⁶³.

Sortint al pas de tots aquells atacs i retrets, Roca va publicar un article a *La Independencia* en què exposava ben clarament la seva posició respecte a la situació plantejada per la rebel·lió de les juntes. Primer de tot, manifestava la intenció d'ocupar-se de la “lamentable escisión que algunos se han empeñado en producir en nuestro partido” amb “completa imparcialidad” i allunyat de qualsevol afecció personal. Anant al gra, creia que els partits “militantes” que es proposaven assolir objectius “deben obedecer ciegamente a la organización que a sí mismos se impongan”. Faltar a aquest principi equivalia a “ser perturbador”, i aquells que així actuaven s'exposaven a aparèixer com a “enemigos del partido a que se glorian pertenecer”. Per a Roca, no podia haver-hi més que una alternativa: “O se pertenece a un partido, aceptando todas sus leyes, o se sale de sus filas y se va al silencio de la vida inactiva.” Si les regles internes es consideraven inadequades o errònies, “se sacrifica a ellas la individualidad”, o s'acataven de moment, tot esperant l'ocasió de canviar-les quan una majoria del partit així ho considerés. Exposava detingudament després les bases acordades en l'Assemblea federal de 1871, fent veure clarament que d'elles es deduïa que era competència del comitè local decidir si havien d'existir juntes de districte. Feia referència a més al text de la resposta del Directori a la consulta efectuada pel comitè local en què especificava que aquest tenia “autoridad bastante” per determinar les atribucions de les juntes “y aún para deliberar y acordar sobre su existencia”. “De qué servirían en esta capital –es preguntava Roca– las Juntas de distrito, existiendo un Comité local único?” No s'oposava a que els districtes conservessin llur autonomia “en cuestiones electorales y otras de la misma naturaleza”, com de fet, en part potser a causa de la pressió del mateix Roca des de *La Independencia*, havia fet ja el comitè local, corregint el procediment d'avantvotació tan criticat en les anteriors eleccions: “En esta cuestión estuvimos al lado de los distritos, y allí mismo nos hallaríamos en la actualidad, de existir los mismos motivos que en aquella sazón”. Rebutjava completament, en canvi, la dissolució del comitè exigida en la reunió de la Sarsuela. No només atenint-se un cop més a les bases del partit, sinó a causa de la nul·la

²⁶³ Comentarís a l'al·locució apareguda en nom de les juntes a *La Independencia* 11-8-1872, ed. matí; comunicats en defensa de Tutau a *ibid.* 11 i 12-8-1872, ed. matí; comunicat d'Avel·lí Brunet a *ibid.*, 14-8-1872, ed. matí; reunió al teatre de la sarsuela a *ibid.* 12-8 i 13-8-1872, ed. matí; comunicat de les juntes del districte adreçat al comitè local informant-lo dels acords adoptats en el míting i resposta del comitè a *ibid.*, 13-8-1872, ed. matí; polèmica amb *El Comunalista* a *ibid.*, 14-8-1872, ed. matí.

representativitat que concedia als militants allí aplegats: “Mucho distan de ser mayoría en nuestra ciudad los doscientos, trescientos, mil ciudadanos, que más no podían caber en el local, que tal fallo pronunciaron en el *meeting* celebrado el último domingo en el teatro de la Zarzuela” (els organitzadors havien xifrat l’assistència en 4.000 persones, i l’article inicial del diari de Roca l’havia rebaixat a menys de 200). Però si aquesta fracció del partit canalitzava el seu malestar amb el comitè de manera democràtica, tractant de disminuir el seu suport entre la militància, aillant-lo i forçant-lo a dimitir, deia el jove periodista, tal capteniment no podria ser qualificat de pertorbador, ni podria ser susceptible de fer entreveure “desordenados apetitos y ridículos afanes de mangonear y evidenciarse”. Insistent un cop més en la seva intenció de no voler entrar en la “cuestión personal”, Roca afirmava clarament la voluntat d’independència del periòdic del qual era redactor respecte a qualsevol fracció o agrupació del partit:

“Nosotros censuramos al Comité actual, cuando de censura le creímos digno, y seguiremos haciéndolo así en adelante, pues antes que todo tenemos el especial empeño de acreditar el título de nuestro periódico. Pero muestra misma *independencia* nos lleva a condenar con toda energía a los que tan mal avenidos con las bases de nuestra organización, tan contrarios al espíritu y a las prácticas democráticas, tratan ahora, como otras veces lo han hecho ya, de sobreponerse, por medio de la audacia y de la gritería [sic], a las corporaciones elegidas legalmente, y que tienen en esta cuestión el deber, no ya el derecho, de mantenerse en los cargos que el partido libremente les confiara”²⁶⁴.

Tot aquell enrenou es produïa enmig dels preparatius electorals, i la contesa entre els *oficialistes* i els *dissidents* es va traslladar a diverses circumscripcions de la demarcació de Barcelona. Ignorant les instruccions del comitè provincial, el districte de Sant Feliu de Llobregat va nomenar Rubau com a candidat. De la mateixa forma procediren els de Mataró i Castelldefels. El comitè provincial es va negar a reconèixer la validesa d’aquests procediments convocant avantvotacions a tots aquells districtes en què s’haguessin presentat diversos candidats republicans (com passava als llocs esmentats), prèvia reclamació dels electors, seguint les indicacions del Directori Federal. Al mateix temps, la comissió surgida de la reunió del teatre de la Sarsuela va començar a trobar entrebancs. Francesc Puigjaner, que era allora membre del comitè provincial (representant dels Afores) i de la comissió, va comunicar la seva dimissió de tots dos organismes “harto de engaños y decepciones” (per bé que al·legant motius de salut davant el comitè provincial). La pròpia comissió va acabar per desistir del projecte

²⁶⁴ “J. Roca y Roca”, “El comité local y las juntas de distrito”, *La Independencia* 15-8-1872, ed. matí (en cursives a l’original).

d'eleger un nou comitè adduint “obstáculos insuperables gracias a los manejos y amaños de adversarios no muy leales”, havent estat incapaç de trobar locals adequats per celebrar les eleccions i reconeixent la pèrdua de temps que representaria tal procés essent imminents els comicis per Diputats a Corts. En conseqüència, els seus membres declararen en un comunicat la necessitat de deixar en suspens l'acord adoptat, sense renunciar però a tornar a la càrrega un cop acabat el procés electoral, “después del qual convocará al partido a un gran meeting para que o ratifique el acuerdo, lo modifique o tome otro nuevo”. Ahora, defugien qualsevol responsabilitat que sobre ells i les juntes poguessin fer recaure “los parciales del comité” si es produïa un fracàs electoral a Barcelona²⁶⁵.

Malgrat totes aquestes dificultats, a la capital del Principat el comitè només va haver-se d'enfrontar a la presentació de J. Paúl y Angulo pel cinquè districte, disputant-lo a Soler i Pla (com en les eleccions de març, no presentaven candidat al districte primer, i la resta de la candidatura estava constituïda per Figueras –ara sense discussió al districte segon-, Pi i Margall i J. Mª Orense). El comitè es va mostrar satisfet dels resultats del primer dia de l'elecció, lamentant però que una part dels correligionaris del districte cinquè mantingués la candidatura de Paúl y Angulo i recomanant el vot per Soler. En aquest districte va circular també un “libelo” que atacava a aquest darrer, fet que va comportar la publicació a *La Independencia* d'una protesta signada per Arabio Torre, Litrán, Vallès i Ribot, F. Sunyer i Capdevila i López Bernagosi entre altres. El resultat final significà un nou èxit al resultar elegits tots els candidats, malgrat la dura oposició de Paúl²⁶⁶.

Abans de les eleccions i mentre es desenvolupava el conflicte entre el comitè i les juntes de districte, el darrer número que es va publicar d' *El Comunalista* contenia una comunicació signada per “Anselmo Guardiola” (potser una errata, ja que en realitat es tractava d'Artur Guardiola) en què l'autor referia un incident ocorregut amb alguns socis del Cercle Republicà llavors instal·lat al carrer de Sant Pau, i en particular amb López Bernagosi, que pot il·lustrar el grau de confrontació existent llavors dintre del federalisme barceloní. Adreçant-se a un grup que parlava de les eleccions, i com que un dels assistents afirmés que el “ticket” electoral havia estat confegit pel comitè local,

²⁶⁵ “La Comisión nombrada en el MEETING republicano del teatro de la Zarzuela a sus correligionarios”, *La Independencia* 16-8-1872, ed. matí; pugna entre el comitè provincial i diversos comitès de districte a *ibid.*, 16, ed. matí, 17, ed. tarda, 18, ed. matí, i 20-8-1872, ed. matí i tarda; comunicat de Puigjaner a *ibid.*, 21-8-1872, ed. matí.

²⁶⁶ *La Independencia* 26-8-1872, ed. matí i tarda.

Guardiola acusà als dirigents del CRDF d'haver-lo preparat “puesto que todos los hombres que continúan siendo del Comité están adheridos a la fracción que representa el Casino”, acusant-los de ser “los mismos perros que cambian de collar para mayor comodidad a media función”. López va rebatre iradament aquella acusació, i els dos homes es van embolicar en un agre intercanvi de retrets personals. Guardiola va desqualificar amb duresa les posicions defensades pels homes del Cercle, qualificant-los de “federales con traje de arlequín” i acusant-los de posar pals a les rodes a la marxa revolucionària del partit “sólo para repartir en su sanedrín los puestos oficiales adquiridos con la sangre y los jornales perdidos de los que de buena fe militan”. I en aquest mateix exemplar, un breu article sense signatura llançava una contundent andanada contra els intransigents que s'havien adherit a la unió republicana. Atribuïa a Valentí Almirall, fent-se ressò dels rumors que corrien, la idea d'haver-los impulsat a unir-s'hi. Ara, sentint-se cada cop més aïllats, “suponen que han sido engañados por el que fué director del <<Estado Catalán>>”, que els havia encoratjat a “perseverar contra las Juntas” per abandonar-los després “dejándolos en medio de la tempestat”. Però a tots aquells que s'havien manifestat a favor de les juntes i que, com els redactors d' *El Comunalista*, esmerçaven esforços per “hacer aceptar al partido federal la última evolución del progreso, es decir, el colectivismo”, no els importava si Almirall els havia induït o abandonat. El que era rellevant era haver palesat que havien integrat el camp intransigent “más por el dominio que tenía sobre ellos un hombre” que per conviccions ideològiques. Vista així, la seva adhesió a la unió republicana havia clarificat els regles vertaderament intransigents “porque la parte mala de los intransigentes, la parte santonista, la parte *progresista*, se ha marchado de la fracción”²⁶⁷.

De totes maneres, els intransigents que havien entrat en el comitè ja n'havien tingut prou. Pocs dies després de les eleccions, Clavé comunicava la seva dimissió de tots els seus càrrecs. Diversos membres van fer públics sengles comunicats en què imitaven la decissió de Clavé. En una reunió celebrada a finals d'agost, diversos dels integrants del comitè van presentar la seva dimissió. A efectes pràctics, el comitè local pràcticament va deixar d'existir²⁶⁸.

²⁶⁷ *El Comunalista* 19-8-1872 (en cursives a l'original); rèplica de López a Guardiola a *La Independencia* 22-8-1872, ed. matí. Francesc Puigjaner fou el director d' *El Comunalista*, figurant entre els seus redactors Lluís Carreras, Pompeu Gener, Baldomer Lostau, Joan Martí i Tarrats, J. Pla i Mas i J. Roig i Minguet.

²⁶⁸ Dimissió de Clavé a *La Independencia* 3-9-1872, ed. matí; en el mateix lliurament, comunicat de F. Calopa explicant el desenvolupament de la reunió del comitè tinguda el 31 d'agost en la qual Clavé, Altadill, Feliu i Codina i Bahí van presentar “uno tras otro” la seva dimissió; “A mis correligionarios”,

El deteriorament de la situació política, amb la guerra oberta entre sagastins i radicals, dues convocatòries electorals en poc més de quatre mesos de diferència, i el creixent afebliment de la posició del rei, foren objecte d'un article de Roca i Roca a mitjan setembre de 1872. Hi presentà dues instantànies de la situació política: els dos discursos del monarca després de les dues eleccions celebrades. En el primer fotograma Roca descriu el recorregut d'Amedeo I cap al Senat el 24 d'abril, on ocupa el tron acompanyat per la reina i "la turbamulta de sagastinos, lázaros y unionistas", sense prou feines radicals, "tan escasos son". El rei llegeix un discurs, que, diuen els rumors, "es obra de un joven antequerano, audaz como buen político calamar, raudo en su vuelo a las altas regiones del poder, como ave de rapiña que ha dejado en el nido el peso del corazón y el estorbo de la conciencia". El periodista terrassenc reproduïx el paràgraf inicial del parlament del monarca i després descriu l'enlluernament que s'empara dels diputats a qui Amedeo ha qualificat de legítims representants del país. No escolten ja cap més paraula del rei, només pensen en els beneficis personals que obtindran: "¿Qué importan las reformas que se anuncian si no se trata ya más que de reformar la posición y el estado social de los padres de la patria, oscuros políticos salidos del polvo de la nada, o macilentos Lázaros resucitados de la tumba del olvido?". El segon fotograma corresponia al 15 de setembre. Novament Amedeo s'adreça als representants electes, envoltat aquest cop d'una "turbamulta que ya no es de calamares, aunque por ser desconocidos en su mayor parte los que la forman, presentan el mismo aspecto". Ara ni tant sols hi ha minoria, ja que "Ni por mera compensación, los pocos sagastinos que sobrevivieron a la conflagración general, han querido ocupar el puesto que los radicales no desdeñaron 4 meses y 22 días atrás". El rei pronuncia un discurs, del qual, es comenta, és autor "un joven audaz, amigo en sus buenos tiempos de doña República, y especie de brújula que ha perdido hoy la fuerza magnética y que no sabe ya donde fijarse". Roca reproduïx el començament del discurs, que causa el mateix efecte en els diputats que el del 24 d'abril: "Salidos de la oscuridad, en su súbito paso a las deslumbradoras regiones del poder, se encuentran transportados a un nuevo paraíso". "El rey –proseguia Roca– en 24 de abril reconoció por representantes del país a las criaturas de Sagasta; cuatro meses veinte y dos días después, el mismo hombre reconocía por padres de la patria a las criaturas de Ruiz Zorrilla". Continuant la seva

comunicat de Feliu i Codina explicant les raons de la seva renúncia, a *ibid.*, mateix dia, ed. tarda. Informació sobre l'afer també a Marició Janué, "Els polítics en temps de revolució", op. cit., npàg. 55.

argumentació, qüestionava frontalment la manca de legitimitat democràtica dels governs de la monarquia: “¿Tenemos un país que se duerme sagastino y se despierta radical, o tenemos unos gobiernos que juegan con su voluntad soberana, como quien entabla una partida de tresillo?”. Tal com evolucionava la situació política espanyola, Roca presentava després dues instantànies més, aquestes en un futur molt proper. Potser en menys dels quatre mesos que havien presenciats aquella mutació política, vaticinava, hom presenciaria “una escena parecida a las del 24 de abril y 15 de setiembre; solo el personaje principal habrá cambiado”. Si el tron es preservava, “se sentará en él un joven imberbe, libre ya de enojos estudiantiles, el fuego de la venganza en los ojos, el impulso de la represión circulando en sus venas, con la borbónica sangre”. També llegiria un discurs, del qual Roca creia preveure el començament, en què, entre altres coses, diria: “Yo miro en vosotros a los representantes del país, de ese país víctima por más de cuatro años de la usurpación, presa de la anarquía, del desasosiego, de la muerte”. Llavors, potser “un joven antequerano, audaz como buen político calamar, raudo en su vuelo como ave de rapiña”, es fregaria les mans de gust com a autor del missatge reial. Però podria haver-hi un altre escenari, i fóra possible que “otro imberbe también ocupe el puesto que ocupara antes el trono”. En aquesta altra hipòtesi, el president d’unes Corts republicanes, “con la misma pachorra con que algunos meses atrás fuera ministro de un rey democrático”, començaria un discurs amb paraules que Roca imaginava d’aquesta manera: “-<<Libre de obstáculos la revolución de setiembre, obstáculos que crearon necesarias transacciones, hoy al fin puede recorrer la democracia el ancho espacio que contiene los elementos necesarios a su vigorosa vida, el espacio republicano...”. Transcorreguts poc més de tres anys des de la Revolució de setembre, Roca no podia estar-se de comparar la política espanyola amb un seguit de farses teatrals, cada una més inversemblant que l’anterior, sense que els autors demostrassin tenir límits pel que feia a la manipulació i a la manca d’escrúpols:

“España es un magnífico escenario. No hay aquí comedia irrepresentable. La magia más complicada puede aquí ofrecerse al público. Con un poco de buena voluntad y el auxilio de escotillones y trampas, todo es posible. Dispongámonos a asistir al espectáculo, y hasta tanto que nos hastiemos de tanta farsa, colmemos de aplauso y llenemos de dinero a los farsantes”²⁶⁹.

La insurrecció d’El Ferrol

²⁶⁹ “J. R. R.”, “Cuatro meses y veinte y dos días”, *La Independencia* 18-9-1872, ed. matí.

El dia 11 d'octubre de 1872 va esclatar una insurrecció a l'arsenal d'El Ferrol. Els sollevats, encapçalats pel coronel Pozas, un ex-oficial carlí descontent segons Hennessy, van fer-s'hi forts, emparant-se de diversos vaixells de guerra, així com de gran quantitat d'armes i municions. L'aixecament, però, no es va estendre a la resta de la ciutat ni molt menys a altres localitats, i la intervenció de tropes governamentals provinents de diverses guarnicions de Galícia va aconseguir de sufocar definitivament el moviment el dia 20. Els insurrectes s'havien declarat republicans federals, i el govern de Ruiz Zorrilla es va apressar a esbombar-ho per tot l'estat espanyol. Malgrat aquesta significació, els federals, fins i tot els líders dels intransigents, es van veure sorpresos per l'aixecament.

La primera reacció de *La Independencia* fou negar qualsevol ombra de participació republicana en aquell moviment, declarant que “nunca como ahora había estado tan lejos de la insurrección nuestro partido”. Precisava que “nuestras insurrecciones no han presentado ni pueden presentar nunca el carácter de pronunciamiento militar”, advertint però, a la llum de les informacions que anaven arribant de forma fragmentària, que si “algunos incautos, impacientes por el triunfo de nuestra causa”, hi havien pres part activa, s'haurien convertit involuntàriament en instruments dels “tenebrosos planes del alfonsismo”. Si aquest era el cas, la posició del periòdic federal seria la de mantenir-se en l'estricta obediència de la disciplina que feia fort el partit, lamentant tot allò que pogués separar-lo de la línia seguida fins llavors i posant-se a disposició del Directori. “Seamos tan amantes de la República –aconsellava-, como cautos y avisados”²⁷⁰. El dia 13, sengles comunicats del Comitè Provincial, del local i del CRDF demanaven calma i tranquil·litat als militants, mentre la confusa situació es clarificava, esperant el pronunciament del Directori federal. En termes molt similars es manifestà *La Campana de Gracia* el dissabte dia 20, primer moment en què va poder-se ocupar de l'afer, aconsellant als correligionaris que no es deixessin endur per la impaciència, tot recordant que, havent delegat l'assemblea federal la seva potestat en el Directori, aquest era l'únic que podia assenyalar-los la línia a seguir. I afegia: “Y estém convensuts que mes que 1s esforsos aislats ó individuals, son poderosos los esforsos units y colectius, per arribar al objecte de la Revolució”²⁷¹.

²⁷⁰ “El suceso del día”, *La Independencia* 13-10-1872, ed. matí.

²⁷¹ *La Campana de Gràcia* 20-10-1872.

La intervenció de Pi i Margall en el Congrés, condemnant l'aixecament al considerar que en moments en què hi havia llibertat de premsa i sufragi universal la insurrecció deixava de ser un dret i passava a ser un crim, va acabar de posar de manifest la divisió entre benèvols i intransigents dintre del federalisme. La posició de Pi fou durament combatuda, no només des dels sectors intransigents, sinó des de periòdics que havien defensat la política del Directori com *La Igualdad*. A Barcelona, el periòdic republicà (de curta durada) *Cataluña*, citant un diari no republicà de Madrid, va atacar indirectament l'actuació de Pi i de la minoria federal al Congrés. Un dels paràgrafs reproduïts arribava a afirmar que “El oscuro afiliado a ese partido a quien ocurrió la idea de apoderar-se del Ferrol, hizo más en favor de la causa republicana que todos los discursos de Castelar, Figueras, Pi y Margall y otros artistas de la palabra”. *La Independencia* va publicar el discurs de Pi alhora que expressava la seva pròpia posició respecte a l'afer d'El Ferrol i a la declaració del líder federal. Basant-se en informacions provinents de la premsa republicana gallega, continuava posant en dubte el caràcter federal de la insurrecció, permetent explicar així l'actitud prudent i les crides a la calma dels diferents òrgans del partit, en particular del Directori. La responsabilitat que pesava sobre els líders federals els havia refrenat de llançar el partit a la lluita armada en aquells moments. Només tenint la “seguridad incontrovertible y positiva” de la naturalesa republicana del moviment d'El Ferrol, només coneixent amb absoluta precisió les motivacions i les intencions dels seus iniciadors, i únicament després de sospesar les probabilitats d'èxit d'un aixecament en aquells circumstàncies podria haver el Directori compromès tot el partit en la via insurreccional. Al mancar tals elements el lideratge federal, “puesto constantemente entre dos tendencias”, s'havia vist obligat a decidir-se per “la más prudente, la menos aventurada”. En aquest context, Pi, en les seves declaracions, no feia més que “decir la verdad al partido, sin miedo a la impopularidad, con plena satisfacción de la conciencia”. De fet, el seu discurs contenia durs atacs contra l'executiu radical, a qui responsabilitzava de l'aixecament a causa de les seves promeses incomplertes, i, malgrat mostrar-se contrari a aquella revolta, no havia llançat cap retret a aquells que havien arriscat la seva llibertat i la seva vida al alçar-se contra un govern que, entre altres coses, tan ràpidament havia oblidat el seu compromís d'abolir les quintes. El periòdic republicà barceloní compartia en això la posició de Pi, així com també la seva declaració sobre el fet de la insurrecció, però de forma tímida expressava certes reserves. Manifestava, amb mots molt suaus, un lleu desacord respecte a l'oportunitat de la declaració del líder federal: “sin ánimo de

corregir a una persona tan autorizada como el señor Pi, a cuya inteligencia e inflexibilidad [sic] tanto debe nuestro partido, séanos lícito expresar que creemos algo inoportuna en declaración, ante un Gobierno al que, según el mismo señor Pi, tanto hemos de reprocharle”. Tanmateix, *La Independencia* s’apressava a fer constar que de cap manera atribuïa “las proporciones de un desacierto” a la inoportunitat esmentada, que com a molt podria ferir “el amor propio” d’alguns militants, desitjosos de mostrar fermesa davant dels adversaris i de no fer, de portar enfora, cap concessió. El prestigi de Pi i Margall, a parer del diari federal, no havia minvat ni un mil·límetre malgrat els atacs que havia rebut des de diversos àmbits, afirmant que els correligionaris havien d’acceptar la “mortificación” que comportaven les seves paraules “en obsequio a la inquebrantable firmeza, a la radiante inteligencia, a la integridad política que hacen de Pi y Margall, uno de nuestros hombres más respetables”²⁷².

La situació generada pels fets d’El Ferrol i les seves conseqüències obligaren al lideratge federal a convocar una nova Assemblea (la tercera d’aquell any). *La Independencia*, després de desitjar que no hagués de dissoldre’s com en anteriors ocasions per manca d’assistents, va expressar la línia en la qual creia que havia de moure’s el partit en les circumstàncies existents llavors. Dues grans qüestions, de fet relacionades entre si, es presentaven davant de l’Assemblea. La primera (la “cuestión directorial”) es referia al problema del lideratge del partit i a la política que havia de seguir. Tal com havien posat de manifest els darrers esdeveniments, el republicanisme federal es trobava, segons el periòdic barceloní, enmig de dues tendències contradictòries. Per un costat, una exagerada benevolència envers els radicals, expressada en declaracions en les quals s’afirmava que les llibertats individuals es trobaven plenament garantides així com en la manca d’energia en la protesta parlamentària contra la quinta llavors a punt de ser sortejada, portada a l’extrem de no denunciar amb totes les seves forces la impunitat en què maniobraven els alfonsins i, sobretot, els carlins. Per l’altre, l’exageració bel·licosa dels extremistes, que creien que qualsevol pretext era propici per desfermar un aixecament armat, manifestant sorollosament la seva oposició a la direcció de Pi i arribant a amenaçar violentament a “dignísimos representantes del partido”. Un cop més, doncs, els federals es debatien entre la revolta armada i la via legal. Corresponia a l’Assemblea decidir la política que calia seguir, i *La Independencia* suggeria analitzar les vies possibles basant-se en el criteri d’oportunitat. Estava el partit en disposició de vèncer en cas d’un aixecament

²⁷² “La insurrección y Pi y Margall”, *La Independencia* 19-10-1872, ed. matí.

armat? Cas de resultar victoriós, estava en condicions d'implantar el sistema federal ràpidament i sense enrenou, sense vacil·lacions ni picabaralles? Si aquesta era la situació, llavors la rebel·lió estava justificada, ja que significaria l'alliberament del poble. Ara bé, prosseguia el diari de Roca, suposant que es reunien aquestes condicions, es trobava la monarquia amadeuista en situació de fort desprestigi i fins i tot de descomposició tal que era imminent un esfondrament que no podia conduir sinó a la república federal? En aquestes circumstàncies la revolta armada no era ni lícita ni justa, atès que “con un poco de tiempo y de paciencia puede obtenerse el mismo resultado sin derramar sangre”, cosa a què venia obligat el partit per honradesa i deure d'humanitat. Però si els federals no estaven preparats per imposar-se en la lluita, o bé si, fins i tot en cas de triomf, restessin encara per resoldre els detalls pràctics de l'aplicació del sistema federatiu, la via revolucionària havia de ser descartada, tal com ensenyaven les experiències de revolucions anteriors, que havien acabat amb la victòria de la reacció (1837, 1854, 1869) després d'assaigs constitucionals avortats. Aquí tenia l'Assemblea els elements de reflexió amb els quals podia acordar la política més convenient²⁷³.

L'adhesió dels comitès local i provincial a les declaracions de Pi i Margall, però, no fou compartida per tots els militants federals. La Junta del districte quart de Barcelona va emetre un comunicat en contra del capteniment de Pi a començaments de novembre. Un dels militants més significatius, Joaquim Escuder, que havia estat elegit representant de la demarcació de Barcelona a l'Assemblea Federal, va fer publicar un comunicat a *La Independencia* en què exposava la seva dimissió d'aquest càrrec per dissentir del suport sense fissures que el comitè provincial havia manifestat a la posició del Directori. Això no li va impedir de presentar-se a l'Assemblea i atacar amb contundència la posició de Pi. Clavé, que era l'altre representant per Barcelona, va rebatre els arguments d'Escuder, recordant-li alhora la seva dimissió per estar en contra de l'opinió majoritària de la província, favorable al Directori. Van intervenir també en la discussió Tutau, Cervera, entre altres, i, sobretot, Roque Barcia, que “pronunció un magnífico discurso defendiendo la política del Directorio” i que, en rèplica a Escuder, va llançar una furiosa diatriba contra aquells federals que defensaven la via insurreccional. (Menys d'un any més tard, aquell mateix Barcia que condemnava la lluita armada i que afirmà en aquella Assemblea que “si hubiese concitado a la lucha, y mis hermanos se batiesen por instigación mía, me consideraría el hombre más cobarde, más miserable, (...) si no

²⁷³ “Las principales cuestiones del partido en la Asamblea Federal”, *La Independencia* 13-11-1872, ed. matí.

acudía en su auxilio, sacrificándome a su lado”, s’estaria amagat a Cartagena mentre els seus “hermanos” defensaven el cantó que ell els havia instigat a proclamar). En qualsevol cas, l’Assemblea no va poder arribar a cap acord, i va decidir dissoldre’s nomenant una comissió per tal que convoqués eleccions per a la celebració d’una nova reunió federal el 15 de febrer²⁷⁴.

El final de l’Assemblea federal es va solapar amb l’aixecament que els intransigents havien estat preparant, fent-lo coincidir amb el sorteig de la lleva, però la revolta, mancada de suport popular, va ser fàcilment desbaratada pel govern. El fracàs dels intransigents fou atribuït per *La Igualdad* a la manca d’unió entre els republicans, censurant tant a uns directors que “no han sabido dirigir ni prevenir nada” com a aquells que havien intentat “dirigirlo y gobernarlo todo a su capricho y voluntad” sense posar-se d’acord amb els homes i els centres influents de províncies. El periòdic madrileny tornà a desqualificar “la estraña y poco meditada declaración” de Pi i Margall, precisant que, al seu entendre, era fals que “hoy tengamos plena libertad para ejercitar nuestros derechos”. Però també carregava contra aquells que, en oposició a la majoria del partit, havien atacat implacablement al Directori “pretendiendo erigirse, a fuerza de cinismo y de audacia, en gefes y directores exclusivos del partido”. *La Igualdad* proclamava la seva voluntat de seguir sempre la línia de la majoria del partit, com, deia, havia fet sempre, encara que això significués fer de vegades “el sacrificio de nuestra propia voluntad”.

La Independencia va atribuir gran importància a aquest article, reproduint-lo íntegrament i prenent-lo com a punt de partida per les seves pròpies reflexions sobre l’alçament intransigent i la política del partit republicà. Si bé *La Igualdad* “tiende a acomodarse” entre les dues tendències que criticava, de fet havia encoratjat als que s’havien alçat en armes “con sus esfuerzos, con indicaciones harto espresivas, con la publicación de noticias a todas luces exageradas, con un seguro amparo en sus columnas a todos los agenos desatinos”, per abandonar-los a la seva sort després. *La Independencia*, en canvi, havia advocat sempre per la unió del partit republicà, havent “censurado todo lo censurable y aplaudido todo cuanto de aplauso ha sido digno”, sacrificant també, com proclamava el periòdic federal madrileny, “nuestras personales opiniones”. Aquest capteniment havia valgut als redactors del periòdic barceloní

²⁷⁴ Comunicat de la Junta del districte quart a *La Independencia* 1-11-1872, ed. matí; comunicat d’Escuder a *ibid.* 16-11-1872, ed. tarda; carta de Clavé enviada al comitè provincial explicant el desenvolupament de l’Assemblea a *ibid.*, 28-11-1872, ed. matí, que inclou també el telegrama de Clavé al comitè provincial informant de la dissolució de l’Assemblea.

“reproches de entrambas partes”, que no havien sabut veure “lo levantado de nuestros propósitos”. La coherència amb la seva línia d’actuació els havia conduït a qualificar d’inoportuna la declaració de Pi. Però “cuando oímos que los elementos díscolos y perturbadores ponían el grito en el cielo, cuando vimos que dirigían rudos golpes contra la disciplina”, no havien tingut cap dubte: “entre ponernos al lado de las eminencias del partido o entregarnos en cuerpo y alma a los gritadores que lo llevaban a la ruína no vacilamos un instante en decidirnos”. Pi simplement havia fet ús del seu dret com a membre del Directori, i la seva posició podia ser revocada pel partit “solemnemente, sin acudir a la difamación, a la injuria o a la charlatanería”. A més, “hija la conducta del partido de la ley de las mayorías”, havia d’acatar de moment la decisió dels líders federals, sense, però, “abandonar los democráticos derechos de exámen y discusión”, que, exercits en el marc de l’Assemblea federal, havien de fixar la posició definitiva del partit. Tanmateix, en lloc de la tranquil·la i desapassionada discussió, s’havia desfermat una oposició “antidemocrática y en extremo impolítica”, que “ni pudo traer la condenación por parte de la Asamblea de las declaraciones del señor Pi y Margall”, ni va poder evitar que els elements “perpétuamente díscolos, constantemente perturbadores” tractessin de passar per damunt de la direcció del partit i arrossegar a l’aventura armada als “incautos que se les uniesen, seducidos por falaces bríos y apariencias engañosas”. En la creació d’aquella enfebrada atmosfera havien tingut una gran responsabilitat periòdics com *La Igualdad*, que “hubieran debido ser más políticos, calculando las consecuencias inevitables de adoptarse las declaraciones hasta cierto punto sin trascendencia del señor Pi y Margall, las de condenarlas sistemáticamente y con empeño, alentando los bríos de los turbulentos”. Lluny de reprimir o canalitzar aquella desaforada protesta, *La Igualdad* i altres mitjans federals li obrien “de par en par sus columnas”, i havien contribuït en gran mesura a fer impotent l’Assemblea federal “para disciplinar a un partido, una parte del qual había dado sobradas muestras de saber quebrantar los lazos más estrechos”. Havien coadjuvat, ni que fos inconscientment, a fer esclatar una lluita que havia malbaratat valuoses forces republicanes.

La Independencia, amb la seguretat de no haver-se apartat mai de la seva línia, d’haver treballat sempre en favor de la unitat del partit republicà, esperava que tothom aprofités les lliçons que es desprenien d’aquell episodi. La majoria del partit no havia estat per la lluita armada, s’havia posat a la disposició dels comitès locals i provincials, ja que, a causa de l’agitació atida per una part de la premsa republicana, el Directori no havia pogut adoptar una línia de conducta “fija y desembarazada”. Davant la situació

generada, el periòdic en què escrivia Roca expressava la seva confiança en què aquesta majoria federal “en febrero próximo se manifestará en la convocada Asamblea, y adoptará aquellas medidas que crea más conducentes al triunfo de nuestra causa”. Amb aquesta majoria, afirmava el redactor del diari barceloní, “estaremos nosotros, como siempre con ella hemos estado”, i preguntava, adreçant-se als periòdics federals que havien erosionat l'autoritat del Directori federal: “¿Encontraremos con nosotros a “*La Igualdad*”? ¿Encontraremos con nosotros a cuantos ayer, directa o indirectamente contribuyeron al desprestigio de la autoridad del partido, y al quebrantamiento de su unión perfecta? Allá veremos.”²⁷⁵

Les darreres setmanes de la monarquia savoiana: la preparació de l'Assemblea Federal i el “Manifest dels equilibristes”

Els dies finals de 1872 i les primeres setmanes de 1873, els republicans de Barcelona, mentre esperaven la celebració de l'Assemblea Federal, van ocupar-se amb creixent alarma de la guerra contra els carlins, que causava cada cop més estralls entre les poblacions catalanes. *La Independencia* va informar d'un acte celebrat a Girona, a instàncies del comitè provincial d'aquelles contrades, arran de les intenses incursions carlines que patien els pobles situats al camp i que obligaven als seus habitants a refugiar-se a la capital. En aquest acte s'acordà obrir una subscripció per ajudar a tots aquells que haguessin hagut d'abandonar les seves llars i no tinguessin mitjans de subsistència i convocar una manifestació davant del Govern Civil per reclamar mitjans de defensa per les poblacions rurals. El lliurament d'armes al poble per tal de combatre la insurrecció carlista fou també el tema de diversos articles del periòdic federal barceloní com a única esperança de sufocar la rebel·lió (també fou objecte d'una exhortació del Comitè provincial de Barcelona), alhora que insistien en la escandalosa impunitat de què gaudien els absolutistes. Per combatre-la reclamaven no la suspensió de garanties, com s'havia insinuat de vegades des dels governs monàrquics, sinó “sólo la aplicación enérgica de esa ley que se desconoce, de esa ley que ofrece medios

²⁷⁵ “Al partido republicano”, article reproduït de *La Igualdad, La Independencia* 17-12-1872, ed. matí, i “A <<La Igualdad>>”, *ibid.*, 18-12-1872, ed. matí.

sobrados para escarmentar a los que aprovechándose de la libertad afilan el hacha con que pretenden cortarla”²⁷⁶.

Amb el canvi d’any havien de produir-se les renovacions dels comitès republicans. Ben vives encara en la memòria les picabaralles dels darrers temps, *La Independencia* va fer una crida a superar les divisions anteriors, a “olvidar prevenciones injustificadas, inconvenientes quejas y mal disimulados recelos”, però advertint alhora contra les “transacciones poco meditadas” que s’havien produït en moments d’eufòria en el passat i que havien acabat en greus conflictes. Fóra un error, en opinió del diari federal, cercar la unió amb aquells que acabaven de “fiar su triunfo a la fuerza del fusil”, en al·lusió al recent fracàs de l’aixecament intransigent, quan s’havia de trobar només en “la fuerza de la idea”. Tot progrés s’havia d’esperar de “la palabra que rompe las cadenas del esclavo”, i, mentre es mantingués la llibertat d’expressió oral i escrita de les idees, no era ni convenient ni necessari entaular la lluita armada. Sense voler però provocar “división profunda, ni levantamiento de muralla alguna” entre els militants federals, aconsellava l’elecció d’un “comité homogéneo” que treballés en la propaganda de les idees federals i en la unitat d’acció, i, sempre que els drets individuals no fossin atacats, es mantingués dintre d’una “esfera de amplia propaganda y libre discusión”²⁷⁷.

Però la militància no va respondre a aquelles exhortacions amb la intensitat esperada, fins al punt que *La Independencia* va parlar d’ “apatia” davant de les eleccions dels comitès, exhortant als republicans a participar-hi i, recordant anteriors episodis, a acceptar també la victòria del corrent majoritari, sense qüestionar-la ni combatre-la. Demanava als correligionaris “interés y actividad”, sabent que l’autoritat moral del nou comitè dependria del suport que obtingués en aquelles eleccions. Una votació nodrida allunyaria l’amenaça d’escissions alhora que faria “eficaz y de grandísima influencia” l’acció política del partit “en la capital republicana de España”²⁷⁸. Sembla que la lluita se centrà entre dues candidatures, una de signe marcadament transigent, propera al CRDF (Miquel González i Sugrañes encapçalava la llista pel comitè local, mentre que Josep Tomàs i Salvany obria la del provincial) i l’altre potser propera al grup d’ *El Estado Catalán*, reorganització dels antics membres del Club dels Federalistes, amb presència de representants dels districtes que ja s’havien oposat a les candidatures “oficialistes” en conteses anteriors (Viñas i Pagès, Francesc Puigjaner, Modest Lafont,

²⁷⁶ “¡A sangre y fuego!...”, *La Independencia* 3-1-1873, ed. matí.

²⁷⁷ “La elección de los comités”, *La Independencia* 17-1-1873, ed. matí.

²⁷⁸ “Más sobre las elecciones de los comités”, *La Independencia* 18-1-1873, ed. matí.

Roig i Minguet, B. Lostau). La candidatura transigent triomfà per una gran diferència de vots, però només va obtenir prop de 880 sufragis (el candidat més votat, 840 el menys votat), mentre que la llista rival en recollia poc més de cent (114 els més votats)²⁷⁹.

En acostar-se l'assemblea federal, *La Independencia* va precisar què n'esperava d'aquella magna reunió. La feblesa del govern radical era cada cop més evident, la seva situació es feia més i més precària, “cada cambio, cada crisis, cada movimiento que verifica es un nuevo golpe que la agrava”. Mentre els seus adversaris es debilitaven, el partit republicà guanyava pes polític, de manera que “nuestro partido pesa pues de modo considerable en la marcha de la política”. Els republicans estaven destinats a salvar la democràcia “garantizándola dentro de la forma de gobierno que le es propia”. Per aconseguir-ho els calia força i organització: “nos consta que el día que seamos fuertes y estemos organizados tendremos lo que no posee otro partido alguno: vigor y medios no sólo de triunfar de todos, sino también de aprovecharnos del triunfo”. Per això el periòdic federal barceloní atorgava la màxima importància a la propera assemblea. Esperava que s'esvaïssin totes les discòrdies que fins llavors havien minat i dividit el partit. Era l'hora de ser pràctics, de tenir confiança en els mitjans que la majoria dels republicans estimés convenients i de tenir “fé en todo cuanto, obedeciendo a la organización, tienda al triunfo de la causa republicana”²⁸⁰.

El 29 de gener *La Independencia* feia públic un comunicat signat per 59 militants (entre ells Villamil, Coll i Remedios –llavors secretari del CRDF-, López Bernagosi i E. Litrán) en què proposaven F. Pi i Margall, J. A. Clavé i Francesc Sunyer i Capdevila (major) com a representants a l'Assemblea Federal per la demarcació de Barcelona. El CRDF es va apressar a manifestar el seu recolzament a aquesta llista. *La Independencia* va donar suport també a aquella candidatura, que obeïa a les seves esperances: “Nosotros que entre la política sensata y la inconsiderada, entre la revolución y la bullanga, entre la firme energía y la palabrería hueca, estamos por los primeros términos, aceptamos por buena la anunciada candidatura y la recomendamos a nuestros lectores”. El resultat de les eleccions de representants per a l'Assemblea Federal a la ciutat de Barcelona no va mostrar dissidències, obtenint els candidats proposats uns 1500 vots (Pi 1507, Clavé 1504), amb una participació sensiblement superior a la registrada en les eleccions dels comitès²⁸¹.

²⁷⁹ Resultats extrets de *La Independencia* 22-1-1873, ed. matí.

²⁸⁰ “La próxima Asamblea Federal”, *La Independencia* 25-1-1873, ed. matí.

²⁸¹ Comunicat dels 59 militants a *La Independencia* 29-1-1873, ed. matí; suport del diari federal a *ibid.*, 31-1-1873, ed. matí; resultats de les eleccions per elegir els representants a *ibid.* 4-2-1873, ed. tarda.

El 4 de febrer el periòdic federal va publicar un manifest amb el títol de "A nuestros correligionarios". Havia vist la llum a Madrid, i en ell s'exhortava al partit republicà a formar "el gran centro", ni benèvol ni partidari d'accions violentes. Després de manifestar que la causa de la desunió i feblesa del partit era que alguns eren partidaris de "cierta benevolencia sistemática e infecunda" i altres eren partidaris d'agitacions i transtors permanents, els redactors del manifest declaraven que "es el sentimiento unánime del partido el reprobar toda tendencia a transigir, lo mismo que todo empeño de perturbar sin objeto y perder la revolución en estériles motines". En aquells moments (començaments de febrer de 1873) els signants de l'escrit creien que "no hemos de recibir la República por buena obra de los monárquicos, sino vencéndolos en una revolución violenta", i per això recomanaven conspirar sense descans per disposar els elements republicans i tenir-los preparats pel moment oportú, sense gastar-los en "locas tentativas". D'aquí que fos necessari formar "el gran núcleo del partido republicano federal", sense excloure però ni els benèvols ni els "batalladores", aglutinant-los per mitjà de "la cohesión última de unos resortes elásticos que permitan la armónica contradicción de las aspiraciones distintas". La dinàmica dels fets havia forçat que "acaso antes de tiempo" s'hagués de formar aquell gran centre del partit i que "haya de dejar a un lado simpatías y consideraciones". Entre els signants del manifest amb relació amb Catalunya hi figuraven Eduardo Benot, llavors senador per Girona, igual que Ramón Cala, F. Díaz Quintero, Ramon Nouvilas i Carlos Martra, diputats per Lleida i Ceferí Tresserra, que havia representat la demarcació d'Orense a anteriors Assemblees federals²⁸².

La Independencia va reaccionar ràpidament a aquell manifest, que qualificà despectivament de "Manifiesto de los equilibristas". Publicà un article (no signat, escrit per Sampere i Miquel?, per Roca i Roca?) en què rebutjava les acusacions fetes en el manifest contra els notables del partit de benevolència sistemàtica amb els partits monàrquics, notables que no designava pels seus noms, ni aportava proves d'aquest capteniment. Pel que feia als "batalladores", *La Independencia* recordava les dures crítiques que havia llançat contra ells en diverses ocasions, assenyalant que ignorava la

²⁸² El manifest va aparèixer l'1 de febrer a *La Igualdad*. Se'n fa ressò E. Vera y González a "Pi y Margall y la política contemporánea", op. cit., pàgs. 376-377. Aquest autor admet que "estaba inspirado, sin duda, en el buen deseo de unir a benévols e intransigentes", però que hagués augmentat la divisió del partit "por la creación de una especie de centro oportunista en el seno del partido federal". L'abdicació del rei i la proclamació de la República poc després diluïren els seus efectes fins a fer-lo oblidar gairebé del tot. Segons Vera, Ramon Cala, "constante siempre en su actitud ambigua", fou el principal inspirador d'aquesta fracció centrista.

“pública penitencia” que haguessin escenificat per tal que els autors del manifest els consideressin dignes de formar part d’aquells que “se consideran como los poseedores del verdadero y más conveniente principio o línea de conducta” que havia de seguir el partir. Feia una aferrissada defensa dels “notables” tot recordant que havien estat sempre al peu del canó i havien mantingut en tot moment una actitud coherent: “de uno solo no podrá decirse que haya oído silbar las balas desde oculto escondite después de haber alentado a sus hermanos para la lucha”. Refutava l’afirmació que els dits benèvols descartessin completament l’ús de la força, recordant que “Pi, Castelar y otros de nuestros notables, estuvieron en su puesto cuando en 22 de junio del 66 se trató *de veras* de jugar a la suerte de las armas”. Pi, Figueras, Castelar i Salmerón, prosseguia, una vegada y una altre havien declarat que recorririen a la lluita armada quan, conculcats els drets naturals, no quedés altre recurs per fer sentir “la voz de la opinión”. Qüestionava fins i tot l’existència de les dues corrents de benèvols i intransigents, però, encara que es fes palesa la seva realitat, els signants del manifest no proposaven cap mitjà, cap mecanisme per harmonitzar-les, “para unir lo contrario, para fundir en una común dirección lo diametralmente opuesto”, i, si s’entestaven a mantenir aquesta antinòmia, “no serán ellos la síntesis”. Perquè, preguntava retòricament l’autor de l’article, “¿és posible (...) imaginar, que el partido federalista se deje llevar por los que no han demostrado por cierto en todas ocasiones este atinado y maduro juicio que es necesario para juzgar del oportuno momento en que hay que arriesgar la vida del hombre para el mejor bienestar y prosperidad de sus hermanos?”. El manifest no era, doncs, més que una “pompa de jabón” que es desfaria sense esforç. Les vertaderes intencions dels seus autors, creia l’articulista de *La Independencia*, anaven en una altre direcció. Havent format els seus signants anteriorment en “las filas de los del todo o nada”, ara consideraven “contraproducente” aital actitud. Després d’haver atiat el foc de la revolta, per no acabar esclafats en la seva pròpia obra, “reniegan de ella”. Si així ho haguessin confessat, “es seguro que nosotros aplaudiríamos la conducta de los que vendrían a robustecer la política de la sensatez y del buen consejo”²⁸³.

Al dia següent *La Independencia* reproduí un article del periòdic madrileny *La Discusión* que criticava en termes molt semblants als del periòdic federal barceloní el manifest. Insistia a negar la divisió del partit en benèvols i intransigents i defensava els resultats aconseguits fins llavors amb la línia benèvola, la “política de atracción”. No hi havia en el partit, prosseguia, un corrent que “todo lo fie al poder de la razón y de la

²⁸³ “El manifiesto de los equilibristas”, *La Independencia* 5-2-1873, ed. matí.

palabra” ni cap tendència “que predique el *laissez faire* con relación al partido dominante”. Negava la necessitat de crear un centre, com propugnaven els autors del manifest, “por que no existen los *extremos*”, havent-hi un nucli “sano, vigoroso, constituído por inteligencias, a quienes tampoco falta la acción”. Al partit republicà “sólo le falta cohesión, no unidad”, afirmava *La Discusión*. Allò que mancava era “una activa organización de nuestro partido”, que aplegués tots els seus membres amb “lazos estrechos y durables”, objectiu que s’havia d’assolir en la imminent Assemblea Federal. *La Independencia* va tornar a insistir en els efectes negatius del manifest, tot i reconèixer bones intencions en els seus autors. Una declaració com aquella, que reconeixia de fet la necessitat de la coexistència de dues tendències oposades dins del partit només podia “prestar brío a la menos poderosa”, és a dir, aquella que havia desfermat la darrera insurrecció federal que “de antemano reprobó la gran masa del partido” i que l’havia deixat “completamente desprestigiada”. Per aquesta raó havia judicat *La Independencia* “erróneas” les opinions expressades en el manifest i a més “inoportuna” la seva aparició en aquells moments²⁸⁴.

Aquestes eren les preocupacions i les inquietuds de Roca i Roca i els federals transigents barcelonins a començaments de febrer de 1873, mentre a Madrid es jugaven les cartes de la lluita entre Ruiz Zorrilla i els seus rivals en el mateix partit radical (Martos, Rivero), lluita a la qual no eren aliens els parlamentaris federals (Figueras), i en els moments en què la qüestió dels artillers estava a punt d’acabar amb la voluntat d’Amedeo I de continuar assegut en aquell tron tan inestable i que anava perdent defensors cada dia.

El 8 de febrer el Cercle Republicà Democràtic Federal va celebrar amb un concorregut banquet en el quart aniversari de la seva creació. Hi assistiren prop d’un centenar de socis, membres dels comitès local i provincial, exdiputats com Tutau, Tomà i Salvany i Alsina, diputats en exercici com Villamil i fins i tot Bes i Hediger, antic president del Pacte federal de Tortosa. Naturalment, també hi assistí una nodrida representació de la premsa republicana, segurament Roca i Roca fou un dels participants en aquell esdeveniment. Els discursos pronunciats, a banda de lloar la tasca desenvolupada pel Cercle des de la seva creació, van celebrar l’actuació de la minoria republicana a les Corts i la línia seguida pel Directori federal “con cuya política estava identificado el <<Círculo>>”. López Bernagosi, en la seva intervenció, al caire de la qüestió de

²⁸⁴ L’article de *La Discusión*, reproduït a *La Independencia* 6-2-1873, ed. tarda; “Unidad”, *La Independencia* 8-2-1873, ed. matí.

l'abolició de l'esclavatge a Puerto Rico, va proposar la constitució d'una Lliga de la Llibertat per oposar-se a la "Liga Nacional", que acabava de tenir una ressonant reunió a la Llotja feia pocs dies, per tal d'aplegar tots els elements liberals de Barcelona "que estén conformes con la libertad inmediata y absoluta de los negros". La proposta fou acceptada amb entusiasme per tots els assistents que acordaren trametre al Directori federal un telegrama de protesta contra la Liga Nacional ("negrera")²⁸⁵.

En aquella celebració no mancaren tampoc, és clar, els desitjos d'un proper adveniment de la república democràtica federal. En aquells moments estaven lluny de pensar que els seus desitjos es farien realitat tot just tres dies més tard.

²⁸⁵ *La Independencia* 10-2-1873, ed. matí.

Roca i Roca té 25 anys quan es proclama la República. L'any que s'enceta l'onze de febrer de 1873 és un dels més actius de la seva vida. Segueix formant part de la redacció de *La Independencia* i, arran de l'elecció del director del periòdic, Sampere i Miquel, com a diputat a les Corts Constituents, es converteix durant uns mesos en director interí de la publicació federal. Signa diversos comunicats col·lectius emesos per la majoria de les entitats republicanes de la ciutat de Barcelona com a representant de *La Independencia* o, més genèricament, de la premsa republicana. Arran de la crisi provocada per l'intent de proclamació de l'Estat Català el 9 de març, Roca, juntament amb López Bernagosi, seguint les instruccions de Pi i Margall des del Ministeri de la Governació, contribueix a incomunicar Barcelona amb les poblacions de les seves rodalies per tal d'evitar la propagació de la iniciativa. Forma part de la delegació barcelonina que és designada per anar a trobar-se amb Figueras i acompanyar-lo a la capital catalana quan el President del Poder Executiu s'hi desplaça per conjurar el perill que representa per aquella nounata república la tendència centrífuga d'un cert sector dels federals catalans.

En el vessant purament polític es presenta com a candidat a diputat pel districte de Sabadell-Terrassa a les eleccions del maig. És víctima de l'animadversió que els federals sabadellencs professen des de fa temps per la línia política propugnada per *La Independencia* i el CRDF, d'un federalisme molt dubtós per ells. Sense acord a les avantvotacions i amb protestes d'irregularitats des de les diverses fraccions en lluita, Roca obté la menor votació d'entre els tres candidats que es presenten a aquella elecció.

Roca figura entre les personalitats republicanes que van a rebre al general Velarde, nomenat comandant de l'exèrcit a Catalunya en substitució de Contreras. Forma part de la comissió que és encarregada d'esbrinar els fets ocorreguts prop d'Igualada, quan una part d'una columna republicana que comanda el propi general Velarde comet actes d'insubordinació. Els fets que Roca analitza sobre el terreny en el decurs dels dies en què aquesta comissió porta a terme la seva tasca tindran gran influència en les seves idees sobre la qüestió clau de la disciplina de l'exèrcit de la República.

Prossegueix la publicació de *La Campana de Gràcia*, des de la qual dóna suport als diversos governs republicans que es van succeint en el decurs d'aquell període, fent palesa la seva confiança en la capacitat dels diversos líders federals per resoldre els greus problemes amb què s'enfronten. Escriu diversos articles en què exposa en

llenguatge senzill i amb acolorides imatges, fins i tot al·legories, la seva posició en moments decisius, com aquell casament entre la República i el poble federal que descriu en ocasió de les eleccions a Corts Constituents. Si es mostra comprensiu amb els prohoms republicans, malgrat els desenganys que experimenta amb Figueras i Pi, descarrega en canvi tots els seus dards contra els carlins i contra els cantonalistes.

A banda de la seva tasca política i periodística, Roca fou elegit l'abril de 1873 vocal de la Junta Provincial d'Instrucció Pública.

Malgrat la intensa activitat que desplega, no oblida la seva faceta literària. Segueix col·laborant a *La Renaixença*, on publica un article de caire marcadament polític en què expressa la seva visió de la relació entre Catalunya i Espanya. Continua formant part de *La Jove Catalunya*, participant en les vetllades que celebra l'entitat.

La seva vida personal també assoleix un punt culminant. El 15 de setembre Josep Roca i Roca, als 25 anys, contrau matrimoni amb Dolors Homs i Rosés, terrassenca com ell i filla d'un conegut metge de la ciutat egarenca. Dolors Homs era filla de Pau Homs i Roca, també nascut a Terrassa. A la matrícula industrial i del comerç de 1869-1870 apareix com a metge-cirurgià. En el moment de l'enllaç de la seva filla amb Josep Roca ja feia alguns anys que era vidu (així consta ja al Padró de 1869). Dolors havia nascut el 19 d'octubre de 1851, tenia per tant 21 anys llavors. Tenia un germà dos anys menor que ella, Miquel Homs, que, anys més tard, s'integraria en el republicanisme centralista salmeronià i seria regidor de l'ajuntament de Terrassa. Roca i D. Homs van compartir llurs vides fins que Dolors va morir a començaments de 1900. El matrimoni no va tenir fills. Malauradament, no coneixem gaire més detalls de la vida de Dolors Homs. Tampoc no coneixem la relació prèvia de Roca i Roca amb ella. Sembla que tenien ja una certa relació formal el 1870. (En una carta que Joan Montserrat i Archs escriu a Antoni Aulèstia i Pijoan el 24 d'octubre de 1870, en plena epidèmia de febre groga, l'autor fa esment de Roca i Roca: "En Roca de tant en tant va á Tarrassa pera véurer á (sa? la?) (cara?) amor. ¡Ditxós d'ell! Esta molt axerit y avuy ha estrenat un barret nou, igual forma y color quel méu. Sembla tot un altre; va molt mes endreçat y fa molt goig (...)". Biblioteca de Catalunya, Ms. 129, carta numerada 43 277). Només hem aconseguit trobar uns poemes que li dedicà i que foren publicats al *Calendari Català* de 1875 amb el títol de "Un llibre inédit", i que reproduïm tot seguit:

“¿Te ‘n recordas hermosa?.. Era ‘l Setembre: / ta má dintre de la mèva, plens de goig, / al davant nostra sombra, produhida / per la llum baixa del sol, / cap á la vinya anávam. Los xaretlos / sapats y atapahíts, per tots cantons, / rossejavan hermosos entre pàmpols, / lo mateix que ‘ls picapolls. / Encesas tas galtonas, tú t’

asseyas / ¿te ‘n recordas? Y en tant trascava jo, / buscant, arreu, plé de fal-lera / lo rahím que fòs mes dòls. / Entre mes mans te ‘l duya... tu ‘l prenías, / y un grá tú, y un grá jo, picant tots dos / de granet en granet aixís passavam / lo rosari del amor. / ¿Te ‘n recordas, hermosa? Entre la rapa / quedava del rahím un grá tant sols: / com qu’ era lo darrer, tú no ‘l volías, / ni jo ‘l volía tampoch. / Al últim entre ‘ls llábis vaig posárme’l, / la meytat me ‘n vas pendre... y un petó / que m’ hi deixares... ¡ay! d’ aquell rosari / la divina gloria fou! Mars de 1873

Al davant del piano estávam / pensant jo en ella y ella en mí: / -¿M’ estimas? ens preguntavam: / las mans al teclat portavam / y las teclas deyan *si*. / Era á fé bèn casual / pensament tant avingut; / mes si no recordo mal, / lo sèu *si* era natural, / y ‘l mèu *si* era *sostingut*! Desembre de 1874

Jo ‘m dich Joseph, tu Dolors, / mon sant als dinou de Mars, / lo tèu, com qu’ es una dona / muda cad’ any. / Enguany menjant pá de bodas / tots doséts nos hém trobat: / s’ han trobat també en un dia / los nostres sants. / L’ any que vé ja no hem de véure’ls / en igual jorn venerats.... / ¿Reparas quina inconstancia / y ‘ls dihuen sants? 19 de Mars de 1875

Cor d’ angel tu: jo cor d’ home: / tu ab la fé de tots passats: / en quant á mí, hermosa mia, / ¡massa que ‘u sabs! / Vindrà nostra hora darrera, / que aquesta no falta may: / y... ahont aniré jo? y tú hermosa / ahont aniràs? / Tú, amunt... amunt com los núvols... / jo avall... avall... bèn avall... / ¡ay, quina mirada, al véure’ns / despariats! / Mes no: jurament vaig ferte, / y jamay l’ haig de trencar! / Davant de Dèu vám prométre’ns / no separa’ns, / y tú podrás demanarli / quan vinga ‘l terrible cas, / que no permeti que ‘t falte / qui t’ ayma tant. / Entre l’ infern y la gloria / diu que hi ha un lloch: tú bè ‘u sabs. / Jo pujaré per aténye’l, / tu hi baixaràs, / qu’ es just qu’ en lo Purgatori / sufrescan sentit y dany, / los qui al mon no ‘l conegueren / jamay... jamay! Agost de 1875”

Potser el canvi d’estat civil, unit a les responsabilitats que comportava, fou la causa que motivà que a començaments d’octubre de 1873 abandonés la redacció de *La Independencia* i presentés la seva sol·licitud al càrrec de secretari de l’ajuntament de Barcelona, que havia quedat vacant, cercant potser una estabilitat professional sempre atzarosa en el periodisme polític. Però, malgrat els seus esforços, no resultà escullit pel càrrec. També en el terreny personal, Roca, que mai no va perdre el contacte amb les seves germanes, assistí el juny a la presa d’hàbits de la seva germana Josefina.

Els primers dies de la República

Les notícies de l’abdicació del rei Amedeo I arribaren a Barcelona el mateix dia 11 de febrer. En la seva secció titulada “Ultima hora” *La Independencia* va publicar una al·locució signada per totes les instàncies republicanes de Barcelona, reunides per iniciativa del comitè federal local, en què feien pública llur posició davant de la situació creada. En aquells moments no se sabia del cert si el rei havia abdicat. “Si la abdicación

de don Amadeo llega a ser un hecho –deia el comunicat- es evidente que de momento (...) no existirá en España otra autoridad que pueda asumir legítimamente los poderes públicos que las Cortes de la nación”. Si així succeïa, si el parlament es constituïa en Convenció nacional, la línia que havia de seguir el partit republicà “será clara y expedita”: acatar les decisions del poder legítim i donar-li suport. Si “otra cosa, empero, sucediese”, el partit hauria de salvaguardar la llibertat i “obrar conforme las circunstancias le aconsejen”. Mentrestant, demanaven als militants que esperessin “con calma” el desenvolupament dels esdeveniments, “en la seguridad que de nuestra conducta dependen la salvación de la patria y el triunfo de las ideas que sustentamos”. El comunicat estava signat per tots els membres dels comitès local i provincial, els diputats a Corts per les demarcacions catalanes presents llavors a la ciutat, els diputats provincials, pels regidors republicans, per la junta del CRDF i, *last but not least*, per Josep Roca i Roca en representació de la redacció de *La Independencia*. Seguien després les signatures d’una quarantena de correligionaris encapçalades per les de López Bernagosi, Eugenio Litrán i Valentí Almirall. Alhora hom trametia al president del Congrés dels Diputats un telegrama en què es palesaven els acords esmentats en el comunicat. Roca i Roca també figurava entre els signants del telegrama per *La Independencia*. López Bernagosi ho feia per *La Campana de Gracia*.

Com és ben conegut, aquelles Corts amb aclaparadora majoria monàrquica no tingueren altra alternativa que acceptar la proposta de proclamació de la República, en una sessió conjunta de les dues cambres. L’endemà *La Independencia*, en portada i emmarcat enmig d’ornaments, exclamava “¡Viva la República Democrática Federal!”. L’adveniment de la República era un triomf del poble que retrobava així la seva sobirania plena: “ ¡Pueblo! Ya vuelves a ser soberano de tus destinos, y esta vez no habrá, no, quien lleve su mano contra tu preciado tesoro”. La República “viene impuesta por la necesidad y por la lógica”, per això s’havia establert sense violències ni sutracs. Ara hi havia dues tasques a realitzar: “hacer frente a los peligros que desencadenaron cuatro años de yerros lamentables y de pertinaces obcecaciones” i garantir la República en la seva forma federal “como garantizamos la democracia dentro de la República”. El periòdic federal barceloní acabava l’al·locució amb l’aplaudiment a aquelles Corts “que tan bien han sentido las necesidades públicas” i expressant el seu suport al govern provisional republicà²⁸⁶.

²⁸⁶ Portada de *La Independencia* 12-2-1873, ed. tarda, signat per “LA REDACCIÓN”.

Roca ens ha deixat un relat de com va viure aquells trascendentals esdeveniments. Escrivint molts anys després, però amb el record ben viu encara (“Ho recuerdo com si fos avuy”), va deixar constància dels primers moments de la República:

“La noticia telegráfica de l’ abdicació de D. Amadeo de Saboya fou rebuda á Barcelona á altas horas de la nit del 11 al 12 de febrer. Jo ‘m trobava al *Café de las Delicias* (avuy *Lyon d’ or*) esperant com de costum els darrers telegramas pera tancar l’ edició del diari *La Independencia*, quan va venir el que donava compte de l’ esperada nova. El rey havia abdicat: el Congrés y el Senat reunits en Assamblea soberana havian proclamat la República, constituhintse baix la presidencia de D. Estanislao Figueras, un ministeri compost de quatre republicans antichs y cinch radicals dels que havian servit á don Amadeo de Saboya.

Barcelona, en aquellas horas de nit, dormia tranquilament. Anarem á la Casa de la Ciutat y no hi havia ningú. Era arcalde de Barcelona D. Francisco de P. Rius i Tauler que contava ab una petita majoria de regidors monárquichs sortits victoriosos de las urnas per art de la trampa y á favor de las divisions que minaven als republicans barcelonins. Don Francisco en aquells moments crítichs se trobava á casa seva descansant. Al día següent ell y la casi totalitat dels regidors monárquichs presentaren la dimissió, fentse cárrech del govern y administració de la ciutat la minoria republicana presidida per D. Narcís Buxó.

A la Diputació provincial, ahont ens dirigirem immediatament, hi trobarem alguns diputats republicans (ho eren casi tots els que formaven la Corporació), entre ells el venerable D. Ildefons Cerdá, autor del plano d’ Ensanxe. D. Ildefons, home seré, catxassut y parsimoniós, al enterarse del gran succés, doná disposicions per engalanar la fatxada del edifici, recomanant que s’ hi coluqués una bandera ab un número d’ estrellas corresponents als diversos Estats que havian de compondre la projectada federació espanyola. Creya ell que havian de ser 49, corresponents á las provincias, pero prompte ‘s convencé de que sería millor limitar las estrellas de la bandera al número de las antiguas regions”²⁸⁷.

Els dies següents foren testimoni de diverses manifestacions de suport a la República. El dia 13 es va aplegar al saló de contractació de la Llotja un nombrós grup de federals convocats, sembla, per iniciativa d’antics membres del Club dels Federalistes que llavors s’estaven reconstituint en una nova entitat (Almirall havia anat a Madrid pe iniciar la publicació del diari *El Estado Catalán* en la seva segona etapa). Gonçal Serraclara va manifestar que la ciutat de Barcelona era “eminente federalista” i que la federació era l’única i definitiva solució que calia donar a la República. En igual sentit s’expressaren E. Litrán, Modest Lafont i A. Feliu i Codina, entre altres. S’aprovà “por unanimidad y sin discusión” una proposició en la qual hom declarava que el partit republicà federal de Barcelona no transigiria amb cap altre forma de govern que no fos la República Democràtica Federal. El mateix dia 13 va tenir lloc una manifestació obrera amb prop de 10.000 persones, 500 de les quals eren dones, segons les dades que

aportà *La Independencia*. Els oradors (Bragulat, Balasch, Nuet, Pàmies, Lluanas, entre altres) van caracteritzar la República Federal com l'estructura política que més podia afavorir el desenvolupament legal de les solucions a la problemàtica obrera, i, per tant, van propugnar la necessitat de defensar l'ordre republicà contra tota agressió reaccionària demanant al govern armes per al poble. El periòdic republicà barceloní va lloar el capteniment dels manifestants, qualificant els discursos de “modelo de buen sentido” i admirant l'ordre que regnà en tot moment: “Ni un grito se oyó siquiera. ¡Bién por nuestros obreros!”²⁸⁸. Ordre era la consigna que emanava en aquells primers moments dels comitès local i provincial (“ciudadanos, perseverad en la actitud digna, enérgica y mesurada que habéis adoptado”). El comitè provincial va declarar a més que compartia amb els correligionaris l'esperança que aviat es completés l'obra republicana amb l'autonomia dels municipis i dels Estats. Però, sobretot, esperava que la República efectués grans reformes social “que eleven a las clases trabajadoras al nivel de las demás, facilitando a los obreros los medios más eficaces para su desarrollo físico, moral e intelectual”.

La República que s'havia proclamat l'onze de febrer no era encara aquella República Federal ansiejada pels militants del partit republicà. A la sessió d'aquell dia Pi i Margall havia defensat la proposta que fossin unes Corts Constituents les que establissin la forma definitiva de govern. Ja hem vist com el 13 de febrer molts federals de Barcelona s'havien pronunciat de manera taxativa per l'adveniment de la República federal sense més dilacions. *La Independencia*, en canvi, igual que tot el republicanisme transigent barceloní, es mostrà completament d'acord amb la posició de Pi. Qualificà les seves declaracions de “dignas de todo aplauso”, dient que expressaven “la integridad de nuestras ideas” així com la integritat del mateix partit federal. En opinió del diari republicà barceloní, la federació, “idea menos madura y mucho más complicada que la república”, no podia imposar-se. Era necessari desenvolupar-la i formular-la “en la forma más conveniente” als interessos del país. La implantació immediata de la federació “tal vez habría producido desacuerdo en alguno de sus múltiples detalles”, afirmava amb precaució. No hi havia dubtes que el país volia l'autonomia del municipi, del cantó, de l'estat, però no estava clara ni molt menys la forma pràctica de realitzar-

²⁸⁷ P. K., “La República del 73 a Barcelona. Recorts y consideracions”, *La Campana de Gràcia* 11-2-1905.

²⁸⁸ *La Independencia* 14-2-1873, ed. matí.

ho. La proposta de Pi i Margall obria un necessari període de reflexió i maduració abans de les eleccions²⁸⁹.

L'agitació del 20 de febrer

En aquells primers dies de la jove República *La Independencia* va elogiar també els esforços esmerçats en la restauració de l'ordre per part de Pi i Margall al capdavant del ministeri de la Governació, després de l'inevitable desbordament dels moments inicials. En particular el periòdic federal barceloní va saludar amb satisfacció la circular que va adreçar als governadors civils, qualificant Pi d' "hombre práctico, de inteligencia serena y sano corazón" que, plenament convençut de l'eficàcia de les idees republicanes federals, "a ellas acude sin subterfugio alguno, ni vanos rodeos, para lograr orden y justicia". Mai fins llavors s'havia vist en el govern "propósitos tan leales", ni "garantías tan seguras" del seu compliment com aquelles que oferia "la inflexibilidad de carácter y la integridad de conciencia de Pi". Incidint en aquesta línia, el diari barceloní va censurar enèrgicament la petició que una comissió de republicans va fer a Figueras en la qual reclamaven el nomenament de federals en els alts càrrecs de l'Estat. Carregant contra aquestes "tendencias presupuestívoras" que sempre havia combatut, deixava en evidència a aquells que demostraven que només havien abraçat el federalisme per "interés burocrático". Els federals transigents de *La Independencia*, pel contrari, aconsellaven al govern molta mesura en la distribució de càrrecs, que "obedezca sólo a necesidades políticas en la colocación de nuestros hombres". Aquest capteniment demostraria a tothom que la República "es también la causa de la moralidad"²⁹⁰.

Però els temps que es vivien no deixaven gaire espai per aquesta mena de reflexions. Des de la proclamació de la República, molts caps militars no s'havien amagat de manifestar la seva escassa simpatia pel nou règim, en particular, el comandant de la guarnició de Barcelona, el general Gaminde (vell conegut de Roca i Roca!) i el seu segon, el general Andía. La desconfiança dels soldats, de tendències clarament republicanes, va anar en augment i la situació es va desbordar quan Gaminde, sense previ avís, va marxar de la ciutat en un vaixell. L'ordre que va cursar el seu segon a les tropes per tal que sortissin de Barcelona per iniciar operacions contra els carlins, deixant-la a mercè de l'arribada de forces més afins als caps militars, mentre al mateix

²⁸⁹ *La Independencia* 17-2-1873, ed. matí.

²⁹⁰ *La Independencia* 20-2-1873, ed. matí.

temps tractava de convèncer als oficials de la guarnició per tal que es fessin amb el control de la ciutat en nom d'Alfons de Borbó, va provocar la insubordinació dels batallons, ja allisonats els dies anteriors pels federals. Els soldats, en lloc d'obeir les ordres, es desplaçaren a la seu de la Diputació provincial, posant-se al seu servei i denunciant la conspiració d'Andía. Els diputats provincials van actuar amb rapidesa i van avortar el moviment²⁹¹. Aquest episodi va provocar un ressò extraordinari a la premsa de la ciutat. *La Independencia* atribuï totalment a l'agitació alfonsina les maniobres dels caps militars i es felicità per l'actitud demostrada pels soldats i pels ciutadans. El poble de Barcelona i l'exèrcit “que, libre de trabas enojosas, mostró las convicciones que alentaba”, havien donat el cop de gràcia als conspiradors borbònics: “El alfonsismo muerto ya por el pueblo (...) fué arrojado ayer de los últimos baluartes do se acogiera, gracias a la actitud patriótica del ejército”.

Tanmateix, un aspecte dels esdeveniments que s'havien produït havia deixat un gran neguit entre els homes del federalisme transigent. “La armonía que reinó ayer entre el pueblo, y la solemne actitud que guardó el partido republicano federal” s'havien vist pertorbades per l'intent protagonitzat per alguns elements federals que havien intentat proclamar l'Estat Català. El dia 21 havia tingut lloc una desfilada de les tropes que s'havien negat a sortir de Barcelona que acabà a la Plaça de Sant Jaume on es mesclaren amb els ciutadans i ciutadanes que s'hi havien aplegat, enmig d'escenes de gran entusiasme. Una comissió va aprofitar el moment per presentar a la Diputació, que estava llavors reunida, una proposició demanant que aquesta corporació es constituís en “Convención del Estado federal de Cataluña”. La proposició fou llegida des del balcó del Palau de la Diputació i va rebre els aplaudiments de moltes de les persones allí presents al mateix temps que ocasionava “estupor” en bona part dels diputats provincials. La Diputació va informar al govern de la República sobre aquest estat de coses, mentre al passar les hores anaven esvaint-se l'entusiasme i l'efervescència populars. Al dia següent, els mateixos autors de la proposició van presentar-se de nou a la sala de sessions de la Diputació per a retirar-la. Els intransigents, que segons diverses fonts sembla que estigueren al darrera d'aquesta agitació, hagueren de renunciar de moment als seus objectius. Però l'alarma creada en aquests dos dies va provocar una dura reacció des dels rengles del CRDF i des de les pàgines de *La Independencia*. El diari federal no va dubtar a qualificar els promotors de la proposició d' “elementos de

²⁹¹ Borja de Riquer, “La diputació revolucionària: 1868-1874”, dins “Història de la Diputació de Barcelona”, vol. I, Diputació de Barcelona, 1987, pàg. 227.

perturbación” del gran partit republicà, coneguts des de feia molt de temps pels seus intents d’extraviar al partit. L’intent de “proclamar la independència de Catalunya” era titllat de “quijotesca, descabellada idea”, una “falta política” que no era més que una “locura”. El poble ho havia rebutjat, prosseguia *La Independencia*, perquè tenia plena confiança en els federals que hi havia en el govern, “hombres intachables, que no errarán nunca cual ellos, ni cual ellos nunca le engañarán”. La maniobra dels intrasigents hauria posat en perill la nounata República i hauria donat munició als seus enemics. No podien ser vertaders federalistes aquells que “comprometen el futuro de nuestra causa”, una República Federal que havia de ser proclamada per unes Corts constituents, segons el pacte “que por boca de las Cortes soberanas hemos aceptado lealmente todos los españoles”. La imposició de la Federal per la força legitimaria als monàrquics i als unitaris per abandonar el terreny de la discussió política pacífica, “tan propicio a nuestros propósitos”, per llançar-se a l’acció armada. El diari exhortava al poble a estar alerta i a no refiar-se més “de amigos exagerados”: “Recuerde siempre que mientras Figueras, Castelar, Pi y Margall y Salmerón se sientan en el poder, fuera la más negra ingratitud mostrarles una desconfianza que no merecen ni han merecido nunca”²⁹².

L’agitació promoguda el 20 de febrer entre les tropes tindria una important conseqüència, que gravitaria ominosament sobre tot el període de la República: la creixent indisciplina al si de l’exèrcit. Els federals transigents s’adonaren ben aviat d’aquella cabdal qüestió. Ja el 27 de febrer *La Independencia*, alhora que instava a combatre enèrgicament el carlisme i tornava a insistir amb urgència a les autoritats per tal que armessin milícies populars “bajo una base que ofrezca solidez y energía”, considerava indispensable restablir “por completo” la disciplina a l’exèrcit, després de les demostracions de sentiments republicans per part dels soldats²⁹³.

Els esdeveniments del 9 de març: de com Roca va contribuir a evitar la proclamació de l’Estat Català...

La proclamació de la República havia comportat la formació d’un govern de coalició (conciliació en el llenguatge de la època) entre federals i radicals. Però les Corts existents continuaven tenint una aclaparadora majoria radical. El primer període de la

²⁹² *La Independencia* 22-2-1873, ed. matí.

²⁹³ *La Independencia* 27-2-1873, ed. matí.

nova situació política es caracteritzaria per les tensions entre radicals i republicans i pels intents dels primers de retenir o incrementar les seves quotes de poder. Una primera crisi de govern es resolgué el 24 de febrer amb la constitució d'un govern format en la seva majoria per federals amb la presència de només dos ministres radicals. Les pressions exercides des de diversos àmbits federals per tal que el govern dissolgués l'Assemblea i convoqués Corts constituents foren constants, així com la resistència dels radicals a la dissolució (cosa que podria significar el seu allunyament del poder). La lluita entre el govern i l'Assemblea arribà al seu punt àlgid a primers de març. I els federals de Barcelona, com els de la resta d'Espanya, estaven pendents del seu resultat.

El 6 de març es va generar una intensa agitació popular a Barcelona a causa de la brama, ràpidament propagada (i també aviat desmentida), de la caiguda del govern a causa d'un cop de mà esdevingut a Madrid que hauria posat al general Moriones al front d'una dictadura. La reacció del poble de la capital del Principat, segons *La Independencia*, revelava d'una manera inequívoca quin seria el capteniment de Catalunya si “algún caso semejante llegara a realizarse”. El periòdic federal lligava aquesta reacció espontània a l'odi al centralisme de Madrid, que havia desaparegut amb la caiguda de la monarquia, i amb ella, “el espíritu centralizador y uniformista que tendía a ahogar el salvador espíritu nacional encarnado en las provincias”. Aquesta era una des les raons per les quals el partit republicà era a més federal. La democràcia només podia quedar salvaguardada dintre de la federació. Ja dies enrera havia associat clarament federació i democràcia: “Hay que clavar, como se dice, la bandera de la Federación en la cúspide de la democracia. (...) Hay que predicar y repetir la sinonímia lógica de la Federación y la democracia”. Amb un sistema unitari la democràcia era “incompleta y limitada”, deixava aïllat l'individu. Al estendre la democràcia a la província i al municipi esdevenia completa i quedava garantida. Ara lligava aquesta concepció de la democràcia federal a la resistència de l'Assemblea a la dissolució, que tornava a fer planar l'espectre del centralisme de Madrid. Si l'Assemblea s'entestava a palesar que el canvi d'institucions “fué sólo un medio de seguir conservando influencias oficiales y eternizar los escándalos y las intrusiones” que havien caracteritzat les situacions anteriors, tota Catalunya, seguint l'exemple que havia donat Barcelona el 6 de març, “sería la primera en negar toda obediencia a un gobierno impuesto por una Asamblea que de tal modo desconociera las aspiraciones públicas”. La resta de les regions respondrien després al moviment iniciat a Catalunya i, “sin romper la unidad nacional que todos queremos conservar”, anihilarien per sempre “la preponderancia de

Madrid en nuestra política”, establint la federació d’una forma ben diferent a aquella que proposaven els federals transigents, certament, però imposada per “la insensatez de los antiguos radicales”,²⁹⁴.

Els rumors i les notícies provinents de Madrid no acabaren el dia 6. El clímax de la lluita entre el govern i l’Assemblea tingué lloc el 9 de març. Altre cop va tenir lloc una intensa agitació a Barcelona ocasionada per la incertesa sobre el resultat de la sessió parlamentària que es desenvolupava a Madrid i que acabà amb el triomf del govern després de l’aprovació de la dissolució de les Corts. Però aquella incertesa havia creat grans tensions i fins que no es va saber clarament què havia passat a Madrid “no pudo encauzarse el desbordamiento de recelos y desconfianzas que agitaba a muchos y muy buenos republicanos”. I, un cop més, els agitadors havien tractat d’aprofitar la confusió existent. El nou intent de proclamar l’Estat Català va ser molt més seriós que el de febrer i va requerir tota l’energia de Pi i Margall, el ministre de la Governació, i dels federals transigents de Barcelona per tal de ser conjurat.

Els esdeveniments han estat detallats ja diverses vegades. Els intransigents havien assenyalat el 9 de març per proclamar l’Estat Català quan es creia encara possible la derrota del govern davant la majoria radical. Informat el govern de la imminència del fet, Pi i Margall es va apressar a posar-se en contacte amb els caps dels intransigents barcelonins, en un intent de fer-los abandonar els seus plans, fent-los saber que el mateix cap del Poder Executiu, Figueras, es dirigia cap a Barcelona. Alhora, va fer incomunicar la ciutat per evitar una possible extensió del moviment. El mateix Pi explicà que en aquesta tasca el van ajudar “amigos celosos”, que enviaren telegrams a les poblacions de l’entorn de Barcelona instant als seus correligionaris a no secundar el moviment. Entre aquells que s’encarregaren d’aquesta important acció es van significar, si hem de creure el que més tard va escriure a *La Campana de Gracia*, el propi Roca i Roca i López Bernagosi. Aquest és relat que féu Roca de la participació dels dos homes en aquest episodi en què atribueix, potser amb certa exageració, a López la idea de l’estratègia seguida per Pi:

“Cert conat molt serio de proclamació del Cantó catalá, siguié ofegat per en Lopez, per medi de una ratxa de telegrams que ‘ls primers homes de la situació republicana dirigiren, per son concell, als compromesos en aquell moviment suïcida. En Pi y Margall en son folleto *La República*, cita ab elogi aquest rasgo de ingeni ab lo qual se salvaren las naixents institucions de un pavorós conflicte. Jo ‘m

²⁹⁴ “Los sucesos de ayer”, *La Independencia* 7-3-1873, ed. matí.

trobava treballant al seu costat, y may olvidaré l'efusió ab que varem abrassarnos al veure desvaneixers l'inminent perill que pesava sobre la ciutat de Barcelona”²⁹⁵.

Quan un telegrama del Poder Executiu va fer saber de forma inqüestionable que finalment l'Assemblea havia votat la seva dissolució, es van esvaïr uns temors ben reals que havien portat fins i tot a la Diputació a decidir considerar-se dissolta des del moment en què el govern fos derrotat. La necessitat imperiosa de reaccionar a aquella possibilitat proclamant el Cantó Català perdia en gran mesura la seva raó de ser. Però els intransigents van continuar la seva lluita a l'interior de la Diputació, mentre a fora tenia lloc una manifestació de caire marcadament popular i obrer. Una delegació dels manifestants va entrar a la sala de reunions de la Diputació i va demanar que aquesta corporació proclamés l'autonomia de Catalunya. Lostau, de tendència intransigent (o potser un dels caps dels intransigents) els va respondre que la Diputació sintonitzava amb aquella petició, que estava treballant en la direcció d'establir la República Federal i amb ella les reformes socials que ansiejava la classe obrera. De moment, però, i a l'espera de l'arribada de Figueras, la Diputació havia acordat la dissolució de l'exèrcit a Catalunya i la seva substitució per una força de voluntaris. Roig i Minguet va intervenir després per reclamar la unió dels vertaders republicans per anar a combatre contra els carlins i també contra altres enemics de la República camuflats de federals, a qui calia desenmascarar. Bragulat, en nom dels manifestants, es va felicitar per l'acord de la Diputació tot recomanant ordre i perseverància als obrers. La situació s'havia reconduït, doncs, després d'episodis de gran tensió.

El 10 de març *La Independencia* va publicar un manifest signat per un gran nombre de militants federals. Potser significativament, el segon nom que hi apareixia (el primer era Antoni Altadill) era el de Roca i Roca. Adreçat als “Republicanos Demócratas Federales”, començava amb un contundent advertiment: “¡La República peligrá!”. Barcelona havia estat “la cuna de la República”, però també a Barcelona s'amagava “la mano que amenaza ahogarla en sus primeros pasos”.

²⁹⁵ J. Roca i Roca, “I. López Bernagosi”, *La Campana de Gràcia* 28-9-1895. Pi i Margall va donar la seva versió dels fets a l'obra que esmentà Roca: “De derrota telegráfica se califica aún hoy la entonces sufrida por los que, tal vez con más previsión que yo, quisieron precipitar los acontecimientos. No me limité, sin embargo, a dirigir la palabra a los conjurados. Por si no lograba disuadirles, mandé que se comunicara la ciudad con el resto de España y previne contra el movimiento a los gobernadores de las provincias limítrofes. Aislarle, ya que no pudiese impedirle, tal era mi firme propósito. Propósito en que me ayudaron noblemente amigos celosos, que enviaron telegramas a los pueblos de los alrededores para que no secundasen el alzamiento”. F. Pi i Margall, “El reinado de Amadeo de Saboya y la República de 1873”, Seminarios y Ediciones, S. A., Madrid, 1970, pàgs. 129-130.

La Independencia va lloar el capteniment dels òrgans directius federals, en mans dels transigents, que havien tractat de mantenir l'ordre i la concòrdia entre els republicans en tot moment. Els comitès local i provincial havien estat reunits en sessió permanent durant quaranta-vuit hores, “velando por la paz pública a fin de evitar que algún malintencionado entre los contrarios al actual orden de cosas intentase aprovecharse de la agitación que ha reinado, para producir algún conflicto”. En canvi, com era d'esperar, va denunciar amb duresa a aquells que havien promogut l'agitació, “políticos de amor propio que todo lo pospondrían a la satisfacción de su vanidad personal y a la salvación de las opiniones emitidas de antemano con tono de *magister*”. Maldant per posar en joc els mitjans que el partit republicà mantenia en reserva pel cas que s'hagués produït la caiguda del govern a mans de “la obstinación y la ceguera” dels radicals, havien aconseguit arrossegar a molts federals de bona fe que havien cregut greument amenaçada la idea federal en aquella situació fluïda en què hom donava crèdit als més inversemblants rumors. Per fortuna, l'arribada oportuna dels telegrams de l'executiu i la notícia de la vinguda de Figueras havien desactivat el perill tranquil·litzant a aquells que, per un moment, havien estat extraviats pels plans “insensatos e irreflexivos de los pescadores de aquel río revuelto”. El periòdic federal no minimitzava els riscos que aquell episodi havia comportat. S'hauria pogut produir “un conflicto gravísimo cuyas consecuencias se hubieran hecho sentir en toda España, comprometiendo el futuro de la federación”. El preu que s'havia pagat per evitar-ho, el llicenciament de l'exèrcit, però, obria perspectives perilloses. La Diputació havia passat per damunt de la Capitania General i del mateix Poder Executiu al adoptar aquella decisió, sense que, en opinió del diari en què escrivia Roca, es tinguessin els mitjans de fer complir la resolució, que, en conseqüència, no consistia en res més que en “golpes de bombo”. De fet, la resta de diputacions provincials catalanes no només no va seguir l'exemple de Barcelona sinó que, després de reunir-se a la capital del Principat, van emetre un comunicat en el qual expressaven el seu suport incondicional al govern de la República i declaraven “inconveniente” el llicenciament de l'exèrcit mentre l'enemic carlí no fos derrotat²⁹⁶.

Els federals barcelonins es mobilitzaren per rebre Figueras. El 10 de març va sortir de Barcelona una comissió formada per diversos membres dels comitès provincial (Clavé, Litrán) i local (Arabio, Gonzàlez, Trulls), i per Roca i Roca com a representant de la

²⁹⁶ Manifest signat, entre altres, per Roca, advertint que “La República peligra” i “Los sucesos de ayer”, *La Independencia* 10-3-1873, ed. matí; el mateix lliurament conté una detallada crònica dels fets i del desenvolupament de la sessió de la Diputació, així com les decisions adoptades; també expressa els elogis del diari federal al capteniment dels comitès local i provincial en tot l'afer.

premsa federal. La seva missió era, segons *La Independencia*, posar al corrent al president del Poder executiu de la vertadera situació existent a la capital de Catalunya. La comissió s'aturà a Tarragona, on fou objecte d'una "fraternal" acollida per part dels membres del Casino Republicà Federal, que els organitzà una recepció en la qual tingueren lloc diversos parlaments, entre ells un de Roca i Roca. Tots els oradors expressaren un clar suport al Poder executiu en aquelles circumstàncies insistint també en la necessitat de recolzar l'exèrcit en la seva lluita contra els carlins²⁹⁷.

El dia 12 Figueres es va reunir amb els membres de la Diputació provincial de Barcelona i de les altres Diputacions catalanes, mentre una gran nombre de persones s'aplegava a l'actual plaça de Sant Jaume. El cap del Poder Executiu va deixar clara la posició dels federals que formaven part del govern al exposar que, malgrat les seves fermes conviccions federals, no es manifestarien al respecte per no violar la neutralitat a què els obligava el seu càrrec, alhora que associava amb claredat meridiana República i ordre, declarant que els aldarulls passat no feien més que debilitar la causa federal²⁹⁸. Al acabar la reunió el president de la Diputació, Arabio Torre, i Lostau, aquest en nom de Figueras, que patia una afecció de laringe, sortiren al balcó i s'adreçaren a la gernació reunida a baix. *La Independencia*, al ressenyar les intervencions dels dos diputats provincials, va disculpar la d'Arabio, que tractà d'explicar les raons que havien conduït a la Diputació a adoptar el decret de llicenciament de l'exèrcit, sense convèncer, però al redactor del periòdic federal: "En esto [l'intent d'explicació] la habilidad del ciudadano Arabio Torre se estrelló, como se hubiera estrellado la del orador más diestro (...)". En canvi, el parlament de Lostau, considerat proper als intransigents, va rebre dures crítiques. "Una eterna vacilación notamos –escrivia el redactor (Roca i Roca?)– en los conceptos que emitió, signo de que la metamorfosis que indudablemente se estaba operando en las ideas del orador, aunque no bien definida, estaba en camino de llegar a un buen término (...)". Aquesta vacil·lació es feia palesa al afirmar, per una banda, que el partit republicà no tenia cap inconvenient en sotmetre a les urnes el problema de la federació, mentre, per l'altra, deia que no defugiria "acudir a otro campo si en él se nos provocare". "¿Quién nos ha de provocar en concepto del ciudadano Lostau? -preguntava retòricament *La Independencia*- "Quién nos provocaba durante la noche del sábado y

²⁹⁷ Viatge de la comissió a Tarragona per anar a trobar-se amb Figueras i recepció per part dels correligionaris tarragonins a *La Independencia* 12-3-1873, ed. matí.

²⁹⁸ Mercè Nieto de Sangenís, "La Primera República en Barcelona", pàg. 52.

mañana del domingo, cuando algunos, no del todo desconocidos del orador trataban de llevar la cuestión al *otro campo* de que nos habló en su discurso?”²⁹⁹.

La visita de Figueras a Barcelona va calmar els ànims, si bé no va eliminar les tensions entre transigents i intransigents. La col·laboració dels primers amb Pi i Margall en la desactivació de l'intent de proclamar l'Estat Català va provocar el primer xoc entre *La Independencia* i *El Estado Catalán*, el diari que Valentí Almirall havia començat a publicar a Madrid feia poc temps, reproduint així passades disputes del temps del Club dels Federalistes. El periòdic d'Almirall havia carregat amb duresa contra aquells que, com Roca i Roca, havien tractat d'evitar el 9 de març l'enfrontament dels federals barcelonins amb el govern de la República, qualificant-los de “republicanos SAGASTINOS”. *La Independencia* reaccionà recordant la declaració de principis continguda en el prospecte inaugural d' *El Estado Catalán*, en el qual hom prometia amistat sincera amb aquells que compartien les seves idees i ser “adversarios leales” amb els d'idees contràries. La desqualificació sense contemplacions que ara (tot just en el seu número 3) llançava contra els federals transigents “no es leal ni sincera”, més aviat s'assemblava molt a aquelles que emprava en la seva primera època, quan feia campanya “contra los hombres más dignos del partido republicano federal”³⁰⁰.

Nous moviments intransigents: el 5 d'abril a Barcelona

La defecció de Gaminde primer, la dissolució de l'exèrcit decidida per la Diputació després, i la creixent indisciplina entre les tropes presents a Catalunya generaren greus problemes, en uns moments en què les partides carlines no cessaven en les seves incursions i amenaces. El govern havia nomenat al general Contreras Capità General de Catalunya. Aquest militar, proper als intransigents, demostrà una total incompetència per redreçar la situació militar i la disciplina dels soldats. Les conseqüències es traduïren en una creixent impunitat dels carlistes: a finals de març Berga era capturada per les tropes de Savalls. Arran d'aquesta greu conjuntura, el govern va decidir reemplaçar Contreras pel general Velarde, que s'havia distingit en la lluita contra les partides absolutistes al País Valencià. La notícia, coneguda a Barcelona a començaments d'abril, va causar alarma entre el sector intransigent, que reaccionà

²⁹⁹ “Los discursos de Figueras, de Arabio Torre y de Lostau”, *La Independencia* 14-3-1873, ed. matí (en cursives a l'original); B. de Riquer, “La diputació revolucionària...”, op. cit., pàgs. 228-231.

³⁰⁰ Atac d' *El Estado Catalán* a *La Independencia* i resposta del diari de Roca a *La Independencia* 15-3-1873, ed. matí.

organitzant una manifestació el 3 d'abril³⁰¹. Encapçalada pel coronel Maza i elements pertanyents als cossos francs, els manifestants demanaren el manteniment de Contreras a Catalunya, la marxa de Patiño (llavors “segundo cabo”) i que no es destinés Velarde al Principat. La gernació es dirigí a la Diputació, on una comissió lliurà un escrit al president B. Arabio. El comitè local va reaccionar ràpidament i va trametre un telegrama adreçat al govern en què expressava la seva protesta per aquella manifestació, minimitzava el nombre dels assistents i reiterava la seva confiança en Velarde. L'agitació no acabà aquí, ja que la nit de 4 al 5 d'abril sembla que Maza i alguns dels intransigents intentaren forçar la mà a les autoritats, fins al punt que tots els organismes, autoritats civils i militars, comitès local i provincial, milícia republicana i nombrosos ciutadans, es van reunir i van adoptar mesures per mantenir l'ordre un cop més amenaçat. Com a resultat de tot plegat, el matí del dia 5 Maza era detingut³⁰². El mateix dia, els republicans de Barcelona enviaren un nou telegrama al govern informant-lo del desenllaç d'aquell episodi, en què s'havia aconseguit desbaratar “los planes fraguados por los eternos perturbadores de la pública tranquilidad”. El telegrama estava signat, entre altres, per Roca i Roca i López Bernagossi en representació de la premsa republicana.

Un cop conjurat l'intent dels intransigents d'evitar la marxa de Contreras, 8 d'abril el general Velarde arribà en tren a Catalunya, aturant-se a l'estació de Martorell. Allí l'esperava una nombrosa comitiva civil i militar. A banda dels caps militars (Patiño, el cap del seu estat major i diversos oficials), anaren a rebre al nou comandant de l'exèrcit de Catalunya representants dels comitès local i provincial de Barcelona i del CRDF, així com de la premsa republicana, amb López Bernagosi i Roca i Roca de nou. Aquesta comissió republicana va trametre un telegrama al President del Poder Executiu en què lloaven “el ardor y la disciplina” de les tropes que acompanyaven al general i mostraven la seva complaença respecte del pla de campanya que els havia exposat, felicitant Figueras pel seu “acertado nombramiento”. L'arribada de Velarde semblava encetar una actuació enèrgica i decidida d'una vegada per totes en la lluita contra la carlinada a

³⁰¹ La manifestació fou convocada per mitjà d'un imprès o manifest en què els signants demanaven a la Diputació que es fes càrrec de l'organització de “fuerteras y numerosas columnas de ejército y voluntarios” per anar a combatre contra els carlins. Imprès reproduït a *La Imprenta* 3-4-1873, ed. tarda. Cf. M. González Sugañes, “La República en Barcelona”, op. cit., pàgs. 203-210. Maza, en paraules de González (pàg. 75, nota 2), “era un entrometido y un revoltoso vulgar, del cual se servían los elementos de acción del partido”, i havia participat també en l'agitació de febrer.

³⁰² Descripció dels fets a *La Imprenta* 5-4-1873, ed. tarda.

Catalunya, i les esperances renaixien. El telegrama acabava amb aquestes optimistes paraules: “Reina grande y general decisión”³⁰³.

La proclamació de la República havia revitalitzat a Barcelona als antics integrants del Club dels Federalistes, que, si bé no havien estat mai inactius després de la seva sorollosa dissolució el 1869, no havien tornat a constituir un grup cohesionat. Ara resucitaren l’extingida agrupació que ràpidament es fusionà amb una associació de trets ideològics semblants, originàriament anomenada “La Emancipación”, i que havia canviat el seu nom per adoptar el de “Centro del Estado Catalán”. Els dos grups, al unir-se, van constituir un nou centre federal que van decidir anomenar “El Estado Catalán, centro de los republicanos demócratas federalistas”. El 4 d’abril la nova entitat republicana federal feia públic un manifest en què exposava el programa que es proposava defensar, basat en l’autonomia de l’individu, del municipi i de la província, resumit en el següent lema: “Municipios autónomos.- Estados soberanos federados.- República democrática federal.- Viva la confederación española.” *La Independencia* publicà el manifest palesant la manca de profunditat ideològica del document, atesa la significació política dels seus promotors, ja que no feia més que exposar l’essència de la idea federalista, enunciada des de feia temps per les diverses agrupacions republicanes i per la premsa. A més, segons el diari republicà, el manifest no aportava cap novetat doctrinal, i tot just era “un débil eco de lo mucho que sobre el particular se ha dicho”. Pel que feia a la part referent a l’actuació política, el diari en què escrivia Roca i Roca tampoc no hi trobava cap brillantó. Tot i que el manifest demanava el concurs de tots aquells que estiguessin d’acord amb el seu programa i reconeixia la necessitat de dotar al partit d’una organització sòlida, declarant de manera enèrgica que no serien els homes d’ “El Estado Catalán” qui promoguessin divisions entre els rengles republicans, *La Independencia* manifestà la seva malfiança envers aquestes intencions. Aprofitant un comunicat de Francesc Calopa, que inserí immediatament després del manifest, el periòdic transigent expressava els seus recels envers l’actuació de la nova agrupació federal. Calopa, que havia estat membre del Club dels Federalistes i havia participat en el procés que culminà en la constitució d’ “El Estado Catalán”, havia decidit deixar de formar-ne part precisament quan va tenir lloc la discussió de l’esborrany del manifest. El motiu fou la negativa de la majoria dels membres de la nova agrupació a acceptar dues esmenes que Calopa presentà al redactat. En la primera proposà que “El Estado

³⁰³ *La Independencia* 9-4-1873, ed. matí.

Catalán” hi fes constar explícitament el seu suport sense reserves al govern de la República en el període previ a la reunió de les Corts constituents (de les quals hom esperava l'establiment de la República federal), ja que en el manifest s'acceptava tàcitament la decisió de les Corts de proclamar l'onze de febrer una República sense qualificatius. La segona esmena demanava la inclusió d'una fraternal salutació a totes les agrupacions republicanes espanyoles, especialment a les establertes a Catalunya. Sotmeses a votació, la majoria dels assistents va rebutjar de forma aclaparadora les dues esmenes. Aquesta negativa va provocar la renúncia de Calopa a seguir formant part d'“El Estado Catalán”. I *La Independencia* es va apressar a treure les seves pròpies conclusions d'aquest episodi. La negativa a donar un decidit suport al Govern republicà, “rechazar esta idea como se rechazó, con verdadero encarnizamiento”, podia donar peu a diverses interpretacions, molt preocupants pels militants republicans. “No seremos nosotros –deia el redactor de *La Independencia*- quienes midamos la importancia de semejante negativa, dejando al tiempo el cuidado de determinar los verdaderos móviles de la misma”. La negativa a adreçar una salutació a la resta de grups republicans revelava, en opinió del periòdic federal barceloní, “un arraigado espíritu de exclusivismo” que contradeia frontalment les crides a la unió dels republicans contingudes en el manifest i constituïa un acte que “justifica hasta cierto punto el calificativo de *pontífices* atribuído a ciertas individualidades no extrañas al Estado Catalán”, en velada al·lusió potser a Valentí Almirall. Era de lamentar que una agrupació que “tanto contribuirá sin duda al establecimiento de nuestras ideas” hagués incorregut des del principi en tals actituds.

Després de la dissolució de l'Assemblea, els radicals havien conservat encara una parcel·la de poder en la Comissió Permanent, emanació de l'esmentada corporació que mantenia la correlació de forces allí existent. Des d'aquest òrgan havien tractat de continuar la seva lluita pel poder. Considerant que les eleccions els atorgaven ben poques possibilitats d'obtenir representació a la Constituent, decidiren optar per la confrontació amb el govern i, aprofitant la mort de l'esposa de Figueras i la seva temporal absència de la presidència del Poder Executiu, forçar des de la Comissió la convocatòria de la dissolta Assemblea i aconseguir així la caiguda del gabinet republicà. Per evitar les accions de les milícies favorables als federals convocaren el 23 d'abril els batallons que els eren addictes a la Plaça de braus de Madrid, sota el comandament d'un general de la seva confiança. Però la ràpida i decidida actuació de Pi i Margall (que, a

més de seguir al capdavant del ministeri de la Governació, havia assumit la presidència interina en absència de Figueras) frustrà amb relativa facilitat aquell intent de cop d'estat.

Les primeres informacions sobre els fets de Madrid semblen haver arribat a Barcelona a finals del matí o al començament de la tarda del dia 24. *La Independencia* va inserir un seguit de telegrams que contenien notícies fragmentàries sobre aquests esdeveniments que anaren aclarint la confusió inicial. Reproduí també un article de *La Igualdad* en què s'exposaven els motius de les maniobres dels radicals des de la Comissió Permanent. Els comunicats que anaven arribant des de la capital van provocar la natural alarma entre els militants federals de Barcelona, i alguns batallons de la milícia es van concentrar a les seves seus respectives, ocasionant certa agitació. La ràpida intervenció de les autoritats municipals, informant a aquells homes del desenllaç de la jornada madrilenya, va retornar la calma a la ciutat. El periòdic federal barceloní no va deixar de lamentar la inquietud que els moviments de la força ciutadana produïen cada cop que es generava una situació d'aquesta mena, deplorant que “republicanos con más buena fé que acertado criterio” fomentessin agitacions que només contribuïen a desgastar les energies i a augmentar la confusió³⁰⁴.

El fracàs del cop dels radicals significà la fi de la fràgil conciliació entre els republicans i els exmonàrquics i situà de fet el Poder Executiu, un cop dissolta la Comissió permanent de les Corts, com a única font executiva i legislativa fins que es reunís l'Assemblea Constituent. Des de diversos sectors federals s'alçaren veus exigint que el govern actués revolucionàriament i, sobretot, proclamés la República Federal. Tal i com ho va reflectir Pi i Margall en la seva obra reivindicativa de llur actuació, “Amigos y enemigos, todos creían entonces que por los acontecimientos del 23 de abril el Gobierno había pasado a ser una dictadura revolucionaria. No sólo podíamos hacer, se nos exigía que hiciéramos”. Pi es va mantenir ferm, preparant les imminents eleccions i declarant que calia esperar a les Corts sorgides dels comicis per establir la forma definitiva de la República³⁰⁵.

La Independencia va animar al govern, ara que s'havia obert “un período francamente revolucionario y despejado”, a adoptar totes aquelles mesures “que la vandálica guerra de los carlistas, el precario estado de la Hacienda, y la opinión unánime del país reclaman de consuno”, sense vacil·lacions ni dilacions. El Poder Executiu tenia ara

³⁰⁴ *La Independencia* 24 i 25-4-1873, ed. tarda.

³⁰⁵ F. Pi i Margall, “El reinado de Amadeo...”, op. cit., pàgs. 136-137.

també a les seves mans el Poder Legislatiu, i, per tant, els decrets del govern de la República tenien el caràcter de llei, i, en conseqüència, la facultat de revocar o modificar lleis anteriors. Ara bé, podia el govern, basant-se en aquest poder legislatiu heretat de la difunta Assemblea, decidir la proclamació de la República Federal, com demanaven, sobretot, els intransigents? La resposta a aquesta pregunta estava ben clara pels federals barcelonins que redactaven el periòdic dirigit interinament per Roca: “Si tal hiciera, el actual Poder ejecutivo, no sólo se haría sospechoso de prevaricación, no sólo se convertiría en reo de un atolondramiento incalificable, sino que cometería un verdadero atentado de lesa-República y de lesa-libertad”. Si es decidía a fer-ho, menystenint l’Assemblea constituent i “adelantándose a la opinión pública nacional”, l’acte només aconseguiria que la República Federal “arrancara de una *ilegalidad manifiesta* en vez de apoyarse como debe en la base firmísima de un poder legal nombrado *ad hoc* para el asunto en cuestión”. Perquè si bé el govern reunia ara el poder executiu i el legislatiu, “el poder constituyente reside actualmente en el pueblo, y residirá desde primeros de junio en sus representantes”. El govern de la República, en aquella conjuntura, insistien, “debe gobernar revolucionariamente”, però els seus poders “ni en este período revolucionario ni en otro período alguno” podien ser transformats en constituents, i si “oyendo los consejos de algunos *impacientes*” el Poder Ejecutivo usurpava al poble el dret que només a ell i als seus legítims representants pertanyia, la República estaria “herida de muerte para los españoles”.

Així ho havia entès el govern republicà, cosa de la qual es felicitava el diari federal: “Comprendiéndolo así sin duda, y considerando además las inmensas dificultades que ofrecería en estos momentos la constitución federativa de la España, por segregación, el Gobierno ha contestado a las vivas instancias de algunos que indudablemente se inspiran en un buen celo, calificado por nosotros de prematuro, que no puede ni debe dar el paso que se le aconseja”³⁰⁶.

Abril-maig: activitat política i doctrinal de la transigència federal

En aquells mesos previs a les eleccions, un cop calmades de forma passatgera les aigües a Barcelona, els federals van clarificar les seves posicions polítiques en dues direccions: la definició de la línia política que calia seguir i la discussió doctrinal sobre la forma d’accedir a la federació. Un dels que va intervenir en aquell procés de clarificació des de la premsa fou Roca i Roca. Entre abril i maig publicà diversos

articles a *La Independencia* amb les seves inicials (“J. R. R.”), a més d’altres en què creiem que és reconeixible la seva mà. A més, com a mínim des de mitjans d’abril (i de forma versemblant des del març potser), Roca era el director interí del periòdic federal barceloní, a causa de l’absència de Barcelona de Salvador Sampere i Miquel. En un dels articles Roca propugnà que el partit republicà adoptés una “política de atracció”. Recordava que aquesta havia estat la línia d’actuació d’una part del PRDF durant la monarquia d’Amedeo de Savoia, quan altres advocaven per la lluita armada per tal d’arribar a la República. Si havia tingut algun sentit el debat entre les dues tendències en alguns moments el període anterior, la proclamació pacífica de la República havia situat la qüestió en una nova perspectiva. Quin havia de ser des de llavors el camí que havien de seguir els federals per tal d’assolir el seu objectiu, la República Federal? Per a Roca, el dilema residia en adoptar una política d’atracció o en seguir una política exclusivista, en “seguir la marcha de los sucesos que se encadenan y ligados entre sí nos llevan a un fin lógico” o “torcerlos bruscamente, apartándonos de su ruta natural”. La caiguda de la monarquia a causa de la seva descomposició interna avalava la primera via, mentre que l’experiència dels radicals, acceptant la República per penedir-se’n l’endemà desaconsellava la segona. “No en vano –escrivia Roca- existen en política corrientes irresistibles, y cuando estas nos llevan al mismo fin, que los que tratan de dirigirlas a su antojo se proponen, es una doble insensatez oponerlas resistencia”. La mateixa naturalesa del triomf dels republicans, doncs, exigia seguir una política d’atracció. Aquesta política havia de consistir en evitar qualsevol mena d’imposició, en respectar escrupolosament la llei i mantenir l’ordre. Segons Roca, a tots els països hi havia (“por desgracia”) una gran massa d’indiferents (la majoria silenciosa, es diria en altres temps) que, si bé no es mostrava enemiga del govern en circumstàncies normals, podia despertar i inclinar l’opinió quan el poder adoptava mesures contràries als seus interessos. Si usualment aquestes masses indiferents toleraven i suportaven les diferents situacions governamentals, també havien permès llur caiguda quan havien abusat del poder, proporcionant llavors a les oposicions la força moral, la raó i el prestigi. Aquestes masses no tenien ni organització ni idees polítiques definides, “minan lo malo y se aquietan ante lo bueno”. Les seves úniques aspiracions eren l’ordre y el dret, odiaven l’arbitrarietat i la violència. Per tot plegat, no s’havia de cercar el seu suport, segons Roca, “porque no pueden darlo”. S’havia d’obtenir la seva “aquiescencia”. L’única manera d’aconseguir-ho era “haciendo orden, respetando la ley”, evitant els

³⁰⁶ “Impacencias”, *La Independencia* 26-4-1873, ed. matí (les cursives són de l’original).

“actos indignos e irritantes que caracterizaron las pasadas situaciones”, mantenir-se en el terreny de la moralitat més estricta i fer palesos “en el terreno de la práctica” els avantatges del sistema federal sobre tots els altres. Sortint al pas d’interpretacions expressament malintencionades, Roca precisava que aquesta política de cap manera implicava “alhagar a nuestros enemigos concediéndoles ventajas”. No implicava tampoc renunciar a cap dels principis de la ideologia federal, “el país tiene el deber de conocerlos y de conocernos: tan invariables son ellos como nosotros mismos”. El que havien de fer els republicans era “desarrollarlos dentro del terreno de la legalidad perfecta, sin turbulencias, sin sangre, sin transtornos”, amparant-se en el dret i renunciant a l’ús de la violència sempre i quan el regnat de la llei no s’esfondrés. En aquesta política d’atracció hi tenia cabuda tothom, però no s’havia d’obtenir l’adhesió mitjançant “distinciones” o “promesas”, sinó amb el poder de la convicció en els irrenunciabls principis federals (“somos en esta cuestión *intransigentes*, puritanos que preferimos mil veces hallarnos en la oposición honrada que en torno a un gobierno indigno”)³⁰⁷.

La construcció de la República federal motivà un gran volum d’articles en els diversos mitjans polítics i periodístics en el decurs dels mesos anteriors a les eleccions de maig. Els periòdics federals no eren precisament majoria a Barcelona, cuitat en què diaris com *Crónica de Cataluña* o el *Diario de Barcelona*, contraris a l’establiment de la federació, gaudien de força predicament. En consonància amb la política d’atracció que defensava, Roca va tractar d’exposar als lectors de *La Independencia* quin era, al seu entendre, l’objectiu del federalisme. Una de les crítiques que s’adreçaven a la idea de federació consistia en afirmar que, si federar significava unir, no es podia imaginar unió més estreta que aquella que configurava l’estat unitari llavors vigent. Si ningú discutia (ni tan sols els federals) la idea de nació espanyola, prosseguia l’argument, quin sentit tenia trencar la unitat que tant havia costat d’assolir només per a reconstituir-la deprés? Roca admetia la validesa de la crítica si la federació tenia com a objectiu únicament “cambiar la forma administrativa y gubernativa de la nación”. Per a Roca, convertir les províncies en Estats, dotar d’autonomia als municipis, regular les atribucions del poder central, eren elements constitutius d’una obra “muy leve y muy inútil” a menys que es proposés “salvaguardar intereses de un orden superior”, fins llavors greument amenaçats per

³⁰⁷ “J. R. R.”, “Política de atracción”, *La Independencia* 10-4-1873, ed. matí.

l'unitarisme i sempre a mercè de “los vaivenes de la inestable política unitaria”. Tota federació havia de tenir una finalitat políticament i moralment elevada. Resseguint la formació de la federació suïssa o la unió federal de les tretze colònies d'Amèrica del Nord, Roca palesava aquesta finalitat: en ambdós casos s'havia tractat de salvaguardar la independència de cada cantó o estat, amenaçada per poders externs que actuaven arbitràriament, cooperant solidàriament en la defensa de la independència de tots. La forma federativa adoptada, escrivia Roca i Roca, “fortaleciendo al débil por medio de la unión, dejaba a cada uno su especial modo de ser”. D'aquesta forma “quedaba sabiamente salvada la independencia de la confederación y la independencia de cada Estado”. Certament, Espanya no tenia en aquells moments la necessitat de defensar una independència que no estava amenaçada. Era clar, a més, que no estava en situació de confederar-se perquè les antigues unitats polítiques havien entrat a formar part de la unitat nacional després de diversos segles d'esforços centralitzadors de base unitària. Els corrents de l'època semblaven anar en direcció contrària a la disgregació d'unitats polítiques constituïdes, com posaven de manifest els processos esdevinguts a Itàlia i Alemanya. La finalitat de la federació espanyola, doncs, s'havia de buscar no en el patriotisme, com en el cas suís o nordamericà, sinó en “un fin humanitario, superior todavía al espíritu de independencia nacional”. La federació espanyola, afirmava el jove periodista terrassenc, “se constituye bajo la base de la unidad nacional para *garantir firmemente la existencia y la práctica de los derechos individuales*”. La conquesta dels drets individuals que constituïen la base de la democràcia era la fita més elevada que havia assolit el poble espanyol. Aquests drets eren “anteriores a toda ley”, eren inherents als éssers humans, i, ara que després de tants sacrificis regien per fi la vida de totes les persones, calia protegir-los de qualsevol atac. Aquests drets, deia Roca, s'havien vist amenaçats en el decurs del període de la monarquia constitucional i en una república unitària estarien sempre “a merced, cuando no de un dictador audaz, de las pandillas políticas que hasta ahora han jugado con los más altos intereses de la patria”. Per evitar aquests perills calia adoptar la forma federativa, que impossibilitava “todo golpe del centro” dividint els poders i atorgant als Estats i municipis “atribuciones suficientes para neutralizarlo” si s'esdevenia el cas. Aquest gran objectiu del federalisme determinava la forma en què havia d'establir-se la federació. Si l'únic propòsit fóra canviar la forma de govern no hi hauria obstacle per constituir Estats independents que després constituïssin la Confederació. Però per damunt de la conveniència de cada Estat, de cada municipi, de cada agrupació, s'aixecava “el objeto,

los intereses, las conveniencias del individuo, de la colectividad española”, és a dir, els drets individuals, i s’imposava la unitat nacional “como región donde deben practicarse”, preservant així la igualtat de drets per a tots els ciutadans. Només un cop garantits els drets individuals dintre de la unitat nacional “de manera que sean superiores al mismo pacto”, prosseguia Roca, es podrien constituir els Estats en la forma que consideressin més convenient als seus interessos, costums i característiques morals i materials. L’essència de la federació, doncs, residia en la democràcia sublimada en els drets individuals: “La salvación de la democracia, noble deseo de garantir la práctica de los derechos individuales y de eternizar su régimen, nos han hecho republicanos, así como el noble deseo de garantir la existencia de la República democrática nos hacen federalistas”³⁰⁸.

Roca tocava aquí un dels principals punts de debat entre els republicans federals: quin procés s’havia de seguir per arribar a la federació. Des de feia temps *La Independencia* defensava la constitució de la República federal mitjançant el procediment que anomenà *federalització*. Ja el 1871 el diari federal barceloní s’havia ocupat d’aquest crucial aspecte en una sèrie d’articles amb el títol genèric de “Las provincias y colonias de España en la República democrática federal española”. De fet, la via seguida per les Corts (i pel mateix Pi en la seva intervenció l’onze de febrer) semblava afavorir l’establiment de la federació de dalt a baix, des del poder central cap als futurs poders estatals. *La Independencia* encetà una nova sèrie d’articles en què va analitzar aquesta trascendental qüestió. Ja el 17 de febrer començava a defensar la *federalització* com a mitjà d’arribar a l’estat federal. Atesa la forma en què havia sobrevingut la República, sense lluita armada, de forma pacífica, no calia seguir una via revolucionària, que seria “ineludible” en cas de resistència violenta monàrquica o unitària. Si els esdeveniments se succeïen tal com estava previst en el programa encetat l’onze de febrer, la federació es podria establir pel procediment menys usual seguit en el diversos processos històrics fins llavors: la federalització. L’Estat unitari únic, políticament centralitzat, podia convertir-se en federal sense que hi hagués necessitat d’una separació prèvia en Estats independents per a confederar-se posteriorment. Si l’Estat unitari es despenia d’atribucions polítiques en favor de les províncies (o regions) naturals o històriques, es podia transformar en federal “por el estilo que se efectua la descentralización administrativa”. La monarquia havia reduït a províncies centralitzades unes entitats

³⁰⁸ “J. R. R.”, “Objeto del federalismo”, *La Independencia* 13-4-1873, ed. matí (les cursives són de l’original)

polítiques que havien estat “Estados casi federativos”. En les seves diverses formes (monarquia absoluta, constitucional o democràtica) havia mantingut les antigues regions autònomes en una ferrenya centralització. La República havia de restablir-les en la situació d’Estats autònoms, havia de “disolver en la Federación el Estado unitario o indiviso de la monarquia”, retornant poder polític, cedint part de les atribucions polítiques que tenia l’estat únic en “un trabajo centralista inverso al de la monarquia”³⁰⁹.

La federació, però, era atacada pels unitaris sobre la base que, per tal de poder-se establir, requeria l’existència prèvia d’Estats independents sobirans i totalment separats, situació que no existia a l’Estat espanyol des de la monarquia dels Àustries. Aquests eren els “argumentos de derecho” que feien inviable la federació a Espanya. En un altre article, *La Independencia* va sortir al pas d’aquests arguments alhora que insistia en la via de la federalització. El quadre considerat indispensable pels unitaris per arribar a la federació, l’existència d’Estats independents, podria fer-se realitat, avisava el periòdic federal barceloní, si la pressió unitària desembocava en unes Corts constituents que no corresponguessin a la opinió y al mandat del poble. Si una reacció monàrquica (“borbónica o alfonsina”), radical o republicana unitària fes caure el govern federalista, si es produís un cop militar com aquell que “los conservadores y los pobres de espíritu” invocaven i predeien des del setembre de 1869 per tal de “*contener el desbordamiento revolucionario*”, es produiria, en paraules del redactor de *La Independencia* (Roca?) l’esclat de l’estat unitari i el surgiment immediat d’Estats independents, autònoms i totalment separats, la recuperació de la independència dels antics regnes i principats, que hom hauria de considerar “aptos en derecho para formalizar un pacto, un contrato federal”. Llavors es donarien, considerava el periòdic republicà, les condicions que els unitaris imposaven a la federació. La via que propugnava arribar a l’Estat federal des de baix cap a dalt, doncs, es veuria precipitada per la pròpia actuació dels unitaris de tota mena, precisament allò que tractaven d’evitar.

Però aquesta no era l’única manera d’assolir un Estat federal, insistia *La Independencia*. Sense desfer de cop la unitat de la nació, l’Estat unitari podia “devolver soberanía o independencia a las regiones a quienes las tomó”, eliminant així el propi Estat unitari per crear un Estat federal en què la autonomia política i legislativa de les regions mai no podria ésser escapçada o suprimida pel poder central. “Tanto más fácil y más favorable a la independencia de las provincias –continuava la publicació llavors dirigida per Roca- puede ser la federalización, la federación venida del centro o de

³⁰⁹ “La República y la federalización”, *La Independencia* 17-2-1873, ed. tarda.

arriba”, estant com estava llavors el govern en mans de “federalistas antiguos y consecuentes”, que, per tant, no exerciria cap mena de pressió sobre les províncies, lliures així d’expressar llur opinió en les eleccions a les Corts constituents. En aquestes condicions, les províncies es trobarien en un estat molt proper al cas de confederar-se mitjançant un pacte des de la perifèria o des de baix. Podrien establir un mandat o poder imperatiu o contractual i imposar-lo als diputats que elegissin. Aquest procediment no diferiria molt de la separació prèvia, si el temps de durada d’aquesta separació fos breu. En favor de la federalització jugava també la constitució en Estats de diverses províncies de la Confederació Suïssa quan aquesta ja s’havia format, o els nous Estats configurats a partir dels territoris colonitzats a Nordamèrica, casos en què no havia existit separació prèvia. Tampoc no havien pres en consideració la separació de les províncies aquells que, en els anys de l’ocupació napoleònica, defensaven una constitució federativa per l’Estat espanyol. Tots aquests arguments feien veure que no era indispensable la separació prèvia per arribar a la federació i feien palès que la federalització de l’Estat unitari no era gaire diferent de la confederació de regions independitzades si el període de separació era curt. Tots dos procediments tenien avantatges i inconvenients, reconeixia *La Independencia*, però, a més, no eren els republicans federals els únics que havien de decidir al respecte: la decisió estava també a les mans dels unitaris. I el seu capteniment abans de les eleccions i a les Corts constituents determinaria que s’adoptés un o altre³¹⁰.

La Independencia va insistir en què la seva preferència per la federalització no anava dirigida contra la via pactista o confederacionista. Si la separació prèvia fos propugnada només per federals, si no hi hagués a l’Estat espanyol regions poc disposades a aquesta separació (Catalunya, entre elles), si fos general en el país la tendència a optar per aquesta disgregació, no caldria posar ènfasi en la federalització. L’argumentació del periòdic federal barceloní anava dirigida contra la propaganda unitària i antifederal. Eren els unitaris qui podien arribar a fer indispensable la separació prèvia. Si tal situació es produïa, els homes de *La Independencia* no dubtarien a proclamar-la. Encara que no s’arribés a aquest extrem, els unitaris no cessarien de llançar crits d’alarma contra la separació, que podrien inclinar certes regions envers posicions contràries al federalisme. Tots aquests riscos s’eliminarien seguint el procediment de federalització. Certament, reconeixien el perill que aquesta via, tal com denunciaven els seus detractors, pogués

³¹⁰ “La Federación y la separación previa”, *La Independencia* 20-4-1873, ed. matí; les cursives són de l’original.

conduir a una República federal només de nom, “falso-federal” o “unitaria disfrazada”. Però aquest mateix perill, deien, era inherent a la separació prèvia i confederació posterior, que, a més, generaria tensions en algunes regions fins i tot entre aquells favorables a la descentralització. La federalització representava la possibilitat d’establir una República federal sense “las sacudidas violentas de la separación previa”³¹¹.

El fracàs de la candidatura per a diputat constituent: els intransigents contra Roca i Roca

Roca ocupava doncs la direcció interina de *La Independencia*, a causa de l’absència de Sempere i Miquel, quan es convocaren les eleccions per a les Corts constituents de la República. Les informacions de què disposem no ens permeten saber en quin moment prengué Roca la decisió de presentar-se com a candidat pel districte de Sabadell-Terrassa ni amb quins suports inicials va comptar. Palet i Barba va dir que fou proposat pels federals terrassencs. El que és innegable, però, és que va haver de fer front des del començament a una fortíssima oposició liderada pels federals de Sabadell encapçalats per Josep Cabané, llavors alcalde de la ciutat. En una reunió tinguda a Sabadell per tal de designar els candidats federals, Cabané va intervenir per fer veure als assistents la necessitat d’anar units a les eleccions, ja que sabia que “un tal Roca y Roca” es pensava presentar pel districte. El va presentar com a director de *La Independencia*, periòdic que segons ell manifestava “tendencias unitarias”, cosa que el desqualificava com a candidat federal. De fet, els dirigents del republicanisme sabadellenc feia temps que atacaven el federalisme per ells sospitós i tergiversador del diari barceloní, i s’havien produït diversos xocs entre uns i altres. A més, el candidat que propugnaven era Pla i Mas, llavors integrant del grup d’El Estado Catalán, emanació dels antics intransigents del Club dels Federalistes. *La Independencia*, com sabem, havia tingut enfrontaments directes amb Pla en l’afer de la Junta Municipal. No sembla massa arriscat sospitar que en aquella oposició frontal a Roca s’hi barrejessin motivacions personals a més de consideracions polítiques.

En aquella carregada atmosfera tingueren lloc les avantvotacions. A més de Pla i Mas i de Roca, un tercer candidat va competir per la designació: Josep Palet, de Rubí. El resultat que va fer públic el comitè del districte fou clarament favorable a Pla i Mas, que

³¹¹ “Puntos de partida hacia la Federación: la separación previa y la unidad”, *La Independencia* 24-4-1873, ed. matí.

superà clarament als altres dos candidats, en particular a Roca, que fou qui menys vots obtingué. Però el comitè local de Terrassa, sens dubte el suport més ferm amb què comptà el jove periodista en aquelles eleccions, va adreçar una protesta al comitè provincial en què qüestionava obertament aquell escrutini a causa de les irregularitats que, en la seva opinió, s'havien comès. El comitè del districte, en una reunió a la qual assistiren només quatre dels seus membres (primera irregularitat denunciada), havia fixat el 4 de maig com a dia per efectuar les avantvotacions, havent de portar les delegacions dels diversos pobles i viles els resultats amb la documentació pertinent (l·listes de votants, comprovants) a Sabadell al dia següent per realitzar l'escrutini. Però algunes de les poblacions (Olesa, però sobretot Sabadell) havien fet les votacions amb anterioritat a la pròpia convocatòria del comitè del districte, i altres van presentar-se a l'escrutini sense la documentació sol·licitada. Davant d'aquesta situació, alguns dels secretaris de les delegacions presents en l'escrutini es negaren, sembla, a signar l'acta. Aquestes circumstàncies, segons el comitè terrassenc, invalidaven tot el procés, i demanaven en conseqüència al comitè provincial que declarés nul l'escrutini. I, efectivament, el comitè provincial va considerar “anti-democrático en principio o ilegal, dadas las reglas que se ha dado el partido”, el procés d'avantvotacions al districte vallesà, “devolviendo a los electores del distrito de Tarrasa su autonomía completa” per elegir a qualsevol dels candidats, atès que ja no hi havia temps de repetir les operacions abans de les eleccions. La reacció dels federals sabadellencs no es va fer esperar, acusant Feliu Crespí al comitè provincial d'haver pres la decisió sense ni tan sols demanar al comitè del districte la documentació pertinent i d'actuar mogut “por la pasión personal o por un sentimiento de encono”. Crespí qualificà la decisió del provincial d' “arbitrariedad irritante” i de “notoria injusticia”, alhora que declarava que el candidat a qui hom havia de votar era Pla i Mas, el vencedor de les avantvotacions. En els mateixos termes s'expressà el comitè del districte en un comunicat en què qualificava d'infundades les protestes del comitè terrassenc, rebutjant enèrgicament l'acord del provincial, declarant Pla i Mas “el candidato que *deben* votar todos los electores del distrito de Tarrassa”.

Mentre es produïa aquest intercanvi de comunicats, Roca i Roca va anar a Sabadell decidit a refutar les acusacions de què Cabané l'havia fet objecte en la reunió a la qual hem fet esment abans. Segons la versió que publicà *La Imprenta*, llavors alineada amb els intransigents, Roca va irrompre en una reunió que celebraven els federals sabadellencs per tractar d'afers electorals. Un cop aixecada la sessió, va voler prendre la

paraula, essent escridassat pels assistents “por espacio de un cuarto de hora” fins que, “con más obstinación el orador que el auditorio”, va aconseguir finalment fer-se escoltar per un reduït nombre de republicans (“tres decenas de oyentes”) durant una curta estona enmig d’una “perfecta indiferencia”. El periòdic que llavors dirigia Roca, en canvi, va oferir, mitjançant el seu corresponsal a Sabadell (“T.”) una versió completament diferent. Després de presentar el quadre d’un republicanisme escindit entre els tres candidats, més enllà de qualsevol intent de conciliació, culpava d’aquesta situació a la “imposición intempestiva de ciertos centros, acostumbrados hasta ahora a hacer en todo su voluntad”, en clara al·lusió als intransigents del Cercle Federal de Sabadell, que ara “se han visto atajados en sus pretensiones”, malgrat els mitjans que havien emprat en fer triomfar la candidatura de Pla i en bandejar les altres. Tot plegat havia conduït a exasperar els ànims arreu del districte, cosa que s’havia posat de manifest en la reunió a què Roca va assistir. El comitè (possiblement del districte), en una reunió tumultuària, davant la “legítima pretensión” de Roca d’adreçar-se als assistents, va allargar més enllà de qualsevol mesura la discussió sobre un tema menor, aixecant la sessió sense haver entrat en l’ordre del dia ni haver concedit la paraula (“conforme a ello se había públicamente comprometido”) al periodista terrassenc. Llavors Roca malgrat tot va pujar a la tribuna i “una nutrida salva de aplausos” va ofegar ràpidament “los desafortados gritos de <<fuera>> dados por los partidarios de Pla y Mas”. Enmig d’amenaques d’apagar el gas i de fer intervenir la força pública per desallotjar el local “y otras menos corteses”, Roca i Roca va poder parlar “ante más de mil ciudadanos” que el van escoltar amb “religiosa atención y marcadas muestras de asentimiento”. En un moment determinat va preguntar si era cert que en l’anterior reunió s’havia dit d’ell que era de tendències unitàries, a la qual cosa van respondre afirmativament els assistents, designant inequívocament Cabané com l’autor de la brama. “Terribles fueron –escribia el corresponsal– las acusaciones que lanzó Roca y Roca sobre el impostor que valiéndose de su ausencia había de tal modo atacado su consecuencia política”. Sempre segons aquesta versió de *La Independencia*, Cabané s’havia esmunyit del local al començar Roca la seva intervenció, i, malgrat els nombrosos partidaris amb què comptava a Sabadell, molts d’ells presents a la sala, ningú va replicar els anatemes que ara li eren llançats³¹².

³¹² Comunicat del comitè federal provincial declarant nul·les les avantvotacions del districte de Terrassa, que reproduïx la proposta que en aquest sentit fa el comitè de Terrassa denunciant les irregularitats produïdes a *La Independencia* 7-5-1873, ed. tarda; descripció de la moguda reunió de Sabadell a *La Independencia* 9-5-1873, ed. matí; en el mateix lliurament, comunicat de Feliu Crespi protestant contra

La lluita entre Roca i els intransigents sabadellencs, en el fons reflex de la lluita que mantenien el CRDF i *La Independencia* per un costat i els seguidors d' El Estado Catalán i les Juntes de districte per l'altre, va continuar, com no podia ser d'altra manera, a la premsa entre el diari federal barceloní i *La Imprenta*. Com ja hem vist, la lluita entre els dos periòdics venia de lluny, i ara es van disposar a passar comptes entre ells. Cabané va fer publicar un comunicat a *La Imprenta* en el qual, després d'atribuir sense embuts l'autoria de la correspondència de Sabadell a què ens hem referit abans al mateix Roca, qualificava de falses totes les afirmacions allí contingudes (excepte la referent a la "religiosa atención" amb què fou escoltat: "y <<tan religiosa>> que bajó de la tribuna entre la indiferencia de los oyentes"). Roca no hi havia anat a "vindicar su honra mancillada" ("esto podrá hacerlo creer el corresponsal a los bobos", deia Cabané), sinó a repartir manifestos electorals, aprofitant-se de la divisió dels republicans del districte entre partidaris de Pla i de Palet, esperant atreure els seguidors del darrer, a qui *La Imprenta* qualificava de "viraltista". Aquesta argúcia no tindria cap resultat, "pues si bien en esta villa hay partidarios de Pla i partidarios de Palet, no hay devotos a <<La Independencia>>". Admetia haver-lo qualificat d'unitari, tendència a la qual s'adscrivia, segons ell, el periòdic que llavors dirigia interinament el terrassenc, afegint:

"Además, no tenía que enfurecerse tanto el Sr. Roca y Roca, pues yo he leído en varios periódicos de Barcelona esta apreciación mía y la he visto en documentos del partido, sin que el Sr. Roca y Roca fuera a encontrar a los que escribían en aquellos periódicos y redactaban aquellos documentos".

L'ofensiva de *La Imprenta* va continuar acusant a Litran i Guilleumas, caps del batalló dels cossos francs encarregat de defensar el ferrocarril de Monistrol a Manresa, d'abandonar el seu deure per fer campanya a Terrassa en favor de Roca i Roca. Finalment, ja en ple desenvolupament de les eleccions, va esbombar el suport que l'abans Cercle Monàrquic de Terrassa (des de la proclamació de la República s'havia declarat republicà) li concedia, "con cuyo motivo había mucho movimiento entre los monárquicos, mostrándose decididos a seguir este consejo [votar per Roca] los sagastinos". De fet, va qualificar Roca de ser el candidat del "partido monárquico de la villa de Tarrasa", reforçant aquesta afirmació amb el fet que no havia finalitzat el seu manifest electoral amb el "Viva la República Democrática Federal" de rigor. Per la seva banda, *La Independencia* va publicar comunicats de republicans de Sabadell en què

l'anul·lació de les avantvotacions; protesta del comitè federal del districte de Terrassa a *ibid.*, 10-5-1873, ed. tarda. La versió dels intransigents a *La Imprenta* 6-5 (ed. matí i tarda), per a les avantvotacions i 8-5-1873 (ed. tarda), on es descriu la reunió de Sabadell en què va intervenir Roca.

acusaven als líders federals d'aquella ciutat d'haver mentit respecte dels vots obtinguts per Pla i Mas en les avantvotacions de pobles com Polinyà, Santa Perpètua i Barberà i d'actuar moguts pel "vil interés", tot declarant que ja no tolerarien més "los abusos y tramposos actos de algunos que se engalanan con el mentido nombre de federalistas" i que només volien la República Federal "*por provecho propio*"³¹³. Rebatent les acusacions de Cabané sobre les intencions de la visita de Roca a Sabadell, el periòdic federal va acusar al seu torn al director de *La Imprenta* ("no siendo todavía *intransigentísimo*) d'haver cercat en les anteriors eleccions el suport de les autoritats amadeuistes. Sortint al pas d'un comentari d'aquell diari sobre el cost pel país dels sous dels càrrecs oficials que sota l'administració republicana havien passat a ocupar diversos redactors de *La Independencia*, va desempolsar l'escandalosa fallida de la societat *La Salvadora*, administrada llavors pels responsables actuals de *La Imprenta*, als quals acusava sense embuts de frau.

El resultat final de les eleccions confirmà la tendència apuntada en les avantvotacions, atorgant 2350 vots a Pla, 1512 a Palet i 110 a Roca, els sufragis del qual provenien gairebé exclusivament de la seva ciutat nadiua. Analitzant els vots emesos en aquesta població, *La Imprenta* va rabejar-se en la derrota del jove periodista al afirmar que, descomptats els obtinguts per Pla i Mas, que considerava "votos republicanos", quedava ben palesat que "los votos que obtuvo el director interino de <<La Independencia>> son de los monárquicos de Tarrasa". A la llum dels resultats, és innegable que la campanya dels intransigents sabadellencs contra Roca i *La Independencia* havia reeixit. La pròpia dinàmica a la ciutat de Terrassa aporta certa justificació a les acusacions de *La Imprenta*, ja que la conversió al republicanisme dels monàrquics "liberals", que, encapçalats per Jaume Vallhonrat, havien estat la força hegemònica des de la Revolució de setembre, no trigaria a presentar-se com un capteniment oportunista per continuar tenint el control de la política local, entrant ben aviat en conflicte amb els federals terrassencs "antics", com es posaria de manifest a les eleccions municipals de juliol. En aquella conjuntura, no és sorprenent que preferissin recolzar un candidat republicà "benèvol" en lluita amb els intransigents³¹⁴.

³¹³ Comunicat signat per Camil Lluch, Pau Tàrrach i Bonaventura Ribell des de Sabadell a *La Independencia* 18-5-1873, ed. matí.

³¹⁴ Informacions sobre les eleccions al districte de Terrassa a *La Imprenta* 10-5 (ed. tarda), 12-5 (ed. tarda), 13-5 (ed. matí i tarda), 14-5-1873 (ed. tarda) i 15-5-1873 (ed. matí i tarda).

El districte de Sabadell-Terrassa no fou l'únic que presencià la lluita entre diversos candidats, representants de les diferents fraccions del partit. La mateixa ciutat de Barcelona experimentà noves tensions entre el Comitè federal local i els districtes respecte a la forma de procedir a les avantvotacions i de designar els candidats. El 21 d'abril el Comitè va fer públic un comunicat en què establia les bases que havia acordat per regular el procés electoral. Tractant potser de neutralitzar la iniciativa autònoma dels diversos districtes, com ja havia succeït en el passat, establia el repartiment de cèdules que els ciutadans que figuressin en les llistes oficials havien de sol·licitar per tal de poder prendre part en la proposta de candidats i en les avantvotacions, especificant que a tot aquell que no tingués aquestes cèdules no se li permetria l'entrada en el local on s'efectuassin les reunions electorals³¹⁵.

El diari que llavors dirigia Roca i Roca va aplaudir la decisió del Comitè, recomanant als correligionaris que es proveïssin de les cèdules i participessin en les avantvotacions. Conseqüent amb el seu tarannà, *La Independencia*, “que no ha hecho ni hará nunca política personal”, no recomanava als lectors cap candidatura, però els aconsellava que optessin per “personas de recto criterio, de probada consecuencia y de conocidos antecedentes” en comptes de “todo advenedizo de dudoso republicanismo y de desconocida historia”³¹⁶.

Diversos districtes, però, van seguir endavant amb les seves pròpies avantvotacions, passant per alt les instruccions del comitè. El 24 d'abril aquesta corporació es va veure obligada a publicar un comunicat en què, arran de les avantvotacions ja efectuades pel districte primer, declarava que “no reconoce en manera alguna ni apoyará otros candidatos” que aquells que sortissin de les avantvotacions convocades en el dia i hora que el propi comitè havia establert. Ahora, insistia en la importància de les cèdules que havia repartit, “puesto que ellas sirven admirablemente para destruir miras mezquinas e impedir al propio tiempo imposiciones de un distrito sobre otro, conservando a cada uno la verdadera autonomía que debe tener”³¹⁷. El requeriment de les cèdules provocà l'enèrgica protesta per part dels homes d' “El Estado Catalán”, negant que el comitè tingués autoritat per a procedir d'aquesta manera i acusant-lo d'erigir-se en dictador, “convirtiéndose de mero mandatario en autoridad dictatorial”. L'agrupació intransigent declarà que únicament reconeixia com a “genuína expresión de la voluntad del atido”

³¹⁵ *La Independencia* 21-4-1873, ed. matí.

³¹⁶ *La Independencia* 24-4-1873, ed. matí.

³¹⁷ *La Independencia* 26-4-1873, ed. tarda.

les comissions emanades dels districtes, i oferí tot el seu suport a la candidatura que acordessin. La Confederació dels districtes electorals (com passà a anomenar-se l'òrgan constituït pels representants dels districtes) va proclamar els seus candidats organitzant una manifestació pels carrers de Barcelona, en la qual tingué notable presència “El Estado Catalán”³¹⁸.

S'enfrontaren, doncs, dues candidatures (la del comitè i la dissident, segons la terminologia de *La Independencia*), però les dues presentaren dos candidats comuns: Figueras en el districte 2n, i Pi i Margall en el 4rt. En el 3r, Clavé, membre de la candidatura del comitè, va haver de lluitar amb Almirall, antic company seu en els rengles intransigents ben pocs anys abans. En el còmput total dels tres dies de votacions, els candidats del comitè van obtenir 15.114 vots, per 2.201 la candidatura dels districtes i “El Estado Catalán”³¹⁹. No deixa de ser significatiu que *La Independencia* atribuís el pobre resultat dels “dissidents” a la relació que alguns dels candidats tenien amb els homes de *La Imprenta*:

“Son muchos los que creen, y no andamos nosotros muy apartados de esta opinión, que la amistad de la tornasolada *Imprenta* y de sus hombres ha sido la que ha dejado reducida a tan exiguo número la fuerza de los federalistas intransigentes de esta ciudad en las elecciones últimamente efectuadas (...)”³²⁰.

Els fets d'Igualada i la qüestió de la disciplina a l'exèrcit

A començaments de juny es va produir prop d'Igualada un greu cas d'insubordinació entre les tropes que comandava en la campanya contra els carlins el general Velarde. La notícia de l'afer va arribar ràpidament a Barcelona, i, davant la situació generada, es va crear una comissió amb la missió d'esbrinar els fets reals que havien succeït. Un dels membres d'aquesta comissió fou Roca i Roca. A més de participar activament en els treballs que el grup va dur a terme, Roca va explicar-los en detallats articles enviats a *La Independencia*. Els membres de la comissió es desplaçaren a Martorell, localitat on s'havia dirigit Velarde després dels esdeveniments d'Igualada. La comissió es va entrevistar amb el general, que va traçar un quadre ben depriment sobre l'estat de la disciplina entre els soldats, declarant-se incapaç de redreçar la situació. S'havia allunyat

³¹⁸ Comunicat d' “El Estado Catalán” a *La Independencia* 3-5-1873, ed. matí; manifestació de la Confederació dels districtes a *Diario de Barcelona* 11-5-1873.

³¹⁹ *La Independencia* 28-4-1873, ed. matí, i *La Imprenta* del mateix dia, ed. tarda.

³²⁰ *La Independencia* 14-5-1873, ed. matí.

d'Igualada amb una part de les forces que comandava, “dispuestas al parecer a seguirle, pero no en igual modo a hacer frente a los revoltosos”. Després de conferenciar amb Velarde, els membres de la comissió es van reunir amb els seus oficials. “Altivos en su mayor parte”, afirmaren que els havien volgut assassinar i que “su dignidad” no els permetia continuar al front de tropes d'aquesta mena. Alguns fins i tot van declarar obertament la seva oposició a continuar més temps a Catalunya, en clara violació de les ordres rebudes. Al sortir al pas d'aquest tarannà un dels oficials d'alta graduació tot dient que seguiria al general Velarde sense vacil·lacions mentre aquest volgués i que se sotmetria a les ordres del govern, creient que els soldats l'obeirien, molts dels militars van fer palès “sumo desagrado ante estas consideraciones”. Parlant amb ells més tard, Roca va deduir de les seves paraules que “no podían con la indisciplina de sus soldados” i que creien que era molt perillós exposar tropes provinents d'altres llocs de l'estat espanyol al contacte amb aquelles que operaven al Principat, a causa del risc que això representava per la disciplina.

Amb el tèntric panorama dels fets traçat per Velarde, la comissió es va dirigir a Igualada per escoltar la versió que n'oferien els soldats causants de la insubordinació. En lloc del desgavell que es desprenia de la descripció del general i d'alguns dels seus oficials, Roca i els seus companys trobaren les tropes que s'havien quedat a Igualada en bon ordre i obeint als escassos oficials que havien restat amb elles. S'entrevistaren amb aquests oficials que, en la seva major part no havien estat testimonis presencials de l'amotinament, i s'assebentaren del malestar que feia dies regnava entre els soldats a causa dels càstigs que els infligien alguns dels seus superiors. També van saber que Velarde havia sortit d'Igualada sense haver-los advertit de les seves intencions. Al seu parer, a més, els homes no havien manifestat cap ressentiment contra el general. Els membres de la comissió interrogaren després una representació de cada companyia (un sergent, un caporal i dos soldats). Dels relats de tots ells, així com del que manifestaren les autoritats civils i els federals igualadins, Roca va poder fer una descripció acurada dels fets. En l'article que va trametre a *La Independencia* declarava la seva voluntat d'èsser perfectament imparcial i d'explicar aquells esdeveniments sense passió de cap mena, ja que “en mi amor a la República considero que conviene descubrir el mal para aplicarle el oportuno remedio”. Considerava absolutament necessària l'existència d'un exèrcit “que bata y exterminie a los carlistas”, i per això volia “determinar imparcialmente las causas de los sucesos, narrarlos e indicar en lo posible el remedio que existe para prevenirlos en lo sucesivo”.

A partir de les informacions obtingudes va situar l'origen dels fets en l'actitud d'un oficial responsable d'haver infligit "múltiples vejaciones" als homes de la companyia que comandava, provocant reaccions que s'havien estès entre totes les unitats. Els altres oficials, arran d'aquestes reaccions, s'havien posat en guàrdia contra els seus propis soldats, creant així una situació potencialment explosiva que podia esclatar en qualsevol moment. I així havia estat al arribar a Igualada, quan aquell oficial, fent formar els soldats que comandava, els va tractar de cobards, bandits i miserables i va ordenar l'arrest de tres homes, apallisant-ne "bárbaramente" un altre mentre dos oficials més, pistola en mà, amenaçaven la resta. Més tard, un oficial va bufetejar un soldat al bell mig de la vila. El general Velarde, disposant només de les informacions parcials i tendencioses provinents dels seus oficials, va quedar profundament impressionat per "la efervescencia que reinava", fins al punt de témer una insurrecció de la tropa amb el suport dels igualadins, convocant els membres de l'ajuntament i del comitè federal local que li donaren seguretats respecte del capteniment dels habitants. A les nou del vespre del 5 de juny, al ser llegida a la companyia formada l'ordre d'arrest contra els soldats abans esmentats, els homes van expressar les seves queixes i la seva indignació per l'actuació de l'odiat oficial responsable dels càstigs. Llavors, des d'una unitat formada al costat un soldat va llançar el crit de "¡Viva la federal!" i, segons va poder esbrinar Roca i Roca, acte seguit "seis o siete oficiales, revólver y espada en mano, arremetieron contra él, y le dejaron redondo de un tiro". Llavors va començar una confusa escaramussa, amb els soldats agafant les armes i disparant a tort i a dret i els caps i oficials fugint i refugiant-se en diverses cases. Un corneta va rebre diversos trets provinents d'oficials quan, després d'acabar de tocar a reunió per alertar la tropa, va voler llançar el crit a favor de la federal, que no va poder acabar "pues una bala le entró por la boca y otra le atravesaba el pecho". Un dels militars que li havia disparat va exclamar: "No la aclamarás más".

El tiroteig va durar fins poc abans de la mitjanit. Cap a la una, el general Velarde i el seu estat major sortien d'amagat d'Igualada, acompanyats de molt pocs soldats. En el decurs de la matinada, altres forces abandonaren la població per unir-se-li, de manera que el matí del dia 6 eren poques les tropes que encara hi quedaven i que estigueren molt sorpreses d'assebentar-se de la marxa del general. Tot i que quan la comissió l'entrevistà Velarde va declarar que el motí havia afectat a moltes de les unitats de la seva columna, Roca va esbrinar que només una part de dos batallons havia participat en aquells fets. La majoria de les tropes no hi va prendre part, com tampoc els federals

igualadins, dels quals escrivia que “en honra de los republicanos de Igualada y ante las protestas más terminantes y los más irrecusables testimonios, debemos eximirles del cargo, que en un momento de precipitación se les hizo tal vez por el general Velarde”.

La comissió investigadora va tornar a Barcelona la tarda del 10 de juny. Roca, un cop a la ciutat, va quedar desagradablement sorprès per les ressenyes que els periòdics havien publicat sobre aquells esdeveniments. “A nuestro modo de ver –escrivia– pocos han estado en lo justo, omitiendo la causa principal que los determinó”. Els crits de “Morin els caps!” i “Abaix els tirans!” s’havien de situar en el context precís, que era precisament allò que ell havia fet en els seus articles fruit de la informació que havia obtingut sobre el terreny³²¹.

La seva participació a la comissió que havia examinat els fets d’Igualada va fer que Roca i Roca adquirís un coneixement de primera mà dels problemes que minaven l’exèrcit de la República en aquells crítics moments. Roca traçava un quadre d’un exèrcit format per soldats “sobrado silenciosos, poco amantes de la sugestión [sic] y de la obediencia” que, havent trencat els vincles de l’ordenança, “pagaban con sobras de expansión las sobras de opresión” de què havien estat víctimes, soldats que eren joves i valents però que estaven persuadits que els seus caps i oficials volien tornar al “antiguo régimen”. Veien fins a cert punt confirmades les seves malfiances al constatar la defecció d’una bona part de l’oficialitat després de l’onze de febrer. Els caps i oficials, per la seva banda, es mostraven molt poc disposats a substituir “por la dulzura y la persuasión el antiguo rigorismo”, incapaços d’entendre la nova situació i de transigir amb ella “en aras de la armonía y del acuerdo”. Es mostraven massa durs o massa permissius, molts d’ells havien abandonat les seves tropes al proclamar-se la República, i, tot i que havien tornat al seu lloc, no havien sabut inspirar confiança en els seus subordinats al no manifestar sense embuts l’adhesió a la nova forma de govern. Roca situava l’inici de la degradació produïda a l’exèrcit de Catalunya en el tèrbol capteniment de Gaminde i Andía que havia provocat la reacció de la guarnició de Barcelona. Si la sortida de les tropes de les casernes i la seva unió amb el poble, en aquells moments en què semblava planar una conspiració alfonsina sobre Barcelona,

³²¹ Cartes de Roca i Roca des d’Igualada a *La Independencia* 10 i 11-6-1873, ambdós ed. matí; “Sucesos de Igualada”, a *ibid.* 12-6-1873, ed. matí, tots tres escrits signats “J. Roca y Roca”. Els articles de Roca estan extractats a Miquel González Sugrañes, “La República en Barcelona”, Imprenta d’Henrich i C^a, Barcelona, 1896, pàgs. 264-274, obra en què també figura el text del telegrama que Abelló, en nom de la comissió, va trametre al governador civil des de Gelida.

havia salvat potser la República, deia Roca, la inacció de les autoritats en els dies posteriors, al deixar seguir a aquell corrent “su natural impulso”, sense aplicar les mesures oportunes per canalitzar aquella efervescència, havia provocat lamentables conseqüències, “días de vergüenza y luto”, ahora que havia donat ales als carlins. Res no s’havia fet per conservar l’exèrcit, donant-li el caràcter republicà que li calia, i allò que havia contribuït a salvar la República podria també arruinar-la.

Per a Roca, la forma de redreçar aquell consternador panorama consistia en elaborar una nova ordenança “basada en nuestros principios y atenta al carácter del ejército”. Aquesta ordenança republicana havia d’establir amb tota claredat tant pel soldat com per l’oficial quins eren els seus drets i quins eren els seus deures, les garanties que els amparaven, els càstigs que implicava l’incompliment dels deures i la forma d’aplicar-los. S’havia de dir a tots els integrants de l’exèrcit: “La República es el derecho y es por lo mismo la severidad: os da una ley justa y humanitaria; pero os exige su cumplimiento estricto e inescusable”³²².

Les Corts Constituents i els governs de Pi i Margall

La decepció pel tarannà de les Corts constituents, la consciència que la pressió de petits però amenaçadors grups de manifestants del carrer gravitava ominosament damunt de l’Assemblea, va conduir al Cercle Republicà Democràtic Federal a aprovar el 12 de juny una proposició en la qual instava als diputats a “obrar con más patriotismo y menos debilidad, si quieren salvar la República y organizar la Federación”, i fins i tot a “trasladar a otro punto la Asamblea, al primer síntoma de nuevas imposiciones”. Palpable indicatiu de la creixent desesperació de la sempre moderada agrupació republicana barcelonina, instava també als diputats catalans a retirar-se de les Corts immediatament i a tornar a Catalunya “con el objeto de fundar el estado catalán y salvar con este medio extremo la democracia, la república y la federación”. El dia 17 el CRDF adreçà un comunicat més matisat però amb els mateixos arguments a la mateixa Assemblea constituent³²³.

Roca i Roca va expressar també el seu creixent neguit per la preocupant situació política des de les pàgines de *La Independencia*. A mitjan juny de 1873, després de les

³²² “J. R. R.”, “El ejército”, *La Independencia* 16-7-1873, ed. matí.

³²³ Proposició aprovada pel CRDF a *La Independencia* 15-6-1873, ed. matí; comunicat de l’entitat federal a l’Assemblea constituent a *ibid.* 19-6-1873, ed. matí.

successives crisis de govern que havien acabat amb la formació del gabinet de Pi i Margall el dia 11, Roca, aprofitant aquell breu moment de calma política, va expressar les seves impressions sobre l'esdevenidor immediat de la República. Començà per advertir als lectors: la crisi política, resolta momentàniament, podia reproduir-se al cap de ben poc temps, ja que no s'havien eliminat els mals que l'havien provocada. Roca es proposava fer paleses les causes del “grave estado de la República” per poder proposar-hi remeis duradors. Per al jove periodista els objectius dels federals semblaven ben clars:

“¿Qué queremos?... La República democrática federal forma de gobierno justa porque es de todos y para todos, tiene el mismo código, una misma ley, unos mismos principios. La queremos para desarrollar pacíficamente en su seno todas las reformas al calor del espíritu público germinadas. La queremos para cerrar de una vez la era de las violencias”.

Però estaven imbuits -es preguntava- d'aquests propòsits tots aquells que maldaven per l'establiment de la República federal? Ho estava el poble? Roca estava convençut que desitjava “el reinado de la paz perpétua”, es negava a pensar que aquest poble, destinatari principal del projecte federal, volgués “perpetuar la serie de agresiones, hasta derrumbarse en el caos” que havien conduït la naixent República “al borde del sepulcro”. Podia admetre un “extravío momentáneo”, però la persistència en aquell tarannà només es podria explicar, tal i com ho veia llavors, si era abandonat a la seva rauxa momentània, si estava privat de la “celosa mano que le guiara por entre los ásperos riscos de una democracia que nace”. No era, però, aquesta la situació. El partit federal disposava dels homes que havien de guiar al poble, després que les difícils lluites dels anys anteriors haguessin “acabado con los ineptos y con los malvados” i haguessin enfortit als “fuertes y sanos”. Aquests eren els líders que tenia el poble, “jefes expertos, autorizados, dignos de su confianza”. Si es negava a reconèixer-los, prosseguia Roca, “ilústrese para no necesitarlos, o de otro modo renuncie a la democracia, a la república, a su regeneración”, llançant-se als braços d'un dictador o al desori més absolut: “O confiar, o ilustrarse o sucumbir: no cabe otro extremo”. Però, estaven els homes que havien de dirigir al poble a l'alçada de la tasca que els corresponia dur a terme? Si no ho estaven, deia Roca, havien de deixar el seu lloc a altres, recordant que tot el que eren ho devien al partit “que les ha colocado en el puesto que ocupan”, i que ells estaven al servei del poble, que, si els atorgava un prestigi, era per emprar-lo en benefici de la “causa común”.

Era ja hora que els líders federals emprenguessin decididament “una política sana”, abandonant els “cabildeos”, els “manejos cortesanos”, les contemporitzacions que es demostraven fatals per a la República. Aquesta línia seguida fins llavors pels republicans del Govern no es diferenciava massa de la política seguida pels radicals en la monarquia amadeuista, quan els governs només es mantenien “con los vínculos del presupuesto”. Al actuar així, Roca els acusava d’ “extraviar la República y llevarla al sendero de la monarquía”. Els equilibris efectuats en els primers mesos, les concessions que s’havien fet a certs grups i a certs personatges no havien disminuït les ambicions d’aquesta mena de gent. Si els líders federals en el poder havien actuat així “por debilidad”, havia arribat l’hora que reconeguessin i esmenessin aquest error. S’havia d’acabar la política de claudicació davant dels “ambiciosos vulgares” i dels “políticos famélicos” que es valien de l’agitació i de la violència per obtenir concessions del poder. No s’havia d’aconseguir l’aquiescència dels “alborotadores por sistema” tapant-los la boca “con un trozo de turrón”, era necessari enfrontar-se amb ells i vèncer-los amb la raó i amb l’exemple, que dissociarien el poble d’aquella minoria intransigent, ja que si aquest poble que ells necessitaven manipular per obligar als governants a plegar-se a les seves ambicions no sempre comprenia les altes raons morals, sabia apreciar les actuacions honestes i sinceres fins al punt de deixar-se conduir per l’ “esplendente sendero de la verdad”. Roca reconeixia la necessitat de la unió de forces per acabar amb els carlins, i no ocultava als seus lectors que un canvi en la política del Govern en el sentit que ell propugnava li crearia nous enemics, però si la República esdevenia sense més dilacions el veritable “gobierno del pueblo”, si s’aconsegia salvar “la fe del pueblo”, la victòria seria segura. La unió no significava “confusión informe de elementos opuestos y heterogéneos”. Allò que calia era “la cohesión sólida de los que pretendemos un fin concreto valiéndonos de idénticos medios”. La República no necessitava “contar sus defensores por el número, sinó por la calidad”.

Si es volia fer complir la llei, si es desitjava el restabliment d’una autoritat “suave, pero fuerte”, si, en definitiva, es volia salvar la República federal, deia Roca, s’havia de defensar la democràcia, una democràcia “pacífica, temperante”, que no exclogués cap reforma ni renunciés a cap dels seus principis, però que imposés l’ordre i el respecte “a todo lo justo, a todo lo que sancione la opinión libérrima” i lluités contra tota violència i contra tota demagògia, vingués d’on vingués. Roca instava, doncs, als líders republicans a rectificar resoludament la política que fins llavors havien seguit, a “restablecer la

armonía y el acuerdo reponiendo cuanto antes las leyes de la lógica de que nos hemos separado”³²⁴.

Roca va aprofundir la seva reflexió sobre l'estat de la República i el camí que havia de seguir el partit federal en dos articles publicats a *La Independencia* els dies següents amb el títol “That his [sic] the question”. Insistent en la tesi que els mals que turmentaven la República provenien en gran part dels propis republicans, recordava la tensió permanent viscuda en el si del partit entre aquells que propugnaven la via insurreccional i els partidaris de seguir les vies legals. El partit, en la oposició, estava dividit entre un nucli organitzat que ofería garanties per a la pràctica de la democràcia republicana, i un conjunt de grups diversos “rebeldes a toda disciplina”, de conducta canviant, moguts per ambicions personals, mescla heterogènia que “demostrava de antemano una impotencia suma”. Era d'esperar, escrivia Roca, que l'exemple de l'establiment de la República per mitjans pacífics, sense vessament de sang, seguint una evolució llargament exposada pel sector partidari de la via legal, hagués fet canviar el tarannà dels “elementos perturbadores” i hagués unit tot el partit federal impulsant-lo a seguir una línia “prudente, sensata y práctica”.

Lluny d'haver-se efectuat aquesta evolució, però, s'havien reproduït, agreujats, els mateixos capteniments que abans de l'onze de febrer per part d'individus que ara tenien prou poder com per causar “los serios transtornos que todos hemos lamentado recientemente”. A més, la conquesta del poder, amb tots els beneficis materials que podia comportar “cuando no se ejerce sin aquella rectitud de miras, sin aquel patriotismo que se hacen tan necesarios en toda sociedad democrática”, havia avivat extraordinàriament la cobdícia de “ciertos elementos que figuran en nuestro partido”. Tot plegat s'havia produït, continuava Roca, en uns moments en què s'havia desorganitzat aquella “parte sana” del partit, en què els caps republicans no havien sabut modificar la seva forma d'actuar al passar de l'oposició al govern. I, sobretot, aquells “elementos perturbadores” s'havien vist encoratjats per la “política fatal” seguida pel govern, “a fuerza de distinciones y halagos contraproducentes”. Roca acusava aquí directament a Figueras d'haver permès que aquesta fracció del republicanisme federal hagués arribat a ocupar posicions i a tenir uns recursos “que nunca hubiera alcanzado por sí misma”, si no els hagués rebut de l' “extraordinario celo” del president del Poder Executiu, en el seu inútil intent d'atreure-la. Aquesta situació havia provocat que aquella minoria s'hagués imposat a la resta del partit (en aquells moments “sin

³²⁴ “J. Roca y Roca”, “Lógica”, *La Independencia* 14-6-1873, ed. matí.

consistencia, sin unidad, sin fuerza, sin cohesión”), per mitjà d’amenaces violentes, de pressions “ilegítimas”, d’atacs injustificats.

El resultat d’aquesta política “equilibrista”, que buscava la conciliació dels diversos sectors republicans a base de “manejos”, d’ “intrigas”, havia conduït a la quasi paràlisi de les Corts Constituents, a les reiterades crisis de govern, a posar en perill la pròpia República. Era imprescindible, en opinió del periodista terrassenc, un canvi radical en la política del partit federal: s’havia d’abandonar “esta política vergonzante” que, cercant una “unión ineficaz” per fer front a les crítiques circumstàncies per les quals passava la República, només aconseguia “debilitarnos de tal modo” que “los manejos menudos” sovint absorbien tota l’atenció del govern i de l’Assemblea, mentre s’agreujaven els problemes als quals havien d’enfrontar-se. Calia, de forma apressant, “deslindar los campos” dintre de l’espectre republicà. Roca reiterava aquí els principis que considerava irrenunciables per aquell sector del federalisme al qual pertanyia. El programa polític era clar i inequívoc:

“El establecimiento de la República democrática federal: el reinado de la democracia dentro de su forma lógica: los derechos individuales garantidos y fuera de todo ataque; y lo queremos con el objeto de cerrar para siempre el período sangriento de las convulsiones políticas, para que la paz y el orden sean las consecuencias lógicas de la armonía de todas las libertades (...)”.

L’opinió, no la força, havia de ser qui imposés les reformes necessàries, la discussió i el sufragi els únics camps de batalla. Des d’aquesta idea de la democràcia, considerava Roca, “fácil es discernir quien está con nosotros y quién está contra nosotros”. Tots aquells que empraven la violència per imposar les seves opinions, que es valien de pressions i amenaces per coaccionar la representació nacional, tots aquells que trepitjaven “la ley de las mayorías”, que apel·laven a la lluita quan no podien véncer en el terreny de la discussió pacífica, que fomentaven la discòrdia, encoratjaven la rebel·lió i feien “impotentes los efectos de la ley més justa y por lo mismo más respetable”, no es podien considerar demòcrates, ni republicans, ni federals. Eren “elementos disolventes”, dels quals els vertaders demòcrates s’havien d’apartar, disposats a destruir el seus intents desestabilitzadors i a reprimir “cualquier transgresión, cualquier atentado”.

Aquesta delimitació clara entre els dos camps que propugnava Roca havia de efectuar-se com més aviat millor, a més. Ell sabia que la calma que semblava regnar en aquells moments era precària, i que “la más leve contingencia” podria ocasionar “nuevos y tal vez irremediables transtornos”. Instava als caps republicans, doncs, a renunciar d’una vegada a la “política artificiosa” que cercava un consens, un equilibri

que es demostraven impossibles, per abraçar la democràcia republicana federalista, que era “el reinado de un solo elemento, el pueblo”. I convidava als militants federals a desautoritzar amb energia als “sempiternos perturbadores”, per tal que mai més no poguessin arrossegar l’opinió pública amb els seus “anfibiologismos” i “exageraciones”. “Seamos –escrivia Roca– en nuestras ideas puritanos y no renunciemos a hacerlas servir de elemento para seguir con resuelta planta la marcha progresiva de la humanidad.”³²⁵

L’agitació de caràcter intransigent, però, es tornà a fer present a Barcelona a finals de juny. Arran d’una brama segons al qual es procediria a afusellar uns soldats del regiment de Caçadors de Madrid acusats d’haver mort el seu cap en uns fets succeïts a Sagunt, el 19 de juny s’organitzà una manifestació obrera i popular que acabà a la Casa Popular de Barcelona. Un grup dels participants en la manifestació va penetrar a l’edifici i hi va constituir un Comitè de Salvació Pública format per set federals intransigents, set comandants de batallons de la milícia i set representants de les organitzacions obreres. Entre els membres d’aquest comitè hi havia Maties Ramos i Garcia Viñas, de coneguda militància internacionalista. Aquest nou intent de precipitar els esdeveniments (els membres del comitè havien llançat la consigna de “¡Viva la república social y el municipio comunalista!”) va fracassar a causa de l’actitud dels caps dels batallons de la milícia i per la manca de suport popular. La finalitat primordial (la enèsima proclamació de l’Estat Català) va haver de deixar pas a objectius molt més modestos, com la petició de llibertat pels soldats acusats. Alhora, el comitè canviava la seva denominació per erigir-se en “Comisión de Vigilancia de los intereses de la Federación y la Democracia”. I, davant de la divisió que va anar creixent entre els seus membres, que comprenien elements moderats de l’obrerisme barceloní, no va trigar a dissoldre’s³²⁶. Roca i Roca va respondre a aquesta nova temptativa dels intrasigents i els internacionalistes amb un furibund atac des de les pàgines de *La Independencia*. L’article, ple d’ironia tot ell, centrava les seves andanades contra els membres de la Diputació Provincial que havien permès que el comitè s’instal·lés en un local de l’Institut de segona ensenyança i contra els anarquistes que havien tingut la iniciativa en tot aquell afer. De nou, Roca negava cap representativitat a corporacions que no havien

³²⁵ “J. R. R.”, “That his the question” I i II, *La Independencia* 18 (ed. matí) i 19-6-1873, ed. tarda.

³²⁶ Sobre aquests fets hi ha valuoses informacions a Mercè Nieto, op. cit., pàgs. 106-108, i a Josep Termes, “Anarquismo y sindicalismo...”, op. cit., pàgs. 185-186.

estat elegides democràticament, condemnant enèrgicament el tarannà d'aquells que pretenien erigir-se en salvadors del poble. Resseguia tot el procés que s'havia desenvolupat començant per la petició que “un individuo del Comité de *salud*, estudiante en medicina por cierto, y agente además de la Internacional” (en clara al·lusió a Garcia Viñas) havia presentat a dos diputats provincials (Rossell i Bosch Nou) per tal que demanessin a la resta dels membres de la Diputació la cessió d'un local per tal de tractar sobre l'afer dels soldats encartats. El “ciudadano estudiante en medicina” proclamava parlar en nom d'una comissió composta pels comandants dels batallons dels Voluntaris, dels representants dels districtes i dels clubs republicans i dels obrers, d'acord a més amb l'alcalde de Barcelona. Roca interpretà com una claudicació, com una mostra de feblesa i una greu infracció al seu deure polític la concessió d'un local de l'Institut als peticionaris. En lloc de cedir, Roca considerà que els diputats provincials, persones elegides amb els sufragis del poble, haurien d'haver actuat disposats a “respetarse y a respetar la representación que hasta aquel sitio les ha elevado, desoyendo una petición informal, dirigida por un ciudadano particular a nombre de Corporaciones que no le habían cometido tal encargo”. Ironitzant de passada sobre el lloc assignat per la Diputació (l'aula de l'Institut, “no sabemos si para que recibieran una lección de francés, aprendiendo a traducir en adelante *salut* por *salvación*”), Roca llançava els seus sarcasmes sobre l'actuació dels diputats: “¡Mira pueblo que hercúleo valor despliegan tus representantes. ¡Mira, pueblo, y admira, que para todo hay motivo!”. Passava després a qüestionar la representativitat que la comissió s'havia atorgat. Realment existia, preguntava retòricament, l'autorització de les agupacions republicanes per parlar en nom seu? Havia donat el seu consentiment el batlle? Això tenia una gran importància, ja que, al no comptar amb aquests suports, l'acció efectuada per aquell petit grup demostrava que “con la misma o con mayor facilidad con que se asaltan Casas populares pueden asaltarse Corporaciones públicas”, posant de manifest la manca d'escrúpols d'aquells individus que es proposaven “llegar al sol de la celebridad”. Roca analitzava el text dels comunicats que aquell comitè havia fet públics, en què manifestava la seva oposició a l'aplicació de cap mena de penes als soldats de Sagunt, desqualificant el llenguatge i els arguments emprats (“pasemos por la sentencia absolutoria de los cazadores de Madrid, que cuando los firmantes aseguran que un *insulto* y una *humillación* se castigan sino con pena de muerte con pena de *asesinato*, estudiado lo tendrán en su código del porvenir”), i afirmava que una bona part dels signants del comunicat, enlluernats per la “generosidad” d'una acció que pretenia evitar

l'aplicació de la inhumana pena de mort, “no vieron el lazo que se les tendía, por algunos doctores en ciencia anarquista”. Creia que només un “irreflexivo exceso de celo y de magnanimidad” havia arrossegat a elements sensats com alguns comandants de la milícia republicana i a representats de corporacions “tan serias, tan formales, tan elevadas siempre en la serena región de las doctrinas democráticas federalistas” com els de l'Estado Catalán (curiosament representat per Gaspar Sentiñón en el comitè) a signar aquella nota. Però, a més, Roca demanava que es clarifiqués la posició d'aquestes persones respecte de la Comisió de Vigilància que havia substituït al Comitè de Salvació. Perquè “una comisión semejante, elegida no por sufragio universal sino por los gritos desahorados de una caterva” ensenyava un nou i consternador camí que, seguit pels altres enemics de la República, els carlins, “nos llevará a colocar un día a Carlos VII en el trono de España, cuando la Junta carlista, rodeada de un par de decenas de sus borregos, subirá a la Casa popular, para proclamar al héroe alcornoqueño”. Roca tornava a fer ús de la ironia i de la hipèrbole per desqualificar aquella comissió, que s'atorgava tan alts i grandiosos objectius i que s'atribuïa tanta autoritat:

“(…) trátase de vigilar los intereses de la democracia y de la federación, de discernir con infalible, con pontificio criterio cuándo están en peligro, para obrar en consecuencia; constituye una especie de poder supremo, erigido por invasión, superior al sufragio universal, a la Asamblea emanada del mismo, y al Poder ejecutivo emanado de la Asamblea; es una autoridad que se pierde de vista en los abrumadores espacios de la política; es, en fin, en esos tiempos de ateísmo, la encarnación de un Dios todo-poderoso, sabio, inmenso, justiciero, etc., etc.”.

D'una simple petició adreçada a salvar la vida d'uns soldats havia sorgit una Junta que volia ser “autoridad de las autoridades”. En una darrera nota sarcàstica, Roca escrivia que només faltava ja que, entre les reformes que tal autoritat suprema implementés, hi hagués la d'establir un manicomi a cada municipi...³²⁷

Només tretze dies després de la resolució de la crisi de govern que va instaurar el segon gabinet de Pi i Margall es va desfermar una nova tempesta política i el govern va caure. La divisió de l'Assemblea, els impopulars projectes financers de Ladico, ministre d'Hisenda, el rebuig d'Estévanez, ministre de la Guerra, per part de gran part de l'exèrcit, en van ser les causes principals. Pi havia tractat de formar un govern de conciliació (coalició) entre els diversos grups de la cambra parlamentària (exclosos els intrasigents), i el resultat havia estat la divisió del propi Consell de ministres que havia

fet impossible la seva continuïtat. El periòdic de Roca va fer un acurat judici de la situació. Atribuï el detonant de la caiguda del govern a la pressió exercida per “las turbas madrileñas”, tornant a posar de manifest la fragilitat d’una situació política que possibilitava que petits grups disposats a l’acció poguessin incidir directament en les més altes instàncies del poder. Però des de les pàgines del periòdic federal barceloní no es va expressar sorpresa per la caiguda d’aquell govern confegit amb artificiosos equilibris:

“Nadie creyó sinceramente que el ministerio Pí-Ladiko [sic] tuviera condiciones de existencia. Hijo de una imposición vergonzosa, compuesto de elementos heterogéneos, imposibilitado de tomar resoluciones desembarazadas, su posición era sumamente precaria, completamente insostenible”.

Era previsible que el primer cop provinent de l’Assemblea el fes caure gairebé sense esforç. La coalició entre els diversos grups de la cambra havia acabat en un complet fracàs. Lluny de galvanitzar totes les energies per encarar amb decisió els grans mals als quals s’enfrontava la República, aquella ansiejada unió de tots els republicans havia aconseguit l’efecte contrari. Era “enervamiento” en lloc de ser “causa de fuerza”; lluny de comportar “facilidad de acción”, engendrava “obstáculos y cortapisas”, deixava de ser un factor beneficiós per convertir-se en “causa perenne de impotencia”. Tota unió necessitava sòlides bases prèvies, sense les quals, en opinió de *La Independencia*, aviat hauria de manifestar la seva inutilitat. Per això, el periòdic que dirigia provisionalment Roca i Roca creia arribada l’hora de delimitar i dividir clarament els camps:

“a un lado, no los conservadores y los radicales de la República, a un lado los republicanos pacíficos, legales, amantes de todas las reformas consecuencia de nuestro sistema, y a otro los incontinentes, los ardorosos, los que sin preparación alguna quisieran de un solo golpe realizar el *non plus ultra* de la felicidad humana”.

Aquesta delimitació havia de començar dins de la mateixa Assemblea constituent, de manera que el país tingués coneixement de qui eren aquells que, abans de consolidar les conquestes polítiques aconseguides, “sueñan ya en su inquieta fantasía con nuevas reformas” i aquells altres que “metódicamente quieren establecer la República democrática federal para realizar sus lógicos destinos”. Però l’òrgan dels federals moderats barcelonins no es feia ja, a aquelles alçades, moltes il·lusions sobre les possibilitats d’èxit d’aquest segon grup: “Tememos con cierto motivo que los mejores propósitos de los hombres que con nosotros piensan se estrellen en la realidad de los

³²⁷ “J. R. R.”, “La Comisión de Vigilancia de los intereses de la Federación y de la Democracia”, *La Independencia* 22-6-1873, ed. matí.

hechos”. Des de la seva perspectiva, l’Assemblea no havia palesat fins llavors cap “notable rasgo de patriotismo que nos vuelva confiados”. Continuava predominant en alguns dels diputats “el afán presupuestívoro”, la majoria es movia entre el descencert i la feblesa, i, de prosseguir aquest tarannà, “una nueva imposición vergonzosa por parte de las turbas madrileñas” podria determinar el desenllaç de la crisi de govern, i, potser, la liquidació de la República³²⁸.

Per resoldre la crisi, un cop més Pi va tractar de formar un govern en què estigessin representades les distintes fraccions republicanes de l’Assemblea (tret sempre dels intransigents), continuant la política de conciliació. Va obtenir plens poders per elegir els seus ministres, però els seus esforços van xocar amb la negativa del centre de la cambra a donar-li suport, de manera que el seu nou gabinet (28 de juny) estava compost gairebé del tot per homes de la dreta (liderada per Castelar). El nou govern no va despertar l’entusiasme de *La Independencia*. “Las dificultades que encontró el señor Pí –escribía el redactor, molt probablement el mateix Roca– después del voto de confianza que le había concedido la Asamblea, para formar gobierno, son de muy mal agüero para la vida de éste. (...) La derecha decía –<<constitúyase con los elementos de la izquierda.>> Decía ésta: –<<la derecha debe formar el nuevo gobierno.>> Hablábase de conciliación y unos y otros volvían la espalda. Del fondo de este abandono no surgen más que las antiguas ambiciones con un nuevo cariz (...)”. Aquest govern havia de ser un “Ministerio de batalla”, amb un únic lema: “energía y actividad”. Havia de “respetar y hacer que la ley se respete”, havia de refer l’esgotada Hisenda, havia de véncer d’una vegada per totes la insurrecció carlina, havia de dur “la calma, la tranquilidad y el sosiego” a tots els racons del país, i havia d’endegar les reformes tan esperades. Els presagis, però, no convidaven a l’optimisme. El nou govern de Pi i Margall neixia sense cap suport clar entre els grups de l’Assemblea, no podia comptar darrera seu amb una “mayoría compacta” parlamentària que li permetés remeiar els grans perills amb què s’enfrontava la República “con voluntad inquebrantable, (...) recurriendo a los remedios heróicos cuando no hubiese otros, y siendo en todo gobierno y mayoría un solo cuerpo (...) unido y compacto entre los sagrados intereses de la patria y la República terriblemente amenazados”. L’escepticisme, atesos els resultats dels anteriors intents de Pi, s’instal·lava entre els republicans moderats barcelonins: “mucho nos tememos que continúen las complacencias, las debilidades, las impaciencias, las intrigas”. Però, presentint que s’acostava l’hora suprema en què es jugaria la supervivència o la

³²⁸ “Una nueva crisis”, *La Independencia* 24-6-1873, ed. matí; les cursives són de l’original.

caiguda de la República, no podien deixar de posar les seves esperances en aquell govern:

“¡Ojalá nuestro pesimismo resulte inmotivado! No nos dejemos guiar por el mismo en nuestra misión periodística, aun cuando hoy se nos haya escapado este débil acento, antes al contrario allí donde estén los representantes del gobierno, estaremos nosotros allegándoles, en cuanto podamos, los medios que más necesiten, para salvar la presente situación. (...)”³²⁹

Tres dies deprés de la constitució del seu nou govern, Pi va obtenir de la cambra l'atorgament de facultats extraordinàries, atès l'agreujament de la situació militar i d'ordre públic arreu del país. *La Independencia* es va apressar a aplaudir la decisió adoptada, que per fi semblava demostrar la voluntat del govern d'acabar amb qualsevol mena de desordres, fos quina fos la fracció que els provoqués:

“La concesión que acaba de hacer [l'Asamblea] a favor del actual presidente del ministerio, es para nosotros uno de esos actos vigorosos que hace tiempo que en ella deseamos ver; pues para dar este trascendental paso, es necesario arrostrar la impopularidad de los vociferadores de todos los partidos”.

Ara només calia que en fes “el debido uso”, i que actués amb rapidesa, ja que, com a situació transitòria que era, la seva aplicació havia de ser limitada en el temps, “su aplicación debe ser pronto: corta su duración para que el abuso sea imposible”.³³⁰

Però quan Pi va declarar a la tribuna de l'Asamblea que l'aplicació de les mesures extraordinàries “no se extenderá más que a los carlistas”³³¹, tractant de tranquil·litzar l'esquerra de la cambra en ares de la seva política de conciliació³³², el periòdic barceloní ho considerà una “debilidad”, per entendre que calia emprar-les contra qualsevol que ocasionés pertorbacions, i va insinuar que l'actitud de Pi obeïa a compromisos contrets amb “los agitadores de Madrid”. Clarament, els federals moderats barcelonins (i Roca entre ells) advocaven ja per una política de ferma:

“(...) estaremos con el señor Pi y con su política si deshaciéndose de las vacilaciones y de la debilidad que hasta aquí ha caracterizado al gobierno de la República emprende una marcha firme, fija y resuelta que consolide la República y meta en cintura a todos los díscolos, a todos los agitadores como quiera que se llamen (...), pero le haremos una oposición (...) si persistiendo en el ruinoso sistema de las contemporizaciones y del <<laissez faire>>, no se muestra tan dispuesto a

³²⁹ “El nuevo gobierno”, *La Independencia* 1-7-1873, ed. matí.

³³⁰ *La Independencia* 3-7-1873, ed. matí.

³³¹ Pi i Margall va defensar més tard que aquest era el significat estricte dels poders extraordinaris, ja que l'autorització obtinguda tenia uns límits “más determinados y precisos de lo que creían los que la impugnaron”. Pi i Margall, “El reinado de Amadeo de Saboya y la República...”, op. cit., pàg. 144.

³³² C. A. M. Hennessy, op. cit., pàg. 212.

romper lanzas así contra todo lo que constituya una adulteración del sistema democrático federalista como con lo que huelga a intransigencia o a desorden”³³³.

Les eleccions municipals de juliol

Els municipis havien de tenir un paper considerable dintre de la República Federal, i més encara en les circumstàncies extraordinàries en què es trobava el país aquell estiu de 1873. *La Independencia* va atribuir gran importància a les eleccions municipals que s’havien de celebrar a mitjans de juliol. Va aconsellar “mucho tacto” als òrgans del partit en la designació dels candidats, així com unitat als electors per tal de fer triomfar “la candidatura que reúna hombres conocidos por su honradez, su amor a la República y su claro criterio”. D’aquesta manera es veurien satisfetes les aspiracions de la ciutadania, constituint la corporació que en resultés “una garantía de estabilidad para el vecindario y una firme columna para la consolidación de la República democrática federal”.

Cara a les eleccions municipals previstes per mitjan juliol, els federals transigents van voler donar un aire de respectabilitat i compromís amb els seus conciutadans als candidats que es proposaven presentar. El CRDF va començar per fer pública una proposició segons la qual només donaria suport a candidats que demostrassin “garantías de buen gobierno en reconocidas dotes de carácter, inteligencia y probidad”, que no estiguessin o hagessin estat sotmesos a concurs de creditors i dels quals fossin coneguts els mitjans de subsistència com a mínim des del primer de gener de 1869 i fins aquell moment. El Cercle nomenaria comissions que procedirien a un “detenido exámen de la vida pública y privada” dels candidats, informant a la junta general que llavors decidiria respecte d’ells³³⁴.

A començaments de juliol el CRDF es va reunir, en sessió general i amb una gran assistència, per designar una candidatura. Una comissió que s’havia nomenat prèviament va proposar una llista de noms, però López Bernagosi, que formava part d’aquesta comissió però poc satisfet dels treballs que havia efectuat, va formular un vot particular proposant-ne una altra. Segons *La Independencia*, la candidatura presentada per López “responde en un todo, según nuestro entender, al pensamiento del Círculo formulado en proposiciones previas, algunas de ellas firmadas por el propio ciudadano López (...) con gran aplauso del público (...)”. Es va intentar arribar a una transacció

³³³ “Los intransigentes y el ministerio”, *La Independencia* 10-7-1873, ed. matí.

entre les dues candidatures proposades, però es van presentar obstacles difícils de superar a causa de “ciertas cuestiones de amor propio” que es plantejaren entre López Bernagosi i la resta dels membres de la comissió. En una discussió que va anar pujant de to, puntejada per “varias intemperancias” per part d’alguns dels assistents que van interrompre a aquells que van prendre la paraula, alterant “el sosegado curso de la sesión”, es van suscitar “diversas cuestiones de orden” que el president, Pau Alsina, no va aconseguir controlar. Arran de la situació creada, Alsina va decidir aixecar la sessió, tot dient que, atès el poc temps que hi havia abans de les avantvotacions, els socis eren lliures de votar als candidats que consideressin més dignes.

López, però, va sol·licitar a Roca i Roca que fes pública a *La Independencia* la candidatura que proposava “en satisfacción de su conciencia, y para que el público siempre imparcial pueda juzgar su cometido”. Sense arribar a abraçar obertament la llista del seu amic, conseqüent amb la voluntat de mantenir el periòdic federal allunyat de personalismes i lluites de fracció, Roca va qualificar de “sumamente importante” el text del vot particular de López, afirmant que s’hi havien adherit mitjançant les seves signatures molts dels socis de CRDF. Afegia, a més, que “no dudamos que serán muchos también los que, extraños a aquella agrupación, harán lo propio, en aras de la idea de <<Unión republicana>>” i desitjosos que la nova municipalitat “sea modelo intachable de integridad, honradez, aptitud y prestigio”. La candidatura elaborada per López Bernagosi estava constituïda, al menys en part, per una barreja d’homes del CRDF i d’*El Estado Catalán*. Així, al costat de Pau Alsina hi figurava Valentí Almirall.

Els problemes relacionats amb aquelles eleccions, però, no afectaren només el CRDF. El mateix dia que tenia lloc la reunió a què ens hem referit abans el comitè federal de Barcelona feia públic un comunicat en el qual, a causa de les intencions dels “perturbadores de siempre” d’alterar “la armonía y la compostura” en les avantvotacions i de les amenaces d’alguns d’aquests elements que havien forçat a dimitir a membres de les comissions delegades pel mateix comitè, decidia no efectuar avantvotacions ni fer proposta de candidats. Deixava per la votació oficial la presentació de candidatures per cada col·legi electoral que serien confegides per “numerosas comisiones al efecto nombradas”, prometent una llista formada per “ciudadanos que, además de reunir las condiciones de probidad y honradez necesarias, reúnan las de aptitud y capacidad para administrar los intereses del común”. Els membres del comitè argumentaven que la seva decisió obeïa a la necessitat de consolidar la República per

³³⁴ Comunicat del CDRF a *La Independencia* 1-7-1873, ed. matí.

mitjans pacífics i legals mitjançant una política “sensata y patriótica” que garantís la llibertat del sufragi, menyspreant alhora “las mezquinas (...) miras de algunos hombres sin pudor ni conciencia políticos”. Acabava recomanant unió entre tots els ciutadans i els animava a anar a les urnes “para derribar tanta ambición, tanta miseria, tanta crápula”³³⁵.

En el mateix comunicat, el comitè feia esment a la negativa de l’ajuntament a cedir uns locals per fer les avantvotacions amb l’excusa que ja estaven deixats. El batlle Buxó ho va negar, dient que ningú li havia fet cap sol·licitud al respecte, alhora que acusava al comitè de voler amagar la veritable causa de no voler fer avantvotació: “si no hacia ante-votación era porque el partido la rechazaba”. El comitè va respondre dient que no era estrany que Buxó desconegués els principis i les pràctiques del partit federal, una persona que “ha sido y es poco menos que olvidado por todos, absolutamente todos los buenos republicanos democrático federales”, i que, per tant, difícilment podia afirmar que el partit rebutjava les avantvotacions aquell que “al partido republicano no ha pertenecido sino para sus fines particulares”³³⁶.

La Independencia que, al principi havia mostrat la seva satisfacció per la pluralitat que semblava imperar en aquestes eleccions, quan a primers de juliol fins i tot la Internacional havia expressat intencions de presentar candidats (“en esta lucha legal de los comicios caben todas las aspiraciones”), arran del caire que prenién les agitacions que havien portat al comitè a suprimir les avantvotacions, va qüestionar el procediment electoral llavors establert. L’elecció per petits col·legis (Barcelona estava llavors dividida en onze col·legis electorals) que elegien els seus propis regidors amb candidatures aïllades era “el medio más propicio de que prevalezcan ambiciones tan mezquinas”, de forma que la llei electoral vigent era més aviat un obstacle per tal que “las Corporaciones municipales lleguen a ser como debieran, la expresión viva de los intereses y de las necesidades de una capital de importancia”. Aquesta deficiència de la llei es podria superar si existia un bon acord entre els republicans, designant una “candidatura modelo”, en què “la representación de las ideas republicanas, y de todos los intereses de esta ciudad” apagués “los fuegos fatuos de tanta ambicioncilla desatada”. Lamentablement, però, la trajectòria dels federals barcelonins no convidava a l’optimisme. El partit “más que nunca corre sin rumbo ni norte en la designación de

³³⁵ Ressenya de la reunió del CRDF i comunicat del comitè a *La Independencia* 3-7-1873, ed. matí.

³³⁶ Comunicat de Buxó a *La Independencia* 47-1873, ed. matí; resposta del comitè a *ibid.* 5-7-1873, ed. matí.

candidatos”. Comitès que es veien impossibilitats d’organitzar avantvotacions “para evitar conflictos y odiosas rivalidades”, “individuos de distritos que con un solo pregón o un anuncio en los periódicos se creen ya facultados para dirigir las elecciones en los suyos respectivos”, altres que fins i tot amb menys formalitats s’hi veien en cor, traçaven un quadre “sobrado lamentable para que nos sintamos desfallecidos”. El periòdic de Roca només podia confiar que els electors atorguessin el seu favor a “aquellos que más prendas ofrecen de moralidad y de honradez”³³⁷.

En el decurs dels dies següents es va aclarir una mica la situació electoral, arribant López Bernagosi i la comissió del CRDF a un acord, de manera que *La Independencia* va deixar de donar publicitat a la candidatura confegida pel propietari de la “Librería Española”. Però des dels districtes hom continuava desafiant al comitè local. El periòdic federal barceloní va informar d’una al·locució emesa per una “Comisión electoral del Distrito 1.º” en la qual establí les bases que haurien de servir per les avantvotacions, negant-se a admetre cap vot per candidats que no haguessin estat proposats, discutits i aprovats en reunions preparatòries. Aquesta declaració va ser objecte de dures crítiques per part de *La Independencia*, que va atribuir a aquesta comissió opinions “idénticas a las de aquellos que no ha mucho tiempo protestaron y pusieron el grito en el cielo contra el Comité local de Barcelona” perquè havia exigit als electors la cèdula electoral, acusant-la de sobreposar-se i anular completament l’autonomia dels electors en nom de l’autonomia dels districtes, obligant-los a “<<someterse>>, cual dócil corderillo, a la voluntad de unos ciudadanos particulares”³³⁸.

Quan el comitè va fer pública la candidatura que presentaria, elaborada per les comissions que havia nomenat per cada col·legi electoral, hi va inscriure diversos dels seus membres “incluidos a pesar suyo”. El diari dirigit interinament per Roca i Roca va manifestar que creia inoportuna la presència de membres del comitè a la llista perquè estava en contra de la duplicitat de càrrecs, alhora que expressava la seva voluntat que l’actual comitè continués “en su puesto de honor”, advertint de les pertorbacions que causaria en aquells moments l’elecció d’un nou òrgan dirigent del federalisme barceloní³³⁹.

³³⁷ “Preparativos electorales”, *La Independencia* 5-7-1873, ed. matí.

³³⁸ *La Independencia* 10-7-1873, ed. matí.

³³⁹ *La Independencia* 12-7-1873, ed. matí, per a la publicació de la candidatura del comitè i *ibid.*, ed. tarda, per a la valoració del periòdic federal. Quatre membres del comitè federal local i quatre més del provincial figuraven a la candidatura, i, com a element a tenir potser en compte, deu dels components de la candidatura del comitè havien figurat també en la que proposà López Bernagosi.

Els dies següents es van fer públiques diverses candidatures, algunes d'elles per districtes, sense però que hi hagués aquest cop una llista conjunta de tots ells, i també una, promoguda per “varios electores”, contrària a la patrocinada pel comitè local, acusant-lo de voler situar a l'ajuntament els seus components “por bastardas y mezquinas ambiciones personales” i justificant la presentació de la seva pròpia candidatura per “la ambición que ciega al Comité y el desbarajuste que reina en las juntas de distrito, algunas de las cuales se han disuelto porque no tenían razón lógica de ser”³⁴⁰. Tot plegat va desanimar un gran nombre d'electors barcelonins, de manera que l'abstenció va ser elevada, cosa que va lamentar amargament *La Independencia*: “(...) ningún signo exterior, ningún detalle vino a revelar que se trata de la elección del cuerpo administrativo de una ciudad de 200.000 habitantes, dependientes de una *República Federal*; los colegios desiertos, las mesas desocupadas (...)”. Arran de l'apatia exhibida per l'electorat, el periòdic de Roca, que s'havia mantingut al marge de la competició de llistes després d'haver mostrat la seva simpatia per la candidatura proposada per López, va decidir ara atorgar el seu suport a la candidatura presentada pel comitè, malgrat haver-la qüestionat abans. “Nuestros lectores –escribia potser el mateix Roca– habrán podido observar que hasta el presente no *hemos apoyado* ninguna candidatura determinada; pero ante el peligro que nos amenaza gracias a la languidez de los electores, ante el desbarajuste y el desconcierto que reinan en nuestro partido, pues hasta cuatro candidaturas ha sido presentadas, no vemos otro medio de salvación que el de votar la candidatura del Comité, pues aun cuando nada conformes con ella, se compone sin embargo de ciudadanos cuya sensatez y republicanismos son sin embargo innegables (...)”. Llançava alhora una crida a la participació, ja que en aquelles circumstàncies, el retraïment equivalia al “suicidio del verdadero partido republicano federalista de Barcelona”. Finalment, amb una participació baixíssima (7.114 votants d'un total de 59.295 electors), van resultar elegits homes pertanyents a les diverses candidatures presentades, sense que cap d'elles, per tant, obtingués l'aprovació dels escassos votants³⁴¹.

³⁴⁰ *La Independencia* 13-3-1873, ed. matí.

³⁴¹ *La Independencia* 14-7-1873, ed. matí i tarda. Dades de la participació i descripció del procés electoral a Mercè Nieto, “La Primera República en Barcelona”, op. cit., pàgs. 139-142; valuoses informacions també a Marició Janué, “Els polítics en temps de Revolució”, op. cit., pàgs. 59 i 198-199. El diumenge 24

Cap al cantonalisme

La manca d'agilitat en els treballs d'elaboració de la nova constitució, la progressiva pèrdua de suport parlamentari experimentada per Pi i Margall, la creixent descomposició d'un centre en el qual pogués recolzar-se, i la contínua oposició de la minoria intransigent, unit tot plegat a una inestabilitat creixent a nivell social i als revessos soferts en la lluita contra els carlins, van anar configurant una situació explosiva que acostava la República cap a la seva crisi suprema.

La concessió de poders extraordinaris al govern de Pi va ser el pretext emprat per la minoria intransigent per abandonar sorollosament l'Assemblea constituent, en la creença (malgrat les paraules de Pi a què abans hem fet esment) que serien utilitzats contra els seus membres³⁴². Roca i Roca reaccionà durament contra els intransigents des de les pàgines de *La Independencia*, expressant amb contundència idees que ja havia deixat entreveure en diversos articles anteriors sobre el paper que jugava des de la proclamació de la República aquesta mena de gent. En el moment en què rugia la guerra contra els carlins, contra gent ferotge i despiatada, quan havia arribat l'hora de combatre aquella insurrecció per tots els mitjans que la República pogués mobilitzar, quan tothom s'adonava que per esclafar-la era necessari fins i tot “cubrir la estatua de la ley, los prejuicios de los que a su sombra socavan el pedestal que la sostiene”, quan “llega la hora de aterrorizar a los que sólo con el terror han logrado imponerse”, el govern demanava poders extraordinaris a l'Assemblea, sotmetent-se al seu control pel que fa al seu ús, i els intransigents, precisament ells, en nom d'una legalitat que mai no havien demostrat respectar, “en nombre de una pureza, que es en sus labios la mayor de las blasfemias”, s'hi oposaven no de forma democràtica i pacífica, com correspondria a un capteniment ben legítim, sinó “turbulentamente”, abandonat els seus escons i fent una crida, alguns d'ells, al sortir de l'edifici, a agafar les armes contra el govern. “¿Qué vale para ellos –preguntava Roca– el voto de la mayoría!; Qué vale la responsabilidad que ha contraído esa mayoría al emitirlo! Pero ¿qué puede significar esa farisáica defensa de la legalidad, hecha por medios anti-legales, violentos y perturbadores? ...”. Roca esperava

de juliol va prendre possessió el consistori electe; tanmateix, diversos dels candidats elegits no s'hi presentaren, com fou el cas de V. Almirall i de C. Roure.

³⁴² Hennessy, op. cit., pàgs. 214-215. El detonant de l'anunci del retaïment, efectuat per J. Mª Orense el dia 1 de juliol, fou un decret d'Hidalgo, governador civil de Madrid, informant de l'establiment del toc de queda en cas de desordres públics i permetent l'entrada de les forces de seguretat en els domicilis particulars dels ciutadans.

que ara el govern compliria amb la seva obligació i els combatria i els esclafaria “si se atreven a traspasar los límites de la legalidad y del derecho”³⁴³.

Catalunya no restà al marge de les maniobres dels elements intrasigents. El 4 de juliol va tenir lloc a Girona una reunió promoguda per Feliu i Codina i per Bosch (federal originari de Cadaqués, sembla) en la qual els dos militants traçaren un tètric quadre de la situació de la República i criticaren enèrgicament l’acció del govern, propugnant com a únic mitjà de salvació la proclamació de l’autonomia de les regions i instant als assistents a proclamar el cantó de Girona. *La Independencia* va condemnar amb gran duresa aquest episodi, que, al capdavall, com en altres ocasions, va finalitzar en un replegament dels protagonistes respecte de les seves intencions inicials. Cansats de veure com la indiferència dels ciutadans de la capital de Catalunya era la contínua resposta als seus intents de pertorbació, els membres extremistes del federalisme barceloní havien tractat de trobar un camp abonat als seus projectes a poblacions més perifèriques com ara Girona. Allí, els “modernos Catilinas de la República espanyola” havien afirmat que la llibertat estava a punt de desaparèixer a mans del govern, que “Castelar era un segundo Rivero”, que la República estava sent venuda als reaccionaris i que “ellos eran los únicos republicanos de veras, los únicos virtuosos” i, afegia el periòdic federal barceloní, “no sabemos también si los únicos capaces de escapar a la iniquidad del Poder ejecutivo de la República”. Segons ells, només “la rebeldía autónoma de las poblaciones” podia salvar la federació, i, desesperant de Madrid i dels centres de poder com Barcelona, “acudían a Gerona para ver si todavía era posible salvar del naufragio general de España en los escollos de la reacción a esa pequeña parte de su casco, al Cantón de Gerona”. Redactaren un escrit adreçat al governador civil de Girona instant-lo a què la Diputació provincial proclamés la independència del cantó federal gironí. La mesurada reacció del governador va fer refredar els ànims dels assistents a aquell míting, i els mateixos instigadors, “quienes por lo visto no ha adquirido todavía la viril entereza y el orgullo de los antiguos Catones”, van demanar disculpes i van canviar substancialment el contingut de l’escrit “en el que no tuvieron probablemente el valor de estampar el verdadero objeto de sus cabildeos” i l’afer va acabar sense més conseqüències. Tot plegat hauria estat ben ridícul, prosseguia *La Independencia*, si aquesta mena d’actuacions protagonitzades per “unos cuantos ciudadanos particulares erigidos por voluntad propia en tasadores de cantones” no deixessin de demostrar un cop més “las pretensiones absurdas, los decabellados

³⁴³ “J. R. R.”, “Las facultades extraordinarias y los intransigentes”, *La Independencia* 6-7-1873, ed. matí.

propósitos” i fins i tot els “liberticidas planes” d’un petit grup que no tenia ni la més mínima influència, afirmava el diari federal, en el partit republicà federal³⁴⁴.

No només hi havia maniobres intransigents fora de Barcelona. El periòdic dirigit per Roca i Roca també es va fer ressò de la brama segons la qual diversos intransigents procedents de Madrid vindrien a Barcelona per promoure desordres i proclamar l’Estat Català. *La Independencia* advertia als seus lector de la possible resurrecció d’aquell “camaleónico *soi disant* comité de salud pública” que s’havia constituït poques setmanes abans i donava la veu d’alerta “para que los amantes del orden, los que queremos la libertad, la democracia y la federación, vivan sobre aviso y no se dejen imponer por los vociferadores de siempre”³⁴⁵.

La situació social s’enraria també, en aquells incerts dies de començaments de juliol. Així, *La Independencia* va informar sobre la irrupció d’un grup d’internacionalistes als tallers d’una foneria on fixaren un cartell en què convocaven als treballadors de l’establiment a una reunió finalitzant l’escrit amb “Salud y Revolución Social” i “Anarquía y Colectivismo”. El periòdic republicà va censurar aquell episodi condemnant “la forma impertinente de llevar a cabo la convocatoria” més que el seu contingut, ja que, en la seva opinió, revelava “un absolutismo tan estúpido como censurable”³⁴⁶.

El 8 de juliol *La Independencia* publicà el manifest fet públic per la minoria de l’Assemblea en el qual els seus membres exposaven les raons de la seva retirada de la cambra parlamentària. Hi enumeraven els greuges que, segons ells, justificaven la seva determinació d’abandonar les sessions de l’Assemblea constituent. Dos dies després, *La Independencia*, en un article segurament escrit per Roca i Roca, es referia a aquest manifest. Després de mostrar la seva sorpresa per l’apropiació dels principis republicans per part de la minoria intransigent (la “pretendida <<bandera republicana>> cuya propiedad se atribuyen ignoramos con qué motivo”), repasava el “cúmulo de agravios” que asseguraven haver rebut de la majoria de l’Assemblea, “agravios que no cita [el manifest] de manera terminante y sobre los cuales no tenemos inconveniente en confesar nuestra supina ignorancia”, precisava l’autor de l’article, per referir-se després a les causes que els havien forçat al retraïment: el fet que els seus “razonamientos” eren contestats “con gritos y tumultos” per part de la majoria, la traïció que el govern feia

³⁴⁴ “¿Qué quieren?”, *La Independencia* 6-7-1873, ed. matí; les cursives són de l’original.

³⁴⁵ *La Independencia* 5-7-1873, ed. tarda; les cursives són de l’original..

³⁴⁶ *La Independencia* 6-7-1873, ed. matí.

dels principis republicans federals des del moment que havia proclamat la necessitat de restablir l'ordre i la conculcació dels drets individuals a causa dels poders extraordinaris que havia obtingut, a banda d'altres arguments “que no recordamos, pues no es fácil fijar en la memoria lo que nada dice a la razón”. En una demostració difícilment superable de cinisme, era ni més ni menys que de “los fautores de motines, de los que trabajan en las calles y en las plazas, en los clubs y en las tabernas para que una turba, ayer <<muchedumbre servil>> a las órdenes de D. Práxedes, rodea el sagrado recinto de las Cortes, e imponga un ministerio engendrado entre las sombras de la noche y nacido del fondo de algunos retacos” de qui pretenien que provingués la més aferrissada defensa dels drets i les llibertats individuals. Tot plegat era una feble disfressa de les ambicions personals que s'amagaven darrera d'aquella xerrameca rimbombant. Al capdavall, no feia tant de temps que “se arrastraban algunos de sus individuos en los salones de ciertos ministerios calamares”. “¿Tan olvidadizo –preguntava retòricament el redactor de *La Independencia*- se representan a ese pobre pueblo al que ayer vejaron que pretenden hoy pasar a sus propios ojos por sus más dignos jefes, por sus más virtuosos y desinteresados protectores?”. Ara bé, si s'havia arribat a aquella situació era també i potser sobretot a causa del capteniment dels governs republicans que havien permès, amb les seves eternes vacil·lacions i la seva permanent inacció, els abusos i les arbitrietats que anaven minant la República. Calia posar fi a aquella deriva fatal. Un cop més, el federalisme moderat barceloní, per boca de *La Independencia*, exhortava al govern republicà a decidir-se a “hacer tranquilidad, paz y orden a toda costa”,³⁴⁷.

Els esdeveniments, però, van evolucionar en sentit contrari. El 9 de juliol va tenir lloc un combat a Alpens, en el decurs del qual va morir el brigadier Cabrinetty, un dels militars que més energia i iniciativa havia demostrat en la lluita contra els carlins i que més simpaties havia despertat entre les seves tropes i la ciutadania en general. Les notícies del daltabaix d'Alpens no van trigar a arribar a Barcelona i van causar consternació no només entre els militants republicans sinó també en medis obrers. El dia 12 va tenir lloc una manifestació predominantment obrera per demanar a les autoritats energia en la lluita contra els carlistes. Una allocució del regidor Pons proposant la creació d'una comissió que vigilés les sortides de Barcelona i impedís que ningú abandonés la ciutat causà alguns aldarulls, amb algun tret i tot³⁴⁸.

³⁴⁷ “Los intransigentes y el ministerio”, *La Independencia* 10-7-1873, ed. matí.

³⁴⁸ Ressenya de la manifestació a *La Independencia* 13-7-1873, ed. matí.

La desfeta d'Alpens motivà una amarga reacció per part de *La Independencia*. Atribuï sense embuts el desastre a la indisciplina de les tropes: “La indisciplina del ejército, indisciplina hasta hace poco latente, pasiva, *pacífica* (si se nos permite la frase) es ya totalmente manifiesta, declarada, explícita (...)”. A Igualada s’havia manifestat amb el crit en favor de la Federal, a Sagunt havia comportat un assassinat, i a Alps havia significat “una derrota de muy difícil reparación para las armas republicanas”. La responsabilitat de la desfeta d'Alpens havia de recaure, en primera instància, en “la inercia”, la “debilidad”, la “*criminal irresolución* o la *culpable aquiescencia* de la República”. Insistent una vegada més en la manca d’energia demostrada fins llavors, en l’estèril política de conciliació seguida pels successius governs de la República, *La Independencia* manifestava un cop més els seus temors sobre l’evolució de la situació en què es trobava el país i el seu pesimisme sobre l’actuació del Poder executiu: “(...) El método de *no hacer nada* empleado por Figueras nos condujo al borde del abismo, ¿nos llevará este mismo método, empleado por Pi, al fondo de la reacción?”. Pi havia donat mostres del seu talent, de la seva intel·ligència i de la seva habilitat parlamentària. Però també havia manifestat una confiança que els redactors de *La Independencia* no consideraven justificada:

“Dijo que, a pesar de los desórdenes de Andalucía y de la guerra del Norte y Catalunya estaba tranquilo, porque lo que estaba contra la opinión no prevalecía (...) pero (...) de qué nos sirve que la opinión de país no sea contraria a la República, si esta opinión no se manifiesta en los que *debiendo mandar* no mandan, ni en los que desobedecen *debiendo obedecer*?”

La fracció del federalisme que manifestava la seva opinió mitjançant les pàgines de *La Independencia* ja estava cansada de sentir sempre la mateixa cançó des del govern, la mateixa declaració de bones intencions que mai no es portaven a la pràctica: “O el gobierno *sin que nos repita que está dispuesto a hacerlo*, ordena este caos a que nos ha llevado la complacencia o el miedo (...) o se quita por inepto e incapaz este ministerio para sustituirlo por quien no tema llevar a la práctica el orden y la energía (...)”³⁴⁹.

La derrota d'Alpens va coincidir amb la insurrecció que va tenir lloc a Alcoi (de marcat signe obrer) i amb aixecaments instigats pels intransigents a diverses poblacions, sobretot a Andalusia i zones de València i Múrcia, en especial a la plaça forta de Cartagena. Els fets d'Alcoi, que s’afegien a la mort de Cabrinetty, van contribuir a mobilitzar els obrers barcelonins. El dilluns 14 de juliol es van declarar en vaga i es va aturar tota l’activitat a les fàbriques i tallers de la ciutat i de les poblacions de la rodalia.

A les quatre de la tarda va tenir lloc una concentració obrera a la Plaça de Catalunya. La majoria de les intervencions que es van produir en aquell míting es centraren en l'atac als carlins i en carregar contra el govern per la ineficàcia que demostrava contra ells, i l'acte es va desenvolupar de forma pacífica i ordenada. Segons la ressenya que en va fer *La Independencia*, però, hi va haver divisió entre els assistents quan un dels oradors (Bochons) va declarar que no es podia esperar res del govern de la República i que havia arribat l'hora de “*ferse 'ls nostres*”, és a dir, d'actuar “por sí mismos”, acusant al Poder Executiu de no combatre amb prou energia als carlins mentre enviava forces contra Alcoi “para castigar a sus hermanos por el solo hecho de querer la República verdad”. Alguns dels manifestants protestaren llavors tot cridant, sempre segons la versió del diari federal, que “*no son hermanos nuestros los que matan, incendian y asesinan*”. Després d'alguns aldarulls, els manifestants que encara quedaven es van dirigir a la Plaça de la Ciutat, on Bragulat els va exhortar a tornar a la feina l'endemà “procurando por todos los medios conservar el gobierno de la República democrática federal”. Aquesta manifestació va assenyalar un punt d'inflexió en l'obrerisme barceloní, fent palesa la pèrdua d'influència del sector insurreccionalista de la Internacional, així com l'avenç dels sectors més orientats al sindicalisme apoliticista així com d'aquells clarament proclius al federalisme. Malgrat totes les adversitats, els sectors populars barcelonins (i de la resta de Catalunya) no estaven disposats a abraçar la revolta armada contra el govern de la República³⁵⁰.

S'havia esvaït el perill d'un esclat insurreccional a Barcelona, però els esdeveniments del dia 14 havien causat profunda inquietud entre els federals moderats barcelonins. *La Independencia* va qualificar de “zozobra” la tensió viscuda després de tenir-se notícia de la mort de Cabrinetty, tensió que aquell dia “llegó a convertirse en un fundado y justo temor”. Gràcies a la “digna y sensata actitud” dels obrers barcelonins i “a la energía y al buen sentido de las fuerzas ciudadanas” s'havien frustrat “las locas aspiraciones de algunos mal avenidos con la tranquilidad pública”. El desenllaç d'aquells esdeveniments havia despertat en el poble, la milícia i totes les classes de la societat “una reacción saludable y provechosa” que, ben aprofitada per les autoritats, faria renèixer a la capitat del Principat “una tranquilidad y un paz tan completas como

³⁴⁹ “De mal en peor”, *La Independencia* 12-7-1873, ed. matí; les cursives són de l'original.

³⁵⁰ Ressenya del míting obrer a *La Independencia* 15-7-1873, ed. matí (les cursives són de l'original). Josep Termes va fer una exhaustiva descripció i una acurada anàlisi d'aquests fets, explicant que Bochons negà haver pronunciat aquelles paraules (“fer-se els nostres”) i que només havia exhortat als seus

necesarias” pel desenvolupament harmònic de tots els interessos i per la consolidació de la República. Per això calia que les autoritats actuessin realment com a tals, emprant tot el rigor de la llei contra tots aquells que la contravinguessin. I si la necessitat d’actuar enèrgicament era palesa a Barcelona, era absolutament imprescindible a Andalusia, on les principals ciutats (Màlaga, Sevilla) eren en aquells moments escenari d’insurreccions. El periòdic federal barceloní no va dubtar a atribuir els aixecaments produïts en aquelles poblacions a la reacció, posant l’accent en la violència exercida pels sublevats contra els mateixos republicans federals fins al punt que “la sangre de probados republicanos es en ellas derramada con una crueldad apenas concebible”. Segons *La Independencia*, “toda Andalucía se agita obedeciendo a los intereses y quizá también a los trabajos y a las órdenes de la reacción que usa de todos los disfraces y de todos los medios para inducir al pueblo a la deshonra de la República”³⁵¹.

La insurrecció de Cartagena fou la més greu de les sublevacions cantonalistes. Contreras, malgrat els esforços de Pi i Margall, va poder arribar-hi i posar-se al front dels sollevats, que disposaven de les més potents fortificacions de tot l’estat espanyol i s’havien emparat de diversos vaixells de guerra de la flota. Els federals transigents barcelonins assistiren consternats a aquell devesall d’aixecaments i a la impotència del govern de Pi i Margall per a sufocar-los. El crèdit de Pi s’esgotà definitivament a ulls de Roca i Roca i dels sectors identificats amb el CRDF i *La Independencia*. Des de les pàgines del diari federal barceloní acusaren al president del Poder Executiu de passivitat enfront de la insurrecció cantonalista per haver permès que els sublevats reeixissin en els seus propòsits malgrat estar d’antuvi al corrent dels seus plans, sobretot arran del seu fracàs en detenir Contreras i ofegar així en la seva arrel l’aixecament de Cartagena. Com podien tenir esperances en la salvació de la República si, quan la màxima autoritat “cuyo talento y serenidad nadie pone en duda” sabia que es covava un moviment sediciós en una important plaça forta, i “pudiendo tal vez contenerla deteniendo a su jefe, cuando a ella se encamina para ponerse a la cabeza de los amotinados”, no es decidia a fer-ho i donava les instruccions per arrestar-lo “cuando sabe que la orden será tardía”? Com es podia seguir confiant en un president “cuya política se reduce a *dejar hacer*”, en un governant que “siendo el hombre *práctico y realista* por naturaleza, lo espera todo de las nubes, del azar o de la Providencia”? Sortint al pas de brames que

companys a sortir a lluitar contra els carlins, tot declarant-se partidari de la República federal. Vegeu “Anarquismo y sindicalismo en España...”, op. cit., pàgs. 188-197.

³⁵¹ *La Independencia* 16-7-1873, ed. matí.

llavors ja circulaven i que acusaven a Pi i Margall ni més ni menys que de complicitat amb els cantonalistes, tanmateix ja no podien donar cap suport a la política que havia seguit fins llavors:

“No es esto decir que desconfiemos del actual presidente del Consejo de ministros; ni tampoco que le acusemos de complicidad inteligente y manifiesta con los individuos de la izquierda, como algunos han supuesto y declarado (...) pero negamos rotundamente que la política fría, inactiva y espectante que sigue, dé por resultado la consolidación de la República (...)”³⁵².

El 18 de juliol Pi va presentar la dimissió. La crisi es va resoldre amb l'ascens al Poder Executiu de Salmerón, fins llavors president de l'Assemblea. La caiguda de Pi i l'accés de Salmeron al poder va coincidir amb l'extensió de la insurrecció cantonalista. En pocs dies nombroses poblacions es declararen cantons independents, sobretot a Andalusia (Sevilla, Cádiz, Granada, Màlaga) i l'arc de llevant (des de Múrcia fins a Castelló), però també a llocs com Salamanca. El govern de Salmerón, que tenia el suport de la dreta de l'Assemblea, liderada per Castelar, va deixar clares des d'un primer moment les seves intencions de combatre els aixecaments per la força de les armes. L'energia demostrada en les primeres mesures adoptades va revitalitzar els ànims dels federals barcelonins. Aquesta actitud decidida en adoptar una política d'ordre era allò que venien demanant al govern des de feia mesos. El 23 de juliol *La Independencia* lloava les primeres accions empreses per Salmerón i feia palesa la impressió que havien causat entre els sectors des dels quals era portaveu el periòdic federal barceloní: “ (...) apenas se ha visto pintada la virilidad del ministerio Salmerón en la declaración de buques piratas a los barcos insurrectos, apenas la nación ha visto que finalmente rompía el Gobierno (...) toda contemplación con los rebeldes (...) el país y el partido han recobrado el ánimo que comenzaba a decaer (...)”. Alhora, però, advertia de les dificultats amb què s'enfrontava el nou govern en uns moments en què “se decide la vida o la muerte de la República” i deia que si “los heroicos remedios” que aplicava Salmerón no l'aconseguien salvar, cauria víctima de les ambicions i de la inconscència “de los que si bien se cobijan bajo la bandera de la república, ignoramos todavía a quién obedecen, de dónde vienen y a dónde van”³⁵³.

Roca i Roca, novament esperançat i ple d'entusiasme, va proclamar des de les planes de *La Independencia*: “Ya tenemos bandera”. Al fer-se càrrec del govern en moments tan perillosos per a la República, quan el país estava profundament pertorbat per “los

³⁵² “Consecuencias”, *La Independencia* 18-7-1873, ed. matí; les cursives són de l'original.

³⁵³ “¿Será tarde?”, *La Independencia* 23-7-1873, ed. matí.

excesos de la demagogia roja en el mediodía y de la demagogia blanca en el Norte”, Salmerón encarnava l’home de caràcter, que no vacil·la ni retrocedeix per grans que siguin les adversitats en contra seva. Salmerón –proseguia Roca- “se nos figura un poderoso atleta digno de los tiempos heróicos”, que semblava provenir de “la estirpe que más falta nos hacía, la estirpe de los caracteres”. Fins llavors, els homes més destacats del partit republicà federal havien exhibit la seva habilitat en les batalles parlamentàries, sobrepasant amb una palesa superioritat intel·lectual i moral als seus adversaris monàrquics en tota regla, havien demostrat a bastament les seves qualitats oratòries que els feien fidels intèrprets de les aspiracions populars i alhora els representants naturals del poble, i havien elaborat en l’esfera de les idees el sistema filosòfic en què es basava el republicanisme federal. Aquests homes havien contribuït a crear el partit i eren en bona part responsables del seu ràpid creixement. La seva política i “las liviandades monárquicas hábilmente aprovechadas” havia tingut com a resultat el triomf de la República.

Però el fàcil accés al poder dels republicans, degut a “las teorías de nuestros filósofos” i a “la elocuencia de nuestros tribunos”, els havia privat d’un element que Roca considerava “indispensable para ser fuertes, para ser vigorosos”: els “caracteres indomables” que, sense separar-se dels principis que sempre havien defensat, tinguessin “genio suficiente, claridad de juicio bastante” per fer-los prevaler enmig de tots els obstacles sense preocupar-se de “raquíticas menudencias”.

Els governs encapçalats per Figueras i per Pi i Margall havien fracassat en els seus intents: “el primero con su política conciliadora había dado alas a los elementos más díscolos y el segundo con su eterno *laisser faire* sellaba su permanencia en el poder con un descrédito contínuo para nuestra causa”. Llavors, en uns moments en què la guerra carlista adquiria una virulència mai vista abans, en què la insurrecció cantonalista “cundía con vertiginosa rapidez de población en población”, quan l’autoritat feia fallida de manera clamorosa, quan el pessimisme s’instal·lava entre “los más animosos”, arribava de sobte la figura de Nicolás Salmerón i “sin calcular siquiera lo tremendo de la empresa, sin parar mientes en la fragilidad de los grupos parlamentarios de una Asamblea indómita, sin acordarse para nada del prestigio personal que puede perder en una lucha desatada en que tan sólidas reputaciones han corrido inminente riesgo”, pronunciava un discurs “modelo de firmeza y de integridad”. Salmerón parlava d’ordre, invocava el respecte a la llei, feia palesa la necessitat de restablir la disciplina entre les tropes de l’exèrcit. Però no es limitava a fer declaracions: l’endemà del seu discurs

traduïa en obres les seves promeses, “llenando las primeras páginas de la *Gaceta* de decretos y disposiciones, robustas, enérgicas, *intransigentes* con todo lo que sea contrario al noble, al sublime ideal que le encamina a la obra de salvar la patria y la República”. Salmerón apartava així el partit republicà del “camino del suicidio” que havia seguit “con ceguera tan incomprensible”. Restablir l’ordre en base a l’estricta compliment de la llei castigant a tots aquells que la infringissin, fossin qui fossin, i, per mitjà de la legalitat i les pràctiques democràtiques “llevar hasta sus últimas consecuencias las reformas emanadas de nuestros principios” constituïa un programa al qual, escrivia Roca, “nos adherimos con toda el alma”, i que tindria també el suport de “cuantos no hacen de la política un negocio y cuantos estiman en mas que su vida la consolidación de la República democrática federal”. Roca exhortava així a “todos los republicanos honrados” a unir-se i formar “un poderoso núcleo” sota la “bandera salvadora” enarborada pel nou president³⁵⁴.

Catalunya, però, seguia estant a mercè de les cada cop més freqüents i agoserades incursions carlistes. A mitjan juliol Igualada, després d’una dura resistència de dos dies per part de la població local i sense que cap força militar hagués anat en el seu auxili, queia en mans dels carlins. La decisió d’acabar per la força amb la insurrecció cantonalista significava que s’haurien de distreure forces en aquells moments ocupades en la guerra contra els absolutistes, de manera que la perspectiva d’una defensa més eficaç del Principat s’allunyava. La gravetat de la situació militar i la incapacitat del poder central per poder fer-hi front va impulsar als federals catalans a constituir una Junta de Salvació i Defensa de Catalunya. Aquesta institució estava formada, però, per persones que ostentaven una representació oficial. Les primeres mesures que decretà foren l’adquisició de 50.000 fusells per armar les quatre demarcacions i la formació d’una milícia ciutadana formada per homes entre 20 i 40 anys per defensar les poblacions, certament, però també la República democràtica federal. La nit del 22 de juliol es va celebrar una reunió convocada pels comitès federals provincial i local amb l’assistència de diverses agrupacions republicanes en la qual hom acordà de trametre un telegrama al govern de la República demanant que reconegués la Junta de Salvació i Defensa. *La Independencia* va donar suport a aquella iniciativa des del primer moment i el dia 23 va publicar un seguit de telegrams en què se sol·licitava al president del Poder executiu la concessió de les atribucions demanades per la Junta. Entre aquests telegrams hi figuraven els dels diputats de l’Assemblea constituent Rubau Donadeu i

³⁵⁴ “J. R. R.”, “Ya tenemos bandera”, *La Independencia* 24-7-1873, ed. matí.

Company Ferreras. El diari federal justificava la necessitat d'aquella Junta dotada de facultats extraordinàries amb l'argument que "Madrid está demasiado lejos de Cataluña y la atención del Gobierno preocupada en otra serie de complicaciones no menos graves". Però aquest no era el primer pas cap a la proclamació de l'Estat Català o d'un cantó. Res més lluny de les intencions dels promotors de la iniciativa i dels redactors del periòdic dirigit per Roca i Roca: la Junta havia d'existir només si el govern central la legitimava, com a delegació seva, formant-ne part les autoritats civils i militars i els diputats provincials de les quatre demarcacions, juntament amb un diputat de la constituent per cada una³⁵⁵.

Les expectatives posades en la Junta de Salvació i Defensa, però, s'esvaïren quan el govern de Madrid va deixar passar els dies sense donar cap resposta. *La Independencia* va manifestar la seva amargura davant de la manca de resposta de les autoritats centrals de la República, que semblaven assistir impassibles als estralls que la guerra causava a Catalunya:

"(...) hoy no vemos más que la desidia de la Asamblea, el olvido por parte de todos de este bello trozo de la Nación, sumido en una guerra civil desastrosa y salvaje... Hoy comprendemos que Madrid está demasiado lejos de Cataluña, para que podamos salvarnos. Hoy vemos que nos falta un empuje y se nos niega, no pedimos más sino que se nos reconozca el derecho que tenemos a salvarnos (...)"³⁵⁶.

Diputats catalans de l'Assemblea constituent (Vallès i Ribot, Pla i Mas, Josep Bach Serra i Antoni Carné) adreçaren un comunicat als diputats que formaven part de la Junta (Rubau, Mola i Argemí entre ells) en què els informaren de la presentació imminent a l'Assemblea d'una proposició per tal que es concedissin facultats extraordinàries a la Junta. No hi serien a temps, ja que la Junta va decidir dissoldre's el 26 de juliol. El govern de Salmerón havia decidit presentar a l'Assemblea un projecte en què sancionava les mesures proposades per la Junta (contribució extraordinària de guerra, organització de milícies ciutadanes) però atorgant-les a les Diputacions provincials. Fou arran d'aquesta decisió que els membres de la Junta en van acordar la dissolució. El periòdic federal barceloní criticà amb duresa la situació generada:

"De modo que implícitamente desconoció [l'Assemblea] la autoridad y la importancia de la Junta no denegándole lía y llanamente las facultades que le pedía, sino concediéndoselas a corporaciones que no las habían demandado, ni las

³⁵⁵ *La Independencia* 20 i 23-7-1873, ed. matí. A la reunió assistiren membres del comitè federal local i del provincial, de les juntes del CRDF, del CRF de la Barceloneta i del Centre Instructiu, diversos comandants de la milícia i dels cossos francs.

³⁵⁶ *La Independencia* 25-7-1873, ed. matí.

necesitaban para constituir un poder fuerte, enérgico y a la altura de las necesidades de Cataluña”.

La Independencia lamentava que la Junta no hagués intentar de fer un darrer esforç fent veure al govern els greus conflictes que podria comportar la seva dissolució, però al mateix temps feia també una crida a no deixar-se portar per la impressió que aquests fets poguessin causar tot exhortant a mantenir-se dintre de la legalitat: “(...) No nos impongamos; no asesinemos la República imponiéndonos, no sigamos el ejemplo de algunas provincias olvidadizas de lo que debemos a esta patria que se llama España y a esta idea que se llama democracia republicana federal (...)”³⁵⁷.

L’enérgica actuació militar que Salmerón ordenà contra les insurreccions cantonals aviat va aconseguir resultats tangibles, contenint els aixecaments a Andalusia, Múrcia i València. La repressió, però, no estalvià durs atacs al nou govern republicà des de la premsa conservadora i reaccionària, que gaudia encara d’una considerable influència. El diari de Roca i Roca es va apressar a defensar l’energia demostrada per Salmerón alhora que llançava contundents crítiques als sectors que atacaven l’actuació governamental amb notable miopia, ja que, si bé la política del Poder executiu anava adreçada a l’establiment de la federació, els seus enèrgics actes constituïen una garantia d’ordre i contenien “la marea demagògica”, entre la qual, deia *La Independencia*, “empieza ya a vislumbrarse la podrida era de una enmascarada reacción”³⁵⁸.

La posició dels federals transigents barcelonins sobre el moviment cantonalista havia estat ben clara des del principi, però el 2 d’agost, Roca i Roca va creure necessari inserir a primera plana i a grans caracters un comunicat que signà “La redacción”. El text atacava en termes duríssims els aixecaments cantonals, qualificant de “piraterías” les incursions de Contreras i condemnant els “vandálicos excesos de Sevilla”. Acusava als seus responsables d’actuar “movidos por el jesuitismo, y por los intereses extranjeros” i exhortava l’Assemblea a “arrojar de su seno” als instigadors d’aquells fets i al partit republicà a “protestar con el acento de la pasión más vehemente contra esta facción salvaje que se vale de nuestro sacrosanto lema para cometer sus espantosas fechorías”. No podia existir cap mena de transacció amb tots aquells que, ara amb els seus fets, adés amb les seves opinions, participaven en “crímenes de lesa República y de lesa patria”. No tenien cabuda en el partit federal perquè “un partido político honrado” no podia ser

³⁵⁷ *La Independencia* 27-7-1873, ed. matí, que inclou el comunicat emès per la Junta amb motiu de la seva dissolució i la valoració que en fa el diari federal a la secció “Ultima hora”.

³⁵⁸ “Elocuencia de los hechos”, *La Independencia* 29-7-1873, ed. matí.

“refugio de malhechores y de piratas”. La menor demostració de feblesa, d’indulgència, de complaença “para con los bandidos, para con sus cómplices, y hasta para con sus defensores insensatos” significaria guanyar-se “el odio del país”, comportaria “el justo castigo de una reacción despiadada”. Per això el govern tenia el deure de “ser inexorable”, i els homes honrats del partit federal “la obligación sagrada de cooperar” en la seva acció “enérgica e inflexible”. Els homes de *La Independencia* eren conscients que el moment era crític. Només la unió de tots aquells que constituïen “el partido federal sensato”, deslliurats de “las malas inteligencias” que fins llavors l’havien mantingut en la impotència podia contribuir a “resistir y salvar la honra de nuestra bandera”. Perquè si davant del “terrible espectáculo que presenciamos” no els unia un “sentimiento común”, continuava l’editorial del diari federal, “caeremos confundidos con los incendiarios, con los piratas”, i el pas dels republicans federals per les més altes instàncies del poder acabaria essent “una de las más espantosas calamidades que haya caído sobre nuestra patria”³⁵⁹.

La condemna dels aixecaments cantonalistes va anar pujant de to en els dies següents, qualificant el moviment de “fiebre pútrida” i parlant clarament de la connivència entre cantonals i carlins, “sus aliados”. *La Independencia* es féu ressò de la brama segons la qual un dels cabdills insurrectes de Cartagena es disposava a vendre la ciutat a “las huestes del oscurantismo” a canvi de deu milions de rals. En la situació en què es trobava la República qualsevol insurrecció, tot moviment que posés obstacles a la guerra contra els carlins o fins i tot arribés a parilitzar-la, no podia ser altra cosa que “un monstruosos aborto de la reacción más violenta y odiosa”. Les pàgines del diari dirigit interinament per Roca i Roca no cessaren d’exigir un càstig contundent contra els republicans que “deshonren y asesinen a la República”: “Que los que han delinquito paguen la pena a que se han hecho voluntariamente acreedores; que sus cómplices sean castigados al igual o más severamente que aquellos (...)”³⁶⁰.

Roca i Roca va fer explícita la seva posició personal en un article publicat el 6 d’agost. Identificà sense embuts els insurgents amb vulgars bandolers, “los que cubiertos con el nombre de *cantonalistas* se han propuesto únicamente ejercer un brigandage a gran escala”. Es mostrà convençut que el govern acabaria esclafant l’aixecament “porque es imposible que una insurrección tan insensata, tan absurda y tan criminal se sobreponga por la violencia a la lógica, a la razón y a la justicia”. Però, com

³⁵⁹ “Nuestro deber”, escrit signat per “LA REDACCIÓN”, *La Independencia* 2-8-1873, ed. matí.

³⁶⁰ “El actual cantonalismo”, *La Independencia* 3-8-1873, ed. matí; també ibid. 4 i 6-8-1873, ed. matí.

a fi analista de la realitat política, miraba més enllà. Després de sotmetre la insurrecció, els excessos comesos en nom del principi federalista pels cantonals podrien posar “en grave riesgo” la construcció de la federació espanyola si el govern i l’Assemblea, en lloc de “buscar a esta situación su centro de gravedad”, que no era altre que “la integridad de nuestros principios”, la deixaven “a merced de sus naturales oscilaciones”, que podrien conduir a una reacció monàrquica. Roca manifestava la seva convicció que “España no encontrará reposo ni progreso” fins que el govern, “fuerte con el apoyo leal de todas las gentes honradas, cumpla con inflexible conciencia los fallos de la ley republicana federal y exija su cumplimiento a todos los ciudadanos”³⁶¹.

Aquesta necessitat de reprimir la insurrecció cantonalista sense comprometre la idea de federació feia que Roca i Roca fos contrari a la repressió amb sang dels cantonals, mostrant-se confiat en què el govern no en feria ús. Les mesures enèrgiques adoptades per Salmerón havien estat ben vistes pels sectors no republicans. Els monàrquics, és a dir, els radicals de Martos i els conservadors de Sagasta, tornant a fer sentir la seva veu, havien donat suport als republicans moderats per sufocar la insurrecció cantonalista, promentent a l’executiu de Salmerón una treva patriòtica i recolzament per tal de salvar la integritat de la pàtria. Però aquest suport momentani obeïa a un pur càlcul, en opinió de Roca: no només es veuria el govern federal forçat a reprimir amb les armes la insurrecció, també es veuria obligat a prevenir nous excessos, i, estant tot plegat ocasionat per la ideologia federalista, segons els monàrquics, el Poder executiu i l’Assemblea esborrarien del credo republicà la idea federativa. Al veure que l’esclafament del moviment cantonal no comportava aquest efecte, tractaven ara de forçar al govern a ser inexorable i efectuar una dura repressió contra els vençuts, que comportaria l’aplicació de la pena de mort, fent actuar així als federals com ho havien fet els moderats i els unionistes en èpoques passades. Roca afirmà la seva convicció que el govern, l’Assemblea i el partit republicà es mostrarien severos però no cruels, que aplicarien justícia, no revenja. No caurien en la trampa que els paraven els monàrquics. Un règim democràtic havia de reprimir els excessos que es cometessin, no podia deixar impunes els delictes, però “dejaría de ser democracia, si después de la represión aplicara las leyes que nos ha legado la monarquía, en lo referente a la imposición de la pena

³⁶¹ “J. R. R.”, “El centro de gravedad”, *La Independencia* 6-8-1873, ed. matí.

capital, que repugna a todo sentimiento humanitario y vulnera el derecho a la vida que establece el más sagrado de nuestros principios”³⁶².

Esdeveniments més immediats van atreure l’atenció de Roca i Roca en els dies següents. La nit del 9 al 10 d’agost es va celebrar a la seu de la diputació provincial de Barcelona una reunió que va comptar amb l’assistència de diversos alcaldes federals, comandants de milícia i membres de diversos comitès amb la finalitat de constituir una junta de vigilància o de defensa. Entre els assistents hi figuraven els sabadellencs Feliu Crespí i Josep Cabané, que tan actius s’havien mostrat en la lluita contra Roca i Roca en les eleccions per l’Assemblea constituent. Aquesta nova junta es constituïa a esqueses de les autoritats republicanes i dels comitès, a diferència de la Junta de Salvació i Defensa formada el juliol passat. Les dissensions entre els participants, però, i la confusió creada sobre la seva representativitat i sobre els objectius de la junta van fer que només s’adoptés un acord de mínims.

Els directoris dels comitès federals local i provincial van reaccionar enviant un telegrama al president del Poder Executiu en què manifestaven la seva protesta per la constitució de la nova junta. En el decurs dels dies següents alguns dels assistents a aquella reunió van fer publicar comunicats a *La Independencia* explicant que hi havien anat a títol personal i que s’havien mostrat en desacord amb moltes de les proposicions que s’hi van fer, arribant al punt d’abandonar el local. La protesta del comitè provincial va generar un agre encreuament de comunicats entre Feliu Crespí (que formava part del comitè) i els membres del directori, sobretot Miquel Sadó³⁶³.

La Independencia, que s’havia declarat obertament partidària de la junta creada per les corporacions establertes en els moments àlgids de l’aixecament cantonalista i que s’havia dissolt al no obtenir la legitimació que esperava del poder central, es va manifestar contrària a aquella nova temptativa, que semblava prendre un perillós caire cantonal. L’esclafament de la insurrecció alliberava tropes que permetrien al Poder Executiu emprendre una “campaña enérgica” contra els carlistes a Catalunya. En aquesta cojuntura l’objectiu de la junta només podia ser “simplemente político” i, atesos “el nombre y la significación” d’alguns dels components de la nova entitat, “eminente cantonalista”. Pel periòdic federal barceloní, els instigadors d’aquella junta “meditan la repetición de las perturbaciones felizmente abortadas, o de las juntas

³⁶² “J. R. R.”, “El apoyo de los monárquicos”, *La Independencia* 10-8-1873, ed. matí.

³⁶³ Telegrama de la junta al Poder Executiu comunicant els acords adoptats a *La Independencia* 11-8-1873; telegrama dels comitès federals a *ibid.* 12-8-1873, ed. matí; comunicats de Trulls –president del comitè local–, Crespí i Sadó a *ibid.* 13 (eds. matí i tarda), 14 (ed. matí), 16 (ed. matí) i 17-8-1873.

bufas de *Salut pública*, para arrastrar a nuestra ciudad a los trastornos de que otras, por desgracia, han sido teatro”. Els motius dels promotors d’aquella maniobra només podien ser o bé la proclamació “desatentada, absurda y calamitosa” del cantó català per mitjà de concessions que esperaven arrabassar al govern de Salmeron, o bé “una cosa menos mala quizá, pero también mucho más vergonzosa y rastrera”, la reelecció d’alguns diputats provincials que “o su conducta o su ineptitud” havia compromès en gran mesura i que veurien assegurada des de les posicions de poder que els forniria aquella nova corporació. La reacció d’una part d’aquells que havien participat en la seva constitució, desmarcant-se d’aquella junta, i els descafeïnats acords amb els quals s’havien hagut de conformar els promotors d’aquell intent demostraven ben a les clares el minso suport amb què comptaven a Barcelona en particular i a Catalunya en general. “No estamos –deía el redactor, molt probablement el mateix Roca- tan cansados de República y mucho menos de República federal para que vayamos a ponerla a las plantas de sus implacables enemigos”³⁶⁴.

El fracàs de l’aixecament cantonal (a mitjans d’agost només Cartagena seguia desafiant l’autoritat del govern de la República) i la deriva que prenia l’executiu encapçalat per Salmerón, que tenia el suport de Castelar i, amb ell, el de la dreta republicana de l’Assemblea, va impulsar als diputats de la minoria intransigent a tornar a les Corts. La seva actuació obstructionista en les discussions del projecte de constitució federal, però, va acabar d’exasperar als republicans transigents barcelonins. La desfeta dels cantonals, segons *La Independencia*, representava el fracàs de la pròpia minoria, “de sus *prudentes y denonados defensores* que abogan por aquellos desde el palacio de la representación nacional”. I ara, aquells que havien tractat de justificar la insurrecció cantonalista amb l’argument que el govern no volia discutir ni votar una constitució federal, feien tot el que podien per dificultar la seva discussió, fins al punt de “querer vender la suspensión de sus hostilidades a la misma, mediante la amnistía de los Pozas y los Pecos, los Contreras y los Galvez”. Aquesta estratègia de pressió sobre el govern i la majoria de l’Assemblea “cuya verdad es innegable”, en opinió del diari federal barceloní, desqualificava encara més la minoria intransigent, amb la qual havia de trencar completament el partit republicà: “la minoría intransigente no merece la más pequeña de las consideraciones por parte de nadie que de republicano se precie”. I el govern de la República no havia de cedir davant de les seves exigències, ja que, en cas

³⁶⁴ “Otro golpe en vago”, *La Independencia* 12-8-1873, ed. matí.

de fer-ho, “arrastraría por el fango su dignidad con el solo hecho de andar en tratos o en concesiones con esos cuervos del partido republicano”³⁶⁵.

Malgrat les esperances que Roca diposità en l'ascens de Salmerón a la presidència del Poder executiu, les actuacions del nou govern van començar a provocar-li recels i una creixent inquietud. Va transmetre els seus temors en una carta adreçada a Sampere i Miquel, que continuava essent el director nominal de *La Independencia* mentre ocupava el seu escó de diputat per Igualada a l'Assemblea constituent. No coneixem el contingut de la carta de Roca, però la resposta de Sampere degué de tranquilitzar-lo prou com per publicar-la íntegra al seu diari amb el següent comentari previ:

“Nada mejor que las siguientes líneas, debidas a la pluma del director de nuestro periódico, para dar idea cabal de los propósitos del gobierno que preside el señor Salmerón. Contestando a una carta que le dirigimos se hacen en ella revelaciones que merecen ser conocidas por nuestros lectores”.

En la carta, Roca demanava a Sampere que “reservadamente” l'informés de “la parte secreta” de la política del govern, és a dir, dels seus vertaders propòsits. Del contingut de la missiva de Sampere es pot deduir que Roca veia amb molta desconfiança els nomenaments militars que Salmerón havia realitzat, situant en llocs clau generals gens identificats amb la República, o, pitjor encara, sospitosos d'oposar-s'hi. Sorpren l'optimisme de Sampere quan tracta de calmar els temors de Roca repasant un per un els nomenaments més controvertits i expressant la seva confiança en llur lleialtat. Martínez Campos, assignat a l'exèrcit de València, havia tingut comandaments importants des dels primers dies de la República. Pavía, destinat a Andalusia, “el valiente artillero de san Gil”, “el capitán general de Madrid hasta el 23 de abril, cuyo puesto dejó por delicadeza [sic]”, objecte de desconfiances? “¿Por parte de quién?”, preguntava retòricament. Reconeixia més dificultats en acceptar el comandament de Mackenna com a capità general de Catalunya, a causa del seu passat unionista, “de los de junio de 1854”. Però tot i així es mostrava segur de la seva lleialtat, ja que anava a un país que era “la tierra de la República”. I si bastava que vingués un general declaradament contrari als principis republicans per aixecar recels, “¿qué confianza tenemos en nuestras convicciones –es preguntava Sampere-, qué valor nos inspiran nuestros principios e intereses?”. Perquè, a més, d'on podria extreure Salmerón els caps militars que eren absolutament necessaris en les circumstàncies en què es trobava llavors la República? Posant el dit a la llaga, Sampere li deia a Roca que fes memòria sobre la

³⁶⁵ “La conducta de la minoría”, *La Independencia* 14-8-1873, ed. matí.

nòmina del “militarismo federal”, que de ben segur no recordava “porque te avergüenza saber que este lo componen Contreras y Pierrad, Peco, Pozas, Elola, Maza, Pernas, Ferrer y demas cantoneros”. En tot cas, per acabar de tranquilitzar-lo, li recordava que cada general dels esmentats anava acompanyat de subordinats que eren “jefes de pericia militar y republicanos serios i adictos al gobierno del pueblo por el pueblo”.

Un altre dels temors que Roca havia expressat era que la política de resistència encetada per Salmerón, política que reconeixia venia exigida per les circumstàncies del moment, arrossegues el govern cap a una deriva autoritària. Sampere li retreia que desconfiés fins aquest punt d'un home com Salmerón, a qui a aquelles alçades Roca ja hauria de conèixer millor, un home que “sólo se apasiona por los principios, por las ideas, porque es hombre de profundas convicciones”, i es mostrava fermament convençut que “no será nunca, nunca intransigente ni cruel en política”. Els cants de sirena de la premsa monàrquica no havien aconseguit que l'energia demostrada pel govern de Salmerón en esclafar els aixecaments cantonals anés més enllà de la “necesaria para reponer el derecho”. Aquell govern, declarava Sampere rebland la seva argumentació, “se ha conjurado para que no se aplique la pena de muerte por delito alguno”, i continuava advertint premonitòriament: “si alguien se atreviese en la Cámara a pedir su aplicación”, Salmerón s'hi oposaria amb totes les seves forces, i si, malgrat tot, es veiés obligat a aplicar-la, “otro la impondría, no el humano Salmerón”.

Esvaint els recels de Roca sobre les intencions ocultes del govern, Sampere definia l'executiu de Salmerón com “un gobierno de federales honrados que harán la federación a toda costa”, i, en suport d'aquesta taxativa afirmació, li revelava que bona part dels actuals ministres havien rebut oferiments de Pi i Margall per formar part del seu darrer govern, cosa que demostrava que si eren republicans federals reformistes per a Pi, ho serien també amb Salmerón³⁶⁶.

Encallada la discussió del projecte constitucional a l'Assemblea, Roca i Roca i els seus correligionaris van començar a propugnar clarament l'establiment de la federació de dat a baix, aquella federalització que havien explicat en molts articles en el decurs dels mesos anterior. “Lo práctico –deia *La Independencia*- es, pues, colocarse en el terreno del procedimiento federalizador, en el camino de venir la Federación del centro

³⁶⁶ La carta de Sampere i Miquel a Roca i Roca, a *La Independencia* 10-8-1873, ed. matí. José Ramón Mackenna y Muñoz no va arribar a prendre possessió del seu comandament a Catalunya, exigint prèviament del govern autorització per escrit per posar en vigor l'ordenança i l'enviament de tropes de refresc per aturar la indisciplina, entre altres demandes, que el govern de Salmerón no va acceptar. Informació d'aquest afer a M. González Sugrañes, op. cit., pàg. 407, i a Mercè Nieto, op. cit., pàg. 132.

o de arriba y esforzarse para que el estado único que aun tenemos, representado por las Cortes y el gobierno, se federalize cuanto más mejor”. Alhora, els republicans transigents barcelonins demanaven una discussió més oberta del projecte constitucional, no només restringida a les Corts. El partit federal no havia de deixar que l’Assemblea discutís el projecte constitucional “bajo sus solas aspiraciones”. En una defensa no habitual en ells de la democràcia directa, demanaven que tot el poble deixés sentir la seva veu i que els ciutadans expressessin llurs opinions als diputats. Després de tot, la sobirania residia en els ciutadans, no en els parlamentaris: “Eso de que las Cortes sean soberanas es un lugar común propio de los unitarios de España y de los monárquicos de Versalles, la soberanía reside en la nación, en los ciudadanos (...)”. Deixar aquesta qüestió en les úniques mans dels diputats era “teològic y frailuno”, el procediment més democràtic i també “lo práctico, lo <<naturalista>>”, consistia en “exponer los ciudadanos, los soberanos, (...) sus ideas a los diputados, sus representantes, sus procuradores, sus meros apoderados”³⁶⁷.

Aquesta sobtada defensa de la democràcia directa obeïa potser a la decepció que els treballs de l’Assemblea, de ben escassos resultats fins llavors, havia causat entre aquells que, com Roca i Roca, hi havien dipositat esperances tan grans. Van començar a prendre en consideració la suspensió de les activitats de l’Assemblea per un cert temps, fins i tot sense haver aprovat el text de la Constitució. Ja el 8 d’agost *La Independencia* assenyalava aquesta possibilitat, al contraposar la ferma i enèrgica línia de conducta seguida pel govern de Salmerón amb “la inconguencia”, el “marasmo y la impotencia” de l’Assemblea:

“Por eso creemos nosotros que la suspensión de la discusión constitucional sería en estos momentos sumamente provechosa, y doblemente todavía si los diputados, abandonando por un momento sus escaños del Congreso, pasaran a sus provincias respectivas a fin de tomar el pulso al cuerpo electoral, empapándose del criterio público para proceder en lo sucesivo con más tino y mayor copia de acierto”³⁶⁸.

Cap a finals d’agost el periòdic federal barceloní reclamava ja obertament la suspensió de les sessions de l’Assemblea, en vista de la contínua obstrucció de la minoria. Tot i reconèixer que, juntament amb la guerra i les insurreccions, un dels problemes més greus era la manca de la llei fonamental de la República federal, i que, des d’aquesta perspectiva, la suspensió sense haver aprovat la Constitució federal seria “una de las mayores calamidades que pudieran caer sobre España y que convendría evitar a toda

³⁶⁷ “Lo práctico y positivo”, *La Independencia* 16-8-1873, ed. matí.

³⁶⁸ “El poder ejecutivo y la Asamblea”, *La Independencia* 8-8-1873, ed. matí.

costa”, enmig d’unes circumstàncies que exigien grans mesures, unitat d’acció i una actuació enèrgica del govern, la continuació de les sessions, atesa l’actitud de la minoria intransigent, “dispuesta y preparada a servir de rémora a la consolidación de la República y a la pacificación del país”, constituïria un obstacle que dificultaria en gran mesura l’acció del Poder Executiu. Però no només el capteniment “antipatriótico” de la minoria ocasionava la impotència de l’Assemblea, hi tenia molt a veure també “la falta de iniciativa, de convicciones y de criterio político” de molts dels diputats de la majoria que donava suport al govern, a qui *La Independencia* retreia manca de cohesió i de claredat en les idees que manifestaven sobre la federació³⁶⁹.

Si la actitud de la majoria, la dreta de l’arc parlamentari republicà, era clarament insatisfactòria, des de l’òptica dels federals transigents barcelonins, més ho era encara la inconseqüència política del centre, aquell centre amb què havia esperat comptar Pi, segons Hennessy, per trobar suport a la seva política de conciliació. Si després de la caiguda de Pi i a la llum de l’extensió de la insurrecció cantonalista s’havia apressat a donar tot el seu suport al govern de Salmerón, un cop apagats els focs “se arrepintió de sus propósitos de enmienda y volvió a ostentar a cada paso su versatilidad, su inconstancia, su falta de criterio político y su sobra de ambiciones insensatas”. Ara s’unia a l’esquerra intransigent contra la suspensió de les sessions de l’Assemblea. La posició contrària a la suspensió, però, no estava motivada, en opinió de *La Independencia*, pel desig d’aprovar una Constitució federal, ja que “con sus indecisiones y falta de firmeza política” els diputats del centre havien contribuït a què els intransigents encapçalessin o donessin suport a l’aixecament cantonal, apartant així l’atenció de la cambra i del mateix govern de l’aprovació del text. El capteniment del centre no obeïa tampoc a la necessitat de proporcionar al Poder Executiu més mitjans per combatre els carlins, tal i com demostrava la seva oposició a la crida dels 80.000 homes demanada pel govern.

Vallès i Ribot, integrant de vell antuvi del CRDF, era un dels diputats que formaven en el centre, i va rebre diverses crítiques dels seus correligionaris de Barcelona, de tal manera que es va veure en la necessitat d’explicar la seva posició política. Vallès va escriure al menys dues cartes a Roca i Roca, i el llavors director interí de *La Independencia* en va publicar una d’elles, a petició del diputat federal, introduint-la amb les següents paraules: “Un deber de amistad nos obliga a reproducir la siguiente carta (...)”. A la lletra, Vallès negava les acusacions que li havien fet diversos socis del CRDF

³⁶⁹ “La suspensión”, *La Independencia* 23-8-1873, ed. matí.

d'alinear-se amb els intransigents. Explicava que ell, “en consciència”, no podia identificar-se ni amb la “intransigencia roja o de izquierda” ni amb la “intransigencia blanca de la derecha”. Per aquest motiu s’havia integrat en el centre parlamentari, que tenia per principi “Orden a todo trance, y a todo trance Constitución y reformas inmediatas”. Era aquest el contingut essencial del programa que havia exposat Pi i Margall el 13 de juny, i des de llavors, prosseguia Vallès, el centre li havia atorgat tot el seu suport, encara que “aguijoneándole, sin embargo, para que fuese algo más enérgico en la cuestión del orden público”. Però la dreta havia exhibit contra Pi “tal cantidad de hostilidades” que havien acabat per provocar la seva dimissió. Pi declarà que volia el restabliment de l’ordre, però que calia fer-ho no només amb la força, sinó amb “la rápida constitución del país, y dándole todo aquello que desde la oposición nuestro partido prometiera”. Els diputats del centre s’oposaren a la dreta i en particular a Salmerón, que, segons escrivia Vallès, “tenía declarado ante todos los diputados que *no gobernaría con la Asamblea, y que no debía darse más que palo*”, i en aquest sentit va intervenir el propi Vallès a la Cambra el 18 de juliol. Després de la caiguda de Pi, ell s’havia mantingut en el centre, identificat amb els principis als quals havia obeït la seva constitució, i per tant, no estava ni amb els cantonalistes ni amb “los exagerados, y exclusivamente autoritarios” de la dreta, sense que això significués una oposició sistemàtica al govern de Salmerón, “al cual apoyaremos en todo cuanto no contradigan nuestros principios”. Vallès es mostrava dolgut per les calúmnies que propagaven que “yo me he hecho rojo, y rojo madrileño, que es lo peor que se puede ser”. Per deixar ben clar que no estava “con los Contreras, Mazas, Pecos y Pozas”, afirmava que no deixaria passar cap ocasió a l’Assemblea per “apostrofar a los intransigentes rojos, como apostrofé a los intransigentes blancos”. A més, havent estat designat per formar part del comitè directiu de l’oposició, on hi havia representants de tots els grups tret de la dreta, “no he querido aceptar el puesto para que no pudiera confundírseme con los que apoyan...de lejos, el movimiento cantonal que tantas desgracias nos acarrea”³⁷⁰.

Els federals moderats barcelonins demanaven la suspensió dels treballs de l’Assemblea no tant en base a la situació d’excepció creada per la guerra carlista i els cantonalistes, com ho feien altres grups, sinó per “la impericia, y las intrigas y la falta de patriotismo de la mayoría de sus diputados”, que només actuaven com a “estorbo” a l’actuació del govern en uns moments en què més marge de maniobra necessitava. Demanaven, per tant, llibertat d’acció pel govern, lliure de les traves d’aquella

³⁷⁰ Carta de Vallès i Ribot a *La Independencia* 1-8-1873, ed. tarda; les cursives són de l’original.

Assemblea: “suspéndanse pues las sesiones de la Cámara, concediéndose al gobierno y a la comisión (...) las facultades de que tendrá necesidad” seguint així una política “inflexible y patriótica” com a únic mitjà de salvar la República i la federació³⁷¹. L’evolució desfavorable de la guerra carlina i la resistència de Cartagena a les tropes republicanes van fer elevar el to del periòdic en qual escrivia Roca i Roca. El dia 30 demanava ja, a més de la clausura de l’Assemblea, la suspensió de les garanties constitucionals:

*“Suspéndanse las garantías constitucionales, ciérrense las Cortes, hágase disciplina a toda costa, así en los altos puestos de la milicia, como entre las filas del soldado, y salgamos de una vez de esta atonía (...) y de esas eternas vacilaciones gubernativas”*³⁷².

Quan finalment l’executiu de Salmerón va sol·licitar a la Cambra la suspensió de les sessions i de les garanties constitucionals, fent-ne qüestió de gabinet, *La Independencia* li va expressar el seu clar suport. El portaveu dels federals transigents de Barcelona, si bé reconeixia “los peligros que semejante paso envuelve”, en mans d’un home com Salmerón, que havia sabut véncer la insurrecció cantonalista sense caure en els paranys que li havien parat els radicals i els sagastins, d’un home que “ha sabido salvar siempre la integridad de nuestros principios y la pureza de nuestra honra”, no temia “desprendernos momentáneamente de la soberanía que nos da el derecho para salvar el derecho mismo”³⁷³.

De Salmerón a Castelar: “Nuestra última carta”

Salmerón, però, va dimitir el 6 de setembre al negar-se a aplicar la pena de mort a uns soldats en virtut de l’ordenança militar. En la versió més acceptada avui, doncs, la renúncia de Salmerón va obeer als dictats de la seva consciència, tot i que alguns autors, com Hennessy, han assenyalat la impossibilitat en què es trobà d’assegurar-se alhora el suport del centre de l’Assemblea i el de generals obertament antifederals com Pavía o Martínez Campos, a qui havia recorregut per sufocar els focus de la insurrecció cantonalista a Andalusia i València³⁷⁴. Fos quin fos el motiu, el cert és que a mitjans de

³⁷¹ “El perro del hortelano”, *La Independencia* 24-8-1873, ed. matí.

³⁷² “Aumenta el peligro”, *La Independencia* 30-8-1873, ed. matí; les cursives són de l’original.

³⁷³ “Salvémonos”, *La Independencia* 31-8-1873, ed. matí.

³⁷⁴ Hennessy, “La República Federal...”, op. cit., pàg. 235. La versió més acceptada es pot trobar a Carlos Dardé, “Biografía política de Nicolás Salmerón”, a “Republicanos y repúblicas en España”, José A.

juliol començaren a circular rumors sobre una crisi de govern causada per la divisió del gabinet en l'aplicació de la pena de mort als soldats que havien assassinat un tinent coronel a Sagunt i que, com hem vist, havien motivat manifestacions en suport seu a Barcelona i l'episodi del Comitè de Salut Pública del 19 de juny. *La Independencia*, però, va negar aquesta divisió, manifestant-se confiada en què “la aplicación o no aplicación de la pena de muerte, el ejercicio de la gracia de indulto por el Poder ejecutivo o por el legislativo no puede en modo alguno llevar consigo disidencia de ninguna clase al actual ministerio” i qualificant la suposada crisi de “quimera soñada por los periódicos conservadores en uno de sus ratos de melancolía o de desesperación”³⁷⁵.

Les pressions dels caps militars per tal que s'apliqués l'ordenança militar amb tot el seu rigor, pena de mort inclosa, per aturar la creixent insubordinació de les tropes van trobar ressò favorable a la Cambra (malgrat que feia poques setmanes havia aprovat l'abolició de la pena capital), de manera que es va votar favorablement una proposició presentada en aquest sentit, i fou aquest fet allò que situà Salmerón en el dilema de seguir la seva consciència i dimitir o acceptar d'aplicar la pena capital. Roca i Roca, com hem exposat més amunt, coneixedor de primera mà de la situació dels soldats després de la seva participació en la comissió que investigà els fets d'Igualada, s'havia mostrat partidari de reformar l'ordenança, fent-la compatible amb els principis democràtics i humanitaris que defensava el republicanisme federal. Davant de les demandes d'aplicació estricta de la vella reglamentació, *La Independencia*, potser en un article escrit pel mateix Roca, va atacar amb duresa aquelles exigències dels generals. Després de manifestar la seva total oposició a la pena de mort, fins i tot en les gravíssimes circumstàncies prevalents llavors, el redactor del periòdic federal rebutjava frontalment l'aplicació de l'ordenança “con todo su rigor”. Però si, malgrat tot, no es podia evitar, només es podria acceptar, prosseguia, amb dues condicions “indispensables o *sine qua non*”: la protesta del govern republicà “a la nación y a la posteridad” declarant que li era imposada pels militars en temps de guerra, i l'extensió de l'aplicació a sergents, oficials, caps i cossos francs, en els casos d'aplicació de l'ordenança, i cantonals i carlins que haguessin pres part en afussellaments o en altres delictes. Perquè era ben clar que els “militares ordenancistas” exigien la pena capital

Piqueras i Manuel Chust (comps.), Siglo Veintiuno Editores, Madrid, 1996, pàgs. 147-148, que qüestiona l'explicació de Hennessy i també la d'Ernesto Bark, segons la qual la dimissió de Salmerón es va deure a la impossibilitat d'oposar-se a “la intriga solapada” de Pi.

³⁷⁵ *La Independencia* 13-8-1873, ed. matí.

“sólo para los soldados”, o com a màxim pels suboficials, els cantonals i els francs. Aplicar la pena de mort als soldats que es veien obligats a agafar les armes moltes vegades contra la seva voluntat i no aplicar-la en la mateixa mesura “a los que las empuñan voluntariamente, ciñan ros, gorro frigio, boina o bonete, ostenten galones (...) entorchados (...) fajas” era una injustícia “enorme”, de manera que qualsevol persona amant de la justícia havia d'exigir que, fos quina fos la pena a aplicar, s'implementés igualitàriament, amb el mateix rigor “a los pequeños u oscuros” que a “los grandes, a los que brillan”. Només amb aquestes condicions podria un govern republicà aplicar l'ordenança militar amb totes les seves conseqüències: “Sin estas dos condiciones, no y no y no”.

La Independencia va lamentar amargament la decisió presa per Salmerón. Pel portaveu del federalisme transigent barceloní, Salmerón ocupant el poder “significaba para nosotros la pureza de la idea republicana”, i la seva “inflexibilidad de principios”, la seva energia i la seva intel·ligència “tan serena como clara” estaven reforçades per un “espíritu de escuela” que, si bé havia estat potser la causa de la seva renúncia, també havia estat l'escull contra el qual s'havien estavellat “todos los conatos y todas las intrigas conservadoras”. La responsabilitat última per la dimissió de Salmerón, la “causa única y determinante”, s'havia de buscar, en opinió del periòdic republicà, en la ineptitud i en la manca d'entesa de l'Assemblea. Si els diputats “hubiesen sabido quitar de los hombros del señor Salmerón la abrumadora responsabilidad de las sentencias de muerte”, el president del Poder Executiu no s'hauria vist immers en aquella feixuga disjuntiva i l'enèrgica acció de govern que realitzava i que els republicans moderats de Barcelona venien reclamant no s'hauria vist interrompuda ni un sol moment. En qualsevol cas, el mal ja estava fet, i l'actuació de la Cambra en aquest afer proporcionava més arguments encara a favor de la suspensió de les sessions³⁷⁶.

El lament per la renúncia de Salmerón no significava de cap manera oposició a la pujada al poder de Castelar, però deixava entreveure negres presagis. Els federals transigents de Barcelona no havien dubtat “ni un solo instante” que l'interès de la República, la salvació de la pàtria i de la llibertat greument amenaçada pels carlins pesarien prou en l'esperit del filòsof krausista com per “ahogar, siquiera fuese por un momento, la nobleza de sus sentimientos y la inmaculada pureza de sus principios”. La seva dimissió deixava la República “abandonada a su propia suerte en el punto y

³⁷⁶ “El rigorismo completo en la ordenanza”, *La Independencia* 7-9-1873, ed. matí, lliurament on figuren també les consideracions sobre la dimissió de Salmerón.

momento en que dejó de tenerle por cabeza de su gobierno”. Enmig de la voràgine en què els diversos líders federals anaven desapareixent un rere l’altre, *La Independencia* manifestà la seva preocupació i el seu temor més encara que per la caiguda de Salmerón, per “el advenimiento del que pueda subir al poder, cuando obligado por la necesidad o por otra causa qualquiera se decida Castelar a abandonarlo”. Perquè era clar que “la última carta que nos queda para que la República gane la partida es el señor Castelar; si la gastamos no nos queda ya recurso alguno, y solo podemos poner nuestra esperanza en la casualidad, en el acaso, en lo desconocido”. Per això alguns haurien preferit gastar encara altres cartutxs, com la formació d’un govern encapçalat per Carvajal o per Palanca mantenint Castelar a la presidència de l’Assemblea “como el último remedio”, com la darrera basa “en que poder jugar nuestro partido su muerte o su vida”³⁷⁷.

Roca i Roca va fer a les pàgines de *La Independencia* una anàlisi de la política seguida pels diversos governs republicans des de l’obertura de les Corts constituents fins a la crisi resolta amb l’ascens de Castelar a la presidència del Poder Executiu. Fins llavors, deia Roca, la política dels federals s’havia basat en l’establiment i en la consolidació de la República Federal com a punt de partida per fer front als múltiples obstacles amb què s’enfrontaven. Però hi havia hagut desacords de fons en la forma en què s’havien d’acompassar les imprescindibles reformes que els federals propugnaven i la necessitat de restablir l’ordre. La política seguida per Pi i Margall havia tractat d’establir reformes “con preferencia a todo”, però el líder federal havia vist com es produïen insurreccions com les d’Alcoi, Andalusia o Cartagena, preludiant l’aixecament cantonalista. La caiguda de Pi havia significat alhora la desautorització de dues polítiques: aquella que havia defensat l’autor de *La Reacción y la Revolución*, de fer reformes com a base pel restabliment de l’ordre, i la de fer al mateix temps reformes i ordre, “harto complicado –proseguia el periodista terrasenc– tratándose de una Asamblea como la actual, incapaz de inspirarse en un criterio recto, fijo y patriótico”.

Només quedava, doncs, la política de restablir l’ordre abans que res, i aquesta fou la línia que va seguir Salmerón. Però després d’esclafar la insurrecció cantonal gairebé a tot arreu, va veure com els caps de l’exèrcit a qui s’havia vist obligat a recórrer li exigien l’aplicació rigorosa de l’ordenança militar, “de esa ordenanza mil veces anatematizada por nosotros mismos” i que els republicans no havien sabut substituir per “una ley sabia, prudente y enérgica al mismo tiempo” que hagués proporcionat a

³⁷⁷ “Nuestra última carta”, *La Independencia* 8-9-1873, ed. matí.

l'exèrcit condicions d'organització i de disciplina. El caràcter de Salmerón “no se presta a abdicaciones de aquellos principios grabados en lo profundo de su conciencia”, que quedaven vulnerats en cas de veure's obligat a aplicar l'ordenança. Però en aquell moment crític, per continuar la tasca ja començada de “hacer orden, de hacer patria y de hacer nación”, s'havia alçat la figura de Castelar, “quien más hombre de partido que el ilustre filósofo, más patriota que hombre de principios”, s'oferia a sacrificar el seu capital polític “y hasta su conciencia” per salvar “la patria y la libertad”.

Per a Roca, era hora de deixar de fer política de partit per abraçar “la noble, la santa política de la patria y de la idea liberal”, a causa de la letal amenaça que representava l'absolutisme carlí. Els republicans necessitaven “el apoyo de todo el país” per realitzar el seu ideal. Fins llavors, “por espíritu calculista”, havien estat contraris a la política “de ancha base”, és a dir, de cercar el suport dels altres partits liberals (ex-monàrquics), a causa de la mesquinesa amb què havien actuat i per no veure's obligats a pagar-lo amb escreix “antes del triunfo del interés común”. Però eren llavors tan greus les circumstàncies en què es trobava el país que no només amenaçaven la República, la federació i la democràcia, sinó la mateixa “civilización moderna”. En conseqüència, els republicans havien de ser els primers “en dar el noble ejemplo de querer la patria y la libertad con frenesí” per tal que tots aquells que compartien la idea liberal, de qualsevol forma que l'entenguessin, s'unissin a ells en el combat contra “las feroces hordas de la causa absolutista”. Roca defensava aquest capteniment fins i tot en cas que “nuestra conducta patriótica, desinteresada y noble hubiese de hacernos caer en las redes de otros partidos que no se llaman republicanos”. Però aquest temor no el turmentava, ja que “no corre en vano la ley del progreso, y no en vano creemos que la causa republicana federal es la causa del pueblo español”. La fe en els principis republicans federals feia que, per tal d'assolir el seu triomf, estigués disposat al temporal “sacrificio de nuestra conciencia” per fer triomfar “la idea liberal, que es el alma y el nervio de los mismos [els principis republicans]”. Totes aquestes raons feien de Roca un convençut defensor del nou govern de Castelar:

“Con la conciencia tranquila y el ánimo resuelto secundaremos la levantada política del señor Castelar: procuraremos en nuestra modesta esfera allegar toda suerte de medios para exterminar el carlismo, por salvajes que sean, y contaremos siempre con que habremos cumplido con nuestro deber”³⁷⁸.

³⁷⁸ “J. R. R.”, “Es necesario”, *La Independencia* 10-9-1873, ed. matí.

Castelar va començar a adoptar mesures impopulars entre molts militants federals, com la creació d'una junta superior militar que s'ocuparia dels nomenaments relacionats amb el ministeri de la Guerra. *La Independencia* va reconèixer que, si bé aquesta disposició era “hasta cierto punto” perillosa per a la causa federal, obeïa “de un modo perfecto a la *política de ancha base* que piensa inaugurar el señor Castelar”. El diari barceloní ho justificà per la necessitat de crear un “verdadero y sólido ejército, para lo cual hay que acudir a todos los elementos del mismo” i d'eliminar rivalitats polítiques en el seu interior, i exhortà als republicans a acceptar les mesures del nou president:

“El partido republicano debe en los actuales momentos aceptar la política del señor Castelar, en este y otros muchos puntos, si no quiere con sus recelos pueriles ser cómplice de la muerte de la República, de la libertad y de la patria”.

Fins i tot manifestà la seva inquietud pel que va considerar lentitud del govern a l'hora de adoptar mesures enèrgiques, atribuint-la, un cop més, a “la falta de cohesión de que tantas muestras nos viene dando la mayoría de la Cámara”³⁷⁹.

Menys de tres setmanes després d'assumir la presidència del Poder Executiu Castelar va obtenir la suspensió de les sessions de l'Assemblea (18 de setembre, després d'una proposta presentada per M. Morayta) i de les garanties constitucionals, va establir restriccions a la llibertat de premsa i va imposar la cèdula de veïnat als majors de 18 anys, una bateria de mesures d'excepció que van aprovar els homes de *La Independencia*, donant així ple suport a la política del govern: “En estos momentos la adopción de medidas extraordinarias y la suspensión de garantías están en la conciencia pública, son populares, las exige la gravedad de los momentos, y constituyen el único recurso para ahogar el monstruo del carlismo (...)”. Enemics declarats d'aquesta mena de mesures en les situacions monàrquiques anteriors, quan la finalitat perseguida per aquells que ocupaven el poder era només “el afán de rodear de fuerza a una situación insostenible, que amenazaba desquiciarse”, sense obeir a les exigències de l'opinió pública, sense que ho reclamés una “necesidad imperiosa” i constituís així un “acto popular”, havien de reconèixer que l'adopció d'aquelles disposicions esdevenia una ineludible necessitat ara que estava amenaçada la llibertat i la pàtria. I si bé les personalitats més notables del partit republicà s'hi havien oposat fins llavors, conseqüents amb els ideals que sempre havien defensat, els estralls i les malvestats causades pels carlins en importants parts del país farien que s'alcés un clam generalitzat contra “la inaudita calma y sangre fría” d'uns homes que, ancorats en els seus principis,

³⁷⁹ *La Independencia* 11 i 14-9-1873, ed. matí; en cursives a l'original.

no fossin capaços de renunciar momentàniament a ells per tal d'evitar el triomf dels partidaris de l'absolutisme. El govern de Castelar no vacil·lava en donar aquest pas, i no defraudaria la seva confiança, ja que les mesures d'excepció s'aplicarien només contra els carlins i “el precioso tesoro de nuestras libertades” i la capacitat de constituir el país “conforme sus aspiraciones manifestadas libérrimamente” no experimentarien “el más leve menoscabo”³⁸⁰.

Sampere i Miquel, des de Madrid, quan encara no s'havia aprovat la suspensió de les sessions, va enviar a Roca i Roca dos articles en els quals defensava la identitat de les polítiques seguides per Salmerón i Castelar, continuant aquest darrer moltes de les iniciatives desplegades pel ara de nou president de l'Assemblea. Sampere manifestava que “nosotros sostendremos siempre que la política del señor Salmerón y la del señor Castelar son idénticas en principios, en tendencias y en dirección”. Castelar era “más flexible, más político en el buen sentido de la palabra” que Salmerón, i per això Sampere havia desitjat que ja el 18 de juliol hagués estat l'orador gadità qui agafés les regnes del poder. Un dels primers efectes de la instauració del nou govern, segons el diputat per Igualada, havia estat, en el pla parlamentari, “la conversión de la izquierda hacia el centro”, sense que, com alguns havien apuntat, hi hagués hagut cap concessió o pacte per part de Castelar (brama de què també s'havia fet ressò *La Independencia* considerant-la completament inversemblant). Des de la capital, Sampere parlava també de l'hostilitat demostrada per la premsa conservadora contra el nou president del Poder Executiu després d'haver saludat “con gritos de júbilo” la seva elecció, perquè Castelar “se apoya en los que, bien que tardíamente, reconocen que para salvar la República, la federación y la patria, es necesario ante todo prestar todo su apoyo al gobierno de la República y exterminar al carlismo”³⁸¹.

La política de base ampla de Castelar pretenia incorporar a la vida política de la República als radicals de Martos i Rivero i als conservadors de Serrano, considerant que sense les classes conservadores no era possible afiançar el règim. La creixent penetració alfonsina a l'exercit i el nomenament de Cánovas com a cap del partit feien planar l'amenaça d'una restauració borbònica que els protagonistes del *pronunciamiento* de setembre de 1868 només podien veure amb gan inquietud. La ruptura de Serrano amb la destronada reina Isabel va acabar de decidir a aquells homes a intentar una entente amb

³⁸⁰ *La Independencia* 21-9-1873, ed. matí (suspensió de garanties) i “La <<Gaceta>> del 21”, *ibid.*, 24-9-1873, ed. matí.

³⁸¹ S. Sampere i Miquel, “Salmerón y Castelar” (I i II), *La Independencia* 18 i 19-9-1873, ambdós ed. matí.

Castelar. Això implicava definir quina era la seva posició respecte de la República. Entre finals de setembre i començaments d'octubre es produïren diverses reunions per tal de clarificar la línia a seguir.

Roca i Roca va fer una primera anàlisi d'aquestes reunions a les pàgines de *La Independencia*. Expressà la seva convicció que la política de base ampla seguida per Castelar per una banda i la cada cop més amenaçadora carlinada per l'altre havien mogut als elements populars que havien format en el passat en els rengles dels partits amadeuistes a donar suport a la situació republicana:

“¡Cuántos antiguos progresistas, templados al fragor de la pasada guerra civil, que secundaron ciegamente la solución monárquico-democrática, no empuñan hoy las armas formando al lado de nuestros correligionarios, ansiosos de aplastar nuevamente las alevés pretensiones del estúpido absolutismo!...”.

Potser aquesta mobilització de les seves antigues bases, enmig de la lluita a mort entaulada entre “la civilización y el retroceso”, havia impulsat finalment als prohoms liberals a prendre postures clares després d'un llarg període de “fluctaciones pueriles” o de “irrealizables cábalas”. Dues reunions havien tingut lloc en els darrers dies. A la primera, promoguda per Canalejas i “compuesta del elemento más sano del antiguo partido radical”, una gran majoria dels assistents s'havia pronunciat a favor de la forma republicana, mentre que a la segona, en la qual havien participat “elementos tan antipáticos como Sagasta, tan odiosos como el duque de la Torre [Serrano] y tan versátiles como Martos”, havien predominat les tendències oposades. Roca es congratulava d'aquest rebuig de la solució republicana per part d'homes “tan gastados por la política cortesana de la monarquía amadeista”, que sempre serien mirats amb recel per les classes populars que no oblidarien “su inaudita concupiscencia y su inmoral política” quan van ocupar el poder.

Les personalitats que havien assistit a la reunió convocada per Canalejas eren, en opinió de Roca i Roca, “personas más enteras y menos gastadas por el abuso de aquella política letal y desastrosa”. Però aquests neorepublicans, en l'acord al qual havien arribat, havien declarat que volien una República que s'allunyés tant dels excessos cantonals com de les absorcions de la centralització. Pel jove periodista, la declaració pecava de poc explícita, de manca de franquesa. En la situació en què es trobava el país era necessari que els partits “se manifiesten plenamente desembozados de todo *arriere pensée*”. La lluita contra els absolutistes no permetia la creació de “partidos medios”, enfront de la bandera amb el lema “Dios, patria y rey” s'alçava només la bandera de la

República, i “la República sólo puede caer ya con la idea liberal”. Els principis liberals estaven representats per la República, “de la República a don Alfonso no median ya términos medios”, essent absolutament inviable la restauració d’una monarquia, estrangera o borbònica, representant aquesta darrera a més “la vergüenza de las vergüenzas” per aquells que el setembre de 1868 havien derribat el tron. Per això, tots els liberals “y especialmente los que contribuyeron a aquel movimiento” no podien ser en aquells moments altre cosa que republicans, argumentava Roca. Però el partit republicà “en masa” havia acceptat la federació, i la creació d’un partit unitari, si era aquesta la intenció dels seguidors de Canalejas, “es antipatriótica y no contribuirá más que a encender nuevas luchas y rivalidades en nuestro desgarrado país”. Per tot plegat, creia que aquells que s’havien manifestat per una República ni cantonal i centralista “sabrán refundirse noble y lealmente en nuestras filas, y salvar con nosotros la santa causa de la democracia y la civilización”³⁸².

Aquell fou el darrer article que Roca i Roca publicà a *La Independencia*. A partir d’aquell dia va abandonar la redacció del periòdic federal barceloní. En una nota breu apareguda uns dies més tard el diari informava que el mateix Roca “nos ruega hagamos público” que havia deixat de formar-ne part “por circunstancias de ningún modo relacionadas con la política ni con el carácter uniforme que siempre ha conservado LA INDEPENDENCIA”. No eren doncs qüestions polítiques allò que el conduí a cessar la seva col·laboració en un mitjà que, des de 1869 (quan la capçalera duia el nom de *La Razón*), havia constituït una de les seves principals activitats professionals i en el qual s’havia fet un nom important en el panorama polític i periodístic de la Barcelona d’aquells anys tan agitats. El seu recent matrimoni devia tenir-hi quelcom a veure. Cercant potser una estabilitat professional que el periodisme polític difícilment podia furnir-li, presentà a mitjans d’octubre la seva sol·licitud al càrrec de secretari de l’ajuntament de Barcelona, que havia quedat vacant. El “conocido y reputado escritor público” s’afegia així a Enric Roger (i Bofarull?) (antic company de Roca en el Club Republicà Federal d’Estudiants), que ocupava llavors interinament la secretaria, i als advocats Antonino Camps i Pere Fernández (Balmas?) en la competència per assolir aquell càrrec³⁸³. En una sessió preparatòria de l’ajuntament en què es va tractar de

³⁸² “J. R. R.”, “Actitud de los radicales”, *La Independencia* 3-10-1873, ed. matí.

³⁸³ *La Independencia* 21-10-1873, ed. matí (llista d’aspirants al càrrec); *ibid.*, 14-11-1873, ed. matí (nota en què s’informa de la separació de Roca del diari republicà).

l'afer, Roger va obtenir majoria de vots, sembla que amb el suport del batlle González Sugrañes, però el dictamen de la comissió encarregada de la qüestió no va designar a cap dels aspirants. A proposta del regidor Alentorn s'ajornà la decisió fins que fossin examinats els mèrits i les capacitats de tots els candidats. Finalment, la votació definitiva atorgà 22 vots a Roger, 10 a Fernández i només un únic vot a Roca i Roca. (Camps no obtingué cap vot). Aquest assumpte no hauria tingut més repercussió si *La Imprenta*, sempre amatent a trobar tres peus al gat als federals transigents, no hagués ironitzat sobre la sessió en què s'examinaren els mèrits dels sol·licitants. Resultava que “ser socio del Círculo Republicano de la calle Nueva” (seu llavors del CRDF) era considerat un mèrit per a l'obtenció de la feina de secretari municipal, i que, en conseqüència, els membres de la junta del Cercle (Sedó, Guardiola, Alarés, Dey, Badia i Elias) podien “expedir certificaciones de republicanismo” i qualificació pel càrrec³⁸⁴. Arran d'aquestes acusacions, alguns dels al·ludits, en la seva qualitat de membres del directori del comitè provincial, van fer publicar un comunicat a *La Independencia* en què explicaren que Roca i Roca s'havia adreçat al comitè provincial per tal que acredités que havia estat un dels vocals del comitè de 1869, i que certifiqués el paper que havia jugat llavors i en els anys successius fins a la proclamació de la República. “Como este directorio –declaraven- sabe que es verdad lo primero, y pudo apreciar en aquellas difíciles y graves circunstancias, así como en las no menos dolorosas que hemos atravesado desde que la República es la forma de gobierno de nuestra patria, los servicios del ciudadano Roca por haberle visto constantemente a su lado para sostenerla (...) como le hemos visto sostener y secundar la sensata y salvadora política del gobierno, con la cual este Comité está identificado”, havien accedit a la sol·licitud de Roca “como lo haríamos con cualquier republicano que nos pidiera lo mismo”. Negaven, per tant, amb energia l'acusació de repartir patents de republicanisme “a quien para nada las necesita, pues bien públicos son sus servicios”³⁸⁵.

La visió de Roca de Primera República des de *La Campana de Gràcia*

A començaments de febrer de 1873 *La Campana* informava als seus lectors de la composició de la candidatura presentada per elegir els representants de Barcelona a la

³⁸⁴ *La Imprenta* 2-11-1873, ed. matí.

³⁸⁵ Comunicat signat per Josep Monfort, Miquel Sedó i Pere Badia a *La Independencia* 4-11-1873, ed. matí.

imminent Assembla Federal. Després d'indicar l'acceptació general amb què havia estat rebuda per diversos casinos republicans i per *La Independencia*, Roca també expressà el seu suport ben clarament: “Nosaltres la recomanem també a nostres lectors y correligionaris y esperém que tothom acudeici á les urnas perque la representació que alcansin tan dignes patricis, no sigui exigua”³⁸⁶.

Els signes de descomposició de la monarquia amadeuista es multiplicaven al començament de 1873, i Roca no va deixar escapar l'oportunitat de rabejar-se amb la humiliació que el rei havia infligit als ministres del govern radical quan anaren a presentar-li els seus respectes pel naixement del seu fill. El dibuix de la portada de l'exemplar del 9 de febrer representava als ministres portant grans cartells sota el braç amb la paraula “Felicitaciones” i amb uns nassos enormes (s'havien quedat amb un pam de nas...), i trobant-se amb una porta tancada sobre la qual orinava un gos. Seguia un article amb el títol “Una comedia bufa” en què Roca desplejava la seva habitual ironia sobre l'afer. En el mateix número, expressava la seva posició sobre la qüestió dels artillers, a qui qualificava de “reaccionaris acérrims”. Si amenaçaven al govern amb les seves dimissions, deia Roca, calia acceptar-les: “¿Demanan lo retiro?... Donárlos'hi. ¿Se donan de baixa? Enhorabona! Menos alfonsins en l'exercit; menos elements subversius”.

La Campana també es pronuncià sobre el manifest que un grup de republicans havien fet públic a Madrid en què proposaven superar la divisió entre benèvolos i intransigents formant un grup centrista (l'escrit que *La Independencia* va batejar com a “manifiesto de los equilibristas”). Deixant l'anàlisi en profunditat per un proper número, Roca donava la veu d'alerta als seus correligionaris. Tot allò que tendia a la unió del partit, deia, “bèn-vingt sia!”, però rebutjava completament totes les maniobres tendents a mantenir “divisions antigas” o a crear-ne de noves³⁸⁷.

Malgrat els múltiples signes anunciadors del col·lapse de la monarquia amadeuista, Roca, com els seus correligionaris, no esperava en aquells moments que, només dos dies després del número de *La Campana* a què ens acabem de referir, el rei abdiqués i les dues cambres parlamentàries proclamessin la República. López Bernagosi i Roca no van fer sortir un número extraordinari del setmanari sinó que van esperar al dia 16, el dia habitual, per plasmar-hi el gran esdeveniment. “¡Viva la República democrática federal!”, es podia llegir a grans caracters a la portada, en un article signat per “La

³⁸⁶ *La Campana de Gràcia* 2-2-1873.

³⁸⁷ *La Campana de Gràcia* 9-2-1873.

Redacció”, però escrit sens dubte per Roca. “Ja la tenim! Ja la tenim, ciutadans!– escrivia– Lo trono s’ha ensorrat pera sempre en Espanya. Ja no hi haurà altre rey que ‘l poble, ni mes forma de govern que la justa, la santa y la noble República federal”. A la pàgina 2 s’exhibia una gran làmina encapçalada per les paraules “La Republica es la pau”, amb la imatge de la República, el triangle i el lema de la Revolució Francesa, i amb la llegenda següent: “No mes guerras, desastres ni estermini: dels reys ja s’ha acabat lo cruel domini”³⁸⁸.

Roca, per tant, va saludar, certament de forma prematura, l’arribada de la República Federal. Però seria l’Assemblea constituent, producte de les eleccions que el govern provisional havia convocat, qui decidiria com seria la forma del nou règim. Fent-se ressò de les declaracions de Figueras i Pi referents a la irrenunciable determinació de fer triomfar la federal, Roca reafirmava la seva convicció en la necessitat de fer que la nova República es coronés amb la federació:

“No créyam altra cosa de la puresa de conviccions dels homes més ilustres del nostre partit.

Els saben, com nosaltres, que república sense federal ... pasterada!”³⁸⁹.

Però abans que la Constituent establís la desitjada República Federal, calia primer de tot consolidar el nou règim, amenaçat per conspiracions de militars alfoncins i per l’actitud dels radicals, aclaparadorament majoritaris a les Corts. El govern encapçalat per Estanislau Figueras aconseguí, després d’una sorda lluita, la dissolució de l’Assemblea. La incertesa del resultat d’aquella lluita entre el govern i la cambra parlamentària va tenir imponents repercussions a Barcelona, culminant amb l’intent de proclamar l’Estat Català el 9 de març.

Roca condemnà durament aquest intent dels intransigents, als quals, sense esmentar-los, acusà de tractar d’enganyar al poble. “El poble –va escriure– es bó, es zelós de las conquistas que ha realitzat: qui l’ esplota y qui l’ enganya es lo mes miserable dels miserables”. Per fer ben entenedor allò que volia expressar, comparà el capteniment dels intransigents amb “aquells *granujas* que al véure á una criatura sola, ab arracadetas, l’ hi dónan un confit, la fan entrar á una escaleta y las hi prenen, trayéntlas hi de las orellas”. El desenllaç de la crisi només podia acabar amb la derrota del govern i la seva dimissió, o amb la dissolució de l’Assemblea. En el primer dels supòsits, prosseguia Roca, ja que els radicals “s’apoderavan del poder per fer trampes com avans, repartirse ‘ls districtes y

³⁸⁸ *La Campana de Gràcia* 16-2-1873.

³⁸⁹ *La Campana de Gràcia* 23-2-1873.

‘l pressupost’, les províncies haurien reaccionat immediatament deslligant-se de Madrid, “haurien proclamat la federal, y ‘ls radicals s’ haurien trobat sense Espanya pera governar”. En el segon cas, només caldria “celebrar la victoria del govern republicà, compost de gent honrada, de bons federals, de personas de tota confiança”, i donar-li un ferm suport, mantenint ferma la determinació de fer triomfar a les urnes “la qüestió federal”. Així ho havia entès el poble, però hi havia hagut gent que havia volgut donar-li el “confit” per treure-li les “arracades”.

Roca no va voler explicitar a qui es referia, ja que “en aquest instant lo fet es prevenir nous enganys y de cap manera entretenirnos en recriminacions personals”. Però enumerava els rumors i les informacions expressament esbiaixades que s’havien fet circular. Malgrat el triomf del govern, hi havia qui deia que “havia sigut enganyat”. Altres “parlavan de *pasteleig*, com si are ni may los *pasteleros* poguessin anomenarse Figueras, Pi y Margall, Castelar, Salmerón y altres noms”, que ja havien estat qualificats de forma similar “quan preparavan aquell pastel que en 11 de Febrer va anomenarse República” i que havia obtingut l’aprovació general del país. Molts “jugavan ab lo bon zel del poble” afirmant que les informacions que arribaven de Madrid eren falses, els republicans no havien aconseguit res, els radicals “eran amos de tot”, i que, per tant, calia llançar-se a “las vies revolucionarias y per compte propi” si no es volia presenciar un desenllaç fatal. Davant d’aquestes revelacions provinents de militants ben situats en el partit federal, i “al veure que certas corporacions aplanavan l’esquena y baixavan lo cap [en clara referència a la Diputació provincial] ignorant sens dupte que ‘u feyan davant les ridículas amenassas de quatre tipos desitjosos de remenar l’ olla”, el poble vacil·lava i estava disposat a seguir a qui més audàcia demostrés per aprofitar-se d’aquella situació.

Però, en el moment de la veritat, ningú s’havia atrevit a fer el pas: “els mateixos que de l’engany se valian pera produir una perturbació no tingueren cor d’anar endavant”. Roca atribuï aquesta manca de decisió al temor dels promotors de la proclamació de l’Estat Català a la reacció del poble: “Quan lo poble ‘s veu enganyat acostuma a ser terrible”. En aquest cas podia arribar a mostrar la força irresistible “de un riu que es desborda y ho arrasa tot”. Retornant a la seva metàfora, escrivia Roca: “L’ hi donaren lo confit; mes no s’ atreviren á péndreli las arracadas”. No menystenia l’importància de l’amenaça que havia planat sobre la República. “La intenció hi era –deia-, precis es regoneixeu”. Advertia als lectors de *La Campana*, amb el seu estil planer, sobre la possibilitat que aquestes maniobres es tornessin a intentar: “Tino donchs per un’ altra

vegada: no deixarse dominar per las lleugeresas de ningú: no fer cas mes que de la veritat. en los cassos duptosos esperar la llum: á las foscas no s' hi vá sino ab perill". Ara que la República semblava assegurada, ara que en les eleccions el poble "traurá la forma que mes l' hi convè –la federal", calia mantenir-se dintre de la més estricta legalitat, evitant que "per torpesa, per impaciencia, per un excés de zel" es provoquessin conflictes que tornessin a posar en perill la forma de govern instaurada l'onze de febrer³⁹⁰.

La pressió dels intransigents havia aconseguit, però, que la Diputació decretés la dissolució de l'exèrcit a Catalunya i la seva substitució per una força de voluntaris. La mesura va ser irònicament criticada per Roca, en una "Batallada" que ha estat esmentada per diversos autors ("Aixó es lo mateix que si jo decretés que tots los lectors de LA CAMPANA sigan *milionaris*. ¡Párin la má!"). Més seriosament, es mostrava absolutament d'acord amb què la República tingués un exèrcit de voluntaris, no debades els federals havien protestat moltes vegades contra les quintes, l'odiosa contribució de sang. Però no creia que correspongués a "un cos administratiu" adoptar acords d'aquesta mena, ni veia amb quins mitjans es podien implementar. Això, a més, en uns moments en què els carlins es mostraven molt actius a terres catalanes. Només el govern de la República podia realitzar-ho, i estava convençut que ho faria, però "sense esposarnos á que la carlinalla creixi y á que la República 's debiliti".

Naturalment, Roca saludà l'arribada de Figueras quan el President del Poder Executiu va desplaçar-se a la capital del Principat per apaivagar els ànims i superar la crisi encetada aquells primers dies de març. *La Campana* va repicar "ab entusiasme, saludantlo ab tot lo sèu só", donant-li la benvinguda i expressant el desitg de poder saludar al cap de poc temps al "primer president de la federació republicana que establexin las Constituyents". Roca va inserir també breus informacions a la secció de "Batalladas" sobre diverses anèctodes que havien esdevingut en el decurs del viatge de Figueras per terres catalanes, emfasitzant la honradesa i la sensibilitat del president, així com la calurosa acollida rebuda pels pobles per on va passar. Va reproduir a més un paràgraf del discurs que Figueras va pronunciar a la Diputació en el qual va deixar clara la seva posició de no prendre partit des del poder sobre la forma futura de la República, conseqüent no només amb la declaració de les cambres de l'onze de febrer, sinó també amb la seva pròpia trajectòria política, quan havia condemnat des de la mateixa tribuna l'incompliment dels termes del pacte dels partits que havien fet la Revolució del 1868

³⁹⁰ "¡Alerta poble!", *La Campana de Gràcia* 16-3-1873; les cursives són de l'original.

en el qual es deixava la forma de govern a la decisió de les Corts constituents, pacte que Prim i els seus companys havien violat a les primeres de canvi. Roca transcrivia el fragment del discurs indicant als seus lectors que “es digne de ser conegut de tothom”³⁹¹.

Si Roca va posar en guàrdia als lectors de *La Campana* respecte a les actituds d'aquells federals que pretenien adoptar posicions maximalistes en la crisi de març, no per això va deixar de celebrar la dissolució de l'Assemblea dominada pels radicals. Va comparar el seu tarannà amb el d'aquells individus “mitj pinxets mitj dandys que van ab lo bastonet entre ‘ls dits y la tassis entre els pulmons”, de vida dissipada, despreocupats encara que visquin al llindar de la mort, considerant-se superiors a la resta, i que han renyit amb la família. Quan, finalment, la malaltia els deixa anorreats, s'esdevé un sobtat canvi d'actitud, les ganes de fer broma “se ‘ls glassan en los llavis” i es refugien en la família abans tant menyspreada. Finalment, després d'haver-se reconciliat fins i tot amb la religió, sucumbeixen definitivament. Així s'havia comportat l'Assemblea. Abans “enamorada de la monarquia”, vivia com el personatge retratat: “Elegancia, guants perfumats, reverencias cortesanias, dinars a Fornos, tés á ca 'n Zorrilla, una disbauxa a cada minut (...)”. Els radicals havien viscut de promeses sempre incomplertes, “indignitats, perfidias y actes de refinat cinisme”, fins al punt que la mateixa monarquia se n'havia escandalitzat i “los doná carbassa” l'onze de febrer. No s'immutaren pas: “Bon vent digueren ells. Altre vindrá que la bona vida ‘ns conservarà”. Fidels monàrquics abans, “creyent que es de calaveras afortunats lo canviar de dona”, pensaven perllongar la seva aprofitada situació en la República. Tanmateix, havien errat el tret de mig a mig:

“Pero, pobres xicots: cregueren que la República era una qualsevol, y ‘s trobaren ab una senyora formal, séria, enemiga dels escándols, y disposada á usar de tots los medis pera no consentirlo per mes temps á casa sèva”.

I així, de disgust en disgust, “acabaren per entregar l' ánima al poble rey, que arma al bras vetllava la sèva agonía”. Com el personatge de la comparació, l'Assemblea “morí penosament”, reconciliant-se amb la democràcia “que devía ser son Dèu”, i fent las paus amb la pàtria “qu' era la sèva familia”. Al proclamar la República, havia contribuït a trencar “las cadenas del esclau” i havia desaparegut “tenint en los llabis lo crit de <<¡Viva Espanya!>> <<¡Viva la República!>>”³⁹².

³⁹¹ *La Campana de Gràcia* 16-3-1873.

³⁹² “La mort de l'Assamblea”, *La Campana de Gràcia* 30-3-1873.

Les repercussions dels fets del 9 de març tingueren força ressò a Madrid. Sembla que alguns mitjans van arribar a dir que a Catalunya s'havia proclamat la independència. Roca es va creure obligat a desmentir-ho, alhora que expressava la seva posició respecte de la relació entre Madrid i les províncies. La independència de Catalunya “no l' hem proclamada ni la proclamarem mai”, ja que els catalans, deia, estaven interessats en “no disgregar la unitat espanyola”. Allò que havien proclamat era la independència dels catalans, “y no ‘ns la desmentirá ningú, ni ningú podrá doblegarla, tenintla com la tenim dintre de l' ánima y corrent com corra junt ab la nostra sanch”. Roca volia significar així la independència de Madrid, el manteniment i la defensa de les característiques pròpies de Catalunya, perquè “aquí no ‘ns vendrem per res nostre carácter, ni per res renunciarem á nostras aspiracions”. La manera d'assolir aquests fites estava clara: suport al Poder Executiu, nodrida participació en les eleccions per a la Constituent i “diputats federals *al canto*”. Llavors no només Catalunya aconseguiria la seva independència, sinó totes les regions espanyoles: “¡Que ‘ns imitin las demás provincias y ho serém tots d' independents!”³⁹³.

La presència d'un nombre notable de catalans en llocs destacats de l'aparell de govern de la República era un motiu d'orgull per Catalunya, creia el periodista terrassenc. A més, era de justícia, ja que Catalunya feia molt de temps que estava al capdavant dels progressos en matèria industrial i en avenços tècnics, però sobretot en el camp polític, al ser “la província que desde mes lluny vé defensant las ideas mes avansadas”. Era, doncs, perfectament natural que, quan aquestes idees s'establissin, “vingan á provehirse aquí dels homes que las sostingan”³⁹⁴.

Era impossible no adonar-se del canvi de registre experimentat pels articles de *La Campana* des de la proclamació de la República. Si les “Batalladas” seguien mostrant la vena irònica i humorística, els articles llargs de la segona pàgina del setmanari havien pres un to molt més seriós que abans. El mateix Roca ho va admetre, en un text que reproduïm íntegrament:

“No estranyin nostres lectors que d' ensá que hi ha república, diguém algunas cosas en serio.

No ‘u fem pas perquè no estiguém alegres.

Si ‘ns arribavan á veure hasta las orellas se ‘ns esqueixen de riure.

³⁹³ *La Campana de Gràcia* 16-3-1873 (cursives de l'original).

³⁹⁴ *La Campana de Gràcia* 30-3-1873.

Pero compreném que aixís com ahir ab monarquía deviam fer servir únicament la sátira, al objecte de destruir, are que tenim República, sense abandonar dita forma, per lo que toca á sos enemichs, tenim de ser sérios y formals per lo que toca á nostres assumptos.

Lo bon ciudadá déu apendre rahons per no deixarse seduhir y per tenir armas ab que combatre las objeccions que se l' hi fassan. Rahons l' hi donarem, unas quantas en cada número, cumplint lo fi de tota publicació: instruir y deleytar.”

Precisament en aquesta línia, Roca i Roca va exposar amb brevetat però clarament quina creia que havia de ser la línia política dels federals en aquells mesos previs a les eleccions per les Corts constituents, amb arguments que desenvoluparia més àmpliament a *La Independencia*. “La nostra política –escrivia a *La Campana*– déu ser are purament d’atracció”. El capteniment dels republicans, les seves declaracions, els seus actes, havien d’anar adreçats a “fernos simpátichs a tothom”, fent veure clarament a tota la ciutadania que el partit federal no era com els altres que l’havien precedit en el poder o que malvivien ara en l’oposició o en obscures conspiracions. Obrant com a republicans, la conclusió lògica havia de ser l’acceptació per la immensa majoria dels espanyols de la República Federal³⁹⁵.

La República era inseparable de reformes socials, en el pensament dels federals. Els obrers havien de veure’s beneficiats en les seves condicions de vida amb el nou règim, en una evolució que havia de ser gradual, mesurada, evitant una política del tot o res. Havia de regnar l’harmonia entre capital i treball. Roca es mostrà així complagut quan obrers i fabricants de teixits a mà celebraren diverses reunions per tal d’arribar a acords pel que feia a les tarifes i a l’establiment d’un jurat mixt:

“Aquest es lo gran que!...

Armonía social, no ódi entre classe y classe: millora del benestar del obrer de poch en poch, no felicitat insostenible alcanzada en un día de revolta”³⁹⁶.

Uns mesos més tard va insistir en la gradualitat de les reformes que havien de millorar la situació de la classe obrera, alhora que descarregava un contundent atac contra els internacionalistas, explicant als seus lectors el conte d’un home que gairebé havia perdut el senderi i que un dia es va entestar a entrar a casa seva per la finestra (que estava a una certa alçada) en lloc de fer-ho per la porta. Totes les absurdes maneres amb què el pobre home provava de fer realitat la seva dèria van fracassar, ocasionant-li al final la mort. De la mateixa manera, els obrers que “sense considerar los antecedentes de qui ‘ls guia, impulsats tal vegada pèl jesuitisme, pagat tal vegada ab l’or de la reacció”,

³⁹⁵ *La Campana de Gràcia* 16-3-1873; cf. “Política de atracció”, *La Independencia* 10-4-1873, ed. matí.

³⁹⁶ *La Campana de Gràcia* 30-3-873.

en prou feines velada referència als líders de la Internacional, condemnaven o menyspreaven les reformes polítiques, pensant en “establir sobre fonaments tant poch sólits l’edifici de las reformas socials mes adelantadas”, es comportaven, deia Roca i Roca, com l’infeliç de la història. Bé farien en preguntar-se si era millor “entrar sossegadament per la porta ó a brincos per la finestra”. La seva conclusió era clara: “No ‘ns empenyém may en lograr imposibles, y tot será possible en aquest mon”³⁹⁷.

Les crítiques de Roca a la Internacional no es van quedar aquí. Quan es van produir els fets d’Alcoi, davant dels quals Roca es va mostrar horroritzat (“Assassinats, incendis, fusellaments, saqueixs, violències, crims desbordats...”), va acusar als “pontífices de la Internacional” d’intentar anorrear la República, ells que, quan les Corts de la monarquia declaraven il·legal la seva associació, propugnaven l’apoliticisme. “¿Es que llavors que no teníam república ‘ls anava bè no tenintla –es preguntava- y are que tenim los fa nosa? / ¿Es que llavors no volian péndre’s la pena de anarla á buscar y are que se la vehuen, volan matarla á copia d’ excessos?... / ¡Ah jesuitas!...”³⁹⁸.

Per a Roca, era clar que la millora de les condicions dels obrers anava estretament lligada a la sort de la República. Per això els exhortava a defensar-la amb totes les seves forces, alhora que els posava en guàrdia contra els “farsants” que els animaven a cometre desordes i violències:

“L’obrer tè ‘l dret de millorar la sèva situaciò. / Aquest dret l’ hi imposa un deber: lo de fer tots los medis per millorarla. / Y avuy per avuy, establert lo reynat de la democracia, proclamada la República, á punt de desenvoluparse la federaciò ¿ahont tè ‘ls millors medis d’emanciparse?”

La República garantia al treballador els drets d’associació i de manifestació, així com la propaganda de llurs idees. El sufragi universal, a més, “posa á las sevas mans lo govern de l’Estat y la confecció de las lleys”. En aquestes circumstàncies, prosseguia Roca, “Farsants diria als capitostos que en lloch de predicarli concordia, reflexió y ordre, l’hi cridan guerra, y odi y bullangas”. Incitaven als obrers a llançar per la borda en un dia tot allò que havia costat tants anys guanyar, per tal de mantenir-los en la submissió, perquè sabien que el dia que s’haguessin emancipat s’haurà acabat la seva direcció, “que tan cara ‘ns costa y que á tants perills nos llensa”³⁹⁹.

³⁹⁷ “Entrar per la finestra”, *La Campana de Gràcia* 6-6-1873.

³⁹⁸ *La Campana de Gràcia* 20-7-1873.

³⁹⁹ *La Campana de Gràcia* 27-7-1873.

Com havia fet ja en els números de *L'Esquella de la Torratxa* que va fer aparèixer quan *La Campana* fou suspesa el 1872, Roca atacà furibundament als carlins mentre durà la guerra i, evidentment, en els mesos d'existència de la Primera República. El número del 20 d'abril de 1873 omplia gairebé tota la secció de "Batallades" d'informacions de la ferrenya resistència que la vila de Puigcerdà havia oposat a l'atac de les tropes de Savalls. "Gloria als valents que han dat á Espanya una página de honra y de admiració –escrivía amb abrandament-, y á les demás vilas catalanas un exemple de valentía, que d' aquí en avant no podrán menos que seguir, sino volan quedar deshonoradas". El mateix exemplar contenia un article que duia el títol de "Les dugas banderas", en el qual Roca contraposava la bandera negra ("com la conciencia de un criminal") amb la roja, "com la pura sanch del poble". Posava en boca de les dues banderes les característiques i visicituds de cadascuna. La bandera negra representava la reacció, el penó que enarboraven llavors els carlins, després d'haver estat l'estendart dels reis, i d'haver-se ennegrit amb "lo fum de l' Inquisició". Bandera que significava la misèria, la ignomínia, la humiliació. Diverses vegades atacada, havia passat de les mans dels reis a les dels "mercaders de conciencias", s'havia conservat en "las sombras de las iglesias y en un recó dels arxius dels palaus dels nobles", fins que havia arribat el moment de tornar a fer-la onejar. Bandera del rei i de Déu, ara "m'han fet tornar bandera del crim y del escarni". Aquesta bandera era seguida per "una catifa de bandolers", i portava per a tot arreu "la desolació, l' incendi y la matansa: deixo darrera méu rius de sanch y llágrimas y montanyas de sendra".

La bandera roja, en canvi, havia estat construïda per la ciència i aixecada enfront de la bandera negra un dia per un poble esclau "assedegat de justicia, de llibertat, de rahó y de dret". Víctima d'infinat d'atacs, tanmateix havia anat a la batalla "de victoria en victoria", veient com augmentava contínuament el nombre dels seus partidaris, veient com "se m' ha dat lo porvenir per herencia". Bandera de guerra, lluitava "sols per obtenir la pau", que veuria assegurada "quan l' ignorancia no existeixi y la maldat se veji sola". "Pobles dignes que desitjéu la llibertat, igualtat y fraternitat; veniu y apleguéu vos sota la bandera roja", demanava el jove periodista. I, adreçant-se als seus lectors, feia una crida a combatre amb totes les forces als "fanátichs defensors de l'absolutisme": "Fémlos sentir los que militém sota la roja, lo que pot un poble avergonyit de que encara campeji l' absolutisme per nostras montanyas"⁴⁰⁰.

Roca va despatxar amb solts irònics l'intent de cop d'estat dels radicals el 23 d'abril, ràpidament avortat. “En la reunió dels milicianos madrilenyos en la Plassa de Toros –va escriure en un d'ells-, morí lo partit radical.

Allí havia de morir, en la Plassa de Toros, á mans del *catxtero*.

¡Ignominia!”.

Les eleccions per l'Assemblea constituent revestien una gran importància als ulls de Roca i Roca. Va tractar d'explicar el significat d'aquells cabdals comicis mitjançant una al·legoria no exempta de lirisme. Comparà les eleccions amb el casament de la República i el poble federal. Calia que la jove República es casés, ja que “una noya tant jove y tant guapa corra massa perill, sense un bras fort que la defensi”, sense una vigilància que la protegís dels paranys que l'envoltaven. S'havia “fet gran” i havia arribat el moment de “casarse bè”. Quins pretendents podria trobar, doncs? Roca eliminava un per un els diversos “partits” que li podien fer la cort. Primer de tot, el carlí “que avuy dessangra las entranyas de la patria”. Tampoc no li convenia el “moderat egoísta y autoritari”, que seria ben capaç d'emmordassar-la i “gosarse ab crueltat en las sevas penas”. Lluny també l'unionista “que la prostituhiria, com ha prostituhit totas las donas, que desde que quedá viudo, tingué en mal matrimoni”. Ni pensaments de casarse amb el “ridícul progressista, especie de Joan Doneta, calsas com un Joan, cruel com una doneta”. Quant al “cimbrio fals”, havent-hi festejat una vegada, “l' abandoná per casarse ab una altra que era mes lletja y mes vella, encare que llavors fos mes rica que la nostra joveneta”.

La República, per tant, havia de contraure matrimoni amb el poble federal, amb el poble que “ha derramat la sèva sanch pera conquistarli un gloriós porvenir”, amb el poble que treballava per engrandir-la i “viu per estimarla”. Amb termes que podria haver emprat en les seves composicions poètiques, escrivia Roca: “Aquest ha de ser de la República l' espos inseparable: ella ‘l vol, y ell la vol; l' amor los acosta; l' amor que inestingible com la font del sentiment, viurá tant com lo mon, tant com la humanitat”. A més, els tractes que el futur espòs li faria a la núvia eren “d' alló mes agradosos”. El jove periodista donava veu als dos contraents per exposar allò que cada part aportaria a aquella unió. Així parlava el poble federal a la República: “Jo ‘t dirè tot lo que tinch, tot lo que soch, tot lo que penso”. Feia després un recorregut per les diverses regions

⁴⁰⁰ “Las dugas banderas”, *La Campana de Gràcia* 20-4-1873.

espanyoles indicant els seus trets fonamentals (“Míram per Catalunya y ‘m veurás laboriòs, actiu, (...); aquí lo teu palau será una fábrica y farém per manera que no s’ arruini”, (...) per Castella y ‘t farè un trono de garbas de blat”, (...) per las Vascongadas y trobarás la casa del avi servint d’ alberch al nèt”), mostrant així la diversitat que configurava un “carácter agradable com tot qu’ es variat, rich en potencia creadora, independent, amant de mas costums”. El nuvi, ple de confiança, li deia a la jove República: “Tu t’hi gosarás y no voldrás destruirme’l ni uniformárme’l [el caràcter]; no es veritat, estimada República mèva?...”. Per la seva part, la República li deia:

“Sí, sí, poble espanyol. Jo respectarè y alentare tot lo bò que posseheixes, y unicament l’ esperit de llibertat, l’ esperit de democracia farè que ‘s barreji ab l’atmosfera de tot lo patrimoni immens que posseeixes, (...). Jo no voldré que ningú interrompeixi las manifestacions de ton carácter variat, y a gran obsequi las rebrè (...). Tu ‘m durás en dot la federació, jo ‘t portarè en dot la democracia, y vingan los vehins á admirar la felicitat dels dos esposos.”⁴⁰¹

Quan va arribar el dia de les eleccions, *La Campana de Gràcia*, erigint-se en “fidel órgano del partit”, va instar al seus lectors a votar la candidatura resultant de les avantvotacions convocades pel comitè local (que coincidia amb la llista proposada pel CRDF). Alhora, Roca afirmava que qualsevol altra candidatura “debilitarà la cohesio tant necessaria avuy pel nostre partit”. La llista que recomanava era “la legitima”, calia votar-la en ares de “la legalitat y el decoro del partit”, perquè “ja es hora” que es mostrés als ulls dels seus enemics “com una agrupació formal y séria y no com un cau de divisions y de discordias miserables”. Animava als republicans a acudir massivament a les urnes, ja que així es demostraria al país i a les nacions estrangeres que l’elecció de diputats federals “es filla de la inmensa majoria del partit y que aquest partit es tant numerós que mereix justament la consideració, atenció y respecte del govern del país”. Recordant els exemples de la gran participació a les darreres eleccions presidencials dels Estats Units i als comicis per elegir diputats a França de feia pocs mesos, demanava la implicació dels seus correligionaris en unes eleccions molt més importants encara, ja que havien de “cambiar tot l’ organisme polítich social de la nostra estimada Espanya”. I, exhortant-los a tenir “cuidado en qui depositem nostres sufragis”, afegia el recordatori dels 191 diputats que havien portat la monarquia amadeuista, com a avís de situacions que calia evitar, ja que “no sempre se ‘n trobarian altres 191 que dos anys després nos

⁴⁰¹ “Elecciones”, *La Campana de Gràcia* 27-4-1873.

portéssin la República”. Per això els vots federals havien de fer triomfar, escrivia Roca, la “república democrática federal social”⁴⁰².

“Ja la tenim!”, va encapçalar Roca l’article que obria el número de *La Campana* publicat després de les eleccions, referint-se a la República. Fins llavors “era una República mitj monárquica”, nominal, amb la qual “nosaltres nos contentarem de bon grat”, esperant pacientment la seva consolidació. Ara el poble espanyol, que “sab fer revolucions radicalíssimas sense derramar una gota de sanch”, que sabia esperar amb calma la marxa dels esdeveniments, havia demostrat que era un receptor “digníssim de la llibertat republicana federalista”. Els federals havien obtingut una victòria “en tota la línea”. Els enemics de la República “al veure qu’ eran verdas” s’havien retret. Per derrotar-los no havia estat necessari emprar “lo foch y la sanch”, n’hi havia hagut prou amb “la vergonya”. Havien caigut “com una casa vella y consumida”, deixant el camí lliure per establir la forma de govern que tants sacrificis havia costat. “La República federal –escrivia Roca- no ha de fer mes que alzar son temple. Y tenim ja planos, materials y obrers”.

Aquelles eleccions havien posat també de manifest altres aspectes. L’elecció íntegra a Barcelona de la candidatura propugnada pel comitè federal local i el CRDF tenia per a Roca una lectura clara, de la qual en destacà tres aspectes. El primer era que tota divisió en els rengles republicans “es inútil é intempestiva desde la proclamació de la República”. En segon lloc, la derrota de les candidatures dissidents demostrava la necessitat d’una sòlida organització del partit federal, que volia “sostenir en lo poder las ideas de justicia” i cercar “lo bienestar de la patria”. I, finalment, feia palès que “l’opiniò” havia entès aquestes qüestions, donant prova de “claredat de judici”, de tal manera que “ja no ‘ns fa teme per la sort de la república federal”.

Roca va expressar en diverses batallades les seves esperances respecte de l’Assemblea constituent acabada d’elegir. En un d’aquests escrits breus sortia al pas de les divisions que alguns volien fer planar ja sobre els diputats electes. Roca els instava a agrupar-se entorn dels principis federals i a no desviar-se’n gens ni mica. “D’ aquesta manera – escrivia– en lloch de dividir se multiplicarán los beneficios que la pátria espera de la república democrática federal”. Referint-se a la possible força numèrica dels diputats de tendència intransigent, que des d’alguns mitjans s’estimava en una seixantena, deia: “Jo crech que n’ hi van á la vora de uns quatrecentos, perque ni un sol dels elegits transigirá ab res que no siga la república democrática federal”. Aquella era una Assemblea

⁴⁰² *La Campana de Gràcia* 11-5-1873.

completament diferent de totes les que havien existit a Espanya, en opinió del periodista terrassenc, i, per demostrar que també ho serien les decisions que s'hi havien d'adoptar, proposava que, abans de qualsevol altre qüestió, els diputats aprovessin una proposició segons la qual “renuncian, mentres duri ‘l desemenyo de son càrrech, á tot sou, empleo ó destinació retribuit per l’ Estat”. I afegia Roca: “¿Ho farán?... Nosaltres esperém que si.”⁴⁰³

Precisament, una de les primeres decisions de la nova Assemblea fou la votació sobre la forma de govern en què s'havia d'organitzar l'Estat espanyol, en la qual només hi va haver dos vots en contra de la República Federal per 219 a favor. Naturalment, *La Campana de Gràcia* va celebrar entusiàsticament la proclamació de la Federal, ansiejada des de feia tant de temps:

“La redacció de la CAMPANA DE GRACIA no troba paraulas pera traduhir la alegría que ompla lo sèu cor, al veure convertida en un fet práctic la aspiració de tota sa vida, LA REPÚBLICA DEMOCRÁTICA FEDERAL. Lo sentiment que se ha despertat dins de cada un dels sèus redactors, es d’ aquells que se sentan y no s’ explican”.

El setmanari feia una detallada descripció de les celebracions amb què les autoritats i les diferents entitats republicanes, amb una gran implicació de la ciutadania, havien donat la benvinguda a la proclamació de la República Federal. Roca va fer un especial ènfasi en l'ordre i el civisme amb què la població de Barcelona havia participat en aquelles demostracions festives, sobretot els obrers, que, manifestant la seva satisfacció a la nit, continuaren amb el seu treball tots els dies que van durar les celebracions, fent ressaltar encara més la solemnitat de l'acte amb aquella lliçó de seny:

“Aixís ha festejat l’ adveniment de la República democrática federal lo poble de Barcelona, manera digna, formal y propia de la grandiositat de la idea. Las festas han continuat tres dias pero el poble que durant la nit se manifestava tant expansiu, de dia acudia á guanyar lo séu jornal als tallers. De això ‘n dich saber lo que ‘s fa. ¡Y deyan que no eram dignes de tenir la república!...”⁴⁰⁴.

Quan, después de diverses tempatives, Pi i Margall va formar el seu primer govern, Roca va qualificar de “magnífich” el seu discurs programàtic del 18 de juny i va resumir en dotze punts i amb una gran precisió les mesures enunciades pel nou president del Poder Executiu. Ara que Pi havia exposat un programa federal coherent, instava al govern i a l'Assemblea a actuar i a no perdre més temps en divagacions, alhora que, recordant el vell aforisme de “qui molt abraça poch estreny”, tornava a insistir en la

⁴⁰³ “Ja la tenim!”, i diverses “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 18-5-1873.

⁴⁰⁴ “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 12-6-1873.

necessitat d'implementar les reformes gradualment: “Las reformas no poden establirse totas de un plegat: es necessari á mes d' estudiarlas, plantejarlas bè y dintre de condicions que respóngan al éxit de las mateixas”,⁴⁰⁵.

L'optimisme i la confiança que Roca reflectia en tots els escrits de *La Campana* en el decurs dels primers mesos de la República va anar deixant pas a un creixent neguit quan la marxa de la guerra carlina i les dificultats amb què s'enfrontaven els successius governs republicans van anar esvaint les il·lusions posades en la nova situació política. A finals de juny de 1873 Roca es veia forçat a encapçalar un article que signava “Un espanyol” amb un títol que ja no reflectia triomfalisme: “Encare si es a tems”. Amb tota probabilitat escrit per ell mateix, l'article tornava a emprar metàfores per il·lustrar la situació de la República en aquells moments. Comparava Espanya amb una casa rica i antiga arruinada per anys de mala administració per part de tutors i procuradors ambiciosos, que havien fet passar fraudulentament per bojós als vertaders amos de la propietat, en uns temps en què la justícia era inexistent. Quan finalment els legítims propietaris (uns germans) havien aconseguit fer valer el seu dret, recuperaren una casa amb poc patrimoni i molts deutes. Els germans es reuniren i, després d'examinar la situació, exclamaren: “S' pot salvar, si, s' pot salvar, encara si es á temps”. Després d'algunes vacil·lacions i dificultats “que vencéren animosos”, van encarregar l'administració de la casa a un dels germans “que era d' aquests homens generosos, despresos, de sentiments purs y que gosan únicament quant poden portar la felicitat á la familia”. Els germans van descobrir que un dels exprocuradors que més mal els feia era en realitat germà seu, i, de primer, tractaren de reconciliar-se amb ell. Però no els va voler reconèixer ni acceptà compartir la casa, volia “poder administrar y obrar á son capritxo, com antes ho havia fet”, esperant que la necessitat els forçaria a reclamar el seu talent per governar la propietat. Però la seva vanitat no li permetia veure “la dignitat y modestia que possehan”, ni adonar-se que no és que els germans fossin ineptes per a governar-se, sinó que “s' havia fer veure aixís”.

En aquestes imatges, Roca identificava Pi i Margall amb el germà que assumia l'administració de la casa, i els radicals (i més en general els partits liberals) amb el germà exprocurador que pretenia tornar a governar-la com abans. Malgrat l'actuació dels radicals en el primer període de la República, i donant com a arguments la irreversibilitat de la situació republicana, ja que “no estém destinats a recular, y que no

⁴⁰⁵ *La Campana de Gràcia* 22-6-1873.

es possible altre govern que 'l de la República", el suport del poble "que la defensará sempre, cada vegada ab mes entussiasme y valor", la vàlua dels líders republicans, començant per Pi i Margall, que descrivia com "un home de probitat, de govern y de talent ab especialitat com hisendista, qual ministeri es l' que tenim mes especialment enredat, que no solzament no trobariam a Espanya un altre home més aixerit per la resolució de problemes financers, sino que en várias altres nacions ne farian festa major", Roca i Roca esperava que rectificarien els seus errors del passat i acceptarien de donar suport als federals, pronosticava que "acceptarán l'alianza que tant de bé pot portar a la familia entera *per que pot salvar la casa, per que encare si es á temps*". Però si en lloc d'unir-se als republicans continuaven dificultant la marxa de la República, Roca no dubtà a afirmar que mai no podrien derribar-la, i, tornat a la imatge de la propietat, afegia: "si per culpa d' aquets no pot realsar la casa, preferirá sostenirla (y la sostindrà ;ho senten! la sostindrà) á que els monárquichs la acabin de perdre"⁴⁰⁶.

Si Pi i Margall mereixia els elogis de Roca i Roca expressant tota la seva confiança en la seva capacitat per resoldre els greus problemes que assetjaven la República, no era menor l'admiració que manifestà per Castelar. Arran del discurs de l'orador andalús del 21 de juny, en què sol·licità a la Cambra la concessió de plens poders a Pi per resoldre la crisi ministerial que el va obligar a canviar el seu primer gabinet, va qualificar les paraules del seu parlament de "l·lissons democráticas, que mereixen grabarse en lo fondo del cor de tot verdader republicá". I afegia, en termes potser premonitoris: "Castelar es l' home seré qu' en mitj de la tempestat desfeta que 'ns rodeja empunya lo timó y 'ns marca 'l derrotero que ha de dur al port de la república democrática federal"⁴⁰⁷.

L'esperança que l'Assemblea constituent estigués a l'alçada de la tasca que havia de dur a terme, i, en particular, que elaborés amb rapidesa una constitució federal, es va evaporar en poc temps. Una de les causes que van dificultar la tasca dels diputats fou la pressió exercida sobre ells per grups sovint armats que envoltaven l'edifici de les Corts, animats pels intransgents. Roca i Roca va denunciar aquest estat de coses identificant aquests grups amb la "partida de la porra" dels temps de Sagasta i qualificant la capital d'Espanya de "pudrimenè de la República". Per això propugnava sostreure "d' aquesta atmósfera envenenada lo temple de la representació nacional" i traslladar-lo a ciutats on es respiressin "aires mes purs". "¡Ay de nosaltres –escrivia– si permetém cap mes

⁴⁰⁶ "Encare si es a temps", *La Campana de Gràcia* 29-6-1873.

⁴⁰⁷ "Batalladas", *La Campana de Gràcia* 29-6-1873.

vegada que ‘ls antichs porristas de ‘n Sagasta, disfressats d’intransigents, plantin ignominiosament los cinch dits de la má a la noble cara de la República!...’⁴⁰⁸

Roca, intèrpret de les aspiracions polítiques dels federals transigents barcelonins (comitès local i provincial i CRDF), va comentar per als seus lectors el contingut de l’exposició que el CRDF va enviar el 28 de juny als diputats catalans de la Cambra. Posà l’ènfasi en l’exhortació amb què el Cercle instava als representants del Principat a procurar que la federació s’establís “pèl seu lògich procediment”, de dalt a baix, atesa la naturalesa d’un país ja unificat, rebutjant així sense cap mena de vacil·lació la separació prèvia. Roca destacava també que el comunicat els animava a ser la força motriu de l’Assemblea: “(...) encarriléu á les Corts, encomanéuloshi patriotisme y energia, féu cara a tots los obtacles que ‘s presentin (...)”. Però si aquests esforços no reeixien, si “las turbas madrilenyas volguessen seguir imperant”, si els diputats no seguien “lo recte camí del deber y del patriotisme”, els sempre prudents homes del federalisme transigent barceloní no dubtaven a recordar als seus parlamentaris electes que encara quedava un remei: constituir la federació des dels Estats. Roca traduïa així aquesta dramàtica part de l’al·locució dels seus correligionaris, amb qui estava plenament identificat:

“(...) veniu á Catalunya: aconselleu als de les demès provincias que fassan lo mateix y salvém los nostres principis en son darre baluart.

Primer que la dictadura, primer que l’ anarquía madrilenya, aixó”⁴⁰⁹.

Els diputats catalans no abandonaren l’Assemblea constituent, però sí que ho van fer els diputats de l’esquerra intransigent, alguns dels quals van dirigir-se cap a les diverses poblacions que havien iniciat la insurrecció cantonalista. Pi es va veure forçat a dimitir el 18 de juliol, essent substituït per Salmerón. Roca, que insuflava als escrits de *La Campana* un aire més esperançat que a molts dels articles que escrivia en els mateixos moments a *La Independencia*, va expressar el seu lament, tenyit de desengany, per la caiguda successiva de dos homes com Figueras i Pi, però també tot el seu optimisme en l’acció de Salmerón al capdavant del Poder Executiu. L’article feia una revisió necessàriament breu però molt lúcida dels esdeveniments ocorreguts des de la proclamació de la República fins llavors (primers d’agost), presentava als lectors una mena de funció teatral amb tot un seguit de “quadros dissolvents”.

El primer quadre descrivia l’adveniment de la República, en el qual es manifestaven ja els primers indicis dissolvents, quan el poble, desitjant amb vehemència la Federal, “cada dia la posa en perill”. En aquest quadre situava també la lluita entre radicals i

⁴⁰⁸ “Los reys d’Espanya”, *La Campana de Gràcia* 22-6-1873.

⁴⁰⁹ “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 29-6-1873.

federal, en termes taurins, com havia fet ja en alguna “Batallada” d’Abril (“[...] y per últim mor [el partit radical] en la Plassa de Toros de Madrid, al primer cop de catxete que l’ hi clava ‘l puntillero del govern. Las mulas de l’ oposició l’ arrastran y ‘l duhen á l’ escorxador de l’ historia”).

El següent quadre fa referència a l’etapa de govern de Figueras, que, malgrat la seva reconeguda habilitat política, “s’ entretè criant corps”, és a dir, permet que els intransigents tinguin cada cop més força. “Pobre Figueras! –escriu Roca– Tú volias amansir intransigents, y ab un poch més te trehuen la vista”. Figueras havia abandonat l’escena política, però el poble, afirmava Roca, veia com “se l’hi disolt una esperansa y una esperansa de les més grossas”. Pi i Margall l’havia succeït, i Roca, jugant amb el qualificatiu d’home de gel que s’adreçava al polític federal, exclamava: “¡Com no s’ ha de disoldre un home de gel ab aquesta calor que fá!...”. Calor que quedava petita al costat de la dels “caps calents de Múrcia y Andalusía”. Pi havia cercat debades (“ab la lanterna de Diógenes”) homes amb qui formar govern. Malgrat les ambicions prevalents, ningú va voler “posarse en berlina”, i havien ocasionat la seva caiguda: “Per ço l’ abandonaren: per ço ‘s disolgué aquest quadro desventurat”.

Però la funció reservava encara el quadre més dissolvent de tots: els diputats “reaccionaris ahir y avuy intransigents” corrent cap a València, Sevilla i Cartagena, amb el propòsit de fer que el poble, afalagat hipòcritament per ells, permeti que el saqueigin, cedeixi als instints sanguinaris i es comporti de la mateixa manera que els carlins, incendiant i atropellant. Acusant-los de connivència amb els carlins, Roca afirma que els intrasigents pretenen destruir els mitjans de defensa de la República, obrir les portes als absolutistes i fer rei a Carles VII. I el quadre que presenta amenaça amb la dissolució del mateix país: “¡Oh quin quadro!... Aquest si qu ‘s disolvent. Se tracta de la dissolució de la societat, de la dissolució de la patria!...”.

Però enmig d’aquestes tètriques circumstàncies “s’ aixeca una figura majestuosa”. En uns moments en què la llei i l’autoritat semblen haver-se esvaït, Salmerón declara davant de tot el país la seva voluntat de fer complir les lleis amb totes les seves forces: “Sentíulo: -Jo acataré la llei, y la farè acatar rigorosament per tothom (...).” En opinió de Roca, “Valor se necessitava per dir aixó; y en Salmerón ho diu ab tó energich”. I no només ho havia dit, en poques setmanes ho havia dut a la pràctica, formant exèrcits i aconseguint la pacificació gairebé completa d’Andalusia i València (però encara no de Cartagena, és clar). Concloent la successió de quadres de l’obra, Roca proclamava la

dissolució dels quadres dissolvents, i animava a la ciutadania a mantenir-se ferma en defensa de la República Federal:

“La disolució d’ aquesta insurrecció tant perillosa es un dels quadros disolvents mes notables desde la proclamació de la República.

Fém per manera que al final de la funció hi quedi la República democrática federal, pesi á qui pesi y dolgui á qui dolgui”⁴¹⁰.

Les mesures adoptades pel govern de Salmerón va aconseguir dominar en poques setmanes gairebé tots els focus de la insurrecció cantonalista. Els monàrquics de diversa mena li van donar suport en la repressió del moviment, alhora que l’encoratjaven a adoptar mesures de la màxima severitat contra els participants en l’aixecament, en un càlcul polític del qual esperaven obtenir com a rèdit el descrèdit definitiu del govern republicà federal. Roca va caracteritzar la situació d’Espanya en aquells dies de tragicomèdia. En el moment que els carlins, a Euskadi i a Catalunya “s’ engreixen com las sangoneras agafadas á la pell de un pobre malalt”, quan a Andalusia i al levant alguns diputats intransigents, “desitjosos de ser ministres ja que no de Madrit al menos de Cartagena ó de l’ isla de San Balandran”, s’aprofitaven de la bona fe del poble per assolir les seves ambicions, els diversos intèrprets de la tragicomèdia es miraven els uns als altres, tothom “esgroguehit”. I Roca posava en boca de cada un dels actors l’essència del discurs que declamaven en aquella obra.

Els republicans federals “de dabó” deien que els “caps calents” de Cartagena, Andalusia i València, desconfiant “sense motiu” del govern, aixecant-se violentament contra l’Assemblea, “exagerant l’ idea federativa”, cometent “tots los ecossos”, estaven destruint la federació, la república i la democràcia. “Estem perduts” –els feia exclamar Roca i Roca. Però afirmaven també que, davant del tribunal de la posteritat, calia que “salvém l’ honra de la nostra bandera: morim honrats si es qu’ hem de morir”.

Els partits monàrquics veian arribada la seva hora. Com un cor situat al darrere (“apart”) dels actors protagonistes (els federals “de dabó”) gosaven dir: “¿No sentiu que dihuen los federals?... Are es l’ hora, ...” .

Els radicals, també al fons de l’escenari (igualmente “apart”), s’animaven a intervenir: “No tenim bandera; pero tampoch tenim vergonya. Es precís pendre cartas á n’ el joch y veure si agafém l’ as d’ espases. Lo demás es qüestió de pocas taulas”.

Els alfonsins, per la seva part, estaven segurs del seu triomf final: ”Lo triunfo del colegial de Viena es segur: som los únichs que tenim algo per substituhir á la República.

⁴¹⁰ “Quadros disolvents”, *La Campana de Gràcia* 10-8-1873.

(...) Si algú agafa l' as de bastos en aquesta partida que se 'l guardi, que bon servéy nos fara á n' al seu temps”.

El govern republicà proclamava a l'Assemblea la seva voluntat de complir i fer complir la llei contra aquells que s'havien alçat en armes contra la República: “jo en nom de la societat y de la República reprimiré aquesta agressió ilegítima. Fort ab lo dret, no hi ha insurrecció que m' espanti”.

La premsa “de tots colors” aplaudia la declaració governamental: “Bravo! bravo! Aixó es lo que convenia. Lo govern ha promés complir la llei: (...) devém apoyarlo donant una tregua a las nostras opinions particulars (...)”.

Així les coses, començava l'acció de les tropes republicanes contra les ciutats insurgents. En ràpida successió, queien Sevilla, Càdis, Granada, València... I Cartagena “está leri... leri...”. Els reaccionaris, sorpresos pels èxits de les tropes enviades per Salmerón, veien que els seus càlculs s'ensorraven: “aixó ha anat més depressa de lo que nosaltres hauriam volgut... Pero ja farém per manera d'arreglar l' as de basto y l' as d' espasa, qu' aixó es lo que convè...”. Tanmateix, anaven passant els dies i els tribunals “funcionan llibrement”, la repressió que exigien els monàrquics no es feia realitat. Llavors tenia lloc el següent diàleg:

“-Govern: esclaman ells [els reaccionaris]... ¿Com es que no has fusellat al péu de las barricadas, als demagogos, als incendiaris, als...

-Perque dintre del credo democrátich que jo professo hi ha un principi que diu: dret á la vida, abolicíó de la pena capital, y si jo faltès á n'aquest principi, no tindria dret de permaneixre un moment mes en lo poder per plantejarlo...”

Els reaccionaris replicaven que després dels esdeveniments que havien tingut lloc, aquells principis ja no eren assumibles; si s'abraçaven novament, es reproduïrien aquests fets. El govern responia que això era precisament el que ells volien, la renúncia als principis a canvi del seu suport, però de cap manera tenia intenció de pagar aquest preu: “(...) y si á n' aquest préu pensavau vendre 'ns lo vostre apoyo, entenguéu que nosaltres acceptém de bon grat todas las forsas que lealment s' agrupin sota la nostra bandera; pero may las comprém al préu de la bandera mateixa”. Els monàrquics es consideraven llavors enganyats, mentre que el govern els deia que ells mateixos s'havien enganyat, ja que ell no s'havia compromès a res “y menos á deixarme dur per l'orella al fondo del precipici...”. Llavors els monàrquics, enfurismats, després de deixar al govern republicà a un nivell més baix encara que els insurrectes cantonals, li declaraven la guerra oberta:

“-Donchs foch y fora: ja te n’ arrepentirás, ja sentirás las punxadas, ja coneixerás l’ injuria que ‘ns has fet... foch sense contemplaciò... foch contra tú... ¿Vols guerra?... Guerra tindrás!.-“.

Davant d’aquestes amenaces, Roca i Roca exhortava als federals a donar tot el seu suport a Salmerón, que havia exercit la repressió necessària per acabar amb els cantonalistes, però que no estava disposat a traspassar els límits que considerava d’acord amb els seus principis, aspectes amb els quals s’identificava en aquells moments el periodista terrassenc:

“Federal: Aquesta es la tragi-comedia que s’ ha representat... Apoyem á n’ en Salmerón: no l’ hi creém dificultats de cap classe. Nosaltres hem se salvar la república, la democracia y la federaciò ab ella que ha reprimit quan la repressiò ‘s féu necessaria; pero s’ ha parat en lo punt en que era necessari per salvar la nostra causa”⁴¹¹.

Com era d’esperar, Roca va descarregar tota la seva virulència satírica contra els cantonalistes en diverses “Batallades”. Unes quantes mostres no exhaustives poden il·lustra-ho. A Roque Barcia li adreça la següent:

“A n’ el ciudadá Barcia li sap greu haber tardat tant á fe ‘ls cantons de Espanya, porque ‘n volia enviar un mostruari á Viena [on havia tingut lloc una exposició internacional]. Desitjava que figuressin com un producte industrial. No haurian estat malament al costat dels *cotons* los *cantons*”.

Als diputats intransigents que s’han apressat a posar-se al capdavant de les poblacions insurgents els apostrofa així: “Los diputats que mes s’ oposavan á la suspensió de les sessions de la Assamblea, son los que mes pressa s’ han donat á sortir de Madrid. / No n’ hi ha poch de sants que predican la virtud y ‘s donan al vici!...”.

Les motivacions crematístiques dels caps cantonalistes també passen per l’adreçador de Roca:

“Lo cantonalista Galvez ha demanat dos milions á Alicante.
Algú dirá que Alicante no es del Cantó de Murcia.
Pero l’ Antoñete Galvez no t’ obligaciò de saber geografia: pèl cas l’hi basta ab saber de contar los dos milions”.

Insisteix en el tema en la següent, més sagnant:

“Los juéus d’ Alger van á Cartagena á comprar plata.
Entre juéus está ‘l negoci.
Los que venen son encare mes juéus que no ‘ls que compran, porque després de clavar en créu á la república se l’ hi venen la roba”.

⁴¹¹ “Tragi-comedia”, *La Campana de Gràcia* 17-8-1873.

Cantonalists i carlins són posats en un mateix sac: “Peco ab la seva partida de Despenyaperros ha saquejat á Villalobos. / Savalls y Miret saquejaren á Igualada. / ¿No es vritat que ‘ls estremes se tocan?...’⁴¹²

La renúncia de Salmerón a començaments de setembre va incrementar el to pessimista de Roca a les pàgines de *La Campana*. Ell, que tantes esperances havia dipositat en l’acció del filòsof krausista al capdavant del govern, va resumir les causes de la seva dimissió amb el següent diàleg:

“-¿Perqué ha caigut en Salmeron?

-Per massa honrat. Digué que no aplicaria may la pena de mort y l’indisciplina de l’exèrcit fa necessaria l’aplicaciò. En Salmeron podia fer prevaleixe ‘l seu amor propi, mal que costés la ruina de la patria; pero en Salmeron no volent contradirse y no volent tampoch oposarse á las lleys de la lógica, deixa lo seu puesto á un altre y promet obehirlo y respectarlo.

-D’ aixó s’ en diu un home de bè: es lo primer ministre d’ Espanya que al caure del govern no se ‘n vá á l’ oposició.”

Però aquella mena de panegíric no podia amagar el creixent deteriorament de la situació de la República Federal. Roca no va dubtar a atribuir la responsabilitat d’aquella caiguda en picat als propis republicans. Amb sinceritat tenyida d’amargura, es veia forçat a admetre-ho sense mitjes tintes: “Si: ‘ls republicans fins are no hém fet mes que bofetejar la República, qu’ escarnirla, que deshonrarla, ó que posarla en perill cada dos per tres”. El partit federal no havia estat a l’alçada de les circumstàncies. Emprant un cop més una imatge per expressar els seus pensaments, comparava l’acte de l’onze de febrer amb la visita d’una senyora “tant complerta com es la República”, a qui, en lloc de demostrar-li respecte i tributar-li obsequis, els republicans, “encara no l’hem tinguda, encara no ha passat las portas de casa nostra ja hém encés las rivalitats mes miserables”, acabant per deixar-la “olvidada i desatesa”.

Mentre els republicans es destrossaven entre ells, el país s’enfonsava en el caos: els carlins “creixan com un camp de mala herba”, els monàrquics esperaven la seva caiguda per “llansarse sobra las despullas de la nació com una manada de corps” i el poble anava perdent les esperances. L’anarquia ja treia el cap: els espanyols havien destronat un rei, però “tenim tots un rey al cos”, i, si no el derrocaven també, ja hi hauria qui el destronés per ells, per substituir-lo pel “rey de las selvas”. I tot plegat quan s’enfrontaven a un perill letal. Els carlins, insignificants temps enrera, mostraven ara “gracias á nostres desacerts” tota la seva força. Tenien exèrcit, cobraven contribucions i reclutaven, ni que

⁴¹² *La Campana de Gràcia*, “Batalladas” dels dies 10 i 17-8 i 14-9-1873.

fos per la força, potencial humà, coses que els republicans s'havien mostrat incapaços de fer fins llavors. Però, sobretot, tenien fe. El partit carlista “tè fe en la Inquisició, en l'Absolutisme”. I, preguntava Roca, “¿á nosaltres ha de faltarnos la fe en la llibertat, la fe en la civilització, la fe en las grans idees que proclama ‘l sigle y exigeix la dignitat humana?’”. Això no podia concebre-ho el jove periodista: “Oh! No, no! Es impossible que ‘l partit republicà, que tots los partits liberals, passém per aquesta vergonya, per aquesta ignomínia, per aquesta indignitat!...”.

Tanmateix, en aquella trista hora, l'accés de Castelar a la Presidència del Poder Executiu obria un raig d'esperança. Si a *La Independencia* l'havia qualificat Roca de la darrera carta que els quedava, ara afirmava que es jugaven “lo tot pèl tot”. “Ha caigut – escrivia sintetitzant els passats esdeveniments- en Figueras, ha caigut en Pi, ha caigut en Salmeron: l' un per débil, l' altre per massa estóich, l' últim per massa honrat: no ‘ns queda mes que ‘n Castelar, lo noble Castelar, y avuy lo timó de la nau del Estat está en sas mans (...)”. En aquella aposta, Castelar es jugava el seu prestigi, “ ‘s juga ‘l nom, se juga fins la sèva consciencia”, disposat a “tremolar bèn alta la bandera de la nostra causa després d' haver caigut de las mans de tothom”. Estava disposat a emprar en favor de la pàtria i de la salvació de la llibertat “medis que repugnan á la sèva ánima sempre generosa”, davant dels quals “s'ha esborronat la consciencia inflexible del mateix Salmeron”, sense témer que més tard “la miseria humana” li retreïés embrutant el seu nom.

Davant del sacrifici que oferia Castelar al país, Roca demanava als republicans el cessament de les seves lluites intestines, la unió entorn del nou govern i els exhortava a demostrar una intel·ligència política que fins llavors no havien palesat:

“ Y deixarém nosaltres aislat á aquest home ilustre?... Y discutirém encare si ‘l fer aixó ó fer alló es mes propi de republicans?... Y farém la fi dels dos conills que mentres disputavan si ‘ls gossos eran galgos ó pardiguers se trobaren presos en la seva boca? Y ni siquiera en aquesta hora suprema y terrible sabré m tenir enteniment?”.

Si l'exemple que l'admirat orador andalús els donava no era seguit, si “no tè una imitació en tot lo partit republicà”, llavors, escrivia ominosament Roca, “cantém, cantém las absoltas de la República”, preguntant-se tristement: “Y després d' haver mort á la República... tindrém vergonya de respirar encare?...”⁴¹³.

Les mesures de Castelar i la seva política van tenir en Roca i Roca un ferm defensor des de les pàgines de *La Campana de Gràcia* en el decurs de les primeres setmanes del

nou govern. En una de les “Batalladas” expressà el seu suport a la conciliació amb la resta de partits liberals (la política “de ancha base”):

“(…)La llibertat es un interés comú: lo dret lliberal es lo pá de tots los partits lliberals.

Cuidin donchs tots de defensar lo pá, que per viure tots necessitan y no fassa ningú que per veure qui ‘s menjará las mollas y qui las crostas, vingan los carlins y ‘s menjin crostas y molla y á nosaltres á sobre!...”.

Els nomenaments de generals ben poc afins als republicans per llocs de comandament en la guerra contra les forces carlistes, continuant una política encetada ja per Salmerón, va ser justificat així per Roca:

“En las última sessions de l’ Assamblea molts eran los diputats intransigents que ‘s mostravan reselosos de que ‘s donès lo mando á generals no republicans.

A qui ‘l donarém donchs, si ‘ls generals que republicans es dihuen, com en Contreras y en Pierrad se sublevan contra la República?...

Mes val fiarse de un enemich noble que de un amich traidor”.

La suspensió de les sessions de l’Assemblea constituent, demanada reiteradament pel CRDF i la resta de federals transigents de Barcelona, fou saludada amb aquestes paraules: “L Assamblea, á la qual tant haviam criticat, al últim ha fet una cosa bona. / Ha suspés les sèvas sessions. / Just es que reposi una miqueta. / Que deixi arreglar la cosa y veurém si després l’ hi queda encare cor per espatllarla”. Roca i Roca va defensar la suspensió de les garanties constitucionals decretada per Castelar per la necessitat d’acabar amb les conspiracions dels carlins de les ciutats i amb l’ajut material que les partides absolutistes rebien d’ells: “Un deber de justicia ‘ns obliga á emplear contr’ ells los medis que contra de nosaltres ells emplearian si arribessin a triunfar”. La crida de 10.000 homes per formar la reserva també va obtenir l’aprovació del director de *La Campana*, exhortant a la població del Principat a donar-hi una resposta entusiasta:

“¡A las armas la joventut!

Minyonas: no teméu que ‘ls vostres xicots se ‘n vajan al exércit á defensar la patria y la llibertat.

Si ells no hi anavan, no tardariau en véure tornar als frares y llavors vos quedariau per tías.

Ja veuréu preguntéuho als avis”⁴¹⁴.

La política seguida per Castelar fou criticada amb gran duresa pel centre i l’esquerra de l’Assemblea, titllada de conservadora i fins de reaccionària. Davant d’aquelles acusacions, sobretot les que provenien dels intransigents, Roca es va creure obligat a

⁴¹³ “Lo tot péll tot”, *La Campana de Gràcia* 14-9-1873.

⁴¹⁴ Diverses “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 14 i 28-9-1873.

sortir en defensa del president del Poder Executiu. “*Transigent, transigent, transigent*, burdavan los gossos de l’anarquía al veure’l pujar al silló presidencial”, va escriure, disposant-se a refutar tot seguit aquestes desqualificacions. Posant-se imaginàriament en el lloc de Castelar (“ara nosaltres si ‘ns digessem Castelar y sabessim parlar lo celestial llenguatge que brota dels seus llabis com del sol brota la llum puríssima”) desafiava als detractors de la política governamental a demostrar “qui de nosaltres ha sigut lo transigent, qui de nosaltres ha abandonat la seva idea en favor de un’altra y baix l’escusa de ajudar aquella”.

Iniciant les hipotètiques argumentacions de Castelar en primera persona, Roca feia paleses les promeses que el cap del Poder Executiu havia fet al assumir el càrrec. “Jo he promés vòldrem del concurs de tot bon lliberal, per salvar la llibertat, perque jo vull la República per tothom”, i si els antics monàrquics es posaven al servei de la República no eren els federals qui transigien, sinó ells, ja que, amb bon criteri, preferien viure en una República abans que tornar als temps de l’absolutisme i que “s’encengan novament las fogueras de l’Inquisició”. Castelar havia promès també “dirigir tots los mèus esforços contra ‘ls carlins”, però “com qui fa dugas feynas á la vegada no ‘n fa cap de bèn feta”, havia ajornat de moment la tasca de l’organització federal d’Espanya “per la de conquistar lo país al objecte de constituirlo quan lo tinguém tot nostre”. Certament l’Assemblea havia suspès les seves sessions, però el govern “ha començat las sèvas”. Començava a formar-se la reserva, l’exèrcit es reorganitzava, se solucionava la qüestió de l’artilleria, els soldats “començan a creure, “los gefes comensan a fer bondat”. S’havien suspès les garanties constitucionals, si, però aquesta mesura havia inspirat temor als carlins del *fronte interno*, “tal com tremolavan en l’ any 93 los reaccionaris francesos, quan la Convenció declarant la pàtria en perill, los feya entendre lo que significava un poble que ha perdut ja la paciència...”. Era aixó transigir, es preguntava?

Adreçant-se a aquells que l’havien precedit en la presidència, els preguntava sense embuts: “En cambi, homes de las situacions que m’ héu precedit en lo govern, estéu segurs de no haver transigit vosaltres, quan menos os proposavau transigir?..”. L’augment de les forces carlistes, la desorganització de les estructures de poder de l’Estat, la indisciplina arrelant a l’exèrcit, “los elements demagògics aixecats en armas”, l’Assemblea “havent perdut l’oremus”, la desorientació dels “bons republicans”, no significaven altra cosa que “una transacció pràctica y positiva ab los sectaris del absolutisme”, ja que ells eren qui més profit havien de treure d’aquells desencerts.

“Aixís los parlaria jo als gossos de l’anarquia”, prosseguia Roca, però Castelar no perdia el seu temps amb discussions d’aquesta mena, actuava amb energia: ”ab los seus fets los deixa *patitiosos*, ab lo lladruch á la gola” i admirant que un home tingut feia tan poc per feble “s’aixequi cada dia mes alt sobre son pedestal de gloria”. En opinió del periodista terrassenc, tornaven les esperances de triomf i consolidació de la República Federal, malgrat tot el temps perdut fins llavors que havia fet créixer enormement les dificultats a què havia de fer front:

“Nosaltres estém contentíssims de la marxa que prenen las cosas y creyéim que ha arribat l’ hora de que s’ hi conegui: tenim grans esperansas y si ‘l poble republicá sap inspirarse en la mateixa fé que á nosaltres nos anima, la nostra honra quedarà salvada y quedarà salvada també la causa de la República federal”⁴¹⁵.

Malgrat la seva defensa de la política seguida per Castelar, *La Campana de Gràcia* va expressar el seu desacord (com també va fer *La Independencia*, per altra banda) respecte d’algunes de les mesures decretades, com fou el cas de l’impost sobre portes i finestres. La portada del setmanari dirigit per Roca del 19 d’octubre representava, a la part dreta, diverses persones entrant a una casa de pisos en què moltes portes i finestres estàn tapiades amb rajols mitjançant escales recolzades a la paret exterior, amb la llegenda “Nou sistema de cases, libre de contribucions”, mentre que a l’esquerra una dona que porta un ull tapat amb un pegat negre, mentre es mira un document que li ha lliurat un home que duu barret de copa i bastó, li diu: “Aixó está equivocat aqui diu duas finestras quan jo no mes ‘n tinch una”.

Ja hem esmentat com encoratjà Roca als seus lectors a acceptar la crida dels joves de vint anys per formar la reserva de l’exèrcit decretada pel govern. En un article de començaments d’octubre va insistir en la diferència d’aquell reclutament amb la vella i odiada quinta. L’aspecte més important era que afectava a totes les classes de la societat. En particular, incorporava als fills de les classes benestants, aquelles que havien manifestat una clara apatia envers la República. El sistema de quintes vigent sota la monarquia feia que cada any s’esdevingués “la rifa de carn humana”, amb la finalitat de perpetuar la tirania, el privilegi i la injustícia. Llavors “los duenyos de las pessetas ho trobavan bèn plá. Los queya quinto un noy?...Ab uns quants grapas d’ or trobavan qui hi anava per ell”. Com a resultat, els fills de les famílies més desfavorides, mitjançant aquest abominable mecanisme, mantenien les hisendes i privilegis dels poderosos, garantien l’ordre en què aquests muntaven la seva farsa electoral i feien governs a la

⁴¹⁵ “No hi ha mal sense bé”, *La Campana de Gràcia* 28-9-1873 (cursives de l’original).

seva mida, de manera que els fills de les classes inferiors “eran en fi ‘ls forsats esclaus de una classe poltrona y bèn acostumada”. Amb la República, però, no hi havia distinció de classes ni de jerarquies, els homes eren ciutadans iguals en drets i en deures. Havia arribat el moment d’ “espolsar les orelles á n’ aquests espanyols de pega, que fins ara havian escoltat com qui sent ploure, la pluja de sanch que ha caigut sobre Espanya”. Ara que ells també tindrien els seus fills patint les penalitats i els perills de la lluita “s’ interessarán en que s’ acabi aquesta guerra, que fins are havian mirat ab la mes complerta indiferencia, sempre que á n’ ells no ‘ls perjudicava y perjudicava al vehí”.

Després de tot, la República actuava amb justícia i equitat:

“No ‘s queixin donchs las classes elevadas, ja que si haguéssem hagut de tractarlos aplicántlosi la pena del Talió, ó siga la de *dent per dent*, en aquestas horas los seus fills exclusivament defensarian lo patrimoni dels pobres y dels obrers, de la mateixa manera que ‘ls obrers y ‘ls pobres, quan ells governavan, si ‘s plau per forsa havian de defensar son patrimoni”⁴¹⁶.

Per si no fos ja prou difícil la situació de la República en aquells darrers mesos de 1873, un greu incident va portar el govern de Castelar a un agut conflicte diplomàtic amb els Estats Units, un dels pocs països que havia reconegut oficialment la República espanyola. El *Virginius*, un vaixell filibuster, fou capturat per la nau de la flota espanyola *Tornado* en aigües de Cuba, i conduït a Santiago de Cuba. Allí un tribunal militar condemnà a pena de mort i executà a 53 persones, entre ells alguns ciutadans dels Estats Units. Sembla que les autoritats militars espanyoles van actuar sense esperar instruccions del govern de Madrid. L’incident va portar els dos països al caire de la guerra i des d’ambdues bandes la premsa atia el foc. Castelar aconseguí de reconduir la situació, no sense dificultats, i les dues parts arribaren a un acord. Roca i Roca es va fer ressò de l’afer en diverses “Batalladas”. Com era natural en ell, adversari declarat de la pena de mort, va expressar la seva protesta per aquells afusellaments, i més tenint en compte l’indult que el govern va decidir després de diverses discussions:

“Mentres á Madrid se treballa per son indult, á Cuba *interinament* se ‘ls fusella, y quan l’indult arriba allá, ja son morts y enterrats. / Cuba es d’Espanya?... Y donchs com las lleys d’Espanya y las órdes del govern espanyol no son lleys ni ordres pèls governants de Cuba?”

Quan més tard es va saber que els rebels cubans havien tallat els cables telegràfics i per aquesta raó no havia pogut arribar l’indult a les autoritats espanyoles a l’illa, la seva posició no va variar:

⁴¹⁶ “Reservas”, *La Campana de Gràcia* 5-10-1873 (cursives de l’original).

“L’ordre de que no ‘s fusellés á ningú, que havia enviat a Cuba ‘l nostre govern, no vá pogur arribar á son destino perque ‘ls mateixos insurrectes havian trancat lo telégrafo.

Justicia de Dèu!... dihuen alguns.

¿Y si hagués succehit á l’ inversa seria també justicia de Dèu?”

La *surenchère* patriòtica que enverinà l’afer va fer que *La Campana* reaccionés a les acusacions que la premsa nordamericana llançà contra els espanyols. Als qualificatius de salvatges i d’inhumans per d’haver assassinat als embarcats en el *Virginus* respongué Roca recordant el genocidi que els Estats Units havien perpetrat contra les tribus indígenes:

“Los nort-americanos tatxan de bárbaros é inhumans los fusellaments dels filibusteros del <<*Virginus*.>>

¡De qué s’ ha de tatxar l’extermini dels indios, ab tanta furia emprès pèls ciutadans d’ aquella República?...

Alló deu ser una mostra de civilització y de humanitat; no es cert?...”

Però Roca no deixà tampoc de recordar la necessitat imperiosa d’abolir l’esclavatge a la Gran Antilla, mesura que ja havia defensat abans a les pàgines del setmanari republicà. Així, a començaments de juny havia aplaudit les declaracions de Sunyer i Capdevila en les quals propugnà l’alliberament dels esclaus: “En Suñer prometé la llibertat dels negres de Cuba. / Está bé. / Rentem aquesta taca qu’ embruta la noble cara de la República”⁴¹⁷. Ara tornava a insistir en una decisió que s’havia postergat durant massa temps ja:

“Una de las cosas que sembra que ‘ls Estats Units demanan per l’ arreglo de la qüestió del *Virginus* es l’ abolición inmediata de l’ esclavitud á Cuba.

Es llástima que una nació estrangera tinga de imposarnos debers que no podém desconeixe, per medi de l’ amenssa.

Y es mes llástima encare, que durant tants anys haguém tolerat la existencia d’ aquesta *negra* taca sobre la nostra bandera”.

El satisfactori desenllaç de la crisi, des del seu punt de vista, fou un triomf personal de Castelar, degut al seu prestigi personal i a les relacions d’amistat que l’unien amb el llavors president U. S. Grant. Així ho va expressar als lectors de *La Campana*:

“Lo nom del ilustre Castelar ha sigut una de las causas de consideració mes formals que ha tingut lo President dels Estats Units, en la qüestió del *Virginus*.

Lo nom de ‘n Castelar es venerat en América tant com puga serho en Espanya mateix.

Per ço ha sigut per nosaltres gran fortuna que ‘n Castelar ocupés en aquesta ocasió lo primer sitial de la República espanyola”⁴¹⁸.

⁴¹⁷ *La Campana de Gràcia* 6-6-1873.

⁴¹⁸ Diverses “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 16 i 30-11 i 7-12-1873.

Roca no havia qüestionat obertament els nomenaments de generals contraris a la República per comandar les tropes en la guerra contra els carlins, ni en el decurs del període de Salmerón ni tampoc amb Castelar ocupant la presidència. Tanmateix, la deriva que anava prenent l'exèrcit, amb la reimplantació de l'Ordenança, l'inquietava. Atribuï a la manca d'unió entre els republicans, un cop més, la necessitat d'haver de recórrer als caps militars reaccionaris. Arran de la celebració que els militars ordenaren pel dia de la Concepció, amb desplegament de banderes als edificis oficials, salves de canons i altres demostracions, “com si encare regnessin los Borbons”, no es va poder estar de lamentar aquell estat de coses:

“Ay pobre república! No tens Borbons; pero tens borbónichs que fan de las sèvas... Fins á quant la desunió que reyna en lo nostre partit fará necesari ‘l govern de generals reaccionaris y ‘l que vejém cosas que encare que semblan petitas, dihuen mes que un mala estrella?...”.

Roca es va fer ressò de coses més greus encara. Molts oficials de coneguda trajectòria republicana eren llicenciats i substituïts per militars reaccionaris. Des de les pàgines de *La Campana* va denunciar aquest estat de coses, alhora que feia una crida al govern per tal d'aturar aquella perjudicial deriva:

“Si en l' exèrcit de Catalunya hi ha un oficial que tinga antecedents republicans, deseguida es donat de baixa.

Molts son ja los que avuy en plena república purgan la falta de haver sigut sempre partidaris d' aquesta forma de govern y d' estar mes que may disposats á defensarla.

Nosaltres voldríam que ‘l govern parès compte en això y que de cap manera permetès que la reacció donès un sol pas mes endavant, sino la cosa ja seria inaguantable”⁴¹⁹.

La inacció de les tropes regulars en episodis com els dels atacs dels carlistes contra Cardedeu, Maçanet o Sils, en els quals s'enfrontaren amb grups de voluntaris o de Cossos Franchs, a qui arrollaren després d'haver oposat aferrissada resistència, li va donar peu a qüestionar obertament l'actuació dels caps militars, sense atacar però frontalment les mesures adoptades per Castelar. En un imaginari diàleg entre dos homes, parlant d'aquells fets d'armes, un d'ells es pregunta com és possible que no s'haguessin pres mesures per defensar amb soldats aquells punts. El seu interlocutor li respòn que “ ‘l militarisme véu ab mals ulls l'existència dels cossos voluntaris, y sempre que pot, los sacrifica”. Davant els dubtes que manifesta l'altre home, Roca fa seguir el diàleg amb aquestes paraules:

“-Sí, noy, sí: no ens fem ilusions. Nosaltres apoyém desinteresadament á la actual situació: Déu nos guard’ de ferli una oposició sistemàtica: pero Déu nos guard’ també de callar sistemàticament, quant es precís que ‘s parli y que ‘s parli ab véu bèn alta.

-¡Ah! Sí: en aixó estich ab tu!..

-Hi estaré sens dupte tot bon republicá... ¡S’ han cregut alguns militarassos que ‘l restabliment de la disciplina consistia no mes que ab fer anar á missa als soldats, ó ab no deixarlos dur rellojje, ó ab ferlos esquilar sense que puga passar lo péel de tantas lineas?.. Aixó ho pot fer un *ayo de regiment*, no un general, ni un gefe superior. Aquestos tenen una missió mes alta: aquestos dehuen pacificar lo país, (...) aquestos dehuen prevenir cassos com lo de Cardedéu, com lo de Sils, (...) aquestos dehuen estimar los serveys de la milicia y dels voluntaris tant ó mes que los del mateix exércit (...).”

Finalment, l’home que ha escoltat aquestes reflexions del seu company s’hi mostra totalment d’acord i promet escriure a un amic seu que és diputat “á fi de que les fassa presents á n’ en Castelar, á veure si hi troba algun remey”, cosa de la qual no dubta cap dels dos homes: “-Fesho aixis, que l’ Emilio no podrá menos que estimarlas [les observacions fetes] en lo que valen, y satisfacer corretjint aquests vicis, los desitjos de tot un poble”⁴²⁰.

Roca va deixar sentir progressivament i potser a contracor la seva disconformitat amb les disposicions autoritàries adoptades sota la presidència de Castelar. La premsa, fins i tot la republicana, es va veure directament afectada. L’acció de Cardedeu va fer que es prenguessin mesures restrictives. Tots els periòdics havien estat apercebuts llavors, de manera que havien hagut de guardar silenci. Aquestes mesures, segons Roca, anaven fins i tot més enllà dels límits fixats pel govern:

“Que ‘s castigui al que fomenti l’ insurrecció, al que donga noticias falsas, al que fassa coneixe ‘l moviment de las columnas.. está mot bè, és útil, es necessari: pero fer servir aquestas facultats per ocultar la veritat, una vegada ‘ls fets han succehit, á fi de que la responsabilitat que hajan pogut contreure certs governants quedí amagada, aixó ni es just, ni es democrátich, ni es digne”.

Quan fou declarat l’estat de setge, Roca va fer veure l’amenaça que representava fins i tot per als federals: “S’ha declarat l’ estat de siti. / Si es contra dels carlins, per bèn declarat. / Si ha de ser contra dels federals, si ha de ser contra de la democracia, aquest estat no ‘ns conve...”⁴²¹.

Si Roca havia expressat reticències a la política seguida per Castelar, el nomenament de bisbes efectuat pel gabinet que presidia va fer que manifestés obertament ja la seva

⁴¹⁹ *La Campana de Gràcia* 14-12-1873.

⁴²⁰ “Rum...Rum...”, *La Campana de Gràcia* 30-11-1873 (cursives de l’original).

⁴²¹ *La Campana de Gràcia* 16-11-1873.

oposició frontal a aquella mesura. Això no significà de cap manera una ruptura amb el govern, però era significatiu dels límits que el jove periodista no estava disposat a ultrapassar. Era també una mostra de la independència de Roca respecte dels lideratges, com demostraria reiterades vegades al llarg de la seva vida, malgrat la fidelitat que els professà. “Estimem al govern, som sos acérrims partidaris, per ell trencaríem llansas contra tots sos enemichs”, va escriure. Però no podia callar davant d’uns fets que xocaven amb els seus principis:

“Quan una cosa ‘ns repugna: quan fa que la consciencia se ‘ns revolti; quan per mes que ‘ns esforcém, no podém contenirnos, francament si calléssim nos reventaríam, y ¿no fora una viva llástima morir per fernos traició a nosaltres mateixos?”

Pel responsable de *La Campana de Gràcia* els republicans havien estat sempre “acérrims partidaris de la separaciò absoluta de l’ Iglesia y del Estat”, tenien el deure de respectar totes les creences, i per això considerà que el govern havia incorregut en una contradicció amb la promoció dels prelats catòlics. Si el govern d’un partit que propugnava la total separació d’esglèsia i Estat “se posa a elegir una fornada de bisbes”, realitzava “un acte que demostra lo contrari”. En què podia beneficiar, tanmateix, al partit republicà federal? Satisfaria als neocatòlics, fins al punt d’impulsar-los a adherir-se al partit republicà? “Primer l’ últim carlí perderá l’ última esperansa. Ja veuhem si vá llarch”, escrivia Roca. Castelar cercava potser el reconeixement de la cúpula catòlica de Roma, però ni l’obtindria ni podia ser rellevant per a la República: “Benehirá ‘l Papa á la República espanyola?.. Y encare que la beneeixi, y encare que diga que acceptará ‘ls bisbes que l’ hi proposi en Castelar ¿que ‘n farém de la benedicció papesca?.. Si que la pobre República ‘n pot tirar un bon tros á l’ olla!”. Algú podria pensar que “los cabecillas carlins que han cantat missa” valorarien favorablement un gest d’aquesta naturalesa. Fóra inútil esperar-ho: “Lo capellá Santa Cruz, lo de Flix, lo bise d’Urgell... ¡bona familia es aquesta!.. Quan s’ ha vist que ‘l tigre deixi de devorar al pobre moltó que cau á las sèvas urpas, davant de un argument filosófich?.. Donchs lo mateix farán los capellans silvestres”. Al contrari, considerarien un acte de feblesa del govern el nomenament dels bisbes. Pel que feia als republicans, una mesura com aquella només podria aprofundir les divisions entre ells, ja considerables.

Roca deixava aflorar la seva consternació per la deriva que adoptava Castelar:

“La mèva opinió –escrivia– es que aquestos bisbes nos confirmaran.

Y que si s’ hi poden aferrar ja cal que preparém las galtas, que la bofetada será forta.

Y no es per lo que siga forta que la temém, sinó per lo que siga d’ignominiosa!

Haver de caure 'l gorro-frigi, davant de la mitra!
Y haver de caure perque nosaltres mateixos nos ho hem buscat!...”

Amb ironia agredolça, recomanava al govern que es reunís com més aviat millor i “fassa un bon bisbe”. I especificava la manera d’efectuar-ho: “Lo millor modo de fer-ho, davant de las reclamacions unánimes del partit, es dir tots los ministros á la vegada: -Fora bisbes!...”⁴²²

A mitjans de desembre de 1873, quan s’aproximava el moment de la reobertura de l’Assemblea, Roca va manifestar ja obertament el seu desencís respecte de la situació de la República Federal. Va dibuixar un panorama desolador en el qual no veia gaire esperances de redreçament. Es preguntà perquè un cop arribada la República havien persistit els mateixos vicis que havien corsecat la monarquia, perquè els líders federals no havien aprofitat l’ocasió per “inaugurar costums republicanas”, i, a través d’aquests costums, “regenerarnos”. Res d’això no s’havia fet, i Roca avaluava les conseqüències d’aquella oportunitat perduda. Començant l’enumeració dels seguit de destrets en què es trobaven els republicans amb l’exclamació “¡Qu’ es trist...”, especificava l’extensió “com una taca d’ oli” de la guerra civil, la tossuda continuació de la insurrecció de Cartagena, que, impossibilitada de triomfar, només tenia la intenció d’ “entretenir numerosas forsas y de fomentar l’ insurrecció clerical, mes estesa y mes formidable qu’ ella”. Era també ben trist que, a causa d’aquests fets, els federals s’haguessin de veure obligats a “fer una política, semblant á la del suicidi”, que es veiessin forçats a sacrificar els seus propis principis, que haguessin de recórrer a l’ajut de partits “contraris al establiment de las nostras ideas”.

Però el més trist de tot, en opinió del periodista terrassenc, era la divisió i la discòrdia que regnaven en el partit republicà, el “fatidich rum, rum que precedeix á la reapertura de las sessions de l’Assemblea”. La unió de tots els federals, Roca no en tenia cap dubte, permetria escombrar tots els obstacles a què s’enfrontaven, per imponents que fossin:

“¿Qui ‘ns venceria, si units sapiguéssem presentar cara á todas las contrariedades? (...) ¿Que serian per lo partit republicá todas las contrariedades plegadas, encare que ‘s dupliquessin, si sabés resistirlas ab uniò y fermesa, mes que joguinas ab que divertir l’ infancia de la República?”

Aquesta desitjada unió no existia en aquells moments. Si davant de totes les circumstàncies adverses per les quals passava la República no paraven atenció els

⁴²² “Mitras y gorro-frigis”, *La Campana de Gràcia* 28-12-1873.

republicans a “la veu del patriotisme”, si la reunió de l’Assemblea, “en lloch de ser, com molts esperan, lo camp de batalla ahont nostre partir acabi de destrossarse”, no esdevenia “lo camp de l’aliança”, en el qual els correligionaris deixessin de banda les rivalitats personals per abraçar una fraternitat indestructible entre tots ells, donant així “noble exemple de desinterés”, amb el qual fer reviure les esperances del poble, llavors, escrivia Roca, “plorém per la República y plorém per nosaltres”, perquè la caiguda de la República significaria la deshonra i la vergonya per a tots els republicans⁴²³.

Roca i Roca, però, no estava disposat a començar a vessar llàgrimes sense intentar abans allò que podria ser una darrera crida a la unió dels correligionaris conscients del destret en què es trobava la República. En unió de militants federals de sensibilitats ben diferents (des de Valentí Almirall a Pau Alsina, passant per personalitats com Ildefons Cerdà, Narcís Monturiol, Conrad Roure o Vallès i Ribot) va signar un manifest que fou publicat a les pàgines de *La Independencia* el 21 de desembre. El document, amb l’encapçalament de “A nuestros correligionarios”, començava per constatar que la República estava en perill. Feia després un repàs dels esdeveniments succeïts des de l’onze de febrer, afirmant que “la causa principal del actual estado de la República está en el origen mismo de su advenimiento”. Després de l’abdicació d’Amedeo, els radicals, en lloc de lliurar el poder al partit que “lógicamente debía recogerlo”, havien volgut continuar en el poder i “sembraron con esta ingerencia en la política de nuestro partido, el gérmen fatal que debía entorpecer la marcha de los sucesivos acontecimientos”.

Així, tot i que al proclamar-se la República els federals eren els únics amb dret a ocupar el poder, desitjosos d’evitar una confrontació i confiant il·lusòriament en atreure al seu camp als radicals, van acceptar de compartir el poder amb ells. “Error funesto fué éste”, afirmava el manifest, “cuyas consecuencias no se hicieron esperar”. Se’n derivà la paràlisi en l’acció de govern, precisament quan més necessària era l’adopció de mesures enèrgiques, i la divisió a l’interior de l’executiu. La formació del gabinet republicà homogeni fou potser “la ocasión propicia de enmendar debidamente los yerros cometidos”, acceptant el poder sense limitacions o cedint-lo “con la idea de recuperarlo en mejores condiciones”. Novament, però, cedint a l’impuls d’evitar “una colisión sangrienta”, els republicans –deia el text del comunicat- s’havien limitat al manteniment de l’ordre públic i a la convocatòria de l’Assemblea constiuent, l’única legitimada per fer les reformes que el canvi de règim exigia. Això constituí un nou error, ja que “al

⁴²³ “La situació”, *La Campana de Gràcia* 14-12-1873.

alcanzar el poder un partido eminentemente revolucionario, contrae ineludibles compromisos con el país que (...) espera ansioso la inmediata realización de las promesas que se le hicieran antes del triunfo”.

El poder exercit amb aquelles limitacions conduí a la inactivitat del govern, que va generar impaciència entre els seus partidaris, mentre era interpretat com impotència pels seus adversaris. Mentre creixia l'inquietud de les províncies i el govern s'afeblia “en su anómala actitud”, els enemics del nou règim aprofitaven tots els recursos per combatre la República. El càlcul errat del radicals, però, acabà per provocar el fracassat cop del 23 d'abril.

Un cop vençut aquell intent d'insurrecció es presentà una nova ocasió als republicans per trencar els compromisos contrets amb els monàrquics i començar a posar en pràctica les reformes tan esperades. Cediren, però, de nou a la seva promesa d'esperar a la reunió de l'Assemblea. Quan finalment es constituí, es van fer evidents les dificultats amb què s'enfrontaria, “dificultades hijas legítimas de los errores que se habían cometido”.

El manifest, però, no culpava exclusivament a l'Assemblea constituent ni als governs que van sorgir del seu si de les greus pertorbacions que van sobrevenir després: “justo es tener en cuenta también la situación especialísima en que se la colocó, desde los primeros momentos, dejándola árbitra de los destinos de la patria, antes de que los diputados pudieran reconocerse y concertarse”. Més encara, pretendre que la República posés remei en poc temps als mals que afectaven a Espanya causats per anys de domini monàrquic era “una injusticia”, i més tenint en compte la situació a tots nivells (guerres carlina i cubana) amb què s'havia trobat al fer-se càrrec del país: “¿Quién que no obre a impulsos de la pasión y del encono, acusará a la República de males que no produjo, ni de impotencia para curarlos?”.

De tots els errors comesos pels federals, els autors del manifest consideraven com el més cabdal “la división del partido republicano”, divisió que s'agreujava perquè “no reconoce ningún fundamento sólido, dado el hecho de proclamar todos, absolutamnete todos, que estamos acordes en la cuestión vital de principios, permaneciendo todos, absolutamente todos, fieles a la bandera republicana democrática federal”. Reconeixien les divergències referents a la conducta a seguir, que, en una República consolidada, podria conduir a la formació de diverses agrupacions polítiques. Però això no justificava de cap manera que una part del partit s'hagués aixecat en armes contra l'Assemblea i el Poder Executiu, “queriendo imponer una mentida federación desde abajo y por medios violentos”. La República estava en perill, afirmaven, “no tanto por la fuerza y el valer

de sus enemigos, como por las divisiones y la obcecación de sus mismos partidarios, que no parece sino que se han propuesto hundirla (...) en el más insensato de los suicidios”.

Si el mal era atribuïble, doncs, als propis republicans, en ells mateixos hi havia d’haver el remei per salvar la República. Els federals catalans signats del comunicat propugnaven la unió de tots els republicans entorn a la federació, denominador comú a tots ells. I exhortaven als correligionaris de províncies a donar exemple, ja que enfortint la seva unió cessarien les divisions sorgides a la cúpula:

“Por fortuna existe una base común a todos: la federación. Unámonos, pues, para acabar con la interinidad que consume las fuerzas de nuestro partido, siendo los republicanos de las provincias los primeros en dar tan honroso ejemplo, que unidos nosotros cesarán también las disensiones que por desgracia surgieron en más elevada esfera”.

Roca i els seus companys propugnaven la discussió immediata del text constitucional, la realització sense vacil·lacions de les reformes “que debemos al país”, l’arrangament dels problemes d’Hisenda, el redoblament “por todos los medios y con indomable energía” de la guerra contra el carlins, instaven a seguir una “política de atracción, sin abdicaciones”. Si els homes del partit federal tenien com ells, encara que pertanyents a diferents fraccions, consciència de la gravetat del moment, si el partit “depone preocupaciones funestas y acoge el pensamiento expuesto con la misma lealtad que lo hemos enunciado”, era encara possible la salvació de la República, del país i de la seva pròpia dignitat⁴²⁴.

Roca va cridar l’atenció dels lectors de *La Campana de Gràcia* sobre aquest manifest. Va resumir a les pàgines del setmanari les seves principals idees insistint en la desunió dels republicans com el principal desencert comès pel partit, l’explícita condemna del cantonalisme, el reconeixement que “en las Constituyentes está l’ únich poder per organitzar la federació” i la necessitat de la unió de tots els “elements sensats” del partit republicà mitjançant la ràpida discussió de la Constitució federal. Qualificà el manifest de “document important, digne de ser llegit i meditat”, vaticinant que si “tothom ab bona fe en lo cor y sense miras personals” seguia les idees que contenia, llavors “l’ unió

⁴²⁴ “A nuestros correligionarios”, manifest datat a 16 de desembre de 1873 i signat per: Josep Maria Alier, Pau Alsina, Jaume Auqué, Valentí Almirall, Ildefons Cerdà, Albert Camps, Antoni Carné, Francesc Company, Joaquim Dachs, Frederic Jordà, Narcís Monturiol, Ciril Montserrat, Antonio Mola, Josep Planas, Joan Pla i Mas, Pau Pallós, Conrad Roure, Josep Roca i Roca, Francesc Sunyer i Capdevila (menor), Joan Tutau, Josep Me Vallès i Ribot i Manuel Wherle, *La Independencia* 21-12-1873, ed. matí.

del partit serà indestructible”, res no hi hauria a témer de la reacció ni caldria ja cercar l’ajut dels adversaris de la República per conjurar els perills que l’amençaven⁴²⁵.

A mesura que s’acostà el 2 de gener, dia de la reunió de l’Assamblea, les esperances posades en aquella unió dels republicans es van esvaïr de forma gairebé definitiva. Lluny d’acostar posicions, Castelar i Salmerón van aprofundir les seves diferències polítiques. El 4 de gener de 1874 va sortir la “Batallada” setmanal de *La Campana*, elaborada, és clar, els dies anteriors, mentre es desenvolupava encara la sessió de les Corts i hom esperava el seu desenllaç. En l’article principal, Roca reflexionava sobre la trajectòria del partit federal i dels seus líders des de l’adveniment de la República. “Dos de Janer!... fetxa fatal”, escrivia al començar, ignorant encara els esdeveniments que s’havien produït a Madrid, però expressant un fatal presentiment: “Plens d’ ànsia esperém los detalls: ab l’ ànsia mateixa ab que la mare espera noticias del fill de son cor, del fill que tè á lluytar en desesperada guerra. (...) Y sentim lo presentiment de que la República corra un perill de mort (...)”. Per a Roca, com ja havia manifestat diverses vegades a *La Independencia*, la República Federal es trobava en aquella fatídica situació a causa dels fatals errors comesos pels mateixos republicans, més que per la conjunció d’enemichs que s’aplegaven contra ella, “cap d’ ells prou poderòs per véncen’ns”. Els republicans, en la seva visió, eren l’emanació del poble, d’ell rebien el suport i la força. Per això, “Si ab un cop de forsa nostres enemichs nos la robessin, nos cabria encare l’ esperansa de rescatarla un dia ó altre: pera ferho contariam ab las aspiracions nobles y generosas del poble espanyol”. Però si, com semblava tristement evident a començaments de gener, eren els propis federals els responsables de l’esfondrament, “que l’ hi dirém al poble, (...) si al demanarli ausili, nos tirarà sempre á la cara ‘l crim d’ haverla assassinada”, es preguntava amargament el periodista terrassenc.

Els republicans no havien aconseguit escapar-se dels personalismes que havien minat tots els altres partits. Disposaven de quatre homes de gran vàlua en els quals havien dispositat grans il·lusions, “l’ un complement del altre, de tal modo que semblava impossible que ab quatre puntals semblants pogués caure la República”. Les notables qualitats morals, intel·lectuals i polítiques d’aquests homes eren una garantia per a tots els militants, “perque no suposavam may que poguessen dividirse y ferse una crua guerra, dividint al partit de que formavan part al mateix temps”. Qui, millor que ells, podia comprendre la necessitat d’unir esforços per salvar el règim republicà? Però “la miseria ha muntat tant amunt que nostres homes mes ilustres no s’ han pogut escapar de

⁴²⁵ *La Campana de Gràcia* 28-12-1873.

respirarla”. Al seu voltant s’havia llançat “una cohort tal d’aduladors, de famelichs y de perversos” que “de puntals qu’ eran de la República, s’ han tornat garrots ab que quatre malvats l’ assotan”.

A Figueras “se ‘l deixá aislat y no pogue sostenirse”, Pi havia patit la mateixa sort, mentre que Salmerón i Castelar, que “units constituïan la nostra última esperança”, feien palès que “entre ells hi media un abisme de dissensions, y ¡cas fatal! com mes s’aproxima l’obertura de l’ Assamblea, mes aquest abisme s’ aixampla y ’s profundisa”. Si aquella darrera esperança es frustrava, “que será de nosaltres?”, es preguntava Roca, “Que será de la República?...”.

“¡Ah! si nosaltres tinguéssim la millonéssima part de l’ inteligencia que tenen nostres homes mes il-lustres!...”, es lamentà el jove periodista. “No succehiria lo que ara succeheix”, la llibertat i l’honor del país “parlarian ab la véu nostra”, i qui es negués a escoltar-la “indigne fora de dirse republicá! indigne de anomenarse espanyol!”⁴²⁶.

⁴²⁶ “Dos de Janer”, *La Campana de Gràcia* 4-1-1874.

5. La República de 1874

Poc abans de la represa de les sessions de les Corts, en els darrers dies de 1873, Figueras, Pi i Margall i Salmerón van acordar l'adopció d'una posició conjunta en contra de la política seguida per Castelar. Després del fracàs d'una reunió d'última hora entre el cap del Poder Executiu i Salmerón, i plantejada la qüestió de confiança a la Cambra, el resultat de la votació significà la derrota de Castelar (119 vots en contra per 101 a favor) i la dimissió del govern que encapçalava. L'única sortida possible en aquella conjuntura era la formació d'un govern recolzat pel centre i l'esquerra de l'Assemblea, i, quan els diputats es disposaven a emetre els seus vots, el general Pavía, capità general de Madrid, va fer irrompre tropes a l'hemicicle i va ordenar el desallotjament del local. El 8 de gener de 1874 foren dissoltes les Corts constituents, consumant la liquidació de la República Federal.

Si els federals oposaren escassa resistència a Madrid (la seva milícia, integrada per prop de sis mil homes, no va reaccionar⁴²⁷), Barcelona fou escenari de durs combats, especialment Sarrià, on es va fer forta una partida dirigida pel Xic de les Barraquetes. De la intensitat dels enfrontaments ens en pot donar una mostra una carta que Ramon Picó va escriure a Tomàs Forteza en la qual li traslladà la profunda impressió que li causaren aquells esdeveniments:

“Des de dijous proxim passat, dia 8, fins ara, pot dirse que no hi ha hagut dia sense esglays, espants y corregudes; y no seria res aixó si la sanch no hagués corregut mes d'un pich pe 'ls carrers de la ciutat. ¡Quins dias mes trists qu'hem passat! Del dia 8 d'aquet mes me'n recordaré mentres visca. Mentres pe 'l carrer del Carme, ahont visc, hi havia un foch horrorós entre tropa y paisans y queyan morts y ferits d'una part y altre (...) [explica després que ell quedà atrapat en l'edifici en què treballava i no pogué anar a casa seva fins l'endemà al matí, mentre ja a la matinada intentà anar-hi, trobant-se amb “les patrulles que trescaven per los altres carrers hont no hi havia hagut foch” i després d'haver sentit alguna descàrrega de fuselleria]. Diumenge proxim passat tornavem á tenir morts á la Rambla, mentres l'artilleria destruía el poble de Sarriá ahont s'havian fet forts els republicans movilitzats que s'havian girat contre 'l Govern actual. Cinch homens quedaren estirats á la Rambla de les Flors, y Barcelona torná á quedar deserta: com se temía un nou alsament dins la ciutat y se sabia que ademés del foch que hi havia á Sarriá, se feyan barricades á la vila de Gracia, la força que havia quedat aquí dins prengué posicions per les boques de carré y devant de Ataraçanes s'hi posaren no se quants canons ab la metxa encesa.

Després de tot aixó y com á tristíssim epílech d'aquests dies de lluyta de germans contra germans 'm vist l'enterro, primer de deu militars morts á Sans y á Barcelona

⁴²⁷ C. A. M. Hennesy, “La República Federal...”, op. cit, pàg. 242.

el dia 8, y después de quinze mes morts á Sarriá diumenje passat. May havia vist tantes caixes de mort plegades fent via al cementiri: feya horror y pena de mirar!”⁴²⁸.

La situació encetada pel cop d'estat de Pavía va concloure amb la Restauració borbònica a finals d'any. El gener de 1874, però, no semblava el corol·lari inevitable d'aquell acte de força. De fet, semblaven possibles altres sortides polítiques: una República unitària regida per la Constitució de 1869, un cop eliminades les seves referències monàrquiques; una República autoritària, amb Serrano jugant un paper semblant al de Mac Mahon a França, i, finalment, el restabliment de la monarquia. Diversos factors, però, decantaren la balança envers la solució alfonsina. En primer lloc cal considerar el paper cada cop més important desenvolupat pels militars, incrementat per la continuació i intensificació de les guerres cubana i carlina. El règim de 1874 va prosseguir, a més gran escala encara, la política de nomenaments de generals hostils als republicans (i de declarades simpaties alfonsines alguns) seguida per Castelar. Els generals Concha i Martínez Campos van estar així al costat de Serrano en la campanya que culminà amb el trencament del setge de Bilbao. En segon lloc, els dirigents de 1874 no van aconseguir articular una base social al seu entorn. El suport que podien haver obtingut en un primer moment de sectors de les classes altes no identificades amb l'alfonsisme, de certs sectors de la burgesia liberal i d'elements de les professions liberals es va anar esvaint, i ni Serrano ni Sagasta volien jugar la carta d'un suport popular que no havien tingut mai. El retorn a 1869 es va demostrar impossible després del trencament de la coalició formada després del cop de Pavía, que comportà la sortida dels radicals del govern. El creixent poder adquirit per Sagasta (únic personatge que formà part de tots els governs del període) va anar correlacionat amb la debilitació del caràcter republicà del règim. La persistent penetració alfonsina a l'exèrcit i el suport de les capes aristocràtiques i de les elits econòmiques va oferir una sòlida base a la restauració monàrquica enfront de l'esgotament que presentava el sistema bastit després del 3 de gener. En el moment de produir-se el pronunciament de Martínez Campos, ni Sagasta ni Serrano, els homes forts de la República de 1874, intentaren fer-hi front, sobretot a causa de la feblesa dels suports amb què comptaven tant a la societat civil com a l'exèrcit⁴²⁹.

⁴²⁸ Correspondència Picó-Forteza: Biblioteca de Catalunya, Ms. 2069, 107 cartes de Ramon Picó i Campanar a Tomàs Forteza. Carta n° 19, datada a Barcelona 15-1-1874.

⁴²⁹ “1874: la república interina. Entre la indefinición y la consolidación del proyecto canovista”, a Ángel Bahamonde i Jesús A. Martínez, “Historia de España Siglo XIX”, Madrid, Càtedra, 1998; Julián Toro, “La

Roca i Roca, que ja havia llançat a finals de 1873 insistents crits d'alarma respecte de la deriva que prenia la situació de la República Federal, va encaixar amb consternació aquella abrupta fi del somni federal. Passat l'impacte inicial, reflexionà sobre les causes de la caiguda de la Federal des de les pàgines de *La Campana de Gràcia*, atribuint-la sobretot a les dissensions entre els republicans, sense renunciar, però, a les idees per les quals havia lluitat des de 1868. La idea federal estava encara ben viva en la seva ment, però calia recompondre el partit republicà. Dels esdeveniments de 1873, però també de la trajectòria del republicanisme federal en els anys anteriors, en va extreure la necessitat d'estructurar un partit disciplinat, sense dissensions internes, amb una direcció decidida que perseguís uns objectius clars. I això implicava deixar anar llast, desfent-se de tots aquells elements que havien promogut accions completament al marge de la direcció del PRDF, des dels aixecaments cantonalistes fins als intents de proclamar l'Estat Català. Només purificant-se d'aquesta manera podria el federalisme aspirar a recuperar la missió històrica que Roca li atribuïa, la de ser l'instrument de les classes populars en les seves aspiracions.

En el context d'anorreament que seguí al cop de Pavía, el manteniment de la República, ni que fos de nom, fou valorat per Roca com una feble esperança de cara al futur, en aquell compàs d'espera a què obligava la reconstitució del partit federal abans d'estar en condicions de tornar de nou al poder. Roca va veure així amb un cert alleujament les mesures que semblaven tendir a consolidar la República en el decurs del primer terç de 1874. Planava sobre aquell règim l'amenaça alfonsina, i, sobretot, el perill letal que significava el carlisme. El periodista terrassenc, sense menystenir la creixent activitat dels partidaris del retorn de la monarquia borbònica, considerà la insurrecció carlina com l'enemic fonamental, amb força i determinació suficients per tornar a imposar l'absolutisme a Espanya. La lluita contra els carlins fou doncs una de les seves principals obsessions al llarg de 1874, a la qual contribuí intensament des de totes les publicacions que dirigí o en què col·laborà, a *La Campana de Gràcia*, a *Lo Ponton* reaparegut durant uns mesos, a *La Esquella* novament substituïda de la suspesa *Campana* i fins i tot arribant a crear, juntament amb López Bernagosi, un setmanari íntegrament dedicat a aquella guerra, *El Cañón Krupp*.

República unitaria de 1874: el <<acto>> del 3 de enero y sus consecuencias políticas”, a “Espanya, 1868-1874. Nuevos enfoques sobre el Sexenio Democrático”, Rafael Serrano García (dir.), Junta de Castilla y León, 2002.

Davant la caiguda de la República Federal: la reacció de Roca i Roca

El cop de Pavía no va sobrevenir per a Roca com un raig en cel serè, però significà indubtablement un shock. Ho va reflectir en la batallada 198 de *La Campana*, l'onze de gener. La il·lustració de la portada ja era prou expressiva: una ploma d'au i una de tinta lligades (emmordaçades) amb un llaç negre i amb la llegenda “¡¡¡.....!!!”. A l'interior, Roca i Roca reflexionava sobre la caiguda dels federals, titulant l'article de forma significativa “Un cástich”. Conseqüent amb els judicis que havia expressat en el decurs dels mesos anteriors, atribuïa la causa de la caiguda, que, en aquells moments qualificà de “mort” de la República Federal espanyola, a les divisions internes dels republicans, a “l'esperit de fraccionament, la passió miserable y mesquina”, les ambicions desmesurades d'uns, la manca de sentit polític d'altres, “l'afany de devorarnos mútuament”. “No han sigut las bayonetas de ‘n Pavía, tant com las nostras miserias –escrivia Roca- lo que ‘ns han donat lo cop de gracia”. Fent una ullada retrospectiva als darrers mesos, recordava els crits d'alarma que havia llançat advertint del perill que representava per a la República la falta d'entesa entre els líders republicans, l'esmicolament de la majoria de l'Assemblea, la paràlisi que se'n derivaria. Feia notar els desacords que havia manifestat respecte a algunes de les mesures que havia adoptat Castelar, per considerar-les perilloses en la situació en què es trobava la República. Partidari del restabliment de la disciplina en l'exèrcit, no podia aprovar però “la disciplina monárquica que havia restablert en Castelar”. La benevolència envers els radicals i altres elements monàrquics liberals que Roca propugnava “no era pas l'importancia que en Castelar los dava”. I en la qüestió dels bisbes, el periodista terrassenc ja havia predit que aquells prelats “confirmarien á la pobre República”. Però malgrat aquestes crítiques a la política de Castelar, Roca s'adonava que hi havia en joc quelcom més important que unes mesures que considerava equivocades: es tractava de la salvació de la República. “¿Com havíam nosaltres d'anar contra en Castelar –es preguntava Roca–, en aquells moments, en que véyam que la sèva cayguda era la cayguda de la República?”. Perquè, a aquelles alçades, la lluita pel poder amb prou feines amagava “la miseria y l'ambició” d'aquells republicans que únicament volien la caiguda de Castelar per ocupar el seu lloc i satisfer “lo inmoderat desitj (...) de disfrutar del presupuesto” i Roca no estava disposat a permetre que “aquesta gangrena s'estengués pèl cos de la República”.

Ara que els soldats de Pavía havien acabat amb “l’espresió de la voluntat del poble”, quan “quedava bronzint sobre las galdas de tot republicá honrat y amant de sas ideas” la “ignominiosa bofetada” que els havien clavat, Roca advocava per la reflexió i la reconciliació entre els republicans, superant les recriminacions que els diversos actors poguessin fer-se els uns als altres. Constatava amb resignació la indiferència gairebé general que havia mostrat el poble a l’acció de força de Pavía, reconeixent que els mateixos federals havien contribuït més que ningú a generar aquell estat d’ànim:

“Y si es cert que las massas populares han vist ab estupor lo que ha passat, y la sanch no ‘ls ha muntat al cap com en altres cassos hauria succehit, no es menos cert també que la nostra conducta desatentada es l’única que tè la culpa de que ‘l poble haja caygut en lo mes cruel fastidi”.

Però malgrat tots els errors comesos, malgrat totes les expectatives frustrades, Roca es negava a creure que allò fos el final, tot i que en la seva ment es generaven dubtes sobre la representativitat que els republicans s’havien atribuït fins llavors envers aquell “poble” i la tasca gairebé messiànica que es creien legitimats a realitzar en benefici seu, cosa que el movia a entonar un *mea culpa* en nom del partit. “Si es cert que representem una idea noble y gran –reflexionava amb certa amargura- (...); si es cert que ‘l poble espera de nostres principis una redenció que cap mes causa pot donarli (...) reconeixém lealment les nostres faltas, no ‘ns las tirém pas en cara y perdonémnoslas, sempre que ‘l noble desitj d’esmena vaja amb nosaltres”⁴³⁰.

Durant les setmanes posteriors, Roca continuà les seves reflexions sobre el fracàs dels federals. No renunciava, en aquells moments, a cap dels principis que havia abraçat des de 1868, “estimém l’ idea per l’idea y la defensarém ab la mateixa decisió, ab la mateixa constancia, tant en la desgracia com en la prosperitat”. No era el moment de desanimar-se, sinó de preparar-se per tornar al poder del qual acabaven de ser expulsats. Si en poc més de quatre anys “aixecárem les bases del partit y triumfarem”, raonava, de cap manera era inversemblant que triguessin pocs anys a recuperar-se i tornar a governar. Ara bé, una de les principals conseqüències que extreia de l’experiència de 1873 era la necessitat de depurar el partit d’aquells elements que havien provocat la seva divisió i havien acabat per arruinar-lo. S’havien de desfer d’aquells ambiciosos que únicament volien la República per llançar-se sobre les nòmines dels càrrecs públics. Havien d’allunyar definitivament del seu si a aquells que després del 3 de gener s’havien separat del partit “sacrificant las conviccions que deyan professar, á malehidas

⁴³⁰ “Un cástich”, *La Campana de Gràcia* 11-1-1874.

mesquinas conveniències”. Havien d’expulsar a tots aquells que, arborant la bandera del radicalisme, “ab las sevas extravagancies no buscavan mes que seduhir al pobre poble”, amb l’únic resultat d’abocar-lo al cantonalisme, i “obrir al cor de la República una mortal ferida”. S’havien de deslliurar de tots aquells que perturbessin la marxa ordenada del partit, que, provocant divisions internes, l’aflebiïen, fent involuntàriament el joc als seus enemics. Després de la purga que propugnava, que no era novetat entre els federals benèvolos (quan Roca deïa que “mes val ser pochos y bons que molts y mal avinguts” reprenia opinions ja expressades a *La Independencia*, per exemple arran dels fets d’El Ferrol), qüestionava el paper dels líders republicans. Els animava a deixar de banda per sempre les rivalitats personals, massa sovint camuflades de diferències polítiques, i a esmerçar els seus esforços en benefici únicament del partit, que, al capdavant, els hi havia atorgat tot el prestigi de què gaudien. Roca considerava que el partit estava per damunt dels seus “gefes naturals”, i que “ ’l partit governa, la majoria dels homes honrats disposa”, i l’actuació dels líders havia de basar-se en dur a terme el que decidís aquesta majoria, i amb més zel aquells que més dissentissin de l’opinió majoritària, donant així “una prova del seu patriotisme, y un exemple de la seva lealtat”⁴³¹.

Aquell “cástich ineludible” que s’havia abatut sobre els republicans federals els havia col·locat en una posició que Roca qualificà de “violenta”. Per una banda, continuaven essent irreconciliables enemics dels carlins, “los durém lo mateix encono, la mateixa sanya”, però precisament això “fá que ‘ns vejém al costat dels homes mateixos que en los tres de Janer varen treure ‘ns del temple de la lley”, ja que Serrano i el seu govern estaven igualment forçats a lluitar contra la rebel·lió absolutista. “Aquest –escrivia Roca– es lo major cástich que podia cábre ‘ns”, però no tenien altre remei que acceptar-lo amb resignació, perquè “en tractant de carlins, ni ‘ns ha de ser permés favorirlos ab un sol pensament, quan menos ab un acte qualsevol”. Això no equivalia a oblidar totes les agressions que els republicans havien sofert a mans dels homes de la nova situació, però el moment polític exigia cautel i prudència. “Ara si poguéssim parlar com cal, nos entretindriam pintant los cruels martiris que en Catalunya ha rebut aquests últims dias la causa liberal”, deïa el periodista terrassenc, però també sabia que “qui mes qui menos” coneixia “fins ahont han arribat ja los nostres sufriments”. No era, tanmateix, el moment de “deixarnos abatre”. Aquell estat de coses no podia durar. Les atrocitats comeses pels carlins, “aquesta aberració cruel y sangrienta”, no podien continuar. De totes aquelles dures proves, afirmava Roca, en sorgiria “un poble templat al foch y al dolor dels

⁴³¹ “Are com avants: demá com sempre”, *La Campana de Gràcia* 18-1-1874.

mateixos martiris, d'ànima indomable", que recolliria la victòria amb la satisfacció d'haver-la sabut merèixer "tant ab los seus actes, ab la seva heròica paciència y constancia entre mitj de la adversitat"⁴³².

El cop de Pavía havia derribat la República Federal, però el règim instal·lat en el poder continuava essent republicà, almenys de nom. *La Campana* va reflectir els profunds recels que aquesta situació li feia sentir a la portada del número del 8 de febrer. El dibuix representava el casament de la República, representada per la clàssica imatge d'una dona, que es tapava la cara, compungida, amb el general Serrano, agafats de braçet. Al darrera dels nuvis apareixia en Sagasta, amb el seu característic tupè i un somriure ben ampli. El títol era ben expressiu: "Un casament fet per força". A baix de la caricatura es podia llegir: "Durará fins... que s' acabi."

Com molts federals, Roca es va aferrar a l'esperança que, malgrat la difícil situació (continuava la guerra contra els carlins, els alfonsins maldaven per imposar una restauració monàrquica i els homes en el poder vacil·lavan respecte de la línia a seguir), aquella República sense continguts es mantingués fins a una futura represa del poder per part d'uns federals regenerats. Així, quan Serrano fou confirmat mitjançant un decret en la presidència del Poder executiu de la República, Roca interpretà el fet com una confirmació de la voluntat d'afermar una forma de govern que, si bé no podia satisfer als republicans federals, representava la salvaguarda de qualsevol intent de retrocés en sentit monàrquic (liberal o, pitjor encara, absolutista si els carlins s'imposaven). No es feia il·lusions sobre les intencions vertaderes dels homes del 3 de gener, però considerava que els federals no podien deixar de copsar les oportunitats que aquella situació els oferia. Després de tot, si els vencedors de la jornada del 3 de gener haguessin volgut, no haurien tingut dificultats en restaurat en el tron al fill d'Isabel II. Però aquells que l'havien derrocat no podien tornar enrere sense penedir-se del seu error, i menys encara esperar benevolència del Borbons, que arrossegaven un profund ressentiment envers ells. El seu propi interès, per tant, els imposava l'adopció de la forma republicana. Era una República governada per homes que mai no havien tingut cap vel·leitat republicana, certament, no era ni de bon tros l'ideal dels federals, però seria, creia llavors Roca, "una barrera formidable contra la restauració de la monarquia". En una d'aquelles metàforas que emprava per fer les seves idees entenedores a la gent corrent, aquella República de Serrano "será la llanxeta que entre-

⁴³² "La Passió", *La Campana de Gràcia* 28-3-1874.

mitj de las onadas tempestuosas nos durá á port, á pesar de que nostra impericia hagués produhit lo naufragi de aquell gran vaixell anomenat república democrática federal”⁴³³.

En el decurs de la primavera de 1874, Roca es refermà en la seva confiança en el manteniment de la República per part d’aquells que ocupaven el poder, enfrontats com estaven al perill letal que representava per a tots els liberals la insurrecció carlina. Les victòries obtingudes al Nord a finals d’Abril el portaren a l’exaltació de l’esperit republicà en aquell exèrcit que lluitava aferrissadament contra els absolutistes. “Al crit formidable de <<¡Viva la República!>> -escrivia a *La Campana*- coronan nostras valents soldats las montanyas de Viscaya, arreballant á cops de bayoneta las trincheras enemigas”. Malgrat totes les desgràcies que s’havien abatut sobre el país en aquells darrers mesos, Roca albiraba la llum al final del túnel i expressava l’esperança que la idea republicana “ ’s mostri com sempre plena de vida, immortal com sempre”. Feia un encès elogi als combatents de l’exèrcit de la República que “sellan ab la sanch de las sèvas venas l’amor que li portan y ’s fan matar per ella” onejant la bandera de la nació “que és la bandera de la República”. En la seva visió aquella lluita oposava les forces del progrés amb el retorn al passat més negre: “ó la República ó don Carlos: ó la llibertat ó l’absolutisme: ó la civilització ó ‘l *Sant Ofici* !”. Per això saludava aquelles victòries d’uns soldats que defensaven la “llibertat republicana” i qualificava l’exèrcit de “vanguardia del partit republicà”. L’embolcall dels principis republicans “que nosaltres hem guardat incólume” esdevenia ara “l’amparo de tots los lliberals de fé” contra la irrupció d’uns “fanátichs” que pretenien instaurar per la força una reacció “clerical y salvatge”, irrupció en la qual els mateixos republicans no estaven exempts de culpa a causa de “nostras faltas”, “nostras passions”, “nostra ceguera imperdonable”. En l’actitud d’un Serrano, d’un Topete, “posant-se temerariament al frente de las forsas”, veia Roca aquell agermanament davant l’enemic comú que havia de fer oblidar els passats enfrontaments dintre de la llibertat que només la República garantia ⁴³⁴.

La nova etapa de *Lo Ponton*

Si Roca reflexionà des de les pàgines de *La Campana de Gràcia* sobre l’ensulsiada que va seguir al cop de Pavía, examinant els errors comesos pels republicans en el decurs dels mesos en què ocuparen el poder, i manifestant la seva esperança en el

⁴³³ “Oportunitats”, *La Campana de Gràcia* 8-3-1874.

⁴³⁴ “¡Viva la República!”, *La Campana de Gràcia* 5-4-1874.

manteniment de la República per part d'aquells que ara la dirigien, no per això va renunciar a llançar les seves molestes picadures de mosquit contra els que havien liquidat la República Federal. Així, el 25 de gener de 1874, juntament amb Rossend Arús, va tornar a fer sortir a la llum *Lo Ponton*. Arús exercí la funció de director i, segurament, va finançar el setmanari, a més de signar algun dels escrits amb les lletres "A. y A.", que ja havia emprat en altres publicacions. Ferm i actiu maçó, fou ell, amb tota probabilitat, l'autor dels articles sobre la Maçoneria que van aparèixer als darrers números de la revista⁴³⁵. Tanmateix, l'estructura del setmanari i el to general dels articles són molt similars, en línees generals, als del *Ponton* de 1870. La similitud de diversos articles amb escrits apareguts simultàniament a *La Campana de Gràcia* ens inclinen a pensar que Roca tornà a ser, com quatre anys abans, la peça fonamental de la publicació, i creiem que li podem atribuir l'autoria de gran part dels textos del setmanari⁴³⁶.

En el primer número d'aquella segona etapa Arús i Roca varen expressar els propòsits de la nova publicació en un article inicial que duia l'encapçalament de "CRIDA, que be pot dirsen prospecte", llançant ja llavors les primeres andanades contra els personatges de la nova situació. Igual que el 1870-1871, estava escrit en català, "lo que prova que á clar no 'l guanya ni 'l transparent vel que densà la brometa que dins de Cádiz varen jugar en Topete y comparsa, tapa la pura é inmaculada honra d'Espanya". L'elaboració del setmanari corria a càrrec d' "uns xicots molt trempats y mes valents que en Gaminde quant no hi ha febre groga, per lo tant no hi ha cuidado que la por de ser forsosos inquilinos d'aquell barcot tocayo del periódic, los fassi dessistir de dir cada veritat, capás fins d'erissar los cabells del inconmensurable tupé del celebérrim Sagasta que per fortuna dels espanyols, torna á ser avuy dels que remenan l' olla".

La seva tendència política quedava clara des del primer moment: "La monarquia ni en pintura". *Lo Ponton*, que en aquesta segona etapa duia el sotstítol de "Periódich mes

⁴³⁵ Jordi Galofré, "Rossend Arús i Arderiu (1845-1891)", Ajuntament de Barcelona, Col·lecció Gent de la Casa Gran, Barcelona, 1989, pàg. 69, i, del mateix autor, "Rosend Arús i Arderiu (1845-1891): fill de la seva època", a *L'Avenç* núm. 154, desembre de 1991. Arús apareix també com a director de *Lo Ponton* en la llista de persones que participen en la subscripció "para allegar recursos con que ayudar al Gobierno de la República para concluir la Guerra Civil" publicada a *La Independencia* 5-4-1874, ed. matí (hi contribueix amb 500 rals).

⁴³⁶ Els escrits signats "A. y A." (Arús i Arderiu) són "Epigramas" (poesies curtes). La resta del material publicat a *Lo Ponton* no duu signatura, tret d'alguns escrits breus i certs "Epigramas", la majoria signats amb pseudònim (com passava també a *La Campana*), igual que les endevinalles, "trenca-caps" jeroglífics i xarades. El gruix del setmanari (els articles i les seccions d'intencionalitat més clarament política) presenta moltes similituds amb els escrits de *La Campana*, per la qual cosa pensem que Roca en fou el principal autor.

roig que Judas”, defensava el “govern del poble per el poble”. La justificació del sotstítol era explicada d’aquesta manera:

“A n’el que canta las veritats y fa la bona propaganda li dihuen demagogo y vermell, com qu’ el diari no pensa callar, ni menos renegar dels seus principis, serà, no vermell, sino roig, mes roig que la barba y perruca que porta sempre l’actor encarregat del paper de Judas en la Passió; pero no traydor com aqueix personatge, sino fiel com l’acer á la ma que l’empunya”.

La publicació s’obria a “tots lo que vulguin colaborarhi”, i tot el material obra dels redactors, especificava el prospecte, “no portará cap firma, porque molt be diu una frase francesa: <<Que á la cosa no hi fa res lo nom.>>”. La intenció era publicar-lo cada dissabte “á menos que circunstancias graves ho privin”, i, si el favor dels seus lectors ho justificués, “á las horas se publicará dos cops á la semana”. El preu era el mateix del primer *Ponton*, dos quartos. El gravat que obria els exemplars era igual que el de 1870, el vaixell que servia de presó cremant darrera d’un altre, però, significativament, ja no hi figurava la llegenda “29 de Setembre / Llibertat / Himne de Riego” que lluia al damunt de les dues naus.

En aquell primer número, Roca, en un article que duia el títol de “Ponton”, resseguia els esdeveniments ocorreguts des de la setembrina fins al 3 de gener, prenent com a fil conductor els diversos pontons que els règims que s’havien succeït havien instal·lat, com a termòmetre de la repressió i de les falses promeses dels governants. Així, el setembre de 1868, “lo poble ab aqueixa intuició que li es propia, ab aquell marvellós instint que sempre l’acompanya”, s’havia apressat a “convertir en cendra aquells ominosos padrons de ignominia”, rebutjant els oferiments de la burgesia, “los trenta cinch mil duros que la codicia judaica dels burgesos” li presentava. Però, un cop esvait el fum de l’incendi, “els mateixos homes que tal volta foren los primers en aplicar la incendiaria teya en la inmunda nau” van convertir en pressó un altre vaixell, que “per mes befa, per mes irrisió portava un nom qu’ es la sintesis del progrès, lo nom de la civilizadora Europa”. Dos anys de repressió, d’arbitrarietats, d’existència d’aquell ponton evidenciaren “lo que valian aquells homens a n’ els que el poble venerava”. La monarquia amadeuista no va aconseguir arrelar, i va caure “á la petita bufada de la indiferencia, qu’ el poble li llenca a la cara”. Llavors “s’ establí lo veritable govern de la llibertat” amb la proclamació de la República. I, en clar contrast amb els governs que la precediren, va cessar tota mena de repressió, “cap violencia se usá contra los enemichs” i “sense cremarlos desapareixeren los pontons”. Tanmateix, aquesta nova atmosfera de llibertat fou aprofitada perquè “a la llum del dia á la segura, se afilessin las bayonetas

que al tres de jener devian á mansalva desgarrar lo pit de la República espanyola”. Després de la caiguda de la Federal, perdudes pràcticament totes les conquestes de la Revolució, s’instal·lava de nou la repressió, i “torna á desempenyar lo primer paper la ma de ferro; ve com qui diu á ser lo protagonista, lo tristement célebre Ponton”. Tots els esforços esmerçats pel poble en aquells anys s’havien revelat inútils, ara “es desenganyará una vegada mes”, veient que “va perdre miserablement el temps” cremant l’anterior pontó, i se n’acabaria de convèncer quan es trobés empresonat al nou vaixell-pressó, perquè “es facil que practicamente pugui saver la distancia que existeix desde la porta de la Pau fins allá ahont dins del port mansament, se balandreja”.

L’estructura del setmanari era similar a la de la seva primera etapa, encara que va anar variant en els diferents números que es van publicar. La principal diferència fou la inserció de dibuixos, generalment a la primera plana, cosa que succeí a partir del tercer lliurament. Sovint hi havia un article de fons, tot i que sempre sense signatura, a diferència del “Mossèn Borra” de quatre anys abans. Seguien diverses seccions d’escrits breus, amb els títols de “Galeta”, “Monjetas” o “Patatas”, en lloc del “Ranxo” (i “Mes ranxo per variá”) del primer *Ponton*. Hi havia també una secció de “Telégramas”, encara que molt menys extensa, i es reprenia l’apartat de la cartellera teatral, ara amb l’encapçalament d’ “Espectacles” (en lloc de “Diversions públiques”), conservant la contraposició del “Teatre Real” i del “Teatre del Poble”. L’apartat d’ “Aquelles frases” tenia el seu equivalent amb els “Dialechs que han fet lo gasto de la semana”. Com a variacions, s’introduïa la secció titulada “Calderada”, que comprenia solts breus que anaven des d’una “Crónica de la capital” (Barcelona, centrada en l’ajuntament) i “Correu Nacional” (procedent de Madrid), a “Pérdua”, “Avisos” i “Trovés”. A “Sigrons” es publicaren poesies humorístiques breus adreçades a diversos personatges-típus (“A un tender”, “A un corredor que te ideas alfonsinas”, “A un monarquich que té paper del Estat”) escrites per “Un amich nostre qu’ es com nosaltres dels que han perdut”, que conservava l’hàbit de felicitar a primers d’any “á los seus amichs, imitant la costum, establerta en França” amb aquestes composicions. A partir del segon número va començar un seguit d’extensos articles irònics amb el títol “Un Jeremias poruch”, adreçats a Roque Barcia, en resposta a l’escrit que el líder intransigent publicà al diari madrileny *La Correspondencia de España* sobre la seva participació en el Cantó de Cartagena.

Lo Ponton de 1874 va tenir com a blanc dels seus enverinats dards, com no podia ser d’altra manera, aquells que s’havien instal·lat en el poder després del 3 de gener. Aquell

dia havien tocat campanades de mort per la democràcia, simbolitzada en el sufragi universal, com testimoniava una de les “Calderades” del primer número: “Anuncis mortuoris/ El sufragi universal, ha mort víctima d’ un cop de sabre, lo dia 3 de janer d’aquest any, (P. P. S. R.) Se fa saver a tots los parents amichs y coneguts y ab la deguda oportunitat se ‘ls comunicará quant se verifiquin les exequias”. El manteniment de la República com a forma de govern, amb gent com Sagasta ocupant novament els despatxos dels ministeris de Madrid, no semblava tenir moltes perspectives de futur, com deixava clara una de les “Troves” de la mateixa secció: “En Serrano, Sagasta, Balaguer y Companyia han trovat una República que no saven que ferne, els que l’hagin perduda que la demanin; se entregará sens necessitat de donar las senyas”. Les tendències monàrquiques de la gran majoria d’aquests homes feien que aquell règim encapçalat per Serrano semblés una monarquia amb aparença de República, esperant només el moment oportú per eliminar qualsevol vestigi del règim instaurat l’onze de febrer. Així ho va reflectir la caricatura de la portada del número 5, el significat de la qual era explicat a l’article “Cuaresma”. Es tractava d’una comparsa

“formada per una dona y quatre homens. La Monarquia va disfressada de República y al capdavant de una canya hi te penjada per medi d’ un fil una corona, ab un bastonet va pegantli cops perque trontillantse no puguen agafarla quatre ximpls disfressats d’ homes d’ enteniment que ab un pam de boca l’ esperan. Y ‘ls autors mentrestant s’ están amagadets per donar lo cop quan siga l’hora”.

Malgrat tot, *Lo Ponton* expressava la seva confiança en el poder del poble per desbaratar els intents de restauració monàrquica:

“Aixó com á broma de Carnaval podria pasar; mes en serio no ‘ls hi sortirà be, perque tothom sap que la sortida de la Cuaresma es la fi de las máscaras; per lo tant quant intentin que llensi lo manto republicá la senyora Monarquía y agafi lo ceptre y demás adminiculs que li son propis, llavors descorrentse la cortina de la veritat, se ‘ls apareixerá la verdadera República, que callada ha permanescut á pesar dels insults dels que ha estat víctima resignada per no agravar la situació dels seus defensors, y com la Cuaresma á las máscaras els hi dirá:

Prou ensarronada; las máscaras per carnestoltas”.

Les mesures decretades pel nou govern, com l’augment de la càrrega impositiva a la ciutadania o la reinstauració de la redempció en metàl·lic per evitar el reclutament dels joves (que la República havia eliminat el 1873) foren també objecte de les atencions del setmanari. A més de dedicar-li alguns dels “Dialechs que han fet lo gasto...”, on es comparaven les moderades mesures recaptatòries establertes pel govern de Castelar amb les dels nou ministre d’Hisenda (en referència a l’emprèstit, “En Castelar no mes demanava dos trimestres y aquests volan tota l’ anualitat”) li dedicava l’anunci del

programa de la “Plassa de toros” inclòs també a les “Calderades”: “Se disposan grants corridas. Els toros serán de la ganaderia tant acreditada del senyor Contribuyent, els caballs de ‘n Requisa. Matará lo célebre Emprestit y rematará ab lo catxeta la popular Portas y finestras.- A son degut dia se donarán detalls”. Pel que fa a la discriminació que es tornava a instaurar en el reclutament, *Lo Ponton* llançava aquesta descàrrega:

“Si ‘ns pensavan que dos joves de vint anys l’un pobre y l’altra rich eran iguals devant la llei, s’ han equivocat de mitx a mitx.

Segons acort del actual govern, el primer te de donar la seva sanch per defensar la patria y el segon no deu donarla si dona cuartos.

Es dir que de l’ un á l’ altre hi ha una diferencia que en xifras rodonas munta á cinch cents duros”.

El retorn a les pràctiques clientelars tan emprades sota la monarquia també va tastar la ironia de Roca. Un dels solts de la secció “Correu Nacional” retratava els maneigs de Sagasta en els nomenaments de governadors civils: “En Sagasta j’ ha sortit de casa. Lo fer governadors costa mes del que sembla; es feina molt pesada”. I insistia en la qüestió en un altre número: “Ja están los gobernadores. Ara farem los generales. Quant s’acavin los destinos se diu si ‘s vendrá á pública subasta la Espanya”.

Un dels altres temes recurrents a *Lo Ponton* de 1874 fou (com ja havia succeït a la primera època) l’ajuntament de Barcelona, així com la Diputació provincial. L’alcalde i els regidors elegits el juliol de 1873 foren destituïts i Rius i Taluet, encapçalant un nou ajuntament compost de personal ex-progressista, tornà a ocupar el càrrec de batlle. El setmanari va reflectir així la instal·lació del nou consistori: “Ha pres possessió lo nou Ajuntament. / Els concejals nous tots son personas d’upa. / En Rius y Taulet ha lograt la seva, no deixa la vara”.

A més de dedicar les seves galeries a les dues corporacions, *Lo Ponton* es va erigir en altaveu de les irregularitats en què poguessin incórrer. En un dels seus números va informar de gran quantitat de cartes rebudes a la seva redacció, “verdaderas denuncias de fets altament graves que colocan en malíssim terreno a algunas individualitats, que per gracia de ‘ls que manan, s’assentan en los daurats sitials de ‘ls salons de Sant Jordi y del Concell de Cent”. Al tractar-se d’escrits anònims, el setmanari es negà a fer-los públics fins que els autors s’identifiquessin, comproment-se a fer-los sortir llavors a la llum, mantenint, això si, l’anonimat dels denunciants si ells així ho desitjaven. Les dues institucions, nomenades pels nous governants, no tenien cap legitimitat democràtica, no mereixien cap confiança i havien de ser estretament fiscalitzades pels ciutadans:

“La diputació y l’ ajuntament no ‘ls ha elegit lo poble; no dehuen son nombramet al sufragi; cap consideració nos han de mereixer. Ja que se nos imposan, ja que administren los bens comunals sens saber mereixen la plena confiança de los administrats; es precis no deixarlos d’ull, es necessari vigilarlos molt.

A n’ el poble, los que li arrebatan lo dret d’elecció, no podran may quitarli de que en veu alta espliqui el mal us qu’ es fassi dels seus bens.

Sobre el poder dels homens está la consciencia pública; á través del despotisme s’ obra pas la veritat”⁴³⁷.

La campanya de *Lo Ponton* contra l’ ajuntament de Rius i Taulet va arribar fins al punt de demanar-ne la destitució en un article en forma de comunicat que la redacció adreçà al capità general de Catalunya, Rafael Izquierdo, a començaments de març, en el seu número 7:

“Barcelona te la desgracia de ser administrada per una corporació anti-lliberal á totas llums; per una corporació que quant totas las de la península fan titánichs esforços a l’ objecte d’aprontar fons per combatrer al absolutisme, ella s’ entretnt en fer obrir iglesias, en treurer los bustos de la República del despatx del alcalde ... per una Corporació, en fí, per acabar, tant amiga dels capellans que ‘ls subvenciona totas las manifestacions católicas... Barcelona, la republicana barcelona, sofreix ab tota l’ ànima al veurer que les demás ciutats se li adelantan en aqueix alsament que deu acabar ab las sanguinarias hordas que la teocracia fomenta... En vostres mans lo remey se troba; fàcilment lograréu alsar lo sentiment públich en favor del esprit lliberal; si substituhiu lo actual ajuntament per un altre verdaderament popular, per un altre que respongui á son preclar amor á la llibertat del que tantas mostrars ne te donades... La forma de govern que al país regeix es la republicana: al treurer de los sitis comunals ahont estaban posats los bustos de la República se han colocats en actitud facciosa... [i per això el capità general, que ells han intentat de diverses maneres que no ocupés el càrrec a Catalunya, els ha de destituir “sense miraments”]... Penseu que á la destitució seguirán immediatament les quantiosas dádivas, los grans oferiments, que logrará de los barcelonins la nova corporació. Així, donchs, en nom de la llibertat seriament amenassada, ab atenció y respecte vos demana la destitució immediata del ajuntament de Barcelona. LA REDACCIÓN DE <<LO PONTON>>”⁴³⁸.

Roca també va aprofitar les pàgines de *Lo Ponton* per passar comptes amb antics correligionaris. Ja hem fet esment dels articles que van aparèixer amb el títol genrèric de “Un Jeremias poruch”. Roque Barcia, després de la caiguda del cantó de Cartagena, publicà a la premsa de Madrid un seguit d’articles autoexculpatoris en els quals renegà de les seves anteriors conviccions federalistes, buscant la indulgència dels nous governants per escapar a la repressió amb total impunitat. Els escrits de Barcia estaven redactats amb frases breus, moltes vegades d’una sola ratlla. *La Independencia* va reproduir la carta datada del 16 de gener, que contenia nombroses frases curtes

⁴³⁷ *Lo Ponton* 20-2-1874.

encapçalats per la paraula “Omití” (“Omití hablar de cuentas que no se han rendido”, “Omití hablar de incauciones que no se han explicado”) al costat d’altres d’aquest caire: “Si esta disolución fuera cantonalismo, me arrepentiría de ser cantonal”, “Si fuera República, me arrepentiría de ser republicano”. Roca va llançar un demolidor atac contra Barcia i, amb ell, contra els cantonalistes, responsables en bona part de la caiguda de la República Federal. Va procedir a ridiculitzar aquell girabanderes imitant el mateix estil emprat per Barcia en les seves cartes. Començà per mostrar com s’humiliava davant del nou poder, davant dels homes del 3 de gener, afirmant que s’havia alçat contra aquells mateixos a qui havia derribat el cop d’estat de Pavía: “Contra vosaltres no m’hi aixecat. / Jo combatia lo que vosaltres vareu fer desaparecer. / No som enemichs; som correligionaris. / (...) Vosaltres sou los favorecuts de la política. / Jo lo desheredat. / (...) Jo cantaré de plá. / Jo ‘m retractaré de tot. / Jo enrahonaré per las butxacas. / Jo m’ agenollaré. (...)”. Si es rebaixava d’aquesta manera, ell, que reconeixia ser un covard, era per obtenir el premi d’un salconduït mitjançant la confessió de la seva participació en la insurrecció cantonal: “Parlo per por; la por m’ ho fa dir (...). / Molts me preguntan. ¿Sent tan pusilánim perquè permaneixies en Cartagena? / Me repugna tenirho que dir, pero emprés lo camí de las confession, dech recorrel impávit. / (...) Perque al terme d’ell estan mas esperansas. / Veig allá ahont s’acaba, brillar hermós un salvo conducto (...)”. La *confessió* de Barcia s’iniciava amb la seva sortida de Madrid per començar un moviment separatista amb la convicció que “fora sacundat per tot Espanya”, sense necessitat de lluita: “Se m’figurava que per sortir amb la nostra bastaba que ho intentesim”. Però la raó que l’havia dut a aixecar-se contra el govern de la República Federal era la mera ambició. Enfurismat al veure que no podia obtenir cap càrrec, que no podia gaudir de la seva part del pastís del pressupost, havia anat a Cartagena amb l’esperança de satisfer les seves ànsies de poder: “Perque cap ministeri republicá de mi feya cas. / Perque de mí no ‘s recordavan. / Perque no se m’ havia dat ni una ambaixada. / Perque las engrunas del turró á mí no arrivavan. / (...) Veyent la ingratitud dels meus vaig fer alianza ab la rebelió (...)”. A Cartagena fou rebut “ab los brassos oberts”, entrant a formar part de la Junta cantonal: “Ja era dels que figuravan. / Ja era un dels caps. / Ja ‘m pasejava ab la importancia del qu’ es alguna cosa”. Però, contràriament a allò que s’havia figurat Barcia, “no eren tot flos y violes”, la rebel·lió no es va generalitzar (“Ningú nos secundá”), el govern va fer front a la insurrecció i va enviar tropes per sotmetre Cartagena. Des del moment en què començà

⁴³⁸ *Lo ponton* 10-3-1874.

el foc de les forces de la República contra aquella plaça forta “Ja no vaig assistir mes á cap mes sessió de la Junta”, preocupat únicament en salvar la pell, ja que “A mi me agrada lo paper de héroe sens esposició”. Els trets “M’ espantan molt”, hauria fugit si n’hagués tingut l’oportunitat, així que, en la impossibilitat de fer-ho, “Com qu’ era tant lo canguelo vaig buscar-me un cau”. Abandonant completament als seus companys que lluitaven a primera línia de foc, es va passar tot el setge en aquell cau, dormint. De vegades sentia una mena de mala consciència i creia escoltar crits de retret, sense que això fes canviar la seva ferma voluntat de no incórrer en cap risc inútil: “Devegadas me despertava ab sobressalt, creyent escoltar una veu que ‘m deya: <<no dormis; a las muralls tens d’estar, no aquí. Ets un cobart.>> Reposat del susto ‘m girava de l’altre cantó”. Res no alterà el son de Barcia fins el dia en què se li va presentar una visió que li va fer glaçar el cor: el fantasma de la República. Mirant-lo de fit a fit, mentre ell, paralitzat pel terror que experimentava, no podia articular ni una paraula, aquell fantasma li va dir: “So [sic, per sóc] la República; la república que has predicat tant de temps; la república que has popularisat ab los teus escrits; la república que asesinas ab ton obrar; la república que enterras entre las ruinas de Cartagena”. Mentre Barcia tremolava espantat “com la fulla al arbre”, una nova figura se li va aparèixer, una “esbelta matrona” que es posà al costat de la República. Era Espanya, vestida amb túnica groga i mantell vermell, que, adreçant-se al fantasma, va dir-li: “No perdis el temps República, el pobre no ‘t pot comprendre; no hi es tot. S. Boy l’ espera, ó Leganés qu’ es mes á la vora”. La República, mirant Barcia amb compassió, li va respondre: “Pobre Roch. (...) De cor lo planyo, a pesar del mal que m’ha fet”. Tot seguit, les dues aparicions s’allunyaren, deixant-lo imaginant-se ja tancat en una cel·la d’un manicomi, ell que s’havia espantat “fins savent que no era boix, sino que ho feya veurer”.

Refent-se del malson, el “Jeremias poruch” prosseguia la seva confessió expressant la certesa que va tenir des del primer moment que la resistència era impossible: “Ni per un moment vaig duptar de nostra derrota. (...) De soldat ningú ne volia ser, (...) De gefe tothom (...) A no ser los presidaris no hi havia qui disparés un fusell (...) A no ser ells, lo siti no dura tant”. Ridiculitzava cruelment la junta cantonalista (“La imbecilitat, la ineptitud de la Junta ocasionaren los mes grans desastres”), responsabilitzant-la dels descuits i “abandonos” que es van succeir al llarg del setge, entre ells el del bastió de l’Atalaya, però altres foren més greus, als ulls del Barcia de *Lo Ponton*: “Abandono lo deixarnos batrer. / Abandono lo tenir de sucumbir”, i, sobretot, “Abandono el no

cuydarse de mi”. No esmentava tots els “abandonos” comesos pels cantonalistes perquè “Lo dit per ell mateix s’explica. / Y aixó que encare callo molt, / Y lo que callo es lo mes bó”. Parfrasejant aquelles frases encapçalades per la parula “Omití” d’un dels escrits de Roque Barcia al qual ens hem referit abans, el Barcia / Jeremias demanava als hipotètics homes als quals feia aquestes confessions que es fessin càrrec “de lo que faix muixoini”: “De los abandonos que no mento. / De los abandonos que callo. / (...) Dels abandono que abandono. / Per sempre abandonats quedín”. Després d’aquesta lletania, acabada amb un “Amén” que Barcia traduïa “al alcans del poble”, “perque sàpiga lo que volem dir”, per “¡Aixís sia!”, apareixia, com en els articles anteriors, la indicació “Seguirá”, prometent per tant als lectors més *confessions* de la caricatura de l’excantonalista Barcia. Tanmateix, els següents números de *Lo Ponton* (que foren els dos darrers de la publicació) no van incloure cap més lliurament sobre el “Jeremias poruch”, que, en qualsevol cas, ja havia obtingut una considerable ració de sarcàstic verí des de les pàgines del setmanari de Roca⁴³⁹.

La guerra contra els carlins, encara que no ocupà a *Lo Ponton* l’espai que va merèixer a *La Campana de Gràcia*, no va deixar d’estar-hi present. L’article de fons del número 7 va analitzar la posició dels republicans després del 3 de gener en aquella lluita amb arguments molt similars a aquells que Roca exposà a l’article “Oportunitats”, publicat a *La Campana*. El revés experimentat per les tropes republicanes a començaments de març en la seva campanya per aixecar el setge de Bilbao fou el detonador perquè Roca exposés la seva posició respecte a la República encapçalada per Serrano i al capteniment dels republicans en el conflicte civil.

“Nostre lloch, lo lloch dels veritables republicans democrátichs federals, es avuy al costat dels que forman lo govern de la república espanyola”, declarava amb rotunditat. Alçat en armes un poderós partit disposat a acabar amb la llibertat, quan el govern “s’apresta pera destruhirlo”, no hi podia haver dubtes ni vacil·lacions en el camp republicà. Si “tontas suspitas” i “necis escrupols” allunyessin els republicans “del lloch que ‘l deber ‘ns mana”, abandonant la resta de forces liberals i contribuint a facilitar així la victòria dels carlins, “nostra mort fora inevitable”. Havia de pesar més la prevenció que sentien contra els homes que ocupaven el poder des del 3 de gener que “lo imminent del espantós perill que ‘ns amenassa”? No era “exagerada nostra susceptibilitat”? Al capdavall, si després d’haver acabat amb la República Federal, Pavía i els seus soldats

⁴³⁹ “Un Jeremias poruch”, *Lo Ponton* 1-2, 7-2, 14-2, 20-2 i 10-3-1874.

haguessin volgut instal·lar en el tron al fill de la reina derrocada el 1868, difícilment haurien trobat oposició en el país. Malgrat la gran desconfiança amb què els federals observaven el govern constituït després del cop d'Estat, tampoc podien tenir motius per recelar-ne: “Vensuts, aniquilats, nosaltres no teníam forsa pera privarlo de decantarse á la monarquía, y no obstant, no ho ha fet”. Més aviat semblava evolucionar en la línia de consolidació de la República, com creia detectar Roca arran del nomenament de Serrano com a President del Poder Executiu. Aquesta percepció no podia fer oblidar als republicans l'agressió de què havien estat víctimes, però no havien de menystenir aquella “trascendental resolució” presa pel gabinet ja que “tancant de cop las portas á la restauració borbónica, las deixa obertas de bat á bat pera que demá hi puguen passar nostres homes los republicans histórichs”. Roca, naturalment, no es feia il·lusions d'una sobtada professió de fe republicana per part de Serrano, però considerava que la consolidació de la situació republicana beneficiaria a la llarga als vençuts del 3 de gener: “Cas omís tenim de fer dels móvils que puguin haberlo guiat á pendrer semblant resolució. Siga ‘l despit, siga ‘l desengany, siga la ambició, nosaltres debem prescindirne; nosaltres som los favorecuts, nosaltres debem agrairho (...)”.

En aquesta conjuntura, els republicans no podien romandre passius davant l'amenaça carlina, havien de constituir l'avanguardia en aquell combat:

“Nostras forsas han de ser lo primer y mes numerós contingent en aqueixa creuhada que contra lo retrocés s'aixeca; no debem mirar la procedencia dels caudills que las comandin, sobre nostres escrupols polítichs hi están lo afiansament de la república, la salvació de la patria y la reconquesta de la llibertat”.

Però aquesta confluència d'objectius amb gent com Sagasta, Zavala i Serrano no implicava ni una transacció amb la seva línia política ni, molt menys encara, la renúncia a la idea federal: “República democrática federal ha sigut, es y será nostra bandera, per ella, per tant santa idea nostres cors alentan: ella es la que ‘ns anima, y á ella deurá nostra patria la seva regeneració”.

La guerra contra els carlins era un enfrontament entre el progrés i la reacció, una lluita a mort entre la llibertat i l'esclavatge. Ningú podia dubtar del caràcter d'aquell combat ni del capteniment dels republicans:

“Los camps quedan ben desembarasats. O ab els carlins, ó contra els carlins. Que á n' aqueix últim crit responguem tots com un sol home y contribuim ab nostre ajuda á privar l' entronisament del absolutisme que sería la desgracia de la patria, la perdua de la llibertat, lo botxorn de la historia y l' insult de la humanitat”.

I, quan finalment quedés definitivament esclafat l'absolutisme, en bona part gràcies als esforços i sacrificis dels republicans, arribaria el moment de fer triomfar el federalisme:

“llavors serà l' hora no cal duptarho de veure plantejat nostre ideal polítich, llavors obrintse pas entre los obstacles que la preocupació posi á son pas, com lo sol sos raigs envia a través l'azulat firmament, com la veritat brilla de la mentida á pesar, serà nostra idea 'l lábaro sant ahont se acullirá la Espanya en busca de pau, benandansa, prosperitat y progrés”⁴⁴⁰.

El febrer de 1874 les autoritats de Barcelona van decretar la prohibició de les lògies maçòniques existents a la capitat del Principat. *Lo Ponton* va reaccionar davant d'aquesta prohibició fent-se càrrec de la defensa de la Maçoneria, dedicant-hi gran part de l'espai del seu número del 21 de març. A la primera pàgina s'inseria una “Advertencia” als lectors, els qual eren informats que a partir d'aquell lliurament, *Lo Ponton* iniciava una tasca de propaganda maçònica:

“Volem posar al alcans del poble lo que per ell ha fet la francmasoneria, eixa institució contra la cual ha esgrimit lo clero las traidoras armas de la calumnia, eixa sublime institució tan poch compresa, tan temuda y de la que ignoran los profans las inmarcesibes conquistas que ab sos esforços ha fet per la causa de la humanitat”.

Arús, a qui, seguint Jordi Galofré, suposem autor d'aquestes ratlles, no menystenia les dificultats i els obstacles amb què es trobaria assumint obertament la defensa dels maçons, sobretot per part del clergat, però proclamava sense embuts la seva simpatia pels principis que defensaven, tan propers a aquells que propugnaven els republicans:

“Alsada tenim ja la bandera de la civilització, del progrés, de la perfecció humana; la teocràcia es impotent per abatrela. La mes bona salutació que al arborarla podem donarli es llançar los crits de
¡Guerra al jesuitisme!
¡Viva la fraternitat universal!”⁴⁴¹

Lo Ponton no va desaprofitar l'ocasió per llançar un cop més els seus dards enverinats contra Rius i Taulet, particip en la decisió de prohibir les lògies barcelonines:

“Vaja que va fer un gran bunyol ab alló de la masonería de Barcelona!...¡Oh!... Lo alcalde de lloguer que tenim, lo enllustrat Rius y Taulet, va també prendre part en la confecció del bunyol, y está clar que debía sortirne de tan hábils mans un bunyol de Deu lo Pare y el sagristá major de la catedral; puig ja sabs que lo anomenat senyor te fama de serne un valent bunyolero”.

⁴⁴⁰ “¡Enrera los carlins!”, *Lo Ponton* 10-3-1874.

⁴⁴¹ J. Galofré atorga l'autoria dels articles sobre la Maçoneria apareguts a *Lo Ponton* a Arús (op. cit., pàgs. 60-61) i diu, sobre la declaració d'intencions que fa *Lo Ponton* en el seu primer article sobre la Maçoneria, que “Són les mateixes idees que sempre han presidit l'actuació de Rossend Arús: civilització, progrés, fraternitat...”.

Però el plat fort d'aquell número era la làmina de la darrera pàgina, que duia el títol de “Lo triunfo de la veritat” i el significat de la qual era extensament comentat als lectors de *Lo Ponton*. La figura central del dibuix representava “la tant injuriada com poch coneguda francmasoneria, á la vasta y fraternal associació á que han pertenescut los homes mes grans de tots los segles”, els “generosos esforsos” dels quals havien contribuït als avenços del dret, de la justícia i de la llibertat, a la propagació de la ciència, al “progrés en todas las formas y en todas las esferas”. Ja que els maçons havien treballat “ocultantne sempre los seus actes”, el més probable era que el públic tingués coneixement de la Maçoneria únicament per la via dels atacs dels seus detractors i enemics, que ho eren també “dels demás homes”. *Lo Ponton* es proposava explicar la història de la Maçoneria (“qu’ es la interessant dels sufriments, martiris y grandesas del linatge humá”) per fer-li la justícia que es mereixia i també “á fi de impedir en lo possible sigan desfigurats los fets gloriosos y envilits los homes mes grans”. Doncs bé, la Maçoneria estava representada per una persona vestida amb una túnica i amb el rostre tapat, misteriosa figura “de gigantesca talla, de formas atléticas y arrogant postura”, que esclafava amb els seus peus la caricatura de Rius i Taulet (“aquet miserable que no ‘l nombro, puix lo tens de sobras conegut”, puntualitzava Arús). En una mà sostenia una espasa que tenia enforquillat al Papa (“lo mónstruo infalible de Roma”), mentre que en l'altra duia un compàs, un escaire i una massa, els símbols maçònics “del treball, l'armonía, la rectitud y la reflexió”. Darrera d'aquesta figura central, a la part dreta de la làmina, es veia un edifici “de construcció sencilla y airosos contorns”, que podria ser un temple, una escola o una casa, de la qual sortia “un caprixós y resplandent núbol de llum” que, estenent-se per tota la terra, l'anava omplint de “bellesa y claretat”. Més enrera encara, a la part esquerra del quadre, “amagat entre las negres tenebras, com si ocultés horribles misteris de corrupció é iniquitat”, hi havia un altre edifici que podria ser una fortalesa o una presó, del qual sortien animals de formes monstruoses “fugintne despavorits de la llum y de la misteriosa figura”. Després d'aquestes descripcions es desvetllava el significat dels diversos elements de la làmina. Aquest darrer edifici era en realitat una catedral, “mercat de conciencias, centre de tots los odis, caverna de tenebras y de crims”, presó en la qual “han gemegat fins ara esclavas” incontables generacions. L'altre edifici era en realitat “lo august temple de la Franc-masoneria”, la “morada de la fraternitat”, de la virtut i del saber. En núvol que en sortia era “la veritat, la llibertat, la justicia y la igualtat” que els maçons predicaven des de feia segles. La figura tapada,

aclaria al final l'autor de l'article, era "lo germá Masó, l' home just per excelencia, lo angel del bé, la Providencia, qu' es lo segon Mesías que 'ns te de salvar"⁴⁴².

En aquest primer número dedicat a la propaganda maçònica hi figurava també un llarg article en què es descrivia l'estat primitiu del món, dominat per la Mentida, tenebrós i envoltat per la foscor, en el qual els servidors de la Mentida esclavitzaven la resta d'éssers humans. L'aparició d'una dona, la Veritat, va dissipar les tenebres i va alliberar la Humanitat de la servitud en què es trobava sumida. Des de llavors, la Mentida havia emprat tots els mitjans (la "tirania", l' "enviliment") per recuperar el seu perdut predomini, entaulant una lluita a vida o mort contra la Veritat. En aquest combat, la Veritat "Salvava á la Humanitat predicantli una religió de amor immens basada en tres solas paraulas, tres mots sacrosants. / ¡Llibertat! ¡Igualtat! ¡Fraternitat!". Aquesta aferrissada lluita havia prosseguit fins els temps actuals, sense que cap dels dos bàndols hagués aconseguit imposar-se a l'altre. Però no es podia dubtar del triomf final de la Veritat, i, quan la tirania fos eliminada per sempre de la terra, quan el món sencer fos "sols una familia", la Humanitat expressaria el seu tribut a la Maçoneria, tot dient-li:

"Tot ho devem á la franc-masonería; ella trencá las cadenas de vostres avis; ella lográ destruir lo inmens poder del jesuitisme; ella derrumbá los arrelats tronos; ella feu la llum, y tan increíble heroicitat pogué realisarla no mes propagant la sublime doctrina de Jesucrist del martir del Gólgota d' un afiliat seu, de un masó. (...)"⁴⁴³

Aquesta decidida defensa de la Maçoneria precisament quan acabava de ser prohibida va provocar la irritació de les autoritats. El número de *Lo Ponton* del 21 de març fou segrestat, penalitat a la qual no era el primer cop que es veia sotmesa la publicació, ja que en un mes escàs d'existència, des del 25 de gener fins al 24 de febrer, ja havia estat recollida en tres ocasions. Altres vegades Roca i Arús s'havien vist obligats a retirar al darrer moment l'article de fons, cosa que succeí ja en el segon número, en el qual "per altíssimas rahons de... prudencia, nos hem vist precisats á retirarlo", tal com advertia als lectors en una breu nota que duia l'explícit títol d' "¡¡Alto!!" i que acabava amb una sensata recomanació: "(...) guárdinse del que nosaltres nos guardem". El següent número que van publicar després del segrest del lliurament del 21 de març va haver de sortir amb la làmina de la portada, que duia el títol d' "Actualitat", totalment ennegrida. Després d'informar als lectors de l'actuació de les autoritats contra *Lo Ponton* i de la ferma voluntat del setmanari de resistir a aquestes agressions ("La rahó de la forsa es

⁴⁴² "Lo segon Mesías que 'ns te de salvar", *Lo Ponton* 21-3-1874.

⁴⁴³ "La Francmasonería", *Lo Ponton* 21-3-1874.

molt... convincent d' aquí lo total eclipse á qu' ens vegerem obligats l' ultim disapte; la forsa de la rahó es invencible d' aquí nostre reparició avuy”), Roca i Arús denunciaren la darrera actuació delsensors fent suprimir el dibuix de la portada:

“De la negror de la primera plana –van escriure, en uns termes que recorden els comentaris amb què Roca va rebre la supressió de les làmines de *La Campana* o de *L'Esquella* dictada per les autoritats en altres ocasions– ja se ‘n farán cárrech. De nosaltres no ha depengut l' evitaro, s' ha vessat lo tinte y ¡cataplum!... per conte del gravat un topu.

Les altres tres se han salvat per are, y si tenim la fortuna de que sens' tropés arrivin á las mans dels nostres favoreixedors nos darem per contents”. Tanmateix, tot esperant temps millors, prometien publicar, “per... quant siga l' hora, lo que en la actualitat no está en nostres mans”.

I, alertant al seu públic de noves suspensions, l'animaven a tornar a escoltar la veu de *Lo Ponton* després dels obligats silencis: “Si tot d' una no ‘ns vehuen, nons senten, no ‘n fassin cas... callarem per agafar forsas y poguer despues cridar mes alt”⁴⁴⁴.

Com si pretengués fer arribar un clar missatge de desafiament, *Lo Ponton* va continuar la propaganda maçònica iniciada en el número segrestat. Un llarg article descrivia la guerra incansable i aferrissada que els jesuïtes feien contra la Maçoneria. “Los deixebles de Loyola” eren enemics irreconciliables dels maçons: “la Companyia de Jesús antítesis de tot lo grant noble y bo, combat ab encarnissament á la vastísima germandat que orgullosa ostenta en son estandart lo benvolgut trinomi”. Els jesuïtes perseguen l'opressió de la Humanitat, la Maçoneria el seu aliberament. A la intolerància, la superstició, el fanatisme i la guerra predicades pels jesuïtes, els maçons oposaven la llibertat de creences, la propagació del saber, la il·lustració, la pau. La Companyia de Jesús “se junta ab los reys”, la Maçoneria “s' acompanya ab lo poble”, una establia jerarquies entre els homes, l'altre “posa en planta la igualtat”. Sempre que s'instaurava una tirania vencia el jesuïtisme, cada vegada que es feia caure un tron triomfava la Maçoneria. Les “vergonyosas revolucions, estérils en sas obras” eren obra de la Companyia de Jesús, les “grants revolucions fructíferas en resultats” duien el segell dels maçons. No era d'estranyar, doncs, que els jesuïtes odiessin la Maçoneria, i que, per desprestigiar-la, propaguessin “paparrutxas de un estúpit rito que no mes en sa imaginació existeix y vils patranyas de horribles assessinats per que la prenguin per ridícula ó terrorífica los que sols de nom coneguin sa existencia”. La refutació d'aquestes “calumnioses mentides” i la divulgació de l'objecte, tendècies i fins de la Maçoneria “adicionanthi compendiadas noticias completament desconegudas y que la

⁴⁴⁴ “Avís” i “Altre” –altre avís–, *Lo Ponton* 28-3-1874.

mala fé ó el temor han desvirtuat” constituïrien, prometia l’autor de l’escrit, el tema d’articles que es publicarien en els següents números de *Lo Ponton*. Serien una mena de capítols preliminars de “la gran Historia de la Franc-masonería, que no fent cas de nostres débils forsas nos hem proposat donar á llum”⁴⁴⁵.

Aquests propòsits, però, no s’arribarien a complir. Malgrat les declaracions inserides en aquell número referents a prosseguir la publicació després de cada incautació governamental o d’entrabancs d’altre mena (“Las contrariedades, nons acobardan, y la resignación no ‘ns manca”, “Hem sufert ja quatre recollidas y tranquils, resignats y mansament esperem... la quinta”), *Lo Ponton* ja no va tornar a publicar-se.

L’evolució del pensament polític de Roca i Roca

La liquidació de la República Federal el 3 de gener no va modificar les conviccions de Roca pel que feia al federalisme. Tot i la seva condemna del cantonalisme, de les divisions internes que havien minat el projecte republicà federal fins a ensorrar-lo aquella infausta nit en què Castelar fou derrotat a l’Assemblea, Roca no renuncià en el decurs dels primers mesos de 1874 a la visió del federalisme que defensà sobretot a les pàgines de *La Independencia* el 1873. República i federalisme eren encara les cares d’una mateixa moneda. Així, quan *La Discusión* va condemnar el federalisme com a causa de tots els mals que havien afectat als republicans, afirmant que significava l’exclusió, la intransigència, i que en lloc de conduir vers la poderosa república que s’oposés a carlins i alfonsins, duia cap a la microscòpica república cantonalista, Roca va reaccionar proclamant que el partit republicà estava indisolublement lligat al federalisme. Després d’acusar al diari madrileny de fer el joc als enemics de la República amb el seu atac contra el federalisme (“Aixó mentre hi haja carlins que guerregin y alfonsins que conspirin ¿No es veritat estimat confrare?”), va escriure: “Ah! es que ‘l partit republicá es y será sempre federal: pot aplassar las sèvas ideas; pero may motejarlas, ni menos renunciarlas”⁴⁴⁶.

El 20 d’abril de 1874 *La Discusión* va publicar una carta de Castelar en què el líder republicà defensava “la República posible”. Sembla que la carta de Castelar fou la seva reacció als atacs que va rebre de Pi i Margall en l’obra en què vindicà la seva actuació el

⁴⁴⁵ “Las dos rivales”, *Lo Ponton* 28-3-1874.

⁴⁴⁶ “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 26-4-1874.

1873 i que havia estat recollida –segrestada– per les autoritats, i, per tant, prohibida la reproducció de cap fragment, cosa que impedí Castelar de rebatre les acusacions de Pi. La lletra fou publicada per *La Independencia* el 23 d'abril, en la seva edició matutina. La carta, bastant concisa atès l'estil ampulós de Castelar, fou reproduïda per *La Independencia* el dia 23⁴⁴⁷ i impulsà en Roca i Roca a exposar a *La Campana* l'evolució del seu propi pensament republicanofederal en un seguit de tres articles genèricament titulats “Conferencias políticas. Sobre la carta manifest d'Emilio Castelar”.

Roca començà per assenyalar que tots els partits polítics tenien una “idea primordial”, una “idea absoluta, que no atmet transaccions”, a la qual no podien renunciar sense perdre la seva pròpia raó de ser. Els absolutistes tenien la sobirania de dret diví encarnada en el monarca, “la soberanía de un home, de una familia sobre tots los homes, sobre todas las familias de la naci6n”, idea “absurda, renyida ab lo esperit de l'etat moderna”. Els “constitucionals”, entre els quals situava Roca totes les branques del liberalisme monàrquic, es proposaven cercar un compromís entre els corrents tradicionals i els corrents moderns, “principis antitètics que ‘s retxassan com lo foch y l' aygua”, que, en lloc de portar a l'harmonia, “encenen una lluyta constant” entre les dues tendències. Quina era la “idea primordial” del Partit Republicà Democràtic Federal? Per a Roca, aquesta idea era la democràcia. El seu significat era ben clar : “La democràcia es en son concepte lo dret absolut, anterior y superior á tota lley: encarnat en l' humana naturalesa; propi de la dignitat del home, de sas aspiracions y de son destino sobre la terra”. Era a la consciència humana “lo que l' aliment es á son cos”, els éssers humans no podien prescindir d'ella “ni cohibirla en ningú baix pena de cometre un crim”. Associava sense ambigüitats la democràcia amb la llibertat, precisant però que era “l' us del dret y l' compliment del deure”.

Havent exposat el *leit motiv* del republicanisme, Roca defensà la primacia de la idea (la democràcia) sobre “la fórmula”, és a dir, la forma republicana. Ara bé, el partit republicà volia la república perquè constituïa “la forma lògica de la democràcia”, perquè “constituhint un poder amovible l' hi semblan mes factibles, mes naturals, mes lògicas, mes encarnadas en l' organisme polítich, las prácticas de la democràcia”. “Lo partit republicá –escrivia el jove periodista- á dreta lley s' hauria de dir partit

⁴⁴⁷ Carta de Castelar reproduïda a *La Independencia* 23-4-1873 ed. matí, que retirà l'article de fons per publicar-la. La carta, adreçada al director de *La Discusi6n*, fou publicada també per *El Orden* el 21 d'abril.

demòcrata”, si els intents precedents d’encaixar la democràcia dintre de la monarquia no haguessin desnaturalitzat tant aquesta paraula. Els republicans no volien la democràcia per salvar la república sinó la república per salvar la democràcia. Pel que feia al federalisme, Roca declarava: “nos diém federales perquè pensém que la federació ben entesa es la forma lógica de la República”. Primer de tot, demòcrates; república i federació no eren sinó els mitjans d’assolir l’objectiu irrenunciable: “no s’ olvidi la prioritat absoluta de la democràcia sobre la República y sobre la federació”. En el llenguatge planer i entenedor que emprava a *La Campana*, Roca comparava la república i la federació amb les ribes d’un riu i la democràcia amb el propi riu. República i federació protegien el curs del riu, “cuydan que no ‘s desvihi: l’ hi determinan la forma que ha de pendre: l’ armonian pero no la fan”.

A aquelles alçades del camí iniciat el setembre de 1868, la democràcia era “un fet sancionat per la llei del estat”. La República, fins i tot després del 3 de gener, “ho es també”. Derrocats els borbons, fracassada l’experiència d’una monarquia d’importació, la República, en opinió de Roca, era llavors una realitat inqüestionable. Però, ho era també la federació? Recordava que, al produir-se l’abdicació d’Amadeu, el partit republicà pujà la poder “sense ningú que l’hi fes sombra en lo temple de las lleys” i que “tothom” volia llavors la federació, però “no saviam com establirla”. Pretenien alguns “declarar primer l’autonomía de todas las entidades políticas, lo deslligament de la pátria”, per després promoure pactes entre elles establint així la federació d’abaix a dalt. Aquest procediment portava implícit un greu perill, segons Roca. Si en temps de pau ja existia la possibilitat que alguna de les entitats deslligades, un cop autònoma, “en virtud de la mateixa autonomía que l’ hi hauria estat reconeguda”, es negués a concertar pactes amb la resta, declarant-se obertament independent, en temps de guerra (situació en què es trobà la República el 1873) el risc s’amplificava. Què hauria succeït a Euskadi, terra dominada pels carlins, en tals circumstàncies, es preguntava Roca? Amb quin dret s’haurien pogut oposar els federales, partidaris de l’autonomia absoluta, a la “voluntat casi general de las provincias Vascas”? Amb quin dret lluitarien contra el pretendent (“l’estúpit Cárlos VII”) en aquelles contrades “rebeldes á la voluntad general”? Aquesta via per l’establiment de la federació els hauria col·locat en un “terrible dilema”: “¡O deixar entronisar l’absolutisme clerical en una part del nostre territori ó destrossar los nostres mateixos principis ab la punta de las bayonetas! ¡O desacreditarnos o suicidarnos!”.

Aquest, però, no era el procediment que la majoria dels republicans federals havia escullit. Havien optat per establir la federació de dalt a baix. L'Assemblea Constituent havia de fixar les atribucions del poder central per, des d'allí, fixar les dels diversos organismes autònoms. Però aquest tarannà provocà l'oposició frontal dels "exagerats", dels "tristos héroes de Cartagena y de Andalucía", que, moguts per ambicions criminals, havien produït amb l'esclat cantonalista una "espantosa anarquía", traint els ideals en què es basaven les doctrines federals que "com més blasonavan estimarlas y volerlas, mes fondo era l'abisme que 'ls hi obrian pera soterrarlas". Reduïda a la impotència, l'Assemblea va fracassar en la seva principal finalitat. Havia obviat un principi fonamental: la democràcia (la idea absoluta dels republicans) prescriu, deia Roca, que, un cop entronitzada, un cop garantides les llibertats, podent expressar-se lliurement i pacífica totes les opinions, la insurrecció "és absurda, es un crim que tè el sèu cástich", és un atemptat contra la pròpia democràcia. Si enlloc de la impaciència i la desconfiança que serviren de pretext per la revolta hagués imperat la "templansa", si "la confiança hagués reynat en tots los esperits", creia, "la República federal espanyola seria avuy un fet".

En l'anàlisi que feia Roca i Roca, la democràcia estava "definida i establerta", la República "imposada per la forsa de las circunstancias", però la federació, malgrat les multitudinàries aclamacions que havia generat durant tots aquells anys, estava mal definida, pocs eren els que s'havien ocupat d'estudiar-la a fons i no s'havia trobat la forma efectiva de dur-la a la pràctica. El descrèdit de la idea federal, el seu desprestigi, n'eren les forçoses conseqüències: "La federació avuy ¡y diguém la veritat! es un espantall per una gran majoría dels espanyols". Per tal que deixés de ser-ho calia engegar un procés de definició, de clarificació, que establís en tots els seus detalls la forma definitiva de la federació. En aquells moments, Roca no renunciava a la idea federal, pero admetia que es necessitaria temps per tal que "nosaltres y tots los que com nosaltres no volen abdicar un sol dels seus principis" poguessin presentar "un pla detallat d'aquest gran edifici", de la República Federal. Només el temps podria guarir les ferides obertes per la insurrecció cantonal, alhora que imposaria la "cordura" al poble, esborrant els impulsos d'obtenir mitjançant la força allò que "sols ha de ser objecte de las lluytas legals, de la forsa de l'opinió y del libérrim sufragi del poble".

Era en aquest context que Roca interpretava la carta de Castelar. El fet que no esmentés ni un sol cop la paraula "federal" i que es limités a plantejar la república "possible", havien conclòs molts dels que analitzaren l'escrit de l'ex-president del Poder

Executiu de la República, significava que renunciava definitivament al federalisme. Roca no ho veia pas així. Dues raons “molt poderoses” el movien a refutar aquella conclusió. En el seu notable discurs del 3 de gener (el darrer dia de vida de l’Assemblea), Castelar, amb la insurrecció de Cartagena de teló de fons, lliure ja de qualsevol compromís, sense cap restricció que refrenés la seva sinceritat, podia haver renegat de la idea federal. En lloc de fer-ho, deia Roca, manifestà que la considerava irrealisable en aquells moments, però no en un futur, considerant que caldrien uns deu anys com a mínim per tal de poder-la establir. Al fer aquestes declaracions, “ho deya únicament baix l’ impressió terrible de l’ insensata rebelió de una part del nostre partit”, i “de segur” que el mateix Castelar desitjava errar i confiava que el poble aprengués de la desgraciada experiència i esdevingués preparat per implatar la federal “millor dintre d’ un any que dintre de dos”. “Sobre aixó que dihém –afirmava el terrassenc- hi posariam la mans al foc, pus sabém fins ahont arriba la puresa d’ intents del nostre amich l’ eminent orador”.

Per què no havia fet esment de la república federal, doncs, en la seva carta-manifest? Per a Roca, de tots els líders del partit republicà federal, Castelar era aquell que més tacte polític havia demostrat en tota la seva trajectòria, i el document que havia publicat ho demostrava clarament. En uns moments en què el poder tornava a estar en mans dels homes que havien protagonitzat la Revolució de setembre, gent que havia derrocat la reina Isabel II, després de la fracassada experiència amadeuista, quina alternativa els quedava més que acceptar la República? No podien llançar-se de cap a una restauració en el tron d’un borbó, no podien “reparar el pont l’Alcolea”, ja que sens dubte cauria sobre ells la venjança de la família destronada, ni podien buscar un nou monarca estranger. No els quedava altre remei que conservar la República, tant si els agradava com si no. Castelar, copsant amb encert la situació en què quedaven Serrano i els seus col·legues, en lloc d’atiar el foc de l’oposició dels vertaders republicans envers aquell règim de circumstàncies, capteniment que “ls desesperaria, i que desesperats podria durlos fins a la idea de suicidarse” amb el resultat de restablir la monarquia borbònica, aconsellava benevolència i confiança en “la llei de la lògica y de la rahó natural”. La “lògica” havia de conduir a la consecució de la “República verdadera”, ja que si els enemics d’abans l’acceptaven, ni que fos per conveniència, tornaria a mans des republicans quan se n’haguessin fet mereixedors per la seva “cordura y confiansa”. De moment, però, advertia que els excessos dels cantonals havien provocat arreu una reacció conservadora. Castelar, que gaudia encara d’un gran prestigi, fins i tot entre els

seus adversaris, segons Roca, el podria perdre ràpidament si “en lloch de parlar de lo possible, parlés de lo difícil”, si en lloc de plantejar la República possible demanés la República federal “ab todas las lógicas y naturales consecuencias”, si en lloc d’insistir en els mitjans necessaris per arribar-hi, s’entestés únicament en la finalitat. Aquesta era la raó per la qual no esmentava la paraula “federal”: Castelar no renunciava a la idea, però no la sacrificaria a la forma, no s’arriscava a fer perillar “l’ideal de tota la seva vida” a causa d’una precipitació irresponsable. “¿Que ‘n trauriam de voler la federal per demà mateix –es preguntava Roca–, si aquest demà aniria allunyantse á pesar nostre y quant mes violents fóran nostres esforços, mes decaiguts quedaríam, mes impossibilitats de treure’ns del damunt l’ inmens pés que ‘ls cantonalistes van llansarnos?”.

Així doncs, Roca no havia renunciat encara a la República Federal. Però calia estudiar-la seriosament i plantejar-la només quan els republicans estiguessin preparats per fer-ho. Mentrestant, era imprescindible treballar per tal que no es perdés la democràcia, perquè no es perdés la República, elements superiors, com havia deixat clar, a la federació. I aquest treball s’havia de realitzar renunciant a qualsevol recurs a la força, en el marc de la més estricta legalitat: “Per algo aspirém á que la ley siga la única forsa: lo reynat de la democrácia, l’únich imperi: la república y la federación l’ indestructible temple de nostras instituciones lliures y dignes”⁴⁴⁸.

A més fer-ho en els articles que va escriure a *La Campana*, Roca manifestà la seva identificació amb les propostes polítiques de Castelar d’una altre manera. La carta-manifest de Castelar va obtenir l’adhesió d’una part dels militants republicans barcelonins (els regidors federals destituïts arran del cop de Pavía i els comissionats dels quatre districtes de la ciutat, nèmese de les Juntes dels districtes dels anys anteriors) en sengles comunicats enviats a *El Orden* i publicats per *La Independencia*. Aquesta adhesió, tanmateix, provocà la reacció d’altres republicans, que van fer circular una fulla impresa amb l’eloqüent títol de “Protesta”, que *La Reforma* (el periòdic que havia substituït a *La Independencia*, llavors suspesa) es negà a publicar, al·legant que no tenia peu d’impremta i dubtant de la seva autenticitat. Per aquestes raons, el periòdic encara nominalment federal no va voler manifestar la seva opinió sobre “esa mal pergueñada *Protesta*”, però no va deixar passar l’oportunitat d’escometre contra els seus autors. Llur protesta no tenia raó de ser, ja que els signants no formaven part del partit republicà “a

⁴⁴⁸ “Conferencias políticas. Sobre la carta manifest d’ Emilio Castelar”, *La Campana de Gràcia* 10, 17 i 31-5-1874.

que pertenecen con honra suya los que felicitaron al señor Castelar”. Entre els signants de l’adhesió i els responsables de la protesta, afirmà *La Reforma*, “no media lazo ni unión de clase alguna, ni comunidad de ideas, ni de propósitos”, simplement, no formaven ja part del partit. Identificant sense embuts els protestataris, oposats aferrissadament a la política propugnada per Castelar, amb els cantonalistes, el periòdic republicà barceloní traçava clarament la línia de separació entre els vertaders republicans i els responsables d’haver contribuït decisivament a la caiguda de la República Federal:

“En vano pugnan para continuar a nuestro lado, para formar parte del gran partido republicano, aquellos elementos cuyo solo rozamiento tan fatal nos ha sido, tan fatal ha sido a la causa de la República. Los que encendieron la guerra civil en Andalucía, Murcia y Valencia, los que procuraron, aunque con ridículo éxito, hacer lo mismo en Cataluña (...) no son ni pueden ser nuestros correligionarios; no lo serán jamás, jamás, jamás.

Sépanlo de una vez; los elementos republicanos que prestaron a los señores Salmerón y Castelar su más decidido apoyo no reconocerán, porque se lo impide *su conciencia*, a los que mientras peligrava la bandera de la República en el Norte, levantaron la horrible bandera negra en Cartagena”⁴⁴⁹.

Aquestes declaracions de *La Reforma* van motivar la tramesa d’un comunicat d’adhesió per part d’un grup de militants, entre els quals hi havia Roca i Roca, afegint-s’hi molts altres republicans en el decurs dels dies posteriors⁴⁵⁰.

Si la carta de Castelar el va impulsar a desenvolupar importants reflexions polítiques, el llibre de Pi i Margall, aparegut a la primavera de 1874, va decebre les expectatives que Roca i Roca havia dipositat en l’esperada reivindicació de la seva obra de govern. Abans de la publicació de l’opuscle, Roca va expressar l’interès amb què esperava la seva sortida a la llum en aquests termes: “Nosaltres que desitjém la forsa y l’unió dintre del partit republicá, esperém ab ánsia y ab confiansa la producció del ex-president de la República espanyola”. Però Roca, a diferència de Sampere i Miquel⁴⁵¹, que va criticar

⁴⁴⁹ Comunicats d’adhesió a la carta-programa de Castelar dels exregidors i dels comissionats dels districtes a *La Independencia* 22-5-1874, ed. matí; “Protesta” a *La Reforma* 3-6-1874, ed. matí; les cursives són de l’original.

⁴⁵⁰ *La Reforma* 4 (comunicat de Roca et. al.), 6 i 13-6-1874, ed. matí.

⁴⁵¹ En un article no signat, però escrit molt probablement per Sampere i Miquel, *La Independencia* es va fer ressò del llibre de Pi i Margall, retraient-li que persistís en els errors comesos el 1873. En particular, la contemporització amb els intransigents, que no li havia servit per evitar l’esclat cantonalista i la seva concepció del federalisme, clarament confederacionista segons *La Independencia*. Sobre aquest darrer aspecte, l’autor de l’article escrivia: “Vea, pues, el señor Pí de donde arrancan sus errores en el poder: si el señor Pí y Margall y los que constituían el centro y la izquierda de la Cámara son confederados y

amb duresa des de *La Independencia* les argumentacions de Pi, guardà silenci un cop es va publicar el llibre. Només a començaments de maig va fer-ne esment, breument, en una “Batallada”, cedint a les sol·licituds d’alguna o algunes persones properes a ell. I fou per acusar Pi i Margall de no actuar d’acord amb amb les exhortacions que ell mateix feia als correligionaris en la “Conclusión” del seu llibre sobre la República de 1873. Pi els animava a prendre les armes i fins i tot a exigir-les al govern per fer front a la doble amenaça carlina i alfonsina, a unir-se en una lluita contra tots aquells que pretenguessin fer retrocedir Espanya als temps de les monarquies, ja fossin constitucionals o absolutes. Però, en la defensa que havia efectuat dels seus actes i de la seva política quan ocupà el poder, havia llançat contundents atacs contra Salmerón i, sobretot, Castelar, a qui acusà de “renegar de su obra [el projecte de Constitució que havia redactat] la noche del 2 de enero”, de parlar “con desprecio de lo mismo que ensalzó y cubrió de gloria”, de presentar la federació “como cosa baladí, sólo para tratada en leyes secundarias”. En opinió de Roca, les amargues recriminacions que Pi llançava contra els seus antics companys contribuïen a dividir el partit, en flagrant contradicció amb les seves crides a la unió contra els enemics comuns. Transcrivint literalment algunes de les frases que Pi estampà en l’esmentada “Conclusión”, va escriure Roca:

“Un dels nostres col·laboradors nos pregunta porque no ‘ns ocupém del folleto de ‘n Pi.

Resposta: <<Per lo mateix que diu en Pi á pesar de que no ‘u practica.

<<Per no estar al costat del govern ni valdre’ns de sos fusells ¿hem de deixar que triunfin ni D. Alfonso ni D. Carlos?...

<<No imitém á pobles que á la vista del enemich tiran ab desdeny las armas.>>

Aixís parla en Pi; pero ay! Que l’ exemple que dona no es de molt tant patriótic com las paraulas.

Usant del dret de vindicarse, dret que no volém negarli, destrueix la unió del partit, are mes necessaria que may, si no volém que triunfin ni D. Alfonso ni D. Carlos.

Quan hajan passat aquestas circunstancias, sabré m obrar com correspon”⁴⁵².

Aquesta crítica no minvà, però, el respecte i l’admiració que Roca sentia per Pi, com palesà la seva reacció a l’atemptat que l’autor de “La Reacción y la Revolución” va partir poc temps després: “(...) En cassos com aquest no ‘ns olvidarem may del home,

entienden que Espanya debe formar una confederación de sus provincias, confederación voluntaria y voluntariamente conservada, sea en buena hora; nosotros continuaremos siendo lo que hemos sido y lo que somos, esto es, federales. (“La República de 1873. Apuntes para escribir su historia, por F. Pi y Margall”, *La Independencia* 18-4-1874, ed. matí)

⁴⁵² “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 3-5-1874; F. Pi i Margall, “El reinado de Amadeo de Saboya y la República de 1873”, op. cit., especialment pàgs. 220 i 224.

víctima de un atentat criminal y cobart. / Pero del ilustre Pi y Margall, que tants serveys tèn prestats á nostre partit, no podém olvidárnosne are ni may.”⁴⁵³

Però des del punt de vista ideològic i d'acció política, Roca es va anar atansant cada cop més a Castelar. Poden servir-ne de termòmetre dos episodis: la negativa de l'orador andalús a permetre l'entrada en el govern d'homes políticament molt propers a ell quan Zavala va formar un nou govern, i la visita de Castelar a Barcelona alguns mesos mes tard.

El maig 1874, després de la victòria sobre els carlins a Bilbao, Serrano, que fins llavors havia dirigit les operacions militars sobre el terreny, retornà a Madrid i pocs dies després esclatà una crisi de govern. Com a resultat, els antics radicals sortiren del gabinet i es formà un nou govern presidit pel general Zavala i constituït únicament per conservadors, amb Sagasta com a ministre de governació. Sembla que en les negociacions prèvies s'havia ofert al castelari Abarzuza la possibilitat d'entrar en aquell govern, però Serrano i Sagasta s'hi oposaren⁴⁵⁴. Roca va interpretar el desenllaç d'aquella crisi com el trencament definitiu de la coalició nascuda del cop de Pavía, felicitant-se del capteniment dels partidaris de Castelar al haver-se negat a formar part del govern Zavala (al capdavall ells eren els vençuts del 3 de gener i no podien acceptar una situació que de cap manera havia estat legalitzada). Atribuï als “nobles escrúpols” de Castelar l'esvaïment de la possibilitat de tornar a tastar el poder preferint la conservació de “la nostra dignitat”⁴⁵⁵.

A començaments d'agost Castelar, de camí cap a Marsella per recuperar-se d'uns problemes de salut, s'aturà uns dies a Barcelona. Fou molt ben rebut pel sector majoritari del republicanisme barceloní, però va experimentar manifestacions de rebuig per part de grups minoritaris, que no li perdonaven la seva política quan encapçalà el govern republicà i la seva omisió del federalisme en la seva recent carta. Roca, potser cada cop més identificat amb la posició de Castelar, va publicar un article bastant dur contra aquells que l'escriassaren, als quals no dubtà de qualificar “d'intransigents” i de “gossos carlins” i amb el qual potser va voler passar comptes endarrerits amb certs elements. Els desqualificà en bloc descrivint la trajectòria de tres militants-tipus que demostrava la falsedat i la hipocresia que s'amagaven darrera de les manifestacions més sorolloses dels pretesos radicals. Darrera d'aquests exemples sembla haver-hi

⁴⁵³ *La Campana de Gràcia* 10-5-1874.

⁴⁵⁴ J. Vilches, “Emilio Castelar...”, op. cit., pàg 166.

⁴⁵⁵ *La Campana de Gràcia* 17-5-1874.

personatges reals que Roca coneix bé. Un dels arquetips era el d'aquell que en el temps de la República Federal es dedicava a promoure manifestacions i aldarulls entre la població i els soldats, parlant-los dels seus drets i de les penúries que patien (“semblava ‘l redentor de *la classe obrera*”). Però el seu objectiu al fomentar els motins era, en realitat, atreure les forces de l'ordre a Barcelona, deixant desprotegides costes i fronteres per poder fer entrar contraband i treure'n un còmode (i immoral) benefici. Ja que Castelar propugnava l'ordre i la legalitat, assetjant doncs als contrabandistes, es convertia als ulls d'aquest “federal” en un traïdor a la seva causa. Un altre intransigent, delerós d'obtenir d'un càrrec públic que les situacions monàrquiques no li podien oferir, es gira contra Castelar quan aquest li nega la plaça sol·licitada (la de comptador de la Casa de moneda de Barcelona). Un tercer, reformista “com cap n' hi haja á Espanya” i militant lliurepensador (“fundador de una religió nova”), després de declarar per activa i per passiva la seva oposició frontal al clero, es casa per l'esglèsia, i, penedint-se d'haver-ho fet, es presenta davant del “cabildo y clero librepensador”, que, considerant que hi ha hagut “exámen de conciencia, dolor, propósit y confessió”, estableix com a “penitència” la redacció d'una retractació del seu casament canònic que efectivament surt publicada a *La Humanidad*. “D'aquella fetxa –escrivia maliciosament Roca- data ‘l sagrament de la confessió establert entre ‘ls libre-pensadors”. Aquest “reformista” per força havia d'estar dolgut amb un reaccionari com Castelar... El director de *La Campana*, deixant veure l'objectiu dels seus trets, acabava adreçant els seus lectors a les pàgines de *La Imprenta*, “órgano natural d'aquesta mena de gent”, per conèixer més casos com els que havia exposat⁴⁵⁶.

El Cañón Krupp: “quemados con el árbol de Guernica, espárzanse a los cuatro vientos las cartas forales...”

L'amenaça carlina havia estat molt present en el pensament de Roca des del començament de la insurrecció. Quan *La Campana* havia estat suspesa el maig de 1872, López i Roca havien fet sortir *La Esquella de la Torratxa* que, en els escassos números que va durar fins a la reparició de *La Campana*, va concentrar la seva artilleria contra els partidaris de Carles VII. Des de *La Campana* mai no havia deixat d'adreçar *Batalladas* contra ells. Però l'abril de 1874 Roca i López Bernagosi van decidir que tot plegat no era suficient per excitar a tots els sectors liberals a la lluita contra els

⁴⁵⁶ “Escenas intransigents”, *La Campana de Gràcia* 9-8-1874; les cursives són de l'original.

absolutistes i van treure a la llum *El Cañón Krupp*, publicació setmanal dedicada exclusivament a la guerra carlina. Estava redactada en castellà, i pretenia tenir un abast que depassés els límits del Principat, al menys aquesta era la intenció inicial. Poc contingut satíric tenia la nova publicació, que referia els fets d'armes de l'exèrcit de la República sense estalviar res. Anava profusament il·lustrada amb dibuixos que reproduïen, amb realisme no exent de cruesa, escenes dels combats de la guerra.

L'estructura d'*El Cañón Krupp* era similar a la de *La Campana* o *La Esquella*. Un dibuix a la portada, satíric moltes vegades (abundaven les caricatures de Carles VII), un article llarg que ocupava tota o bona part de la segona pàgina, i un seguit de "Disparos" i "Salvas", que feien el mateix paper que las "Batalladas", els "Repichs" o els "Esquellots" en les altres publicacions de López i Roca. Es diferenciava, però, en la part gràfica, molt més important. Contenia una làmina que ocupava les dues planes centrals, on s'hi representaven escenes dels combats en dibuixos d'altíssima qualitat. La pàgina final contenia també dibuixos, de vegades retrats dels cabdills carlins amb el títol genèric de "Nuestros enemigos", altres cops retrats dels generals de l'exèrcit de la República ("Nuestros héroes"). Moltes vegades tots aquests dibuixos eren comentats i explicats en la penúltima plana, a la secció "Nuestros croquis". Una altre diferència era la secció "Correspondencia", que consistia en cròniques dels fets d'armes relatades per corresponsal que seguia l'exèrcit i signava "P.". I, no menys important, *El Cañón Krupp* oferia al lector vuit pàgines, el doble que *La Campana de Gràcia* o els dos *Pontons*, això sí, també a quatre "cuartos" en lloc dels dos de les esmentades publicacions.

Sembla que la sortida a la llum del nou periòdic estava prevista per mitjan abril de 1874. L'altre publicació de López i Roca, *La Campana de Gràcia*, va incloure al final del seu número del 12 d'abril el dibuix de la capçalera del *Cañón* acompanyada d'un fragment de l'article de presentació. Però la manca de disponibilitat de paper sembla que va fer retardar-ho. Així ho va afirmar la mateixa *Campana*, atribuint les dificultats a l'acció dels carlins, que "al saber lo mal que 'ls hi havia de causar, l' hi ha començat a fer la guerra per endavant" impedit que els molins paperers de Girona (d'on sembla que provenia bona part del paper que emprava la premsa de Barcelona) treballessin amb normalitat.

Superats els problemes, el primer número va aparèixer el 21 d'abril. Contenia dos articles de presentació. En el primer, adreçat "Al piadoso lector" i signat per "*La Redacción*", exposava els seus propòsits. Començava per oferir "un estrecho abrazo" a la premsa liberal, mentre llançava "una nube de metralla" a la carlista i un advertiment a

l'alfonsina: “No te enredes en cuestiones de primos si no quieres sufrir *una primada*”. Després expressava clarament les seves intencions: “Queremos hacer a los carlistas una guerra implacable y sin cuartel. / Deseamos sostener en su ardoroso valor a nuestros intrépidos soldados, que tantas y tan repetidas pruebas vienen dando de ser dignos de la causa que defienden”. Però també es proposava combatre “el quietismo o la glacial indiferencia” dels emboscats que, “parapetados en el café tras una formidable batería de copas y botellas de diferentes licores” criticaven la marxa de les operacions militars amb una superficialitat i una lleugeresa només comparables amb “el arrojo y la serenidad con que nuestras bravas tropas se ofrecen en holocausto a la libertad y a la República”. Els redactors deixaven ben clar a més que “no nos guía en nuestra publicación la idea del lucro, sino el cumplimiento de un deber sagrado”. I per palesar-ho explícitament, declaraven que *El Cañón* deixaria de sortir a la llum tan bon punt s'hagués consumat la derrota dels carlins.

El segon article aprofundia en les raons que motivaven l'aparició del nou periòdic. *El Cañón Krupp* s'erigia en el continuador de la tasca que, en ocasió de la guerra del Marroc dels anys 1859-1860, havia efectuat *El Cañón rayado*. Llavors “no disponiendo mas que de los recursos de nuestro ingenio, publicamos con el título de <<*El Cañón rayado*>> un periódico que supo merecer del público la más lisonjera acogida”, contribuint a mantenir l'entusiasme patriòtic alhora que “dió impulso a las bayonetas de nuestros soldados”. Firmada la pau, aquella publicació havia desaparegut, acabada la missió que es proposaren els seus promotor, convençuts que les tropes espanyoles ja no haurien de lliurar més guerres “contra salvajes”. Però aquestes esperances s'havien vist dolorosament frustrades: “Habíamos vencido al salvajismo de allende el estrecho, sin reparar siquiera que en el seno mismo de la madre España, alentaba una raza de venenosas víboras y de carniceros tigres”. Contra l'espectacle dels crims comesos per les bandes carlines, caient “como manadas de hambrientos buitres” sobre poblacions indefenses “y hartarse en ellas de oro y de sangre”, contra unes províncies privilegiades que, “en plena posesión de sus fueros y franquicias”, mogudes per l'ignorància o el fanatisme, maldaven per imposar a la resta del país “el imperio de un detestado régimen”, *El Cañón Krupp* exclamava “¡Guerra a muerte contra el carlismo”, alhora que exhortava a tots els liberals a oblidar passades diferències i greuges per unir-se en la lluita contra l'enemic comú. Per això, tot i reconeixent que aquesta guerra “no es tan gloriosa como la de África”, reprement la declaració d'intencions d'*El Cañón rayado*, els seus hereus declaraven que “*nos hemos alistado voluntariamente en la artillería de*

*la sátira decididos a apuntar nuestro mortífero CAÑÓN KRUPP contra todo enemigo de la libertad, de la civilización y de la patria*⁴⁵⁷.

El segon número d'*El Cañón Krupp* també va patir retards en seva la cita amb el públic. El 29 d'abril, *La Independencia* explicava que "A causa de no haber llegado los croquis del teatro de la guerra ha tenido que suspenderse esta semana la publicación del periódico ilustrado *El Cañón Krupp*, que con tanta aceptación empezó a publicarse la semana anterior". Quan el segon "Disparo" va aparèixer, el 4 de maig, tot just s'acabava de conèixer a Barcelona la notícia de l'aixecament del setge de Bilbao per part de les tropes de la República, de manera que la publicació va incloure l'esdeveniment a la seva "Última hora", deixant-se emportar per l'eufòria tot declarat (molt prematurament!) que "El carlismo ha muerto para siempre" i que "Los héroes de Vizcaya mañana se desparramarán por toda España y las villanas cuadrillas de bandidos (...) [que assolen Catalunya, València i altres terres] serán exterminadas hasta en sus más recónditas madrigueras, no quedando de ellos más que un abominable recuerdo". Roca i López prometien als seus lectors treure un número extraordinari al cap de tres dies.

El 7 de maig publicaren així un número monogràfic sobre els combats que el 2 de maig van permetre l'entrada de les tropes republicanes a Bilbao. L'article inicial comparava amb un gran abrandament patriòtic aquesta data amb altres 2 de maig molt recordats llavors: el de 1808, amb l'aixecament del poble de Madrid contra les tropes napoleòniques, i el de 1866, amb el combat d' El Callao. El primer esdeveniment havia salvat la independència d'Espanya, "es la página más brillante de nuestra santa independencia: España no puede morir, mientras conserve el recuerdo de aquel día". La batalla naval contra chilens i peruans, amb la cèlebre frase "Más vale honra sin barcos que barcos sin honra", havia deixat ben alt l'honor d'Espanya: "Donde quiera que un español lucha por la honra de su patria, los medios son lo menos: por eso el bombardeo de El Callao será un timbre de gloria para los hijos de España y una amenaza terrible contra las estrañas naciones que traten de injuriarnos". El 2 de maig de 1874, en aquesta comparació d'esdeveniments capdals que feia ¿Roca?, "ha visto puesto a salvo también algo que vale tanto como la independencia, como la honra de una nación": la seva llibertat, la seva dignitat, "las conquistas de la civilización moderna". L'alliberament de Bilbao contribuïa a assegurar la llibertat a Espanya, posada en greu perill pels absolutistes: "Al respirar el aire de libertad, España lo respira también: si hubiese

⁴⁵⁷ "Al piadoso lector" i "¿Porqué?", *El Cañón Krupp* 21-4-1874, "disparo" n° 1; les cursives i majúscules són de l'original.

Bilbao sucumbido, sucumbido hubiese España a los pies del más estúpido de los reyes, esclava de la más hedionda de las causas”.

Aquest número incloïa una poesia titulada “Gloria al ejército”, signada per “J. R.” (Josep Roca?). Les pàgines centrals estaven ocupades per una làmina en el centre de la qual hi havia una estàtua d’una dona amb ales que aguantava a les seves mans esteses dues corones de llorer. Al seu pedestal hi figurava la inscripció “2 de Mayo. Mendez Nuñez. Daoiz y Velarde”. A cada costat de l’estàtua hi havia soldats amb les seves armes i també alguns civils que tenien cura de militars ferits. Darrera de les ales de l’estàtua, al cel, com una mena de Arc de Sant Martí, es llegia a grans caracters “Bilbao”. El marc de la làmina estava format per més fulles de llorer que duïen enrollats cartells on es llegeixen els noms dels caps militars que havien participat en les operacions de Bilbao. *El Cañón Krupp*, però, que no deixava de ser un periòdic republicà, situava a la part superior esquerra del marc el nom de Salmerón dintre d’una corona de llorer i el mateix feia amb el de Castelar a la part superior dreta. Roca i López no s’estaren de deixar ben palès que els triomfs de Serrano, Topete, Concha, Primo de Rivera i els altres generals no hauria estat possible sense les mesures dels dos líders federals en la seva actuació al cap del Poder Executiu de la República Federal el 1873.

L’article inicial d’*El Cañón Krupp* era generalment de clar color patriòtic i dedicat a a les operacions militars del Nord, bàsicament, però algunes vegades Roca el va fer consistir en una carta al director que un pretès carlí empedreït li adreçava. En aquestes lletres, l’hipotètic absolutista fornïa arguments per justificar els plantejaments dels rebels que, en realitat, els desacreditaven completament, en un vistós xoc de contraris. Així, en una de les cartes, en què el corresponal es negava tractar de senyor al director del *Cañón* (“pero en lo de señor tengo para mí que no lo es usted, sino muy plebeyo”), es presenten els fets que succeïen en els temps dels reis absoluts (Borbons), *refutant* tots els anatemes i les acusacions dels liberals contra aquells règims. Tots els arguments i tots els fets que exposa *l’autor* de la carta deixen ben clara la crueltat, la manca de llibertat, el domini brutal de la religió i l’estupidesa dels reis. “Le habrán contado mil perrerías del absolutismo, le habrán dicho que mataba, aprisionaba, embrutecía (...)”, escriu el carlí, que no ho nega. Però tot seguit explica de quina piatosa manera matava aquell règim:

“En primer lugar los sentenciadores, los que ahorcaban por un sacrilegio, enrodaban por un regicidio frustrado y fusilaban por un indicio de liberalismo

estaban convenientemente pertrechados con las luces del Espíritu Santo, oían sus misas preparatorias, y ni los mismos enemigos se han atrevido a negar que cuando menos disponían que acompañasen al reo una o dos congregaciones”.

Plantejava després les raons de les execucions sota els reis absoluts: “Vamos a ver, ¿por qué? En, con, por, si, sobre, la religión”. Posava tot seguit diversos exemples concrets, entre ells aquest:

”En el último tercio del pasado siglo se degolló en Francia a un joven barbilampiño por no haberse arrodillado al pasar una procesión. Ya entonces el demonio echaba mano de sus argucias y el joven en cuestión alegó que el suelo estaba húmedo porque había llovido; pero no le valió nada. E. P. D.”.

Descrivia també alguns trets del capteniment dels Borbons, sempre buscant proporcionar arguments per demostrar als anticarlins lectors del *Cañón* la bondat dels seus regnats. “En mi vida (...) he visto más deseos de fraternizar y confundirse con el pueblo que en aquellos tiempos benditos”, afirmava. En suport d’aquesta declaració aportava un seguit d’exemples referits als darrers Borbons:

“De Fernando VII decían sus más íntimos amigos que era un *chispero*, y Fernando VII decía de María Luísa su madre que era..... muy amiga de Godoy. Carlos IV tan padre del primero como esposo de la segunda pasaba meses enteros cazando en el Pardo y durmiendo en la cabaña de un guarda bosque. Pepa la narangera sabía a qué atenerse sobre los aristocráticos amores del Deseado, y las principales damas de la corte asistían a los bailes de candil y muchas veces por ellas sus galanes recibían algun candilazo (...) ¿Qué dice Vd. ahora de la democracia? Qué del orgullo de los cortesanos?”.

Potser el director de *El Cañón Krupp* diria que “el pueblo estaba desmoralizado y era holgazán y no conocía sus verdaderos intereses”. Un fragment d’un sàinet li ho podia aclarir: “Honra? La tuvieron ya / de sobra nuestros abuelos; / a mí y a mi hija, Curro, / nos hace falta dinero”. Després de semblant refutació, preguntava, desafiant: “Qué tal? ¿Entendían sus intereses?”. Tot això era la veritat, i era aquesta veritat allò que defensaven els carlins, “y si tan buenos eran aquellos tiempos felices y los carlistas los defensores de aquellos tiempos, (...) porqué les insulta y calumnia y para ellos y contra ellos publica el condenado CAÑÓN KRUPP? (...)”⁴⁵⁸.

Com ja hem dit, bona part del material d’*El Cañón Krupp* tenia com a temàtica la guerra que es combatia a Euskadi i Nafarroa, sense deixar d’ocupar-se, evidentment, dels enfrontaments que s’esdevenien a Catalunya o altres parts d’Espanya. La

⁴⁵⁸ “Aquellos tiempos”, *El Cañón Krupp* 14-5-1874. Un altre exemple del mateix estil a “Ecos de sacristía”, carta que signa “Fray Palitroque de la Virgen de la Leche, EXCLAUSTRADO”, *El Cañón Krupp* 12-6-1874 (majúscules a l’original).

criminalització d'uns habitants d'Euskadi aferrats al seu particularisme i al seu fanatisme religiós fou un aspecte recurrent a les pàgines de la publicació. Potser l'exemple més palès és l'article, del qual creiem que n'era l'autor Roca i Roca, que va aparèixer en el número del 21 de maig. L'escrit exposava un veritable programa militar i polític a seguir en aquelles terres tant mentre es mantingués la rebel·lió com després que fos sufocada. Escrivia Roca:

“Concretándonos, pues, a la guerra del Norte, es preciso que se haga sin tregua, ni descanso ni cuartel.

Hay para ello un motivo poderoso. Al fin y al cabo aquellas provincias son las que menos razón tienen para mantenerse en rebelión contra la madre patria. Con sus fueros y franquicias, respetados por todas las situaciones liberales son sus habitantes una especie de extranjeros dentro de España. Y a guisa de extranjeros tratan de imponer a la nación un régimen odioso a la nación misma: quieren menos a Carlos el *Memo* para sí, que para nosotros; para sí la inmunidad, para nosotros el absolutismo, la tiranía, la Inquisición”.

Predicava després una guerra implacable contra els carlins del Nord:

“Arrólleseles por todas partes, no se les deje un solo palmo de terreno, y acosados por el hambre y el fuego, caygan a nuestros pies, reconociendo la inmensidad de su crimen. (...) Con una guerra implacable, con una guerra de exterminio aun no hemos de lograr más que apaciguar las provincias rebeldes. En cuanto a pacificarlas ha de ser esto objeto de nuevos medios y esfuerzos”.

Exposava després la política a seguir un cop acabada la guerra, política composta de mesures que, vistes amb l'òptica actual, semblen realment despiatades. Deportació a Ultramar, durant dos o tres anys almenys, dels que s'haguessin alçat en armes. Venda dels seus bens en subhasta pública, cosa que portaria nous habitants a aquelles contrades, en una colonització prou feines emmascarada: “De este modo se poblarán de gente nueva aquellas provincias petrificadas hoy por el espíritu absolutista”. Supressió dels furs: “Por de[s]contado ha de desaparecer toda sombra de fuero, de inmunidad o de franquicia; quemados con el árbol de Guernica, espárzanse a los cuatro vientos las cenizas de las cartas forales”. Instauració a Euskadi i Nafarroa del servei militar obligatori per tots els homes als 19 anys: “Rodando por España de guarnición en guarnición aprenderán a ver horizontes más dilatados que los de sus valles y cañadas”. Ocupació militar del territori amb un “poderoso ejército, capaz para evitar la menor sombra de nuevas turbulencias”. Aspecte molt important per eliminar per sempre més el fanatisme religiós d'aquella gent:

“es preciso que la autoridad gubernativa intervenga en la provisión de curatos y capellanías de las provincias, proveyéndolos en sacerdotes liberales e ilustrados, y en la imposibilidad de hallarlos, tomando la precaución de separar a los curas

anualmente, a fin de que las simpatías que individualmente puedan captarse entre los feligreses, no lleguen a arraigarse”⁴⁵⁹.

Aquest programa, que recorda en alguns aspectes les mesures proposades per la Convenció per acabar amb la insurrecció de La Vendée, ens permet copsar la importància que Roca va atribuir a la rebel·lió carlina. Calia eliminar de soca-rel la més remota possibilitat d'un nou alçament absolutista. Si per fer-ho calia emprar mesures que xocaven frontalment amb els valors que havia defensat des del republicanisme federal, no vacil·lava en proposar-les. Qualsevol altre règim polític que s'implantés a Espanya podia significar un cert retrocés respecte a tot allò que s'havia aconseguit amb la Revolució de Setembre, com de fet ho era ja la República de Serrano, però no apartaria el país del camí del progrés assenyalat pel segle. El triomf dels partidaris de Carles significaria, en canvi, una ruptura total amb la modernitat que faria retrocedir els homes i les dones d'aquella part de la península ibèrica a temps que les nacions més avançades havien deixat ja definitivament enrera. Podria haver influït també en la posició de Roca, molt possiblement, l'extrema crueltat demostrada pels carlins en mantes ocasions, capteniment que reforçava la seva convicció segons la qual només portant a les últimes conseqüències la lluita era possible eradicar per sempre aquella amenaça mortal pel esdevenidor d'Espanya.

Un altre exemple de la classe de cançó que *El Cañón Krupp* entonava contra vascos i navarresos el trobem en l'únic article signat que va aparèixer en els vint números del periòdic. L'autor era Daniel Ortiz i Sorroiz i, prenent defensar irònicament les províncies d'Euskadi dels atacs que rebien des de la premsa liberal, escometia furiosament contra els seus habitants. La part final de l'article expressava ben clarament l'animadversió que Ortiz sentia pels vascos:

“Es verdad que esas provincias que están siempre dispuestas a proporcionar ejércitos de treinta o cuarenta mil hombres al absolutismo, no suministraron al valiente Mina más que tres o cuatro mil en la guerra de la Independencia. Pero eso ¡qué importa! Esto prueba más y más el acendrado patriotismo, el amor a la nación de sus felices y desinteresados habitantes.

El que estas líneas escribe ha oído decir más de una vez a los vizcaínos la siguiente frase que no tiene desperdicio: *Antes seremos franceses con fueros, que españoles sin ellos.*

Ahora bien, ¿qué se deduce de todo lo que antecede?

La siguiente demoledora afirmación:

*Las provincias Vascongadas tienen tanto de españolas, como yo de obispo*⁴⁶⁰.

⁴⁵⁹ “La nueva fase”, *El Cañón Krupp* 21-5-1874.

⁴⁶⁰ Daniel Ortiz y Sorroiz, “Justa defensa”, *El Cañón Krupp* 23-7-1874, disp. 11..

Ja hem fet esment de les dificultats de tipus material que havien endarrerit la sortida a la llum del primer número d' *El Cañón Krupp*. No va ser l'única vegada en què la publicació va haver de fer front a aquesta classe de problemes. La publicació del segon número va haver d'ajornar-se al no haver arribat a la redacció els croquis del teatre de la guerra que hom hi volia incloure. A tall de compensació, López va publicar dos números la setmana següent, “con el propósito de resarcir a sus numerosos favorecedores”. El “disparo” número 6 tampoc es va poder publicar a temps, a causa de “la interrupción que ha sufrido en estos días el tren-correo de Madrid” degut a l'activitat carlina. Tanmateix, el periòdic va tenir una bona acollida per part del públic. Així, quan va sortir al carrer el número 6 després del retard, va esgotar “la gran tirada que se ha hecho”⁴⁶¹.

Les dificultats ocasionades per les accions dels carlins, per tant, es van anar superant amb més o menys dificultats, alterant la periodicitat de la publicació però sense aconseguir modificar el seu esperit o el seu format. En canvi, els decrets del govern publicats el dia 19 de juliol, declarant l'estat de setge a tot el territori espanyol i prohibint la publicació de notícies sobre la guerra que no s'haguessin inserit a la *Gaceta* oficial van significar un cop dur pel *Cañón*, que feia de la difusió d'aquelles notícies la seva principal raó de ser. El periòdic es veia amenaçat per un doble motiu: l'amenaça de suspensió (els decrets atorgaven poders excepcionals als capitans generals) que planaria des de llavors sobre la premsa republicana i la privació d'una part molt important del material que fornava als seus lectors. Roca va advertir del risc que aquelles mesures, en principi dirigides contra els carlins, acabessin afectant a aquells que defensaven la pròpia República:

“(…) ¡Cuide [el govern], pues, si ama a la patria, y aún la libertad, que ese cúmulo de medidas extraordinarias, se dirijan exclusivamente contra los carlistas! ¡Cuide de que su mismo celo no nos envuelva a todos sin distinción, a fin de que los liberales, víctimas ya de los sectarios del odioso retroceso, no lo seamos también de nosotros mismos, pues entonces nuestra situación, sería peor todavía que la de los carlistas!”⁴⁶².

Però la dràstica disminució del flux d'informacions sobre la guerra decretada pel govern demostrà ser una dificultat insuperable. Roca i López es van veure forçats a reduir a la meitat l'extensió de la publicació (i, és clar, el preu, que tornà als habituals dos quartos). El primer número que va sortir després de les disposicions

⁴⁶¹ Informacions extretes de *La Independencia* 29-4-1874, ed. matí, 28-5-1874, ed. tarda, *La Reforma* 3-6-1874, ed. tarda i *La Reforma* 9-6-1874, ed. matí.

governamentals, en lloc de l'habitual làmina, duia a la portada, amb un tipus de lletra més gran que l'emprada usualment, un breu article en què els responsables del *Cañón* explicaven als seus lectors les raons d'aquell sobtat aprimament: “Las recientes disposiciones sobre la prensa nos impiden dar noticias estensas de los sucesos de la presente guerra, conforme desearíamos”. A causa d'aquest fet, explicaven, “nos hemos visto obligados a reducir el tamaño de nuestro periódico”, per poder donar-li “toda la amenidad deseable, tanto respecto al texto como a lo que la ilustración se refiere”. Malgrat la dolorosa escapçada, esperaven seguir gaudint del favor del públic, ja que “Nuestra única idea ha sido no contrariar las disposiciones de la autoridad, conceder a la publicación todo el interés posible y contribuir a popularizarla tanto más, cuanto su fabulosa baratura está al alcance de las fortunas más modestas”⁴⁶³.

En els números que van aparèixer després de la reestructuració, diverses vegades la làmina de la portada fou substituïda per la secció “Fogonazos”, que signà D. Ortiz Sorroiz⁴⁶⁴. D'altres incorporà l'article de fons, sense signatura. Un d'aquests articles, segurament escrit pel corresponsal que acompanyava les tropes, tractà de la marxa de diverses columnes de l'exèrcit vers Olot, on el brigadier Cirlot resistia els atacs dels carlins. El corresponsal va traçar un quadre desolador del capteniment dels habitants dels pobles de la muntanya, indiferents o fins i tot hostils al pas dels soldats. S'havien acostumat, deia l'autor de l'article, a la presència dels carlins:

“Rudos como son dan fácil crédito a sus patrañas; las tropas son miradas como enemigas; y si los montañeses no empuñan el fusil para ponerse al lado de sus huéspedes, les surten de víveres en abundancia, les prestan admirablemente el valioso servicio de espionaje, y acogen a sus perseguidores cuando no con hostilidad marcada, cerrando las puertas de sus casas (...)”.

Aquest estat de coses, creia el corresponsal, era el producte del terror que els carlins havien sembrat per la muntanya. L'apatia de les autoritats només havia contribuït a agreujar la situació. El resultat de tot plegat dibuixava un tètric quadre:

“Los pueblos de la montaña pagan las contribuciones a los carlistas, y el gobierno no les exige un sólo céntimo: mientras toda España llena el cupo de las reservas, la montaña no entrega un solo hombre y en vano las columnas recorren aquellos pueblos: el cumplimiento de la ley de la nación nunca se les exige considerándose por este mero hecho bajo la plena autoridad de los carlistas”.

⁴⁶² “Ultima hora”, *El Cañón Krupp* 23-7-1874, disp. 11.

⁴⁶³ “A nuestros lectores”, *El Cañón Krupp*, 30-7-1874, disp. 12.

⁴⁶⁴ Els dels dies 6-8-1874 i 20-8-1874.

Un altre seria el seu capteniment, prosseguia l'autor de l'article, si el govern castigues les poblacions de la muntanya fins aclaparar-les "con nuestras legítimas exacciones". Però, a més, hi havia mitjans d'incrementar l'eficàcia de les accions contra els carlins, mitjans que els republicans no havien deixat de reclamar al govern: l'armament del poble i la col·laboració dels voluntaris amb les columnes de l'exèrcit. Era el que s'havia fet a diverses poblacions de Tarragona, sector en el qual hi havia per cert menys quantitat de tropes:

“En Tarragona los pueblos están armados, las columnas se mueven incesantemente y llenas de confianza, (...) las facciones vagan desalentadas, (...) no sale una columna sin llevar gente del país: en una palabra, se hace la guerra cual debería hacerse en todo el resto de Cataluña”.

Si s'armava decididament la milícia, si hom incrementava les rondes mòbils, si desapareixia la malfiança que molts caps militars sentien per les forces de voluntaris, “si, en fin, se reuniera en contra de los carlistas a todos los elementos liberales”, aviat Catalunya es veuria lliure de les forces lleials a Carles VII⁴⁶⁵.

Que els republicans, i en especial els castelarins, estaven disposats a servir de punta de llança en la lluita contra els carlins, ho va deixar ben clar Roca des de les pàgines del *Cañón* arran de la incursió que una partida carlina efectuà a poca distància de Barcelona, aprofitant el buit deixat per la marxa del gruix de les tropes cap a Olot. Van interrompre el trànsit ferroviari entre Terrassa i Manresa i la capital, afusellaren un dels maquinistes i calaren foc a l'estació de Cerdanyola. Al tenir notícies d'aquestes accions, els republicans de Barcelona seguidors de Castelar es van mobilitzar immediatament, posant-se a la disposició de les autoritats governamentals. Així ho va descriure el periòdic anticarlí de Roca i López:

“Al acercarse los carlistas a esta capital, los republicanos castelaristas fueron los primeros en ponerse bajo las órdenes de la autoridad militar, para que se les designara el sitio de mayor peligro.

La autoridad dijo que no tenía palabras para agradecer su ofrecimiento: no tenemos nosotros términos para aplaudirlos.

Aún cuando graves motivos separen a los buenos republicanos de los actuales gobernantes, que les arrancaron el fusil de las manos, cuando la patria corre un peligro hacen muy bien en olvidarlo todo”⁴⁶⁶.

La gran mobilització de tots els liberals contra els absolutistes, però, no es va arribar a produir. El govern va continuar emprant l'exèrcit en aquella lluita, sense armar la milícia ni confiar en els voluntaris. A més, en especial després que Sagasta es fes càrrec

⁴⁶⁵ “Ojeada a la guerra de Cataluña”, *El Cañón Krupp*, 13-8-1874, disp. 14.

del govern, va augmentar la repressió contra la premsa republicana (com no trigaria a constatar Roca amb la suspensió de *La Campana*). Totes aquestes circumstàncies s'afegiren a les dificultats amb què ja s'enfrontava *El Cañón Krupp* arran de des disposicions de juliol, de manera que a finals de setembre de 1874, López i Roca van haver de renunciar a seguir publicant el setmanari. En el darrer número van comunicar als seus lectors les raons de la desaparició del *Cañón* en un article que reproduïm gairebé en la seva integritat:

“Con el presente número nos vemos en la triste necesidad de despedirnos de nuestros lectores.

<<*El Cañón Krupp*>> creado con el objeto de hacer a los carlistas una guerra despiadada, dando publicidad a sus crueldades, animando a los liberales y siendo el primero en dar noticias y croquis de los hechos más culminantes en esta lucha desastrosa, se encuentra en el sensible caso de no poder cumplir fielmente con el objeto que se propuso.

El régimen excepcional que pesa sobre la prensa periódica: la conducta del gobierno no dando alas al espíritu popular para combatir a nuestros eternos enemigos, y otras causas de la misma índole nos impiden corresponder como deseáramos a los reiterados favores que el público nos ha dispensado, desde el día de nuestra aparición.

Nosotros quisiéramos ver libre la prensa, alentando el entusiasmo público, mas para esto fuera menester que hubiese entusiasmo, y que a las masas absolutistas se opusieran masas liberales; entonces nuestra misión sería perfecta, y *El Cañón Krupp* marcharía a vanguardia en esta cruzada de la civilización contra el fanatismo. Ahora la ley de combatir pesa únicamente sobre el ejército; la de callar y resignarse sobre el pueblo.

Hé aquí, pues, indicada ya que no explicada la causa de que por ahora desistamos de nuestra empresa.

Si algún día, cambian las circunstancias, los carlistas nos hallarán en nuestro puesto. (...)”⁴⁶⁷.

“Sense fer als carlins una guerra sense quartel, indignes foram de proclamar l' idea de República”

López Bernagosi i Roca i Roca van publicar *El Cañón Krupp* com a arma específicament adreçada contra els carlins, però bona part del contingut de *La Campana* en el decurs de 1874 es va centrar també en aquella guerra contra els absolutistes. Roca va encapçalar un dels seus articles expressant ben clarament la importància que hi atribuïa, tot i deixar una mica d'espai per tractar altres temes: “Donarian lloch los

⁴⁶⁶ “Metralla”, *El Cañón Krupp* 13-8-1874.

⁴⁶⁷ “A nuestros lectores”, *El Cañón Krupp* 24-9-1874, disp. 20.

carlins per sí sols á omplir cent números de LA CAMPANA cada dia; pero com que sembla que han de durar encare, ja ‘ns vagará de donarlos los rapapolvos que ‘s mereixen’⁴⁶⁸. *El Cañón Krupp* significà un redoblament dels esforços que ja venia fent des de *La Campana* per informar al públic de la guerra i, alhora, per encoratjar la lluita contra els carlistes. No ha d’estranyar, doncs, que Roca saludés efusivament des de les pàgines de *La Campana* l’aparició de *El Cañón Krupp*. Ja feia temps que el primer dels setmanaris llançava els mots d’ordre “¡Guerra á mort als carlistes! ¡Viva la República!”, ja que “sense fer als carlins una guerra sense quartel, indignes foram de proclamar l’idea de República”. Ara, a les “Batalladas” de *La Campana* s’afegien els “Disparos” del *Cañón*:

“Però al costat de LA CAMPANA, y com per ajudarli á cumplir sa patriótica missió, hi tenim ja un altre instrument de guerra: hi tenim un canó Krupp.

¿No l’han sentit per ventura?

Sí: formidables han sigut los sèus disparos: lo ressó d’ ells ha retrunyit per tota Espanya: al sentirlos han quedat los carlins esporuguits; y barrejats ab la véu impertérrita de LA CAMPANA, no han de darlos, no, un sol minut, un sol instant de bon temps”.

En la visió de Roca i Roca, publicacions com aquestes tenien una eficàcia que no s’havia de menystenir. Aquells que les escrivien alimentaven l’esperit dels homes i dones no combatents, ja que “avuy lo qui no combat, llegeix, calcula, parla, discuteix y carrega l’atmosfera de la opinió, ab los combustibles de sa inteligencia, ab los de sa voluntat, ó be ab los de son cor”. Sense aquesta opinió, la ciutadania no seria més que “una colecció d’ autómatas”, i la llei de la força s’imposaria amb tota la seva cruesa, cosa que a l’Espanya de 1874 equivaldria al triomf de les hosts de Carles VII. Per a Roca, la veu dels dos setmanaris era comparable a “lo toch de somatent de una vila heróica”, als projectils que abatien els cabdills carlins:

“Los bons patriotas troban en nostras columnas l’accent de sos propis sentiments.

Los qui en la indiferencia jahuen, un crit que ‘ls desperta y una veu que ‘ls alenta.

Y en aquests temps de cara-girats y de traidors, hi véu tothom en nostras columnas l’accent del qui s’encarrega patrioticament de denunciarlos y de dirigir al poble pel camí de la sèva llibertat y de la sèva honra”.

Roca recordava les paraules que Abdó Terrades va inscriure a la cançó “La Campana” (“La campana sona, lo canó trona”), que semblaven ben premonitòries per a les dues

⁴⁶⁸ “A Fransa”, *La Campana de Gràcia* 14-6-1874.

publicacions que el·laborava, tot dient que “no volem que ‘s perdi en aquests moments de proba” aquells sons⁴⁶⁹.

En els mesos en què es va publicar *El Cañón Krupp* es va produir una gran similitud entre els dos setmanaris en el seu tractament de la guerra amb els carlins, fet gens sorprenent si es té en compte que Roca i Roca en fou el principal articulista. Es pot veure aquest paral·lelisme en diversos números. Després de l'aixecament del setge de Bilbao, a finals d'abril de 1874, tant *La Campana* com *El Cañón* treuen sengles números extraordinaris en els quals hom inclou retrats de Serrano, Topete i altres militars que han pres part en les accions. Tots dos publiquen lloances a aquests homes, insistint en la necessitat d'oblidar passades enemistats en favor de la lluita contra l'enemic comú. La insistència en la continuació dels combats fins a la derrota total dels rebels és palesada també en les dues publicacions. Les crides a tallar l'arbre de Gernika i a cremar els furs enmig de les seves branques apareixen igualment a una i altre. I si Roca exposa amb més detall a *El Cañón Krupp* les radicals mesures que proposa per evitar que la rebel·lió, un cop vençuda, torni a rebrotar, no deixa de precisar-les a les pàgines de *La Campana*⁴⁷⁰. Esdeveniments més localitzats, com per exemple l'atac carlí contra el poble de l'Alforja, o la resistència victoriosa que uns quants voluntaris d'un batalló de francs oposaren a Torredembarra estan descrits de manera molt semblant⁴⁷¹. Moltes “Batalladas” de *La Campana* són gairebé idèntiques als “Disparos” del *Cañón*. Així, tots dos esmenten el cas de ciutadans dels voltants de Gandesa afusellats pels carlins per haver pertangut als cossos francs de Tarragona, i contraposen els indults que ofereixen els liberals als presos carlins amb la mort a què condemnen els carlins als soldats republicans capturats⁴⁷².

Les dues publicacions enviaren també un corresponçal agregat al comandament dels generals López Domínguez i Serrano Bedoya l'agost de 1874, informant de les incidències de la marxa de les tropes cap a Olot. La informació del corresponçal fou publicada al *Cañón* ja que “la carta es llarga, y l' espay de que aquestas horas podém disponer molt curt”, segons que assenyala *La Campana*⁴⁷³.

Roca estava convençut que aquella guerra només havia d'acabar amb la capitulació incondicional dels absolutistes. Des de *La Campana* es va oposar a tot compromís amb

⁴⁶⁹ “La Campana y lo canó”, *La Campana de Gràcia* 26-4-1874.

⁴⁷⁰ *La Campana de Gràcia* 3-5-1874, suplement, i *El Cañón Krupp* 21-5-1874.

⁴⁷¹ *El Cañón Krupp* 4-5-1874 i *La Campana de Gràcia* 26-4 i 3-5-1874.

⁴⁷² *La Campana de Gràcia* 12-4-1874 i *El Cañón Krupp* 21-4-1874.

⁴⁷³ *La Campana de Gràcia* 9-8-1874.

els carlins, a tot intent de conveni, com s'insinuà des d'alguns àmbits. Els partidaris d'acabar la lluita amb un conveni es podien classificar en dos grups, en la seva opinió. Per una banda hi havia aquells que estaven disposats a comprar la pau, però “una pau fictícia, una pau de uns quants anys no mes, encare que fos al preu de la seva honra”. Eren els que no volien acceptar cap sacrifici, els que es queixaven de la paràlisi del comerç i la indústria, “aquells que no vehuen la patria mes enllà dels cristalls de l'aparador de la seva botiga, ó de la barana del seu escriptori”, que demostraven el seu egoïsme amb el seu capteniment, els seus murmuris i la seva apatia. L'altre grup estava constituït per “los que encare anyoran lo caciquisme qu' exercian durant los últims temps del borbonisme”. Si aquesta gent pogués tornar a veure en el regnat de Carles VII el domini del neocatolicisme, “lo reynat de las Sors Patrocinis y dels Pares Clarets”, farien pagar molt car a les classes populars tots el trasbalsos que els havien ocasionat des de la Revolució de setembre: “¡Qué car que pagariam lo crim d' haber elevat al treballador al dret de ciudadá! ¡Qué car lo crim d' haverlos excluit del municipi, de les diputacions, de l' influencia que en todas parts exercian gracias á son predomini absolut!...”. Qui més, es preguntava Roca, podia desitjar un conveni amb “los que ‘ns han assassinat, robat y omplert d' insults”? A més, les experiències anteriors demostraven la inutilitat de convenis amb els carlins. El de Vergara “l' han esqueixat déu mil vegadas”. El 1860, després dels fets de San Carles de la Ràpita, els parents de Carles VII havien signat llur abdicació i la dels seus descendents, però “l' han rompuda sempre que han volgut”. I, sobretot, un acord amb els rebels significaria el menyspreu més absolut per tots aquells que havien donat la seva vida en favor de la llibertat en aquella lluita despiatada. “¿Que per ventura no val res la sanch del poble? –es preguntava– ¿Que per ventura ‘ls inmensos sacrificis que s' han fet fins are, dehuen servir al exércit, perque haja de regoneixe entre las sevas filas, als bandolers que sols ab lo robo y lo pillatje, s' han cusit al bras los galons qu' ostentan (...)?” El poble no podia renunciar a les seves conquestes: “El poble també es fanátich: fanátich de la llibertat: també ‘l poble es absolutista; es absolutista per lo que toca als seus drets”, i si la guerra s'acabava, advertia Roca, “en dany dels drets del poble”, esclataria novament la lluita i no cessaria fins que els recuperés en la seva plenitud. El carlisme havia de ser combatut fins a la seva extinció definitiva: “¿Qué ‘n treuriam de segar l'agram, si quedantse enterrats los arrels, al poch temps tornaria á rebrotar ab mes ufana que abans?”. Roca no dubtà a afirmar que “seríam suicidas si no tractéssim d' acabar ab la forsa lo que ab la forsa s' ha començat”, exhortant en conseqüència a lliurar una “guerra á mort al

carlisme”, i també a tots aquells que “en aquests moments parlin de un conveni impossible, absurdo y deshonros”⁴⁷⁴.

L’acció de les autoritats municipals era un factor important en aquella lluita. Després del 3 de gener, el nou govern havia suspès les municipalitats republicanes i havia nomenat nous batlles i regidors addictes. En certs indrets, però, es restituïren les corporacions locals i provincials anteriors al cop de Pavía, com fou el cas de Tarragona. Roca va aplaudir l’actuació d’aquestes entitats per revitalitzar les energies liberals, compromentent-se a organitzar la defensa contra els atacs dels carlins. Aquest capteniment contrastava amb el de molts dels nous ajuntaments, que negociaven amb els cabdills absolutistes el preu a pagar per evitar les seves incursions. Roca denuncià des de *La Campana* aquests tripijocs, alhora que donava un entusiasta suport a aquelles autoritats que es posaven al davant de la lluita contra els carlins. Arran de la restitució de les corporacions de Tarragona ho va expressar clarament:

“Lo que passa a Tarragona passaria á tot arreu ahont se practiqué lo que a Tarragona s’ ha practicat.

No es egoisme, ni desitj de manar lo que mou als pobles á la defensa: no es mes que la confiança que determinadas personas inspiran y la desconfiansa que unas altres provocan.

¿Quin esperit ha de tenir un poble, quan véu que les autoritats populars, per compte d’ aixecar l’ esperit públich, tractan ocultament ab los carlins, y ‘ls alimentan á forsa de donatius y protecció?

Donchs aixó es lo que passa desde ‘l tres de janer en molts poblacions, y aixó es lo que ‘ns ha ocasionat la major part dels desastres últimament suferts (...)”.

En aquest complex panorama d’actuacions dels diversos municipis, Barcelona constituïa un cas apart particularment consternador. L’ajuntament encapçalat per Rius i Taulet esmerçava totes les seves energies en destruir qualsevol vestigi del període republicà en lloc d’ocupar-se de l’organització de la milícia. Roca no va dubtar a acusar els membres del consistori de la capital de Catalunya de preparar el terreny als carlins, per tal de conservar els seus càrrecs:

“Per tot arréu s’organisa la milicia nacional, per tot arréu se treballa en prepararse per quan vinga un vá-y-tot contra ‘ls carlins; únicament á Barcelona los senyors que fan d’ Ajuntament, no demostran capacitat sino per treure ‘ls bustos de la República de las escolas.

Ah! Com qu’ ells després d’ haver tornat las iglesias als capellans, si demá venia a véure’ns Carlos VII, no poden desconfiar de seguir sentne ajuntament, d’ aquí que l’ armament y l’ organisació de la milicia, quedi als núvols”⁴⁷⁵.

⁴⁷⁴ “¡Guerra sens quartel!”, *La Campana de Gràcia* 12-4-1874.

⁴⁷⁵ “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 28-3-1874.

La consternació per la nul·la energia demostrada per l'ajuntament es va convertir en indignació quan, en començar finalment l'organització de la milícia de la ciutat comtal, els federals van veure com n'eran exclosos, acusats de cantonalistes. Adreçant-se directament a Rius i Taulet, Roca va expressar així la seva protesta pel seu sectari capteniment:

“(…) ¡Ah! senyor Rius y Taulet! senyor Rius i Taulet!

Encare que nosaltres volguém que en tots los estudis hi haja ‘l busto de la República; encare que nosaltres afirmém que vosté, vulga que no, es un funcionari de la República; encare que ‘ns diguém republicans federals, sá piga y entenga que som tant amants del ordre com vosté, y mes enemichs dels carlins de lo que vosté en tota la sèva vida puga serne.

Al cap de vall, recórdis que nosaltres los hem pres las iglesias, que ‘ls ha tornat vosté.

Aixó vol dir que s’ obra molt mal, excluint als republicans del alistament de la milícia, y que al dirse ‘ns que som *cantonals*, se comet una injuria tant gran, al menos com si á vosté li diguessen *alfonsi*”⁴⁷⁶.

Segona aparició de *La Esquella de la Torratxa*

Com era d’esperar, *La Campana de Gràcia* no es va escapar de l’acció repressora que els diferents governs va exercir sobre la premsa aquell 1874. La làmina de la portada del número del 12 d’abril estava dividida en dues parts: a la dreta, amb la inscripció “1874”, apareixien diversos mossos d’esquadra armats, sembla que en una caserna que duu la inscripció “Mozos de la Escuadra”, mentre que, a l’esquerra, amb la inscripció “1866”, hi havia un rectangle absolutament negre, en el qual no es veia res de res. Al peu del dibuix figurava la llegenda següent: “¿No ‘ls demanavan? Aquí ‘ls tenen”. A la pàgina 3 explicava Roca la causa d’aquell quadre negre: “Conforme veurán nostres lectores aquesta senmana, á nostre dibuixant li caigué un topo á la lámina, que anantse engrandint li va ocupá la mitat. Esperem en que no está lluny lo dia en que la poguem publicar tal com la teniam feta. / Ara dissimulin”. *La Campana* del 27 de setembre fou segrestada per les autoritats. Roca va respondre amb un article aparegut en el lliurament de la setmana següent en què, defensant aparentment l’acció del govern, omplint-lo d’“incens”, llançava un contundent atac contra els homes que dirigien aquella República sense adjectius.

⁴⁷⁶ “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 26-4-874; les cursives són de l’original.

El 8 de novembre, però, Roca va anar massa lluny en opinió de l'autoritat censora, i *La Campana* va ser suspesa per tres mesos. La portada d'aquell número es feia ressò del manifest de Sandhurst. En el dibuix es veia l'adolescent Alfons llegint davant d'un mirall un paper que duia l'encapçalament de "Manifiesto a la nación". Darrera seu l'exreina Isabel apareixia asseguda amb un llibre a la mà. Al terra es distingia una corona tancada dins d'un recipient de vidre amb la inscripció "1868". Al costat d'Alfons, un home (Cánovas?) semblava dir-li (el text apareixia com la llegenda del peu de la làmina): "Comensemlo d'arreglar / Porque 'l *cop* no pot tardar". A la secció de "Batalladas", però, hom podia llegir una contundent diatriba contra el centralisme de Madrid arran d'una exposició de productes de les diverses regions celebrada a la capital de l'Estat:

"Exposició de productos catalans, valencians, mallorquins y aragonesos feta á Madrid: magnífica, pero deserta.

Plassa de toros: espectacle repugnant, y plena de gom á gom.

Provincias: treballéu en desert, que Madrit disfruta: no l' inquietéu ab lo remor dels talers, ni la quilotéu [sic] ab lo fum del vapor, que per ella no serviu per altra cosa que per proporcionarli moneda ab que adquirir del estranger tot lo que necessita y ab que donar que viure á toreros, xulos, ganduls y ganaders de toros, las únicas professions dignes de l' Espanya madrilenya"⁴⁷⁷.

El 15 de novembre va sortir a la llum per segona vegada *L' Esquella de la Torratxa*. En aquell primer número Roca va evocar les circumstàncies en les quals s'havia esdevingut la primera suspensió de *La Campana* el 1872 i les raons que impulsaren llavors López Bernagosi i ell mateix a publicar *L' Esquella*. Ja en aquells primers dies de maig de 1872, quan la rebel·lió carlina tot just començava, s'adonaren del perill potencial que representava per als republicans en particular i per a tots els liberals en general: "los carlins nos obligaren a parlar, y combaterem ab tota la fermesa que en nosaltres cabia la facció, enemiga del govern; pero enemiga nostra també". Des de llavors, els esdeveniments s'havien succeït a velocitat de vertígen, però la situació de la gent de *La Campana* continuava essent la mateixa que dos anys abans: "la nostra conciencia de periodistas honrats no tè un sol remordiment: víctimes algunas vegadas de sucesos, previstos per nosaltres; pero inevitables, aquí 'ns tenen en una situació semblant á la delcinch de maig de 1872". Suspensa *La Campana*, *L'Esquella* venia a omplir el buit per fer-se sentir "dels que ab tant inmerescuda constancia havian escoltat lo só de *la Campana*". Les raons que els impulsaven a publicar per segona vegada

⁴⁷⁷ *La Campana de Gràcia* 8-11-1874; la paraula *cop* de la llegenda de la portada figura en cursives a l'original.

L'Esquella eren les mateixes que el 1872: “are com llavors la patria y las ideas que sustentém tenen un enemich alsat en armes”, i mentre “aquest enemich alenti”, mentre representés una amenaça a la llibertat, “tenim lo deber de combátre'l sens tregua ni descans”. Res no hi feia que “devant dels actes del actual govern se ‘ns hi estengui ‘l vel de la inviolabilitat”; res no hi feia que “se ‘ns fassa respectar l’ actual dictadura”, res no hi feia que haguessin prohibit la publicació de *La Campana*. Essent “lliberals de cor”, havien de complir en aquells moments amb el deure de la resignació “que de molt bona gana ‘ns imposém” i amb un altre “que may hem oblidat” des de l’esclat de la guerra contra els carlins: “lo deber de fer martxar las *columnas* del periódich cap al matexi objectiu á que martxan las *columnas* del exércit”. Roca acabà l’article amb el mot d’ordre ja habitual a les pàgines de *La Campana* i també d’*El Cañón Krupp*: “<<¡¡Guerra á mort al absolutisme!!>>”⁴⁷⁸.

Un dels articles apareguts en aquesta segona etapa de *L'Esquella* exposava diversos mitjans per acabar d’una vegada per totes amb els carlins, en el qual Roca insistí en mesures ja explicitades a *El Cañón Krupp*. El primer d’aquests mitjans era l’existència d’una milícia armada a tot arreu, “un bon medi pera donar á la cosa un cop de má”. El govern, però, no volia recórrer a l’armament de les classes populars. El poble, tanmateix, disposava d’un altre mitjà que depenia de les seves pròpies qualitats: “no pot haverhi *milicia nacional*, pero hi ha *malicia nacional*, ràbia, rencor y desesperació”. La manera de canalitzar aquesta *malícia*, prosseguia Roca, era fer pagar als carlins el cost de la guerra que havien provocat. Fins llavors, “Lo país paga la festa: per ells la carn, y pèl país los óssos”. Tots aquells a qui el conflicte havia afectat en major o menor mesura (els parents de les persones assassinades, aquells que havien perdut les seves propietats destruïdes pels absolutistes, els joves incorporats a l’exèrcit, les seves famílies que en molts casos ajudaven a mantenir) havien de rebre justes indemnitzacions. Els béns dels carlins havien de fornir els mitjans necessaris: “A confiscarlos, á vendre’ls en pública subasta: paguin ab ells lo mal que fan”. El periodista terrassenc propugnava un embargament draconianà: “que ‘l carlí sapiga lo que val la guerra que ‘ns regala; y que no s’escapi de la mida general un sol tarrós, un sol moble de cap carlí qu’ estiga en armas”. Encoratjà la denúncia, proposant que el denunciant percebés un percentatge del benefici que s’obtingués de la venda dels béns dels carlins delatats. Un cop acabada la guerra, després de fer un balanç general, “si sobra alguna

⁴⁷⁸ “A nostres lectors”, *La Esquella de la Torratxa* 15-11-1874.

cosa pagats tots los gastos, se 'ls tornan las engrunas, y aixis pot ser se 'ls fassan passar per sempre mes las ganas de moure novas serracinas”.

A més d'aquestes reparacions de guerra, Roca advocava per “donar als carlins lo mateix tracte qu' ells nos donan”. Així, els presoners havien de ser enviats a Fernando Poo, a menys que fossin convictes de delictes tipificats en el Codi Penal: “al lladre, que poch n' hi ha que no 'n sigan, la pena del lladre rigorosament aplicada: al assessí la del assessí, ab la seguretat de que la pena de mort podrém suprimirla quan no hi haja carlins, que llavors no hi haurá ignorancia ni maldat”.

El principal mitjà, però, era “l' entusiasme del poble”. Aquest entusiasme havia estat decisiu en la primera guerra carlina. Perquè si quan va esclatar aquell conflicte el govern tenia “mes por als lliberals exaltats que als mateixos carlins”, quan la premsa va poder gaudir de llibertat, quan quatre-cents milicians armats van compartir amb l'exèrcit regular la lluita contra els absolutistes, “quan hi hagué vida, calor y entusiasme, contá l'exèrcit carlí sas empresas per desfetas”. No era precisament aquesta la situació existent el 1874. La premsa estava obligada a moure's en marges cada cop més limitats: “La mordassa que porta la premsa no 'ns deixa examinar lo que avuy passa”. Però, malgrat totes les dificultats, Roca no perdia l'esperança: “Mes ¿perqué no ha de ser l'any 1874 lo que fou l' any 37 en la passada guerra?”⁴⁷⁹

Tot i que la guerra contra els carlins fou el tema central, *L'Esquella* es va ocupar també de l'afonsisme. Però si en aquella tardor de 1874 Roca continuava considerant el carlisme com el perill més gran no només per a la República, sinó també per a la mateixa llibertat, menystenia clarament l'amenaça alfonsina. Arran dels comentaris esperançats que diversos periòdics madrilenys expressaren en ocasió dels divuit anys del fill d'Isabel II, el director de *L'Esquella* va manifestar la seva convicció en la impossibilitat d'una restauració borbònica. Aquell jove “no espera sino que 'l sèu cusí lo *noy Terso*, cansat de fe 'l ximple per Navarra y las Vascongadas, l' hi deixi un mica de lloch, pera venir á honrar á Espanya, continuantne sas empresas”. Les seves pretensions “no poden menos d'acabar en punta: la bayoneta, 'l sabre, la llansa, ¡veus aquí 'ls medis persuassius que 'ns prepara 'l tendre colegial de Viena! (...)”. Però Alfons de Borbó no podia reeixir, creia amb tota seguretat Roca, basant-se en “la rahó natural”, ahora que recordava als seus lectors una estrofa d'un poema escrit per un dels revolucionaris de setembre del 68: “(...) los reyes echados a escobazos no reinarán jamás”. I així havia sortit d'Espanya Isabel i amb ella la dinastia borbònica, i “lo que d'

una casa es treu ab l' escombra, vá á parar al femer". Els borbons, "corromputs, ingrats y venjatius", només podrien tornar quan el poble espanyol "siga mes corromput encare de lo que ells ne foren: y serne tant com ells ja es impossible". Era preferible la lluita i les privacions dels anys transcorreguts des de la Revolució a "morir vivint, baix la férula dels destronats de Setembre". Roca comparà les vicisituds per les quals havien passat amb "las primeras caygudas del nen, que corra sens caminadors"; la restauració borbònica "fóra 'l restabliment de una tutela sols comparable ab la paternitat de Saturno, que devorava als sèus fills". Pensava que el poble honrat traspuava odi per aquella família, "odi que no poden amortiguar sas actuals desventuras". Contemplant des del desterrament "la rebeldia de una nació impenitent", els borbons havien de "sentir la formigor de la venjança". I aquesta venjança, el poble no podia concebir-la, però la presentia recordant l'història dels monarques passats: Ferran VII "donant als defensors de son trono, la forca com á premi mes *elevat*", Isabel, "la tendra noyeta salvada pèls liberals del naufragi de una guerra civil mes sangrenta encare que l' actual, que 'ls doná per paga la mort ó lo desterro". El poble només podia esperar el mateix tractament de la descendència d'aquella família: "una rassa de llops no pot engendrar ovellas". I si tals extrems havia assolit la ingratitude dels borbons, fins a on serien capaços d'arribar en la venjança? No, la monarquia borbònica no es podria tornar a entronitzar a Espanya, i aquell aniversari que tant havia alegrat als partidaris alfonsins no tenia més que un significat, escrigué Roca: "Si en tal dia d'enguany lo fill de sa mare ha fet 18 anys, en tal dia del any que vé, si no 's mor avants, ne farà 19, y bon profit l' hi fassan",⁴⁸⁰.

L' hora abans de Sagunt

El 13 de desembre *La Campana de Gràcia* va reaparèixer després de l'amnistia concedida pel govern a la premsa. Curiosament, havien sortit a la llum quatre números de *L'Esquella*, igual que quan es va suspendre *La Campana* el 1872. "Podré dirne de *L'Esquella de la Torratxa*, –assenyalà amb un cert regust amarg Roca- lo periòdic dels quatre números". A l'article de fons d'aquella *Campana* amnistiada, Roca reflexionà sobre la precarietat, la manca de seguretats i l'arbitrarietat governamental a què estava sotmès el periodista d'oposició. La premsa, va escriure fent ús dels jocs de paraules i dels dobles significats que solia emprar a *La Campana*, s'havia convertit en "una

⁴⁷⁹ "Receptas contra 'ls carlins", *La Esquella de la Torratxa* 29-11-1874; les cursives són de l'original.

⁴⁸⁰ "¡Divuit anys!", *La Esquella de la Torratxa* 6-12-1874; les cursives són de l'original.

verdadera *premsa de tortura* pèl cervell dels pobres escriptors”, que es veien obligats a fer mans i mànigues per trobar temes que poguessin plasmar al paper, temerosos de “pecar contra ‘ls manaments de la llei del govern”. No es tractava només de la prohibició de publicar notícies sobre la guerra, o de “desprestigiar als governants”; una “indiscreció invisible”, la més petita *boutade* “per consolarnos de las nostras desventuras”, podia comportar una multa o fins i tot la suspensió del periòdic. Els homes que ocupaven el poder recomanaven als periodistes “cautela, pero molta cautela, cuidado, pero molt cuidado”. Ells, tractant de delimitar el terreny sobre el qual es movien, havien demanat a les autoritats quins eren els límits que no podien ultrapassar. Resposta: “ –Ah! vostés mateixos; pero advertixin que si la fan, la pagarán avants de que se’n adonin”. Inútilment havien insistit en què els establissin aquells límits: “Un límit! ¿Com que un límit? Y llavors cridarian vostés contra nosaltres porque coartém la *llibertat d’ impremta*”. En aquest marc indefinit i difús però notablement perillós havia hagut de desenvolupar la seva feia la premsa d’oposició, “passant de cayguda en cayguda, esperant un temps millor”. Fins que, un dia, algun ministre “degué recordarse de que havia sigut periodista, ó degué somiarho”, i, adonant-se de l’enorme desproporció existent entre el càstig que patien les menors indiscrecions periodístiques i els indults que s’oferien als carlins que havien robat i assassinat, va decidir signar el decret d’amnistia. La situació, però, no s’havia modificat, i la premsa quedà exposada a les mateixes actuacions arbitràries que abans. Roca ho expressà amb una comparació bíblica (que no degué fer molta gràcia als capellans que condemnaven *La Campana* a les penes de l’infern): “<<¡Ay! *perqué ‘m resucitéu / si m’ héu de torná á matar?... / com Llatze degué dir á Jesucrist quan l’ aixecava del sepulcre*”⁴⁸¹.

Roca va insistir en la difícil posició en què es trobava el periodista d’oposició en el següent número de *La Campana*. Emprant novament els seus habituals recursos estilístics, començà per constatar que, per als lectors d’un periòdic, l’article era “un *article de primera necessitat*”, mentre que, “pèl pobre qu’ escriu, un *article* es avuy un *artículo mortis*”. Estirant la veta humorística, deia anyorar aquell temps en què tot just es començaren a escriure gramàtiques i hom podia escriure “multitud d’ articles, *él, la, los, las*”. El públic d’ara “es mes exigent”, i si li presentaven “una plana de *los* ó de *las*”, de ben segur l’esquinçaria enfurismat. De manera que el periodista es trobava entre dos focs: per un costat, uns lectors exigents, per l’altre, l’ull de l’autoritat que “segueix impertèrrit los ragos que sobre’l paper trassa la nostra ploma”. Estava immers

⁴⁸¹ “L’amnistia”, *La Campana de Gràcia* 13-12-1874; les cursives són de l’original.

contínuament en la difícil cerca del compromís entre la qualitat informativa dels escrits i dels altres materials publicats, i, per tant, de la capacitat d'atreure un públic comprador, i els límits no especificats que li imposava el poder: “Lo lector vol article, l' autoritat los reb de mala gana, y aquí dels apuros!...”.

Però després d'aquestes reflexions que, més enllà del seu to humorístic, tocaven el moll de l'os de la complicada supervivència econòmica d'empreses periodístiques com les de López Bernagosi i, és clar, dels homes que, com Roca, s'hi guanyaven la vida, feia un repàs als possibles temes de què podia escriure, traçant al fer-ho un quadre de la situació en què es trobava llavors Espanya. Es podia ocupar de modes, però ¿quina era la moda del dia?: “Pagar y callar”. Potser podia escriure sobre costums, però les costums del dia eren “Callar y pagar”. Tractar de política era una opció llaminera, però “no tenim prou *política* pera amagar las nostras ideas á l'ull de la autoritat y fer que al mateix temps no ‘u estigan á l' ull del lector”. Tampoc era bona idea fer un article sobre religió: “com que ‘l privilegi de tractar qüestions teològicas lo tenen solzament los pares capellans, que ab lo trabuch al bras difundeixen per la nació las sanas doctrinas del catolicisme, d' aquí que no'ns atrevim, ni pensarhi, á embrancarnos en tant sagradas qüestions”. I sobre ciències naturals? En un país en què “lo *mes natural* es que siga tot una *anomalía*, fihinse de las ciencias”. Ni pensaments d'atrevir-se amb les ciències físiques, “que aquí á Espanya qui tè bon *físich* y no té diners, es bó per la *reserva*”. De les ciències exactes, millor no parlar-ne, ja que no era probable que “avuy per avuy l'hi surtin á cap espanyol los comptes”. Podria escriure sobre arts, però “ja no'n quedan d'altres que las *malas arts* de certs governants, per treure quartos d' allá hont no ‘n rajan”. Pel que feia a les arts pictòriques, “la *pintura* del país podria degenerar per part de son autor en la obligada realitat, y no pintura, del pati de la *Gardunya*, de un calabosso de Montjuich ó del Ponton”. Res mes inútil que l'escultura, “ahont de sorpresa en sorpresa nos quedém á cada punt frets y parats com una estátua”. Ocupar-se d'arquitectura i parlar de l'estil gòtic acabat en punxa “s'interpretará desseguit com una alusió á las bayonetes”, i si hom tractava de l'estil neogrec o neoromà “nos dirán que no's pot parlar dels *neos*, per no exasperar masa als carlistas”.

Després d'aquesta enginyosa repassada a l'actualitat política i social del país, Roca tornava a referirse a la complicada tasca del periodista indicant un tema sobre el qual podia escriure sense problemes: la medicina domèstica, fornint receptes útils, com la de “suar en mitj del hivern” sense necessitat dels remeis clàssics. La recepta era fer-se periodista. Escriure un article en aquells temps implicava començar-lo i esborrar-lo “mil

vegadas”, posant paraules que, al semblar perilloses, hom hauria de substituir per altres en un procés inacabable. Després de diverses hores d’aquest exercici, “encare que tingan los péus com un glas, y ‘l fret del paper se’ls encomani als dits, veurán que suan la *gota gorda*; pero de quina manera!...”. Possiblement no en sortiria un article, però “estigan segurs de que s’haurán tret, si ‘l tenen, un costipat de sobre”. Aquesta, ironitzava Roca, era, gairebé, “avuy per avuy l’ única ventatje del periodista”⁴⁸².

Les pàgines de *La Campana de Gràcia*, és clar, no s’omplien únicament amb articles que lamentaven la trista posició de la premsa opositora. Malgrat els obstacles i els entrebancs, l’actualitat en totes les seves vessants constituïa la temàtica principal del setmanari. I, a l’Espanya de finals de 1874, l’alfonsisme era un dels aspectes candents. Eren conegudes les simpaties de molts militars d’alta graduació per aquest moviment i bona part de la premsa denunciava trames conspiratives en què estaven implicats els partidaris d’una restauració borbònica. Després del manifest de Sandhurst l’amença de l’entronització del fill d’Isabel en el tron semblava més real que mai. Però els republicans van creure, en general, que els homes de setembre del 68 que ara governaven la República no podrien permetre la restauració d’una monarquia que, de ben segur, creïan ells, els marginaria del poder en el millor dels casos. Roca i Roca no era cap excepció a aquesta estesa creença. *La Campana* va publicar una auca en la qual es resseguia les peripècies de la família encapçalada per la reina Isabel des dels darrers temps del seu regnat fins als darrers esdeveniments relacionats amb el seu fill. Incidia en aspectes ja molt coneguts, com la llista d’amants de la reina (“Lo pare, per grans hassanyas, cassava animals ab banyas”, es podia llegir sota la vinyeta que representava el marit d’Isabel amb unes enormes banyes al damunt del seu cap), la camarilla clerical de la qual s’envoltà, la repressió desfermada contra els liberals i les classes *perilloses* (“Tenian per distracció / du gent á Fernando Pó”, “Eren sos divertiments / garrot i fusellaments”), i les batusses amb el duc de Montpensier (“Causaba molta sorpresa / lo véurels de sobremesa”, deïa la llegenda d’una vinyeta en què apareixen diversos membres de la família Borbó llançant-se plats i altres estris pel cap). La Revolució de setembre va capgirar la situació (“De setembre, al vint y nou, / va di ‘l poble: fem foch nou”), forçant l’abdicació d’Isabel en favor del seu fill (“Fugint de tant trenca cap, / abdica en favor del nap”). L’acceptació de Cánovas com a cap del partit alfonsí per part de la reina destronada va posar Alfons sota la seva tutela (“Cánovas presenta ‘l nano / al col·legi Teresiano”) i el presentà en públic redactant el manifest de Sandhurst (“Perque

⁴⁸² “Un article”, *La Campana de Gràcia* 20-12-1874; les cursives són de l’original.

vegin lo que es llest / dona á Espanya un manifest”, representant el dibuix el nen vestit de militar –com a tots els dibuixos de l’auca– llegint el manifest assegut en un butaca al costat de la qual, al terra, es veien diversos ocellots de paper). La part final de l’auca, després d’insinuar el fracàs de les conspiracions dels alfonsins, s’ocupava del recent viatge a Berlin, tractant d’obtenir el suport de Bismarck a la restauració de la monarquia borbònica. “Los sèus, tips de conspirá, / á Berlin lo fan aná”, deia el text d’una de les vinyetes, mentre que la següent presentava el vailet (sempre d’uniforme) trucant a una porta darrera de la qual hi havia la caricatura de Bimarck amb una galleda plena d’aigua (freda!), a punt per llançar-li al damunt (“Veyentlo ‘n Bismarck tan bleada, / li fá una arribada freda”). El darrer quadre representava Alfons amb un nas d’una enorme allargada, cap cot, amb la figura d’una dona amb una corona de llaurer al cap i unes balances damunt d’ell (la justícia?): “De allavors lo bordegás / se queda ab un pam de nas”,⁴⁸³.

Fracàs de les conspiracions a l’interior i manca de suport internacional era, doncs, allò que Roca transmetia als lectors de *La Campana* en referència a la restauració monàrquica, menys de quinze dies abans que Martínez Campos realitzés la seva *botaratada*, tal com va qualificar l’acció el propi Cánovas. Sense aquests elements, creia el jove periodista, no era imaginable que els homes de la República de 1874 cedissin el seu lloc a la camarilla alfonsina per tornar a instaurar un tron ocupat per un borbó, perquè les classes populars mai no permetrien que el país retornés a èpoques que havia deixat definitivament enrera el setembre de 1868. Ja havia expressat irònicament aquesta idea en un dels “Esquellots” publicats mentre durà la suspensió de *La Campana*, mitjançant aquells jocs de paraules que emprava tan sovint:

“Acaba de restaurarse la fatxada del Liceo, y fá ja tan fastich com avants.
Qualsevol que se la miri ‘s declararà acérrim enemich de las restauracions!
Per aixó nosaltres hem sigut sempre contraris de la *restauració*... borbónica.
Quan una cosa passa de moda, passa de moda: hi ha passat la fatxada del Liceo, hi ha passat també la dinastia dels Borbons, y per mes pegats que s’ hi posin, no enganyarán á ningú”,⁴⁸⁴.

⁴⁸³ *La Campana de Gràcia* 20-12-1874, pàg. 3.

⁴⁸⁴ *La Esquilla de la Torratxa* 22-11-1874.

6. El nou règim de la Restauració (1875-1878)

Un règim autoritari i oligàrquic

Els anys del Sexenni havien significat l'aparició al davant de l'escena política de les masses populars. El cop d'estat que Prim i els seus companys havien protagonitzat el setembre de 1868, instrumentalitzant les classes subalternes per assolir els seus propòsits, havia obert la Caixa de Pandora permetent la irrupció amb força al davant de l'escena política dels sectors populars i obrers. El republicanisme federal havia vehiculat en bona mesura aquest impuls, arribant a assumir el poder polític amb la proclamació de la República. Les classes dominants, doncs, s'havien vist obligades a efectuar un replegament, abandonant temporalment el lloc central de l'escenari.

Antonio Cánovas del Castillo s'havia erigit en cap del partit alfonsí des de l'agost de 1873. L'aristocràcia, els militars i la connexió cubana havien estat els principals suports de l'alfonsisme durant el regnat d'Amedeo i els mesos de la República Federal, ampliant la seva penetració i influència amb la República de 1874⁴⁸⁵. La recuperació de totes les parcel·les de poder que les classes superiors s'havien vist forçades a cedir, juntament amb l'acceptació de les noves oligarquies que havien adquirit un important pes econòmic i social, fou la principal força motriu del grup que s'articulà al voltant de Cánovas. Des de la seva òptica particular, calia evitar a qualsevol preu que les classes populars tornessin a tenir participació en la vida política. Calia retornar-les a la seva tradicional posició subordinada, impedir la seva visibilitat en l'escena pública, tan assenyalada els anys anteriors. Un dels objectius fonamentals del règim bastit per Cánovas fou, doncs, marginalitzar els sectors populars del joc polític desactivant les seves manifestacions més actives i perilloses: el republicanisme i l'obrerisme. Pere Gabriel ha sintetitzat magistralment la finalitat del règim canovista:

“L'objectiu, explícit i conscient, va ser la creació d'un terreny de joc polític per a les noves oligarquies econòmicament i socialment decisives de la realitat espanyola. Unes noves oligarquies sorgides de l'entesa entre determinats grups gurgesos, interessos territorials de tradició absolutista, nous aparells de professionals respectables, etc. Es tractava de generar un sistema polític que permetés el joc a aquests sectors, sense la necessitat –que s'havia demostrat socialment explosiva el 1868-1874- de recórrer a la mobilització de les masses plebees i populars. De

⁴⁸⁵ M. Espadas Burgos, “Alfonso XII y los orígenes de la Restauración”, C.S.I.C., Escuela de Historia Moderna, Madrid, 1975, pàgs. 270-299, ha posat de manifest la importància de la trama dels interessos cubans en l'alfonsisme. La mateixa obra permet resseguir l'acceptació per part d'Isabel II de Cánovas com a cap del partit alfonsí, després d'una llarga resistència de la reina destronada, pàgs. 357-398.

manera també explícita, l'obsessió va ser justament la marginalització d'aquestes <<classes perilloses>>⁴⁸⁶.

La recuperació del control absolut per part de l'oligarquia alfonsina havia de tenir la monarquia com a puntal fonamental. Tot l'ordenament projectat per Cánovas havia de pivotar així sobre la figura del monarca. Però del període isabelí havia extret la lliçó de no lligar el règim a un partit, com s'havia esdevingut amb la identificació de la reina amb el partit moderat. Alfons XII havia de restar en un pla superior, coronant tot l'edifici polític. En una època en què la majoria dels països europeus estaven regits per sistemes més o menys democràtics, hom no podia deixar de mantenir una aparença de règim formalment representatiu, traduït en una ficció electoral. Cánovas menyspreava el sufragi universal, i, consecuent a més amb el seu propòsit de marginalitzar l'obrerisme i el republicanisme, disposà tots els instruments per mantenir sota un ferri control els processos electorals. En particular, les eleccions no havien de conduir a canvis de govern. De nou, les experiències de l'era isabelina determinaren el capteniment de Cánovas, projectant una alternança en el poder entre dos partits, però mai provocada per la voluntat dels electors. Quan, a causa de l'esgotament del projecte polític o després d'ostensibles fracassos del partit en el govern, es fes recomanable el recanvi, el rei nomenaria el cap de l'altre partit com a president del govern, el qual convocaria unes eleccions en què, indefectiblement, obtindria una folgada majoria, reservant una important minoria al partit que acabava d'abandonar el poder i, *pro forma*, uns quants escons a les oposicions que acceptessin aquest restrictiu joc polític. Així es perpetuaria aquella aparença de règim parlamentari a l'anglesa, com li agradava dir al seu principal arquitecte.

Però fins i tot aquesta feble façana formalment democràtica va quedar postergada en els primers temps de la Restauració. Després del *pronunciamiento* de Sagunt, el nou règim va prendre un caire obertament dictatorial i, com ha escrit P. Carasa, “el arranque de la Restauración tuvo un carácter autoritario, represor y reaccionario durante todo el año 1875 y mediados de 1876 hasta que se proclamó la Constitución”⁴⁸⁷. Les mesures adoptades permeten veure fins a quin punt arribà la dictadura de Cánovas: censura de premsa, repressió social, continuïtat de l'estat de prevenció fins el gener de 1877,

⁴⁸⁶ P. Gabriel, “Cultures polítiques del republicanisme espanyol i català: entre el liberalisme progressista i el liberalisme democràtic”, dins “El Catalanisme i la cultura federal. Història i política del republicanisme popular a Catalunya el segle XIX”, Fundació Josep Recasens, Reus, 2007, pàg. 24.

manipulació electoral orquestrada amb total impunitat per Romero Robledo des del ministeri de Governació. El polític malagueny governà en el decurs d'aquells mesos sense oposició, en règim de partit únic.

Des del primer moment fou evident la voluntat de retornar als sectors dirigents les seves tradicionals esferes de poder. El règim es basà així en quatre suports fonamentals: l'exèrcit, l'aristocràcia, l'esglèsia i l'administració de l'Estat. Cánovas maldà per captar per a la monarquia borbònica aquestes institucions que considerava essencials per al model polític i social que pretenia establir. Atorgà així poder als militars alfonsins i reincorporà els oficials addictes apartats en el Sexenni. Subjectà l'administració situant a la seva cúpula els quadres del partit alfonsí, amb el governador civil com a peça clau de l'ordenament. L'esglèsia va veure com era abolit el matrimoni civil, es donava validesa civil al matrimoni canònic i li eren retornades les propietats confiscades en el període revolucionari.

Magrat els canvis introduïts, hi ha una inequívoca continuïtat entre la Restauració borbònica i el règim isabelí, com han assenyalat diversos estudis efectuats en els darrers anys, les conclusions dels quals ha resumit així Carasa:

“Según estos estudios, las líneas de continuidad que enlazan la Restauración con la España isabelina, por encima del Sexenio democrático, son múltiples y esenciales para la conformación del entramado básico de la estructura de poder sobre la que se sustentará el sistema político canovista. Destaca la permanencia de la misma élite económica, o sus inmediatos descendientes, que se habría fraguado en la dirección política y administrativa del régimen isabelino. Pervive el moderantismo ideológico que relaciona el doctrinarismo anterior con el escepticismo y el realismo de Cánovas, con una mentalidad elitista y restrictiva en cuanto al planteamiento de los derechos políticos, imbuidos del temor a las masas y habituados a los mismos instrumentos de control electoral, a los partidos de notables, a la primacía en la articulación de las relaciones privadas de dependencia, familia o amistad y al protagonismo de los poderes locales y personales. La ruptura con la España isabelina no afecta sino a meros detalles accidentales que por su exclusivismo e impaciencia abrían la puerta a la inestabilidad, al pretorianismo y al riesgo para la Corona”⁴⁸⁸.

Precisament, gran part de l'estructura aixecada per Cánovas va tenir com a finalitat la protecció de la figura del monarca. La Constitució de 1876 materialitzà així la posició central de la Corona en el règim de la Restauració, començant per l'establiment del principi de sobirania compartida entre el rei i les Corts, negoció rotunda de la sobirania

⁴⁸⁷ P. Carasa, “Historia de España en el siglo XX (1875-1939)”, (coord. Angel Bahamonde), Madrid, Cátedra, 2000, pàg. 80. En aquest apartat seguirem bàsicament la caracterització del règim restauracionista efectuada per aquest autor.

⁴⁸⁸ P. Carasa, op. cit., pàg. 33.

nacional. El rei, no responsable davant de cap instància i molt menys davant la representació nacional, fou blindat de múltiples maneres. Ja el primer decret del ministeri-regència sobre la premsa prohibia qualsevol crítica de la institució monàrquica, i la successiva legislació no faria més que perpetuar aquesta situació. En la mateixa línia, només podia accedir al poder un partit polític que es declarés dinàstic, és a dir, que acceptés la monarquia d'Alfons XII, és a dir, la dinastia borbònica. Però no només s'havia de complir aquesta condició: el qualificatiu "dinàstic" implicava que el rei acceptava el partit per ser cridat al govern. La Corona era, per tant, l'element determinant del sistema polític. De fet, Cánovas formulà la doctrina de la "Constitución interna", per la qual la monarquia formava part d'una realitat històrica anterior a qualsevol decisió política possible, i, per tant, "no constituible", en paraules de M. Artola. Aquesta visió quedà plasmada de manera fefaent en la discussió parlamentària de la Constitució de 1876, quan Cánovas va exigir que no es debatessin els títols corresponents a la Corona i les seves funcions⁴⁸⁹.

El succedani espanyol del bipartidisme a l'anglesa, el turnisme, a més, no es va formalitzar ben bé fins a la dècada de 1890. Cánovas es va resistir llargament a cedir el poder, amb l'aquiescència d'Alfons XII (trigarà cinc anys a permetre la formació del primer govern de Sagasta). De fet, la mort del rei i la regència de Maria Cristina el forçaren a acceptar l'alternança amb els liberals i la consolidació del règim restauracionista es produí en bona mesura en el període de govern liberal de 1885-1890. Però si és veritat que l'anomenat "Parlament llarg" d'aquests anys va contribuir a afluixar les restriccions que Cánovas havia imposat al sistema, en particular, el sistema electoral censatari, els mecanismes de control que s'havien establert en el període de la dictadura canovista i els governs conservadors que encapçalà el polític malagueny continuaren essent altament efectius, com demostrà el domini dels cacics i la continuació de la manipulació electoral. A més, es va anar imposant una hegemonia conservadora de fons que aniria fossilitzant un sistema polític incapaç d'adaptar-se a les realitats dels nous temps, com demostraria a bastament la crisi de 1898.

En el marc cronològic del nostre treball, doncs, s'articula un sistema polític oligàrquic i repressiu, que es configura en bona part per oposició al Sexenni Democràtic, esforçant-se en eliminar qualsevol vestigi de les conquestes populars i democràtiques

⁴⁸⁹ M. Artola, "El sistema político de la Restauración", dins "La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara", Siglo veintiuno de España Editores, S. A., Madrid, 1985, pàg. 16.

d'aquells anys. Entre 1875 i 1878, el règim adopta una cara clarament dictatorial en una primera etapa, exerceix un rígid control sobre la premsa, amb censura prèvia i supressió de nombrosos periòdics, declara il·legals els partits que no acceptin la monarquia borbònica, aboleix el jurat i reprimeix les associacions obreres. Elabora una Constitució formalment democràtica, però estableix mecanismes que buiden de contingut les llibertats reconegudes en la carta fonamental. El joc polític queda restringit a un reduït nombre de partits i l'electorat no arriba a constituir ni un 5 % de la població⁴⁹⁰. Els republicans es veuen obligats a moure's en la clandestinitat o bé, com els seguidors de Castelar, a anomenar-se eufemísticament "demòcrates". L'explosió de la premsa política produïda en el decurs del Sexenni es converteix en implosió, amb la desaparició de nombroses capçaleres i una reorganització del sistema periodístic en sentit clarament repressiu. És, doncs, en aquest marc, que Roca desenvoluparà la seva activitat política i periodística en aquells primers anys de la Restauració.

La configuració política i doctrinal del republicanisme

Malgrat la constitució formal del Partit Republicà Democràtic Federal, el republicanisme no fou en cap moment del Sexenni un partit polític en sentit estricte. La varietat d'ideologies, d'estratègies polítiques i de sensibilitats socials fou molt notable, i no només en el cas català. De fet, constituí més aviat un moviment bigarrat amb fortes tensions internes, sense una articulació ben definida i amb objectius de vegades divergents.

Com ens ha ensenyat Pere Gabriel, el republicanisme va sortir de la vertiginosa experiència del Sexenni sense una precisa clarificació ni respecte a l'estratègia a seguir ni en referència al vessant doctrinal. La vertadera configuració ideològica i política del republicanisme es va produir a finals del decenni dels anys setanta i començaments dels vuitanta, en el marc del debat sobre el capteniment a adoptar davant del règim de la Restauració. Tal com ha escrit Gabriel, es tractava de definir les posicions en aspectes com la definició organitzativa, la construcció de l'Estat i el contingut social precís:

“Se trataba, al margen de si debía haber determinadas uniones ante el canovismo y la monarquía, de definir una opción de movimiento o de partido, una propuesta de construcción confederal del Estado (<<desde abajo>>) o que éste contemplara una

⁴⁹⁰ D'acord amb el cens de 1881, els poc més de vuit-cents mil electors representaven una mica menys del 5 % de la població, i, a més, aniria disminuint en els anys posteriors, fins que, el 1886, arribà a suposar només el 2,1 % del total. Cf. M. Cuadrado, "Elecciones y partidos políticos en España (1868-1931)", Madrid, Taurus, 1968, pàg. 243.

limitada descentralización, se trataba, asimismo, de relegar al futuro el progreso social (en relación con un hipotético desarrollo económico que iría garantizando el <<mejoramiento>> de la situación de los obreros y los trabajadores) o de alcanzar compromisos inmediatos y promesas concretas en esta dirección que contemplasen explícitamente un intervencionismo estatal en beneficio de los intereses populares. Se trataba, en definitiva, de definir el perfil social y político del propio partido y su programa⁴⁹¹.

La diferenciació i reestructuració del republicanisme es va produir en diverses fases, fins arribar a l'organització dels quatre coneguts partits: el possibilista, encapçalat per Emilio Castelar, el progressista, en el qual, a més de Manuel Ruiz Zorrilla, cal incloure-hi Nicolás Salmerón fins a començaments dels anys noranta, després de la seva ruptura amb Zorrilla el 1887, el federal orgànic creat per Estanislau Figueras, i el federal pactista de Francesc Pi i Margall. En un primer moment (1875-1876), únicament els seguidors de Castelar s'organitzaren en un partit que, atesa la impossibilitat d'emprar la denominació de republicà, es definí com a demòcrata, posant de manifest des del principi la seva voluntat de participar en l'esquifit joc polític que permetia el règim canovista. Per la seva banda, Ruiz Zorrilla i Salmerón feren públic un manifest el 25 d'agost de 1876, fixant llur posició enfront del règim alfonsí i establint les bases per a la creació d'un "partido republicano reformista" que no arribaria a quallar. Els antics radicals (Martos, Moret, Montero Ríos) vacil·laren entre la participació electoral i el retraïment propugnat per Zorrilla. El 1879, aprofitant l'afluixament de les restriccions imposades pel règim, Martos impulsà la reorganització dels radicals de cara a les eleccions d'aquella primavera i tractà d'estendre aquesta reorganització cercant la col·laboració de Salmerón i el mateix Ruiz Zorrilla. Aquest procés culminaria amb el manifest del primer d'abril de 1880 que creà el Partit Democràtic Progressista. La tercera onada organitzativa es desenvolupà el 1881, ja amb govern de Sagasta, i significà l'estructuració de l'antic federalisme. En els anys anteriors, a banda dels manifestos electorals de 1876 i 1879, amb els quals els federals s'havien mantingut en el retraïment, cal esmentar la publicació el 1877 de "Las nacionalidades", obra en la qual Pi i Margall precisà el seu pensament polític, i també dels "Escritos catalanistas" (1878) de Valentí Almirall. El 28 de gener de 1881 Francesc Pi i Margall va fer pública una carta-manifest que va ser llegida en un banquet celebrat amb els federals de València. Fou el tret de sortida d'una sèrie de viatges a Saragossa, Santander i València, amb la qual Pi tractà d'organitzar una estructura de comitès. Gairebé paral·lelament a la

⁴⁹¹ P. Gabriel, "Republicanismos y federalismos en la España del siglo XIX. El Federalismo catalán",

reaparició pública de Pi i Margall, el 15 de febrer de 1881 Estanislau Figueras va pronunciar un discurs en un banquet celebrat al Tívoli ofert per uns 600 federals i progressistes democràtics. Figueras, que havia signat els manifestos de 1876 i 1879, se separà llavors de Pi i constituí el Partit Federal Orgànic.

Més enllà de la configuració partidista en què es fragmentà el republicanisme després del Sexenni, es pot distingir una tensió més de fons entre dues cultures polítiques, una de liberal progressista i una altre de liberal democràtica. El corrent liberal progressista destacava la voluntat de desenvolupar l'Estat liberal mitjançant un control burgès, "respectable", de la política i la direcció de l'Estat, un programa modernitzador (basat en gran mesura en la generalització d'una educació laica) i l'accés a la direcció dels "millors". En matèria social, no anava més enllà d'establir una tutela "civilitzada" sobre les classes populars, sense qüestionar de cap manera el model d'economia capitalista ni, menys encara, la distribució de la propietat. El model d'Estat que propugnava tenia per base un nacionalisme espanyol de base unitarista, admetent com a màxim, en les diferents formulacions, una certa descentralització i estructuració territorial. En bona part, aquesta cultura política tenia les seves arrels en el tronc del progressisme dels decennis anteriors (del qual provenia també el partit demòcrata, escissió d'aquest corrent). Aquí s'hi integrarien els seguidors de Castelar, el republicanisme progressista de Ruiz Zorrilla, republicanisme institucionista representat per Salmerón i, al menys en part, el federalisme orgànic de Figueras. El corrent liberal democràtic tingué la seva materialització sobretot en el federalisme piimargallià, a banda del socialisme reformista i certs sectors de l'anarcosindicalisme. A diferència dels liberals progressistes, els federals no dubtaven a acceptar un model social i polític en què els sectors populars i obrers tinguessin un protagonisme actiu. El federalisme, al marge de la seva proposta constitucional, significava una afirmació del pes popular local enfront d'un Estat central d'hegemonia oligàrquica i burgesa. D'aquí ve la seva concepció pactista, que feia derivar la construcció d'un nou Estat de baix cap a dalt, amb unes successives cessions d'atribucions que, tanmateix, partien d'una sobirania preexistent d'abast local i individual. El federalisme era, per tant, en la visió piimargalliana, un element bàsic d'afirmació democràtica de baix cap a dalt, que havia de garantir una direcció popular de la vida política.

Aquesta identificació de dues corrents en el republicanisme vuitcentista es pot matisar una mica més encara. Així, hi va haver un sector del republicanisme que, de fet, mai no

va trencar del tot amb els seus orígens progressistes, en la línia de Prim i Espartero. Es podria traçar una filiació que aniria des de Castelar a Lerroux, passant per Ruiz Zorrilla. Una segona fracció estaria constituïda pel republicanisme institucionista. Movent-se igualment dintre d'un marc liberal progressista, es diferencià de l'anterior sector accentuant la lectura política d'un pensament positivista i organicista derivat del reformisme que inspiraren els principals intel·lectuals de la Institución Libre de Enseñanza. Igualment, es podria resseguir aquest corrent des de Salmerón fins a Azaña, sense oblidar figures com Gumersindo de Azcárate o Melquíades Álvarez. Aquests dos grups configurarien el corrent liberal progressista a què ens hem referit abans. Finalment, cal parlar d'un republicanisme abocat a la reivindicació social popular i democràtica, representatiu del corrent liberal democràtic, de vegades anomenat també republicanisme social democràtic, en el qual, a més de Pi i Margall, caldria incloure-hi homes com Fernando Garrido⁴⁹².

Roca, que ja s'hava anat acostant a les posicions defensades per Castelar al llarg de 1874, no dubtà a integrar-se en el possibilisme quan el darrer cap del Poder Executiu de la República començà a organitzar l'agrupació política que encapçalaria. En els primers anys de la Restauració fou un dels principals puntals del partit a Catalunya, implicant-se a fons en l'organització de llur estructura política i jugant un paper propagandístic de primer ordre des de la *Gaceta de Barcelona*.

Els primers moments de la Restauració a Barcelona

“Cayó para siempre la raza espúrea de los Borbones”, va titular Sampere i Miquel l'article de fons de *La Independencia* del 31 de desembre de 1874, manifestant la seva absoluta convicció en la impossibilitat de la reinstauració d'un membre d'aquella família en el tron d'Espanya. El mateix dia que sortia a la llum aquest número del periòdic federal barceloní, Martínez Campos va escenificar el *pronunciamiento* mitjançant el qual proclamava Alfons XII com a rei. En ràpida successió, els diferents caps militars van adherir-se al cop, de forma que Serrano va poder constatar la manca gairebé total de suport en què es trobava dintre de l'exèrcit. La República de 1874 es va esfondrar sense oposar pràcticament resistència i el duc de la Torre va emprendre el camí de la frontera francesa.

⁴⁹² Agraïixo al professor Pere Gabriel que m'hagi proporcionat els elements per efectuar aquesta caracterització.

El Capità general va fer públic un ban fet conèixer als barcelonins la nova situació. El mateix dia 31, “a altas horas de la noche”, el governador civil va fer clausurar el Cercle Republicà Democràtic Federal. El 3 de gener, *La Independencia* sortia sense el sotstítol de “Diario republicano federal”, obeint l’ordre verbal que el cap d’ordre públic del districte comunicà als responsables del periòdic per indicació dels governadors civils, l’entrant i el sortint. Pocs dies més tard, el *ministerio-regencia* feia saber a la ciutadania quin seria el tarannà a partir de llavors. Cánovas del Castillo immobilitzaria la societat espanyola amb el seu puny de ferro.

Els republicans, ja anorreats des del cop de Pavia i situats cada cop més en el punt de mira del govern al llarg de 1874, es van veure forçats al silenci. Alguns d’ells es replegaren a l’àmbit professional. Fermí Villamil, Ricard Canales i Eusebi Corominas van obrir aquell mateix gener de 1875 un despatx “para la gestión y defensa de negocios administrativos, contencioso-administrativos y judiciales”⁴⁹³. Castelar, però, no va trigar a mobilitar als seus partidaris. El dia 20 de gener va convocar a casa seva, a Madrid, una representació dels diputats que havien constituït la dreta de l’Assemblea de 1873, juntament amb antics membres de la diputació i de l’ajuntament de la capital de l’Estat, en total unes vuitanta persones. Entre els assistents hi havia els catalans Tomàs i Salvany, Soler i Pla, Güell i Mercader i Pascual i Casas. Precisament aquest darrer, que actuava llavors com a corresponsal de *La Independencia* a Madrid, fou qui informà als lectors barcelonins del contingut d’aquella reunió. Castelar els havia aplegat “porque creía llegado el momento de organizar las fuerzas del partido republicano”, comptant però únicament amb aquells que l’havien seguit la nit del 3 de gener i que havien resultat vençuts pels vots de l’esquerra i el centre. Enfront de la nova situació política creada per la monarquia restaurada, va expressar la necessitat d’oposar un programa “claro y sencillo”. Quatre punts configuraren aquella primera declaració programàtica del “partido republicano democrático conservador”, tal com Castelar el va anomenar llavors: República nacional, abandó de la idea federal, Constitució de 1869 amb les modificacions indispensables i no oposició a cap reforma, acceptant o promovent totes aquelles “que la opinión reclame y triunfen por procedimientos legales en las Cámaras”. L’expresident del Poder executiu va justificar així la renúncia al federalisme: “Atendiendo a que no ha sido dable llegar a una inteligencia ni a un acuerdo sobre la definición del federalismo, y que esta discusión no es posible ante el fuerte poder que se levanta”, calia “renunciar por completo, para la campaña que se prepara a la idea

federal”. Castelar va demanar i obtenir també autorització per nomenar un comitè directiu del partit⁴⁹⁴.

Roca es va fer ressò d'aquella reunió a les pàgines de *La Campana de Gràcia*, adherint-se completament al programa i al lideratge de Castelar. En una inequívoca declaració de fidelitat al líder possibilista, va escriure:

“Inútil es dir que al costat del honrat patrici hi estém nosaltres, resoltos á secundarlo en tot lo que possible ‘ns siga, regoneixentlo are com avants dels últims successos, com á gefe natural de nostra agrupació.

Ni en mans mes expertas ni en talent mes clar pot lo nostre partit posar tota la seva confiança. Al seu costat, sense que res nos abati, perseverém com ell en los nostres principis, sens impaciencias, sens intemperancias, plens de convicció y de fé y esperantho tot de la opinió, qu’ es avuy, a pesar dels pesars, l’ única reyna del mon”⁴⁹⁵.

Els seguidors de Castelar a Barcelona, tan bon punt van tenir notícia de la reunió de Madrid i de les bases programàtiques que hom hi acordà, es van reunir al domicili de Sampere i Miquel. Allí s’hi aplegaren exdiputats a Corts, exdiputats provincials de les quatre demarcacions catalanes, exregidors, membres dels cossos francs i de la milícia, periodistes i també “representaciones de las clases obreras”. Entre la llarga llista d’assistents hi havia F. Villamil, E. Corominas, F. Jordà, M. Borralleras, M. Sadó i A. Trilla. És molt possible que Roca i Roca també hi fos present, així com López Bernagosi. Els militants reunits van acordar adherir-se “personalmente y en nombre del partido republicano catalán” al programa presentat per Castelar i nomenar un comitè⁴⁹⁶.

Aquells republicans provinents del federalisme havien donat el primer pas per constituir un nou partit, però les condicions de la dictadura canovista no els permeteren anar molt més enllà de moment. El mateix Castelar va marxar d’Espanya, renunciant a la seva càtedra. I si ja la premsa republicana havia hagut de patir restriccions i suspensions sota la República de Serrano, el 29 de gener de 1875 el ministeri-regència, per mitjà de Romero Robledo, ministre de la Governació, publicava el decret anomenat, amb aquell cinisme en què excel·lia *El Pollo de Antequera*, de “Libertad de imprenta”.

⁴⁹³ *La Independencia* 24-1-1875, ed. matí.

⁴⁹⁴ Correspondència des de Madrid, *La Independencia* 24-1-1875, ed. matí; les cursives són de l’original.

⁴⁹⁵ *La Campana de Gàcia* 31-1-1875.

Els complicats equilibris de *La Campana de Gràcia* el 1875

El 3 de gener (curiosa coincidència amb la data del cop de Pavia un any abans) es va publicar el primer número de *La Campana* després del pronunciament de Martínez Campos. Roca, com molts altres republicans, sembla haver quedat aclaparat per la reinstauració d'un rei Borbó, una perspectiva que mai no havia deixat de planar damunt del país en el decurs dels mesos anteriors, però que era rebutjada des de qualsevol perspectiva emocional pels militants del PRDF. La necessària precaució que la premsa es va veure obligada a adoptar enfront de la nova situació, juntament amb la difícil assimilació del nou rumb polític, va fer que Roca expressés la seva posició amb aquestes paraules:

“Pesa sobre nosaltres en aquestos moments una impressió tant profunda, que no han d'estranyar nostres lectors nostre silenci en vista dels extraordinaris aconteixements que s' están succehint á Espanya.

Al grau d'abatiment y de desconcert á que ha arribat l'opinió en Espanya, res hauria d' estranyarnos já.

No obstant, tot nos estranya.

Callém ja que no's pot fer res mes, esperémy veurém”.

L'article que obria aquell número era ja una mostra del nou estil que Roca empraria en el decurs d'aquell difícil any de 1875. Girant al voltant de l'any nou, cosa habitual en articles que es publicaven en dates semblants d'altres anys, no deixava de referir-se a la liquidació de la República de 1874 i a la Restauració borbònica. Si bé els primers dies de l'any sempre encoratjaven esperances de canvis en la vida de la gent, no calia oblidar la vella dita llatina “Nihil novum sub sole”, que Roca traduïa als seus lectors com “res no passa que no haja sigut”. Aplicat a l'evolució dels esdeveniments ocorreguts a Espanya, el gran nombre de canvis sobrevinguts en pocs anys havia significat “sempre la mateixa comedia”, acabant amb el mateix desenllaç: “Sempre, sempre, los catúfols de la cinia política fent lo mateix camí; los de dalt á baix, los de baix á dalt y ‘l suor del poble y la sanch del país, rajant d' ells com l' aygua que rega l' horta florida del *pressupuesto*”. Després d'una disgressió sobre les il·lusions que els espanyols dipositaven cada any en la rifa de Nadal, Roca exposava les altres emocions a què el poble espanyol estava sotmès. Un any es cridava a favor de la sobirania nacional, cosa impensable l'any anterior. L'altre s'imposava una Monarquia democràtica, al següent

⁴⁹⁶ *La Independencia* 25-1-1875, ed. matí. Al mateix número, l'article “A nuestros correligionarios”, signat per “La Redacción”, resumia el programa amb un concís mot d'ordre: “Constitución de 1869, República nacional, reformas”.

“ja truca á la porta ‘l rey demócrata”, en igual espai de temps “ja ‘l véu ferli la maleta y deixarnos sols”. Arribava la República, però “al any següent desapareix com per art d’ encantament á una bufada d’ en Pavía”. I l’any següent, el 1875, “ja ‘u vehuen”. Què passaria l’any vinent? Els lectors de *La Campana*, i nosaltres amb ells, no van poder llegir les dues ratlles que seguien, ja que van aparèixer en blanc. Roca recorria a l’ironia per animar als espanyols a seguir mantenint aquell frenètic ritme de canvis:

“Recorrém ab tanta pressa ‘l camí de la vida, y es la nostra existencia tant variada, tant amena, tan plena d’ emocions... que sino [sic] ‘ns divertim es porque tenim un genit del diable. / Aixó de fer cada any vida nova, no passa en lloch mes d’ Europa... ¡Espanyols! Alerta á no reventar d’ orgull”.

Aquell primer número de *La Campana* sota la Restauració va partir altres amputacions, a banda de les dues ratlles a què ja hem fet referència. Una de les “Batalladas” exposava “Fets històrics”, referits al partit republicà. Li corresponia “la gloria” d’haver restablert la disciplina de l’exèrcit, d’haver constituït la primera reserva de tropes i d’haver atorgat el comandament a “generals de totas procedencias”. El partit treballava per la unió de “tots los homes honrats”, cercant la concòrdia, l’oblit del passat “en aras de la llibertat y de l’honra de la patria”. Però entre aquests parell de constatacions hi havia dues ratlles en blanc, i dues més al final de la “Batallada”.

El desencís que experimentava Roca es va anar desgranant en diversos solts. Referint-se a la previsió de nevades a tot Espanya, en la mateixa *Campana* del 3 de gener de 1875, escrivia: “Lo telégrafo anuncia grans nevadas per tota Espanya. / ¡Quin hivern mes rigurós!... / No es estrany sent aixís que nevi dintre ‘l cor de molts espanyols. / Ab aquesta grisó es qüestió de quedarse enrampats”.

Al costat del desencís, el periodista terrassenc aprofità les esclatxes que la implacable persecució exercida contra la premsa li deixava, temptant sempre la sort, tanmateix. Si la Restauració de la Monarquia borbònica no podia ésser qüestionada, hi havia formes, molt indirectes, això si, de manifestar-hi l’oposició:

“La *restauració* del teatro del Liceu queda completament terminada. / Es tan bunyol com avants y es de creure que quan las plujas l’ hi hajan rentat un poch la cara, farà encare mes fastich. / Las *restauracions* basadas en una fatxada tant mal ideada com la del Liceu son sempre sumament difícils”⁴⁹⁷.

Roca i López van tenir des del començament de la Restauració la ferma voluntat de tenir una presència constant a la premsa, tot i els riscos que aquest tarannà els

⁴⁹⁷ Article i “Batalladas” de *La Campana de Gràcia* 3-1-1875 (les curives són de l’original). L’article de fons duia el títol d’ “Any nou”.

comportava, i per això van tractar d'evitar les suspensions que altres diaris i setmanaris patiren. Així els va forçar a minimitzar les referències polítiques, tal com Roca va explicar als lectors de *La Campana* en aquells primers mesos de 1875:

“-La *Campana* parla molt poch de política, desde primers de any, dirán vostés.
Y, francament vostés s' enganyan.
May la *Campana* havia sigut tant política com are.
Lo polítich avuy dia es salvar la pell.
Lo polítich es no posar lo picarol al gat.
Cada cosa pèl sèu temps y las figas per l' agost”⁴⁹⁸.

Fent un repàs “Com qui mira ‘ls toros desde la barrera” a la premsa barcelonina, Roca constata que “La *Independencia* ha perdut lo fondo, y no publica altres articles que’ls que serveixen per determinar lo género de las cosas”, *La Imprenta* “s’ entreté estudiant l’interior de la terra, per si pot convenir á algú que tinga d’ amagarse”, mentre que “la CAMPANA ha tingut de posar palla al batall per no moure gayre fressa”. Els col·laboradors del setmanari també es van veure afectats per la nova situació política. Així, a la secció “Correspondencia de la Campana”, li diuen a un dels corresponents en referència al material que ha fet arribar; “Ja coneix vosté mateix que la situació de la premsa ab las cosas que han succehit ha variat molt ;oh si poguessim dir tot lo que tenim al pap!... Pero en fi: algo aprofitarém”⁴⁹⁹.

La Campana va esquivar les suspensions governatives, però no va poder evitar les dificultats amb les autoritats. El 28 de febrer el públic va veure com havia desaparegut de la capçalera del setmanari el triangle amb la inscripció “Llibertat, Igualtat, Fraternitat”, quedant només el campanar bombardejat. El número següent, el del 7 de març, va aparèixer sense cap dibuix a la capçalera, únicament restà la llegenda “Donarà una batallada cada semmana”. Una altre “Revista de la premsa a Barcelona” d’aquell número resumia així la situació de *La Campana*: “(...) Y la CAMPANA no podent discrepar en res de las bandas de regiment ahont ja no hi ha ferrets ni campanillas, precisada á suprimir lo triangul y la campana de la cabecera. Com que ‘l nostre partit ja no té vinya es just que un órgano sèu, no tinga vinyeta”. El propi Roca va descriure temps després, amb molta més gràcia de la que segurament li va fer llavors, l’actuació del governador civil que va provocar els canvis en la portada de *La Campana*:

⁴⁹⁸ *La Campana de Gràcia* 14-2-1875; les cursives són de l’original.

⁴⁹⁹ *La Campana de Gràcia* 10-1-1875. La correspondència a què hem fet referència està adreçada a “Kiu-Kreu Keu-Krega”.

“De moment, ocupats los alfonsins en fer jugadas de bolsa y repartirse ‘ls empleos, no van fixarse en nosaltres; pero á mitj febrer, lo brigadier Cañas, que feya de gobernador civil, va cridar-me al seu despaig.

Encare ‘m sembla que ‘l veig: anava vestit de campanya, ab lo capot descordat, lo ros de gayrell y un revólver pendent del cinturón que li queya sobre la panxa.

-He llamado á Vd.- va dir-me- porque eso de CAMPANA DE GRACIA, siendo de Gracia, y habiendo en Gracia tanto obrero, me huele á periódico subversivo.

Ja ‘m vey la supressió á sobre.

-No, mi general,- li vaig respondre- CAMPANA DE GRACIA, es lo mismo que *Campana graciosa*, y por consiguiente no se trata de un periódico subversivo, sinó de una publicación de carácter satírico.

-Más vale así- va respondre. Y afegí: -Pues quiten ustedes el triángulo de la cabecera.

-Se quitará, mi general.

Y ‘l varem treure, tornan-thi á posar la vinyeta del campanar que havia sortit en los primers numeros.

-Fuera viñetas! va dir-me un altre dia mitj amoscat.

Y ‘l varem treure.

Durant una pila de mesos tinguerem d’ entendre’ns ab la censura previa. ¡Quin martiri! L’ alusió mes trivial, la broma més ignocent sortian tatxadas pèl llápis roig.

-Pero senyor fiscal, ¿qué no veu?...

-Fora peros: ¡coll a terra!

No hi havia mes remey que resignarse y fondre greix. Alguns números hagueren de sortir sense làmina per haver-la suprimida ‘l dítxós fiscal de imprenta.”⁵⁰⁰

Un dels exemplars que va haver de sortir sense làmina fou el del 21 de març. En altres ocasions la censura de la làmina va fer que Roca hagués de recórrer a un dibuix de substitució. Al damunt de la làmina de la portada del número del 26 de setembre es llegia: “La lámina que teniam preparada per aquest número, ha sofert una caiguda de resultas de una relliscada... ¡Res alló que dihuen: tot bon caball ensopega. No tenin de que echar mano, aquí va aquesta”. El dibuix que seguia representava una escena de reclutament, amb un grup de joves davant d’una taula on hi havia asseguts diversos militars, amb un altre provist d’un sabre dret al costat de la taula, estant tot el quadre ombrejat, traspuant un to fosc i tètric. El 12 de novembre *La Campana* va haver de substituir altre cop la làmina de la portada. Quatre dibuixos més o meys costumistes d’escenes de la Rambla barcelonina van ocupar l’espai, amb aquest aclariment previ: “No poguent donar la caricatura que teniam disposada, refrésquinse ab LAS CUATRE RAMBLAS...”. Al final del dibuix, a tall de disculpa, es podia llegir “¡Are dispensin!”.

En diverses ocasions, com ja havia passat algun cop el 1874, *La Campana* es va haver de publicar sense l’article “de fons”, com el 24 de gener, el 28 de març, l’onze d’abril, el 30 de maig o el 8 d’agost. L’espai que havia d’haver omplert l’article fou ocupat en

⁵⁰⁰ “P. K”., “La Campana de Gracia. Bosqueig històric”, *La Campana de Gràcia* 21-7-1888.

aquests casos per solts breus (a l'estil de les "Batalladas") amb l'encapçalament "Qüentos". En el número del 6 de juny Roca comentà als seus lectors la supressió patida en el darrer lliurament amb aquestes paraules: "Molt devia estranyar á nostres lectors veure plé de qüentos en lo número passat lo lloch destinat de ordinari al article de fondo. / Senyors, es aquest un *qüento* que avuy no's pot explicar". Va reaccionar a la supressió de l'article del 28 de març publicant un "Article manso". Aquest escrit estava inspirant, explicava als lectors, en dos fets: per una banda, l'eliminació de l'escrit esmentat, i, per l'altre, una fira de xais celebrada el mateix dissabte que *La Campana* eixí amb la sensible amputació. Roca i Roca contraposava els dos fets:

“¡LA CAMPANA sense article! Es á dir: la malicia castigada, l' atreviment ab los ulls baixos, lo descoco callant.

¡La fira dels béns! Es á dir: la ignocencia, la mansuetut, la candidés.... ¿premiades?... ¡Cá, no senyors! Sortint rostidas á la taula dels barcelonins!”.

Després de fer una detallada descripció de les característiques dels bèns, resumia de manera concisa la seva vida: “¡Trista existencia la del bé: viu per obehir al home y donarli la pell, y mor' per donarli la carn!”. L'infortunat bè, després d'una vida de “santa obediencia, de resignació y de mansuetut”, era víctima d'una “mort terrible é ignominiosa”. Aquest animal, que era aprofitat pels homes de diverses maneres, “no gosant de res” en la seva vida, era objecte de la “desdixxa mes terrible”. Però Roca no havia parlat dels bèns sense intenció. Dues idees, deia, li ballaven pel cap. La primera: “La d' explicarvos perque los Exms. é Ilms. Srs. Bisbes ne dihuen ovellas dels seus feligressos y remats dels seus súbdits”. L'altra idea es referia a la difícil vida del periodista d'oposició: “La de fervos veure los grans punts de contacte que tè ab lo bè 'l periodista dels temps d'are”. I, de forma massa usual en aquell complicat període, finalitzava l'article amb aquestes paraules: “Pero, per avuy tindrém de deixarho corre, perque llavors no fora pas aquest article, un article *manso*, tal com hém anunciat”⁵⁰¹.

El cínic contrast entre el rígid control que Cánovas havia imposat a la premsa i la seva pretesa inspiració en la monarquia britànica, en la “llibertat a l'anglesa” que tant li agradava de proclamar, fou denunciat per Roca comparant subtilment els límits en què actuaven els periodistes d'ambdós països. La premsa satírica anglesa podia publicar una caricatura del príncep de Gal·les seguit d'una corrua de mainaderes portant cada una d'elles una criatura al braç, tal com Roca va descriure gràficament als lectors de *La Campana*, traduint també la llegenda del dibuix: “Lo príncep de Gales portant los seus

⁵⁰¹ “P. K.”, “Lo bé. Article manso”, *La Campana de Gràcia* 4-4-1875.

productes a l'Exposició de París". I, tot seguit, afegia aquesta postil·la: "Oh! Llibertat anglesa... llibertat anglesa... llibertat anglesa!..."⁵⁰².

Aquell començament de 1875 fou el moment en què Roca va començar a signar els articles de *La Campana* amb el seu després habitual "P. K.", que ja havia emprat anys enrera a *La Razón*. El primer escrit signat amb aquestes inicials va aparèixer el 31 de gener. Roca va haver de fer mans i mànigues per escriure aquests articles, atesa la implacable actuació de l'aparell repressiu del règim dominat per Cánovas respecte de la premsa d'oposició. Va dedicar un seguit d'escrits a les extremitats del cos humà (la mà, el peu, boca i orelles) i als òrgans (l'estòmac, ...). La sèrie s'inicià amb un article sobre la mà. Després d'exposar una gran quantitat d'arguments per demostrar que la mà "es la part del home mes digne, mes útil y mes expressiva", acabava al·ludint a les mans dels reis d'una manera que sembla difícil que escapés a la vigilància del fiscal d'impremta:

"(...) Donchs agaféu una *Gaceta* de qualsevol dia, llegiu lo primer decret que se 'us presenti, y al cap de vall en lloch de la firma, y del nom del monarca hi veuréu la següent nota: <<*Está rubricado de la real mano.*>>

¿Que vol dir aixó?

¡Ah! Que hasta 'ls que per la seva elevadísima posició no treballan, tenen la mà per la cosa mes útil y necessaria. Ab ella aguantan lo cetro y cobran los milions que 'l país los paga..."⁵⁰³.

A l'article que dedicà a l'estòmac, una metàfora de l'ambició humana, ja que té per funció "arraplegar, recullir, tancar y guardar", després de parlar dels inconvenients de no tenir l'èsser humà aquest òrgan, enumerà alguns avantatges, en els quals es permeté de fer al·lusions polítiques d'aquesta mena:

"(...)No hi hauria polítichs de cap mena, y menos dels que obehint á las exigents inspiracions del ventrell, cambian cada dia de *principis*, com si de aquest modo tractessin de consolarlo, fentli saborejar menjars de totes calitats.

Desapareixeria l'eloqüencia de la tribuna, perque la gana es la inspiradora dels períodos mes rotundos y armoniosos y dels conceptes mes expressius: desapareixerian los pronunciaments, y la guerra entre 'ls homes no es coneixeria. (...)"⁵⁰⁴.

Passats els primers mesos, però, Roca va tornar a publicar escrits de clara intencionalitat política, movent-se sempre en aquella mena de corda fluixa que fou la premsa d'oposició en el temps de la dictadura de Cánovas. Després que a mitjans de 1875 tingués lloc una reunió d'uns 350 moderats i unionistes, amb una petita representació de constitucionals i altres elements provinents del Sexenni, una comissió

⁵⁰² *La Campana de Gràcia* 7-2-1875.

⁵⁰³ "P. K.", "La ma", *La Campana de Gràcia* 31-1-1875.

de notables, formada per 39 membres, va començar a preparar un projecte de constitució⁵⁰⁵. A finals de juliol, Roca, aprofitant la publicació del projecte de Constitució elaborat per la comissió, va qüestionar la legitimitat d'aquells notables i va atacar la proposta que havien presentat referent a la qüestió religiosa. No podia estar-se d'expressar la seva opinió, malgrat la cautela que s'havia imposat fins llavors. En aquelles circumstàncies, va creure necessari encapçalar l'article amb aquesta declaració:

“Feya ja algun temps que teniam fet lo vot de mirar los toros desde la barrera y desde ‘l tendido qu’encare es mes cómodo, deixant que ‘s diverteixi qui tè‘l dret y l’obligació de ferho.

Constants en aquest propòsit, tota vegada que desitjém quan s’escriga la nostra auca, no se ‘ns diga com l’ *Hijo malo* <<VÁ CON MALAS COMPAÑÍAS>>, sense moure’ns del puesto, dirém sobre la corrida lo que bè ‘ns sembli, que una cosa es ser revistero y un altre artista en banyas y *volapiés*”.

Entrant ja en matèria, Roca ironitzava sobre els membres de la comissió de notables (“representació de tot Espanya, perque son los únichs que tenen lo dret d’adjudicarse ‘l dictat de *notables*”) que es consideraven “los amos” del país, “puix ells se reuneixen, s’ ho enraonan, s’ ho pastan y s’ ho cohuen, á pesar de que més generosos de lo que semblan á simple vista, tingan las pretensions de férnosla menjar, si ‘s plau per forsa”. Pel que feia a la qüestió religiosa, el director de *La Campana de Gràcia*, continuant amb el to irònic, argumentava que els notables, després del parèntesi de la Revolució de setembre, “que ja saben vostés que vá ser un escándol continuat de sis anys”, haurien d’haver afirmat en el seu projecte constitucional que, a més de l’autoritat governamental i la judicial, “hi haurá sobre totas, la autoritat eclesiástica”. Haurien d’haver redactat articles del tipus “Tots los espanyols sens escepció de sexo ni edat están obligats á tenir una vesta y una cucurulla”, “deurán assistir á las rogativas que dematí, tarda y nit se celebrarán en todas las parroquias del regne, en desagravi del escándol revolucionari”, i altres del mateix estil. Però només un dels 39 notables, el marquès de Corbera, “una ánima més cristiana que las altres”, s’havia manifestat en favor de l’exclusivisme catòlic (mitjançant un vot particular), “acérrim partidari de aquell principi que diu: *Jo en religió penso de tal ó qual modo, luego lo qui no pensa com jo es un heretje*”. La resta, en canvi, tot reconeixent la primacia de l’esglèsia catòlica, “sentan l’ heretjía” que ningú podria ser molest per les seves opinions religioses, encara que no les podria manifestar en cerimònies públiques. “¿Reparan quina hipocresia? –preguntava Roca– ¿Reparan

⁵⁰⁴ “P. K.”, “Estudis fisiologichs. L’estómach”, *La Campana de Gràcia* 25-4-1875.

⁵⁰⁵ P. Carasa, “Historia de España en el siglo XX (1875-1939)” (Angel Bahamonde coord.), Cátedra, Madrid, pàg. 75.

quin modo de voler quedar bè ab Dèu y ab lo diable?”, afegint que ell, en la posició en què s’havien col·locat aquells anomenats notables, tremolaria, ja que “segons los texts teològichs, la pena de dany es en lo Purgatori tant viva com en l’Infern”. Molts d’ells “ja son vellots”, i algun “ja tè una cama al cementiri”, veient-se amenaçats per tant de pagar la seva culpa en el purgatori “mentre la constitució duri, que será segons sos autors mateixos creuen per espay de molts anys”⁵⁰⁶.

Tanmateix, el periodisme polític continuava essent una mena d’exercici de trapecí sense xarxa de seguretat. A començaments d’agost Roca va publicar un escrit que parodiava els articles que Mané i Flaquer escrivia els diumenges al *Diario de Barcelona*, adreçats a un hipotètic “Simplicio”. L’article, que signà amb el gens dissimulat pseudònim de “J. Manyós i Flaquet”, tenia per destinatari un tampoc disfressat “Ximplici” i refutava anteriors afirmacions de Mañé segons les quals la Restauració, amb el *revival* neocatòlic que arrossegaria, faria acabar la guerra al treure de les mans del carlisme el principal estendart de rebel·lió. Abans de finalitzar, “Manyós i Flaquet” prometia ocupar-se en el següent article “dels empleos, de la constitució en projecte, de ‘n Sagasta, de lo bè que estèm y de mil cosas mes”⁵⁰⁷. Però l’article no va aparèixer, i Roca va donar explicacions als seus lectors mitançant un conte d’un home molt gelós que, per evitar les mirades de la gent a la seva dona quan sortien a passejar, es va casar amb la més lletja que va poder trobar, fins que un dia es va adonar de la presència d’un jove que els seguia i acompassava el seu pas al de la parella, sense sobrepassar-la mai. Quan el marit interpel·là el jove, aquest va explicar que, per raons de feina, havia de seguir el mateix camí que la parella a la mateixa hora, i que, havent vist un cop el rostre de la dona, evitava des de llavors aquella desagradable visió. Roca desvetllava tot seguit la interpretació del conte: el jove que acompassava el seu pas al de la parella era *La Campana de Gràcia* (és a dir, ell mateix), la dona extremament lletja era la situació canovista i el marit gelós “un d’ aquells senyors que manan”. I justificava així l’absència de la carta a “Ximplici” que havia promès:

“A fi de no toparnos cara á cara, porque hi ha cosas que per nosaltres son mes lletjas que un renech de carlí, aném acomodant los nostres passos als seus... y aixís, si en lloch d’una de las cartas dirigidas á n’en Ximplici que haviam comensat á publicar vehuen las presents ratllas, no’ns donguin pas la culpa á nosaltres, sino á la parella, que, francament, va una miqueta massa poch á poch”⁵⁰⁸.

⁵⁰⁶ “P. K.”, “La qüestió religiosa”, *La Campana de Gràcia* 25-7-1875; les majúscules i cursives són de l’original.

⁵⁰⁷ “Al borde de un bressol”, *La Campana de Gràcia* 1-8-1875.

⁵⁰⁸ “P. K.”, “Apólech”, *La Campana de Gràcia* 15-8-1875.

Totes aquestes precaucions no impedièn que de tant en tant s'esmunyís alguna descàrrega contra les mesures que el govern implementava. Així, els decrets d'Orovio, ministre de Foment, referents a ensenyament, van ser objecte d'algunes "Batalladas". En particular, Roca denuncià les facilitats concedides als Escolapis en detriment dels establiments laics en la segona ensenyança, ja que, sense haver hagut de pagar matrícules ni llicenciatures, podien intervenir en els exàmens dels seus alumnes, desplaçant-se a més els catedràtics dels instituts als seus establiments, tot plegat perquè "duhen sotana".

En un terreny molt menys relliscós, *La Campana* va llançar contundents escomeses contra els homes del 74, en especial els exministres del període final, alguns dels quals publicaren cartes i manifestos a la premsa de Madrid afirmant que les seves accions ja havien anat en la direcció de la nova situació. Contra ells Roca va descarregar la seva enverinada ironia:

"Recomaném als antiquaris que investiguin si 'l Conde D. Julian, que va vendre Espanya als moros va tenir descendencia, ó si algun fill de Judas Iscariot, per casualitat vá venir á establecerse en la Península.

Al que ho averigühi, la redacció de la *Campana* l' hi regalará un *pot de vergonya en conserva*"⁵⁰⁹.

El darrer terç de 1875 Cánovas, després de diversos cops de timó, va començar a fer passes per convocar eleccions per finals d'any o començaments de 1876. Després de diverses discussions, va prevaler la celebració d'eleccions per sufragi universal. Sembla que això va provocar una crisi de govern que va comportar la formació d'un nou gabinet encapçalat pel general Jovellar. Cánovas, a qui li repugnava el sufragi universal però considerava que era necessari per la consolidació del nou règim, al menys en les primeres eleccions de la monarquia restaurada, no va poder superar l'oposició dels moderats Castro i Orovio i va optar per deixar que fos Jovellar qui fes la feina desagradable d'organitzar les eleccions. *La Campana* es va fer ressò puntualment d'aquell canvi de ministeri. Per què s'havia produït aquella crisi? Roca ho va resumir amb aquestes paraules:

"Per saber de quin modo 's farán las eleccions: per decidir si 'ls próximos diputats tenen de elegirse per sufragi, ó be per aquell antich sistema de ¿ets propietari de un ase ó de alguns terrossos? Donchs ja tens prou inteligencia pera votar, y 'ls demás que callin ó que 's penjin".

⁵⁰⁹ *La Campana de Gràcia* 6-6-1875; en cursives a l'original.

Ara bé, poca o cap diferència hi havia, en la seva opinió, entre les dues modalitats en aquells moments. Aquells que propugnaven el sufragi universal volien que d'aquesta forma el vot popular atorgués legitimitat al nou ordre polític. Però, els preguntava Roca, “¿Desitjan al mateix temps, que siga llibérrima y expontánea, que ‘l país se pronunciehi sense coaccions ni trabas, qu’ ell diga lo que ‘ls periódichs no poden dir?’”. Això hauria de comportar per part del govern la concessió de llibertat a la premsa, garantir la llibertat de reunió i associació als ciutadans per tractar de temes polítics i la celebració d’eleccions municipals prèvies a les legislatives, sobretot per evitar “descuits *involuntaris*” i “*resurreccions miraculosas*” en el cens electoral, i, naturalment, de cap manera volien comprometre d’aquesta manera Cánovas i els seus les noves institucions. El sufragi universal havia d’ “arrancar precisament del regoneixement indiscutible de la nova legalitat”, i era només “una pura qüestió de forma”, ben lluny del significat que li atribuïen els republicans. Res, doncs, que s’assemblés a la legitimitat que pretenien obtenir, i, per tant, “Tant se val que hi haja sufragi, com que no n’hi haja”. Aquella crisi, tan aliena a les preocupacions de la gent corrent, només tenia un aspecte positiu, als ulls de Roca: la caiguda dels moderats del govern, aquells “simpatizadors dels carlins”, partidaris aferrissats de la intolerància “religiosa y política” i que “per compte de mirar endavant, aspiran a recular fins al any 45 –trenta anys endarrera”, en al·lusió a la reaccionària Constitució de 1845 que volien restablir⁵¹⁰.

Un cop convocades les eleccions, els castelarins sondejaren les possibilitats de poder presentar-s’hi. Pascual i Cases, delegat pels seus correligionaris, s’entrevistà (23 d’octubre) amb Romero Robledo, ministre de la Governació, que li va dir que no veia la manera en què es podés considerar legal “la bandera republicana”. Pascual i Cases, en nom de diversos exdiputats republicans, no es desanimà i va presentar el 24 d’octubre una exposició a Romero Robledo, sol·licitant permís per reunir el partit republicà amb motiu de les eleccions. El ministre no només va denegar la petició sinó que, a més, va declarar il·legal el partit republicà. Davant d’aquesta situació, forçats a “luchar anónimamente y sin bandera”, fins i tot els més decidits partidaris de la lluita electoral, com Carvajal, Pedregal i Maissonave, van desistir de presentar les seves candidatures⁵¹¹.

Abans de la declaració d’il·legalitat, Roca va expressar ja la seva posició respecte a la participació dels republicans en aquelles eleccions. Ho va fer en forma de resposta a les preguntes que un hipotètic “lector constant de La Campana” li adreçà. Va resumir així

⁵¹⁰ “De crissis”, *La Campana de Gràcia*, 19-9-1875; les cursives són de l’original.

⁵¹¹ *La Imprenta* 27-10-1875, ed. tarda.

les qüestions que es plantejaven llavors als seus correligionaris: “¿Tenim de anarhi ó no tenim de anarhi? En lo primer cas ¿s’organizarán comités ó no s’organizarán? ¿Se ‘ns designará ‘l candidat ó tindré de buscánse’l?”. En la seva opinió, si aquelles eleccions anessin acompanyades de tots els drets inherents al sufragi universal, llibertat de premsa i d’associació, si el govern permetés “discutirho tot, per prepararho tot, ja faria temps que ‘ns bellugariam”. Però, sense aquestes garanties, no havia d’haver-hi comitès ni eren necessaris candidats. Roca encoratjava als seus lectors a fer sentir la seva veu a les urnes, manifestant llur protesta contra el nou règim mitjançant un simbòlic vot de censura: “Basta que ‘s vaja á las urnas, y que en lloch de candidatura s’hi tiri un paperet, ahont s’hi escriurá lo que desitjém y hem volgut sempre, pera lo qual ni ha prou ab tres paraulas. / ¿M’entenen?”. Roca, doncs, propugnava una mena de boicot actiu dels republicans a aquella farsa electoral que pretenia legitimar la instal·lació d’un nou monarca borbó⁵¹².

Un cop il·legalitzat el partit republicà, Roca es va manifestar clarament a favor del retraïment, al creure que el govern no deixava cap més possibilitat als republicans:

“¿Anirém al retraïment? ¿Anirém á las urnas? Veus’ aquí dugas preguntas que se’ns dirigeixen molt sovint per amichs nostres antichs y bons.

Nos sembla que l’ actual ministre de *la Gobernació* ha respost per nosaltres.

Lo partit republicà pot donarli las gracias de que l’haja unit en una qüestió de conducta que amenassava dividirlo”.

Alhora, atacava la il·legalització amb els arguments planers que emprava a *La Campana*. Un diàleg hipotètic entre dues persones resumia l’inexistent fonament legal de la mesura decidida pel govern:

“Preguntava un:

-¿Perqué servirán les còrts próximas á elegirse?

-Ay, ay; per fer la *lley*, responia un altre.

-¿Com m’explica donchs que avants de que la *lley* existeixi hi haja ja un partit qu’ es *ilegal?* (...)”⁵¹³

Roca reiterà aquest argument, ampliant-lo, en un article en què va tractar d’escullir acuradament les paraules per evitar la denúncia i la suspensió, atesa la delicada naturalesa de la qüestió. Després d’assenyalar que a girebé totes les grans monarquies del continent hi havia un partit de tendència republicana o, com a Rússia, socialista, més o menys tolerats pels governants, constatava que a Espanya es declarava fora de la llei un partit que no feia massa temps havia ocupat el poder i havia dominat una Assemblée

⁵¹² “P. K.”, “Conversas del temps”, *La Campana de Gràcia* 10-10-1875.

⁵¹³ “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 31-10-1875; les cursives són de l’original.

elegida sense haver-se il·legalitzat cap dels partits existents. Capgirant la vella i coneguda dita, a partir de l'actuació del govern quedava establert el principi de “Feta la trampa, feta la llei”, ja que hom il·legalitzava el partit republicà abans que existís una llei que establís en quines condicions es podria produir tal cosa, i, a més, a les portes d'unes eleccions d'unes Corts que tindrien com a tasca fonamental “la formació de aquesta mateixa llei”. Constituïa “una falta de lògica que no s'enten ni s'explica”, deia Roca. Perquè o bé el govern restauracionista reconeixia que els republicans constituïen una força poderosa, i, per tant, no podien proclamar com havia fet que la Restauració tenia l'adhesió gairebé unànime dels espanyols, o bé el partit republicà estava esmicolat, desprestigiats i sense força, amb la qual cosa la seva participació en les eleccions no hauria de preocupar gens als homes que ocupaven el poder. En aquest cas, la il·legalització era “una falta política que la lògica no 'ls perdonará y que algun dia tal vegada 'ls ne demani compte”. Roca afegia un altre aspecte a aquell afer. Aquella decisió es podria acabar girant contra els seus mateixos promotors. Si, “com ell se pensa”, Romero Robledo representava dintre de la situació “una de les tendències més *liberals*”, es podria trobar a les futures Corts envoltat de “moderats y carlins units en fraternal consorci”, sense la presència d'una força a la seva esquerra en què es pogués recolzar “pera resistir l' agressió”. Al no existir aquesta possibilitat, s'obriria als seus peus “un abisme que será precisament la seva propia obra”. “Desitjós de crear lo buyt, - advertia Roca- trobará 'l buyt per sepultura”⁵¹⁴.

Tot i que Castelar va veure en la imminent convocatòria d'eleccions una oportunitat de tornar a les Corts⁵¹⁵, la percepció que arribà a Espanya de la seva posició política fou contradictòria. *La Imprenta*, en una correspondència des de Madrid, es va fer ressò de notícies aparegudes a diversos diaris de la capital de l'Estat, alguns dels quals avançaren la suposició que Castelar “ha decidido al fin que sus amigos adopten la política de retraimiento”, tot i que tal capteniment xocava frontalment amb les seves conviccions democràtiques. El corresponçal expressava la seva comprensió per la repugnància instintiva del brillant orador andalús pel retraïment, però les circumstàncies en què l'actuació governamental havia situat al partit republicà no semblaven deixar-li altre sortida: “El señor Castelar cede a las circunstancias, y así lo declara terminantemente”. Allò que semblava clar, però, malgrat les brames que havien circulat per Madrid, era la unitat que els castelarins manifestaven entorn al lideratge i a la política de Castelar, de

⁵¹⁴ “P. K.”, “Lo partit ilegal”, *La Campana de Gràcia* 7-11-1875; les cursives són de l'original.

⁵¹⁵ Vilches, “Emilio Castelar...”, op. cit., pàg. 177.

manera que no s'havien produït escissions entre els homes que havien signat la protesta contra l'acte del 3 de gener, de manera que "lo mismo los señores Carvajal y Maisonave, que los señores Gil Berges, Canalejas, Pedregal, Pascual y Casas, que Soler y Pla y Abarzuza, repiten que siguen su política y reconocen su indisputable autoridad". En els dies següents les informacions provinents de Madrid van seguir presentant una actitud "expectante y retraída" del cap possibilista, fins que Rebullida va tornar de París amb un manifest electoral redactat pel mateix Castelar, que no van poder publicar els periòdics per no haver-se fet oficial encara la convocatòria d'eleccions. A partir d'aquell moment van començar a circular informacions sobre el "cambio de opinión en parte del partido republicano respecto del retraimiento". Els castelarins de València demostraven la seva determinació de participar en els comicis, oferint ja llavors un districte al seu líder. També es mobilitzaven els correligionaris de diverses poblacions d'Aragó i fins i tot de Castella (Valladolid). I, és clar, els catalans no foren els darrers en iniciar moviments electorals⁵¹⁶.

Roca, evidentment, també va informar als seus lectors del manifest de Castelar prometent ocupar-se'n amb deteniment, ahora que els recomanava "que'l meditin moltíssim, sense passió, ni partit pres, y ab aquells serenitat ab que s' escolta la veu de un *gefe*, que tantas vegadas ha sabut honrar nostra bandera". Però les condicions objectives del moment polític no permetien encara l'emissió d'opinions a la premsa d'oposició sense el risc de caure sota la fúria repressora del fiscal. Al veure's en la impossibilitat de complir la promesa efectuada als seus lectors de "tractarne de la manera que mereix l' importantíssim document", Roca va escriure un article en què justificà, un cop més, les mossegades de llengua a què el règim canovista l'obligà aquell difícil any. "Cada cosa pèl seu temps", els digué. Explicant el significat d'aquesta dita, aplicada a l'ajornament dels seus comentaris sobre el manifest de Castelar, va distingir clarament la situació d'un partit que es trobava dintre de la legalitat i les condicions a què es veia abocat un partit declarat il·legal. En el primer cas, els militants es podien moure lliurement i sense traves, de manera que les opinions, tendències i línees de conducta circulaven des de baix cap a les cúpules directives. La lliure discussió de les idees conduïa a la presa de decisions segons l'esperit de la majoria, que els líders del partit estaven encarregats d'implementar, apel·lant a la disciplina de tots els seus seguidors i simpatitzants. Però quan un partit era condemnat a la il·legalitat, o bé es

⁵¹⁶ Correspondències de Madrid publicades a *La Imprenta* 8-11 –suplement–, 12 –matí–, 16 –tarda–, i 26-11-1875 –matí–, i 13-12-1875 –tarda–.

resignava a desaparèixer o bé decidia moure's dintre de l'estret cercle que li deixava el poder existent. En aquest cas, però, li estava prohibida la lliure expressió d'idees i opinions, ja que “no las hi deixan pendre, manifestar ni discutir”. Per tant, prosseguia Roca, “l'instint de conservació lo posa en lo cas de aceptar las que li dicti son *gefe* natural, las que de dalt vagin a baix”. Aquest era el motiu “que'ns obliga a ser prudents”, sense que per això renunciés a presentar el manifest als llegidors de *La Campana* en “lo terme mes breu que'ns siga dable”. De fet, el manifest de Castelar no va sortir a llum fins que es va fer pública la convocatòria d'eleccions, i Roca va poder completar les explicacions anteriors considerant que, referint-se en bona part a “la conducta del partit republicà dintre del període electoral”, era “natural” que no es publicués fins llavors⁵¹⁷.

A banda de l'actualitat política i social, dos esdeveniments de signe ben diferent centraren l'atenció de Roca i Roca el 1875: la catàstrofe causada per l'explosió del vapor “Exprés” el 17 d'agost i la finalització de la guerra carlina a Catalunya pel novembre.

Només dos dies després del greu accident que es produí per la deflagració ocorreguda al vapor “Exprés”, *La Campana de Gràcia* publicà un número extraordinari dedicat íntegrament a l'esfereïdor esdeveniment. La portada, dintre d'un marc negre en senyal de dol, com era costum en aquests casos, contraposava els dos sentiments que copien llavors molta gent corrent: l'odi per la guerra i la compassió per les víctimes de l'accident i els seus familiars. *La Campana*, en uns moments en què la població de Barcelona, consternada, “busca y escolta 'ls horribles detalls de la catástrofe”, aplegant-se entorn dels cossos sense vida de les víctimes que constituïen muts testimonis “que 'l treball lo mateix que la guerra tè 'ls seus màrtirs”, no podia deixar de “cubrirse de crespada gassa y fer tot lo possible pera conmourre 'l cor generós dels barcelonins” en aquells dos aspectes de l'odi i la compassió. Odi a la guerra, que indirectament contribuïa a ocasionar aquests desastres, odi “als fanátichs que l' han promoguda y als malvats que la sostenen”, i compassió per aquells que “sortiren tal vegada alegres y contents de casa sèva pera guanyar lo pá de la familia sense imaginar que ja may mes hi tornarian” i per als seus familiars que perdien el seu principal guanyapà. Al costat de l'odi i la compassió, el setamanari republicà feia una crida a la caritat:

⁵¹⁷ “P. K.”, “Cada cosa pèl seu temps”, *La Campana de Gràcia* 5-12-1875, i “Batalladas” del 28-11 i 12-12-1875; les cursives són de l'original.

“¡Tant-de-bò, que la nostra excitació conmogui l’ ànima dels poderosos y enterneixi ‘l cor sempre sensible dels pobres! / ¡Tant-de-bò, que haguém contribuït en poch ó en molt á que ‘l manto de la caritat abrigui á tantas víctimas desoladas!”⁵¹⁸.

Conseqüent amb aquesta exhortació, Roca va obrir a *La Campana* una subscripció per aplegar recursos per les famílies afectades per aquell accident. El diumenge 12 de novembre els participants en aquesta subscripció, “encare qu’ en número reduhit”, es reuniren en el local del Casino Artesà i acordaren nomenar una comissió per distribuir els fons recaptats fins llavors. Roca i Roca fou un dels que foren elegits per constituir aquesta comissió, juntament amb Josep Minis, Joan Constansó, Pau Alsina i Miquel Sadó. A finals d’aquell mateix novembre la quantitat recollida ascendia a 3.964 rals i es va procedir a la seva distribució entre els afectats. Els documents justificatius de tot el procés es van centralitzar a la Llibreria Espanyola de López Bernagosi, “á la disposició de qui desitje examinarlos”⁵¹⁹.

El final de la guerra carlina a Catalunya va venir precedit per la crida a sometent general del novembre de 1875, de la qual, naturalment, es va fer ressò *La Campana de Gràcia* publicat un número extraordinari. Roca va retardar, en canvi, la celebració de l’arribada de la pau, potser per no confondre-la amb les celebracions oficials. I si el número extraordinari dedicat a la pau era un “concert de batalladas y repichs” plens de joia, no deixava en l’oblit les víctimes i els estralls causats per aquells tres anys i mig de guerra: “Nosaltres lo dia de la pau, es quan mes nos recordem dels qui moriren en la guerra, mártirs de una idea santa, ó arrancats tal volta del seno de sas familias per ser inmolats com inocentas víctimas en les aborribles aras del vil absolutisme”. Ara que la lluita havia acabat, no era l’ocasió de desfermar una venjança cega contra els carlins, de “cebarnos cruelment en la persona del vensut”, però tampoc s’havia d’imposar “la conveniència momentànea” sobre la necessària justícia. No podien quedar en la impunitat els crims i les malvestats que havien “assimilat Espanya á una terra de salvatjes”. La manca de llibertat que afectava la premsa no permetia expressar allò que Roca i els seus companys sentien llavors:

“avuy tenim de contentarnos dihent que una llaga gangrenosa s’ha d’extirpar, per mes que siga necessaria la cauterització y altres remeys heroichs, puig no basta que desaparegui de la superfície, pera quedarnos segurs de que no treballa per dintre mes activament que avants”⁵²⁰.

⁵¹⁸ “A las víctimas de la catástrofe ocorreguda en lo vapor <<Exprés>> en la tarde del 17 de agost de 1875”, signat per “La Redacció”, *La Campana de Gràcia* 19-8-1875.

⁵¹⁹ *La Campana de Gràcia* 18 i 28-11-1875.

⁵²⁰ “La pau a Catalunya”, signat per “La Redacció”, *La Campana de Gràcia* 8-12-1875.

Els començaments de la *Gaceta de Barcelona* i les primeres eleccions sota la Restauració (1876)

A finals de 1875 S. Soler i Pla, I. López Bernagosi i altres republicans van adquirir la *Gaceta de Barcelona*, periòdic que es venia publicant des de 1873 sense cap caràcter polític. A poques setmanes de les eleccions, Roca i els seus companys van considerar essencial tenir una presència pública diària que fes sentir la veu dels ara anomenats demòcrates, impossibilitats com estaven d'emprar la denominació de republicans⁵²¹. Precisament Roca va fer-se càrrec de la direcció del renovat periòdic. Entre altres, formaren part de la redacció, més o menys regularment, Eusebi Pasarell i Dirla (que signava amb les seves inicials, "E. P. D."), Joaquim Mª Bartrina i Fermín Villamil ("F. V."), a més de Joaquín Martín de Olías ("J. M. de O."), que envià articles des de Madrid.

No hem aconseguit localitzar els primers números del diari (a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona el primer número conservat és el 4). *La Campana de Gràcia* va publicar un extracte del prospecte que degué fer públic la *Gaceta* en el qual, a la "Sección política", el nou diari definia clarament la seva orientació: "La bandera política de la GACETA DE BARCELONA será la bandera de la democracia; su misión, la defensa de los derechos del hombre, por lo que respecta a principios; y la sensatez, la política franca, expedita, activa por lo tocante a conducta". Després d'afirmar que combatiria els actes dels governants que atemptessin contra aquests principis i que treballaria per tal que no quedés exclosa de la legalitat "ninguna aspiración digna y honrada", declarava que la *Gaceta* "Apoyará dentro de sus principios las soluciones más prácticas y posibles". La seva activitat s'adreçaria a "la conquista paciente de la opinión pública", separant-se clarament de "las imposiciones violentas"⁵²². La informació que va fornir *La Imprenta* en informar sobre el nou rotatiu, va ressaltar igualment que es proposava defensar "las ideas democráticas y los derechos del hombre". Segons aquest periòdic, a més, l'article de presentació de la *Gaceta* feia especial incís en l'estreta

⁵²¹ Resulta curiós constatar el paral·lelisme entre la dictadura de Narváez a partir de 1845 i la dictadura de Cánovas a partir de 1875, al menys pel que fa la repressió dels republicans. Com va assenyalar ja fa anys Eiras Roel, llavors els republicans també van haver d'emprar la denominació de demòcrates: "No se llamaban republicanos, desde luego; se llamaban *demócratas*, puesto que lo eran; y con este nombre van a intentar cobrar carta de naturaleza en la vida pública". Era el que es proposaren Roca i els seus companys. Cf. A. Eiras Roel, "El partido demócrata español (1849-1868)", Ediciones Rialp, Madrid, 1961, pàgs. 129-130 (les cursives són de l'autor).

⁵²² *La Campana de Gràcia* 1-1-1876; les cursives són de l'original..

escletxa que la dictadura canovista deixava a la premsa, fins al punt d'afirmar que "ejercer el periodismo en el día equivale a hacer milagros"⁵²³. Segons un article de la mateixa *Gaceta*, en aquella primera aparició havia declarat que "bajo ningún concepto hacía política personal", alhora que s'erigia en defensora d'una política activa i de la participació en les eleccions. De fet, la imminència dels comicis va condicionar el contingut dels números de la *Gaceta* aquell gener de 1876. Els demòcrates, seguint les indicacions de Castelar, van tenir una clara voluntat de participar en aquelles primeres eleccions de la Restauració, malgrat les previsibles dificultats amb què s'haurien d'enfrontar.

Després dels esdeveniments de 1874 i 1875, l'organització dels republicans a Barcelona era precària. Roca mateix, en un dels articles que va escriure a la *Gaceta de Barcelona*, va dir que el partit tenia llavors un comitè "nombrado en circunstancias harto difíciles, en quién abdicó el último que públicamente fué nombrado", és a dir, el comitè que s'havia d'elegir a finals de 1873, seguint les bases organitzatives del PRDF. Va afegir, a més, que aquest comitè era "el único legal dentro del partido". La situació, però, era més confusa del que Roca exposà. Així, va haver de publicar un comunicat de tres dels membres del comitè federal elegit el desembre de 1873 en el qual, després d'indicar que aquesta corporació "merced a la proclamación de don Afonso XII hubo de suspender sus funciones a primeros de enero de 1875 por no exponerse a las consecuencias de una infracción duramente penada por el nuevo gobierno constituido", deixaven ben clar que no havien tingut res a veure amb "el acto de abdicación" que Roca havia atribuït al comitè del qual formaven part, ni tampoc amb qualsevol altre acte adreçat a organitzar el partit demòcrata a Barcelona. A manca d'altres informacions, és possible conjecturar que una part dels membres del darrer comitè federal del període republicà van formar, juntament amb altres militants, el comitè demòcrata, sense que es produís, però, aquella resignació de poders del comitè federal al nou organisme possibilista a la qual Roca va fer referència. No es pot resseguir, doncs, una línia directa que condueixi del comitè federal de 1873 al demòcrata de 1876. El procés de diferenciació interna del republicanisme barceloní va haver de ser forçosament més complex⁵²⁴.

⁵²³ *La Imprenta* 2-1-1876, ed. matí.

⁵²⁴ Afirmacions de Roca a "Disciplina", *Gaceta de Barcelona* 9-1-1876, ed. matí; comunicat de Joaquim Montoy, Josep Viñas i Pau Aixelà a *ibid.*, 11-1-1876, ed. matí, en el qual es refereixen a l'elecció del comitè federal "a últimos de diciembre de 1873", però, pel que es dedueix de la consulta de *La Independencia*, les eleccions per renovar els comitès, convocades inicialment per la corporació sortint pel

Des del primer moment, els possibilistes de Barcelona van tractar d'assegurar l'elecció d'Emilio Castelar com a diputat per Barcelona. Amb aquesta finalitat, Sampere i Miquel, González i Sugrañes, López Bernagosi, Villamil i Martí i Tarrats van trametre un telegrama a l'expresident del Poder Executiu de la República sol·licitant la seva aprovació per presentar-lo com a candidat per un dels districtes de la ciutat comtal. Però fins i tot abans que arribés des de París la seva resposta, els seus correligionaris es llançaren a la lluita electoral.

Encara que els demòcrates es proposaven seguir una línia política que contrastés amb rotunditat amb les pràctiques del federalisme dels anys anteriors, aquells primers dies de gener de 1876 presenciaren escenes que recordaven en certa mesura a les passades lluites entre el comitè i els districtes. Diversos grups de militants demòcrates proposaren candidats pels diferents districtes de la capital del Principat. Així, ja el dia 6 Pau Alsina, Pere Bové, Joaquim Escuder, Joan Martí i Tarrats, Narcís Monturiol, Baldomer Roig, Francesc de P. Roqué, Frederic Rusca i Salvador Sampere i Miquel van proposar la candidatura de Castelar pel districte 5è. Pocs dies després un gran nombre de signatures acompanyaven la mateixa proposta de candidat pel mateix districte, mentre apareixia una convocatòria adreçada als electors demòcrates del districte 5è per procedir a una reunió i designar candidat, signada, entre altres, per Antoni Trulls i Miquel Sadó. Castelar fou proposat per correligionaris del districte 4rt, i també per militants del 3r, mentre un grup de demòcrates dels Afores proposava Soler i Pla com a candidat per aquell districte. La *Gaceta de Barcelona* va anar publicant tots aquests comunicats, precisant que ho feia “únicamente en calidad de remitidos”. Aviat, però, Roca i Roca va sortir al pas d'aquesta desordenada ebullició electoral. Si la discussió i la controvèrsia eren, en temps en què els partits disposaven d'àmplia llibertat de moviments, els mecanismes que conformaven els acords majoritaris que després tots els militants estaven obligats a seguir, en temps d'un govern dictatorial havien d'actuar seguint les directrius d'un òrgan centralitzat. “Exijamos, pues, -escrivia- en dictadura la dirección del partido para combatirle [al govern] en el mismo terreno en que nos presenta la batalla electoral”. Recordant les experiències del Sexenni, creia que no hi podia haver disgregacions, no hi podia haver grups que actuessin autònomament, “nada de esa mal llamada *autonomía* de distritos”, ni designació de candidats per part de qui no tenia autoritat per fer-ho. Els possibilistes no havien d'oblidar les lliçons del passat ni menys

21 de desembre, s'haurien d'haver celebrat el 4 de gener de 1874, però els esdeveniments de Madrid van impedir que el diari federal fornís informació sobre la votació i els membres electes.

encara seguir procediments que ells mateixos havien criticat durament: “El tiempo de los intransigentes, cuyos procedimientos todos censurábamos, ha pasado ya, y no podemos ser inconsecuentes cayendo nosotros en sus propios errores”. Hi havia una manera d’evitar la dispersió i l’aflebliment del partit demòcrata: arrengrer-se darrera del comitè i seguir en tot les directrius que acordés. Precisament, el comitè acabava de fer públic un comunicat en què convocava als militants a una reunió al saló del Ramillete el diumenge 9 de gener. L’objectiu de la reunió era “adoptar acuerdos electorales”. Signaven aquesta convocatòria F. Villamil, F. de P. Roqué, M. Llofriu, M. González i F. Jordà, que es caracteritzaven com a “representación del partido democrático de Barcelona”. Segons Roca, el comitè, palesant “un espíritu de imparcialidad y de delicadeza, que no nos cansaremos de aplaudir”, no volia assumir la responsabilitat de preparar les eleccions i convocava el partit “para resignar el mando y hacerse sustituir por otro libremente elegido” que, revestit amb la màxima autoritat i legitimitat possible atorgada pels militants, s’encarregués del procés electoral. El director de la *Gaceta de Barcelona* atribuï gran importància a aquesta reunió dels demòcrates, de la qual havia de sortir-ne un partit compacte i disciplinat: “En esta convocatòria a nadie se excluye: todos los demócratas, que abundan en la política del eminente Castelar, deben asistir a robustecer con sus votos a la nueva corporación, y desde el momento en que quede constituida le deben todos estricta obediencia”⁵²⁵. Roca va precisar que la redacció de la *Gaceta* no havia participat en l’elaboració de cap candidatura de cara a la reunió del dia 9, ni es proposava erigir-se en oposició de ningú mentre els candidats proposats estiguessin afiliats al partit demòcrata i fossin fidels seguidors de la línia política propugnada per Castelar. A allò que el periòdic possibilista s’oposava, fidel a la seva funció d’òrgan de partit, era “a cuantos procedimientos tiendan a quebrantar la disciplina (...) harto quebrantada ya por los acontecimientos (...)”⁵²⁶.

La nit del dissabte 8 de gener va tenir lloc la reunió convocada pels demòcrates del districte cinquè. Enmig d’una gran assistència i en el decurs d’una sessió “animadísima”, es van presentar dues propostes principals. Una d’elles advocava per ajornar la designació de candidat deixant-la al comitè que el partit nomenés. Els partidaris de l’altre proposició volien elegir el candidat sense intervenció del comitè,

⁵²⁵ “J. R. R.”, “Disciplina”, art. cit.; convocatòria del comitè a la reunió del dia 9 a *Gaceta de Barcelona* 8-1-1876, ed. matí.

⁵²⁶ *Gaceta de Barcelona* 8-1-1876, ed. matí.

declarant-se “visiblemente a favor del derecho que tenía el distrito a elegirse por sí mismo la persona que hubiese de representarle en el Congreso”. Després d’una intensa discussió s’imposà la segona proposta, proclamant-se tot seguit Castelar com a candidat pel districte. La mesa que presidí la reunió fou nomenada “por aclamación” comitè encarregat de dirigir el procés electoral⁵²⁷. L’endemà, quan el comitè i els correligionaris es dirigiren al local en què s’havia de celebrar la reunió convocada, es trobaren amb la porta tancada, sense que ningú els fes arribar cap explicació, malgrat haver “allanado todos los obstáculos legales y hasta de localidad”. Segons *La Imprenta*, el propietari del local es va negar a cedir-lo “en razón a no haberse antes obtenido de él el correspondiente permiso”. Fos per manca de formalitats legals o per voluntat obstruccionista de les autoritats, al no poder-se efectuar la reunió en la qual s’havia de constituir el comitè demòcrata que havia d’organitzar el procés electoral, els convocants, atès el poc temps que restava per les eleccions i la dificultat que comportava demanar i obtenir permisos per celebrar una nova reunió, es van erigir en comitè electoral. Decidiren acceptar la decisió adoptada en la reunió del districte cinquè i el dia 13 van fer públic un comunicat en què proclamaren la candidatura del partit demòcrata. Van justificar la seva actuació per la necessitat de “guardar una autoridad que en momentos difíciles se le confiara únicamente para que hubiera quien velara, quien dirigiera las grandes fuerzas de nuestro partido, que obrando aisladamente pudieran ser completamente estériles”. Dels cinc districtes en què estava dividida la circumscripció de Barcelona, el comitè presentava candidats a quatre: B. Abarzuza pel districte 2n, Tomàs i Salvany pel 3r, Soler i Pla pel 4rt i Castelar, com ja hem esmentat, pel 5è.

Roca i Roca, conseqüent amb els seus articles anteriors en què havia propugnat que el comitè fos l’únic centre de designació de candidats, malgrat lamentar la frustrada reunió de tots els demòcrates que hauria reforçat la posició d’aquest òrgan en tot el procés electoral, va defensar la decisió adoptada per Villamil i els seus companys. Arran del perill que es presentessin dos candidats demòcrates diferents per un mateix districte, el comitè havia cercat una solució conciliadora que pogués ser acceptada pels candidats i pels correligionaris. El procés, però, no havia estat exempt de dificultats. Roca, imponent-se “un deber de imparcialidad”, es va creure obligat a explicar alguns dels aspectes que havien envoltat l’acord final de la corporació dirigent republicana. El principal escull havia estat la designació del candidat pel districte cinquè. El comitè havia hagut d’acceptar com a fet consumat la proclamació efectuada pels demòcrates

⁵²⁷ *La Imprenta* 9-1-1876, ed. matí.

d'aquell districte, però això implicava descavalcar Soler i Pla d'un districte pel qual havia estat elegit diverses vegades en el decurs del Sexenni. La insistència del mateix Castelar en què Soler i Pla havia de tenir la possibilitat de ser elegit diputat va impulsar als membres del comitè a oferir-li la representació del districte quart. Van trametre-li un telegrama informant-lo de la divisió dels militants del districte 5è entre ell i Castelar, preguntant-li si acceptaria ser presentat pel districte 4rt. Soler va respondre afirmativament, alhora que enviava una carta al comitè de la qual Roca en va transcriure el paràgraf més significatiu en el qual, si bé Soler acata sense protestar la proposta del comitè, deixa entreveure un cert regust d'amargura. Però, tot i defensar la designació efectuada pel comitè, Roca no es va poder estar de transcriure un telegrama del mateix Castelar per qüestionar-la, embolcallant la crítica, això si, en delicada retòrica. Aquest telegrama, escrivia, "si fuéramos partidarios de sobreponer nuestro interés personal a la general conveniencia, podría darnos pié para apoyarnos en razones muy sólidas al objeto de llamar la atención del Comité hacia el mismo, y pedirle la modificación de su acuerdo". Castelar havia acceptat de ser presentat per Barcelona, però també havia expressat el seu desitg de no figurar ni en el districte pel qual es presentés Tomàs i Salvany ni en el de Soler i Pla. El dia 11, poc abans que el comitè prengués la seva decisió, havia reiterat en un altre telegrama la voluntat de no desplaçar cap dels dos candidats esmentats dels seus districtes naturals, per fer servir un qualificatiu emprat per la mateixa *Gaceta*. Malgrat la insistència del líder possibilista, el comitè havia decidit per unanimitat assignar Castelar al districte *de Soler*. Roca, tot reiterant que la *Gaceta* donava el seu total suport a la solució trobada pels responsables demòcrates, va subratllar diverses vegades que havia estat acordada "*unánimemente*", i que, en favor de la disciplina i la unitat, "dejamos a un lado el análisis detenido del mentado acuerdo del Comité, supuesto que en cuestiones de conducta, los actos de las corporaciones directivas no se analizan, se obedecen"⁵²⁸.

L'endemà de publicar la composició de la candidatura demòcrata per Barcelona, la *Gaceta de Barcelona* va explicar als seus lectors les raons que havien impulsat el comitè a no presentar candidat en el districte primer. En aquells moments ja s'havia fet públic el nom de dos candidats que es presentaven per aquell districte. Un dels era M. Duran i Bas, que representava "al elemento moderado histórico, a la intransigencia reaccionaria". L'altre, Collaso i Gil, sempre segons el periòdic de Roca, es presentava

⁵²⁸ "J. R. R.", "Esplicaciones [sic] electorales", *Gaceta de Barcelona* 13-1-1876, ed. matí; Roca escriu la paraula "*unánimemente*" en cursives.

amb la bandera dels principis de la Revolució de setembre, defensant la llibertat religiosa, el sufragi universal, els drets de reunió i associació. Tots dos candidats, reconeixia la *Gaceta*, comptaven ja amb “muchos y poderosos elementos de triunfo”. Duran era el candidat ministerial, i, a més del suport de les autoritats, tindria el dels reaccionaris “de todos los matices”. Collaso, erigit en candidat d’oposició, pertanyia als “*constitucionales no resellados*”, i tenia el suport de “*todos los buenos liberales*”. En aquesta conjuntura, si el comitè hagués presentat un candidat, amb tota seguretat els vots liberals s’haurien dividit, fent així segura la victòria de Duran i Bas. La decisió del comitè contribuïa a facilitar l’elecció del candidat opositor, i alhora, cosa tant o més important, la derrota del reaccionari candidat ministerial. Roca donava així el seu suport a la decisió del comitè, adoptada, en la seva opinió, en base a “*las altas razones de conveniencia política que aconsejan que por los partidarios de oposición se procure a toda costa vencer a los candidatos ministeriales*”⁵²⁹.

A més d’informar al públic des de la *Gaceta* de l’evolució del procés electoral, Roca va encoratjar des de *La Campana de Gràcia* als republicans seguidors de Castelar a participar amb determinació en la contesa electoral. Després de la publicació del manifest del cap demòcrata cap correligionari podia duptar ja de la necessitat de prendre part en els comicis: “Un partit que com lo nostre coloca lo sufragi universal en lo decàlech dels seus drets, no pot rehusar jamay la lluyta electoral”. Conscient dels enormes obstacles amb què s’enfrontaven, Roca els exhortava a lluitar, comparant la participació electoral amb la instrucció que necessitava el soldat per assolir la victòria en el combat: “Soldats de la causa democrática som nosaltres, y ‘ls colegis electorals lo nostre camp d’operacions”. Aquella lluita tenia a més un objectiu ben concret: en uns temps en què la premsa estava subjecta a restriccions draconianes, “devent quedarse de boca endintre certs abusos”, era imprescindible que hi hagués a les Corts veus que expressessin tot allò que els periodistes no podien dir, i que els periòdics oficials es veïessin obligats a inserir, per via dels discursos dels diputats, allò que estava prohibit a la resta de diaris. La derrota no els havia d’amoïnar, la sola presència en el procés electoral significava ja “l’esperansa de un porvenir mes venturós”. Roca també recordava als seus lectors un altre aspecte essencial: si el poble no feia ús de les pràctiques “de la llibertat y de la democràcia”, per limitades que estiguessin per l’acció governamental, corria el perill de perdre per sempre aquestes eines i les pròpies idees democràtiques: “Las ideas, ahir predicadas, demás s’ olvidarán, si ‘s deixan”. Reblant

⁵²⁹ *Gaceta de Barcelona* 14-1-1876, ed. matí; les cursives són de l’original.

l'argument, afegia: "Tot en lo mon es aixís; l'abandono voluntari ó involuntari, y abandono es lo retrahiment electoral, no pot produir més que la mort y la descomposició". Castelar, en el seu manifest, que Roca no va voler analitzar en profunditat perquè "Aquesta classe de documents s' admiran y no s' analisan", havia exposat diversos exemples "que convencerian al home mes obstinat, si dintre de la obstinació hi pogués cabre una engruna de bona fé". El més eloqüent de tots era el capteniment dels republicans francesos, derrocant primer Napoleó III i lluitant després contra l'Assemblea de Versalles, sortint sempre triomfants, "tot per no haver adoptat jamay la fatal política del retrahiment". A aquestes situacions hi afegia Roca un exemple molt gràfic, ben representatiu de la fe en la persistència de la lluita per mitjans estrictament democràtics contra el règim restauracionista, palesant alhora la inutilitat dels mitjans de caire revolucionari: "Una gota d'aygua, cayent ab persistencia, forada la roca més dura, al pas que un cop de mall sobre la mateixa roca, lluny de trencarla, 'l mall pot aixafarse"⁵³⁰.

Els demòcrates continuaren en els dies següents la seva organització electoral. Els membres del comitè es van repartir els districtes, per supervisar millor els treballs. Roqué i González es van encarregar dels districtes 2n i 3r, mentre Villamil, Llofriu i Jordà ho feien dels altres dos. A cada districte, els electors demòcrates havien de constituir una comissió electoral. Les autoritats, però, es van ocupar d'obstaculitzar totes aquestes actuacions. Així, quan es va celebrar una reunió dels demòcrates del districte quart per elegir els membres de la seva comissió electoral, un dels assistents, "un individuo completamente desconocido", va prendre la paraula per combatre la intenció de participar en els comicis. El president de la reunió el va interrompre per recordar-li que allí no es discutia aquesta qüestió, sinó únicament la formació de la comissió, sensa que això el dissuadís en el seu propòsit, ja que va continuar el seu parlament contra la participació en les eleccions. Això va provocar un enrenou, moment que va escollir un inspector d'ordre públic per presentar-se en el local i ordenar la dissolució de la reunió. No és improbable que es tractés d'un *agent provocateur* coordinat amb la policia per rebentar aquella assemblea i desorganitzar així els preparatius electorals dels possibilistes. Arran d'aquests fets, i atesa la proximitat de les

⁵³⁰ "P. K.", "¡A las urnas!", *La Campana de Gràcia* 16-1-1876.

votacions, el comitè demòcrata es va veure obligat a nomenar ell mateix una comissió electoral per aquell districte⁵³¹.

Els possibilistes barcelonins hagueren de fer front no només als atropellaments de les autoritats. A diversos carrers de la ciutat van aparèixer pasquins i manifestos contra Castelar. En el districte cinquè, un dels cartells titllà de “camaleones de la política” als seus seguidors, qualificant al mateix Castelar de “príncipe de la apostasía”. El diari de Roca i Roca va afirmar que l’objectiu de totes aquestes maniobres era “no tolerar que los elementos castelaristas vayamos a las elecciones”, ja que els seus autors advocaven pel retraïment. La *Gaceta* va informar també de la recepció d’una carta al director que atacava amb duresa “a su ídolo el apóstata Castelar”. Les signatures de la carta estaven encapçalades per J. Viladegut, a qui la *Gaceta* va acusar de treballar en favor de Manuel Abaria, que es presentava com a candidat pel districte 5è, en lluita, doncs, amb el líder demòcrata. Des de *La Campana* Roca va contraatacar amb contundència. En resposta a aquells que acusaven als demòcrates de ser *camaleones de la política*, els replicava Roca: “Al primer firmant del manifest l’hi contestaré, que en tot cas preferim ser *camaleons* a ser camells. / Al menos los camells vihuen del ayre del cel y no tenen de treginar pél mon lo fardo de las sèvas culpas”. Als autors del cartell que anomenava *Príncipe de l’apostasia* a Castelar els va etzibar aquesta fuetada:

“Lo bó es que un dels individuos que el firmavan havia sollicitat la plassa ¿de que dirian? De butxí.

Y com qu’ en Castelar es enemich de la pena de mort ¿comprenen are perque es princep de la apostasía?”⁵³²

Els castelarins foren els únics republicans que van concórrer a aquells eleccions. Figueras, Pi i Margall, Benot i Sorní van publicar una carta-manifest en què advocaven pel retraïment. Els signants, però, criticaven el retraïment per principi, afirmant que si el govern hagués demostrat una altre conducta, haurien aconsellat la participació als seus correligionaris. La *Gaceta de Barcelona* es va fer ressò del document, emprant l’argumentació que contenia per deduir-ne les conseqüències inverses, considerant que validaven la posició dels demòcrates, i lamentant que un home com Pi renunciés a emprar les eines democràtiques que sempre havia propugnat:

“La consecuencia que naturalmente se deduce de la citada carta-manifiesto viene en apoyo de nuestra resolución de acudir a los comicios, y no deja se estrañar que hombres como el señor Pi i Margall, tan inflexible en sus principios, cometan este

⁵³¹ Comunicat del comitè en què nomena la comissió electoral del districte 4rt a *Gaceta de Barcelona* 14-1-1876, ed. matí; descripció dels incidents de la reunió a *ibid*.

⁵³² “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 16-1-1876.

renuncio que no tiene explicación plausible, ni en sus antecedentes políticos, ni en el mismo manifiesto que ha autorizado con su firma”⁵³³.

No només presentaren candidats els demòcrates a Barcelona ciutat. Arreu de la demarcació es va produir també un important moviment electoral. Naturalment, el periòdic dirigit per Roca va encoratjar als correligionaris dels districtes de fora de la ciutat comtal a implicar-se activament en la lluita. La importància d’una eina com la *Gaceta* es va posar clarament de manifest en assumir les tasques de coordinació i suport que haurien correspost en períodes normals a una corporació política. A aquelles alçades de l’organització dels possibilistes, no hi havia encara comitè provincial. Roca va utilitzar el diari com a relleu eficaç, amb clara voluntat de suplir la manca d’aquells davant dels militants de la província:

“La GACETA DE BARCELONA, a falta de Comité provincial, se propone secundarles con la eficacia que le permitan sus fuerzas, haciéndose eco fiel del movimiento electoral democrático de toda la provincia y poniéndose enteramente a su servicio, tanto para denunciar coacciones, si es que existen, como para alentar a los tibios, si todavía hay alguien que vacile en estos momentos supremos”⁵³⁴.

I, efectivament, en el decurs dels dies següents es van anar succeint les proclamacions de candidats per diversos districtes de la demarcació de Barcelona. Després de la designació de candidats efectuada pel comitè demòcrata de Barcelona i de les crides a la disciplina i la unitat que Roca efectuà des de la *Gaceta* i *La Campana*, els possibilistes dels Afores que prèviament havien proposat la candidatura de Soler i Pla van publicar un comunicat en què acceptaven retirar-la “para que nunca pueda decirse que nuestro partido acuda dividido y fraccionado a los comicios”. El seu lloc el va ocupar Sampere i Miquel. Antonio Orense fou proclamat candidat per Sant Feliu de Llobregat, Joaquim Escuder per Manresa, Avel·lí Brunet per Mataró, Rusca per Berga i Santiago Malla i Grané per Granollers, en aquest cas, després d’haver-se efectuat fins i tot avantvotacions⁵³⁵.

Roca va voler assenyalar el contrast que oferien en aquelles eleccions els candidats més o menys afins al govern amb els demòcrates. Mentre els seguidors de Castelar es presentaven amb el manifest del líder possibilista “por escudo y por bandera”, els altres candidats, malgrat de disposar de mitjans infinitament més poderosos, no havien estat

⁵³³ *Gaceta de Barcelona* 14 i 17-1-1876, ed. matí. El diari de Roca només va publicar un extracte de la carta; *La Imprenta* 15-1-1876, ed. tarda, en va publicar el text complet amb el nom de Chao en lloc de Sorní.

⁵³⁴ *Gaceta de Barcelona* 14-1-1876, ed. matí.

⁵³⁵ *Gaceta de Barcelona* 17 ed. matí i tarda, i 19-1-1876, ed. matí.

capaços d'ofèrir als electors cap expressió clara del seu pensament ni de les seves intencions polítiques. La publicació d'un manifest, deia Roca, constituïa sempre "un acto de cortesía para con los electores y una garantía de los propósitos del candidato". Al no emetre cap manifest, els votants no tenien manera de conèixer amb claredat què es proposaven defensar a les futurs Corts aquells candidats. Certament, el tarannà d'alguns d'ells era ben conegut, però. Alguns, com Duran i Bas, eren "partidarios acérrimos de la intolerancia religiosa", altres, com T. Baró o Rius i Tauler eren "satélites a rosó y velloso de la funesta personalidad de Sagasta, de ese incansable cazador del presupuesto". Aquests eren els homes amb qui s'enfrontaven els demòcrates: "he ahí los elementos que figuran en el opuesto campo y que se presentan a la lid, sin bandera, y por consiguiente sin más idea que la de ira a tomar asiento en los escaños del Congreso". Les alternatives que es presentaven als electors no podien estar més diferenciades:

"Con nuestros enemigos milita el afán de perpetuar en el poder a determinadas fracciones; con nuestros candidatos, el de defender a todo trance los derechos democráticos y el deber de la propaganda, de la doctrina, de la idea; con los primeros, la política menuda, causa de nuestra degeneración; con los segundos, esos sagrados principios, honra y prez de los modernos tiempos (...)"⁵³⁶.

El govern canovista, però, no estava disposat a permetre que els demòcrates obtinguessin representació parlamentària. La *Gaceta* es féu ressò de les pressions que el governador civil de València exercia per tal que no es votés allí la candidatura castelarista. A la mateixa Barcelona "un caracterizado personaje" tractà de sobornar sense èxit a un dels membres del comitè electoral per tal que fossin retirades les candidatures possibilistes. Tot plegat, però, no era suficient per les autoritats restauracionistes, de manera que decidiren emprar mitjans més contundents. Calia deixar fora de joc l'eina principal de la seva propaganda, que a més era el principal centre d'acció electoral: la *Gaceta de Barcelona*. Un dia abans que comencessin les eleccions, el dia 19 de gener, el periòdic va rebre l'ofici en el qual es decretava la seva suspensió amb el flux pretext d'un comentari publicat al peu d'un solt transcrit de *La Correspondencia de España*. Tot i saber que la suspensió era imminent (havia estat informat confidencialment dies abans), el motiu de la suspensió era tan poc sòlid que Roca va tractar de presentar resistència. Sol·licità una entrevista amb el governador civil, Federico Villalba, un antic periodista. Després de diversos intents infructuosos, finalment, a les onze de la nit del mateix dia 19, una representació de la *Gaceta*

encapçalada per Roca es trobà amb Villalba. Després de fer ressaltar la precarietat del fonament de la suspensió, “tan contraria a las disposiciones de la ley”, i de fer-li veure els perjudicis que la vigent llei d’imprensa ocasionava a les empreses propietàries dels diaris, amb suspensions que no podien baixar dels vint dies, Villalba, després de fer un cínic comentari sobre el respecte a la llei per part dels diversos partits polítics (“en este país todos los partidos tratándose de su conveniencia han dado el ejemplo de saber prescindir de ella”), els va fer saber que la suspensió seria, amb tota seguretat, inferior als vint dies. Amb tota franquesa els va dir que, tractant-se com es tractava d’una qüestió electoral, el mateix diumenge a la nit, un cop acabades ja les eleccions, podrien tornar a publicar el periòdic, ja que ell s’encarregaria d’instruir en aquest sentit al fiscal d’imprensa. Tan irregular actuació respecte al que prescrivia la llei tenia un preu: la retirada de la candidatura de Castelar. Villalba anà encara més lluny, tot dient-los que si retiraven la candidatura, l’endemà mateix podia sortir al carrer el periòdic. Roca i els seus companys es van negar enèrgicament a accedir a tal cosa, i el governador es va acomiadar d’ells fins després de les eleccions amb un premonitori “¡Ay... ay...ay...ay!”⁵³⁷. Les amenaces del governador civil es van fer realitat i la *Gaceta* fou suspesa. El dia 20 de gener el periòdic de Roca va repartir una fulla solta en què informava de la seva suspensió per vint dies i reproduïa l’ofici que Villalba els va enviar. En ell, referint-se al comentari en què es basava la suspensió, es deia que “palmariamente se desprende de la citada nota (...), que la política defendida por <<La Gaceta de Barcelona>> es contraria por completo a las instituciones e ilegal”. Justificava a més que fos el propi Villalba qui pronunciés la suspensió, tot i ser prerrogativa del fiscal d’imprensa, per no haver-se constituït encara el tribunal ni haver estat nomenat el mateix fiscal, restant les seves funcions en mans del governador civil⁵³⁸.

Les autoritats canovistes no escatimaren mitjans per acabar amb la resistència dels demòcrates. Els cartells enganxats a les cantonades anunciant les seves candidatures foren arrabassats gairebé en la seva totalitat. La nit mateixa en què Villalba va decretar la suspensió de la *Gaceta* la policia es presentà a la seva redacció i va prendre els noms de tots els presents, citant-los a comparèixer l’endemà a les Magdalenes. Dos dels que s’hi presentaren foren detinguts sense més formalitats. El primer dia de les eleccions la

⁵³⁶ “En vísperas del combate”, *Gaceta de Barcelona* 19-1-1876, ed. matí.

⁵³⁷ Extensa descripció de l’entrevista amb Villalba a “La suspensión de la Gaceta de Cataluña”, signat “La Redacción” (amb tota seguretat redactat per Roca) 5-2-1876.

⁵³⁸ Informació de la fulla solta a *La Imprenta* 21-1-1876, ed. tarda.

policia desplegà una gran activitat. Roca i altres correligionaris van rebre informacions segons les quals hom pretenia deternir-los. Els repartidors de les candidatures demòcrates van ser subornats, amenaçats i finalment detinguts. Al migdia, quan Villamil, com a president del comitè electoral, es va dirigir a un dels col·legis electorals per presentar una protesta contra aquestes actuacions, fou apresat i conduït a les Magdalenes. El segon dia augmentaren encara més les amenaces contra els repartidors de les candidatures, fins al punt que molts col·legis varen quedar-ne sense. Els demòcrates es mobilitzaren per suplir aquells que havien estat agafats. El propi Lòpez Bernagosi i el membre del comitè Manuel Llofriu es van posar a repartir candidatures davant dels col·legis electorals. Al migdia, tots dos van ser detinguts. Aquella nit es reuniren al local de la redacció de la *Gaceta* nou persones, entre redactors encara no empresonats i altres correligionaris, per organitzar les accions a emprendre el dia següent. Es presentà un comissari de policia que, sense ensenyar-los cap ordre ni sense donar la menor explicació els va detenir i portar amb els altres a les Magdalenes. Sembla que fou llavors quan Roca va ser detingut. Poques hores després, ja de matinada, Josep Falcó i Manuel Borralleras, membres de les comissions electorals dels districtes 5è i 4rt eren arrabassats del llit per la policia i anaven a reunir-se amb els seus companys. El tercer dia de les eleccions, diumenge, són detinguts Martí i Tarrats i Sampere i Miquel, malgrat la seva condició de candidat pels Afores. Al vespre ho era el secretari d'una mesa de la Barceloneta per no haver volgut cedir a les coaccions a què fou sotmès.

Com a resultat de la repressió exercida per les autoritats, a les cel·les de les Magdalenes es trobaren presos membres del comitè demòcrata, bona part de la redacció de la *Gaceta de Barcelona*, militants actius i significatius del partit, i repartidors de candidatures. De fet, gairebé tot el comitè electoral demòcrata es trobà entre aquelles parets, i es van posar en contacte amb els seus correligionaris de l'exterior, tal com Roca va explicar més tard, emprant els mateixos agents de policia que els custodiaven, als quals subornaren amb “cinch pessetas diarias y dinar y sopar de fonda”. Així van poder rebre el mateix diumenge les dades dels diversos col·legis electorals, elaborant el seu propi escrutini. A les viut del vespre, tres hors després d'haver-se acabat les votacions, tots els detinguts van ser posats en llibertat. Sembla que pel matí foren informats que quedaven en llibertat, alhora que se'ls feia saber que els partidaris del retraïment “intentavan algo contra las urnas”. Ensumant-se la possibilitat que, un cop lliures,

poguessin ésser responsabilitzats de fets com aquells, es negaren a abandonar el recinte fins que les eleccions haguessin finalitzat⁵³⁹.

Després de les arbitrarietats comeses en el decurs de les eleccions venia tot el seguit d'irregularitats en les actes de l'escrutini. L'incident més greu es va produir al col·legi del carrer de Ponent, en el districte quart. En acabar l'escrutini, Soler i Pla havia obtingut una important majoria de vots respecte del ministerial Fabra. El demòcrates van demanar al president de la mesa un certificat de l'acta. Mentre es complimaven les formalitats que s'havien de seguir segons la llei, va irrompre en el local "un individu molt conegut entre la policia, ajudat d'altres que feyan la mateixa cara", llançant-se sobre la taula, esquinçant la sol·licitud i expulsant del local, a empentes i cops de puny, als militants demòcrates i a l'apoderat de Soler. L'endemà, els periòdics, que ja es disposaven a publicar el resultat de les eleccions, van rebre instruccions de no publicar res referent a l'escrutini fins que fossin expressament autoritzats a fer-ho, sota pena de suspensió. Com a resultat de les violències comeses en la mesa del carrer de Ponent, Soler i Pla, que havia obtingut 1.104 vots, es va quedar amb 1.003, mentre que el ministerial Fabra, que n'havia rebut 785, va aparèixer amb 1.115. El dia en què es va oficialitzar l'escrutini va haver-hi també més miracles de darrera hora. En el districte segon, Bosch i Labrús va obtenir el darrer dia un nombre de vots superior a la suma dels obtinguts els altres dos, imposant-se a Abarzuza per 888 vots contra 669. El resultat ja comentat del districte quart va provocar la presentació d'una protesta pels fets ocorreguts al col·legi del carrer de Ponent. El cas més esperpèntic es produí al districte cinquè. S'atorgaren 2.041 vots a Castelar, però en el resum de les actes enviades a l'alcaldia n'aparegueren 1.901. Teodor Baró va recollir 651 vots, figurant-ne 631 en el resum de l'alcaldia. Però a Manuel de Abaria, que obtingué només 345 vots, el resum de les actes de l'alcaldia referent a una sola de les seccions del districte n'hi va concedir 1.944, quan el certificat lliurat per la mesa d'aquella secció ni atorgà només 19. A la vista d'aquesta escandalosa discrepància entre les actes presentades pels comissionats del col·legis i les que foren lliurades a l'alcaldia, el jutge que presidia l'escrutini va decidir proclamar Castelar com a guanyador en aquest districte⁵⁴⁰.

⁵³⁹ Comunicació de l'alliberament i negativa dels detinguts en una carta al director de *La Nueva Prensa* de la qual es va fer ressò la *Gaceta* del 6-2-1876; suborn als policies a "J. R. R.", "Ja han agafat en López", *La Campana de Gràcia* 7-9-1907; detallada descripció dels incidents ocorreguts els dies de les votacions a "P. K.". "Las elecciones de Barcelona", *La Campana de Gràcia* 6-2-1876.

⁵⁴⁰ Informacions sobre l'escrutini a *La Imprenta* 27-1-1876, ed. matí; també a "Las elecciones de Barcelona", art. cit.

Els demòcrates van prendre part també en els comicis pel Senat, aquella elecció indirecta que sempre havia provocat disputes entre els federals en el decurs del Sexenni. Malgrat resultar vencedors en les eleccions de compromissaris (foren elegits tots els membres de la llista demòcrata, en la qual figuraven, entre altres, Miquel Sadó, Manuel Borralleres i Antoni Trulls), resultà elegida íntegrament la candidatura ministerial⁵⁴¹.

Quan la *Gaceta de Barcelona* va tornar a publicar-se, a partir del 5 de febrer, es va fer ressò de les tupinades comeses en altres districtes, com el de La Bisbal, on s'havia presentat Gonçal Serraclara com a candidat demòcrata, i el de Manresa. Al districte baixempordanès, magrat la divisió entre els republicans, ja que algunes poblacions donaren suport a un altre demòcrata en lloc de Serraclara, un claríssim avantatge inicial del candidat possibilista sobre el ministerial es capgirà per només 62 vots de diferència quan s'afegiren els vots d'uns quants pobles petits, les actes d'escrutini dels quals foren impossibles d'obtenir per part dels opositors. A la ciutat de Manresa una irregular actuació de l'ajuntament deixa fora del cens electoral una bona part dels ciutadans. A diversos pobles del districte els alcaldes recorren a diversos mitjans de manipulació electoral, des de repartir cèdules ja segellades, com si els receptors d'aquest document ja haguessin votat sense haver anat als col·legis electorals, avançar escandalosament el rellotge per acabar abans les votacions i dificultar l'obtenció de certificats als demòcrates, fins a ocultar deliberadament els dies de la votació i la localització dels col·legis, sense oblidar, és clar, les manipulacions dels escrutinis. El resultat de totes aquestes actuacions per part de les autoritats canovistes fou que, malgrat l'aferrissat esforç efectuat pels demòcrates, únicament Castelar resultà elegit⁵⁴².

“¿Qué hi ha que pensar después d'això?”, es preguntà Roca después de les eleccions, La conclusió que es desprenia dels fets era ben clara: “Que ‘l sufragi universal es un destorp pèls enemichs de la democracia, y que no es estrany [que] tractessin de desacreditarlo fins á aquest estrem”. Però, sobretot a Barcelona, la lluita dels demòcrates no havia estat inútil. En poc temps, i fent front als ingents mitjans que el govern havia emprat contra ells, havien aconseguit mobilitzar l'opinió, havien fornit una via per canalitzar les aspiracions de les classes que havien estat excloses del nou sistema polític i havien tornat a la primera línia de la política els valors de la democràcia i de les

⁵⁴¹ *La Imprenta* 27-1-1876, ed. matí i 29-1-1876, ed. matí.

⁵⁴² Correspondència des de Palafrugell sobre les eleccions a La Bisbal, *Gaceta de Barcelona* 10-2-1876, ed. tarda; “Las elecciones en Manresa”, *ibid.*, 11-2-1876, ed. tarda.

llibertats conquerides el setembre del 68. En referència a l'ambient que es podia copsar a Barcelona immediatament després de les eleccions, va escriure:

“Lo decimos con orgullo: cuando terminadas la elecciones, al salir del encierro de las Magdalenas, vimos de cerca el estado de la opinión, cuando en círculos, cafés y otros centros en los cuales hacía ya algún tiempo se había olvidado la controversia política, oímos ocuparse con leal y desinteresada simpatía de la digna actitud y del inagotable valor de los demócratas barceloneses, por personas que distan mucho de compartir nuestras ideas, un sentimiento de legítima vanagloria nos hizo exclamar: <<Hemos hecho más en tres días de prueba difícil, que en tres años de vanas teorías y de imprudentes tentativas: esta es la senda del deber y del honor: este será el camino del triunfo>>”.

Roca va fer així un balanç optimista d'aquelles eleccions. Refermaven la seva convicció en la línia propugnada per Castelar. Renovaven la seva confiança en la utilitat de la propaganda democràtica per anar guanyant sectors cada cop més àmplis de la població, amb l'esperança d'aconseguir la implantació pacífica de la República en un futur més o menys llunyà. Va poder declarar, en conseqüència:

“Acabóse ya el tiempo de la populachería; una práctica amarga nos impone distinta línea de conducta, y mejor que el fugaz apoyo de los exagerados, necesitamos las simpatías de esa parte del país, sedienta de libertad y sedienta de orden, que con sólo su actitud pasiva sabe asfixiar situaciones, y darlas vida con su mera benevolencia. Conquistar la opinión de esa inmensa masa, he aquí la difícil, la paciente tarea que nos incumbe, y para ello enorgullezcámonos pensando que llevamos dado con fortuna el primer paso”⁵⁴³.

El 12 de febrer Castelar va arribar a Barcelona, procedent de França. Els seus correligionaris li van preparar una gran recepció. Una nombrosa representació del partit, constituïda per López Bernagosi, P. Alsina, R. Canales, E. Vidal i Valenciano i E. Passarell, entre altres, el va rebre a l'estació, on s'aplegaren més de set-centes persones. Des d'allí es va dirigir a la fonda Peninsular en un carruatge que el comitè havia preparat acompanyat de López, Villamil y Medina. Al llarg de tot el trajecte va rebre nombroses mostres de simpatia i reconeixement per part d'un públic “verdaderamente democrático” que, segons la *Gaceta de Barcelona*, estava compost de “personas de todas las clases y condiciones”, moltes de les quals, al passar el cotxe davant d'elles, “se descubrían, ya que no podían ofrecerle otro respetuoso homenaje”. Les persones que s'havien aplegat al voltant de la fonda Peninsular li dedicaren una ovació quan hi va arribar, forçant-lo a adreçar unes paraules als nombrosos seguidors que l'esperaven al menjador. Va expressar el seu agraïment als demòcrates barcelonins, repetint el que ja

⁵⁴³ “J. R. R.”, “Pega... pero escucha”, *Gaceta de Barcelona* 6-2-1876, ed. matí, i “Las elecciones de Barcelona”, art. cit.

els havia expressat per carta: en obrir-li les portes de la pàtria, li retornaven la paraula i, encoratjat per les mostres de suport rebudes, va declarar que “trabajaría constantemente con afán por el triunfo de sus ideas de siempre”. L’endemà, Castelar tenia previst assistir a la funció del Liceu. Cap a les set de la tarda la policia es va anar desplegant al voltant de la fonda on s’allotjava. El cap d’ordre públic va fer saber a un dels amics del líder possibilista que tenia indicis segons els quals seria objecte de “manifestaciones desagradables” en el Gran Teatre barceloní. Castelar es va limitar a manifestar que “no tenia inconveniente alguno en arrostrarlas”. Però poc temps després, quan es disposava a sopar en companyia de la seva família i d’uns 200 correligionaris, es va presentar un inspector de policia que, després d’anotar els noms dels presents, els va comunicar que estaven arrestats, inclosos els familiars de Castelar, quedant ell mateix custodiat per un piquet de la Guàrdia Civil. “Nosaltres vam guanyar las *mesas* del districte quint, pero l’autoritat va guanyar las de la Peninsular”, va escriure sarcàsticament Roca. No fou fins passades les deu de la nit que el Capità general (interí) en persona va aixecar l’ordre d’arrest, que s’havia dictat sense la seva autorització. Un cop normalitzada la situació, l’expresident del Poder Executiu de la República va rebre nombroses mostres de suport, entre elles les de G. Serrallera, de Collaso i Gil, d’una comissió del partit radical i fins i tot del vicecònsul d’Itàlia (a banda de la popularitat de què gaudia Castelar a Itàlia, cal dir que el propietari de la fonda era italià).

Aquesta fou la versió de l’incident que Roca va publicar a la *Gaceta*. No va agradar a les autoritats. El Capità general el va convocar “para pedirle que explicara los hechos tal como habían ocurrido”, Roca va accedir, com no podia ser d’altra manera, a la indicació però, potser explorant els límits als quals podia arribar la premsa en aquells moments, es va limitar a inserir una breu nota en la qual simplement afegia que el Capità general s’havia posat prèviament en contacte amb el governador civil abans d’aixecar l’arrest. Aquesta lleu variació del relat tampoc no els va complaure, de manera que fou cridat per segona vegada a presència de les autoritats per tal que rectificqués. Roca va mantenir el pols, tornant a publicar la mateixa nota. Al dia següent va afegir que, un cop Castelar va haver expressat la seva renúncia a sortir de la fonda aquella nit i d’haver promès anar-se’n de Barcelona l’endemà, fou quan es va donar l’ordre que la policia es retirés. Tot plegat no va satisfer ni de bon tros als canovistes. El dia 16 de febrer el secretari accidental del Govern Civil li va ordenar que l’endemà publicqués un comunicat en què exposés la versió que els representants del Govern volien transmetre. Els dribblings que Roca havia estat efectuant no havien amagat la seva clara intenció, tal com el comunicat

precisava: “Habría sido más noble y más breve haber en ambas conferencias tenido la entereza necesaria para decir que no quería usted rectificar (...)”. Roca va obeir l’ordre, publicant el comunicat, però amb tres aclariments: el relat que la *Gaceta* va publicar era la transcripció del que el propi Castelar va explicar als seus redactors, les dues rectificacions a què s’havia hagut de plegar “no discrepan un ápice de lo que se nos rogó, o creímos entender, apelando para afirmarlo, así a la lealtad de las personas que intervinieron en la cuestión”, i, finalment, atesa la situació de la premsa, no volent tibar encara més aquella fràgil corda que ja havia estirat massa, renunciava a fer cap més comentari sobre l’afer, “en la confianza de que mejor, con más autoridad y sobre todo con mayor libertad, sabrá hacerlo próximamente el ilustre tribuno D. Emilio Castelar”⁵⁴⁴.

La circumstància de celebrar-se eleccions a França poques setmanes després del comicis espanyols va confirmar les esperances de Roca en la línia encetada pels demòcrates. Va lloar el capteniment del poble francès, que, després de les dures proves a què havia estat sotmès en els darrers temps, havia sabut “contemplar impertérrito” les estèrils lluites entaulades en una Assemblea de Versalles dominada pels monàrquics i havia comprès que una actitud amenaçadora o de força aconseguiria unir els esmicolats rengles reaccionaris. Havia esperat pacientment el moment de ser cridat a les urnes per exercir finalment la seva sobirania, un cop l’Assemblea es veiés forçada a disoldre’s. Roca explicà als lectors de la *Gaceta* les característiques del sistema electoral que regia a França, fent-los notar que en aquell país “no toma el gobierno la parte activa que aquí en las elecciones, ni la forma de que se reviste la emisión del sufragio se presta a los amaños que con muy raras excepciones, constituyen en España el signo característico de toda elección”. La votació s’efectuava només en un dia, en lloc dels tres del sistema espanyol, cosa que impossibilitava les maniobres manipulatives en funció de l’evolució de l’assistència als col·legis electorals. A més, s’establia una segona volta en aquells districtes en què cap candidat obtenia majoria absoluta. Totes aquestes característiques, afirmava Roca, garantien unes eleccions vertaderament lliures, en les quals els diputats electes quedaven revestits de legitimitat i autoritat. El resultat de tots aquests factors havia significat una còmoda majoria per als republicans seguidors de Gambetta. A manca de la segona volta, la suma dels diputats de totes les altres formacions polítiques

⁵⁴⁴ Descripció de l’arrest de Castelar a *Gaceta de Barcelona* 14-2-1876, ed. matí, i a “P. K”, “Castelar a Barcelona”, *La Campana de Gràcia* 20-2-1876; notes de rectificació a *ibid.* 15 i 16-2-1876; comunicat del Govern Civil i comentaris a *ibid.* 17-2-1876, ed. matí.

només era de 115, d'un total de 532 parlamentaris elegits. La fracció de Gambetta era “radical y progresiva en sus aspiraciones, pacífica y conservadora en sus medios”, i havia donat a l'extinta assemblea versallesa “muestras de sensatez, de perseverancia, de cordura, de tolerancia y de patriotismo”. Constituïa una força “viril y honrada que ha sabido convertir su bandera en la bandera del país”, allunyada alhora de “los expedientes reaccionarios” i de “los delirios demagógicos”. Era precisament allò que, a Espanya, volia representar el partit de Castelar. La maduresa demostrada pel poble francès i la ferma política seguida per Gambetta indicaven clarament tant la línia a seguir com la promesa, eventualment, del triomf⁵⁴⁵.

La *Gaceta de Barcelona* va tornar a jugar un notable paper quan es va haver de procedir a una elecció parcial en el districte 2n, on els demòcrates van presentar de nou Abarzuza ara contra el ministerial Jover i Serra. Roca va tornar a llançar crides a participar a la votació: “¡A las urnas, pues, con aquella sana decisión que impone la democracia! ¡A las urnas todos, como un solo hombre, que únicamente en esas pacíficas contiendas el pueblo es grande y el derecho triunfa!”⁵⁴⁶. El dret, però, no era quelcom que el règim canovista respectés massa. Els demòcrates guanyaren les meses de tres de les quatre seccions del districte, però no van poder impedir la tupinada en la 2ª secció a partir del segon dia de les votacions. La *Gaceta* va denunciar el seguit d'irregularitats i d'il·legalitats que s'hi van produir: estacionament de força armada a la vista del públic, amb intencions intimidatòries; presència de diversos inspectors de policia i del propi cap d'ordre públic de Barcelona, així com d'una setentena d'homes que brandaven bastons; votació en massa d'un batalló de soldats als quals s'havia atorgat la cèdula electoral contravenint les disposicions de la llei, impedit mentre durà la votació de la tropa l'entrada al col·legi electoral de qualsevol elector; negativa del president de la mesa a lliurar el certificat pertinent als demòcrates; escrutini realitzat fora de la vista del públic, i negativa a lliurar el certificat corresponent a un notari que, després de molt insistir, va aconseguir entrar al col·legi. Es van registrar intents intimidatoris en sentit semblant a la resta de col·legis, però la fermesa dels presidents possibilistes va impedir que es falsejessin allí les votacions. Com a resultat, el candidat demòcrata va superar al ministerial en els altres tres col·legis, mentre que a la 2ª secció, si el primer dia Abarzuza havia obtingut 272 vots i Jover i Serra 122, el segon es capgiraren els resultats

⁵⁴⁵ “P. del O.”, “Las elecciones en Francia”, *Gaceta de Barcelona* 24-2-1876, ed. matí.

⁵⁴⁶ *Gaceta de Barcelona* 21-4-1876.

(24 contra 1.154) i s'acabaren d'invetir al tercer dia (58 per 1.388). El periòdic de Roca, fent esment de les restrictives disposicions de la Llei d'Impremta, es va limitar a manifestar “nuestro silencio, nuestra indignación y nuestra vergüenza” com a comentari davant tal tupinada⁵⁴⁷.

El final de la guerra carlina

A finals de febrer de 1876, després de la caiguda d'Estella i dels darrers baluards carlins, van arribar a la seva fi gairebé quatre anys d'una cruel i sagnant guerra que havia ocasionat greus estralls i penúries. Roca, naturalment, es congratulà de l'acabament del conflicte, unint-se a la joia col·lectiva amb què fou celebrada la pau. Però ja des del primer moment féu una crida a la reflexió sobre les causes que havien conduït a la insurrecció i sobre els mitjans a emprar per tal d'evitar qualsevol possible rebrot en l'esdevenidor. I ell mateix va participar activament en aquesta reflexió des de les pàgines de la *Gaceta* i de *La Campana*.

Roca negà com a causa de la guerra l'amenaça contra els furs d'Euskadi i Nafarroa. Si bé entre els factors que van contribuir a l'esclat de la guerra de 1833-1840 hi podien haver jugat el seu paper els corrents liberals contraris a tots els privilegis, preservats en aquelles províncies pel règim absolutista, inspirant “recelos, si injustificados, sobrado esplicables”, no havia estat aquesta la situació existent el 1872. “Las provincias vascas –afirmà Roca– han vivido dentro del régimen liberal sin que nadie atentara a sus fueros y franquicias”. Cap situació, cap partit havia amenaçat els seus furs, l'autonomia de què gaudien. I, malgrat aquesta realitat incontrovertible, s'havien alçat en armes “menos que para conservar sus fueros, por nadie amenazados”, per imposar a la resta dels pobles “un régimen político por la mayoría del país odiado”. I ho havien pogut fer precisament afavorits per les condicions que els atorgava el seu règim particular. L'eliminació dels privilegis continguts en els furs era, doncs, una condició necessària per prevenir la reproducció de la guerra. Segons Roca, gairebé tota la premsa espanyola i també la de l'estranger reconeixia que “la causa principal de la guerra dimanó de los fueros” (és a dir, de l'existència dels furs, ja que no de cap hipotètica amenaça contra ells) i demanava en conseqüència “la abolición inmediata”.

⁵⁴⁷ Informacions de *Gaceta de Barcelona* 25 i 26-4-1876.

Els carlins havien lluitat amb una tenacitat “sin ejemplo” per destruir les idees liberals encarnades amb menor o major extensió pels successius règims polítics instal·lats des de la Revolució de 1868 i per imposar principis rebutjats feia molt de temps per les nacions més avançades: l’absolutisme, la teocràcia i la intolerància religiosa. La derrota del carlisme havia de fer desaparèixer aquests trets de forma definitiva:

“Sucedá pronto a todo absolutismo una era de fecunda libertad; a la teocracia, la democracia; a la intolerancia religiosa y a la unidad católica, el reinado definitivo del primero de los derechos, de la libertad de conciencia”.

La finalització de les hostilitats no implicava per si mateixa la desaparició de l’amenaça carlina. Roca posà en guàrdia als liberals respecte al capteniment que seguirien els vençuts, basant-se en l’experiència posterior a la guerra dels set anys. Pretenien retornar a Espanya, “adherirse a las vigentes instituciones”, introduir-se en el partit “más reaccionario”, esperant rebre reconeixement de graus militars, lucratis càrrecs i influència política. No mancaven aquells que estaven disposats a acollir-los o a intercedir per ells, en especial entre els rengles dels antics moderats i de la promesa que els donava suport. Així, el periodista terrassenc advertia a diaris com *La España*, *El Siglo Futuro* o el mateix *Diario de Barcelona* que no s’esforcessin en “allanar el camino a los carlistas, a trueque de obtener, con su ayuda, un imposible” com era el restabliment de la unitat catòlica. Mai no s’havia vist, argumentava Roca, que l’endemà de la victòria hom retornés les armes al vençut, perquè era això el que significava “atraerles a un partido militante”, com volien fer els moderats, respectar els furs de les províncies rebels i fer reconèixer “uno de sus principios más tercamente defendidos, cual es la tiránica unidad católica”. Calia fer desaparèixer “hasta la sombra de sus principios y el átomo de sus medios de acción”. Perquè els carlins, derrotats en el camp de batalla, no havien renunciat a cap de les seves aspiracions. Roca va resumir la seva situació en poques però precises paraules: “Vencidos, no arrepentidos”. Per això era absolutament necessari eliminar qualsevol suport que poguessin obtenir. “Cortada la excrecencia de la guerra civil –va escriure–, es necesario extinguir la baba venenosa, por medio de un enérgico cauterio”⁵⁴⁸.

De fet, ja abans de l’acabament de la guerra havia començat la pressió dels sectors més recalcitrants del catolicisme en favor del restabliment de la unitat religiosa, és a dir, del monopoli del catolicisme. Ja el febrer de 1876 Roca denuncià des de la *Gaceta de*

⁵⁴⁸ “Terminación de la guerra”, *Gaceta de Barcelona* 27-2-1876, ed. matí, i “Vencidos, no arrepentidos”, *ibid.*, 12-3-1876, ed. matí.

Barcelona l' "actividad febril" de comissions instigades per eclesiàstics "de todas las categorías" que recorrien Barcelona casa per casa demanant signatures en favor de la unitat religiosa, seduïnt "la inocencia de la infancia" i aprofitant-se del "fanatismo de la mujer". El seu objectiu real, però, era "la negación de la libertad de conciencia, el predominio teocrático y en el fondo el absolutismo", ja que "nunca aparece aislada una sola de sus manifestaciones". En uns anys en què "las naciones más adelantadas y más felices" havien incorporat el principi de llibertat de consciència, a Espanya tenia lloc una mena de croada dirigida principalment pel clergat i "sostenida por sus rancios cortesanos en el terreno activo por la propaganda y por los carlistas con las armas de la mano". Aquesta ofensiva era reveladora de la vigència de l'ultramuntanisme a l'Espanya del començament del darrer quart del segle XIX. "Ultramontanos –escrivia Roca- son los que al dia siguiente de una derrota general en el campo de batalla, lanzan de nuevo un grito de guerra y sostienen por todos los medios que su poca escrupulosidad les permite, la bandera destrozada de la unidad católica". Insistent en la connivència de religiosos i carlins, qualificava igualment d'ultramuntants aquells que, "predicando incansable cruzada contra el espíritu moderno", anaven de porta en porta recollint signatures, com ho eren també aquells altres que obeïen només la veu dels reaccionaris de l'estranger, que posaven els ulls a Espanya com a punt de partença sobre el qual "reedificar su absoluto predominio". I que els esforços dels ultramuntants no eren infructuosos ho palesava "la aquiescencia del actual gobierno", després del miratge en sentit conciliador que havia representat el missatge de la corona i la seva resposta per part de la majoria de les Corts. Davant d'aquesta realitat, Roca va reclamar la unió de tots els liberals com a únic mitjà per aturar l'ascens de l'ultramuntanisme, afirmant que "es preciso que todos los partidos liberales se aunan para contestarle con la resolución y la energía que el caso merece"⁵⁴⁹.

La Constitució de 1876: "Mitja figa y mitj rahim"

Les Corts sorgides de les eleccions orquestrades per Romero Robledo, amb una abassagadora majoria governamental, no van contribuir a què Roca es fes il·lusions respecte del nou codi constitucional que havien d'elaborar. La discussió de la contestació al missatge de la corona ja havia palesat el grau de domesticació dels

⁵⁴⁹ "La unidad religiosa", *Gaceta de Barcelona* 20-2-1876, ed. matí, i "El ultramontanism", *ibid.*, 26-3-1876, ed. matí.

diputats al dictat de Cánovas (Roca parlà a *La Campana* de “la majoria, disciplinada com un remat”). L’afany demostrat pel govern en impedir l’elecció de personalitats rellevants de l’oposició havia configurat un Congrés “creado a su imagen y semejanza”, sacrificant els drets dels electors i la independència dels diputats, de manera que no hi havia cap mena de relació entre l’opinió pública i les cambres parlamentàries. Les conseqüències d’aital capteniment es van fer evidents al començar els debats constitucionals. Cánovas no es va estar de manifestar que considerava que el Congrés elegit havia de finalitzar la seva tasca quan s’haguessin aprovat els pressupostos i el projecte constitucional, com si la derogació de les lleis del període revolucionari no fos un afer mereixedor de la discussió dels diputats i fos competència exclusiva del govern “constituído en dictadura”. Era, va escriure Roca, un indici del “temor que parece infundir al gobierno su propia obra”, com ho era també la forma en què pretenia encarar la qüestió constitucional. Privant a la cambra parlamentària d’iniciativa, Cánovas imposava com a punt de partida el projecte elaborat l’any anterior pels “notables”, “meros aficionados a los estudios políticos”, com els havia qualificat un diputat de l’oposició, que havien estat convocats “sin autorización ninguna del país ni el menor carácter legítimo”. A més, hi havia preocupants informacions que apuntaven a una aprovació del projecte sense procedir a una àmplia discussió del text, “cual si la inmensa mayoría del Congreso se sintiera sin fuerzas para rebatir las doctrinas de las microscópicas oposiciones”. En particular, Roca assenyalà que el govern pretenia que els articles referits a les atribucions del rei quedessin exclosos del debat, “como si asunto tan importante no encontrara en los diputados de la mayoría, convicción bastante ni suficientes facultades para dejarlo en el lugar que le corresponde en una Asamblea en la qual la opinión monárquico-constitucional es superior treinta veces en número a la opuesta”⁵⁵⁰.

Malgrat la migradesa de les oposicions i de les restriccions imposades per Cánovas al debat del projecte consitucional, per a Roca la sola presència de Castelar en el Congrés constituïa un triomf de primera magnitud que tenia un doble significat. Per una banda, la seva veu garantia la persistència a la cambra dels principis democràtics de la Revolució de setembre, alhora que refermava la convicció dels demòcrata-possibilistes en la inserció en les vies polítiques legals que els deixava el règim canovista. Per l’altra, fornïa a la premsa demòcrata, i en particular a la *Gaceta* i *La Campana*, un formidable mitjà d’escapar a les restriccions imposades pel decret d’impremta. La publicació dels

⁵⁵⁰ “J. R. R.”, “La mayoría”, *Gaceta de Barcelona* 30-3-1876, ed. matí.

discursos de Castelar, fet que les autoritats no podien evitar al estar impresos oficialment en el Diari de Sessions de les Corts, donava una extraordinària ressonància a la propaganda política dels possibilistes, en uns moments en què les relliscades periodístiques es pagaven amb la gairebé segura suspensió. Així, Roca publicà com a suplement de la *Gaceta* o *La Campana*, o com a números extraordinaris del setmanari, els discursos complets de l'orador andalús, no només els extractes que en general publicava la resta de la premsa. Per exemple, Roca va justificar amb aquestes paraules la publicació íntegra del seu discurs en ocasió de la discussió de la contestació al missatge de la corona:

“Advertim que ‘l discurs aquest vá durar tres horas, y que la lectura del extracto publicat pèls periódichs apenas durava una hora.

Y com que de lo que diu en Castelar no se ‘n pot perdre ni una paraula, de aquí que ‘ns haguém decidit á emprender ‘ns la publicació d’ aquest magnífich discurs, contant ab que será bèn rebut dels nostres lectors”.

L'èxit del suplement que contenia el discurs sorprengué al mateix Roca. La tirada, de vint-i-cinc mil exemplars, es va esgotar en la seva totalitat, i moltes persones es van adreçar a López i Roca demanant més exemplars. “Nosaltres –va escriure el periodista terrassenc– sabiam que Castelar tèn grans admiradors; pero are estem convençuts de que aquests augmentan cada dia”⁵⁵¹.

Roca aprofità la intervenció de Castelar en la discussió a la contestació al missatge de la corona per ressaltar la importància de la tasca del líder possibilista en el manteniment de les esperances en el triomf dels principis democràtics. El Congrés actuava d'altaveu per fer arribar arreu d'Espanya el missatge demòcrata: “Quan Castelar parla en lo Congrés, no parla al Congrés tan solzament; parla al país, parla al mon enter, y sas paraulas, traspasant las parets de aquell edifici, s' escampan per la atmosfera y ‘l país al respirarlas ab l' ayre, gosa y ‘s regenera”. I aquestes paraules renovaven la confiança en l'establiment, en un futur, d'un règim polític veritablement democràtic: “Consoladora esperansa ‘ns han produhit á nosaltres: consoladora esperansa haurán produhit en lo país: la esperansa de que ab homens com ell, es encara possible un régimen de honrada democracia”. No hi podia haver millor indicador de l'efecte del discurs de Castelar que la rèplica irada del propi Cánovas, en la qual va contraposar la inviolabilitat dels diputats a la inviolabilitat, d'ordre clarament superior en opinió seva, de la monarquia, declarant sense contemplacions que si s'arribava a produir una col·lisió entre elles, defensaria amb totes les seves forces la de la corona en detriment de la representació

nacional. L'extemporani i autoritari advertiment final del president del govern als diputats, instant-los a evitar amb el seu capteniment la repetició del cop de Pavía, demostrà, en paraules de Roca, “fins ahont havia arribat l' estocada dirigida al govern pèl gran orador de la democràcia”⁵⁵².

La qüestió religiosa fou, de llarg, el tema que més discussions originà en els debats constitucionals. L'article 11 fou un compromís a mig camí entre la llibertat de cultes reconeguda en la Constitució de 1869 i la unitat catòlica propugnada des de diversos i influents àmbits. Naturalment, Roca defensà des de les publicacions que dirigia el manteniment de la llibertat de cultes, recordant que s'havia practicat des de la seva implantació sense cap mena de transtorn, ja que “la aceptó el país y la reconoció hasta el jefe supremo de la iglesia, cuando después de una prolongada e inútil tirantez, avínose a tratar con el gobierno presidido por el señor Castelar, sobre la provisión de las mitras vacantes”. En canvi, la discussió parlamentària havia estat precedida ara per l'agressiva campanya dels defensors de la unitat catòlica, que havien fet ús de gran varietat de mitjans per aconseguir imposar-se. La solució adoptada en el text constitucional no resolía, ni de bon tros, la qüestió plantejada: “Su misma ambigüedad se presta a todos los matices de la política, y en la práctica será un campo abierto a todas las luchas y contiendas de los dos principios en pugna”.

Com era d'esperar, Roca destacà el paper jugat per Castelar en les discussions sobre la qüestió religiosa i la seva important contribució a la derrota dels partidaris de la unitat catòlica. “La intolerancia religiosa está morta y enterrada”, va escriure Roca, i “Castelar l' hi ha pronunciat l' oració fúnebre”. El discurs que havia fet llavors “es un d' aquells que per la grandesa del objecte que tracta y per la forma ab que 'u fa, es més digne de guardarse en los anals de nostras glorias parlamentarias”. La *Gaceta de Barcelona* el publicà íntegrament en un suplement al seu número del 9 de maig, i el mateix va fer *La Campana*, assenyalant Roca quan ho comunicà als seus lectors, amb orgull no dissimulat, que “en aixó 'ns adelantarem á tots los diaris d'Espanya”.

De fet, en opinió del director de la *Gaceta*, la ambigüa forma final que prengué la resolució constitucional de la qüestió religiosa era característica de l'actuació de Cánovas fins llavors. Erigint-se en àrbitre suprem de la política del règim alfonsí, “empeñase en sostener un imposible”. Ni francament liberal ni obertament reaccionari, temia “las consecuencias de un régimen expansivo” però no volia acceptar “la

⁵⁵¹ “Batalladas”, *La Campana de Gràcia* 26-3 i 1-4-1876.

⁵⁵² “P. K.”, “Castelar”, *La Campana de Gràcia* 26-3-1876.

responsabilidad de una represión erigida en sistema”. Seguia “principios acomodaticios” que de vegades entraven en col·lisió entre ells, aplicant la “desacreditada doctrina de vivir al día”, ara defensant “un poder permanente y formalizado”, preexistent i superior a la sobirania popular, adés propugnant uns drets incompatibles amb aquest mateix poder⁵⁵³. Aquesta política, per Cánovas i el seu govern de *just milieu*, era “Mitja figa y mitj rahim” per a Roca, quedant-se a mig camí en tots els aspectes, sense satisfer pràcticament a ningú. Així s’havia posat de manifest amb l’actuació del ministre d’Hisenda, Salaverria, en la qüestió del deute públic. També amb la del propi Cánovas respecte de l’afer dels furs d’Euskadi i Nafarroa, quan “lo govern ha volgut mitj treure’ls y mitj conservarlos”, deixant descontents tant a tots aquells que clamaven per la seva supressió com als mateixos habitants d’aquelles terres. I, és clar, el mateix s’havia esdevingut amb l’esmentada qüestió religiosa. Ni llibertat de cultes ni unitat religiosa, el govern i les submisses Corts, “que per dir que si, se pintan solas”, havien imposat un terme mig, “una especie de color de cendra que ‘s titula *tolerancia religiosa*”, aconseguint que “ni ‘ls neos ni ‘ls liberals están contents”⁵⁵⁴.

Però aviat es va fer palès que un dels principals objectius del govern era destruir les lleis i institucions creades per la Revolució. L’aprovació de la llei d’Ajuntaments i Diputacions provincials, va assegurar el diari de Roca, “marcará en los anales de la situación presente un nuevo paso dado por el gobierno hacia la reacción”. La vida municipal i provincial, renascuda amb la setembrina i codificada amb les lleis de 1870, basada en “un justo principio de autonomia administrativa”, era greument escapçada amb la supressió del sufragi universal per a l’elecció d’aquestes corporacions, amb les facultats que atorgava al govern pel nomenament de batlles en les poblacions de més de 30.000 habitants, amb el control en què col·locava les seves finances sota els governadors provincials i el mateix govern, i amb el restabliment de la llei de pressupostos i comptabilitat provincial de 1863. No només eren destruïdes les conquestes del període revolucionari quant a autonomia i participació popular en la vida local, sinó també la descentralització que tan beneficiosa havia demostrat ser. Tot plegat era encara més indignant en uns moments en què el govern permetia que els rebels territoris forals vasconavarresos “contribuyan a las quintas y a los gastos del Estado en la forma que tengan por conveniente, reconociendo así su autonomía y la base de sus

⁵⁵³ “Entre dos fuegos”, *Gaceta de Barcelona* 14-5-1876 ed. matí.

⁵⁵⁴ “P. K.”, “Mitja figa y mitj rahim”, *La Campana de Gràcia* 20-5-1876.

fueros”⁵⁵⁵. Quan es deixaren sentir protestes des de dins de les mateixes diputacions provincials instal·lades després del gener de 1874, gens sospitoses, doncs, de vel·leitats revolucionàries, la *Gaceta* va aprofitar aquest fet per reivindicar la vigència de l’obra de la Revolució de setembre, fent palès que fins i tot aquells que havien estat aferrissats adversaris de les lleis promulgades en aquell període havien reconegut els avantatges i avenços que representaven quan les havien aplicat. L’exposició enviada a les Corts per vuit diputats provincials barcelonins, la majoria d’ells conservadors, manifestant el seu temor per les restriccions imposades a les Diputacions, proclamava per ella mateixa “las excelencias de la revolución de setiembre por boca de los que inconsideradamente fueron sus más encarnizados detractores”. Demostrava ben clarament que els legisladors de 1869 “al democratizar España, hicieronlo con el intento de mejorar sus intereses y de facilitar su administración”, de manera que les lleis aprovades foren “reflejo de aspiraciones honradas y salvaguardia de los intereses públicos”. Aquest tarannà, adreçat a “fundar una ley sólida y fecunda, dentro de la cual cupieran todas las opiniones, todos los partidos”, contrastava de forma aclaparadora amb l’afany del govern canovista de fer una “política mezquina, estrecha, absorbente, exclusivamente circunscrita a los intereses de una parcialidad”⁵⁵⁶.

El 2 de juliol era publicada la Constitució a la *Gaceta* de Madrid. Però gairebé immediatament quedà en suspens. Des de *La Campana* Roca ironitzà sobre el laboriós part que havia conduït al naixement de la onzena constitució espanyola, recordant que “d’eu germanas ha tingut y totas han mort joves”. Però els “padrins” (el govern) havien demanat als “pares” (els diputats) un vot de confiança “per fer lo qu’els sembli de la criatura” acabada de nàixer. I la criatura “vá á dida” perquè els diputats havien atorgat “satisfets” aquell vot. La continuació de la dictadura canovista succeïa, doncs, a la promulgació de la Constitució. “Lo govern –afirmà Roca- necesita la dictadura”. No havia de lluitar ja contra els carlins, però “Aixís podrá combatre als lliberals”. La conclusió era òbvia: “¿Dictadura tenim? Donchs que diguin que tindrém sempre dictadura, porque si are que tothom está quiet no es possible gobernar ab la lley á la má, ni may que siga l’hora”⁵⁵⁷. Hi havia informacions, a més, que pronosticaven retallades en els articles més liberals. Malgrat la clara iniciativa governamental en el procés

⁵⁵⁵ “Un paso más”, *Gaceta de Barcelona* 28-5-1876, ed. matí.

⁵⁵⁶ “¿Ha muerto?”, *Gaceta de Barcelona* 24-6-1876, ed. matí; informació sobre l’exposició dels vuit diputats provincials a B. de Riquer, “La diputació conservadora: 1875-1880”, dins “Història de la Diputació de Barcelona”, Barcelona 1987, vol. I, pàgs. 245-246.

⁵⁵⁷ “P. K.”, “¿Pobreta!”, *La Campana de Gràcia* 15-7-1876.

d'elaboració de la Constitució, “el gobierno la guarda, la mantiene, la cercena, porque lo adelantado que hay en ella pudiera alborotar esperanzas, lo reaccionario, lo restrictivo comprimir impulsos irresistibles”. En aquesta conjuntura, les alternatives no oferien dubtes: “Una de dos: o su ejercicio es posible o no. En el primer caso, ¿por qué aplazarlo? Y en el segundo, ¿por qué desearlo?”. Els possibilistes, i amb ells la ciutadania, reclamaven un marc legal clar en el qual es pogués desenvolupar la vida del país: “Una Constitución, un régimen, leyes, algo que cumplir, una éjida que invocar, un seguro a que acogernos: esto pedimos, esto deseamos. ¿Qué se nos da a cambio? (...) Una dictadura de hecho, una constitución de nombre, una suspensión en proyecto, una miseria, la agonía”⁵⁵⁸.

Formalment liberal, reconeixent, tot i que amb notables ambigüitats, drets fonamentals, la Constitució de 1876 havia de ser desenvolupada per les Corts elaborant lleis orgàniques. Foren aquestes lleis, en opinió de Roca, els instruments legals mitjançant els quals Cánovas buidà de contingut el text constitucional en allò que feia referència a les llibertats:

“Cada derecho afirmado en el Código fundamental, tendrá su correspondiente ley: a cada afirmación terminante responderá, si no con una negación rotunda, un conjunto de empalagosas y contradictorias disposiciones que harán ilusorio el uso de aquellos derechos (...)”.

En un brillant article publicat a *La Campana* va explicar als seus lectors quin efecte tindrien les lleis orgàniques sobre els drets i els deures dels espanyols. Transcrivim, a mode d'exemple, alguns dels arguments que explicità. La Constitució prohibia les detencions arbitràries de les persones. “Aixó –va escriure Roca– per si sol es molt poch explícit y es necessari que venga la ley *orgánica* á esplicarho”. Text de la llei: “Quan lo govern consideri necessari agafar á un espanyol ó estranger, l’agafará, ‘l durá al pati de la Gardunya, y l’hi dirá: -Com que vosté no pot ser detingut, aquí ‘l deixo, passéjis”. Allà on la Constitució establia la inviolabilitat del domicili, la llei orgànica diria: “Ningú podrá entrarhi pel balcó ni per la finestra: are per la porta si, y si no responen, tirarla a terra”. La Constitució proclamava que ningú podia ser molestat per les seves opinions religioses. La llei orgànica corresponent afegiria: “Pero al espanyol que expressi opinions religiosas que no sigan católicas, castanya y muixoní”. La llibertat d’expressió d’idees i opinions, reconeguda per la carta fonamental, seria puntualitzada així a la llei orgànica: “S’ enten, las ideas y opiniones favorables al govern”. Respecte

⁵⁵⁸ “Lo que pedimos”, *Gaceta de Barcelona* 7-7-1876, ed. matí.

del dret de reunió, la llei precisaria: “A fí de que ‘l govern ajudi en la práctica del dret de reunió, podrá renuir als espanyols que vulga á Ceuta, Fernando Poo, las Filipinas, las Marianas, etc., etc.”. Si el text constitucional havia establert que “Tot espanyol podrá associarse pèls fins de la vida humana”, la llei orgànica aclariria: “Podrá associarse fentse soldat ó entrant en alguna confrería. Res de milicia ni res de club”. I pel que fa al dret de petició, també reconegut, tindria aquesta expressió: “Tot espanyol, quan no tinga qué menjar, podrá *demanar caritat*”. Quan totes les lleis orgàniques estiguessin en vigor, el govern, acusat fins llavors de dictador, prosseguia Roca, “podrá dir ab véu alta que governa ab la ley á la má”. Però, evidentment, el poble prou feines notaria la diferència: “Fins are ‘ns pegava ab lo puny: are ‘ns pegará ab l’ espasa de la ley”⁵⁵⁹.

L’actuació del govern i de les dòcils Corts en els escassos mesos transcorreguts des de les primeres eleccions de la Restauració borbònica, amb la suspensió de les garanties constitucionals ja sancionada pel rei, va conduir Roca a una reevaluació de les principals figures polítiques del Sexenni. S’havia oposat a la monarquia encapçalada per Amedeo de Savoia, però el capteniment d’aquest rei, en especial en abandonar el tron, li havia fet guanyar el respecte de molts republicans, i el terrassenc no fou cap excepció. Ara, quan Alfons XII permetia que fossin suspeses les garanties constitucionals, la *Gaceta* va publicar un article en què recordà com Amedeo havia refusat la insistent proposta en aquest sentit efectuada per Serrano el juny de 1872, en uns moments en què la monarquia s’enfrontava a la guerra cubana i a la insurrecció carlina, quan la premsa alfonsina tronava contra la seva figura i el rei i la reina eren objecte de cruels sàtires a la premsa i víctimes del buit de les classes altes. I aquell rei estranger havia sabut estar a l’alçada moral que exigia el seu títol quan s’havia negat a usar la força militar contra el poble, com li demanaren des de diversos àmbits, preferint abdicar. Llavors, recordava el periòdic de Roca, havia declarat que “amaba demasiado a España para ensangrentarla”. Havia abandonat un tron “que no había manchado con ninguna tiranía ni rebajado con ninguna debilidad”. I, reblant el clau, tot desafiant com altres vegades el zel del fiscal d’imprensa, en una prou feines velada acusació al fill d’Isabel II, afirmà que Amedeo “no fue rey porque quería y sabía ser rey constitucional”⁵⁶⁰.

La figura de Prim, a qui Roca havia atacat en vida, va ser també reivindicada. Si bé en el passat no s’havia lliurat de les acusacions de dictador, ara canviava el judici des de

⁵⁵⁹ “P. K.”, “Parin la má”, *La Campana de Gràcia* 11-11-1876; “La reapertura de las Cortes”, *Gaceta de Barcelona* 5-11-1876.

⁵⁶⁰ “La revolución de setiembre”, *Gaceta de Barcelona* 21-7-1876, ed. matí.

l'òptica possibilista. “Los dictadores que ha tenido España en estos últimos tiempos –va escriure el director de la *Gaceta*– no se llaman Prim, ni se llaman Castelar: se llaman O'Donnell y Narváez, se llaman González Bravo y Cánovas del Castillo”. Prim era equiparat a Castelar, ja que ni l'un ni l'altre “pensaron nunca en suspender la ley con la única mira de seguir gobernando, sino con el deseo y en la necesidad de hacerla respetar a los que habían consumado el hecho de salirse de ella, y sólo en casos extremos (...)”⁵⁶¹. El periòdic dirigit per Roca va assumir també la defensa de la memòria del general reusenc arran d'una polèmica sorgida a Madrid sobre la consagració de l'oli de la extremaunció de Prim, promoguda des de sectors integristes. Aquest intent de pertorbar el descans del “infortunado caudillo de la Revolución”, en opinió de la *Gaceta*, “sólo serviría para que España rindiera nuevo y más ferviente homenaje a la memoria del esclarecido patricio”⁵⁶².

La revalorització dels principals protagonistes del període anterior a la Restauració no es limità als articles periodístics. La mort de la muller d'Amedeo el novembre de 1876 va fornir una oportunitat solemne de fer ben palesa la presència pública dels liberals de tots els matisos, en ple període de reacció conservadora. Les exèquies celebrades a Madrid i a Barcelona, especialment, tingueren gran rellevança. El 2 de desembre, una gran gentada s'aplegà a l'església de Sant Agustí. Roca fou un dels prop de 4.500 assistents als funerals de la duquesa d'Aosta, juntament amb nombrosos possibilistes com Villamil, Pascual i Casas, Coromines, Tomàs i Salvany, Angelon, Jordà, Vidal i Valenciano i Pasarell, entre altres. Però també hi assistiren federals com Almirall, Serraclarà i Feliu i Codina, personalitats com Urgellés de Tovar, o figures volgudament apolítiques com Ubach i Vinyeta, l'íntim amic de Roca. I, és clar, els antics progressistes, encapçalats per Mascaró, Rafecas, Garriga i Soler i Matas. L'acte havia estat preparat dies abans fins als més mínims detalls per una comissió encapçalada per Mascaró i Garriga. Hom envià invitacions al mateix Amedeo, a Castelar, Serrano, Martos i Figuerola, entre altres personalitats. Es repartiren paperetes d'invitació elaborades per la reconeguda impremta Verdaguer que tenien una forma “sumamente elegante y delicada” i “eren buscades ab verdader afany”. Per costejar totes les despeses es va obrir una subscripció que es cobrí “ab una facilitat pasmosa”. Perquè aquells funerals no foren només una manifestació pública d'aquells que participaven o havien participat en activitats polítiques. Militars d'alta graduació, com Nouvilas, “ex-

⁵⁶¹ “La dictadura”, *Gaceta de Barcelona* 8-7-1876, ed. matí; les cursives són de l'original.

⁵⁶² *Gaceta de Barcelona* 1-9-1876, ed. tarda.

funcionaris de totes classes, de tots els partits que ocuparen el poder des de 1868 a 1874”, i, amb ells, membres de totes les classes socials, van voler participar en la cerimònia. Així ho va descriure Roca:

“Las amplias portaladas de Sant Agustí vomitaban gent de todas clases de la sociedad, modestos obreros, industriales, comerciantes, artistas, potentados: la religión del recato y de la esperanza imperaba en los representantes de todas las escalas sociales”.

Potser el tret més destacat fou la multitudinària presència de dones, de tal manera que “omplian la meytat del temple”, en paraules de Roca. “Sin duda alguna por haber sido la duquesa de Aosta, modelo de esposas y de madres, se distinguieron las señoras acudiendo en gran número, haciendo pública manifestación del respeto que merecieran tales virtudes”, va comentar la *Gaceta* a mode d’explicació. Potser també hi va influir la negativa del bisbe a permetre que cantessin dones en el cor, fet que va obligar als organitzadors a renunciar a la missa de rèquiem de Verdi, substituïda per la de Paccini, interpretada per l’orquestra i cors del Liceu, reforçats amb un cor de nens. Més de cinquanta corones ompliren el túmul que s’alçà al centre de l’església, entre elles la de la *Gaceta de Barcelona*, però també una de “Varios obreros de las tres secciones de vapor, a la amiga de los pobres”. La solemnitat de l’acte i l’extraordinària gornació reunida, que superà totes les previsions, va fer concebre noves esperances a Roca. “Ayer –va escriure a la *Gaceta*– nuestra noble ciudad soldó la rota cadena de sus tradiciones liberales”. Víctimes de la discòrdia, els vençuts de la Revolució s’havien dividit en diversos camps, quedant reduïts a la impotència, de tal manera que “pudo decirse de nosotros, los liberales, que habíamos muerto para el mundo de la política”. Com a resultat, havien estat oprimits per la dictadura, s’havien promulgat lleis en el seu perjudici, perquè ells havien emprat “la energía salvadora” en combatre’s entre si i destruir-se els uns als altres. Però “un momento supremo y una triste noticia vino a conmovernos y a unirnos”. La mort de la dona que un dia fou reina d’Espanya i que “no decretó destierros, ni proscribió ni derramó sangre” havia galvanitzat “unos hombres unidos por la religión del recuerdo, inclinándose ante la majestad de la virtud”. “Nosaltres –va testimoniar Roca– varem veure vells patriotas que pot ser ja renunciaven a una resurrecció de les idees liberals, plorant a llàgrima viva, davant d’aquest espectacle tendre y conmovedor y tant significatiu”. Aquesta reaparició pública, alhora que revigoritzava l’esperit liberal, havia de causar consternació entre els homes que ocupaven el poder:

“Ver como en un punto caen todas las vallas que a distintas agrupaciones separan, se unen los que estan separados, se estrechan las filas que se juzgaban deshechas y

se manifiesta a la luz del día el sentimiento dormido, es un cruel espectáculo para este ministerio (...)"⁵⁶³.

Aquesta lloança de la unió dels liberals era, evidentment, prematura. Potser influí en la confiança expressada per Roca el discurs de Castelar del 17 de novembre, en el qual el líder possibilista formulà, en opinió del periodista terrassenc, un programa polític clar i precís. La sobirania de la nació exercida en el sufragi universal “es la base de todo el sistema”, una vertadera democràcia “el fin propuesto” i la Constitució de 1869 (eliminats els articles que consagraven la monarquia) i les lleis que la desenvolupaven “el medio de conseguir el fin”. Era un programa assumible “por todos los liberales de buena fé”, fins i tot per aquells que volien anar més lluny en les seves aspiracions polítiques, ja que significava “el reconocimiento de todas las libertades”. L’acceptació d’aquest programa no exigia sacrificar cap principi ni escapar cap corpus ideològic, però implicava la renúncia a la via revolucionària i a la violència, havent afegit Castelar que la democràcia havia de tenir la compensació de l’autoritat i del govern. Aital precisó “no era necesaria para los que sabemos que la sincera práctica del citado código fundamental es la única salvaguardia contra la revolución desbaratada y el motín perturbador”, però els esdeveniments d’un passat massa ben conegut feien necessari posar l’accent en l’autoritat que havien d’exercir els poders democràticament constituïts. La “honrada conducta” dels governs democràtics demostraria que “la fuerza del derecho se basta para combatir y aniquilar todo lo que a ella se opone” i que la via que així s’obriria “cierra todos los caminos de la rebelión y del desorden”. El programa de Castelar, el programa possibilista, era, doncs, “un programa aceptable para todos, un programa factible y práctico; programa, en fin, de un gobierno legal y fuerte”. Per a Roca, en aquells moments no hi havia a Espanya cap partit, ni legal ni prohibit, que pogués exhibir un programa polític digne d’aquest nom, tret del possibilista, de manera que

“contra todas estas agrupaciones que censuraban al partido democrático por la falta de definiciones concretas; frente a esos hombres unidos por el escepticismo político, divididos por las esperanzas de mando, atormentados por el convencimiento de su impotencia, hombres sin esperanza y sin fé, se presenta un solo programa: el nuestro”⁵⁶⁴.

⁵⁶³ “P. K.”, “Los funerals de donya Maria Victoria”, *La Campana de Gràcia* 10-12-1876; “Funerales”, *Gaceta de Barcelona* 19-11-1876, ed. matí; *ibid.*, 3 i 4-12-1876.

⁵⁶⁴ “El discurso-programa”, *Gaceta de Barcelona* 23-11-1876, ed. matí.

El Comitè Electoral Democràtic i el retraïment a les eleccions de 1877

A finals de 1876 el govern de Cánovas va convocar eleccions municipals pel febrer de 1877, regides per la llei que instituïa el sufragi restringit. El breu termini que va deixar entre la convocatòria i els comicis era una clara demostració de la seva voluntat de marginalitzar les oposicions, de forma que Sagasta (pels constitucionalistes), Alonso Martínez (pels centralistes), Sardoal (pel grup radical) i fins i tot Moyano (pels moderats), per no esmentar Castelar, van manifestar, infructuosament, la seva oposició a aquelles eleccions en les condicions imposades.

El 21 de desembre Castelar va enviar una circular als correligionaris en la qual els instava a inscriure's a les llistes electorals o a constatar la seva inclusió segons els termes de la llei, a denunciar les irregularitats que detectessin i, un cop acabat el període de rectificació del cens, a calibrar les seves forces per tal de decidir si presentaven candidatures. A Barcelona es constituí una comissió o comitè electoral nomenada per les subcomissions dels quatre districtes de la ciutat amb l'objectiu de preparar les eleccions, presidit per Villamil i amb R. Canales com a secretari. El 30 de desembre feia públic un comunicat en què donava instruccions als militants per tal que revisessin les llistes d'electors. El comitè s'havia format "al objeto solo de organizar las fuerzas de nuestro partido" i, si així es decidia, "dirigirlas a la lucha" en els comicis veniders. Els castelarins tenien la clara voluntat de participar en les eleccions, i el 23 de gener la *Gaceta* recordava en un article retrospectiu la jornada electoral de l'any anterior, en què, malgrat totes les arbitrarietats comeses, "nuestro partido se lanzó a las urnas" i havia aconseguit l'elecció de Castelar. Això els reafirmava en la línia política començada llavors:

“Satisfactorias son las esperanzas de que nos sentimos animados, al abarcar de una mirada la causa inicial y los resultados obtenidos hasta el presente, de una conducta política digna, seria y fecunda, con tanta gloria inaugurada por el partido democrático, el día 23 de enero de 1876”⁵⁶⁵.

Però el règim canovista va demostrar ben clarament fins a on estava disposat a arribar en matèria de manipulació d'eleccions. Malgrat l'esforçada resposta dels possibilistes a l'exhortació del comitè electoral, que "han acudido en gran número a producir las reclamaciones de inscripción en el censo electoral", i per si no fos prou garantia la reducció del cos d'electors al cinc per cent de la població de Barcelona, l'ajuntament en

⁵⁶⁵ *Gaceta de Barcelona* 23-1-1877.

funcions el va expurgar encara més, eliminant molts electors de ple dret (segons el periòdic de Roca, en l'apartat de les "capacidades" i, en concret dels advocats, només va incloure-hi "a los abogados de este colegio que no ejercen"). La *Gaceta* va denunciar també que el darrer dels escassos dies hàbils per la rectificació del cens ja no quedava al estancs paper oficial amb el qual formalitzar les sol·licituds, i, a més, les oficines municipals no van obrir per la tarda, afegint-se tot plegat a l'absentisme dels funcionaris en el decurs de tot el període. Segons els demòcrates, d'un cens de 12.911 electors, només s'havien distribuït 3.911 cèdules, i, d'aquestes, 2.000 a "empleados", figurant entre les restants els noms de molts difunts. En aquestes condicions, el Comitè Electoral es va veure obligat a propugnar el retraïment als seus militants. A contracor, el comitè encapçalat per Villamil exposà en el comunicat que va fer públic les raons que el conduïen a aquella decisió:

"Barceloneses: La democracia pacífica, es partido que combate y siempre lucha con armas de buena ley, sin jamás abdicar de sus aspiraciones y principios, tiene que separarse hoy en Barcelona del campo electoral y abandonar los comicios, aceptando contra sus convicciones el retraimiento o abstención a que se le condena, aunque sea por cortos momentos (...). En tales condiciones (...) no es posible la lucha al partido democrático de esta ciudad, imposibilitado de combatir, por haberse arrebatado las armas de su derecho a la inmensa mayoría de sus individuos"⁵⁶⁶.

No tots van acatar la decisió del Comitè Electoral: a començaments de febrer un grup de militants demòcrates (entre ells Antoni Trulls –que havia estat president del comitè federal el 1873– i Hilari Armengol) va publicar un comunicat en què feia una crida a participar a les eleccions. Aquesta incipient rebel·lia va provocar la resposta de diversos militants, criticant el capteniment d'aquells que insistien a prendre part en els comicis (la "incalificable conducta observada por algunos individuos que se titulan demócratas") i fent palesa la seva adhesió al Comitè Electoral. La rèplica dels que propugnaven la participació no fou menys dura, desqualificant sense miraments als seus oponents i minimitzant les adhesions recollides pel comitè ("unos cuantos tripulantes de la escuadra de Cachupín, se permiten repartir a diestro y siniestro votos de censura y de gracias"). La *Gaceta* va anar publicant llistes d'adhesions en el decurs dels dies següents (el 27 de febrer ja eren prop de mil, entre elles les de López Bernagosi, Domènec Rectó i Eduard Vidal i Valenciano) i el retraïment sembla haver estat majoritari entre els rengles possibilistes. Roca i Roca s'alineà sense fissures amb el comitè de Villamil. A *La Campana de Gràcia* exposà les seves raons: "Nosaltres, com á

homes de partit y per lo tant amichs de que ‘l partit nostre tinga una organització, ‘ns unim de cor al gran número de firmes que adherintse á la comissió electoral democrática, han vist la llum en la *Gaceta de Barcelona*.” Es declarà partidari del retraïment ja abans de la decisió de la comissió, però per ell l’important era l’acatament de les decisions de l’òrgan dirigent del partit a Barcelona, perquè “la disciplina es la forsa, y l’ obediencia la virtut de les agrupacions polítiques”⁵⁶⁷. La situació existent a la capital del Principat, però, no era extensible a la resta de municipis, i Roca, des de *La Campana* i la *Gaceta*, va animar als demòcrates a prendre part en la lluita electoral, seguint les directrius de Castelar, que aconsellaven la participació allà on les condicions objectives ho fessin possible. En diverses poblacions, malgrat les il·legalitats de les autoritats i el desànim dels militants, “siempre tienen nuestros correligionarios medios de luchar y vencer”, especialment en “los pueblos de corto vecindario”, en els quals “el único escudo que pueden hallar los oprimidos” era l’actuació d’una autoritat local que per això calia conquerir⁵⁶⁸.

El capteniment del govern de Cánovas no va comportar únicament el retraïment dels demòcrates, sinó fins i tot dels constitucionals de Sagasta. Com a resultat de tot plegat, es presentà una candidatura oficial a la qual s’oposaren llistes de caire gremial, traslladant-se la lluita, com va expressar irònicament el periòdic de Roca, “desde la rastrera región de la política, a las supremas esferas en donde se ventilan las elevadísimas cuestiones relacionadas con los intereses respetabilísimos de los taberneros y negociantes en harina”. Després des tres dies de les votacions, només es van comptabilitzar poc més de 3.500 vots, dels quals, per més ignomínia pels ministerials, només poc més de 1.900 anaren a la candidatura oficialista, mentre més de 2.600 s’atorgaren a la resta de combinacions. La *Gaceta* va assenyalar que alguns candidats havien estat elegits per només 50 vots, i cap passà dels 300. “¡Valor se necesita para apoderarse con tal representación de la administración de una capital de 330 mil habitantes!”, va postil·lar el redactor de l’article, molt probablement el propi Roca⁵⁶⁹.

Les eleccions per a diputats provincials, celebrades un mes després, van seguir la mateixa tònica. El Comitè encapçalat per Villamil va fer una nova crida al retraïment, ja que el cens per aquells comicis era el mateix i, a més, la nova divisió dels districtes

⁵⁶⁶ *Gaceta de Barcelona* 29-1-1877.

⁵⁶⁷ *La Campana de Gràcia* 25-2-1877.

⁵⁶⁸ “Conducta electoral”, *Gaceta de Barcelona* 2-2-1877.

⁵⁶⁹ “Resumen electoral”, *Gaceta de Barcelona* 11-2-1877.

decretada pel govern “agrava nuestra situación e imposibilita todos nuestros esfuerzos”. Com era previsible, dels 30 diputats elegits, prou feines n’hi havia cinc o sis que poguessin ser qualificats d’independents, i dos o tres de sagastins⁵⁷⁰.

Les temptatives insurreccionals republicanes de 1876-1877: poc més que el silenci

L’octubre de 1876, poc abans de la represa d’activitats a les Corts, el govern canovista va proclamar haver desenmascarat una conspiració de signe republicà, empresonant diverses persones, civils i militars. La naturalesa de la qüestió va forçar Roca a no entrar en detalls i a passar-hi bastant de puntetes, sense voler proporcionar el menor motiu al fiscal d’imprensa per a la denúncia i la consegüent suspensió. “Si repetir debiéramos –va escriure el director de la *Gaceta de Barcelona*– lo más inocente de cuanto se dice y oye, con motivo de lo que ha dado en llamarse descubierta conspiración republicana, grave riesgo correríamos de que se nos atajara en lo mejor de nuestro camino”. Però va fer notar la coincidència del moment en què s’havia descobert la trama amb circumstàncies com la imminent reunió de les Corts, i els canvis que s’havien produït després d’haver fet fracassar la conspiració, com l’abandó de les veleïtats de dissidència del grup encapçalat per Alonso Martínez, i els oberts intents dels ministerials de perllongar la dictadura “con mayor vigor si cabe que hasta ahora”. Sense voler insinuar la fabricació governamental de l’afer, Roca afirmà tanmateix que era el “temor a la libertad”, l’exclusió, gairebé la prohibició de les opinions contràries, “la negación de las leyes políticas más rudimentarias”, l’ús extensiu de poders extraordinaris, allò que “provoca sucesos perturbadores”, originava “profundas alarmas” i generava “nebulosas cavilaciones”. Els esdeveniments esbombats fornien el pretext per atorgar al govern facultats per prevenir nous intents, en un reforçament de la dictadura canovista. Era seguir un cercle viciós, l’única sortida del qual era l’establiment d’una societat vertaderament lliure, en la qual no eren possibles les conspiracions, ja que “el desprecio de la opinión cuando tiene medios legales de expresarse, de formularse y de organizarse, responde siempre a los actos de los conspiradores de oficio, a los descabellados adoradores de la fuerza bruta”. Cosa que equivalia a dir que el règim de la

⁵⁷⁰ Comunicat de la Comissió Democràtica Electoral de Barcelona a *Gaceta de Barcelona* 1-3-1877, ed. matí; resultats electorals a B. de Riquer, “La Diputació conservadora...”, op. cit., pàg. 246.

Restauració difícilment es lliuraria dels intents insurreccionals, totalment eliminats del programa possibilista però ben presents en altres fraccions republicanes⁵⁷¹.

Encara menys espai va dedicar la *Gaceta* a la temptativa insurreccional promoguda per Ruiz Zorrilla el maig de 1877. El periòdic de Roca es va limitar a publicar telegrams de Madrid que informaven de nombroses detencions practicades en aquella ciutat i també les declaracions de Romero Robledo al Congrés. Atesa la guillotina que el decret d'imprempta feia penjar en tot moment sobre el cap del periodista d'oposició, Roca va fer només una breu valoració d'aquells fets: "Harto sabemos lo que esto significa cuando gobiernan los conservadores y harto saben también nuestros lectores, para que tengamos necesidad de formular comentarios que sobre ser inútiles serían en estos momentos peligrosos". Tanmateix, no es va poder estar de relacionar la conspiració desenmascarada pel govern amb la seva voluntat de restringir encara més les llibertats, recordant que "siempre que ha habido necesidad de acentuar la política en sentido restrictivo se ha descubierto conspiraciones análogas, que una vez depuradas se han convertido en el parto de los montes"⁵⁷².

Roca va insistir una mica més a *La Campana*, publicant un número extraordinari amb el discurs de Castelar pronunciat amb motiu de l'expulsió de França de Ruiz Zorrilla, el general Lagunero, Muñoz i altres persones compromeses en la conspiració. Una de les portades del setmanari va aprofitar l'afer per tornar a posar de manifest la diferència de tracte que la República de MacMahon atorgava als carlins i als republicans exiliats a França. Amb el títol de "Cosas de Fransa", la làmina apareixia dividida en dues meitats per una espasa que duia la inscripció "Septenari" (el septennat). A l'esquerra es veia un tigre amb boina, ben acomodat en una butaca, a sota del qual hom podia llegir "Pels enemichs de la llibertat, llibertat y mitja". A la dreta apareixia Ruiz Zorrilla en un calabós, amb una bola encadenada a un tornell, i la llegenda "pels amics de la llibertat, presó y desterro"⁵⁷³.

El combat cultural: Roca i la lluita contra la Junta de l'Ateneu Barcelonès

El Positivisme i les teories evolucionistes van atreure un bon nombre de polítics, publicistes i escriptors catalans de caire progressista des de començaments del darrer

⁵⁷¹ "La cuestión del día", *Gaceta de Barcelona* 27-10-1876, ed. matí.

⁵⁷² *Gaceta de Barcelona* 26-5-1877, ed. matí.

⁵⁷³ Discurs de Castelar a *La Campana de Gràcia* 8-7-1877; la portada esmentada és la del 22-7-1877.

terç del segle XIX. En paraules de Josep Pich, “El nou paradigma positivoevolucionista era una alternativa, tant a l’escolàstica i al romanticisme més ranci dels conservadors com a l’idealisme racionalista il·lustrat dels intel·lectuals avançats”⁵⁷⁴. Entre els representants més destacats d’aquest paradigma filosòfic i polític hi havia Valentí Almirall i Joaquim Maria Bartrina. L’escriptor reusenc era col·laborador ocasional de la *Gaceta de Barcelona*, periòdic en la qual escrivia també freqüentment l’advocat Pere Estasen, personalitat de menys ressò però infatigable propagandista del Positivisme i del darwinisme, temes sobre els quals publicà un bon nombre d’articles al periòdic que dirigia Roca i Roca. Les implicacions lliurepensadores i anticlericals del positivisme de ben segur van complaure al periodista terrassenc, que, fidel al seu tarannà pragmàtic, va acollir a les pàgines del diari possibilista aquell corrent filosòfic ja molt arrelat a països com França o Gran Bretanya. Quan la *Gaceta de Barcelona* va donar pas a la *Gaceta de Cataluña*, a començaments d’agost de 1878, el primer número del nou periòdic va fer tota una declaració de fe positivista que no hauria desagradat al mateix Comte:

“ Uno de los propósitos que más firmemente su redacción abraza es la de difundir por su medio, y poner al alcance del público las grandes conquistas que cada día realiza el espíritu moderno en el dominio científico. (...) El culto de la ciencia es el más noble de los cultos. Registrar sus progresos es hacer la verdadera historia de los triunfos de la humanidad (...)”.

Ahora, el periòdic de Roca defensava el científisme positivista enfront de les tendències metafísiques com a motor per treure Espanya del seu crònic endarreriment:

“España que desde la revolución de principios de este siglo entró en el gran concierto de las naciones civilizadas, conserva todavía, tal vez por una fatal ley de herencia, la afición a las vaguedades metafísicas, y es preciso que por todos los medios se contribuya al desarrollo de la inclinación a la ciencia experimental y práctica”⁵⁷⁵.

El Positivisme, doncs, tingué notables partidaris entre els possibilistes catalans. En uns moments en què el debat polític estava severament restringit, mentre els sectors conservadors, i especialment l’esglèsia, començaven el seu llarg domini sota la monarquia restaurada, el camp cultural ofería un espai en el qual els republicans podien no només palesar la seva visibilitat en el món intel·lectual, sinó també canalitzar l’ofegat combat polític. No fou, per tant, casual, que una institució com l’Ateneu Barcelonès es convertís en l’escenari de la lluita entre conservadors i progressistes,

⁵⁷⁴ J. Pich, “Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall i Llozer (1841-1904)”, Eumo Editorial, Vic, 2004, pàg. 176.

⁵⁷⁵ “La Gaceta científica”, *Gaceta de Cataluña* 1-8-1878, ed. matí.

conduïda essencialment pels republicans, ni que Roca i la *Gaceta de Barcelona* hi juguessin un paper important.

A mitjans d'abril de 1877, sobtadament, la junta directiva de l'Ateneu, que encapçalava Duran i Bas, va decidir la suspensió de les conferències sobre Positivisme que venia impartint des de feia unes setmanes Pere Estasen (fins llavors n'havia pronunciat cinc). Sembla (així ho va afirmar la *Gaceta*) que els components de la junta tenien ja la intenció d'acabar amb aquelles exposicions de doctrina positivista, “tanto más odiosas para ellos, cuanto más aplaudidas eran del numeroso público”, però no havia trobat fins llavors el pretext per fer-ho, malgrat haver emprat “mil recursos tortuosos y a cual más rastrero”. Però la ressenya que va publicar el periòdic dirigit per Roca de la darrera conferència d'Estasen els va furnir l'excusa que cercaven. El jove col·laborador de la *Gaceta* havia dissertat sobre Astronomia, i la recensió del periòdic possibilista va remarcar que “pronunció períodos muy elocuentes cuando combatió las variedades metafísicas y los desvaríos teológicos engendrados por la contemplación el cosmos”, afegint que “Todas las teogonías han explotado el asombro del hombre, para sumirlo en el oscurantismo”, del qual només la ciència “lo emancipa de una causa única”⁵⁷⁶. Aquestes ratlles van servir de pretext a la junta de l'Ateneu per atacar indirectament la campanya positivista d'Estasen. Afirmant que l'article li atribuïa “ideas y conceptos que directamente se refieren a materias religiosas”, que “atacan, no sólo la religión del Estado sino los principios de la moral cristiana”, l'instà a publicar a la *Gaceta* una declaració que desmentís les paraules del periòdic possibilista, ja que, de no fer-ho, infringiria el reglament de l'Ateneu, que prohibia atacar la religió en qualsevol forma. Estasen, que havia evitat escrupolosament entrar en col·lisió amb la junta, esforçant-se en “velar las ideas que hubieran podido tacharse de peligrosas”, convençut de no haver transgredit el reglament, va manifestar el seu desacord amb la interpretació que el president i els seus companys de junta havien fet de les idees transcrites a la *Gaceta*. Tanmateix, la seva bona relació amb Duran i Bas va fer que Estasen s'adrecés a Roca i Roca demanant-li que rectificqués els “conceptos equivocados” expressats a l'article. El periodista terrassenc va replicar que no tenia cap intenció de retractar-se del contingut de l'extracte de la conferència, en el qual, va admetre, la redacció havia afegit “consideraciones de propia cosecha”. Roca, deixant clar que ell i només ell, com a director del diari, era l'únic responsable de l'escrits, li va dir que es negava a modificar el seu criteri religiós, social i filosòfic. Estasen va traslladar aquesta resposta a Duran,

adjuntant una carta en la qual manifestava que havia fet tot el que estava en la seva mà per obtenir la rectificació de Roca, manifestant la seva voluntat d'acatar el reglament i autoritzant al president de l'Ateneu a rectificar les apreciacions dels periòdics sobre els seus discursos quan considerés que no s'ajustessin als estatuts, “aun cuando lo fueran en periódicos de cuya redacción o colaboración formaba parte”. La junta emprà la negativa de Roca i la manca d'insistència d'Estasen com a pretext per aplicar un article del reglament que l'habilitava per suspendre les conferències que ataquessin en qualsevol forma a la religió, la forma de govern i les lleis establertes. Estasen havia tramès el text de la seva conferència a Duran i la resta de la directiva de l'Ateneu, desafiant-los a demostrar que contenia les ofenses adduïes per la prohibició decretada, afirmant que les consideracions de la *Gaceta* referents a la religió eren obra no de l'orador, sinó del director del periòdic, és a dir, de Roca. Acatà la decisió de la junta, suspent les conferències, però manifestà la seva voluntat de fer ben públiques les raons que l'obligaven a fer-ho i de prosseguir les seves disertacions sobre Positivisme en els locals d'altres institucions. En efecte, l'Acadèmia de Dret es va apressar a posar a la seva disposició els seus salons, de manera que a finals d'abril pronunciava la conferència prohibida a l'Ateneu⁵⁷⁷.

La junta directiva de l'Ateneu no es va aturar aquí en la seva campanya antipositivista. Pocs dies després acordava la suspensió de les conferències sobre l'Amèrica precolombina que havia començat un altre dels col·laboradors ocasionals de la *Gaceta* i convençut propagandista del Positivisme, Joaquim Mª Bartrina. Arran d'aquestes actuacions, Roca va llançar un duríssim atac no només contra la direcció de l'Ateneu, sinó contra la trajectòria mateixa de la institució. L'argúcia utilitzada per llançar-se sobre Estasen i les seves lliçons positivistes, basada en els comentaris publicats a la *Gaceta*, ultrapassava els límits que el ja de per si rígid reglament d'aquella institució imposava als seus socis:

“Sabíamos nosotros –va escriure amb tota probabilitat el mateix Roca– que el reglamento del Ateneo impera con todo rigor en el seno de esta corporación; pero ignorábamos que la Junta tuviera la inaudita pretensión de aplicarlo también a los periódicos que se publican en la capital. No otra cosa significa el habernos constreñido a rectificar nuestros juicios, bajo amenaza de retirar el uso de la palabra a uno de nuestros colaboradores, ageno por completo, en calidad de tal, a los escritos que se publican sin su firma en la GACETA”.

⁵⁷⁶ *Gaceta de Barcelona* 5-4-1877, ed. tarda.

⁵⁷⁷ Comunicat de la junta de l'Ateneu adreçat a Estasen informant-lo de la suspensió de les conferències i resposta de l'orador a “La cuestión del Ateneo Barcelonés”, *Gaceta de Barcelona* 27-4-1877, ed. matí.

Qui eren els directius de l'Ateneu per "hacernos rectificar el concepto que nos merece un hecho, un acontecimiento, una obra o un discurso"? La junta havia llançat la careta, mostrant el seu veritable tarannà. La prohibició decidida constituïa "un agravio inferido a las más rudimentarias nociones de justicia". Era particularment greu que una entitat pretesament científica, potser la més important de Catalunya, demostrés "intolerancia en materias filosóficas" i s'atrevisís a excloure del camp de la discussió sistemes de pensament que s'imposaven a les nacions més avançades. Però, de fet, aquesta actuació no feia més que coronar una trajectòria prèvia que havia fet de l'Ateneu "una fábrica de reputaciones ficticias", monopolitzant el moviment científic i l'opinió pública, exercint el seu predomini a redós de governants intolerants i enemics del progrés. En sagnant contrast amb l'Ateneu de Madrid, que "ha sido y continúa siendo inmune refugio de los hombres de inteligencia arrojados de la vida pública por las tempestades de la política", fins i tot en plena Restauració, l'entitat barcelonina ofegava la lliure discussió mitjançant una junta "meticulosa y sumisa, esclava del *Syllabus*". Més encara, el president en exercici, Duran i Bas, s'havia permès, parlant del parlamentarisme, adreçar "atrevidos ataques de carácter candente contra instituciones que no por caídas, son por eso menos respetables". Hi havia a l'Ateneu, preguntava retòricament, "rigor para ciertas ideas, e inmunidad para otras"? Si aquest era el propòsit d'aquells que dominaven l'entitat, desvirtuant el seu caràcter científic, Roca els convidà a abandonar-la i establir una institució més en consonància amb la seva ideologia. En to marcadament irònic, els animà a fundar un nou centre:

"Si existe en esta capital un centro que se llama <<Juventud católica>> en el qual se inauguran las sesiones prèvia la señal de la cruz, ¿por qué no han de poder fundar ellos un centro que se titule *La ancianidad católica*? Allí podrían brillar con todas sus cualidades y acabar tranquilamente su gloriosa existencia, viviendo bien con el Papa, con el mundo y con ellos mismos"⁵⁷⁸.

Roca i els socis d'ideologia progressista de l'Ateneu van reaccionar immediatament a aquesta nova prohibició emanada de la junta de l'entitat, que s'afegia a la decretada contra Estasen. El periodista terrassenc encapçalà una comissió, de la qual formà part també, entre altres, el llavors jove advocat Joan Sol i Ortega, que mobilitzà un gran nombre de membres de l'Ateneu en una vetllada amb la finalitat d'expressar el seu suport als dos conferenciants proscrits i llur protesta contra la junta. El 3 de maig prop de vuitanta socis s'aplegaren així al Restaurant de França per celebrar un sopar reivindicatiu. Sembla que les adhesions rebudes per la comissió organitzadora foren

molt superiors al nombre de personalitats que participaren en aquell acte, però la capacitat del local limità forçosament l'afluència de comensals. Entre els assistents, predominaren clarament els republicans de totes les sensibilitats, amb la presència, entre altres, d'Almirall, Pla i Mas, Sampere i Miquel, Serraclara, Vallès i Ribot, Arabio Torre, E. Vidal i Valenciano i E. Demetri Danyans, però també monàrquics liberals com Jaume Garriga, Manuel Henrich o Collasso i Gil, que excusà la seva assistència a causa d'una indisposició. Els discursos pronunciats en els brindis tingueren com a comú denominador la defensa de la llibertat de pensament, la tolerància per totes les idees, i l'aliança de ciència i llibertat. Roca fou l'encarregat de cloure l'acte, expressant el desig de veure celebrar noves reunions com aquella per tal de tributar un obsequi als membres de l'Ateneu que, amparats per la llibertat científica, demostrassin ser-ne mereixedors⁵⁷⁹.

Un nou xoc entre la direcció de l'Ateneu i els socis progressistes va tenir lloc mesos més tard, en ocasió del discurs inaugural del nou president, Ignasi Mª de Ferran. Entre altres afirmacions, havia dit que “ahora, una democracia incrédula y concupiscente, mal preparada al triunfo por falaces e interesados mentores, clava los ojos en la *mesocracia* y se muestra ansiosa para arrebatarle los derechos, la fortuna, el capital, y con todo ello el cetro de su predominio”. Des de *La Campana*, Roca va llançar un contundent atac contra el president de l'entitat barcelonina, a qui qualificà de “nou *Paul de Cassagnac*”⁵⁸⁰ del Ateneu. “L'home que tracta d' aquest modo á la democracia –va escriure– no es un botigaret, que tanca la porta espantat al sentir l' himno de Riego, sino l' ilustrat catedràtic de *dret polítich* de l' Universitat de Barcelona”. Recordà als seus lectors que, en època dels governs democràtics del Sexenni, aquest personatge que atribuïa aquelles intencions als demòcrates havia cobrat “religiosament” el seu sou de catedràtic. Parar la mà i “insultar desde un siti ahont no s' hi atmet controversia” a una escola de pensament que en qüestions de decència li havia donat valuoses lliçons eren trets inequívocs de “la faramalla conservadora”. Lluny de ser un discurs científic, com corresponia a una institució com aquella, de Ferran no havia fet més que “lladrar á tall

⁵⁷⁸ “El Ateneo Barcelonés”, *Gaceta de Barcelona* 25-4-1877, ed. matí; les cursives són de l'original.

⁵⁷⁹ “Un banquete y algunas ideas”, *Gaceta de Barcelona* 5-5-1877, ed. matí.

⁵⁸⁰ Paul de Cassagnac (1843-1904) fou un dels líders del bonapartisme sota la Tercera República francesa. Periodista inclinat als excessos de la ploma, polemista, amant dels duels, fou una mena de Clemenceau bonapartista. Participà en la guerra francoprussiana, essent fet presoner a Sedan i internat a Silèsia. Des de 1872 fou el cap del diari *Le Pays*, escrivint també a *L'Appel au Peuple* i a *Le Réveil*. Perseguit moltes vegades per difamació, en tant que defensor incisiu de l'Imperi i apològista del cop d'estat, fou diputat a la Cambra on es mostrà com un incomparable interpellador i un orador vehement. Cf. P. Levillain, “Les droites en République”, dins “Les droites françaises. De la Révolution à nos jours”, dir. per J.-F. Sinirelli, Gallimard, 1992, esp. pàg 319.

de gosset de llanas”⁵⁸¹. Arran de les paraules pronunciades en el seu parlament, un grup de socis, amb Roca i Roca entre ells, van fer publicar un escrit de protesta, considerant que constituïen un atac en tota regla contra els demòcrates (és a dir, els republicans, privats encara de poder emprar aquesta denominació): “Si con este párrafo, el señor presidente del Ateneo se ha propuesto mortificar a los socios del mismo que se honran profesando la democracia, los que suscriben le rechazan (...)”. A més de Roca, signaren la protesta Sampere i Miquel, Pompeu Gener, Pere Estasen, Joan Baptista Enseñat, Pere Fernández Balmas, L. Estasen, V. Almirall, Joaquim Mª Bartrina, Josep Coroleu, J. Antich, F. Armenter, Joan Solà, J. Pella i Bofill, J. Vidal, Ramon de Castiñeira, Joaquim Escuder, Adolf Brugada, Josep Carbonell⁵⁸².

La lluita entre conservadors i liberals va continuar. A començaments de 1878, la *Gaceta de Barcelona* denunciava maniobres d’“elementos neo-católicos” de l’Ateneu amb la finalitat d’aconseguir la separació dels socis liberals i l’entrada de nous socis provinents de la Joventut Catòlica amb la connivència de la Junta que portaria a terme “un nuevo espurgo” dels llibres i periòdics de la societat, i exhortava als seus correligionaris i afins a reforçar la minoria liberal de l’Ateneu en lloc de desinteressar-se’n i contribuir així a que “el elemento carlista” es fes amb el seu control. A finals de gener, la Junta de l’Ateneu va denegar la seva autorització a Sampere i Miquel per pronunciar unes conferències sobre la legislació vigent als països europeus sobre el treball d’homes, dones i nens. La decisió es va prendre per una majoria de set vots contra cinc [segons J. Casassas, la Junta es componia de 8 membres], comptant-se entre aquests darrers els d’Angelon i Coll i Pujol (a més de Casademunt, Argullol i Molina). Pompeu Gener va veure també rebutjada la seva sol·licitud d’impartir una altre conferència. De fet, la resolució de la Junta establí que només podrien pronunciar conferències aquells a qui la presidència convidés. El diari castelari, dirigit llavors per Pascual i Cases, va publicar un comunicat de Sampere en què atacava durament l’actitud de la Junta i atribuïa el rebuig experimentat a “mi carácter y representación política”, és a dir, a la seva militància possibilista. La *Gaceta* va manifestar el seu propi judici sobre l’actuació de la majoria de la Junta (qualificant de “furor nihilista” el seu capteniment) enllaçant-lo amb l’evolució de la institució en els darrers temps:

“Cúbrese el rostro de vergüenza al considerar lo que han hecho del Ateneo barcelonés, un día émulo del de Madrid, los hombres que de su dirección se han apoderado. El Ateneo no es ya una corporación científica ni literaria, no es tampoco

⁵⁸¹ *La Campana de Gràcia* 8-12-1877.

⁵⁸² *Gaceta de Barcelona* 5-12-1877, ed. matí; les cursives són de l’original.

iglesia de una determinada comunitat religiosa, no es un centro de lectura, ni aun siquiera un casino”.⁵⁸³

El periòdic possibilista va tornar a insistir en la seva desqualificació de la línia seguida pels dirigents de l'Ateneu en un article adreçat al seu president, Ignasi de Ferran, amb l'excusa de felicitar-li l'aniversari. L'acusà d'haver convertit la institució en un cau desprovist de qualsevol vitalitat intel·lectual omplint-lo amb socis provinents de bufets d'advocats ben instal·lats, d'accionistes ben acomodats i de fabricants que basaven la seva posició en el benefici ràpid, que només empraven aquella societat per “irse a darse tono”, passant l'estona a les taules del billar o als sillons. Tot plegat perquè sabia que “en este campo reaccionario barcelonés tan hinchado y pretencioso” ningú volia o podia discutir seriosament els problemes polítics, socials i econòmics que preocupaven a les societats modernes, assolint així la finalitat buscada de rebaixar l'Ateneu a la categoria de “un casino apellidado por mal nombre *Ateneo barcelonés*”. La diferència amb la intensa activitat desplegada per l'Ateneu de Madrid era dolorosa, ja que fins i tot en plena època canovista s'havia convidat als seus salons a coneguts internacionalistes, mentre que al seu homònim català es negava la càtedra per exposar els principis del Positivisme. Mentre a Barcelona la direcció s'esverava amb conferenciants que volien parlar de l'Amèrica precolombina o de la història de la legislació sobre el treball, a Madrid s'oferia la tribuna a racionalistes i a ultramontants, a darwinistes i a catòlics, amb l'única condició de ser “todos amigos de la discusión y de la luz”. Però l'òrgan possibilista barceloní atribuïa també part de la responsabilitat de la situació actual de l'Ateneu a la joventut liberal, que en el Sexenni havia preferit l'audiència dels clubs a la tribuna d'aquella institució. “Abandonó la cátedra por el club y hoy se le cierra la cátedra”, afirmava, qualificant d'error fonamental aquest capteniment i animant-la a “recuperar en la región serena de los principios científicos el terreno que perdiera”.⁵⁸⁴

Per la seva banda, Roca, des de *La Campana de Gràcia*, va comparar fins i tot el capteniment de De Ferran amb el del mateix Cánovas: “En Cánovas es una formiga al costat del President de l'Ateneu”. Ambós personatges tenien el ferm propòsit de marginalitzar els republicans dels àmbits en què tenien jurisdicció. Els conferenciants a qui negava la paraula eren així equiparats amb els *il·legals* a qui exclouïa la política canovista: “Lo president ha dit: -Allà hont jo mano no parlan sino ‘ls sócios que á mí ‘m dona la gana, y vostés son ilegals”. Si l'aspiració d'Ignasi Mª de Ferran era que el seu

⁵⁸³ “Otro escándalo”, *Gaceta de Barcelona* 28-1-1878 ed. tarda (les cursives són de l'original).

⁵⁸⁴ “Al señor Ferran, en sus días”, *Gaceta de Barcelona* 1-2-1878 (matí).

retrat figurés al costat de “las eminencias de la casa”, Roca proposà irònicament que “si acás, lo retratin ab tiara y sabatilles”⁵⁸⁵.

La posició de la Junta, però, va ser qüestionada també des del mateix Ateneu. Ramon Coll i Pujol, que n’era el secretari, però que havia votat en contra de la decisió presa, va presentar la dimissió. Això va fer que la secció de la qual formava part (la de Ciències naturals i exactes) hagués d’elegir un altre membre en lloc seu. Però va decidir reelegir-lo per unanimitat atorgant-li un vot de confiança. La *Gaceta* (immersa llavors en plena lluita amb motiu de la seva propietat) interpretà aquest vot com una censura oberta a la resta de la Junta. Les dimissions continuaren. El representant dimissionari de la secció de Belles Arts també fou reelegit alhora que es presentava també una moció de confiança que comportava un vot de censura implícit a la resta de la Junta, tal i com ho exposà Sempere i Miquel. Joan Sol i Ortega defensà la proposició llançant greus acusacions contra Ferran i els seus companys. La secció votà la proposició majoritàriament (“la casi totalidad de los socios”). Després fou el torn de la secció de ciències morals i polítiques (“la más reaccionaria siempre”, segons la *Gaceta*). En una agitada sessió, “el elemento intransigente y neo-católico del Ateneo se atrincheró detrás del señor Duran [i Bas]”, que pronuncià un apassionat discurs. Sempere i Sol, de nou, replicaren de forma contundent la intervenció de Duran. Pere Nanot Renart defensà la proposició ja presentada a les altres seccions sobre la decisió de la Junta sobre les conferències i fou aprovada per 34 vots contra 6, essent els conservadors “derrotados en toda la línea”. Entre els signants de la proposició aprovada hi figuraven Pompeu Gener, Pere Estasen, Adolf Brugada, a més de Nanot i Sol.⁵⁸⁶ La secció de Literatura, de la qual formava part Roca i Roca, fou la darrera en pronunciar-se. Tres dels seus membres intervingueren per defensar l’acord de la Junta, amb poc èxit, mentre Sol, Cabot, que pronuncià un discurs que fou molt aplaudit, i el mateix Roca i Roca el van combatre. La proposició de censura a la Junta fou aprovada finalment per 20 vots contra 4. Davant d’aquesta contestació, Ignasi Mª de Ferran es va veure forçat a dimitir i es va revocar l’acord de la Junta⁵⁸⁷.

Malgrat aquest triomf dels liberals, la lluita continuà dintre de l’Ateneu. A mitjan juny de 1878 es reproduïren les tensions entre els dos corrents. Amb motiu de la inauguració d’una galeria de socis il·lustres, s’encarregà la lectura de treballs biogràfics i crítics a

⁵⁸⁵ *La Campana de Gràcia* 2-2-1878.

⁵⁸⁶ Ressenya de la sessió a *Gaceta de Catalunya* 12-2-1878 eds. matí i tarda.

⁵⁸⁷ Informació sobre l’afer a J. Casassas i Ymbert, “L’Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies”, Barcelona, 1986, pàgs. 46-47.

socis conservadors com Duran i Bas, Joan B. Orriols o Francesc Miquel i Badia. Si bé els liberals no es mostraven en desacord amb aquesta tria quan es tractava d'homenatjar a persones com Anglasesell, Güell o Llorens i Permanyer, expressaren el seu malestar quan es tractà del “ilustre demòcrata” Ildefons Cerdà.⁵⁸⁸

Mentre es desenvolupava l'ofensiva contra el sector conservador de l'Ateneu, un grup de socis progressistes havia iniciat gestions per crear una entitat rival, anomenada Ateneu Lliure. Roca donà des del començament un clar suport a la iniciativa. A començaments de 1878 escrivia a *La Campana*:

“La necessitat de que la llibertat científica trobi un camp ahont manifestarse sense trabas ni intolerancias guia ‘l pensament dels iniciadors [de l'Ateneu Lliure], al qual s' associa *La Campana* ab tot entusiasme, prometent donar compte als seus lectors del resultat que vajin obtenint los treballs comensats”⁵⁸⁹.

Quan el març es va inaugurar l'Ateneu Lliure de Catalunya, Roca no va dubtar a afirmar que l'acte constituí “una solemnitat de les més notables en nostres círculs literaris”, pronosticant una trajectòria brillant a la nova entitat: “L'Ateneo libre s' obrirá camí, y tots los que desitjèm que en ciencias estiga Barcelona á l' altura de las principals ciutats d' Europa, no tenim més que motius de felicitarlos”⁵⁹⁰. Però malgrat aquest recolzament, Roca no abandonà l'Ateneu Barcelonès per ingressar en la nova agrupació, preferint esmerçar esforços en la renovació encetada després de la dimissió de Ferran. Amb l'accés a la presidència de Coll i Pujol s'inicià una nova etapa a l'Ateneu Barcelonès i, a començaments de 1879, la junta, a proposta, entre altres, de Sampere Miquel, Angelon, A. J. Torrella i Roca i Roca, programà un seguit de conferències sobre temes de contingut clarament social, impensables un any abans. El propi Roca pronunciaria així una conferència sobre “La familia obrera”⁵⁹¹.

Mar de fons en el possibilisme barceloní: sortida i retorn de Roca a la *Gaceta*

Per publicar la *Gaceta de Barcelona* es va formar una societat de la qual foren nomenats gerents Santiago Soler i Pla i Frederic Jordà. Segons aquest darrer, la gestió

⁵⁸⁸ *Gaceta de Barcelona* 15-6-1878 (matí).

⁵⁸⁹ *La Campana de Gràcia* 6-1-1878.

⁵⁹⁰ *La Campana de Gràcia* 24-3-1878,

⁵⁹¹ Entre les altres conferències pronunciades, esmentem les d'Angelon, sobre “Pasado, presente y porvenir de las clases obreras”, Sampere, sobre “Limitación de las horas de trabajo. Del trabajo de los niños y mujeres en las fábricas”, Pascual i Cases, que tractà “De la armonía entre patronos y obreros”, o Francesc Pujals, que parlà “De las diferentes clases de asociaciones obreras. Sociedades de cooperativa, de

fou deficient des del principi, ja que l'actuació de les persones recomanades per Soler fou molt desafortunada, a més de no seguir les directrius que tractava d'impulsar Jordà. El capital es va anar dilapidant “por imprevisiones y desarreglos”, no es portaven els llibres en la forma deguda i s'aproven els comptes sense els suficients comprovants. Tot això succeïa en un període en què Soler i Pla vivia a Madrid. Sembla que durant aquest temps no s'arribaren a pagar dividendes als accionistes malgrat haver aprovat Soler els balanços corresponents. Arran del desgavell existent, Soler va acceptar d'arribar a un acord amb Jordà per deixar que aquest darrer posés ordre en l'administració del periòdic. Malgrat els esforços de Jordà, el dèficit va anar creixent, posant en perill l'existència mateixa de la societat. Enfrontat a aquesta conjuntura, Soler va voler procedir a la seva liquidació, a la qual s'oposaren Jordà, Josep Feliu i Llobet i Artur Boxons. Jordà va continuar administrant la *Gaceta*, substituint un dels treballadors que es negà a acceptar la seva autoritat per una persona de la seva confiança que, segons l'administrador del periòdic possibilista, va acceptar de col·laborar-hi desinteressadament. El grup oposat a Soler va portar als tribunals l'afer, interposant per la seva banda Soler un interdicte d'adquisició de propietat.

Per a Roca, la disputa entre Jordà i Soler va tenir importants conseqüències. A finals de juny de 1877 va abandonar, o es va veure forçat a deixar, la direcció del periòdic. El 26 de juny la *Gaceta* informà als seus lectors que des d'aquell dia assumia la “direcció política” del diari possibilista barceloní Eusebi Pascual i Cases. El rotatiu remarcava que “el señor Pascual pertenece al número de los que en la triste noche del 3 de enero, sin vacilación ni reservas mentales estuvieron al lado del señor Castelar al discutirse el voto de confianza rechazado por la mayoría”, per deixar clar que el canvi en la direcció no significava cap alteració ni en els principis defensats fins llavors ni en el capteniment de la publicació. La línia seguida fins llavors, la “misión conciliadora” que s'havia imposat l'òrgan democràtic, havia estat “tan sensata y tan fructífera” que la nova direcció només es proposava aprofundir-la. El nou equip de redacció esperava continuar mereixent la representació del partit i, “sin hacerse eco de parcialidad ni aspiración personal alguna”, prometia dedicar tots els seus esforços a la defensa de la política que “con tanto brío y con aplauso de la Europa liberal” propugnava Castelar, “el primer orador de los tiempos modernos”. Quan, uns mesos més tard, en reaparèixer després d'una suspensió, la *Gaceta* va fer pública la composició de la seva redacció, Roca ni tan

consumos, etc”. El programa complet es pot veure a *Gaceta de Cataluña* 18-1-1879, ed. matí. Informacions valuoses també a J. Casassas, “L'Ateneu Barcelonès...”, op. cit., pàgs. 50-51.

sols figurava com a redactor, havent desaparegut igualment la majoria dels membres de l'equip que havia encapçalat el periodista terrassenc, amb l'excepció de Pere Estasen. Pascual i Cases i Eusebi Corominas foren des de llavors els pesos pesants del diari. Roca va quedar així totalment apartat del periòdic que havia contribuït decisivament a convertir en un dels principals òrgans possibilistes d'Espanya. Durant més de mig any la seva activitat periodística quedaria reduïda a *La Campana de Gràcia*⁵⁹².

Abans que la qüestió legal entaulada entre Soler i Pla per un costat i Jordà i els seus companys per l'altre fos resolta de forma definitiva, el 15 de febrer de 1878 Soler es presentà a les oficines de la *Gaceta* acompanyat del cap d'ordre públic de Barcelona, un comissari de policia i diversos agents que, implementant una ordre del governador civil, instal·laren l'antic ministre en la plena possessió del diari. Soler i Pla comptava amb el suport de la majoria dels accionistes (uns quinze dels vint socis), fet que va atorgar-li la direcció de la societat. Afirmà que la intervenció de la policia es va deure únicament a la resistència que oposaren els partidaris de Jordà a reconèixer la legalitat de l'acord pres per la majoria dels accionistes. En qualsevol cas, el litigi sobre la propietat del periòdic possibilista barceloní, amb aquesta aparatosa actuació governativa, va comportar el cessament de bona part de la redacció i de l'administració. El director de la *Gaceta*, Eusebi Pascual i Cases, juntament amb Eusebi Coromines, L. Garcia Corral i Vidal i Sumpsí, que “componían la redacción constante“ abandonaren el diari, així com Jordà i els accionistes que el recolçaven. També ho van fer el corresponsal de Madrid (“Felipe”), el corresponsal literari (“Fernan Gómez”), l'administrador (Demetri Arabio i Torre), el regent d'impremta i “todos los cajistas y otros empleados”, segons la informació publicada a *La Imprenta*.

Ignorem quina fou l'actuació concreta de Roca i Roca en aquest afer, però a partir de llavors tornà a formar part de la redacció del periòdic, dirigit ara per Soler i Pla. Roca havia de tenir una bona relació personal amb Soler des del Sexenni, i li va donar suport en diverses ocasions, com, per exemple, en l'afer de la disputada candidatura possibilista per a les eleccions de 1879. De fet, amb les seves reiterades absències de Barcelona, Soler propicià que fos Roca qui s'encarregués a la pràctica de la direcció de la *Gaceta de Barcelona*. L'endemà de la sortida de Pascual i de Coromines, el periòdic possibilista, que va aparèixer amb un tipus de lletra diferent, s'apressava a declarar que

⁵⁹² *Gaceta de Barcelona* 26-6-1877, ed. matí, per la declaració d'intencions de la nova direcció; composició de la redacció i col·laboradors a *ibid.* 1-11-1877.

la seva línia política restava inalterada (com havia fet també al fer-se'n càrrec Pascual i Cases el juny passat), tot reafirmant els principis bàsics que defensava:

“El cambio verificado en las dependencias de nuestro periódico no significa transformación alguna en el plan político que le dio vida, hoy como ayer, mañana como siempre será nuestro ideal la democracia, la libertad, el progreso, el orden, la estabilidad necesaria, indispensable para el desenvolvimiento de las sociedades modernas, cuanto más poseedoras de la idea nueva, más necesitadas de garantías protectoras de nuestros derechos”⁵⁹³.

Després de la seva reaparició, però, les dificultats internes de la *Gaceta* continuaren. Potser la mort, amb poques setmanes de diferència, de dos fills de Soler i Pla, el mes de juliol de 1878, va contribuir a accelerar els problemes del periòdic. Sembla que, alhora, van sorgir rumors sobre l'aparició propera d'un nou periòdic possibilista amb el nom de *Gaceta de Cataluña*. Fent-se ressò d'aquesta brama, *La Correspondencia de Barcelona* va atribuir la nova publicació a “los posibilistas nuevos”, aquells que “están ahora en el candelero”, deixant als “antiguos posibilistas” l'opció de continuar o no amb la *Gaceta de Barcelona*, la propietat de la qual encara estava pendent de la resolució definitiva dels tribunals. Finalment, la *Gaceta de Barcelona* es va deixar de publicar “temporalmente” a causa de “dificultades interiores de carácter material”. En el primer número de la *Gaceta de Cataluña* (1-8-1878) es deia que el buit que deixava s'omplia per la “feliz coincidencia de la próxima aparición de la GACETA DE CATALUÑA que hoy empieza sus tareas”. Roca i Roca s'encarregà, obertament ara, de la direcció del nou diari, en el qual Soler i Pla no sembla que intervingués ja. Potser per sortir al pas de la lluita entre els possibilistes que havia insinuat *La Correspondencia de Barcelona* i per deixar ben clara la continuïtat entre els dos periòdics i la fidelitat a la línia política seguida per Castelar, que era llavors durament atacat per *La Correspondencia* i per certs diaris de Madrid a causa de la seva negativa a adherir-se a la “unió democràtica”, la *Gaceta de Cataluña* va publicar una nota en la qual feia pública la composició de la seva redacció, la mateixa que confegia la *Gaceta de Barcelona* des de la crisi de febrer de 1878. A més de Roca, estava constituïda per Adolf Brugada, Pere Estasen, Daniel Ortiz i Sorroiz⁵⁹⁴, Agustí Trilla i Alcover, Eusebi Passarell i Joaquim Mª Bartrina.

⁵⁹³ Comunicats de F. Jordà i E. Pascual i Cases i de S. Soler i Pla, així com declaració de reafirmació de principis a *Gaceta de Barcelona* 17-2-1878 (matí); comunicat més extens de Jordà en rèplica al de Soler i Pla a *Diario de Barcelona* 19-2-1878 (matí); detalls dels que abandonen la *Gaceta* a *La Imprenta* 17-2-1878 (ed. matí).

⁵⁹⁴ Conegut per “Doys” i que el gener era redactor de *La Correspondencia de Barcelona* juntament amb Joan Navarro Ferreres, Gerardo Blanco, Amanci Peratoner i Ricard Monner i Sans, essent-ne el director Joaquim Cubero Garcia, segons la informació apareguda a *Correspondencia de Barcelona* 1-1-1878.

El novembre de 1878 va començar a publicar-se *La Publicidad*, periòdic dirigit per Pascual i Cases, presentant-se com el segon diari possibilista de la capital catalana. Roca, des de la *Gaceta*, va felicitar al nou col·lega “que viene por fin a compartir con la GACETA DE CATALUÑA la espinosa cuanto noble tarea de defender las soluciones democráticas”. Pascual i Eusebi Corominas portaren el pes del nou rotatiu. S’ha d’interpretar així la lluita pel control de la *Gaceta de Barcelona*, decidida inicialment a favor d’aquestes dues personalitats i en detriment de Roca i Roca, com una lluita interna dintre del possibilisme barceloní? El fet que la resolució momentània de la propietat del diari en favor de Soler comportés llur sortida i el retorn del periodista terrassenc, unida a l’aparició posterior de *La Publicidad*, disputant al periòdic de Roca la representació del castellarisme, unit a la divisió que precisament entorn dels dos mitjans es produí en el decurs dels primers mesos de 1879, ens inclina a pensar que quelcom més que rivalitats comercials s’amagaven darrera d’aquell conflicte.

L’afer de la “Unión Democrática”: Roca completa la codificació del seu pensament polític (finals de 1877 i al llarg de 1878)

A finals de 1877 es va fer palesa una certa pressió unificadora des de diversos àmbits, periodístics sobretot, sobre les antigues forces republicanes i radicals, mentre diversos dels seus líders tractaven de crear noves organitzacions polítiques, de moment amb escassos resultats. El tret de sortida el va fornir una carta dels “demòcrates” d’Oviedo. La premsa, en aquells moments, no podia emprar el terme “republicans”, de manera que és molt difícil esbrinar a quin o quins grups fa referència l’eufemisme “demòcrates” en tot aquest període. Els autors d’aquella carta havien enviat una circular a Castelar, Martos, Pi i Margall i Ruiz Zorrilla, “escitándoles a la unión y concordia”. La resposta de Castelar no va trigar a arribar, deixant ben clar que es negava “resueltamente” a tota entesa amb els intransigents i afins i manifestant que no podia formar part de cap agrupació política que no condemnés de manera explícita i rotunda el federalisme i el “socialismo”. Arran d’aquestes declaracions, el cap possibilista fou acusat de rabejar-se en la disgregació dels demòcrates. El corresponal de Madrid de la *Gaceta de Barcelona*, en informar als seus lectors de l’afer, negà l’acusació: Castelar desitjava realment la unió dels demòcrates, allò que no volia era una agrupació en la qual els

diversos integrants tinguessin “distinto propósito y diferente conducta y aún opuestas intenciones”⁵⁹⁵.

Aquesta primera carta fou seguida per altres del mateix to, de manera que la *Gaceta* (sota la direcció de Pascual i Cases llavors) va poder afirmar que “se advierte en el partido democrático español una gran tendencia a concentrar sus fuerzas”. A més, a començaments de 1878 van aparèixer a Madrid dos nous diaris possibilistes, que s’afegien a *El Solfeo*, que venia publicant-se des de 1875⁵⁹⁶. *El Globo* havia obtingut l’autorització per convertir-se en periòdic polític, mentre que Ariño, propietari del *Diario de Zaragoza*, havia adquirit *El Pueblo Español* de mans de García Ruiz i l’havia ofert a Castelar. El líder demòcrata havia recomanat Güell i Mercader com a director del diari i ell mateix publicà en el seu primer número un article-programa. Ràpidament, però, esclatà una agre polèmica entre aquests dos nous rotatius, per un costat, i *El Solfeo*, per l’altre, arran de l’estratègia política que havia de seguir el partit possibilista. Precisament quan les bases demanaven unió als líders demòcrates, els diaris castelarians de la capital de l’Estat s’esforçaven a cercar elements de divisió. Tant Pascual i Cases, des de la *Gaceta*, com Roca, des de *La Campana*, lamentaren aquella picabaralla, exhortant als implicats a la calma i al seny. Pascual, però, tot i haver-se negat a prendre partit en aquelles discussions en un primer moment, va qüestionar especialment els arguments defensats per *El Pueblo Español*, nouvingut al castelanism i de “progenie sospechosa para el partido democrático”, atesa la seva anterior trajectòria. L’acusà de voler fer massa ràpid el canvi de velocitat, ja que advocava per “sacrificarlo todo a la autoridad y a la estabilidad” en contraposició al tarannà del republicanisme del Sexenni, en el qual “lo sacrificamos todo al movimiento o sea a la propaganda”. D’aquesta manera, *El Pueblo Español* propugnava capteniments que “pudieran parecer más bien una deserción de nuestras antiguas filas y procedencias que la necesidad de fijar los elementos democráticos para darles condiciones de estabilidad y de gobierno”. Segons Pascual, aquesta línia tendria a “restar elementos” en uns moments en què del que es tractava era d’aplegar forces. El partit possibilista, prosseguia, “no debe abdicar de sus antiguos procedimientos”, havia d’aportar “el contingente de la movilidad, razonada, tranquila, conciliadora, pero movilidad al fin”. Si en altres temps havien fet “subasta de exageraciones”, ara no havien de caure en professions de fe de “conservaduría”. Si bé

⁵⁹⁵ *Gaceta de Barcelona* 11-12-1877, ed. matí.

⁵⁹⁶ Sobre *El Solfeo*, vegeu Celso Almunia Fernández, “La prensa periódica”, a “Historia General de España y América”, vol. XVI-I, pàg. 141.

era necessari donar a les classes conservadores “condiciones de seguridad”, el futur director de *La Publicidad* creia que els possibilistes tenien també la missió d’ “asegurar a las clases populares que todo derecho y aspiración justa tendrá paso y sitio en tiempo oportuno”. Per als redactors d’*El Pueblo Español*, en canvi, segons entenia Pascual, calia cercar suports en les classes conservadores, amb l’esperança posada en “auxilios eficacísimos”, allunyant-se d’ideòlegs i revolucionaris “cuando nosotros pertenecemos a los últimos”. El “governamentalisme” d’*El Pueblo Español* anava massa lluny: com podien els demòcrates, “revolucionarios de 1868, hijos de los ideólogos de 1812, de 1837 y de 1854”, blasmar “un título que es el origen de la libertad española”?⁵⁹⁷

Arran de manifestacions com aquesta, la *Gaceta* fou acusada d’haver mostrat fins llavors “benevolencia” envers “determinados elementos”, i el periòdic barceloní es va veure obligat a declarar que mai no havia canviat la seva posició política (“nos hallamos en el mismo sitio en que voluntariamente combatimos en la noche del 2 al 3 de enero de 1874”), alhora que aclaria que la seva petició d’explicacions a *El Pueblo Español* “no indica como decimos, disentiimiento alguno con nuestros amigos de siempre”. La intenció de Pascual i els seus redactors havia estat que “una explicación clara (...) fijara la conducta de nuestros amigos en asuntos que podrían a muchos parecer un tanto escabrosos”. Essent “partidarios de la unión de los partidos democráticos”, i ateses les explicacions donades per uns i per altres, no acabaven d’entendre com, desitjant tots plegats aquella unió, no es realitzava:

“¿Hay diferencias de principios? ¿Hay diferencias de conducta? ¿Existiendo estas diferencias hay términos hábiles de llegar a la fórmula común? Háblese claro y dígase y si no se puede decir, quedará demostrada una vez más la razón que hemos tenido en encomendar uno y otro día la prudencia en un asunto que no se puede tratar en las columnas de los periódicos (...)”⁵⁹⁸.

Si l’equip que elaborava llavors la *Gaceta* dubtava de les causes de la discussió entre els diaris possibilistes de Madrid i, per extensió, de les dificultats que impediien la materialització de la unió dels demòcrates, per a Roca i Roca la qüestió estava més clara. Escrivint a *La Campana*, la seva única tribuna des que s’havia vist forçat a abandonar la *Gaceta*, i, per tant, amb l’estil clar i allunyat de complexes argumentacions doctrinals que emprava en el setmanari, considerà que les diferències entre els periòdics casteljarins madrilenys reflectien dues formes diferents d’assolir un mateix fi. Minimitzà, però, els paràmetres del debat, tot dient que *El Solfeo* “ha tatxat algunas

⁵⁹⁷ “Al Pueblo Español. Son necesarias esplicaciones”, *Gaceta de Barcelona* 5-2-1878, ed. matí.

⁵⁹⁸ *Gaceta de Barcelona* 10-2-1878 ed. matí.

afirmacions dels seus nous companys, fillas tal vegada de la precipitació ab que han sigut emitidas, y segurament las més insignificants de todas, afirmacions tant fútils (...) que dretament ni valen la pena de parlarne”. Tractant-se, tanmateix, d’un assumpte “molt interessant per la democracia”, i abans que la polèmica s’enverinés, Roca, amb l’autoritat que li atorgava la trajectòria de *La Campana*, al peu del canó des d’abans que sortís a la llum cap dels tres diaris de Madrid, no dubtà a instar-los a posar fi a aquella discussió. Renyant-los cordialment, els va dir: “permétins *El Pueblo Español*, *El Globo* y *El Solfeo*, que un company de provincias, lo més modest sens dupte, pero ‘l més antich, los diga ab la carinyosa autoritat de un soldat vell: *-Alto el fuego!*”. Per a Roca, la raó de la polèmica residia en la línia de conducta que calia seguir: “Lo terme que ‘ns proposém es lo mateix pèls uns y pèls altres; unicament que ‘ls uns creuen que la dressera encare que escabrosa es més rápida, y ‘ls altres opinan que la carretera encare que llarga es més segura”. En opinió del periodista terrassenc, aquesta “senzilla qüestió de conducta” no havia d’ocasionar divisions entre els demòcrates, amb el risc que “ni ‘ls de la carretera, ni ‘ls de la dressera, arribin al terme desitjat”. Volent presentar-se com a governamentals, “es á dir de homes práctichs”, aquest debat “acreditaria tot lo contrari”, ocasionant greus danys a “la nostra causa y la nostra reputació”. Per a Roca, la unitat dels demòcrates havia de primar sobre qualsevol altre qüestió, quedant subordinats a ella els aspectes d’estratègia del partit possibilista: “*La Campana* creu que tots los camins son bons, haventhi empero una circumstancia, la de marchar tots units y de bóna gana, sense vacilar un moment, sense rompre per res la formació de las filas”. Insistent en la visió dels partits d’oposició sota la Restauració que havia expressat ja altres vegades, afirmà que, en uns temps en què no els hi era permesa la lliure discussió d’idees, en què la seva activitat pública estava greument restringida, aquests partits “han d’ estar organissats com los exércits, per la senzilla rahó que han de obrar com ells”. Per això resumia la regla de conducta dels demòcrates en dues paraules: “CONFIANSA Y DISCIPLINA”. Instava als seus correligionaris a tenir confiança “cega” en Castelar, en “l’ home que per la sèva historia y per son talent assumeix la incontrastable autoritat de la *gefatura*”, i a observar una disciplina severa, “sense réplica á las sèvas indicacions, á las sèvas ordres”. La unitat aconseguida amb aquestes dues condicions era l’única garantia de triomf: “Ab un cap que mana y una organisació que obeheix no hi ha obstacle que no s’alcansi”. A tots aquells militants que qüestionessin aquest

capteniment, Roca els adreçà aquestes contundents paraules: “La primera de les virtuts, es la virtut del sacrifici, y qui no siga bó per soldat, que demani l’ absoluta”⁵⁹⁹.

L’exhortació a la unió dels demòcrates, per tímida que hagués estat, havia bastat per provocar una discussió entre els periòdics possibilistes de Madrid respecte a la línia que el partit havia de seguir. Però la pressió per assolir la unitat entre els grups opositors al règim restauracionista no es va limitar als seguidors més o menys fidels de Castelar. Així, *El Solfeo* fou l’iniciador d’una campanya en favor de l’anomenada “Unió Democràtica”, que cercava la confluència de les diverses fraccions republicanes en un únic moviment. *El Pueblo Español* s’afegí a la idea després que Güell abandonés la direcció del periòdic, per disconformitat amb aquesta política, a la qual, en canvi, s’adherí Ariño, allunyant-se de l’ortodòxia castelarista. A Catalunya, *La Correspondencia de Barcelona* es convertí en el principal defensor de la Unió. Aquest diari, aparegut el gener de 1877, va ser dirigit per Joaquim Cubero fins al gener de 1878, adquirint-lo llavors Francesc Madrenas, que actuà també de director. A començaments de març aquest rotatiu donava ja per constituïda la unió de bona part dels demòcrates, amb la sola excepció dels seguidors de Castelar. Segons aquest periòdic, “La unión de todos los demócratas, a quienes no separa, felizmente, cuestiones de principios sino leves disidencias de conducta, es un pensamiento que apenas concebido empezó a germinar y ofrece producir óptimos frutos”, de manera que “la inmensa mayoría del partido ha realizado el hecho de la unión, que cada día cuenta con muchos adeptos”. Una única dissidència havia aparegut en aquest procés: Castelar. Interpretant els esdeveniments del passat immediat i el capteniment del líder possibilista de manera completament diferent a com ho feien Roca i els seus companys, el diari de Madrenas deia que Castelar havia atribuït la seva caiguda al destí i a les “exageraciones de partido”. S’havia deixat utilitzar per Cánovas i els adversaris de la democràcia fins al punt convertir-se en “una perturbación y un estorbo dentro de su parcialidad”, arribant a creure que “fuera de sus ideas no hay salvación posible, que es insensato prescindir de su jefatura”. Abans fins i tot que els republicans francesos, el seu possibilisme havia inaugurat l’oportunisme, com palesava la seva actuació “absteniéndose de toda provocación, aplicándose a no crear ninguna clase de obstáculos, practicando así el oportunismo y fijando su partido en las vías de la moderacion y la paciencia”. *La Correspondencia de Barcelona* oposà als “fines radicales por medio de procedimientos

⁵⁹⁹ “P. K.”, “Un consell d’ amich”, *La Campana de Gràcia* 12-1-1878; les cursives i majúscules són de l’original.

conservadores” dels possibilistes els “fines radicales por medio de procedimientos democráticos”. Els demòcrates (cal llegir sempre republicans) no constituïen “una agrupación teórica y pasiva”, sinó “un gran partido de acción” que no havia de sotmetre’s a cap cabdill ni adoptar procediments que “ni comprende ni se hallan en armonía con sus legítimas y generosas aspiraciones”. La línia política adoptada per Castelar, que era acusat de voler erigir-se en “árbitro de los destinos de la democracia”, equivalia a seguir “un camino estrecho y engravado a su antojo”, que no era més que “un delirio de una imaginación extraviada, o la pretensión de un orgullo que no conoce límites”. El partit democràtic havia de seguir la via de la conciliació, perquè “la unión sincera y completa, le dará la victoria”. Els atacs contra Castelar no es van quedar aquí. El periòdic partidari de la Unió Democràtica li va retreure que pretengués mantenir-se com a “jefe y director del partido democrático”, falsejant-ne els principis i propugnant un possibilisme que no era res més que “el oportunismo de los partidos medios”. Animà als “demócratas sinceros” a oposar-se al polític andalús “sin contemplaciones ni reticencias”, arribant a manifestar la seva estranyesa per l’existència de “un sólo demócrata de buena ley, ni unitario ni federal, que se crea hoy capaz de inteligencias políticas con Castelar”.

Tots aquests atacs contra la línia defensada per Roca i la *Gaceta de Barcelona* es van produir en uns moments en què el periòdic possibilista havia de fer front a la suspensió de què fou objecte a mitjans de març. No essent una publicació política *El Comercio de Barcelona*, el diari de relleu, Roca no va poder replicar de manera apropiada a l’ofensiva anticastelarista, i les característiques de *La Campana* tampoc no feien del setmanari el vehicle més adient per embolicar-se en una picabaralla amb *La Correspondencia*. A més, cal tenir en compte que en aquells mesos de març-maig el conflicte del gas va arribar al seu punt culminant, havent de reservar Roca i López Bernagosi, per tant, gran part de l’espai de *La Campana* a aquest candent problema. Quan va reaparèixer finalment la *Gaceta*, a mitjan maig, va publicar un llarg article que el periòdic de Madrenas va qualificar d’ “artículo-programa”. Malauradament, no hem pogut localitzar el número corresponent al 21 de maig (edició del matí) on es publicà aquest escrit. De la seva importància en la clarificació del pensament polític possibilista en pot donar idea la llarga sèrie de sis articles que amb el títol “El partido democrático” publicà *La Correspondencia* per rebatre les idees expressades per Roca.

La campanya de premsa en favor de la Unió Democràtica va prosseguir al llarg de la primavera i l’estiu de 1878. Significativament, *El Solfeo* va canviar el seu nom per

passar a exhibir el de *La Unión*, continuant en la direcció Antonio Sánchez Pérez. A Barcelona, *La Imprenta* s'afegí a *La Correspondencia* en el bàndol unionista. Arran del canvi de nom d' *El Solfeo*, el 31 de juliol el corresponsal de Madrid de la *Gaceta* va referir-se a la llista d'accionistes que *La Unión* havia fet pública, explicant que figuraven com a patrocinadors de “la nueva política de fusión o coalición” personalitats “tan antitéticas” com Pi i Margall, Figuerola, Montero Ríos, Salmerón o Ruiz Zorrilla. Les al·lusions a aquestes personalitats polítiques provocaren una irada protesta per part de Madrenas i els redactors de *La Correspondencia*, suspesa en aquells moments però substituïda per *La Estafeta*, elaborada, no cal dir-ho, pel mateix equip. Al haver deixat de publicar-se, però, la *Gaceta de Barcelona* precisament el 31 de juliol, essent substituïda per la *Gaceta de Cataluña*, la protesta adoptà la forma de pregunta a la direcció del nou periòdic referent a si feia seves les opinions expressades pel corresponsal del diari desaparegut, que Madrenas i els col·laboradors consideraven “apreciaciones inexactas y hasta injuriosas” contra els polítics abans esmentats i “cuantos han aceptado la idea de UNIÓN DEMOCRÁTICA”. Des del “nou” periòdic, Roca es va negar a respondre a aquella carta adduint el llenguatge “destemplado” que els seus signants empraven sistemàticament en els seus articles, però va negar amb contundència que la *Gaceta* hagués publicat mai injúries contra homes com Pi i la resta de líders dels partits liberals: “Ni nuestra educación nos consiente injuriar a nadie, ni nuestras tendencias nos permitirían no ya injuriar, ni siquiera ofender a tan esclarecidos patricios”. De passada, els retreia la seva afecció a “llenar de cieno” la figura de Castelar, aclarint que “es la primera vez que nos quejamos de esa desatentada conducta” del periòdic defensor de la “flamante unión de los demócratas”. Madrenas i els seus redactors, entre els quals figuraven Cristóbal Litrán, Miquel Prim i Josep Sempau, tornaren a la càrrega amb una nova carta en la qual reiteraren llurs atacs contra Castelar i els seus seguidors, afirmant que “La campaña de los *procedimientos conservadores* puede considerarse como el más *decidido apoyo* que tiene la *Canovacracia*. (...) La restauración no podía contar con elemento más apropiado para su afianzamiento que los que siguen la política antiunionista de la democracia”. Madrenas inserí també una carta signada per “Varios amigos”, molt probablement redactada per ell mateix, en la qual hom identificava el tarannà de la *Gaceta* de Roca amb el de *La Razón* i *La Independencia*, qualificant aquests periòdics de girabanderes i oportunistes, “ya que el color fijo de una bandera se hace insoportable a la tripulación porque irrita todas las pupilas y especialmente las del capitán del buque”, en una al·lusió que podia anar

adreçada tant a Castelar com a Roca, per l'important paper que havia jugat en totes aquestes capçaleres. La carta anava encara més lluny, llançant l'acusació, que sembla dirigida frontalment contra Roca, d'haver denunciat a la policia "la mesa número 14 del café suizo como un foco de conspiración liberal" de la mateixa manera que ara (mitjançant l'article del corresponsal de Madrid) "denuncia a los agentes del gobierno a Pi y Margall de federal, a Pedregal de conservador y a otras personas de socialistas". (El corresponsal, constatant les diferències entre aquells a qui hom suposava caps de la unió democràtica, havia escrit que "Salmerón y Ruiz Zorrilla siguen enemistados: Pi más federal que nunca: Pedregal tan conservador como siempre: Figuerola tan satisfecho de su gestión rentística y dispuesto a renovarla, y Montero Ríos cada día más entusiasmado en el misticismo de su fe católica liberal"). En una altre carta els redactors de la *Gaceta* foren acusats de servilisme, "porque *servilismo* y no otra cosa es defender *en todos los campos* la política personal de un hombre que reniega hoy de lo que ayer defendió".

Arran d'aquests constants atacs, que tenien com a evident rerefons la negativa dels possibilistes a adherir-se a aquella unió impulsada des d'una part de la premsa demòcrata, Roca i els seus companys de la *Gaceta* van decidir publicar una declaració en la qual reafirmaren la "completa identidad de nuestras ideas y de nuestra conducta con las ideas y la conducta patrocinadas por D. Emilio Castelar", fent pública alhora la composició de la redacció de la *Gaceta de Cataluña*, ara que "creemos sinceramente que nadie podrá atribuir a vanagloria el publicar esos nombres", i per palesar que "con la acentuación de nuestras doctrinas" no havia experimentat "alteración alguna" l'antiga redacció de la *Gaceta de Barcelona*, esvaint així totes les brames que la desaparició d'aquest diari havia generat.

La resposta de Roca es manifestà també en forma d'un comunicat que el Comitè Democràtic Electoral de Barcelona va fer públic poc després que el mateix Castelar intervingués en l'afer. El líder possibilista adreçà una circular a "sus amigos políticos" que li havien demanat que manifestés públicament la seva posició respecte del "proyecto de coalición que algunos proponen entre las dos fracciones en que hoy se divide el partido democrático de España". El document fou publicat per *El Pueblo Español*, que el criticà amb gran duresa. Castelar resseguia la trajectòria dels republicans (com sempre identificats amb l'eufemisme de demòcrates) des de la Revolució, demostrant que hi havia hagut sempre divisió entre ells (uns, partidaris de les vies legals, els altres de recórrer a les armes), de tal manera que no hi podia haver reconciliació entre ells. "Nosotros –havia escrit– constituíamos partidos diversos. En

nada había identidad, ni en ideas, ni en intereses, ni en procedimientos (...) éramos dos partidos enemigos. Así llegó un día en el cual nos separamos para no volver jamás a reunirnos”. Castelar es declarava absolutament contrari “a toda inteligencia con los socialistas y federales, con todos los que se niegan a dar a la democracia un sentido gubernamental y práctico, con los elementos (...) que provocaron y sostuvieron la insurrección cantonal (...) y en la noche del 3 de enero fueron causa de la ruína de la República”. De fet, expressava ara la mateixa idea que tres anys abans havia resumit, amb un altre llenguatge, en una carta al seu amic Adolfo Calzado dient-li que “con los rojos del republicanismo sólo se puede ir al infierno”⁶⁰⁰. La *Gaceta* s’apressà a declarar que “arrostra las excomunicaciones de *El Pueblo Español*, haciendo una profesión de fe clara, terminante y categórica de sus doctrinas, de sus aspiraciones, de sus propósitos y de juicios que coinciden con los que contiene los párrafos de la carta de Castelar”. Per la seva part, el Comitè Democràtic Electoral, presidit per Villamil i amb Roca entre els vocals, va voler fer sentir la seva veu per tal de “desvanecer la dañina atmósfera con que se pretende ahogar las aspiraciones de la democracia gubernamental”. La corporació possibilista barcelonina es manifestà plenament d’acord amb les propostes polítiques de Castelar, i afirmà que a Barcelona hi havia “un crecidísimo núcleo” de persones disposades a “secundarle con entusiasmo”. Referint-se a la circular del líder demòcrata, el comitè declarà que constituïa una evident prova de la seva inalterable posició, encaminada a la conquesta de l’opinió pública, al restabliment de tots els drets, al respecte de tots els interessos legítims i a ser “la más sólida garantía de libertad y orden” en un país sacsejat tant per “los excesos e imprudencias de los elementos a nosotros más afines” com per “las resistencias y los enconos de los elementos más reaccionarios”. Per aquesta causa, “no aceptaremos nunca amalgamas de elementos antitéticos”, ni “sacrificaremos a un triunfo pasajero y equívoco la suerte de la democracia, condenándola a los azarosos riesgos de la imprevisión y la incertidumbre”⁶⁰¹. Madrenas, infatigable, aprofità el comunicat en què la *Gaceta* havia fet pública la composició de la redacció per llançar acusacions de mala administració com a causa de la desaparició de la *Gaceta de Barcelona*, refregant-li a Roca l’actuació de la policia “aldecoísta” en favor de Soler i Pla en el conflicte sobre la propietat del periòdic, qualificant als seus redactors d’ “idólatras castelaristas” i acusant-los d’aspirar a obtenir càrrecs com a recompensa als seus serveis, “atropellando la opinión del gran partido

⁶⁰⁰ J. Vilches, “Emilio Castelar...”, op. cit., pàg. 174.

⁶⁰¹ Comunicat del Comitè a *Gaceta de Cataluña* 8-8-1878, ed. matí.

democrático”. *La Estafeta* minimitzà també el suport de què gaudia Castelar a la capital del Principat, reduint a la mínima expressió el contingent possibilista de Barcelona: “el *eminente* hombre de estado no se halla solo en su nueva elucubración; sino que en ella le acompañan la redacción de la *Gaceta de Cataluña*; un *soi disant* comité electoral del partido democrático, formado en parte por los redactores de la *Gaceta de Cataluña*”, a més d’insistir, com havia fet en altres números, en la pèrdua de subscriptors del periòdic de Roca, del qual havia dit que “ve formarse el vacío a su alrededor”

Després d’aquest allau de crítiques i acusacions des de *La Correspondencia* i *La Estafeta* i des dels diaris unionistes madrilenys, Roca es va considerar forçat a replicar i ho va fer amb diversos articles a *La Campana* i la *Gaceta*. Aquests escrits l’obligaren a efectuar una clarificació ideològica respecte de la classe de republicanisme que propugnava, i a posar de manifest la coherència de la línia política que havia seguit des de 1868. En un primer article publicat a la *Gaceta* va rebutjar les acusacions d’ambició i apostasia. No amagà que els demòcrata-possibilistes desitjaven el triomf de les seves idees, que “nuestros principios sean timón y lastre de la nave del Estado”. Però declarà que no tenien cap pressa per assolir aquest objectiu: “la nostalgia del poder no nos quita la serenidad de juicio”. A diferència de la majoria de partits polítics espanyols, ells preferien “echar profundas raíces en la opinión pública” per poder governar “tranquilamente y con general aplauso” quan arribés el moment. Per a Roca, la unió dels partits era important, però ho era molt més “la unidad de doctrinas”. Girant contra els defensors de la unió democràtica els seus arguments, comparà la coalició que propugnaven amb aquella que havia permès que Cánovas es fes amb el poder, sense programa, amb creixent insatisfacció dels diversos components de l’amalgama, amb una “incesante vigilancia para mantener la ponderación de fuerzas”, i afleblint-se dia a dia. “La situación creada y representada por el Sr. Cánovas –proseguia Roca– pierde en vigor propio y en el concepto ageno porque su procedimiento para obtener el mando fué el mismo que hoy defienden los amigos de la unión democrática: la unión de fuerzas para llegar”. Però la unió ocasional sense unitat de principis, si bé podia servir per assolir el poder, no podria mantenir-se després. Ho havia palesat de manera ben clara la coalició revolucionària: unionistes, progressistes i demòcrates “pudieron vencer, pero su triunfo había de ser la intranquilidad propia i la derrota del país” al no haver alçat “sobre la base de la opinión pública” un sòlid corpus de “doctrina política”. Per això els possibilistes havien exposat reiterades vegades que la seva primera ambició era “aumentar el número de los partidarios de la democracia”, la conquesta de l’opinió

pública. I aquesta tasca propagandística, afirmava el periodista terrassenc, estava donant fruits, ja que feia més que captar simpatitzants, “fusiona voluntades en una aspiración común”. Era l’èxit que assolien els seguidors de la política de Castelar allò que provocava els atacs dels unionistes, que, “por despecho”, els acusaven d’ambiciosos “porque tranquilamente marchamos a ser poder de veras, mientras ellos procuran ser poder a toda prisa y de cualquier modo”. Només així es podia entendre que els qualificuessin d’apòstates, sense considerar que la pròpia unió que defensaven implicava, de manera irrefutable, veritables renúncies ideològiques per part dels principals líders potencials de la unió democràtica:

“¿Qué principio democrático dejan abandonado los posibilistas? Aventarán, es cierto, los restos del ideal federativo destrozado por los que se llaman sus más entusiastas defensores; pero si esto es una apostasía, decidnos ¿cómo pueden llegar a un acuerdo sin caer en otras, en verdaderas apostasías, Ruiz Zorilla y Salmerón, Figuerola y Pi y Margall y otros hombres que citáis como jefes de la tan cacareada unión?”.

Roca també girà desdenyosament contra Madrenas i els seus redactors l’acusació de voler ocupar càrrecs públics com a premi als serveis efectuats des del possibilisme: “No contestaremos a esto ni diciéndoos que juzgáis por la vuestra la condición agena”. Rebutjà enèrgicament, aixó si, la minimització dels efectius castelarians realitzada pels periodistes partidaris de la unió democràtica. De fet, els preguntà, si tan escassos eren i tan minsa era la seva representativitat, quina era la raó del considerable volum d’articles en què els criticaven, per què els incomodava tant que no formessin part d’aquella coalició? La resposta, en opinió del director de la *Gaceta de Cataluña*, era clara: “Bien sabéis que los pocos sois vosotros. Lo que os falta saber –y ya lo iréis aprendiendo- es que por la senda de la precipitada ambición y del despecho sólo se va a la desconsideración política”⁶⁰².

Roca insistí en els seus arguments en un article de portada de *La Campana*, amb l’estil planer que emprava en el setmanari de López Bernagosi. Reconeixia que la qüestió de la unió de tots els demòcrates agitava al “gran partit democrátich”. Però unió volia dir “la perfecta conformitat de ideas, de principis, de propósitos, d’esperansas y fins de modo de obrar”. La simple unió de persones sense que tots els seus esforços tendissin a un mateix objectiu “no vá enlloch”, i, si eren contraris, fóra perjudicial per a la unió projectada. Emprant una d’aquelles imatges gràfiques i perfectament entenedores per als

⁶⁰² “Ambición y despecho”, article sense signatura, però molt probablement escrit per Roca, *Gaceta de Cataluña* 11-8-1878, ed. matí.

seus lectors, comparà la unió amb dos cavalls estirant d'un carruatge: si tots dos cavalls estiraven en un mateix sentit, el carruatge avançava; però si un dels animals estirava en un sentit i l'altre, en el contrari, "l'esfors de un destruirá 'l del altre". Els possibilistes volien un full de ruta perfectament definit i un objectiu ben clar, "no solzament volèm saber lo camí que hem de recorre per arribarhi, sinó determinar qu'es lo qu' hém de fer quan siguém al terme desitjat". En una altre imatge, comparà la tasca dels republicans amb enderrocar una casa per edificar-ne una de nova. Qui s'embarcava en aquesta operació havia de tenir ben clars els plànols de la casa definitiva, no fos cas que l'edifici "algun dia no l' hi flaqueji y no l' hi cayga á sobre". L'experiència de fets recents i dolorosos els imposava aquest tarannà: "Tenim exemples de lo que dihém, y demócrata escarmentat ab aygua tèbia 'n té prou". Però només els esdeveniments dels anys anteriors els havien convençut de la correcció de la línia política que seguien des del començament de la Restauració. La democràcia, precisà Roca, "proclama com á base de sa existencia y com á procediment en lo sèu desarrollo y en las sèvas manifestacions lo sufragi universal". D'aquí derivava la necessitat d'incidir en l'opinió pública, de anar guayant suports a totes les classes de la societat, tant "si duhen levita" com "si duhen brusa", independentment de si "vihuen del treball mecánich, del treball de l' inteligencia ó de la fortuna". Roca entenia que la democràcia només es podria consolidar quan hagués aconseguït ser la garantia de tots els interessos legítims, és a dir, "quan agermani todas las classes; quan donga al capital la seguretat de la pau y del ordre y al treball la seguretat de la prosperitat pública, de la llibertat y de la moralitat política". Aquí, un cop més, França , "ab la sèva sensatés, ab la sèva cordura, ab la sèva paciència, ab la sèva constància", constituïa l'exemple que havia d'inspirar la política dels possibilistes. Però si era imprescindible convèncer mitjançant la propaganda nous sectors de la societat, si "es indispensable que l' opinió 'ns aclami", quina confiança havien de merèixer els integrants de les diverses agrupacions democràtiques quan una part d'ells omplia d'insults i tractava d'excloure dels seus rengles "á un home tant eminent, tant probat, tan demócrata de tota la vida" com Castelar, únicament perquè assenyalava els seus errors y es negava a seguir-los? "Si aixís procediu ab los grans homes ¿qué faréu ab los altres? –preguntà Roca als promotors de la unió democràtica– ¿com reberéu als que vingan de nou? ¿Voleu ser sempre 'ls mateixos ó ménos dels qu' érau?". D'aquesta manera no s'aconseguiria mai la tan proclamada unió. Lluny d'enfortir la democràcia, era la millor forma de fer el joc a Cánovas: "Si D. Anton Cánovas del Castillo

necessités un ajuda en contra de la democràcia, no la trobaria millor ni més eficaç, ni més considerable”⁶⁰³.

Roca precisà encara més el seu pensament en un article publicat a la *Gaceta* el mateix dia que sortia *La Campana* amb l’escrit a què ens acabem de referir. En primer lloc, va voler deixar clar que els possibilistes no eren hostatges del personalisme, malgrat la seva forta identificació amb la línia política de Castelar. Quan arribava l’hora de portar les idees a la pràctica, no es podia prescindir dels homes que les representaven, que les codificaven, de manera que aquells a qui esqueia desenvolupar-les “entran por tanto en su triunfo como la bondad de las ideas mismas”. Tornant a incidir després en la trajectòria que calia seguir per fer triomfar la democràcia, Roca afirmà que no era suficient proclamar els principis de la Constitució de 1869 desenvolupats en les corresponents lleis orgàniques, sinó que era necessari, a més, “señalar clara y distintamente el criterio y hasta el temperamento con que aquellos principios y aquellas leyes deben ser aplicados”. Calia “unir a la doctrina los procedimientos, y la garantía de que será practicada para que nadie, absolutamente nadie, se llame a engaño”, era necessari “resolver todas las dudas para lo porvenir”, assenyalar clarament els propòsits i els mitjans de què es disposava per dur-los a terme. “Necesitamos –va escriure Roca– un campo franco y las fuerzas expeditas”, però aquest escenari desitjat quedaria arruïnada si, en clara al·lusió a la unió democràtica, “adelantásemos a tientas y ligados por ciertos compromisos embarazosos e incompatibles con la voluntad serena y deliberada, que ha de ser en adelante la norma de nuestros actos”.

Roca passava després a resseguir la constant lluita que des del començament de la Revolució s’havia vist obligat a mantenir el sector del qual eren continuació els possibilistes amb els “elementos perturbadores que fueron la causa principal del común descrédito”. Llavors “luchábamos para evitar que la intransigencia ruda, insensata, se enseñorease del gran partido democrático”, maldaven per imprimir al partit “una marcha regular, comedida, gubernamental”. El temor a fraccionar les forces pròpies davant de l’adversari monàrquic, però, els forçà a acceptar compromisos amb les “fracciones levantiscas”, a ser flexibles amb “personas incapaces de comprender nunca que la fuerza principal de los partidos estriba en la perfecta conformidad de sus propósitos con las necesidades de la opinión pública”. Aquest capteniment els havia alienat el suport de molts grups socials, ja que “Nadie nos perdonaba el haber mantenido inteligencias con los elementos perturbadores, anárquicos”. I quan, per sortir de “los lodazales en que nos

⁶⁰³ “P. K.”, “La nostra cédula”, *La Campana de Gràcia* 15-8-1878.

habían metido”, s’havien vist obligats a “gastar nuestras fuerzas combatiéndonos”, les havien esgotat estèrilment sense poder emprar-les en favor del país, de manera que “nuestras invocaciones al espíritu público (...) se estrellaron en la general indiferencia”. Per aquests motius, l’onze de febrer “no alumbró el nacimiento de las instituciones democráticas, sinó el alumbramiento de un feto informe”, i “cuatro soldados y un cabo bastaron para desalojar (...) el templo de la representación nacional, teatro de tanta impotencia y tanto nepotismo”. Havien pagat un preu molt elevat per haver cregut que era possible “la unión de tan distintos temperamentos, dentro de un credo común”. En diferents ocasions havien apel·lat a la necessitat d’unió, que les circumstàncies havien forçat a acceptar als mateixos intransigents, però aquella inestable concòrdia fou sempre destruïda per aquells elements a la menor oportunitat. Il·lustrant els moments en què s’havien esdevingut aquestes reunificacions i ruptures, Roca passà comptes endarrerits amb els intransigents barcelonins. La Declaració de la Premsa madrilenya de 1870 havia impulsat la reconciliació entre els transigents i els seus adversaris, però poc temps després, “aun aceptando nosotros las fórmulas más radicales de la democracia”, els intransigents “perturbaban nuestro campo, sin causa ni motivo justificado”. Els membres de la fracció del PRDF a la qual pertanyia Roca havien defensat la participació en els eleccions, però gairebé en totes les ocasions van veure com, a més de lluitar contra les candidatures monàrquiques, havien de fer front a la divisió dintre del camp republicà quan, a la candidatura acordada per les corporacions directives del partit mitjançant avantvotacions “libremente practicadas”, s’hi oposava la dels “grupos disidentes”. Ells s’havien cenyit a les instruccions del Directori federal, que encoratjaven la lluita legal, perquè “considerábamos que ella debía conducirnos directamente al triunfo de nuestra causa”, mentre els intransigents es llançaven a “ridículas conspiraciones” i “diariamente ponían en peligro el fruto de nuestros esfuerzos”. No els importava que els transigents obtinguessin la victòria en les eleccions per renovar els comitès, ells erigien noves corporacions (les juntes dels districtes) que qüestionaven la tasca dels òrgans directius legítimament elegits i “sembraban por do quiera los gérmenes de la disolución y de la impotencia”. Partidaris únicament del “motín” i “la perturbación constante”, es valien de la calúmia, de la difamació, per desacreditar les principals personalitats del partit. “Del mismo modo que hoy combaten a Castelar, combatían así mismo a Figueras y a Pi y Margall” quan no esperaven que ni Figueras ni Pi, “por debilidad o por frialdad de carácter”, cedissin a les seves exigències, com va passar després, el 1873, en lloc de “poner coto resueltamente a su

extravíos”, afirmà Roca, repetint arguments que ja havia desenvolupat a bastament a *La Independencia*. Aquest capteniment no s’havia alterat quan els federals ocuparen el poder, portant “la anarquía al campo democrático”. Així, i Roca evocà aquí esdeveniments en els quals havia tingut una participació notable, després del viatge de Figueras a Barcelona el març de 1873, quan, reunit amb transigents i intrasigents, havia aconseguit que els darrers acceptessin les decisions de les imminents Corts constituents i renunciessin a tota “intentona revolucionaria”, un cop el president del Poder Executiu va haver marxat, no trigaren a encetar “aque! período fatal en que bastaba que un grupo de ciudadanos particulares se constituyese en las Casas Consistoriales y se proclamase comité de *salud pública*, para poner en evidencia hasta qué punto podíamos fiarnos de la fé púnica de ciertas recientes promesas”.

Per tot aquest reguitzell de raons, els possibilistes no només no lamentaven, sinó que es felicitaven de la separació que s’havia produït entre els demòcrates (un cop més, cal recordar els rigors del decret d’imprensa per entendre que la *Gaceta* no emprí mai la paraula republicans). “Si algo temíamos, si algo nos daba recelos, es que ciertos hombres y ciertos grupos llegasen a cobijarse con restricciones mentales bajo la enseña de la democracia gubernamental”, va escriure Roca, quedant així alliberats del temor d’haver d’arribar a compromisos amb aquests grups que, de la mateixa manera que en el Sexenni, “produjesen nuestra ruína”. La unió democràtica impulsada per periòdics com *El Pueblo Español* des de Madrid o *La Correspondencia de Barcelona* des de Catalunya havia clarificat decisivament el panorama. Els seus partidaris havien presentat “demanda de divorcio”, i els castelarins “lo aceptamos más que gustosos, resueltos a que la separación sea eterna”. En aquesta separació, ells es quedaven amb “la propiedad sólida de los principios, la fijeza de los procedimientos, la satisfacción que produce la paz doméstica”. La incansable tasca propagandística que havien de desenvolupar tindria recompensa “si hemos logrado que una palabra, una sola palabra, que era hasta aquí oída con cierto recelo, la acepta generosamente la sociedad española sin distinción de clases, y la proclama como el centro común de las aspiraciones públicas”⁶⁰⁴.

Si Roca emprà el símil de la demanda de divorci per caracteritzar la posició dels partidaris de la unió democràtica, un dels més persistents partidaris d’aquest moviment, Leopoldo Alas García-Ureña, des de *La Unión* (ex-*Solfeo*), qualificà de “cisma” la separació dels possibilistes de la resta de demòcrates. El setembre de 1878, Alas, més

⁶⁰⁴ “El divorcio”, article sense signatura, però molt probablement escrit per Roca, *Gaceta de Cataluña* 15-8-1878.

conegut avui com a “Clarín”, publicà en aquell periòdic uns articles amb el títol genèric de “Los demócratas sin democracia”. Pretenia demostrar que Castelar i els seus seguidors havien desertat, de fet, del camp democràtic en acceptar el restringit terreny de joc polític imposat per Cánovas i en negar-se a qualsevol intel·ligència amb els seus antics correligionaris. Per “Clarín”, encara que per raons oposades a aquelles que Roca havia exposat, la divisió era també un fet positiu: clarificava els rengles republicans que es desprenien així d’un grup que representava un vertader llast. “Supongamos –escrivia Alas– que se demuestra que esa escisión es un bien, por cuanto si nos quita la fuerza de poderosos elementos, nos deja la fuerza de los principios incólumes y el apoyo y la simpatía de las clases populares, que se había hecho incompatible con aquellos poderosos elementos”, llavors quedaria palès que la unió que defensava, més que en aplegar partidaris, consistia en “juntar con lazo firme los que son realmente afines”. El futur autor de “La Regenta” afirmà que la divisió no s’havia produït per divergències purament formals relatives a estratègia, sinó a causa d’un veritable canvi d’idees polítiques per part dels castelarins. Les diferències, segons ell, havien començat quan el partit “demòcrata” havia hagut de decidir si reprenia la “vida orgánica”, és a dir, l’activitat pública. La majoria havia donat una resposta afirmativa, considerant que “era mejor ser que no ser”, però la discussió que s’havia originat havia estat l’ocasió del trencament, cosa que ja deixava clar que les causes eren molt més profundes, de manera que els partidaris de la unió havien començat a preguntar-se si “lo que hemos perdido era realmente nuestro o sólo un cuerpo extraño, que debemos considerar como separado para bien de nuestra salud”.

Els possibilistes, per justificar la seva separació, havien recorregut a arguments que amagaven les autèntiques causes de fons. Afirmaven que, decidits a conservar la llibertat, no podien unir-se a aquells que constantment la posaven en perill “con su impaciencia y intransigente espíritu”; ells volien la democràcia per portar-la a la pràctica, al poder, i per això rebutjaven de pla la col·laboració amb “los alborotadores de oficio, de los eternos anarquistas, de... los cantonales y federales”. En el seu afany de voler la democràcia per procediments conservadors, si els abandonen les “*masas turbulentas*, los federales”, confiaven en canvi en el suport de les “*clases directoras*, de las clases pudientes” i, enlloc del poble de què es reclamen la resta de republicans, volien tenir amb ells “al ejército disciplinado, que también es pueblo y multitud”. “Clarín” acusà als possibilistes de ser “injustos” i “il·lògics”, perquè el partit “demòcrata”, és a dir, el republicà federal, mai no va ser el responsable dels aldarulls i

dels excessos a què es lliurà una part del poble: “¿es esta razón para atribuirlos a un partido en cuyos principios y reglas de conducta no entran el desorden y la anarquía?, ¿a un partido que condena, cuando existe una legalidad real y suficiente, los procedimientos de fuerza y la insubordinación?”. La divergència real entre “el partido democrático español ortodoxo y los novísimos cismáticos de la democracia” residia en què els possibilistes optaven per “abandonar al pueblo, renegar de su auxilio”. Alas admetia que el poble es lliurà a l’anarquia i als excessos, però “la democracia, –preguntà retòricament– ¿puede divorciarse del pueblo *haga el pueblo lo que haga?*” Si els errors del poble eren motiu suficient per “hacernos tomar miedo al pueblo mismo y temer todos sus movimientos y la libre acción de sus facultades”, llavors “reneguemos de la política popular, hagámonos *conservadores* propiamente tales, y no pretendamos continuar siendo demócratas sin democracia”.

I és que uns i altres entenien el significat de la democràcia de forma ben diferent, afirmà el redactor de *La Unión*. A aquella alçada de l’evolució política, la desigualtat entre les classes seguia essent ben punyent, i “es el cuarto estado todavía el que no reúne las condiciones jurídicas indispensables para hallarse al nivel de las otras clases”. Per això “es hoy la democracia, en cierto modo, la causa del pueblo”. Però els casteljarins no ho entenien així: “los cismáticos de ahora no son de esta tendencia, no es un excesivo cariño al pueblo lo que les ciega; aferrados a la idea de una democracia abstracta, olvidan (...) que en cada momento hay un ideal de conducta”. Mentre les classes populars no assolissin la plena igualtat, el partit democràtic tenia com a “deber ineludible” esmerçar els seus esforços en l’emancipació “real y eficaz” del poble. “No es hoy verdadero demócrata –proseguia “Clarín” – el que olvida que debe trabajar por intereses reales, personales de una parte de la humanidad y no por abstracciones incoercibles: la democracia, ya lo decíamos, no puede abandonar al pueblo haga lo que haga”. Si el poble cometia errors, el partit democràtic tenia l’obligació, “tan importante como la de reivindicar sus derechos”, de corregir-lo, d’instruir-lo, però mai havia de “renegar de su auxilio, de su causa, de su inspiración”. I precisament era això el que feien, segons aquest partidari de la unió democràtica, els possibilistes, els “demócratas que se quedan sin democracia”, als quals acusava de no tenir “amor verdadero a los pobres, a los humillados”.

Els partidaris de Castelar proclamaven, en opinió de l’autor de l’article, el lema de “*todo para el pueblo, nada por el pueblo*”, és a dir, pretenien treballar per la causa del poble, però sense comptar en absolut amb el seu concurs; el poble no sabia salvar-se per

ell mateix, deien els possibilistes, i ells s'autoproclamaven llurs salvadors. Però no renoneixien cap capacitat política en les classes subalternes: “Este parece ser el último baluarte de los demócratas cismáticos de España; reniegan de la facultad política de las *masas* y quieren hacer su felicidad, sin que ellas tengan más que esperar el santo advenimiento”. Alas anava encara més lluny en el seu afany de demostrar que els castelarins sentien menyspreu pel poble. “Aunque nuestros demócratas separatistas no se atreven a hablar en público de esta manera –va escriure–, la consecuencia de su conducta y de sus argumentos no es otra; nosotros, además, hemos hablado con muchos de ellos y sin secreto nos han dicho que... en fin, nos han expuesto la teoría bizantina de las *clases directoras*”. El grup possibilista, doncs, que “reniega de la unión con el pueblo por un revés pasajero”, errava completament en el seu capteniment i queia en l'absurd en cercar “la salvación de las ideas democráticas en medios e instrumentos hechos para su destrucción y aniquilamiento”⁶⁰⁵.

L'article de “Clarín” va provocar la resposta immediata de la *Gaceta de Cataluña*, en forma d'un llarg article escrit pel corresponsal de Madrid del periòdic que dirigia Roca. (No hem aconseguit identificar la identitat d'aquest corresponsal, que signava amb la sola inicial “P.”). Invertint els termes de la polèmica política entaulada entre els possibilistes per un cantó i els partidaris de la unió democràtica per l'altre, afirmà que tot el volum d'articles de diaris com *El Pueblo Español* i *El Solfeo/La Unión* tenia com a objectiu no l'aplec dels demòcrates, sinó l'atac frontal contra els castelarins, la seva política i “las ideas fundamentales que profesamos respecto al orden político y social”. En opinió del corresponsal de la *Gaceta*, molts d'aquells escrits no feien més que reincidir en “ese espíritu demagógico que nos llevó en 1873 a tan deplorables extremos”, i continuaven defensant “la política de perdición y de ruina” que havia seguit l'esquerra de l'Assemblea constituent. De fet, *El Pueblo Español* havia arribat a identificar en un dels seus articles “el pensamiento de la democracia con el del Sr. Pi y Margall”. *La Unión* s'havia manifestat en termes similars, i, a més, per boca d'Alas, havia anat encara més lluny, expulsant purament i simple els possibilistes del camp democràtic negant-los la condició de demòcrates. El periòdic possibilista barceloní es disposà, doncs, a refutar una per una totes les acusacions de què havien estat objecte els partidaris de Castelar.

L'autor de l'article començà per negar que la majoria dels “demòcrates” hagués decidit la represa de l'activitat pública després de 1875, com havia afirmat “Clarín”. Al

⁶⁰⁵ L. Alas, “Los demócratas sin democracia, *La Unión* ?-9-1878; les cursives són de l'autor.

contrari, únicament els seguidors de Castelar s'havien llançat a la lluita electoral el 1876:

“todos los demócratas a quien combate hoy *La Unión* pensaban que la democracia debía luchar en los comicios por aquel entonces, traer algunos representantes a la primera Cámara de la Restauración y hacer en ella una campaña análoga a la de los *cinco* bajo el Imperio⁶⁰⁶”.

Això hauria estat possible, prosseguia el corresponsal, si els líders demòcrates haguessin seguit l'exemple de Castelar, però “los señores Ruiz Zorrilla, Salmerón, Figueras, Pi y otros optaron torpemente a nuestro juicio por el retraimiento”, amb l'aplaudiment dels periòdics que ara clamaven per la unió democràtica. Si haguessin participat en les eleccions, a Madrid “habrían conseguido la victoria en cuatro o cinco distritos”, i potser en algun altre de la resta del territori espanyol. No havia estat, doncs, “la mayor parte” dels demòcrates qui havia volgut tornar a tenir presència política: “Quien quiso y quien no quiso que la democracia volviera a la vida? ¿Quien quiso ser? ¿Quien se decidió por el partido de no ser y de anularse?”

La causa de la separació dels possibilistes era “la incompatibilidad de principios y de conducta que existe entre nosotros, demócratas conservadores, demócratas gubernamentales, demócratas posibilistas en España, demócratas oportunistas en Francia y la antigua intransigencia, el antiguo federalismo y el antiguo socialismo”. El motiu real havia estat “la firme voluntad que en nosotros existe de no contribuir a que el federalismo y el socialismo pongan de nuevo en tela de juicio la vida y la integridad de la patria”. Alas havia pretès demostrar que aquells que abandonaven el partit democràtic no eren realment demòcrates. Havia precisat que entre els partidaris de la unió democràtica hi havia també “demócratas conservadores de orden” i que “en rigor, toda democracia real es de orden”. El corresponsal de la *Gaceta* va admetre la presència en els rengles unionistes de demòcrates conservadors, però “alucinados” per l'esperança que aquella estratègia fos capaç de retornar a curt termini les llibertats i drets perduts. Lluny de la pretensió de “Clarín”, els demòcrates antiunionistes eren partidaris de la

⁶⁰⁶ El “grup dels cinc” es constituí el 1859 al si del Cos Legislatiu del Segon Imperi francès després que les eleccions de 1857 i 1858 comportessin l'elecció d'Alfred-Louis Darimon, Émile Ollivier, Jacques Louis Hénon, Ernest Picard i Jules Favre. Representaven la fracció de l'oposició republicana disposada a entrar a les institucions parlamentàries del Segon Imperi, en contra de la posició de molts dels veterans de 1848. Des de 1859 fins a 1863 constituïren l'oposició principal a l'Imperi autoritari, exigint la supressió de la llei de seguretat general i les candidatures oficials, reclamant el restabliment de la llibertat de premsa i el màxim de garanties per a la llibertat individual. El grup dels cinc s'erigí en el representant de la consciència pública de la nació i es vantà d'haver contribuït a facilitar l'evolució liberal del règim. (“Dictionnaire du Second Empire”, dir. per Jean Tulard, Fayard, 1995, pàgs. 297-298).

democràcia “en toda su pureza”, i no hi havia res en el contingut dels articles publicats a *La Unión* que desautoritzés aquesta declaració.

Un dels principals arguments exposats per Alas per concloure que els possibilistes no eren partidaris de la democràcia era que volien divorciar-se del poble, negant-li facultats polítiques alhora que proclamaven actuar en el seu favor, mentre defensaven l'existència de classes directives a la societat. “No sabemos –va escriure l'autor de l'article– si habrá algún demócrata de quien pueda decirse lo que el Sr. Alas supone. En cuanto a los amigos del Sr. Castelar, en cuanto a nosotros, demócratas conservadores, nada de esto es cierto”. Per als possibilistes, el poble “es el conjunto de todos los ciudadanos cualesquiera que sea su cultura, circunstancias y posición social”. Volien actuar “de acuerdo con el pueblo”, l'opinió del qual havia de ser “àrbitra y soberana”. Precisament per això, per permetre que la veu del poble es pogués expressar lliurement, es proposaven garantir l'exercici de totes les llibertats, i, en la base de totes, el sufragi universal. No era el lema del possibilisme aquell “todo para el pueblo, nada por el pueblo” que havia conjeurat “Clarín”, sinó “*todo para el pueblo y todo por el pueblo*”, un govern “dirigido por el país mismo, por la opinión, por la mayoría de los ciudadanos”. No menystenien de cap manera la facultat política de les classes populars, ans al contrari: “queremos su consagración en la ley y en la práctica del gobierno, porque queremos que esta se ajuste al voto de la opinión y aquella sea obra del sufragio universal”. Lluny d'esperar de les masses populars “el santo advenimiento”, les animaven a participar en la vida política: “pedimos a todos los ciudadanos que participen activamente en la vida pública, que se asocien y se agrupen, que acudan a los comicios y voten, que protesten de las ilegalidades que se cometan y utilicen todos los recursos que la ley les otorga contra los infractores de sus derechos, que agiten la opinión y procuren atraerla a nuestra política”.

Què propugnaven, en canvi, els partidaris de la unió democràtica? Amb certa malícia, el corresponsal de Madrid del periòdic de Roca prenia com a paradigma de la seva posició política un dels paràgrafs de la conclusió de “La República de 1873” de Pi i Margall, descontextualitzat, en el qual l'expresident del Poder Executiu de la República, tractant d'extreure lliçons de l'experiència de 1873, feia referència a aquells republicans que havien procurat el triomf dels seus principis per les vies legals, negant-se a usurpar les facultats de l'Assemblea Constituent, menyspreant “una dictadura que les había deparado la suerte”, finalitzant la reflexió amb aquesta sentència: “La dictadura que la Justicia no levanta del suelo, la recoge con frecuencia la tiranía”. Aquestes paraules

foren excusa suficient perquè l'autor de l'escrit desqualifiqués com a demòcrata el mateix Pi, regirant alhora contra Alas els seus propis arguments:

“Hasta ahora si el señor Alas quiere ser imparcial y lógico no podrá contar bajo el punto de vista de su artículo más que un sólo *demócrata sin democracia* el señor Pi y Margall porque el señor Pi y Margall quiere hacer la felicidad de las masas dictatorialmente, sin que ellas tengan más que esperar el santo advenimiento; porque el señor Pi desdeña el concurso de la nación, reniega de la facultad política de los electores y se lamenta de haber obedecido escrupulosamente a la Asamblea que le nombró, que era una Asamblea elegida por sufragio universal”.

En referència a les “clases directivas”, el col·laborador de la *Gaceta* afirmà que els possibilistes no havien defensat mai la necessitat de la seva existència, però consideraven que en tota societat hi havia “elementos que dirigen la masa común”, homes “de superior inteligencia”, i que aquells que disposaven de “fortuna más cuantiosa” tenien una influència més gran en els negocis i en les decisions de la vida pública que “un ciudadano modesto y desconocido” que únicament portava a les urnes el seu vot. Aquells “elocuentes directores” no havien d'exercir “más actividad que otros”, però podien i havien de tenir “más influencia”. Reproduint una citació de H. Spencer que Alas havia inclòs en un dels seus articles, el corresponal de la *Gaceta de Cataluña* es mostrava completament d'acord amb la idea que no hi havia d'haver cap individu o classe que exercís més autoritat que les altres, però aquest principi no entrava en contradicció amb les diferències socials que existien entre “un modesto obrero” que exercia el seu dret al vot i “el orador elocuente” que arrossegava les masses i “decide la suerte de un país”. Els possibilistes no demanaven de cap manera privilegis per als més rics i per als més intel·ligents, però reconeixien que “Hay realidad y legitimidad en esta *dirección*”⁶⁰⁷.

Després d'aclarir aquest darrer aspecte, l'autor de l'article considerà refutats els arguments amb què “Clarín” havia acusat els possibilistes de ser demòcrates sense democràcia, convidant-lo a fornir-ne de nous “si tiene algún otro que exponer”. L'escriptor va recollir el guant i publicà a *La Unión* la seva resposta a l'article del periòdic de Roca. El mal fonamentat atac contra Pi i Margall li va servir per iniciar l'escrit referint-se a l' “imprescindible prefacio de todo artículo posibilista”, les acusacions gratuïtes contra el polític federal. Sense compartir les idees de Pi, Alas rebutjà aquestes acusacions “porque creemos de nuestro deber mirar por los fueros de la verdad y defender a un distinguido demócrata contra ataques inverosímiles”. A

l'Espanya de 1878, negar-se a condemnar el federalisme com a força dissolvent de la unitat nacional era “pedir a voz en cuello el aniquilamiento total”. Però per palesar que no era aquesta la pretensió dels federals “de buena ley”, era suficient que molts possibilistes fessin memòria de l'època gens llunyana en què ells també demanaven la instauració de la federació. I si ells no desitjaven llavors la desintegració d'Espanya, tampoc no la volien Pi i els seus seguidors: “¿por qué han de querer ahora lo que no querían antes, concluir con la nación?”

El corresponal de la *Gaceta de Cataluña* havia afirmat que foren els possibilistes els que havien volgut la reorganització del “partit democràtic”, i que la causa de no haber-se efectuat havia estat precisament l'oposició dels flamants unionistes de 1878. “Clarín”, però, els hi va retreure que limitessin la reorganització del partit únicament al “punto concreto y secundario” de la participació electoral. Castelar i els seus partidaris, tal com havia escrit la *Gaceta*, havien tractat de fer una tasca similar a la dels cinc sota l'Imperi de Napoleó III, i l'escriptor afincat a Oviedo reconeixia que “efectivamente, el Sr. Castelar hizo esa campaña, que fué brillante por muchos conceptos”, però tot plegat quedava molt lluny de “lo que nosotros entendemos por reorganización del partido democrático”. No era la qüestió de les eleccions sinó la unitat de totes les forces democràtiques “la condición esencial para reorganizar nuestra existencia política”, sense la qual no es podia esperar “nada fecundo”, i a aquesta unitat “se opusieron no los señores Pi, Salmerón, Ruiz Zorrilla, etc., etc., sino los possibilistas”. Ells proclamaven que el retraïment era la inanitat política, el “no ser”, però, per demostrar la falsedat de l'argument, Alas retreia el cas de progressistes i demòcrates abans de la Revolució de 1868, el retraïment dels quals seria, segons el criteri dels castelarins, la pròpia anul·lació enlloc de l'avantcambra del canvi polític. A més, si es mesurava la vida dels partits per les cèdules electorals, afegia, un personatge com Romero Robledo podria deduir que “la democracia no tiene más vida que la que S. E. le convenga concederla”.

La causa de l'escissió, havia proclamat l'autor de l'article del periòdic dirigit per Roca, era la incompatibilitat absoluta entre els demòcrates d'ordre i els federalistes i socialistes. Els possibilistes reconeixien, doncs, que hi havia hagut escissió, ruptura, i “Clarín” assenyalà que només es podia desfer allò que una vegada havia estat unit. I el que el sorprenia no era la separació dels castelarins, sinó que el trencament no s'hagués produït molt abans: “¿por qué se unieron a ellos, si tan malos eran? ¿O será que no se

⁶⁰⁷ “P.” (corresponal de Madrid), “Los demócratas y la democracia . I”, *Gaceta de Cataluña* 22-9-1878, ed. matí (les cursives són de l'original).

unieron, sinó que nacieron a la vida política todos juntos, y tan federales eran unos como otros?” Si ja existien les diferències que havien conduït a la ruptura però malgrat aquesta realitat s’havien unit a ells, molt probablement ho havien fet per combatre l’enemic comú. I, si aquest enemic comú continuava existint, per què no havien d’estar units en aquells moments? Aquesta necessitat de concentrar les forces democràtiques havia estat entesa per aquells demòcrates d’ordre que el mateix corresponsal de la *Gaceta* havia identificat entre els unionistes, cosa que demostrava de manera inequívoca, argumentava “Clarín”, que la veritable causa de la separació dels possibilistes, demòcrates d’ordre, no era la impossibilitat d’unir-se republicans conservadors i federales. El propi Alas es presentava com a exemple de demòcrata conservador i, alhora, fermament partidari de “la unión y la reorganización de la democracia”.

Els possibilistes declaraven que no volien contribuir al triomf del federalisme y del socialisme. Però la unió democràtica no tenia com a conseqüència ineludible aquest resultat. “Unirse a todos los liberales para poner al país en condición de decidir por sí mismo de su destino, conociendo y expresando su voluntad, ¿es contribuir al triunfo de los federales?”, preguntà retòricament “Clarín”. Estirant del fil, afirmà que, amb el criteri del col·laborador de la *Gaceta de Cataluña*, “se autoriza a los reaccionarios a decir: nosotros no queremos abrir las válvulas de la oposición, dejar libre la prensa, la cátedra, la plaza pública, el comicio, porque esto traería la libertad y... podríamos contribuir al triunfo del federalismo y del socialismo”. Segons ell, elements més conservadors que els possibilistes i adversaris convençuts de la federació havien entrat a formar part de la unió democràtica sense els prejudicis que els castelarins exhibien. I és que, va escriure Alas, “O no se cree en la eficacia de la libertad y se teme su reinado, o no se quiere la libertad para lograr el bien del país”.

La identificació que el corresponsal de Madrid de la *Gaceta* havia fet entre els possibilistes espanyols i els oportunistes francesos fou rebutjada frontalment per “Clarín”. A França, els veritables possibilistes havien estat els conservadors, que es reconciliaren amb la República i amb els elements avançats “para una obra común”. A Espanya, el possibilisme significava “debilidad, transigencia perniciosa con elementos reaccionarios y odio y repulsión respecto de los elementos avanzados”. I si a França els demòcrates radicals havien transigit amb els conservadors, també estaven disposats a fer-ho els federales a Espanya, afirmà Alas, que demanaven el mateix que la resta d’integrants de la unió democràtica: “*federales y socialistas* no quieren más ahora que la

libertad que podrán conquistar entre todos los demócratas, que no conquistarán los posibilistas solos, como no sea mermada y sin sus esenciales condiciones”.

Els possibilistes assimilaven maliciosament els federals amb els cantonalistes, però, no contents amb aquesta identificació, anaven encara més lluny, criminalitzant de forma indiscriminada bona part de la ciutadania:

“¿Se atreverá a decir el posibilismo que *todo el pueblo de las grandes ciudades* a que alude el Sr. P., es criminal, indigno de ser admitido en la gran obra de recobrar nuestras libertades? Si tal entiende, como parece desprenderse de esos artículos, repetimos que el posibilismo se compone de demócratas sin democracia”.

Però, a més, l'article de la *Gaceta* havia afirmat que el poble estava constituït per totes les classes socials, cosa que aprofità “Clarín” per aportar una nova prova en la seva acusació als castelarins:

“nosotros negamos la cualidad de demócrata –y esto es lo que nos comprometemos a probar– al que no distinga realmente, en los tiempo que alcanzamos, la desigualdad de condiciones en que viven las clases, al que no reconozca un *pueblo* por antonomasia, que necesita ponerse en circunstancias efectivas de derecho legal y justo”.

Els possibilistes, i Castelar en particular, havien abandonat aquest poble. El partit democràtic governamental, deduïa el redactor de *La Unión*, no era més que una mena de “partido constitucional, que cogerá el turno pacífico o no lo cogerá, que tendrá *pueblo* cuando mande”. L'únic que reivindicaven els possibilistes era el sufragi universal. Però en les condicions vigents sota el canovisme, era una reclamació buida de contingut:

“¡El sufragio universal! ¡Qué gran cosa cuando es verdad! ¡Qué sarcasmo, qué sacrilegio cuando es mentira! No consiste todo en el sufragio universal, sino en quien lo dé. Si el Sr. Cánovas nos dice: Ea, desde ahora rige la Constitución del 69, ¿nos daremos por satisfechos?”

Castelar i els seus seguidors, doncs, no havien extret les lliçons adequades de les experiències del passat, no proposaven més que “vivir eternamente de frases hechas, de formularios (aún malos como tales), de garantías de papel pintado”. El possibilisme rebutjava la vertadera democràcia, la “de *carne y hueso*”, la democràcia que “no reniega de sus hijos, no condena por masas a pueblos que constituyen el nervio de la fuerza popular, fuerza que (...) es la que da el tono y la seriedad a toda esta lucha de ideas, que si no sería lucha de banderías o pugilato académico”. Admetent fins i tot que els possibilistes, tal com ells proclamaven, no haguessin renegat del poble, què passava amb aquest poble que abans confiava en Castelar, aquest poble “que no es un *rico hacendado con toda esa influencia natural*” de què havia fet esment l'autor de l'article

del periòdic de Roca? Per “Clarín” era clar que aquest poble renegava dels possibilistes, i convidava al cap possibilista a constatar-ho sobre el terreny:

“Una prueba: recorra el señor Castelar, como en otros tiempos, las grandes poblaciones de España; pronuncie en la plaza pública su famoso discurso demo... No, más vale que no haga esa prueba, sería terrible para su corazón, que al fin nació con el amor del pueblo”⁶⁰⁸.

La unió de tots els republicans entorn d'un programa comú i una estratègia política compartida no era possible el 1878, com no ho havia estat en els mesos de la Primera República ni, de fet, en cap moment en el decurs del Sexenni. Ja llavors, però, començava a existir una iconografia comuna a gairebé tots ells, configurada al voltant d'uns símbols i d'uns personatges. A més, en uns moments en què llur presència pública només podia fer-se palesa a través de les estretíssimes escletxes que escapaven al ferri control canovista, la desaparició d'una personalitat destacada del camp democràtic oferia una oportunitat d'unir en el seu homenatge les diverses fraccions republicanes.

Una d'aquestes ocasions la forní la mort de Nicolás Mª Rivero el desembre de 1878. Malgrat haver-se separat dels republicans ben poc després del triomf de la Revolució de Setembre, i d'haver estat blanc de duríssims atacs per part dels seus antics correligionaris, el seu traspàs va aplegar els republicans de Barcelona en un acte unitari. Van decidir fer arribar una carta de condol, acompanyada d'una “magnífica corona”, a la seva família, i Antoni Feliu i Codina fou l'encarregat de dur-la a Madrid i fer-ne el solemne lliurament. Malgrat la prohibició governativa, el vespre del 22 de desembre una nombrosa comitiva es desplaçà a l'estació de Martorell per acomiadar Feliu, convertint l'acte en una manifestació obertament republicana. La *Gaceta de Cataluña* va descriure així l'esdeveniment:

“El acto por consiguiente fué solemne y conmovedor. Había ya anochecido cuando apareció una rica carreta tirada de dos caballos en la cual se ostentaba el fúnebre obsequio colocado sobre un paño negro. Al penetrar la corona en el recinto cercado por la verja fué saludada con un ruidoso y unánime aplauso que se repitió hasta tres o cuatro veces. No hubo un solo grito: la actitud de los concurrentes fué severa y seria como el acto que se celebraba”.

El cap d'estació va permetre que una part de la comitiva pogués passar a l'andana, que d'aquesta manera es va omplir, esclatant un altre aplaudiment quan el tren inicià la seva marxa. Totes les fraccions republicanes van prendre part en aquell acte. Entre les personalitats que van estar-hi presents hi havia Villamil, Almirall, Tutau, E. Vidal i

⁶⁰⁸ L. Alas, “Réplica a la Gaceta de Cataluña”, *La Unión* 5 i 6-10-1878.

Valenciano, Vallès i Ribot, López Bernagosi, F. Sunyer i Capdevila, G. Serraclara, Sol i Ortega, B. Lostau, R. Arús, Conrat Roure, Eugenio Litrán, Roig i Minguet, Manuel de Lasarte, N. Buxó, F. Puigjaner i molts altres, entre els quals, *last but not least*, Josep Roca i Roca⁶⁰⁹.

La reacció de Roca a la mort de Rivero es va inscriure en la perspectiva revaloritzadora de figures a les quals havia combatut en el passat, com Prim o Amedeo. “Ha mort en Rivero y la democracia espanyola vesteix de dol”, proclamà a *La Campana*. Expressant el seu reconeixement a la seva tasca en favor de la democràcia, no dubtà a escriure: “Ningú olvidará may las sèvas lutas y las sèvas victorias. Mientras hi haja á Espanya un demòcrata viurá ‘l nom de ‘n Rivero”. No amagà la seva oposició anterior (no sempre respectuosa, cal dir-ho) a l’antic director de *La Discusión*, però, al capdavant, la dimensió política i ideològica del precursor s’imposava a les defallences de l’home: “D’ell nos havian separat durant la revolució de Setembre algunas diferencias, las quals no obstan perque la sèva figura qu’ es d’ aquellas que ab lo temps creixen y s’agegantán se ‘ns imposi, inspirantnos admiració y respecte”. Roca va traçar una semblança de Rivero a la primera plana de *La Campana* extraordinària del dia de Nadal, descrivint-lo com el fundador del “verdader partit democràtic”, del qual “es lo gefe natural que instrueix als reclutas, los disciplina, los llena al combat y ab ells guanya impossibles victorias: es apostol y propagandista, combatent y mártir”. Rivero, afirmà Roca, “fou gran y estigué admirable fins al any 1868”. Llavors “vá cometre una falta de lógica, ab la millor intenció, y aquesta falta de lógica vá sernos fatal, irremediable”. Però fossin quines fossin les culpes de Rivero, vistes amb la perspectiva del temps, no havien estat majors que les d’altres correligionaris, en l’ensulsiada que havia obert les portes a la Restauració, culpes que encara expiaven el republicans:

“No obrim de nou las llagas que ha cicatrisat ja l’ expiació comuna, y admirém á n’ en Rivero com á un home de un gran carácter y de un gran talent; (...) que no sigan may los recorts de certas diferencias motiu de injusticias que no caben en nosaltres (...)”⁶¹⁰.

El Catalanisme en la visió de Roca i Roca

Arran de l’agitació anticatalana generada des de certs sectors de Madrid la tardor de 1878, afegida a la feixuga càrrega que ja representava per Catalunya la legislació

⁶⁰⁹ *Gaceta de Cataluña* 23-12-1878, ed. matí.

⁶¹⁰ *La Campana de Gràcia* 15-12-1878 i “Rivero”, *ibid.* 25-12-1878.

canovista impulsada des del començament de la Restauració, i de la visceral reacció emanada des de diverses instàncies de Catalunya, Roca va ocupar-se de la relació Catalunya-Espanya en dos articles publicats a *La Campana*, en els quals precisà de quina manera entenia llavors el catalanisme.

Assenyala primer de tot que, en aquesta qüestió, “nosaltres més que ningú tenim dret a ficans’hi”, ja que cap dels periòdics que se n’havien ocupat “mastega menos que nosaltres lo que ‘n dihuen castanyola, y cap d’ ells, ab tant de parlar de catalanisme, tè lo que tenim nosaltres. Per la *Campana de Gracia* la llengua oficial es la catalana”. Més enllà o més ençà de les polèmiques suscidades, per a Roca la qüestió central era que “L’Espanya está malalta, no sols Catalunya, Espanya entera”. La crisi econòmica feia estralls a tot el territori espanyol, que comparà amb un malalt, mentre que l’infermer que havia de tenir-ne cura, el govern, se’n desentenia absolutament. L’altre aspecte important del problema era el centralisme d’un sistema polític que ofegava l’activitat de les províncies. Però el crit de “¡Guerra á Madrid!” proferit des de tots els racons d’Espanya amagava el veritable mal. El problema no consistia en la ubicació física del govern i dels seus agents, dels centres legislatius i de decisió. Era veritat, és clar, que “Madrid mana y disposa”, però el problema persistiria si tota la maquinària llavors instal·lada a Madrid es traslladava a qualsevol altre ciutat, inclosa Barcelona:

“Aixís com avuy día todas las provincias de Espanya inclus las provincias catalanas envian á Madrid á la gent aventurera, á la gent que volen viure agafats als pits del Estat, llavors l’ enviarian del mateix modo á aquestas otras capitales; y fins si fos Barcelona la preferida lo crit de <<¡guerra á Barcelona!>> ressonaria per tot Espanya; y la capital de Catalunya seria bèn digna de llástima per las rivalitats que despertaria fora de casa, y per la corrupció que dins de casa s’eva ‘s desenvoluparia com una gangrena”.

Quin havia de ser el remei per al mal que afectava Espanya, doncs? No pas la desmembració de l’estat espanyol, com propugnaven alguns. Roca rebutjava completament la separació de Catalunya per dues raons fonamentals: “no es possible destruir l’ obra dels sigles” precisament en un moment en què el corrent històric anava en un sentit absolutament contrari, com demostraven les unificacions d’Itàlia i Alemanya, però també perquè les regions d’Espanya es necessitaven mútuament, “com los miembros del cos humá, las unas provincias necessitan de las otras, y todas juntas dehuen treballar á un fí comú”. Només els carlins, vençuts per una Espanya unida, podien alimentar la secessió, per dividir l’estat espanyol i conquerir les províncies una a

una. Les vel·leïtats separatistes eren “ilusions enganyosas”: “Tallar á l’ Espanya á trossos ¿de qui pot ser idea sinó de carlins?”

La separació seria, a més, desastrosa per als catalans. La indústria de Catalunya depenia completament del mercat espanyol. Encara en fase de creixement, necessitava les barreres proteccionistes per assegurar-se aquell mercat. Si es permetia l’afluència de productes de l’estranger a la resta de províncies d’Espanya, en competència amb els fabricats a Catalunya, l’ensorrament de la indústria catalana era inevitable, amb tot un seguit de conseqüències catastròfiques:

“(…) ¿y qué será de Catalunya? ¿qué será de aquets milers de treballadors que viuen de l’ industria, y que avuy com are succeheix no més que ab una petita baixa en los arancel de Aduanas, ja senten la necessitat, la falta de feyna, la miseria?”

Una agricultura insuficient per satisfer les necessitats del país encara contribuïa a fer més inviable econòmicament una Catalunya separada d’Espanya. “No ‘ns fem ilusions –escrivia Roca–, que no estém en lo cás de comprar una petita satisfacció del orgull ab una gran miseria”.

Des d’un punt de vista polític, tampoc una Catalunya “governantse per ella tota sola” es veuria deslliurada dels mals com per art de màgia. Ben catalans eren els homes que formaven part dels ajuntaments, de les diputacions provincials, de les corporacions catalanes, i això no evitava l’abús de poder, l’ús d’influències i la corrupció. “¿No hi ha aquí –preguntà retòricament Roca– influencias, cartas de recomanació, favors, cosas misteriosas, cofis y mofis, críticas amargas, y en un espay més reduhit perque no es més gran, las mateixas corrupcions y miserias que critiquém als de Madrid?” Aquells que miraven cap al gloriós passat de la nació catalana cercant models de bon govern no s’adonaven que “aquells temps dels Concellers han passat”, que homes d’aquella mena només rarament apareixien, i “avuy difícilment viurian dintre de las ideas modernas”.

El director de *La Campana de Gràcia* propugnà una via molt diferent per acabar amb els mals que afectaven Espanya. La denúncia del centralisme de Madrid provenia de gairebé totes les regions espanyoles. Però aquest descontentament no tenia una expressió política, no es manifestava en els processos electorals. En el moment de les eleccions, les províncies “atmeten la pressió del govern, ó prescindeixen de anar á las urnas”. Per què no s’unien per enviar a les cambres parlamentàries “una majoria inmensa, ben imposada dels seus debers, bèn resolta, no á fer la guerra á Madrid, que de la guerra no ‘n surt res de bó, sino á fer la pau y la felicitat de todas las provincias”? Si la causa era l’apatia dels electors, llavors les províncies que es queixaven del centralisme

“son culpables de les sèves propies desgracias”. Si aquells que eren elegits es corrompien un cop a Madrid, llavors calia cercar persones incorruptibles.

Roca, conseqüent amb la seva visió des del possibilisme, però anticipant també argumentacions que empraria Salmerón a partir dels anys 1890, propugnava la implicació d'una ciutadania compromesa com a garantia del control polític de l'acció del govern: “Per a nosaltres l' opinió pública, es la base de la felicitat de una nació”. Davant una opinió pública feble, ensopida, el govern actuava amb total impunitat. La situació fóra completament diferent “si l' opinió pública estés desperta y vigilant”, si el clam de la ciutadania contra els excessos del poder fos general, “si de las urnas ne sortís una condemniació solemne, irresistible contra la mala política, contra la mala administració”. En la conjuntura política de 1878, Roca, bon coneixedor de les moltes dificultats que comportava la mobilització política de la població, no per aixó deixà d'advocar per una participació activa dels espanyols en la vida pública. Era ja un axioma que el govern guanyava sempre les eleccions que convocava, però aquest fet no era de cap manera una fatalitat inevitable: “No es cert; lo govern guanya todas las eleccions, quan l' opinió pública dorm y consent ciertas tropelias; més ¡viva Dèu! que quan está desperta y vol fer passar la sèva, no hi ha govern que puga resistirla”. L'exemple dels electors francesos després del 16 de maig demostrava la força que podia adquirir una decidida opinió pública.

La salvació, doncs, havia de provenir dels mateixos espanyols, assumint la seva plena condició de ciutadans, reclamant els seus drets polítics per assolir una democràcia plena:

“Per xó nosaltres que tot ho esperém de l' opinió pública defensém la democràcia, defensém los drets del home, defensém lo sufragi universal, defensém l' idea de que tots los espanyols desde 'l més alt al més baix, desde 'l més encumbrat al més humil, tenen no 'l dret, lo deber, de donar la sèva opinió honrada, de marcar las sèvas aspiracions, de obrir un camí favorable als interessos públichs, als interessos de tots, als governs que surtin de las urnas”.

En aquest programa d'actuació política no hi podia haver lloc per a rivalitats ni odis entre les regions. Al capdavall, tots aquells que tenien vertadera fe en la civilització moderna defensaven la fraternitat entre els pobles, que era un dels pilars de la ideologia republicana. “L' amor que cada hú tinga á la sèva provincia –afirmà Roca–, no ha de ser un insult por los demás”, i aquí residia l'essència del seu catalanisme: “Per aixó mateix nosaltres nos considerém catalanistas; estimém á Catalunya com á una mare; estimém á las demás provincias com á germanas; pero estimém al conjunt com á un pare”. Roca

reprenia aquí l'argumentació sobre la "Matria" i la "Patria" que havia exposat uns anys abans a *La Renaxensa* d'una forma més literària, certament, però sense alterar la idea fonamental. L'afirmació de la identitat de Catalunya no entrava de cap manera en contradicció amb la unitat d'Espanya, tal com emfasitzava el periodista terrassenc: "Y per lo mateix que som catalans no renunciém ni á las nostras costums, ni á la nostra llengua, ni al nostre carácter. Aixó no s' oposa á l' unitat de la pátria". La preservació de la identitat no era de cap manera una qüestió folclòrica, sinó que partia de la convicció en les pròpies qualitats: "Quan conservém lo nostre carácter, no 'u féem per rutina, sino perque creyém qu' es bó". Les característiques dels catalans, precisament, podien jugar un notable paper en el progrés d'Espanya. Si els catalans exportaven el seu esperit laboriós i emprenedor a la resta de regions espanyoles, si hi portaven les seves idees avançades, a més de conquerir definitivament un gran mercat, contribuïrien potser decisivament a acabar amb el centralisme endèmic. Roca exhortava als catalans no a separar-se d'Espanya, ni a recloure's dintre del Principat, sinó a convertir-se en el motor del canvi polític i social del país mitjançant els seus valors:

"Portém lo nostre esperit d'empresa á moltas provincias qu' están per explotar: l' América la tenim á Espanya mateix; portém per tota la Península la activitat catalana, l' esperit catalá, las ideas adelantadas de Catalunya, y veurém qui sucumbeix en aquesta lluyta, si aquest baluart de la política menuda, rastrera, concupiscent que 's diu centralisaciò, ó la civilisació, 'l treball, l'esperit modern que simbolisa la prosperitat de la pátria. Las provincias dormidas, si tant podém, nos rebrán ab los brazos oberts; als catalans los caldrá la gloria de haver *catalanizat* á Espanya".

Roca rebutjava, doncs, tant el catalanisme que mirava nostàlgicament cap el passat, "que embabiecat ab las galindaynas del temps de la picó queda petrificat, ab la cara endarrera y una ridícula llágrima en los ulls malaltissos", com aquell que volia tallar les amarres amb Espanya, que "inspirat en un orgull funest, voldria arrancar la branca del arbre, per véurela pansida en la miseria". Basat en els ideals de progrés i democràcia, propugnava un catalanisme obert a la resta dels pobles d'Espanya i que assumís clarament el liderat en la tasca de crear un país democràtic i avançat. Si en els temps de glòria del passat els catalans havien conquerit el Mediterrani amb l'espasa, "conquistém avuy á l' Espanya, ó més ben dit despertémla al crit mágich de progrès, civilisació y democracia!"⁶¹¹.

⁶¹¹ P. K., "Catalanisme", *La Campana de Gràcia* 13-10-1878, i "Catalanisme II y prou", *ibid.*, 20-10-1878.

El 1878, més que les vel·leïtats separatistes, la principal amenaça per a Catalunya provenia del govern de Cánovas, i Roca, com faria sempre en ocasions semblants al llarg de la seva vida pública, no dubtà a assumir des de primera línia la defensa dels catalans arran de les agressions governamentals. Ocasionalada per “la inquina de un gobierno doctrinario que mira con recelo y sobresalto la estrecha armonía que existe en Cataluña entre los progresos materiales y las ideas politicas avanzadas”, hi havia una tendència molt acusada en determinats centres oficials a crear antagonismes contra Catalunya. Aquest capteniment se superposava a l’ofec que les mesures del govern conservador provocaven en la vida econòmica i social del Principat: “Al afán de libertad responde con la restricción sistemática; al afán de progresos materiales, rutinarias disposiciones que paralizan nuestra industria, acaban con nuestro comercio y secan las fuentes de la producción en su mismo origen”. La resposta sempre sensata dels catalans es trobava sistemàticament amb “la suspicacia de los gobernantes” i amb la cridòria de certa premsa de Madrid, “algunos insensatos periódicos, eternos masticadores del *todo va bien* [el leit-motiv de Cánovas], arrojándonos a la cara denuestos e insultos que no pueden proceder sino de mentes perturbadas por los vapores de un estómago enfermo”. Arran d’aquestes agressions, “Cataluña y nosotros en su nombre protestamos contra esas infames calumnias”, que no aconseguirien d’alterar “el sereno sentido práctico” que en tot moment predominava a Catalunya, ni tampoc arruinar “los servicios que a la patria española ha prestado Cataluña, y los destinos que le tracen sus futuras aspiraciones”. La convicció de pertànyer a la regió més avançada pel que feia als progressos materials i a les idees polítiques quedava resumida, en el seu pensament, en aquesta declaració: “Así en los momentos de persecución y saña que parecen avecinarse como en los periodos expansivos [sic], será siempre la laboriosa Cataluña el baluarte de las libertades españolas”⁶¹².

⁶¹² “Barcelona”, article sense signatura però molt probablement escrit per Roca, *Gaceta de Cataluña* 1-11-1878.

7. L'escriptor i la literatura catalana (I). El teatre i la poesia.

Valoració de l'obra literària de Roca i Roca per part dels seus contemporanis: Josep Pin i Soler, Joan Sardà i Josep Yxart

Si bé Josep Roca i Roca va ser conegut en vida, sobretot entre les classes populars, per ser el màxim responsable i el principal redactor de *La Campana de Gràcia* i, ja en cercles més restringits, per desenvolupar la mateixa tasca a *La Esquella de la Torratxa*, la gran popularitat que assolí gràcies a aquestes publicacions no hauria de deixar en un segon pla el conreu d'un periodisme polític que el va situar en un lloc de privilegi dintre del panorama de la premsa catalana de la segona meitat del segle XIX i primers anys del XX. Sense exagerar massa, hom podria afirmar que representà en el periodisme d'esquerres allò que Mañé i Flaquer encarnà en la premsa conservadora. Però la seva ingent activitat periodística de tota mena no hauria d'amagar de cap manera una obra literària que avui és gairebé desconeguda, com ha passat també amb la d'altres escriptors contemporanis de Roca, com ara el seu íntim amic Ubach i Vinyeta, un autor molt prolífic i d'una obra de qualitat gens menystenible que, havent viscut en els anys en què Pitarra, Verdager o Guimerà donaven una nova dimensió a la literatura catalana, ha quedat virtualment en l'oblit.

Quelcom de semblant ha succeït amb la producció de Roca i Roca. Ja hem assenyalat la seva primerenca inclinació per la poesia, una dèria que no l'abandonà mai, tot i que les seves múltiples ocupacions l'anaren distanciant de la composició de poemes. Hem esmentat també la seva vena teatral, manifestada també en la seva joventut i que assoliria una sòlida maduresa en la seva producció dels anys vuitanta. La crítica teatral fou igualment un dels camps en què es mostrà actiu, des de l'època en què fou secretari de redacció de *Lo Gay Saber*. Participà diverses vegades en els Jocs Florals, essent premiat alguns cops, formant part també del cos d'adjunts i fins i tot en diverses ocasions del Consistori. Des de les pàgines de *La Renaixença* va oficial de crític literari, efectuant en diverses ocasions anàlisis molt crítiques de les composicions premiades en els Jocs. La seva implicació en el moviment literari català fou, doncs, molt notable. Però, a més, Roca va ocupar-se de la traducció de diverses obres de procedència francesa o alemanya. Així, va traduir obres de Daudet, de Heine, o, ja de molt jove, de Mistral. Va tenir, com molts altres autors catalans, contactes amb els *felibres*

provençals, publicant treballs a revistes d'aquest moviment (com *La Lauseto*). I cal tenir ben present la seva producció com a autor dramàtic, en especial a mitjans del decenni de 1880, quan obres seves com “Mal pare!” o “Lo plet d'en Baldomero” assoliren un important èxit de crítica i públic.

Aquesta breu panoràmica deixa ja entreveure la notable activitat que Roca desplegà com a escriptor. Quina valoració es pot fer, però, de la vàlua de la seva producció? Atès l'oblit en què ha caigut el Roca i Roca escriptor, és interessant conèixer la visió que els seus contemporanis van expressar en referència a la seva obra. Dos autors, principalment, van emetre judicis sobre la qualitat literària dels escrits de Roca i Roca, des de punts de vista diametralment oposats: Josep Pin i Soler i Joan Sardà i Lloret. En menor mesura, també Josep Yxart va analitzar algunes de les seves obres teatrals.

Pin i Soler, en un llibre en el qual va escriure comentaris sobre un gran nombre d'escriptors de diverses èpoques i països, va emetre una valoració molt negativa de Roca com a escriptor, així com de la seva obra. Li va reconèixer, això si, una enorme capacitat de treball, juntament amb una creació purament autodidacta dels seus escrits, però en un to que no deixava dubtes sobre la seva poca simpatia per tot el que Roca escrivia:

“Un colossal mata-feyna. Ha gastat més porrons de tinta ell sol que gotes tots los demés escriptors catalans plegats, y, naturalment, de tant escriure, no ha pogut llegir, lo qual baix cert punt de vista, dona major mérit a la seva producció, que no es alimentada per la ciencia de cap cosa. Tot lo qu'escriu *s'ho treu del cap*, tot es such de cervell, un cervell de mena poch distingida”.

Pin lamentava, tanmateix, la manca de coneixements de Roca, alhora que considerava una llàstima que la seva gran facilitat d'escriptura l'hagués adreçat cap al periodisme, perquè amb la seva capacitat de producció literària i amb més alçada intel·lectual, hauria pogut contribuir en gran mesura a incrementar la cultura de les classes populars catalanes. En canvi, en opinió de Pin i Soler, de tota la grandiosa quantitat de pàgines que Roca hauria escrit, al final de la seva vida no en deixaria cap digne de ser recordada:

“Llàstima qu'hagi comensat a escriure quan encara no sabia res y llàstima gran que la seva facilitat pasmosa l'hagi lligat al diarisme, essent l'únich escriptor catalá qu'ha viscut y viu exclusivament de la ploma. Ab la seva gran potencia de producció, si hagués pogut enlayrar lo seu esprit, hauría ajudat en gran manera a l'enlayrament de la nostra gent popolana, per la qui principalment ha escrit. Fa més de trent'anys que batalla ab la ploma y es ben segur que deixarà poch rastre: ni un llibre, ni una página, ni una frase dignes de recordansa”.

Una sola cosa li aplaudia: haver mantingut la lengua catalana ben present mitjançant els dos setmanaris que va dirigir en uns anys en què el panorama del periodisme en català era poc més que un desert. Així, deia Pin, “Tenim d’agrahirli’l fet material de que durant certs períodes calamitosos, quan no’s publicava quasi res en català, ell donava la seva nota catalana dos cops cada vuyt dies: un a <<L’Esquella>>, l’altre a <<La Campana de Gracia>>”. Quan Roca havia tractat d’alçar-se per damunt dels articles que escrivia a diaris i revistes i havia intentat mostrar ambicions literàries, no havia aconseguit depassar un pobre nivell de mediocritat:

“alguna vegada s’ha volgut donar l’esplay de fer literatura y a l’efecte ha publicat versos, ha compost obres teatrals, originals o *inspirades*, com ells diuen (*ells* son los pseudoautors, émuls d’en Roca) en tal o qual obra, sempre francesa; però tot molt mitjà, sense cap relleu”.

Si Roca no passava de ser un escriptor vulgar, excel·lia en canvi en la polèmica i la sàtira política, camp al qual Pin no atorgava cap valor, ans al contrari: “Lo seu fort, la seva característica es la polèmica personal y quan no discuteix, la sàtira, la diatriba política... o sia, parlar pera no dir res”.⁶¹³

Joan Sardà (1851-1898), en canvi, va fer una valoració totalment diferent de l’obra de Roca i Roca. Sardà (que es guanyava la vida com a advocat) i el seu íntim amic Josep Yxart foren els crítics literaris més fins del seu temps. Potser no era aliena al favorable judici de Sardà la seva amistat amb Roca i Roca. De fet, el mateix Roca va pagar l’edició dels seus escrits després de la seva prematura mort, fent-ne una selecció i escrivint el pròleg, en el qual va expressar la seva opinió sobre la qualitat de les crítiques que Sardà escrivia: “Su crítica positiva, muy rica en observaciones originales y atisbos sorprendentes y en la cual los dictados de la justicia más recta e imparcial se atemperaban admirablemente con las demostraciones de una simpática benevolencia, era para el lector una escuela de ilustración y de buen gusto y para los escritores un poderoso estimulante y un honor codiciado”.⁶¹⁴

Sardà va analitzar l’obra de Roca i Roca en un article publicat a *La Il·lustració Catalana* el 15 de gener de 1887 i inclòs posteriorment en les seves “Obres escullides”. Essent conegut bàsicament per ser el “P. K.” dels articles de *La Campana*, escrits satírics en la seva majoria, Roca semblava ser el prototipus d’ escriptor “festiu”. Sardà, en canvi, creia que era “originaria y genuïnament dels escriptors menos cridats a

⁶¹³ Josep Pin i Soler, “Comentaris sobre llibres y autors. Obra póstuma. Preàmbul i notes per Armand Pin de Latour”, Agrupació de Bibliòfils de Tarragona, 1947, pàgs. 204-205; les cursives són de l’original.

cultivar lo gènere festiu”. En notable contrast amb la visió que en tenia Pin i Soler, per Sardà “En Roca y Roca es per temperament un escriptor sèrio y formal en sa manera de pensar, en sa manera de sentir y en sa manera d’escriure”. No li atribuïa les condicions necessàries per la sàtira festiva, riallera i enginyosa, ni per la sàtira “agre, punxaguda y de doble fondo”, ni tampoc per la sàtira caricaturesca i “assaynetada”. L’única sàtira de què era capaç Roca era “la diatriba furienta, abrumadora, del home que s’apassiona y s’exalta y’s llença sense retrocedir davant del atach personal ni de las grosseries dels noms propis de les coses”. En els seus escrits es percebia “vigor amb ribets satírics”, apuntant i encertant a la diana que triava, disparant amb “dinamita a les bales”, com succeïa en tots els homes “apassionats y que no’s mosseguen lo llavi”.

Però si Roca no tenia les condicions que caracteritzaven l’escriptor satíric festiu, tenia una “gran ductilitat de talent” afegida a una extraordinària força de voluntat. Sardà distingia entre la voluntat en la vida interna de l’esperit i la voluntat en la vida de relació o social, en la vida externa. Roca no havia demostrat en la “vida d’acció” suficient energia com per desplegar una voluntat prou ferma, cosa que explicaria que, en la seva activitat política, “s’ha deixat passar endavant per molts que valen menos qu’ell”. En canvi, esmerçava energia i flexibilitat “en grau preminent” en la seva vida intel·lectual. Així, “sense haver nat xistós”, havia arribat a ser-ho en certa mesura a còpia de proposar-s’ho, com en els anys vuitanta esdevindria un autor dramàtic sense tenir tampoc aquella vocació instintiva i absorbent d’un Frederic Soler *Pitarra*.

Analitzant els recursos estilístics emprats per Roca, Sardà assenyala que els acudits que inseria a *La Campana* i les altres publicacions que elaborà foren “originàriament d’artifici, d’estudi”. Només la pràctica de conrear-los setmana rera setmana i de nodrir-los “ab la constant regurgitació de la literatura similar francesa” l’havia conduït a excel·lir en aquesta especialitat, en la qual demostrava una enorme facilitat. El seus procediments favorit eren els jocs de paraules, l’ús dels equívocs, “l’aliança de dues idees disbaratades i totalment divergents suggerida per l’analogia purament gramatical dels mots”. El crític literari adduí diversos exemples de l’ús que Roca feia d’aquest recurs, dels quals en reproduïm un, amb Cástor Ibáñez Aldecoa com a víctima propiciatòria (un cop havia deixat de ser governador civil de Barcelona a causa del conflicte del gas de 1878): “Ara diuen que ‘l Govern destina al senyor Aldecoa a la CAXA de depòsits. Es molt just. En Romero Robledo va matar al antich governador de

⁶¹⁴ Pròleg de Roca a “Obras escogidas”, pàg. 10; pagament de l’edició a càrrec de Roca a Josep Pla, “Un senyor de Barcelona”, Obres completes, tercera edició, Editorial Selecta, Barcelona 1962, pàg. 110.

Barcelona, y ara 'l Govern li paga la CAXA". (Afegim nosaltres un altre exemple: "Alfonso 'l sabi vá escriure 'l códich immortal de las set *partidas*./ Los carlins vihen alsant *partidas*./ Los governs manan fent malas *partidas*./ La vida y mort de la nació depen de las *partidas* del presupuesto./ Y are á totas aquestas *partidas* que caracterisan á la Espanya, *partidas* pèl mitj, hi ha que agregarhi las *partidas* de bandolers, qu' es avuy dia la carrera mès lluhida").

Un dels altres procediments emprats pel periodista i escriptor terrassenc era la inserció d'un "gir popular y avulgarat, o un *ditxo* de baix poble" enmig d'un passatge seriós. En opinió der Sardà, aquest recurs "no tan solzament dona nervi a la manera de dir, sinó que la aixiribeix". No només a *La Campana* i a *L'Esquella* es podien trobar exemples abundants d'aquesta forma estilística, sinó també a les seves obres de teatre ("Mal pare!", "Lo bordet").

"A copia de ferho y ferho, ha arribat en P. K. de *La Campana* y en P. del O. de *La Esquella* a tenirhi la mà tan trencada, y el públich que les llegeix la orella tan feta, que jo crech –va escriure Sardà- que fora prou difícil trobar qui pogués substituhir al popular escriptor". Roca havia arribat a assolir un notable coneixement del seu públic. N'era una clara mostra l'anticlericalisme sempre present a *La Campana*, que constituïa una de les raons del seu èxit, segons el crític, especialment entre la gent dels pobles, en els quals el sacerdot, el rector de la parròquia, era encara "la potencia més eminent, lo centre de resistencia actiu y vigorós contra tota innovació". El setmanari republicà era un instrument indispensable per als liberals de la població que s'enfrontaven contra aquest mur, de manera que "*La Campana* es l'ariet ab que cada setmana donen una embestida a aquella muralla". En això es palesava la intuició del periodista sobre les preferències del seu públic, i d'aquí la ridiculització contínua dels capellans: "En Roca sap que'l públich seu vol allò y allò li dona, ben amanidet ab la miqueta de sal y pebre que'l gust grollerot dels seus lectors demana per empassarsho". Però, per a Sardà, tots aquests trets ben presents en els dos setmanaris dels quals era responsable Roca eren només "lo tribut pagat a les passionetes del públich baix, per el qual principalment s'escrihuen aquells periòdichs". La seva vàlua com a escriptor ultrapassava l'habilitat que hi demostrava cada setmana. Roca era "un escriptor formal, d'estil entonat, de conceptes graves, de fesomia sèria". Les seves qualitats el feien un "escriptor de rassa: abundancia, facilitat, claretat y passió, passió sobre tot". Quan un tema o un esdeveniment absorbien el seu interès, l'entussiasme s'emparava d'ell i s'hi llançava de cap. La seva trajectòria

periodística ho palesava inequívocament, i Sardà ho havia constatat especialment a la *Gaceta de Barcelona/ Gaceta de Cataluña*:

“En les polèmiques periodístiques qu’havia sostingut en *La Gaceta*, un periòdich diari que quasi arribà a fer ell tot sol, era de vèurel, quan una qüestió s’enconava, còm sortia ell a la palestra, cara a cara, ferm. No era acerat, d’aquells que troben una frase justa que’s clava, que fereix mortalment al adversari d’una punxada. Les idees adquirien certa forma oratoria, rotunda, y s’encadenaven en tirades lògiques que anaven desplegantse metòdicament, ordenadament, en períodes lligats; no enlluhernava ab fulgors sobtats, ab acudits repentistes, però anava arrastrant, arrastrant, cautivant al lector sense qu’aquest se n’adonés y acabant per férsel seu per medi de la claretat en la exposició, la habilitat en la refutació, la virilitat acalentada en la manera de dir. Sense haver fet grans estudis de dret polítich, ni d’economía, ni de cap de les ciències morals y socials que son —ò haurien de ser— la base del periodisme polítich, en Roca agafa les qüestions per amunt, y per la forsa discursiva de son cervell, y per la influencia reactiva dels conceptes que combatia, escrivía veritables articles de *fondo*, nutrits de punts de vista y sempre concebuts ab certa elevació de mires que’n feya treballs merexedors de ser rellegits. Per axò, entre ell y son rival en Pascual y Casas, quan arribaven a dexarshi anar, los aficionats a la disputa preferien a en Pascual; los aficionats a la discussió, a en Roca y Roca”.

Sardà no dubtava de la potencialitat literària del seu amic. Per això l’animava a recuperar la seva primera passió, la poesia, el conreu de la qual havia anat abandonant, i li havia insistit sobre aquesta qüestió reiterades vegades: “Crèume: tu ets moltes coses, però en totes ets poeta, y ets poeta sobre tot, encara que’t desdenyis de fer versos”. Que Roca no hagués seguit aquest consell derivava, potser, de la intensa necessitat d’escriure, perquè “ho du en la massa de les sanchs”. La poesia “es poch per sa activitat”. Havia d’escriure “perque’l cervell li treballa sempre, perque no sap tenirlo inactiu, perque es home de combat, home d’acció intel·lectual”. Com Pin i Soler, Joan Sardà també creia que Roca preferia més escriure que llegir, “produhir que saborejar les produccions dels altres”. Però, a diferència de l’autor tarragoní, no ho considerava un factor pejoratiu, ja que “La forsa creadora propia no’s satisfà ab las creacions agenes. Los qui poden engendrar no adopten: engendren”. Roca era d’aquests. I si no havia reprès la seva producció poètica, tan abundant en la seva joventut, havia esmerçat el seu talent en el teatre en la seva maduresa. Com ja havia succeït amb el Roca “festiu” de *La Campana*, adquirint una mestria inigualable a còpia d’esforçar-se en el conreu d’un estil ben allunyat de llurs inclinacions poètiques inicials, el Roca dramaturg havia demostrat, quan decidí dedicar-s’hi, la seva qualitat en el gènere, “ha guanyat una maduresa, una experiència, a costa d’altre adquirida, qu’avuy li dona sos fruyts”. A banda del seu domini del recursos escènics, amb ben mesurats cops d’efecte, i amb el “do de resumir

les situacions en una frase d'aquelles gràfiques y precises que fixen al espectador y li donen la fórmula del moment escènich”, Roca havia aportat al teatre, en paraules de Sardà, “un idioma eminentment dramàtich”, fent un bon aprofitament de l'experiència acumulada a *La Campana* i a *L'Esquella*:

“La costum d'escriure, la mateixa necessitat d'escriure per *La Campana* en un estil que no es lo seu propi, l'hàbit de doblegar la frase en la narració de qüentets y acudits y anècdotes –afirmà l'escriptor i crític de Sant Quintí de Mediona–, li donen a en Roca y Roca per el teatre una flexibilitat y una espontaneïtat de llenguatge a que no'ns tenen gayre avesats los nostres autors dramàtichs. Lo diàlech es viu, pintoresch, fàcil, corrent, y ab tot axò sobri y d'una sobrietat viril”.

Ateses les condicions que reunia Roca per al conreu de les obres literàries, ben demostrades en la poesia i el teatre, Joan Sardà no dubtar a lamentar que el seu talent quedés “anònim y confós en la immensa buydada diària del periodisme sense profit o del negoci editorial sense gloria”. Escrivint el 1887, es planyia (“jo, y tots los qui sabem lo que val en Roca”) que de tota la ingent feina que havia realitzat fins llavors “no'n quedés rès que li valgués un nom, una reputació, una gloria”⁶¹⁵.

La tercera valoració de l'obra de Roca que considerarem aquí és la de Josep Yxart, potser el crític literari de més vàlua del període en què el periodista i escriptor terrassenc va desplegar la seva activitat literària. Yxart, que morí molt jove (més encara que Sardà, l'altre gran crític literari del període), s'ocupà només del teatre que Roca va escriure a mitjan del decenni de 1880, i, per tant, el seu judici fou menys complet que el de Sardà. Si “Mal pare!” presentava encara defectes, en part atribuïbles a l'original francès en què Roca s'inspirà, la caracterització dels personatges ja mostrava el talent de l'autor, feia veure ja “la mida del seu talent dramàtic”. L'obra, amb la qual “el autor se dirige al corazón” de l'espectador, reunia elements d'un teatre modern: “Un lenguaje claro, propio y de fibra, caracteres más reales, intereses y pasiones comunes, cuyo alcance y profundidad comprendemos, porque las sentimos (...)”. Yxart destacà el personatge de l'obrer (el teixidor Pep Sistachs), creació de Roca que no apareixia en l'obra que li havia servit de referència, i una escena en la qual intervenia. En la seva opinió, “Una y otro entran de lleno dentro del teatro moderno, esbozo reducido de lo que éste debiera ser”. De fet, Roca havia estat dels primers autors en fer aparèixer sobre l'escenari la figura de l'obrer. Yxart lamentava que el teatre català fos “un mundo aparte” del qual estaven absents “los argumentos que ofrece nuestra constitución social”. En particular,

⁶¹⁵ Joan Sardà, “Joseph Roca y Roca”, a “Obres escullides. Sèrie catalana”, Llibreria de Francisco Puig i Alfonso, Barcelona, 1914, pàgs. 132-143.

el crític literari trobava a faltar, entre altres temes, “los caracteres que forma y crea la actividad industrial entre nosotros”. I Roca era dels pocs que, tot i que marginalment, els havia abordat: “¿Dónde [está] nuestro obrero, como no sea en esbozo en la escena del *Mal pare*?”.

Les qualitats del periodista i escriptor terrassenc tornaren a posar-se de manifest en la comèdia “Lo plet d’en Baldomero”, de la qual Yxart ressaltà dos aspectes: “la vida veritable y vigorosa d’alguns caracters” i “un diàleg tallat a posta per ésser dit en les taules”. Roca havia sabut concebre personatges “de carn i ossos”, creïbles i reconeixibles en aquesta obra: “Basta llegirla per a concebir clarament i amb ratlles precises alguns dels tipus”. En concret, excel·lí en la caratrerització d’un dels personatges:

“En Roca ha creat amb lo senyor Jaume un dels caràcters més complets de la nostra comedia catalana: lo jornaler enriquit, que puja a ésser senyor sense perdre ni son bon seny ni son bon cor, però amb les ridiculeses i les ignoràncies del seu estament”.

Tanmateix, l’autor no havia resistit la temptació de fer concessions al públic incorporant-hi una figura caricaturesca, relativament freqüent en el teatre català, un cert tipus de pagès que era “una espècie d’arlequí de l’antic teatre italià, o de criat de l’antic teatre castellà: una convenció teatral”. Roca, és clar, no tenia el domini dels recursos escènics d’un Frederic Soler: “Quan la composició de conjunt d’un drama, ja no és convenció, sino realitat ferma, com en l’obra d’en Roca, a l’encabir-hi un caràcter aixís, ressalta més encara sa falsedat. En Soler se limita a no recarregar-lo, i compleix com a bo”. Però, tret d’aquest defecte, l’obra brillava sobretot pel seu diàleg: “en Roca posseeix la nota justa, justa, de la forma del diàleg modern, que és potser lo tot de la moderna comèdia”⁶¹⁶.

Per finalitzar aquest recorregut per les valoracions que l’obra periodística i literària de Roca va merèixer dels seus contemporanis transcriurem alguns dels comentaris de la introducció que acompanyà l’antologia de les seves poesies inclosa en un dels volums de “Lectura Popular”, publicat a la segona meitat del primer decenni del segle XX, col·lecció deguda a l’esforç de Francesc Matheu, un dels companys de generació del llavors ja vell periodista i escriptor. La breu ressenya biogràfica que precedia l’aplec de

⁶¹⁶ Joseph Yxart, “Entorn de la literatura catalana de la Restauració”, a cura de Jordi Castellanos, Ed. 62, Barcelona, 1980, pàgs. 143-147; “Obra completa de Joseph Yxart, vol I. El año pasado (1886-1888)”, edició a cura de Rosa Cabré, Ajuntament de Tarragona i Ed. Proa, 1995, pàgs. 346-347.

poemes, obra potser del mateix Matheu, oferia una elogiosa imatge de Roca com a poeta:

“Les exigències del periodisme polític, absorbint la feconda activitat d’en Josep Roca y Roca, l’apartaren del conreu de la poesia, en el que s’havia distingit durant la seva joventut, segons pot apreciarse per les belles mostres que *Lectura Popular* ha aplegat en aquest quadern. Que Roca y Roca es un ver temperament de poeta, no som sols a dirho, car ens limitem a associarnos al parer de reputats crítics, y molt especialment al del malaguanyat Sardà, admirador del nostre biografiat”.

Tanmateix, des de la seva tasca a *L’Esquella* i a *La Campana* havia esdevingut un dels més destacats representants de la literatura popular, i “sense apelar a filigranes literàries que tenen tant de enlayrat com d’inasssequible per certa part del públic, sapigué ensenyar al poble a llegir en català, anch que no li parlés de catalanisme”. La frase final d’aquesta breu panoràmica sobre el Roca escriptor, malgrat el to de lloança potser exagerat que destil·lava, creiem que reflecteix en bona mesura la imatge que molts tenien d’ell després de quaranta anys d’activitat com a periodista i autor literari: “Es, donchs, en Roca y Roca, com a literat y com a publicista, un dels homes més actius, mellor dotats, y que més directament ha influhit en el pensar y el sentir de nostres masses populars”⁶¹⁷.

Obres de joventut

Roca va manifestar aficions literàries ja a la seva infantesa. El 1860, quan tenia dotze anys i estudiava als Escolapis de Sabadell, les narracions dels combats de la guerra del Marroc excitaren la seva imaginació de tal forma que, segons les informacions fornides per Eduard Vidal i Valenciano, va escriure un “apropósit dramàtic” sobre aquell conflicte que tant ressò tingué a Catalunya. Com a curiositat, i potser a mode de premonició, quan Roca elaborava la seva composició, López Bernagosi publicava *El Cañón Rayado* (1859-1860), periòdic adreçat a exaltar les gestes de les tropes espanyoles. Anys més tard, els dos homes col·laborarien a *El Cañón Krupp*, reencarnació d’aquell setmanari, dedicat llavors a combatre els carlins.

L’any que estudià a Vic (1863) elaborà un periòdic satíric manuscrit que feia circular entre els seus companys. Ell sol escrivia els articles i dibuixava les il·lustracions. Li va posar el títol d’ *El Papagayo* i constituïa, també segons Vidal i Valenciano, un opuscle “plè de intenció y travessura estudiantil”. Palet i Barba no precisà l’any en què Roca va

⁶¹⁷ *Lectura Popular*. Biblioteca d’autors catalans XXI, núm. 57, pàgs. 97-98.

confegir aquest opuscle, indicant només que fou en el període que precedí la Revolució de Setembre i informant-nos que “En Roca, amb alguns companys fundà una fulla satírica, amb dibuixos, *El Papagayo*, que sortia manuscrita i es repartia reservadament per tertúlies i penyes de jovenalla”⁶¹⁸.

Malgrat la seva dèria per la poesia, Roca es va sentir també atret pel teatre des de molt jove. El 1868 va escriure la seva primera obra, *L'Antiquari*, una comèdia en tres actes. *Lo Gay Saber*, revista de la qual el propi Roca era el secretari de redacció, va informar l'abril d'aquell any que l'obra estava a punt per ser enviada a la censura. El novembre la mateixa revista indicà que s'havia presentat a l'empresa del Gran Teatre del Liceu, juntament amb *Los hereus*, del seu amic Ubach i Vinyeta, afegint que “contém veurelas representadas abiat”. Però si l'obra d'Ubach es va posar efectivament en escena, no hem trobat a la premsa de l'època cap referència a la representació llavors de la peça de Roca. Palet i Barba, en les seves notes biogràfiques sobre Roca i Roca, indicà que aquesta obra “ha restat inèdita”⁶¹⁹.

Sí que s'estrenà, uns quants mesos més tard, una altra obra teatral del jove terrassenc, amb el títol de “¡Miracle!”, tot i que, en anunciar la imminent estrena, *Lo Gay Saber* parlés de “Lo miracle de Sancerni” i F. Curet, en la seva obra sobre el teatre català, la titula “Miraclet”. El dissabte 20 de març de 1869 es posà a escena al Teatre Principal, però només hem pogut comptabilitzar dues representacions (la segona i darrera, el diumenge 21). Segons Vidal i Valenciano, es representà també en “algún altre [teatre] de Catalunya”. Aquest autor cercà anys després el text de la peça, ja que Roca no en va guardar ni el manuscrit original ni cap còpia, esbrinant que fou adquirida per una persona que l'extravià “tant per complert, que ni 'n queda rastre”. Segons les escasses informacions que en donà la premsa, es tractava d'un drama en tres actes i en vers, “llegendari” segons Vidal, “de costumbres caballerescas”, segons el *Diario de Barcelona*, “una de les primeres obres d'època escrites en català”, precisà anys més tard “Lectura popular”. Es representà aproximadament al mateix temps que el drama “Cor de Roure”, de Picó i Campanar, i tots dos van ser ben rebuts pel públic, tal com va

⁶¹⁸ D. Palet i Barba, “Josep Roca i Roca...”, op. cit., pàg. 10.

⁶¹⁹ “Novas”, *Lo Gay Saber* 1-4 i 1-11-1868; Palet i Barba, pàg. 14. Però *La Razón* 16-5-1870 diu: “En el Teatro del Circo se está ensayando una producción catalana titulada <<Lo Antiquari>>, debida a la pluma de nuestro compañero de redacción ciudadano Josep Roca i Roca”. *La Gramalla* 2-7-1870 informa que “Está á punt de darse á l'estampa lo drama d'En Joseph Roca y Roca titolat *L'Antiquari*” i la mateixa revista diu el 14-5-1870 que “En lo teatro del Circo ja s' han repartit los papers de la comedia del conegut poeta Joseph Roca, *Lo Antiquari*”. Riera i Bertran, en carta a Ubach de 18-5-1870, li escriu: “(...) Al fí l'Antiquari (que ja ho és ben bè de nom y de fets) veig que's va á posar en lo Circo. Felicita á l'amich Roca y dónali'l dia de l'estreno uns quants forts picaments en nom mèu. (...)”.

reflectir *Lo Gay Saber*: “Fóren aplaudits y ‘ls autors cridats á las taulas diferentes vegadas”⁶²⁰.

La Passió Política: el teatre de combat

El 30 de juny de 1870 s’estrenà “La Passió política” en el teatre dels Camps Elisis de Barcelona, un dels teatres d’estiu que hi havia en els jardins convertits més tard en l’actual Passeig de Gràcia. L’obra, sotstitulada “Tragi-comedia satírica é histórica”, havia estat escrita per Joan Alonso del Real i Roca i Roca. Els dos homes s’havien conegut probablement el 1869, quan participaren en la publicació de *La Razón*. Joan Alonso del Real havia estat un dels fundadors del diari, mentre que el jove terrassenc s’havia incorporat des del començament a la seva redacció. Roca, anys més tard, va qualificar Real d’escriptor “de mérit”, incissiu i “valent”, que “deya sempre lo que sentia, sense doblegar jamay sa honrada consciencia”. Col·laborà a *La Campana de Gràcia* en els primers temps del setmanari i més tard formà part de la redacció de la *Gaceta de Cataluña*. Hem vist, però, com havien estat en costats oposats quan, el febrer de 1871, Real va pretendre fer-se amb la propietat d’*El Independiente*, i Roca i la resta de redactors van reaccionar fent sortir a la llum *La Independencia*, impossibilitant així l’intent de Real de continuar la publicació del periòdic federal. No fou l’únic fracàs que experimentà, tal com Roca va escriure a la seva mort: “Desgraciat en todas sas empresas, may li faltaren la serenitat de ánimo pera sobreposarse als fatals decretos de la sórt, ni la mes incansable actividad pera contrarrestarlos”⁶²¹.

Sembla que Real i Roca confegiren l’obra a finals de 1869 o començaments de 1870. *La Razón* informà el febrer d’aquest darrer any de l’assistència d’un dels seus redactors a la lectura “de una obra dramática de circunstancias”, paròdia de la “Passió i mort de Jesucrist nostre senyor” i provisionalment titulada “Passió y mort de ‘n Salvador Espanyol”, i en va sintetitzar així l’argument: “El protagonista representa el pueblo español, el cual pasa todas las tropelías que sufrió Jesucristo en manos de sus jueces y sayones”⁶²². A finals de maig, el diari federal explicà que s’estava preparant la representació de l’obra, que duia llavors el títol de “La nova passió”. A mitjan juny, mentre el reconegut artista escenogràfic Solé pintava diversos telons i altres elements

⁶²⁰ “Novas”, *Lo Gay Saber* 15-3 i 1-4-1869; *Diario de Barcelona* 19-3-1869, ed. tarda; F. Curet, “Història del teatre català”, ed. Aedos, Barcelona, 1967, pàg. 255.

⁶²¹ “P. K.”, “Joan Alonso del Real”, *La Campana de Gràcia* 7-7-1888.

del teatre dels Campos, a la llibreria de López Bernagosi s'exhibia al públic les figures d'alguns dels personatges de l'obra, “debidas al lápiz de nuestro amigo Pellicer, e iluminadas magnificamete por el Sr. Padró”⁶²³. També *La Gramalla* informà de la imminent estrena de “La nova Passió”, atribuint l'autoria únicament a Roca i Roca, company llavors de molts dels redactors de la revista a “La Jove Catalunya”:

“A la major brevetat s' estrenará en los Campos Elíseos una nova producció del conegut poeta catalá senyor Roca y Roca. L' assumpto que ha sapigut escullir 'l senyor Roca, será completament del gust del públich. La <<Nova Passió>>, qu' aixís se titula aquesta obra, no atacarà per res ni en res cap creencia, motiu per lo que, y per la execució qu' ha de càbrerlhi, desempenyada com será per actors de la talla dels senyors Figuerola y Bonaplata, li augurém bonas entradas”⁶²⁴.

No compartim, doncs, la versió que ha donat Josep Pich sobre la gènesi de “La Passió Política”, atribuint-la a l'amenaça de López Bernagosi d'exposar una sèrie de quadres en els quals els dirigents polítics serien representats com a figures de la Passió, en repressàlia per la denúncia per part de les autoritats de Barcelona contra *La Campana de Gràcia*, a causa de les sagnants sàties contra Gaminde aparegudes en els primers números. Hem vist que l'obra estava ja enllestida el mes de febrer, mentre que la denúncia fou presentada el juny. A més, Pich afirma, equivocadament, que “l'obra no es va dur a terme”⁶²⁵. La participació de López Bernagosi, tanmateix, fou molt important, com veurem més tard.

L'obra es va representar quan la Revolució de Setembre ja havia donat pas al règim monàrquic establert en la Constitució de 1869 i pocs mesos després dels aldarulls contra la lleva, que esperonaren la publicació de *La Campana* i de *Lo Ponton*, entre altres fets rellevants. (A *Lo Ponton* Roca, anunciant l'estrena de la peça, va escriure que “dehuen assistir los que estigan cremats ab lo govern, pera ferse un panxó de riure”). Roca i Real van traslladar els protagonistes principals dels esdeveniments ocorreguts des del pronunciament de Càdis al context de la passió i mort de Jesucrist, ben conegut per les classes populars d'aquell temps. (Pocs mesos abans –com cada any–, concretament el març de 1870, s'havia representat al Liceu la “Passió y Mort de Nostre Senyor Jesucrist”, que “se vió sumamente concurrída”⁶²⁶). Sembla que van prendre com a base algunes parts del text de la “Representació de la sagrada passió i mort de Nostre Senyor Jesucrist”, del monjo trinitari Antoni de Sant Jeroni, que adaptà, corregí i augmentà un

⁶²² *La Razón* 18-2-1870.

⁶²³ *La Razón* 26-5 i 12 i 17-6-1870.

⁶²⁴ *La Gramalla* 25-6-1870.

⁶²⁵ J. Pich i Mitjana, “Valentí Almirall i el federalisme intransigent”, op.c it, pàg. 206.

text popular en vers. Pel que sabem, el text reelaborat pel monjo fou editat per Rafael Figueró, tot i que algunes informacions el fan aparèixer a Vic el 1750⁶²⁷.

De fet, els autors de “La Passió política” transcriuran en alguns fragments versos sencers de la “Representació de la sagrada passió...” mentre que, en altres, resseguiran el text sense desviar-se’n massa. Així, quan Salvador és portat a Caifàs, davant les calmades respostes que obté a les seves preguntes, el summe sacerdot perd els estreps i, en la versió del frare, apareix anotat que

“Cayfàs se pega una palmada en lo front, y picant de peus diu: Devant de mi, lo malvat,/ fortament ha basfemat:/ llengua de un mal escorpí,/ llengua plena de verí,/ llengua maleida y perjura,/ llengua de mala ventura;/ llengua tant desenfrenada,/ tant atrevida y malvada,/ llengua tant vil y blasfema,/ com nos talla, com nos crema”.

En el text de Roca i Real, l’anotació canvia lleugerament, emfasitzant la fúria de Sagasta-Caifàs (“Pegantse una palmada y trayent bilis per tots sos poros”), mentre que el text del sacerdot jueu és absolutament idèntic.

A l’escena en què Caifàs, Annàs i la resta del Sanhedrí porten per segon cop el Salvador a presència de Pilat, el text de la “Representació de la sagrada passió ...” posa en boca del governador romà aquestes paraules:

“Veus aqui lo home nafrat,/ tant ferit, tant maltractat,/ y açotat de cap á peus/ per vosaltres Farizeus;/ Ecce Homo: miraulo be;/ pues forma de home no te:/ tant gran conflicte ha passat,/ que está tot desfigurat;/ y ha patit dolor tant fort,/ que no se com ja no es mort”.

Roca i Real escriuen d’aquesta manera el text de Pilat:

“Veus aquí l’ home nafrat,/ tant ferit, tant maltractat,/ y assotat de cap á peus/ per vosaltres faritzeus./ Miraulo, miraulo bé/ puig ni forma d’ home té,/ y ha patit dolor tan fort/ que no sè com ja no ‘s mort”.

⁶²⁶ *La Razón* 14-3-1870.

⁶²⁷ A la Biblioteca de Catalunya hem consultat “La Passió i mort de nostre Senyor Jesucrist. Refundició i adaptació en 3 actes i 16 quadros, de l’acte sacramental escrit en català per Fra Antoni de Sant Geroni, trinitari descalç de Barcelona, l’any 1792”. Hi ha edicions a càrrec de Rafael Figueró, s. a., de F. Vallès (Barcelona) de 1849, de Pau Roca (Manresa) de 1859 i 1870, de La Barcelonesa, Imp. i Llib. de Garcia Villasaló de 1856, d’Isidre Cerdà, suc. de Piferrer (Barcelona) de 1869, de Francesc Armenteros i Segura (Lleida) de 1870, de Estampa i Llibreria de Tomàs Gorchs (Barcelona) de 1870, a més d’edicions posteriors a 1870. La versió que més s’assembla a la paròdia és l’editada per Rafael Figueró sense data. Les edicions més properes al moment d’estrenar “La Passió política” són les de l’Estampa dels Fills d’en Domènech, de 1869 i la de Pau Roca (Manresa, 1870). A l’exemplar de l’edició de 1869 es llegeix: “En esta impressió se ha seguit el primitiu original de la que se representá en Manresa lo any 1798: y es la única impressió que se ha fet fins vuy dia que no hi havia variació”. Fou potser aquesta edició la que serví de model a Roca i Real. Informacions sobre la peça del monjo trinitari també a Manuel Llanas, “L’edició a Catalunya: el segle XIX”, Gremi d’Editors de Catalunya, 2004, pàg. 304, i Joan Amades, “Del teatre popular”, Butlletí Excursionista de Catalunya, núm. 367, desembre de 1925, pàg. 330 (on s’esmenta l’edició de Vic de 1750).

Els canvis, en aquest cas, són menors (potser el més significatiu, l'absència de "Ecce Homo" a "La Passió política", tal vegada a causa d'un rampell purità, per no ofendre encare més la ciutadania creient). La discussió que segueix entre Pilat i els sacerdots jueus calca també el text del frare trinitari, demostrant l'enginy dels dos escriptors en adaptar-la als seus propòsits. Davant de les objeccions de Pilat, s'entaula el següent diàleg:

-Caifàs: "Si no voleu darnos gust,/ en fer un castich tant just;/ haveu de saber, Senyor,/ que tenim Emperador,/ y per escriurer à Roma,/ nons falta paper, ni ploma".

-Pilat: "Cayfàs, segons Vos parlau,/ apar, que me amanassau".

-Caifàs: "Si sou tant flux, es precis/ donar à Tyberi avís/ de vostra gran fluxedad"

En la versió "política" de 1870, el diàleg adopta aquesta forma:

-Caifàs: "Si duptéu sentencia dar,/ vos tindrem de recordar/ que lo nostre embaixador/ aprop del Emperador/ va encarregar, com sabéu,/ que 'l fessim clavá en lo créu".

-Pilat: "Cayfàs, segons vos parlau/ apar' que 'm amenassau!..."

-Caifàs: "Si 'us mostreu flux, crech precis/ escriure prompte á Paris/ vostra estranya fluxedad".

Un altre exemple el pot constituir el passatge en què Verònica aixuga la cara al Salvador quan carrega la creu. En el text del drama sacre es llegeix aquesta anotació: "Aixuga la cara à Christo, quedant admirada de veurerla retratada en la tovallola, tenintla de manera que la vegian". Roca i Alonso del Real transformen l'episodi escrivint la següent anotació: "L'hi aixuga y l' hi queda pintada en lo drap que 's la bandera republicana, la sèva cara. Al véureu, plena de cor se gira á las damas y esclama (...)."

Naturalment, els dos escriptors es proposaren assolir un objectiu clarament polític, sense preocupar-se excessivament pels valors artístics. Tanmateix, no deixa de ser un hàbil i enginyós exercici d'adaptació dels personatges i les situacions del drama sacre a la "política palpitant", com deien llavors. La finalitat de l'obra era deixar ben palesa la traïció que unionistes, *cimbrios* i progressistes havien fet al poble espanyol després d'haver-lo utilitzat per fer derrocar la reina i arribar al poder, presentant els republicans com a únics garants de la vertadera Revolució que instauraria la llibertat d'una vegada per totes. En el *dramatis personae* de "La Passió política", la figura de Jesucrist era convertida en Salvador Espanyol, transsumpte del poble espanyol. La Verge s'encarnava en la Democràcia, mentre que Maria Magdalena s'identificava amb Espanya, havent-se abandonat abans a mans dels reis i permetent que haguessin oprimir

al poble. I Verònica era transformada en la Revolució. Sense massa sorpresa, ateses les intencions dels autors, Pilat adoptava les formes de Joan Prim (“Joan Pilat”). Al regent, Serrano, li assignaren el paper de rei Herodes (“Paco Herodes”). Salustiano Olózaga, un dels progressistes més influents llavors, era prou feines disfressat de “Salustià Leprós” (el fariseu Simó Leprós del drama sacre), i tenia una notable participació en la comèdia. No era aquesta la primera vegada que Roca abordava críticament la figura d’Olózaga. Com hem esment més amunt, el seu article “La venida del Gran Santón” li havia valgut una denúncia a *La Razón* poc temps abans. Reflectint el sentir de molts republicans, a Nicolás Maria Rivero, responsable de la defecció d’una part dels demòcrates, li assignaren el paper de Judas Iscariot (“Nicolau Judas Iscariot”). Caifàs va adquirir els trets de Sagasta (“Pràxedes Caifàs”), mentre Ruiz Zorrilla, llavors ministre de Foment, era Annàs (“Manel Anàs”). Adbaró i Benjamí, dos dels membres del Sanhedrí, s’identificaven, respectivament, amb Laureà Figuerola (“Laureano Abdaron”) i amb l’almirall Topete (“Batista Benjamí”). Malcos (o Malcús en la versió del frare trinitari), un dels que encapçalen la partida de soldats que arresta Jesucrist, és transmutat en Adelardo López de Ayala (“Adelardo Malcos”). Sempre obedient a les ordres dels conjurats, el general Caballero de Rodas és assimilat a un centurió (“Centurió de Rodas”). Longinos, l’home que clava la llança al cos ja exangüe de Jesús, no és altre que Víctor Balaguer (“Víctor Longinos”). Els líders del Partit Republicà Democràtic Federal són identificats amb els apòstols: Joan amb Castelar (“Emili Joan”), Tomàs amb Pi i Margall (“Francisco Tomás”), i Jaume amb Figueras (“Estanislao Jaume”). A Pere, en canvi, li és assignada una figura ben diferent, la del vell Espartero (“Baldomero Pere”). Simó Cirineu, que ajuda a Crist a portar la creu de camí cap al Calvari, serà el Sunyer i Capdevila de “Guerra a Dios” (“Sunyé Cirineu”). Entre els saions, encarregats del martiri del Salvador, hi trobem els general Baldrich (“Bialó”) i, segurament, Gaminde (aquell “Malgeni” del qual, en un moment de l’obra, es diu que “es lo gos de Joan Pilat”).

El primer acte de l’obra presenta els caps progressistes i unionistes reunint-se abans del pronunciament, primer ells sols i després amb Salvador-Espanyol i alguns apòstols. Després d’Alcolea i de la fugida de la reina, els conjurats marxen cap a Madrid, seguits per Salvador, mentre la Revolució (Verònica) encoratja a soldats i homes del poble a combatre per la llibertat. L’acte acaba amb l’entrada a la capital de Serrano i Topete als acords de l’himne de Riego, que es va esvaint a mesura que entra Salvador. En una llarga declamació, Salvador-Espanyol, després de proclamar la sobirania del poble, el

posa en guàrdia per evitar que torni a caure a mans dels tirans, començant amb les seves darreres paraules la interpretació de La Marsellesa. El segon acte comença amb la traïció de Rivero-Judas. Segueix el darrer sopar de Salvador amb els apòstols (els líders federals) i el seu arrest. Mentrestant, els conspiradors ja s'han repartit els càrrecs del govern i, instigats per Olózaga-Leprós, planegen l'eliminació de Salvador. La darrera escena representa la condemna que les Corts, dominades pels partidaris de la coalició governamental, pronuncien contra Salvador, passant per sobre de la minoria republicana. L'acte tercer comença amb la reacció del poble a la condemna de Salvador-Espanyol, el seu turment i els intents de Prim-Pilat per evitar-li la mort, cedint al final a la voluntat dels fariseus, i es clou amb el suïcidi de Judas i la seva entrada a l'infern, on el reben els monarques destronats d'Europa. El darrer acte torna a fer intervenir la Revolució que canalitza les ires dels homes del poble per la condemna a mort de Salvador-Espanyol i els guia per combatre la nova tirania amb què Prim i els seus han substituït la monarquia borbònica. Salvador, però, li demanarà que eviti el bessament de sang. Els apòstols-republicans federals es comprometen a continuar la seva obra, mentre el fill de la Verge-Democràcia mor amb la visió de la caiguda de la tirania i l'ascens de la República. La Revolució arriba amb una gernació d'homes en mig d'un soroll de terratrèmol, presagiant un desenllaç violent, però Magdalena-Espanya demana que no corri la sang, mentre Castelar-Joan demana justícia. Llavors apareixen de dintre de la terra els màrtirs de la llibertat, des dels comuners fins a les darreres víctimes federals.

Abans de reunir-se amb Salvador-Espanyol, els conspiradors exposen els elements que cada un d'ells aporta al cop que projecten. Sagasta-Caifàs exhibeix el poder del seu periòdic, proclamant que “Jo só *gefe* de l' *Iberia*”. Topete-Benjamí deixa entreveure una mica les seves intencions tot dient: “Jo conto ab los marines/ y ab altres medis millors.../ (ab misteri)Tinch quartos adelantats,/ per un...”. Prim, que interromp enèrgicament aquesta indiscreció de Topete, aporta el braç armat, no només uniformat, declarant que “Jo tinch los soldats,/ los pinxos... y ‘ls jugadors”. Serrano-Herodes incorpora la complicitat de les classes superiors, ja que -li fan dir els dos autors- “Jo conto ab la classe media/ y part de l' aristocràcia...”. Olózaga-Leprós no arrossega cap agrupació comparable, però és qui domina un grup a qui cap dels presents nega la importància: els “turrónés”, és a dir, aquells que aspiren a ocupar càrrecs públics més o menys ben remunerats, a viure del pressupost, com es deia llavors. I el futur embaixador a París no té cap inconvenient a presentar-se com el més important de tots ells, sense cap

vergonya: “Atmeto la confiança/ de ser d’ ells lo principal;/ y á fi de serho com cal/ m’ aniré á aconsellá á Fransa”.

Des del començament, els caps de la coalició de progressistes i unionistes mostren la seva hipocresia. Si aquesta vegada compten amb el poble, representat per Salvador, per assolir els seus propòsits (“L’istiu passat eram sols,/ com tu sabs, los progressistas;/ avuy som los unionistas/ y lo poble... ¿qué mes vols?”), li diu Prim a Olózaga), manifesten el seu menyspreu per la democràcia i la igualtat que desitjen els ciutadans. Després d’un parlament demòcrataigualitari de Salvador Espanyol, els diferents protagonistes deixen veure llur vertadera cara. Així, Olózaga, després d’haver aplaudit les seves paraules dirà, en veu baixa: “Tanta igualtat m’ encocora!”. Prim, de la mateixa manera, no es pot estar d’afirmar que “Jo crech que aixó y ré passa per un...”, mentre Topete, adreçant-se als seus companys unionistes, els informa que “M’ enamora;/ pero com que no vol rey/ jo... fills meus me ‘n aniré...”, i Sagasta diu als progressistes que “Aquest ximplet se creu que/ nos imposará sa lley”. Després de l’èxit del pronunciament, Prim-Pilat reconeixerà que la sort els ha acompanyat (“Per mes que haja estat/ lo cop que hem dat, de xambons”), però la versió que donarà al poble serà ben diferent: “Ja sè que lo negre, blanc/ lo poble té de mirar;/ y que li dech fer menjar/ que hem vingut nadant ab sanch”.

Els conspiradors es reparteixen amb total impunitat els càrrecs governamentals, un cop guanyades les eleccions, ben adulterades per Sagasta:

“Lo sufragi universal/ nos ha dat la majoria./ Aixó si... Governadós y Ajuntaments... n’ hi mudat.../ A tothom hi colocat,/ fins he fet porté al méu gos!/ Pero puch assegurar/ que la cosa marxará,/ gracias á lo dit y á la/ consabuda circular”.

Només Topete s’escandalitza d’aquell irrespectuós capteniment: “Ja ‘us dich jo que ‘ls progressistes/ sou pitxors que els anarquistes!...”, considerant que “Es que al menos per decencia/ se déu cubrir l’ apariencia”. Topete és qui més incòmode presenten els autors en aquella coalició (“Malahit sia el moment/ que ‘m vaig embarcar ab tal gent!”), arriba a exclamar en un cert moment). Però els unionistes tenen clars els seus objectius. Topete li diu així a Serrano: “Vos senyor no ignoraré/ que ja tinch cobrat lo préu/ per un nou rey colocá’/ en lo trono que deixá,/ gracias á la nostra feyna,/ la que d’ Espanya fou reyna”. El regent li demana paciència, prometent-li que “será rey un tèu amich”, però ell juga a un altre joc: “Jo que lo sceptre he guanyat,/ juro que no permetré,/ antes moriré al carré’/ que advenedissa persona/ se cenyesca la corona”.

A “La Passió política”, Rivero-Isariot és temptat per Prim en un primer moment, però és Olózaga qui dirigeix l’afer de la seva traïció, encarregant la feina bruta a Figuerola, que li diu: “Per cosas/ d’ aquesta naturalesa,/ veniu sempre ab mi, soch home/ que de cambis de vestits/ ne sè la prima”. Però Roca i Real el presenten com l’autèntic cervell de la conspiració, que considera Prim com un simple instrument: “Si com ha dit lo Leprós/ está Judas per la moma/ es nostre ‘l fill de la Verge/ y lo poder será nostre./ Es dir... mèu... perque jo só/ qui lo cop inventa y dona”. Prim serà “l’ executor de mas obras y per lo tant qui atraurà sobre si l’odi del poble”. Figuerola, ja llavors, creu fermament que el poder econòmic és el dominant: “Además en aquet temps/ no son las armas de moda;/ lo diner es qui ho pot tot, i jo dels diners soch l’ home”. Naturalment, d’acord amb la imatge que la premsa satírica reflectia de Rivero, el vi no manca en el soborn que Figuerola executa. Després de vendre’s, l’Isariot demòcrata exterioritza la seva ambició: “Diners... poder... gloria... honor/ Vi blanch... rom...y marrasquí.../ (...) Ja era hora d’ alcansá aixó;/ Ja tinch tot lo que volia.../ Al fi es arribat lo dia...”.

Un cop aconseguït el poder, la “moderna aristocràcia”, com qualifiquen els autors als nous governants, ja es pot desfer del discurs igualitari i la democràcia amb què ha hagut de transigir per derrocar la monarquia isabelina. Salvador Espanyol, que simbolitza aquells valors, ha de ser eliminat, com els explica Olózaga per carta mentre ell se’n va a París, a tranquil·litzar al “petit Tiberi”, és a dir, Napoleó III. Així els ho comunica el centurió Caballero de Rodas:

“Aquí porto aquet papé’/ de part del gran Leprós, que/ luego d’ haverme ‘l dat/ cap a Paris ha martxat,/ ahont m’ ha dit que ‘n breu deu sè’/ per féns á tots quedar bè,/ davant del petit Tiberi/ que governa aquell imperi,/ á qui deu grans atencions”.

L’escrit d’Olózaga afirma que, amb els seus sermons, el Salvador obstaculitzava la marxa dels conjurats i que ha de morir per tal que el govern pugui viure, salvant la revolució però, sobretot, perquè “salvém finalment, no cal duptarne/ lo poder lliberal dels progressistas”. Els setembrins l’acusaran de predicar la igualtat universal, “ensenyant nova doctrina que tot lo poble amotina”. Faran comparèixer testimonis, comprats a “sis rals”, que ho corroboraran: “Tambè jo l’ hi sentí á dir/ que ‘l home deu destruir/ tot poder que no es fundat/ en la rahó y l’ igualtat”. Els seguidors de Salvador, els republicans, propaguen “doctrinas molt criminals/ en contra ‘l petit Tiberi,/ y en contra dels governants”. Quan Prim-Pilat, després de molt fer-se pregar, finalment consenteix a condemnar a mort el Salvador, dirà:

“Considerant que lo poble ab poca ‘n té prou/ per anar contra el govern, / y aixó ‘ns perjudica molt;/ Considerant que nosaltres/ atesas las tradicions/ necessitem tenir rey/ y ell feia veure que no;/ Considerant que ‘ls que forem del poble llibertadors,/ no podem consentir que altres/ nos vingan á dar lliçons/ (...)/ Resultant que si los pobles s’ entregavan ab ardor,/ com lo Salvador predica/ á buscar ilustració, podrián ab molt poch temps/ per governarse esser bons;/ Resultant que ab tal sistema/ Gobernadors, legisladors,/ guerreros y gent de curia,/ foren inútils per tot (...)”.

Serrano-Herodes també expressarà obertament el seu menyspreu pel poble. Quan li porten Salvador Espanyol, ja pres, li etziva al “bon artesá” aquesta lletania: “Ignoréu que lo deber/ del poble, está en lo taller,/ desde ahont déu acatar/ las lleys que l’ hi volan dar/ los que mes qu ‘ell saben bé/ tot alló que l’ hi convé?”

En el cantó oposat, Salvador i els seus seguidors són presentats com a defensors de la democràcia, la sobirania del poble i la igualtat entre els homes. Així parla a la seva mare, la Verge-Democràcia: “Proclamantvos soberana/ tindrà ‘l poble ‘l que demana/ y á vos vos darè coronas.../ Avuy ha caygut la lley/ de la negra tiranía; lo poble ser rey ansía,/ y ‘l poble sols será rey”. El discurs igualitari és ben ressaltat pels autors en passatges com aquest: “Desde ‘ls mes xichs als mes grans/ ja en talent, ó ja en riquesa,/ com fills de naturalesa/ tots som iguals, tots germans./ En la gran máquina humana/ prestém tots igual serveys.../ no hi ha donchs vassals ni reys;/ sols la rahó es soberana”. Roca i Alonso del Real manifesten el seu rebuig a l’insurrecció violenta com a mitjà per assolir la llibertat, en oposició al tarannà de progressistes i unionistes. Quan Prim-Pilat declara que “No ‘ls obstacles reparém,/ lo important es promte entrarhi ,[a Madrid]/ per tant si es necessari/ los carrers ab sanch reguém!”, Salvador li replica que “ ‘s poch noble/ tractar de llibertá un poble/ regant sos carrers ab sanch”, ja que “Ab las armas del terror/ sols se logra la sumissió;/ ab las de la convicció/ se conquista fé y amor”. Aquesta convicció és expressada també pels apòstols. Castelar-Joan dirà que “la Verge democracia/ dantli sang, s’ ofegaria”. Fidels al federalisme transigent, els dos escriptors defensen la “política d’atracció” propugnada poc abans de la representació de l’obra per la candidatura recolzada per *La Razón*. Gamaliel, un dels personatges que no fan correspondre a cap dels polítics del moment, antic progressista i ara federal convençut, retreu a alguns homes del poble que bescantin aquells que han acceptat per necessitat feines menors en oficines governamentals: “Vosaltres mes que polítichs/ y perdonaume, sou crítichs,/ y així en lloch de la atracció/ conseguíu la repulsió./ Si com los governants feu/ may l’ igualtat obtindreu/ ni ‘l partit augmentará”. Els creadors de la paròdia

utilitzen el mateix Gamaliel per llançar una contundent andanada contra els partidaris de la via insurreccional, acusant-los d'obstruir de fet el progrés dels federals :

“Si quatre desesperats/ mes ignorants que malvats,/ y als quals devem compadeixe/ no haguessin fet desconeixe/ ab sas exageracions/ la escencia de las rahons/ que predica ‘l Salvador,/ fiant en lloch del amor/ al ferro, nostre conquesta,/ fora poch l’humana vista/ pera en tot lo mon trobá’/ qui no fos republicá”.

Com ha fet Salvador al ser apresat, Gamaliel també tracta de refrenar els impulsos dels ciutadans d’alliberar-lo amb les armes, exhortant-los a no caure en les provocacions d’aquells que han pres el poder, insistint d’aquesta manera en la línia defensada pel Directori federal: “Y vosaltres no veieu/ que havent fet lo que dieu [resistir amb la força],/ la vida perdre podria/ de tota sa companyia?”.

Dels líders federals, qui més protagonisme té a “La Passió política” és Castelar-Joan. Ell és qui encoratja la resta d’apòstols un cop arrestat el Salvador:

“(…) Donchs ja que aprop no ‘l tenim/ lo nostre esforç engrandim/ en pro de la humanitat./ Pera deixar-lo venjat/ no pensém ab los traydors;/ sols serém sos venjadors/ seguint tots son camí noble.../ Avant... avant fills del poble!.../ Tornémse tots Salvadors!...”.

Pi i Margall i Figueras tenen prou feines quatre ratlles a l’obra, repartides entre el moment de l’arrest de Salvador i la discussió del cas a les Corts (reunió del Sanhedrí). Quan el centurió Caballero de Rodas es disposa a procedir a la detenció, Figueras-Jaume li demana, amb molta calma, l’ordre del jutge, mentre Pi-Tomàs pregunta: “Perque se ‘l duhen pres? No hi ha dret de reunió?...”. A la sessió en què es tracta l’afer, la minoria republicana, escridassada pel govern i la majoria, decideix abandonar el recinte després d’una darrera intervenció de Castelar-Joan, el darrer vers de la qual diu: “D’ aquí nos separem cridant ¡justicia!”.

Roca i Alonso del Real fan en el text de l’obra una descripció de la disposició de l’escenari i de la situació dels personatges en aquella sessió que no resistim la temptació de transcriure íntegrament:

“Al mig damunt una tarima, la taula de la presidència. Banchs á la dreta y á la esquerra de la mateixa. Los de la dreta plens; los de la esquerra ocupats solsament per *Emili Joan, Estanislau Jaume y Francisco Tomás. Pilat, Anás, Cayfàs, Abdaron y Benjamí* en lo primer banch de la dreta que sera blau. *Judas* en la presidència. Al comensarse ‘l quadro, molt esbalot, que *Judas* procurarà calmar, tocant la campana”.

Sagasta-Cayfàs és qui porta la veu cantant, demanant la mort de Salvador, amb un capteniment autoritari i amenaçant la minoria, a la qual s’adreça de mala manera,

exclamant: “Complices callàune,/ ó mano que la forsa d’ aquí ‘us trega,/ pus ma condescendencia es acabada!”. El ministre de la Governació és la figura que surt més malparada, presentat com un home sense escrúpols. Quan Topete-Banjamí s’escandalitza pels pocs miraments a l’hora de repartir-se els càrrecs del govern, Sagasta-Caifàs li replica que “Aixó son hipocresías/ impropias dels nostres dias”. De forma similar, quan Caballero de Rodas assenyala que són els tribunals qui han de jutjar Salvador-Espanyol, diu que “Sols podan creurer aixó/ los del any de la picó”. Al ser-li presentat el pres, en el decurs de l’interrogatori Salvador li respòn que l’esperit humà és lliure i no pot ser anihilat, resposta que l’enfurisma. Els autors anoten que, en l’esclat d’ira que segueix, l’actor ha d’interpretar-lo “Pegantse una palmada y trayent bilis per tots sos poros”, mentre que a mesura que avança la declamació “Ha anat pujant de tó y amenassant á Salvador”. Juntament amb Ruiz Zorrilla-Annàs, és qui més malda per condemnar-lo a mort. Després de l’escena en què Salvador és traslladat successivament a Caifàs, Pilat i Herodes, Annàs expressa el temor que “la clemencia farà fluixa la sentencia”, mentre Sagasta exclama: “Donchs jo juro á fé de Dèu/ que demá se ‘l clava en créu/ o deixo de ser Cayfàs!...”.

Prim, caracteritzat de Pilat, tracta de mantenir-se al marge en la condemna de Salvador-Espanyol, volent mantenir la seva imatge i prestigi sobre les masses deixant que altres com Sagasta fassin el treball brut. Coneix el poble millor que la resta dels setembrins, com fan palès els autors quan, en el diàleg que manté amb Salvador, preguntant-li perquè no vol explicar en públic els motius que han guiat la seva actuació, el personatge que encarna el poble espanyol li diu: “Si millor que jo ‘u sabeu/ porque, amich, m’ ho pregunteu?”. Quan Sagasta-Caifàs, davant la negativa de Joan-Pilat a condemnar-lo, li diu que “coneixeu mal/ á un home tan criminal!...”, ell, en veu baixa, deixa anar: “No ‘l conegués tant”. Prim-Pilat tracta de fer equilibris per preservar la vida de Salvador i la seva propia posició política. Davant la pressió de Caifàs, Annàs, Abdaró i la majoria del Sanhedrí (consell de ministres), es diu a si mateix: “Vejam si ab un cop dels mèus/ convenso á aquests faritzeus./ Potser fingint compassió/ salvo a n’ ell y ‘m salvi jo”. Mentre tracta de fer-ho, un dels homes que observa l’escena li diu a un altre: “Si de Pilat los consells/ poguessin calmar las queixas...”. La resposta és ben representativa de la forma en què els republicans veien Prim: “Pilat?... Que poch lo coneixas.../ Es mes murri que tots ells”. Les dilacions del general esgoten la paciència de Sagasta-Caifàs, que l’amenaça amb les ires de Napoleó III: “Si ‘us mostreu fluix, crech precis/ escriure prompte á Paris/ vostra estranya fluxedat”. Mantenir-se en el

poder és, però, la seva màxima prioritat, com manifesta en veu baixa: “Per mes que la consciencia/ m’ acusi d’ inconsecuencia,/ lo tindrè de sentenciar/ si ‘l poder vull conservar”. (De fet, Prim-Pilat aspira a quelcom més que a conservar el poder. En un moment anterior de l’obra, Annàs se li adreça i li diu *sotto voce*: “Vos sereu dictador!...”. I ell, “ab solemnitat”, com anoten els autors en el text, respòn “Calla! No encare!...”). Al final, després de la seva resistència *pro forma*, Prim-Pilat accedeix a pronunciar la sentència que li demanen els fariseus, i, a més, mana que, damunt de la creu en què serà clavat Salvador-Espanyol, s’hi escrigui en un rètol les paraules llibertat, igualtat i fraternitat, explicant així el significat d’aquesta acció: “Vol dir que ‘l qui ab lemas tals/ s’ atrevesca á alzar bandera,/ com al Salvador, l’ hi espera/ lo cástich dels criminals”. Roca i Alonso del Real fan cridar llavors als actors, a cor, “Y viva Espanya con honra!...”.

Entre les variacions que els autors introdueixen al drama sacre original cal destacar el quadre final del tercer acte. Un cop Judas s’ha penjat, “s’obra la terra y surt Navajas [personatge que no hem pogut identificar, potser un dels més coneguts capitosts de la “partida de la porra”] vestit de Mefistófeles y ab calanyés”, anoten Roca i Real, que baixa el cadàver a l’infern. Tot seguit, descriuen l’escena que es produeix quan Rivero-Judas entra a l’infern, que està farcit de monarques destronats:

“Infernal saló. Al foro, mig, Napoleon I presidint la reunió. A dreta y esquerra del actor, varios reys. En primer terme y als dos costats Lluís XVI de Fransa y Carlos I de Anglaterra, decapitats y ab lo cap á la má. Al aixecarse ‘l teló, baixan de dalt Navajas y Judas. Al esser baix los rodejan ab molta alegria tots los reys. Romp la marxa real y á son só ballan un curt can-can Isabel de Borbó ab Lluís Felip y lo ex-rey de Nápoli Francisco ab la seva dona.

Durant lo ball los demás reys, acompanyarán la música uns xiulant y altres picant de mans. Judas contemplará la escena admirat. Las figuras de Napoleon I, de Lluís XVI y Carlos I, restarán inmóviles. Claror de foch”.

Espartero és inclòs entre els apòstols, però la negació de Crist i l’intent de desenvainar l’espasa quan el Salvador és detingut són aprofitats pels autors per presentar-lo com una imatge del passat, un pèl patètica, que no pot jugar cap paper polític positiu en les circumstàncies del moment. Després del seu fracassat intent de treure l’espasa, Roca i Alonso del Real escriuen aquests versos per ser recitats per Espartero-Pere:

“ Pere. (*ab desesper.*) Oh!... L’ espasa de Lluytana/ de res avuy m’ ha servit.../ La gloria d’ aquella nit/ es ja una gloria bèn bana./ (*Reanimantse*) Oh!... no... no... Vatura nada/ la vull treure... sortirà.../ (*Se la posa entre las camas, fá grans esforços, y veyent sa impotencia, la llensa desesperat.*) No puch... robellada està;/ com ma gloria es robellada”.

Dels dos lladres enmig dels quals és crucificat Salvador, el mal lladre (Gestas), és, a la comèdia de Real i Roca, “lladre de còrt/ ex ministre de la Hisenda,/ allà en los temps dels Borbons”, sense que els autors el facin correspondre a cap polític en concret. Mentre tots tres agonitzen, Gestas no es pot estar de demostrar el seu menyspreu pel poble espanyol: “Poble rey!... ja feia bé/ quan en lo poder estava/ que ‘l robava, ‘l fusellava.../ Poble rey... sí... poble ré!...”.

A “La Passió política”, l’arrest i el turment de Salvador-Espanyol fan encendre les ires del poble. Llavors apareix la Revolució (encarnada en la figura de Verònica, coronada amb una barretina frigia), que canalitza i organitza les forces populars per llançar-les al combat després de la mort del pres: “En tant carregueune l’ arma/ y esmoléune los punyals;/ darrera de la mort sèva,/ lo terratrémol vindrá;/ darrera de sa agonia,/ altres agonisarán”. És Verònica-Revolució qui, amb una bandera republicana, aixuga la cara a Salvador, caigut sota el pes de la creu, moment en què ell li demana que no hi hagi bessament de sang, davant la furiosa reacció de la Revolució (“Eixa sanch ab sanch se renta”, clama ella, però el personatge que representa el poble espanyol li diu que “Sols se ‘n va ab mi lo dolor/ de que ‘l dia de ma mort/ siga jornada sangrenta!...”). La Revolució, però, exhorta a les mares a portar-li els seus fills, tots plegats sota la bandera republicana, a la lluita per la llibertat: “Lo crit de llibertat s’ alsarà en l’ ayre;/ y per la forsa ne caurá vensuda/ o bé demá s’ aixecará triumfanta!”. Ja al Calvari, Salvador, agonitzant, expressa la convicció en el triomf de la democràcia (“Mare, vos triunfareu”, li diu a la Verge-Democràcia), i, “en la revivalla de la mort”, com puntualitzen els autors, pronuncia les darreres paraules:

“Mare!... Ja veig als tirans/ com cauhen per sempre més.../ Oh! Joan... no descansen.../ Que ‘s hermós morir així!... (*Ab molta expansió –anoten llavors Roca i Real- com si vegés caure la tirania y aixecarse la república, fent un gran esforç.*) Allí, mare mèva, allí...”.

Després de la mort de Salvador-Espanyol, “Comensa á oirse terratrémol de lluny. Va creixent gradualment”. Apareix la Revolució seguida per un nombrós contingent, i, mentre diverses veus exclamen “Venjansa minyons!”, Castelar-Joan, “Estenent lo bras y ab veu potent”, demana “Justicia!”. Víctor Balaguer-Longinos, que ha recobrat la vista després d’haver clavat la llança a Salvador, exclama, compungit: “Senyor!... Perdó!... Jo us feria/ y cego no ‘us coneixia”. Els autors li fan declamar tot seguit una poesia de Balaguer que adapten convenientment per l’ocasió. Al sentir el soroll del terratrèmol que s’acosta, puntejat amb crits i trets, “Llansant la llansa y tot lo que té damunt y

fugint”, crida: “Jo me ‘n vaig cap á Provensa!”. Sobrevé llavors la darrera escena de l’obra, i els autors la descriuen detalladament:

“La Revolució haurá sortit duhent á una má una teya encesa, y á l’ altre lo drap ab que aixugá la cara de ‘n Salvador en forma de una bandera. Lo soroll haurá anat creixent. Quan Joan dirá <<Justicia>> s’ obrirá la terra y apareixerán las sombras dels mártirs de la llibertat, Padilla, Lanuza, Casanovas, Torrijos, Riego, Laci, Terradas, Coello, Guillen, Carvajal, etc. etc.”. Llavors la Revolució, “al veurer los mártirs de la llibertat deixa caure la teya”.

Al final del text de l’obra apareix una nota en la qual es llegeix que “Per no ferir la susceptibilitat de ningú en la representació ‘s tallaren alguns trossos, com altres que ‘s féu, perque l’ obra no ‘s fès pesada”. A l’escena de l’últim sopar, hi ha un monòleg de Salvador Espanyol, i una intervenció de Castelar-Joan, entrecomillades, amb aquesta nota: “Los versos intercomats poden suprimirse en la representació”. Aquests versos denuncien la traïció que els caps del pronunciament faran al poble que els ha seguit: “Simulantse amants del poble,/ alguns que al poble abrassavan,/ á bon segur que abrigavan/ una intenció molt ignoble./ Avuy s’ han mostrat tirans/ com no ‘s podia esperar;/ y ‘l poble que ‘ls aixecá/ está tan mal com avans”. Salvador advoca per la “resistència passiva” i no rebel·lar-se, cosa que fa també Castelar-Joan: “(...) fent que n’ interressi al mon/ lo drinch de nostres cadenas,/ lograrems lo que lograt/ may veuriam ab la guerra,/ que es, fer nostre l ‘ample terra per tota una eternitat”. Salvador defensa la via de la propaganda i rebutja la via insurreccional: “Ab la paraula es precís/ saber conquistar los cors,/ que ab ella mes que ab terrors/ l’esgarriat queda sumís”. És possible que fos aquest un dels fragments suprimits a l’hora de la representació a què es refereix la nota final esmentada⁶²⁸.

L’obra de Joan Alonso del Real i Roca i Roca comportava una gran complexitat a l’hora de ser representada. Dividida en quatre actes i onze quadres, feia passar per l’escenari més de seixanta personatges, quaranta-tres d’ells amb text, a més dels cors i comparses. No n’hi va haver prou amb els actors de la companyia que dirigia Gervasi Roca, de manera que va ser necessari incorporar al repartiment intèrprets de la categoria de Goula, Bonaplata (Teodor?), Martí (Jaume?) i Figuerola, entre altres. Fins i tot Carles Altadill s’encarregà d’un petit paper. Alguns actors, a més, interpretaren més d’un personatge, com Bonaplata (Pràxedes Caifàs i Víctor Longinos) o Pardo (Paco Herodes, Sunyé Cireneu i Gamaliel). Els vestits per a tanta gent i la resta de l’atrezzo

foren també un problema notable. Tot plegat degué representar un cost considerable que no es va veure traslladat als preus de les entrades. Ja abans de l'estrena *La Campana de Gràcia* deia que “los preus de la entrada y localitat, serán sumamente módichs atesos los gastos que ocasiona lo posar en escena una obra tant important, ab lo fi sens dupta de que pujan assistir á la representació totas las classes de la societat”, i, especialment, les capes populars. La posada en escena de “La Passió política” no hauria estat possible sense els esforços d’Innocenci López Bernagosi, que va absorbir moltes de les seves energies, fins al punt que *La Campana* va demanar disculpes als seus lectors pel retard amb què va sortir pels volts de l'estrena degut a “las ocupacions de nostre editor ab motiu de posarse en escena” l’obra de Real i Roca. La seva implicació no fou aliena, de ben segur, als reduïts preus que finalment es fixaren. Les entrades per la funció es venien a la seu de la seva Libreria Espanyola de la Rambla fins una hora i mitja abans de l'espectacle, i ja abans de l'estrena, hi exhibia, en colors, les figures dels personatges de l’obra, que Pellicer havia dibuixat. Alhora, López estava imprimint el text de la peça incorporant-hi els grabats de Pellicer, fent-ne una gran tirada. És fins i tot possible que fos ell qui proposés a Roca i Real la idea de “La Passió política”. I encara és més probable que invertís els seus propis diners en finançar en part la representació.

Atesa la conjuntura política i social del moment, el propòsit clarament polític dels autors i el fet de parodiar un episodi sagrat, molts va témer que es produïssin aldarulls quan es portés a escena. Roca ho va reflectir en un imaginari diàleg entre dos homes, en el qual un d’ells, abans de l'estrena, és de l’opinió que, si s’escorcollessin els assistents a la representació, es podrien carregar “dos carros de revolvers”, però després de la funció es veu obligat a reconèixer que “no hi ha hagut mes tiros que ‘ls que s’ han sentit al final del primer cuadro”, estipulats pels autors. La nit de l'estrena, malgrat aquests temors, l’empresa va aconseguir omplir el teatre, fins al punt que “muchísimos espectadores tuvieron que permenecer en pié y otros no pudieron penetrar en el salón”. “May s’ havia vist aquell teatro tan plé”, va escriure el mateix Roca a *Lo Ponton*. Hi va assistir el governador civil i altres autoritats, i el públic fou majoritàriament masculí, ja que “apenas se veían algunas pocas señoras”. Les cròniques dels diaris de Barcelona divergiren en l’apreciació de les reaccions dels espectadors. Segons *El Telégrafo*, “El público, relativamente a lo que se esperaba, estuvo frío y al caer el telón del último acto

⁶²⁸ Text complet a “La Passió política, tragi-comedia satírica é histórica en quatre actes y onze cuadros per Joan Alonso del Real y Joseph Roca y Roca”, Llibreria Editorial de Innocent López Bernagosi, Barcelona, 1870.

no llamó ni a los autores ni a los actores”. Per la seva part, el *Diario de Barcelona* va escriure que “la parodia la *Passió política* fué recibida ayer con muestras de aprobación en algunos actos, de suerte que los autores fueron llamados a la escena”. El periòdic de Mañé i Flaquer va ressaltar que els actors que interpretaven els papers corresponents als protagonistes de la Revolució de Setembre “caracterizaron muy bien estos últimos, hasta en las fisonomías y en algunos ademanes”. L’execució de la peça es va veure afectada per la manca d’assaigs i “en su conjunto parece que no dejó del todo satisfechos a los espectadores”, afegia el diari conservador, que, tanmateix, no va deixar d’assenyalar que “muchos aplaudieron las escenas donde se enaltece las ideas republicanas, a lo que tiende principalmente la obra que tiene algunas frases marcadamente intencionadas”. Evidentment, *La Campana de Gràcia* va remarcar la “benevolencia y entusiasmo” amb què el públic acollí “La Passió política”, “rient y aplaudint los mil y un chistes que conté tant com los pensamientos de elevat fi polítich y moral que tan de la acció com del diálech se desprenen”. El setmanari de Feliu i Codina i Almirall ressaltà que els personatges de Rivero, Espartero, Prim, Figuerola, Sagasta, Olózaga, Serrano, Castelar, Sunyer i Capdevila i V. Balaguer “han sigut molt aplaudits y celebrats” pel públic, com ho havia estat també l’aparició de la Verge-Democràcia. Per la seva banda, Roca va destacar a *Lo Ponton* que els espectadors “á pesar de lo molt que patian, apretats com las anangadas al barril feyan esfuerzos per aplaudir” i que el teatre dels Camps Elisis “bén segur que pocas vegadas s’ havia omplert tampoch de tants aplaudiments”. Tanmateix, el crític que mai no va deixar de ser el periodista i escriptor terrassenc va observar que el públic, potser perquè era “lo primer cop que veyá una obra de aquesta naturalesa”, va respondre amb entusiasme als “efectes mes gruixuts” però no va apreciar en la mateixa mesura “las sátiras mes finas y mes bén trobadas”. Com a coautor de l’obra, va assenyalar alguns dels elements representatius de les subtileces que havien passat relativament desapercebudes, sense dissimular gens la satisfacció i l’orgull que sentia per la seva creació. “Vaja que alló de penjarse en Nicolau Judas en una parra [un cop més..], -va escriure- no se l’ hi acut á ningú més que als autors de la Passió política. ¿Y lo de assotar al poble, lligat en l’ arbre de la llibertat? ¿Y los reys de la infern [sic]? ¿Y ‘ls finals de tots los actes, plens de ideas grandiosas, y originals contrasts?”⁶²⁹.

⁶²⁹ *El Telégrafo* 1-7-1870, ed. tarda; *Diario de Barcelona* 1-7-1870, ed. tarda, *La Campana de Gràcia* 3-7-1870; “La Passió política”, *Lo Ponton* 2-7-1870.

La valoració artística (i política) de la paròdia també va polaritzar la premsa de la capital del Principat. Per *El Telégrafo*, “el mérito literario de la obra no pasa de la idea de poner en escena la política palpitante”, però els autors demostraven llur completa ignorància política “del carácter, del significado y de la conducta de los partidos y de sus jefes”. Segons aquest periòdic, a l’obra li mancava del tot “vis cómica en los contrastes, delicadeza en los sentimientos, intención en los conceptos, elegancia en el lenguaje”, de manera que no era més que “una sarta de vulgaridades escritas vulgarísimamente y representadas con la misma vulgaridad”. Si *El Telégrafo* es va centrar en l’aspecte polític i teatral, sense fer esment de la transgressió que els autors realitzaven al parodiar la passió i mort de Jesucrist, Francesc Miquel i Badia, crític habitual del *Diario de Barcelona*, va escriure un article de gran duresa contra els dos coautors. Tota producció teatral que pretengués escarnir “los hechos más santos”, que expressés el seu menyspreu per “las gentes sensatas y que tienen por norma de conducta el respeto a las creencias y opiniones de sus ciudadanos”, havia de ser prohibida per les autoritats per tal d’evitar que “salgan mancillados los fueros de la moral” i “reciban ultrajes las creencias de la inmensa mayoría”. Això, afirmà el crític del *Brusi*, era el que havia d’haver succeït amb “La Passió política”, però la llibertat d’expressió llavors existent era prou àmplia per permetre la representació d’una obra en què

“se parodian las santas escenas de la vida y muerte del Salvador de los hombres y en la que se enlazan con aquellos sublimes recuerdos de redención las miserias de la política palpitante, pintándose con colores que no emplearíamos para nuestros mayores enemigos, a los hombres actualmente constituídos en los más altos puestos del Estado”.

L’audàcia de Roca i Alonso del Real havia anat massa lluny, tenyint a més el sacrilegi de mal gust i d’incitació a subvertir l’ordre social:

“Es posible –preguntava retòricament Miquel i Badia- que el espectador oiga sin espanto y sin horror los dicharachos más vulgares, las reflexiones más cínicas, las frases más desdichadas e insulsas dictadas con intento de moverle a risa, mientras contempla a varios actores con rostro dispuesto a imagen de personajes conocidos, azotando cruelmente al son del himno de Riego a quien tiene por único delito creer en las promesas que le hicieron o disentir de parecer con los que se han apoderado de él y traman su perdición valiéndose de los medios más viles y inícuos?”

Revelava “dureza de corazón” ridiculitzar la mort de Jesucrist “con chocarreros versos al estilo y entonación de uno de nuestros poetas contemporáneos”, en al·lusió a la declamació de Longinos-Víctor Balaguer al final de l’obra. “La Passió política” era “una muestra tristísima del punto a que se ha llevado la falta de respeto a todo lo más

santo y sagrado”. Un cop traspasat el límit, com havien fet Alonso del Real i Roca i Roca, “ya no puede quedar cosa alguna exenta por su alto carácter de que una pluma atrevida la escarnezca, ofreciéndola con vestido de mofa a que sirva de pasatiempo y diversión a gentes *despreocupadas*”⁶³⁰.

A l’extrem oposat se situà, és clar, *La Campana de Gràcia*. Rebutjà enèrgicament la crítica d’*El Telégrafo*, “diari incoloro y acomodaticio, cual propiedad pertany en part al autor de *una Tia y un sombrero* pessa cómica xiulada en lo teatro Circo Barcelonés”, qualificant l’escrit de “suelto tan indigne com indecorós” que traspuava “sanya pescateresca”, limitant-se, en canvi, a esmentar que l’obra havia estat “censurada durament per lo diari d’en <<Brusi>>”. “La Passió política”, en contra del que havia afirmat *El Telégrafo*, contenia “pensaments elevats, alguns dels qu’als creyem mereixedors de ser atesos y aplaudits”. *La Campana* destacà també les interpretacions, en particular la de Figuerola (Salvador-Espanyol), “elevantse á gran altura en lo moment de espirar, rasgo que á pesar de estat col·locat en una parodia, consegueix conmourer al públich, fins al extrem de arrancarli llágrimas y aplausos, aplausos que ab tota sinceritat creyem que mereixen á mitjas autors y actor”. Sense arribar al nivell d’elogis de *La Campana*, *La Gramalla*, revista elaborada majoritàriament per socis de La Jove Catalunya (i, per tant, relacionats amb en Roca), va acollir favorablement també la paròdia, que considerà una “bonica producció de circumstancies”. Després d’assenyalar que s’hi veien molt ben caracteritzats els personatges polítics del moment, en especial Rivero, Prim, Espartero, Balaguer i Baldrich, que “están presentats d’un modo admirable”, afegia:

“L’obra fuig molt dels grossers cops d’efecte que acostuman á veurers en las produccions d’aquest género, motiu per lo que felicitem de tot cor á sos joves autors que han sabut presentar obra tant atrevida sens ferir la sensibilitat de ningú, ans al contrari, han fet agradable lo que tothom creya agre y capás de ferir l’ amor propi d’ alguns”.

⁶³⁰ F. Miquel i Badia, “La libertad en el teatro”, *Diario de Barcelona* 8-7-1870, ed. matí; les cursives són de l’autor). És possible que, en certs cercles, la crítica de Miquel i Badia obtingués el resultat oposat a aquell que pretenia, com va assenyalar Riera i Bertran en carta a Ubach i Vinyeta: “(...)Avans d’ escriuret la present, acabo de llegir lo darrer article que ha mogut á escriure la tal parodia en lo “Brusi” á nostre comú amich Miquel, quals articles dehuen haver ocasionat lo contrari de lo que ’s proposava ‘l catequisador Diari barceloní que té la sort de poguer y saber cotisar las cosas segons las circunstancias ab lo després [sic, per després] y generosíssim fi de...conservar la suscripció y aumentar la secció d’ anuncis”. I afegia, en referència a Roca: “Digas á En Roca que ‘l felicito de tot cor per la fina galantería ab que’n Miquel s’ha servit ocuparse d’ell, pero qu’encara el felicitaré ab moltíssima major satisfacció en esta ciutat [Girona] pèl triunfal éxit que inductablement tindrà la xispejant gatada concebuda y parida en lo carrer d’ en Petritxol”. Carta de Joaquim Riera i Bertran a Francesc Ubach i Vinyeta, datada a Girona, 19 de juliol de 1870, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta-D, Caixa 11.

A *Lo Ponton*, Roca, a més de valorar molt positivament l'obra, fent-ne una oberta publicitat, va exposar algunes claus interpretatives, reveladores dels propòsits que Alonso del Real i ell havien pretès assolir. Si la paròdia d'un tema com la Passió escandalitzà F. Miquel i Badia i els sectors que el *Brusi* representava, Roca, pel contrari, considerà que “no ofen les creencias de ningú”. Seguint aquesta línia, precisà la imatge que havien volgut donar del poble espanyol en aquella peça teatral: “Escrita ab molta gracia, corra lleugera á son desenllás, seguint un á un los passos de la Passiò, que son també los de la passiò del Poble espanyol. La figura d' aquest, personificada ab en Salvador, se mantè digna, simpática y aixecada. Es alló que se ‘n diu un republicá, de aquells á qui tothom los diu <<¡Si tots fossen com vosté!>>”. Les figures de la Verge-Democràcia, Verònica-Revolució, Magdalena-Espanya i els apòstols, “encara que de menos importancia, son també dignas, tant per lo bèn presentadas, com per l' originalitat y bona pintura de sos respectius caràcters”. Els Caifàs-Sagasta, Pilat-Prim i la resta d' encarnacions dels progressistes i unionistes (a més de Rivero, és clar) “logran lo que sos autors sens dupte ‘s proposaren”, que resumí així: “Sense ferse odiosos, ni exitar passions, se fan ridícols y fan riure”. Prosseguint amb les ensabonades a la seva pròpia peça, no es va estar d' afirmar que “no hi falta, ni hi sobra res, y que está plena de ideas xistes y conceptes tant bèn trobats com bèn colocats en sos puestos respectius”. L' enlluernador l' èxit obtingut fou potser allò que inspirà aquesta reflexió expressada a *Lo Ponton*:

“Un pensament com lo de la Passiò política se tè sols una vegada á la vida. No es de aquells que's trobin pèl carrè. Fill de la inspiració de moment, significatiu, intencionat y sobre tot original, no pot menos que ser l' ànima de una obra tan notable com la que ‘ns ocupa”⁶³¹.

“La Passió política” va tenir un extraordinari èxit, arribant a les onze representacions omplint el teatre a cada ocasió⁶³². Quan va oferir la darrera funció, el 17 de juliol, l' empresa ja tenia “compromisos contrets en casi tots los teatros importants de Catalunya, que desitjan representarla ab los mateixos actors, luxo y aparato que ‘s

⁶³¹ *La Campana de Gràcia* 3-7-870; “La Passió política”, *Lo Ponton* 2-7-1870; “Teatros”, per “S.” (Joan Sardà?), *La Gramalla* 2-7-1870.

⁶³² Com a exemple de les impressions que l' obra deixà entre alguns dels espectadors, indiquem les que va recollir Riera i Bertran d' un resident de Santa Coloma de Farners que havia anat a Barcelona i havia assistit a una de les representacions de “La Passió política” que en parlava “entussiasmat” i que resumí així la seva valoració: “es un bunyol (sentit artístich) pero un bunyol que s'ha de profundisar molt per compendre lo molt que val”. Carta de Riera i Bertran a Ubach i Vinyeta de 19-7-1870, citada en una nota anterior.

presenta en lo teatro dels Camps Elíseos”⁶³³. A finals de juliol, Roca mateix anunciava representacions de l’obra a Reus, Valls, Tarragona i altres poblacions d’aquells indrets per la primera setmana d’agost. L’edició del text també va ser un èxit, ja que “als pocs dies s’ha esgotat la primera edició”. La premsa va informar també de la traducció al castellà de l’obra per ser representada en un teatre de Madrid⁶³⁴.

Un reconegut declamador de poemes

Si la faceta de Roca com a poeta és avui completament ignorada, la seva capacitat per recitar poemes fou unànimement apreciada pels contemporanis. Fou durant diversos anys un dels assidus lectors de les composicions premiades en la festa anyal dels Jocs Florals, així com també en les vetllades que la Jove Catalunya celebrava. Roca tenia una veu greu que sabia modular molt bé, característiques que el feien, en paraules d’Artur Masriera, el “prototipo del lector varonil, arrogante, sobrio y enérgico, consciente de su fuerza y entusiasmo, que con gesto y voz tribunicia, comunicaba a sus oyentes, sobre todo si la composición que leía era de carácter patriótico y vibrante”. En la festa dels Jocs de 1877, celebrada al Saló de Cent de l’Ajuntament, va llegir “Lo darrer plant d’en Claris”, d’Àngel Guimerà, “electrizando de veras al público”. També fou molt celebrada la lectura que efectuà el 1878 del poema “Primavera”⁶³⁵. Els seus amics de Terrassa

⁶³³ Riera i Bertran es trobà casualment a Girona, el juliol de 1870, amb Joan Alonso del Real, que li va dir que se n’anava a Figueres per veure si seria possible la representació de l’obra a la vila ampurdanesa, amb la idea de traslladar després la funció a Girona. Carta de Riera i Bertran a Ubach i Vinyeta, ja citada en notes anteriors.

⁶³⁴ *La Campana de Gràcia* 17-7-1870; *El Telégrafo* 2-7-1870, ed. tarda; *Lo Ponton* 30-7-1870. Entre les poques referències crítiques modernes de “La Passió Política”, hem de fer esment dels comentaris que Xavier Fàbregas dedica en conjunt a les obres d’intencionalitat política de Rossend Arús i a la paròdia de Real i Roca, on fa una valoració molt negativa de les seves qualitats com a obres teatrals: “Tant les obres de Rossend Arús com *La Passió política*, de Josep Roca i Roca i Joan Alonso del Real, judicades des d’un angle de crítica literària mereixerien uns comentaris molt durs; en totes elles es patentitza la ineptitud dels autors en enfrontar-se als problemes teatrals. El vers en què són escrites manca de qualitat i les llargues disquisicions teòrico-polítiques que s’hi desenrotllen les converteixen en una cosa feixuga i difícilment digerible”. X. Fàbregas, “Teatre català d’agitació política”, Edicions 62, Barcelona, 1969, pàg. 132, en un epígraf que duu el títol d’ “El teatre teoritzant”.

⁶³⁵ Artur Masriera, “Los buenos barceloneses. Hombres, costumbres y anécdotas de la Barcelona ochocentista (1850-1870)”, ed. Políglota, Barcelona 1924, pàg. 336. Josep Pla fa ver una descripció menys amable de les qualitats de la veu de Roca: “La gravetat del to de la seva veu era tan sonora que, a més de “el Trifàsic” [com se’l coneixia en alguns cercles els anys noranta pel fet d’escriure llavors a tres periòdics, *La Campana*, *L’Esquella* i *La Vanguardia*], era anomenat “el Motor”, sobretot perquè quan no enraonava emetia un soroll continuat d’abegot engabiàt –un soroll llunyà i persistent que recordava el d’un motor a mitja màquina”. J. Pla, “Un senyor de Barcelona”, Ed. Selecta, Barcelona, 1962, pàg. 110.

deixaren constància també, en ocasió de la mort de Roca i Roca, de les seves extraordinàries qualitats com a lector de poesies catalanes:

“Quaranta anys enrera tenia fama d’ésser el millor llegidor de versos el que fou mestre en Gay Saber n’Adolf Blanc. Als Jocs Florals sovint hi concorregueren els inoblidables actors del Teatre Català per a llegir les poesies premiades. Ningú, emprò, aventatjava a n’en Roca i Roca quan –molt rarament per cert– pujava a l’estrada per a recitar una poesia. Trobava inflexions de veu, expressions de rostre i ademans que dominaven tot seguit a l’auditori. Qui això escriu el recorda en un moment inoblidable en què prengué part a una vetllada que l’Ateneu Barcelonès dedicà a n’en Víctor Balaguer, en la qual recità una poesia de Berasiguer [sic, per Béranger], poeta francès, traduïda al català per ell mateix [“Le vieux caporal”, apareguda al *Calendari Català* de 1880 amb el títol de “Lo sargento veterano”]. Contenia una gran tragèdia en poques estrofes, tan impressionant que a tots els oients se’ns posà la pell de gallina, provocant al final una ovació formidable”⁶³⁶.

L’obra poètica de Roca i Roca

La poesia fou, indubtablement, la dèria del jove Roca. Quan, després de la mort dels seus pares, l’octubre de 1865, s’instal·là a Barcelona i començà estudis a la Universitat, no va trigar a relacionar-se amb altres joves lletraferits. Hem fet esment anteriorment dels lligams personals que Roca establí entre la tardor de 1865 i la Revolució de setembre de 1868 i de les activitats que desplegà el grup de poetes jovincells en el qual s’integrà. Aquell terrassenc transplantat a la capital va aconseguir de fer-se un nom en el reduït panorama literari barceloní en ben poc temps, i ja hem vist com el 1866 tenia prou entitat com a poeta com per escriure el pròleg del primer llibre de poesies del seu amic Ubach i Vinyeta. Malauradament, dels poemes que Roca va escriure aquells anys (potser un bon nombre) en coneixem ben pocs.

Les primeres poesies de què tenim notícia són dues composicions de temàtica patriòtica escrites en dates que no hem pogut esbrinar amb certesa. Una d’elles fou publicada molts anys després a l’antologia de la seva poesia que Francesc Matheu va incloure a “Lectura popular”, amb el títol de “Precursores” i datada allí entre 1866 i 1867. Roca es plany de la postració de la Catalunya vençuda i subjugada, però també avisa de la seva revifalla: “Vermella es la barretina/ perqu’es tenyida ab la sanch,/ ab la sanch d’una comtesa/ que un lleó va devorar./ Lleó que vas devorar/ a nostra comtesa un dia:/ tremóla mentres que vegis/ vermelles les barretines!”. L’altre poesia la publicà el propi Roca a *Lo Cop* pocs dies després de l’esclat de la Revolució de Setembre de 1868, especificant, però, que l’havia escrit tres anys abans, és a dir, el 1865, als 17 anys. La

composició és un atac contra la Ciutadella, vista com a símbol de l'opressió dels catalans després de la pèrdua de les llibertats a mans de Felip V. Amb la fortalesa “volgué lo vencedor deixar memoria/ del oprobi de la terra catalana”, i Roca descriu el calvari patit i la humiliació dels vençuts durant la seva construcció.

De les poesies que Roca va escriure abans de 1868 en coneixem només dues més, compostes el 1867 i publicades ambdues el 1868. “La cegueta” és un poema sentimental amb el sotstítol “Som ceguetas mara y filla, germanets” i una dedicatòria de l'autor: “Paraulas d'una llastimosa cegueta que cada nit se coloca per demanar caritat á l'entrada del passatge Madoz. A ells se dedica eixa composició”. La segona poesia, que data de febrer de 1867, l'adreça a un dels seus amics, un “M. C.” del qual en els versos de la composició només ens indica el nom (Marià) i que no hem estat capaços d'identificar. Roca lamenta el seu allunyament de la poesia, instal·lat com està en un entorn bucòlic que l'hauria d'inspirar a compondre poemes, com faria ell en semblant situació (“Qui pogués ser com tú!... quan las aucellas/ fan resonar pèl bosch llurs cantarellas/ del sol enlluernadas per lo foch;/ quan tot canta, l' ovella y la pastora,/ y fins la font sonora (...)”) i l'anima a tornar a escriure, perquè així li ho demana la llengua catalana: “Suspirs del cor, amich, ara 'ns demana/ la dama qu 'es comptesa catalana/ y molt avans que tot, som catalans!”. El poeta terrassenc acaba expressant el desitg d'unir la seva veu a la del seu amic en homenatge de la “comptesa” amb aquests versos: “Cantem, cantem!... Tambè vull que s' escolti/ ma véu entre la tèva/ encara que la mèva/ ne sia enrogullada y sense primor;/ jo crech que 'm será admesa/ quan sapiga algun jorn nostra comptesa/ que d' ella sò tan sols d' ànima y cor!”.

1868 fou, sens dubte, l'any en què Roca desplegà l'activitat més intensa com a poeta, essent premiat, com a culminació dels seus esforços, amb un accèssit als Jocs Florals. Al menys set de les seves poesies foren publicades en diverses revistes i setmanaris, i participà, al costat dels autors ja consagrats, en els actes d'homenatge als poetes de Castella i Provença.

Amb “Lo rey del vent”, la poesia amb què va ésser guardonat als Jocs, Roca assajà aquella classe de poesia narrativa històrica que havia estat molt present en el certamen (i que hi seguiria estant en els anys a venir). El llenguatge que hi emprà, sense estar farcit de termes arcaïtzants, era molt semblant, sinó idèntic, al de moltes de les composicions presentades i premiades pels diferents consistoris fins llavors. Amb l'elecció d'un tema medieval, el poeta terrassenc s'adscrivia també al corrent dominant de les obres que

⁶³⁶ “Roca i Roca”, *El Dia* 20-12-1924.

aspiraven a l'Englantina. Roca relatava en la seva composició un episodi de la guerra que enfrontà Pere el Gran d'Aragó amb el rei de França Felip III ("Faliph" a la poesia), amb l'originalitat de tractar-lo des de l'òptica dels francesos, vençuts, això sí, pels aguerrits almogàvers ("Ja s' óhuen dels almogàvers/ los crits de firam, firam!") . Descriu l'ambició de "Carlot" (Carles de Valois), fill petit del rei, i que obtindria la corona catalanoaragonesa en cas de victòria, la posició contrària a la guerra de l'altre fill, que anomena irònicament "Rei del Vent" al seu germà fent-li veure que mai podrà vèncer al rei català, i les maniobres del cardenal que aconsella al rei. Potser el fragment més brillant de la poesia és la manera en què pinta amb pocs però evocadors versos la batalla, que acaba amb una gran desfeta dels francesos: "Si fou crua la batalla/ las armas bè 'us ho diran/ que restaren pessejadas/ ó bè ubriacas de sanch./ La derrota de 'n Faliph,/ vos la dirán los barranchs,/ qu' engolir ja no pogueren/ mes cavallers ni cavalls"⁶³⁷ .

La Revolució de Setembre, però, féu aparèixer el compositor de poemes ardentment patriòtics que havia insinuat aquella poesia primerenca que hem esmentat abans. El 28 de setembre, en el moment àlgid de l'onada popular que es desfermà a Barcelona, va escriure "Lo net de mos avis", i ell mateix precisà el context en què la va compondre: "Poesía escrita 'l dia de l' esclat de la Revolució de Setembre de 1868 en que foren cremats a la Plaça de Sant Jaume los retrats de la reyna destronada donya Isabel II de Borbó". En versos abrindats, que traduïen en paraules el seu entusiasme juvenívol per la caiguda de la monarquia, establí un paral·lelisme entre Felip V i els catalans que es van enfrontar amb les seves tropes, i la seva néta Isabel i aquells que l'havien derribat del tron, els néts d'aquells havien sucumbit un segle i mig abans, duent així a efecte la revenja que netejava els greuges de què havien estat víctimes els seus avis. Aquells homes coratjosos no dubtaren a sacrificar la pròpia vida per la llibertat de Catalunya i dels catalans tot dient-li al Borbó: "Podràs anar hont vullas, fent retrunyir la terra / al pàs de tos exèrcits y al fréstech crit de guerra;/ mes ay! per Catalunya, Felip, no hi passaràs!". Amb els cors "nodrintse d' amor patri" i d'odi contra els tirans, l'hi havien fet veure que mai no es sotmetrien: "Y serà cada casa una ferma muralla;/ per cada trista gleva tindràs una batalla;/ rey seràs de la terra; jamay dels catalans!". La desfeta havia

⁶³⁷ "Lo rey del vent", dins "Jocs Florals de 1868", Llibreria d'Alvar Verdaguer, Barcelona, 1868, pàgs. 93-103. A la memòria del secretari, F. Miquel i Badia, es destacava "la valenta pintura del cardenal" que feia Roca en el poema, afegint-hi aquest comentari: "Si á est s' acostessin los caràcters dels demés personatjes molt mes tindria que lloarse en la composició épica ab lo primer accésit premiada",

anorreat la nació catalana, “a son entorn va ferse tètrich y etern repòs”, incendiada i esfondrada la llar dels avis, però el seu caliu s’havia mantingut:

“En tomba ‘t convertires. Mes ay, no es pas gelada/ la sanch dels morts que guardes desota ta teulada,/ que avuy dintre mon cor botent acut!/ Fa un segle y mig que dura l’ardor de la guspira/ del foch que de ta ditxa va ferne encesa pira:/ en l’ arbre qu’era cendra un branquilló ha nascut!”.

La guspira s’havia convertit en tempesta que s’endugué la néta del responsable d’aquell patiment, i el foc, aquest cop, havia calcinat el seu retrat: “Per ço quan va lo poble fer troços las cadenas/ y sentint nova vida revenirli a las venas/ als tirans de la patria va encalçar, / porque l’ avi va encendre la casa de sos avis,/ lo net fael cumplidor d’ un vell deute d’ agravis,/ l’ imatge de la neta plè de goig va cremar”. Aquell dia “radiant de gloria” quedaria inscrit per sempre en la memòria dels catalans, finalment els avantpassats tindrien repòs a les seves tombes i Catalunya deixaria de ser esclava. Ignorem si la darrera estrofa reflectia les impressions de Roca quan presencià la crema del retrat d’Isabel, però els versos plasmaven amb belles imatges els pensaments que li inspirà l’esclat de la Revolució:

“Lo suau oreig qu’ atiava l’ ardenta foguerada,/ l’ oreig pur qu’ esbargía la negra fumerada/ lo bes santíssim duya dels martres dels tirans./ Y en aquell bes qu’ exía de tombas olvidadas/ vey a l’ ánima meva ab fum envolcalladas/ las ombras de mos avis voltejá:/ y dintre de mas venas nova vida hi brollava,/ y ‘l cor deya ab veu alta: <<La patria no es esclava:/ ja ‘l fill de Catalunya pot dir qu’ es catalá!>>”.

Però aquesta no fou l’única poesia de temàtica patriòtica que Roca composà llavors. El 26 de setembre ja havia exhortat als catalans a aixecar-se contra la dominació borbònica en un poema (“¡Alsat!”) que publicà en el primer número de *Lo Cop*, l’efímera revista que ell mateix llançà arran de la Revolució. Els versos no eren menys abrandats que els de “Lo net de mos avis”, tal com ens mostra aquesta estrofa: “L’ hora ha sonat: aixecat! –Avuy en Casanova/ que va morir al naixe –l’ etat llavoras nova,/ ne surt de son sepulcre –per véurela finar:/ la mort véu que l’ hi frega –sas alas conjeladas,/ la sanch dintre sas venas –que están enrabanadas/ no hi pot ja cercolar”.

Sembla que aquells dies de setembre de 1868 foren molt prolífics en la producció poètica de Roca. El mateix dia que va compondre “Lo net de mos avis”, canviant completament de registre, va escriure també una poesia de caire intimista, adreçada al seu amic terrassenc Pere Ventalló, publicada alguns mesos més tard a *Lo Gay Saber*.

L’alternança entre poesies intimistes i composicions de caire patriòtic, revolucionari o que lloaven el progrés dels pobles es va mantenir els anys següents en l’obra de Roca. A

“Tant de bó!”, poema escrit en primera persona, expressà el dolor d’un fill en la mort de la seva mare, traslladant-hi potser llurs encara intensos sentiments per aquella a qui tant havia estimat. El fill, presa d’una punyent desesperació, hi expressa reiteradament el desitg de patir la mateixa sort de la mare i abandonar el món amb ella (“Si ‘l món plegats deixessim/ y al cel ab dos abraçadets pugessim”). Un cop el taüt ha estat ja baixat a la fossa, el fill exclama: “Ja hi só!... ma mara ‘s queda/ pera sempre tancada en tomba freda/ mon cor hi tanco jo,/ mon goig, ma ditxa bella.../ Si lo mèu cos poguès tancar’hi en ella!.../ -Ay mare ¡tant de bó!”. L’optimisme en el progrés de la Humanitat és plasmat a “Al Esdevenidor”, composició en la qual expressa la seva confiança en el triomf de les idees de progrés que ha dut el segle. Exhorta així als llegidors a perseverar en els seus anhels de progrés i llibertat, bó i sabent que ells no en recolliran encara els fruits:

“Fills del treball, los qui com jo ab l’aixada/ féu naixe ‘l bè, tot estripant las glevas,/ los qui reguéu ab lo suor las campas,/ los qui las forsas ne gastéu per ellas;/ Oh fills del segle que esbargiu los núvols/ que cubreixen las lleys de la ciencia,/ los qui aclariu lo mon ab la llum pura,/ que vos sentiü cremar dintre de la testa;/ Fills de la idea que gastéu la vida/ lluytant pera trencarne las cadenas/ ab que la tirania ‘l cos ne lliga,/ y ‘l fanatisme cech lliga la pensa;/ Oh germans mèus! Encar que ab sanch y llágrimas/ fecundisém benéfica semena,/ ni cullirém los fruyts que tè de darne,/ ni veurem esclatar una poncella”.

No per això cal abandonar els esforços, ans al contrari, perquè només d’aquesta manera es transmetrà un llegat positiu a les generacions futures, que hauran de prosseguir la tasca:

“Oh fills del temps felis que tè de vindre,/ á mon cor desitjós ompliu d’ enveja!.../ Vosaltres culliréu los fruyts xamosos que rublirán tot l’ample de la terra./ Goséu del paradís! Sobre las ruinas/ que haurán caigut al fort impuls dels segles/ aixequéune lo temple que n’ hostatja/ lo goig, lo dols plaher y la bellesa”.

Però abans cal destruir qualsevol manifestació de tirania. Roca segueix emprant la poesia per palesar la necessitat de combatre els règims opressors. En el poema “Súrgite”, escrit el 24 de setembre de 1869, és a dir, precisament quan s’esdevenien els fets que conduïren a l’alçament federal d’aquella tardó, compara l’aixecament dels oprimits amb una “fréstega tempesta”, després de la qual brillarà el sol de la llibertat. Amb imatges com aquesta, crida el poble a la revolta: “Ja fá prou temps que sua –la honrada front del poble;/ Per donar forsa als brassos –que ‘l fiblan ab assots!.../ Pacíficas abellas –tornàuse avuy ferestas/ en contra dels vespots!...”. I així pren forma la tempesta que ha d’escombrar els “rats penats” que “enlluernats ja fujan”: “Dejà n’

arriba l' hora –de la tempesta airada,/ Los núvols que s' atansan –negrenchs prenen lo vol.../ Oh! Feu que descarreguin! –darrera se sa tempesta/ ne lluirá lo sol!”.

Algunes poesies, però, s'allunyen de les temàtiques esmentades. Roca obtingué el segon guardó als Jocs Florals amb una composició que va merèixer el segon accèssit al premi de la Fraternitat Literària amb l'oda “A la fraternitat lliteraria dels pobles”, que duia per lema “La patria del cor es l' Univers”. Aquest pensament era explicat en una de les estrofes: “Lo cor sols tè una patria –sens límits, infinita;/ son esbatech potent –per viure necessita/ lo mon, lo cel, l' abim, l' ample Univers”. Roca exhortava als “fills de la bellesa” (els poetes) a cantar a la seva mare, “las vostres veus s' entenen, –la veu del cor es clara,/ canteu! Que se m' enduga –del geni lo torrent!”. I prosseguia amb aquests versos: “Avall! Que no ‘s deturi! –Per tot lo mon estengas;/ esbórrinse las fitas, – confónguise las llengas;/ que caygan las montanyas á son pas”. Aquesta crida a derribar les barreres lingüístiques en favor de la fraternitat literària universal fou matisada en la reproducció de la poesia que aparegué en el llibre que recollia les compicions premiades. En una nota a peu de pàgina, no sabem si obra de Roca o del Consistori dels Jocs de 1870, es precisava: “Enténguis aixó en son sentit figurat, mes que en son sentit literal. Ningú mes aymant que l' autor de las nacionalitats y de las llengas; encara que ell crega que lo torrent del geni esborra las unas y confon á las altrás, ja que lo geni no tè patria ni llenga determinada”. Davant la bellesa, considerava el poeta terrassench, només hi podia haver una mateixa reacció fraternal:

“Y ‘l cor nos esbatega –veyent á nostra mare.../ Dintre sos ulls hermosos –se pinta nostra cara,/ dintre sos ulls, germans, nos coneixém./ Bellesa, verge pura! –Que nostras mans s' enlassin;/ si ‘u privan las distancias –quan nostres cors se glassin,/ nostres esprits s' apleguin –y ‘t cantin al ensemps!”.

A la memòria del secretari del Consistori, Josep Palau i d'Huguet, es féu constar, en el comentari de la poesia de Roca, que “si fos mes mirada en la forma, per la brillantó de les imatges y puresa de dicció compliria l' objecte del premi”.

Ens és més difícil de classificar “Los dos besos”, poesia en la qual tracta de la Creació enllaçant amb el tema de la bellesa, comú potser amb el poema a què ens acabem de referir. Dels “dos besos” del títol, el primer petó és aquell amb què Déu crea el món: “Sols existia ‘l vuit. De Dèu l' essencia/ omplintne l' infinit, per ell rogava./ Lo foch d' amor n' es lo sèu foch de vida./ Besa lo vuit, y l' Univers esclata”. Roca empra diverses imatges tot representant les coses creades (“La font mormola; lo torrent refresca/ la tendra herbeta que cobreix sos marges...”), però l'obra és incompleta, “á sa hermosura la

claror li falta”. La bellesa s’estén per planes i muntanyes; tanmateix “en lo negrech espay fixa la vista/ esperant del Senyor una paraula”. I Déu parla llavors a la bellesa: “Ma obra está llesta, –diu á la bellesa./ –Perque tú l’ embellissis l’ he creada: ton torn es arriuat: que veja l’ home/ un paradís rublert de goig al naxe”. Al respondre-li la bellesa que “Mas forsas defalleixen”, Déu li infon el seu esperit i li diu que segueixi “la veu que de ton cor s’ exala”. La bellesa “besa l’ espay y esclata ‘l sol”, Llavors l’obra divina queda acabada: “Dèu ne somriu. S’aparta la bellesa/ mig-tencantne sos ulls enlluernada,/ en tant que l’home, de la pols eixintne/ la rega agenollat ab tendras llágrimas!”.

La poesia de temàtica patriòtica era, però, una atracció irresistible pel Roca del Sexenni. “A la patria” li reportà un nou guardó, obtenint un premi al certamen de l’Associació literària de Girona el 1872. La seva oda és un veritable cant d’amor a la pàtria, i, encara que no l’esmenta en cap moment, sembla ben clar que es refereix a Catalunya. De petit, el fill de la pàtria “Delitosíssim nèctar ne xucla en abundansa,/ sas galtas afalaga del bés lo dolç encís,/ y las cansons maternas, qu’ en lo brassol l’ adorman,/ son tas cansons ¡oh patria! cansons que l’ hi transforman/ la terra en paradís”. Després “Ja es hom, ja es fruyt riquíssim de ta existencia eterna”, i sabrà ser-ne mereixedor: “¡Oh patria, hermosa tenda de blau enmantellada/ que generosa acotxas á un poble de germans!/ Mira á tos fills! S’ afanyan en ferte gran y lliure:/ tan sols pera enjoyarte ab son trevall, llur viure/ sancer te donarán”. I si un dia la pàtria és amenaçada,

“Un crit de independència trontollará las ánimas/ y flamaradas d’ odi farán bullir los cors./ Jamay veurás que giren tos fills lo peu enrera:/ més ferma que tas montanyas, en mig la lluyta fera/ devant dels invassors,/ esmicolats com ellas, veuráslos sòls abátre ‘s,/ morint, llansat ab l’ ánima un crit de llibertat:/ llurs trossejats cadávres, catifa esborancada/ serán pèl miserable que vulla agarrotada/ deixarte sens pietat!”.

Però això no significaria pas la fi del poble perquè “No mor lo poble quan viu del amor patri!”. Roca enllaçava el passat amb el present del poble, sempre mirant vers l’esdevenidor i caracteritzava amb imatges com les següents la naturalesa de la relació entre els fills i la pàtria:

“¡Oh patria! Que malhaja qui a tas besadas dolsas/ pèl suau oreig trameses no sent lo cor glatir,/ y qui amb follía trenca l’ anell de la cadena/ que ‘ls morts ab los qui vihuen segura n’ encadena/ envers l’ esdevenir.// Malhaja qui al deixarte no plora d’ anyoransa:/ qui als fills de casa sua no ‘ls tracta de germans:/ qui indiferent esguarda ton cel que blau clareja:/ qui ab t’ honra y ta ventura, indigne, trafiqueja,/ qui ‘t ven á vils tirans!”.

En la memòria del secretari del certamen, Joaquim Riera i Bertran, amic de Roca i, com ell, membre llavors de la Jove Catalunya, justificà l'accèssit atorgat a l'oda del poeta terrassenc “por la riqueza de su inspiración total, y por la belleza y novedad de muchos conceptos, realizados con excelentes formas de versificación y de lenguaje”.

Menys pretenció, dotat d'un ritme vivíssim que li confereix una gran musicalitat, és l'himne “La cansó del catalá”, que Roca va compondre aquell mateix 1872. Els motius que hi apareixien no eren en essència diferents als de l'oda anterior (l'amor a la pàtria, els esforços dels seus fills per engrandir-la i recollir els fruits que la seva terra els dóna, la defensa a ultrança de la pàtria atacada), però el tractament poètic era substancialment diferent. I aquest cop esvaí tota ambigüitat: la pàtria a la qual cantava era Catalunya. La força dels versos de Roca és ben palesa des de la primera estrofa: “Tots los fills de Catalunya/ ja en los goigs ja en los condols,/ un amor tan sols tinguémne/ una vèu tinguèm tan sols/ per cantar la cansò ferma/ ab que 's gronxen los bressols”. El combat per la defensa de la nació és pintat també amb traços de gran energia. “Quan la patria ne demane/ un esfors de sos fills bons,/ quan los sometents s' aixequen/ ó rublerts los batallons,/ quan las glevas sanch ne began/ ó retrunyen los canons”, els fills de Catalunya entonaran com un sol home la cançó del català, com diu la tornada: “¡Oh, cantém, cantém sens trèva/ la cansò del catalá./ que s' hi ha véus que la canten/ Catalunya bè viurá!”⁶³⁸.

Després d'aquest vigorós himne a la pàtria Roca va conrear la poesia de contingut intimista, produint potser alguns dels més bells poemes que va escriure mai. “Insomni” descriu la frisança que experimenta un enamorat de nit mentre espera la llum del dia per veure la seva estimada. La inacabable nit de vetlla li fa exclamar: “¡Oh nit! Qué tarda lo tèu negre róssech/ á passarne pél céll, sobre la terra/ llansant la sombra que al mortal acotxa/ en lo llit del descans, y que desvetlla/ al qui ferit d' amor, plé de frisansa/ tos passos llèus per l' ample espay esmenta!”. I, quan ja albira l'albada, expressa l'alliberament del seu angoixat cor: “¡Alas del cor, la llivertat ja es vostra,/ estenéuvos, voláu sens treva!/ Ans de que 'l sol agullonant tramonti,/ de ma aymada portaume á la presencia:/ sos ulls son los clars sols de la mèva ánima,/ y es l' astre rey sóls una

⁶³⁸ Ramon Panyella ha definit “La Cansó del catalá” com “un cant d'exaltació catalanista fet a imitació dels populars i amb vocació d'arribar a un públic ampli”. R. Panyella, “Francesc Pelai Briz...”, tesi doctoral, pàgs. 366-367. A *La Renaxensa*, Miquel i Badia valorà tant el nervi líric de la composició com el fervor patriòtic que l'amarava: “(...) Respon á las armonías mes fortas de la lira catalana *La cansó del català*, que 'n recorda una altra de castellana, y en la que son autor En Joseph Roca y Roca ha probat

espurna térbola!”. Probablement aquesta poesia, juntament amb “Hivern” i el conjunt de poemes que aparegué al *Calendari Catalá* sota el títol genèric “De un llibre inédit”, compost per quatre composicions breus escrites entre març de 1873 i agost de 1875, foren ofrenes d’amor a la seva esposa Dolors. Una d’aquestes poesies sembla clarament adreçada a la seva muller:

“Jo ‘m dich Joseph, tu Dolors,/ mon sant als dinou de Mars,/ lo tèu, com qu’ es una dona/ muda cad’ any.// Enguany menjant pá de bodas/ tots doséts nos hém trobat:/ s’ han trobat també en un dia/ los nostres sants.// L’ any que vé ja no hem de véure’ls/ en igual jorn venerats.../ ¿Reparas quina inconstancia/ y ‘ls dihuen sants?”.

A “Hivern” retornà a una mena de poesia sentimental que havia assajat a “La cegueta”, però amb més perfecció tècnica i temàtica. Deprés de mostrar dos enamorats demostrant-se la seva adoració mútua mentre a fora cau, abundant, la neu, l’hivern li serveix al poeta per palesar el contrast entre aquells que tenen la fortuna de poder gaudir de la vida i aquells que pateixen la misèria: “¡Hivern! Trist hivern! Pèl pobre/ mortalla de sa miseria,/ pródiga font de delicia/ pèl qui pot, bella nineta,/ abrich y confort donarse/ á redòs de sas riquesas,/ que aumenta ‘l goig dels qui gosan/ lo contrast dels qui sofreixen”. De sobte els dos enamorats senten una veu provinent de fora: “-Caritat-diu una pobra/ -Caritat-ab veu que gela”. L’estimada, conmoguda per la imatge de la velleta que els implora caritat, li obre les portes de la llar: “-Amor mèu diu ma estimada/ ¡Com tremola la velleta!/ De sos anys ab la nèu blanca/ la nèu que cau s’ hi barreja.../ ¡Qu’ esta llar escalf l’ hi done!/ ¡Qu’ aquest vi la refrigere!/ ¡Qu’ aquest contrast dels que gosan/ no aumenti las sevas penas!”. I el seu enamorat queda encara més rendit davant de la seva aimia, després d’aquest gest: “Los llabis de ma estimada/ s’ obrian com la poncella/ de una flor que no ‘s mustiga/ de l’ hivern ab la cruesa:/ per mi perfums amorosos.../ pèls pobres, dolsa tendresa.../ puig lo hivern ahont ells s’ exhalan/ hi esclata la primavera”.

Si Roca havia mantingut la seva vena poètica intacta malgrat les múltiples activitats polítiques i periodístiques en què es va implicar en el decurs del Sexenni i el començament de la Restauració, a partir de 1876 la seva producció va disminuir, com ho va fer també la resta de d’activitats de caire literari en què havia participat fins llavors⁶³⁹. Però va donar encara notables mostres del seu interès per la poesia,

novament que ab la ploma sap fer ressonar moltíssim la corda poderosa del amor a la patria. (...)”. Cf. F. Miquel i Badia, “Bibliografia”, *La Renaxensa* 1-2-1872.

⁶³⁹ La nota necrològica que Apel·les Mestres va escriure sobre Roca sembla confirmar-ho. Sense ànims per fer en aquells moments una semblança completa del seu amic, Mestres afirmà que “(...) fou un gran

especialment el 1877 quan traduï dues obres de la princesa Ratazzi i compongué dues peces del mateix caient que “La cançó del català”: “Sota l’ombreta” i “Lo cant del treball”. En aquest darrer poema Roca torna a insistir en temes com la llibertat i el progrés, fites assolides per mitjà de l’esforç dels homes en el seu treball diari. Després de l’expulsió del Paradís, amb la sentència divina damunt d’ell (“La véu terrible de las alturas/ soná en sa orella com tró al badars’/ <<Lo pá, dihentli, de cada dia/ deurás guanyarlo suantlo á mars.>>”), i d’un dolorós procés d’adaptació a la nova situació, l’home pren la determinació de dominar la naturalesa: “Y altiu guanyantne la mar selvatje,/ lo mont abrupte, l’ incult terré,/ clamá ab veu ferma: —<<De lo que’m volta/ lo rey vull serne; lo rey seré>>”. I així, de pares a fills, es desenvolupa la lluita per arrabassar els fruits de la terra: “L’ eyna que ‘l pare, quan cau exánim,/ en sas mans ertas guardar no pot;/ ab mans ardentas y ab pit bèn jove/ recull de terra lo fill devot”. Només la constància en el treball, deslliurat de qualsevol forma d’opressió de l’home per l’home, podia conduir a la vertadera llibertat, constituint els obrers, el poble, els veritables constructors del progrés de la Humanitat. Així ho descriu Roca en vigorosos versos:

“¡Benhaja ‘l poble que esmenta sempre/ la santa idea del hom’ primer!/ ¡Benhaja ‘l poble que s’ honra honrantne/ la má endurida del brau obrer!/ Mentre la flama del géni crema/ damunt la testa dels fills de Déu,/ y esplendorosa don’ llum y vida/ com sol sens tacas per tot arreu,/ als bells esforços de obrers i sabis/ naix la fecunda prosperitat,/ y en primavera que dura sempre/ trau sa florida la llibertat”.

La tornada de la poesia torna a tenir una gran musicalitat, demostrant novament un gran sentit del ritme: “Al só del cávech quan romp la terra/ y al drinch del ferro qua cau lo mall,/ cantém tothora companys de lluyta/ la cansó santa del sant treball”.

A partir de llavors, Roca només composà poemes esporàdicament, bàsicament en ocasions especials. És el cas de la seva “Oda a França” escrita en ocasió de la vetllada literària celebrada en agraïment a França per l’ajut fornit en socórrer les víctimes de les inundacions del llevant de la tardor de 1879. O de “La ciutat nova”, llegida en l’homenatge que l’Ateneu Barcelonès dedicà a Ildefons Cerdà el 1880. Roca va participar també amb una llarga poesia a l’homenatge que els Jocs Florals de 1880 van retre als poetes provençals, valencians, mallorquins i castellans que hi assistiren. La tronada era una exhortació a la unió dels pobles mitjançant la poesia (l’art en general), retornant així al tema de la fraternitat literària que l’havia inspirat deu anys abans:

lluytador, un mestre periodista, un veritable poeta que’s dexà ofegar per sa gegantina tasca periodística (...). Apel·les Mestres, “Joseph Roca y Roca”, a “Catalana. Revista semanal”, 31-12-1924.

“Entorn la taula guarnida/ endolcím la nostra vida/ bevent tots com bons germans;/ fills de Provença y Castella,/ fills de Valencia la bella, Mallorquins i Catalans./ Alcís la copa escumanta/ y la boca del qui canta/ rabégis ab la dolçor./ Múyra l’ odi de algun dia;/ siàm fills de la poesía;/ la poesía es amor”.

A partir de 1880, Roca va abandonar gairebé del tot llur producció lírica, però no la seva afició per la poesia, com palesaren les seves traduccions de Heine.

El 1878 l’equip de *La Renaixença* va editar mitjançant la seva impremta el “Libre d’or de la moderna poesia catalana”. El volum aplegà poesies de més de seixanta autors, oferint una veritable panoràmica de la poesia catalana dels vint anys anteriors. El propòsit dels editors era demostrar la vitalitat de la llengua catalana fent ben palesa la qualitat de les obres dels escriptors que la conreaven. De cada autor s’havia triat un sol poema, tot i que el text de presentació precisava que la riquesa de la literatura catalana permetria la publicació de “molts y molts toms com aquest”, amb més autors encara i més composicions de cada poeta. Roca i Roca era un dels escriptors inclosos en l’obra amb la poesia “A la patria”.

La publicació del llibre va coincidir (o va servir de detonant) amb una sèrie d’articles en els quals Mañé i Flaquer analitzà el catalanisme. Cercant en el volum de poesies criteris per caracteritzar el catalanisme, Mañé comentà diversos poemes tot reproduint-ne algunes estrofes. El director de *Brusi* pretenia posar de manifest que tots els poetes, fins i tot els d’ideologia més radical, si bé palesaven el seu descontentament pel present, tots d’ells volien caminar cap a l’esdevenidor basant-se en el passat, ja que tots eren fills d’aquest passat, i, a causa d’haver trencat amb les antigues tradicions per obra i gràcia del racionalisme que havia fet *tabula rasa* esborrant la història dels pobles, s’havia arribat a la desoladora situació actual. Proclamava Mañé: “¡Oh! No, ninguno quiere romper con lo pasado; ninguno no admite la torpe y sacrílega fórmula de que la voluntad racional de hoy, en un momento de obcecación, de seducción, de aberración, de locura, pueda destruir la obra de la voluntad nacional de cien generaciones”. I, en suport a la seva afirmació, reproduí aquella estrofa de la poesia de Roca, en la qual condemna a “qui ab follia trenca l’ anell de la cadena que ‘ls morts ab los que viuen segura n’ encadena envers l’ esdevenir”. Per ell, aquests versos eren la negació de les teories racionalistes, de la ideologia democràtica, i, en canvi, constituïen la proclamació del tradicionalisme: “Aquí tiene V. proclamada, con gran convicción, con enérgico acento, la teoría de la escuela histórica; mas aún, la teoría de la escuela tradicionalista,

negación absoluta, radical, de la teoría de la escuela racionalista, de la escuela democrática”. Mañé anava encara més enllà, extreient dels escassos cinc versos transcrits tota una teoria per explicar la decadència d’Espanya:

“Tiene razón que le sobra el poeta: maldita sea la locura de los que, privando a Cataluña de sus seculares libertades, socavaron el trono de la monarquía española; (...) maldita sea la locura de los que, rompiendo la unidad religiosa, obra de los siglos, minaron los cimientos de la sociedad española y comprometieron la unidad nacional; maldita sea la locura de los que, de hecho o de palabra, rompen cada día, a cada hora, a cada momento un eslabón de nuestras creencias, de nuestras tradiciones (...) que une las generaciones pasadas con la presente, y esta y aquellas con las que han de venir. (...)”.⁶⁴⁰

Naturalment, aquesta identificació de Roca amb ideologies reaccionàries provocà la reacció immediata del periodista i escriptor terrassenc cristal·litzada en un article publicat a la *Gaceta de Cataluña*, que, malgrat aparèixer sense signatura, creiem que fou obra seva. Començà per escometre, amb tota la raó, contra el procediment emprat per Mañé, primer per cercar declaracions filosòfiques i polítiques en obres literàries que tenien altres objectius, essent “hijas, como toda producción artística, más del sentimiento que de la razón”, i, sobretot, per aïllar del cos de la poesia de la qual formaven part estrofes o versos solts, desvirtuant el seu sentit i la intenció dels autors. Referint-se en particular a la seva poesia, deixà molt clar que “toda la concepción poética contradice y desmiente el sentido que se ha atribuído con notoria mala fé a la estrofa transcrita”, considerant completament ridícul pretendre deduir a partir d’aquells versos l’adscripció del seu autor a l’escola tradicionalista. El sentit del poema era completament diferent: “Precisamente la oda *A la patria* es un himno al progreso material y moral y un canto de amor a la patria que nos vió nacer”. La democràcia no estava renyida de cap manera amb el patriotisme. Mañé havia convertit un “noble sentimiento de amor, de cariño y de respeto a nuestros antepasados” en un argument en favor de l’escola històrica, negació del racionalisme. És que es demanava als demòcrates –preguntà retòricament– que profanessin “la tumba de sus padres”, que ignoressin l’esforç que en nom del progrés havien fet els seus avantpassats, que oblidessin “el entusiasmo con que algunas veces destruyeron hasta con el hierro y el fuego los obstáculos que a su camino amontonaban los Mañés de todos los siglos?” L’escola històrica, que tenia en el director del *Diario* un convençut partidari, era, de manera irrefutable, la negació del progrés, “la petrificación de las ideas, de las costumbres y de las instituciones del pasado”, era “todo lo contrario precisamente de las

aspiraciones que palpitan en la oda *A la patria*". I, passant comptes personals amb Mañé, la resposta de Roca finalitzava amb un devastador atac:

“El señor Mañé es un hábil periodista, lo reconocemos; pero aún así es un ejemplo viviente de que no siente lo que dice. El, tan amante, tan admirador de la rectitud de juicio, de la formalidad, de la seriedad, de la buena fé que distinguía a los antiguos catalanes, en un momento de obcecación y para captarse la fama de hábil y de listo, presta tributo a las ligerezas del bajo periodismo parisiense, sacrificando la verdad y el buen sentido al pueril afán de destruir reputaciones, que no tendrán nunca la ambición de emular al señor Mañé calzando en sus mocedades el demagógico gorro-frigio, para ir a buscar un lenitivo a sus chocheos en las sacristías”⁶⁴¹.

Però, malgrat la truculència del seu procediment, Mañé havia posat el dit en una llaga, o, al menys, així ho va veure un republicà militant com Conrad Roure. A més de Roca, un dels altres damnificats per l'article del *Diario de Barcelona* havia estat el reusenc Bartrina, que havia vist com Mañé deduïa d'uns versos de la seva "Epístola" que "en el progreso moderno no ve más que un retroceso al estado salvaje". Roure coincidí amb el director del *Brusi* en admetre que les poesies de Roca i Bartrina podien ser interpretades d'una forma diametralment oposada a aquella que el poeta terrassenc havia volgut deixar ben establerta en el seu article a la *Gaceta*. No, no era un cant al progrés l'oda de Roca. I Roure reconvenia els seus correligionaris per permetre que la rauxa poètica pogués més en certes ocasions que les seves conviccions polítiques i socials, fent que els adversaris polítics obtinguessin així munició dels seus propis enemics. La diatriba apuntava més lluny, volent sortir al pas d'un tarannà bastant estès entre els artistes liberals. "Parlem –escrivia Roure– dels que, com los senyors Bartrina y Roca y Roca, sols per escepciò y momentáneament, deixan alguna vegada anar conceptes en ells exótichs, que serveixen, pel valor que 'ls dona sa mateixa raresa, d'arguments de prova y d' arma de cop segur, á nels sèus propis adversaris, que no dormen, en lo cual fán molt bè". Els poetes que així obraven no podien baixar la guàrdia ni un moment, no podien mostrar mai aquesta mena de febleses: "L'obra d'art influeix de manera poderosa y fonda en los sentiments y en las ideas, y emplear aquella influencia en servey de la causa contraria, es rebaixar l' exercici de la més nobla professiò, al nivell d' un ofici cualsevol, que no posa cap relació entre la má d' obra y las ideas del fadrí". Roure els exhortava a no permetre que ni una sola de les seves paraules pogués ser agafada pels contraris al progrés per demostrar així la validesa dels seus arguments, com havia fet Mañé. El poeta no havia de cedir, doncs, a consideracions purament estètiques,

⁶⁴⁰ J. Mañé i Flaquer, "El Catalanismo. XII", *Diario de Barcelona* 10-11-1878.

⁶⁴¹ "Rectificación y ratificación", *Gaceta de Cataluña* 12-11-1787, ed. matí.

“Lo sentiment tè de concordarse ab la inteligencia; la má té d’ aplicarse á lo que vol l’ esperit”⁶⁴².

Certament, la poesia de Roca no era el cant al progrés que pretenia que fos en la seva rèplica a Mañé, i Roura posava el focus correctament en qüestionar la primacia dels recursos poètics en detriment del contingut ideològic que tenia una poesia com “A la patria”. Roca no va reaccionar a l’article del seu correligionari, admetent potser tàcitament l’essencial de la seva argumentació. Possiblement, el Roca de 1878 no hagués escrit uns versos com aquells. Però no podia rectificar ni molt menys esborrar una classe de poesia que reflectia bé els seus sentiments catalanistes. A més de inscriure’l plenament en el catalanisme literari, poesies com aquella o “La cançó del català” eren també manifestacions del seu particular catalanisme polític⁶⁴³.

Roca i Roca i la poesia popular

Tot i que les crítiques que va adreçar a certs poemes premiats en els Jocs Florals han impulsat alguns autors a considerar-lo un detractor de la poesia popular, Roca i Roca li va atribuir sempre un gran valor, considerant-la com la veritable font de la poesia. Poeta abans que periodista i dramaturg, ja el 1866 situava les rondalles populars en el cor de la poesia. Referint-se al “Llibre de la infantesa, rondallari català”, de Terenci Thos i Codina, va escriure: “en ell hi ha que admirar algunas rondallas que corrian en boca del poble y ‘s coneixian tan sols per tradició, rondallas que, á nostre entendre, son la vera font de la poesia, mes y mes contadas ab lo llenguatge en que ha sapigut contarlas lo

⁶⁴² C. Roure, “¡Fort!, *Lo Nunci* 17-11-1878. Si és fins a un cert punt justificada la crítica de Roure a la poesia de Roca, sembla bastant injusta pel que fa a la composició de Bartrina. La seva “Epístola”, una de les obres importants en la trajectòria del poeta reusenc, reflectia una visió escèptica del progrés, influïda pel cientisme inherent al positivisme en què s’inscrivía el seu pensament, però des d’una òptica inequívocament progressista. Tal i com ha escrit Francesc Xavier Vall, Bartrina hi aconsegueix de plasmar “la seva visió del món, reflex en part de l’època: un escepticisme (epistemològic, metafísic, social...), que no exclou el progressisme, ans el fonamenta, producte en bona part de la crisi del romanticisme i de l’auge del positivisme”. Vegeu F. Xavier Vall, “L’escepticisme de Joaquim M. Bartrina a través de d’ “Epístola” “, dintre de “Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història. Literatura del segle XX”, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2003, pàgs. 1153-1181.

⁶⁴³ Joan Sardà, potser qui més seriosament valorà l’obra poètica de Roca, animant-lo a no abandonar la composició de poemes, li adreçà aquesta exhortació: “(...) <<Fes versos. Per més que’t requi, ets l’autor del *Net de mos avis*, un pecat mortal de política ultra-catalanista que t’ha d’obrir les portes del paradís si n’hi há un pels poetes. Crèume: tu ets moltes coses, però en totes ets poeta, y ets poeta sobre tot, encara que’t desdenyis de fer versos>>.” J. Sardà, “Joseph Roca y Roca”, dins “Obres escullides”, op. cit., pàgs. 138-139.

senyor Thos”⁶⁴⁴. Uns anys més tard expressà amb més ènfasi encara la mateixa idea: “Los cants populars son verament una déu de bona poesia, en son fons, en la forma ab que revesteix lo poble alguns de sos conceptes, en la plástica concisió de sas imatjes (...)”⁶⁴⁵. Lloà també la feia de recuperació de cançons i rondalles que Briz efectuà, aplegant-les en els dos volums de “Cançons de la terra”, qualificant les composicions d’ “hermosas violetas boscatanas de nostra aymada Catalunya, y de las que casi bè comensava á pérdresen la mena”. Del mateix Briz valorà molt favorablement “Les set baladas”, resultat d’ “un llarch estudi que son autor ha fet dels cants populars de todas las naciones”. Milà i Fontanals, un del altres col·lectors importants de poesies populars, va publicar “La cansó del pros Bernat fill de Ramon”, que va entusiasmà al jove poeta terrassenc, escrivint que “molt haurá plagut també á tots los quins coneixen lo ver català literari y la vera poesia popular. (...) Sobretot lo romans II es un tros de poesia que no podem llegir sense recordarnos tot seguit dels cants de nostres bons romancers (...)”⁶⁴⁶.

Les composicions que imitaven la poesia popular foren relativament freqüents en els Jocs Florals. El 1864 Terenci Thos obtingué l’englantina amb “Lo castell de Mataplana”, poema inspirat en una cançó popular sobre el comte Arnau. L’èxit obtingut per aquesta obra va fer que es presentessin nombroses composicions del mateix estil els anys següents. Escrivint el 1874, Roca resumí a la seva manera el sentir d’aquells que es llançaren al conreu de aitals poesies:

“-<<Aixó es catalá, ‘s deya: aixó té verdader carácter: nostra literatura s’ ha de separar de todas las demès: la font hont déu batejarse l’ imaginació de qui pretenga polsar la dolsa lira, es la font de la poesia popular: fora retórica, la gramática es inútil: las cançons populars bastan y sobran pera regenerar é immortalisar una literatura.>>”.

Ara bé, Thos, de qui, com hem dit, Roca havia lloat el rondallari que publicà el 1867, “passant l’ idea de la balada [la cançó popular] per l’ alambich de una imaginació afanyosa de mostrarse característica en sas obras, costès lo que costès”, havia confegit un poema en què “á forsa de repeticions rebuscadas, era fácil ostentar llargas tiradas de versos en poch versos, que sense dir res, ni expressar res, lograven l’ objecte de fer música, ja que no de fixar imatjes ni d’ emetre pensaments”. L’any següent fou premiada la poesia “Lo pont del diable”, en la qual es repetien, empitjorant-los, els trets

⁶⁴⁴ “Joseph Roca y Roca”, “Bons recorts”, *Calendari Catalá del any 1867*.

⁶⁴⁵ “J. Roca y Roca”, “Jochs Florals de Barcelona, 1873”. *La Renaxensa* 20-6-1874.

⁶⁴⁶ “Joseph Roca y Roca”, “Bons recorts”, *Calendari Catalá del any 1868*. El propi Briz considerà aquesta obra de Milà i Fontanals “la mostra mes acabada y perfecte que del genre èpich existeix en la literatura catalana”. R.Panyella, “Francesc Pelai Briz...”, tesi doctoral, pàg. 83.

negatiu de l'obra de Thos, i Roca exclamà: “¡¡D'aixó se 'n deya en aquell temps inspirarse en la poesia popular!!”.

Roca no pretenia menystenir de cap manera la poesia tradicional o popular, ans al contrari. Considerava particularment difícil el seu conreu. La sublimació de les cançons i rondalles en obres literàries requeria un delicat equilibri entre diversos factors que no sempre aconseguia el poeta. Calia retenir el ritme i l'aparent senzillesa de les composicions populars sense deixar-se arrossegar en excés per aquests aspectes. Era necessari cercar el llenguatge adient, sense caure en un fals cultisme però tampoc en excessius vulgarismes. S'havia de polir la forma de les poesies per adaptar-les a les regles de la rima evitant la transgressió gramatical massa freqüent en les obres del poble.

Aquestes serien les consideracions sota les quals analitzaria les composicions d'estil popular en les seves crítiques dels Jocs Florals publicades a *La Renaxensa*. Per a Roca, el paradigma d'obra composta a imatge de la poesia popular fou “La cansó del mestre Jan”, guardonada amb la flor natural en els Jocs de 1871. Briz havia sabut recollir els fruits de la seva tasca de recuperació de cançons tradicionals catalanes, experiència que, unida al seu talent literari, forní, en la visió del poeta i periodista terrassenc, un model d'obra difícilment superable. L'argumentació de Roca condensava les característiques que atribuïa a les poesies que pretenien imitar les composicions tradicionals:

“Are ‘l coneixedor de nostra poesía popular bèn bè ‘s veu ab lo giny de la forma de la cansó del mestre Jan. Al revés de molts, que inconsideradament es donan á imitacions de las obras del poble, embarnissantlas pera donarlas’hi carácter, ab lo que constitueixen defectes de forma y no bellas de las cançons populars, lo Sr. Briz ha sapigut assimilarse lo bó y arreconar lo dolent del género que ha volgut imitar. En tota l’ obra no hi ha una sola expressió d’ aquellas que ‘l poble –mes bon poeta que destre versificador- encabeix en sas obras, expressions que res volen dir y que molts prenen per típicas y características, sent aixís que no denotan mes que la dificultat que tè ‘l poble, no lletrat, pera conjuminar la mecánica del vers, la rima”.

El llistó que Briz havia establert era molt difícil de superar i Roca no va trobar cap altre composició escrita imitant la poesia popular que arribés a l'alçada de “La cansó del mestre Jan”. Més encara, la poesia que fou guardonada amb el segon accèssit al mateix premi que guanyà Briz, “La rondalla dels tres hostes”, del mallorquí B. Ferrà, presentava tot allò que Roca considerava vicis o xacres en els poemes d'aquest gènere, “per la trivialitat de son assumpto, plena de repeticions rebuscades, prestant tribut als defectes de las cançons populars y no sabent reproduir las bellas que contenen”. Si Briz havia sabut elevar la poesia popular a la categoria d'obra literària, B. Ferrà només

havia fet una mala imitació, emprant “Una versificació, si bé original, molts cops sacrificant la gramàtica, y un llenguatge mig mallorquí y mig catalá, sense caràcter ni boniquesa”. Calcar amb poques variacions versos trets de rondalles transmises de generació en generació no equivalia a crear vertadera literatura, sinó que constituïa més aviat un obstacle amb el qual s’estavellava el poeta:

“Barbarismes y frases buidas que ‘l poble adopta perque com ja avants hem dit, no es versificador ni molt menys gramátich, son molt sovint esculls en que ‘s malmeten inspiracions de joves inesperts, que prenent lo fals per lo de bon préu, enlletxeixen sens coneixen’n las imitacions que fer se proposan de la difícil poesia popular”⁶⁴⁷.

Retorçar la gramàtica per fer-la encaixar en el marc de corrandes o cançons tradicionals era un dels artificis als quals sovint recorrien els imitadors d’aquesta classe de composicions. Matheu i Fornells no se n’havia pogut escapolir en el seu poema “Lluís de Requesens”. L’hi havia intentat donar un aire de poesia popular, però a costa de sacrificar la gramàtica. Els defectes resultants, com ara barrejar “no una ni duas, ni tres vegadas en un mateix período los temps presents y passats dels verbs”, no podien qüestionar-se en les poesies provinents de la gent del poble, però no s’havien de permetre en registres cultes, ja que, imitant els cants populars, Matheu “coloca servilment en sa composició lo que no es mes que una mostra de la impotencia *retórica* del poble iletrat”⁶⁴⁸.

El conreu de la poesia popular es revelava difícil fins per autors altament dotats. Frederic Soler, abans de triomfar en els Jocs de 1875 i de rebre els elogis de Roca, no havia aconseguit reeixir del tot amb “El baster del Esquirol”. Tot i reconèixer que en el seu desenvolupament “es duta com los bons exemples de poesía popular, ab sobrietat y ab aquella vaguetat que distingeix las cansons de nostra terra”, era molt defectuosa en la forma, amb repeticions forçades únicament per produir “un lleuger efecte d’audició” i una tornada mal encaixada en la major part de les estrofes⁶⁴⁹. Jacint Verdaguer va rebre potser les crítiques més dures que Roca adreçà a les imitacions de poesia popular, tret d’aquelles que adreçà a Ferrà. La seva composició “Sant Francesch s’ hi moria”, guanyadora de la viola el 1874, “es pobra, desalinyada, servil imitadora de la forma popular: sa rima es dificultosa y alcansada molt sovint ab detriment de la gramàtica, y á

⁶⁴⁷ “J. Roca y Roca”, “Bibliografia. Jochs Florals de Barcelona de 1871”, *La Renaxensa* 15-6-1872.

⁶⁴⁸ “J. Roca y Roca”, “Jochs Florals de Barcelona, 1873”. *La Renaxensa* 20-6-1874 (les cursives són de Roca).

⁶⁴⁹ “J. Roca y Roca”, “Bibliografia. Jochs Florals de Barcelona de 1872”, *La Renaxensa* 1-12-1872.

forsa de pesadas repeticions, y lo mes sensible es que aixó apareix fet expressament á cambi de donarli major apariencia de carácter”⁶⁵⁰.

Roca, bon coneixedor, doncs, de la dificultat que comportava escriure poesia inspirada en cant o rondalles populars, no defugí tanmateix el repte i en la seva dispersa obra poètica es poden trobar algunes composicions que es poden classificar dins d’aquest gènere. Així es pot considerar en certa manera “La Cançó del Català”, amb la seva vigorosa tornada (“¡Oh, cantém, cantém sens trèva/ la cansò del catalá/ que s’ hi ha véus que la canten/ Catalunya bè viurá”) i amb versos d’una fluïda musicalitat: “Quan lo cávech ó l’aixada/ ne ressonin pèl terror,/ quan los rossos blats s’ aplanen/ y lo grá boti sancer,/ quan las gerras s’ omplen d’ oli/ ó de vi s’ omple el celler (...)”. I “Sota l’ ombreta” representaria el seu intent més explícit d’imitar la poesia popular. L’obra, encapçalada pel lema “Amor pur i cast”, fou premiada en el certamen literari de “La Misteriosa” de 1877 i publicada en el llibre que aplegà totes les composicions guardonades. El poema emprava la tornada popular “Sota l’ ombreta, l’ ombreta, l’ ombrí,/ flors y violas y romaní”, i, a peu de pàgina, una nota indicava que “La present cansó, que pot cantarse ab la mateixa preciosa música de <<LA PASTORETA>>, está inspirada en la magnífica tornada de aqueixa cansó popular, havent tractat l’ autor de justificarla al final de cada estrofa”. El jurat justificà el premi amb aquests arguments:

“Per més que estiga despossehida de tot sabor popular, l’ haverla adaptada son autor á una de les més belles tonades del nostre poble, justificantla per medi del responement, ha fet que ‘l Jurat la coluqués desde ‘l primer moment entre les que obtavan á est premi, que li ha adjudicat en definitiva porque dintre son curt número de versos ha sabut l’ autor tancar la idea de la composició, vestintla ab un trajo tan delicat, que no se sap que aplaudirhi més: si la esquisitat de les imatges ó lo polit de la forma ab que s’ espressan. No hi há en lo fons una idea grossa, ni menys original; no es més que lo que vol ser: un pomet de flor muntanyeses gornit per un verdader poeta y artista elegant”⁶⁵¹.

⁶⁵⁰ “J. Roca y Roca”, “Bibliografia. Jochs Florals de la llengua catalana (any 1874)”, *La Renaxensa* 31-12-1874. Precisament, els demolidors comentaris de Roca a la poesia de Verdaguer i a “La Rondalla dels tres hostes” de Ferrà són emprats per Josep Massot per qualificar-lo de detractor de la poesia popular. J. Massot i Muntaner, “La poesia popular i la Renaixença”, a “Actes del col·loqui internacional sobre la Renaixença (18-22 de setembre de 1984)”, vol. I, *Estudis Universitaris Catalans*, Curial, Barcelona, 1992, pàgs. 262-263.

⁶⁵¹ “Certámens literaris de La Misteriosa. Composicions premiades en lo de l’ any 1877”, Estampa de la Renaixensa, Barcelona, 1877, pàgs. 30-31 i 71-72. No era el primer cop que aquesta cançó popular inspirava una poesia premiada: el 1864 Briz havia estat guardonat en els Jocs Florals per “Los tres premis”, “Cansó popular per cantarse ab la tonada de *Que li donarem á la pastoreta*”, que incorporava la mateixa tornada que la poesia de Roca. No és improbable que el llavors director de *La Campana de Gràcia* hagués agafat el poema de Briz com a punt de partida de “Sota l’ ombreta”. “La cansó del catalá” fou publicada en el *Calendari Catalá* de 1872 i musicada per Felip Pirozzini. Sembla que Roca va alterar lleugerament la composició. Al lliurament de “Lectura popular” que aplegà diverses poesies de Roca, la tornada era: “¡Oh, cantém, cantém tot’ hora/ la cançó del català!/ ¡Oh, cantèmla, que cantantla,/ Catalunya reviurà!”. R. Panyella ha qualificat aquest poema com “un cant d’exaltació catalanista fet a

Crítiques teatrals de Roca i Roca a la premsa no literària

Gairebé des del començament de la seva activitat literària, Roca destacà en la faceta de crític teatral. Aquest aspecte de la seva implicació en el moviment literari català es mantingué amb força al llarg de la seva vida, començant, com veurem més endavant, al *Calendari Catalá*, prosseguint a *Lo Gay Saber* i una mica més tard des de les pàgines de *La Renaxensa*. A partir de la tercera i definitiva sortida a la llum de *La Esquella de la Torratxa*, Roca es consolidaria com un dels crítics teatrals més importants de l'escena catalana. Tampoc no mancarien en els seus articles setmanals publicats a *La Vanguardia* a partir de 1890. Tanmateix, els seus articles sobre les obres dramàtiques estrenades als teatres de Barcelona no es limitaren a les revistes i periòdics més abocats al camp estrictament literari. Des de les pàgines d'*El Independiente*, *La Independencia*, la *Gaceta de Barcelona/Gaceta de Cataluña* i la mateixa *Campana* Roca analitzà igualment la producció teatral catalana que, en aquells anys, tenia un nom propi: Frederic Soler. En aquest epígraf inclourem les crítiques que va escriure en aquests periòdics, totes elles de peces de Pitarra, deixant per altres apartats aquelles que publicà en els òrgans del catalanisme literari pròpiament dits. És interessant observar l'evolució de Roca respecte a l'obra de Soler: les ferotges crítiques dels primers anys (l'exemple més contundent fóra la demolició que efectuà de "Las francesillas" a *Lo Gay Saber*, com veurem més endavant) deixen pas, a partir de 1875, a una valoració progressivament favorable, posar no aliena a la pròpia evolució del teatre de Soler.

Crítica de "Los egoistas" (de Frederic Soler) ("Teatro Romea. Los egosistas, comedia catalana en tres actos de D. Serafí Pitarra, per "J. R. R.", *El Independiente* 19-12-1870)

L'argument d'aquesta comèdia en tres actes de Pitarra gira entorn d'una noia i les relacions interessades que tenen amb ella tres oncles seus, "avaro a cual más", i de la protecció que li dispensa un altre oncle, emigrat a Amèrica, que torna a Catalunya i veu d'aprop la manera en què els altres la tracten. Considerant que el tema permetia la creació d'una bona peça teatral, Roca qüestionà el desenvolupament que Soler havia

imitació dels populars i amb vocació d'arribar a un públic ampli" (Panyella, "Francesc Pelai Briz...", Tesi doctoral, pàgs. 366-367).

efectuats d'aquella idea. “Decimos esto –precisà el periodista i crític terrassenc- porque sobre ser el argumento pobre, son infundados los motivos sobre que versa e inverosímiles los medios de que se vale el personaje que lo sostiene con su incógnito [l'oncle d'Amèrica]”. Per què -preguntava Roca- al retornar aquest personatge no arrabassava la seva neboda de les mans dels seus germans que tan malament la tractaven? Per què contemplava el patiment de la noia sense intervenir-hi? Això que notava el crític ho havia de veure també el públic, i acabava de desdibuixar la figura d'aquell oncle al qual Soler no havia dotat d'un llenguatge ni d'unes accions adequades “a su porte”. Tan aviat parlava amb un lirisme ingenu i gens natural com amb “la prosa mas descarnada”. Malgrat que en el decurs de la funció “está siempre violento”, callava davant les mesquineses dels seus germans. Tot plegat únicament perquè el dramaturg volia acabar amb un cop d'efecte en el desenllaç de l'obra, que, deia amb certa malícia Roca, ben bé podria haver situat Soler al principi:

“Y todo esto sucede porque al autor le conviene dar una sorpresa al público en el desenlace de la obra, que ya podría efectuarse al correrse el telon por primera vez, puesto que no se comprende como un hermano, concocido como tiene ya a sus hermanos, se complazca en verles más miserables cada vez, siendo así que la víctima de esas miserias es su misma sobrina, objeto de toda su predilección”.

Aquests aspectes, en opinió seva, eren prova de “lo poco madurado que ha sido el argumento” i era atribuïble al “gran número de producciones que da al teatro” l'autor.

Un altre dels defectes d'una obra que tractava sobre l'egoïsmes era precisament l'absència de personatges que actuessin moguts per aquesta força motriu. En cap de les caracteritzacions dels tres oncles “hemos descubierto al egoísta, que todo lo sacrifica a su persona”. Soler havia pintat l'avarícia, no l'egoïsmes. Ni tant sols al voler retratar un dels tres homes com a “solapado e hipócrita” havia reeixit Pitarra, quan, ja en el primer acte, es presentava tal i com era al seu fill: “El verdadero hipócrita nunca revela a nadie los móviles de su pasión y menos a un individuo de su familia”.

La resta de personatges, a judici de Roca, també estaven mal construïts. La neboda, en concret, en lloc d'expressar els sentiments “que deben arrancarle los malos instintos de sus tíos”, es deixava endur pel lirisme o bé pronunciava relats i històries insubstancials.

Malgrat aquests severs judicis, reconeixia l'habilitat demostrada per Frederic Soler en algunes escenes “chispeantes, llenas de gracia, intencionadas y sumamente naturales”. Tot i així, també va qüestionar la distribució d'escenes en els diversos actes: “Los entretenidos incidentes de tercer acto, harían más efecto en el primero, toda vez que al

par que distraen el desenlace, esperado con ánsia por la mucha extensión [sic] de los actos, cansan al espectador”.

Roca passà després a expressar la seva visió de la missió de l'autor teatral. Aquesta darrera obra de Soler no estava mancada de bones qualitats, que convidaven a esperar d'ell peces millors quan es decidís a “ser soberano, nunca esclavo del público”. “La misión del autor dramático –afirmà Roca- no es ciertamente alhagar [sic] el mal gusto, sino sobreponerse a él”. Encara que l'escriptor d'obres de teatre se sentís afalagat pels aplaudiments, “nunca debe preferir el vano placer de verse llamado al palco escénico, cuando da pábulo a la mala educación artística del espectador, a la verdadera satisfacción propia que proporciona una situación bien combinada, una escena bien conducida, o un trozo bellamente escrito”. Assenyalà com a exemple d'allò que volia significar que, en un moment intrascendent de la representació de “Los egoistas”, quan el text incorporava certs acudits, Pitarra fou cridat a escena, mentre que el públic havia assistit en silenci al final del segon acte “sin comprender que aquí merecía el autor el aplauso que antes se le prodigara”. Fets com aquests havien de donar força a Soler “para vencer al público y encaminarle por la senda del buen gusto, hasta lograr que aplauda lo mismo que ayer le pasó desapercibido”.

Com de costum, la darrera part de la crítica la va esmerçar Roca en comentar el treball dels actors, que considerà molt correcte en general, executant la major part d'ells les seves parts “a toda perfección”, detectant únicament en un dels intèrprets “una exageración inmoderada”.

Crítica de “Los polítichs de Gambeto” (La Independencia 25-2-1871, ed. tarda, article no signat, però molt possiblement escrit per Roca)

Tot i que l'article no anava signat, creiem molt probable que la crítica d'aquesta obra de Pitarra fos escrita per Roca i Roca. El judici emès fou molt negatiu. El començament de la crítica difícilment podia ser més demolidor:

“Si una serie de detalles, incidentes y chistes más o menos bien hilvanados mejor o peor justificados y de un gusto artístico más o menos discutible, constituyen esencialmente una obra dramática, la última producción de Pitarra podrá pretender el nombre de tal; pero si una obra dramática debe reunir a un plan determinado, un desarrollo completo del mismo, un interés siempre creciente, una pintura de caracteres y situaciones adecuados al asunto, no puede en manera alguna *Los polítichs de gambeto* pasar plaza de tal, por carecer de todos estos elementos esenciales”.

La peça “es en su conjunto una obra escrita por fuerza y sin madurez en el asunto sobre que versa”, les escenes “se suceden lánguidamente, sin obedecer a un plan general, que si existe, de puro desleído y flojo no se percibe”. Els personatges “parecen creados para cubrir las exigencias de los actores que debían representarlos”, la trama era només “un conjunto de incidentes mal ligados entre sí”, i, al costat de detalls “bastante bellos”, n’hi havia “otros muchos en extremo chavacanos”, jocs de paraules “repetidos hasta la saciedad” i “chistes prodigados en otras cien producciones del mismo autor”, afegint a la manca d’interès “la ausencia de toda novedad”.

El crític acabava recomanant a Soler “escribir menos y escribir mejor”, ja que d’aquesta manera podria dinar “al naciente teatro catalán, días de gloria, que no obtendrá, mientras no se aparte del sendero que se le obliga a recorrer”.

Crítica de “Los envejosos, ó sia lo rector de Vallfogona” (“Los envejosos, ó sia lo rector de Vallfogona, drama catalán en tres actos, de don Frederic Soler (Pitarra), La Independencia 22-11-1871, ed. matí)

Abans de endinsar-se en la crítica d’aquest drama de Frederic Soler, Roca va evocar la figura de Vicenç Garcia, palesant un bon coneixement de la seva vida i obra. Assenyalant que fou en la seva època “uno de los pocos que cultivaron el idioma catalán, entre el renacimiento del habla castellana”, ressaltà que les poesies que va escriure portaven el segell del seu temps, raó per la qual no s’acomodaven fàcilment al gust del públic del segle XIX. Tanmateix, malgrat la seva forma artificiosa, destacà que “resplandece a menudo un fondo muy notable, la vena del poeta no se agota nunca”. Però no era l’obra de Garcia allò que més es coneixia llavors. El fet d’escriure en català en moments difícils per l’idioma, el seu caràcter, la seva capacitat per la sàtira “contribuyeron a dar renombre al poeta tortosino, y el vulgo inclinado de suyo a abultar los objetos y desnaturalizarlos, inventó mil anécdotas cuyo héroe fué siempre el *rector de Vallfogona*, y no hubo chiste ni dicharacho que no se atribuyese al buen García”. Aquesta era la imatge que havia arribat als contemporanis de Roca. Però ni de les obres satíriques ni de les obres serioses (“en algunas de las cuales resplandecen sentimientos muy íntimos y levantados”) es desprenia, en la seva opinió, que Vicenç Garcia

respongués a la imatge que el poble, amb la seva imaginació “siempre pintoresca”, havia conservat.

Per aquests motius considerava “tarea delicada” el propòsit de fer-lo objecte d’una obra teatral. A judici de Roca, l’autor que ho intentés tenia dos camins: presentar el personatge en la seva joventut, tal com es presentava en la seva poesia satírica, és a dir, el rector que coneixia el públic, o bé centrar-se en els darers temps de la seva vida, quan, víctima de l’enveja, havia perdut ja “la vida de su carácter”. Era molt més fàcil, precisà, adoptar aquest darrer enfoc, ja que així la figura de Garcia “perdía todo su carácter individual, y adquiriría un grado mas acentuado de universalidad”. I això és el que havia fet Soler.

Havia aconseguit caracteritzar al rector de Vallfogona tal com es podia concebre llur figura a partir de les seves obres serioses? En opinió del crític, Soler se n’havia sortit parcialment. Presentava l’home afable, el sacerdot bondadós, el poeta víctima de l’enveja, “cualidades que juzgamos verdaderas y adecuadas al tipo del rector de Vallfogona”. Però el personatge es movia en un cercle tan estret, tenia una relació tan indirecta amb les dues trames argumentals que desenvolupava l’obra, participava en tan escassa mesura de la lluita de sentiments i passions que, si bé estava ben dibuixat, mancava de relleu, “fáltale lo que constituye la piedra de toque de un carácter, es decir las situaciones”. El rector de Soler pecava d’una uniformitat que degenerava en monotonía. A més, el dramaturg, al costat d’alguns tocs encertats, posava en boca del rector diverses “letrillas” que, si bé demostraven “un estudio detenido de las obras de García”, perjudicaven la naturalitat del personatge i li atorgaven certa artificiositat, sense la qual “se presentaría más brillante, aunque tal vez menos reluciente”.

A banda del rector, en la construcció de la resta dels personatges Roca detectà encerts i fracassos. En particular, les figures dels dos homes que es consumien d’enveja pels èxits literaris de Vicenç Garcia eren falses i artificials. Semblaven “personajes de una sociedad convencional, que nunca ha existido ni puede existir”. Aquí residia un dels principals defectes de l’obra, en paraules del periodista i crític terrassenc. Els triomfs literaris podien despertar enveja en persones mesquines, l’enveja podia encendre passions i atiar calúmnies, i la persona calumniada podia exigir reparació o revenja, i, creixent totes aquestes passions en intensitat, l’enveja inicial podia acabar en crim. No obstant, aquest *crescendo* no existia en l’obra de Pitarra: “Pero en este caso la envidia ha sido solo la chispa, no el incendio, y para que de ella haya podido llegarse al crimen menester ha sido una gradación, que en manera alguna ha tenido en cuenta el autor de

los Envejados”. Soler acceptava, a més, la mort per enverinament de Garcia, acceptada pels biògrafs sense donar detalls sobre les circumstàncies que l’envoltaren. L’autor dramàtic tenia aquí espai per emprar la seva imaginació, sempre que no traspassés els límits versemblants, però “El señor Soler ha aceptado buenamente el resultado que consigna la historia, envuelto en misterioso velo, sin cuidarse de traspasar sus tupidos pliegues con los ojos de la imaginación, y cayendo por lo contrario en una serie de artificialidades que rechazan el arte y el sentido común”.

Aquesta era la primera trama argumental del drama, i els greus defectes que havia assenyalat llastaven el seu desenvolupament:

“Escenas traídas por los cabellos, situaciones de artificio y personajes moviéndose porque el autor del drama quiere que se muevan, no porque debieran, en el sentido que lo verifican, hacen que a pesar de los esfuerzos de ingenio del autor y de su exclusiva habilidad para el enredo, no pueda levantarse lo que se asienta sobre bases tan falsas y deleznable”.

En canvi, la segona trama, encara que poc enllaçada amb la primera, estava ben construïda i tenia “escenas de primer orden, brillantemente escritas y dignas de los aplausos más sinceros”. Roca destacà una escena del segon acte que “es aplaudida justamente por el público deslumbrado ante tanta verdad y tal cúmulo de belleza”.

En la seva opinió, aquest drama revelava en Soler una tendència a millorar alguns dels aspectes que el periodista terrassenc havia criticat en anteriors peces: “La dicción es más castiza, el corte dramático más conforme a las reglas artísticas” i l’obra estava desprovista “de cierto fárrago y de muchas vaciedades que en otras del mismo autor si lograban arrancar una pasajera carcajada del vulgo, hacían que el arte se sintiese herido y maltratado en lo más íntimo de su misión, en la expresión de la belleza”.

La interpretació, malgrat algunes inseguretats manifestades en les primeres representacions, “fue digna de los actores que con tanto éxito como acierto dan vida al naciente teatro catalán”, fins i tot la d’aquells actors que s’encarregaren dels papers que Roca havia caracteritzat com a més falsos i artificiosos. Tingué també paraules per a la direcció escènica, que “fue muy recomendable”, i per la decoració, “muy propia y adecuada a la época y al sitio de la acción”.

Crítica de “L’àngel de la guarda” (“Teatro Romea. L’angel de la guarda. Comedia catalana en tres actos y en verso original de don Frederic Soler (Pitarra), La Independencia 24-4-1872 (ed. matí))

Aquesta obra, en la síntesi que en va fer Roca, pretenia posar de manifest l'error que cometien certes persones quan consultaven problemes familiars a individus amb qui no els lligava cap parentiu però que aparentaven experiència i sabiduria, amagant sovint “una ridícula petulancia y una capa de formalidad más ridícula todavía”. En la comèdia de Pitarra, aquest personatge en qui el protagonista cercava sempre consell tenia el “don del desierto”, però ho embolicava de tal manera que ni el pobre receptor dels consells s'adonava del mal pas en què el col·locaven ni ell mateix era conscient de quan errades i perilloses eren les seves recomanacions.

El redactor i crític teatral de *La Independencia* va tornar a retreure a Soler que es plegués als gustos del públic i es valgués de cops d'efecte per assegurar-se l'èxit: “El señor Soler es amante de distribuir lo misterioso en sus obras, de buscar el interés en el embrollo, y de valerse de lo inesperado para asegurarlas un buen éxito. Conocedor del terreno que pisa y allanándose gustoso a las exigencias del público, en todas sus producciones resaltan estas mismas circunstancias”. En la seva funció de crític, tributari del “arte verdadero”, sense que “lo que tiene trazas de artificio logre ofuscarnos ni siquiera distraernos del noble objeto que constituye nuestra misión”, lamentà que l'autor hagués reincidit en aquests vicis, encara que “en menor escala” que en obres anteriors. Alhora, Roca exposà les característiques que, al seu parer, havia de renuir la comèdia de tipus i caràcters:

“La comedia de tipos y caracteres debe buscar como medio de bien desarrollarlos, la sencillez y la unidad de argumento. El interés de la misma estriba en la gracia natural que se desprende de aquellos, en los contrastes, en el modo de decir de sus personajes; y más que a fatigar la mente y a interesar el ánimo, debe tender principalmente a agradar la fuerza de donaire, sal y travesura. Este camino siguen de consuno los mejores modelos, y naturalmente se comprende que este debe ser, como el mas conducente al fin de este género literario, ligero, fresco y sencillo”.

La peça de Frederic Soler contenia molts d'aquests ingredients, però, a parer del crític, li sobraven dos dels personatges secundaris i l'escena en què intervenien, “hasta cierto punto discordante y totalmente inútil”. Els personatges principals, però, estaven molt ben construïts, “bien bosquejados y perfectamente sostenidos”, oferint “bellos y naturales contrastes, rebosantes de vida y de verdad”. L'autor també havia caracteritzat adequadament les figures secundàries, ubicades en les diverses escenes “en el sitio que les corresponde”. Només els dos personatges esmentats abans representaven la nota discordant: “sea por el poco espacio que pudo destinarse a su desarrollo, sea también por lo poco ligados que se encuentran con el argumento, son de insignificante mérito”.

Soler sobresortia en aquella obra en la construcció dels incidents i de les situacions que s'anaven succeïnt, plens de gràcia i agilitat:

“Lo más notable que tiene el *Angel de la guarda* es sin duda la gran copia de incidentes a cual más chispeante, a cual mejor comprendido de que se encuentra salpicado. Todos son adecuados al género de producción, todos escitan la hilaridad del público, porque campea en ellos a parte de una gracia sumamente espontánea, una verdad admirable y sorprendente”.

Aquest cop Roca va fer un judici molt favorable d'aquesta comèdia de Pitarra, fins al punt d'afirmar que “no vacilamos en colocarla en el primer sitio entre las numerosas producciones de su fecundo autor”. En la seva opinió, el talent teatral de Frederic Soler era molt més adequat per la comèdia de tipus i caràcters que per obres de passió i sentiment. En les seves obres dramàtiques solien sobresortir més les escenes còmiques i de costums que les de “elevación o afecto”, molt sovint “oscurecidas por lunares imperdonables y más bien hijas del artificio que de la inspiración, que nunca debe abandonarlas”. Admetent que Soler faria d'aquestes opinions el cas que cregués oportú, no deixà de recordar-li que “los autores acostumbren a ofuscarse con sus obras”.

La interpretació de l'obra fou “inmejorable”, rivalitzat els actors principals “en naturalidad y buena ejecución, adornando el desempeño de sus papeles con gran número de oportunos detalles”, Fins i tot a una de les actrius, que gairebé debutava, “le auguramos un brillante porvenir”, va escriure Roca, per la “inteligencia y clara comprensión” que havia mostrat del seu personatge.

“Lo didot” (La Campana de Gràcia 9-1-1876)

Amb aquesta obra, sembla que Frederic Soler va voler repetir el gran èxit obtingut amb “La dida” (1872) fent-ne una mena de segona part. Malgrat la bona recepció del públic, l'autor no aconseguí igualar la qualitat de “La dida”. Roca, tanmateix, féu una crítica molt favorable de “Lo didot”, tot i que no deixà, com veurem, de trobar-hi defectes. En qualsevol cas, la seva valoració fou bastant més positiva que la que en va fer el crític de *La Renaxensa*, en opinió del qual “no es pas aquesta l'obra que principalment llueix la força dramática de l'autor”⁶⁵².

⁶⁵² La citació de *La Renaxensa* és extreta de Josep Mª Poblet, “Frederic Soler. Serafí Pitarra”, pàg. 232. Sobre aquesta obra, Poblet escriu: “L'autor, entusiasmat per l'èxit de *La dida*, ha pretès de fer una segona part, amb la pairesia dalt l'escena, una classe que aquells dies hom pot dir que monopolitzava el nostre teatre. Malgrat que els versos dringuin, la crítica fa avinent el peu forçat amb què ha hagut de valer-se”.

Ja el començament de la recensió que efectuà Roca indica com havia anat canviant la seva valoració de la producció teatral de Pitarra: “L’estreno d’ una producció dramática del més popular autor dels nostres días, es un succés literari de verdadera importancia, que crida al lloch del *Teatre Catalá*, un públich numerosíssim compost de todas las classes de la societat”. Considerà l’argument de l’obra “interessantíssim”, desenvolupat per uns personatges “magistralment retratats”, que expressaven amb gran naturalitat sentiments purs i commovedors al costat d’injustes gelosies, còmiques avarícies o fins i tot “l’amor criminal d’ un amant adúltero”. L’autor havia aconseguit trenar “escenas continuadas de gracia original é inesgotable en que l’ espectador may se treu la rialla de la boca”, introduint efectes “sorprenents” i un desenllàs “felis é inesperat”. Tots aquests elements, juntament amb una “versificació fácil y correcta”, “ ‘ns obligan á confessar – va escriure Roca–, ja que ‘l crítich literari ha de dir sense passió lo que sent, que la nova producció mereix lo galardó que ‘l públich li ha concedit”.

Entre els defectes de l’obra, el crític terrassenc assenyala la innecessària allargada d’algunes escenes, “cosa que esperém será esmenada ja que tan senzilla y facilmente se pot fer”, i també un excessiu rigor moral en el judici que el protagonista, el *didot*, fa dels seus propis actes, realitzats amb la millor de les intencions, però que fan que ell mateix es consideri un lladre: “De segur que no hi hauria cap advocat que vacilés en pendre la defensa d’ un reo com lo senyor Soler presenta al *Didot*, segur de ferlo declarar ignocent”. Tots aquests defectes, però, “resultan compensats de sobra per las notables bellas que la producció conté”.

Com de costum, els intèrprets excel·liren en la seva actuació. Lleó Fontova (el *didot*) “estigué a la altura de sa ben guanyada reputació”, mentre que Iscle Soler defensà el seu paper “ab l’ acert que li es propi”, essent igualment destacable el treball de les actrius Abella i Mirambell, així com el dels efectius Goula, Fuentes i Llimona.

“Los segadors” (Gaceta de Barcelona 8-12-1876)

La crítica d’aquesta obra no va signada, i tenim algun dubte sobre l’autoria de Roca perquè en un moment donat esmenta “el motivo de nuestras simpatías por la carrera literaria del señor Soler”, “simpaties” que s’havien traduït, com hem vist, en crítiques en general considerablenent demolidores entre 1869 i 1875. En tot cas, s’inscriu en el canvi de valoració sobre les obres de Pitarra ben perceptible en Roca després de 1875.

L'autor de la crítica comença per desmarcar-se d'aquells que rebutjen les obres exclusivament artístiques i defensen la unió de la bellesa i la finalitat pràctica. Tanmateix, confessa la seva simpatia per obres que, elaborades amb tots els elements de l'art, tracten "un problema de trascendencia", assumint-hi "la defensa de los principios modernos", L'art està per damunt d'aquestes idees, perquè "lo que en él no es espontáneo, es artificial y pobre", però cal agrair l'esforç d'aquells artistes que posen el seu talent "al servicio de una causa noble y traducen en sus obras las palpitations de la idea del progreso". Aquest és el motiu de les simpaties per la trajectòria literària de Soler.

El drama de Soler tracta de la implicació de "Roch Guinart", el bandoler Rocaguinarda, en la Revolució del 1640. En el primer acte explica les raons (greuges i ofenses rebuts) que el conduïren a convertir-se en un proscrit així com la seva vida fora de la llei, presenta la "tirania" que oprimeix el país i l'aixecament que sestà covant. L'acte segon descriu l'esclat revolucionari, mentre que en el tercer, un cop ha triomfat la rebel·lió, presenta el patiment de Rocaguinarda per la sort de la seva filla, que ha quedat en perill a causa dels esdeveniments, i que només es resol amb el retorn de la nena.

En opinió del crític, el principal encert de Soler en aquesta obra residia en l'acurat dibuix dels personatges principals. "Els segadors" tenia, a més, diverses escenes superbes. Una de les del segon acte, en què l'autor presenta les autoritats opressores, "es para nosotros una de las más notables del drama", en la qual el "conservador de cortos alcances de egoísmo torpe" és pintat "magistralmente" i els botiguers "inquietos y ruines" que aplaudeixen "todo lo que les salve de un peligro, de un temor", son, escriu el crític, "los de entonces, los de ahora, los de siempre". L'acte s'acabava, a més, "con uno de esos efectos que sólo el señor Soler encuentra", efectes "en que sufre a veces la verosimilitud, pero que anuncian gran talento y profundo conocimiento escénico en el autor". El tercer acte, en el qual el dramaturg mostra el protagonista "herido en lo más hondo", posant de manifest les seves febleses, malgrat que "languidece un poco el interés en las primeras escenas", torna a deixar ben paleses les aptituds dramàtiques de Pitarra, car "humanizando a su héroe en el último acto, ha demostrado sus profundos conocimientos psicológicos".

Certament, la nova creació de Frederic Soler tenia també alguns defectes. Com en altres obres de l'autor, la versemblança de l'argument es resentia de la seva afició pels cops d'efecte. La precisa caracterització dels personatges principals contrastava amb la

desdibuixada presència de la resta: “Parece como que el autor se circunscribe a presentarnos tres o cuatro figuras y que sacrifica lo que le estorba; va recto a su fin sin preocuparse por los vacíos que deja”. El gran domini dels recursos escènics i el talent literari de Pitarra, però, aconseguia que aquestes imperfeccions passessin pràcticament inadvertides: “ni un solo espectador advierte que el efecto que le sorprende y la frase que le conmueve, no están arregladas a todas las condiciones de verosimilitud y naturalidad”. La impressió que causava la peça teatral “es tan sentida que no deja ser meditada”.

El crític resumia així les seves consideracions sobre “Els segadors”: “Halagan la sonoridad y robustez del verso, maravilla la novedad de las situaciones, la expresión [sic] enérgica de los sentimientos conmueve, agrada la exactitud de los detalles y lo poco que hay de artificial, de contradictorio, se admite sin vacilar, és más, muchas veces no se advierte”. L’obra de Soler era “inspirada y valiente, una acción dramática interesante y, literariamente considerada, una de las mejores obras de su autor”.

La interpretació ratllà a gran alçada, efectuant grans creacions de llurs personatges actors ja consagrats com Parreño, Goula o Iscle Soler, que en aquesta obra “ha aumentado su ya gloriosa reputación y ha llevado a cabo felizmente el más difícil trabajo que se le ha encargado”, mentre les actrius Cazorro (que de gran promesa s’havia convertit en “la realización de una bella esperanza”) i Abella i la resta d’actors “han contribuído poderosamente al éxito de la obra”.

“Lo contramestre” (La Campana de Gràcia 20-1-1878)

En la crítica que efectuà d’aquesta obra, Roca, a més de certificar el seu canvi de valoració envers el teatre de Soler, va trobar un terreny abonat a causa de la desqualificació que n’efectuà el *Diario de Barcelona*. Un dels aspectes de la peça era la condemna que feia dels negrers, encara ben actius llavors en el tràfic d’esclaus. Era aquesta, en la seva opinió, la raó de “los escarafalls que vá fer lo *Brusi* ‘l dia del estreno”. Però el crític teatral de *Diario* havia preferit emmascarar aquesta qüestió de fons atacant els aspectes literaris de l’obra:

“Al menos hagués sigut prou franch per confessar que la tendencia del drama no era de la seva satisfacció.

Pero no senyors, prescindint de la significació liberal y humanitaria del *Contramestre*, las emprengué contra l’ obra literariamente considerada, sense tenir

en compte que precisament en ella hi coincideixen lo mérit del noble objectiu que 's proposa y 'l mérit de la forma literaria.”

Roca, doncs, a més de lloar la significació moral i humanitària d'una obra “plena de valentia que anatematisa als negrers”, refutà les crítiques del *Brusi* considerant que el primer acte estava “escrit de ma mestre”, i, si bé els altres dos no assolien el mateix nivell, “contenen bellesas de primer ordre, que compensan ab ventatje las vacilacions del poeta”. Pitarra havia aconseguit insuflar “fibra, valentia, sobrietat i situacions conmovedoras”, confegint un drama que “viu y palpita”. No dubtà a afirmar que, amb *Lo Contramestre*, Soler traçava un nou camí a l'escena catalana. I li pronosticà un gran èxit, malgrat la “sorpresa” que causà entre els espectadors el dia de l'estrena, perquè, a més de la càrrega moral que contenia, s'inspirava en “les lleys del art y el bon gust”, recomanant-lo vivament als lectors de *La Campana*.

La concepció del teatre català en Roca i Roca

Els anys en què Roca comença a introduir-se en el panorama literari barceloní són també els de la creació (menllevem aquesta paraula dels escrits de Josep Yxart) del teatre català. Restringit durant la primera meitat del segle XIX als esforços de Robreño i Renart i a un reguitzell d'autors anònims de peces efímeres, comença a adquirir volada a partir dels anys 1850, en un context de confluència de factors com l'aparició de la figura de Clavé, la restauració dels Jocs Florals i la guerra d'Àfrica. Vindran després les produccions de Serafí Pitarra (Frederic Soler), amb la fundació de la societat de La Gata a l'Odeon. Però no serà fins el 1865 que el teatre català trascendirà els límits de la paròdia i el sàinet per alçar-se a nivells ja molt propers al de la dramaturgia dels altres països. L'obra d'Eduard Vidal i Valenciano “Tal faràs, tal trobaràs” demostrà que podia crear-se una obra dramàtica en català digne d'aital nom, i esperonà a altres autors (Camprodon, Arnau, Roure) a seguir el camí encetat per Vidal. Un any després, el mateix Soler adoptaria aquest tarannà i estrenaria al Teatre Català “Les joies de la Roser”, assolint el teatre català la seva majoria d'edat. Yxart va assenyalar aquesta data com la de l'inici veritable del gènere:

“La fetxa és ja la definitiva de la creació del teatre: lo progrés que ha fet en tan curts anys és verdaderament notable. Del *fi de festa* representat a última hora en algun que altre día; dels esforços aïslats, primer, de la propagació de les paròdies i comedietes lleugeres que invadeixen los teatros d'istiu; algunes tempatives

coronades per l'èxit i precursors del definitiu establiment, se passa, per últim, an aquest en la nit del 6 d'Abril de 1866"⁶⁵³.

Precisament, aquell 1866 inicià Roca la seva col·laboració al *Calendari Català* (per a l'any 1867), fent, com hem vist, una lleugera ressenya de les obres teatrals estrenades aquell any. Seria, però, a *Lo Gay Saber* on Roca es revelaria com un veritable crític teatral amb la seva dissecció d'obres com "Las francesillas", "Los hereus", "Paraula es paraula" i "Les pubilles i els hereus". Fou en aquella època que va escriure també al menys dues obres, "L'Antiquari" i "Miracle". Havent abandonat ja la seva col·laboració a la revista de Briz, Roca continuà exercint la crítica teatral a les pàgines d'*El Independiente* i *La Independencia*, ocupant-se bàsicament d'obres de Pitarra. Mentrestant, ell i Joan Alonso del Real van escriure el 1870 "La Passió política", paròdia de clara intencionalitat política i d'èxit ressonant. A *La Renaxensa*, Roca prosseguiria ocasionalment la seva anàlisi de les produccions dramàtiques catalanes, tot i que el gruix de la seva crítica literària en aquesta publicació el va dedicar als Jocs Florals. I a *La Campana de Gràcia* tampoc no hi mancarien breus ressenyes sobre obres de teatre, abans que *L'Esquella*, a partir de 1879, s'ocupés més detalladament dels esdeveniments culturals catalans.

Roca participa de ple, doncs, com a espectador, crític i autor, en el període en què el teatre en català adquireix carta de naturalesa amb l'aparició definitiva del drama romàntic i es consolida en el marc de la Renaixença. En paraules de Pere Farrés, "el pas endavant que fa el teatre català –tot i que lentament i gradualment durant deu anys–, no tan sols s'emmarca en aquest context de consolidació de la Renaixença, sinó que en representa un dels seus trets definidors"⁶⁵⁴. I, en aquests anys que van de 1866 a 1875, precisament perquè aquest teatre ha assolit ja una notable entitat, és objecte d'anàlisi crítica per part de diversos autors, amb la finalitat d'assenyalar-ne les mancances i insuficiències, avançant alhora propostes i innovacions de cara a la decisiva elevació del gènere, en uns moments de provatures i assaigs abans que, el 1879, "Les esposalles de la morta", de Víctor Balaguer, i "Gal·la Placídia", d'Àngel Guimerà, iniciïn el camí que durà a la tragèdia nova, moderna i nacional. Entre els més actius participants en aquesta tasca d'impuls del teatre català culte, "seriós", des de posicions crítiques, hi haurà Roca

⁶⁵³ J. Yxart, "Entorn a la literatura catalana de la Restauració", ed. a cura de J. Castellanos, Edicions 62, Barcelona, 1980, pàg. 71 (les cursives són de l'autor).

⁶⁵⁴ P. Farrés, "La tragèdia en el procés de <<Renaixença>> del teatre culte del segle XIX", a "Actes del col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX", Diputació de Tarragona, 2000, pàgs. 495-496.

i Roca. Diversos dels seus escrits contenen, a més dels judicis que li mereixen les obres concretes, notables comentaris sobre la seva percepció del teatre.

Roca, i en això no fou ni molt menys una figura aïllada, atribuïa al teatre una clara funció pedagògica. Yxart, potser el millor crític teatral del seu temps, dirà: “En lo teatre deu procurar-se sempre, directa o indirectament, ensenyar, ennoblir, aixecar l’esperit de l’espectador”⁶⁵⁵. És l’eina que pot il·lustrar al poble, moralment i també ensenyant-li la llengua. El teatre “es l’ escola mes popular”. Referint-se a l’obra de Vidal i Valenciano “Paraula es paraula”, Roca va assenyalar que la moral del desenllaç era “ben manifesta y digna d’ aplaudirse”, i lloà la tendència apuntada per l’autor d’allunyar-se de les comèdies d’entreteniment llavors usuals: “Vajan los autores catalans per aquesta via y pot ser se aconseguixi lo entronisament del bon gust, ja que ‘l costum forma la educació del poble, que á ella té de arribar insensiblement”. Una educació contra la qual atemptava un espectacle com els “Buffos”, per cert de considerable èxit entre el públic barceloní, del qual afirmà que “es tan sols una excusa pera desmoralisar ab xistes, ab ademans, ab balls mes o menys descocats al poble que ‘ls contempla, desmoralisació que adorm l’ esperit, enmolleix y debilita las forsas”⁶⁵⁶. La importància del llenguatge en aquesta tasca pedagògica era també essencial per a Roca. Valorà així especialment que, en el text de l’obra de Vidal abans esmentada, “ni una sola paraula fereix las orellas del espectador mes delicat”, mentre que, a l’altre extrem, va retreure a Pitarra que, a “Las francesillas” contribuís “ab sas poch estudiadas paraulas á fer mal al cor del qui las escolta”.

Aquesta preocupació per fer arribar al poble la millor versió de la llengua enllaçava amb un dels problemes amb què s’enfrontaven els autors catalans, la dificultat de trobar el llenguatge literari escaient al teatre. Roca qualificà aquest aspecte com la part “mes difícil de nostre naixent teatre”. En la seva visió de la literatura catalana, creia que “Fora molt bó y donaria grans resultats á nostra renaixent literatura ‘1 que lo ver llenguatge literari catalá prenguéu péu en nostra escena”. Escrivint el 1868, manifestà que “Lo que no podiam demanar tres ó quatre anys enrera, avuy ho podém exigir, y lo dia que ‘s presenti á nostras taulas una obra literaria en lo fons y en la forma, haurém donat un gran pas en nostra pacífica causa”⁶⁵⁷. Però no era un objectiu fàcil d’assolir. Vidal, a “Paraula es paraula”, havia emprat un llenguatge “algun tant castellanitzat unas vegadas

⁶⁵⁵ J. Yxart, “Entorn de la literatura catalana de la Restauració”, pàg. 103.

⁶⁵⁶ “J. Roca y Roca”, “Los buffos madrilenys”, *La Renaxensa* 11-7-1871.

⁶⁵⁷ “J. R. y R.”, “Los hereus. Drama en tres actes y en vers de ‘n Francesc Ubach y Vinyeta”, *Lo Gay Saber* 15-12-1868.

y anticuat molt sovintet”, el que Ubach havia utilitzat a “Los hereus” era “algun tant desigual”, encara que Roca va elogiar que tingués “mes tendencias al *literari* que al *vulgar*”, mentre que “Las francesillas” de Soler estava plena de paraules de doble sentit, “impropias de un teatre que déu ser lo temple del art”.

Conseqüent amb la seva visió del teatre com a escola de moral i amb la seva preocupació per les obres dramàtiques en tant que obres literàries, Roca denuncià la subjecció de l'autor als gustos del públic. En la seva opinió, el dramaturg havia de conquerir-lo, situar-se per damunt d'ell, evitant la temptació de l'aplaudiment fàcil, del còmode afalac. “La misión del autor dramático –va escriure- no es ciertamente alhagar [sic] el mal gusto, sino sobreponerse a él”. Havia de ser “soberano, nunca esclavo del público”. L'escriptor d'obres de teatre “nunca debe preferir el vano placer de verse llamado al palco escénico, cuando da pábulo a la mala educación artística del espectador, a la verdadera satisfacción propia que proporciona una situación bien combinada, una escena bien conducida, o un trozo bellamente escrito”. El públic aplaudia acudits de mal gust però assistia indiferent als passatges artísticament brillants, “sin comprender que aquí merecía el autor el aplauso que antes se le prodigara”. Per a Roca, per tant, calia fugir de l'acudit fàcil que cercava únicament agradar al públic i maldar per tal d'aconseguir “que aplauda lo mismo que ayer le pasó desapercibido”⁶⁵⁸. En la seva opinió, una obra dramàtica “debe reunir a un plan determinado, un desarrollo completo del mismo, un interés siempre creciente, una pintura de caracteres y situaciones adecuados al asunto”, i no reduir-se a “una serie de detalles, incidentes y chistes más o menos mal hilvanados, mejor o peor justificados y de un gusto más o menos discutible”. No es podia qualificar d'art “una successió d'incidents inversemblants” amb la sola finalitat d'obtenir “la maliciosa riallada” dels espectadors⁶⁵⁹.

La submissió als gustos del públic tenia com a conseqüència important la manca d'ambició literària dels autors dramàtics, un tret que no fou exclusiu de Roca. Incidint una vegada i una altre en els mateixos models que gaudien del favor del públic, i que, per tant, tenien en bona mesura l'èxit assegurat, els dramaturgs catalans, en general, no gosaven endinsar-se en altres gèneres. En particular, en el camp àmpliament treballat de la comèdia, que Roca classificà en comèdies d'entreteniment i comèdies morals,

⁶⁵⁸ “J. R. R.”, “Teatre Romea. Los egoistas, comedia catalana en tres actos de D. Seraffí Pitarrá”, *El Independiente* 19-12-1870.

⁶⁵⁹ “J. R. y R.”, “Las francesillas. Quadro de costums en tres actes y en vers”, *Lo Gay Saber* i “Los políticos de Gambeto”, *La Independencia* 25-2-1871, ed. tarda.

sobraven peces d'entreteniment mentre hi havia una gairebé total absència de vertaderes comèdies moral. I no era per manca de condicions dels escriptors. El periodista i escriptor terrassenc lamentà així que autors tan dotats com Josep Maria Arnau “no probin d' enlanyarse mes y mes en las regions de l' alta comedia, aconseguint impresions millors y mes durables” que amb la simple comèdia d'entreteniment.

Aquesta escassa ambició arribava a l'extrem de la reiteració dels temes escollits i encara desafortunadament, en la seva opinió. Així, a la crítica de “La filla del marxant”, de Pitarra i Feliu i Codina, no va dubtar a afirmar que la idea que les generacions futures es farien de les costums dels catalans de l'època seria pobríssima, si es basava en el teatre català: “A Catalunya no hi havia en aquell temps casi bè cap noya, qual naixement no anés embolicat ab un ó altre misteri”, haurien de concloure els analistes futurs. La insistència en els mateixos motlles i temes, cercant només l'èxit fàcil, conduïa, a més, a l'amanerament i a la degradació artística del teatre català, com va escriure arran de l'esmentada obra de Soler i Feliu:

“(...) nostre naixent teatre tant predilectament volgut del públich per lo camí que ha emprés alcansará bèn poca gloria. Sense un fi trascendental , ab caràcters falsos, ab un argument embrollat y abrumador, plé d' efectes subrepticis, y no sempre felisos, és <<La filla del marxant>> la edició cent y una d' altres obras (...). Hora es ja de que 's busquen altres camins, que l'amanerament es la mort del art”⁶⁶⁰.

Una de les altres xacres que Roca denuncià en les obres teatrals catalanes fou el convencionalisme. La versemblança en els personatges i en les situacions era bàsica en la seva concepció dramàtica. Calia evitar caràcters falsos i artificials, “personajes de una sociedad convencional que nunca ha existido ni puede existir”, va escriure en la seva crítica a “Los envejosos”, de F. Soler. Les escenes i el seu encaix en el desenvolupament de l'obra s'havien de presentar a l'espectador sense artificis, sense enganys ni truculències. “Escenas traídas por los cabellos, situaciones y personajes moviéndose porque el autor del drama quiere que se muevan, no porque debieran, en el sentido que lo verifican”, eren aspectes que criticà mantes vegades, especialment en peces de Soler. Portant les seves objeccions una mica més enllà, manifestà el seu disgust per “la falsificació de sentiments, la puerilitat de certas situacions dutas pèls cabells, y en fí, tota la mecánica ab que avuy s' escriuen los dramas y s' captan aplausos”⁶⁶¹. En el cas de la comèdia de tipus i caràcters, Roca va avançar les característiques que, en la

⁶⁶⁰ “J. Roca y Roca”, “Teatre. La filla del marxant, drama en tres actes y en vers dels Srs. D. Frederic Soler y D. Joseph Feliu y Codina”, *La Renaxensa* 28-2-1875.

⁶⁶¹ Crítiques de Roca a “Los envejosos” a *La Independencia* 28-11-1871, ed. matí i a “La filla del marxant”, art. cit.

seva visió, havia de tenir per evitar tots aquells defectes: “La comedia de tipos y caracteres debe buscar como medio de bien desarrollarlos, la sencillez y la unidad de argumento. El interés de la misma estriba en la gracia natural que se desprende de aquellos, en los contrastes, en el modo de decir de sus personajes; y más que a fatigar la mente y a interesar el ánimo, debe tender principalmente a agradar a fuerza de donaire, sal y travesura”⁶⁶².

No fou casual que J. Riera i Bertran, quan, en els primers números de *La Renaxensa*, publicà tres articles en forma de carta literària a tres amics seus (i socis de la Jove Catalunya), en les quals feia un recorregut pel panorama literari català, s’adreçés a Roca en l’escrit que feia referència al teatre. L’escriptor i polític gironí va constatar que llavors, el 1871, no s’havia complert encara el desig que Roca expressà a *Lo Gay Saber* tres anys abans de veure representades comèdies morals, que Riera qualificà de comèdies de “tipos en compte de caràcters, de personificacions, en vers de figuras”. L’article enumerava les mancances del teatre català, i es centrava en l’absència d’obres escrites en prosa, en la inexistència d’una prosa dramàtica en la literatura catalana. Riera es proposava evidenciar la dificultat de construir aquesta prosa dramàtica, però també les possibilitats que existien per al seu desenvolupament. Com hem indicat, el text estava estructurat en forma de lletra adreçada a Roca, i al final Riera li preguntava si s’havia convençut de la necessitat de dotar el teatre català d’obres en prosa. Ell mateix responia: “No te n’ has convençut, porque ja n’ estavas ab fermíssima convicció”. I prosseguia revelant que Roca mateix estava ja treballant en una comèdia en prosa: “no te n’ has convençut, porque (y crech ab lo que vaig á dir no faltar á la bona amistat) m’ has explicat ja la preparació de certa comedia catalana en prosa que pensas escriure dins curt temps (...)”⁶⁶³.

Aquesta obra de teatre, però, no es va materialitzar. Entre les raons que impediren que Roca fornís una comèdia en prosa a l’escena català el 1871 hi podria haver hagut el quasi monopoli que Frederic Soler exercia aquells anys sobre el teatre català des de la seva posició d’empresari del Romea. A començaments de 1874 Roca publicà a *La*

⁶⁶² Crítica de Roca a “L’Àngel de la guarda. Comedia catalana en tres actos y en verso original de don Frederic Soler (Pitarra), *La Independencia* 24-4-1872 (ed. matí).

⁶⁶³ J. Riera i Bertran, “Carta literaria á mon benvolgut amic Joseph Roca y Roca”, *La Renaxensa* 3-5-1871. Que la qüestió del teatre català en prosa era complexa en pot donar compte l’assaig d’Yxart. Escrivint el 1879, constata que “La prosa, amb comptadíssimes excepcions, no ha sigut encara introduïda, i és de desitjar que ho siga a pesar dels obstacles que an ella s’oposen. (...) Com mantenir-se en un terme mig, entre lo vulgar i lo arcaic? (...) Major vigor d’inspiració, major soltura, majors progressos, se necessiten encara per a emmotllar la llengua familiar culta a l’escena”. J. Yxart, “Entorn al teatre català...”, op. cit., pàg. 105.

Renaxensa un article en què exposà la seva opinió sobre la situació del teatre català en aquells moments, analitzant les causes del seu escàs nivell artístic i literari, insistint en molts dels aspectes que hem comentat, per acabar responsabilitzant Soler, sense esmentar-lo, però, de la pobresa de què donava mostres l'escena catalana. Afirmà que “una fonda pena nos cubreix lo cor” al veure que l'interès dels espectadors no es manifestava per la qualitat artística de l'obra que presenciava, ni per “l'enaltiment de nostra llengua”, sinó pels aspectes més xavacans, pels cops d'efecte artificiosos, per les situacions més exagerades. I això perquè el públic “tè una flaca y no sembla sino que ‘ls pochos autors avuy dia mes en boga, s’ hajan confabulat en explotarla, lluny de corretjirla”, preferint l'aplaudiment fàcil a “aquell noble orgull que ha de sentir lo veritable geni al apoderarse del cor y del sentiment del públich”. Repetint arguments que ja havia exposat el 1870 en les seves crítiques a *El Independiente*, continuava considerant que el dramaturg havia de sotmetre els espectadors a la seva voluntat, “torce ‘ls á sas inclinacions y dominarlos sempre al foch de sa imaginació, com lo ferro mes dur se domina al foch de la farga”. Lluny d'això, l'autor, “salvo bèn curtas escepcions”, va escriure pensant potser en Vidal i Valenciano o Ubach i Vinyeta, “es lo rastrear esclau del públich”, i, al vendre la facultat de dominar-lo al preu de l'aplaudiment, “mata l'esdevenir de un género, qu' es sempre lo capdalt en todas las literaturas, per ser lo més difícil y per reflectirse en ell los costums, las ideas y ‘ls sentiments de las generacions entre las que ‘s cultiva”.

Seguint aquesta dinàmica, el llegat que la generació de dramaturgs deixaria a les venideres, prenent per patró les peces de més èxit, “confessém que ha de ser molt trist”. No podria resistir ni la més mínima comparació amb la persistència de les obres del segle d'or espanyol, les de Shakespeare o les de Corneille i Racine. A la Catalunya de mitjans del decenni de 1870, “las obras destinadas á fer riure son las que mes suran, descobrint la frivolitat de llurs autors y la del públich”. Si algun escriptor es proposava fer obres serioses es veia obligat, “perque ‘l gust general se las empasse”, a inserir-hi escenes o incidents forçats “tan impropis com de mal gust”. Les ambicions i pretensions de molts d'aquests autors, a més, no anaven més lluny dels “vistos y revistos incidents de un festeig desgraciat, que al últim vinga ó no vinga bè acaba ab lo matrimoni”. I si el dramaturg es proposava presentar un defecte o vici per corregir-lo, quasi inevitablement omplia l'obra de “llarchs parlaments é interminables sermons doctrinals, plens de llochs comuns, de tant sabuts, sols dignes de callarse”. Ben poques eren les peces en què hom podia admirar “aquella elevació de llenguatge y de conceptes, que, sens estar renyida ab

lo realisme (...) forman no obstant lo vestit més esplèndit de una obra literaria”. Al contrari, la majoria de les produccions dramàtiques estaven impregnades d’un idealisme “fals “ i “vulgarment vestit”.

El teatre català tampoc no havia aconseguit encara drames històrics en què s’hi reflectissin “las moltas y magníficas glorias del nostre passat que deurian constituir l’ orgull de la generació present”. Estant les lletres catalanes, en raó de la subordinació política dels darrers segles, desprovistes de les obres de temàtica històrica amb què comptaven altres literatures, “¿perque no compensarnos degudament –preguntava Roca– ab las ventatjas que ‘ns ofereix l’ historia de nostra nacionalitat, sobre la no tant gloriosa, no tant llegendaria, no tant dramática d’ otras nacionalitats millor representadas en l’ ordre literari que la nostra?”

Després d’exposar els defectes, les insuficiències i les mancances del panorama teatral català, Roca tractà de cercar les causes d’aquell poc afalagador estat de coses. El poble català tenia una llarga i notable història, unes costums pròpies i arrelades, i de cap manera es podia afirmar que “la filosofia del art tant en boga en las modernas obras, no sia feta pèls nostres gustos, per las nostras ideas, per las nostras necessitats”. D’això n’era un palpable exemple els “progressos inaudits” que la literatura catalana havia efectuat en els altres gèneres, llevat del dramàtic. On calia trobar la raó d’aquesta l’atròfia? Per a Roca, la causa principal era el “fatal exclusivisme que sobre ‘l Teatre catalá s’ exerceix actualment, en la falta que hi ha de concurrencia entre ‘ls autors, y en lo forsós retraïment per part de molts é inspirats poetas”. Aquest retraïment estava provocat per la “carencia de protecció” que els impedia embrancar-se en la difícil tasca d’escriure drames que difícilment podrien veure representats, quedant “sens recompensa y sens aplauso, sens honra ni profit”. Era difícil no reconèixer en aquest arguments el domini que Frederic Soler exercia llavors, sota el qual només els autors que s’adaptessin als seus gustos teatrals podien aspirar a representar obres, ofegant la competència entre els dramaturgs catalans i dissuadint-ne molts d’ells d’escriure per al teatre. L’exclusivisme que denunciava, sense esmentar mai la figura de Pitarra, tenia una conseqüència més perversa:

“amo absolut del públich que acut unicament á las representacions de las obras qu’ ell produheix, y que com hem dit no ‘s recomanan pas per las sèvas bonas calitats, fá que ‘l Teatre visca raquítych y amanerat y que ‘l mal gust del públich, afalagat á mes y millor, acabe de pervertirse y envenenarse”⁶⁶⁴.

⁶⁶⁴ “J. Roca y Roca”, “Algunas ideas sobre ‘l Teatre catalá”, *La Renaxensa* 20-1-1874.

Roca no es va limitar a denunciar el domini de Soler sobre l'escena catalana. A començaments de març de 1875 *La Bandera Catalana* anuncià que l'empresa del teatre de l'Odeon comptava amb obres dramàtiques originals d'Ubach, Ferrer i Codina, Pirozzini, Raventós i, *last but not least*, Roca i Roca, pel nou teatre que pensava fundar, afegint el redactor del setmanari el següent comentari: "Així nos agrada: vejám si de una vegada se acabarà 'l monopoli del teatro catalá, (á) Romea'"⁶⁶⁵. La iniciativa, però, no va poder reeixir. De fet, Roca, com a autor teatral, tornaria als escenaris el 1875, però amb les sarsueles "Micos" i "Joc de nois", la lletra de les quals va escriure en col·laboració amb Eduard Vidal i Valenciano. I no seria fins el 1885 quan tornaria a intentar esberlar l'hegemonia de Soler promovent l'Associació d'Autors Catalans, convertint-se alhora en un autor d'èxit amb "Mal pare!"⁶⁶⁶.

⁶⁶⁵ *La Bandera Catalana* 6-3-1875. Aquesta temptativa d'acabar amb el predomini de Pitarra en el teatre català devia ser també objecte d'interès per part d'altres escriptors del moment. Així, Tomàs Forteza, en carta a F. Ubach i Vinyeta, li escrivia: "¿S'ha lograt formar la companyía que m'anunciáveu pera provar de treure el Teatro Catalá del monopoli y de la vergonyosa esclavitud? Prou que fora necessari, puix d'altre manera no existirá mai de fet el drama catalá". Carta de T. Forteza a Ubach, datada a Palma, 27 d'abril de 1875, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta D, caixa 10; el subratllat és de Forteza.

⁶⁶⁶ El 1879 Yxart, en el seu estudi sobre el teatre català ("Teatre catalá. Ensaig históric-crítich") inclourà Roca i Roca entre els divuit autors que considera "los més dignes, en el nostre concepte, de la fama de què gaudeixen", al costat d'escriptors com Balaguer, F. Soler, Briz, o E. Vidal i Valenciano. "Entorn de la literatura catalana...", op. cit. pàg. 102. Pel que fa a l'Associació d'autors catalans, vegeu F. Curet, "Història del teatre català", ed. Aedos, Barcelona, 1967, pàgs. 211-212. En formaren part, a més de Roca i Roca, Àngel Guimerà, Joaquim Riera i Bertran, Ferran Agulló, Francesc Ubach i Vinyeta, Pere Anton Torres, Teodor Baró, Eduard Vidal i Valenciano, Ramon Picó i Campanar, Albert Llanas, Conrad Colomer, Rossend Arús i Francesc Matheu.

8. L'escriptor i la literatura catalana (II): Davant la vertebració del moviment literari català

La col·laboració de Roca al *Calendari Catalá* (1867-1868)

El 1865 F. P Briz va iniciar la publicació del *Calendari Catalá*, publicació de caràcter anyal que pretenia ésser un recull de l'activitat literària dels autors que escrivien en català, a més d'aplegar el màxim nombre d'informacions sobre els certàmens poètics celebrats, els llibres publicats i, més en general, de l'evolució de la renascuda literatura catalana. El *Calendari*, “escrit pels mes coneguts escriptors y poetas catalans, mallorquins y valencians”, reflectia la voluntat de Briz de fer conèixer les obres dels autors dels diversos indrets de les terres de parla catalana. En paraules de Ramon Panyella, “El *Calendari Catalá*, doncs, apareixia amb l'objectiu de contribuir a la consolidació del moviment i donar testimoni de la vitalitat de la literatura renaixent més enllà de la festa puntual dels Jocs Florals”⁶⁶⁷. En el primer lliurament, Briz es congratulà de la recuperació de la llengua catalana, “menyspreada y escarnida per sos inimichs” a començaments del segle, recollida i duta “al davant de tot un poble” per “un ver aymador de Catalunya”, en referència a Aribau, i exhortà als lectors a apreciar-la cada cop més:

“Si l' escoltáu [la llengua catalana] no será mal agrahida, y que'us ne dirá de cosas que 'us han d' agradar!, si 'n fugíu pitjor per vosaltres, tampoc sabréu las dolsas cosas que té per contaros, y las cansonetas novas que ha après per ferhos coneixer, y 'ls bons recorts que 'us portará á la memoria, ni tantas altras cosas que cada anyada, á semblansa de la abella, recullirá pera fèr la bresca que ab lo nom de *Calendari*, d' est any en avant fará, si Dèu ho vol y la fé la ajuda”⁶⁶⁸.

Precisament aquells “bons recorts” que esmentà Briz donaren títol a una secció fixa de la revista, en la qual es traçava una panoràmica de la producció literària de l'any, amb breus comentaris sobre les obres publicades i les composicions premiades en els diversos certàmens. Els dos primers anys, Briz mateix redactà aquest apartat. El 1867, en canvi, fou Roca i Roca qui se'n va fer càrrec. El jove terrassenc havia conegut l'impulsor del *Calendari* possiblement a través del seu cosí, l'impresor Roca i Bros, el 1865 o el 1866, poc després d'instal·lar-se a Barcelona després de la mort dels seus

⁶⁶⁷ Ramon Panyella, “Francesc Pelai Briz (1839-1889). Entre la literatura i l'activisme patriòtic”, Tesi Doctoral, Bellaterra, 2008, pàg. 277.

pares, i aquell noi de disset anys es convertí immediatament en un entusiasta col·laborador seu. De fet, Roca, nou anys més jove que Briz, va veure en l'autor de "Lo coronel d'Anjou" un veritable mestre. Anys més tard, parlant de la relació que Ubach i Vinyeta i ell establiren amb Briz, escriuria que "fou el nostre mestre, obrint generosament als nostres assaigs les columnes de la revista <<Lo Gay Saber>>".⁶⁶⁹ Com hem esmentat més amunt, sota la seva direcció Roca, juntament amb Ubach i Montserrat i Archs, va tractar de publicar el 1867 una antologia amb el títol de "Trobadors novells", que es va quedar únicament en projecte. El jove terrassenc, que ja s'havia donat a conèixer com a poeta, degué acceptar entusiasmada l'ofertament de Briz d'incorporar-se al *Calendari* i creiem, amb R. Panyella, que "és probable que Roca en la seva qualitat de redactor assumís altres funcions en la preparació i redacció del volum" del *Calendari* de 1867⁶⁷⁰. En el seu estudi sobre Briz, Panyella assenyala que Roca ja hauria vist publicada una poesia al *Calendari* de 1866. El poema, titulat "Lo Pla de Matabous", va aparèixer signada per "Francisco Roca y Roca, Ferro-carril de Barcelona a Saragossa 25 de desembre de 1864"), possiblement a causa d'un error d'impremta. No hem aconseguit esbrinar prou detalls de la vida de Roca com per poder determinar si el Nadal de 1864 (abans, per tant, de la mort dels seus pares), i amb 16 anys, viatjà a Saragossa, per poder confirmar d'alguna manera l'autoria d'aquesta composició. En tot cas, atesa la seva dèria per la poesia, no ens sembla inversemblant que fos obra seva. Fos com fos, en el volum de 1866 van aparèixer poesies de tres joves escriptors (Jacint Verdaguer, Maria del Bell-Loch i aquest "Francesc Roca i Roca"), cosa que, segons Panyella, "d'alguna manera reflectia el relatiu "èxit" de la publicació pel que fa a l'acompliment dels objectius del seu responsable"⁶⁷¹.

Ocupant-se per primera vegada de la secció "Bons recorts", Roca va començar fent una encesa lloança de la llengua catalana, "la morta viva", que aquell any s'havia vist honorada amb notables obres. La seva vitalitat havia superat totes les escomeses dels seus detractors, encara actius, que esperaven any rera any veure l'esllanguiment d'aquella revifalla. El poeta que era Roca es desvetllava amb tons lírics al mostrar la seva satisfacció per la bona salut del català:

⁶⁶⁸ F. P. Briz, "Bons recorts", *Calendari Català de 1865*.

⁶⁶⁹ J. Roca i Roca, "Recorts íntims", *Il·lustració Catalana* 2-2-1913. Roca va reconèixer el mestratge que Briz exercí sobre ell dedicant-li la poesia "Lo Rey del vent", amb la qual va guanyar un accèssit en els Jocs Florals de 1868.

⁶⁷⁰ R. Panyella, "Francesc Pelai Briz...", op. cit., pàg. 293.

⁶⁷¹ Ibid., pàg. 289.

“Bella es la joya que en sas bonicas mans ne porta, y enveja, y mes que enveja, vergonya déu causar á sos inimichs lo saber que en ella al costat de la matisada violeta blanqueja la flayrosa englantina, al véurer á llurs fills plens de fé, d’entussiasme y d’ amor, conrear lo jardí de la seva literatura y engarlandar cada any y en tot temps á la que creyan que sols feya la revivalla pera tornar á cáurer mes tart, sens que per despertar-la valguessin ni las llágrimas de llurs fills ni las miraculosas paraulas de *Patria, Fé y Amor*”.

Per continuar engrandint la llengua, prosseguia Roca, “valen mes las gotas de suor ab que sos verdaders fills regan llur jardí, que no los crits de <<*muyra*>> que llansan los que mal li volen”, perquè el tronc del qual creixien les flors -les obres dels escriptors- tenia una fermesa indestructible: “lo tronch que sostè nostra llengua es l’ amor de tot un poble”.

Després d’aquesta vigorosa introducció, aquell jove de 18 anys feia un repàs d’aquellas “hermosas flors” que havia produït la literatura catalana, aturant-se primer de tot en dues obres de Briz. Amb el “Llibre de les dones ó de conçells fet per lo magnífich mestre Jaume Roig”, Briz difonia per al públic català una obra que fins llavors “no ‘s podia llegir sino en pocas bibliotecas”, dotada de “verdader mérit literari”. Del poema popular “La Masia dels amors”, llibre del qual s’havien fet ja molts elogis, Roca va destacar el seu interessant argument, que “de la primera á la darrerenga pàgina, mantè suspesa la ment del lector fins á tant que véu ab plaher lo tendre y bell de son desenllás”, obra que aprofità per dir que honorava no només al seu autor, sinó també a l’editor, el seu parent Roca i Bros, per la seva luxosa impressió.

També manifestà la seva admiració pel “Llibre de la infantesa, rondallari català”, de Terenci Thos i Codina, recopilació de rondalles que en molts casos es coneixen tan sols per tradició i que, “á nostre entendre, son la vera font de la poesia, mes y mes contadas ab lo llenguatje en que ha sapigut contarlas lo senyor Thos”. Els llibres de Josep Coroleu (“Cants de la Naturalesa”) i de Víctor Balaguer (“Esperansas y recorts”) també foren saludats amb satisfacció per Roca, assenyalant pel que feia a aquest darrer el fet d’incloure “un utilíssim judici crítich de las obras que en Catalunya s’ han publicat en lo setgle actual”. Igualment elogià les “Flors boscanas”, col·lecció de poesies de Francesc Mas i Otzet, fent esment també d’una nova obra de Briz, que sembla haver sortit a la llum ben poc abans de la publicació del *Calendari* de 1867, malgrat haver estat anunciada temps enrera (“Lo brot d’ Achs”).

A més dels llibres publicats, Roca també va fer un cop d’ull a les produccions que estaven llavors a punt d’entrar a les imprentes, i no només al Principat. Així, destacà la

preparació a València d'una edició de les obres de "tots los poetas moderns que han escrit en català". Salutà també l'inici de la "Biblioteca Catalana", col·lecció de llibres escrits en català i en castellà, antics i moderns, per "tots los fills de nostra mare patria", de la qual les "Esperances y recorts" de Balaguer constituïa el primer volum. Roca tampoc s'oblidà de fer esment del "patriotisme" d' *El Eco de la montaña*, periòdic de Vic que publicava com a folletí "ben escrites poesies de fills de la mateixa ciutat", com Vedaguer, Camprodon, Serra i Campdelacreu, entre altres.

El gènere literari que més produccions havia fornït el 1866, però, no havia estat la poesia sinó el teatre. De totes elles, Roca destacà "Las joyas de la Roser", que qualificà de "bona comedia de costums, plena de naturalitat y tendresa", amb alguns personatges construïts "ab má de mestre". Encara que li va retreure la utilització d'algunes expressions de mal gust que Pitarra havia emprat anteriorment en altres peces de gènere molt diferent, l'obra "logra ab tot fer saltar llágrimas" de la majoria dels espectadors que havien omplert el teatre a cada representació, certificat l'èxit obtingut per l'autor. Però no només de comèdies de costums es nodria l'escena catalana. "Tenim dramas histórichs; podém véurer ja retratats los heróichs fets ab que nostres avis ennobliren á la historia patria", va escriure Roca al referir-se a "La campana de la unió", de Damas Calvet, a qui va retre "un tribut de agraïment" per fer possible sentir parlar en català als escenaris no només als pagesos de les muntanyes, sinó "tambè á un cavaller de la Etat mitxana".

Després d'haver efectuat un repàs de les obres publicades el 1866, Roca va centrar la seva atenció en l'esdeveniment que havia fet possible l'esclosió de la producció literària en català, els Jocs Florals, la "gran mare que per vuit anys seguits ha fet ab sos tendres sospirs despertar á tots los qui cor català tenen". Seguint amb la metàfora que havia emprat al començament d'aquells "Bons recorts", després d'haver presentat les branques "que donan tant bon fruit", era obligat parlar "un xich de la soca que las ha engendradas". El jove poeta terrassenc va qualificar la festa d'aquell any d' "hermosa y poética", considerant "impossible" que cap persona nascuda "sota l' hermòs cel de Catalunya" no s'entussiasmés "fins á llansar llágrimas de alegria" al presenciar aquell acte. Roca ressaltà el discurs del president del Consistori. En el seu parlament, Pau Valls ("savi lletrat") demostrà que "l'amor que tenim á nostra mare Catalunya en lloch de perjudicar á la nacionalitat Espanyola (que es de lo que 'ns acusan nostres inimichs) la enlayra y ennobleix". En canvi, es va limitar a esmentar el paper purament institucional de Robert Robert, el secretari, obviant el contingut clarament democràtic

de la seva intervenció. El jove Roca de 18 anys exterioritzava així la seva sensibilitat exhaltada per la terra nadiua, com faria també amb diverses poesies, abans que la Revolució de 1868 fes aflorar en ell els ideals obertament democràtics. Després de referir-se als discursos de Valls i Robert, Roca va fer una relació dels autors premiats, sense gaire comentaris crítics, exceptuant la composició de Marià Aguiló “L’entreniment y l’ amor”, guardonada amb la viola, “molt notable per la idea moral que inclou”, i l’obra amb què Antoni Bofarull guanyà el premi extraordinari dedicat a lloar les gestes d’un dels herois de la Guerra del Francès, assenyalant que l’autor havia demostrat un cop més “no sols que te un cor de ver catalá; si no també que posseheix envejables qualitats poéticas”. Destacà també el fet que Verdaguer, la sensació dels Jocs de l’any anterior (1865), obtingués tres accèssits, de fet quatre, al presentar una de les poesies amb pseudònim, circumstància que Roca ja havia vaticinat: “Com nosaltres teniam profetisat, los premis aquells li donaren forsas enguany per obtenir , posadas sas composicions entremig de les 239 presentades, tres accèssits y potser quatre, si s’ atent á l’opinió de molts (...)”.

En aquella panoràmica per les manifestacions de la literatura catalana, Roca va adreçar també unes ratlles a tots els diaris i publicacions periòdiques que havien saludat l’aparició del *Calendari Catalá*. Va tenir també un record pels poetes provençals que havien donat la benvinguda al *Calendari* l’any anterior enviant el seu propi almanac, l’ “Armaná Provençau”. El jove lletraferit expressà el seu desitg de veure arribar el dia en què provençals i catalans poguessin trobar-se i “darnos una bona y estreta abrassada”, tot reproduint un fragment d’una poesia de Josep Roumanille, el “més popular y mes aplaudit dels felibres provensals”. Finalment, va concloure el seu treball congratulant-se de la iniciativa de l’Ateneu Català, que ja feia anys que oferia un premi als Jocs Florals, de fer públic amb un any d’anticipació el tema del guardó (el setge de Girona), considerant que “no eran prou, tal vegada, los pochs dias de temps que pera obter á sas dos medallas ha donat fins aquí”. La seva exhortació final era una mostra de la confiança amb què contemplava el futur de les lletres catalanes: “Aixis donchs treballar y fora que ab un tema com eix y ab poétas y escriptors com los que tením, ja podém estar segurs de que será una obra de bona lley la que surti premiada”⁶⁷².

Roca va tornar a redactar els “Bons recorts” del *Calendari* de 1868. Construint el treball d’una forma semblant a la de l’any anterior, presentà les obres publicades en català com ofrenes a la llengua, “matrona que ans seya en un escambell d’ or, al menys

avuy está seguda en un escambell d' argent". Aquell jovenet que acabava d'escriure un llibret sobre la "Vida de la Gloriosa Santa Margarida", lluny encara dels escrits anticlericals de *La Campana de Gràcia*, invocà la intervenció divina per retornar la llengua catalana al lloc que havia ocupat en els temps passats: "Algun jorn que potsèr no es molt llunyá, tornará á tenir la grandesa y gloria que tingut havia en altres temps, pus sembla bè qu' está de Dèu que's deixondeixi, perque escoltarne puga las dolsas cantarellas ab que sos aymants la regalan, y Dèu es poderós".

Dels llibres publicats el 1867, destacà els de Francesc Bartrina i Josep Martí i Folguera, dos joves de Reus, els dos volums de "Cansons de la terra" aplegades per Briz, "hermosas violetas boscatanas de nostra aymada Catalunya, y de las que casi bè comensava á pérdrersen la mena", així com les obres d'Enric Claudi Girbal, "lo trovador de l'Onyar", i de Gaietà Vidal i Valenciano. Féu esment, igualment, de les "Celistias" del seu ja íntim amic Ubach i Vinyeta, "les quals tenen molta dolcesa y fan esperar fruyts encara de millor mena de part de son jove autor", sense indicar, és clar, que ell n'havia escrit el próleg. Dues obres de recent aparició van cloure aquest recorregut. "La cansó del pros Bernat fill de Ramon", de M. Milà i Fontanals, "es de lo mes notable que escrit en catalá se ha publicat enguany", que per força havia de complaure a "tots los quins coneixen lo ver catalá literari y la vera poesía popular", com també ho farien de ben segur "Las set baladas fetas per En Francesc Pelay Briz", fruit d'un llarg estudi dels cants populars de diversos països que el seu autor havia efectuat.

La producció teatral era també un dels aspectes de la panoràmica que Roca realitzava als "Bons recorts", però abans d'endinsar-s'hi, es va fer ressò de la reial ordre de 1866, en virtut de la qual no podien representar-se obres en els quals no hi hagués almenys un personatge que parlés en castellà. "Una boyra qu' ha tapat lo sol que iluminava nostra naixent escena, -va escriure- ha sigut la causa de que després de la gaubansa, vingués lo plant y 'l dolor per nostra literatura dramática". Aquella ordre "ha sigut la dalla que ha tallat lo fil d' or que las musas catalanas filavan ab tanta d' alegria". Un cop més, Roca tornà a demanar la intervenció del Creador: aquella disposició era "un nuvulot d' istiu que Dèu ha permés que surtís per probar nostra resignaciò: demá l' alé del mateix Dèu lo farà fugir". Malgrat la reial ordre, però, l'escena catalana s'havia vist beneficiada amb "moltas y molt bonas composicions". Entre elles destacà "Honra, patria y amor", d'Ubach i Vinyeta, de la qual va assenyalar "alguns defectes en la forma y en la versificació", però que convidava a esperar del seu jove autor obres de major alçada.

⁶⁷² "Joseph Roca y Roca", "Bons recorts", *Calendari Catalá de 1867*.

Tanmateix, l'exigent i penetrant crític teatral que fou Roca ja des de la seva joventut li adreçà un impotent retret: "Mes per ser justos devem demanarli á n' aquest novell escriptor dramátich que pensi un poquet ab la llengua; bo es que un drama tinga vida, empero es millor si la vida va acompanyada de un bon llenguatge".

Els Jocs Florals tornaren a ocupar un lloc destacat en l'article del jove poeta terrassenc, efectuant una detallada relació de tots els autors premiats, sense fer, però, cap comentari sobre les composicions. Roca va dedicar també un apartat a les obres de les quals la publicació era imminent, adreçant-lo especialment als adversaris del renaixement literari català: "Aquells que diuen que la llengua catalana fa la revivalla de la mort –tema que havia esmentat ja al *Calendari* de 1867-, que girin los ulls endarrera y que guaytin lo que ahí va fer: que s' aturin una mica per mirar lo que avuy fá; y qu' ovin, si ulls tenen per ovirar, lo que fará demá". Entre los obres a punt de sortir a la llum, destacà el tercer volum de les "Cansons de la Terra", de Briz, i també la recopilació que el mateix autor estava enllestint de poesies d'escriptors moderns (Aribau, Sol i Padrís, Permanyer, Martí) que "han trobat la tomba á la meytat de son camí de gloria". També va fer esment d'un aplec de poesies d'Ubach i Vinyeta i de la col·lecció de corrandes reunides per Joaquim Asensi d'Alcántara sota el títol d' "A la bora del foch".

No s'oblidà, ans al contrari, dels poetes provençals, l'any que el *Capoulié* del Felibritge, Mistral, havia publicat "Calendau", que el propi Roca havia de traduir ben poc temps després i que qualificà de "superbo inspirat y magnífich poema", expressant l'emoció que havia experimentat amb un dels cants de l'obra i transcrivint-hi uns versos en què el poeta saludava la llengua catalana, que "nos han fet batre lo cor y rumiar mes d' una y de dues vegades". També es va referir a les obres de Roumanille, de L. Roumieux i de F. Vidal.

Al final de l'article, Roca va felicitar-se pel fet que la premsa de Barcelona s'ocupés d'una vegada de forma regular de les obres escrites en català: "Al últim los diaris de Barcelona s' han convençut de que nostra lliteratura val tant com un' altra". Lamentà que, fins llavors, "per un mal llibrot en castellá no hi mancava qui escriguès llargas planas donantne compte y rahó als fills del país", mentre les obres catalanes no mereixien més espai que quatre ratlles de gasetilla. Aquesta rectificació de la premsa barcelonina contribuïa notablement a fer saber que el moviment literari del país "está aquí á Barcelona, molt més desarrotllat que en altrás ciutats no solzament d' Espanya si

que també de fora d'ella", i potenciava així "la lluminosa renaixença de nostra antiga, hermosa, rica flonja y encisanta llenga"⁶⁷³.

Aquesta fou la darrera ocasió en què Roca s'encarregà d'una part tan substancial del *Calendari Catalá*. En els anys posteriors, la seva contribució es limitaria a diverses poesies. La raó no fou altre que la seva implicació encara més profunda en la nova iniciativa de Briz, la revista *Lo Gay Saber*.

Lo Gay Saber (1868-1869)

Briz publicava el *Calendari Catalá* des de 1865. Una publicació que sortia un sol cop l'any, però, era insuficient tant per al creixent nombre d'escriptors que es llançava a escriure en català com per als lectors que consumien cada cop amb més interès les seves produccions. Aquestes raons l'impulsaren a fundar una revista de periodicitat quinzenal, que acollís les obres literàries de tots els escriptors en llengua catalana que hi volguessin col·laborar, sense excepcions. La nova publicació va adoptar el lema dels Jocs Florals (Patria, Fides i Amor) que figurà a sobre del seu títol també inequívocament floralesc, *Lo Gay Saber*, caracteritzat com a "Periódich literari quinzenal fet per escriptors catalans, mallorquins y valencians". El primer número va sortir a la llum el primer de març de 1868. En la seva primera època, el periòdic de Briz es va publicar fins al 10 de desembre de 1869. (Hi hauria després una segona etapa, entre 1878 i 1883)⁶⁷⁴.

Roca, com sabem, havia col·laborat ja amb Briz en el *Calendari Catalá* dels anys 1867 i 1868. Degué elaborar la secció "Bons recorts" del *Calendari* d'aquest darrer any a finals de 1867 o a començaments de 1868. Quan Briz es llançà a la nova aventura editorial, Roca s'hi va afegir, sembla, immediatament. Briz s'encarregà de la direcció i ell es convertí en el secretari de redacció. Així, probablement poc després d'haver enllestit la seva part del *Calendari*, Roca va haver d'escarrassar-se per tenir a punt el primer número de *Lo Gay Saber*.

La poesia va omplir gairebé les tres quartes parts de les pàgines de la revista, mentre que narracions breus en prosa i crítiques literàries (en particular crítica teatral) acabaven de configurar la seva oferta. A les darreres pàgines hi figuraven dues seccions que no anaven signades i que duïen els títols de "Reclams" i "Novas", constituïdes per notícies

⁶⁷³ "Joseph Roca y Roca", "Bons recorts", *Calendari Catalá de 1868*.

⁶⁷⁴ Panoràmica general de *Lo Gay Saber* a Maria Carme Ribé, "Introducció" a "Índex de <<Lo Gay Saber>> (Barcelona, 1868-1869, 1878-1883)", Ed. Barcino, Barcelona 1988, pàgs. 7-14; anàlisi detallada de la revista a R. Panyella, "Francesc Pelai Briz...", op. cit., pàgs. 387-478.

més o menys breus que en general informaven de les novetats editorials, els certàmens literaris i les estrenes d'obres teatrals. També hi havia de vegades escrits molt breus, de poques ratlles, també sense signatura. Al final de cada número hom podia llegir sempre: "Per lo no firmat, lo secretari de la Redacciò JOSEPH ROCA Y ROCA". Per tant, les seccions que hem esmentat i aquells escrits breus eren responsabilitat directa de Roca. Com veurem, les "Noves" o "Reclams" no es limitarien a una innòcua successió de notícies, sinó que l'autor hi deixaria la seva empremta en diverses ocasions.

A banda de la seva tasca de secretari de redacció, Roca va publicar a *Lo Gay Saber* diversos escrits signats amb el seu nom complet o amb les inicials "J. R. R.". En aquesta primera etapa de la revista van aparèixer cinc poesies seves, una narració breu (qualificada de "Rondalla fantástica"), quatre crítiques teatrals i una recensió d'un recull de corrandes. A més, fou també en la publicació de Briz que inserí les traduccions al català d' "El Cíclop", d'Eurípides (en cinc lliuraments), i, potser més remarcable encara, de "Calendau", de Frederic Mistral (que es va oferir al llarg d'onze números).

Roca figurà com a secretari de redacció fins al número del primer de Febrer de 1869. Quinze dies després va aparèixer aquesta breu nota: "En rahó á sas múltiples ocupacions, lo Sr. Roca y Roca deixa de ser lo secretari de nostra redacció. Venint á omplir son lloch N' Andreu Balaguer"⁶⁷⁵. Carola Duran ha atribuït aquesta substitució a les "dissensions internes" existents al si de la revista, sobretot després de l'esclat de la Revolució de setembre de 1868, avançant la hipòtesis que "Possiblement l'actuació de Roca i Roca no devia encaixar gairebé en l'ambient moderat de <<Lo Gay Saber>>". Fonamenta aquesta impressió en alguns dels escrits apareguts a la secció "Novas". En un d'ells, Roca (com a responsable de "lo no firmat") feia esment d'un manifest elaborat a Sabadell en el qual es reclamava la restitució dels vells furs catalans, i instava a imitar als vallesans i a demanar les llibertats destruïdes per Felip V. En un altre, informant del discurs de Josep Leopold Feu que duia per títol "Sobre la tradició dels pobles, filosòfica y socialment considerada", assenyalava que "*sota 'ls plechs de la bandera poética s' hi amagan pel comú los mes capdals interessos de la patria, s'hi ampara tot un poble que vol recobrar, si no totas, moltas de las cosas que ha perdut*"⁶⁷⁶. F. Tubino, coetani de Briz i Roca, i des d'una òptica ben diferent, havia atribuït molts

⁶⁷⁵ *Lo Gay Saber* 15-2-1869.

⁶⁷⁶ C. Duran, "<<La Renaixensa>>, primera empresa editorial catalana", Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, pàgs. 15-16 i, més recentment, "Algunes consideracions sobre les revistes literàries en el Sexenni...", art. cit., pàg. 247 ; la "Nova" referent al manifest de Sabadell a *Lo Gay Saber* 15-11-1868, i la referència al discurs de J. L. Feu a *ibid.*, 1-2-1869 (les cursives són de l'original).

anys abans al propi Briz la deriva ideològica de *Lo Gay Saber*, a la qual s'adequarien perfectament bé tant els escrits de diversos redactors i col·laboradors com els comentaris de caire polític que acompanyaven algunes de les "Noves". En paraules d'aquest autor:

“Para luchar con fe y entusiasmo por la lengua catalana, como emblema de un ideal que Briz no definía, pero que transparentaba demasiado, en sus libros, creó *Lo Gay Saber*; y no bien la Revolución de septiembre suprimió las trabas que enfrentaban a la prensa, el adalid político se mostró al descubierto, indicando o apoyando ideas particularistas, visiblemente inspiradas por una incomprensible antipatía a Castilla y una exagerada y mal comprendida sed de independencia”.

Tubino recolzà aquesta opinió fent esment de diversos plantejaments reivindicatius apareguts a les pàgines de la publicació de Briz, com la reconquesta de les llibertats i els furs de Catalunya, no només en algunes de les "Novas" sinó en articles com el d'Ubach i Vinyeta sobre el Pacte Federal de Tortosa, les queixes sobre la unitat nacional expressades per Joaquim Sitjar. o aquesta altra "Nova", que reproduïm completa:

“Segons hem vist en un periódich de Madrit lo govern á la nova moneda que fa, hi marca no mes que l'escut de Castilla i Lleó; ab tot la moneda se dirá Espanyola. Es massa l'afany que tè Castilla de castellanisarho tot, ja fora hora de que las provincias comensassen á pensar en provincianejar á Madrit. Nosaltres los catalans y aixís las demás provincias podém voler ser espanyols; castellans, ja may. Si 'ns ne volen fer ser per forsa, pot ser acabarem per no serne may mes”⁶⁷⁷.

Sembla, doncs, clar que Roca no fou l'únic dels redactors i col·laboradors de *Lo Gay Saber* que emprà tons abrandats, i potser l'ambient de la revista no era tan “moderat” com ha suposat C. Duran. Certament, el propòsit fonamental de Briz era fornir un espai on els autors que escrivien en català hi tinguessin sempre les portes obertes, amb finalitats principalment literàries. Si hem de creure al propi Roca, però, Briz era també “l'únic catalanista, reivindicador de la personalitat catalana que hi havia en aquella época”. Les hipotètiques divergències entre Roca i Briz, que haurien dut al jove terrassenc a abandonar la secretaria de la redacció, ens semblen, doncs, improbables. Tot i que després del número de l'u de febrer de 1869, el darrer en què figurà en aquella funció, només va aparèixer un únic treball de Roca a *Lo Gay Saber*, la relació entre els dos homes no sembla que es deteriorés, malgrat les clares diferències d'ideologia política existents entre ells (Briz mai no combregà amb el republicanisme federal). Així, quan, en els mesos de la febre groga de la tardor de 1870, Briz es traslladà a Sant Pere

⁶⁷⁷ J. Sitjar, “De la naturalesa y dels efectes de la centralitatsació”, *Lo Gay Saber* 15-1-1869; F. Ubach i Vinyeta, “Lo Pacte Federal de Tortosa y los furs de Catalunya”, *ibid.*, 1-6-1869; “Novas”, *ibid.*, 1-2-

de Bigas, continuant des d'allí la publicació del *Calendari Català*, Roca, que va restar a la ciutat, li va servir de valuós contacte, enviant-li material i fent-li diversos encàrrecs⁶⁷⁸. Quan tots dos es trobaren formant part del Consistori dels Jocs Florals l'any 1875, Briz com a president i Roca com a secretari, en un context de reacció contra el domini que Marià Aguiló hi havia exercit els anys anteriors, la sintonia entre ells fou, pel que sabem, total⁶⁷⁹. Roca no va abandonar mai la ideologia de matriu republicana, però, com a escriptor, tenia concepcions clarament estètiques, tenyides, certament, pel seu pensament polític i social, però marcadament artístiques. Per la resta, no és gens difícil trobar, en aquells primers mesos de la Revolució de setembre, escrits d'autors molt diversos entre sí que defensen obertament la recuperació de les llibertats i lleis de la Catalunya d'abans de Felip V. El mateix Roca ho havia fet a les pàgines de *Lo Cop* i al poema "Lo net de mos avis", que, com sabem, havia llegit a la sessió inaugural del Club Republicà Federal d'Estudiants, poema que va ser publicat a *Lo Gay Saber*. El federalisme canalitzaria aquests reflexos instintius en reivindicacions polítiques, i Roca participà en aquesta evolució des de llocs de primera línia. Nosaltres creiem que la separació de Roca de *Lo Gay Saber* el febrer de 1869 es va deure a la seva creixent implicació en la política del PRDF, en uns mesos en què l'activitat organitzativa i de propagada va ser molt intensa (eleccions municipals, Corts constituents, debat constitucional), i no podem oblidar que a començaments de maig s'incorporà a la redacció del periòdic federal *La Razón*. Però també podríem considerar una causa addicional la seva feia com a mantenidor en el Consistori de 1869 (havia assistit a la primera reunió el 23 de gener). En qualsevol cas, la política anava guanyant cada cop més terreny a la literatura en la vida del llavors jove poeta.

A banda de les traduccions de les obres d'Eurípides i de Mistral que hem esmentat, segurament s'encarregà també de l' "ensaig de traducció catalana" de la poesia de W. C. Bonaparte-Wyse "L'avuglo di baús", en un article sense signatura que informava de la

1869; F. M. Tubino, "Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia", Madrid, 1880, pàgs. 369-370.

⁶⁷⁸ Joan Montserrat i Archs, en carta a Ubach i Vinyeta, li diu, parlant de Briz i el *Calendari Català*: "Lo Calendari Català diu que 's va fent. En Briz es á San Pere de Bigas y de alla estant diu que 'l dirigeix. L'altre dia va escriurer á Roca que li enviés quelcom y que li digués lo paradero del amich Careta (...)". Carta de Montserrat a Ubach, datada a Barcelona, 6-11-1870, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta-D, Caixa 10.

⁶⁷⁹ El contacte entre els dos homes es mantenia encara a començaments del decenni de 1880. En carta a Ubach i Vinyeta, Briz, llavors a punt de començar a publicar a *Lo Gay Saber* l'obra d'Ubach "La cua del xueta", li escriu: "Li estimaré que si veu, com suposo, á Joseph Roca li donga també avis per venir". Carta de Briz a Ubach, sense data, però probablement de 1881 ("La cua del xueta" es va començar a publicar a la revista de Briz en el número 12 de la segona època de la revista, el 15-6-1881), Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta-D, Caixa 10.

recepció d'un volum de poesies d'aquest conegut *felibre*. Dels escrits signats amb el seu nom complet o amb les inicials “J. R. R.”, a banda de les poesies, podem assenyalar-ne el conte “La dobla de quatre”. Variació sobre el tema de l'avar, Roca confegí un relat amb final moralitzant. Feia una concisa encara que tòpica presentació del personatge: “Rich de diners: pobre de sentiments y de afeccions; no tèn més companys que las doblas de quatre, fredas é insensibles com lo sèu cor (...)”. Descrivia els seus trets físics quan estava a punt d'observar les monedes que tenia acumulades en un soterrani, inspirant-se probablement en la figura de l'usurer jueu molt arrelada en diversos medis: “Sos negres ulls posats á mig cap que llentejan com duas guspiras, son nas llarch y punxegut, sos llavis estrets y comprimts, y sobre tot sas inquietas miradas y cert desfici que en la cara se l'hi pinta (...)”. Aquest avar, home ja vell, anava a cobrar el fruit del préstec usurari (una dobla de quatre) que havia fet a una noia jove. Quan entrà a la casa, en una nit de tempesta, es trobà amb la mare de la noia agonitzant en un llit, i, al seu costat, la calavera de la mort. Tot i horroritzar-se per aquesta visió, sense fer cas de les súpliques de la filla, s'emportà la dobla de quatre que li devia. Mentre tornava a casa, la calavera, un cop morta la dona agonitzant, el va perseguir. L'avar baixà al soterrani amb una llanterna d'oli per assegurar-se que els diners continuaven allà. Quan ja se'n tornava cap dalt, un llamp va fer tancar la porta del sòtan i la seva resplendor li va mostrar la calavera al costat de la caixa de les monedes. L'home tenia molt poc oli a la llanterna, de manera que la claror que feia s'anava esvaint. Llavors la calavera li digué que quan s'apagués la làmpada, moriria. Mentre el vell quedava aterrit i paralytitzat, la calavera li anava llançant monedes, recordant-li el seu desig de morir amb el seu tresor. Una d'aquestes monedes, precisament una dobla de quatre, li va caure ben aprop. Enlloc de tenir la cara del rei, l'avar va veure encara més horroritzat com presentava el rostre de la vella malalta que havia mort quan ell anà a cobrar aquella moneda. La dona, d'un bufarut, apagà la llanterna i, la mort “tocá ab sa freda ma lo cor de l' usurer”⁶⁸⁰.

La resta d'escrits signats per Roca i Roca foren crítiques literàries, sobretot teatrals. Precisament, *Lo Gay Saber* inicià pràcticament aquesta faceta a Catalunya. Així ho ha assenyalat Mª Carme Ribé:

“La crítica literària en les lletres catalanes és gairebé inexistent abans de la publicació de *Lo Gay Saber*. Però en aquesta revista –i ja des de la primera època-

⁶⁸⁰ “J. Roca y Roca”, “La dobla de quatre”, *Lo Gay Saber* 1 i 15-5-1868.

es mostra una tendència a normalitzar la crítica, és a dir, que la crítica sigui una mica més que donar el nom de l'autor, el títol de l'obra i elogiar-la”⁶⁸¹.

La gran majoria són crítiques d'obres de teatre, essent escassíssimes les ressenyes d'obres d'altres gèneres. Una d'aquestes excepcions fou la recensió que va efectuar Roca del llibre de poesies “A la bora del foch”, de Joaquim A. d'Alcàntara, del qual, com hem vist, ja n'havia anunciat la seva imminent aparició al *Calendari* de 1868. El volum era un aplec de corrandes (és a dir, poemes breus en general de quatre versos), i el secretari de redacció de *Lo Gay Saber* va emetre un judici molt favorable en aquest cas. Començà per dir que a ell personalment no li agradaven els llibres de corrandes (o cantars, com també s'anomenaven) perquè “una corrandà té d'esser molt bona de fons y de forma, si ‘s vol que pugui anar”. Aconseguir la mateixa qualitat amb un gran nombre d'aquestes poesies era una tasca altament difícil i així, moltes de les col·leccions de corrandes “s' arriban á fer pesadas y moren aviat”. L'obra d'Alcàntara, però, havia reeixit en el seu propòsit i venia a omplir un buit de la literatura catalana. Altres literatures tenian ja obres d'aquesta mena, i Roca precisava que a Catalunya Joaquim Riera havia obert aquest camí i Alcàntara “quasi l' ha finit” amb les seves composicions. Justificà aquesta opinió reproduint diverses de les corrandes del llibre que il·lustraven “pensaments bellíssims”, “un agradable sentiment ó una amarga veritat”, o “una molt dolsa melanconia”. En un recull tan extens com el d'aquest autor, era impossible que totes les poesies ratllessin a la mateixa alçada, però la qualitat mitjana era alta, car si no “tot es bó”, escrivia Roca, “no hi ha res dolent”. “D' un llibre que se ‘n puga dir aixó –prosegia el crític-, creyèm que son autor déu estar molt joyós d' haverlo fet”. Roca acabà el seu article amb un curiós encoratjament (atesa la seva posició posterior sobre la grafia dels plurals femenins) als escriptors catalans a publicar obres de la qualitat de la d'Alcàntara independentment del sistema ortogràfic que empresin:

“Vaja fent lo senyor Alcántara obras com aquesta, y sempre ‘ns trobará á punt de lloharlas, com lloharém tantas quantas dignas ne sigan, sia ‘l que sia son sistema ortográfich y anomenis com se vulla son autor; que ne per dirse un nom ó un altre, no per estar escrit ab *es* ó ab *as*, deixarà un llibre, á nostre juhí, d' esser bo, si te sava de bona lley”⁶⁸².

⁶⁸¹ M. C. Ribé, “Índex de <<Lo Gay Saber>>...”, op. cit., pàg. 10.

⁶⁸² “Joseph Roca y Roca”, “Bibliografía. A la bora del foch.- Cantars y armonías per Joaquim A. de Alcántara, *Lo Gay Saber* 4-3-1868. La unitat ortogràfica no semblava existir llavors ni al llarg de l'article d'un mateix autor: en aquest escrit de Roca, el títol del llibre apareix primer escrit amb “bora” i després amb “vora”.

La primera crítica teatral que Roca va escriure a *Lo Gay Saber* fou la de “Las francesillas”, de Pitarra. Aquesta obra lírica en tres actes, bilingüe, tractava del retorn d’un voluntari de la guerra del Marroc i de les peripècies del retrobament amb la seva promesa. Frederic Soler va assolir un gran èxit de públic, però la crítica li fou molt menys favorable⁶⁸³. El judici que en va fer Roca fou un dels més negatius en la seva àmplia carrera de crític teatral. La desqualificació de l’obra fou gairebé total, efectuant una demolició sistemàtica de tots i cada un dels seus aspectes. D’entrada, negà que es pogués qualificar d’art “una successió d’incidents inversemblants” amb l’única finalitat d’aconseguir dels espectadors “la maliciosa riallada”, l’acumulació d’escenes “portadas pèls cabells” que “cahuen de nostre pensament despres d’ un madur y detingut exámen”, o “una renglera de caricaturas de genit oposat pera formar xavacans contrastos y ridículas escenas”. L’argument de la peça era “gastat”, una “capa de mal gust” la cobria des del començament, estava plena de paraules de doble sentit “impropias de un teatre que déu esser lo temple del art”. Aquestes i altres evidències “ ‘ns proban l’ inesperienza [sic!] de son autor y ensemps lo poch coneixement que del Teatre posseheix [sic!]”.

Res no va queda estalvi a les fuetades del jove terrassenc:

“Si son autor conegués lo Teatre no presentaria á las taulas personatjes que pe fer riure á n’ al públic se valen del medi de dir sempre la mateixa expressió, calitat que ‘s fá notar en todas las obras de l’ autor de las Francesillas; com tampoch ompliria l’ escena de personatjes tontos é inútils tota la gracia dels qui consisteix en fer quatre bufonadas, en trencar los pochos trossos d’ interés natural que l’ espectador agafa en certas situaciones, contribuint ab sas poch estudiadas paraulas á fer mal al cor del qui las escolta”.

Després de fer ressaltar les per ell nombroses incongruències argumentals que contenia la nova creació de Pitarra, no va a dubtar a qualificar-la de “falsa”: “Ab aquest fonament tant fals, falsa tèn de resultarne la obra necessariament”. L’únic que va salvar fou “l’ esment y l’ esforç de son autor en esser una mica mes literari que en las obras que avans nos havia fet coneixe”. I atribuí la bona acollida que va merèixer del públic (Soler havia estat cridat diverses vegades a l’escenari) a la interpretació dels actors, “que fou inmillorable”⁶⁸⁴.

Contrasta aquesta demolidora crítica amb les lloances que dedicà al drama “Los hereus”, del seu íntim amic Ubach i Vinyeta, estrenat al teatre del Liceu. “Grat sia á Dèu –va escriure Roca- que al últim podém agafar la afilada ploma de la crítica y ferla

⁶⁸³ Josep Mª Poblet, “Frederic Soler. Serafí Pitarra”, Ed. Aedos, Barcelona 1967, pàg. 137.

⁶⁸⁴ “J. R. y R.”, “Teatre. Las francesillas. Quadro de costums en tres actes y en vers”, *Lo Gay Saber* 15-10-1868.

relliscar á pleret pèl paper y ferli escriure paraulas que plauhen á nostre cor que sols per lo que es bó esbatega”. L’obra d’Ubach “enalteix al naixent teatre catalá”, d’ella “ben satisfet ne pot quedar son jove autor”, tot i tractar un tema delicat, la crítica de la institució de l’hereu, “costum tan vella com arrelada y que com á tal sembla impossible que pugua desapareixe de nostra Catalunya, sense que deixi de perdre part de son carácter esencial”. El futur mestre en Gay Saber, però, havia sortit airós del desafiament que afrontà. De les característiques de la peça, Roca destacà “lo bon enginy de l’autor en tota la part escénica, la ben duta distribució d’escenas, l’interés sempre creixent de l’obra, lo magnífich acabament dels actes y lo desenllás tendre, suau, delicat que deixa satisfet lo cor del espectador”. Tota la inversemblança que havia trobat en els personatges i en les situacions de “Las francesillas” era realisme i naturalitat en l’obra d’Ubach. Pel que feia al llenguatge, “la part més difícil de nostre naixent teatre”, considerà que era “algun tant desigual”, però predominaven les tendències literàries sobre les vulgars. Roca aprofità l’ocasió per reivindicar que “lo ver llenguatge literari catalá” s’imposés a les obres dramàtiques, com a eficaç mitjà d’il·lustrar al poble, car el teatre “es l’escola mes popular”.

Roca, però, fou un crític primmirat ja des de les seves primeres armes en aquesta especialitat. Així, tot i la seva admiració pel drama del seu amic, no es va poder estar de fer-li un retret: per combatre la figura de l’hereu, Ubach havia presentat aquest personatge sota totes les característiques negatives (orgullós, ambiciós, mal germà). Per què no presentar-lo –es preguntà el jove terrassenc– des de l’altre òptica, la de l’hereu víctima dels cabalers, que, tant com l’altre arquetipus, “fa odiar la mala costum de nostra terra”? L’autor podria haver ampliat el focus omplint de contrastos més vius el quadre que presentava i aconseguir d’aquesta forma “de duas maneras y per duas vias diferents lo terme de sa victoria”.

També fou molt favorable el judici que va fer de “Paraula per paraula”, drama d’Eduard Vidal i Valenciano. El nucli de l’obra era el costum existent en algunes poblacions catalanes de fer víctima de la murmuració i la deshonra a la noia a qui el seu promès abandonava, trencant així la paraula donada, costum antic conservat “ab tot lo fanatisme y sens la mes petita rahó de ser”. Vidal, però, en un argument de caire ben sentimental, acabava el drama salvant l’honor de la doncella després de diversos girs i situacions, configurant un final feliç. Per a Roca, “lo Sr. Vidal juga en l’obra ab un assumpto molt espinós”. Tanmateix, “s’ha mantingut dignament en son lloch, sens la més petita relliscada”, de manera que “ni una sola paraula fereix las orellas del

espectador mes delicat”. La poca extensió de l’argument i la seva senzillesa havien obligat al dramaturg a valer-se de certs incidents ben lligats però més aviat prescindibles, dels quals, per altre part, no havia abusat: “Gracias al rigurós mirament de l’autor en no rublirlo de altres que son completament inútils, y que en todas obras hi escaurian, com fá certa escola de nostre teatre”, en clara al·lusió a Pitarra. El llenguatge emprat, en canvi, va merèixer els retrets de Roca, que el va considerar “algun tant castellanitzat unas vegadas y anticuat molt sovintet”. La forma i distribució de les escenes i alguns dels efectes li semblaren fets “ab molta conciencia y coneixement del teatre”. Vidal havia assolit, als ulls de Roca, el seu propòsit amb aquesta obra: “La moral del desenllás ben manifesta y digne d’ aplaudirse”. Però el que més va complaure al jove crític de vint anys fou “lo bon desig y tendencias del autor en allunarse de un mal camí que per desgracia del art, recorra una escola, si tal nom mereix, de nostre naixent teatre”, encaminada a provocar a bona part del públic “un tip de riure ó una impressió que si ell créu forta, als ulls de tot home de gust no passa de ser ridícula”. Les salves contra el teatre de Frederic Soler no s’esgotaven mai, llavors, en l’arsenal de Roca i Roca. Animà així als autors teatrals catalans a allunyar-se de la via seguida pel rellotger del carrer de Guignàs i a endinsar-se pel camí assenyalat per obres com les de Vidal o Ubach per tal de fomentar la instrucció del poble: “Vajan los autores catalans per aquesta via y pot ser se aconseguixi lo entronisament del bon gust, ja que ‘l costum forma la educació del poble, que á ella hi tèn de arribar insensiblement”⁶⁸⁵.

La darrera obra de teatre de la qual s’ocupà Roca a *Lo Gay Saber* fou la comèdia de Josep Mª Arnau “Les pubilles i els hereus”. L’autor, que Roca caracteritzà com “un dels mes bons coneixedors de nostres costums, de un dels que millor partit saben traure de assumptos moltes voltas trivials”, havia escrit una obra sense més pretensions que l’entreteniment. Uns personatges ben dibuixats, llevat d’alguna excepció, “naturals, plens de gracia y sostinguts”, una novetat inesperada que conduïa a un desenllàs imprevisit configuraven una obra de la qual el crític destacà, a més de la precisió en la descripció dels costums, el bon encadenament de les escenes. Tot plegat demostrava “lo talent observador del poeta y lo bon us que d’ ell ha sabut fer”. També la part artística i tècnica fou ben valorada pel jove crític: “Lo modo d’ esser l’ obra presentada honra al teatre Romea; y l’ execució á la companyia”. Cosa poc freqüent, valorà també la

⁶⁸⁵ “J. R. y R.”, “Teatres. Paraula es paraula. Drama en tres actes y en vers de ‘n Eduart Vidal Valenciano”, *Lo Gay Saber* 15-1-1869.

direcció escènica, en opinió seva “molt ben estudiada y executada ab lo millor enginy y naturalitat”.

La crítica de la peça d'Arnau impulsà al futur director de *La Campana de Gràcia* a exposar les seves opinions sobre la comèdia com a gènere teatral. Ja fos “la vera copia de un costum”, la caracterització d'un o més personatges, o bé la correcció d'un vici, per a Roca la comèdia podia classificar-se en dos grups: la d'entreteniment i la comèdia moral. La primera, sense més finalitat que aconseguir “una petita impressió”, es caracteritzava per la seva senzillesa, i no pretenia altre cosa que obtenir de l'espectador “la mitja rialla de la satisfacció”. En la segona, més ambiciosa en els seus objectius, proposant-se corregir els vicis d'un personatge, l'autor havia d'efectuar una anàlisi acurada de la seva personalitat, situar-lo enmig de passions contraposades, i deduir dels efectes d'aquestes situacions “lo fi moral que mes de son desig sia”. No era suficient dotar al personatge de trets ridículs, ni posar en boca seva paraules que provoquessin rialles. Calia que les situacions en què fos col·locat fossin “triadas al ensemps que naturals” i havia de “reflexarse lo juhi del personatge” de manera que de tots els seus actes es desprengués “la llissó que es la verdadera corona de tota obra dramàtica” que aspirés a ser qualificada de comèdia moral. I aquesta classe d'obra era pràcticament inexistent en el renaixent teatre català, ja que “encare es l' hora que manca una verdadera comedia moral, que marqui que nostra renaixensa no careix d' un dels gen[er]es essencials á tota vera literatura”. Cercant possibles causes per explicar el quasi monopoli exercit per la comèdia d'entreteniment sobre la moral, Roca apuntà a la “rica fraseologia de nostre idioma”, a la “gran varietat de caràcters que á cada pas trobem per entre-mitj de nostre poble”, i a “la mala inclinaciò de certa escola millor grotesca que cómica”, que s'havia acontentat amb “las grossas rialladas” limitant-se a emprar paraules de doble sentit i “tontas exageracions”. Certament, alguns autors s'havien esforçat per crear comèdies morals, però les poques obres que havien vist la llum estaven desprovistes de sentit literari i de mèrit artístic, havent-se enfonsat “en lo mar de l'oblit”. Per això lamentava que escriptors tan ben dotats per a la comèdia com Arnau “no probin d' enlayrarse mes y mes en las regions de l' alta comedia, aconseguint impresions millors y mes durables que las que l' hi proporciona lo gen[er]e del que s' ha mostrat mes aymador”⁶⁸⁶.

⁶⁸⁶ “J. R. y R.”, “Teatros. Las pubillas y 'ls hereus. Comedia en tres actes original de 'n Josep Maria Arnau”, *Lo Gay Saber* 1-2-1869.

Roca va gosar fer també, als seus escassos vint anys, una valoració sobre la literatura catalana i la missió dels escriptors catalans en uns moments en què al renaixement de les lletres catalanes des de feia ja uns anys s'hi superposava el nou context polític derivat de la Revolució de setembre de 1868. Després de descriure en vius colors la rauxa que s'emparava llavors dels catalans (“sentim renaixe dintre nostre cor l'esperit de nostres passats”) i d'identificar-se amb una afirmació de Mistral (“¡ah! quan cert es lo que *lo poble es una ánima y las ánimas son inmortals* com ab tanta fe va dir lo poeta Mayanench”), feia extensiu aquest esperit a la literatuta de la terra: “No es estrany donchs que la literatura y ab ella l'esperit catalá se reviscoli: no es gens estrany que s'aixequi de la tomba que en llunyanas edats trobá dessota 'ls enderrochs de Catalunya sancera, no es gens estrany, pus sempre après de la mort vè la resurrecció”. Roca veia manifestacions de l'esperit català arreu del país: “Nosaltres qu' hem visitat molts termes de nostra aymada Catalunya, hem pogut veure en tots ells l'esperit catalá reflectintse en los fets del poble que viu en nostres plans, valls y montanyas”. En las venes de tots els seus habitants hi corria “la sanch de nostra gent del avior”.

Quina era, en aquell context, la missió dels poetes catalans? Per a Roca, la missió dels poetes catalans no era “rebifar morts, com tant y tant malament s' ha dit”. La funció que els pertocava “es la de despertar als adormits, es la de presentar als hereus las joyas que de nostra mare patria n' han rebut, es la d' ensenyarlhi una llengua que es sèva y de ningú mes, una llengua rica y armoniosa”, amb la qual “pot dir tot lo que son magí ne pensi y lo que son cor ne senti”. Els poetes catalans havien de presentar al poble “tota la riquesa de son patrimoni perque enamorat ne quedi de lo que ha rebut, content estiga de tenirho y disposat se trovi á conservarho”.

Considerant com molts altres abans que ell l'any de la recuperació dels Jocs Florals com el punt de partida, Roca constataba els grans avenços aconseguits des de llavors:

“Poesies s' han escrit que celebrades han sigut de tothom; s' ha creat un teatre que moltas nacions que tenian vida propia no'l posseixen; s' han escrit periódichs; molts adormits s' han despertat; gent que anava contra corrent, per la corrent han sigut arrossegats, y per fi lo que semblava mort, lliurement respira”.

Però tot plegat, segons el seu parer, no era suficient. Fins llavors, Barcelona havia estat el centre que havia absorbit el gruix de la producció literària en català. Per a Roca, calia arrelar aquesta eclosió a totes les poblacions de Catalunya, “millor ne fora que la llavor que de tan bona mena recullim l' anessim escampant per todas las altres”. En termes més concrets, expressà així la seva exhortació: “Unimnos donchs tots y esteném

nostra pacífica revolució per tot Catalunya”. Quan els habitants de pobles i ciutats sentissin cantar les gestes dels seus avantpassats, “l’ amor de sos fills”, la bellesa dels seus camps i els “himnes de fé”, meravellats per les excel·lències de la poesia, sortirien finalment del “crú hivern de l’ ignorancia y del descuyt”.

Com a mitjà per assolir aquest objectiu, Roca proposà la celebració de certàmens literaris a les diverses poblacions, seguint el model dels Jocs de Barcelona, en els quals les composicions que si presentessin es referissin a les gestes històriques locals. Amb la rauxa de la joventut, l’ autor de “Lo nét de mos avis” ja assaboria amb abrandat accent líric l’ èxit d’ aquells Jocs en diverses ciutats catalanes:

“¿Quin Manresá trobaréu que no se entusiasme al sentir á cantar á dins de casa seva mateix, la victoria del Bruch? ¿Quin Vigatá senyalaréu que no trega foch pèls ulls al sentir parlar de Feliph V.? ¿Quin Tarragoní hi haurá que no ‘s llevi sa morada barretina al sentir cantar los recorts de sa aymada patria damunt mateix de la tomba de sos passats? ¿Quin fill de Lleyda, quin fill de Girona no sentirá batre son cor tot recordantli la bravesa de sos avis? ¿Quin Tarrasench, quin fill de Sabadell, de Reus, d’ Igualada de tot Catalunya, será que no se ‘n vaja ab mes dalé á son teler á teixir ab la gloria de sa patria, lo vertader progrés y sa llibertat, després que al dia avans haja sentit als poetas de son pays enaltir en sas cantadas lo treball com á bon fonament de tot benestar?”

Si els certàmens poètics havien tingut tanta acceptació a Barcelona, ben bé podien tenir-la també a aquestes ciutats. Però Roca no es limità a estendre a la geografia del Principat l’ ona literària. Calia que els certàmens arralessin també a les altres terres de parla catalana: “Lo que dihém de Catalunya, ho referim també als reyalmes de Valencia y Mallorca, que com antichs germans del nostre de Catalunya, sentan corre dintre sas venas la mateixa sanch de nostres pares”.

La celebració d’ aquestes festes literàries, donchs, era per a Roca el mitjà de consolidar el renaixement de les lletres catalanes i, paral·lelament, de l’ esperit català. “Ab ells –va escriure–, á mes de escampar l’ esperit Catalá per tot Catalunya, pot aconseguirse també ‘l que moltras de las poblacions de primer y segon ordre de nostre Principat, tingan un centre de bons fills de la bona mare, ahont catalá ‘s parli, catalá ‘s pensi y catalá ‘s obri”⁶⁸⁷.

⁶⁸⁷ “J. R. y R.”, “Los certámens”, *Lo Gay Saber* 15-10-1868. L’ article duia el lema “L’ union fait la force”, i la darrera part de la frase de Roca que hem reproduït fou interpretada per Tubino com una clara al·lusió a “sentir, pensar y obrar pura y exclusivamente catalana, en oposición al pensar y al obrar del resto de los españoles”, i, per tant, una prova més en suport de ls idees particularistes i anticastellanes que Briz inoculava des de la seva revista. F. M. Tubino, “Historia del renacimiento literario...”, op. cit., pàg. 370.

Roca i Roca i la Jove Catalunya

El 12 de febrer de 1870 un grup de joves amb inquietuds literàries però també polítiques, entre els quals hi havia Roca, fundaren una societat amb el nom de Jove Catalunya. A les “Notes biogràfiques de Francesc Ubach i Vinyeta”, redactades per un autor anònim que no hem aconseguit identificar, hom pot trobar informació sobre la creació de la societat, els seus fundadors i els objectius que es proposaren assolir. Transcrivim tot seguit allò que ens exposa l'autor d'aquelles notes, de ben segur contemporani d'aquells nois i coneixedor de les interioritats de l'entitat:

“A primers de 1870, En Joan Montserrat y Archs, En Joseph Roca i Roca, En Antoni Aulestia y Pijoan, En Pere Nanot Renard (a qui sos amichs conexian per ”En Perico”), En Jaume Ramon Vidales, y nostre biografiat, fundaren la primera societat catalanista a la que batejaven ab lo sugestiu nom de “La Jove Catalunya”, la que tingué per primer hostatge lo primer pis de la casa n° 17 del carrer de la Blanqueria, traslladant-se més tart, al carrer Nou de la Rambla n° 12 y últimament al carrer d'En Petritxol. Aquesta societat que 's pot dir que fou creada en una taula del Cafè Suís, a la que 'l públich conexía per ”la taula dels savis”, nasqué al calor dels Jochs Florals y era verament necessaria pera la major expansió catalana-literaria de la que 'n podriam dir la tercera generació floralista.

Sas aspiracions no eran altres que la restauració de la llengua y de la literatura de la terra, valent-se, pera aconseguir-ho, de certamens, llibres, conferencies y periodichs a quin foment contribuïa tant com li era possible. Fou en “La Jove Catalunya”, ahont donaren-se a conexas ja la major part dels més excelents literats que més tart tant enaltiren les lletres patries, figurant entre ells En Ribot i Serra, En Masriera, En Careta, En Manel Pau, Emili Vilanova, etc. Des de la creació de la societat fins a la elecció de la primera junta directiva de la mateixa, exercí la presidència, ab carácter interí, l'Ubach y Vinyeta, a qui sos amics anomenaven ”En Xacó” o ”En Panxeta”. Quan la referida societat sols estava en estat embrionari, abans o després d'entrar, la colla d'amichs, al Suís, acostumava a passejar una estona per 'ls portichs de la plaça Reyal, del cantó del Carrer del Vidre”⁶⁸⁸.

Francesc Manuel Pau va fer remuntar els orígens de la Jove Catalunya a un temps anterior a la fundació pròpiament dita de la societat, sense precisar-ne, malauradament, les dates. Escrivint el 1874, va plasmar així la protohistòria de la Jove:

“Jo la conech d' algun temps avans de pendre 'l nom qu' avuy té; jo la conech de quan celebraba sas modestíssimas pero molt y molt profitosas vetlladas en lo Ateneo Catalá de la Classe Obrera; jo la segueixo des que sos afiliats no podíam ni somniar qu' un dia se 'ns digués *académichs*, de quan se feyan aquellas valentas foradas ja fos pujant als enderrochs de Moncada á recordar ab sentidas poesias que restaban escritas en cada una de las pedras d' aquell histórich castell, las llegendas de que 'n vá vessant, ja buscant per lo Bruch un jayo que tot tremolant de ira los contés lo fet del sis de Juny mentres s' omplia de satisfacció 'l contemplar com un grapat de *joves del dia* s' entussiasmaban á sas senzillas y veras narracions”.

⁶⁸⁸ “Notes biogràfiques de Francesc Ubach i Vinyeta”, Fons Ubach i Vinyeta, Biblioteca de Catalunya.

Llavors, prosseguia F. M. Pau, “<<La Jove Catalunya>> era un aplech de germans entusiastas per las cosas de casa; hi havia entre ells la esperança, tal volta, de ferse un lloch ab lo temps entre els *vells* que iniciaren lo moviment literari que era, per nosaltres, una manifestació mes; la mes poderosa llavoras del nostre renaixement (...)”. Aquella colla era “un aplech de propagandistas” que maldava per fer conèixer “un recort históric”, els beneficis de la descentralització “que segons nosaltres pas á pas debia durnos al regoneixement de la Patria catalana”, recordar les costums, fer acceptar “nostre llenguatge”, i, amb tot plegat, “fer apóstols, fer germans, pera què un dia <<La Jove Catalunya>> no fos la societat d’ uns quants, si no lo fi del nostre renaixement”⁶⁸⁹.

Per la referència a l’Ateneu Català de la Classe Obrera, sembla que F. Manel Pau podia evocar potser aquelles conferències que Roca i els seus amics havien impartit poc abans de la Revolució de setembre, i que podrien haver tingut continuïtat en forma de vetllades, alhora que ens permet assabentar-nos de les “activitats de camp” d’aquells joves cercant in situ relats històrics de primera mà o impressions poètiques en el marc mateix de passades glòries. Ens permet veure també que ja des d’abans de la constitució formal de la Jove, l’interès per la llengua i el moviment literari s’imbricaven amb inquietuds polítiques (la referència al “regoneixement de la Patria catalana”).

Si els apunts biogràfics sobre Ubach i Vinyeta posen l’accent en la finalitat més literària de la societat, F. Manel Pau eixampla les ambicions dels membres de la Jove Catalunya a altres camps, dotant de contingut més o menys explícitament polític al renaixement literari català. Com ens ha ensenyat Margalida Tomàs en els seus lluminosos estudis sobre la Jove Catalunya, aquesta entitat “fou bàsicament la plataforma a través de la qual un grup de joves pertanyents a diversos sectors del món cultural inicià la seva activitat pública” que es caracteritzà per “una manifesta voluntat d’ampliar l’abast del moviment de recuperació literària existent fins aleshores i de donar-li un enfocament polític”. Tal com ja deixava entendre Pau, quan escrivia que la literatura era “una manifestació mes; la mes poderosa llavoras del nostre renaixement”, ens indica Tomàs que “continua sent un factor primordial però no és ja l’únic ni l’últim: és una eina necessaria per arribar més enllà”. Però, com també ens diuen les notes biogràfiques d’Ubach, la Jove “nasqué al calor dels Jochs Florals”, o, en paraules de

⁶⁸⁹ F. M. Pau, “La Jove Catalunya. Carta primera. A mons amichs los redactors de La Rondalla”, *La Rondalla* 12-12-1874; les cursives són de l’original.

Tomàs, “naixerà a l’ombra dels Jocs Florals i conscient del paper que aquests tenen no dubtarà gens a integrar-s’hi completament i a participar-hi des de tots costats”⁶⁹⁰.

Composta en la seva majoria per joves d’entre vint i trenta anys (Roca en té vint-i-dos quan es funda la societat), la Jove Catalunya es configurà, al menys a partir de 1871, en tres seccions, de Lletres, Ciències i Arts. Cada secció tenia el seu president i secretari (algunes vegades un vicepresident) i la societat en el seu conjunt era regida per una junta formada per un president, un vicepresident, un secretari i un tresorer (de vegades també en formaren part alguns vocals) que es renovaven cada any⁶⁹¹. Roca figurà com a vocal de la junta el 1871 i en fou el president el 1872. Al llarg de la seva existència, La Jove organitzà nombroses vetllades, majoritàriament literàries, i oferí premis a diversos certàmens, en especial als Jocs Florals de Barcelona. Tot i que no foren emanació directa de l’entitat, van veure la llum dues revistes (*La Gramalla* el 1870, de curta durada, *La Renaxensa* el 1871, cridada a un important paper en la vida cultural catalana) elaborades en molt notable mesura per socis de la Jove. La voluntat dels integrants de la societat d’intervenir com a grup diferenciat en l’espinesca problemàtica de la llengua els conduí a l’intent d’elaborar un Diccionari Català i a la creació de l’Eixam Ortogràfic, temptativa de consensuar unes regles ortogràfiques comunes. No cal dir que aquestes dues darreres iniciatives no es van veure recompensades amb l’èxit i, de fet, l’enverinada qüestió ortogràfica contribuiria en no escassa mesura a disparar les tensions entre els membres de la societat que acabarien per fer-la desaparèixer. Roca va tenir una participació activa en totes aquestes tasques, i les ja esmentades notes biogràfiques d’Ubach el situen clarament entre els fundadors de l’Eixam Ortogràfic:

“Fill de “La Jove Catalunya” y ab l’objecte de ficsar una ortografia catalana per usar-la sos associats fundaren en 7 de febrer de 1871, en la taula rodona n° 21 del Cafè Suís, l’Ubach y Vinyeta, En Joan Montserrat y Archs, Jaume Ramon Vidales, J. Roca i Roca, A. Aulestia i Pijoan, Pere Santaló, Joaquim Batet, J. Thomàs y Bigas, Joan Sardà Lloret, F. Matheu y Fornells la societat “Eixam Ortografich” que tenia per lema: -creu en veyent, obliga convencent”.

⁶⁹⁰ M. Tomàs, “La Jove Catalunya: entre la literatura i la política”, a “La Jove Catalunya. Antologia”, Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català, Edicions de la Magrana, Barcelona, 1992, pàg. V.

⁶⁹¹ Al Fons Ubach i Vinyeta de la Biblioteca de Catalunya es conserva un original dels Estatuts de la Jove Catalunya, que hem pogut consultar. Els socis es dividien en residents (domiciliats a Barcelona) i corresponsals (de fora de la capital catalana). Els residents es dividien, al seu torn, en numeraris i protectors. Els numeraris componien les tres seccions en què s’estructurava la societat. Segons els Estatuts, la Jove es regia per una Junta Directiva formada per un president, un vicepresident, un secretari, un tresorer-vice-secretari i tres vocals. Cada secció es regia per una Junta composta d’un president, un secretari i un vocal. (Fons Ubach i Vinyeta, D, caixa 6, 1, Estatuts de La Jove Catalunya, signats a 1 de juny de 1870 per Montserrat i Archs com a president i Aulestia i Pijoan com a secretari).

Constituïda per joves d'ideologia diversa (des del carlisme al republicanisme federal), embolicada en la lluita entre la tendència arcaïsta i modernista pel que feia a la llengua catalana, amb afinitats personals diferents en el camp cultural, la Jove Catalunya va mantenir sempre, gairebé fins als darrers moments de la seva existència, “la voluntat d’unió per poder portar a la pràctica un projecte comú”⁶⁹². Les creixents tensions entre els socis es vehicularen mitjançant articles periodístics, cartes personals, però no en els actes públics de la societat com a tal. De fet, aquelles tensions es mantingueren en estat latent en els primers anys de l’entitat per fer-se cada cop més evidents a partir, potser no per casualitat, de 1873. Els seus membres es deixaren arrossegar per la polèmica lingüística i ortogràfica, introduint-hi a més, en paraules de M. Tomàs, “un acusat to ideològic que abans no havia tingut”. “És com si les discussions teòriques i bastant abstractes d’un començament entre els elements progressistes i els conservadors –ens diu aquesta autora- trobessin en la qüestió del model lingüístic, o encara més, en la simpe qüestió ortogràfica, un punt que permetria la concreció d’aquetes diparitats, l’objectivització dels diferents punts de vista”.

Com hem anat apuntant, es poden distingir dos períodes en la vida de la Jove Catalunya. El primer, des de la seva fundació fins a començaments de 1873, es caracteritza per les activitats que podríem anomenar constructives. És llavors quan es posaren a discussió en les reunions celebrades temes molt diversos, però amb un clar denominador comú catalanista. Entre aquests temes, hom pot destacar els següents: “Per donar vida a la música catalana, què cal fer?”; “Havia estat alguna vegada Catalunya federada amb altra o altres nacions?”, i “Condicions de vida de l’escola lírico-dramàtica catalana i mitjans per a conduir-la al seu millorament”. Fou també en aquells primers anys que es creà, com ja hem esmentat, l’Eixam Ortogràfic i quan es prengué l’acord de crear un “Diccionari Català”. Els socis pronunciaren també notables conferències en el marc de les diverses seccions. La resta d’activitats de la societat consistí en la celebració de vetllades literàries, amb abundant lectura de poesies dels membres de l’entitat i, potser la més coneguda de les seves manifestacions, la sessió anual adreçada als poetes guardonats en els Jocs Florals. Cal dir que Roca tingué una notable participació en aquestes vetllades, llegint diverses poesies, com feia també per aquells mateixos anys a la festa dels Jocs, o essent recitats per altres socis poemes escrits per ell. El periodista i escriptor terrassenc va compondre també una poesia per servir d’himne a la Jove, en el marc del concurs que la pròpia societat va convocar el 1871, sense que fos adoptada,

⁶⁹² M. Tomàs, “La Jove Catalunya: entre la literatura i la política”, op. cit., pàg. VII.

però (fou publicada, tanmateix, a *La Renaxensa*). A banda d'aquestes actuacions de portes endins, la Jove Catalunya va tenir molt ràpidament una notable projecció pública. L'agost de 1871, en la representació del benefici de l'actor italià Achille Mayeroni, es va llançar sobre l'escenari un núvol de fulles de paper de diversos colors amb poesies en català i en castellà escrites per membres de la societat catalanista, entre els quals, Roca, i l'artista italià fou obsequiat amb un llibre luxosament enquadernat, amb les barres catalanes a la portada, ofert per La Jove, contenint diverses obres de teatre en català. Mayeroni va correspondre a aquest homenatge regalant a la societat un exemplar de "Cassaria", de Ludovico Ariosto, de ¡1525!⁶⁹³. El 26 de març de 1872, en la funció a benefici de l'actor i director Josep Clucellas, l'homenatjat dedicà la representació a la Jove.

Presentant-se la Jove Catalunya com a entitat catalanista, pretenent anar més enllà de l'esfera purament literària, d'alguna manera als seus integrants els hi calia codificar què entenien per catalanista. La gran diversitat ideològica i ortogràficolingüística existent entre ells, però, ocasionà una notable confusió en la plasmació concreta d'aquell ideal, que, a més, no sempre tingueren clar o van saber expressar tots ells. Més que en les discussions i vetllades de la societat, és en els articles que publicaren bàsicament a *La Gramalla* primer i a *La Renaxensa* després on intentaren explicitar llur visió. Tanmateix, com a grup, tractaren de vehicular l'ideal de la societat mitjançant allò que anomenaren "l'esperit novell de nostra patria catalana". Com aviat es posaria de relleu, no tots els integrants de la societat tenien tampoc una mateixa visió d'aquell esperit novell. Tanmateix, una primera codificació es traduí en l'oferiment el 1871 d'un premi (un brot d'olivera) en els Jocs Florals a la composició que millor cantés aquell esperit. En l'escrit que la societat adreçà al Consistori es deia que fins llavors els poetes catalans només havien glosat les gestes "d' aquells héroes que 'ns llegaren la pátria catalana", havien fet reviure la memòria dels temps en què Catalunya "per ella sola donava lleys al mon", però que "rara volta" hi havia hagut veus que cantessin "eix nou esperit que nia avuy en nostra terra", gairebé no hi havia hagut composicions que fessin referència a "exa Catalunya de las Ciencias, de las Arts, de la Industria, de la Agricultura" que s'endinsava cap a una nova via, "la que du al esdevenir per hont plena de fé avansa". Per això animaven als escriptors catalans a compondre obres que, ahora que retessin tribut a les generacions passades, lloessin "exa nova generació plena d' amor á tot lo mes gran, tot lo mes noble".

⁶⁹³ *La Independencia* 7-8-1871, ed. matí, i 7-9-1871, ed. matí.

Per aquells que feia temps que criticaven els Jocs Florals com a refugi de l'arcaïsmes, defugint el progrés del segle, la iniciativa de la Jove Catalunya fou molt ben rebuda, ja que incorporava aires de renovació en una institució cada cop més conservadora als seus ulls. Així, *La Campana de Gràcia* va saludar amb entusiasme l'ofertament de l'entitat:

“Com hauran observat los lectors, la *Jove Catalunya* ja comença á treure 'l nas. Fins es capas, la dolentota, de contribuir á donar un altre camí á una institució que per alguns fou establerta per recordar lo passat y que altres volen que s' ocupi també del present y de lo que té de venir. Endavant, *Jove Catalunya*. No tot té de ser pensar ab l' *avi vell*. Hem de comensar a pensar en els nostres nets”⁶⁹⁴.

El febrer de 1871 feia poc que Roca s'havia incorporat a la redacció del setmanari de López Bernagosi, i no podem afirmar que les ratlles anteriors fossin obra seva. En qualsevol cas, per ell estava clar que els valors socials i polítics que estaven modelant el segle des del seu començament havien de tenir reflex en la literatura catalana i, és clar, en la seva institució més representativa. I la Jove Catalunya, precisament, havia estat fundada per contribuir amb força a fer-ho possible, aprofundint aquell esperit novell que proclamava. La sessió que cada any celebrava la Jove en honor dels poetes guardonats en els Jocs Florals li forní el maig de 1872, com a president de la societat, l'ocasió d'explicitar quina era la seva concepció de l'esperit novell de Catalunya.

Roca va dividir el seu discurs davant dels seus col·legues en dues parts. A la primera efectuà un recorregut per les gestes del passat, dels temps de “llibertat y gloria”, quan Catalunya era admirada arreu, “presentantse de nou davant dels pobles de l'Etat mitjana com á guia resplendent, pera traure 'ls de l' erm y solitari desert de la ignorancia y de las llordas tenebras de la tirania”. Sobrevingudes, però, les “sotragosas caigudas” dels segles posteriors, després de quedar “escolada á primers del passat segle”, quan “pareixia arribat lo terrible *finis Catalauniae*”, els catalans havien sabut “alsarse de la fósca”, retornant la vitalitat al país, “enjoventit, plé de vida y robustesa y ab lo dalé ardent de reconquerir lo lloch que l' hi es degut”. Però, per a Roca, no era hora d'aturarse en el record del passat: “Jo crech que als temps d' enrera se 'ls déu veneració y respecte; jamay aquella adoració cega que enlairant l'esperit envers regions ideals per bellas que aparesequen, deturan los passos y estroncan l' activitat del home”. S'oposava tant a aquells que “sols saben sospirar per lo que ha sigut” com als que “saben sols corre desalats y folls envers un pervindre esmaginari”, perquè ambdós “vihuen lluny de la atmósfera de la veritat”. La línia a seguir es trobava en un terme mig:

⁶⁹⁴ *La Campana de Gràcia* 5-2-1871.

“Estudiém lo passat com una llisó per l’ esdevenir; oim la veu dels que han sigut com un sabi consell de l’ experiència; y deixamnos portar per nostres propis sentiments, tant sols quan nos manque la derrota en lo mar ennespat de las circunstancias, que solzament aixís podrém encertar en nostra via”.

En la segona part, Roca passava a exposar les seves idees sobre l’esperit novell català. Després d’esmentar fragments del text que la Jove Catalunya havia tramès al Consistori caracteritzant les composicions que aspirassin al premi del brot d’olivera, entrà en la qüestió formulant tres preguntes: “¿Té vida l’ esperit catalá? Y si la tè ¿es lo mateix l’esperit catalá d’ are que ‘l del temps d’ enrera? Y si no es lo mateix ¿cal ressucitarlo ó es millor acceptar l’ actual, perfeccionarlo y á bon terme conduhirlo?”. Per a Roca, era inqüestionable que “l’ esperit catalá té vida”, com ho demostrava “el giny dels fills de la terra ab que saben posarse al davant de las demás provincias espanyolas en lo pertocant á la industria, al tràfech, als avansaments materials”, la llengua catalana i el seu conreu literari “després de tant de temps d’estar endormiscada”, la preservacio fidel dels costums i l’adaptació dels nous a “nostre carácter propi”, carácter que era “un mirall de la terra de que eixim y á que tornem”. Era en tots aquests elements allà on residia “aquest esperit de nostra terra ben-volguda”, però no el nou, ni el del passat, sinó l’esperit “constant”, que “per ser aytal esperit ja es immortal”. El llavors president de la Jove Catalunya precisà aquesta idea amb abrandats tons lírics:

“Mentre lo sol sia aytal sol llansará llum; mentres las onadas reboten en nostres platjas, mentres nostras montanyas no s’ esfondren, mentres verdejen nostras pampolosas vinyas, remors escampen nostres boscos y esbateguen los ròssos blats de nostras planas, no morirá l’ esperit de Catalunya, porque l’ home com un fruit nadiu de la terra, de la terra rebent un doll de sava, en ella sa naturalesa encarna”.

Roca manifestà als seus oients que aquesta idea “la tinch tant arrelada en mon convenciment, que no puch pas despéndrem d’ ella”. Per aixó creia que “havent sigut una sempre Catalunya, uns han sigut també los catalans”, una sola l’essència del seu esperit. Però aquest esperit “ha prés la forma dels segles en que s’ ha manifestat”, s’havia adaptat a les circumstàncies de les distintes èpoques històriques:

“Lo mateix catalá era ‘l qui en temps llunyedans conqueria la sua grandesa en gloriosa lluyta contra estranys, com lo qui avuy la sua grandesa conquereix en la espléndida lluyta del treball y de l’ inteligencia. Lo capdill d’ ahir, mantenint son esperit de empresa natural, seria ‘l sabi d’avuy ó l’ home práctic que ‘s llansaria segur al mar de l’ activitat, y l’ almugáver que ahir l’ escona manejava, ab consemblant destresa faria avuy traquetejar lo taler, ó á cops de aixada estriparia la dura crosta de la terra”.

Havia estat una virtut dels catalans haver seguit la marxa dels temps, com de ben segur sabrien seguir-la en l'esdevenidor, sempre que “sapiguém surar ó mantenirnos á bord’ d’ aquest vaixell que ‘n dihuen pátria”. En paraules que semblaven manllevades de Víctor Balaguer⁶⁹⁵, Roca exhortà els catalans a tenir fe en el progrés, a no témer que el vapor “unesca las distancias”, ni a que “la electricitat enmeni ab la esferehidora llestesa del llamp lo pensament del home de un cap de mon al altre”, per més que intentessin aprofitar-se d’aquests temors els partidaris d’un “cosmopolitisme esmaginari i foll”, que esperaven, inútilment, que en sortís “una llavor desassahonada y estéril”. Els avenços de la civilització i els progressos de la ciència “no matarán may lo sentiment”, ans al contrari, l’encarrilarien, el farien “profitòs y agredévol”. Per aquestes raons, Roca declarà contemplar amb esperança el futur de Catalunya, “que cada dia s’ enrobusteix, que cada dia es mes bona hereva de sa historia”. La nació havia despertat innegablement, “curadas son las feridas que rebé fa un segle y mig” i, en opinió del periodista i escriptor terrassenc, estaven “apagats los ois [sic, per odis] y las rancunias que temps enrera la reteren á la sanguinosa lluyta”. Ara, prosseguia Roca, “L’esclava es senyora; las cadenas de ahir son joyas”. I va cloure el discurs amb un passatge final en què va tractar de sintetitzar la imatge de l’esperit novell:

“I ab la fumarada majestuosa de las fábricas, y ab la agradosa bravor de la terra que reb lo prehuat suor de sos fills pera nodrirse, y ab l’ espichnejant xiulet de la locomotora, y ab l’ estela platejada que ‘l ferrat vaixell sobre las onas marca, y ab lo xardorós foch de la ciencia, que sos aymadors mantenen, y ab lo perfidiòs rosech de la filosofia que la rahó y la justicia ne cerca y dignifica, y ab las encesas guspiras de la llar tranquila, y ab los nadius accents del catalá llenguatje, y ab las esperansas, las afeccions, los assoleyaments, los goigs y fins los condols que de tot cor catalá s’ exhalan, jo hi veig, senyors, exhalárshi també las mostras de la vida, l’ ánima, l’ esperit novell de nostra terra benvolguda, de nostra sempre aymada Catalunya”⁶⁹⁶.

Segons *La Renaxensa*, Roca pronuncià un “brillant” discurs, essent interromput diverses vegades pels aplaudiments dels assistents a la vetllada, com també ho va ressaltar *La Independencia*, periòdic del qual Roca era llavors redactor, fent esment dels

⁶⁹⁵ “¿Per ventura podem avuy entretenernos tranquilament en escoltar rondallas y cansons innocent, cuant devant lo vapor desaparéixen las distancias, cuant es ja la idea y no la forsa la que guanya las batallas, y cuant un fil que parla porta de un cap de mon al altre, ab la llestesa del llam, lo llam del pensament?” (V. Balaguer, “Esperansas y recorts”, Barcelona, 1866, pàg.79-81, citat per Josep Massot i Muntaner a “La poesia popular a la Renaixença”, Actes del col·loqui internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984) II”, Curial, Barcelona, 1994, pàg 261.

⁶⁹⁶ El discurs de Roca fou publicat com a folletí per *La Renaxensa*: “Discurs pronunciat en la sessió, que en obsequi als poetas premiats en los Jochs Florals de 1872, en la vetlla del 6 de maig del mateix any per En Joseph Roca y Roca, president de dita societat”, Barcelona, Estampa de L. Obradors i P. Sulé, 1872. Està inclòs també a “La Jove Catalunya. Antologia a cura de Margalida Tomàs”, op. cit.

“repetidos aplausos y entusiastas bravos de la numerosa e ilustrada concurrencia”⁶⁹⁷. Menys èxit havia assolit amb la llarga poesia que presentà als Jocs de 1871 al premi ofert per la Jove i que duia precisament el títol de “La Jove Catalunya”. De fet, el premi fou declarat desert el 1871 i el 1872, i les obres premiades finalment pel Consistori de 1873 foren motiu de polèmica, en la qual Roca hi jugaria un paper destacat mitjançant la seva crítica dels Jocs publicada a *La Renaxensa*. En el poema, Roca desenvolupava en termes netament més lírics allò que expressà posteriorment en el discurs de 1872, figurant en tots dos textos imatges com les de la Catalunya alliberada de les cadenes trencades pel treball, relacionant l’esperit novell amb “lo fum del vapor” que s’alça al cel o amb els telers que “texeixen l’ hermós drap ab que n’ es feta” la bandera catalana. També inclou la poesia la idea de la immortalitat de l’esperit català:

“Catalunya no pot morir! Sos passos/ á l’ immortalitat se dirigeixen.../ Viurá mentres sos pichs lo cel ne signen, / mentres reflecte ‘l sol sa cara bolla,/ mentres l’ aygua del mar bese sas platjas,/ mentres la llar tranquila sia encesa,/ mentres corren los rius per las planuras/ y corre vostra sanch per nostras venas!”⁶⁹⁸.

Com ja hem assenyalat, els membres de la Jove Catalunya desenvoluparen la seva tasca de dinamització cultural no només en les activitats efectuades estrictament en el marc de la societat, en les reunions celebrades per les diverses seccions, sinó també, i de forma molt notable, en les dues publicacions que foren fundades per socis de l’entitat: *La Gramalla* i *La Renaxensa*. Els articles que hi van escriure explicitaven moltes vegades aspectes del seu pensament que no es veien reflectits tan obertament en unes vetllades sovint d’un to de caire acadèmic. Més important encare, és en aquestes revistes on es feran paleses les creixents discrepàncies entre els socis, mentre s’esforçaven a mantenir la unitat del grup en els actes formals de la societat. Roca participà regularment en les reunions de la Jove, sovint vetllades literàries. Potser les seves intervencions més destacades foren el discurs a què hem fet esment, en la seva qualitat de president de l’entitat, el 1872 i la lectura del treball de J. M. Bartrina “Fortuny: sos primers anys”, el 1875. Les informacions que forneix la premsa (en especial *La Renaxensa*) sobre les activitats de la Jove esmenten només la declamació de poemes que efectuà en diverses ocasions, així com també la lectura de poesies

⁶⁹⁷ *La Independencia* 8-5-1872, ed. matí, i *La Renaxensa* 15-5-1872.

⁶⁹⁸ “Joseph Roca y Roca”, “La Jove Catalunya”, *La Renaxensa* 15-5-1871. A peu de pàgina es podia llegir el següent comentari, il·lustratiu de la posició de la revista –i, naturalment, del mateix Roca– respecte de la decisió del Consistori de declarar desert el premi ofert per La Jove: “Presentada als Jochs Florals d’enguany, obtant al *Brot d’ olivera* ofert per la societat *Jove Catalunya* que ‘l Consistori no cregué digne de adjudicar” (les cursives són de l’original).

compostes per ell realitzada per altres socis. No hem pogut esbrinar, doncs, el contingut concret de les intervencions de Roca en les reunions que tingueren un ressò menor en els periòdics i revistes del moment. Tot i que és possible afirmar amb certa seguretat que participà en les sessions de la secció de Lletres, és probable que intervingués també en les de les altres seccions.

El pes específic de la poesia en les vetllades de la societat, l'aspecte que més trascendí de la seva activitat, no pot amagar que els homes de la Jove Catalunya, com ens ha explicat Margalida Tomàs, tractaren de endegar un veritable projecte cultural amb la finalitat de tirar endavant la literatura catalana com a primer pas per a una reivindicació política, cosa que requeria primer de tot normalitzar-la i modernitzar-la. Les propostes culturals emanades d'aquells joves giraren entorn a tres eixos principals que foren, en paraules de Tomàs, "la llengua, la necessitat de catalanitzar tots els àmbits de la societat i el que serien les propostes estrictament literàries"⁶⁹⁹. Aquest programa, que no fou formulat com a tal malgrat la consciència que en prengueren els socis de la Jove, s'ha de buscar potser més, com hem indicat abans, en els articles que publicaren que no pas en els acords adoptats en les reunions que celebraren en el si de l'entitat. Alguns dels articles que Roca va escriure a *La Renaxensa* s'han de veure com a manifestacions de les seves propostes de modernització de la cultura catalana. És el cas del seu article sobre la reforma dels Jocs Florals, com també ho és el del seu escrit en què especificava les seves idees sobre el teatre català, però també, encara que superficialment sembli allunyat de les idees-força assenyalades abans, el seu atac contra els "Buffos" madrilenys. A "Matria-Patria" formulava, més líricament que políticament, la seva idea de nació i la manera en què entenia la relació de Catalunya amb Espanya. I la necessitat d'impulsar una consistent crítica literària va tenir la seva plasmació en les detallades anàlisis que Roca efectuà de les composicions premiades als Jocs.

Els Jocs, precisament, gravitaren des del primer moment sobre l'activitat de la Jove Catalunya. Les disputes pel seu control s'introduïren dintre de l'entitat, i, amb elles, les qüestions ortogràfiques lligades al model de la llengua literària. I, sobretot, la més enverinada potser: la desinència del plural dels noms femenins (les *as* i les *es*). Aquesta problemàtica s'inserí sobre unes diferències ideològiques que la conjuntura política (la Primera República) agreujà. Un reflex de tot plegat fou el deteriorament de la relació entre Picó i Campanar i Roca i Roca. Segurament hi va intervenir un seguit de

⁶⁹⁹ M. Tomàs, "El programa cultural de la Jove Catalunya", dintre de "Actes del Col·loqui sobre Joseph Yxart i el seu temps", Diputació de Tarragona, 1995, pàg. 264.

circumstàncies, però tot va tendir a allunyar el cada cop més conservador Picó del llavors entusiasta republicà federal. En carta a Tomàs Forteza, Picó, un cop instaurada la República, expressà la seva oposició a les noves institucions. Així, comentant les explicacions que donà el consistori federal per la seva absència de la festa dels Jocs Florals de 1873, Picó, aquell any president de la Jove Catalunya, no es va estar de qualificarles d' "excuses de mal pagadó. L'ajuntament es republicá y está tot dit". La intervenció del president de la Diputació (que "es home curt") no li va merèixer més que menyspreu: "¡Quins presidents que no saben dir quatre paraules! Fos renegar y prou". El pessimisme del poeta mallorquí va anar creixent. Barcelona li semblà una bóta de pólvora a punt d'esclatar, i "com rebenti y fassa 'l tró hi haurá braços y cames y budells escampats á dotz'hores lluny". Els federals es passaven el dia tocant "La Marsellesa": "reunions á n'els clubs, manifestacions y discursos, proclamas y manifestos pe'ls cantons, huelgas, robos, garrotades, balls, can-cans... y els carlistes á les portes de la ciutat". Les qüestions polítiques interferien cada cop més amb les culturals, com el mateix Picó va manifestar a Forteza. El seu discurs inaugural que pronuncià com a president de la Jove no havia estat encara imprès, a causa de les creixents diferències amb *La Renaxensa*:

"Si no se ha publicat encara el discurs es perque tenim algunes qüestionetes amb lo director de la Renaxensa que hi ha deixat publicar alguns articles federals y ha dexat passar sense protesta dos suelos de La Independencia y de El Estado Catalan que deyan que la Renaxensa s'havia declarada federal"⁷⁰⁰.

El distanciament entre Roca i Picó era potser una mostra de les creixents diferències entre el sector progressista i el sector més conservador de la Jove⁷⁰¹. Un cop més, com en molts dels aspectes referents als membres de l'entitat, les divisions polítiques i les ortogràficolingüístiques (i potser les qüestions purament personals) s'imbriquen d'una forma indestriable, i van afectar la vida de la Jove. Així, F. M. Pau, un altre dels socis, va parlar de dues tendències, una "completament *revolucionaria*", contrària a avenir-se a un reglament que l'encotillava, i l'altre "massa aturada, massa adormida", que s'espantava de la mateixa volada que podia prendre la seva pròpia obra. Per bé que ell no volgués veure-hi aspectes polítics en aquesta divisió, l'exemple de Picó, que sens

⁷⁰⁰ R. Picó i Campanar, 107 cartes a Tomàs Forteza: carta 9 (4-5-1873) sobre l'ajuntament republicà; carta 11 (24-5-1873), sobre les "qüestionetes" amb el director de *La Renaxensa* i també sobre la seva visió de l'explosiva situació a Barcelona i les "huelgas, robos..." (els subratllats són de Picó).

⁷⁰¹ Ja l'agost del 1872, Jaume Ramon li preguntà a Ubach i Vinyeta: "Governant los radicals encara ets del partit conservador de la Jove?" Carta de J. Ramon i Vidales a F. Ubach i Vinyeta, datada a Sarreal, 15 d'agost de 1872, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta-D, Caixa 11 (el subratllat és de J. Ramon).

dubte no fou un cas aïllat, deixa entendre que jugaren un paper important en les tensions que acabarien per conduir a la dissolució de la societat.

Divisions polítiques, divisions en el model de la llengua, implicació directa en la lluita pel control dels Jocs, tots aquests factors van anar minant la Jove Catalunya, que, malgrat totes les dificultats, va continuar mantenint la unitat com a grup. Aquesta dualitat es fa palesa en la correspondència de Picó i Campanar. Informà T. Forteza sobre la reunió de la Jove celebrada el dia següent de la festa dels Jocs Florals de 1874 en termes que no traspuen cap indici de divisió: “Plena estava la sala [la Gran Sala de Cent de la Casa Consistorial, cedida per gentilesa de l’ajuntament] y entre ‘ls assistents hi he vist en Manel Milá y Fontanals, Victoria Amer y altres”. Torres i Reyetó, llavors secretari de la societat, acabà el seu discurs de gràcies desitjant que “al tornarnos a aplegar l’any vinent sia acabada la guerra y tinguem la pau que avui no tenim”. Però pocs dies després li digué que “hauria de menester una semana per contarte per menut lo qu’ha passat y está passant entre ‘ls de las as y ‘ls de les es”, i l’instà a no enviar “res, res, res absolutament á la Renaixensa: ab motiu de la linea de conducta que dit periodich ha adobtat tots los de les es, part dels joves, nos hem separat de dit periodich”. Entre aquests darrers esmentà els socis de la Jove Ubach, Montserrat, Matheu, Pirozzini i Nanot, que “han fet lo propòsit de no publicar res mes en dit periodich desde ‘l moment que s’ha inclinat á n’ els Bofarulls, Brizos, etc., etc. y que ha aixecat la veu contra la fracció que escriu un catalá arcaich mescla de mallorquí, rossellonés y valenciá”. Quan Picó tornà d’una estada a Pollença, la tardor d’aquell mateix 1874, va percebre un clar deteriorament de les relacions entre els membres de la Jove: “He trobat los catalanistes joves (dels vells no’m parlem) mes dividits que may; abans en tot i les diferencies d’as y es, anaven junts y prenian el café plegats; ara s’han separat y han fet dues colles, los uns al Café Suís y los altres al café del Liceo”. I afegia: “La Jove Catalunya malaltisa com sempre”. La dura lluita que principalment Roca menà contra les reformes introduïdes per Aguiló en els Jocs significà un pas més en el ja avançat procés de divisió. Però fins al final la Jove va continuar celebrant vetllades en les quals s’obviaven les discrepàncies. Dues d’elles foren particularment brillants: la vetllada celebrada en commemoració de la mort de Fortuny a començaments de març de 1875 i la sessió en obsequi dels poetes guardonats en els Jocs, celebrada el 3 de maig “baix una numerosa y escullida concurrència”, en la qual Roca llegí dues poesies, “Los companys de Sertori”, de Frederic Soler, i “Indíbil i Mandoni”, de Guimerà, essent dues de les lectures més apaludides de la nit.

Aquesta vetllada constituí el cant del cigne de l'entitat. Poques setmanes després, un grup de socis signà una demanda de dissolució de la societat. El 26 de juny de 1875, en una sessió presidida per Blanch i a la qual assistiren només deu socis (Balaguer i Merino, Cardellach, Pirozzini, Vilà, Dey, Alzamora, Aymat, Maseras, Freixas i Torres), s'aprovà la dissolució de la Jove Catalunya per set vots contra quatre, elegint una comissió encarregada de procedir a la liquidació. Les tensions latents, amplificades des de 1873, havien acabat per fer esclatar aquella primera societat catalanista, però fins en les actes conservades de la sessió de la dissolució no apareix una clara expressió de les divisions internes, sinó que hi ha referències a motius econòmics o a raons de dignitat⁷⁰². Amb posterioritat a la desaparició de la Jove, antics socis com Sardà o Matheu donaren explicacions diferents de les raons que conduïren a la seva fi. Potser fou Francesc Manuel Pau qui més explicità allò que ell considerà els factors principals que menaren a aquell desenllaç. Malgrat totes les reunions, comissions creades i acords adoptats, ben poc n'havia quedat, afirmà: “l'eco de quatre picaments de mans que no ha sortit mes en fora de las parets que 'ls han ohit; un mon de projectes; una eternitat d'inacció”. Res no hi havia del Diccionari, de la formació d'una biblioteca catalana, d'un museu d'obras d'autors de la terra, de les obres de teatre degudes a la Jove Catalunya. I tot això, segons Pau

“per habersens encomanat l' aborrida pesta dels *vells* que arboraren lo pendó del catalanisme, d' aquets quatre desavinguts que ab sas petitesas no s' han cuidat d' obrirnos ni de iniciarnos tant sols un camí, ja que volém seguirlos, ans be, intransijents com ells sols, declarantse infalibles en sas poch pensades innovacions, tirant cada hu per son cantó han sapigut dividirnos, fernos pendre part en sas qüestions, alentarnos en sos duptes, matar nostre esperit y fernos mirar de regull uns ab altres”.

Pau va admetre que una de les qüestions que més van influir en les divisions havia estat la de les “as” i les “es”. Féu una dura crítica contra aquests darrers, a qui acusà d'haver monopolitzat els Jocs, “la *torrentada*, com diu un dels meus amichs, que debía emportarsen tot lo que s' oferís en nostra festa anyal, ja que no li bastaba ferse mestre cada vegada dels mes importants de sos carrechs”, en una bastant clara al·lusió a Aguiló i els seus seguidors. Al principi de l'existència de la Jove, explicà, l'ús dels plurals en “es” en treballs en valencià o mallorquí era considerat una curiositat i “los atmetiam por alló de que CADA TERRA FA SA GUERRA”, però aquesta estranyesa, com l'anomenà, passant a les “esferas oficials”, s'anà obrint pas entre els socis, “arribaren al

⁷⁰² M. Tomàs, “La Jove Catalunya: entre la literatuta i la política”, pàg. XLI, i “La Jove Catalunya”, pàg.

cas de que alguns dels nostres temerosos de veurers enrederits en son camí al mestratje en Gay saber, no tingueren mes remey, de grat ó per forsa, qu' enmotllarse á las exigencias de lo que imposaba la *torrentada* y com fossin afavorits, d' aquí la importancia de las ES". Aguiló i companyia són qualificats de "los enemichs del *catalá qu' ara es parla*, los que no poden sofrir res de lo que no tire á rapé y mitjas negras d' estam". I, a mode de conclusió, va escriure:

“No hi ha dupte que la qüestió ortogràfica deuria serne una de secundaria, sens qu' influís per res en la marxa de nostra literatura; pero 'ls camps están massa dividits; la qüestió ortogràfica es avuy lo tot; ella ¡sembla estrany! porta encarnada la mort ó la vida del renaixement catalanista”⁷⁰³.

Roca no figurà ni entre els signants de la sol·licitud de dissolució ni entre els assistents a la darrera reunió de la Jove. Possiblement la seva actuació com a membre del Consistori dels Jocs que liquidà les reformes d'Aguiló i entronitzà Soler com a poeta floralista l'havia distanciat irremissiblement de molts dels seus companys, o bé considerà que la trajectòria de la societat havia arribat ja al seu final, essent impossible el manteniment d'una façana d'unitat cada cop amb més esquerdes. Pocs mesos abans, en un article en què saludà l'aparició del primer llibre d'Apel·les Mestres, havia expressat més clarament del que ho havia fet fins llavors, la seva visió sobre la literatuta catalana i les dues tendències que competien en la configuració de la llengua literària, en el marc més general del desvetllament polític del poble català. La “renaixensa literaria catalana” incloïa “un fí trascendental”, en la seva opinió:

“Renovellar nostre modo d' ésser, despertar lo carácter catalá, ensopit algunas voltas, mes jamay mort, enaltir las virtuts de la nostra terra, fer estimar á la familia catalana, com s' estima la llar que 'ns aixuplega, y retornar á nostra nacionalitat la grandesa que un jorn tingué, compatible emperó ab la vida moderna, ab sas aspiracions y ab sos progresos, veliaquí, amich meu, lo fí que á mon entendre deu prosseguirse, veliaquí la tendencia que jo busco afanyós en los llibres escrits en nostra llengua, que d' alguns anys ensá 's donan á la estampa”.

La literatura, i la poesia en particular, era un mitjà inigualable per assolir “un objecte tant grandíós y patriótich”. Roca creia que s'havia d'atorgar una gran importància moral a qualsevol moviment literari, ja que les formes poètiques penetraven en l'esperit dels homes i els encaminaven “á un fí digne y honrat”. Però la renaixença literària mostrava una perillosa divergència de camins: “No tots los conreadors de la literatura catalana observan lo fí de la mateixa; no tots segueixen lo mateix camí”. Dues tendències es

⁷⁰³ F. M. Pau, “La Jove Catalunya. Carta segona”, *La Rondalla* 19-12-1874 (les majúscules i cursives són de l'original).

disputaven el camp literari, en paraules de Roca la “tradicionalista” i la “popular”, i l’argumentació del periodista i escriptor terrassenc deixava ben clara la seva adscripció a la segona. Encara que la citació sigui llarga, creiem interessant reproduir-la perquè il·lustra molt clarament la posició que defensava ben poc temps abans de la desaparició de la Jove Catalunya, quan les tensions internes arribaven al seu punt de no retorn:

“Que hi haja una escola, mistificadora de la bona y verdadera tradició catalana, una escola que dihentse *tradicionalista* y pegada de las antigas formas no examina las tendencias que embolicadas en aqueixas formas ‘s destacavan, fentne de Catalunya en los mes ombrívols temps de l’ etat mitjana una de ls nacionalitats mes avansadas en ciencias y arts, en constitució política y llibertats, en l’ us de las armas y en l’ esperit civilisador de las empresas: que hi haja una escola *retrógada* en lo fons de sas migradas aspiracions y apática en la forma, poch te de importarnos á nosaltres que tendim á un fí oposat y que de altres medis sabrém váldre’ns.

Fassan ells esclatar las flors de son ingeni al calor de las estufas de las Academias: vestescan ab los trajos d ‘aquell temps á la generació actual que poch cas ha de ferne aquesta de tals exytravagancias, poca importancia té de concedirlos y ab repulsió té de acullir sos malaguanyats esforsos, mes y mes si davant d’ ells, activa, plena de fé y desitjosa de gloria l’ escola oposada ofereix al poble lo que tè de anti-simpátich y atractiu, alentantlo en la via del progrés, retrayentli las ensenyansas del passat que pugan serli profitosas pera l’ esdevenir, cantantne lo bó y lo bell que posseheix, censurantne lo ignoble, y valentse sempre de las formas modernas, adequadas, emperó á son carácter, á son temperament y á son esperit. Parlen ells, planyetse’n y gemegant, del *punyalet* de D. Pere Quart: del capell de D. Jaume ‘l *Conqueridor*: suspiren pèl castell feudal y per la gòtica arcada dels claustres de un monastir: esgarrifinse ab lo xiulet estrident de la locomotora; y marégingtse entre ‘ls fumosos esbufechs del vapor y ‘l llamp de la electricitat que tot será temps perdut y mal aprofitat, ofegantne los gemechs y planys las liras de un aixám de poetas, no discordant, ans be acompanyant la grandiosa armonía del avens y de la civilizació”⁷⁰⁴.

Roca i Roca i *La Renaixensa*

El primer de febrer de 1871 sortia a la llum el primer número de *La Renaxensa*. La nova revista fou creada pel mateix grup (Pere Aldavert, Felip de Saleta, Francesc Matheu, Iu Bosch, Josep Thomàs i Bigas i Isidre Raventós) que havia publicat *La Gramalla* el 1870. Segons indica Carola Duran, l’estructura de la publicació, de periodicitat quinzenal en la seva primera etapa, estava constituïda per diversos cercles concèntrics, essent el primer la redacció, encapçalada per Aldavert, que actuà de gerent, Matheu, el director inicial, i Thomàs i Bigas, secretari de redacció. Un segon cercle

⁷⁰⁴ J. Roca i Roca, “¡Avant! –Poesías catalanas”, *La Bandera Catalana* 6-3-1875 (en cursives a l’original).

estaria constituït pels col·laboradors. L'esmentada autora inclou Roca i Roca en el nucli intern, entre els redactors inicials, molts dels quals eren socis de la Jove Catalunya (Aulèstia, Ubach, Montserrat i Archs, per esmentar-ne alguns)⁷⁰⁵. *La Renaxensa* (aquesta fou la primera grafia del títol) pretenia diferenciar-se d'anteriors publicacions com *Lo Gay Saber* o la mateixa *Gramalla* per la seva voluntat d'ampliar a altres camps el moviment de recuperació literària i lingüística català.

Convenient amb C. Duran que fou un dels redactors (i no un col·laborador ocasional), tanmateix el primer escrit signat per Roca no va aparèixer fins el número tres, corresponent al primer de març. Es tractava d'una poesia de Victor Hugo traduïda pel mateix Roca, i escrita, segons que va explicar en un breu comentari introductori, en els dies del setge de París durant la guerra francoprussiana. Hem d'esperar a començaments de juliol per trobar un altre text signat per ell, i no fou fins el juny de 1872 quan es va fer càrrec de manera regular de la secció "Bibliografia", en la qual s'ocupà sobretot de la crítica de les obres premiades en els Jocs Florals. Analitzà així les composicions aplegades als volums publicats pel Consistori corresponents als anys 1871, 1872, 1873 i 1874. També des d'aquesta secció va fer la ressenya d'altres obres, com els "Cuentos de la Juventut", d'Arístides Mestres. No hem pogut esbrinar si les crítiques d'obres teatrals, elaborades aquells primers anys per un redactor que signava "R.", foren obra seva. Sí que signà, en canvi, ja el 1875, les crítiques de "La filla del marxant", de Pitarra i Feliu i Codina, i de les tres peces de Riera i Betran "Bernat pescaire", "L'avi" i "Lo senyor batlle".⁷⁰⁶

Les crítiques dels Jocs que elaborà Roca a *La Renaxensa* tingueren, sembla, un gran ressò en el panorama literari català del moment. Analitzarem detalladament aquests articles en un apartat posterior. Altres dels seus escrits van obtenir també una repercusió apreciable. A finals de 1872 va publicar un article en el qual exposà les seves propostes de reforma dels Jocs, essent recollides en part per un dels col·laboradors de la revista

⁷⁰⁵ C. Duran, "Introducció" a "Índexs de <<La Renaixensa>>", ed. Barcino, Barcelona 1998, pàgs. 14-15, i, de la mateixa autora, "<<La Renaixensa>>, primera empresa editorial catalana", Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, pàg. 55.

⁷⁰⁶ M. Tomàs identifica "R." amb Roca i Roca i assenyala que, a partir de 1873, la crítica teatral de *La Renaxensa* "passa a ser cosa de Roca i Roca", mentre J. Sardà s'encarregava de la dels altres gèneres, en especial el poètic. Nosaltres no estem tan segurs d'aquesta identificació, ja que "R." no fou en cap altre publicació una de les signatures emprades per Roca. A la mateixa *Renaxensa* signà les crítiques a les composicions dels Jocs Florals com a "J. Roca y Roca", i el 1875 signà la crítica teatral de "La filla del marxant" amb el "P. K" que ja començava a utilitzar a *La Campana*. Tanmateix, és molt versemblant que s'ocupés de la crítica teatral, que ja havia conreat profusament, com hem vist, en altres publicacions. M. Tomàs, "L'obra literària i crítica d'Antoni Aulèstia i Pijoan", Associació d'Estudis Reusencs, Reus, 2009, pàgs. 42-43.

que signava amb el pseudònim de “F. de Lamarck”. A començaments de gener de 1874 el seu article “Algunas ideas sobre ‘l teatre catalá” encetà també un camí de reflexió sobre la situació d’aquest gènere literari a Catalunya. El número del 15 de febrer de 1873 (immediatament després de la proclamació de la República) estava encapçalat per un escrit seu que duia per títol “Estudis Polítichs. Patria-Matria”, en el qual va reflectir amb estil més literari que doctrinal la seva manera d’entendre la nació (Espanya) i la província (Catalunya). A banda d’aquests articles més volgudament compromesos, Roca va publicar a *La Renaxensa* treballs de caire estrictament literari, com un conte curt (“Lo darrer capítol d’una novela”) i un de molt més llarg, gairebé una novel·la curta, “L’Angeleta”. I, malgrat l’anunci aparegut a la pròpia revista, arran de la publicació d’una poesia inèdita de Vicenç Garcia (el rector de Vallfogona), d’un estudi imminent de la seva obra a càrrec de Roca, aquesta anàlisi literària no es va arribar a materialitzar a les pàgines del periòdic catalanista.

Ultra els treballs que signà, generalment amb el seu nom complet i només algun cop (el 1875) amb el seu habitual “P. K.” de *La Campana*, cal fer esment dels articles que li foren adreçats per altres autors, especialment en els primers temps de la revista. Així, molt aviat trobem una “Carta literaria á mon benvolgut amich Joseph Roca y Roca”, escrita pel gironí Joaquim Riera i Bertran l’abril de 1871 (que, juntament amb altres lletres destinades a altres escriptors, és una de les raons que C. Duran addueix per situar Roca en el nucli inicial de la redacció de *La Renaxensa*). Poc després va aparèixer un escrit també adreçat a Roca, a càrrec de Ferran Sellarès, “Lo mes de Maria. Á mon amich J. R. y Roca”. I a començaments de 1873, Modest Vidal li dedicà un altre treball, “Fullas de Llor. A mon bon amich J. Roca y Roca”. Comentarem més tard la carta de Riera i Bertran, que, a banda de les seves pròpies consideracions sobre el teatre català, fa referència a les idees que Roca havia avançat a les seves crítiques teatrals publicades a *Lo Gay Saber*. L’escrit de Sellarès, prevere lletraferit que formaria part del Consistori dels Jocs Florals el 1872, exposa la seva adoració per la Verge Maria, adreçant-se directament al jove terrassenc en termes que deixen entreveure una franca relació d’amistat entre els dos homes, que es remuntava a l’època en què havien coincidit com a president i secretari de la Secció de Conferències de l’Ateneu Català de la Classe Obrera. Es fa difícil interpretar altrament els darrers fragments de l’article:

“¿Sabs quant estima l’assedegat romeu un oasi en lo desert: quant estima á son penyaral lo triscador remat: quant ayma son cel lo fron doblegat per l’anyorança? Mes aymo jo á la Verje de las flors; mes aymo jo, Roca, al consol de ma infantesa.

Voldria lo brill de ‘ls estels per lluminarias de son temple; las flors mes flayrosas per catifa de son trono; per música de son palau las veus de tots los aucells, y per incens á son amor, l’ amor de tots los cors.

Cántala, Roca, com la canta la terra en lo Maig, y estímala com lo Cel”.

Indiquem, de passada, que aquestes exhortacions d’un religiós s’avenen malament amb un ateu i declarat anticlerical com algunes vegades va ser qualificat Roca, tant en públic com en privat (pensem en la carta de Picó a Forteza en què diu que Roca “nega a Déu”). L’article de Vidal fa referència a una actuació dels Xiquets de Valls per les festes de Santa Tecla que li serveix per centrar-se en la composició musical homònima de Clavé, lloant l’encert del músic i poeta en traduir els pensaments del poble. Tota la composició està puntejada per preguntes i indicacions adreçades a Roca en referència a l’espectacle i a la lletra i la música de la peça, des de les primeres ratlles quan li diu “Allarguém lo pas, Roca, que’ls podrém veure [els castellers]” fins al final quan li pregunta: “¿Has reparat ab quina facilitat han passat de <<si bemol>> á <<sol natural>>, to relatiu? Cantan lo que ja ho han fet en altre tó. No aplaudeixis; espera”. Fins i tot posa en boca del periodista terrassenc un aclariment a les preguntes i exhortacions de l’autor, en el qual Roca precisa que “si la memoria no ‘m traheix sembla que est cant no es d’ en Clavé”⁷⁰⁷.

La participació de Roca a *La Renaxensa* fou, doncs, notable des del començament de la seva publicació fins el 1875. A partir de llavors i fins el 1878 (en què va deixar d’aparèixer la revista per donar pas el 1881 a un diari), només va publicar-hi dues traduccions de poemes originals de Maria Letizia Ratazzi i una poesia escrita en honor d’aquesta poetesa (als números de febrer i abril de 1877) i la vigorosa composició “Lo cant del treball” (octubre de 1877). Sembla, doncs, versemblant pensar que Roca deixà de col·laborar de manera regular amb *La Renaxensa* a finals de 1875. Com hem vist, des del gener de 1876 va assumir la direcció de la *Gaceta de Barcelona* i va dedicar les seves energies a l’organització del partit demòcrata i a les eleccions de febrer d’aquell any. De fet, tret de la seva participació en el Consistori dels Jocs Florals de 1876, la seva activitat es va centrar en la lluita política, de la qual la tasca periodística desenvolupada des de la *Gaceta* i *La Campana* era una component fonamental. Sense abandonar les seves inquietuts culturals i literàries, la seva implicació directa en publicacions com el *Calendari Catalá* i *La Renaxensa* minvà acusadament.

⁷⁰⁷ J. Riera i Bertran, “Carta literaria á mon benvolgut amich Joseph Roca y Roca”, *La Renaxensa* 3-5-1871; F. Sellarès, “Lo mes de Maria. Á mon amich J. R. y Roca”, *La Renaxensa* 1-6-1871; Modest Vidal, “Fullas de llor, á mon bon amich J. Roca y Roca”, *La Renaxensa* 1-1-1873.

Dels treballs estrictament literaris que publicà a *La Renaxensa*, els més remarcables són potser els dos contes a què hem fet esment més amunt. A “Lo darrer capítol d’una novela”, Roca va abordar el tema de la gelosia portada fins a l’extrem. És un conte en el qual descriu la relació d’una jove (Maria) amb el seu marit (Carlos) vint anys més gran que ella. Els dos cònjuges no poden ser més diferents. Ell és “fret com lo glas”, però algunes vegades “escampava llambregadas de foch”; ella, “matisada y fresca com una rosa d’ abril”. El marit “passava las horas del dia capficat”, la muller “tenia set d’ amor”. La incapacitat per demostrar-li l’amor que sentia feia que la esposa es cregués “aborrida per l’home”, i ella suportava amb resignació la seva situació: “Per mes qu’ ell m’ aborreixi, no puch aborriro jo! Davant de Deu recullí ma paraula. ¡Deu sabrá perdonarme!”. Però la necessitat d’esser estimada consumia aquella jove. Un dia va rebre la visita d’una amiga de l’infantesa, acompanyada d’un seu germà, i les passions llargament reprimides d’aquella dona ja no es pogueren contenir més temps. Les visites de l’amiga i el germà es van fer cada cop més freqüents, fins a convertir-se en diàries. La noia no podia amagar el que sentia, i el seu marit s’adonava de l’afer fins al més petit detall, acumulant una amargó creixent:

“Ja no era la víctima resignada del gènit de son espós: ja no era la callada màrtir que ab ulls baixos amagava l’ angunia de son cor. Aixís com la flor llansa perfums, lo mateix per la verdosa oruga que per la daurada abella, lo goig de na Maria no ‘s reprimia davant de Cárlos, son espós, sense coneixe ni esmentar sisquera, que un cambi tant sobtat, havia de ser recullit tot sancer, sens deixarne una engruna, per un home com lo sèu, d’ un gènit fosch, reconcentrat y observador”.

Un dia la jove va caure malalta. El marit no va permetre que entressin els dos visitants habituals, als quals acomiadà amb gran fredor. Un cop va haver tancat la porta murmurà: “¡Que vajan al cementiri á visitarla!”. Després de tres dies en els quals l’home no va entrar ni un sol cop a l’habitació on la seva muller patia els efectes de la malaltia, l’infermera que en tenia cura el va reclamar urgentment, veient propera la mort de la jove. Per primera vegada, “feu un cambi sa fesomia inalterable”. Agonitzant, la dona li digué que el seu patiment era el càstig que Déu li enviava, i li demanà el perdó: “Dèu me castiga, Cárlos; aquesta cremor que ‘m consum las entranyas es la cremor del infern, que en cástich de mas culpas Dèu per endavant me dona. ¡Cárlos perdonam! Oram las portas del cel: en la mort tot s’ oblida...”. El marit s’apressà a atorgar-li el seu perdó, però ella va voler confessar-li “tota la grandesa de mon crim”. Ell, sense deixar-la acabar de parlar, li va dir que ja sabia que li era infidel. Agraïda pel perdó i

commoguda per aquesta mortificació que el seu marit havia suportat en silenci, el seu sentit de culpabilitat es va fer encara més intens: “¡Tú ets un ángel, un ángel del cel; has sigut l’ ángel de la mèva vida, jo t’ ofenia, tu ho veyas... y callavas. Are, molt mes que las entranyas los ulls se ‘m creman, lo foch de mon cor surt ab mas llágrimas...”. Tots dos ploraren, agafats de la mà, mentre l’home es veia progressivament consumit, sentint foc a la seva consciència, fins que no es pogué contenir més i li confessà que li havia provocat la mort, substituint la medicina per un verí, embogit per la gelosia: “Los nirvis se ‘m cargolavan com serps enverinades, cada volta que ‘l sol de tos ulls derramava davant mèu las resquicias de satisfacció que de ton amant rebias”. I llavors fou ell qui li demanà perdó: “¡María, María! ¿M perdonas?... ¡Respon! ¿Me perdonas?”. La dona mirà “com alelada” al seu botxí, “sortíntseli ‘ls ulls de las concas”. Ell insistí en la súplica cada cop amb més intensitat, sense obtenir cap resposta, fins que la muller deixà d’existir. Llavors llançà “un crit terrible” i “remenantla plé de febre y de deliri, vejé que ‘s movia com una massa inerta”. Roca va cloure el seu relat amb aquestes preguntes: “¿L’ havia perdonat?/ Res digueren sos llavis./ ¿Qué es lo que digué son cor?”⁷⁰⁸

“L’Angeleta” es podria considerar més una novel·la curta que un conte, en la qual Roca mostra certs trets misògins. Segons que ha assenyalat Enric Cassany, en aquest relat Roca “assaja la narració d’una història amorosa que, a base de no voler ser sentimental, acaba essent involuntàriament cínica”. Narrada en primera persona, explica la intensa fascinació que el protagonista, en Pepet, originari d’ El Vendrell però amb residència a Barcelona, experimenta per una noia d’aquella població, l’Angeleta. Però, com li fa saber el seu cosí, la jove té xicot des de fa un any, que resulta ser un dels amics d’infantesa del protagonista, en Pere Castellví. Casualment, després d’anys de no haver-se vist, els dos antics companys es troben al Vendrell. L’enveja gelosa que el barceloní sent envers l’afortunat promès de l’Angeleta es veu mitigada en gran mesura després que Castellví els expliqui a ell i al seu cosí la difícil situació en què es troba a causa de les passades visicituds de les famílies dels dos nuvis. El pare de la noia era progressista, amb unes conviccions profundament arrelades i de caràcter fort, mentre que el pare de Castellví era un moderat tan militant, tossut i intolerant com l’altre. Les peripècies de les lluites polítiques havien fet que els dos s’enfrontessin directament, amb tràgiques conseqüències per a tots dos. Essent batlle de la població el pare del nuvi, en època dels governs moderats, es presentà a casa del pare de l’Angeleta acompanyat de dos mossos d’esquadra i l’empresonà. Sense cap mena de procés, fou dut a Fernando

⁷⁰⁸ “J. Roca y Roca”, “Lo darrer capítol d’una novela”, *La Renaxensa* 10-11-1873.

Poo, on va contreure una malaltia que, havent retornat ja a casa, el va dur al sepulcre, deixant orfes i sense recursos els seus fills. Però abans d'expirar, en el moment de triomfar la revolució, encapçalà la gernació que va irrompre a casa de l'antic batlle, exigint el seu cap. La bassarda i les privacions que va haver de passar llavors l'empedreït moderat exacerbaren l'odi que sentia per aquell progressista. Ara, sobtadament, s'assabentava que el seu fill pretenia casar-se amb la filla del seu ja difunt enemic. Enfurismat, li prohibí categòricament continuar amb aquella relació, exclamant que “primer voldria jo que un llamp del cel abrusés aquesta casa y á mí ab ella, que permetre que ‘ls mèus nets, tinguessen en sas venas una sola gota de sanch del assessí de son avi”. En Pere Castellví es debat entre l'obediència al pare i els seus sentiments, que al final prevalen. Però la seva decisió li val el trencament amb el seu progenitor i la pèrdua dels seus mitjans de vida. Sense saber què fer, un suggeriment del cosí del personatge que constitueix la veu narrativa del relat li obra un camí: li recorda que el mateix pare que ara l'expulsava de casa havia anat de jove a Amèrica i havia fet fortuna. Això mateix decidí fer en Castellví. Un mes després, en Pepet es troba amb el seu antic company d'escola a Barcelona, que li comunica que l'endemà marxarà cap a La Habana i li demana que l'acompanyi al vaixell. L'enlluernament que sentí abans per l'Angeleta torna a reviure, sobretot quan, en el moment d'acomiar-se els dos promesos, ella esclata en llàgrimes. La seva atracció per la noia pugna amb l'admiració que sent per l'abnegació que demostrava el seu amic deixant enrera la seva estimada i embarcant-se cap a Cuba. Dos anys després d'aquell dia, el cosí d'en Pepet va a Barcelona i, enmig d'una conversa, li diu que en Castellví havia mort a La Habana, precisament quan després de molts esforços i d'haver acumulat un petit capital –uns dos mil duros-, estava a punt de convertir-se en soci de l'empresa en què treballava. La passió adormida torna a reviscolar llavors amb gran intensitat al veure que podria tornar a tenir esperances respecte de l'Angeleta, i l'endemà, sense perdre temps, puja al primer tren cap El Vendrell amb el seu cosí, a qui sembla divertir el desfici del seu parent. A l'hora que el tren arribava, la noia estaria a l'esglèsia, i cap allí es dirigeix, amb impaciència creixent, en Pepet. Un cop a dintre del temple, mentre la seva fantasia imagina febrilment el seu futur enllaç amb la noia, sent com el capellà, anunciant les amonestacions, pronuncia el nom de l'Angeleta. Instantàniament glaçat el protagonista, el seu cosí li explica allò que ell ja sabia: la noia havia emprat els diners que Castellví li havia deixat en el seu testament (el capital acumulat amb el seu treball de dos anys) com a dot pel seu matrimoni amb un jove adinerat. “Aquests dos mil y pico de duros, posats en mans de

l'Angeleta –li digué el seu cosí-, li han servit pera comprarse... Are no 't penses que un vestit de dol en memoria d' aquell pobre... Li han servit pera comprarse las robas de nuvia!...". Quan Pepet es mostra horrotitzat per aquest capteniment, el seu cosí li replica: "Y donchs qué 't pensavas, tonto? ¡Aixís son las donas!". L'endemà, per alleujar la pena i el desengany del seu parent, surten els dos cosins de caçera, i en Pepet va restablint el seu malmès estat d'ànim. El final de la narració de Roca conté la lliçó que el protagonista extreu de la història, ben tenyida de misogínia:

“Pero lo que més hi contribuí [al restabliment anímic] fou la felicitat dels gossos que dúyam amb nosaltres... Un d' ells, perdiguer... lo pobre Turch, feya dos anys que no m' havia vist, y m' omplia encare de festas y caricias...

¡Ay! per qué aquestes bestioles tant manyagas y tant fidels no han de tenir la malagunyada hermosura de l' *Angeleta* del Vendrell?”⁷⁰⁹

A banda de les crítiques teatrals que signà amb el seu nom o pseudònim, que hem tractat en un altre apartat, Roca es va ocupar del teatre en tres articles més. Un d'aquests, el ja esmentat “Algunas ideas sobre 'l teatre catalá”, ha estat analitzat al parlar de la concepció que Roca tenia sobre el teatre. Els altres dos, publicats en dos números consecutius de la revista el juliol de 1871, presentaven un contrast que no podia ser més acusat. En el primer efectuà una devastadora crítica dels “Buffos Madrilenys”, un espectacle que triomfava llavors a Barcelona, que el terrassenc considerava la negació de l'art, justament el contrari del que significava el treball de l'actor italià Achille Mayeroni i la seva companyia, als quals dedicà grans lloances en el segon dels escrits.

Ja feia un cert temps, afirmà Roca, que “un género anomenat *buffo* y que altre nom mereixeria” envaïa els teatres espanyols, inundant-los de mal gust i desvergonyiment. Aquests espectacles havien obtingut el favor dels espectadors, arribant a ferir de mort el vertader art dramàtic, prosseguia el periodista terrassenc amb certa exageració, potser, descoratjant actors i autors incapaços d'arribar a un públic que “sols té vista pera seguir ab delectament los passos de un descarat can-can, ó la mímica bordellenca de actors que tenen per única consciencia artística una bossa de diners”. Tractant de cercar una explicació a aquesta decadència artística ocasionada per l'enlluernament del públic, Roca rebutjà que es pogués atribuir als avenços materials del segle, que, segons que

⁷⁰⁹ “J. Roca y Roca”, “L' Angeleta”, *La Renaxensa* 15-6, 1-7 i 15-7-1875; E. Cassany, “El costumisme a la prosa catalana del segle XIX”, Curial, Barcelona, 1992, pàg. 147, dins l'epígraf “Narrativa fulletonesca urbana”.

argumentaven alguns, millorant la condició social, aflebien els pobles, abandonant-se així a “les delicias mes reprobadas ab frenética febre”. No era aquest el cas d’Anglaterra, Estats Units o l’Imperi Alemany, països molt més avançats que Espanya en els quals els teatres no s’havien convertit en “exposicions viventas del descaro y de la poca vergonya”. Tampoc era atribuïble a la llibertat política, com altres afirmaven, ja que “los mes apassionats lliberals d’ aquí, contents estarian de tenir la que regna en los Estats-Units y l’ Anglaterra”. Per a Roca, aquests espectacles de baixa estofa traduïen clarament el seu origen francès. El poble d’aquesta nació era altament impressionable, i la seva història era un seguit d’episodis brillants i de caigudes vertiginoses. Si era capaç d’alliberar-se dels seus opressors i llançar-se enardit al camp de batalla “al oir lo crit de gloria”, era també el mateix poble que “al crit de plaher se deix posar las cadenas, rebent ab entusiasme ‘l *panem et circenses* de sos senyors”. I precisament Napoleó III havia atorgat la seva protecció a aquesta mena d’espectacles, fomentant els balls “cancaneshs” a nombrosos indrets de “la nova Babilonia”. Per això “no es la llibertat sino ‘l interés de un déspota lo que mes ha desvetllat tan immoral afició entre un poble”, estenent-la a les nacions veïnes. Espanya, després d’haver seguit el pas de França en les arts, les ciències i els costums polítics, de tal manera que “en literatura l’ esclat del romanticisme fins aquí brillejá ab la mateixa forsa que en la patria de Victor Hugo”, no havia sabut “prendre lo bó y rebutjar lo dolent”, i s’havia rendit a la moda vinguda de l’altra costat dels Pirineus. Els “buffos” madrilenys eren còpia fidel dels parisencs, com si “lo domini de un déspota, que fou qui mes fomentá aytals espectacles, degué peser també sobre nostra nació sempre lliure, sempre independent!”. Aquesta mena d’espectacles, si bé, i amb molta indulgència, es podien considerar caricatures de personatges, costums i institucions, no es podien sostenir sense efectes tals com escenografies recarregades, vestits “més o menys capritxosos”, música, ball i, aspecte inseparable de tot plegat, “las pantorrillas de las balladoras, que es sens dupte, y per mes que nos doném vergonya de dirho, lo principal alicient de la part mes numerosa del públich que corra ab afany á veure consemblanst espectacles”. La caricatura era un gènere teatral només a l’abast de grans autors com Molière, que no tenien cap necessitat d’aquests accessoris que, incidint en “la incoscienza de un públich poc ilustrat en lo fons”, contribuïen a la mort de l’art, atacaven frontalment les bones costums i feien que “ ‘l geni verdader mori de necessitat y ab ell morin sas bonas inspiracions”. Per demostrar que el gènere “buffo” era conseqüència de la voluntat despòtica del vençut de Sedan, argumentava Roca, n’hi havia prou amb veure si aquestes obres efectuaven

alguna mena de crítica contra les institucions i les idees que “l’esperit revolucionari de la nostra època” volia enderrocar. Doncs bé, no només no ho feien sinó que l’espectacle “es tan sols una excusa pera desmoralisar ab xistes, ab ademans, ab balls mes ó menys descocats al poble que ‘ls contempla”. L’anestèsia així administrada adormia l’esperit i aflebia les forces: “¿qué mes que aixó pot proposarse qui sobre un poble vulga dominarhi?”. I si Roca, que es presentava com un dels “aymants de l’ art verdader, fomentadors dels bons costums, entussiastas per la bellesa”, podia entendre que “aquesta vergonya, que se ‘n diu *buffos*” tingués èxit a Madrid, li era absolutament incomprendible que triomfessin també a Barcelona: “Que una cort corrompuda y vaga tinga sos vicis, es mes que natural; que una ciutat lliure y treballadora com la nostra ls adopti, es cosa que no ‘s esplica, es cosa que no pot admétre”. Per això instà al públic a seguir l’exemple de València, ciutat d’on la companyia havia hagut de marxar “sense diners ni dinadas”: “ha arribat l’ hora de que ‘l públich barceloní sápig a ser tot un home”⁷¹⁰.

Els mateixos dies que els “Buffos” atreïen espectadors a llurs funcions, una companyia dramàtica italiana dirigida per l’actor Achille Mayeroni actuava al teatre del Prado Catalán. Representava les obres en italià, però “tal es lo giny, tal la riquesa de execució, tal en una paraula la bona interpretació que tenen, que bèn bé arriba á oblidarse l’ espectador de la llengua estrangera que s’ hi parla, pera recordarse sols que qui parlan son lo cor y ‘l sentiment”. En opinió de Roca, Itàlia, “bressol de l’ art en totas sas manifestacions”, havia portat la interpretació d’obres dramàtiques a un grandíssim nivell, com havia pogut constatar ja amb altres actors que havien visitat Barcelona com Rossi o Salvini, dels quals destacà “l’inspiració creadora de l’un y l’ estudi concientsut de l’ altre”. Mayeroni, però, pujava un graó més en aquell difícil art, i el voluntariós crític teatral terrassenc no li estalvià elogis. “Mayeroni –va escriure Roca– no improvisa en la escena, com ho feya en Rossi, ni pensa com en Salvini; Mayeroni treballa ab seguretat, s’ identifica ab son paper; lo personatge que representa parla per la seva boca, ‘s mou ab sos moviments y sent ab son cor”. Quan volia fer ressaltar una escena “no hi ha qui ‘l guanyi en la inflexió de la véu y la forsa dels ademans, ademans y véu que, per altra part y es lo mes difícil, no ‘s mohuen may dels límits de lo ver”. A més, l’actor italià tenia la capacitat de fer creïbles tots els gèneres que tocava, “tots los gèneros dramátichs l’ hi escauen, totas las escolas se doblegan á sas facultats”. Mayeroni, que “treballa per l’ art, viu per l’art, y á l’ art consagra tots sos estudis”, era també un

⁷¹⁰ “J. Roca y Roca”, “Los buffos madrilenys”, *La Renaxensa* 1-7-1871.

consumat director d'escena: "Totas las obras que posa en escena 's comfonen ab la realitat, tal es l' esment que posa en que no hi falte lo mes petit detall". Amb ell els altres actors de la companyia, alguns d'ells també grans artistes, en opinió de Roca, alçaven encara més el seu nivell, de manera que "Jamay s'havia vist en esta ciutat una companyia tan complerta, baix aquest punt de vista. En ella tots treballan, tots trauchen partit de sas facultats, tots obeheixen á la encertada direcció de 'n Mayeroni". Destacà, en particular, les interpretacions d'Elvira Pasquali, llavors (1871) una jove actriu que "ab lo temps será una eminencia del teatre italià", dotada d'una "exquisita sensibilitat" i una "facilitat extrema de expressió". Roca, fi analista del món del teatre, no s'equivocà en la seva percepció, i el públic de Barcelona va poder gaudir en ocasions posteriors del talent de l'actriu, llavors ja consagrada.

Enmig d'un panorama tan excels, només una cosa el desagradà profundament: l'actitud del públic barceloní. "Molt durs seríam –va escriure– si tinguessim de estampar la veritat nua, neta y tal com se la mereix qui ab sa presencia dona protecció á espectacles tan inmorals y horrorosament anti-artístichs com los *Buffos madrilenys*, y deixa abandonat un quadro de artistas que per mil conceptes s' ha conquistat la atenció de totas las personas ilustradas". Lamentà amargament que "algunas personas que 's creuhen tals y que no tenen res mes que llustre" preferissin "lo desvergonyiment y lo descoco, (...) la sensualitat mes asquerosa" a l'art, la bellesa, la moral, els bons costums i "tot lo que constitueix lo nodriment del cor y de l' esperit". I l'afligia aquest capteniment perquè els ciutadans de Barcelona no demostraven estar a l'altura moral que ell atribuïa als catalans, fent palès aquest rebaixament als ulls dels estrangers però també de Madrid:

"Si alguna cosa 'ns sap greu, es lo mal concepte que en vista d' aixó de la capital de Catalunya formarán, tant los extrangers que venen á mostrarnos lo que aquí no podém veure, com los *madrilenys* que vehuen que 'ns fan gracia *buffonadas* sense tó ni só, que per únich interés tenen lo desvergonyiment de qui las executa, y per executarlas cobra lo diner dels necis"⁷¹¹.

La Renaxensa era un periòdic dedicat bàsicament a escrits de caire literari, alternats amb estudis històrics i amb alguns articles dedicat a les altres arts. La "política palpitant" quedava exclosa de les seves pàgines. Tanmateix, el 1873, en el marc de la República, malgrat haver fet constar a començaments d'any que només hi tindrien

⁷¹¹ "J. Roca y Roca", "La companyia dramática de Mayeroni", *La Renaxensa* 15-7-1871; les cursives són de l'original.

cabuda articles literaris o científics, deixant fora els de temàtica política o religiosa⁷¹², la revista obrí les portes a escrits de contingut més explícitament polític. Ben pocs dies després de la proclamació de la República *La Renaxensa* publicà a primera plana l'article de Roca "Estudis polítics. Patria-Matria", precedint-lo amb aquest comentari: "Sense ferse sevas la Redacció las ideas vertidas en est article d' En Joseph Roca, lo publiquem gustosíssims per esser un trevall apreciable baix diferents conceptes". Lluny, però, del to dels articles sobre federalisme que escrivia llavors i en els mesos següents a *La Independencia*, Roca expressà amb termes lírics la seva idea de la relació entre la "pàtria" (Espanya) i la "màtria" (Catalunya). L'article traçava un paralel·lisme entre l'amor que el pare i la mare senten pels seus fills (i el que aquests darrers els manifesten) i els sentiments dels catalans envers la "província" i la "nació". Així, en una família, el pare és l'encarregat de treballar per "guanyarnos lo bossí de pá que 'ns alimenta y l' estalvi que ha de ser un dia lo fonament de nostre benestar". Aquesta "tasca fadigosa" no li deixa espai per "omplirnos de caricias", no demostra el seu amor tan amb el cor com amb el cap, i per aixó desperta en els fills "mes admiració y respecte que desitj d' afalagarlo", fent encendre en ells "ganes ardents de correspondre dintre de l' órbita mateixa de son carácter, al amor que en ella demostra" pagant-li un dia amb sacrificis tots els que ell ha fet per ells. L'amor de la mare es manifesta de forma diferent: "Fill del cor, tè doble brillantor y esplendidesa que 'l del pare". Ella és qui acull els primers pasos dels fills, qui els guia i orienta "en lo camí de la vida", s'emociona fins a plorar amb les satisfaccions d'ells, i àdhuc "daria pel fill de sas entranyas la vida entera". L'amor del pare i el de la mare són diferents per naturalesa: "L'un es sublime, l' altre es tendre: l' un admira; l' altre con mou: l' un aixeca l' esperit; l' altre fá tombar las llágrimas!". Els dos afectes s'adrecen a un mateix objecte, bé que per viaranys distints, i es complementen, de manera que troben en aquells envers els quals van destinats "semblant correspondencia".

Això que valia per a la família individual, argumentà Roca, es podia dir també de les famílies col·lectives, les grans agrupacions de persones:

"Los qui com nosaltres tenim la ditxa de ser ciutadans de una gran nació y al mateix temps individuos de una agradosa familia provincial, podém mostrarnos satisfets ab sernos permés gosar dintre de la societad, de las dos manifestacions del afecte que tè 'l fill, dintre de la llar envers sos respectius pares".

⁷¹² Margalida Tomàs, "La Jove Catalunya: entre la literatura i la política", op. cit., pàg. XXIX.

Així, la “pàtria comuna”, Espanya, “representa nostra grandesa y enclou nostres interesos materials”. Qualsevol ultratge contra ells fa que “correm á posarla en son lloch”, i, si cal, vessar sang en l’empresa. Aixeca l’esperit dels seus fills i “ ‘ns mou á engrandirla”, cercant els mitjans “que pugan proporcionarli forsa, robustesa y prosperitat”. Però Roca no desitjava “ferla esclussivament nostra é imposarla á las demès germanas”, com tampoc no volia que cap d’elles “se la fassa sèva, exclusivament y nos l’ impose”. En una traducció literària de les seves idees polítiques, Roca exposava la seva idea de federació entre els diferents pobles i regions dins d’Espanya:

“Desitjém que sia un llás de lliure uniò entre totas, de cap manera un llás d’ esclavitut y un medi de uniformarnos, á mal grat de nostra natural repugnancia. La considerèm com una tranquila font de fraternitat, jamay com un torrent desenfrenat de gelosia, de rancunia y òdi. Volém que sia causa constant de benefici material y d’ avansament moral, de cap manera obstacle al progrés y motiu de defalliment en las forsas de las provincias”.

Els catalans, tanmateix, “Tenim naciò y tenim provincia tenim pare y mare: tenim PÀTRIA Y MÀTRIA”. I la “màtria” havia d’incloure “tots nostres sentiments mes purs”. Era qui formava el caràcter dels catalans, qui “ ‘s reflecta en nostra naturalesa”. Com la mare, “nos ensenya á parlar lo primer llenguatge, aquella llengua que se ‘ns fá instinctiva, y que si hi ha qui pot menysprearla per un instant, per una vida, no pot, no, oblidarla, y en ella ha de pensar, vullas que nó, quan parla ‘l pensament dintre del cap”. Ella transmetia les “tradicions hermosas” que “nos incitan á caminar ab ferma petjada envers un pervindre de felicitat y gloria”. Era la “nostra mare social”, i els habitants de Catalunya l’havien d’estimar “ab deliri, ab passió, fins ab ensegament”.

La Pàtria i la Màtria es complementaven, sense que hi hagués cap contradicció en la devoció a una i altre: “Per la pàtria comuna nostres esforços, per la *matria* nostras afeccions. Per aquella lo treball y l’ inteligencia; per esta l’ art y lo cor”. I tot això s’havia de fer “sense engelosir á cap germana, ans deixanta en lo mateix dret que ‘l nostre de vestirse ab lo trajo que millor l’ hi escayga, ni excitar las prevencions de ningú que foran injustas, tiránicas y perjudicials”. D’aquesta manera hom actuaria en consonància amb les tendències filosòfiques modernes que propugnaven “en tot l’ armonía”, i amb les tendències polítiques actuals “que cercan la varietat dintre de l’ unitat” i fins i tot amb les escoles socials que treballaven per “crear lo lliure socialisme dintre del individualisme”. Roca adreçava aquestes idees “á tots los homes polítichs, pertanyin al partit que ‘s vulla”, però llançava un sever advertiment contra aquells que

les ignoressin, tant si es disposaven a forçar un centralisme asfixiant com si pretenien esmicolar la unitat de la “nació”:

“¡Ay d ‘aquell que com altrás voltas ha succehit, causantne tant de flagell, vulla ofegar l’ esperit provincial! Mes ¡ay d’ aquell també que sens consideració als interessos creats, á las necessitats políticas generals y als límits mateixos de la naturalesa, vulla rompre en mil trossos l’ unió nacional, en lo moment històrich en que es mes precisa é indispensable!..”⁷¹³.

La col·laboració a *La Bandera Catalana*

El 16 de gener de 1875 va aparèixer el primer número de *La Bandera Catalana*, setmanari literari que, fent seu el lema de “Patria, Fides, Amor”, pretenia, segons que explicà la seva redacció, continuar la tasca començada per *La Rondalla*, revista sobtadament desapareguda després d’haver-se publicat entre octubre i desembre de 1874⁷¹⁴. Els promotors de *La Bandera Catalana* indicaren que *La Rondalla*, en aquell breu espai de temps, “se havia ja captat la simpatía de tots los catalans”, de manera que ells havien considerat “molt convenient dá fi á la obra iniciada, com es la de instruir al poble deleytantlo”. En aquesta direcció pensaven esmerçar els seus esforços, tal com explicaven en la seva declaració d’intencions:

“Cantar las proesas de nostres antepasats; inspirarnos en la fé que de nostres cors brolla, y contar rondallas á la vora del foc com en temps remot se feya, es lo que ‘ns proposém tots los que hebém resolt fer florir á l’ arbre de nostra literatura. Volém apartar al poble del camí en que, per desgracia, se ‘l guia, procurant, al mateix temps que distréurel, instruhirlo per quans medis cregám possible; y volém, en fí, que estimantse ell, estimi á sa patria”.

De fet, els responsables de *La Rondalla*, mitjançant el seu director, Simó Alsina i Clos, van denunciar que *La Bandera* pretengués ocupar el seu lloc, ja que ells no tenien, en principi, la intenció de suspendre’n la publicació definitivament, però el fet és que *La Rondalla* no va a tornar a aparèixer. Tret d’aquesta picabaralla més comercial que de principis, els dos setmanaris compartien trets molt semblants, sinó idèntics, no essent precisament el menys important de tots la seva oposició al plural femení amb “es”. Tant és així que, arran d’una carta enviada a *La Bandera Catalana* per Ubach i Vinyeta, en resposta a un article en què fou al·ludit, la redacció va fer constar que la publicava

⁷¹³ “J Roca y Roca”, “Estudis polítichs. Patria.-Matria”, *La Renaxensa* 15-2-1873; les majúscules i cursives són de Roca, que, en una nota a peu de pàgina, indicà que Chateaubriand havia estat el creador de l’ “expresiva” paraula “màtria”, mot que “enclou una idea tant completa”.

⁷¹⁴ Informació sobre *La Rondalla* a C. Duran, “Algunes consideracions sobre les revistes literàries en el Sexenni Democràtic (1868-1875)”, *Anuari Verdaguier*, 17, 2009, pàg. 251.

malgrat estar “redactada ab retclas que no caben en nostras plans”, tot i la facultat que s’atorgava la direcció de negar-se a inserir textos “redactats en un llenguatge que no es lo llenguatge que dintre de la nostra época y dintre ‘l nostre poble, pot ser tan castís com certa manera de parlar que ‘n dihuen clàssica porque s’ aparta del sentit comú”. No cal dir que la carta d’Ubach, fervent defensor de les “es”, estava escrita segons aquesta grafia.

Roca va col·laborar a *La Bandera Catalana* publicant-hi dos articles, en els números 8 i 23. En el primer va escriure una llarga recensió d’ “¡Avant!”, el primer llibre de poesies d’Apel·les Mestres, mentre que en l’altre va efectuar un detallat recorregut per la vida i l’obra d’Eduard Vidal i Valenciano.

La llarga amistat entre Roca i Apel·les Mestres, amistat de tota una vida, es va iniciar aquell març de 1875 en què el terrassenc publicà el seu encès elogi del volum de poesies del futur autor de “Liliana”. Cap al final de l’article, Roca s’adreçà al jove dibuixant i escriptor amb aquestes paraules: “Vosté que si no ha tingut ab mi íntimament baix lo caràcter personal llargas relacions d’ amistat, saberne pot per mos estudis crítichs, que si son pobres de conceptes, son molt richs en rectitut é imparcialitat, apreciarà aquestas ratllas en lo que ‘s merescan”. Mestres conservà tota la seva vida l’exemplar de *La Bandera Catalana* que contenia la recensió de Roca, a la portada del qual va escriure: “Primera crítica de la meva primera obra. I així va neixer la meva amistat ab en Roca y Roca, que durà fins a la seva mort, osia durant 50 anys”⁷¹⁵.

Roca, que va estructurar l’article en forma de carta adreçada a Mestres, precedí el seu estudi amb una exposició de la seva visió sobre la finalitat del renaixement literari català, constatant tot seguit la divisió dels conreadors de la llengua en dues tendències o escoles, la “retrógada” i la “popular”. (La síntesi que efectuà en aquesta introducció de l’article és, creiem, la declaració més clara de la seva posició en el debat gramàtic, lingüístic i polític que va acabar per escindir el “catalanisme literari”, i l’hem analitzat amb més detall en pàgines anteriors). L’obra de Mestres, en opinió seva, s’inscrivía de ple en l’escola “popular”, no dubtant a qualificar l’autor de “nou apóstol” d’aquesta tendència. En primer lloc, per la forma que Mestres havia imprès als seus poemes, volgudament allunyada d’una ja gastada imitació de les obres dels iniciadors de la Renaixensa, en què tants poetes joves havien incorregut:

“Vosté –escrivía Roca– ha sabut despéndre’s en la forma de sas composicions de certas xacras que com una fatal herencia se trasmétian y contaminavan la fresca

⁷¹⁵ Fons personal Apel·les Mestres, 5D.52-5/1, AM.804.

imaginació dels joves, desitjosos d' emular los premiats esforços dels primitius restauradors de nostra literatura, y que mantenian aquesta, sino entascada del tot, seguintne dificultosament las fondas roderas del camí que la duya inevitablement al amanerament y á la montonia. La forma de las poesías de vosté, es bèn peculiar seva, y encare que no fossan dignas d' aplaudirse, com ho son per molts altres conceptes que mes avall penso exposar, ho foran baix aquest punt de vista”.

Tot i tractar-se d'un aplec de poesies soltes, Roca va veure-hi una inspiració vertebradora, perquè “quan una bona aspiració es l' ánima de las obras del poeta, desapareix la abrumadora varietat que ofereixen las coleccions de rimas inspiradas en sentiments contraposats moltes vegadas”, que feien aparèixer als seus autors com homes “sense fé, sense seguretat y sense verdader y exacte concepte de lo bó y de lo bell”. Les composicions de Mestres, en canvi, es podien adscriure de manera natural en el lema de Clavé –progrés, virtut i amor- que l'autor mateix havia inscrit al començament del seu llibre. No hi havia ni una sola poesia que “no pague un tribut á un ó altre dels mots d'aquesta sublim trilogia”, afirmació que Roca recolzava amb els trets més rellevants de diversos dels poemes de l'obra, com “aquellas bonicas cansons ab que vosté ha sabut armonisar tant bé l' efecte extern de la naturalesa ab lo treball del home” i, sobretot, en la “curta pero preciosa colecció de faulas”. Aquestes poesies el fascinaren tant que gosà aconsellar al jove poeta que s'hi dedicués especialment, considerant-lo a l'alçada dels millors exponents d'aquesta temàtica, i tenint en compte a més la gairebé total absència d'aquest gènere en la literatura catalana. “Demuestra per ell –va escriure Roca– disposicions tant felissas y una originalitat tant espontánea, que no dupto s' hi faria un nom digne de figurar al costat dels bons faulistas ab que s'enorgulleixen totas las literaturas”.

Tampoc desmereixien de cap manera les poesies de tema intimista, en les quals “hi escampa un dojo de pensaments y de sentiments que del cor l' hi brollan”. L'impressionà particularment un breu poema del qual en reproduí una estrofa, impulsant-lo a escriure aquestes paraules: “Aquest crit d' amor es bellíssim: tot bon amant lo sent, tot bon amant lo diu, mes sols á un verdader poeta se li acut donarli una forma tant pura y tant hermosa”. Ara bé, uns “petits quadros” l'havien convençut que Mestres “es digne del nom de *innovador*, dintre de la nostra renaixensa”⁷¹⁶. En aquestes

⁷¹⁶ Sobre l'afany de modernitat de Mestres i els comentaris de Roca en la seva recensió a *La Bandera Catalana*, vegeu també el que escriu Xavier Vall a “Aspectes de la <<Modernitat>> al segle XIX”, dintre de “Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX”, Lleida, Punctum/ GELCC, 2010, pàg. 28.

composicions “ha sabut trobar la poesia que dintre de las ciutats, com en tot arréu existeix, sens incorre en lo vulgarisme, ni en lo artificiós”.

Roca comparà el talent pictòric de Mestres amb la seva capacitat per impregnar de “bon colorit” totes les seves poesies. El poeta es mostrava en tot moment “vigorós, armoniós y gráfich”, i, si no sempre la rima era “crestallina y suau”, aspecte fàcilment corregible amb el temps, era sempre adequada. Artista de l’escola realista, “en la qual no pot disfressarse tant fàcilment l’ impotencia de concepció ab la galanura de una forma convencional”, Apel·les Mestres havia sabut trobar el punt just, “essent verdader, sens esser crú, agermanant la bellesa ab la veritat”, sense deixar-se enlluernar per la primera o apassionar-se en excés per la segona, presentant-la massa descarnada.

En el pròleg de l’obra, l’autor havia manifestat que aquell era el primer i últim llibre que escriuria, i Roca va expressar en la cloenda del seu article l’esperança que ben aviat Mestres reconsiderés aquella decisió, en benefici de les lletres catalanes i l’animà a prosseguir la via encetada: “Després de haver donat un pas tant brillant en lo camí de nostra renaixensa, detenirse fora una falta imperdonable en vosté”⁷¹⁷.

En el segon article que publicà a *La Bandera Catalana*, Roca va analitzar la trajectòria literària d’Eduard Vidal i Valenciano, centrant-se en la seva producció teatral. La relació entre Roca i Vidal es remuntava als anys del Sexenni, i, per tant, és molt probable que la militància republicana hagués estat el seu primer lligam. No trigarien gaire a formar part tots dos del nucli possibiliste barceloní, des del qual desenvoluparien una important tasca política. Però la col·laboració entre els dos homes s’ampliaria també al camp artístic, compartint l’autoria de diverses peces teatrals i sarsueles. L’article que li dedicà Roca forneix valuoses informacions no només sobre la vida i l’obra d’aquest autor, sinó també de la gestació del teatre català en el marc de la Renaixença.

Vidal, que havia sentit des del molt jove una gran afició pel teatre, fent amistat amb molts actors cridats a jugar un important paper en l’escena catalana, “sens que jamay hagués escrit ni somiat en fer-ho” –precisà Roca- va elaborar un quadre de costums per celebrar una festa popular de la seva població nadiua, Vilafranca. L’obra es convertí més tard en la sarsuela “Qui tot ho vol, tot ho perd”. Quan prengué volada la represa de la literatura catalana, Vidal col·laborà a la col·lecció dels “Trovadors moderns” i al

⁷¹⁷ “J. Roca y Roca”, “¡Avant!”-Poesías Catalanas”, *La Bandera Catalana* 6-3-1875 (les cursives són de l’original). El 1876, Apel·les Mestres publicà un segon llibre de poemes, un aplec d’ “íntimes i faules”, algunes d’elles dedicades a amics seus. La faula “El burinot y l’ arna” la va dedicar a Roca i Roca. A. Mestres, “Microcosmos. Versos catalans. Íntimas y fábulas”, Barcelona, Impremta de La Renaixença, 1876.

periòdic de Clavé *L'Eco de Euterpe*, “únic periòdic, llavors, que deixava un espai pera ‘ls treballs escrits en català’. El teatre, però, era la seva vertadera afició. Després d’estrenar una peça en castellà, va escriure “A boca tancada...”, de la qual Roca afirmà que “bè pot dirse que fou la primera obra dramàtica, de un gènere caracterisat que ‘s posà en escena”.

Per a Roca, la convicció, l’esforç i el talent de Vidal i Valenciano foren claus per l’eclosió del gènere dramàtic a Catalunya, de la qual en fou un dels més importants artífexs, sinó el principal. En aquells anys de gestació del naixent teatre català, “Vidal s’esforça en donarli forma propia, gloria que ningú pot disputarli”. Així, l’obra “Tal hi va que no s’ho creu”, en paraules de Roca, “romp ab la traba de bilingüe, y serveix de patró á las obras que constituheixen la gloria de nostre teatro”. Tanmateix, no deixava de ser una comèdia de costums, i el seu autor estava fermament convençut que el teatre català havia de “palpitar en la forma elevadament dramàtica”, i, si fin llavors havia provocat entre els espectadors “somrisas de satisfacció”, calia ara “parlar al cor y arrencar llágrimas de tendresa”, era necessari crear drames en català. Segons Roca, Vidal encoratjà autors de vàlua com Camprodon i Balaguer a encetar aquesta via, trobant-se amb “una desconfiansa complerta” per part de tots dos, al constatar que el públic s’havia aficionat a les farses i paròdies. Arran de la negativa d’aquells dramaturgs, “dut per un rapte d’ entussiasme propi de la joventut”, el propi Vidal afrontà aquella “difícil empresa”, escrivint “Tal faràs, tal trobaràs”. Que la creació d’un drama en català era un afer llavors arriscat ho corroborà Roca no només amb la negativa de Camprodon i Balaguer a l’exhortació de Vidal, sinó amb uns fragments d’una carta que el mateix autor adreçà a un actor amic seu, que es prengué d’allò més seriosament la interpretació de la seva obra, en la qual li expressava que afrontava amb tranquil·litat i modèstia la reacció del públic ja que, si esdevenia un fracàs, en res afectaria al naixent teatre perquè “mon nom significa avuy mòlt poca cosa”, mentre que si assolía l’èxit, “¡quin triunfo pera nosaltres!”, és a dir, per al teatre català, ja que Vidal afegia: “Jo per la mèva part me contentaré en haver obert lo camí, y ‘m complaurá veurer que ‘l segueixen sense pòr, las personas que valen més que jo”.

“Tal faràs, tal trobaràs” era, per a Roca, “un drama de un fòns moral intatxable y de unas condiciones dramáticas elevadísimas”. L’arriscada aposta de Vidal es va veure coronada per l’èxit, i “lo verdader teatro quedaba fundat –proclamà el periodista i escriptor terrassenc-, y ‘l drama de ‘n Vidal corria per tot arreu hont la llengua catalana es parlada y per tot arreu excitaba lo mateix entussiasme”. Aquest èxit, però, no s’havia

obtingut sense superar abans Vidal i Valenciano enormes dificultats. L'autor del primer drama català, com no dubtà a qualificar-lo Roca, havia hagut de trobar els actors idonis, tasca en la qual l'ajudà el seu coneixement de l'escena catalana, cercant-los a diverses companyies, convençant a alguns, ja retirats, de tornar a l'escenari i aconseguint "presentar sobre las taulas del Principat un quadro d' actors de un mérit reconegut", elenc tan complet i adequat "com s'haja vist pocas vegadas".

Vidal, però, no s'embadalí amb l'èxit obtingut amb el drama. Aquell mateix 1866 obria una altre via amb la sarsuela "Maria", en unió amb el mestre Manent, "obra de verdader sabor de la terra, que si no ha sigut imitada, –assenyalà el periodista terrassenc– no deixa de ser per ço un ensaig atinat, sobre 'l que pot aixecarse lo veritable drama lírich". I tampoc s'aturà aquí. Amb "Tants caps tants barrets" introduí en la comèdia catalana, fins llavors restringida a personatges extrets de la pagesia o de les capes populars, les classes mitjanes, assolint també aquesta peça "gran boga y mòlt justa popularitat".

"Després d' aquest pas, los restants no eren difícils: lo problema del *Teatro Catalá* quedava resolt", declarà Roca sense vacil·lacions. Vidal havia continuat des de llavors la seva producció dramàtica, però també havia contribuït decisivament a "crear actors" mitjançant la feina esmerçada en la direcció de diversos teatres de Barcelona, de manera que "mès d' un actor li deu una part de la sèva reputació". Tenia unes qualitats innates pel teatre, en opinió de Roca. Estava dotat "de gran vivesa d' imaginació, d' un coneixement complert del efecte escénich, poseedor dels ressorts que donan vida á una obra dramática, manejant ab inimitable destresa lo diálech". Aquestes característiques li havien permès abordar tots els gèneres, des del sàinet a la comèdia de màgia, des del drama al quadre de costums. Ara bé, malgrat aquest paper decisiu en el desvetllament del teatre català, el llavors director de *La Campana de Gràcia* tampoc no va voler deixar de valorar la tasca periodística de Vidal i Valenciano, redactor de *Lo tros de paper*, *La Rambla* o *La Pubilla*, i cofundador, amb el seu amic Víctor Balaguer, de *La Montanya de Montserrat*. Contribuí notablement al desenvolupament de les societats corals de Clavé, essent un dels principals redactors d'*El Metrónomo*. I el seu compromís polític l'havia dut a col·laborar en diaris com *La Alianza de los pueblos* i publicacions com *La Campana de Gràcia*. Malgrat la creixent pèrdua de visió que el turmentava des de feia alguns anys, i que pal·liava en part mitjançant la col·laboració amb altres autors, dels

quals Roca no trigaria a ser un dels principals, a Vidal “se ‘l troba sempre que es tracta de treballar en pró del art, y en bè de la sèva patria, y particularment de Catalunya”⁷¹⁸.

No deixa de ser significatiu que en aquest article, publicat el juny de 1875, després dels Jocs Florals que havien tingut a Frederic Soler com el gran triomfador, havent-hi jugat el propi Roca un important paper des del càrrec de secretari del Consistori, atorgués el mèrit de la resolució del “problema del teatre català” a Vidal i Valenciano, ignorant la importància que havia tingut “Les joies de la Roser”, escrita, això si, arran de l’èxit del drama de Vidal. De fet, encara pocs mesos abans dels Jocs, havia efectuat una crítica de notable duresa de “La filla del marxant”, col·laboració de Soler i Josep Feliu i Codina. El control que Pitarra exercia sobre el teatre català, aquell exclusivisme que el periodista i escriptor terrassenc havia denunciat a les pàgines de *La Renaxensa*, continuava planant damunt de la valoració que feia llavors Roca de l’autor de “La dida” com a creador dramàtic, mentre que la seva oposició a la línia que Aguiló havia aconseguit imprimir als Jocs li permetia lloar el poeta de “Los companys de Sertori”.

L’homenatge a la princesa Ratazzi. La Misteriosa. L’Associació Catalanista d’Excursions Científiques. Els certàmens Clavé.

El febrer de 1877 la princesa Ratazzi visità Barcelona. Maria Letizia Bonaparte Wyse, germana de W. C. Bonaparte Wyse, el *felibre* irlandès, s’havia cassat amb l’estadista italià Ratazzi, i havia assolit una gran nomenada com a poetessa. L’estada de la princesa constituí un gran esdeveniment a la capital catalana, i “apenas llegada a esta ciudad fué visitada y obsequiada por cuantas personas notables en la república de las letras o de la política encierra Barcelona”. En vista de l’interès despertat i els obsequis rebuts fins i tot de les autoritats canovistes, la senyora Ratazzi va correspondre a tantes atencions convidant una llarga llista de personalitats d’ambients diversos a un banquet i una vetllada literària. Roca fou un dels que van rebre la invitació i es trobà compartint taula amb gent com el general Blanco, el cònsul italià i liberals com Rius i Taulet i Ròmul Mascaró, però també amb un nombrós grup de personatges afins, entre ells alguns correligionaris, com Pascual i Cases, Corominas, Sampere i Miquel, Pompeu Gener, Frederic Soler i Damas Calvet. A l’hora dels brindis, iniciats pel general Blanco i continuats amb un discurs de Rius i Taulet i una poesia recitada per Soler (“Neguit de

⁷¹⁸ “Josep Roca y Roca”, “Eduart Vidal Valenciano”, *La Bandera Catalana* 19-6-1875.

rei”), Roca i Roca es va alçar i va llegir la traducció que ell mateix havia fet del cant X del poema de la pròpia princesa Ratazzi “L’ombre de la mort”. La pròpia autora va quedar favorablement impressionada per la qualitat de la versió de l’escriptor i periodista terrassenc, fins al punt que li va demanar una còpia de la traducció. Un cop acabat l’àpat, es va iniciar una vetllada literària en la qual la poetessa va recitar dues de les seves composicions que van apassionar als assistents, mantenint “suspensos a todos los oyentes”. Després, Quintana, Calvet, Medina i Sànchez i de nou Soler i Roca llegiren diverses poesies. Roca, que fou sens dubte qui va escriure la crònica de l’esdeveniment publicada a la *Gaceta*, afirmà que “Hemos tenido el alto honor de saludarla, en cambio sólo podemos ofrecerla el testimonio de nuestra admiración y reconocimiento y con el nuestro, el de Barcelona entera”. La seva implicació va anar més enllà de la traducció que recità en presència de l’admirada escriptora. Va escriure una poesia en el seu honor i va traduir un altre poema d’ella, que foren publicats a *La Renaxensa* pocs dies després de la visita, com ho fou també més tard la traducció de “L’ombre de la mort”⁷¹⁹.

Roca va tenir també relació amb la societat literària “La Misteriosa”. Aquesta entitat es fundà a Barcelona el novembre de 1872, amb el sotstítol de “Societat conspiradora contra ‘l tedi’”, essent la seva finalitat “la pràctica y ‘l foment del humor en lo més bon sentit de la parula”, segons les “Notes biogràfiques” de F. Ubach i Vinyeta. “La Misteriosa” celebrà diverses vetllades literàries i certàmens literaris. Alguns dels socis de La Jove Catalunya formaren part de la societat des del començament, com el mateix Ubach. Probablement en foren també membres Isidre Raventós, Joan Montserrat i Archs, Francesc Matheu i Pere Nanot Renart. Els dos primers actuaren com a vocals del jurat del certamen celebrat el 1874, en el qual foren guardonats Matheu i el mateix Raventós, juntament amb Ubach, F. Pirozzini i Jacint Verdaguer, llegint Nanot algunes de les composicions premiades. Montserrat i Archs presidí el jurat del certamen de 1876, amb Ubach com a secretari. Aquell any obtingueren premis Tarongí, Victòria Penya, Careta i Vidal, Torres i Reyató, Matheu, Raventós, F. Pirozzini (els tres darrers repetint guardó) i C. Pirozzini. La dissolució de la Jove Catalunya propicià que una part dels seus socis ingressessin a “La Misteriosa”, unint-se doncs a aquells altres que en formaven part ja abans. El caràcter catòlic i conservador de la societat pot ser

⁷¹⁹ *Gaceta de Barcelona* 9-2-1877, ed. matí; “Adeu siau (Á la distingida escriptora senyora de Ratazzi)”, i la traducció de “Zobeida”, a *La Renaxensa* 28-2-1877; “L’ombre de la mort”, a *ibid.*, 30-4-1877.

exemplificat en la presència de preveres en els jurats dels certàmens de 1874, 1876 i 1877 (entre ells F. Sellarès, amic de Roca). Carles Pirozzini fou el secretari general de “La Misteriosa” el 1876 i en el seu discurs de gràcies pronunciat a la vetllada de lliurament de premis d’aquell any va descriure els trets característics de l’entitat: “La nostra Societat, Senyors, es com un mosàich social ahont hi veurèu, sens desentonarse, colors tan diferents y caràcters tan oposats, que ben clar indican l’ esperit que ‘ns anima y que no es altre que l’ amor y l’ desig de la grandesa que esperem per nostra estimada Catalunya. En la nostra Societat, donchs, veurèu afanyarnos tots en la agradosa tasca de contribuir al conreu de nostra llengua; mas passats los jorns de feyna y quant ho fiem tot al pacífich tráfech de la inteligencia y del saber, trobarèu en lloch del Soci de LA MISTERIOSA al industrial actiu, al comerciant intelligent, al artista aprofitat que atareyat en ses ocupacions, espera ab verdadera fruició y delitosa ánsia la festa major de aquesta Societat, dedicada tota ella á la honra y engrandiment de la patria catalana”⁷²⁰.

El dia de Sant Jordi de 1877 la societat “La Misteriosa” celebrà el lliurament de premis del certamen que tenia intenció de celebrar cada any. Picó i Campanar, president llavors del jurat, obrí la sessió amb el seu discurs. Després, Matheu i Fornells va llegir la memòria del jurat. Roca i Roca fou guardonat amb la colecció de les “Obres de antaño” per la seva poesia “Sota l’ombreta”. Entre els altres premis, esmentem que Careta i Vidal fou premiat amb la copa de plata per “Amor immens”, essent atorgat l’accessit a Obrador i Benàssar per “La nova amor”, mentre Jacint Verdaguer obtingué el liri de plata per “L’herba de l’ amor”, amb l’accessit per “La mort del just” de J. Franquesa i Gomis. L’accessit a l’anell d’or a la millor comèdia en un acte fou atorgat al malaguanyat Felip Pirozzini, essent també premiats Emili Vilanova i Victòria Penya⁷²¹.

La relació de Roca amb La Misteriosa no es va limitar als certàmens literaris. El 5 de juny d’aquell mateix 1877 es va reunir a la sala de juntes de La Misteriosa una comissió creada per contribuir a la publicació de “L’Atlàntida” de Verdaguer. Roca fou un dels membres d’aquesta comissió, presidida per Víctor Balaguer, de la qual formaven part a

⁷²⁰ Pirozzini continuava dient: “Aquell dia es quan es coneix qui sont los Socis de LA MISTERIOSA y ‘s veu aquesta Societat, qual nom á molts fa riurer y per alguns poch es menysprehuat, com dintre sa limitada esfera y tenint per únich guió l’ amor á la terra, fa lo que moltes altres, que s’ empolaynan ab vistosos noms y falagueras promeses que no compleixen may á pesar del eixam de sabis y pensadors que les componen y que moltes vegades quasi obligarian á fer creure que l’ obstacle mes insuperable y mes gran per arriuar al lluhiment y profit de les lletres y les ciencies es lo esser masa sabis y massa pensadors”. En el volum que recollia les obres premiades el 1876 conservat a la Biblioteca de Catalunya hi ha una dedicatòria de C. Pirozzini a Marià Aguiló, “homenatge de respecte y simpatía”.

⁷²¹ *Gaceta de Barcelona* 24-4-1877, ed. tarda. La poesia de Roca fou publicada en el llibre “Certamen literari de La Misteriosa. Composicions premiades en lo del any 1877”. El jurat el formaren R. Picó i Campanar, Ferran Sellarès, Joan Sardà, Francesc Mandri i F. Matheu, que actuà de secretari.

més del periodista i escriptor terrassenc, Joan Montserrat i Archs, Ubach i Vinyeta, J. Riera i Bertran, Joan Sardà, Joaquim Mª Bartrina, Isidre Raventós, Francesc Matheu (tots ells anteriors socis de La Jove Catalunya), Àlvar Verdaguer, Manuel Fuxà, Francesc Mandri, Francesc Domingo, Francesc Masferrer, Josep Vilaseca i Carles Pirozzini, secretari de La Misteriosa i també de la comissió. Es va llegir un dictamen en el qual s'especificaven els treballs preliminars efectuats, juntament amb el pressupost detallat de la part editorial i artística. Els assistents van expressar el desitg que es poguessin superar les dificultats que es presentaven per tal que l'obra fos realitzada per artistes catalans, alhora que esperaven que la Diputació provincial acceptés la proposició de celebrar un certamen per premiar la millor traducció al castellà del poema de Verdaguer⁷²².

Roca participà també en vetllades organitzades per l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, entitat creada el 1876 per exsocs de La Jove Catalunya. El 2 de maig aquesta societat celebrà una vetllada en obsequi dels poetes guardonats en els Jocs Florals, “costumbre que ha heredado de la *Jove Catalunya*”, assenyala la *Gaceta de Barcelona*. Oberta la sessió per F. M. Pau, que pronuncià un breu discurs, es llegiren després diverses composicions. Roca i Roca va recitar dues de les seves poesies més vigoroses, “Sota l'ombreta” i “Lo Cant el treball”, així com també “Lo darrer plant de ‘n Claris”, de Guimerà, el gran triomfador dels Jocs de 1877, a qui els socis de l'Associació Catalanista obsequiaren amb una corona de llorer. D'entre les altres lectures cal destacar la que efectuà Adolf Blanch de diversos fragments de “L'Atlàntida” de Verdaguer, que aconseguí d'impressionar vivament als oients: “conmovido el público por el vigor de aquel raudal de poesía robusta y viril, aplaudió con frenesí al modesto poeta”⁷²³. A la vetllada celebrada el maig de 1878, Roca llegí un fragment del poema “Mallorca cristiana”, de Damas Calvet, i també “Primavera”, poesia amorosa de F. Matheu i Fornells⁷²⁴.

Un altre dels esdeveniments en què participà Roca aquells primers anys de la Restauració fou el Certamen Clavé. El 1877 es va celebrar el primer concurs literari i musical en homenatge al malaguanyat músic i fervent republicà mort el 1874. El 2

⁷²² *Gaceta de Barcelona* 6-6-1877, ed. tarda.

⁷²³ *Gaceta de Barcelona* 3-5-1877, ed. tarda.

⁷²⁴ *El Comercio de Barcelona* 7-5-1878, ed. tarda.

d'abril, en un acte celebrat al teatre Tívoli, es va fer públic el veredict dels jurats musical i literari, actuant en aquest darrer com a secretari Apel·les Mestres, l'íntim amic de Roca. El llavors director de *La Campana de Gràcia* i de la *Gaceta de Barcelona* guanyà el premi ofert a la millor poesia per una cantata amb acompanyament d'orquestra amb la seva composició "Catalunya", per a la qual compongué la música Claudi Martínez i Imbert, guardonat també pel jurat musical amb el ram de llozer i roure. L'obra de Roca, que duia per lema "Temps nous, glorias novas", fou considerada pel jurat mereixedora del premi "per sa valentía de concepte, sa riquesa d'imatges, sas bellas qualitats de versificació y sobre tot per sa estructura y estensió adecuadas al objecte porque ha sigut escrita". El 31 de maig s'estrenà la cantata de Roca i Martínez en els jardins del Tívoli amb cor i orquestra, constituint un notable èxit, ja que "obtuvo los honores de la repetición, debiendo sus autores presentarse a recibir los aplausos unánimes del público", i fou interpretada en diverses ocasions els mesos de juny i juliol⁷²⁵. L'any següent Roca fou el secretari del jurat literari del segon Certamen Clavé, al costat d'Eduard Vidal i Valenciano, Damas Calvet, Francesc Maspons i Labrús i Apel·les Mestres. En el discurs que pronuncià, elogià la figura de Clavé, "home eminent que havia consagrat tota la seva vida á la ilustració del poble y á la causa de la civilització", i qualificà llur obra com "l'obra d' un sigle". Explicà les raons que justificaven al seu entendre aquesta definició de la tasca realitzada per Clavé tot inserint amb notable habilitat dintre de l'argumentació diversos títols de composicions del fundador de la societat coral Euterpe:

"Obra de un sigle es la que 's dirigeix á la emancipació moral de las clases treballadoras; la que desdenya tots los instruments de malefici, y armada no més que de una lira, fereix l' espay ab sos acorts y desperta al qui cansat del treball, busca tal volta la distracció en lo vici, fá reviurer la emulació, posa un cant en sos llabis, un cant tendre y suau com las brisas del *bon matí*, consolador com lo *somni de una verge*, alentador com los ronchs del taller de la *Maquinista*, refrigerant com las saladas brisas que respiran *los pescadors*, ardent y patriotich com lo tró de la guerra que ressona y vibra en las esparsas dels *Nets dels Almogavers!*".

Clavé havia fet realitat l'antiga faula grega d'Orfeu, que domesticava les feres amb les notes de la seva lira, prosseguí Roca, "y las fieras, vosaltres ho sabeu, honrats treballadors, las fieras domesticadas per en Clavé son la ignorancia, la desmoralizació y 'l vici, convertits en forsas útils, convertits en l' amor al treball, l' amor á la familia, y l'

⁷²⁵ *Gaceta de Barcelona* 3-4-1877, ed. matí; *El Eco del Euterpe* 10-5-1877; *Crónica de Cataluña* 2-6-1877, ed. tarda, i *Gaceta de Barcelona* 18-6-1877, on s'esmenta, al informar sobre una de les interpretacions de la cantata, que "gustó si cabe más que el pimer día, mereciendo, como cuando se estrenó, los honores de la repetición".

amor á la llibertat”. Referint-se a la decisió del jurat, indicà que, en atorgar el premi, els seus membres havien tingut en compte la qualitat literària de les composicions, el pensament general que contenien i la perfecció del ritme, “tan necessaria en una obra destinada á ser posada en música”. Roca va cloure el seu parlament tornant a evocar el “geni que recussitá la música catalana y l’ infiltrá en lo cor del poble”, congratulant-se en tons lírics de poder constatar la vitalitat i l’actualitat de l’obra claveriana:

“(…) viu la sèva obra, ‘s cumpleix son testament, ressonan y ressonarán, mentres concert se dongan sas inspiradas melodías y té y tindrà, mentres hi haja amor á la civilisació, als sentiments humanitaris, á la redenció de las clases proletarias y á la pátria catalana, un temple en cada cor, un aplauso en totas las mans, y un tesoro de veneració y de respecte en totas las conciencias”.

Potser arran de la seva participació en els Certàmens Clavé, Roca es convertí en soci honorari de la Societat Coral Euterpense. A la tardor d’aquell 1878 participà en un dinar de l’entitat, pronunciant un dels brindis, com també ho va fer un altre soci honorari i bon amic del terrassenc, E. Vidal i Valenciano⁷²⁶.

La col·laboració amb Eduard Vidal i Valenciano

El 1878 feia ja uns quants anys que Roca i Vidal havien iniciat una col·laboració que els conduí a estrenar, com a coautors, diverses obres teatrals, bàsicament sarsueles i peces còmiques. La relació entre els dos homes es remuntava a finals de 1868 o començaments de 1869, quan l’autor de “Tal faràs, tal trobaràs” quedà favorablement impressionat per la poètica oratòria del jove Roca amb motiu de les eleccions per a les Corts Constituents. Aquella primera trobada cristal·litzà després en duradora amistat i, per part de Roca, en admiració pel talent literari de Vidal i en reconeixement per la importància de la seva obra. Ja hem vist com proclamà obertament el seu important paper en la creació del modern teatre català en l’article que va escriure a *La Bandera Catalana* el 1875. L’any anterior havia començat la col·laboració artística entre Vidal i Roca, relació fructífera que produí quatre sarsueles (“La criada”, “Per retrocés”, “Micos” i “Joc de nois”) i l’arranjament del drama “El cuchillo de plata”. El mateix Vidal i Valenciano ens forní les raons que el van conduir a associar-se amb el periodista

⁷²⁶ Comunicat del jurat i identitat dels guardonats a *El Comercio de Barcelona* 4-4-1878, ed. matí, i 7-4-1878; discurs de Roca a *El Eco del Euterpe* 24-6-1878; dinar de la Societat Coral i brindis de Roca a *Gaceta de Cataluña* 1-10-1878, ed. matí. Emili Coca i Collado, col·laborador de Roca a la *Gaceta*, fou el guanyador del premi, mentre Riera i Bertran i Ubach i Vinyeta obtingueren sengles accèssits.

i escriptor terrassenc. “La historia de nostra col·laboració –va escriure– es per mi una de las més tristas de ma vida. Me havia sobrevingut un nou atac a la vista, després de haver perdut ja un ull./ Tenía pensadas alguna de las sarsuelas, ab que ‘s pot dir que alimentava ‘l *Teatro del Tívoli*, y fins escrits alguns fragments. Lo metje me prohibía absolutament que escrigués y llegís; la tristesa havia fet presa en mí; perque vosaltres no podeu figurarvos lo qu’ es no poder veure la llum del dia. En esta situació y tenint compromís d’ entregar al menos una obreta, vaig recordarme de la flexibilitat del meu amic y ‘m diguí: –«Ell l’ acabarà.»>> Quan li vaig proposar ma idea, ¡quins consols vaig sentir de sos llabris! ¡Quinas ofertes més fraternals! –«Acabar lo que tú has començat, va dirme, no. Dicta: jo escriurè.»>> –«No se dictar»>>. –«No hi fa res; próbalo...»>> –Al poch temps Dèu volgué conservar-me una mica de vista; pero en mitj de ma obscuritat havia trobat un bon amic./ Molts s’ han preguntat distintes vegades, perque jo havia col·laborat tant, y perque estimava tant a Roca y Roca. Ja tenen explicat lo misteri. Y are qu’ ell y vostés me perdonin la revelació de aquesta escena íntima”⁷²⁷. Roca, que havia escrit ja obres de teatre i amb una important trajectòria com a crític teatral, va reconèixer des del primer moment, amb gran modèstia, com ens fa veure el testimoni de Vidal, la superioritat del dramaturg, però els dos homes van treballar conjuntament, en un fluid intercanvi d’idees.

Els resultats d’aquesta col·laboració van deixar satisfets tant els autors com la crítica i el públic. “La criada” fou el resultat de la primera col·laboració entre Vidal i Roca. Estrenada “con muy lisongero éxito” el 10 de setembre de 1874 en el teatre dels jardins de Tívoli, era una sarsuela en dos actes i en vers i amb música de Josep Navarro, un “jugete cómico-lírico”, com fou qualificada per la premsa del moment. Segons la ressenya que en va fer *La Independencia*, “El argumento es sencillo y la trama no carece de novedad; las escenas de vivo interés se repiten en toda la obra y alternan con situaciones cómicas bien traídas y de buen efecto. Los chistes abundan y son de buen género, manteniendo en constante hilaridad al numeroso público que llenaba aquel local. Los tipos, aunque algunos de ellos no están más que apuntados, no carecen de novedad”. La música, encara que s’adaptava bé a les situacions descrites a l’obra, presentava en algunes peces similituds amb el gènere dramàtic italià, “y aun los oyentes más nímios tal vez encontrarían en estas si no reminiscencias, semejanzas con otras piezas conocidas”. El públic, tanmateix, aplaudí moltes de les escenes i de les peces musicals i fins i tot en va fer repetir algunes. Roca i Vidal, presents tots dos al Tívoli el

⁷²⁷ Eduard Vidal Valenciano, “Joseph Roca y Roca”, *La Campana de Gràcia* 21-3-1886.

dia de l'estrena, “fueron llamados con insistencia al palco escénico, teniéndose que presentar a las vivas instancias del público en el segundo acto”⁷²⁸.

El 10 de juliol de 1875 s'estrenà al Tívoli “Micos”, una sarsuela còmica en un acte (un “disparate cómico” o una “extravagancia cómica”, segons els diaris de l'època). Joan Rius va compondre la música en aquesta ocasió. La *Gaceta Universal* va palesar la bona acollida obtinguda: “Esta pieza logra su objetivo, hace reir y no carece de gracia; la música es agradable, y la ejecución muy buena (...). La concurrencia inmensa”. Poques setmanes després, el 2 d'agost, s'estrenà “Joc de nois”, sarsuela en dos actes, amb música novament de Navarro. La crítica especialitzada va rebre favorablement la nova peça dels dos autors: “está inspirada en una obra bufa francesa, con la particularidad, de que si ésta no se puede oír sin que con frecuencia ofendan frases de color subido, aquella tiene un enredo ingenioso, posee chistes de buena ley, por cuyo motivo no podemos menos de aplaudir a sus autores los Sres. Roca y Vidal Valenciano”⁷²⁹.

Possiblement la dedicació de Roca a l'activitat política i a la direcció de la *Gaceta de Barcelona* a partir del gener de 1876 foren la causa del parèntesi que registrà la seva col·laboració amb Vidal entre 1875 i 1879. El 25 d'agost d'aquest darrer any els dos escriptors estrenaren al Teatre Espanyol “Per retrocés”, sarsuela en un acte amb música de Josep Ribera. La nova peça també fou ben acollida tant per la premsa com pel públic. El *Diario de Barcelona*, que la va qualificar de “juguete bastante cómico”, va resumir així l'argument: “En la pieza se retrata con naturalidad y gracia cómica la repugnancia de una viudita en contraer segundas nupcias y lo reacia que está con un joven que la ama”. La *Crónica de Cataluña* va coincidir amb l'apreciació del *Brusi*, qualificant l'obra de “juguete cómico escrito con mucha gracia”. Un públic entusiasmats cridà als autors de la lletra i de la música a escena fins dues vegades, així com també als intèrprets, que foren molt aplaudits⁷³⁰. Un mes després, el 28 de setembre, tenia lloc al mateix Teatre Espanyol l'estrena del drama en cinc actes i un pròleg “El cuchillo de plata”. Es tractava d'un arranjament o adaptació d'una obra francesa, i un cop més els dos escriptors obtingueren un notable èxit de públic. El *Diari Català* assenyalà que el drama “te un argument interessantissim y está desarrollat amb notable habilitat”, malgrat haver-hi “alguns defectes grans d' inverossimilitut”, indicant també que el

⁷²⁸ Ressenyes de l'obra publicades a *La Independencia* 11-9-1874, ed. tarda, i *Diario de Barcelona* 12-9-1874, ed. tarda.

⁷²⁹ *Gaceta Universal* 15-7-1875; *El Entreacto* (suplement de la *Gaceta Universal*), agost 1875.

darrer acte “es solemne y produeix molt bon efecte”. Els espectadors demanaren que els autors sortissin a escena, però aquella nit ni Roca ni Vidal assistiren a la funció⁷³¹.

El paper de Roca i Roca en els Jocs Florals com a adjunt i mantenidor. Primeres intervencions i participació en el Consistori de 1869

Entre 1868 i 1876, Josep Roca i Roca es va implicar intensament en els Jocs Florals, presentant-hi nombroses poesies, essent premiat en dues ocasions, participant com a adjunt en les reunions que es celebraren, amb un notable protagonisme en determinats moments, i formant part del Consistori en tres ocasions, a més de ser un dels assidus en la lectura d'obres premiades el dia de la festa anyal. El seu primer contacte amb els Jocs, però, es produí una mica abans. Possiblement assistí per primera vegada a la festa dels Jocs el 1866, menys d'un any després d'instal·lar-se a Barcelona. Ens ha deixat un reflex de la impressió que li causà al *Calendari Catalá*. Després d'escoltar les cançons interpretades al principi de l'acte, va descriure així les emocions que li va fer sentir el lliurament dels guardons: “Nosaltres de pler mig reyam al óurer tals melodias, y picavam de mans al escoltar los noms dels afortunats trovadors que s' enduyan las joyas del damunt de la taula! A vosaltres tots los qui no havéu pogut anar á la festa en la que ab tant plaher nosaltres nos hi trobarem, vos aném á dir los noms dels llorejats, perquè ‘ls saludeu ab tant d' entussiasme com ho férem naltres lo dia 6 de maig, pus ben be s' ho mereixen”⁷³².

No hem pogut esbrinar en quin moment entrà Josep Roca i Roca a formar part del Cos d'Adjunts. La primera acta en què hem trobat el seu nom entre els assistents és la de la reunió del 16 de gener de 1868⁷³³. En aquesta reunió, per cert, el Consistori, presidit per Gaietà Vidal i Valenciano per malaltia d'Aguiló, exposà el projecte de reforma dels estatuts dels Jocs redactat per l'escriptor mallorquí, essent aprovades les modificacions proposades⁷³⁴.

⁷³⁰ *Gaceta de Cataluña* 27-8-1879, transcrivint les cròniques del *Diario* i de la *Crónica*. Roca no va voler que el periòdic que dirigia fes cap comentari sobre l'obra, preferint reflectir la favorable recepció dels seus adversaris periodístics.

⁷³¹ *Diari Catalá* 30-9-1879; *La Esquella de la Torratxa* 4-10-1879.

⁷³² “Joseph Roca y Roca”, “Bons recorts”, *Calendari Catalá del any 1867*.

⁷³³ Sembla que Roca figurava ja el 1866 com a membre del Cos d'Adjunts (“adjunt numerari”), segons que ens informa Ramon Panyella a “Notes de progrés i modernitat sobre la literatura catalana de la segona meitat del segle XIX en el periodisme literari de Josep Roca i Roca”, dins “Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX”, Punctum, Lleida, 2010, pàg. 48, nota 13.

⁷³⁴ “Annals dels Jochs Florals 1859-1872”, folis 54-56.

Roca, rondant els vint anys, era un dels joves lletraferits dels Països Catalans que s'apressaven a recollir el llegat de la primera generació de la Renaixença. La poesia constituïa per ell una veritable dèria i, com palesava el seu pròleg al recull poètic d'Ubach i Vinyeta publicat el 1867 ("Celistias. Aubades y serenas"), havia obtingut un cert nom en el panorama literari de la Barcelona d'aquells anys, i això, a més, en poc temps, ja que s'havia establert a Barcelona tot just a la tardor de 1865. Aquell 1868 va veure recompensats els seus esforços poètics al ser guardonat amb el primer accèssit a l'Anglaterra pel seu poema "Lo rey del vent" (el premi fou atorgat al seu amic Ubach per "Lo darrer Pallars", una obra que entusiasmà al jove terrassenc) i també amb el tercer premi d'una ploma d'argent en el certamen celebrat a Reus en honor de la patrona de la ciutat, la Verge de la Misericòrdia. (Pere d'A. Penya i F. P. Briz obtingueren el primer i el segon premi, respectivament). El Consistori de 1868 concedí el premi a la poesia de Roca "per sa facil versificació, efecte gráfich del final de cada un del romansos y valenta pintura del cardenal que intervé en la escena". La festa del certamen de Reus fou celebrada el dia 1 de juliol. Roca, juntament amb Briz i altres dels poetes guardonats, es desplaçà a la capital del Baix Camp i llegí ell mateix la seva poesia premiada "ab valentia y enérgica espresió". També fou un dels que pronunciaren discursos en el banquet amb què després foren obsequiats els escriptors convidats⁷³⁵.

El 31 de desembre de 1868 es va celebrar una reunió del Cos d'Adjunts a la qual va assistir Roca. En aquesta sessió s'elegiren els mantenidors per al 1869 i també tres suplents. El jove poeta terrassenc resultà escullit mantenidor suplent, havent obtingut 14 vots, tot just per darrera de Francesc Bartrina (19). A la reunió celebrada el 15 de gener de 1869, Bartrina, avisat per substituir Conrat Roure, que havia presentat la renúncia al càrrec de mantenidor, s'excusà també per no poder acceptar-lo. El Consistori va resoldre acceptar les raons de Bartrina i cridar en Roca per tal que ocupés el seu lloc. Roca s'integrà llavors al Consistori, al costat d'Adolf Blanch (que en fou el president), Eusebi Anglora, Josep Maria Arnau, Francesc Miquel i Badia, Pere de Rosselló (que actuà de secretari) i Jacint Verdaguer, i va assistir ja a la següent reunió del 23 de gener. Participà en totes les reunions (quinze) que celebrà el Consistori tret de la del 31 de març (en què es decidí la celebració de la festa al saló de la Llotja de Mar) i la del 14 de desembre, ja al final de l'exercici. A la sessió del 25 d'abril es discutiren els premis, però, malauradament, l'acta no dóna detalls sobre les discussions, indicant només que

⁷³⁵ "Annals... 1859-1872", foli 61; A. Careta i Vidal, "Bons recorts", *Calendari Català del any 1869*, pàgs. 10-11, *Lo Gay Saber 15-7-1868*, pàgs. 79-80.

“Deu advertirse que tots los acorts foren presos per unanimitat, exceptuant los referents al premi de una palma d’argent, que ho foren com queda expressat en son degut lloch”⁷³⁶. La Palma d’Argent era oferta per l’Ateneu Balear; per majoria de vots s’adjudicà a “Mallorca”, de Tomàs Forteza, i “los dos vots que faltaren á esta composició pe’l premi los obtingué La conversió d’En Lull [d’Ubach i Vinyeta]”, a la qual s’atorgà el primer accèssit. A la festa dels Jocs, Roca i Roca va llegir la poesia “Amor”, de Briz (Flor Natural) i també “Mallorca”⁷³⁷.

Aquell 1869, l’ajuntament de Barcelona, que encapçalava F. Sunyer i Capdevila, va decidir suprimir, al·legant el destret en què es trobaven les seves finances, la quantitat amb què ajudava des de feia anys al Consistori per a la celebració de la festa dels jocs. Fou arran d’aquesta decisió que el Consistori acordà que els actes tinguessin lloc a la Llotja. Roca es va fer ressò de la retirada de la subvenció municipal des de les pàgines de *Lo Gay Saber*, manifestant que aquest fet no l’havia sorprès, i que, si per ell hagués estat, ja faria anys que hauria rebutjat l’ajut econòmic municipal, alhora que precisava en 1.500 rals llur quantia, sortint al pas de diversos rumors:

“L’Ajuntament popular de Barcelona ha retirat la protecció moral y material ab que fins ara havia en totas ocasions y baix tota classe de govern afavorit al *Consistori dels Jochs Florals*. A alguns los ha sorprés, á altres ha fet mala espina aquesta determenació de l’Ajuntament; á nosaltres ni ‘ns ha mortificat ni ‘ns ha sorprés, porque creyém que els Jochs florals son prou grans per no necessitar qui ‘ls ajudi á caminar.

L’Ajuntament d’avuy pot pasarsen’ de protegir als nostres certamens y nosaltres també podém pasarnos de la seva protecció que no la necessitém per res. Si nostre vot hagués valgut, ja faria anys que l’Ajuntament y ‘ls *Jochs florals* no ‘s coneixerian sino de vista. Ab tot, es precís fer una esmena á la veu que corra de que la pensió que se ‘ls donava era la de 3,000 rs: la quantitat ab que cada any se ‘ls ha ajudat no ha sigut altra que la de 1,500 rs.”⁷³⁸

Roca assistí també a la reunió del Cos d’Adjunts celebrada el 20 de desembre de 1869 i va seguir enviant poesies als Jocs. I novament obtingué un guardó en el certamen de 1870, en aquesta ocasió el segon accèssit al Premi Extraordinari de la Fraternitat literària dels pobles. Aquest premi es va decidir en la reunió que celebraren els mantenidors el 28 d’abril. El premi, que guanyà A. Pagès de Puig, s’adjudicà per cinc

⁷³⁶ “Annals... 1859-1872”, folis 70-71.

⁷³⁷ “Annals... 1859-1872”, folis 72-73.

⁷³⁸ “Novas”, *Lo Gay Saber* 1-2-1869.

vots contra dos, però malauradament, les actes no diuen res dels vots dels accessits. (A la festa dels Jocs de 1870, celebrada el dia 1 de maig, Roca va llegir la poesia d'Ubach guanyadora de la rosa d'or de València)

El jove periodista i escriptor terrassenc es va mostrar molt participatiu en els reunions del Cos d'Adjunts en aquells anys. En la reunió del 31 de desembre de 1870 va fer dues proposicions adreçades a agilitzar la publicació del volum que aplegava cada any les obres premiades als Jocs. En la primera, sol·licità que l'endemà de la festa es lliuessin els originals a un impressor que s'hagués compromès a imprimir-los en un mes i mig. En l'altre demanava que, per tal de poder-se fer així, s'emplacés als autors premiats un dia determinat per tal que ells o aquelles persones a qui designessin poguessin corregir les proves d'impremta i, si no ho enllestien en el termini establert, que s'encarregués de la tasca el secretari del Consistori, de conformitat amb els treballs originals. Les dues propostes foren aprovades per unanimitat⁷³⁹. Tanmateix, pocs dies després, quan es reuní el Consistori de 1871, presidit per Estanislau Reynals i Rabassa, el primer punt que tractaren els mantenidors, a proposta de Palau i d'Huguet, fou si la proposta de Roca havia de ser inclosa en el cartell dels jocs d'aquell any, i, després d'una discussió, “acabá per esser resolta unaniment en negativa”⁷⁴⁰. Com ja començava a ser costum, a la festa dels Jocs Roca i Roca va llegir una de les poesies premiades, “La cançó de mestre Jan”, de Briz, guanyadora de la Flor natural.

El 30 de desembre de 1871 es va celebrar reunió general del Cos d'Adjunts en la qual hom va examinar la proposta que feia el Consistori referent a no admetre premis que tractessin de celebrar o cantar homes il·lustres o fets històrics que no fes al menys 50 anys d'haver passat els fets o d'haver mort els personatges. Aquesta problemàtica venia del premi que havia ofert l'ajuntament de Barcelona el març d'aquell any per treballs que glosessin la figura i la trajectòria de Prim, i que el Consistori havia defugit alegant el moment inadequat en què havia arribat aquesta proposta. Roca demanà la paraula sol·licitant que se li permetés modificar la proposició “restringintla únicament á homes y á fets polítichs”. En igual sentit es pronuncià l'adjunt Danés. Manuel Angelon preguntà llavors al president si els premis extraordinaris estaven inclosos en l'exclusió que proposava el Consistori i, en vista de la resposta afirmativa, expressà la seva protesta. Reynals va explicar que era necessari distingir i fixar bé l'objecte de la poesia cercant sempre “lo pur, gran y bell y noble”, i no confondre-ho amb “lo que pot ser

⁷³⁹ “Annals... 1859-1872”, foli 81.

⁷⁴⁰ “Annals... 1859-1872”, foli 83.

objecte del periodich que tria sempre lo mes fresch y palpitant”. Roca va decidir modificar la seva proposició i la presentà per escrit amb el text següent: “Lo Consistori no podrá admetre premis sian oferts per qui ‘s vulla si tractan de cantar ó celebrar persones ó fets polítichs que no faça al menys cinquanta anys de haver passat aquests ó d’haver mort aquells”. Respecte del text presentat pel Consistori, la modificació introduïda per Roca consistia en substituir “homes il·lustres i fets històrics” per “persones o fets polítics”. Reynals va manifestar que no podia acceptar aquesta proposició perquè, per un costat, Roca concretava massa, però per l’altre deixava una difícil interpretació per a la paraula “polítichs”. Roca sol·licità de nou permís per formular un aclariment que afegia al text que havia presentat, llegint llavors el secretari l’addició del jove terrassenc. En ella s’especificava que hom havia d’entendre per polítics “aquells que prengan part ó tingan relació ab la política palpitant”. La precisió no va satisfer al Consistori. Angelon va proposar que la proposta afectés només als premis extraordinaris, i Roca va demanar que es llegís la seva proposició modificada i precisada abans de votar. Serrahima digué que el text del Consistori ja deixava clar que l’exclusió es referia als premis extraordinaris i no als ordinaris, cosa que va reconèixer la presidència després d’haver escoltat els arguments d’Angelon. Gebhart demanà tot seguit a Roca que s’accontentés amb la declaració de Reynals de limitar la qüestió als premis extraordinaris, però ell va argumentar que el termini de cinquanta anys li feia témer que “ingenis ó genis que podrian cantar dignament lo contemporani ja serán morts perdentse aixís potser una obra mestre”. Gebhart insistí en que retirés la proposició, sense resultat, ja que Roca “torna á la seva, queixantse de que los Jochs Florals están y estaran sempre limitats en lo seu camp á causa de sas divisions per ell defectuosas y encara avuy seguida de lo que’s plany, de que no sigan infinitas”. Després d’una darrera intervenció de Serrahima insistint en què la institució dels jocs havia de tenir facultats restrictivas absolutas respecte dels premis extraordinaris, ja que en els ordinaris (la Flor natural) hi havia llibertat per encabir-hi qualsevol tema, es passà a votar les dues proposicions. Roca va veure desestimat el seu text per 37 vots en contra per 19 a favor, mentre que la proposició del Consistori fou aprovada per 45 vots a favor i 11 en contra.

Encara s’encetà una discussió més referent a aquesta qüestió quan Ubach i Vinyeta preguntà si la proposta aprovada implicava la retirada del premi ofert per la Jove Catalunya a composicions que cantessin l’esperit novell “puix li sembla que venia compres entre los fets històrichs que no fa cinquanta anys d’haver passat”. Després de

les intervencions de Celestí Barallat i de F. Miquel i Badia, aclarint que el premi havia estat admès pel Consistori en sessió celebrada el 7 de març, prèvia, per tant, a l'aprovació de la proposició, es va acordar que el premi no es veia afectat per les limitacions imposades.

Després d'aquest debat bastant llarg es passà a l'elecció dels mantenidors de 1872. En nom del Consistori sortint, Reynals va llegir alguns noms, que constituïren una mena de candidatura, però no fou l'únic: fou seguit per el mateix Roca i Roca, que va proposar una altre llista, i també per Pere Aldavert. Malauradament, l'acta de la reunió no ens informa sobre els noms que proposaren uns i altres, cosa que ens deixa a les fosques sobre la candidatura defensada per Roca. El metge i catedràtic de Medicina Josep de Letamendi va presidir el Consistori, del qual formaren part, a més, Ferran Sellarès, Vicenç Wenceslao Querol, Manuel Angelon, Joan Montserrat, Fèlix Falguera i Josep Coroleu⁷⁴¹.

En la festa dels Jocs Florals de 1872, Roca, com els anys anteriors, va llegir algunes de les obres premiades, en aquesta ocasió la poesia "Alvarez", de Martí i Folguera, i també el "Romanç del tercer siti de Lleyda...", d'Ubach, "emportantse grans aplaudiments"⁷⁴².

El 30 de desembre de 1872 tingué lloc junta general del Cos d'Adjunts. L'acta de la reunió, malauradament, no especifica el nom dels assistents. S'hi elegí el Consistori de 1873 amb 38 vots. A partir d'aquí, el llibre d'actes presenta un gran buit de manera que no hi ha cap informació referent a les activitats del Consistori i del Cos d'Adjunts per al 1873. Després de l'acta esmentada vénen una sèrie de set folis on s'hi llegeix "Plana trobada en blanc é inutilisada per acort del Consistori de 1875" (amb les signatures de Briz i el propi Roca i Roca, president i secretari, respectivament, aquell any). La següent plana correspon ja al 1874, en concret a l'acta de la sessió del 2 de gener, redactada per Joan Sardà, secretari del Consistori de 1874. Manquen, doncs, totes les actes que hauria d'haver elaborat Jaume Collell, com a secretari del jurat dels Jocs de 1873. Veurem una mica més endavant la important participació de Roca en l'enrenou que es desenvolupà al voltant de les irregularitats en què va incórrer el Consistori de 1873.

La inexistència de les actes no ens permet saber quina fou l'actuació de Roca en les reunions del Cos d'Adjunts celebrades el 1873. Ignorem igualment si assistí a la reunió del 22 de desembre d'aquell any, en la qual es tractà de la reforma dels Estatuts dels

⁷⁴¹ "Annals... 1859-1872", folis 97-100.

⁷⁴² "Annals dels Jochs Florals 1872-1881", foli 4.

Jocs Florals. Marià Aguiló va promoure una reforma del reglament, que, en opinió de Margalida Tomàs, es podria considerar "la seva <<jugada>> forta dins la lluita per la direcció de la institució dels jocs". Les propostes d'Aguiló provocaren vius debats i hagué d'enfrontar-se amb una forta oposició, i no només de la fracció que ja feia temps que tenia en contra, en bona part degut a la manera poc clara i oportunista en què es desenvolupà tot el procés. Com a resultat, hom modificà el nom dels Jocs, que passaren a ser els Jocs Florals de la Llengua Catalana, alterà la forma d'elegir els mantenidors, concedint atribucions en aquest sentit als membres del consistori sortint, i creà noves categories d'adjunts. El nou reglament modificà també els premis, de manera que s'establí l'atorgament de tres premis corresponents a cada un dels lemes de Pàtria, Fe i Amor. És interessant indicar fou acceptada ara la proposta que havia fet Roca el 1870, segons la qual la prohibició de referir-se a personatges i temes concrets de la història contemporània en els premis extraordinaris quedés restringida a persones o fets polítics⁷⁴³.

El paper de Roca en la demolició dels estatuts dels Jocs Florals reformats a instàncies d'Aguiló i el Consistori de 1875

Les crítiques als nous Estatuts es van deixar sentir des de diversos àmbits. Careta i Vidal, des del la secció "Bons recorts" del *Calendari Català*, qüestionà la forma en què havia estat aprovada aquesta reforma, vaticinant que, com a resultat, "la *Institució* ne patirà mal de mort"⁷⁴⁴. El mateix Roca i Roca expressà la seva valoració negativa sobre els canvis introduïts en la seva crítica a les composicions premiades en el certamen de 1874 publicada a *La Renaxensa*, com veurem més endavant. La mala maror existent entre els adjunts aflorà amb força a finals d'any.

En reunió del Consistori de 23 de desembre de 1874, Sardà manifestà que, atès que se sabia que diversos adjunts posaven en dubte la validesa del reglament reformat el 1873 i es proposaven demanar-ne la modificació a la primera oportunitat que es presentés, arribant a parlar d'una resistència "pública y notoria", proposà suspendre la impressió del nou reglament si encara si era a temps, o bé suspendre el repartiment fins que s'hagués celebrat la propera reunió d'adjunts⁷⁴⁵.

⁷⁴³ M. Tomàs, "Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona. 1859-1875 (II)", *Randa. Llengua i cultura a les Illes Balears*, 6, 1977, pàgs. 128-130.

⁷⁴⁴ M. Tomàs, "Marià Aguiló i els Jocs Florals...", pàgs. 132-133, d'on hem extret la citació.

⁷⁴⁵ "Annals... 1872-1881", foli 25.

El dia 27 es va celebrar la reunió del Cos d'Adjunts. Malauradament, l'acta no inclou la llista dels assistents. Tothom sabia que la qüestió del reglament seria el plat fort de la sessió, però poc després de començar, Roca demanà la paraula per manifestar la seva estranyesa per l'absència del treball d'Aulèstia, guanyador del premi ofert per la Jove Catalunya, en el volum corresponent als Jocs de 1874. Fins aquí, la lletra de l'acta de la reunió correspon a Sardà, com a secretari del Consistori sortint. Però la rèplica de Nanot a la intervenció de Roca, explicant les raons d'aquella omisió, ja està redactada pel propi escriptor terrassenc, després de l'encapçalament següent: "Continuació de la Junta General del Cos d'adjunts".

Tot seguit, havent-se de procedir a l'elecció dels nous mantenidors segons el reglament reformat, Aldavert va demanar la paraula per manifestar que no acceptava la continuació en el càrrec dels dos mantenidors (Nanot i Masferrer) acordada pel Consistori sortint, d'acord amb el reglament de 1873, fundant-se en què els Estatuts "havian estat aprovats per una exigua minoria del Cos d'Adjunts, y en que aixís notenian força de lley". Coll i Vehí, que presidia en absència de Quintana, va fer llegir els estatuts i digué que, exigint temps la seva reforma i havent-se de constituir el Consistori, creia que l'elecció s'havia d'efectuar segons el reglament vigent i que ell s'oferia a presentar la dimissió alhora que anunciava també la dels seus companys. Nanot ho va corroborar, anunciant també la seva renúncia. Llavors Roca i Roca presentà una proposició subscripta per ell mateix i per F. Jordà i E. Vidal i Valenciano demanant que es designés una comissió de cinc adjunts per tal de dictaminar sobre la reforma dels Estatuts, basant-se en un dels seus propis articles. Raventós va combatre la proposició fundant-se precisament en l'article al·legat, indicant que la reforma del reglament només podia fer-se en sessió del Cos d'Adjunts convocada per paperetes impreses i amb assistència d'un nombre establert d'adjunts. Després d'un debat, Roca i els seus companys retiraren la proposició i en presentaren una altre subscripta per deu adjunts, tal com estipulava un dels articles del reglament en vigor, demanant que el Consistori convoqués tan aviat com fos possible una reunió extraordinària dels adjunts per tal de nomenar una comissió especial que dictaminés sobre la reforma. Signaren la proposició, a més de Roca, Coll y Vehí, J. Blanch, Pere Aldavert, Frederic Jordà, Andreu Balaguer, Pella y Forgas, Angel Guimerà, Alfred Santamaria, Josep Alesan (¿), Enrich (Y. [Ylles?]) Vidal y Àlvar Verdaguer. La proposta fou aprovada sense discussió. Després es va procedir a l'elecció dels nous mantenidors: Antoni Blanch, M. Milà i Fontanals, V. Balaguer i F. P. Briz. No tots acceptaren el càrrec, com veurem. Roca i Roca fou

elegit primer suplent, amb 12 vots. Una versió d'aquesta reunió, des de l'òptica del sector favorable a Aguiló, la va donar Ramon Picó en carta a Tomàs Forteza, en la qual traspua l'animadversió que sentia llavors per Roca i Roca, després d'una amistat que datava com a mínim de 1867 però que s'havia deteriorat en els darrers anys:

“(...) Dels Jochs, se només que'ls adjunts se reuniren, disputaren sobre reglament, en Roca digué tres ó quatre inconveniencies, acordaren evitar junta general per reformar el Reglament y elegiren los nous mantenidors. D'aquets puch dirte que D. Manuel Milá, ha dimitit: se diu també que ha dimitit en Victor Balaguer y que quedan per ara en Briz, en Blanch, en Roca y no se quins altres, y que lo primer d'aquests tres sera 'l president y lo ultim el secretari. (...)”⁷⁴⁶.

Cal indicar que, al final d'aquesta acta, hi ha l'aclariment següent: “La continuació del acta anterior, vuydada en lo llibre per acort del Consistori, concorda ab l'original que 's guarda en l'arxiu dels Jochs Florals de Barcelona, estés sobre un full de paper y escrit y firmat de propi puny y lletra del secretari del Consistori anterior, de lo qual ne donám fé al primer de febrer de mil vuitcents setanta cinch”. Signen després Briz i Roca, com a president i secretari del Consistori de 1875⁷⁴⁷.

El 14 de gener s'havien de reunir els nous mantenidors, però només s'hi presentaren Briz, Blanch, Sardà i Roca. Milà i Fontanals ja havia presentat la seva renúncia, i ja havia estat substituït per Roca, primer suplent. Els presents constituïren el Consistori elegint Briz com a president i Roca com a secretari. Atesa la seva delicada salut, Briz demanà que fos designat un sotspresident, càrrec que recaigué en Adolf Blanch. Es va llegir una carta de Balaguer en la qual declinava també de formar part del Consistori. Fou substituït pel segon suplent, Celestí Barallat. Dos dies després es tornaren a reunir els mateixos homes. Roca va comunicar als seus companys que havia tingut una entrevista amb Barallat amb “resultat negatiu” i que, arran d'aixó, li havia enviat un ofici. El periodista i escriptor terrassenc fou encarregat de fer-se càrrec dels documents de la secretaria i dels altres del consistori, que havien d'estar en poder de Sardà. El secretari de 1874 manifestà llavors que tota aquesta documentació es guardava en un armari i que “hi faltavan moltíssims objectes, á conseqüència de haver sigut despanyat y violentat poch temps enrera”⁷⁴⁸.

El 20 de gener de 1875 es tornà a reunir el Consistori, aquest cop ja amb la presència de Barallat, que, després de fer-se pregar, va informar als presents que havia decidit

⁷⁴⁶ Ms. 2069, 107 cartes de R. Picó a T. Forteza, Biblioteca de Catalunya, carta 18, datada a Barcelona 15-1-1874 per error, ja que la reunió esmentada tingué lloc el desembre de 1874 i, per tant, la lletra de Picó ha de ser de principis de 1875; el subratllat és de Picó.

⁷⁴⁷ “Annals... 1872-1881”, folis 26-27.

acceptar de ser mantenidor. Sardà va fer notar que en els oficis del Consistori hi figurava l'encapçalament "Jochs Florals de Barcelona" en lloc de "Jochs Florals de la llengua catalana", com hauria de ser d'acord amb els estatuts vigents. Barallat demanà llavors la paraula i presentà una proposició en la qual vingué a dir que, no havent estat mai absolutament derogats els estatuts de 1862, que a més havien estat aprovats per l'ajuntament de Barcelona, l'elecció de mantenidors s'havia de fer d'acord amb aquell reglament, i, per tant, era il·legal l'elecció efectuada el 27 de desembre. En conseqüència, proposà convocar de nou el Cos d'Adjunts i procedir a una nova elecció. Sardà s'hi oposà, considerant plenament vàlids els estatuts reformats el 1873, tot i que declarà ser personalment partidari del reglament anterior. Briz intervingué llavors per posar en dubte la validesa del reglament reformat, fent notar que "en lo llibre de actas no n'hi figura cap en que 's donga comte de que 'l mencionat Reglament hagués sigut aprovat en sessio alguna, tota vegada qu 'estan en blanch y pera estendre tots las corresponents al Consistori de 1873". Tot seguit va prendre la paraula Roca i Roca, reafirmant els arguments de Briz i fornint nous detalls:

"L'infrascrit secretari, confirmant l'omissió de ditas actas en lo llibre corresponent, asseverá que efectivament en Desembre de 1872 ó Janer de 1873 tingué lloch una reunió de adjunts convocada pèl Consistori de aquell any, al objecte de renovar los càrrechs, reunió escassament concorreguda ja que no arribaren á vint los assistents, en la qual á modo de sorpresa y sens previ avís ni anunci de cap mena 's discutiren á pas de carrega y sense cap de las degudas formalitats uns Estatuts que alteravan lo nom y la constitució de la Institució dels Jocs Florals: que 'l modo com llavors se procedí, quan no hi hagués per altra part la grave omissió de l'acta de aquella reunió, bastaria pera donarla completament de nulitat, ja que ni en la convocatoria s'expressava un objecte tant trascendental, ni racionalment podia un número insignificant de adjunts alterar la constitució de la nostra Institució y crear un modo d'esser, ab tals condicions de inviolabilitat, que de cap manera s'havian tingut en comte pera son origen".

Posada a votació la proposta de Barallat, només Sardà hi votà en contra. Tot seguit presentà la renúncia al càrrec de mantenidor "no podent, firmant com era del Reglament qu'establia que 'ls Jochs Florals devian dirse "de la llengua catalana", formar part de un Consistori que 's regia per l'antich reglament, envers lo qual, repetí, tenia per altra part todas sas simpatias". Després de pregar-li tots que no renunciés, i de manifestar Sardà que la seva decisió era irrevocable, acabaren per acceptar-la. Finalment, acordaren convocar reunió d'adjunts pel dimarts dia 26 de gener.

⁷⁴⁸ "Annals... 1872-1881", foli 29.

Per malaltia de Briz i a causa de les ocupacions de Blanch, aquesta sessió fou presidida per Barallat. L'objecte de la reunió era elegir dos mantenidors per completar el Consistori, "á tenor dels Estatuts de 1872". Roca va llegir l'acta de la reunió anterior del Consistori del 20 de gener. Tot seguit, diverses persones demanaren la paraula, alguns per qüestions d'ordre, d'altres posant en dubte les facultats del Consistori "per arribar al punt qu 'est acte significa", altres encara afirmant que segons els estatuts de 1873 hi havia a la sala adjunts "que no tenen véu ni vot ni dret de assistir á la reunió". Barallat va declarar que, en vista dels "poderosos motius" exposats en l'acta llegida per Roca, el Consistori "enten regirse pèls unichs estatuts vigents", els d'abril de 1862. Pel que feia a la presència irregular d'adjunts, Roca manifestà que "pera la invitaciò dels Srs. Adjunts, no havia tingut pera res en comte, distincions ni categorías, que en los Estatuts vigents no s'establían ni 's nombravan", en clara al·lusió a les classes d'adjunts creades en la reforma auspiciada per Aguiló i reafirmant la validesa de l'anterior reglament. Gebhart demanà que es llegís l'acta de la sessió anterior del 27 de desembre de 1874. Roca, com a secretari, manifestà que en el llibre d'actes només hi constava el principi d'aquella reunió ja que Sardà, a qui corresponia la tasca d'haver-la redactat "no la havia encare completada degudament". (Com hem assenyalat abans, l'única part obra de Sardà es limità a la pregunta de Roca referent a l'omisió de la publicació del treball d'Aulèstia al llibre dels Jocs de 1874, la resta fou redactada pel mateix Roca, com veurem més endavant, amb posterioritat a aquesta reunió del 26 de gener). Arran de les paraules de Roca, les interrupcions i el desordre augmentaren fins a tal punt que el president va suspendre la reunió "per alguns moments". Quan es va reprendre, Roca llegí una proposició presentada per F. M. Pau, Modest Vidal i J. Pella i Forgas en la qual declaraven "haver escoltat ab gust las explicacions dadas en nom del Consistori pèl Sr. President, y donar als actes de aquell un vot complet de aprobació". També proposaren autoritzar al Consistori a celebrar els Jocs de 1875 segons el reglament de 1862, tret de la qüestió del nombre d'adunts, limitada per aquells estatuts. Finalment, proposaren encarregar als mantenidors que, un cop passada la festa dels Jos, presentessin les modificacions "que l'us y la necessitat haja fet indispensables" per tal que poguessin ser discutides en una reunió d'adjunts convocada amb totes les formalitats degudes. Es discutí després si es prenia en consideració la proposició, intervenint en contra Danés i a favor Rosselló, essent interromput el debat per diverses interpel·lacions sobre els punts que Pella i els seus companys havien presentat. Roca va intervenir llavors per replicar que no hi havia necessitat de desviar la discussió, "tota

vegada que la proposició presentada involucrava la aprovació ó la desaprobació de la conducta del Consistori en tots y cada un de sos actes, y que essent la proposició rebujada, lo Consistori posaria sa dimissió unànime en mans del Cos d'Adjunts". Després d'aquesta declaració del secretari, fou acceptada la presa en consideració de la proposició per l'estret marge de 28 vots a 25.

Oberta doncs la discussió dels punts presentats, els presents acceptaren, a proposta de Blanch, que es concedissin només tres torns de paraula a favor i tres en contra. Pella, en el primer torn a favor, va afirmar que els únics estatuts vàlids eren aquells amb què sempre s'havien regit els Jocs Florals, negant la validesa dels de 1873 per no haver estat sancionats per l'Ajuntament, per no haver estat aprovats per un nombre suficient d'adjunts i per no constar llur aprovació en el llibre d'actes. Danés, consumint el primer torn en contra, manifestà que ell havia estat contrari a la reforma de 1873, però que, "dada per feta com ho fou", es considerava obligat a defensar-la, i no hi feia res que no constés en el llibre d'actes, "puix bastava recorre á la memoria dels qui á aquella sessió assistiren pera donarla legalment per vàlida". Rosselló, parlant a favor de la proposició, digué que, si s'acceptava, els adjunts no es tancaven la porta de la reforma dels Estatuts, sinó que, al declarar nuls els de 1873 i acceptant els de 1862 pel Jocs que s'havien de celebrar el 1875, simplement ajornaven la modificació desitjada per tots fins després de la festa per poder-la discutir "amplement y en bona controversia". Manifestà que es tractava "de una treva y no de un acort definitiu", i per això demanava que s'acceptés la proposició. Llavors intervingué Collell, que havia exercit el càrrec de secretari del Consistori el 1873. En primer lloc, va tractar de justificar l'absència de les actes d'aquell any denunciada per Briz i Roca traspasant la responsabilitat al seu antecessor, Coroleu, manifestant que "si no havia estés las actas en lo llibre corresponent era culpa de lo molt que l'hi havia costat de arrancar dit llibre de las mans del Sr. Coroleu", però afirmà que havia lliurat les minutes de les actes al secretari entrant el 1874, és a dir, Sardà. Entrant després en la qüestió que es debatia, digué que si el cos d'Adjunts no volia acceptar la modificació dels Estatuts efectuada l'any en què ell fou el secretari, "tampoch los era lícit recorre als Estauts de 1862, tota vegada que en una fetxa posterior havian sigut reformat", i demanà a la presidència que es llegissin les actes de 1867, en les quals estava inscrita la reforma llavors realitzada.

Roca va dir llavors que era impossible accedir a la sol·licitud de Collell perquè a la Secretaria només hi havia el llibre que començava amb l'acta de la reunió del 23 de febrer de 1872. Arran de la "grave desaparició" del primer volum d'actes, d'un segell i

de “molts altres objectes y papers pertanyents al Consistori”, proseguí Roca, s’havia vist obligat, “pera sustraures á una inmerescuda responsabilitat”, a no fer-se càrrec de la Secretaria fins després que ell mateix i Sardà, de comú acord, haguessin fet un inventari, i que, finalment, en vista del “desgabell de la Secretaria y Arxiu” i “pera prevenir dificultats com las que havian motivat la sessió que ‘s celebraba”, cercaria amb afany els objectes que havien desaparegut i, en clara al·lusió a la negligència de Collell, tractaria d’introduir “alguna formalitat y ordre en las cosas propias de la institució”.

Després d’aquesta contundent intervenció de l’escriptor i periodista terrassenc, Coll i Vehí va emprar la darrera paraula en contra de la proposició llançant una dura andanada contra els mantenidors. Si havien acceptat com a vàlid l’acord pel qual havien estat designats, els digué, havien d’acceptar també “tots sos precedents y conseqüències”, i que, per tant, era il·legal l’acte que s’estava celebrant ja que s’efectuava contra els Estatuts pels quals havien estat nomenats.

Roca va consumir el darrer torn a favor de la proposta. Començà per replicar a Coll i Vehí dient que era necessari “colocar la qüestió en una via soluble”, car si “la nul·litat de las primitivas ilegalitats” hagués de determinar un retrocés fins als darrers acords “legals”, hom hauria de declarar nuls els premis atorgats en els darrers Jocs i el cobrament de les quotes corresponents als adjunts realitzat “pèl consistori á que pertanyia ‘l Sr. Coll i Vehí’”. Assenyala tot seguit que, havent de trobar un punt de partida “expedit” en l’afer que es discutia, a més de les raons ja exposades, calia tenir present la protecció que l’ajuntament de Barcelona venia atorgant als Jocs des del seu inici, tret de comptades excepcions, i que els Estatuts de 1862 eren els únics que “dita Corporació havia visat y aprobat”, essent així els únics legals i vigents llavors “mentres no ‘s modifiquessen del modo degut”. Un cop acabada la intervenció de Roca, es passà a la votació de la proposta, essent aprovada per l’estret marge de 27 vots a favor i 24 en contra. Després es procedí a l’elecció dels dos mantenidors, resultant escollits Aulèstia i Fontanals del Castillo⁷⁴⁹.

El triomf de Roca i d’aquells que volien liquidar la reforma impulsada per Aguiló era, doncs, complet. Quedava, però, un darrer episodi d’aquella lluita. En les reunions Roca havia posat de manifest el lamentable estat de la documentació de la Secretaria dels Jocs i, de fet, havia hagut de fer el traspàs amb Sardà en condicions certament irregulars. Tota la problemàtica provenia de la descurança del Consistori de 1873, tan qüestionat llavors. Calia passar comptes amb Aguiló i els seus partidaris també en aquesta qüestió.

El 28 de gener es reuní el Consistori al complet. Roca va llegir l'acta de la reunió del dia 26 i, “a conseqüència d'ella”, els mantenidors van prendre tres acords. Primer de tot, transcriure en el llibre d'actes i en forma de còpia certificada la continuació de la corresponent a la reunió general ordinària del 27 de desembre, que no havia pogut ser llegida en la darrera reunió quan alguns adjunts ho sol·licitaren. Briz va explicar al seus companys que tenia la continuació d'aquella acta des del migdia del 26, però que “per descuit no s'envià á la reunió general”. En segon lloc, acordaren fer arribar un ofici a Sardà per tal que, arran de l'afirmació de Collell referida al lliurament de les minuts de les actes corresponents al Consistori de 1873, les passés a Roca o digués “sobre aquest particular lo que se l'hi oferesca”. Finalment, decidiren trametre un altre ofici a Nanot notificant-li els acords presos en la sessió de 26, que deixaven sense efecte les decisions de l'anterior Consistori. Roca va informar després del “registre” que ell i Sardà havien efectuat a l'armari del Consistori que es guardava a l'Ajuntament, constatant el desgavell de la documentació, l'absència del primer volum de les actes i del segell de bronze que es feia servir des de 1859⁷⁵⁰.

El 8 de febrer, Roca va presentar als altres mantenidors dues comunicacions que Sardà li havia enviat. La primera era una vindicació de la seva actuació en resposta a les acusacions que li llançà Collell en la reunió del cos d'adjunts. En l'altre deia que eren Collell i Aguiló els que coneixien el parador dels objectes extraviiats, acordant en conseqüència el Consistori adreçar-los un ofici en el qual els demanava informació sobre aquell material⁷⁵¹.

A més de fer arribar els dos comunicats esmentats a Roca, Sardà publicà a *La Renaxensa* un llarg escrit en el qual fornía exhaustives informacions sobre l'afer. De les detalladíssimes explicacions de Sardà es dedueix la descurança de Collell en la seva tasca de secretari del Consistori. Quan s'havia de produir el traspàs de documentació entre els dos secretaris entrant i sortint, Collell estava de viatge, i tota la documentació de la Secretaria estava en poder d'Aguiló. Quan Sardà la va reclamar, va rebre en diverses tongades “una caixeta buyda y espanyada, altra caixeta ab rebuts en blanch d' Adjunts numeraris y forans, lo llibre d' actas sense las del anterior y res mes”. Al plantejar-se la qüestió dels estatuts o reglament, Sardà va constatar que “De tals Estatuts no n' existia res mes que un borrador”. Aquell paper o minuta “venia plena per tots

⁷⁴⁹ “Annals... 1872-1881”, folis 31-35.

⁷⁵⁰ “Annals... 1872-1881”, foli 35, revers, i foli 36.

⁷⁵¹ “Annals... 1872-1881”, foli 36, revers.

cantons d'anotacions y acotacions, moltes d' ellas etceteradas á poch de comensar" en què figuraven les esmenes efectuades pels assistents, d'una manera absolutament confusa i gairebé intel·ligible ("anotacions y acotacions que constituïan un logogrif difícil d' interpretar y del qual era impossible trovar ni ningú trovava 'l verdader sentit"). Arran d'aquesta situació, Sardà, juntament amb Nanot, consultant amb els autors de la reforma, havia elaborat el reglament, "extrayent lo poch que fos possible del borrador borrat que teníam a la vista, reconstruhintlo ab los recorts de cada hu y omplint buyts ab lo que bonament creguessen que convenía y hagués de ser o hagués estat de la aprobació dels Srs. Adjunts". La minuta així confegida "fou llegida y aprobada en Consistori, que tingué en son poder una porció de temps lo Sr. Aguiló" i fou retornada a Sardà amb esmenes de llenguatge "fetes per una ma que no era la del dit senyor", essent aquest el document que es va fer imprimir. Collell, doncs, no havia lliurat cap paper a Sardà, i aquest fins i tot es permetia dubtar de l'existència de les minuts a què el prevere havia fet referència, reforçant aquesta impressió en converses amb els membres del Consistori anterior, emetent alguns d'ells "calificatius que no revelavan massa bon concepte de sa laboriositat y diligencia en aquell càrrech"⁷⁵².

L'afer degué incomodar Aguiló, ja que, en lloc de respondre a l'ofici del Consistori, va enviar el seu germà Plàcid com a emissari, anant a trobar-se amb Roca al cafè del Liceu uns quants dies després. Allí li va dir que, "per un descuit" del qual ell mateix es responsabilitzà, havia portat els objectes reclamats (i pertanyents al Consistori) a la Biblioteca de Sant Joan, que dirigia Marià Aguiló, i, "ignorant lo qu'eran", els havia desat en un calaix. Després d'aquestes bastant curioses explicacions, Plàcid Aguiló va preguntar-li si acceptaria d'entrevistar-se l'endemà amb el seu germà, a la qual cosa Roca accedí. Un cop reunits, Marià Aguiló "tractá de descarregarse de la responsabilitat que podia cabrerli" per la existència en la Biblioteca d'aquella documentació, indicant que havia deixat aquell local als mantenidors per celebrar les reunions del Consistori de 1873 i que ignorava, fins que va rebre l'ofici, "qu'existien aquells documents en dit local". Roca va instar-lo, sense resultat, a donar resposta per escrit al requeriment del Consistori, manifestant Aguiló la seva oposició a fer-ho, afirmant que ell no hi tenia res a veure. És comprometé, aixó si, a contactar amb Collell per efectuar "la entrega formal de aquells objectes y documents". Roca, però, es negà rotundament a acceptar-los sinó era de mans de Sardà, com a secretari del Consistori anterior a aquell del qual formava part el terrassenc. Aguiló va accedir a avisar-lo i tres dies després els tres homes es

⁷⁵² Comunicat de Sardà a *La Renaxensa* 6-2-1875.

reuniren en una de les sales de la Biblioteca de Sant Joan, efectuant-se el lliurament del material en la forma volguda per Roca, aixecant-se “formal inventari” que es guardà en la Secretaria. Roca va comunicar als altres mantenidors el resultat de totes aquestes trobades i gestions en la reunió del Consistori del 27 de febrer de 1875⁷⁵³.

L'escàs temps que restava per la celebració dels Jocs va fer postergar de moment la reforma dels Estatuts. A la reunió del Consistori del 16 de juny, Briz i Roca llegiren les modificacions “que á son juicio devían introducirse en los Estatutos y Reglamento de la institución”, que després d'una discussió “ample y detinguda”, amb la formulació d'algunes esmenes, hom acordà presentar als adjunts. Roca assenyala llavors que “tal vegada á causa de el calor que se sentía, muchos de los Srs. Adjuntos que ‘s troban fora, se veurían privados de discutir lo proyecto”, i el Consistori va decidir de presentar-lo en el decurs del mes d'octubre. Finalment, el 25 d'octubre es va celebrar la reunió general del Cos d'Adjunts, en la qual Roca ocupà la presidència, amb Aulèstia de secretari. El president exposà l'objecte de la reunió i tot seguit el secretari va llegir el reglament vigent (és a dir, el de 1862) i les modificacions efectuades pel Consistori presidit per Briz. Roca indicà que només calia discutir i votar les esmenes introduïdes, ja que la resta d'articles estaven clarament vigents. Llavors Raventós oposà una darrera resistència a la reforma dels Estatuts de 1873, tractant com a mínim de retardar-ne la seva liquidació, preguntant si hi havia prou nombre d'adjunts per poder prendre acords. Roca replicà que la convocatòria s'havia fet a domicili i per anunci als diaris, per la qual cosa la reunió estava legalment constituïda, “tant mes quan ésta era la práctica constan dels Jochs Florals”. Raventós insistí en què havia de fer-se una segona convocatòria i un dels adjunts (Ferrer i Carrió) preguntà si hi havia al reglament cap article sobre aquest particular. Novament va intervenir Roca, responent negativament a la pregunta i afegint que, per tal d'evitar discussions, creia que el més convenient era que es preguntés a la reunió si considerava “passar legalment avant en la discussió ó per segona convocatòria”.

⁷⁵³ “Annals... 1872-1881”, foli 37. La relació entre Roca i Aguiló, que sembla bastant tensa a la llum del protagonisme del periodista i escriptor terrassenc en la liquidació de les reformes inspirades pel literat mallorquí, amb tot el rerefons del domini dels autors de les Illes en els Jocs Florals i les disputes sobre el model de la llengua catalana, canviaria amb els anys. Els avatars de la vida farien que Roca fos vehí d'Aguiló els darrers nou anys de la vida de l'escriptor mallorquí. “Un sencillo tabique separaba nuestros cuartos de trabajo”, recordaria Roca anys més tard, arran de la mort d'Aguiló. Evocant les seves converses amb un Aguiló ja molt afectat per la diabetis, escriuria: “(...) Procuraba dar nuevo giro a la conversación [després d'interessar-se per la seva salut], hablándole de literatura catalana y se operaba en su rostro venerable una transformación completa. Entonces olvidaba sus achaques, desvanecíanse sus tristes preocupaciones y aparecía el hombre de siempre; un enamorado de nuestra lengua materna, de nuestros cantos populares, de nuestras rondallas y cuentos, de nuestros monumentos arquitectónicos, de todo lo que enaltece el recuerdo y atestigua la personalidad de la vieja Cataluña. (...)”. “J. Roca y Roca”, “La semana en Barcelona”, *La Vanguardia* 13-6-1897.

Pirozzini recolzà la petició de Raventós, mentre que Blanch i E. Vidal i Valenciano afirmaren que el cos d'adjunts estava legalment constituït. Després d'aquestes intervencions, Roca preguntà si es continuaria la sessió, i els assistents, inclosos aquells que, com Raventós, havien tractat d'evitar fins al final la reforma, van respondre afirmativament per unanimitat. Després es discutiren les modificacions i s'aprovà el nou reglament⁷⁵⁴.

En reunió del Consistori del 3 de novembre, Roca exposà els acords de la reunió dels adjunts i s'acordà notificar-los a l'Ajuntament per tal que els aprovés, si ho considerava escaient. En aquella sessió els mantenidors acordaren inutilitzar les fulles en blanc del llibre d'actes, en les quals “sembla que deuria haverhi las actas del any 1873”⁷⁵⁵.

Els Jocs de 1875 representaren un gran triomf per Frederic Soler, la bèstia negra dels floralistes no gaire anys abans. No hi va haver discrepàncies entre els membres del Consistori a l'hora d'atorgar-li els guardons. En la reunió del 17 d'abril, en què es decidiren els premis ordinaris, adjudicaren per unanimitat la Flor Natural a “La cançó dels aucells” i l'Englantina a “Los companys de Sertori”, ambdues poesies de Pitarra. En canvi, la Viola promogué una llarga discussió entre els partidaris de “Lo Cant de Salomó” i “Reculliment”, resolta per cinc vots a dos en favor de la primera, sense que, malauradament, les actes del Consistori especifiquin els noms dels emissors dels vots. Els accèssits a l'Englantina també provocaren un considerable debat. El primer fou concedit per majoria de vots a “Na Sibila”, consignant el vot de Barallat pel poema “Amor”, mentre que fou “algun tant difícil l'avinensa” per a l'adjudicació del segon. Finalment, s'atorgà a “Amor” per majoria, fent constar Briz el seu vot contrari, manifestant que, en la seva opinió, no hi havia cap composició digna del segon accèssit. El 21 d'abril es decidiren els premis extraordinaris. El premi ofert per la Diputació de Girona fou concedit no a una poesia de tema històric, com havia d'haver-se fet d'acord amb el cartell dels Jocs, sinó a una obra de costums, basant-se en la prescripció dels Estatuts que permetia al Consistori canviar l'objecte dels premis extraordinaris. El premi de la Diputació de Lleida suscità una forta discussió. “La batalla de Ilerda” obtingué el guardó, però Roca, Blanch i Aulèstia votaren a favor del poema de Guimerà

⁷⁵⁴ “Annals... 1872-1881”, folis 42-47.

⁷⁵⁵ “Annals... 1872-1881”, folis 47-48.

”Indíbil y Mandoni”, que guanyà l’acèssit⁷⁵⁶. Com en altres ocasions, Roca va llegir també en la festa dels Jocs una de les composicions distingides, en aquest cas “Los companys de Sertori” de Soler.

El Consistori de 1876

Roca, com a secretari del Consistori de 1875, havia de figurar com a mantenidor l’any següent. El 21 de gener de 1876 es constituí el nou Consistori, presidit per Lluís Cutxet i amb Josep Blanch de secretari. En aquella reunió, Roca va fer notar als seus companys la conveniència de publicar com més aviat millor el cartell, per l’escàs temps que restava pel 15 d’abril, data límit per rebre les composicions. El Consistori de 1876 es reuní 17 vegades abans dels Jocs, i Roca assistí a totes les sessions. El 24 d’abril es decidiren els premis ordinaris. La Flor Natural fou atorgada a “Cleopatra”, d’Àngel Guimerà, per unanimitat. L’Englantina, en canvi, fou objecte d’una llarga discussió sobre tres poesies, essent adjudicada finalment a “La rassa llatina”, d’Isidre Raventós, amb els vots en contra de Calvet i Rosselló que “no la creyan de prou mèrit per obtenir lo primer premi”. Tampoc la Viola fou adjudicada per unanimitat: després d’una “rahonada” discussió, recaigué en “L’arbre sec”, d’E. Coca i Collado. L’endemà els mantenidors van tractar dels premis extraordinaris. El premi ofert per “alguns catalanistes” fou atorgat per unanimitat a “Catalunya francesa”. En canvi, el premi de la redacció de *La Renaxensa* es va concedir “després de molt rahonada discussió” a la col·lecció de quadres de costums “Quadros de Barcelona”, de Careta i Vidal. El Consistori declarà deserts els premis oferts per H. Mariezcurrena i pel Centre de Lectura de Reus. Hi hagué també un llarg debat respecte del premi ofert per “alguns entussiastas fills de la Cerdanya”, emetent el president Cutxet un vot en contra de la composició finalment elegida⁷⁵⁷. A la festa dels Jocs, Roca va tenir el plaer de llegir les composicions de dos amics seus: les “Fabules”, obra d’Apel·les Mestres, guanyador del premi ofert del mateix Consistori, i “Epístola”, de Joaquim Mª Bartrina, guardonat amb el premi ofert per la societat “La Misteriosa”.

Després de la reacció contra el domini dels Jocs que havia exercit Aguiló, reacció en la qual, com hem vist, Roca havia tingut un paper molt destacat, els poetes de Mallorca, guardonats amb profusió abans, només obtingueren premis amb comptagotes. Aguiló ja

⁷⁵⁶ “Annals... 1872-1881”, folis 38-39.

⁷⁵⁷ “Annals... 1872-1881”, foli 49 i 54-55.

va preveure que els Jocs de 1875 representarien “una funció de desagravis a la llengua catalana pels molts que els mallorquins li han fets”. El seu germà Plàcid, en carta a Tomàs Forteza, constatà amb recança quelcom similar en els Jocs de 1876:

“Passaren los Jochs Florals y a pesar de la molta concurrencia com de costum, foren un pich fuets (?). Sortiren premiats varios poetes per mi desconeguts casi tots jovenets. Mallorca que en millors temps tan ben representada estava en la catalana festa, ha lluhit aquest any per l’auzencia y ni un sol acsisit hi ha hagut per tants poetes que alla hi [plenten?]. Ates lo que se (?) m’havia dit no me sorprengué”⁷⁵⁸.

Roca va assistir, ja alliberat de les seves responsabilitats en els dos darrers consistoris, a la reunió ordinària d’adjunts celebrada l’onze de novembre de 1876 als salons del Foment de la Producció Nacional, en la qual s’havia de procedir a efectuar l’elecció dels nous mantenidors. L’acta de la sessió és poc explícita, però la premsa barcelonina (i la *Gaceta* i *La Campana* en particular) va deixar ben palès que la divisió entre els adjunts era més profunda que en cap altre moment des de la restauració dels Jocs. D’entrada, fou una de les reunions més concorregudes, amb l’assistència de prop de cent persones. Es presentaren dues candidatures, representant “las dos tendencias que desde hace algún tiempo vienen disputándose la supremacía de aquella institución”, segons la *Gaceta*. A *La Campana*, Roca va ser molt més explícit: una era la “*Candidatura dels neos*”, encapçalada per Joaquim Lluch, llavors bisbe de Barcelona, mentre que l’altre era la “*Candidatura dels lliberals*”, amb el general Ros de Olano al capdavant. No sabem si el director de *La Campana* i la *Gaceta* fou un dels promotors d’aquesta darrera llista, però de ben segur li va donar tot el seu suport. La votació va donar com a triomfadora la candidatura “liberal”, afí en bona part a les posicions dels dos darrers consistoris, “la que, de dos años a esta parte lleva ventaja”, en paraules del periòdic que dirigia Roca, i en la línia de Briz i el propi periodista i escriptor terrassenc, doncs. La llista derrotada, en la qual hi figurava també el jesuïta pare Fita, havia tingut el suport del *Diario de Barcelona*, segons afirmà la *Gaceta*. Per formar el Consistori de 1877 foren elegits, a més de Ros de Olano (que en seria el president), A. Balaguer i Merino, F. Miquel i Badia, G. Serraclara, J. Riera i Bertran i el valencià V. Boix, quedant com a suplents J. Pella i Forgas, H. Mariezcurrena i Enric Vidal i Valenciano. Eren, en part, partidaris del plural femení amb *es*, en part (Serraclara, Riera), d’ideologia progressista (clarament republicana, per dir-ho tot). Sembla, doncs, que la

⁷⁵⁸ M. Aguiló a T. Forteza, carta del 30 d’abril de 1875, citada per M. Tomàs, “Marià Aguiló i els Jocs Florals...”, pàgs. 143-144; carta de P. Aguiló a T. Forteza, 12 de maig de 1876, pàg. 166 de l’Epistolari de Marià Aguiló i Fuster a Tomàs Forteza i Cortès 1867-1879, Ms. 2068-I, Biblioteca de Catalunya.

lluita dins del Cos d'Adjunts ja no era únicament gramatical o lingüística entre els de les “ans” i els de les “ens”, i que la divisió tampoc passava només pel suport o l'oposició a la línia d'Aguiló. Si les interferències polítiques en els Jocs havien tingut fins llavors una incidència més aviat indirecta, ara Roca admetia clarament una confrontació entre un sector progressista i un altre reaccionari. Comparant la derrota del bisbe Lluch i del jesuïta Fita amb l'elecció de Ros de Olano i Serraclara, no es va estar d'afegir aquest comentari: “Y después que no digan que ‘l mon no progressa. Lo mon progressa, y ‘ls Jochs Florals també”. I quan, poc dies després de la reunió dels adjunts, va sortir a la llum la nova publicació periòdica de signe neocatòlic *La familia cristiana.- revista católica apostólica romana*, la *Gaceta* no va a dubtar a identificar els seus promotors amb els vençuts en la lluita pel control dels Jocs: “Deseamos a sus redactores muchos días de indulgencia, que les ayudará a conllevar la derrota que sufrieron en la última reunión de los Juegos Florales”⁷⁵⁹.

Crítica de Roca i Roca a les composicions premiades als Jocs Florals de 1871

No sabem si fou Francesc Matheu, llavors director nominal de *La Renaxensa*, qui encarregà a Josep Roca i Roca la tasca de fer una anàlisi crítica de les obres premiades en els Jocs Florals de 1871. Fos com fos, el periodista terrassenc començà el primer dels diversos articles que dedicà a aquells Jocs justificant tant la necessitat de la crítica a l'encara jove literatura catalana com la seva pròpia aproximació a aquesta crítica. S'havien adoptat en moltes ocasions aferrissades posicions de lloança i de rebuig en el judici de les obres literàries escrites en català. La renascuda literatura catalana comptava “ab tant nombrosos amichs, com decidits contraris”, i sovint les passions havien guiat els judicis emesos des de les dues bandes, sense que “res positiu y apreciable” hagués resultat d'ells. Si bé comprenia que, en els primers temps, havia estat necessari un “ardent entussiasme” en comptes d'una freda crítica “a fi de ferla aymar y darl'hi robustesa”, el 1871, quan la literatura catalana ja havia fornit importants obres, Roca creia arribar el moment de plantar “la llavor del estudi fecundisada per l' imparcialitat

⁷⁵⁹ *Gaceta de Barcelona* 12-11 i 21-11-1876, tots dos ed. matí; *La Campana de Gràcia* 18-11-1876. Tanmateix, no sembla tan clara com la presentaren els dos periòdics dirigits per Roca la divisió entre progressistes i *neos*. El *Diario de Barcelona* (11-11-1876, ed. matí) informà que “hemos vista impresa” una candidatura composta per Joaquim Lluch, bisbe de Barcelona, Joaquim Rubió, Francesc Ubach, Frederic Soler, Vicent Boix i Andreu Balaguer, amb R. Picó i Campanar, Antoni Careta i Josep Feliu i Codina com a suplents. Si la presència d'Ubach, Rubió o Picó, de marcat tarannà conservador, no sembla

de la rahò”. Les lloances indiscriminades adreçades a la producció dels escriptors catalans només per estar escrita en català podrien perjudicar aquella literatura encara en construcció: “¿no seria per ella un cop mortal, un abrás que ofegar podria, enaltirla y recomenar los fruits de mala mena, sols per ser de l’ arbre nostre, fins á confondre’ls ab los bons que produhís?”. A més, els autors de la primera generació havia posat les bases perquè els joves, “enlluernats sos ulls davant de lo atractívol del conréu de nostra llengua”, es llancesin amb fervor al camp literari. I aquests joves necessitaven un guiatge que la crítica podia omplir: “Per ells sian donchs los consells dels crítichs de conciencia, per ells llurs estudis, per ells la guia, la llum, la seguretat en los passos que donen en llur carrera”. Si aquesta llum els manqués, prosseguia Roca, aquells joves corrien el risc d’estavellar-se o bé, esgotada la seva imaginació després d’estèrils probatures, de perdre “lo prehuat tresor de un nom ilustre al servey de una causa lloable y patriótica”. Aquestes raons l’impulsaven a fer una crítica “tot lo imparcial que pogam”, i remetia finalment el seu treball al judici del públic: “Lo públich, crítich sobre tots los crítichs, sabrà apreciar lo que en valga, y regoneixe la bona voluntat que ‘ns guia”.

Roca inicià la seva crítica analitzant el discurs del president del Consistori, Estanislau Reynals i Rabassa. Reynals, home de formació acadèmica i d’idees conservadores, pronuncià un discurs que, en paraules de R. Tasis, “és una docta lliçó d’història i de dret romans”⁷⁶⁰. Reynals exposà la transformació que el cristianisme havia efectuat sobre el món antic conduint a l’Edat Mitjana. Els vents revolucionaris crearen en el segle XVIII la nova idea de nacionalitat, destruint les velles divisions polítiques i administratives, erigint la imatge de la gran ciutat i el seu despotisme implícit. L’orador xifrà les esperances de salvació del món modern en un retorn al camp com aquell que propugnaven, per exemple, els poetes provençals.

Roca qualificà el parlament de “notable per molts conceptes”, però no “intatxable” en el fons ni “incontrovertible” en la forma. Considerà el discurs ben estructurat, amb un bon lligam entre les seves diverses parts i l’ús d’un llenguatge que demostrava “estudi y cuidado”. Li va retreure que, en alguns passatges, “l’estil peque per fosc”, més en la “part enunciativa” de les idees que no en llur exposició. Aquests defectes d’estil, però, en opinió de Roca, eren conseqüència de la pròpia manera de ser de Reynals (“l’istil es

contradictòria amb la presència del bisbe Lluç, és més xocant la presència en aquesta llista de gent com *Pitarra*, de clara ideologia republicana.

⁷⁶⁰ R. Tasis, “Els Jocs Florals de Barcelona en l’evolució del pensament de Catalunya: 1859-1958”, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1997, pàg. 62.

lo que fá l'home”) i no entelaven la qualitat del discurs: “En general, com á obra literaria lo discurs del Senyor Reynals es recomanable per la sua pulidesa de llenguatge, y sobre tot, com ja havém dit per lo giny de son desenrotllament”.

No opinà pas el mateix del contingut. Les idees exposades per Reynals, evidentment, diferien notablement del pensament de Roca. Malgrat tenir motius per explaiar-se llargament sobre els aspectes de la intervenció del president del Consistori, es limità a fer només algunes observacions. Reynals –va escriure el terrasenc resumint el seu discurs– havia fet una síntesi històrica de la formació de les nacionalitats i les pàtries, traçant a grans trets l'evolució dels imperis antics, la constitució de les societats de l'Edat Mitjana, la formació de les unitats nacionals centralitzades a partir d'elles i, finalment, les modernes tendències dels pobles civilitzats. Tot i acceptar la primera part del desenvolupament descrit en el discurs presidencial, Roca va mostrar el seu desacord amb la darrera, referent a l'evolució política i social que s'esdevenia en els temps actuals. A l'exposició dels trets històrics de Reynals li mancava una presentació de la filosofia de la Història, és a dir, de les raons que explicaven el triomf d'unes tendències sobre altres que s'acabaven esvaint. Aquesta aproximació, argumentava Roca, era imprescindible per comprendre que “may temps passat ha pogut reproduhirse en tot son caràcter, que may necessitat satisfeta ha estimulat al home, que may lo riu del progrés se n' es tornat enrera”. Si hi havia hagut renaixements en la vida de la Humanitat, s'havien produït amb unes noves característiques, perquè l'ésser humà era perfectible, i, si bé en el passat podia trobar-hi lliçons i experiència, “no pot buscarhi pas may son ideal”. Per això qüestionava les dues tendències modernes que el president dels Jocs havia apuntat, aquella que mirava enrera i la que traçava utopies irreals damunt d'un horitzó confús. Hi havia, en la seva opinió, “un terme mig que sense renyir ab la tradició ni á ella subjectarse cegament, ni rompre tampoch ab la filosofia sana y rahonable, espressaria la verdadera, y sobre verdadera convenient aspiració del segle en que vivim”.

Del discurs del secretari, Joan Montserrat i Archs, en va destacar Roca el seu llenguatge, “expressat en una forma verament catalana”, encara que de vegades massa rebuscada i emprant vulgarismes “no gaire propis de l' obra que 'ls conté”. Tanmateix, no era això una censura a l'autor. Malgrat els vulgarismes, “no hi manca pas estudi”. I era certament preferible el llenguatge emprat per Montserrat “que no pas que vingués á l'estil que molts ansían, amagant ab un fals desig una impotencia manifesta, es á dir en castellá empeltat de catalá”. Roca deixà entreveure llavors algunes de les seves opinions sobre el català literari. Mancant un model en què inspirar-se tots aquells que la

conreaven, la llengua moderna “á nostre entendre no pot ni deu estar calcada en la que ‘ls antichs escrigueren, ni tampoch absolutament en lo que en la [sic] dia’s parla, corrompuda en algunes encontrades y sense fixesa y bona determinació”.

El parlament de gràcies, a càrrec de Josep Argullol, contenia en alguns passatges “frases de catalá del que are ‘s parla”, però era també en certa mesura “trivial é impropri” de l’ocasió solemne en què es pronunciava. La manca de pretensions i la seva finalitat merament protocolària disculpaven, a judici de Roca, els defectes esmentats.

La Flor Natural fou atorgada aquell any a Francesc Pelai Briz per la seva poesia “La cansó de mestre Jan”. “No cal mes que llegir la composició –va escriure Roca– per véures’hi desseguida lo tracte continuat que ha mantingut son autor ab los poetas populars de nostras encontradas”. Tot i reconèixer que el tema de la composició no era nou, era la forma allò que la feia admirable. Descriuint un fet de la vida del ferrer, protagonista del poema, Briz feia alhora una precisa caracterització del “montayés catalá” en “versos consisos y enérgichs y plens de sobrietat i robustesa”. El gran coneixement de la poesia popular catalana es feia ben palès en l’enginy demostrat per Briz en aquesta obra:

“Al revés de molts, que inconsideradament es donan á imitacions de las obras del poble, embarnissantlas pera donarlas’hi carácter, ab lo que constitueixen defectes de forma y no bellas de las cansons populars, lo Sr. Briz ha sapigut assimilarse lo bó y arreconar lo dolent del género que ha volgut imitar”.

En tota la composició no es podia trobar cap de les expressions que el poble (“mes bon poeta que versificador”) encabia forçadament i que “molts prenen per típicas y características”, quan únicament traduien la dificultat del poble il·lustrat en els mecanismes de la rima. Malgrat aquestes lloances, el crític no va deixar de trobar-hi petits defectes. La primera part de la poesia contenia una descripció del treball de la farga que Roca trobà “forsada é inútil”, a més de massa estirada. El vigor de la segona part, però, compensava amb escreix aquests lleugers inconvenients.

Roca comparà l’obra de Briz amb el poema guanyador del segon accèssit, “La rondalla dels tres hostes”, del mallorquí Bertomeu Ferrà, per afirmar que “la *rondalla* peca de tot lo que queda pura la *cansó*”. Era difícil d’entendre, va escriure Roca, com el Consistori havia pogut incloure en un mateix premi “duas composicions, que pertanyent á un mateix género, l’ una condemna á l’altra”. El poema de Ferrà li va produir una impressió molt desfavorable: “Vera joguina per la trivialitat de son assumpto, plena de repeticions rebuscades, prestant tribut als defectes de las cansons populars y no sabent

reproduhir las bellas que contenen”. Allà on Briz havia sabut sublimar la poesia popular per crear una obra literària, Ferrà havia efectuat només una mala imitació: “Una versificació, si bé original, molts cops sacrificant la gramàtica, y un llenguatge mig mallorquí y mig catalá, sense caràcter ni boniquesa”. Roca va acabar la dura crítica de l’obra del poeta mallorquí assenyalant que s’havia estavellat en els esculls “en que es malmeten inspiracions de joves inesperts, que prenent lo fals per lo de bon préu, enlletxeixen sens coneixe’n las imitacions que fer se proposan de la difícil poesia popular”.

Molt positiva fou, en canvi, la seva valoració de l’obra “Suspirs”, de Ramon Picó i Campanar, guardonada amb el primer accèssit: “En ella ‘l poeta’s plany de sas amorosas penas, y ho fá ab sentiment pur, donant eixida á sas inspiracions y fugint de tota forma dificultosa en l’ expressió de las mateixas”. Aplec de poesies lligades per un mateix sentiment, totes elles estaven impregnades per una “ingénua vaguetat que las fa notables”. Com a únic retret, Roca trobà difusa la composició de Picó però “compreñem que ho siga, atenent lo género á que pertany lo poema, fet á trossos”.

“Lo Sometent”, de Jaume Collell, fou la poesia guanyadora de l’Englantina. Les paraules que Roca emprà a les pàgines de *La Renaxensa* palesaven la gran admiració que li causà. “Las sabias disposiciones –va escriure–, l’entusiasme que tot’ ella esbrava, l’energia de sa dicció, lo tirat de sas imatjes, la fermesa de sas estrofas, y aquell escalf que no la deixa desde ‘l primer de sos versos fins al últim la fan una de las poesias que mes honran la renaixença literaria catalana”. I encara: “Obras com la del Sr. Collell no s’ analisan fredament. Se llegeixen ó s’ ouhen llegir, y prest l’ esbatech del cor ofega tots los intents de la pensa per bons que sian”. Malgrat aquestes afagadores frases, el primmirat Roca també hi va trobar petits defectes, aixó si, “molt fácils de esmenar” i que, amb la seva desaparició, “podian tornar intatxable” l’obra. Collell, en la seva opinió, s’havia alçat a una gran altura poètica:

“Qui com en Collell sab polsar las cordas de la lira pindárica, y distribuir ab tant bona esma los colors de la descripció mantenintse en lo lloch en que sols la inspiració hi campeja, sens caure en la difusió ni en la pobresa, be pot galanejar lo títol de mestre en gay saber que tan justament l’ hi doná ‘l consistori de antany”.

Els dos accèssits a l’Englantina, obtinguts per Antoni Camps i Fabrés i Frederic Soler, estigueren, segons Roca i Roca, molt lluny del brillantíssim nivell del poema de Collell. La poesia de Camps “encare que curta es una oda difusa y falta de espontaneïtat”. Massa realista atès el tema de què tractava, de vegades descuidada en la forma i en la

versificació, li mancava “aquell tó que sols la vera inspiració donarne pot, y sobre tot lo vol enlayrat y segur de tota oda pindárica”. En opinió del periodista i crític literari terrassenc, bona part dels defectes de l’obra provenien de la forma elegida per l’autor, que, volent cantar als temps vells, hauria obtingut millors resultats mitjançant la descripció i la narració que “plorantlos per medi del lirisme”. Tampoc ajudava el llenguatge emprat, “vulgar é impropio de la poesia lírica”, que mai no havia d’ “arrossegar sas plomas per la pols del prosahisme”. El romanç cavalleresc de Pitarra pecava tot ell de “teatral” tant en les paraules en boca del protagonista com en la descripció del lloch en què s’esdevenia l’escena narrada, com en els mitjans amb què l’autor desenvolupava l’acció. El judici de Roca degué agradar molt als enemics de Soler:

“Si en lo romans del Sr. Soler hi sobra artificiosa destresa en los efectes, molt s’hi troba á mancar inspiració poética, que per mes que ‘s busque no ‘s arreplega; filla sols de la naturalesa, y que ‘s manifesta en moments felissos que no’s tenen pas sempre que’s desitjan”.

Si les obres guanyadores dels altres premis ordinaris havien rebut crítiques molt favorables de Roca, la poesia de Tomàs Forteza, guanyadora de la Viola, va ser objecte de diversos retrets. Ja el tema de la composició (tilolada “La llegenda de Sant Segimon”), tractat abans per altres autors, li semblà “no gayre á l’altura del premi que se l’hi doná”. Tampoc la forma li va semblar satisfactòria: “Lo desenrotllament de la llegenda peca de monotonia, deixatament y difusió”. La matèria facilitat versificadora de Forteza l’havia dut, apuntava Roca, a allunyar-se de la “vigorosa concisió”, pròpia de tot romanç, per entretenir-se “mes de lo que á nostre veure deuria” en descripcions i monòlegs. I si bé la versificació era “robusta, plena y bén acentuada”, en paraules de Roca, “lo llenguatge triat generalment, peca en alguns punts de mallorquinisme, y en altres de arcaich”.

Josep Martí i Folguera obtingué el primer accèssit a la Viola amb una poesia plena de “tendresa y sentiment”, a judici del crític, amb alguns conceptes originals i conmovedors, no exempta, però de certes imperfeccions. “Si la poesía <<De la terra al cel>> revela alguna inesperienza en son autor, –va escriure Roca- té un fons inspirat y una pura dolcesa de sentiment que la fan recomanable”. Si aquesta composició era, en la seva opinió, digna del premi, l’obra a la qual el Consistori atorgà el segon accèssit l’entussiasmà sincerament, fins al punt que “es á nostre juhí la millor poesia que hi ha entre les religiosas, en lo volum dels Jochs Florals d’ antany”. “De un fons grandíós,

plena de imatges y pensaments espléndits, esbravant forsa, robustesa y escalf de sas estrofas”, només li va retreure “alguns versos mal acentuats”, que no disminuïen la brillantor de la composició. Corregint “algunas imperfeccions en la versificació”, el poema d’Anicet de Pagès (“Inmortalitat y grandesa”) “seria una de las composicions que mes honraria la renaxensa literaria catalana”.

Forteza guanyà també el premi ofert per la Diputació de les Balears amb “uns ben escrits romanços, notables per la sua sobrietat de dicció y per lo destre de las descripcions que conté”. Però els diàlegs d’aquesta composició de tema històric no assolien la força de les descripcions, ja que “s’ hi veu per lo general cert amanerament”. Com en la poesia guanyadora de la Viola, Roca reconeixia que la versificació de Forteza “es notable per son nervi y robustesa”. Tanmateix, a la poesia li mancava “una acció rodona, l’ interés que tant bè escau en los romanços del género á que pertany”. L’obra, en opinió del periodista i escriptor terrassenc, guanyaria molt si l’autor hi hagués inclòs “altres passions en lo cor del protagonista [Hug d’ Ampúries] que fessen ressaltar mes l’ amor á la patria que en tota ella hi domina” o bé si hagués buscat en un argument mes o menys senzill però “bén filat y ab bona relació entre sas parts” l’interès que havia de tenir tota obra narrativa. Més favorable fou el seu judici sobre l’obra guanyadora del primer accèssit, deguda a Pere d’A. Penya: “Sense que l’ obra sia de primera forsa, es una bonica llegenda, desenrotllada ab maestría y que conté trossos recomanables per la sua fácil frescura y sostinguda entonació”. Si bé contenia algunes parts deslluïdes, estaven compensades per “la galanura del vers que corra sempre fácil com apacible torrent, y crestallí com ell”. Diversos fragments que Roca esmentava “demostran clarament que nia en lo cap del poeta mallorquí l’ inspiració nudrida ab una notable forsa de percepció y una sensibilitat esquisida”. No era aquest el cas de la poesia de Mateu Obrador, guardonada amb el segon accèssit. A judici de Roca, “es una obra que si be fá entreveure bonas disposicions en son autor, fluixeja notablement, atés l’assumpte que canta”. No hi veia cap toc d’inspiració, “tot lo que diu es comú”, i la composició tenia poc valor poètic, ja que “d’ aytal modo, deixant apart la rima, s’ escriuria si l’assumpte tingués de esser tractat en prosa”. A més, Obrador, “com molts altres, de la renaixensa catalana ensà”, havia volgut emprar un llenguatge arcaic. Roca tornà a manifestar aquí les seves opinions sobre el català literari. Essent imperativa la necessitat de fixar el llenguatge català, “buscant en ell la difícil germandó de lo literari ab lo intel·ligible, sense perdre jamay res de lo castís y de lo pur”, una probatura com la del jove escriptor mallorquí “en lloch de esser útil, contribueix per lo contrari, á

allunyarnos del objecte, que á nostre entendre devém cercar los conreadors de las letras catalanas”.

Finalitzant la seva llarga crítica dels Jocs de 1871, Roca s’ocupà del premi ofert “per alguns mallorquins aymadors de la llengua patria”. Li fou concedit a Martí i Folguera per una poesia que Roca considerà “adotzenada”. Pretenent ser descriptiva i lírica al mateix temps, en la descripció allò que “deuria ser inspiració y fantasía queda reduhit á un fals entussiasme, expressat ab un sens nombre de exclamacions entre punts admiratius apariadas”, mentre que en la part lírica, “ja que no un fons nou, vodríam veurhi sempre una forma de idea filla del modo de sentir esclusiu del poeta, y jamay enmanllevada”, forma que ell no havia estat capaç de trobar. Els dos accèssits d’aquest premi foren atorgats a dues composicions del mallorquí Josep Tarongí. “En abduas –va escriure Roca– s’ hi vehuen bonas disposicions; mes pecan per deixadesa en la forma (...)”. Els conceptes de les dues odes “no’s fan notables per la sua brillantor ni per la sua novetat”, però amb l’absència de pretensions, feien veure que “no mancan disposicions pera la poesia á son autor”.

Roca acabà la sèrie d’articles reiterant “l’ esperit imparcial” que l’havia guiat en tot moment, sense deixar-se endur ni per un “exagerat optimisme” ni per un “sistemátich esperit contrari”. Manifestà també el seu desitg de parlar de la necessitat de reformar els Jocs, “reforma que á nostre entendre molt podria encare millorar sos bons efectes”, però la necessitat d’haver-se d’encarregar també de la crítica dels Jocs de 1872, el volum dels quals acabava de ser publicat, li feia ajornar tal propòsit.⁷⁶¹

La crítica de Roca, en especial els seus judicis sobre les obres dels poetes mallorquins, fou molt mal acollida pels escriptors illencs. Marià Aguiló, un dels grans coneixedors de la poesia popular catalana, comentà, en carta a Tomàs Forteza el 12 de juliol, la seva visita a “una casa catalana pels 4 costats” en què una noia de divuit anys tenia una germaneta de tres a la falda i “li feya dir la rondalla dels tres hostes, diguentne un vers cada una, puix totes dues la sabien de memoria”. Tenint molt present encara la demolició que Roca havia efectuat de la poesia de Bertomeu Ferrà al número de *La Renaxensa* del 15 de juny, li escrivia a Forteza: “Te assegur que aquesta escena pot fer oblidar la injusticia de la crítica den Roca”. I el posava en guàrdia per les garrotades que ell mateix de be segur rebria en els propers lliuraments de la crítica de Roca: “Segurament que tu tambe deuras rebre en tocarte el torn puix en Roca no’s amich de

⁷⁶¹ “J. Roca y Roca”, “Bibliografia. Jochs Florals de Barcelona de 1871”, *La Renaxensa* 1 i 15-6, 1 i 15-7 i 1-8-1872.

Sants ni de cavallers”. Pocs dies més tard encara es dolia Aguiló de les paraules de Roca: “He vist en sentiment qu ‘n Roca y Roca maltractà la rondalla den Ferrà. El vot den Milà val infinitament mes y el te entusiasta”⁷⁶².

Crítica de Roca i Roca a les composicions premiades als Jocs Florals de 1872

Com ja havia fet amb el volum dels Jocs de 1871, Roca i Roca es va encarregar novament de fer la crítica del de 1872 des de les pàgines de *La Renaxensa*. I va entrar directament, sense cap mena de preàmbul, a emetre un judici molt crític envers aquells Jocs, considerant les composicions premiades, en general, d’un nivell sensiblement inferior al d’altres anys:

“Pochs volums com lo d’enguany han dat los Jochs Florals, de tant poca válua, tant pobres, que tant trista impressiò deixen lo tot ab tot prenent, an l’esperit de qui afanyòs de saborejar los novells fruyts de la renaixensa catalana, busca en sa instituciò mes respectable –los Jocs Florals– los que dehuen ser mes triats de tots”.

Tot i afirmar que no pretenia fer “una síntesi malastruga”, considerà la seva obligació cercar una “causa principal” que expliqués perquè en aquella catorzena edició els Jocs Florals “donen una mostra raquíica de llur vida, trenquen los anells de una cadena generalment gloriosa y presenten revellit lo que á laor de sos anys mostrarse deuria, plè de forsa y robustesa, vessantne inspiració, giny y poesía”. Dos eren els actors principals en tot certamen literari: d’una part, els autors que hi presentaven les seves obres, de l’atre, el jurat que les valorava. A qui s’havia d’atribuir –es preguntà Roca– la responsabilitat per la baixa qualitat de les obres premiades, als escriptors o al Consistori? En el seu paper de crític, s’havia de limitar a l’anàlisi de les composicions premiades, precisà, car ni tenia accés a totes les obres presentades ni, encara que ho hagués pogut fer, pretenia “voler sobreposar nostre humil criteri al de set persones respectables”, de les quals “es de creure complirian ab sancera conciencia” llur difícil tasca. Hi havia, però, diversos elements que mereixien certa consideració. El primer era l’absència, en aquells Jocs, de treballs de molts dels autors ja consagrats i premiats en diverses ocasions, “jubilats , diguem’ho aixís, ab lo diploma de Mestres en Gay Saber”, deixant oberta la competència a aquells menys afortunats que encara no havien obtingut els preuats reconeixements. Però hi havia un altre aspecte inquietant. Totes les

⁷⁶² Epistolari de Marià Aguiló i Fuster a Tomàs Forteza i Cortès, 1867-1879, Ms 2068-I, pàgs. 81 i 85; els

composicions premiades pertanyien a un mateix gènere literari, ja que només obtingueren guardons les obres narratives. Fins i tot suposant que, en aquella anyada, únicament haguessin concorregut als Jocs “los qui forman en las darreras filas de nostra renaixensa literaria”, era difícil d’entendre que, “polsantse com se polsan totas las cordas de la lira poética”, és a dir, tocant els poetes els diversos gèneres literaris, el Consistori hagués trobat dignes de premi únicament les poesies “vuydadas en los mateixos motllos”, algunes de les quals, “per llur metrificació y rima”, al seu parer, haurien hagut d’apartar-se completament de l’àmbit de la narració. Roca no va dubtar a atribuir aquesta circumstància a una “preocupació esclussivista del Consistori”, convençut que “ab los elements que comta nostre bull literari pot ferse quelcom mes de lo que s’es fet fins ara, y moltíssim mes de lo que enguany s’es fet”, a condició que tots plegats, deixant de banda “preocupacions perillosas” i “perjudicials esclussivismes”, fossin capaços d’ “aymar lo bó hont se vulla que ‘s trobe y dur al temple de nostre ideal joyas de tots istils y flors de tota mena”.

El Consistori dels Jocs Florals de 1872 estava presidit per Josep de Letamendi, conegut metge i catedràtic a Madrid. Tot i que havien minvat les crítiques burlesques dels xarons respecte dels anys anteriors, aquell mateix 1872 Rossend Arús va estrenar la revista “L’any en una estona”, sàtira bastant punyent en què Arús desqualificava els Jocs, entre altres coses fent dir a un dels personatges que consistien en uns quants benavinguts que es feien savis mútuament. Letamendi, en el seu discurs com a president del Consistori, va fer una enèrgica defensa de la institució jocfloralesca, potser com a resposta a les burles d’Arús. La intervenció de Letamendi, tanmateix, contenia diversos aspectes que no deixaren de generar controvèrsies.

La crítica que va fer Roca del discurs del president del Consistori començà amb to de lloança: “Molt fora lo que tindriam que dir si tractessem de examinar una per una las notables ideas qu’ enclou aquest treball”. La primera part del parlament de Letamendi s’adreçà al governador civil, que havia obert la sessió amb unes breus paraules. Va dir que veia “quelcom de catalana essència” en aquell càrrec, al qual no tenia per una peça postissa sinó per “la personificació de l’esperit nacional, comú a tots”. Comparant el paper del governador amb el de les amarres que lliguen la nau al moll, la seva missió consistia en tenir “el cap subordinat a l’Estat” i “lo cor identificat ab la provincia”. Roca, referint-se a aquest fragment del discurs del president, va escriure que “hi dona probas d’ independència de carácter verament català”, retreient-li però que, “tal volta

per cortesia”, qualifiqués al governador de “símbol del llas suavíssim que ja fa segles nos uneix ab la nostra benvolguda Espanya”. Una crítica molt tova, sembla, d’allò que es podria considerar una argumentació de caire més aviat centralista.

Proseguint amb l’estudi crític del discurs, Roca va assenyalar que Letamendi, entrant en l’anàlisi dels diversos sentiments de l’ésser humà respecte de la família, la província, la nació i la humanitat, extreia mitjançant “bellíssimas consideracions, exposadas ab gran novetat de ideas”, el fonament i la raó de ser dels Jocs Florals. Passà després el president del Consistori a fer la distinció entre esperit provincial i provincialisme, considerant el primer una mena de patriotisme local, mentre que qualificà el provincialisme de “passió mesquina, confusa, malaltissa (...) sols apta per a engendrar fatuitats, sostenir antipaties i enfonsar en lo ridícul aquells mateixos que d’ella viuen dominats”. En opinió de Roca, “encare que á mancar hi trobém una definició concreta de abdós ideas, just es confessar que ‘s deixa entendre l’intent del Sr. Letamendi, encaminat á nudrir tot lo bó que dona l’amor á la provincia y á ofegar la malas passions que á son escalf podian desenrotllar llurs gérmens”. Però no va fer cap comentari a la conclusió de Letamendi, quan va declarar que el Consistori “condemna terminant y públicament lo provincialisme, com enemich lo mes temible dels Jochs Florals y de la llur nobilíssima tendencia”. Condemna que anava dirigida, entre altres, als federals intransigents de la línia d’Almirall, però que, com assenyala R. Tasis, degué ocasionar “la natural indignació dels minyons de La Jove Catalunya i dels redactors de *La Renaixença*”. Roca, tanmateix, no en va reflectir res en la seva crítica publicada precisament en aquest periòdic.

La part final del discurs del president va fer referència a la relació entre el caràcter català i la naturalesa de la terra “de la qual nostr’esser es mirall claríssim” i del llenguatge que en la seva opinió s’hauria d’emprar en el renaixement literari català, aspectes que Roca es limità a apuntar, sense fer cap comentari. Entre les opinions emeses per Letamendi hi havia la de l’evolució aconsellable del català literari. Creia que no s’havia d’escriure en una llengua artificial, sinó que, essent el català un idioma ben viu, i buscant un equilibri entre la llengua vulgar i la literària, féu aquesta recomanació als escriptors: “no pretén que canteu en catalá vulgar del que ara es parla, sinó en catalá literari del que ara es parla”. Segurament, ni Bofarull ni Aguiló degueren apreciar molt aquest consell de Letamendi.

El judici emès per Roca després de resseguir el discurs fou globalment favorable. El qualificà de “notabilíssim baix molts aspectes”, reconeixent, això si, que les idees

expressades pel president del Consistori no eren totes “incontrovertibles”, ni eren “científicament exactes las brillants y originals comparansas de que ab tant éxit se val para robustir sas téssis”. Però “sino tot, molt hi queda en lo discurs”, que estava ben pensat, era “exacte en son fons, ple de veritat franca”, i demostrava una notable capacitat d’observació i “un discerniment recte y claríssim”. En canvi, expressà una opinió menys afalagadora respecte a la forma i al llenguatge del discurs, “descuidada” la primera i en ocasions “vulgar” el segon. Però aquestes petites imperfeccions no podien entelar les “bellíssimes imatge” i les “poderosas rahons” que farcien el parlament. En definitiva, Letamendi “ha demostrat esser un inspirat poeta y un filosof de molta válua” més que no pas un “cuidadòs literat” preocupat en excés pels aspectes formals. Com a valoració final, Roca vaticinà que “figurarà son discurs entre ‘ls millors que s’han pronunciat, desde la presidencia dels Jochs Florals de Barcelona”.

La memòria llegida pel secretari del Consistori, Josep Coroleu, confegida “sense cap pretensió y sols per omplir un encárrech”, va ser considerada per Roca “rellepada d’istil”, a més de cridar la seva atenció per mostrar “una inconseqüència ortogràfica” molt notable.

D’una naturalesa molt diferent fou la tercera de les obligades intervencions dels membres del Consistori, el discurs d’agraïment, encarregat al poeta valencià Vicent Wenceslau Querol. En lloc de limitar-se a “las estretas fitas de la costum”, com solia ser usual en aquesta mena d’intervencions, Querol va oferir al públic assistent la innovació de llegir una poesia, que reprenia el títol del lema dels Jocs Florals: “Patria, Fides, Amor”, que Roca no va dubtar a judicar com “la millor que conté ‘l volum”. Malgrat aquesta valoració, però, va qüestionar que algunes de les idees contingudes en el poema “miran massa lo passat y del present poch se recordan”, encara que no feien minvar el valor de la composició: “Desenrotlla ab una justesa gran lo pensament enclós en son títol, semblantne son pas de brillants imatjes y de bellíssimas joyas de pensament”. La bellesa de la poesia es veia una mica enfosquida, també, des de l’òptica primmirada de Roca i Roca, per petits defectes de forma: “¡Quina llástima que alguns versos no tingan lo degut accent que l’alexandrí exigeix pera la sua armonía y forsa d’expressió!”. A banda de les petites imperfeccions assenyalades, Querol havia creat una obra en la qual els lectors trobarien “un plascívol raig de divina llum, brollant de l’ inspiració de un bon poeta”.

El Consistori Letamendi es va reunir només sis vegades i, per tant, les discussions per a concedir els premis foren escasses. No atorgà cap accèssit al premi de la Flor Natural,

com veurem tot seguit, i declarà deserta la Viola. La seva actuació no va satisfer gairebé a ningú, malgrat que, de fet, els premis adjudicats suposaren, com ha escrit Tasis, “l’entrada en massa dels vells enemics dels Jocs al clos venerable de la poesia tradicional”, en especial de Frederic Soler, que fou guardonat amb la Flor Natural.

Roca, que ja havia expressat al començament de la seva crítica dels Jocs una valoració bastant negativa sobre la qualitat de les composicions, va incidir en aquest judici quan va analitzar amb detall les poesies premiades, començant per la de Soler, “Lo baster del Esquirol”. Més de cent cinquanta foren les composicions presentades al premi de la Flor Natural, però el Consistori “tant sols una ‘n trobá pera distingirla”, deixant fins i tot de concedir els dos habituals accèssits. La decisió del Consistori fou molt controvertida, cosa que va assenyalar Roca alhora que anunciava una crítica imparcial: “Objecte de molt oposats judicis esta composició ha d’encontrar en nosaltres freda crítica é imparcialitat”.

Començà per indicar que el tema de l’obra era “molt gastat”, extret de “Le Roi s’amuse” de Victor Hugo, que ja havia servit per modelar “Rigoletto”. Reconeixia que Soler havia sabut revestir-lo d’una forma “original y catalana”. Però aquesta forma no estava a l’altura de l’espontaneïtat i facilitat que aquesta mena de poesies requerien. Cada estrofa tenia una tornada (“estribill”), que Roca considerà certament de molt difícil execució, en la qual l’autor no havia aconseguit, però, reeixir: “Molt pocas son las estrofas que poden presentarlo ab hilació literaria; muchas las que ‘l tenen subtat, inconduhent y com fill de una tortura d’ esmaginació mal dissimulada”. Hi havia repeticions forçades, únicament per produir “un lleuger efecte d’audició, que ‘s desvaneix al cercarhi no ja forsa poética, sino naturalitat”. Es mostrà totalment disconforme amb el valor que el jurat dels Jocs atribuï a aquestes característiques: “Es de sentir que’l Consistori de Mantenedors donés tanta importancia á esta qualitat, que dificilmente resisteix una crítica desapassionada”. Si bé considerà el desenvolupament de la balada de Soler com un bon exponent de poesia popular, conduïda “ab sobrietat y ab aquella vaguetat que distingeix las cansons de nostra terra”, això no podia amagar l’escassa qualitat de l’obra premiada aquell any amb un dels tres premis ordinaris:

“Si deguéssim comparar <<lo baster>> ab altres composicions de la mateixa génera, premiadas en anys anteriors, veuriam ab sentiment que ha baixat massa per cert lo nivell del mérit de las mateixas. Lo millor premi del Sr. Soler sembla esser lo de haver sabut preocupar á sos jutjes”.

En la crítica dels Jocs d'aquell any, Roca no va tenir pietat ni del seu íntim amic Ubach i Vinyeta, guanyador de l'Englantina. “Débil de fons, plana d'imatges, té trossos fàcils y es aixó tot lo mes que mostra”, va escriure sobre el romanç d'Ubach “La Jornada del Bruch”, lamentant, a més, que alguns versos de la composició “no estigan adornats de todas las condiciones gramaticales necesarias”. Ubach no havia estat en aquesta ocasió a l'altura de les seves reconegudes qualitats com a poeta: “¿Quina diferencia entre est romans y otras del mateix autor! ¿Hont es lo joch, ahont l'inspiració, ahont la força del <<Darrer Pallars>> guanyador de l'englantina en 1868?” Ensucrant una mica aquesta salva de projectils, Roca afegí que si no fos conscient que Ubach “pot fer molt perque es molt y bó lo que ha fet ja”, es guardaria de presentar-li aquesta comparació, “qu' ell estimará com filla de l' amistat que li professam, mes inspirada també en l' amor que envers las lletras catalanas, nia en nosaltres”.

Els dos accèssits a l'Englantina atorgats al mallorquí Pere d'Alcántara Peña i a Felip Pirozzini premiaren també dos romanços, composicions que, sense ser “notables”, estaven “destrament escrites”. La del primer autor “demostra facilitat” però pecava de “deixatament”, mentre que la de Pirozzini era “sobria”, però “la facilitat no s' hi troba sempre”. Roca va lloar en l'obra del poeta mallorquí, que duia el títol de “La naixensa de'n Jaume 1er d' Aragó”, la discreció amb què tractava “l'espínós y delicat assumpto tant ocasionat á fer caure al poeta que intente tractarlo en usar massa claror ó be massa fosca: en cubrirlo poch ó en amagarlo casi del tot”. Era “una proba de destresa” de la qual Peña havia sortit airós. En opinió del periodista terrassenc i ocasional crític literari, els dos accèssits, contràriament a les poesies premiades aquell any, “poden posarse al costat de molts que figuren en anys anteriors”, sense desmerèixer en absolut.

Ni autors consagrats com Antoni de Bofarull es lliuraren del fuet de Roca. De la seva poesia “Fructuós en las Arenas ó 'l mártir de Tarragona”, guanyadora del premi ofert per la Diputació de Tarragona, digué que revelava “notable facilitat d' execució” i que tenia “un toch viu i penetrant”, però pecava de “llanguidesa” i, sobretot, d'acostar-se més a la prosa que a la poesia: “Sense la rima ni 'l metro, la composició del senyor Bofarull passaria bé per un tros de ben escrita prosa, puig molt pocas son las condiciones poéticas que ofereix tal com se presenta”. Li mancava nervi, fogositat i la volada necessària que caracteritzaven “una obra inspirada”. Pel que feia al llenguatge, si bé el considerà correcte, li retragué que estigués “mes decantat al castellá que á lo castís”.

Finalment, Roca s'ocupà del premi ofert per la Diputació de Lleida a la millor composició que cantés algun dels fets esdevinguts en aquella ciutat en el decurs de les

guerres del segle XVII. Abans de parlar de les obres premiades, va explicar que, al seu entendre, es tractava d'una missió impossible per qualsevol que ho intentés, ja que “per tot, menys per una poesia es bó l'assumpto”, preguntant-se com no s'havia ofert el premi a una memòria històrica, molt més adequada que un poema atès el propòsit declarat. De passada, assenyalà que, en aquella guerra “tant poch gloriosa com desgraciada pera nostra Catalunya”, el país “acabá per tornarse 'l trist camp de batalla, de las rivalitats de duas corts igualment odiosas pera 'ls fills de nostra terra”. El guardó fou atorgat a Ubach i Vineya, a qui Roca, en aquest cas, descarregà de crítiques considerant que “féu tot lo que 's podia” en el marc del premi, però carregà durament contra Martí i Folguera, guanyador de l'accèssit, per haver modificat sense miraments els fets històrics en la seva composició, que, a més, qualificà de “pueril moltas voltas, sovint vulgar”.

Precisament aquest darrer premi li va servir per cloure la seva anàlisi dels Jocs Florals d'aquell any amb una nova crítica al Consistori Letamendi. Li havia causat “estraneysa” veure com donava cabuda en un mateix premi a dues composicions “contradictorias”, mantenint una d'elles la fidelitat als fets històrics, mentre l'altre se n'allunyava volgudament. La qüestió no mancava pas de rellevància als seus ulls:

“Per nosaltres aquest assumpto te molta importancia. ¿Pot un poeta en una obra històrica, modificar son indiscutible carácter –no ja tant solzament los detalls insignificants– fins á acomodarlos á las conveniencias de sa fantasía? Lo Consistori de 1872 al premiar la poesia del senyor Martí ha contestat en sentit afirmatiu. Nosaltres creyém lo contrari”⁷⁶³.

És interessant comparar la crítica de Roca amb les opinions que expressà Ramon Picó i Campanar en carta al seu amic (i futur mestre en Gay Saber) Tomàs Forteza. Al menys en aquesta ocasió, els judicis dels dos homes, amics de joventut i actius socis de La Jove Catalunya, coincidiren en bastants aspectes. Després de manifestar la seva indignació per l'actuació del Consistori, Picó li feia a Forteza cinc cèntims de les composicions premiades. De “Lo baster del Esquirol” va escriure: “Aqueix argument es consemblant a un passatge de Rigoletto: la forma es consemblant al pam! pam! d'en Briz”. (Briz era sempre objecte de dures crítiques de part dels mallorquins, de manera que la comparació de la poesia de Pitarra amb l'estil de Briz era una forma de desqualificar-la). “La jornada del Bruch”, de F. Ubach, va obtenir de Picó un judici una mica més favorable

⁷⁶³ “J. Roca y Roca”, “Bibliografía. Jochs Florals de Barcelona de 1872, *La Renaxensa* 15-11 i 1-12-1872. Sobre els Jocs de 1872, vegeu també R. Tasis, “Els Jocs Florals de Barcelona...”, op. cit., pàgs. 66-70, M.

que el de Roca i Roca: “es un romanç ben treballat; la 1^a y la 3ª part sobretot son bones al meu entendre; no bones en absolut; pero comparant ab tot lo del present any pot molt ben anar”. Bofarull, cosa no gens estranya venint de Picó, va ser objecte d’un atac despiatat: la seva poesia era “un romanç mes llarg que un fideicomís y que tingué ‘l merit de empenyar completament al publich [assistent a la festa dels Jocs], y perdonam l’expressió”. Igual que Roca, dedicà grans lloances al discurs-poesia de gràcies de W. Querol, considerant-la, coincidint també amb el periodista terrassenc, la millor composició del tot el volum dels Jocs⁷⁶⁴.

La Reforma dels Jocs Florals, segons Roca i Roca

Com ja havia promès al final de la seva crítica dels Jocs de 1871, Roca va publicar a *La Renaxensa* un article en què exposà la seva valoració de la institució en aquells moments i les propostes que, en la seva opinió, podien contribuir a donar un nou impuls a aquell certàmen, pinàcul de les lletres catalanes.

Començà per lloar la instauració dels Jocs, “bon pensament de un esbart d’entussiasas aymadors de las lletras y del esperit provincial”, així com el esforços esmerçats pels iniciadors amb “tota la volensa de llur cor”. Molt era allò que s’havia fet des de llavors, que mereixia el calorós reconeixement d’ “eixa generació jovensana –generació a la qual Roca tenia consciència de pertànyer– que ab ardit entussiasme ha seguit llurs gloriosas petjadas”. Molt era també, prosseguia Roca, el que els havia d’agrair “l’idea provincialista de l’industriós poble catalá”, que comptava ara amb una literatura “propia, genuina, no enmanllevada á ningú”. Però tot plegat no implicava que la idea inicial que portaren a terme els Rubió, Bofarull i Milà “sia intatxable” ni que s’hagués d’acceptar en la seva forma original “á ulls cluchs”. No implicava que no pogués penetrar en la institució “l’esperit reformista”. Una reforma, argumentà Roca, era plantejable quan allò que es pretenia reformar “té robustesa suficient pera resistir lo cambi”. Precisament per la solidesa que havien assolit els Jocs, “nos atrevím á esser missatjers d’ esta idea que lluny d’ alarmar á ningú, creyé m ser á acceptada per tots”.

Tomàs, “Marià Aguiló i els Jocs Florals...”, pàg. 160, i J. Carrera i Pujal, “Historia política de Catalunya en el siglo XIX”, Barcelona, 1958, vol. VII, pàgs. 263-264.

⁷⁶⁴ Carta de R. Picó a T. Forteza, datada a Barcelona, 8-5-1872, a “107 cartes de Ramon Picó a Tomàs Forteza”, Ms. 1069, Biblioteca de Catalunya, carta 5.

L'any 1859, quan es restauraren els Jocs Florals, “convenia demostrar que ‘l catalá pot escriures”, s’havia de fer veure “al mon” que la llengua i les obres dels Ausiàs March o Joanot Martorell no havien mort amb ells, calia que “després de quatre sigles d’ oblit vingués lo despertar”. Els restauradors dels Jocs encertaren plenament recuperant l’antic lema de “Patria, Fides, Amor”, idees “plenes de poesia”, així com establint tres premis, un per cada una de les esmentades idees.

Però un cop que s’havia demostrat de manera clara i inequívoca que es podia escriure en català, una vegada que s’havia vist que “nostre poble té elements de sobras pera alsar lo monument de sa literatura”, el marc en què s’inscrivien les obres presentades als Jocs s’havia fet “massa estret”, i, propugnava Roca, “ha de aixamplarse pera permetre tota la diversitat de treballs que á aquest objecte s’ fan tant necessaris”. Amb això no pretenia que la institució dels Jocs Florals hagués de prendre la iniciativa exclusiva en aquesta tasca, però si que, sense apartar-se del seu objectiu, havia d’ampliar la seva perspectiva per contribuir al desenvolupament general de les lletres catalanes “ab la mida de las suas forsas y aportanthi tots sos elements. I es mostrà convençut que no podria fer-ho mantenint-se “dintre dels límits actuals, raquítics ja, per mes que al neixe l’ institució fossen suficients”.

Per a Roca, era impossible que els Jocs fessin progressar la literatura catalana si hom mantenia la rígida classificació dels premis vigent llavors. Establint la viola per a la millor poesia religiosa, l’englantina per al millor poema patriòtic i la flor natural per a qualsevol poesia que no s’inscrivís en aquelles dues temàtiques, la imaginació del poeta quedava lligada, subjectada a “cantar un sentiment dat”, Aquells que optaven a la viola es veien obligats a escriure sobre un tema que “cad’ any se toca”, les composicions que presentaven a l’englantina repetien els mateixos fets històrics, “ja es impossible fer una oda patriòtica que no tinga ‘l mateix color, lo mateix sentit de las que fins ara han sigut fetas”. El poeta que es decidís per la flor natural depenia cada any de les preferències del Consistori per “determinat género”, perquè no hi havia cap regla que fixés quin tipus de composicions havien de ser les escullides. Tots aquests elements conduïen, a més, a un clar desequilibri entre les obres presentades als tres premis: gairebé sempre dues terceres parts de les obres presentades optaven a la flor natural, mentre el terç restant es repartia entre la viola i l’englantina. Aquesta desigual distribució “fá que haventhi sols un premi pera moltas y molts premis pera pocas”, moltes de les obres que optaven al la flor natural quedaven sense premi, mentre eren guardonades pels altres dos premis composicions “sens’esser cosa que ‘n sian del tot dignes”.

Totes aquestes raons el movien a proposar canvis en la forma d'atorgar els premis en els Jocs Florals. Sense renunciar de cap manera al lema de patria, fe i amor ("lluny de nosaltres aytal idea"), advocà per classificar les poesies presentades per gèneres en lloc de fer-ho segons aquells tres grans temes, i concedir així premis a la millor oda, al millor romanç o a la millor poesia popular, entre altres dels gèneres que esmentà. Creia, a més, que no s'havien de deixar sense premi "las composicions fetas al us que modernament s'istila" i que no cabien en les classificacions usuals. Tota mena de poesies i d'estils, doncs havien de tenir espai en els Jocs, com a mitjà d'assegurar la qualitat de les obres de la renascuda literatura catalana:

"no 's deixe corda de la lira desatesa, dónguis á l'inspiració espay ample, pur y seré: fássas que hi haja abundansa de premis, per obtindre abundansa de composicions: deslligues la pensa del poeta no fixantli assumpto á fí de que puga crear lliurement y hauràn eixit los Jochs Florals del estret círcul viciós en que avui se troban".

Roca acabà l'article afirmant que només "l'amor que professám á la causa de nostra renaixensa literaria" l'havia impulsat a plantejar aquesta ida. Una idea que, fent gala d'humilitat, explicà que s'havia limitat a esboçar, ja que "mentres no tinguém la bona fortuna de véurela afillada per altrás personas mes competents, y mes expertas que nosaltres", considerà "inoportú" entrar en detalls. De tenir resposta favorable la seva exhortació, prometia als lectors de *La Renaxensa* fer saber "lo secundari del pensament"⁷⁶⁵.

L'article de Roca va tenir resposta a les mateixes pàgines de *La Renaxensa*. A primers de febrer de 1873 va aparèixer un article amb el títol "De la naturalesa dels Jochs-Florals", escrit per un autor que signà amb el pseudònim de "F. de Lamark" i que ja s'havia mostrat des de la mateixa revista com un defensor del Positivisme. De fet, l'articulista es manifestava d'acord amb la reforma dels Jocs Florals, aprofitant la intervenció del director de *La Campana de Gràcia* per presentar les seves pròpies idees al respecte:

"Ya qu 'en Roca y Roca –eix apostol de la unió del passat ab lo present y 'l porvenir– traduint en fórmulas escritas los comentaris que d'algun temps á n'aquest apart se fan dels Jochs-florals, ha escrit un notable article pera basar sa pregunta ¿mereixen reformarse? nos considerém en lo deber d' escriuren un altre, nó ab lo propósit de contestar, sinó ab lo d'exposar ingenua y senzillament nostras ideas sobre 'l particular".

⁷⁶⁵ "J. Roca y Roca", "Los Jochs Florals. ¿Mereixen reformarse?", *La Renaxensa* 15-12-1872.

Considerant que “no més es eterna la llei de las transformacions”, i, per tant, que els pobles “es reformen continuament”, es preguntava si en aquells moments cabien els “interessos catalans literaris creats” i l’esperit literari català dintre del marc dels Jocs Florals.

Tot lloant, tal com havia fet Roca, la restauració dels Jocs, “Lamark”, tanmateix, creia que la força que havia impulsat un moviment podia ser incapaç de manternir-lo sempre, convertint-se fins i tot en una rêmora, com podria arribar a ser el cas dels Jocs: “¿Ha arribat ja l’hora de canviar-se en rêmora ‘l motor del esperit literari català actual, l’institució dels Jochs florals?’”. Podien representar “l’esperit actual català” les obres que s’havien d’incloure en els temes de pàtria, fe i amor, així com en els dels altres premis oferts? En concret, i sense deixar d’exhortar als poetes a lloar el passat, posava en dubte que una poesia fos la mena d’obra literària adient per cantar el present d’un poble, per incloure “l’anàlisi de las forses de las accions que ‘s regiran dintre de l’òrbita de l’esperit provincial, las diferencias entre est esperit y ‘l provincialista, lo carácter de l’individuo, las costums de la familia, la vida del municipio, la fesiomía especial de la provincia”. Mostrant-se en desacord amb allò que havia expressat Roca –a qui citava explícitament, tot reproduïnt unes frases del seu article–, no creia que els escriptors haguessin esgotat els temes històrics, veient-se abocats per tant a repetir en els seus poemes les mateixes figures i situacions. No era aquest el problema:

“Lo fonament está en que l’esperit actual no pot ser lo matex que ‘l passat (...), y l’esperit actual no pot cábrer dintre una poesía pel senzill motiu de que una poesía pertenes als dominis dels misteris, del sentiment, de la passió y en l’esperit actual hy figuran perfectament especulacions científiques que pertenenen als dominis de la rahò, de la ciencia, de la realitat”.

Els Jocs Florals, en la forma en què estaven articulats, només podien representar “la part sentimentalista, la part apassionada del esperit català”. Però ni tant sols això eren capaços de representar adequadament: considerant la gran diversitat de criteris dels diferents Consistoris, reflectida en els contradictoris discursos dels presidents, en els valors contraposats de les obres guardonades d’un any a l’altre, en l’arbitrarietat en les regles, únicament representaven “la part pueril, la part vanitosa de catalanistas que ho son no per amor á sa terra, sino porque ‘s veurian confosos, perduts en lo mar de la literatura nacional”.

La reforma propugnada per l’autor de l’article passava per fer entrar en els Jocs Florals “la part present de l’esperit català, la part filosófica, diguemho axis”. I si no es considerava encara convenient, com semblava indicar el refús del Consistori de 1872 a

considerar dignes del premi ofert per La Jove Catalunya les composicions dedicades a glosar “l’esperit novell catalá”, proposava que es fixés clarament “un estil, un caràcter, una forma” a les obres que s’haurien d’incloure dintre dels lemes de “Patria, fides, amor”, no de la pàtria actual, sinó de la del passat, “esperant lo día en que ‘s crega convenient representar la verdadera patria”⁷⁶⁶.

Crítica de les composicions premiades als Jocs Florals de 1873

Els Jocs Florals de 1873 van estar precedits per una acalorada polèmica suscitada per la proposta de trasllat de l’escenari de la festa a Mallorca, sostinguda bàsicament des de les pàgines de la *Revista Balear* i de *La Renaxensa*. Roca i Roca no sembla haver pres part en aquest afer, esdevingut entre març i abril, mesos en què potser la seva intensa activitat política i periodística amb prou feines li deixà temps per ocupar-se’n. Presidit pel mallorquí Jeroni Rosselló, el Consistori era en la seva major part addicte a les tesis de Marià Aguiló, que era també un dels mantenidors. Com a resultat, els poetes mallorquins obtingueren un bon nombre de premis en aquells Jocs. Tret d’una composició, totes les obres guardonades estaven escrites amb el plural femení amb *es*⁷⁶⁷.

Si el volum de les composicions premiades en els Jocs Florals de 1872 va merèixer un judici desfavorable de Roca, el de 1873 va rebre una qualificació més negativa encara:

“Si deguessem expressar l’ impressió general que ‘ns ha produhit lo volum dels Jocs Florals d’antany, molt tristas foran las nostras paraulas, ja que en las 150 planas que ‘l componen, no hem sabut veurehi una sola inspiració que alsar logrés nostre esperit ó conmourre ‘l nostre cor”.

Els Jocs, que havien de ser “l’ expressió suprema” del renaixement de la literatura catalana, oferien una imatge “molt raquíca” a tots aquells que prenguessin com a patró el volum de 1873. Anant directament a allò que considerava la causa d’aquella davallada, Roca atribuï la migrada qualitat de les obres guardonades a “un fatal exclusivisme d’escola, que aquí com per tot arréu s’ha ficat, allunyant de la lluyta ‘ls esforços de gent de verdadera válua, y creantse pera sí una atmósfera estreta y raquíca: la monotonía y l’ asfixia”. Conseqüent amb les idees que havia expressat sobre la reforma dels Jocs, tornava a insistir en la necessitat d’un canvi en les condicions del

⁷⁶⁶ F. de Lamark, “De la naturalesa dels Jochs-Florals”, *La Renaxensa* 1-2-1873.

⁷⁶⁷ M. Tomàs, “Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona, 1859-1875 (II)”, *Randa, llengua i literatura a Mallorca*, n° 6, 1977, pàgs. 118-122.

certamen, trencant la rigidesa i alliberant així la imaginació dels escriptors, i, no menys important, eliminant les “preocupacions y preferencies d’ escola” dels Consistoris. Si no s’adoptaven mesures d’aquesta mena, advertia Roca, la qualitat dels volums dels Jocs Florals aniria minvant, com de fet ja succeïa, enfront de “composicions mil voltas mes inspirades y mes progressivas en sentit de la nostra renaxensa literaria” com aquelles que apareixien publicades al *Calendari Catalá* de Briz o a *La Renaxensa*, o bé incloses en els volums d’altres certàmens literaris com el que convocava l’Associació literària de Girona.

El discurs del president del Consistori, Geroni Rosselló, va quedar també molt per sota de les expectatives de Roca i Roca. El considerà mancat d’originalitat, tot i apreciar “sa dicció correcte” i el seu llenguatge “salvos certs mallorquinismes”. Però la crítica fonamental l’adreçà al contingut del discurs. Rosselló defensà la unificació de la patria catalana i de la llengua, “idea molt lloable per alguns, encare que á nostre entendre irrealisable y perillosa”. Per a Roca, les circumstàncies històriques havien “partit en tres branques” la antiga llengua catalana. Ateses les notables diferències entre la llengua parlada a Catalunya i el mallorquí i el valencià, la unificació només era possible, en la seva opinió, creant un llenguatge convencional, que no podria ser altre cosa que una “barreja informe dels tres dialectes, incomprendible pèls pobles de las tres encontradas y assequible tant sols á l’ ilustrada inteligencia de sos mateixos conreadors”. La literatura que en resultaria seria “erudita, exòtica” i sense capacitat d’arribar a ser vertaderament popular. “En nostre concepte –va escriure Roca– es preferible que s’ escriga en mallorquí y en valencià pur á que ‘s corrompe ‘l català, ‘l mallorquí y ‘l valencià, tots á la vegada, com ho es també tenir tres literaturas ab condicions de vida, á tenirne no mes qu’ una de postissa”. Fonamentava aquesta opinió en l’experiència dels treballs d’alguns autors que, “ab l’excusa de posar en práctica la teoría del Sr. Rosselló”, havien convertit la literatura catalana en “una algarabía antipática y repulsiva”, quan el propòsit de tots aquells que la conreaven havia de ser “ferne d’ella un aliment saborós pèl nostre poble”.

La tasca de demolició continuà amb la crítica de la poesia guanyadora de la Flor Natural, “Les noçes del Infant”, del poeta mallorquí Tomàs Forteza. No era més que “una mitjanja, sense que en lo decurs de l’obra hi sobressurte un caràcter, una descripció, un pensament inspirat”. Plena de llocs comuns, tos els personatges “son esllanguits”, cap de les descripcions oferia “novetat, destresa ni interés”. A més, el poema estava escrit amb “massa facilitat”, com deixaven palès alguns dels seus

fragments. No ens podem resistir a transcriure dos dels versos esmentats per Roca en la seva crítica i el seu comentari volgudament satíric. Deien els dos versos: “sense vida ¿qui pot viure? / No pot viure lo mèu bé”. I aquest era l’enverinat paràgraf que Roca li dedicà:

“Si haguésem de vâldrens de la sâtira en nostra crítica, diriam que may s’ ha dit veritat tan grossa. Efectivament, *sense vida ¿qui pot viure?*... Y com si ab la pregunta no n’ hi hagués prou pera fer notar la *pero-grullada*, com dihuen los castellans, ha d’ haverhi encara, ratlla seguida, la resposta: *No pot viure lo mèu bé*”.

Si la composició de Forteza, proclamat aquell 1873 Mestre en Gay Saber, fou massacrada per Roca, el dos accèssits, guanyats per Victòria Penya i Francesc Ubach, li van merèixer, en canvi, una opinió molt favorable. Del poema de la poetesa mallorquina va escriure:

“¿Qué bèn seguida, qué armónica, qué suau es tota la composició! En ella no se hi véu esforços, ni s’ hi descubreix treball en l’ expressió dels conceptes. Eixos han brollat de la ploma espontâneament, sens esforços: eixits del cor del autor, entran suaument al cor del qui llegeix tant inspirada composició”.

L’oda d’Ubach era, en opinió de Roca, “digne certament de millor lloch del que ocupa en lo certâmen”, i en destacà “sa dolsura y suavitat”, la manca de pretensions i la bellesa de gairebé tots els seus passatges.

Forteza, a qui el Consistori atorgà també l’Englantina, tornà a rebre les fuetades de Roca, que considerà el seu poema “Lo rey y l’ archebisbe” una obra “sumament desigual”, en què la concisió i sobrietat d’algunes parts contrastava amb “l’esllanguiment é incoherencia” d’altres i que, en conjunt, no tenia la talla d’altres composicions guanyadores del premi en anys anteriors. En particular, li va retreure que tractés el romanç al seu entendre clau de l’obra, que representava el desvari del rei Pere IV en la seva agonia, amb recursos més propis d’una peça teatral que d’un poema dramàtic. Així, argumentava Roca, “trobém que sas exclamacions nos apareixen fredas y desnaturalisadas, y, en lloch d’ oir exclamacions sense efecte, ni color, desitjem imatjes vivas, representacions fidels dels torments horrorosos que havian d’esquixar lo cor de ‘n Pere *del punyalel*”. Només en un curt passatge d’aquest fragment va trobar aquelles imatges que demanava, i, si tot el desvari hagués tingut aquest to, afirmava Roca, la composició no hagués estat una “mitjania”, i, potser per fer menys amarga la medicina, acabava dient que llavors no li hagués estalviat “paraulas de cordial elogi”.

Curiosament, també un dels accèssits d’aquest premi anà a mans de Ubach i Vinyeta. Aquest cop, però, com ja havia fet el 1872, Roca va criticar amb certa duresa el seu

poema. La seva llegenda (“Lluyta de reys”) era poc espontànea, amb cops d’efecte, molts d’ells “sobrepesats, violents y treballosos”, al final de cada romanç, “no té una sola pinsellada que admirar, no té un sol rasgo que aixequi l’esperit, res que conmovi, y poca cosa que interessen; es lo que se ‘n diu comunment una obra fluixa” a la qual, a més, li sobrava completament tota la darrera part. Un cop més, Roca considerà que el seu amic no havia demostrat “aquella forsa d’inspiració” característica de les seves millors obres. Molt més dura fou encara la seva valoració de la composició guanyadora del segon accèssit, obra de Joan Nebot i Casas. Els seus versos eren “tan frívols, tan puerils, tant plens de vulgarismes” que “ni la pena d’atenció mereixen”.

Menys contundència mostrà Roca al fer la crítica de la poesia guardonada amb la Viola, “Plor de la tortra”, de Jacint Verdaguer. Començà per indicar les opinions contraposades que havia merescut ja, des d’una “inspiració sublim” fins a “un desgraciat esforç d’ingeni, sens inspiració, sens caràcter”. La seva pròpia valoració se situava a mig camí dels dos extrems. Li reconeixia sentiment, “un flayre místich”, estava escrita amb “puresa de llenguatge”, fugint de l’ “empalagós convencionalisme que tantas obras desllustra”. Però era també “molt vaga”, el pensament total “es fosch”, encara que el “tremolor de matissos y de resplandor” que hi percebia contribuïa a fer més viu el sentiment i més suau i delicada l’harmonia. Ara bé, prosseguia Roca, el sentiment i l’harmonia sols no constituïen la inspiració poètica: “Nosaltres creyem que son aquestas cualitats secundarias: que lo principal de tota obra literaria es l’ idea, ‘l pensament, lo fi”, i el pensament general de l’ obra de Verdaguer es trobava “ofuscat per la mateixa armonía, pel mateix sentiment de sas estrofas”. El retret principal que li adreçava Roca era que “la forma absorbeix lo fons”, essent necessari llegirla més d’una vegada per entendre la idea que Mossèn Cinto volia transmetre.

L’oda d’Anicet de Pagès, guanyadora del primer accèssit, fou qualificada de “malaguanyada” per Roca, ja que, si bé estava farcida de pensaments elevats i imatges vives, li mancava “lo llas de la espontaneïtat” que relligués les estrofes, apareixent aïllades i irregulars, “ressortint per lo treballosas” unes, “ressentintse altrás de poch espontàneas”. Si l’autor hagués aconseguit encadenar de manera adequada les belles parts que contenia la poesia, “colocadas de manera que formessin un conjunt armónich”, hauria creat per a la literatura catalana una oda religiosa “de la qual no podrien gaudirse’n totas las literaturas”. El poema premiat amb l’altre accèssit, obra de l’infatigable Ubach i Vinyeta, patia, segons el judici de Roca i Roca, d’una notable desigualtat entre la seva primera part, descriptiva, “escrita ab facilitat”, en la qual les

estrofes eren acolorides i ben entonades, i la segona, subjectiva, poc espontània, “mes aviat filla del cap que del cor” quan “deuria exhalarse lo sentiment del poeta”, desprovista de l’harmonia de forma i de fons que brillava en la primera.

El premi ofert per la Diputació provincial de Tarragona fou atorgat al reusenc Martí i Folguera per una oda bàsicament descriptiva. Roca li reconegué una notable vàlua en la forma: “Gran facilitat en la versificació, frescura en las primeras estrofas, destresa en alguns tochs y molt bona tendencia en la forma literaria ofereix aquesta poesia”. Però a l’obra li mancava un “pensament fonamental”, i, escrivia el periodista terrassenc, “si aquest existeix es tant adotzenat que ni s’ esmenta”. Després d’haver escrit estrofes “arrodonidas y crestallinas”, l’autor “vacila, decau y acaba pera arrossegar-se”, acabant amb un consternador lloc comú. Tot plegat palesava clarament que “l’ obra es poch concebuda, poch madurada”, però digne de ser ressenyada, malgrat tot això, per “la facilitat y frescura” dels primers fragments. De la composició premiada amb l’accèssit al premi de la Diputació tarragonina, a càrrec de Francesc Matheu i Fornells, tot i no ser històric el fet de què tractava, com ja havia fet notar el propi Consistori, en destacà que “el poeta fassa vibrar l’ esperit catalanesch á l’ accent de sos versos robustos, rodons y destrament encadenats”.

Igual que els dos anys anteriors, La Jove Catalunya oferí un premi a la millor composició que cantés “l’esperit novell” de la terra catalana. Com sabem, el premi s’havia declarat desert fins llavors, i Roca fou un dels damnificats, al veure rebutjada pel Consistori la poesia amb què optava al guardó. El 1873, finalment, Isidre Raventós, soci també de La Jove, obtingué aquella esquiva branca d’olivera. Roca va fer notar la sorpresa que suposà el nom del guanyador entre els seus companys de la societat catalanista, ja que ningú coneixia les seves vel·leitats líriques. Potser hi ha haver quelcom més que sorpresa, si hom pensa en les diverses obres dels socis no premiades en els anys anteriors. En qualsevol cas, i jugant amb la professió de Raventós (mestre d’obres), Roca qualificà la seva oda d’ “arquitectònica”, en la mesura en què obeïa a “un pla bèn desenrotllat, no té una sola estrofa inútil, y desde ‘l comens fins á son acabament vá á son objecte”. Era, però, discutible que la poesia reflectís aquell “esperit novell” que demanava La Jove Catalunya. Tractava de la història de Catalunya des de la derrota davant Felip V fins al triomf en la Guerra del Francès, situant llavors el renaixement de la terra catalana, de les arts, les lletres i els progressos materials, encoratjant al final al jovent a confondre el seu esperit amb els dels seus avis, a caminar per on ells haurien caminat. Curiosament, Roca no qüestionà les idees expressades per

Raventós, limitant-se a assenyalar que alguns dels pensaments eren “foscos y conceptuosos”. Les seves crítiques es van referir a la forma, amb certes frases construïdes de forma massa forçada, algun neologisme “massa atrevit”, afegit a “la dificultat de la combinació mètrica”. Aquests petits defectes, però, no havien d’enfosquir els mèrits de l’autor, en particular el de “pensar bé y de enmotllar lo pensament á la forma total” i també la “gran riquesa de conceptes” que brollava de la seva imaginació. Roca veia en Raventós qualitats de bon poeta, i l’animava a polir els defectes assenyalats:

“ (...) ’l dia que sáliga fer us de aquestas bonas qualitats, desprenentse del modo de fer qu’ en l’ oda emplea, molt ocasionat al amanerament, lo dia que sáliga agermanar la expontaneïtat del fins ab la de la forma, no pagant tribut al rebuscament en la frase ni en la construcció sintáxica, aquell dia saludarém al jove poeta, com un dels que mes honra podrán donar á la moderna literatura catalana”.

La poesia de Raventós duia el títol de “La Jove Catalunya”, i les guanyadores dels dos accèssits, escrites per Anicet de Pagès de Puig i el mateix Raventós, amb tota una demostració d’imaginació, tenien també aquell mateix títol. Si ja era poc discernible l’esperit novell en la composició guanyadora, era inexistent en l’altre poema de Raventós, mentre que la de Pagès en renegava claríssimament. Roca va censurar amb duresa al Consistori per la inconseqüència demostrada en la concessió d’aquests accèssits:

“¿Sembla talment impossible que ’l mateix Consistori que distingí la poesia guanyadora del premi, tingués dos accèssits pera las duas composicions que la segueixen! Tant diferent es l’ esperit que respiran, tant lluny se troban de l’ idea que guiá á la societat al oferir son simbólich brot d’olivera!”.

El poema de Pagès “renega de la vida social, de l’ industria, del art, de totas las manifestacions del progrés que tant y tant honran á la moderna Catalunya”. Roca no dubtà a qualificar d’ “eixa blasfemia” els versos en què la pageseta protagonista de la poesia denunciava “eixa falsa vida que ’n dihuen de progrés”, i assolí el cim de la seva indignació quan la noia, adreçant-se als “monstres de la guerra”, els deia que “si cobejau ma terra / veniu á mas montanyas, que allí ’m coneixeréu”. “Ah! Havent renegat de la civilització y del progrés –va escriure Roca– ¿qué hi fá que gelosa ’s mostre per la sua independència y per la fé de sos ávis? ¿Han fet per ventura menys que aixó, los salvatjes de l’ América? ¿Fan menys que aixó ’ls de las terras que ’ls fills d’ Europa colonisan?”. La salva final no era menys devastadora: “Nosaltres tirém lluny de la industriosa, de la civilisada Catalunya la taca que mesquinament ha volgut llansarli lo Sr. Pagés”.

De la poesia de Raventós, Roca va lamentar que atíés el foc de les rancúnies entre Castella i Catalunya, justament quan “aquesta ab la veu de sos trovadors, ab lo brugit de sas máquinas, ab lo primer lloch dintre de l’ Espanya que las demás provincias li assignan, ha pres la mes noble, la mes santa, la mes admirable de las revenjas”. Per què retreure antics greuges –preguntà Roca–, per què posar la vista en l’hora en què, tal com deien els versos de l’ autor, “lluyta sense trevas / per guanyarho tot ó perdre’u tot”? No era precisament això el que es proposà La Jove Catalunya quan projectà el premi. Per a Roca, el Consistori havia d’haver primat la fidelitat al tema proposat per damunt de la forma de les poesies, i, en conseqüència, declarar deserts els dos accèssits abans que atorgar-los a aquelles obres de Puig i Raventós.

Un altre dels premis atorgats en aquells Jocs Florals de 1873 fou el de la creu d’or esmaltada, ofert per les associacions catòliques de Barcelona, que guanyà Jacint Verdager (que s’endua així dos premis d’aquells Jocs). Roca no va estalviar elogis pel poeta de Folgueroles. Abans del comentari crític del seu poema va escriure:

“Lo reverent senyor Verdager, autor de la *Batalla de Lepant* [l’obra guanyadora d’aquell premi] es tot un poeta: es mes, es tot un poeta català. Fill de la plana de Vich y no contagiàt pèl modo de fer d’ otras literaturas, sab mostrar sempre en la forma de sas poesías un carácter tant fill de Catalunya, un llenguatge tant verament de la terra, sens engolfarse en l’ empalagòs arcaisme, que per aixó sols se faria digne de elogi, sino se ‘n fes també per las bonas qualitats poéticas que revelan sas composicions”.

També va elogiar la seva poesia pel seu “tó tant feréstech”, la seva “fermesa de dicció tant enlayrada”, però no va deixar de trobar-hi certs versos en què l’ autor “es deixa caure en l’amanerament y en lo mal gust”, amb la inclusió d’algun pensament “extremadament conceptuós y rebuscat”. Aquests petits defectes, tanmateix, no desvirtuaven gens la qualitat de l’obra, ja que “ ‘l flayre catalanesch de la poesía, ‘l pit que tè son conjunt y la fermesa de sos versos, la fan verament digne del objecte que conta y de la distinció que meresqué del consistori”. L’ accèssit a aquest premi fou guanyat per Matheu i Fornells, que va rebre una dura crítica per part de Roca. La seva poesia era “tant flaca de conceptes, com pobre d’ expressió”. Matheu, a més, havia intentat donar-li un aire de poesia popular, aconseguit “á costa de la gramàtica”. Els defectes resultants (com per exemple barrejar temps verbals diferents en uns mateixos versos) no podien qüestionar-se en les poesies provinents de la gent del poble, però, en opinió de Roca, no es podien permetre en registres cultes, ja que, amb la intenció

d'imitar els cants populars, Matheu “coloca servilment en sa composició lo que no es mes que una mostra de la impotencia *retórica* del poble iletrat”.

En darrer lloc, acabant així la seva anàlisi de les obres premiades, Roca es va referir al premi ofert per “alguns mallorquins aymadors de la poesía y llengua patrias”. Ramon Picó i Campanar obtingué el guardó amb un poema basat en una llegenda religiosa mallorquina. Roca considerà l'obra “deixatada”, malgrat reconèixer-li “bons trossos de diálech y bonicas descripcions”. En la seva opinió, més que una llarga narració, el tema de la llegenda s'adeia més amb “la forma popular”, que Picó havia defugit “complertament”. A més, l'autor no havia aconseguit trobar el to adequat a la temàtica religiosa, no mostrava “l' unció necessaria”, de manera que “l'obra es purament humana”. Picó, a qui Roca havia lloat en diverses ocasions, no s'escapà aquesta vegada dels cops de destrat:

“Nosaltres, que tenim al Sr. Picó per un verdader poeta, voldriam veure ‘l ocupant sas facultats en assumptos mes adequats á la sèva vena, y ja que no demostra haver nascut per poeta religiós, deixar á altras imaginacions mes apacibles ó mes espirituals assumptos com lo miracle de la Verge mallorquina”.

Tomàs Forteza, guanyador del primer accèssit, va tornar a rebre crítiques de Roca i Roca. Si bé “acostuma á concebir bè ‘l seus assumptos”, l'execució no sempre estava a la mateixa alçada. La composició premiada, després d'un començament esperançador, es perdia en una “confusió desordenada de la narració” que dificultava enormement la comprensió de l'obra. “¡Feyna dariam –escrivia Roca- al qui no estés enterat d' aquell fet de l' historia mallorquina, pera interpretar-lo!”. L'altre accèssit, atorgat a Bertomeu Ferrà, meresqué, en canvi, certs elogis. La poesia de Ferrà “està correctament escrita y demostra en son autor bon coneixement del romançer, sens incorre en vulgaritats, ni caure en l'amanerament”, constituïnt una obra sense pretensions i amb “notable correcció de forma”. Insistent un cop més en la per ell baixa qualitat mitjana de les obres premiades aquell any, Roca afirmà que, si bé aquell poema no tenia prou talla per figurar en un volum dels Joc Florals, no desmereixia en absolut, ans al contrari, en el de 1873, “allá ahont tantas mitjanías sobressurten”.

Finalment, Roca va dedicar només un breu espai al discurs de cloenda d'Albert de Quintana, retreient-li que tingués “mes aviat lo tó de arenga que ‘l de discurs”, considerant que no tenia les condicions pròpies d'un parlament destinat únicament a donar les gràcies als assistents a la festa.

Roca acabà aquella exhaustiva anàlisi crítica dels Jocs de 1873 demanant perdó als autors a qui havia fuetejat, sense amagar la relació d'amistat que mantenia amb molts d'ells. Si bé admetia haver-se mostrat rigorós, havia procurat ser imparcial i jutjar amb un mateix criteri totes les composicions. En la seva opinió, “es hora que ‘s diga la veritat y hem procurat dirla”. Una crítica excessivament benèvola, basada en considerar “bona y admirable” una obra pel sol fet d'estar escrita en català, contribuiria a perjudicar la literatura catalana en lloc d'afavorir-la, afirmà Roca. La producció literària catalana havia assolit ja, per quantitat i qualitat, un nivell prou elevat per “demanarli ‘ls fruïts que té de dar”. Aquesta era la línia de pensament que l'havia guiat en el seu treball com a crític⁷⁶⁸.

La crítica de Roca, anunciada prèviament, “era esperada amb por des dels medis intel·lectuals mallorquins”, tal com ha indicat Margalida Tomàs, transcrivint un fragment molt il·lustratiu al respecte d'una carta de Marià Aguiló. (Les probables escameses de Roca no eren les úniques que esperaven els mallorquins: en una carta a Tomàs Forteza, Picó li deia que “Me acaban de dir que ‘n Briz [una de les bèsties negres de Picó] te ganes, aixís que surti ‘l tomo dels Jochs Florals, de fer la crítica de les composicions ab l'unich objecte de dirne mal y atacant durament al Consistori.”)⁷⁶⁹ Com hem vist, els temors dels escriptors mallorquins es van veure plenament confirmats. Alguns d'ells devien sentir una gran indignació al llegir les garrotades que el terrassenc dedicà a les poesies de Forteza i la resta de premiats de les illes, tot i que Aguiló, fidel a la línia que s'havia proposat seguir, els aconsellà no fer-ne massa cas. Així ho manifestà en carta a Tomàs Forteza:

“La desesperació dels de les aans es molt grossa, pero encara ho es mes la meva calma (...). No't preocupi la critica apassionada den Roca y Roca. Sa pesidilla? de? a? Mall^a [Mallorca] es mes forta que la de les ens. Tant de mallorquí premiat los encocora. (...) El segon article den Roca es manco fort, y no hi ha que ferne cabal”⁷⁷⁰.

Potser qui més s'enfurismà fou Picó i Campanar, a qui en aquells moments, malgrat l'amistat que els havia unit des de 1867, el separaven cada cop més coses de Roca per motius polítics (Picó considerà una autèntica catàstrofe la proclamació de la República)

⁷⁶⁸ “J. Roca y Roca”, “Jochs Florals de Barcelona. 1873 (any XV de llur restauració)”, *La Renaxensa* 20 i 31-5, 10 i 20-6-1874.

⁷⁶⁹ Correspondència Picó-Forteza, carta 11, datada a 24-5-1873.

i lingüístico-literaris (era un aferrissat defensor de les *es*). Es va esbravar obertament en una carta adreçada a Tomàs Forteza, el gran guanyador d'aquells Jocs, que no havia assistit a la festa. La carta, escrita poc després d'aparèixer el primer lliurament de la crítica de Roca a *La Renaxensa*, és una furiosa diatriba contra el director de *La Campana de Gràcia* a causa del judici emès sobre el discurs presidencial de J. Rosselló, en el qual havia considerat irrealitzable la unificació de la llengua catalana en la línia proposada per l'escriptor mallorquí. Tot i que és bastant llarg, transcrivim el fragment de la carta de Picó perquè creiem que ens ofereix una mostra molt interessant de quina era la consideració en què tenien al periodista terrassenc, en la primavera d'aquell 1874, persones que havien estat properes a ell (i que, de fet, encara ho estaven, ja que Roca i Picó compartien com a mínim les vetllades que celebrava La Jove Catalunya):

“(…) Has vist lo judici crítich de les poesies dels Jochs d'antany que firmat per en Roca y Roca publica la *Renaxensa*? T'has fixat be en lo que diu respecte del catalá literari y de la unificació de la llengua, quan s'ocupa del discurs del mestre Rosselló? ¿Has vist may una sortida mes tonta que la d'en Roca? Francament alló mes que crítica rahunada es cercar cinch potes á n'el moltó y contredir pe'l sol gust de fer lo mantre [¿?] encare que sia tocant completament lo violon. No me'n puch avenir! Es á dir que despres de haver treballat tant y tant per fer una llengua literaria, que despres d'haver estudiat quant ha pogut per confegir, per dirho aixis, los membres romputs y escampats de la magnífica estátua tirada daltabaix de l'altar; que despres de tants esforços per unificar y pulir la llengua, sortim en que tal llengua es una utopia, tal estátua una mentida! No 'ns faltava are res mes que axo per acabar d'entendrerms! Aqueixa si que 's fresca!..... Lo catalá literari una planta exótica! La unificació de la llengua una utopia, un impossible! A tot aixó son molts los que 'u han dit; pero lo xocant, lo que no's compren es que 'u diga en Roca: ¿Com dimonis s'atreveix ell a parlar d'impossibles y utopias, ell que berena de Pi i Margall, dina de Sunyer y Capdevila y sopa de Proudhon? Com aixis pot parlar en Roca, que entobiat pe'l fum dels incendis de la Comuna y enamorat fora seny de la Revolució no somia 'n res mes pus [¿?] que 'n l'anarquia y nega á Deu; ataca tot lo que 's serva dret, y es comunista quan se tracta de la propietat, fourierista si's parla de la familia, arribant fins á l'estrem d'anular l'individuo per complet negantli ab los sansimonistas la conciencia de si mateix? Com aixis ell que no creu en res mes que utopies é impossibles te l'atreviment de tractar de desvari y d'illusió l'unificació de la llengua y de planta borda lo catalá literari? Com un sent aixó compren molt be que un dia l'ase s'atrevis á dir orellut á n'el porch.

Ara que coneixes el crítich estich segur que ferás molt poch ó ningun cas de la pellissa que dona á Les Noces del Infant, y que 't riurás de la que, segons ell mateix me digué, te intenció de donar á Lo Rey y l'Archebisbe. (...)”⁷⁷¹.

⁷⁷⁰ Correspondència Aguiló-Forteza, carta del 29-5-1874. Josep A. Gomis situa la darrera frase citada en la carta del 5 de juny, amb interrogant, a “Marian Aguiló i la ‘Renaixença· a través d'un epistolari de 266 cartes a Tomàs Forteza (1867-1897)”, Biblioteca Balmes, Barcelona MCMLVXI, carta 72.

⁷⁷¹ Carta de Picó a Forteza, datada a Barcelona, 27-5-1874, citada per M. Tomàs a “La Jove Catalunya: entre la literatura i la política”, op. cit., pàgs. XXXIV-XXXV.

Crítica de Roca a les composicions premiades als Jocs de 1874

A finals de 1873 Marià Aguiló va promoure una reforma del reglament dels Jocs Florals, que, en opinió de Margalida Tomàs, es podria considerar "la seva <<jugada>> forta dins la lluita per la direcció de la institució dels jocs". Les propostes d'Aguiló provocaren vius debats i hagué d'enfrontar-se amb una forta oposició, i no només de la fracció que ja feia temps que tenia en contra, en bona part degut a la manera poc clara i oportunista en què es desenvolupà tot el procés. Com a resultat, hom modificà el nom dels Jocs, que passaren a ser els Jocs Florals de la Llengua Catalana, alterà la forma d'elegir els mantenidors, concedint atribucions en aquest sentit als membres del consistori sortint, i creà noves categories d'adjunts. El nou reglament modificà també els premis, de manera que s'establí l'atorgament de tres premis corresponents a cada un dels lemes de Pàtria, Fe i Amor. És interessant indicar que Roca i Roca va veure acceptada ara la proposta que havia fet el 1870 segons la qual la prohibició de referir-se a personatges i temes concrets de la història contemporània en els premis extraordinaris quedés restringida a persones o fets polítics⁷⁷².

De l'actuació del Consistori de 1874 cal destacar la viva discussió sostinguda pels mantenidors a l'hora d'atorgar el primer premi de l'Englantina, ja que alguns d'ells consideraren "El combat de Cadaqués", de F. Ubach i Vinyeta, de mèrit gairebé igual a "Visca l'Aragó!", de R. Picó i Campanar. En una primera votació, la de Picó havia obtingut cinc vots i la d'Ubach dos. En agut contrast, cap de les poesies presentades al premi de la Flor Natural tenia prou qualitat per guanyar el primer premi a judici dels mantenidors, ja que van emetre set vots en blanc. Finalment acordaren atorgar a l'obra d'Ubach el primer premi de les poesies de l'apartat d' "Amor" (la Flor), tot i essent de tema clarament patriòtic. També ocasionà debat la proposta d'Aguiló d'atorgar una menció honorífica al poema "Eu Sellé", escrita en dialecte de Pollença, amb el propòsit que pogués servir com a document per a l'estudi de la llengua parlada. Novament es produí una "empenyada discussió", essent finalment aprovada la proposta per l'estret marge de quatre vots contra tres, amb l'aclariment, però que no es publicaria el nom de l'autor. També a proposta d'Aguiló s'acordà una altre menció honorífica als "Goigs en llahor de Maria Santíssima" com a poema de gènere popular "no indigne de ser imitat",

⁷⁷² M. Tomàs, "Marià Aguiló i els Jocs Florals...", pàgs. 128-131.

la publicació del qual podria contribuir a “desterrar l’amanerament” de què patien aquesta mena d’obres⁷⁷³.

Aquell any la ressenya de la festa dels Jocs que publicà *La Renaxensa* va ser escrita per un redactor que signà “Z.”. Després de la narració del desenvolupament de l’acte i de fer la relació de les composicions i els escriptors premiats, l’autor de l’article dedicava gairebé el mateix espai que havia omplert amb la ressenya de la festa a efectuar una crítica general de l’evolució dels Jocs, en la qual no amagà la seva inquietud per la deriva que prenien. Després de lloar els esforços dels iniciadors, que havien donat notables resultats, no només en la literatura i en el teatre, sinó també en el si mateix de les famílies, “tornant-se á arreplegar aquella vida tant de casa que las maneras de mes enllá del Ebro estrafeyan”, constatava que les lletres catalanes no havien seguit “la via comensada, valentse de la mateixa forsa”. Amb el pretext de perfeccionar l’idioma, “estém vejent una invasió que ha d’ acabar ab tot lo bo que li resta”. Descuidant la forma de l’oració, el nervi de l’idioma per l’autor, “sols s’atent á embolicar y barrejar lo rossellonés, mallorquí, valenciá y catalá”, la qual cosa, “ab alguns tochs d’ arcaisme que s’hi reflectan desde uns quants anys”, feia que la llengua de la pàtria fos “un embull” que no entenien ni els que la coneixien profundament, i que “al veurer malbaratada sa obra ja quasi li volen negar sa paternitat”. En lloc de fixar una ortografia comuna, “sols vejem tots llensan al vent son sistema sens voler vulgarisar las rahons que pera sa adopció tingan”, defugint així una discussió que “sols hi pot guanyar amb la llum”. La conseqüència d’això era que “del camp catalanista ne desertin molts y que deixin d’ acullirsi ‘ls mes”. La tensió existent havia tingut reflex aquell any en el mateix discurs de gràcies de la festa, en què l’orador havia parlat de dues fraccions, la dels catalanistes platònics i la dels que volien quelcom més que els aplaudiments d’un grupet d’admiradors. De seguir per aquest camí, prossegia “Z.”, la institució dels Jocs Florals “anirá esgrogeint y perdent flors y fullas fins á morir com aquells arbres que donan vida en sa soca als corchs que la rosegan”, i es continuaria veient al sortir de la festa anyal “la satánica rialleta” d’alguns i “la tristesa en lo rostre” d’aquells altres que “la voldrien veure mes concorreguda per l’ afició que per la vanitat”⁷⁷⁴.

Diversos autors (Carrera i Pujal, Rafael Tasis, Margalida Tomàs) han identificat “Z.” amb Josep Roca i Roca, atesa la similitud de les seves crítiques amb aquelles que Roca

⁷⁷³ Reunions del Consistori dels dies 20 i 24 d’abril de 1874, “Annals dels Jochs Florals 1872-1881”, folis 20-22.

⁷⁷⁴ “Z.”, “Jochs Florals”, *La Renaxensa* 10-5-1874.

havia consignat en els diversos articles en què s'havia ocupat dels Jocs a la mateixa revista⁷⁷⁵. Les crítiques del periodista terrassenc no es limitarien a aquell article. Ja a començaments de febrer de 1874, segons que ha indicat M. Tomàs, hauria estat l'inspirador d'un comentari aparegut a *La Independencia* arran de la publicació del cartell dels Jocs. El president del Consistori, Albert de Quintana, oferí un premi extraordinari a composicions que tinguessin per tema "La Patria Catalana dins la unitat de la nació espanyola". Arran d'aquesta iniciativa, el diari federal retreia al Consistori que mesclés la política amb els Jocs: "Hasta la fecha los mantenedores habían tenido un especial cuidado en no mezclar la política en esta festividad eminentemente literaria y esencialmente catalana; pero los actuales quieren introducir un cisma en el cuerpo de los adjuntos", i Quintana introduïa aquell premi "sin olvidarse de sus aficiones políticas o quizá recordándolas muy mal". *La Independencia* recordà l'afer del premi ofert per l'ajuntament barceloní el 1872 a obres que lloessin les gestes de Prim, afirmant alhora que "hemos oído referir que se formulará una enérgica protesta contra este premio, fundada en que barrena uno de los formales acuerdos tomados por el cuerpo de adjuntos"⁷⁷⁶.

També des de *La Campana de Gràcia* va llançar Roca fiblades contra el Consistori, en una "Batallada" escrita amb els plurals femenins acabats en *es*, amb intencionalitat obertament irònica:

"Los senyors mantenidors dels Jochs Florals, en ares de les modernes ideyes, passan á casa dels senyors adjunts á replegar les déu pessetes per la vinenta festa.

Tantes presses en matèries de' embutxacar, contrastan ab les poques manyes que s'es donat lo Consistori en repartir lo volum del darrer any.

(Perdonin nostres lectors l' ortografia: l' usém perque 'ls mantenidors nos entengan)"⁷⁷⁷.

Roca, però, reservà novament per *La Renaxensa* el gruix de les seves crítiques adreçades tant a la reforma del reglament orquestrada per Aguiló com a les composicions premiades pel Consistori presidit per Quintana i del qual en formà part també Aguiló, tot i que molt a contracor⁷⁷⁸. Després de congratular-se de l'aparició relativament puntual del volum dels Jocs, sobretot després de la notable demora amb què s'havia publicat el corresponent als de 1873, començà el seu "lleuger estudi crítich", tal com el va qualificar, amb l'anàlisi del discurs del president. El polèmic

⁷⁷⁵ M. Tomàs, "Marià Aguiló...", pàg. 135; R. Tasis, "Els Jocs Florals...", pàg. 79; J. Carrera i Pujal, "Historia política...", vol. VII, pàg. 277.

⁷⁷⁶ *La Independencia* 5-2-1874, ed. matí; M. Tomàs, "Marià Aguiló...", pàg. 134.

⁷⁷⁷ *La Campana de Gràcia* 22-3-1874.

premi que Quintana havia ofert fou declarat desert pel Consistori. Roca reproduí el fragment de la memòria del secretari en la qual es deia que cap de les set obres presentades responia del tot a “la idea que ‘s proposá *la persona que l’oferí*” (posat en cursives per Roca). El periodista terrassenc va passar comptes literaris i potser també polítics amb Quintana ridiculitzant el seu discurs amb un gran enginy, convertint en versos el text en prosa del parlament presidencial. Cercant la raó del rebuig de totes les composicions presentades, es feia ressó de la impressió d’ “alguns” que deien que el tema proposat s’esqueia més a una obra en prosa que a una poesia. El discurs de Quintana venia a rebatre aquest argument, ja que “ab molt poch treball podria lo Sr. Quintana donar al públich lo que en lo cartell demanava que se li donés”, i adjudicarse ell mateix el premi. Si bé el poeta valencià V. W. Querol havia compost en vers el discurs de gràcies el 1872, ningú fins llavors s’havia empescat “una obra que al ensemps participès del vers y de la prosa”, que estés “empedrada de endecassílabos encadenats destrament ab versos de set sílabas”. Aquest “miracle literari” l’havia realitzat Quintana. Per il·lustrar-ho, Roca transcrivía diversos fragments del discurs posats en forma de vers, fent així la crítica usual d’un poema, portant la ironia a lloar les imatges que el *poeta* inscrivía en els seus versos, fent esment de la “metrificació perfectament adecuada al objecte”, parlant dels “melodiosos rasgos de acentuat lirisme” dels passatges de l’oda. Només li va *retreure* un petit fragment, quan Quintana mostrà “la trista gracia de váldres de una seguidilla, encare que correcte, desentonadora en excés”, que contrastava amb “versos de una forsa de entonació admirable”. Tots els trossos de la composició de Quintana, però, havien estat impresos en forma de prosa, “sens dupte per descuyt del caixista que compongué ‘l volum”, precisà, i demostraven que, per aquell que apreciava les innovacions en l’essència i en la forma de les concepcions literàries, per aquell que “fins al tractarne de parlar en prosa, parla en vers”, no hi havia cap tema impossible de versificar:

“Podrá succehir com en lo discurs del Sr. Quintana que la mateixa ufana de paraulas, la obligada regularitat del período, l’acompassada cadencia de la frase ofeguen los conceptes y enfosqueixen lo pensament general; empero al revés d’aquell célebre personatge de Molière que desde que nasqué parlava en prosa sens saberho, se parlará en vers malgrat tot, parlantne en prosa”.

Després de les quatre pàgines que havia esmerçat en triturar el parlament de Quintana, Roca dedicà només unes quantes ratlles a tractar de la memòria llegida pel secretari, el

⁷⁷⁸ M. Tomàs, “Marià Aguiló...”, nota 32, pàg. 133.

jove però ja reconegut crític Joan Sardà, que considerà d'una correcció notable, sense entrar en aquest estadi a valorar les decisions del Consistori.

El primer premi, guanyador de la Flor natural, fou atorgada aquell any a l'íntim amic de Roca, Francesc Ubach, per la composició "Lo combat de Cadaqués". Era una narració d'una batalla naval, un tema més adequat a l'Englatina, que premiava obres patriòtiques, que a la Flor, que es relacionava amb l'amor. Sardà s'havia vist obligat a explicar aquesta decisió del Consistori, tot dient que, si el reglament ho hagués permès, hom hauria adjudicat una segona Englantina al poema d'Ubach, decidint concedir-li la Flor amparant-se en què "la poesia que 'l rebe pot pertanyer a qualsevol gènere, lo qual no esclueix al històric" i en la seva qualitat clarament superior a totes les altres composicions que optaven a aquest premi. Roca, però, va expressar la seva sorpresa al trobar sota el lema "Amor" aquella narració bèl·lica, i es va mostrar amb desacord tant amb la decisió com amb les raons adduïdes pel Consistori. En la seva opinió, "ni la discordancia inmensa entre 'l objecte del premi y 'l carácter de la composició, ni lo que s' es fet en los quinz' anys que contan d' existencia 'ls Jochs Florals, autorisan, a nostre entendre, la innovació establerta pèls mantenedors d' enguay". Era la primera de les moltes crítiques que contindria l'estudi de Roca d'aquells primers (i únics en molt de temps) Jocs Florals de la Llengua Catalana.

La valoració literària del poema d'Ubach continuà en la línia dels anys anteriors: no estava a l'alçada d'altres composicions de l'autor, però contenia passatges escrits "amb molta facilitat", en especial les descripcions, "plenas de moviment i de vivesa".

En canvi, Roca es va desfer en elogis per la composició guanyadora del segon premi (la reforma del reglament havia eliminat els accèssits dels anys anteriors), un conjunt de poemes breus inspirats per "la mort d'una donzella volguda per l'autor", escrits per Francesc Matheu. Tots els vint-i-dos poemes l'entussiasmaren, arribant a escriure d'un d'ells: "¡Quanta concisió y al ensemps quanta grandesa! No rebutjarian aquesta joia los millors poetas alemanys, no la rebutjaría l 'autor del *Intermezzo*; ¡quina entonació la seva! ¡quina simplicitat mes inspirada!". En opinió del periodista i crític terrassenc, la composició de Matheu mereixia que el Consistori hagués trobat "algun premi digne de tan preciosa joia".

Molt diferent fou el seu judici sobre el tercer premi, atorgat a Felip Pirozzini per un poema de llenguatge "artificios", amb diàlegs sense naturalitat, sense encertar en el to adient al drama de família que volia descriure: "¡malaguanyada idea, malaguanyada disposició de l'assumpto, per esser aquest pintat ab un color tan fals!".

En la memòria de Sardà i en el volum dels Jocs apareixia després d'aquestes tres obres premiades una poesia ("Eu Sellè") publicada "única y exclusivament per estar escrita en un dels dialectes característichs de la llengua catalana", amb la intenció que servís de document per l'estudi filològic de "la nostra llengua parlada". La inclusió d'aquesta poesia "escrita en *pollensí vulgar*" fou l'excusa que Roca aprofità per manifestar llavors la seva oposició a la reforma del reglament efectuada aquell any. Ple d'innovacions "que'l Consistori no 'ns explica satisfactoriament, y que per lo mateix augmentan nostra sorpresa", el nou reglament era resultat d'una reforma "que s' improvisá, y qu' encare no es coneguda pèl gran nombre d' adjunts,-duas ó tres voltas la majoría-que no assistí á la reunió en que aquella fou aprovada". Però aquests aspectes no eren obstacle perquè els Jocs "se fassan en la forma y manera qu' estiman convenient algunas personas que tenen igual facilitat pera fer reglaments nous, sense cap mena de formalitat, com pera separarse d' ells al primer antuvi". Roca insistia en el fet que el nou reglament no havia estat encara imprès per qüestionar que el Consistori tingués atribucions per publicar mencions honorífiques, com era el cas de la poesia escrita en "pollensí", i acusava als mantenidors de passar arbitràriament per damunt de costums i reglaments: "no basta que 'l reglament no 'n parle, ni que la costum no 'n autorise, porque allá hont tantas informalitats se cometen, se n' hi afegeixe una de nova". La publicació d' "Eu Sellà", prosseguia Roca, xocava frontalment amb el paràgraf del cartell dels Jocs que establia que les poesies que fossin distingides pel jurat havien d'estar escrites "en antich ó modern *catalá LITERARI d' est Principat ó Mallorca y Valencia*" (les cursives i majúscules posades per Roca). No podia admetre, doncs, la publicació d'aquell poema, ja que, si es persistia en aquesta línia, s'afavoriria que "un dia pugan ser premiats, ab major profit encare baix lo punt de vista ab que s' ho mira, vocabularis mes ó menys complerts d' estranyeses y barbarismes dels mil y un dialectes locals de qu' está infestat nostre llenguatje".

Després d'aquest atac frontal contra les innovacions propiciades per Aguiló, Roca tornà a l'anàlisi de les obres guardonades. El primer premi en l'apartat de "Pàtria" fou atorgat a Ramon Picó i Campanar per "Visca Aragó", i de nou Roca va expressar la seva admiració per aquesta nova producció del poeta mallorquí, qualificant-la d' "una de las pocas en son género que en aquests darrers anys, se posa dignament al costat de las millors que en sos primers temps produhiren los Jochs Florals de Barcelona". El periodista terrassenc no estalvià elogis a l'obra de Picó: versos "rublerts de gràfica concisió" que tan aviat "descrihuen ab vivesa" com "narran ab mestria", imatges

“destrament espargidas per l’ obra”, feien que la composició “será sempre citada com á felís inspiració de un poeta verdader”. El poema guanyador del segon premi, en la seva opinió, tenia una vàlua molt discutible, tractant un tema ja vist moltes vegades en els Jocs. Aquesta composició, va escriure, “demostrará una volta mes als joves poetas lo perillós qu’ es renovar assumptos, per mes que sia tractant de presentarlos en un nou aspecte, que han tingut ja felís interpretació en las facultats de mestres distingits”. Un judici semblant li va mereixer el tercer premi, concedit al també mallorquí Mateu Obrador, amb la diferència que aquesta poesia mostrava “una espontaneïtat en lo dir, una frescura en las imatjes y un coneixement de l’ época que canta, qu’ en manera alguna ‘s mostra indigna del modelo que s’ha proposat imitar”.

El primer premi de l’apartat de “Fe” fou atorgat a la poesia de Jacint Verdaguer “San Francesc s’ hi moria”. La decisió del Consistori fou precedida d’una petita discussió, després que en una primera votació el president i el secretari votessin en blanc, al considerar que “no hi havia entre las de la corresponent secció, poesia que tingués prou merits per á obtenirlo”. La insistència de Coll i Vehí va fer decantar la balança del costat de Mossèn Cinto⁷⁷⁹. El poema fou objecte d’una duríssima crítica per part de Roca i Roca. L’aire pretesament popular de la composició li féu recordar obres guanyadores de premis en anteriors Jocs confegides a base de “repeticions rebuscadas”, amb les quals era fàcil “ostentar llargas tiradas de versos en poch versos, que sense dir res, ni expressar res, lograven l’ objecte de fer música, ja que no de fixar imatjes ni d’emetre pensaments”. L’allau d’imitadors que tingueren poemes com “Lo castell de Mataplana” o “Lo pont del diable”, de les quals Roca transcrivia alguns versos (certament bastant penosos) per il·lustrar la seva crítica, havia constituït “una de las primera xacras que vingueren á condolir en sa infantesa á la moderna renaixensa literaria catalana”. Llavors havien aparegut veus que defensaren la poesia popular com a font dels poetes, eliminant la retòrica i considerant inútil la gramàtica. “Afortunadament, –escrivia Roca– lo bon sentit acabá per prevaleixe, y ‘l ridícul matá las primeras flors d’ aquest *fárrago insípít*, que amenassava produhir en nostra naixent literatura lo mateix efecte que ‘l culteranisme en la castellana, en son segle d’ or”. La poesia de Verdaguer reïncidia en aquests vicis. Abans de llançar les càrregues de profunditat, Roca va reconèixer la gran vàlua del poeta-sacerdot, les obres del qual el

⁷⁷⁹ M. Àngels Verdaguer i Pajerols, “Verdaguer i els Jocs Florals de Barcelona”, Ajuntament de Barcelona, pàgs. 45-46, en les quals l’autora reproduceix un fragment de les actes de la reunió dels mantenidors del 24 d’abril.

situaven “en la primera fila de nostres mes inspirats poetas”. Però la lloança difícilment podia endolcir la diatriba:

“Comprendriam que ‘l <<*Sant Francesc s’ hi moria*>> s’ hagués escrit d’encàrrech pèl us de la pobressalla de la Plana de Vic, precisada á captar un rosegó de pá en lo llindar de una masía: llavors fora un progrés dintre del género; mes en lo volum dels Jochs Florals, y distingida ab una joia, ab un primer premi, marca un retrocés lamentable, es fins á cert punt un pas que desvía ‘l bon gust de nostra literatura”.

Admetia, tal com havia destacat el Consistori en la memòria del secretari, que l’obra tenia “á dojo cert agradós misticisme”, però era una “pobra, desalinyada, servil imitació de la forma popular”, de rima dificultosa aconseguida sovint “en detriment de la gramática”. Reblant el clau, va afirmar que era a les poesies populars “lo que son á las edicions incunables d’ antichs llibres, aquestas imitacions fetas sobre paper d’ estrassa y ab caràcters mes ó menos purs” llavors de moda (en clara al·lusió a la tasca d’editor de Marià Aguiló, segons que ha assenyalat Margalida Tomàs). Potser a mode de descàrrec, Roca acabà la crítica amb l’esperança de veure aviat noves i inspirades composicions de Verdaguer:

“¡Tant de bó que ‘l jove poeta compregui ‘l desitj que ‘ns guia al ferli tan francas declaracions! ¡Tant de bó que l’ hi vejám novament desplegar sas alas y enlayrarse envers los espays que ell sol domina, y en los quals tantas voltas ha rebut mostrars mil de admiració justíssima!”.

Contrastà aquest sever correctiu amb la bona impressió que li causà el segon premi guanyat pel jove mallorquí Miquel Costa i Llobera: “Grandesa de concepció, desarrollo digne d’ ella, joia d’ imatjes brillejants cotingudes en una narració plena, vigorosa y espléndida”, la poesia de Costa, el nom del qual apareixia per primera vegada en els Jocs, “revela quelcom mes que una esperansa”, era una obra que “no desdenyaria un verdader poeta”. No així el poema d’Anicet de Pagès, guardonat amb el tercer premi, ple de vaguetat, descuitat i “aspre”.

Igual que després de les composicions premiades en el tema d’ Amor, apareixia en el volum una poesia que va rebre una menció d’honor per part del Consistori. Després de reiterar la seva posició contrària a aquestes transgressions dels mantenidors, es mostrà en total desacord amb el motiu explicitat pel Consistori per publicar aquells “Goigs en llahor de la mare de Deu”, que no eren més que “una abundosa versificació tan vuyda de pensaments com plena de trasposicions”, i en la qual, de les onze estrofes que la componien, “només una n’ hi hem sabut veure que tinga caràcter”.

Un dels premis extraordinaris era aquell any ofert pel Consistori i fou atorgat a Isidre Raventós per l'obra "Al Segle". En ella l'autor descrivia la lluita entre les forces oposades del progrés i la tradició, prenent un clar partit per la darrera. Naturalment, Roca va criticar amb duresa la posició adoptada per Raventós, tot afirmant que "no canta 'l segle en que viu, y no 'l canta porque no 'l compren". Semblava no haver-se adonat dels progressos espectaculars registrats en els camps científic i tecnològic, en les ciències morals i polítiques, a les quals es devia "la dignificació del home y la substitució de la antiga ceguera religiosa (...) per quelcom mes digne, mes elevat y mes humanitari", ni de la penetració de tots aquests elements en totes les capes socials. Res d'això era tingut en compte per l'autor, que, en agut contrast amb la seva composició premiada l'any anterior, s'interessava per "la resistència desesperada dels interessos antics" i era incapaç de veure "las gloriosas fitas que en lo tros de camp conquistat aixecan los victoriosos exércits del progrés y de la llum". Referint-se a la forma de la poesia, Roca assenyalà que els retrets que li havia adreçat en la crítica dels Jocs de 1873 no havien estat escoltats, de forma que l'autor seguia massa presoner de l'amanerament, amb el resultat que la seva preocupació per la frase rebuscada i la construcció sintàctica "enfarfega la brillantor de las imatjes de qu' está sembrada" en diversos passatges de la composició. Roca féu extensiva aquesta crítica a l'altre poesia premiada del mateix autor, amb la qual guanyà el premi extraordinari ofert per la diputació de Girona, que a més considerà "deixatada en excès" i monòtona d'expressió. Reconegué, en canvi, la brillantor de diversos dels pensaments continguts en el poema, transcrivint algunes de les estrofes. Roca, que havia de sentir simpatia per Raventós, va finalitzar aquesta part valorant en molt les seves qualitats com a poeta, dotat d'inspiració, novetat i rigor en els pensaments i encert en el desenvolupament de les seves obres, lamentant-se més encara que les malbaratés amb la seva manera de fer. I el crític acabà amb aquesta recomanació: "Busque la unió íntima y delicada del bon fons ab la bona forma y possehirá lo secret del art".

La darrera part de la llarga crítica de Roca i Roca va estar dedicada al discurs de gràcies pronunciat per Nanot Renart. Al començament de la seva intervenció, Nanot havia fet esment dels enemics dels Jocs Florals, indicant que si en el moment de la seva recuperació hom havia hagut de lluitar contra els escèptics, ara ho havia de fer contra els "arrepentits". Val a dir que aquestes al·lusions foren interpretades de diversa manera. Així, per exemple, Picó, en carta a Forteza, informant-lo de la festa dels Jocs, li va descriure en aquests termes el discurs de Nanot:

“Després de tot això lo mantenedor Sr. Pere Nanot Renart, llegí son discurs de gràcies que t’assegur que per algú va ser més picant qu ‘un pebre de cirereta: afiguret tu que per final de festa haguessen amollat en Bofarull á manera de novillo embolat y que en Nanot li hagués posades unes quantes banderilles de foch; ni més ni menys fou lo discurs d’en Nanot”.

I aquest cop no eren els partidaris de la línia d’Aguiló aquells que havien efectuat les descàrregues d’artilleria contra Bofarull, però també, segons entenia Picó, contra Briz i els seus seguidors:

“ (...) y que no diga en Bofarull que son els mallorquins los que ‘l mossegan porque en Nanot es catalá y ben catalá. Per lo demás, tan en Bofarull com en Briz, Vidal etc. etc. se tenen ben merescut lo que los digué en Nanot, sense anomenarlos, ço es que ells no fan cap falta á la literatura catalana, que sense ells los Jochs s’aguantarán y viurá la poesia”⁷⁸⁰.

Roca, sense voler criticar “el bon zel de nostre amich”, assenyala que després de setze anys la institució dels Jocs havia de ser ja prou sòlida com per no haver de preocupar-se pels seus enemics. Es mostrà d’acord amb Nanot quan l’orador expressà el seu desitj de veure respectades les lleis, les creences, les costums i la llengua de Catalunya, així com amb les raons aportades per a la preservació dels Jocs: amor a la terra, respecte als records, fe en el seu esdevenidor. Però Roca, tot afirmant que no es considerava ni dels escèptics ni dels penedits, va manifestar que no veia enlloc als “*arrepentits* que casi ‘ns senyala ab lo dit”. Ell veia als “*disgustats*”, que s’allunyaven “condolits” de la institució precisament “perque de sa tendència se l’ allunya”. Per a Roca, l’objecte dels Jocs havia de ser “la popularisació de la llengua catalana, per tots los medis, buscantne sempre ‘ls mes expeditos, los que mes directament fereixen [sic, volent dir potser que con mouen] los sentiments del poble y mes assequibles se fan á sa inteligencia”. En canvi, més en la forma que en el fons, els Jocs enaltien “la tradició *rancia* de la terra catalana”, tradició renyida amb l’esperit del segle. La institució havia de deixar de mirar al passat i fixar els ulls en l’esdevenidor, seguint la inexorable llei del progrés, s’havia d’obrir al gran públic en lloc de quedar reduïda al clos d’alguns iniciats:

“lo dia en que abandonen en la sua forma y manifestacions lo carácter académich, ahont tant sols poden respirar la enrarida atmósfera del saló d’ estudi *de algunes persones iniciades* [clara al·lusió als defensors de les “es”], y surten y’s verifiquen ab la llum del sol y ab la forsa de l’ intemperie, aquell dia s ‘encaminarán segurs á un fi: aquell dia recobrarán son carácter y sa tendència y no serán de teme ni las

⁷⁸⁰ Correspondència Picó-Forteza, carta 22, datada a Barcelona 3-5-1874.

rialletas dels escèptichs, ni l' allunyament dels qui ab alguna injusticia lo senyor Nanot califica d' *arrepentits*”⁷⁸¹.

Els Jocs Florals de 1875

La reforma del reglament i el domini de la tendència representada per Aguiló havien aixecat una viva oposició des de diversos sectors. No era només Roca qui expressava opinions sobre la progressiva pèrdua de qualitat de les composicions premiades en els Jocs, i, per tant, de la regressió que experimentava aquella institució. El *Calendari Catalá* de Briz feia temps que ho afirmava, i ho deixà ben clar arran dels Jocs de 1874: “La majoría del cos d'Adjunts ha cregut lo mateix que fa temps creyem nosaltres, ço es, que ‘ls Jocs Florals se ‘n van á sa posta cuyta corrent, cosa que també pregona la premsa barcelonina, inclosa l' única revista catalana que ‘s publica aquí [La *Renaxensa*, amb les crítiques de Roca]”. La mateixa publicació informà, després d'aquestes afirmacions, que els adjunts havien convocat el mateix mes de maig de 1874 (és a dir, ben poc temps després de la festa dels Jocs) junta general “á fi d' evitar lo mal”, cosa que havia dolgut molt als mantenidors, alguns dels quals havien qüestionat el dret dels adjunts a convocar aquella reunió⁷⁸². Era un primer pas per acabar amb el predomini d'Aguiló dins dels Jocs, i a finals d'any es va concretar la contraofensiva dels seus detractors.

Com hem vist anteriorment, Roca tingué un important protagonisme en les reunions celebrades pel Cos d'Adjunts a finals de 1874 i començaments de 1875 que significaren la liquidació de les reformes del Reglament introduïdes per Aguiló. L'elecció del Consistori encapçalat per Briz, amb el periodista i escriptor terrassenc al seu costat, palesà el triomf de la tendència oposada a les idees del gran poeta mallorquí.

En qualsevol cas, el desenllaç de la contraofensiva de Briz, Barallat, Roca i companyia fou interpretat per Aguiló i els seus seguidors com un triomf de la tendència antimallorquinista, dels partidaris de les “as”. El Consistori de 1875 estigué presidit per Briz, un dels més oposats a la línia d'Aguiló, i, com sabem, Roca i Roca, la persona que havia efectuat les més extenses i contundents crítiques als Jocs celebrats els darrers anys, actuà de secretari. La resta dels mantenidors eren Blanch, Barallat, J. Balari i

⁷⁸¹ “J. Roca y Roca”, “Bibliografias. Jochs Florals de la Llengua Catalana. (Any 1874)”, *La Renaxensa* 15 i 31-12-1874 i 15-2-1875 (les cursives són de Roca). Informació valuosa també a M. Tomàs, “Marià Aguiló...”, pàgs. 133-136, R. Tasis, “Els Jocs Florals...”, pàgs. 77-80, i Carrera Pujal, “Historia política...”, pàgs. 277-278.

⁷⁸² A. Careta i Vidal, “Bons recorts”, *Calendari Catalá del any 1875*, pàg. 12.

Jovany, Aulèstia i Pijoan i J. Fontanals del Castillo. La composició del Consistori va dissuadir molts escriptors, sobretot mallorquins, de participar en aquells Jocs. Així al menys ho va explicar Picó a Tomàs Forteza:

“Aquí ni ha molts que no volen prendre part en los Jochs-Florals, y altres que son partidaris d’enviarhi ses composicions escrites en as á fi de desorientar el Consistori.

En Matheu, Raventós, Pirozzini etc. estan resolts á no tirar res; (...); N’Ubach no hi vol tirar, perque ‘s mestre, pero si no’n fos hi tiraria, me digué ell, en as: D. Marian Aguiló es partidari de que si tiri en as, pero com que la gent del Consistori no inspira confianza á ningú y tothom creu que, tant si les composicions estan en as com es, ells sabrán de qui son al premiarlas; aqueixa es la raho de que la majoria dels joves en es estiga decidida á adobtar lo retraiment.”

Tan flagrants degueren ser les absències que els membres del Consistori tractaren de convèncer a alguns dels noms importants dels Jocs anteriors per tal que hi prenguessin part. Així, Aulèstia va visitar Picó i Campanar dient-li que quatre dels set mantenidors “no volen mirar ni as ni es”. El propi Roca i Roca es va queixar al mateix Picó de la manca de participació mallorquina, infructuosament, en bona part a causa de les ferides no cicatritzades que la seva crítica dels Jocs de 1873 i 1874 havia deixat: “(...) fa també dos dias que en Roca se’m queixa del Retraiment y massigura que ell no miraría as ni es. –Te creuria, li vaig respondre, si no haguesses fet lo judici crítich del volum dels Jochs Florals de l’ultim any. (...)”⁷⁸³.

Malgrat el “retraïment” de què es queixà Roca, en els Jocs de 1875 foren presentades 466 composicions, més que en qualsevol dels anys anteriors. El gran triomfador d’aquell certamen fou Frederic Soler, anys enrera la bèstia negra dels floralistes, que guanyà la Flor Natural i l’Englantina amb els seus dos accèssits, a més de dos premis extraordinaris, essent proclamat mestre en Gay Saber. Aguiló, que s’ensumà una decisió d’aquella mena per part del Consistori, ho considerà com un acte de desgreuge a la llengua catalana des de l’òptica de Briz, Roca i els seus companys, després del domini exercit pels poetes mallorquins els anys anteriors.

El discurs presidencial de F. P. Briz va tenir per tema principal la necessitat de polir i perfeccionar la llengua catalana, evitant caure en els dos extrems del vulgarisme i de l’arcaïsm, buscant un *juste milieu* que la fes acceptable al poble, assenyalant l’exemple de l’Oda d’Aribau: “fugim com ell de tot alló que ‘ns divorcie del poble; imitémlo en sa

⁷⁸³ Les citacions de Picó són extretes de Ms. 2069, correspondència Picó-Forteza, carta 43, datada a Barcelona, 26-2-1875. Els subratllats són de Picó. El “retraïment” dels poetes mallorquins fou, sens dubte, molt important. En carta a F. Ubach i Vinyeta, Tomàs Forteza li comentà que “posaria que no hi ha

manera de fer y de pensar”. En un parlament que, en paraules de R. Tasis, “sembla dictat per Roca i Roca”⁷⁸⁴, Briz instava als escriptors catalans a no permetre que l’artifici s’imposés a l’art, aconseguint així tenir “una literatura assaonada i que durá la fesomia de la gent que la parla”. El poble llegia l’obra d’Aribau perquè hi trobava “la seva veritable llengua”. Si aquesta llengua es trobava en les composicions dels poetes moderns, el poble els llegiria i la renascuda literatura catalana penetraria a totes les capes de la societat, fins i tot “a la humil cabana del pagés y a la reduhida cambra del obrer”.

Roca i Roca, com a secretari encarregat de fer conèixer al públic els premis atorgats pel Consistori, no es limità a aquesta funció protocolària, i pronuncià un important discurs. Començà afirmant que els Jocs Florals representaven una viva manifestació del “venerable esperit de nostre poble”. Conseqüent amb les seves anteriors manifestacions sobre les modernes expressions d’aquest esperit, per a Roca, si un dia el món va veure admirat “las prouesas de nostres avis”, ara admirava en els seus descendents “lo giny, l’activitat, lo feyner dalé ab que ab sa industria gloriejan á la mare Espanya”. Els fruits del treball dels catalans s’escampaven per Europa i Amèrica, i

“hont sia que una de las joyas de la activitat catalana hi resplandesca, hi ressona també una veu, que diu:

—<<En los siglos de la guerra tingué Catalunya l’ ascona des sos braus almogàvers; mes avuy, gloriosa com avants, ab la ferrada punta de sas llansadoras lluyta també y victoria consegueix com sempre>>”.

Un poble que “eixint de un passat gloriosíssim camina á un esplendorós pervindre”, que vivia del seu treball i del seu comerç, “per forsa déu voler una literatura propia”. Els propòsits d’aquells que, “al endavinar desitj tan noble”, fundaren la institució dels Jocs Florals s’havien vist àmpliament realitzats, com ho palesava la notable producció literària que havia vist la llum en els disset anys transcorreguts des de llur represa, havent fornit “obras ab las que moltas y molt antigas y bèn arreladas literaturas pla bè se ‘n gaudirian”. Aquestes obres eren fruit de poetes que potser serien uns grans desconeguts “si no tinguessen la facilitat d’ escriure sas inspiracions en lo mateix llenguatge que han mamat, tant dols pera nosaltres, sens veure ‘s en la forsosa precisió de traduhirlas á una llengua —que per espléndida qu’ ella sia— será sempre per nosaltres forastera”.

hagut en els Jochs sis poesies de mallorquins”. Carta de Forteza a Ubach, datada a Palma, 27 d’abril de 1875, Biblioteca de Catalunya, Fons Ubach i Vinyeta D, Caixa 10.

⁷⁸⁴ R. Tasis, “Els Jocs Florals...”, op. cit., pàg. 83.

Després d'haver mostrat el satisfactori present i l'esperançador futur de les lletres catalanes, Roca es felicità de la qualitat de les obres presentades a aquells Jocs, tant de les premiades com de la resta. I això sense que la severitat del Consistori s'hagués aflluixat gens: "Aymador lo Consistori de la Institució qu' enguany representa, ni preten enganyarvos, enganyatse, ni ab la veu de un optimisme injust voldria afalagar vicis, que tal volta acabarian promptament ab la institució, de tots nosaltres tant volguda". Roca reivindicava aquí, encarnat en el Consistori de què formà part, aquell paper que havia reclamat per a la crítica al fer l'anàlisi dels Jocs de 1872. Aquesta vegada, però, el nivell mitjà de les composicions havia estat molt notable, i, insistint en la seva visió d'una literatura que tingués la vista posada en les idees del present, es va poder congratular que es pogués percebre "en la major part de las composicions, una tendencia progressiva, mare de las mes hermosas esperansas". La forma de les composicions també feia entrar aires nous, així com el llenguatge que havien emprat els poetes:

"L' afany de fugir del amanerament, cercant y endavinant sovint novas formas, ab que revestir la bellesa de las concepcions, una lloable tendencia á la unificació de nostre llenguatge, un esperit catalá de bona mena, una assombrosa varietat d' assumptos y de géneros, (...) tot vos faria dir com á nosaltres <<Los Jochs Florals prosperan>>".

Abans de passar a fer la relació de les obres premiades, Roca va voler adreçar als autors catalans "un pobre consell; rich empero de bona intenció". Els exhortà a estudiar les obres dels genis clàssics, tenint però sempre present el país i la gent de què formaven part, posant-los com a exemple l'obra de Mistral, bon coneixedor de la poesia grega que havia sabut cantar en elevats tons a la seva Provença. No calia cercar fora temes literaris, de sobra en fornien als escriptors els costums i la història de les terres catalanes. Aquest passatge del discurs de Roca ha estat citat ja en diverses ocasions, però creiem que no estarà de més reproduir-lo aquí:

"Admirém y estudiém las obras dels génis qu' han honrat á todas las literaturas, ja que 'l géni verdader com lo mateix sol, ompla de sos raigs tota la terra. Mes en la trascendencia, en la ensenyansa y en la forma de las nostras obras, recordémnos ahont escribim y per quí escribim: sigam originals, sigam catalans, si es que volém honrar á Catalunya. Bè 's véu, per exemple, en lo gran Mistral, que 'ls mestres de la poesia grega, han sigut sos mestres; mes en sa immortal *Mireya* y en son inspiradíssim *Calendau*, ha sabut aixecar tant alt lo renom de nostra germana la Provença, que avuy per tot lo mon sas obras se llegeixen, y per tot lo mon s'admiran las espléndidas pinturas y 'l perfum del ayre de aquella dolça terra, que á dojo escampan las sempre frescas y sempre novas estrofas de sos encisadors Poemas. No busquéu donchs nosaltres postissas galas forasteras, ahont tantas nos ne sobran, ab las que poden inspirarnos la variada naturalesa que 'ns enrevolta, las

incomparables costums de la família catalana, las santas aspiracions de nostre poble feyner y civilisat y finalmente los exemplos gloriosos de la nostra historia”⁷⁸⁵.

El discurs de Roca fou molt ben acollit pels assistents a la festa, essent interromput diverses vegades pels aplaudiments. La premsa també se’n va fer ressò. En opinió de *La Independencia*, Roca “leyó un brioso discurso sobre el carácter que debe tener la literatura catalana, el que por la belleza de la forma y lo bien pensado de su fondo, fue interrumpido tres veces por los aplausos del público”, essent coronat al final per una “espontánea cuanto unánime salva de aplausos”. *La Bandera Catalana*, revista en la qual col·laborà Roca en algunes ocasions, anà encara més lluny en els seus elogis al secretari del Consistori, “que ab lo seu discurs-memoria també s’ en va emportá moltíssims d’aplaudiments. Voldriam parlar d’ ell; pero basta dir qu’ era d’ En Roca pera que tothom se convenci de que no podia ser millor”⁷⁸⁶. També Joan Sardà, encarregat aquell any de fer la crítica dels Jocs a *La Renaxensa*, comentà molt favorablement el parlament de Roca. Assenyala els aplaudiments amb què fou saludat “sobre tot per lo que ‘n podríam dir son exordi, apología brillant sense ser amanerada, de la nostra terra, de sa literatura y mes especialment dels Jochs Florals”, reproduint el fragment que hem citat més amunt en què Roca aconsellava l’estudi dels clàssics. I després afegí, deixant aflorar el bon concepte en què tenia a Roca com a poeta: “Aixís tots los poetas, entre ‘ls quals forma en bon lloch, per mes que de fa algun temps estiga callada sa valenta Musa, l’autor de las ratllas anteriors, seguecan sas lluminosas indicacions”⁷⁸⁷.

Si Roca havia ja valorat de forma molt satisfactòria la “tendencia progressiva” de les obres dels Jocs de 1875 en el seu discurs, va ampliar la seva anàlisi en aquest sentit en un article de *La Campana de Gràcia*. Esplèndida per diversos aspectes, la cerimònia de la festa el va complaure sobretot per “l’ esperit modern, liberal y civilizador que ‘s despreguè generalment de tots los treballs que allí ‘s llegiren”, així com “segons notícias” (“P. K.” no va voler esmentar aquí el seu paper com a membre del Consistori) de la resta de composicions que serien més tard incloses en el volum dels Jocs. Roca es felicità d’una solemnitat literària que enaltia “la causa”:

“Y quan aquesta solemnitat romp resoltament aquellas rancias preocupacions, que un dia pogueren ferla antipática, als que, vivint en la verdadera civilisació, ni senten

⁷⁸⁵ “Memoria del Sr. Secretari J. Roca y Roca”, a “Jochs Florals de Barcelona 1873/ 1874/ 1875”, Estampant de la Renaxensa, Barcelona, 1875, pàgs. 31-42.

⁷⁸⁶ *La Independencia* 3-5-1875, ed. tarda; *La Bandera Catalana* 8-5-1875.

⁷⁸⁷ J. Sardà, “Bibliografía. Jochs Florals de Barcelona, any XVII de llur restauració”, *La Renaxensa* 15-8-1875.

injustificat neguit ni exhalan queixas de ridícula anyoransa de altres temps que no han de tornar: quan aquesta solemnitat se converteix en una festa agradable, en la qual las liras dels poetas no discordan en res ab l' armonía del progrés y de la civilizació, llavors la nostra satisfacció déu pujar de punt, perque veyém obert á la literatura catalana un ample porvenir de gloria”.

Des de *La Campana*, defensora d'una posició política determinada, deia Roca, “deplorariam que ‘ls Jochs Florals y que la literatura catalana per ells representada, descendissen al fanch dels partits militants”. Deplorava, però, que en els anys anteriors “la inspiració dels poetas se revolqués malaltissa, entre las sombras del reaccionarisme, fentse antipática al poble, y allunyantse del camí que hauria degut emprendre pera lograr la estimació y la consideració dels catalans, enemichs ara y avants y sempre de fer la trista caminada del cranch”. Si en lloc de sospirar contínuament per “l' edat en que encare no s' havia inventat l' impremta” haguessin lloat aquells poetas les antigues gestes “com un estímulo pèl nostre poble”, si en lloc de lliurar-se a un “misticisme desatentat” haguessin cantat “la fé que enalteix y no aquella que rebaixa”, si en lloc de cantar a un amor “vuy de sentit” s'haguessin referit a “aquell amor qu' eleva y ennobleix los sentiments”, i si les formes poètiques haguessin adoptat “una forma intel·ligible y adequada y bèn moderna”, molt més agraïda hauria estat la producció literària reflectida en els disset volums publicats dels Jocs. I Roca no dubtà a considerar els de 1875 com un punt d'inflexió a partir del qual redreçar el rumb de les lletres catalanes: “Mes si molt temps s' ha malgastat, un gran pas s' ha donat en l' últim certamen, y es de creure que aquest impuls, no perdrá cap mica de forsa en los vinents”⁷⁸⁸.

Com era d'esperar, els Jocs de 1875, que havien suposat l'apoteosi de Frederic Soler, no es van escapar de les crítiques, aquest cop des de l'òptica oposada a aquella que Roca havia emprat des de *La Renaxensa* en els anys anteriors. Així, Joan Alcover i Maspons va publicar un seguit d'articles al *Museo Balear* en què qüestionà diversos aspectes d'aquell certamen. Lamentà les “divisiones de escuela” que havien originat el retraïment d'escriptors importants, i, en conseqüència, una minva en la qualitat de les obres. El Consistori, al promoure aquesta situació, havia mancat a la seva obligació de treballar per l'engrandiment dels Jocs. Criticà el discurs de Briz en base a la seva al·lusió a treure la mala llavor que envaïa la llengua catalana preguntant-se quina era la bona i la mala llavor, les poesies rebutjades pels mantenidors o les composicions premiades de Pitarra, a qui atacà amb gran duresa. De fet, acusà al Consistori d'haver-lo

“aristocratitzat” amb el reguitzell de guardons que li atorgà. Roca i Roca va ser també objecte de la crítica d’Alcover. A més de mostrar-se en total desacord amb les valoracions que va fer a la seva memòria sobre les composicions premiades, li va retreure que, quan parlà del poble que viu del seu treball i comerç que per força havia de voler una literatura pròpia, tingués en compte no la Catalunya històrica i literària, comprenent Mallorca, València i el Rosselló, sinó només el territori del Principat, “sin mirar que ese ramillete ofrecido cada año a la patria literatura, mucho menos espléndido sería a no haber contribuído a enriquecerle algun otro modesto pueblo con un contingente mayor del que a proporción le corresponde, y por el cual bien merece que el Sr. Roca le comprenda en sus apologías”⁷⁸⁹.

La crítica de Joan Sardà des de *La Renaxensa* tampoc fou massa favorable a les decisions adoptades pel Consistori, discrepant en moltes ocasions de la valoració de les obres premiades efectuada per Roca i Roca a la seva memòria. Després d’uns comentaris generals sobre la diversitat d’aficions literàries dels diferents Consistoris i sobre el retraïment “estudiat ó espontani” ara d’uns, adés dels altres, segons les característiques dels mantenidors, Sardà qüestionà l’actuació del Consistori en aspectes tals com haver destinat a despeses corrents el fons de reserva que restà de l’anterior exercici que havia de costejar el premi quinquenal que els Estatuts, “morts enguany á ma ayrada”, havien establert, fent així que el volum dels Jocs de 1875 fos un dels més extensos. Frederic Soler fou un dels blancs principals dels seus retrets. Roca havia lloat la seva poesia guanyadora de la Flor Natural tant per “la novetat de l’ exposició” com per la forma de la balada, “tant admirablement trobada”, de manera que “brolla de sas estrofas una déu tant pura de fresca poesía”. Sardà, reconeixent la bellesa de la idea de Soler (traspasar als ocells els sentiments de què han estat testimoni entre el guerrer i la monja del poema), qüestionà la forma, d’una versificació artificiosa i rebuscada allà on hauria de respirar naturalitat, com si Soler, enlloc de superar dificultats derivades de la pròpia temàtica, hagués cercat dificultats inexistents només per demostrar la seva habilitat poètica. Tampoc les altres composicions guardonades de Soler se salvaren de les garrotades de Sardà. Negant que la seva negativa impressió sobre “Los companys de Sertori” fos deguda a “prevenció” o a “esperit d’oposició sistemàtica”, el crític no encertà a veure cap de les qualitats que Roca enumerà en la seva memòria. Sardà, que

⁷⁸⁸ “P. K.”, “Jochs Florals”, *La Campana de Gràcia* 9-5-1875.

⁷⁸⁹ Citat per M. Tomàs, “Marià Aguiló...”, pàgs. 145-146, d’on hem extret la informació sobre la crítica d’Alcover.

reproduí íntegrament el comentari del secretari, que qualificà de “benevolentíssim judici”, va escriure: “no podem arrencar de cap manera de la vista ‘l prisma negatiu que ‘ns priva de descobrirhi veritat ni en lo conjunt ni en molts detalls”. “La batalla de Ilerda”, també de Soler, guanyadora del Premi de la Diputació de Lleida, fou esmicolada per Sardà en base a llurs flagrants inexactituds històriques, més aviat invencions, de què estava farcida. De les dues obres de tema històric de Soler, va escriure, resumint les seves crítiques:

“Davant del raquitisme del quadro dels *Companys*, raquitisme que filtra per entre la afectada grandiositat que vol l’ autor imprimirli; davant del error històric d’ essència de *La Batalla*, la crítica, si vol ser independent y procedir ab consciencia, ni pot ni deu callar; y nosaltres que, per á desgracia nostra, tenim lo compromís, per cert pesat, de representarla en las planas d’ esta Revista, hem de dir la veritat tal com la sentim (...)”.

En agut contrast amb aquestes valoracions, dedicà grans lloances a la poesia de Guimerà (“Indíbil y Mandoni”) que, en la seva opinió, tenia tot allò que li mancava a les obres de Pitarra.

El “Cant de Salomó”, de Pagès de Puig, també presentava greus deficiències, als ulls de Sardà. (No deixa de tenir interès esmentar que aquesta poesia havia estat presentada ja en altres ocasions, sense obtenir cap premi, com manifestà un dels mantenidors dels anys precedents, Marià Aguiló, en carta a T. Forteza: “Hi ha moltes poesies premiades que coneix per haverles llegides entre les desetxades aquests any darrers v.g. el Cant de Salomó etc.etc.”)⁷⁹⁰ O bé li sobrava la primera part (que per Sardà era una poesia eròtica, descrivint els amors del rei amb una pagesa) o bé li sobrava la segona, en la qual l’ autor intentava explicar el significat dels símbols que representaven aquells personatges. Les dues parts eren incompatibles, “defecte en que havia d’ incorre qui, impressionat per la lectura del *Canticum Canticorum*, pretengué no imitarlo ni parafrasejarlo, que ni imitació ni parafrasis es del mateix, com sembla pretendre la Memoria del secretari, la poesia en cuestió sino inspirarse en ell, aprofitar los elements poetichs de que esta saturat”. També qüestionà incisivament la qualitat de la poesia “Amor”, guanyadora del segon accèssit a aquell mateix premi (dedicat a poesies de tema religiós i moral), que el va conduir a manifestar irònicament que “no hi ha poeta dels qui escrihuen d’ amor –y no hi ha qui se ‘n descuide- que no tingui pleníssima opció á una cadira en lo Paraninf celestial al costat dels mes macerats anacoretas”. A judici de Sardà, i discrepant obertament amb els mantenidors, només la composició

⁷⁹⁰ Correspondència Aguiló-Forteza, carta de 30-4-1875, pàg. 155.

guardonada amb el primer accèssit (també de Pagès) mereixia la ubicació en aquell apartat, ja que ni el “Cant de Salomó” ni “Amor” tenien gaire a veure amb la poesia religiosa.

Sardà discrepà també de Roca en la valoració de la poesia de Raventós, guanyadora del primer accèssit a la Flor Natural. Roca, en el seu comentari, li retreia “que sia de planye que no totas [les imatges del poema] unescan á lo atrevit de son vol, la escrupulositat de la sua exactitut”. Sardà no veia enlloc aquesta manca d’exactitud:

“Deplorem que ‘l natural desitj d’ abreviar sa relació crítica privés al autor del precedent judici de concretar mes lo càrrech d’ inexactitud en las imatjes que fa al poeta: nosaltres no hem sabut veurel fundat, si bé que aquesta divergència pot ser filla de una noció diferent que tinguem de la latitut que pot concedirse á aquella figura retórica”⁷⁹¹.

Roca i el felibritge

Els començaments de Roca en el panorama cultural i més específicament literari català coincideixen amb el punt àlgid de les relacions entre catalans i occitans, relacions que assoliran el seu apogeu, en paraules de Felip Martel⁷⁹², el 1868. El jove terrassenc de disset anys, incorporat a la redacció del *Calendari Català* del seu mestre Briz, dedicà un espai de la secció “Bons records”, en la qual traçava una panoràmica de la producció literària en català, als escriptors provençals. Possiblement Briz li encomanà l’admiració que sentia pels poetes provençals, i, especialment, per Mistral, de qui havia traduït “Mireio” al català. Ja en el *Calendari* de 1867 (escrit, per tant, a finals de 1866 o començaments de 1867) es va referir Roca a la recepció de la revista dels felibres, l’*Armana Provençau*, amb vives lloances, expressant alhora un encès desitj de fraternitat entre poetes d’ambdós costats dels Pirineus, reproduint uns versos de Roumanille que cantaven la germanó de provençals i catalans:

“Aixis mateix tampoch podém deixar de tornar franch crit de bonavinguda que nostres germans de Provenza nos enviaren l’ any passat per medi del bell y preciós calendari que ab lo titol de *Armana Provençau* véu la llum en la terra de Mireya. Bon vent los desitjém per la sua barca com aixis mateix per la nostra, y com las duas l’una vers l’altra apunten sas proas, potser vindrá dia en que, al trobantse y darnos una bona y estreta abrassada, pogam dir al plegat, lo que ja pél any de Deu de 1861 Roumanille ‘l mes popular y mes aplaudit dels felibres provensals deya als

⁷⁹¹ J. Sardà, “Jochs Florals de Barcelona, 1875”, *La Renaxensa*, 31-8, 15-9, 15-10 i 1-11-1875.

⁷⁹² Felip Martel, “Occitans i catalans”, Actes del Col·loqui internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984), I, Estudis Universitaris Catalans, Barcelona, 1992, Curial Edicions Catalanes, pàgs. 377-390.

poetas catalans, enviantlos son varoni retrato: Aro moun Diéu, poude mourir,/ aro, ó bonur! qu' al vist flouri/ l' aubre que plantère en Prouvènça,/ e que m' avès donna, moun Diéu, pèr recoumpènso/ de vèire, á son entour, Provençau, Catalan, bèus enfant de la memo maire,/ canta 'nsèn e s' ama coume amon de fraire!"⁷⁹³.

Un any després, a la mateixa secció, Roca tornà a parlar dels “nostres bons germans” de Provença, destacant per sobre de tots el *Capoulié*, Frederic Mistral, de qui admirà “lo superbo inspirat y magnífich poema en dotze cants, *Calendau*”. En particular, expressà la intensa emoció que li havia provocat el cant XI i uns verssos en els quals el poeta saludava la seva llengua, que “nos han fet batre lo cor y rumiar mes d' una y de dos vegades”. També va fer esment d'obres de Roumanille (un llibre de poesies i un recull de composicions d'altres poetes editat per ell mateix), Romieux (una “joyellada comedia” i un aplec de poemes), Francesc Vidal (“lo preciós libre *Lo tambourin*”) i Teodor Aubanel (una col·lecció de *Nadals* d'autors antics i moderns, “que contè cansons de alta inspiració y molta poesia”)⁷⁹⁴.

El 1868 el Consistori dels Jocs Florals, presidit llavors per Víctor Balaguer, convidà poetes de Castella i de Provença a assistir a la festa. Els escriptors catalans es llançaren amb entusiasme a donar la benvinguda als col·legues forasters, i Roca no fou cap excepció. Ja hem vist com va escriure una llarga poesia (“Las duas comptesas”) dedicada a W. C. Bonaparte-Wyse, el felibre irlandès descendent d'una vella família aristocràtica, dintre del número extraordinari que *La Barretina* dedicà als convidats, i hem esmentat també la seva participació en els diversos actes celebrats en el seu honor, formant part de la comitiva que efectuà l'excursió a Montserrat, immortalitzada amb la coneguda fotografia. Pocs mesos més tard, essent ja el secretari de redacció de *Lo Gay Saber*, inserí una poesia de Bonaparte-Wyse (“L'avuglo di Baus”), acompanyada de la versió que ell mateix en féu en català (“Ensaig de traducció catalana”) i, més important encara, inicià la traducció de *Calendau*, l'obra de Mistral per la qual havia manifestat ja el seu entusiasme i que havia vist la llum el 1867, de manera que la versió en català va seguir de ben de prop l'aparició de l'obra original. El treball de Roca es publicà en aquella revista en onze lliuraments (entre el número 10, de 15-7-1868, fins al número 21, de 1-1-1869) i després s'aplegaren en un volum, que, a més de posar-se a la venda, es regalà als subscriptors de *Lo Gay Saber*. Roca efectuà una feina molt meticulosa, amb nombroses anotacions a peu de pàgina explicant al lector el significat de les expressions i frases fetes de l'original mistralià que no tenien un equivalent literal en

⁷⁹³ “Bons recorts”, *Calendari Català* 1867.

català i fornint informacions breus però precises dels noms de personatges i de llocs que apareixien en el text. El 1871 es va fer una segona edició de l'obra i Aulèstia i Pijoan en va fer una recensió molt elogiosa, no només deguda a la relació que tots dos joves mantenien llavors formant part de "La Jove Catalunya" i de la redacció de *La Renaxensa* :

"En la segona edició que s'acaba de publicar –va escriure Aulèstia–, corregint lo Sr. Roca alguns defectes que 'sols una minuciosa critica podia notar en la primera, ha conseguit presentar un trasumpto del original tan eczacte, com permeten l'especial semblansa de nostra llengua ab la provensal, y las no comunas disposicions del jove poeta. De son valor res caldrá dirne als que, havent llegit la traducció ja publicada en *Lo Gay Saber*, han vist com son autor identificantse enterament ab l'original, y sentint tots los esclats d'arreatadora poesia escampada á doll per lo poema, casi sens advertirho, ha anat trayent de sa ploma, vestits ab las galas de nostra llengua, los inspirats cants del *Calendau*"⁷⁹⁵.

La relació entre catalans i occitans, però, es va veure afectada pels esdeveniments succeïts a França i a Espanya. La Revolució de setembre i la guerra francoprussiana van alterar les coordenades en què s'havia desenvolupat fins llavors l'acció d'uns i altres. En particular, la desfeta francesa va ocasionar un gir cap a posicions conservadores de Mistral, després d'haver flirtejat amb el suport de sectors del liberalisme francès a les seves posicions occitanistes. El complex cicle revolucionari també va condicionar el capteniment dels catalans. No fou fins el 1874 que les relacions entre felibres i catalans es van reprendre amb la participació de Francesc Matheu i Albert de Quintana a les festes celebrades en honor de Petrarca. Roca, però, sembla haver-se mantingut al marge d'aquesta represa. Tornà a implicar-s'hi, però, per la via del que F. Martel ha anomenat l'eix Barcelona-Llenguadoc, basat en l'oposició d'una fracció del Felibritge llenguadocià a l'evolució seguida per Mistral, abandonant primer els somnis occitanistes per una perspectiva d'unió dels pobles llatins (contra l'Europa d'hegemonia germànica, ja que la desfeta a mans dels prussians havia mediatitzat fortament el pensament polític mistralià), per, un cop constatat el fracàs d'aquest intent, recloure's cada cop més en la Provença, adoptant alhora una concepció cada cop més catòlica i autoritària. A Tolouse va sorgir un grup centrat al voltant de Louis Xavier de Ricard, d'ideologia republicana i socialista (de Ricard seria candidat radical amb el suport dels socialistes a les eleccions de 1881), punt de reunió del felibritge d'esquerres. Fou mitjançant aquest grup que Roca tornà a relacionar-se amb els felibres.

⁷⁹⁴ "Bons recorts", *Calendari Català* 1868.

⁷⁹⁵ A. Aulèstia i Pijoan, "Bibliografia", *La Renaxensa* 1-8-1871.

Ja el 1876 la *Gaceta de Barcelona* havia aplaudit l'obra de L. Xavier de Ricard "Historie populaire del Languedoc"⁷⁹⁶. L'any següent, de Ricard, seguidor de Proudhon, publicà "Le fédéralisme", en el qual defensà la idea d'una confederació lliure de pobles demòcrates i fundà, amb la col·laboració d'August Fourés i altres felibres progressistes, *La Lausetto*. Aquesta publicació, que seguia el model del *Calendari Catalá* o del mateix *Armana Provençau*, tenia per títol complet "La Lausetto. Armanac del Patrioto Lengodoucian. Mitat francés, mitat lengo d'oc", i era publicada a Tolouse. Recordant anys més tard les raons que havien presidit el naixement de *La Lausetto*, L. X. de Ricard escriuria: "Pour faire contrepoids au Félibrige réactionnaire qui provençalisait et papifiait en Avignon, nous nous affirmâmes, non sans quelque rudesse, libre penseurs, républicains et languedociens"⁷⁹⁷. La materialització de les relacions entre occitans d'esquerra i catalans es produí amb la publicació en aquesta revista d'escrits d'autors catalans, bàsicament poesies, on, a més de l'original en català, hi figurava la traducció al francès. Roca i Roca fou un dels escriptors que hi van enviar poemes. Així, *La Lausetto* de 1877 incloïa una poesia seva que duia per títol "Transacció". Aquesta poesia havia estat publicada al *Calendari Catalá* del 1876, juntament amb altres dues, amb el títol "De un llibre inédit". Tot i que al final de la composició apareixia la signatura "F. Roca-Roca", al peu de la traducció al francès ja hi figurava "J. R-R". Els altres autors dels països catalans inclosos foren Damas Calvet, Àngel Guimerà, Antoni Llaberia, Emili Coca i Collado (dos dels col·laboradors de la *Gaceta de Barcelona*), Eduard Vidal i Valenciano, Joan Pons i Massaveu i els mallorquins Mateu Obrador i Benàssar i Joan B. Enseñat, figurant-hi d'aquest darrer autor diverses poesies, unes en castellà, d'altres en català i una escrita directament en francès. La revista incloïa també diverses reproduccions de breus escrits polítics, entre ells la Declaració dels drets de l'home i del ciutadà, traduïda a l'occità, i fins i tot una citació d'Emilio Castelar⁷⁹⁸.

La *Gaceta* de Roca i Roca va qualificar de vertadera revolució literària aquesta renovació en sentit liberal i progressista del felibritge, afirmant que "surge de entre los felibres una pequeña cohorte, que resueltamente avanza, desplegando la enseña del progreso y entonando viriles cantos de libertad". Entre els felibres progressistes destacà, a més de L. Xavier de Ricard, a Napoleon Peyrat, Felix Gras i August Fourés, i

⁷⁹⁶ Recensió d' "Historia popular del Languedoc" a "Bibliografía", *Gaceta de Barcelona* 17-11-1876, ed. tarda.

⁷⁹⁷ Citació extreta de Victor Nguyen, "Aux origines de l'Action Française", pàg. 435.

⁷⁹⁸ *La Lausetto. Armanac del Patrioto Lengodoucian. Mitat francés, mitat lengo d'oc. Pèr l'an 1877*, Tolouse.

considerarà l'aparició de *La Lauseto* com l'afirmació i el testimoni públic de la "disidència" d'aquesta fracció⁷⁹⁹. La iniciativa es consolidà el 1878, amb el segon volum d'aquest "Armanac del Patrioto Lengodoucian" en el qual tornà a col·laborar Roca, i on hi havia també escrits de Pi i Margall, Pla i Mas, Estasen, Bartrina (un cop més, dos dels col·laboradors de Roca en el periòdic possibilista barceloní), Martí i Folguera, i, de nou, Guimerà, Calvet, Coca i Collado, Enseñat i Obrador. El segon lliurament de *La Lauseto* fou ja una obra més ambiciosa, i comptà també amb la col·laboració d'escriptors francesos i italians, a més de catalans i occitans, de molta més extensió que el primer i ben representatiu de "los elementos más radicales que figuran en el campo del *felibridge*", impregnat "todo él por un espíritu avanzadísimo en política, en religión y (...) en organización social". L. Xavier de Ricard, a més, fundà la societat d'Aliança Llatina, que, mitjançant publicacions periòdiques, es proposava, segons la *Gaceta*, "defender y propagar la doble idea de la federación en los pueblos latinos y de la confederación de los pueblos latinos, desde la Rumanía que es el límite oriental, hasta Portugal que encierra a la raza por la parte de Occidente", en el moment en què Mistral abandonava l'argumentari de temàtica llatina i impulsava la subordinació del moviment a Provença⁸⁰⁰.

Les Festes Llatines, celebrades a Montpel·lier el maig de 1878, van palesar l'oposició entre les dues tendències del felibritge. Si aquelles jornades, amb èxit de participació i gran repercussió, van poder retornar les esperances a Mistral, foren també el marc escollit pels *lausetiés* per celebrar el banquet amb el qual inauguraren la societat que hem esmentat abans, presidida honoríficament per Victor Hugo. El periòdic que dirigia Roca va enviar un corresponçal a cobrir les Festes Llatines que, significativament, dedicà una crònica sencera a aquella reunió fundacional, i no vacil·là a qualificar l'esdeveniment com "el acto más importante que se ha verificado durante las fiestas", destacant que "nada ha tenido que ver con los felibres *del antiguo régimen*". El corresponçal de la *Gaceta* destacà que entre els membres de l'Associació d'Aliança Llatina hi figuraven Castelar, Pi i Margall (de qui L. X. de Ricard traduïria al francès el 1879 "Las Nacionalidades"), Balaguer, Núñez de Arce, Romero Ortiz i Tubino, entre altres eminents personalitats. El banquet fou presidit per de Ricard, excusant V. Hugo la seva assistència, i el mallorquí Joan B. Enseñat, a qui ja hem vist col·laborar a l'almanac llenguadocià, representant *La Academia* (la publicació de Tubino) i que "ha sido en

⁷⁹⁹ *Gaceta de Barcelona* 29-7-1877.

⁸⁰⁰ *Gaceta de Barcelona* 4-3-1878.

España el alma de esta Asociación de Alianza Latina”, llegí diversos escrits dels socis del sud dels Pirineus expressant el seu suport a la iniciativa, entre ells un signat per Castelar, Balaguer, Núñez i Romero i un altre de Pi. Enseñat va voler també retre homenatge pòstum a Antoni Llaberia, “uno de los primeros que respondieron en España al llamamiento de los fundadores de *La Alondra*”⁸⁰¹.

Tanmateix, occitans i catalans, amb la diferent evolució política i social dels estats en què estaven immersos, no van aconseguir una col·laboració continuada més enllà de moments puntuals. Tampoc Roca va mantenir els seus ja bastant febles llaços amb els seus col·legues del Llenguadoc. De fet, la seva relació amb el felibritge assolí la màxima intensitat a finals dels anys seixanta i començaments dels setanta, i, després de la seva col·laboració a *La Lauseto*, no sembla haver tingut continuïtat.

⁸⁰¹ “Fiestas latinas”, a “Correspondencias particulares de la <<Gaceta de Barcelona>>”, *Gaceta de Barcelona*, 3 i 7-6-1878, ed. tarda. Les festes llatines havien estat organitzades per la “Société et la Revue des Langues Romanes”, fundada el 1869 a Montpel·lier per Charles de Tourtoulon. Entre els membres de l’ “Aliança Llatina” fundada per L. X. de Ricard hi havia llavors vint-i-cinc catalans i espanyols, entre

9. La professionalització periodística

Josep Roca i Roca constitueix, indubtablement, un dels referents del periodisme a Catalunya i fins i tot, estariem temps de dir, a Espanya, des del Sexenni Democràtic fins, com a mínim, el primer decenni del segle XX. Diem com a mínim perquè no va deixar d'escriure fins a la seva mort el desembre de 1924, encara que en els seus darrers anys els seus articles s'hagin de cercar en diaris com *La Nación* de Buenos Aires o *El Diario de la Marina* de La Habana. Qualsevol ullada, per superficial que sigui, a la premsa de Barcelona entre 1869 i 1915 s'ha de trobar amb el seu nom com a director o col·laborador d'algun o d'alguns dels diaris i setmanaris que s'hi van publicar en aquells anys. Com ha assenyalat Josep Pich, la seva trajectòria en el camp de la premsa liberal és comparable a la de l'altre gran referent del periodisme català del segle XIX, Joan Mañé i Flaquer, des del camp conservador⁸⁰². Roca, que entrà en el periodisme com a traducció pràctica del seu compromís polític amb el republicanisme federal del Sexenni, el convertí en la seva professió, potser a contracor en els seus inicis, però com a part indissoluble de la seva implicació política i social. De fet, el periodisme fou alhora el seu mitjà de vida i l'expressió de la seva militància. Amb el temps, però, el propagandista o "escriptor públic" dels inicis, per emprar una de les expressions de l'època, adquirí un extraordinari domini de les tècniques periodístiques i, sense abandonar mai aquella vessant, passà a desplegar el seu mestratge en mitjans allunyats de les lluites polítiques, com es palesà quan hom li oferí la direcció de *La Actualidad*, pàl·lida revista il·lustrada d'informacions generals que Roca potencià gairebé immediatament fins a convertir-la en un referent de la premsa gràfica del primer decenni del segle XX.

És indestriable la trajectòria periodística de Roca de la seva activitat política, ja que el periodisme fou la seva manera particular de fer política, tasca que no abandonà ni en els seus dos breus períodes en què ocupà el càrrec de regidor a l'ajuntament de Barcelona (1891 i 1909). Atesa aquesta profunda imbricació entre periodisme i política, no ha d'estranyar que en la majoria dels anteriors apartats hàgim fet esment de la seva participació en els periòdics del període revolucionari i del començament del Sexenni,

ells Damas Calvet, Àngel Guimerà i Apelles Mestres. Vid. Charles Camproux, "Histoire de la littérature occitane", París, Payot, 1971, pàg. 177.

⁸⁰² J. Pich, "Centres de sociabilitat. Mitjans de comunicació", dins "Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana. Actes del VI Congrés de la CCEP", Cossetània Edicions, 2008, pàg. 337.

no només perquè constitueix una part importantíssima de la seva trajectòria personal, sinó també perquè els seus articles ens forneixen la manera de conèixer l'evolució del seu pensament polític, a manca d'epistolaris o d'altre documentació personal, malauradament no conservada. Aspectes com la part que jugà des de *La Razón* en les tensions entre transigents i intransigents durant el Sexenni, el seu paper des de *La Independencia* com a portaveu del federalisme transigent en el període de la Primera República, o el llançament de la *Gaceta de Barcelona* com a portaveu del possibilisme barceloní a començaments de la Restauració exemplifiquen bé la connexió íntima entre periodisme i política a què ens hem referit reiteradament.

En aquest capítol pretenem analitzar la figura de Roca com a periodista en el període estudiat deslligant-la, en la mesura que ens sigui possible, del contingut polític que hem tractat en capítols anteriors. Presentarem el marc legal de la premsa en el decurs del Sexenni i el contrastarem amb l'actuació dels diferents governs davant la premsa federal de Barcelona en què va escriure Roca. Intentarem caracteritzar els diversos periòdics ressenyant aspectes com el seu format, persones que exerciren la funció de director i composició de la redacció, tiratge, preu de subscripció i altres aspectes rellevants, incidint en el paper que Roca hi jugà. Dedicarem especial atenció a la *Gaceta de Barcelona / Cataluña* i a *La Campana de Gràcia*, publicacions que Roca dirigí durant una gran part d'aquells anys i de les quals, juntament amb l'editor López Bernagosi, en fou el màxim responsable i la peça clau (i de vegades, creiem, única). Els decrets i lleis amb què Cánovas va voler subjectar la premsa en els primers temps de la Restauració han estat ja analitzats en apartats anteriors, constituint un dels exemples de difícil separació entre trajectòria política i periodística en la vida de Roca i Roca. Els efectes pràctics d'aquestes reglamentacions, és a dir, les causes judicials seguides per delictes d'impresca contra la *Gaceta* i *La Campana*, seran analitzats extensament, així com la posició de Roca davant dels nous projectes de lleis d'impresca del govern canovista. Tot i que es pot interpretar com un episodi més de la lluita contra el canovisme, hem dedicat un apartat a l'actuació de Roca en el decurs de la vaga de consumidors de gas de 1878, afer en el qual el periodista terrassenc tingué un notable protagonisme. Finalment, dedicarem un apartat a les polèmiques periodístiques en què es va veure implicat Roca. No cal dir que el periodisme polític de l'època era particularment procliu a les picabaralles entre periòdics de distinta línia política (sovint en pols ideològics oposats), i que els xocs foren freqüents. Un cop més, l'embull entre lluites polítiques i traducció d'aquests combats a la premsa fa que hàgim tractat diverses d'aquestes qüestions

anteriorment (per exemple, en la discussió mantinguda per la *Gaceta* amb *La Correspondencia de Barcelona* arran de la Unió democràtica de 1878). Per això ens limitarem a descriure amb certa extensió dues d'aquestes polèmiques, mantingudes amb *La Imprenta* el 1873 i amb el *Diario de Barcelona* el 1877.

El periodisme del període revolucionari

Un marc teòric de llibertat de premsa, una pràctica de repressió governamental

La Revolució de 1868 va modificar notablement el marc legal de la premsa a Espanya. El decret del govern provisional de 23 d'octubre de 1868, declarat llei per la del 20 de juny de 1869, va establir que “todos los ciudadanos tienen derecho a emitir libremente sus pensamientos por medio de la imprenta, sin sujeción a censura ni a otro requisito previo”, alhora que s'hi indicava que els delictes comuns que es cometessin mitjançant la premsa quedarien subjectes a allò que establís el Codi Penal. Segons F. Cendan Pazos, “fue precisamente en dicha ley [de 20 de juny de 1869] en la que se inspiraron quienes elaboraron la Constitución de 1869 en la que se estableció la más absoluta e ilimitada libertad de emisión del pensamiento”. El nou Codi Penal va quedar establert per una llei de 17 de juny de 1870, i agrupà les faltes d'impremta i contra l'ordre públic en un dels títols de la llei, mentre que, fins el 1870, havien estat objecte de regulació mitjançant lleis especials. L'article 12 del Codi de 1870 atribuï, amb caràcter exclusiu, responsabilitat criminal als autors dels articles pels delictes i faltes d'impremta, mentre que l'article 14 indicà qui i en quin ordre seria considerat responsable en cas de no poder ser identificat l'autor: el director, l'editor, i, finalment, l'impressor. La Constitució de 1869 eliminà la censura, el dipòsit i la figura de l'editor responsable. Però la mateixa Constitució establí que l'article 17, que consagrava la llibertat d'expressió, podia quedar suspès temporalment per llei quan ho exigissin les circumstàncies (“la seguridad del Estado en circunstancias extraordinarias”). Llavors es podrien aplicar mesures com la suspensió de publicacions i el segrestament d'exemplars. Aquesta llei de 20-6-1869 va estar vigent fins el 20 de setembre de 1873. quan, en plena guerra contra els carlins, un decret establí mesures per evitar que els periòdics excitessin a la rebel·lió, defensessin actes rebels o publicuessin altres notícies sobre la guerra que aquelles que fossin comunicades pels canals oficials. El 22 de desembre de 1873, un altre decret atorgà facultats extraordinàries als governadors civils

per decretar la suspensió d'aquells periòdics que prepararessin, auxiliessin o incitessin a la comissió de delictes previstos en la Llei d'Ordre Públic. Però el 13 de juliol de 1874 es declarà subsistent en tota la seva força el decret de 20 de setembre de 1873, atribuint alhora al Ministeri de la Governació la competència per decretar la suspensió o supressió de periòdics. El 18 de juliol de 1874 un decret ordenà que la premsa periòdica no publicqués més notícies sobre la insurrecció carlina que aquelles que apareguessin a la Gaceta de Madrid⁸⁰³.

Malgrat que la Revolució de setembre de 1868 havia eliminat les restrictives lleis sobre la premsa de l'era isabelina, obrint pas, en teoria, a la llibertat d'impremta, els periòdics d'oposició, i, en particular els republicans, es van veure sotmesos a contínues dificultats al llarg de tot el Sexenni. La pressió governamental va gravitar en tot moment sobre els diaris i setmanaris federals, i no només en aquells períodes de repressió generalitzada contra el PRDF (insurrecció de setembre-octubre de 1868, revolta contra les quintes l'abril de 1870, proclamació d'estats de setge), en els quals els diferents governs monàrquics empraren amb notable profusió les disposicions de la Constitució referents a la suspensió de la llibertat de premsa. Havent eliminat la figura del fiscal d'impremta i les regulacions específiques contra la premsa, els homes que exerciren el poder, a més de suprimir directament els periòdics republicans en moments com els que hem esmentat, empraren la via judicial per continuar mantenint el control sobre uns mitjans de comunicació que mai no van deixar de considerar com una important amenaça. Els articles del Codi Penal de 1870 no deixaren cap dubte als periòdics republicans del que podien esperar a mans dels setembrins. Quan va entrar en vigor, *El Independiente* ho va manifestar amb tota claredat. A primera plana, i a grans titulars, va declarar: “Desde hoy está vigente el nuevo Código Penal autorizado por la mayoría de las Cortes Constituyentes. La prensa, y en especial la de oposición, está de luto”⁸⁰⁴.

Els periòdics en què Roca va ser redactor, *La Razón*, *El Independiente* i *La Independencia*, van patir sovint les denúncies de les autoritats. Immediatament després de tornar a publicar-se *La Razón*, finalitzat el període de suspensió ocasionat per la insurrecció federal de 1869, un article reproduït d'un periòdic de Madrid va provocar visites de la policia a la redacció i al domicili del director, llavors Fèlix Alexandre Solà, que acabà per ser citat a comparèixer al jutjat. Pocs dies després de reaparèixer, un cop

⁸⁰³ F. Cendán Pazos, “Historia del derecho español de prensa e imprenta (1502-1966)”, Editora Nacional, Madrid, 1974, pàgs. 140-143 i 173-175.

⁸⁰⁴ *El Independiente* 2-9-1870.

acabada la supressió governativa decretada arran de la insurrecció d'abril de 1870, Joan Ballbé, director llavors de *La Razón*, fou citat al jutjat del districte de Palau, on li notificaren que hi havia tres denúncies contra ell, una d'elles a causa de l'article de Roca "La venida del gran santón" (sobre Olózaga) i les altres dues per un article i un solt transcrits de *La Igualdad*. El juny de 1870, només un mes després de l'aparició de *La Campana de Gràcia*, es dictà ordre de presó contra López Bernagosi com a editor del setmanari "con motivo de la causa que se le sigue en el Juzgado de Palacio por *imputaciones calumniosas* a las tropas que entraron en Gracia, vertidas en un artículo que publicó uno de los números de dicho periódico (...)". A començaments de 1871, Ballbé, llavors director d' *El Independiente*, fou condemnat pel jutge de primera instància a 300 pesetes de multa i quaranta dies de presó per haver manifestat que considerava oportú que s'hagués rellevat el Capità General durant la febre groga de la tardor de 1870⁸⁰⁵. La presència de Sagasta en el ministeri de la Governació va tenir molt a veure, segons Roca i Roca, amb l'enduriment de l'actitud del govern envers la premsa federal⁸⁰⁶.

El 1871, ja sota la monarquia amadeusita, l'oposició de *La Independencia* a les arbitràries i draconianes mesures del governador civil B. Iglesias comportà noves dificultats, com la denúncia judicial que els integrants de la comissió permanent de la dissolta Diputació Provincial amenaçaren de presentar contra el diari federal a causa dels atacs de què eren objecte. També *La Campana de Gràcia* va ser víctima de les arbitrarietats del poder. Pocs dies abans de la visita del rei Amedeo a Barcelona, les autoritats judicials van segrestar l'edició corresponent a un dels números del setmanari. La següent *Campana* va tenir encara pitjor sort. Mentre s'estava imprimint, van irrompre uns agents de la policia a l'impremta i, sense tenir cap mandat judicial, van efectuar un minucios registre, impeding després que es possessin a la venda els exemplars, arrabassant-los de mala manera de les mans dels venedors⁸⁰⁷. La contundent actuació de les autoritats contra la premsa de Barcelona i contra el periòdic federal

⁸⁰⁵ Visites a la redacció i a casa de F. A. Solà a *La Razón* 21-12-1869; citació judicial i tres denúncies contra J. Ballbé a *La Razón* 20-5-1870; ordre de presó contra López a *ibid.* 12-6-1870; multa i pena de presó a Ballbé a *Lo Ponton* 7-1-1871.

⁸⁰⁶ "Densà que 'n Sagasta es ministre de la Governació que 'ls Tribunals tenen mes feyna que de costum, ab motiu de las causas que, contra la premsa se segueixen.

Cuidado que 'n Sagasti havia sigut aquell que en l' *Iberia* treya foch pèls caixals, quan l' altre situació feya lo qu' ell are fá desde 'l mateix puesto.

Sembla imposible que may lo rector se recordi de quan havia sigut escolanet". (*Lo Ponton* 21-1-1871).

⁸⁰⁷ *La Campana de Gràcia* 8 (edició segrestada), 10 i 16-9-1871 (descripció de l'actuació policial); dures crítiques contra l'actuació de les autoritats a causa d'aquesta actuació contra *La Campana* a *La Independencia* 10-9-1871, ed. matí.

transigent en particular va impulsar *La Independencia* a efectuar un recompte de les causes judicials incoades per delictes d'impremta a Espanya entre el gener de 1870 i el maig de 1871, comptabilitzant-ne 73 a la capital de Catalunya, xifra només superada per les 132 registrades a Madrid, flagrant violació de la llibertat d'impremta que fou denunciada enèrgicament pel diari en què escrivia Roca:

“(…) De manera que Barcelona, relativamente hablando, es la capital más castigada de España; y que el periódico que más ha sufrido en la capital del Principado, es sin duda el nuestro que se ha visto honrado con denuncias del ínclito vencedor de la villa de Gracia señor Gaminde, con las de su benemérito engendro el llamado Ayuntamiento y hasta con las de un jefe de la escuadra del Mediterráneo. ¿Qué más se puede desear de la libertad de imprenta que tenemos?”⁸⁰⁸

El 1872 la pressió governativa contra la premsa no afluixà. Arran de les crítiques que *La Independencia* expressà contra el restabliment dels consums per part de l'ajuntament de Barcelona i de la seva denúncia per l'actuació de les forces d'ordre públic contra els manifestants que protestaven contra la mesura (la nit de Santa Martina, 29 de gener de 1872, amb un mort), el periòdic federal barceloní fou objecte de tres denúncies. A finals de febrer li va caure una altre denúncia, i llavors el periòdic no va poder contenir la seva indignació:

“Ayer hemos sabido sin sorpresa ni asombro, porque estamos por desgracia acostumbrados, que sobre LA INDEPENDENCIA pesa otra nueva denuncia fiscal. De manera que gracias a la revolución setembrina, a la libertad de imprenta que disfrutamos y al *celo* de cierto fiscalito que tal vez quiera contraer méritos denunciando periódicos y coartando la libre emisión del pensamiento; gracias a todo esto, repetimos, contamos con *cuatro denuncias* en lo que va de mes. Adelante con las denuncias: siga la escelencia [sic] fiscalita la senda que se ha trazado sin tartamudear ni consentir que se le apee el tratamiento que se le debe por real orden del gran ministro calamar [Sagasta], y dé la preferencia a los asuntos periodísticos aunque tenga que descuidar los de interés general, que nosotros, con denuncias o sin ellas, con su asentimiento o sin él, seguiremos publicando lo que creamos digno y de interés con el criterio y franqueza que lo hemos hecho hasta ahora. Cónstele así al denunciador fiscalito que tan atareado le tiene nuestra publicación”.

El degoteig de denúncies va prosseguir l'abril. Roca i la resta de redactors del periòdic no van modificar ni un mil·límetre la seva línia, ans al contrari, es reafirmaren en el seu exercici de la llibertat d'expressió, denunciant un cop més els atacs de què eren objecte per part del govern i els seus agents:

⁸⁰⁸ Comptabilització de causes judicials i denúncia de la situació de la premsa a *La Independencia* 24-8-1871, ed. tarda; intent de presentació de denúncia contra el diari federal per part de la comissió permanent de la Diputació a *ibid.* 20-7-1871, ed. matí. Un exemple dels atacs del periòdic contra el capteniment del governador civil a “La provincia de Barcelona durante el reinado de don Amadeo de Saboya y durante el gobierno DE DON BERNARDO I”, a *ibid.* 3-5-1871, ed. matí.

“Hemos perdido ya la cuenta de las causas que pesan sobre LA INDEPENDENCIA y otras muchas pesarán si don Bernardo, el famoso don Bernardo, continúa rigiendo esta desafortunada provincia. Anteayer se nos comunicaron cuatro denuncias nuevas, y fácil es suponer lo que intenta el agente del señor Sagasta al denunciar diariamente nuestra publicación que por lo visto es su eterna pesadilla. Pero ya hemos dicho y hoy repetimos para que lo tenga así entendido don Bernardo de feliz memoria que nuestra conducta de condenar abusos do quier que se presenten y sea quien fuere quien les cometiére, seguirá impasible por más que pese a todos los agentes de Sagasta tan reaccionarios como don Bernardo y que estén poseídos de ese vértigo denunciador que a él le embarga. LA INDEPENDENCIA dentro de las leyes y con la franqueza y lealtad de que ha dado repetidas pruebas, ha censurado lo que en su criterio era censurable; ha condenado lo que ha juzgado condenable (...). Siga pues impertérrito su tarea denunciadora don Bernardo, que nosotros pensamos continuar impasibles la senda que nos hemos trazado sin cuidarnos del efecto que puedan producirle nuestras palabras, y atentos sólo al bien general y a la sagrada misión que nos impusimos al aparecer en el estadio de la prensa”⁸⁰⁹.

Només l'ascens al poder de Ruiz Zorrilla el juny de 1872, que comportà, entre altres mesures, la substitució de Bernardo Iglesias per Joaquim Fiol com a governador civil, va canviar aquell panorama. La necessitat que el govern radical tenia de la benevolència dels republicans va permetre que la premsa federal es veiés lliure de les pressions governatives de què havia estat objecte fins llavors. En prendre possessió del càrrec, Fiol va fer aixecar la suspensió dels periòdics que havia decretat el seu predecessor. Ordenà també que els periòdics segrestats fossin restituïts als seus propietaris, i revocà, en un altre ordre de coses, la suspensió del dret d'associació que havia significat el tancament de diverses societats per ordre d'Iglesias. Tant *La Independencia* com *La Campana de Gràcia* es van apressar a felicitar Fiol per aquestes mesures, que semblaven prometre uns temps de veritable llibertat d'impremta. Després de rebre un comunicat del nou governador en què expressava “el respeto que siempre le ha inspirado la prensa”, el diari federal manifestà les seves esperances en la nova situació que s'obria: “Apreciamos como se merece la comunicación del señor Fiol, y deseamos que su rectitud e imparcialidad, haga olvidar las injusticias e ilegalidades que algunos de sus antecesores han cometido, coadyuvando con su buen celo al desarrollo de los intereses de la provincia”. *La Campana* mostrà també la seva satisfacció pel capteniment de Fiol:

“Lo senyor Fiol ha aixecat la suspensió que pesava sobre 'ls periòdichs republicans y carlins; ha tornat los periòdichs que habian sigut secuestrats; ha aixecat una órdre atentatoria á la inviolabilitat de la correspondencia que 'l seu antecessor habia donat; ha suspès a tots los empleats...

⁸⁰⁹ *La Independencia* 7 i 22-2 i 22-4-1872, tots tres en edició matí (les citacions corresponen als dos darrers dies; les cursives són de l'original).

Aixís, aixís. Si el senyor governador segueix per aquet camí l' aplaudirém sense reserva”⁸¹⁰.

La Razón, El Independiente i La Independencia

Després de la sortida a la llum de diversos diaris federals (*La Alianza de los Pueblos*, *La Vanguardia*, *La Opinión Pública*) arran de la Revolució de Setembre i posterior desaparició pocs mesos després⁸¹¹, el dia 1 de maig de 1869 es començà a publicar *La Razón*, que va aconseguir consolidar-se i tenir continuïtat (amb els successius noms d'*El Independiente* i *La Independencia*) fins el 1875⁸¹². Com sabem, Roca en fou redactor des del començament fins a principis d'octubre de 1873. És difícil esbrinar la composició de la redacció d'aquests periòdics, i fins i tot qui es féu càrrec de la direcció i en quin període. Com era costum a l'època, eren molt pocs els articles en què apareixia el nom de l'autor, un xic més els que portaven una sola lletra com a signatura, cosa que no ajuda gaire a identificar-ne el redactor o corresponsal. Altres escrits anaven signats amb les inicials del nom i del cognom de l'autor, circumstància que, al menys, permet avançar alguna hipòtesi sobre la seva identitat. Identificar els directors presenta també dificultats. Tractarem tot seguit de aportar alguna informació sobre aquestes qüestions, encara que sigui parcial i fragmentària.

Tot i que Jaume Guillamet ha escrit que Roca i Roca fou director de *La Razón*, nosaltres creiem que va ser un dels principals redactors, però que en cap moment n'assumí la direcció⁸¹³. L'únic que hem aconseguit esbrinar és que, a finals de 1869, Félix Alexandre Solà era el director del diari federal, càrrec que deixaria el desembre

⁸¹⁰ *La Independencia* 26-6-1872, ed. matí; *La Campana de Gràcia* 7-7-1872.

⁸¹¹ Jaume Guillamet, “La culminació del periodisme polític (setembre de 1868-setembre de 1869)”, dins “El tombant de 1868-1874”, Seminari d'Història de Barcelona, Barcelona, Quaderns d'Història, AHCB, 2009, pàgs. 95-108. L'efervescència periodística en els mesos immediatament posteriors a la Revolució de Setembre fou especialment notable, després de la intensitat de la repressió isabelina del període anterior. La mateixa tarda del 30 de setembre, ens explica Guillamet, va aparèixer *La Revolución*, del qual només es coneixen tres números. El *Boletín Oficial Revolucionario de Barcelona* es publicà entre l'u i el 28 d'octubre. *La Alianza de los Pueblos* tingué una vida més llarga, entre el 23 de novembre de 1868 i el 6 de febrer de 1869. Una mica més durà *La Opinión Pública*, que va sortir entre l'u de desembre de 1868 i el 5 de maig de 1869.

⁸¹² A més de l'article de J. Guillamet esmentat en la nota anterior, hom trobarà també valuoses informacions sobre la premsa republicana a Barcelona durant el Sexenni a Pere Gabriel, “Visibilitats polítiques i vertebració social del món obrer i popular de Barcelona, 1868-1874”, dins “El tombant de 1868-1874”, op. cit., pàgs. 56-58.

⁸¹³ J. Guillamet, “L'arrencada del periodisme liberal. Política, mercat i llengua a la premsa catalana, 1833-1874”, Eumo Editorial, Vic, 2010, pàg. 241.

d'aquell any⁸¹⁴. Possiblement llavors fou substituït per Joan Ballbé. Entre els redactors de *La Razón* podem esmentar Salvador Sampere i Miquel, al menys els primers mesos, ja que després passà a formar part de la redacció del periòdic madrileny *La República Ibérica*. Robert Robert (signant “R. R.”) hi col·laborà en algunes ocasions, especialment en els primers mesos d'existència del periòdic, malgrat ser un dels redactors habituals d'*El Telégrafo*. També va escriure a *La Razón* Eugenio Litrán, al menys a començaments de 1870. A finals de 1869 i principis de 1870 Francisco Villamartín (“F. V.”) signà diversos articles. Emili Coca i Collado, des de Palafrugell, envià escrits sobre les eleccions en la circumscripció de Girona i és possible que fos “nuestro corresponsal en Palafrugell” que apareix en diversos lliuraments del periòdic federal. De tant en tant, hom troba articles signats per alguns dels líders federals. Així, Estanislau Figueras signà l'article “Las quintas y los cimbríos”, mentre que va aparèixer amb el títol de “Los irreconciliables de Francia fou obra de Castelar. Però, a banda dels articles no signats, ignorem també la identitat de redactors que empraven únicament les seves inicials, com “E. R. B”, o F. A y M”⁸¹⁵.

Desconeixem absolutament el tiratge de *La Razón*. Hem localitzat només una informació que pot furnir algun indici de la seva acceptació entre la ciutadania barcelonina. A començaments de març de 1870 el diari republicà va incloure en un dels seus números en forma de suplement un tractat de “Derecho público Republicano-Democrático-Federal” escrit per José Mª Orense. Pocs dies després, informà als seus lectors que, a causa de la gran acceptació obtinguda, havia hagut de fer un nou tiratge del suplement a causa de les nombroses sol·licituds rebudes amb motiu d' “haberse agotado la [tirada] de siete mil que habíamos hecho para nuestros abonados y correligionarios de Barcelona”⁸¹⁶. No es pot fer, evidentment, cap extrapolació a partir d'aquesta dada, però creiem que el tiratge de *La Razón* sobrepassava amb escreix els 500 exemplars que li atorga J. Guillamet, en una estimació, això si, mitjana baixa⁸¹⁷.

De les condicions materials d'edició d'aquests periòdics, el propi Roca ens n'ha deixat una pinzellada retrospectiva. Referint-se a la situació de la premsa barcelonina al

⁸¹⁴ F. A. Solà havia estat vicepresident del comitè federal que es constituí a Barcelona a començaments de novembre de 1868, poc després de l'esclat de la Revolució. Cf. *La Vanguardia* 29-1-1869.

⁸¹⁵ L'article de Figueras a *La Razón* 17-2-1870; el de Castelar, a *ibid.*, 29-2-1870; “E. R. B.” signa “Proyecto de dictadura” a *ibid.* 9-1-1870; “F. A. y M” hi escriu “El ejército, los republicanos y sus calamidades” el 27-1-1870, “J. A.” és l'autor de “Carlistas y otras hierbas” el 20-2-1870. Els exemples es podrien multiplicar, sense que hàgim estat capaços d'identificar-ne els autors.

⁸¹⁶ *La Razón* 10-3-1870. El suplement s'havia publicat amb el número del dia 8.

⁸¹⁷ J. Guillamet, “L'arrencada del periodisme liberal...”, *op. cit.*, pàg. 285.

començament del Sexenni i l'esclat periodístic que es produí a partir del setembre de 1868, va escriure, bastants anys més tard:

“Mucho ha llovido desde aquellos días de mis primeros escarceos periodísticos en que la ciudad condal no contaba más que con tres cotidianos: *El Diario de Barcelona*, *El Telégrafo*, que después se tituló *La Imprenta* y últimamente *El Diluvio*, y *La Corona de Aragón*, más tarde *Crónica de Cataluña*. Los dos primeros, que vivían con más desahogo que el último, tenían la paginación de libro encuadernado que todavía conservan hoy, y a la cual muchos atribuían su prosperidad, pues la encontraban más cómoda y manejable. En cambio, *La Crónica de Cataluña*, a fuer de progresista se publicava de gran tamaño, y aunque perdía dinero, sosteníase como un elemento indispensable de la tipografía de don Narciso Ramírez y Compañía, la más importante de Barcelona. Y se estampaba con máquina de retiración, de unos cuatro mil ejemplares mal contados por hora, que era en aquellos tiempos todo un portentoso.

No podían gozar de esta ventaja los diarios que como hongos brotaron al calor de la Revolución de Septiembre. Yo puedo decir que alguno de los que dirigí se tiraba con máquina plana Marinoni movida por fuerza humana. Todavía entonces no se habían generalizado los motores a gas... y por lo que toca a los eléctricos ni en sueños se adivinaban. A pesar de todo, nosotros y otras publicaciones análogas nos defendíamos con más o menos penuria atendiendo al fin político de las mismas, mejor que al negocio que era nuestro último pensamiento. Tanto es así, que el hombre que daba vueltas al volante cobraba más que la mayor parte de los redactores”⁸¹⁸.

Roca assenyalà el tret fonamental dels periòdics republicans: la seva finalitat política, cosa que els diferenciava nítidament dels diaris d'empresa com el *Diario de Barcelona* o *El Telégrafo/ La Imprenta*. Tanmateix, els responsables de *La Razón* i dels seus continuadors no renunciaren a millorar el producte que oferien al públic, ni a la competència amb els altres mitjans pel mercat potencial, sense variar la seva principal funció de formar una opinió federal. A començaments de març de 1870, *La Razón* féu explícita la seva posició en el panorama periodístic barceloní, el públic a què pretenia adreçar-se, la seva voluntat d'incorporar millores i el lloc que creia haver assolit entre la premsa “de províncias”:

“A los favores que nos ha dispensado el público, procuramos corresponder de la manera más digna posible. LA RAZON, al presentarse en el estadio de la prensa procuró llenar el hueco que había en la capital del Principado, publicando un periódico que por su baratura y buenas condiciones, estuviera al alcance de las clases proletarias, propagando de este modo las sanas doctrinas que encierra el credo democrático entre esas clases que más lo necesitan. Como la idea de esta publicación no ha sido el lucro, sino el sostenimiento y apoyo de la República federal, como lo habrán comprendido nuestros lectores, hemos vencido las mil dificultades y contratiempos que han obstruído nuestro camino y hemos ido mejorando el periódico en sus condiciones de Redacción y material, llegando hasta

⁸¹⁸ J. Roca i Roca, “La prensa diaria”, *La Actualidad* 7-3-1911.

el punto de que nuestras correspondencias particulares de Madrid puedan competir dignamente con las de los mejores periódicos de provincias. Esto no lo decimos nosotros, lo dice el público, lo dicen nuestros colegas de Madrid, algunos de ellos tan ilustrados como *La República Ibérica*, los periódicos de provincias que nos honran transcribiéndolas. Noticias hay en ellas que llega antes que los telegramas”⁸¹⁹.

La Razón va donar pas a *El Independiente* després de l’oposició conjunta de transigents i intransigents a la Declaració de la Premsa republicana de Madrid el maig de 1870, que, com sabem, conduí a una temporal suspensió d’hostilitats entre les dues fraccions federals barcelonines i a la fusió (al menys sobre el paper) dels òrgans respectius (*La Razón* i *El Estado Catalán*). Roca continuà essent un dels redactors del nou periòdic, que, a efectes pràctics, quedà en mans del sector transigent. Hem vist també com va tenir lloc un litigi sobre la propietat d’*El Independiente* resolt a començaments de febrer de 1871 en favor de Joan Alonso del Real, fet que provocà l’abandó en massa dels redactors, que van treure a la llum un nou rotatiu, *La Independencia*. En la declaració d’intencions que publicaren, van especificar la composició de la redacció, precisant que era la mateixa que la de l’anterior diari⁸²⁰. A més de Roca, la nòmina comprenia els noms de Sampere i Miquel (que havia retornat al periòdic després de l’estada madrilenya), Domenec Guardiola, Carles Wellenkamp, i André Michel. Probablement, aquests homes constituïren la “redacció constant”, però sens dubte hi va haver altres redactors més o menys habituals. Entre ells, el figuerenc Josep Amat i Capmany (antic company de Roca en aquell Club Republicà Federal d’Estudiants de 1868) i Josep de Calasanz Tuñí i Ribera, que abandonà el diari l’agost de 1872 “por cuestiones particulares” i que fou més tard redactor del periòdic de signe intransigent *Cataluña*, la qual cosa sembla indicar que la raó de la seva sortida es va deure a un canvi de posicionament polític. Wellenkamp deixà també la redacció de *La Independencia*, però en aquest cas la causa no consistí en raons polítiques, sinó en motius purament personals, com ell mateix manifestà. Luís Ricardo Fors envià articles des de París entre maig i juliol de 1872 com a mínim⁸²¹. Des de París també, actuant

⁸¹⁹ *La Razón* 8-3-1870.

⁸²⁰ La correspondència intercanviada entre els joves de la colla d’en Roca (tots ells integrants també de *La Jove Catalunya*) en el decurs dels mesos de la febre groga de 1870 forneix algun indici sobre aquesta continuïtat entre les redaccions d’*El Independiente* i de *La Independencia*. Montserrat i Archs, en cartes a Aulèstia i a Ubach, esmenta que Roca anava els vespres al Cafè Suís acompanyat de Guardiola, Wellenkamp, Ballbé i, de vegades, Tuñí. Probablement eren redactors o col·laboradors d’*El Independiente* (Ballbé n’era llavors el director). Cartes de Montserrat a Ubach, 11-10-1870, i a Aulèstia, 24-10-1870.

⁸²¹ Luís Ricardo Fors de Casamayor (Pineda de Mar, 1843- Buenos Aires, 1915), advocat, republicà i maçó, participà en l’intent insurreccional de 1866, exiliant-se després del seu fracàs a Sudamèrica.

potser com a corresponsal, van arribar escrits de Federico de la Vega (que signava “F. de V.”)⁸²². El juny de 1872 el periòdic federal barceloní li publicà unes divertides “Cartas parisienses”, plenes d’ironia, en el punt de mira de les quals hi havia Sagasta. Un altre col·laborador freqüent fou Joan Tomàs i Salvany, que signava “Colibrí”, autor d’escrits amens i, en general, no polítics⁸²³. Josep Roca i Galès va ser col·laborador d’*El Independiente* i s’apressà a enviar un comunicat a la redacció de *La Independencia* adherint-se a la declaració d’intencions del diari federal i oferint la seva “cooperación ardiente en pro del desarrollo del periódico”. També Pompeu Gener va escriure a *La Independencia*, al menys la sèrie d’articles sobre “La exposición nacional de bellas artes en 1871” publicats el novembre-desembre de 1871. El setembre i l’octubre d’aquest mateix any, el diari federal efectuà una àmplia cobertura del V Congrés de la Lliga Internacional de la Pau i de la Llibertat celebrat a Lausanne. Els escrits estaven signats per “Angelo Umiltá”, que va continuar enviant articles des de Suïssa en els mesos posteriors. Segurament hi hagué diverses col·laboracions puntuals d’altres personatges. El futur diputat a les Corts de 1873 i militant possibilista sota la Restauració Joan Martí i Tarrats, per exemple, publicà l’agost de 1871 un article en defensa de la Internacional.

Joan Ballbé s’ocupà de la direcció d’*El Independiente* fins que va renunciar a seguir assumint aquesta responsabilitat a començaments de desembre de 1870, possiblement quan s’encetà la disputa sobre la propietat del periòdic. Llavors, i fins a la seva desaparició, se n’hauria fet càrrec Josep Ricart⁸²⁴. No hem pogut determinar amb certesa qui actuà com a director de *La Independencia* abans de 1873. Sembla que Ballbé

Retornà a Espanya després de la Revolució de Setembre de 1868, però les seves campanyes contra la monarquia amadeuista van provocar el seu desterrament. Amb la proclamació de la República fou nomenat cap de policia del Ministeri d’Ultramar, i, en renunciar al càrrec, fundà el periòdic *El Federalista*, des d’on defensà l’autonomia de Cuba. Després del cop de Pavía marxà a Andalusia i organitzà un moviment de resistència. Un cop vençut, passà a Portugal i posteriorment a Sudamèrica, amb retorns periòdics a Espanya, adquirí més tard la nacionalitat argentina, desenvolupà una important tasca en el camp bibliotecari i impulsà els estudis sobre Cervantes. La seva col·laboració a *La Independencia* degué coincidir, per tant, amb el període del seu desterrament.

⁸²² Podria tractar-se de l’escriptor i periodista Federico de la Vega (Jerez, 1831- Mèxic, 1888), que va conèixer Pi i Margall el 1855, col·laborant al periòdic *La Revolución* el 1857 i que, instal·lat a París des de 1860, actuà com a corresponsal de diversos diaris sudamericans.

⁸²³ En els mesos d’existència de la República, Tomàs i Salvany estava instal·lat a Madrid, però mantenia contacte regular amb Roca i *La Independencia*. En carta a Aulèstia i Pijoan, l’informà que la nit anterior ell, Tuñí i Wellenkamp, llavors presents a Madrid, juntament amb altres catalans, havien anat a recitar versos al peu de l’estàtua de Cervantes i afageix: “Decidle a Roca que le he escrito dos veces y recibo con regularidad la Independencia”. Carta de Tomàs a Aulèstia, datada a Madrid, 10-5-1873, Doc. Aulèstia, Biblioteca de Catalunya, Ms. 129.

⁸²⁴ Diversos autors, “200 anys de premsa periòdica a Catalunya (1792-1992)”, Fundació Caixa de Catalunya, 1994, pàgs. 153-154. Segons aquesta obra Ballbé ocupà la direcció d’*El Independiente* entre el 21-6-1870 i el 7-12-1870, succeint-lo Ricart entre el 8-12-1870 i l’1-2-1871. Aquesta precisió amb les dates en què Ballbé i Ricart van dirigir *El Independiente* contrasta amb la manca gairebé absoluta de dades pel que fa a la direcció de *La Independencia*.

continuà vinculat al periòdic, però el seu càrrec a la Junta de la Casa de la Caritat, al costat d'Almirall, sembla haver-lo allunyat de la brega periodística diària. L'abril de 1872 *La Independencia* al·ludia a Ballbé com a “nuestro amigo y compañero”, però no com a director. I el setembre d'aquest any, el diari es va haver de sotmetre a un acte de conciliació al qual va assistir Pedro Hidalgo com a editor ja que, segons que es va fer constar a l'acta de la reunió, “no existe la personalidad del Director, que se resume en la del editor”⁸²⁵. El 1873 (al menys a partir de la proclamació de la República) Sampere i Miquel es va fer càrrec de la direcció del periòdic federal. L'abril, després que Sampere marxés a Madrid (fou elegit diputat a les Corts Constituents), Roca i Roca es convertí en el director interí de *La Independencia*. Probablement desenvolupà aquesta funció fins a finals de setembre de 1873, quan Sampere retornà a Barcelona després de la suspensió de les sessions de l'Assemblea. Com hem esmentat anteriorment, a principis d'octubre Roca deixà de ser redactor del periòdic⁸²⁶.

Tot i l'habitual absència de signatura en la major part dels articles dels tres periòdics federals (*La Razón*, *El Independiente* i *La Independencia*), Roca va signar a *La Razón* nombrosos articles amb el seu nom complet, amb les inicials “J. R. R.” o, més rarament, amb el “P. K” que empraria posteriorment a *La Campana de Gràcia*⁸²⁷. De fet, aquesta darrera fou la signatura d'alguns dels articles que va escriure a *La Razón* els primers mesos d'existència del periòdic, però que no tornà a emprar en els escrits posteriors. Els articles signats per Roca van aparèixer regularment tant abans com després de la suspensió del periòdic arran de la insurrecció federal de la tardor de 1869, i, tot just acabat el nou període de silenci imposat per Gaminde després dels esdeveniments d'abril de 1870, un article seu tornà a posar en dificultats *La Razón*. Però a partir d'aquest moment va desaparèixer la signatura del periodista terrassenc tant a *La Razón* com a *El Independiente*, i només molt esporàdicament va inscriure el seu nom al peu d'un escrit (en crítiques teatrals d'obres de Pitarra, en les cròniques que va

⁸²⁵ *La Independencia* 8-9-1872, ed. matí. No hem pogut trobar informació sobre P. Hidalgo, i ens abstenem, per tant, de fer cap especulació sobre la qüestió. No és inversemblant, però, que el 1872 Sampere i Miquel desenvolupés les funcions de director, com faria ja nominalment el 1873.

⁸²⁶ Val la pena assenyalar que els darrers articles de Roca a *La Independencia* coincidiren amb el començament de la publicació regular d'articles d'Eusebi Pascual i Cases enviats des de Madrid. Indiquem també que a mitjan octubre de 1873, Francesc Elias i Mauri s'encarregà de la direcció del periòdic en absència de Sampere i Miquel.

⁸²⁷ Posteriorment, a la *Gaceta de Barcelona* i a *La Esquella de la Torratxa*, empraria també la signatura “P. del O.”. Si aquestes inicials es poden atribuir inequívocament al nom amb què era coneguda la casa pairal dels Roca a Terrassa (Cal Pi de l'Oli, en referència al trull del seu pare), hi ha diverses versions sobre el significat de “P. K.”. Nosaltres ens inclinem a creure que corresponen a la grafia de la lletres R i C en l'alfabet grec, que, al pronunciar-les, sonen com “Ro-ca”.

escriure sobre la visita del rei Amedeo a Terrassa). Només l'agost-setembre de 1872, ja a *La Independencia*, tornà a signar alguns articles. I hem d'esperar el període de la Primera República per tornar a trobar "J. R. R." habitualment a les pàgines del periòdic. Sembla, doncs, que la situació en què es trobà la premsa *després* de la inscripció de la llibertat d'impremta a la Constitució i de l'ús que els successius governs van fer dels articles del Codi Penal per reprimir els periòdics d'oposició van dissuadir Roca de presentar-se tan obertament davant dels vigilants agents governatius. Prenent com a referència la signatura dels escrits i exposant-nos a una generalització segurament molt criticable, estem tempsats d'afirmar que la premsa republicana, en el decurs del Sexenni, va gaudir d'una notable llibertat d'expressió només des del setembre de 1868 fins a la insurrecció d'abril de 1870 (tret del període de repressió posterior a l'aixecament federal de 1869) i des de febrer de 1873 fins el setembre d'aquest any, quan el govern va regular de manera estricta les informacions sobre la guerra carlina, tot i que va conservar encara un marge relativament ampli fins el cop de Pavía.

Malauradament, ignorem com va entrar Roca a formar part de la redacció de *La Razón*. Més conegut en els ambients literaris com a incipient poeta, la seva única experiència en la premsa havia estat la publicació de *Lo Cop*. Però aquell setmanari de curta durada i fruit molt directe de l'ambient immediatament posterior a la Revolució, en el qual Roca havia alternat articles de contingut polític amb poesies i escrits de caire irònic (prefigurant tant *Lo Ponton* com *La Campana de Gràcia*) estava molt allunyat del diari polític que pretenia ser *La Razón*. Roca va haver de crear el seu propi estil periodístic sobre la marxa, desenvolupant una activitat nova, diferent de la seva prèvia producció escrita, i que acabaria per convertir-se en la seva professió. En qualsevol cas, el protagonisme de Roca fou molt notable des del principi. En el període en què va signar els escrits, es pot dir que fou un dels principals (per no dir el principal) autor dels articles de fons del diari, de contingut polític dens en general, ocupant-se de l'anàlisi de l'actualitat política des de l'òptica del federalisme transigent en què s'inscrivia tant el seu propi posicionament polític com la línia del mitjà. Roca va escriure també la "Revista política de España", una panoràmica sobre els esdeveniments polítics de l'any 1869, a l' "Almanaque de *La Razón*" publicat a començaments de 1870. Malgrat aquesta dedicació als articles de contingut polític, també va escriure ocasionalment recensions de llibres, com la que va fer sobre "El Fraile"⁸²⁸.

La Restauració

Gaceta de Barcelona i Gaceta de Cataluña: caracterització, redactors, difusió

Com ja hem dit en pàgines anteriors, a finals de 1875 López Bernagosi, Soler Pla i altres socis adquiriren la propietat de la *Gaceta de Barcelona*, periòdic no polític que venia publicant-se des de 1873, i el transformaren en òrgan del possibilisme barceloní. A banda d'exposar la seva orientació política, el prospecte amb el qual anunciaren l'aparició del diari feia constar que oferiria al públic les següents seccions: crònica de la capital; notícies de Catalunya i de la resta d'Espanya; correspondències diàries de Madrid i de París i ocasionals de Brusel·les, Roma, Burdeus, Londres, Nova York, La Habana i Manila; revistes literàries, teatrals, artístiques, científiques i de costums de Madrid i París, i revistes europees. Al periòdic hom hi podria trobar articles polítics, de contingut històric, de crítica bibliogràfica, d'agricultura, de geografia i de viatges, d'indústria, de ciències naturals, morals i polítiques, així com extractes de premsa i dels articles més notables publicats a les revistes espanyoles i estrangeres. No hi mancarien tampoc correus nacionals i de l'estranger “valiéndonos de las vías más rápidas”, una secció d'avisos i anuncis oficials i una altre de particulars, i, naturalment, el servei telegràfic, “que competirá con el de los más acreditados periódicos de la Península”. A més, comptava amb les mateixes revistes mercantils i comercials que, en l'etapa anterior (1873-1875), “han labrado el crédito” de la *Gaceta de Barcelona*. El nou diari es proposava publicar dues edicions diàries, una pel matí i l'altre per la tarda, de 16 i 8 pàgines respectivament, tret dels diumenges, quan només sortiria la del matí.

El 1878 la *Gaceta*, periòdic “de avisos, política y noticias”, s'anunciava, després de dos anys de presència entre el públic, en termes molt similars:

“Este periódico, defensor en el estadio de la prensa de los principios democráticos, además de sus fines políticos consagra diariamente una parte del espacio a los intereses materiales, a variedades referentes a ciencias, artes, literatura y demás ramos de ilustración que hoy se cultivan en el mundo.

Tiene una redacción completa, numerosos e inteligentes corresponsales en las principales ciudades de España y América, cuenta con la colaboración activa del eminente tribuno don Emilio Castelar, y otras eminencias del partido democrático, de nutridas secciones de noticias, ha organizado un servicio telegráfico nacional y extranjero a la altura de los mejores de España, y ha dado ejemplos sobrados de actividad en la rápida publicación de aquellos acontecimientos que escitan el interés del público.

⁸²⁸ *La Razón* 14-7-1869.

La GACETA DE BARCELONA, que publica dos ediciones diarias, aspira, dentro de sus condiciones materiales, las más económicas que se han conocido, a ser en política consecuente y constante, y a reunir en las demás secciones la oportunidad, la amenidad y el interés.”

Roca assumí des del començament la direcció del diari i, en el decurs de la primera meitat de 1876, signà nombrosos articles amb les seves inicials, fet que deixaria de ser habitual des de llavors. Malauradament, no coneixem la composició completa de la resta de la redacció, de la qual en formaren part amb tota seguretat Antoni Llaberia i Magarola (que signava els articles amb el pseudònim “Hache”), Emili Coca i Collado, Eusebi Pasarell i Dirla, Adolf Brugada, Agustí Trilla i Pere Estasen i Cortada. Eduard Vidal i Valenciano i Joaquim Mª Bartrina foren dos dels col·laboradors ocasionals, igual que Joan Alonso del Real. Joaquín Martín de Olías (personatge molt proper a Castelar, membre del directori del partit possibilista i director d’*El Globo*, el periòdic que servia d’òrgan a l’orador andalús) va escriure en diverses ocasions una “Revista política” des de Madrid per a la *Gaceta*, signant “J. M. de O.”. Com hem vist abans, el juny de 1877 Roca es va veure obligat a abandonar temporalment no només la direcció, sinó tota participació en el periòdic. La direcció passà a mans d’Eusebi Pascual i Cases, i el propi rotatiu féu pública la composició de la redacció producte del canvi esdevingut, formada per Eusebi Corominas i Cornell, Luís García Corral, R. Noel, P. Estasen, Joan Vidal i Valls i Pedro Casado Tello. També féu esment del grup de corresponsals a Madrid, constituït per “Felipe” (Miguel Morayta?), un no desvetllat “G”(corresponsals polítics) i “Fernán Gómez” (literari), així com dels corresponsals estrangers: M. Delcour (París), T. Bischow (Londres), Ismet Effendi (sic) i Abu-Dabi (sic). La llista de col·laboradors es componia de Castelar, Canalejas, M. Morayta, E. Santos Manso, Andrés Montalvo, Francesc Castellví, Miquel Abellí, Josep Antoni Torrella (sic, es tractava potser del terrassenc Antoni Josep Torrella), Joan B. Enseñat, Manuel Salavera, M. Bes i Hediger, Ibo Bosch, Samuel Simons i Costa, Pompeu Gener i Francesc Pujals i Rosell. En aquest inflat estol de redactors i, especialment, de col·laboradors, hi havia potser una certa exageració propagandística, motivada per la voluntat de diferenciar-se de l’equip de Roca i d’afirmar una línia pròpia. Quan Soler i Pla es va fer amb el control de la propietat del diari, a partir de febrer de 1878, com hem assenyalat també anteriorment, bona part dels redactors abandonaren la *Gaceta* i Roca tornà al periòdic, exercint-hi la direcció efectiva, encara que Soler fos el director nominal. La persistència de les dificultats de caire econòmic causà la desaparició de la *Gaceta de Barcelona* i el

naixement de la *Gaceta de Cataluña* a partir de l'agost de 1878. Roca, assumint la direcció definitivament, publicà llavors la composició de la redacció, assenyalant que estava formada pels mateixos homes que elaboraven la *Gaceta de Barcelona*: Eusebi Pasarell i Dirla, Daniel Ortiz i Sorroiz, Joaquim Mª Bartrina, Pere Estasen, Adolf Brugada i Just y Agustí Trilla i Alcover.

Dels redactors del periòdic, cal ressaltar la figura de Bartrina (Reus1850-Barcelona 1880), bon amic de Roca i un dels escriptors de més talent de la seva generació, mort prematurament als 30 anys després d'haver lluitat durant molt de temps infructuosament amb la tisi. La seva col·laboració a la *Gaceta* fou intermitent i més aviat indolent però amb articles de gran qualitat. Roca mateix ens ha deixat un apunt del seu pas pel rotatiu, que a més ens deixa entreveure l'ambient que es respirava a la redacció:

“Jo'l tingué de company al diari <<La Gaceta de Catalunya>> que corria sota la meva direcció, y erem tan mateix massa amichs pera que ni tan sols una volta pogués reptarlo ni cridarlo al ordre. Y aixó que la major part dels vespres, ja se sabia: tan bon punt entrava ell a la redacció, tots els redactors, punt en blanch, deixaven la ploma per escoltarlo, y ja s'havia acabat la feyna: ell feya tot el gasto. Y més de una volta que jo'm volia enfadar, em trovava també vençut lo mateix que'ls altres, captivat per la gracia y l'encís de sa xarrameca. Aixó sí, el dia que s'hi posava, en un tancar y obrir d'ulls improvisava un article, seguit, si tant convenia, de un segon y de un tercer, tots ells a quin més interessant”⁸²⁹.

Daniel Ortiz i Sorroiz (Santander 1845-Barcelona 1903), conegut per “Doys”, vingué des de molt jove a Catalunya. La Revolució de 1868 el trobà a Girona, on treballà un temps en un dels periòdics de la ciutat. Es traslladà després a Barcelona, i el 1874 fou un dels col·laboradors d'*El Cañón Krupp*, essent potser llavors quan Roca el va conèixer. Ja sota la Restauració, formà part de la redacció de *La Correspondencia de Barcelona* i després entrà com a redactor a la *Gaceta de Barcelona*, continuant després a la *Gaceta de Cataluña*. Molt probablement, el febrer de 1878 (amb el retorn de Roca) ja formava part de la redacció. No hem pogut esbrinar si la seva col·laboració es remuntava a abans d'aquesta data. D'aquí passà més tard a *La Publicidad*, diari en el qual va escriure la secció “Chirigotas” i també els “Ecos políticos”. Segons Roca, fou ell qui va batejar *La Veu de Catalunya* amb el mal nom de “La perdiu”. La seva situació a Barcelona a començaments de 1878 devia ser precària. En carta a Apel·les Mestres, Roca li demanà que esbrinés amb tot el tacte de què fos capaç què guanyava al mes

⁸²⁹ J. Roca i Roca, “Memoria biogràfica de Joaquim Mª Bartrina i d'Aixemús, escrita i llegida per J. Roca i Roca en la solemne sessió que tingué lloc en la Gran Sala de Cent de la Casa Consistorial de Barcelona, la nit del 24 de maig del any 1916, al ésser col·locat son retrat en la Galeria de Catalans Il·lustres”, Imp. Casa de la Caritat, carrer de Montalegre, 5, pág. 22.

Ortiz (llavors ja redactor de la *Gaceta*) per la feina que en aquells moments feia a casa del futur sogre del germà de Mestres, Arístides. El director de la *Gaceta de Barcelona* li explicà així el motiu de la petició: “Te diré el objeto y quédese entre los dos: como sabemos que es pobre y tratamos de fijarle un sueldo que le ayude a soportar sus necesidades, necesito ese dato”⁸³⁰.

Agustí Trilla i Alcover (Cervera, 1851- ?) milità en el federalisme durant el Sexenni, passà al possibilisme després i fou un destacat advocat. El 1882 ocupà el càrrec de fiscal del jutjat del districte dels Afores. Actiu membre de la Maçoneria, el 1890 presidí el Capítol Departamental del Gran Oriente Nacional de España, una de les obediències maçòniques instal·lades Catalunya, assolint el grau 33è. El 1888 era ja membre d'honor de la lògia “Razón” (simbòlic “Claris”) i també membre honorari de l'Ateneu Obrer de Barcelona⁸³¹.

Sembla que Apel·les Mestres fou nomenat corresponsal de la *Gaceta* a París el 1876. Entre les cartes que Roca envià a Mestres s'ha conservat una de 25 de maig de 1876 en què es llegeix que “la redacción” del periòdic “tiene el honor de conferir a Vd. el cargo de corresponsal especial en París” i li lluirea una credencial⁸³². Eusebi Corominas, peça important de la redacció en els mesos que Pascual i Cases va dirigir el diari, en formà part també en algun moment el 1876. El juliol d'aquell any un solt al·ludia a ell com a “nuestro querido amigo y compañero de redacción”. Després del retorn de Roca el 1878, Pompeu Gener va continuar col·laborant amb el diari possibilista, encara que Roca no el va incloure a la llista de redactors de la *Gaceta de Cataluña* a què ens hem referit més amunt. A finals de febrer Gener és “nuestro distinguido compañero de redacción” i “colaborador de esta GACETA”, i l'agost de 1878 envià alguns escrits des de París, ciutat en la qual coincidí un temps amb Mestres. També continuà vinculat al diari Joan B. Enseñat després de la marxa de Pascual i Cases. A més d'actuar d'enviat especial a les Festes Llatines celebrades a Montpeller el maig de 1878, el novembre d'aquell any era “uno de nuestros corresponsales en la capital de la vecina República”.

Un altre dels col·laboradors importants fou Josep Roca i Galès, que publicà el març de 1878 un seguit d'articles amb el títol genèric “La crisis, la miseria y los aranceles”, i uns mesos més tard va insistir en la seva coneguda posició proteccionista, compartida

⁸³⁰ Documentació personal Apel·les Mestres, Epistolari, AM.C 3953, carta del 25 de febrer de 1878 (escrita en castellà, contràriament a gairebé tota la resta de la correspondència conservada en aquest fons, en què Roca emprà el català); “J. R. y R.”, “Daniel Ortiz (Doys)”, *La Campana de Gràcia* 25-4-1903.

⁸³¹ Pere Sánchez Feré, “La Maçoneria a Catalunya (1868-1947)”, vol. I, Clavell Cultura, S. L., Premià de Mar, 2008, pàgs. 148 i 240; Trilla fiscal titular dels Afores a *La Vanguardia* 31-12-1882.

plenament amb Roca i Roca, en un altre sèrie d'escrits sobre "La informació arancelària". També Joan Tomàs i Salvany, que ja havia escrit a *La Independencia* uns anys abans, envià alguns articles des de Madrid, com la ressenya d'un llibre de poesies d'Ezequiel Llorach publicada el desembre de 1878. Col·laboracions puntuals foren també les de Paco Rull, que el maig de 1876 envià un seguit d'articles des de Philadelphia amb motiu del llavors imminent centenari dels Estats Units, i de Vicenç Isbert i Cuyàs, del qual *La Gaceta* publicà l'octubre de 1878 una sèrie d'escrits amb el títol genèric d' "El sistema de crédito territorial". No tenim més informació sobre aquests personatges, però ens són completament desconegudes les identitats d'altres col·laboradors del periòdic que dirigia Roca, com la del corresponçal de Madrid que el 1876 signava "T." o, en altres ocasions, "Tito", o la d'un altre corresponçal de la mateixa ciutat, "H.", que envià les correspondències a cavall de les dues *Gacetas* a la primavera i l'estiu de 1878, o encara la de "P.", successor dels anteriors i a qui sembla que coneixia Leopoldo Alas "Clarín". Ignorem també la identitat d'un "Dr. N.", corresponçal o articulista que signà diversos articles sobre política exterior. La *Gaceta de Cataluña* sembla haver tingut un corresponçal a La Habana, (un per nosaltres desconegut "E.") i en alguna ocasió va incloure també correspondència des de New York. Finalment, hem de fer esment de la sèrie d'articles que Josep Narcís Roca i Farreras va publicar al diari possibilista sobre "La emancipación de los remensas por la Diputación" el gener-febrer de 1878⁸³³.

La *Gaceta* mantigué el format inicial de 16 pàgines de format tipus octau a una columna fins al juliol de 1879, en què va aparèixer amb quatre pàgines en format gran (foli) a quatre columnes. La modificació, que reduïa el volum de paper de cada exemplar, es va compensar amb una reducció del preu de subscripció, que va passar de 18 rals cada trimestre a 12. Alhora, passava a publicar una sola edició diària. El diari va anunciar aquesta renovació a començaments de juny, tot i que no l'efectuà fins a mitjan juliol. "Dificultades de momento –va informar la *Gaceta* als seus lectors- que no hemos podido superar, como deseábamos, y el deseo de que nada deje que desear la reforma

⁸³² Doc. Personal A. Mestres, Epistolari, AM.C 3951.

⁸³³ Correspondència de La Habana, per exemple, a *Gaceta de Cataluña* 15-9-1878, ed. tarda; correspondència des de New York a *ibid.*, 12-10-1878, ed. tarda. El nucli principal de la redacció de la *Gaceta de Cataluña* es mantindria sense massa canvis fins l'octubre de 1883, quan Roca abandonà el periòdic, essent seguit per la majoria dels redactors que l'havien seguit tots aquells anys. Potser les incorporacions més destacades respecte a la redacció d'agost de 1878 foren les de Manuel Angelon i J. A.

que tenemos anunciada nos han obligado a aplazar su realización definitiva hasta el miércoles de la próxima semana”. Al notificar els canvis que pretenia introduir, el rotatiu possibilista va posar ènfasi en l’abaratiment de preu i en la voluntat d’arribar a un públic més àmpli:

“Desde hoy, primero de Junio, la GACETA DE CATALUÑA, con el objeto de popularizar su lectura, facilitando los medios de suscribirse a las más modestas fortunas, publicará sólo una edición diaria al precio de cuatro reales al mes en esta capital (...). Esta no es la última reforma que intentamos en beneficio del público. En breve procuraremos dar al periódico un nuevo tamaño, mediante el cual, sin alterar el módico precio de suscripción, reciban en una sola edición nuestros lectores, poco menos que la misma lectura que hasta aquí recibían en las dos ediciones. Contamos además con elementos bastantes para dar a esta publicación todo el interés que exige su importancia y que merece el favor que el público nos dispensa”⁸³⁴.

A mitjan octubre de 1879, el periòdic que dirigia Roca i Roca va introduir una altre novetat. A partir de llavors, els dilluns dedicà dues pàgines a escrits de pretensió literària, amb el títol de “Los lunes de la Gaceta de Cataluña”. “Esta sección meramente literaria –anuncià el diari possibilista barceloní- queda a disposición de las personas que quieran honrarnos con sus trabajos, siendo agena [sic] por completo a las ideas políticas que sustenta LA GACETA DE CATALUÑA”⁸³⁵.

Els preus de subscripció de *La Gaceta de Barcelona* es mantingueren sense canvis entre gener de 1876 i juliol de 1879 (18 rals trimestrals a Barcelona, 24 rals trimestrals a resta d’Espanya i 51 rals trimestrals a l’estanger i ultramar). Després dels canvis esdevinguts a partir de llavors, els preus foren de 12 rals a Barcelona, 18 rals per la resta d’Espanya, i 48 a l’estranger i ultramar. Aquests preus eren els mateixos de els de *La Imprenta* (abans de les reformes) i que els de *La Publicidad* (després de les modificacions). A mode de comparació, transcribim els preus de la subscripció de diaris de Madrid i de Barcelona en el període de publicació de la *Gaceta*:

Preu de la subscripció trimestral en rals de diaris de Madrid (1877 i 1879):

El Globo:	Madrid: 18;	resta d’Espanya:24;	Ultramar:60
La Epoca:	“ : 48;	“ :50;	“ :70 (90 el 1879)
La Iberia:	“ : 18;	“ :30;	“ :60
El Siglo Futuro:	“ : 36;	“ ;40;	“ ;70 (88 el 1879)

(Font: Jesús Timoteo Alvarez, “Restauración y prensa de masas”, quadre II.4, pàg. 132)

del Real. Els redactors que deixaren la *Gaceta* després de la marxa de Roca foren A. Trilla i Alcocer, M. Angelon, J. A. del Real, Robert Passarell (fill d’Eusebi Passarell), J. Dern i M. Rodríguez Alcántara.

⁸³⁴ Anunci dels canvis a *Gaceta de Cataluña* 1-6-1879; ajornament de les reformes a *ibid.*, 5-7-1879.

⁸³⁵ *Gaceta de Cataluña* 12-10-1879.

Preus de la subscripció trimestral de diaris de Barcelona (1878 i 1879)

La Publicidad: Barcelona:12 rals; resta d'Espanya: 18 rals; estranger i ultramar: 48 (1879)

La Imprenta: Barcelona: 18 rals; resta d'Espanya: 24 rals; estranger: 51 rals (1878)

Diari Català: Barcelona: 15 rals; resta d'Espanya: 20 rals; estranger: 40 rals (1879)

Diario de Barcelona: “ : 36 rals; “Fuera” : 48 rals; França: 72 rals

Crónica de Cataluña: “ : 24 rals; resta d'Espanya: 36 rals; França: 56 rals (1878) (“En los demás países se pagará, además, el timbre equivalente”)

El Correo Catalán: Barna.: 18 rals; “fuera” : 22 rals; estranger: 96 rals (1878)

(Font: elaboració pròpia)

Desconeixem el nombre de subscriptors o el tiratge de la *Gaceta de Barcelona/Gaceta de Cataluña*. Tenim només algunes informacions sobre les quantitats pagades a Hisenda en concepte del timbre, les llistes de les quals es feien públiques periòdicament. Així, en el període comprès entre l'1 de juliol de 1878 i el 30 de juny de 1879 la *Gaceta de Barcelona* abonà 991,44 pessetes, figurant en setena posició entre els periòdics de Barcelona, mentre que l'any econòmic de 1880 a 1881 en va pagar 696,67, ocupant el vuitè lloc. L'evolució de l'import abonat per aquest concepte entre 1876/77 i 1880/81 es pot veure en el següent quadre, en el qual figura entre parèntesi la posició ocupada entre la premsa barcelonina:

	1876-1877	1877-1878	1878-1879	1880-1881
GdB/C	401,22 (7).....	525,12 (7).....	991,44 (7).....	696,67 (8)

(GdB/C= Gaceta de Barcelona/Gaceta de Cataluña. Font: *Diario de Barcelona* 8-8-1879 i 29-9-1881 i J. Mª Figueres, “El primer diari en llengua catalana”, taula 23, pàg. 157)

Les dades del tiratge, com passa sovint amb la premsa de l'època, són molt difícils d'obtenir. J. Mª Figueres ens ha fornint xifres aproximatives sobre el tiratge de la premsa barcelonina tramesa a comarques entre 1876 i 1881. Reproduïm tot seguit les que fan referència a la *Gaceta* i el lloc ocupat en el ranking dels mitjans barcelonins:

	1876-1877	1877-1878	1880-1881
GdB/C	874 (3)	1.145 (5)	1.518 (5)

(Font: J. Mª Figueres, “El primer diari en llengua catalana”, taula 25, pàg. 161)

La *Gaceta*, després de la seva conversió en periòdic polític a començaments de 1876, havia de conquerir un espai en competència amb diaris ja instal·lats de feia temps i que

disposaven, per tant, d'una important quota del mercat, com el *Diario de Barcelona*, *La Imprenta* (ex-*Telégrafo* i més tard *Diluvio*) o *La Crónica de Cataluña*. A diferència, però, dels diaris d'empresa (com el *Diario* i *La Imprenta*), l'objectiu principal del rotatiu dirigit per Roca era afirmar la presència pública del possibilisme i servir de portaveu del partit a Barcelona (i a Catalunya). Com ja havia estat el cas de *La Razón* i els seus continuadors, els interessos econòmics quedaven supeditats als polítics. Si a això hi afegim les difícils condicions en què els homes de la *Gaceta* havien de desenvolupar la seva tasca (domini canovista aclaparador, restrictives normatives legals sobre la premsa), era potser inevitable que li costés assolir una important posició en el panorama de la premsa barcelonina, com posen de manifest els quadres anteriors. La lluita per un mateix públic lector s'aguditzà amb l'aparició de *La Publicidad*, el diari dirigit per Pascual i Cases, que implicava a més una competència directa per l'hegemonia dintre del castellarisme. La *Gaceta* sembla perdre la batalla: el 1880-1881 paga 696,67 d'impost del timbre, mentre *La Publicidad* ja la sobrepassa amb 850,26 (dos llocs per damunt del periòdic de Roca en el llistat de la premsa de Barcelona). En l'estimació del tiratge tramès a comarques efectuada per Figueres, el 1880-1881 també és superada pel seu rival: 1.853 per 1.518 del diari de Roca.

La publicitat era, òbviament, una de les fonts d'ingressos de les empreses periodístiques. En el període de publicació de la *Gaceta*, però, sembla correspondre a un percentatge inferior al de les subscripcions⁸³⁶. Abans de 1879, quan es publicava en format d'octau, una inspecció d'un dels números de la *Gaceta* ens forneix el següent resultat: inclou anuncis a la primera plana (22 línies el 5 de juny de 1877 corresponents a 9 anunciants); les pàgines 10, 11, 12 i 13 estan íntegrament ocupades per publicitat, la pàgina 14 publica el llistat de "Cambios mercantiles" fornits per la Junta de Govern del Col·legi de Corredors de Canvi de Barcelona en 3/4 de pàgina, la resta conté anuncis de sortides de vapors (cap a Menorca, Cette, Alacant...); la pàgina 15 conté les entrades de vaixells al port de Barcelona. La darrera pàgina insereix els "Partes telegráficos particulares de la <<Gaceta de Barcelona>>" i, al final de tot, les cotitzacions de la Borsa també segons el "Servicio telegráfico de la Gaceta de Barcelona".

⁸³⁶ J. Timoteo Álvarez reproduïx les dades fornides per Altabella en el seu estudi dels balanços de *La Epoca*, tot precisant que són "probablemente los únicos que se conocen de la época que estudiamos". Del total d'ingressos, els "anuncios y reclamos" representen un 22 %, mentre que les subscripcions arriben a una mica més del 66 % ("Restauración y prensa de masas", op. cit., pàgs. 121-122).

Que la publicitat era una font creixent de finançament dels periòdics ho pot fer veure el fet que denuncià el diari que dirigia Roca i Roca el març de 1880. La *Gaceta* no dubtà a parlar llavors d'una vertadera guerra bruta pels anuncis per part d'alguns diaris:

“Hemos de dirigir un aviso a las personas que nos favorecen con sus anuncios. Desde hace mucho tiempo nos consta que se hace una guerra sorda y de mal género contra nuestro periódico. Sabemos que apenas aparece un nuevo anuncio en la GACETA DE CATALUÑA, los agentes de la administración de otro periódico local se permiten dirigirse al anunciante, no en demanda del mismo anuncio, que esto al fin y al cabo sería lícito, sino ávidos de adquirirlo, hasta el extremo de ofrecerse a insertarlo a un precio insignificante y desacreditando a nuestro periódico, ya rebajando su tiraje, ya afirmando que está próximo a desaparecer del estadio de la prensa.

Esta incalificable conducta, debe conocerla el público, y al público la sometemos. Y como ni por asomo queremos que pese un cargo semejante sobre nuestros serios y apreciables colegas, serios y corrientes en sus buenas relaciones, añadiremos que los agentes del periódico que esto se permiten, son los de la *Correspondencia de Cataluña*.

El último mercachifle no procede de un modo semejante para explotar su industria”⁸³⁷.

Disposem d'algunes referències escadusseres (que, malauradament, no podem augmentar a hores d'ara) sobre la incidència de la *Gaceta* en la premsa d'altres parts d'Espanya. Ja hem comentat els articles que Leopoldo Alas (“Clarín”) va escriure a *La Unión*, polemitzant directament amb el periòdic de Roca arran de la “unión democrática” el 1878. Esmentem ara que *El Norte de Castilla* reproduí el 12-9-1878, amb el títol de “Nuestro porvenir en Marruecos” l'article “La política interior de España en Marruecos” aparegut a la *Gaceta de Cataluña* del 28-8-1878⁸³⁸.

Malgrat les diverses vicissituds per les quals passà el periòdic, dos homes en portaren el pes: Roca i López Bernagosi. L'editor i el director, que ja formaven un eficaç tàndem a *La Campana* (i a partir de 1879 a *L'Esquella*), també van maldar per treure endavant el periòdic. El paper de López fou vital. En carta a Apel·les Mestres, l'agost de 1878, en un dels moments en què Roca havia marxat uns dies de Barcelona, el feu partícip de les seves tribulacions: “(...) Roca está fuera y yo estoy abrumadísimo de trabajo con Librería, Gaceta y Campana (...)”⁸³⁹. Després de la sortida de Soler i Pla i la conversió

⁸³⁷ *Gaceta de Cataluña* 10-3-1880.

⁸³⁸ Celso Almuíña Fernández, “La prensa vallisoletana durante el siglo XIX (1808-1894)”, Valladolid, Institución Cultural Simancas, 1977, vol. II, pàg. 684, nota 64 i pàg. 701, nota 159. Almuíña diu que *El Norte de Castilla* “se deja influir por la Gaceta de Catalunya”.

⁸³⁹ Carta de López a Mestres, datada a Barcelona 22 d'agost de 1878, a Documentació personal d'Apel·les Mestres, AHCB, AM.C 2307.

del periòdic en la *Gaceta de Barcelona*, fou el principal suport financer del diari, en el qual hipotecà part dels seus recursos. Roca va afirmar que “en López, en los anys darrers de la publicació, saldant sense ausili de ningú més, lo considerable déficit que deixava ‘l periódich’”⁸⁴⁰.

A més dels aspectes informatius habituals i dels articles d'intencionalitat obertament política, Roca va fer incursions en quelcom molt semblant a allò que avui coneixem com a periodisme d'investigació. Així, el març de 1880, la *Gaceta de Cataluña* destapà un obscur afer que tingué Barcelona per escenari i que qualificà de “Trata de blancos”.

A començaments de març, un vapor originàriament dedicat a fer recorreguts pel Guadalquivir, el “Genil”, sota pabelló liberià llavors, atracà al port de Barcelona per efectuar reparacions. El periòdic dirigit per Roca indagà sobre la càrrega i la destinació d'aquest vaixell, esbrinant que es disposava a transportar a una colònia llunyana un carregament de persones, algunes de les quals enrolades a la mateix ciutat de Barcelona d'una forma bastant tèrbola. Arran de la publicació d'aquesta notícia, es presentà a la redacció del diari un personatge que afirmà ser agent consular d'Haití i negà categòricament que hom tingués la intenció de reclutar espanyols per embarcar-los en aquella singladura. L'endemà la *Gaceta* amplia la informació sobre el “Genil”. El vapor, que estava en pèssimes condicions per a la navegació, tenia intenció de dirigir-se ni més ni menys que a l'illa de Nova Bretanya (situada al nord-est de Nova Guinea, a l'arxipèlag de les Bismarck). Havia portat des d'Anvers un carregament d'armes i municions que havien estat dipositades “en uno de nuestros parques”. Anaven a la colònia de Nova Bretanya treballadors italians i francesos, i, contràriament als desmentiments del pretès agent consular, el periòdic possibilista havia constatat que el reclutament de persones del país s'havia anat realitzant “activamente”. Els encarregats d'efectuar-lo (els “gancheros”) eren antics oficials carlins, i la *Gaceta* havia aconseguit llegir l'esborrany del contracte que oferien als incauts que s'empassessin aquell ham. Hom els hi exigia cinc anys de treball en aquella colònia, al final dels quals se'ls prometia una casa i una extensió de terreny, “sin considerar que en aquel remoto país las casas son barracas y que el terreno pueda tomarlo cualquiera desde el primer día, porque no es propiedad de nadie”, així com una participació en els beneficis que produís la colònia, però “sin darles derecho a intervenir ni directa ni indirectamente ni en la contabilidad, ni en los comprobantes”. A més, aquests tractes s'havien efectuat “en

⁸⁴⁰ “J. Roca y Roca”, “I. López Bernagosi”, *La Campana de Gràcia* 28-9-1895.

secreto, huyendo de la publicidad, cual si se tratara de un negocio ilícito”, cosa que, unida al fet que tots aquells que s’engressin en aquest viatge no podien comptar amb la protecció de cap potència, feia que tot l’afer tingués tot l’aspecte d’una estafa, i el periòdic de Roca llançà la veu d’alarma tot adreçant-se a les autoritats per tal que hi intervinguessin. Era un cas clar de tràfic de persones, de “trata de blancos”, d’esclavatge purament i simple. “En suma –afirmà la *Gaceta*–, se trata en nuestro concepto de la esclavitud de los blancos. Los collares y los abalorios con que se seduce a los negros, están aquí reemplazadas por las tierras y la casa y la ilusoria participación en un 10 por ciento de los beneficios, que podrá rebajarse, según la conducta que observen los colonos, a juicio de la administración”.

En els dies posteriors, la *Gaceta* continuà furgant en la qüestió:

“Hemos dicho que la compañía que bajo la entendida dirección de dos ex-oficiales carlistas ha ido estos días reclutando gente es misteriosa y sospechosa, y ahora añadiremos que no ofrece la menor garantía. (...) El *Genil* parte cargado de armas y pertrechos de guerra, de modo que aquellas 15 hectáreas de terreno que después de cinco años de servicio, se han prometido a cada expedicionario, se han de conquistar a sangre y fuego, luchando con los naturales en un clima mortífero”.

La denúncia del rotatiu castelari va fer que, en un primer moment, el govern civil prohibís la sortida del “Genil”, interrogant els seus agents als responsables del vaixell. El periòdic de Roca, que ja s’havia vantat d’haver destapat l’afer (“Si alguna vez ha de serle permitido a un periódico llamar la atención de sus colegas sobre sus trabajos, la llamamos nosotros ahora con mucho interés sobre los artículos *La trata de los blancos* (...))”, va treure pit arran de la intervenció de les autoritats governatives: “Bastó la publicación de nuestro primer artículo, para que interviniesen decididamente en el abuso que denunciábamos, tomando declaración a los reclutadores y a algunos reclutados (...)”. Però pocs dies més tard, el *Diario de Barcelona* informà del viatge cap a Madrid del ministre resident de la República de Libèria prop de la cort espanyola (un tal Francesc Senmartí –o Sanmartí–), portador d’ “una alta distinción del gobierno liberiano para el rey y otra para el ministro de Estado”. Doncs bé, aquest personatge era precisament aquell que s’havia identificat a la redacció de la *Gaceta* com a agent consular d’Haití, i Roca l’assenyalà com a màxim responsable del reclutament que s’havia estat duent a terme per al “Genil”: “El señor Senmartí cuidó de mandar practicar en dicho buque las reparaciones que ha sufrido. (...) Y el mismo señor Senmartí, según declaraciones de uno de los ex-oficiales carlistas encargado de la recluta, facilitaba los fondos para practicar esta operación (...)”. Darrera la pantalla protectora de ministre

resident de Libèria, s'amagava "el agente más activo de la vergonzosa trata de blancos que se pretendía llevar a cabo en Barcelona". I, de manera ben sospitosa, anava a Madrid precisament al dia següent que les autoritats locals frustressin la sortida del "Genil".

El periòdic prosseguí les seves investigacions els dies següents. Paralitzat el procés de recluta i embarcament a Barcelona, la *Gaceta* afirmà que els "gancheros" havien rebut instruccions de traslladar-se a València, ciutat a la qual faria cap el "Genil", per acabar allí el que havien començat a la capital catalana, i féu "tres súplicas" per evitar-ho: a la premsa valenciana, a les autoritats d'aquella ciutat, i al propi govern espanyol. Dels fets destapats pel diari possibilista barceloní se'n va fer ressò el periòdic madrileny *El Liberal*, afegint-hi la implicació de jesuïtes en l'afer. Roca i els seus redactors corroboraren aquestes informacions, afirmant que anaven a bord del vapor "algunos padres, creemos que jesuítas, y por cierto que solían pasar las veladas más alegremente de lo que hubiera sido de desear, dado su carácter sacerdotal", i apuntant a "un cierto Marqués, o a lo menos así se llamaba, de nación francés y afiliado al partido legitimista" com a cap de tota l'operació.

Però, malgrat tot l'interès que demostrà en aquell afer i totes les informacions que havia anat fornint, la *Gaceta* va veure amb consternació com, a mitjan març, el "Genil" salpava amb el seu carregament d'homes contractats i armes amb el beneplàcit de les autoritats. No per això deixà de donar als lectors precisos detalls sobre el desenllaç de l'afer: hora i lloc del pagament de la prima promesa, nombre definitiu d'homes enrolats, nom dels exoficials carlins que havien orquestrat el reclutament i dels que marxaven amb el vaixell. Aquesta mostra de periodisme d'investigació, però, no podia anar deslligada d'una contundent crítica al govern canovista que, al capdavant, havia autoritzat la sortida del "Genil" malgrat totes les evidències que havia anat publicant el periòdic de Roca. El viatge de Sanmartí a Madrid havia donat els seus fruits. Ni la pressió de la premsa, ni la primera actuació del govern civil de Barcelona havien tingut la més mínima influència en la decisió final del govern conservador, resultat potser de foscus tractes amb el representant de Libèria:

"Toda la prensa local, la de provincias y la de Madrid se han ocupado de este asunto: la actitud de las autoridades provinciales era una garantía de que no se verificaría el embarque. Y a pesar de todo, el señor Senmartí ha ido a Madrid; y el representante de la República liberiana ha podido más que el sentimiento moral de la opinión pública, unánime en esta cuestión, y mirado con culpable indiferencia por el gobierno".

En opinió de la *Gaceta*, aquesta mena d'actuacions demostraven l'ínfima categoria moral de Cánovas i els seus secuàços, que, de retruc, deixaven sota mínims el prestigi d'Espanya:

“¡Eterna vergüenza para la situación que esto consiente! El Africa comienza en los Pirineos; pero estamos más abajo del Imperio de Marruecos. Barcelona corresponde a la costa de Guinea, y en Barcelona, bajo el gobierno conservador, se hace la trata humana a la vista del público y a la luz del día”⁸⁴¹.

La Campana de Gràcia

Redactors i col·laboradors de La Campana

Gràcies al “Bosqueig històric” que el propi Roca va escriure amb motiu de la publicació dels números 1000 i 2000 de *La Campana de Gràcia*, tenim una idea clara de les persones que contribuïen a elaborar el setmanari republicà. Resseguirem, doncs, bàsicament aquests articles per establir el llistat de redactors i col·laboradors de la publicació entre 1870 i 1878.

Com ja hem indicat en un apartat anterior, el primer nucli de la redacció el formaren V. Almirall, M. de Lasarte, C. Roure, F. Soler (“Pitarra”), A. Feliu i Codina i V. F. Simal, l'únic que escrivia en castellà (i que Roca no esmenta, val a dir-ho, en el seu “Bosqueig”). Entre els col·laboradors, la majoria dels quals emprava pseudònims, Roca inclou Joan Alonso del Real, Eduard Aulés, Enric Franco i Simó Alsina i Clos, a qui *La Campana* qualificà de “modest obrer que consagra las sevas horas d' oci, al cultiu de las letras catalanas”⁸⁴². Hi podriem afegir J. Senties. Sembla que, al llarg de 1870, Almirall, Roure, Lasarte i Simal deixaren de col·laborar-hi, de manera que, quan Roca s'incorporà a *La Campana*, ell i Feliu i Codina portaren el pes de la redacció. Entre 1870 i 1873, possiblement, hi enviaren escrits Robert Robert, Antoni Altadill i Eduard Vidal i Valenciano, que, quan Roca assumí en solitari la direcció, després de la marxa de Feliu, el substituï en períodes d'absència o de malaltia, en una prova més de la bona sintonia entre els dos homes. Les col·laboracions amb pseudònim continuaren essent

⁸⁴¹ Les informacions sobre aquest afer van aparèixer a la *Gaceta de Cataluña* dels dies 5, 6, 7, 8, 9, 13 i 16-3-1880.

⁸⁴² Comentari previ a una poesia d'Alsina i Clos a *La Campana de Gràcia* 30-5-1875. Segons Carola Duran, Simó Alsina devia treballar com a tipògraf a l'Estampa de Berdós i Coll pels volts de 1875, després d'haver començat com a obrer tèxtil. Cf. C. Duran, “Algunes consideracions sobre les revistes literàries en el Sexenni Democràtic (1868-1875)”, *Anuari Verdager*, 17, 2009, pàg. 240 i 251.

abundants, i, escrivint el 1888, Roca confessava que “molts d’ells no sabem encare qui son”. S. Alsina fou un dels que emprà llavors pseudònim, així com Josep Verdú, “Gestus”. El 1874, un any difícil, “l més trist de la historia de la Revolució”, Roca ens informa d’escrits enviats per Antoni Llaberia i Joaquim Mª Bartrina (tots dos, redactors de la *Gaceta* pocs anys més tard), així com de Josep Mª Codolosa i Manuel Angelon, que emprà pseudònims com “Tres de secas” i “Joan Rafec”.

Al començament de la Restauració, la posició de *La Campana* fou encara més delicada, però nous col·laboradors, molts d’ells joves, contribuïren a mantenir-la ben viva. Entre ells, Pere Poblador (més conegut com a “Perico Matalassé”), Frederic Rahola, llavors estudiant de Dret, que signà amb el pseudònim “Laus tibi Cropsis”, i Joan Tomàs i Salvany, escriptor ja recongut. Com havia fet anteriorment amb *Lo Ponton*, Roca també va obtenir (suposem que després de molt insistir) col·laboracions (“encare que pocas”) del seu amic Ubach i Vinyeta i fins i tot d’Àngel Guimerà. El 1877 Roca publicà la primera poesia de “C. Gumà”, pseudònim de Juli Francesc Guibernau, un dels molts escriptors afeccionats que li feien arribar escrits de tota mena. Guibernau li va prometre que, si es comprometia a publicar els seus poemes, ell li enviaria una composició cada setmana. El periodista terrassenc accedí, i així s’inicià la llarguíssima col·laboració de Gumà amb *La Campana* i amb Roca, que fins i tot donaria com a fruit obres de teatre com “Cura de cristià”. El 1878 s’incorporaren al setmanari Jaume Piquet i Piera (actor, empresari i autor d’obres de teatre), J. Llopert i Sebastià Gòmila⁸⁴³.

Molts autors doncs, uns més coneguts i de més èxit, altres avui oblidats, molts d’ells joves, deixaren la seva empremta a *La Campana de Gràcia*. La majoria, però, aportà en general poesies i escrits breus. En els anys que estem tractant, creiem poder afirmar que, al menys des d’octubre de 1872 (moment de la separació de Feliu), Roca fou de manera sistemàtica l’autor de l’article de fons del setmanari (tret de comptades ocasions), i, també, de gran part, sinó de totes, les “Batallades” i “Repichs”⁸⁴⁴. En canvi, no sempre s’ocupà de les seccions de la darrera plana, en la qual s’inserien les “Correspondencias particulars”, és a dir, la relació de treballs que arribaven a la redacció amb els comentaris explicatius sobre la seva acceptació, refús o ajornament, i les “Solucions” als

⁸⁴³ “P. K.”, “La Campana de Gràcia. Bosqueig històric”, *La Campana de Gràcia* 21-7-1888 (n. 1000).

⁸⁴⁴ Ja hem assenyalat en un apartat anterior que el primer article signat amb les inicials “P. K.” va aparèixer a *La Campana* del 31-1-1875. Tanmateix, creiem poder afirmar que els articles i “Batallades” del darrer terç (com a mínim) de 1872, de 1873 i de 1874 són gairebé tots obra seva.

passatemps (xarades, jeroglífics, “logogrifos”). Així, de tant en tant trobem notes com aquesta:

“Una indisposició repentina del redactor encarregat de donar contesta á la correspondencia, aixís com de insertar lo nom de las personas que han endavinat las xaradas y demás publicat en l’últim número, nos priva aquesta senmana de omplir aquest vuyt que notarán nostres lectores.

En la próxima senmana donarém las soluciones indicadas junt ab las corresponents á aquest numero, y la correspondencia tota”⁸⁴⁵.

A l’èxit que obtingué *La Campana* contribuïren de forma determinant els dibuixos dels seus il·lustradors, i, en particular, els de Tomàs Padró⁸⁴⁶, tal com va reconèixer el mateix Roca a l’esmentat “Bosqueig històric”: “A un dibuixant de tal temperament degué LA CAMPANA una gran part de la seva popularitat”. El 1875 Josep Llobera, en absència de Padró, s’encarregà de dibuixar algunes escenes de costums “sumament garbosas”. La mort de Padró, el 1877, fou un cop molt dur, sobretot per a López Bernagosi. Però Roca tenia ben a punt el substitut: Apel·les Mestres. El director de *La Campana* ja havia recorregut al gran dibuixant, escriptor i músic anteriorment, en períodes de malaltia o absència de Padró, sense haver-li dit res a López. El propi Mestres ens ha relatat com Roca el va fer entrar com a il·lustrador al setmanari republicà:

“Ja en vida d’En Tomàs Padró, quan aquest estava malalt ó devía ausentarse, m’ havia encarregat que fes per ell el dibuix de *La Campana de Gràcia*, encàrrech que jo complía procurant imitar tant com m’era possible la manera de fer del meu mestre; y no devía exirne jo tan malament quan ningú s’adonava de la suplantació. En Roca era l’únich que n’estava al corrent.

Per axó, a la mort d’En Padró –al mes d’Abril de 1877– quan En López Bernagossi exclamà aterrat:

–Mort En Padró, serà qüestió de matar *La Campana*,– li respongué En Roca:

–Res d’axó, ja tenim qui pot suplirlo.

–¿Qui?

–Un jove desconegut encara, però que reemplaçarà perfectament a En Padró. –

En López arrufà’l nas. Llavors En Roca, fullejant la colecció de *La Campana de Gràcia*, li anà mostrant els quatre ò cinch dibuxos meus que havien passat per ser obra d’En Padró”⁸⁴⁷.

Mestres fou l’il·lustrador de *La Campana* des de 1877 fins a 1881, tot i que hi col·laborà esporàdicament en els anys posteriors. Però Mestres feia sovint estades més o menys llargues a França i, sobretot, a Suïssa. Llavors els encarregats de les làmines eren

⁸⁴⁵ *La Campana de Gràcia* 2-5-1875.

⁸⁴⁶ Sobre Tomàs Padró, vegeu Eliseu Trencs, “Tomàs Padró i la caricatura gràfica satírica a la premsa catalana a mitjan segle XIX”, dins “Literatura popular catalana del segle XIX”, sous la direction de Denise Boyer, réalisation Julien Roger, Catalonia n° 1, 2008, Université Paris-Sorbonne.

Josep Lluís Pellicer, Pahissa⁸⁴⁸ i Manel Moliné⁸⁴⁹, que ocupà el lloc de Mestres després de 1881.

Les làmines suposaven un problema tècnic considerable per una publicació d'aquell temps. La col·laboració del gravador Carlos Labielle fou essencial els primers anys, tal com recordà Roca:

“Las caricaturas, gravadas al boix, no permetian una gran rapidés de procediment; pero gracias á l' habilitat del distingit litógrafo D. Carlos Labielle, poguerem desde '1 número 17, fer us de la zincografía qu' ell havia introduhit á Espanya, lo qual facilitá extraordinariamente la publicaciò oportuna dels dibuixos de actualitat”⁸⁵⁰.

Més tard López i Roca van recórrer a tècniques heliogràfiques per gravar els dibuixos, a càrrec d'Heribert Mariezcurrena, introductor del fotogravat als Països Catalans i un dels fundadors de la Societat Heliogràfica Española, amb qui, com ja hem esmentat, Roca tenia relació des dels temps de La Jove Catalunya⁸⁵¹. Les dificultats tècniques, però, no van desaparèixer, i, de fet, una de les preocupacions de López fou la disponibilitat de làmines, cosa que marcava el ritme de treball dels dibuixants. Una carta de López a Mestres ens ajuda a veure les complicacions que el procés de compaginació de les il·lustracions comportava, així com la inquietud persistent de l'editor:

“Amigo Apeles:

Yo apreciaría muchísimo de la amabilidad de V., que siempre es mucha para mí, que esta semana hiciera V. los dibujos de la poesía Gumá cuyo tamaño ya dije á V. como debía ser por medio de un modelo que le mandé.

Convendría hiciera estos dibujos, porque esta semana fuera fácil que pueda publicar el dibujo de la muerte del Czar de [Rusia?] cuyos dibujos he dado a grabar á la Heliográfica, son de varias ilustraciones, pero como V. sabe que á veces no

⁸⁴⁷ Apel·les Mestres, “Joseph Roca y Roca”, *Catalana. Revista semanal*, 31-12-1924.

⁸⁴⁸ Per exemple, l'agost de 1878. López li diu per carta a Mestres: “(...) Como no tenía lámina de V. más que las impresiones de Suíza, hice hacer otra a Pahissa que he retirado por la suya, que me gusta mucho más. (...) No es posible se pueda V. imaginar lo que me ha hecho sufrir, me resistí muchísimo antes de ir a ver a otro (...)”. Carta datada a Barcelona, 13 Agost 1878, Documentació personal Apel·les Mestres, Correspondència, AMC.2306.

⁸⁴⁹ Per exemple, el setembre de 1877, com ens mostra aquesta carta de López a Mestres en què l'editor es lamenta per l'absència del dibuixant per les festes de la Mercè, “que serán un buñol, el programa publicado no es digno de una capital como Barcelona, sino del pueblo más insignificante de Catalunya. ¡Cuanta falta me hace V. aquí para ridiculizarlo todo, amigo Apeles! Su lápiz se encontrará a faltar. Moliné se me ha prestado, y haremos lo que se pueda. (...)”. Carta datada a Barcelona, 14-9-1877, Documentació personal Apel·les Mestres, Correspondència, AMC.2295.

⁸⁵⁰ “P. K.”, “La Campana de Gracia. Bosqueig històric”, art. cit.

⁸⁵¹ Arran de la mort de Mariezcurrena, Roca traçà una semblança del seu amic, en la qual, entre altres coses, va escriure: “El fue quien primero introdujo en España el arte del fotograbado. Bastaronle unas pocas lecciones que fué a tomar a París, para ejercerlo con gran perfección y aún mejorarlo. Simultáneamente con los primeros grabadores extranjeros, empezó a grabar las fotografías directas, por procedimientos propios de mucho mérito en aquellos comienzos de un arte que había de alcanzar tan rápida perfección. En fototipia y heliograbado hizo también obras magníficas que contribuyeron a impulsar nuestro movimiento editorial”. J. Roca i Roca, “La semana en Barcelona”, *La Vanguardia* 5-6-1898.

suele Mariezcurrena cumplir puntualmente, en el caso de que no los grabe á tiempo, pondría los dibujos de V. y si van los del asesinato del Emperador, guardaré los dibujos de Gumá p^a [para] otra ocasión, puesto que no pasará su oportunidad. Esta combinación obedece solamente para asegurarme que no me quedaré sin láminas esta semana de Campana, porque el sistema de la Heliográfica es inseguro como V. sabe, á causa de entrar la fotografía que necesita sol y si á este le da la gana de esconderse como hoy, mañana, ya no puedo contar con lo de Mariezcurrena. (...),⁸⁵².

Difusió de La Campana de Gràcia

Ja hem esmentat les dificultats que presenta el coneixement de la difusió de la premsa en el decurs del Sexenni i dels primers anys de la Restauració, i *La Campana de Gràcia* no escapa tampoc a aquesta situació. Gràcies, però, a les informacions que el propi Roca va incloure en els articles que resseguien l'evolució del setmanari publicats en els números 1000 i 2000, disposem d'algunes dades que creiem bastant fiables pel que fa al seu tiratge. I, també deguda a Roca, tenim una estimació del nombre de subscriptors en base al càlcul que ell mateix publicà a *La Campana* de 18-7-1886. Seguirem tot seguit el mètode emprat pel periodista terrassenc en aquest exemplar i compararem les dades obtingudes amb les xifres de tiratge fornides per Roca i també per autors que s'han ocupat posteriorment de *L'Esquella* i *La Campana*.

Roca emprà les dades de l'impost del timbre com a base del seu càlcul (com van fer també alguns periòdics de l'època i com han fet posteriorment els historiadors de la premsa⁸⁵³). L'impost tenia per base els exemplars que s'enviaven per correu, a fora de Barcelona en el nostre cas. Els periòdics timbrats que s'enviaven per correu pagaven, però, no per nombre d'exemplars, sinó per pes, al preu de 3 pessetes cada 10 kg de paper timbrat per Hisenda. *La Campana* (Roca) es va entrenir a pesar els números d'una setmana de tots els diaris i revistes que es publicaven a Barcelona, cosa que li va permetre calcular el pes servit a cada subscriptor en un semestre (les dades del timbre amb què treballava corresponien al primer semestre de 1886). A partir d'aquestes dades calculà el nombre de subscriptors. Atès que *La Campana* havia pagat 1.116,10 pessetes

⁸⁵² Carta de López a Mestres, datada a Barcelona, 29-3-1881, Documentació personal Apel·les Mestres, Correspondència, AMC.2367.

⁸⁵³ El procediment seguit per Roca el 1886 és molt similar a l'enquesta que va fer diari madrileny *El Liberal* en el seu número del 2-10-1879, enquesta en què es basà Jesús Timoteo Álvarez en la seva obra "Restauración y prensa de masas..." per calcular els tiratges de diversos periòdics de Madrid, per exemple pàg. 258 i nota 113 de la mateixa pàgina i quadre V.12 i nota 13 de la pàg. 360. També Josep Mª Figueres ha efectuat estimacions de tiratges en base a dades proporcionades en el seu cas per *La Veu del*

aquell semestre i que el pes de les *Campanes* era de 0,286 quilograms, el nombre de subscriptors seria:

$1.116,10 \text{ pessetes/semestre} \times 10 \text{ kg}/3 \text{ pessetes} \times \text{cada subscriptor}/0,286 \text{ kg}=13.008$ subscriptors.

Estendrem ara el procediment de càlcul de Roca a altres anys per als quals hem pogut obtenir dades de l'impost del timbre (anyals ara) considerant que no hi ha variació en el pes de les *Campanes* entre 1876 i 1886, cosa que considerem plausible perquè el nombre de pàgines es manté en quatre tots aquests anys. Emprant el mateix mètode pels anys econòmics 1876-1877, 1877-1878, 1878-1879 i 1880-1881 i multiplicant per dos el pes servit a cada subscriptor (pes servit en un any) s'obtenen els nombres següents per aquests anys:

$688,37 \text{ pessetes/any} \times 10 \text{ kg}/3 \text{ pessetes} \times \text{cada subscriptor}/2 \times 0,286 \text{ kg}=4.011$ subscrip.

$1.305,60 \text{ pessetes/any} \times 10 \text{ kg}/3 \text{ pessetes} \times \text{cada subscriptor}/2 \times 0,286 \text{ kg}=7.608$ subscrip.

$1.605,00 \text{ pessetes/any} \times 10 \text{ kg}/3 \text{ pessetes} \times \text{cada subscriptor}/2 \times 0,286 \text{ kg}=9.353$ subscrip.

$1.875,96 \text{ pessetes/any} \times 10 \text{ kg}/3 \text{ pessetes} \times \text{cada subscriptor}/2 \times 0,286 \text{ kg}=10.932$ subscrip

Referint-se al tiratge de *La Campana*, Roca, en el número 1000, digué que “poc abans dels deu anys [que pot ser el 1878 o el 1879] havia pujat a 15.000 y algun temps després -gracies als conservadors- arribarem progressivament fins á 20.000, sent avuy dia [1888] ‘l tiratge ordinari de 22.000 exemplars unas senmanas ab altres’” (amb una fluctuació de 1000 per sobre o per sota). Acceptant aquests valors i les estimacions dels càlculs anteriors, el 1878-1879, de les 15.000 *Campanes*, una mica menys de 10.000 s'haurien enviat a subscriptors, mentre una mica més de 5.000 s'haurien venut directament a Barcelona. Acceptant el tiratge de 20.000 per 1880-1881, i la xifra de subscriptors estimada, una mica menys de la meitat s'hauria venut a Barcelona, mentre que la resta, una mica més de la meitat, hauria estat enviada als subscriptors. I acceptant el de 22.000 exemplars per 1888 i un augment de 415 subscriptors anuals entre 1881 i 1886, cosa que portaria els subscriptors per 1888 a 13.838, es continua mantenint la proporció de la venda de la meitat a Barcelona i l'altre per subscripció. És el que Lluís Solà va indicar per *L'Esquella de la Torratxa*: “La meitat de la tirada, aproximadament, era venuda a Barcelona i pobles propers; una bona part de la meitat restant s'escampava per Catalunya”. I totes aquestes dades s'adiuen amb el que ens explica Isabel Lletget parlant de *L'Esquella de la Torratxa* i de *La Campana de Gràcia* (malauradament, però,

Centre Català de 4-2-1888, seguint procediments semblants a “El primer diari...”, pàgs. 159-160 (i nota 129 de les mateixes pàgines).

sense precisar l'any): “De l'edició destinada a Barcelona se'n venien en quatre o cinc hores de vuit a deu mil exemplars, del tiratge habitual. La resta de l'edició s'enviava als pobles de Catalunya, on tenien una nombrosa i addicte clientela (...)”⁸⁵⁴. (Esmentem també que si Roca mateix, en el número 1000, va establir el tiratge de *La Campana* en uns 20.000 exemplars els anys 1878-1879, la *Gaceta de Cataluña* parlava l'agost de 1878 de tiratges de “treinta y cuarenta mil exemplares”, cosa que sembla exagerada⁸⁵⁵).

Les quantitats pagades en concepte de timbre eren rellevants a l'hora de situar la posició d'un periòdic en relació als altres que es publicaven, a la competència, en podríem dir. Per diaris que competien per un mateix mercat era una qüestió important, tal com ha posat de manifest Jesús Timoteo Álvarez al estudiar els principals diaris de Madrid. Roca li atribuï també un notable valor. El càlcul de subscriptors que hem efectuat abans té la seva base, com hem esmentat, en l'estimació publicada a *La Campana* el 1886, que li va servir per calcular el nombre de subscriptors de fora de Barcelona de *tots* els mitjans apareguts llavors a la llista del timbre. Roca va deixar així ben clar que el setmanari que dirigia tenia, de llarg, el nombre de subscriptors més gran. Segons els seus càlculs, per cada exemplar que enviava el *Diario de Barcelona*, *La Campana* en servia prop de 7 (6,93), mentre que la relació amb *La Publicidad* era de 1 per cada 7,87 *Campanes*, i de 1 per cada 8,27 en el cas d' *El Diluvio*. Amb *El Correo Catalán* la proporció era de 1 a 6,88, i amb *La Renaixensa*, de 1 a 20,48. Però és que, a més, afirmà amb contundència, *La Campana* enviava ella sola més números fora de la capital catalana que la suma dels que enviaven tots els diaris plegats *més* els altres tres setmanaris que s'hi publicaven en aquells moments (12.483 pels 13.006 de *La Campana*). No fou l'única ocasió que va interpretar les llistes del timbre per palesar el favor que el públic atorgava al setmanari republicà i qüestionar la pretesa hegemonia de mitjans com el *Diario*. El 1879 la *Gaceta de Cataluña* va assenyalar que la primera posició del periòdic que dirigia Mañé i Flaquer en la llista del timbre era fictícia, ja que, en realitat, aquest honor hauria de correspondre a *La Campana*:

“En apariencia figura el *Diario de Barcelona* en primera línea, pues aparece haber satisfecho pesetas 9.171,35; mas en realidad le aventaja en mucho *La Campana de Gracia*, cuyo periódico, a pesar de publicarse regularmente sólo una vez cada semana y de ser por término medio sus números menos de una quinta parte más pequeños que el *Diario*, ha satisfecho pesetas 1.605,00.

⁸⁵⁴ Isabel Lletget López, “Memòries de la família Lletget López de 1872 al 1942”, Barcelona, 2007, pàg. 37. Isabel López és besnéta d'Innocenci López Bernagosi.

⁸⁵⁵ *Gaceta de Cataluña* 13-8-1878, ed. matí.

En igual tamaño que el *Diario, La Campana de Gracia* hubiera satisfecho la enorme cantidad de 56.175 pesetas, cuya suma da una idea de la inmensa popularidad del festivo semanario catalán⁸⁵⁶.

La Campana arribava, doncs, a un gran nombre de poblacions catalanes. La voluntat de López i Roca era, però, que la seva difusió s'estengués per tots els pobles de Catalunya. L'abril de 1884 el setmanari publicà una circular adreçada a tots aquells que volguessin col·laborar en la seva venda. La utilització del castellà, fet ben inusual a *La Campana*, obeïa, potser, a la necessitat d'arribar al major nombre de persones que sabien llegir (en l'única llengua que s'ensenyava a l'escola, és clar). Reproduïm el text gairebé íntegrament, com a testimoni de la notable expansió que havia adquirit llavors i de l'ambició dels seus dos màxims responsables, així com de les persones entre les quals esperava trobar els venedors:

“Este periódico, que ha alcanzado una importancia y popularidad como ningún otro de la misma índole en España, se expende en la mayor parte de las poblaciones de Cataluña y nos hemos propuesto que no haya pueblo del Principado que no reciba dicha publicación, para lo cual no omitiremos sacrificio alguno hasta lograrlo.

He aquí el motivo porque nos tomamos la libertad de dirigir a V. la presente, seguros que como buen catalán, nos ayudará V. en nuestros propósitos de propagar y aclimatar en esa localidad, una publicación, toda fruto de nuestra tierra, aceptando el cargo de corresponsal y expendedor de nuestro periódico, para lo cual, al dorso hallará V. las instrucciones bien detalladas.

En el caso de que por cualquier motivo no le fuese a V. posible ocuparse de la venta o expendición de nuestro periódico, le agradeceríamos a V. que buscara persona a propósito y de confianza que se encargara de ello, para lo cual debería V. elegir de entre las que están más en contacto con el público, como por ejemplo: **cartero, conserje de casino, cafetero, o alguno de sus dependientes, pregonero, alguacil, barbero, etc., etc.**”⁸⁵⁷

Pel que fa a la difusió de *La Campana* fora de Catalunya, en el “Bosqueig històric” que va escriure en el ja moltes vegades esmentat en aquestes planes número 1000, Roca, amb certa exageració potser, afirmà que “no hi ha a Espanya una sola provincia que no la visiti ‘l nostre semanari’”, assenyalant que a Madrid es venia públicament, dades que no tenim ara com ara possibilitats de contrastar. Les llistes de subscriptors, a les quals

⁸⁵⁶ *Gaceta de Cataluña* 9-8-1879. Els càlculs anteriors estan basats en els que van aparèixer a “Lo correu de la Campana de Gracia”, *La Campana de Gràcia* 18-7-1886, article en el qual s'especificquen també les relacions entre els exemplars expedits per la resta de mitjans i el setmanari republicà.

⁸⁵⁷ La circular es publicà l'u d'abril de 1884 en un número especial de tres pàgines que contenia a més les condicions a què s'havien de sotmetre els venedors, així com un assortit de caricatures ja publicades. El marge de benefici que López els atorgava era bastant generós, ja que havien d'adquirir un feix de 25 *Campanes* al preu de 34 “cuartos”, obtenint-ne 50 per la seva venda (a 2 cuartos cada exemplar), és a dir un 32 % de benefici. Les paraules ressaltades figuren en negreta en el text original.

podia accedir sens dubte el director de *La Campana*, li van permetre de proclamar, a més, que el setmanari “visita las cinc parts del món”, enumerant les ciutats a les quals eren enviats exemplars del setmanari: europees (sobretot de França, però també d’Alemanya, Itàlia, Suïssa, Àustria, Anglaterra i fins i tot de Turquia), asiàtiques (Filipines –“A Manila ‘s ven pèls carrers”- i Singapur), africanes (no només Ceuta, Melilla i les Canàries, sinó també Alger i Orà), i, naturalment, americanes (sobretot de Cuba, però també de Puerto Rico i molts països sudamericans –a Buenos Aires també “se ven pèls carrers”-, i fins i tot d’Estats Units –New York i Philadelphia), esmentant fins i tot subscriptors d’Austràlia! (Melbourne i Sydney). *La Campana*, proclamava amb orgull Roca, feia sentir la seva veu “á tot arreu ahont hi ha catalans”.

La Campana de Gràcia tenia ressò fins i tot entre personatges d’important posició en el règim canovista, situats en el pol ideològic oposat al del setmanari republicà. En els primers moments del conflicte del gas, el 16 d’abril de 1878, López Bernagosi escriu una carta a Apel·les Mestres en la qual li diu: “El dueño del Café de las Delicias me ha dicho que el General Blanco, al tomar una cerveza en su café, ha dicho: ya tengo interés en ver “La Campana” de esta semana que estará salada en este asunto”⁸⁵⁸.

Alguns apunts sobre la confecció de La Campana de Gràcia

Més enllà dels “Bosqueigs històrics” que el propi Roca va escriure als números 1000 i 2000 de *La Campana*, prou nodrits d’informació sobre els redactors i col·laboradors que la confegiren al llarg dels anys en què el periodista terrassenc en va ser el responsable, és a dir, fins a finals de 1907, els detalls específics de la tasca que ell hi desenvolupà són més desconeguts. La correspondència d’Apel·les Mestres amb Roca i amb López Bernagosi ens permet esbrinar alguns aspectes de les interioritats del setmanari, especialment pel que fa a les il·lustracions.

Tot i que és, sens dubte, el vessant més conegut de la seva llarga trajectòria periodística, Roca no es limità, però, a la confecció de la part escrita. Essent una part important de *La Campana* els dibuixos, en general a la portada i a la darrera pàgina, sovint suggeria en què havia de consistir la il·lustració als diversos dibuixants que hi col·laboraren. D’aquests, el seu preferit fou, amb diferència, el seu íntim amic Apel·les

⁸⁵⁸ Documentació personal Apel·les Mestres, Epistolari, AM.C. 2301, carta de López Bernagosi a A. Mestres de 16-4-1878.

Mestres, que, com hem indicat abans, s'encarregà de l'elaboració de les làmines entre 1877 i 1881, tot i que no va deixar mai de col·laborar-hi en els anys posteriors. D'aquesta participació de Roca en la part gràfica en tenim una mostra en una carta que adreçà a Mestres el març de 1879, en la qual li fa un suggeriment per a la tira que aniria a la darrera pàgina (secció "Cosas de la setmana"):

"Amich Apeles: se m' ha acudit una idea y me apresuro a comunicártela. A més del ninot a Vesten Anton [Cánovas] que 'l que 's queda ja a la Campana de la primera pàgina [va aparèixer a la primera plana de *La Campana* del 16-3-1879; Roca empra aquí una tonada popular, "Veste'n Anton, que el que es queda ja es compon", per il·lustrar la sortida del poder de Cánovas], divideix, [si et sembla?] la lámina de l'última plana en quatre parts:

1ª En Cánovas de ninot de capsa molt serio. (Avants de la crisis)

2ª En Martínez Campos, en Moyano y en Sagasta apretantlo dintre de la capsa. (Durant la crisis)

3ª En Martínez Campos segut sobre la capsa y fumantse un puro tranquilament. Sagasta y Moyano seguts a terra cansats. (Després de la crisis).

Y 4ª En Cánovas tornant á sortir de la capsa rihent y fent voltar en l'ayre á n' en Martínez Campos (Porvenir de la crisis).

Crech que llamará l'atenció

Fésho si et sembla, de la manera que tú saps."⁸⁵⁹

Els dibuixos de Mestres apareixen, certament, a *La Campana de Gràcia* del 23-3-1879, tal i com Roca els ha descrit, excepte en la quarta vinyeta, on només apareix en Cánovas "serio" (com en la 1ª) i sense fer voleiar en Martínez Campos. Els dibuixos de la 1ª i la 4ª vinyeta són, de fet, iguals. Mestres ha canviat també les llegendes de Roca: en lloc "d'avans, durant, després i porvenir de la crisi", hi ha inscrit "Antes del part", "En lo part", "Després del part" i "Lo sobre part".

Un altre exemple el trobem arran de la crisi de govern de finals de 1879, resolta amb la caiguda de Martínez Campos i el retorn de Cánovas al poder. En un moments en què semblava considerar-se un govern encapçalat per Ayala o Posada Herrera, abans que s'imposés la solució Cánovas, Roca va escriure a Mestres per indicar-li els trets de la caricatura amb què *La Campana* hauria de representar l'afer, possiblement acordats prèviament amb el dibuixant:

"Amich Apeles: Sembla que puja l'Ayala. Mira 'ls telégramas demá, y si es cert fes la caricatura del balancí, apoyat en Sagasta. Martínez Campos á baix, Ayala á dalt, y en Cánovas agafat als faldons de la levita, porque l'Ayala es en Cánovas.

Lema: Si 'l punt d'apoyo s'enretirés tot aixó se 'n aniría a terra"⁸⁶⁰.

⁸⁵⁹ Carta de I. López Bernagosi a A. Mestres, que conté una lletra que Roca li fa trametre a aquest, datada a Barcelona, 10-3-1879, Documentació personal Apel·les Mestres, AM. C 2320, AHCB.

⁸⁶⁰ Carta de Roca a Mestres, 9-12-1879. Documentació personal Apel·les Mestres, AM.C 3956, AHCB.

Quan pocs dies després va sortir a la llum el número del setmanari republicà (14 de desembre de 1879), ja resolta la crisi, els dos homes van retocar lleugerament el quadre descrit per Roca, conservant els trets essencials. Sagasta continua essent el punt de recolçament de la barra que serveix de balancí, a l'extrem que toca el terra apareix Martínez Campos i a l'altre, ben enlairat, Cánovas. Com a afegitó, no sabem si degut a Mestres o a Roca, apareix a la part superior esquerra de la làmina la figura d'un home negre (un esclau de Cuba) que exclama: "Pobe neguito/ que tiste está/ se va Martínez/ y sube ¡ca!". La llegenda inscrita sota el dibuix també ha canviat, tot i que molt lleugerament: "Si 'l punt de apoyo 's separés, tots dos se 'n anirían a terra".

La desbordant facilitat de Roca per trobar temes per a les il·lustracions, fonamentada en un sòlid i exhaustiu coneixement dels fets que s'esdevenien tant a nivell intern com en política exterior ens és palesada en la seva correspondència amb Mestres. En una carta que sembla escrita a corre-cuita, sense data, però que, atès el contingut, ha de correspondre al març de 1881, li fa una extensa relació de temes que l'il·lustrador pot emprar pels dibuixos de *La Campana*, acompanyada de divertits comentaris i suggeriments:

"Amich Apeles: Aquí van assumptos que se m' ocorren per la lámina de la Campana:

__A Espanya tenim:

- Renovació de Ajuntaments canovistas
 - Los húsars treballant desesperadament per obtenir algun districte
 - Lo nunci que ha protestat contra lo decret del ministre de Foment, y 'l govern que ha resolt la protesta posanthi <<visto>> com dihen <<te veo>>
 - Lo fet del periódich "El Demócrata" que dessota del titol hi continuava <<Diario republicano>>, haventhi hagut un conservador que vá llogar un xicot per anar á cridar lo titol y 'l lema á las portas del Palau de Orient.
 - Lo govern qu'está disposat á restablir lo matrimoni civil, ab lo qual tal vegada se divorciarà de la Iglesia
 - Las sorpresas de las casas de Joch, de las quals podria treuse's partit figurant lo govern sorprenent lo Joch dels conservadors
 - L'haverse descubert que en lo ram de correus hi havia empleats imaginaris que no obstant cobraban sou, haventse 'n descubert algun que tenia 12 anys: ¿No podria posarse un empleat que fòs un nen de tetas?
 - La destitució del Ajuntament de Barcelona
- Al extranger hi há:
- L'atentat contra el Czar
 - Lo nunci del Papa á París que sembla que s'entendrà ab en Gambetta, per manternir lo Concordat, á pesar de la ira dels neos que 's desfogan pregant pèl Papa, perque Dèu l'hi torni 'l senderi.

Y no se'm acut res mes.

[...,] y si no trobas com jo no trobo un assumpto capital y frappant, adoptan dos ó mes, ja agrupantlos en l'última plana, ja separantlos entre aquesta y la primera. (...)⁸⁶¹

A la darrera plana de *La Campana* del 20 de març de 1881, sota el títol “Farrigo-farrago”, Mestres inclou nou vinyetes, fent-se ressò de gairebé totes les propostes que li ha fet arribar Roca. Només desestima l'afer d' *El Demócrata* i la renovació dels ajuntaments canovistes, i modifica algun dels suggeriments, adoptant-ne d'altres gairebé al peu de la lletra. Així, un dels dibuixos mostra la caricatura de Cánovas, assegut amb una altre persona a una taula, contemplant sorprès i neguitós l'aparició d'un braç que empenya una vara. “Si aquests se proposan jugar ab lo país, es necessari que ‘l govern los cridi: <<¡Alto el juego!>>”, es llegeix a sota, recollint la idea assenyalada per Roca (“lo govern sorprenent lo Joch dels conservadors”). L'escàndol de Correus és plasmat amb un esquelet i un nen petit manipulant sobres al voltant d'una taula i la llegenda “Recorts de la dominació conservadora. Hi havia empleats de corréus difunts, y altres qu' encare eran á dida. Tots mamavan del presupuesto”. Les dues problemàtiques en què es veuen implicats els nuncis vaticans són representades amb el dibuix d'un dels diplomàtics papals (un home ben rodanxó) tocant un clarí amb energia (“Lo Nunci d' Espanya crida una protesta. Tant es que risqui com que rasqui”), mentre en un altre vinyeta es veu una figura molt més estilitzada fent una encaixada amb Gambetta (“Lo Nunci de Fransa dona la má à n' en Gambetta. Tant es que rasqui com que risqui”), amb una conclusió de cullita pròpia de Mestres: un bust de Marianne amb la barretina frígia el suport del qual és envoltat per una serp que duu la inscripció “Clericalisme”, amb la llegenda “Perque, per més que ‘l clericalisme vulga cargolarse al pilar de la República, per xò no ‘l tirarà á terra”.

Un altre exemple el constitueix una carta adreçada a Mestres el novembre de 1887. Preparant l'Almanac de *La Campana de Gràcia*, Roca li demana dues làmines que Mestres havia acceptat de fer i li proposa tot un seguit de temes de política interior i exterior que se li vénen al cap en el moment d'escriure la carta:

“(...) No crech que ‘t siga difícil trobar assumptes polítichs, ja siga nacional, ja extranger.

Te ‘n donaré una llista que se ‘m acut de moment.

Lo casament de ‘n Cánovas.

La vinguda de Romero Robledo á Barcelona.

⁸⁶¹ Carta de Roca a Mestres, sense data. Documentació personal Apel·les Mestres, AM.C 4009, AHCB.

Los mal-de-caps de Sagasta, per aguantarse entre 'ls demócratas (Martos, Moret, Montero Ríos, etc.) y 'ls centralistas (Martínez, León y Castillo y Navarro Rodrigo).

L'aliança de Romero Robledo y López Domínguez, que no pot ser més monstruosa.

L'emigració dels espanyols.

Lo de Ponape (qu'ns clavan lluny 'ls indigenas); lo de la Isla de Peregil (ahont los moros fan caure la nostra bandera); lo de Puerto Rico (ahont lo general Palacios (reformista) dona torment als liberals); lo de Cuba (ahont passen grans immoralitats) etc, etc.

Y cent més que se 't acudirán fácilmente.

Extranger

Hi ha molta cosa pendent qu's difícil tocarla, porque pot cambiar de dia en dia.

Pero la situació de Bulgaria es crítica a tot serho.

Italia (Crispi) aliantse amb Alemania (Bismarck) es monstruós.

Inlaterra, anant cada dia á castanyes treballadors y polissons, es comica.

Irlanda, despullada y saquejada pels inglesos, es trágica.

Fransa, ab la inteligencia dels intransigents y demagogos per causar preocupacions á la República, es lo que no s'esplica.

Etc, etc. (...)”⁸⁶²

De la seva estreta relació amb els il·lustradors en tenim una mostra més en una altre carta que adreçà al mateix Mestres, probablement poc temps després d'instaurar-se el sufragi universal. En resposta a un requeriment del dibuixant, Roca li respòn:

“(...) Me demanas una idea y se 'm acut la següent:

Lema (á dalt) Primavera

A sota: -L'arbre de las esperansas republicanas, ó siga l'arbre de las nostras esperansas.

Si dongués aquesta idea al amich Moliné me faria explicar branca per branca, branquilló per branquilló lo que hauria de posar y després de ferho me l'ompliria de lletres.

Tú, afortunadament, no necessitas, segons crech, més explicacions, la teva fantasia poblará l'arbre de nius y de flors.

L'arbre aquest, pansit durant lo periodo de la restauració, ha rebrotat gracias al sufragi universal.

Tot es que aixís com dona flors, dongui fruyts. Jo crech que tardarà a donarne; pero de alentar las esperansas dels nostres lectors no hi perdrem res. Sempre es una obra de caritat. (...)”⁸⁶³.

Malgrat l'innegable protagonisme de Roca i Roca, *La Campana*, com també *L'Esquella*, fou el fruit de l'estreta col·laboració entre ell i López Bernagosi. La implicació d'aquest darrer anà més enllà de la d'un simple editor. No en fou aliena, segurament, la excel·lent sintonia política i personal que va existir entre els dos homes des de la revolució de 1868 fins a la mort de López el 1895. El tàndem Roca-López

⁸⁶² Carta de Roca a Mestres, 24-11-1887, Fons Personal Apel·les Mestres AM. C 3961, AHCB.

⁸⁶³ Carta de Roca a Mestres, sense data, Fons Personal Apel·les Mestres AM. C 3993, AHCB.

funcionava com una màquina perfectament greixada. En tenim algunes mostres en la correspondència que López intercanvià amb Apel·les Mestres. Així, el juny de 1880 li escriu: “Amigo Apeles: la política palpitante es hoy lo que preocupa más y por ello creo conveniente nos viésemos para hacer lámina de actualidad de común acuerdo con Roca. (...)”⁸⁶⁴. En una altre ocasió es fa també palesa la coordinació dels dos homes:

“Querido Apeles: Roca y Roca tiene pensado ya algo para Almanaque Campana (...) y él le dirá lo que cree oportuno sería conveniente dibujar.

Sobre todo necesito con urgencia este trabajo, ya que sabe V. que el tiempo vuela y el Almanaque Campana debe salir cuanto antes. (...)”⁸⁶⁵.

De vegades es fa difícil esbrinar quina part corresponia a Roca i quina a López de les decisions preses en la compaginació de *La Campana*. Quan l’abril de 1878 s’esdevingué l’apagada general de les llums de gas, fet que inicià el llarg conflicte entre els consumidors i l’ajuntament, *La Campana* va sacrificar l’article que Roca escrivia generalment a la segona plana (estant sovint ocupada la primera per una làmina) i el substituï per una sèrie de vinyetes referides a l’afer del gas. L’endemà de l’apagada, López es va apressar a escriure a Mestres per encarregar-li els dibuixos:

“Supongo que le habrá parecido magestuosa la manifestación pacífica, o sea, la insurrección unánime contra el impuesto del gas. Presta extraordinariamente para hacer una colección de viñetas y La Campana no puede, no debe dejar escapar esta ocasión para lucirse en asunto tan popular. (...) Aunque tengamos que dar dos lám [láminas] esta semana, las daremos; conviene que haga una serie de viñetas alusivas a esta manifestación que tanto presta y que fuera criminal que no aprovechamos en La Campana. (...)”⁸⁶⁶.

De ben segur, Roca i López es posaven d’acord abans d’adreçar-se als dibuixants. Quan, després de la suspensió de quinze dies decretada a començaments de 1879 havia de reparèixer el setmanari, López li confirma a Mestres el contingut de la làmina que havia d’obrir el número, segurament ja emparaulat entre els tres homes: “(...) Roca desea verle y yo lo mismo. La lámina de la reaparición Campana tendría que ser la vista de la vista de la denuncia. (...)”⁸⁶⁷. La similitud de visions dels dos homes es traslladava

⁸⁶⁴ Carta de López a Mestres, 1-6-1880, Fons Personal Apel·les Mestres AM. C 2355, AHCB.

⁸⁶⁵ Carta de López a Mestres, 8-11-1881, Fons Personal Apel·les Mestres AM. C 2377, AHCB.

⁸⁶⁶ Carta de López a Mestres, 16-4-1878, Fons Personal Apel·les Mestres AM. C 2301, AHCB.

⁸⁶⁷ Carta de López a Mestres, 30-12-1878, Fons Personal Apel·les Mestres AM. C 2314, AHCB. La portada de *La Campana* extraordinària del 9-1-1879 va aparèixer amb una franja de quatre dibuixos entre la capçalera i l’article “La nostra denuncia” encapçalada, efectivament, amb el títol de “La vista de la vista de La Campana”. El primer dibuix, “La vista de la causa”, representava l’aglomeració produïda a l’entrada de la sala del jutjat a causa de la gran assistència de públic; el segon, “La causa de la vista”, corresponia a la figura de...; el tercer, “Sol”, presentava l’advocat defensor, Joan Sol i Ortega, a l’estrada, envoltat d’un halo que irradiava llum, amb una altre caricatura a la part inferior que sembla representar el propi Roca, i, finalment, el darrer dibuix, “Sombra”, .

també a les crítiques, quan les làmines de Mestres no els deixaven satisfets. Aquell mateix 1879, en uns moments en què, enmig del context de crisi que travessa el país, López es mostra inquiet per la caiguda de vendes, no s'està de fer retrets al dibuixant per la poca grapa dels seus darrers treballs, valoració en la qual coincideix Roca:

“(...) Hoy todo va de baja y flojea, la misma venta de periódicos se resiente con todo y ser a 2 cuartos se resiente; pues bien estas crisis se salvan poniendo todos más de nuestra parte para contrarrestarlas (...). Yo mismo encontraba flojo hoy el asunto de la lámina de Campana ocupándose de los Sombreros municipal [sic], asunto local puramente que no interesa más que a Barcelona, lo propio ha visto Roca (...)”⁸⁶⁸.

Per a Roca i López Bernagosi, *La Campana*, *L'Esquella* o la *Gaceta* foren un mitjà de vida alhora que la traducció pràctica del seu compromís ideològic i polític. Les seves fonts d'ingressos depenien de les vendes d'aquests periòdics (complementades en el cas de López per les quantitats obtingudes de les obres que publicava la “Librería Española”). Els dos homes consideraren imprescindible la continuïtat d'aquestes publicacions, doncs, tant per motivacions econòmiques com polítiques. Tal i com López li va manifestar en una ocasió a Apel·les Mestres, “ningún obstáculo bastará para que deje de salir La Campana y aun La Esquella, solo una prohibición (...)”⁸⁶⁹. Per aquestes raons, tant l'un com l'altre intentaren evitar els xocs amb les autoritats governatives encarregades d'aplicar la restrictiva legislació canovista sobre la premsa. Sobretot, tractaren d'evitar la denúncia i la quasi segura suspensió que se'n derivava, que, en cas de reincidència, podria significar la desaparició del periòdic denunciat. No sempre ho aconseguiren, però és clar que no es podien permetre córrer el risc que sí afrontaria Almirall amb el *Diari Catalá*, que es veuria obligat a cessar definitivament la publicació després de ser víctima de tres suspensions en dos anys.

Un cop més, la correspondència d'Apel·les Mestres amb Roca i López ens forneix una bona il·lustració dels seus equilibris amb l'aparell repressor canovista. Amb el mil·lenari de Montserrat a la vista, López li recorda a Mestres la conveniència de tractar l'afer des de l'òptica de *La Campana* sense provocar l'actuació del fiscal d'impremta: “El domingo del Milenario, irán muchas Campanas por aquellas montañas, yo se lo aseguro, así que convendría hiciésemos algo que pudiera llamar la atención sin que sea pecaminoso para el Fiscal de Imp^{ta} [Impremta]”⁸⁷⁰. Mestres, de vegades, superava els

⁸⁶⁸ Carta de López a Mestres, 5-6-1879, Fons Personal Apel·les Mestres, AM. C. 2322, AHCB.

⁸⁶⁹ Carta de López a Mestres, 2-8-1879, Fons Personal Apel·les Mestres, AM. C. 2332, AHCB.

⁸⁷⁰ Carta de López a Mestres, 1880 (sense dia ni mes), Fons Personal Apel·les Mestres, AM. C. 2362, AHCB.

estrets límits en què els setmanaris republicans s'havien de moure, i l'editor i el director de *La Campana* li feien veure les transgressions que suposaven les seves làmines. Així, López, després de rebre un d'aquests dibuixos, li recorda quines són les regles del joc sota el règim restauracionista: “(...) se conoce por su asunto [de la làmina], que los vientos de la República Francesa le han hecho olvidar un tanto nuestra ley vigente de imprenta”⁸⁷¹. Roca, que el tractava amb molta més familiaritat atesa la gran amistat que els unia, s'expressà d'una manera molt més directa arran d'un dibuix de Mestres referent al casament d'Alfons XII en segones núpcies amb Maria Cristina d'Habsburg, destinat a *L'Esquella* (setmanari que, al menys directament, no s'ocupava de la “política palpitant”):

“Amich Apeles: La Lámina de l'Esquella no solsament es política, sino qu'es denunciabile.

Ja pots comensar á ferne un 'altre. ¿Te faltan ideas? Tens la tómbola del Ateneo Libre ab vistas de gent que trèu lo que menos necessita; tens la festa del cónsul francés; las relliscadas pèls carrers de Barcelona, tot menos lo casament del rey, sobre'l qual, me consta, que hi há ordres serias”⁸⁷².

Sembla que les il·lustracions eren objecte de particular atenció per part de les autoritats canovistes. En carta a Mestres de desembre de 1878, López Bernagosi li explica que ha rebut encàrrec d'anar al Govern Civil, on ha deixat una prova dels dibuixos que han de figurar a l'almanac de la *Campana*, “para que me dén el pase de ellos, porque hay algunos dificultades para su publicación”, afegint-hi aquesta postil·la: “Veremos con que pata de gallo me salen, mañana iré a ver que dificultades son esas (...)”⁸⁷³. Poques setmanes després (i amb una suspensió pel mig), López es queixava que l'haguessin obligat a presentar les làmines al governador civil abans de la publicació del setmanari, cosa que, segons l'editor, no era legal, ahora que es desfogava amb Mestres per la precarietat a la qual l'obligava aquesta disposició, veient-se sotmès en tot moment a l'arbitrarietat de les autoritats:

“Me han obligado a que presente las láminas ante el Gob^{or} [governador] a pesar de que la ley no lo dice, cosas de nuestro país. Le asusta más a la institución la letra de molde y el dibujo que las partidas de carlistas en armas. / Comprenda V. pues que si no hace una reserva de láminas, vamos a quedarnos sin lámina alguna vez porque

⁸⁷¹ Carta de López a Mestres, 18-5-1880, Fons Personal Apel·les Mestres, AM. C. 2354, AHCB.

⁸⁷² Carta de Roca a Mestres, sense data (només s'hi llegeix 3 de desembre), Fons Personal Apel·les Mestres, AM. C. 4010. Mestres, és clar, va fer cas a Roca i la portada de *L'Esquella* del 6-12-1879 (el casament reial havia tingut lloc el 29 de novembre) va aparèixer amb “vistas de gent que treu lo que menos necessita” a la tómbola de l'Ateneu Lliure.

⁸⁷³ Carta de López a Mestres, 6-12-1878, Fons Personal Apel·les Mestres, AM. C. 2313.

son tan infames, que retirarán algún día el permiso y entonces quedaremos colgados (...)⁸⁷⁴.

La suspensió planava en tot moment sobre la premsa d'oposició al règim canovista i, per més precaucions que Roca i López poguessin prendre, era impossible preveure la reacció governativa. En certes ocasions López, tocant totes les tecles a què podia recórrer, aconseguí evitar el pitjor i minimitzar els danys. El 16 maig de 1880, vigent ja la llei d'impresma de 1879, l'edició de *La Campana* fou segrestada per les autoritats a causa d'un article i una làmina en què es tractava el bandolerisme. La llei autoritzava el segrestament sense altre tràmit que el d'efectuar una denúncia i posar el fet en coneixement del governador civil, a la qual cosa seguia la vista judicial en un període no superior als vuit dies. López, que reaccionà amb ironia a la recollida del setmanari (“Ya tenemos inviolables en España el Rey, los Curas y los bandoleros. ¡Cuanta felicidad!”), va emprar tots els seus recursos per evitar la denúncia (i la més que probable suspensió). Li va explicar a Mestres quan acabava de rebre una làmina del gran dibuixant barceloní: “Calcule V. si habré jugado con tino y diplomacia para parar el golpe y creo lograr que no llegue a denunciarse el periódico a pesar de exigir la ley que no puede haber recogida sin denuncia”. En aquestes circumstàncies, el dibuix de Mestres no contribuïa precisament a apaivagar l'incendi i López va preferir reservar-lo fins que hagués passat la tempesta: “No quiere decir esto que si no cabieran [sic] en dicha ley [la llei d'impresma] las interpretaciones del Sr. Fiscal y que en estos momentos trato de ganarme un tanto su benevolencia, no pudiera publicarse, pero por el momento considero que complicaría mi situación y archivo su última lámina para publicarla cuanto antes pero más adelante”⁸⁷⁵. No sabem en què va consistir el “tino y diplomacia” emprat per l'editor de *La Campana*, però se'n va sortir aquest cop. No hi va haver denúncia i el setmanari republicà es va continuar publicant sense més entrebancs. L'episodi constitueix una demostració més de l'arbitrarietat de les actuacions de les autoritats governatives, capaces d'incomplir la seva pròpia legislació en casos com aquest.

Roca havia de controlar també les “Correspondències particulars” que li arribaven setmanalment a la redacció de *La Campana* enviades per animosos ciutadans

⁸⁷⁴ Carta de López a Mestres, 20-1-1879, Fons Personal Apel·les Mestres, AM. C. 2315. López, possiblement, no tenia llavors coneixement encara de la circular de 12-1-1879 que feia referència a les il·lustracions. Aquesta disposició és esmentada per J. Mª Figueres en el seu recull de disposicions legislatives sobre premsa entre 1879 i 1881 (“El primer diari...”, taula 2, pàg. 29).

⁸⁷⁵ Carta de López a Mestres, 18-5-1880, Fons Personal Apel·les Mestres, AM. C. 2354, AHCB.

benintencionats, però de vegades sense una consciència clara dels límits imposats per la situació canovista. Així, li ha de dir a un d'aquests corresponents que li fa arribar un poema que “la poesía está ben feta; pero amigo ciertas cosas no pot dirse. En la guerra que vostè ‘ns proposa allá baix no tenen cap baixa y aquí dalt algunas”⁸⁷⁶.

La Campana oferí vertaderes primícies a nivell estatut, avançant-se a tota la resta de mitjans de comunicació d'Espanya. Així, l'11 de novembre de 1878, immediatament després de l'atemptat frustrat que Joan Oliva Moncusí va cometre contra el rei, publicà el retrat dibuixat del regicida, tot assenyalant que “Gracias á las nostras activas gestions, *La Campana de Gracia* publica avuy lo que no ha pogut publicar encare cap mes periódich d' Espanya”. El retrat es basava en una fotografia feta a Oliva el 1875. Roca, a més, s'havia apressat a enviar “comissionats” a Cabra (poble natal d'Oliva), Valls i Tarragona, on aplegaren dades sobre l'agressor que li van permetre traçar una semblança en aquell mateix número. L'èxit de vendes recompensà l'esforç i la visió periodística de Roca, ja que “el público arrancaba de las manos de los vendedores el número extraordinario de la *Campana de Gracia* que publica el retrato del regicida Juan Oliva Moncusí”, assegurant-se López i Roca d'haver fet “una tirada muy considerable”⁸⁷⁷. També arran de l'atemptat contra el Tsar comès pels nihilistes el març del 1880 s'avançà *La Campana* a la resta de la premsa il·lustrada espanyola publicant un gravat del lloc on s'havia produït l'explosió de la bomba en els moments posteriors a la deflagració. Des de la *Gaceta*, Roca va fer ressaltar la importància de la primícia, afirmant que “*La Campana de Gracia* es el primer periódico de España que da un grabado referente a este suceso, y no es la primera vez que se anticipa a los periódicos ilustrados españoles”⁸⁷⁸.

Des de *La Campana de Gràcia*, Roca jugà també un paper no menystenible en el camp literari català, emprant el setmanari com a trampolí de llançament de joves autors. La secció de “Correspondencias particulares” fou el lloc on s'inicià tota una generació d'escriptors, que van veure com *La Campana* era el primer mitjà que publicava els seus poemes. Roca seleccionava aquest material literari que li arribava des de tots els racons de Catalunya i guià des d'aquelles columnes, en certs casos, les primeres passes

⁸⁷⁶ “Correspondencia particular”, *La Campana de Gràcia* 17-11-1878.

⁸⁷⁷ *Gaceta de Cataluña* 31-10-1878.

⁸⁷⁸ *Gaceta de Cataluña* 5-3-1880; el gravat, anunciat a *La Campana* de 29-2-1880, va aparèixer en el lliurament següent del 7-3-1880.

d'alguns dels autors que més tard assolirien gran prestigi. Això, al menys, és el que afirmà “Jeph de Jespus” (Joan Serra Constansó), un dels col·laboradors de *L'Esquella i La Campana*. Segons Serra, per “aquella animada *Correspondencia particular*” hi passaren Àngel Guimerà, Ignasi Iglesias, Emili Guanyabens “y tants altres qu’ han sigut gran honor de las lletras catalanas”. I afegí, posant de manifest la part que hi tingué Roca en aquest desvetllament de talents:

“Tres quartas parts del renaixement literari de Catalunya se dehuen á la *Correspondencia particular* de LA CAMPANA. Allá veyan la llum per primera volta els *pseudónims* ab que firmavan sas primeras ratllas curtas els que se sentían ab aficions literarias. Desde aquella interessant secció repartía en Roca y Roca la carbassa lleugerament endolcida, el consell sabiament dictat, l’ alabansa enardidora ó ‘l remerciament afalagador. (...)”⁸⁷⁹.

El periodisme de Roca a La Campana: la instrumentació política de l'article de costums

Com ha posat de manifest Enric Cassany, *La Campana de Gràcia i L'Esquella de la Torratxa* són deutores d'*Un Tros de Paper*, la publicació editada per López Bernagosi que va aparèixer entre el 16 d'abril de 1865 i el 16 de setembre de 1866 i que inaugurà a Catalunya el periodisme humorístic basat en l'article de costums urbà modern. Els setmanaris que dirigí Roca i Roca representaren, en un cert sentit, l'evolució del model inicial d'article de costums. Tal com ha escrit Cassany en referència a *La Campana de Gràcia*, “Tot i que serà una publicació decantadament política, i no literària, cal esmentar-la com a exemple d'instrumentació del model de periodisme costumista inicial a favor del combat ideològic directe i l'exercici de la crítica política circumstancial”. En els articles de *La Campana* “els temes i les tècniques de l'article inaugurat per <<Un Tros de Paper>> es posen al servei de l'al·legoria política i el combat d'idees. Aquesta instrumentalització no significa sinó l'acompliment d'una virtualitat que l'article de costums ja tenia com a gènere híbrid (quadre-descripció; assaig-opinió)”⁸⁸⁰. Els articles d'*Un Tros de Paper* estaven concebuts en diverses modalitats, com la glossa o comentari d'un tema o objecte determinat, la descripció o retrat i la presentació dramatitzada de personatges o situacions. Molt sovint, els autors els acompanyaven amb comentaris irònics, de manera que la visió autorial impregnava l'article, allunyant-lo de

⁸⁷⁹ Jeph de Jespus, “La colla d' Apats y Lletres”, *La Campana de Gràcia* 7-9-1907 (núm. 2000).

⁸⁸⁰ E. Cassany, “El costumisme en la prosa catalana del segle XIX”, Curial, Barcelona, 1992, pàgs. 113-114.

la mera presentació o descripció. Totes aquestes modalitats i recursos els trobem als escrits de *La Campana* i *L'Esquella*, però si els escriptors d'*Un Tros de Paper*, treballant en ple període repressiu de l'època de González Bravo, empraven en general un humor blanc, tot i la seva visió crítica de la realitat de què tractaven, els setmanaris republicans, i en especial *La Campana*, empraran un humor molt més agressiu, en el qual la ironia punyent i el sarcasme seran habituals.

Parlar dels articles de *La Campana* és parlar dels escrits de Roca, que, a banda de molts altres aspectes, redactà l'article de fons del setmanari com a mínim des d'octubre de 1872 fins el desembre de 1907, amb ben poques excepcions. Certament, el periodista terrassenc hi va escriure articles de diversa mena en els quals exposà aspectes de la ideologia federal primer i possibilista després, crides a participar en les eleccions, veritables cròniques polítiques, descripció de mítings o al·legats contra la pena de mort. Una bona part, però, s'emmarca dintre d'aquella instrumentalització política de l'article de costums assenyalada per Cassany. *L'Esquella*, menys implicada en el combat directament polític, seguirà potser més clarament encara el periodisme encetat per aquell setmanari pioner. I Roca demostrà ser un alumne avantatjat dels homes d'*Un Tros de Paper*. Manllevant un cop més les anàlisis efectuades per Enric Cassany, aquest autor ha demostrat que a *L'Esquella* “només hi ha novetat temàtica: el gènere no es desfigura, i els autors que el cultiven tenen encara consciència clara de continuar la tradició inaugurada per <<Un Tros de Paper>>. I afegeix: “El cas més clar d'aquesta consciència és el mateix Roca i Roca”. Seguint els arguments que emprà Sardà en la seva caracterització del Roca escriptor, ens presenta un autor dotat per la literatura “seriosa” que, a còpia de dedicar-s'hi, arriba a dominar el gènere festiu. El periodista i escriptor terrassenc pren com a punt de partida el periodisme introduït per *Un Tros de Paper* i el modela a la seva manera, aportant-li recursos estilístics que seran la seva marca de fàbrica:

“La retòrica d'aquest gènere és la del primer periodisme humorístic, i Roca acaba de *naturalitzar-lo*: els jocs de paraules, l'equívoc, l'aliança de d'idees divergents suggerida per l'analogia gramatical dels mots, l'abrupta aparició, en un període seriós, del terme, la frase, el gir o la dita vulgars, donen nervi a la seva manera de dir, el nervi que demana la literatura festiva. Aquesta retòrica s'infiltra també en els seus articles seriosos (...)”⁸⁸¹.

De tots els nombrosos escriptors que publicaren articles a *L'Esquella*, ens diu també el professor Cassany, “potser el més fidel a la vella tradició és Roca i Roca”, que presenta

⁸⁸¹ E. Cassany, “El costumisme...”, pàg. 118; les cursives són de l'autor.

tipus i escenes populars en marcs concrets o més genèrics i descontextualitzats, “donats amb les tècniques habituals: escenes fragmentàries, diàleg abundant, fil conductor anecdòtic o evocatiu, comentari irònic autorial”.

El periodisme humorístic basat en l'article de costums urbà és també una manifestació de literatura popular, o més aviat, com precisa Cassany, *popularista*, ja que tots els seus practicants són escriptors dotats d'un notable nivell cultural. El seu propòsit és arribar a un públic ampli, i, en conseqüència, li cal un llenguatge proper al del poble. Anirà, per tant, associat al “català que ara es parla”, i s'inscriurà en el marc de les polèmiques lingüístiques que acompanyen la Renaixença. Però cal matisar aquest ús de la llengua per part de la premsa hereva d'*Un Tros de Paper*. Segons Cassany, “<<el català que ara es parla>> no és una proposta de llengua literària d'ús generalitzat, sinó la mena de registre col·loquialista adoptat per una literatura o expressió periodística que, sense el seu concurs, seria impracticable o es desnaturalitzaria”, De fet, quan Roca es féu càrrec de *La Campana* i més tard de *L'Esquella*, la virulència de les discussions entorn del “català que ara es parla” ja s'havia esvaït en bona part, però el seu substrat, l'intent d'aproximació a la llengua parlada, romandrà en l'òrbita dels periòdics populars. Més que una proposta de llengua, és “la simple defensa d'un registre de llengua adequat al gènere que practiquen”.

De l'estol d'escriptors que col·laboraren a *Un Tros de Paper*, el més notable fou Robert Robert. Els articles de costums que hi va escriure constituïren un model per molts dels que practicaren aquest gènere posteriorment. Robert col·laborà a *La Campana de Gràcia* els primers anys d'existència del setmanari, i és possible que Roca el conegués llavors. En qualsevol cas, no és inversemblant afirmar que els articles de Robert influïren en Roca i Roca, que adoptà moltes de les tècniques que l'antic redactor de *La Discusión* havia emprat a *Un Tros de Paper*⁸⁸². L'ús de la primera persona en molts dels articles és comú en els dos escriptors, així com el diàleg constant amb el lector. Ho és també la freqüent inclusió de diàlegs en els articles. La descontextualització, la generalització desmesurada i caricaturesca són també tècniques que Roca apren de Robert.

El context dels articles de Robert, publicats en una revista no política en un període de dura repressió (i de censura) difereix de l'entorn en què treballà Roca, en un setmanari

⁸⁸² Recordant retrospectivament els articles de Robert a *La Campana de Gràcia*, Roca va escriure, retent tribut al mestratge de Robert: “En la colecció han quedat anònims y confosos ab los demès; no obstant, no sería difícil distingirlos, com ell, mestre de tots nosaltres, se distingia entre ‘ls primers periodistas espanyols’”. (“La Campana de Gràcia. Bosqueig històric”, *La Campana de Gràcia* 21-7-1888).

clarament polític i, al menys en teoria, en un marc de més llibertat d'opinió. Tot i així, la situació de la premsa d'oposició el 1875 no diferia massa de l'època d'*Un Tros de Paper*, i, en el període que hem estudiat (fins 1878), la successiva legislació sobre premsa no alleugerí gairebé gens la situació. Una de les principals diferències, però, entre els articles de Roca i els de Robert és la inclusió en els escrits del periodista terrassenc de referències crítiques a l'actualitat política, fins i tot en els articles més aparentment costumistes i, per tant, aparentment sense intencionalitat política. Potser un cas paradigmàtic és "Lo nas" (*La Campana* 11-7-1875), en què Roca fins i tot menlleua el tema i el títol d'un dels articles de Robert ("Lo nas", *Un Tros de Paper* 9-7-1865) i el tracta de manera bastant similar, tot i que amb la seva afició habitual pels jocs de paraules, i amb un acabament de la mateixa mena. Però al bell mig de l'article insereix una referència al fiscal d'impremta que "arrufa 'l nas", i d'aquest simple fet en dedueix hiperbòlicament tot un seguit de conseqüències, ja que una simple paraula de l'article objecte d'aquella "petita contracció de nas" pot representar "un perill per l'ordre del Estat" i el periodista pot acabar molt malament: "¡Qui sap lo que pot venir darrera d'un arrufament de nas! ¡La multa, lo deportament, fins la pena de mort!". Aquesta intencionalitat política és present en els articles més decantadament costumistes, com "Lo dia dels morts" (*La Campana* 31-10-1875), en què, descrivint en primera persona un passeig pel cementiri, recorda els morts caiguts en defensa de la llibertat i la seva imaginació li fa veure làpides en què llegeix "AQUI JAU LA LLIBERTAT DE PREMPESA", "Lo dret de reunió descansa aquí: no es mort, per lo mateix, que els cuchs s' HAN REUNIT per menjarse'l".

Els tipus retratats en els articles de costums són, en els escrits de Roca, la premisa per arribar a les generalitzacions hiperbòliques d'arrel política o a fets i personatges de l'actualitat. Així, quan ens parla del garrepa, d'homes que tenen el costum de donar només la meitat d'allò que hom els hi demana, i de tipus encara més avars, eleva aquesta mena de capteniment a categoria política, constituint fins i tot la base de sistemes polítics com el que ha bastit Cánovas del Castillo. Així, el ministre d'Hisenda només paga la meitat de l'interès establert als tenidors de bons, el govern, enfrontat al problema dels furs d'Euskadi i Nafarroa, "ha volgut mitj treure'ls y mitj conservarlos", la solució canovista de la qüestió religiosa no ha satisfet ni a neos ni a liberals, s'ha quedat a mig camí⁸⁸³. A partir del tema dels freqüents suïcidis (a Espanya "Lo suïcidi s' ha fet general"), tractat amb humor negre ("los metjes están desesperats al veure que la gent ja

se sab matar tota sola; los tramvias que competeixen ab los metjes los honors de la impunitat per las desgracias que fan, tremolan de rabia sobre ‘ls rails’), i dels motius desconeguts que hi ha darrera de cada cas, que diu que es poden caracteritzar amb lletres (sobretot la “Ll.” de “ella”), arriba al cas de l’únic “suïcidi” ocasionat per la “K.”, el del governador civil de Barcelona arran del conflicte del gas, cessat per Cánovas, a qui la premsa satírica identificava amb la “K” (o per la interjecció “Ca!”, que havia deixat anar en certa ocasió). I assenyala irònicament que el primer procediment en què Ibáñez Aldecoa pensà per consumir l’acte fou “pendre lo ácit Brúsich que havia sentit celebrar molt”⁸⁸⁴.

Encara que més allunyat del model de l’aricle robertià, Roca utilitza de vegades un fet ben evident de la vida quotidiana com a excusa per deixar volar la imaginació en divertides fantasies que ridiculitzen els personatges públics i la política d’Espanya. La constatació de les penúries econòmiques de la població enmig de la greu crisi de 1878 li serveix per proposar tot un programa de festes nacionals. Després de constatar l’estesa malaltia que pateix Espanya, la “sindineritis”, Roca imagina què faria per organitzar diversions si el deixessin anar a Madrid i “ ‘m deixavan fer”. Il·luminaria la capital amb “una *lumbera* conservadora a cada cantonada”. Faria aplegar els carlins que s’han instal·lat “á todas las oficinas” i els convertiria en atracció turística als afores de Madrid fent simulacres de cremar pobles, afusellar “algun negre” i tot allò que “els ha valgut tanta gloria y tant bons empleos, terminant la cosa ab una presentació general á indult”. En lloc de curses de cavalls, “podrian ferse carreras de partits. Premi únich: la clau del presupuesto”, concedida al partit que amb menys temps anés de l’oposició al govern, “saltant sense ensopegar per sobre tots los seus compromisos”. Per fer amenes aquestes diversions, “l’acreditada companyia acrobática africana de la tribu dels constitucionals Beni-Bum-Bum, baix la direcció de Muley Sagasta, daria mostrars públicament de la seva flexibilitat y acreditada destresa”. “Com a prova del poder indomable de la fam” es tancaria en una gàbia el lleó del Retiro i un mestre d’escola disputant-se un tros de carn⁸⁸⁵.

L’ús de faules és també un dels recursos presents a *La Campana de Gràcia*, a partir de les quals extreu una conseqüència moral o política. En una d’elles ens presenta un diàleg entre un lleó i una mosca. El lleó li pregunta a la mosca per a què serveix, cosa

⁸⁸³ “Mitja figa y mitj rahim”, *La Campana de Gràcia* 20-5-1876.

⁸⁸⁴ “Suicidis”, *La Campana de Gràcia* 4-8-1878.

⁸⁸⁵ “Festas nacionals”, *La Campana de Gràcia* 20-1-1878.

que també fa l'insecte. L'arrogant lleó li diu que a les mosques no els qui queda cap més esperança que viure ignorades, sense rang ni fortuna, "ni dret electoral sisquera en las reuniones y cortos dels animals". Però la mosca li replica que, quan ell sigui mort, eixams de mosques es llançaran sobre el seu cadàver i no en deixaran més que els ossos, afegint que "tèns la malaltia del orgull, y que no tardaras gaire à reventar", paraules que el lleó es pren amb desdeny, mentre la mosca s'allunya amb una riallada. Al final, Roca explica el significat de la faula: "Classes elevadas que desdenyéu al poble: recordéus que hi ha mes mosques que lleons y que las unas y 'ls altres respiran la mateixa atmósfera y s' escalfan ab lo mateix sol"⁸⁸⁶. En una altre faula, un roser que creix en un jardí i gaudeix de sol i d'aigua, produint unes belles roses, veu com el jardiner li retira l'aigua. Des d'aquell moment, es va pansint i acaba per no donar més que punxes: el roser és el periodisme, cremat pel sol de l'autoritat i sense l'aigua de la llibertat⁸⁸⁷.

De vegades, Roca utilitza tècniques gairebé surrealistes (o potser de filiació barroca) per fer una crítica generalitzada de la societat del seu temps. A "Reunió de gossos" (La Campana 4-7-1875) ens presenta gossos de les races més diverses que es reuneixen a la Plaça de Catalunya, obeint a una convocatòria prèvia. L'objecte de la reunió és debatre sobre les lleis que " 'ls homs ingrats han dictat en contra nostre". La discussió que s'enceta gira entorn als articles decretats per les autoritats respecte a la ràbia. Els gossos qüestionen la legitimitat dels homes per perseguir-los a causa d'aquesta malaltia, quan ells tenen un capteniment tan poc exemplar, i els seus arguments li serveixen a Roca per posar de manifest la repressió i la inestabilitat política que viu Espanya:

"!Qué! ¿No n'hi ha entre vosaltres de mes rabiosos que'l que mes ho estiga de nosaltres? ¿No? ¿Y donchs que vol dir la guerra civil que fa quatr' anys que veniu sostenint? ¿Qué vol dir aquesta falta de llibertat que 'us imposéu? ¿Qué aquest canviar de governs y de sistemas, aquest malestar, aquesta repressió, y aquest continuo queixarse?"

Després de discutir altres mesures dictades contra ells, que enfurismen cada cop més els gossos, el que presideix la reunió proposa oposar-se a caixalades a aquelles disposicions, a la qual cosa s'adhereixen gairebé tots fins que un perdiguer els crida a la reflexió: els hi recorda que viuen a Espanya, "la gran terra pera pendre resolucions y no cumplirne cap", i, per tant, les amenaces contra ells no en seran cap excepció. Llavors

⁸⁸⁶ "Fábulas en prosa. Lo lleó y la mosca", *La Campana de Gràcia* 24-10-1875.

⁸⁸⁷ "Fábulas en prosa", *La Campana de Gràcia* 1-7-1877.

“Se divideixen les opinions” i la reunió “termina, com si fos una sessió de Corts espanyolas”⁸⁸⁸.

Viure amb l'ai al cor o els riscos del periodisme d'oposició

La restrictiva legislació canovista sobre la premsa

La premsa havia estat objecte d'un dels primers decrets del ministeri-regència. El decret del 29 de gener de 1875 havia imposat unes condicions draconianes que havien aconseguit reduir el pes dels periòdics sobre l'opinió pública a nivells inofensius per la dictadura de Cànovas. Ja hem vist quina mena d'equilibris s'havia vist obligat a fer Roca a *La Campana de Gràcia* per evitar les suspensions governatives. Arran de la convocatòria d'eleccions, el govern va publicar el 31 de desembre un nou decret sobre la premsa. Aquesta disposició va precedir de ben poc l'aparició de la renovada *Gaceta de Barcelona* dirigida per Roca i Roca. El decret fou objecte d'anàlisi des de les pàgines del periòdic possibilista, amb les precaucions que les circumstàncies exigien, ja que “por instinto de conservación” qualsevol comentari sobre aquella mesura s'havia de fer “con tanta mesura como prudencia”. El decret estava precedit per un preàmbul en què hom afirmava sense cap mena de vergonya que la norma constituïa “un paso más en el camino de la libertad” i afegia “con singular aplomo”, a més, que la intenció del govern era “garantizar a todos los partidos legales el noble palenque de la imprenta” i fer que regnés en el decurs de les eleccions “un alto espíritu de imparcialidad, facilitando a todas las opciones legítimas los medios de hacer sentir su influencia sobre el cuerpo electoral”. Tot plegat, continuava dient el preàmbul, amb l'objectiu que les properes Corts fossin “expresión fiel y verdadera de la voluntad de la nación”. Arran d'aquestes manifestacions del preàmbul, la credibilitat de les quals era com a mínim ben dubtosa als ulls dels opositors al règim restauracionista, la *Gaceta* va escriure:

“Creemos que el gobierno, al consignar lo que transcrito dejamos, ha procedido, y esto era lógico esperarlo de él, con una previsión digna de todo elogio, porque si él mismo no lo dice ¿quién había de suponer que éstos fueran sus nobles y elevados propósitos?”.

⁸⁸⁸ “Reunió de gossos”, *La Campana de Gràcia* 4-7-1875.

Aquell decret mantenia totes les prohibicions ja en vigor des del gener (fer al·lusions ofensives o irrespectuoses al rei o a la seva família, qüestionar el sistema monàrquic, publicar insults a persones religioses...) però, “por no ser, sin duda, las bastantes, la nueva ley *al dar un paso más en el camino de la libertad*” n’hi afegia d’altres: atacs o injúries contra els cossos colegisladors, publicar notícies falses que afectessin l’ordre públic “o *al crédito e interés del Estado (?)*” i incitar a la desobediència de les lleis “aunque la provocación no haya sido seguida del acto criminal”. A més d’ampliar les prohibicions, el nou decret també agreujà les penes: ara les suspensions passaven a ser d’un mínim de vint dies a un màxim de dos mesos en lloc dels quinze del decret anterior, i aquelles que afectaven a les persones religioses, abans d’un màxim de vuit dies, anaven ara també des de vint dies a dos mesos. Tot això amb la voluntat de fer, com va escriure el periòdic de Roca citant estrictament el text del decret, que “los espíritus menos imparciales reconozcan que el nuevo decreto es un progreso en la senda libertad que confirma el deseo constante y sincero del Gobierno de restablecer las condiciones normales del sistema constitucional”.

El decret d’impresca col·locava el periodista en una difícil conjuntura. Prescripcions “sumamente ambiguas que admiten una interpretación elástica en extremo” li feien experimentar el temor d’endinsar-se en una veritable teranyina. A més, cas de veure’s acusat pel Fiscal d’impresca, es veia impossibilitat de publicar amb llibertat la seva defensa. El perjudici per les empreses periodístiques era també considerable: segrestament dels exemplars a voluntat de la denúncia del Fiscal, amb la inútil compensació de la seva devolució dies més tard si la sentència era absolutòria. “Esto solo –afirmà el periòdic democràtic barceloní– basta para demostrar que la prensa, con la nueva ley, publicada <<para mejorar su situación en sentido liberal>> queda sujeta a los tribunales ordinarios, a los tribunales especiales y a los agentes del gobierno”. No era aquesta normativa, “digna de un ministerio presidido por el que no lejanos tiempos la sujetó a los consejos de guerra”, la garantia que la premsa d’oposició pogués intervenir amb certa llibertat en les eleccions, “¿Se desea que exista además de la ministerial, la prensa independiente y la de oposición?”, preguntà la *Gaceta*, afegint aquest comentari a mode de resposta: “Si esto se quiere, no lo parece por lo menos”⁸⁸⁹.

Que aquestes no eren les intencions del govern ho va demostrar, per si hi pogués haver encara el més mínim dubte, la suspensió de la *Gaceta de Barcelona* que el

⁸⁸⁹ “El decreto de imprenta”, *Gaceta de Barcelona* 4-1-1876, ed. matí; les cursives i l’interrogant entre parèntesi després d’ “Estado” són de l’original.

governador Villalba va decretar el dia abans de les eleccions. Així va quedar ben palesa la manera en què Cànovas pretenia “garantizar a los partidos el noble palenque de la imprenta”. S’havia tractat, però, d’una actuació d’excepció emmarcada en un procés electoral que el govern havia volgut controlar amb mà de ferro. Les conseqüències del decret per la tasca quotidiana del periodista es posarien a prova en el decurs de les setmanes següents.

Primers xocs de Roca amb el Tribunal d’Impremta

A finals de febrer de 1876 Roca inicià la publicació d’un seguit d’articles monogràfics molt crítics (per dir-ho suaument) sobre diversos personatges (polítics i militars) més o menys afins a la nova situació, amb el títol genèric de “Miniaturas”. L’autor dels escrits fou Antoni Llaveria i Magarola (que els signà amb el pseudònim “Hache”), i entre els individus objecte de les seves implacables atencions hi trobem, entre altres, Romero Robledo (que va tenir *l’honor* d’inaugurar la sèrie), Pavía, Ayala (llavors president del Congrés), Eduayen (vicepresident del Congrés) i el comte de Toreno (llavors ministre de Foment). Per donar una idea del tarannà d’aquestes semblances, transcriurem uns paràgrafs d’aquella que l’autor va escriure sobre Eduayen:

“(…)¿Qué no daríamos para atribuir al candor la facilidad con que pasa S. S. del alfonsismo al amadeísmo y de este partido al entusiasta amor por la dinastía actual.

Nos lo veda desgraciadamente la historia y hasta el rostro del vice-presidente de la Cámara popular. Aquellas cejas fruncidas, aquella mirada que no nos es lícito llamar franca, aquella voz que nos guardaremos muy bien de creer apacible y aquella oratoria incisiva, irritada, digámoslo así, nos impiden tomarlo por un ideal de inocencia, bondad, cordura.

No es implacable, sin embargo; una cartera le aplaca; la mera esperanza de un Ministerio calma y encauza el torrente de su bilis; hasta llega a hacer declaraciones en pro de lo que acaba de combatir si se le sabe conllevar y acarciar con tiento. (...)⁸⁹⁰.

La sisena “Miniatura” va estar dedicada al mateix Cánovas del Castillo. L’article feia un extens repàs de la seva vida política, des de la seva intervenció a la Revolució de 1854 fins a la Restauració. Descrivia la trajectòria del polític malagueny com un seguit d’accions oportunistes per ocupar el poder desfent-se posteriorment d’aquells de qui s’havia servit per assolir-lo, Així, “Meció su cuna el general O’Donnell; acarició durante algún tiempo el general Serrano; dióle esperanzas el general Pavía; colmóle de regocijo el general Martínez de Campos, y agradecido ante todo, vive olvidado del

primero, observando con recelo al segundo, defendiendo como de limosna al tercero y enterándose detenidamente de la conducta del último”. Mancat de principis fixos, però guiat sempre pel seu afany de poder, havia bastit el seu sistema per acumulació de materials d'altres situacions:

“Empezó, pues, a confundir y a mezclar tan diversos elementos; tomó de los polacos [sic] la ley de imprenta, del absolutismo los estados de sitio, del señor Romero Robledo las mañas, falseó lo nuevo, disfrazó lo antiguo y al engendro que creó le dió el nombre de conciliación que también tomó del arsenal revolucionario”.

La descripció dels trets personals del personatge tampoc no deixava entreveure gaire característiques positives: “Rostro ceñudo, mirada sombría, temperamento atrabiliario, carácter enérgico, espíritu caviloso: tal es el hombre; dialéctica y no doctrina, argucias y no razones, mucha dureza, pocas galas, estilo conciso, frase llana, dicción correcta: tales sus discursos”. Havia arribat a gaudir de tanta quota de poder que el sotmetia a una intensa personalització:

“Es tanta y tal la fuerza del hábito que de estar en el poder ha contraído que en la misma oposición trata a la mayoría como a la minoría de una cámara rebelde; es tanto y tal su deseo de permanecer en el poder que suma mentalmente la patria y la forma de gobierno y asegura que tal operación da por resultado a su persona y todo lo pone en peligro pues lo hace depender todo de su continuación en el mando”.

Finalment, arribava l'estocada final:

“Su sistema de conducta consiste en vivir al día, en vengarse de los suyos rebeldes alhargando [sic] a los enemigos benévolos y en sacrificar estos a aquellos y así hasta lo infinito. Su propósito es sostenerse; su vida, el mando; su pasado, un remordimiento; su presente, un temor; su porvenir...”⁸⁹¹.

Al fiscal d'imprenta li va mancar temps per segrestar el número i denunciarlo a causa d'aquest article. L'endemà, Roca informava de l'afer als lectors: “Nuestro número de ayer, edición de la mañana, ha sido secuestrado, por el artículo <<Miniaturas>>. Sentimos el percance; pero no lo extrañamos”. El fiscal va basar la denúncia en les injúries contra Cánovas contingudes a l'article, i la “injuria dirigida a persona constituída en autoridad” era, naturalment, un dels casos establerts en el decret d'imprenta.

Roca i Roca, com a director del periòdic denunciat, va rebre la notificació judicial corresponent i la vista es va celebrar el 6 d'abril. Roca va estar representat per Marià Serra com a procurador, encarregant-se de la defensa Manuel Angelon. La sala es va

⁸⁹⁰ “Miniaturas. IV”, *Gaceta de Barcelona* 17-3-1876, ed. matí.

⁸⁹¹ “Miniaturas. VI”, *Gaceta de Barcelona* 31-3-1876, ed. matí.

omplir d'un públic que, segons la *Gaceta*, era una "representación de todos los partidos liberales barceloneses". El fiscal va dir que la *Gaceta de Barcelona* "tiene la costumbre de publicar todas las semanas un artículo titulado <<MINIATURAS,>> en el cual se ocupa de la vida política de los hombres de la situación, suponiéndoles malas cualidades y defectos". Pel que feia a l'article denunciat, va afirmar que "en cada uno de sus párrafos y en cada una de sus frases se descubre una expresión ofensiva y una intención malévola", qualificant les imputacions contingudes a l'article de "falsas e infundadas" i fent un elogi tan encès de "la conducta y los méritos" de Cánovas que el president del tribunal es va veure obligat a interrompre'l. En la seva defensa, Angelon va diferenciar la persona de Cánovas del personatge polític, tot afirmant que "a la persona de don Antonio Canovas del Castillo no se la ha injuriado; y que al hombre político se le ha juzgado si injuriarle, en uso de un derecho que nadie puede arrebatarse a la prensa". La tasca dels polítics, com la de qualsevol personatge públic, estava sotmesa a la crítica, altre cosa, argumentà Angelon, suposaria la seva inviolabilitat, cosa que en les monarquies constitucionals només quedava reservada a la persona del monarca. A més, el principal retret que feia l'article a Cánovas era la seva inconseqüència política, cosa que el mateix fiscal havia assenyalat en el paràgraf en què es deia que en la seva trajectòria política havia deixat "su consecuencia girón por girón". "¿Qué le importa a don Antonio Cánovas del Castillo, si en ese camino no se dice que haya dejado su honra?", preguntà l'advocat defensor retòricament, remarcant que la qualificació d'inconseqüent de cap manera podia ser considerada injuriosa, Basant-se en la caracterització que l'article feia del polític malagueny, en la qual no mancaven certs elogis ("Algunas veces peca de monótono, jamás de vago ni difuso. Es intencionado en sus alusiones; pero sin descender a las personalidades porque su amor propio de impide fijarse en mezquino blanco para sus tiros. Al atacar es comedido [...]"). Angelon va afirmar que, tot i que des d'una òptica oposada a la dels admiradors de Cánovas, "se ha hecho justicia a su persona" i en cap cas l'autor de l'article s'havia introduït en l'àmbit de la vida privada. L'advocat defensor va concloure que "no se ha atacado al Presidente del Consejo de ministros". No s'havia injuriat l'home, "a quien, por el contrario, se ha ensalzado y hecho justicia", l'article s'adreçava al polític, "dentro del derecho individual" i sense ultrapassar els seus límits. A més, referint-se a una al·lusió del fiscal segons la qual la mena d'animadversió expressada a l'article contra Cánovas era cosa dels homes i els periòdics enemics de l'ordre, va deixar be clar que la *Gaceta* "es un

periódico tan de orden como el que más: lo ha demostrado ahora, y sus hombres lo han demostrado en otras ocasiones antes de ahora”⁸⁹².

Malgrat l'esforçada defensa d'Angelon (“al defendernos, nos ha proporcionado una de las mayores satisfacciones que podemos hallar a través de la accidentada vida periodística”), el Tribunal va condemnar la *Gaceta de Barcelona* a una suspensió de set dies, a la pèrdua de l'edició segrestada, i a Roca i Roca, al pagament de les costes del judici. En la sentència, el tribunal negava la distinció entre home públic i persona privada que Angelon havia esrimit, tot afirmant que “las injurias que se dirijan al hombre público tienen siempre que afectar al hombre privado” i que “lo que no es lícito a éste, no puede serlo nunca para aquel”. Roca va publicar el text de la sentència, afegint només un breu comentari:

“La situación especial en que hoy la prensa se encuentra, no nos permite comentar, como desearíamos, el importante documento que acabamos de transcribir. Las consideraciones a que da lugar, revolotean en torno de nuestra pluma; pero en medio de la amargura que nos aflige, conservamos la serenidad bastante para esperar que nuestros lectores sabrán suplirlas con su criterio”⁸⁹³.

Quinze dies després de la reaparició de la *Gaceta de Barcelona*, Roca s'havia d'enfrontar a la segona denúncia. Altre vegada l'autor de l'article denunciat era “H” (Llaberia), aquest cop per injúries al ministre d'Hisenda Pedro Salaverría. L'escrit era una mordaç desqualificació del ministre, remuntant-se a la seva anterior etapa com a ministre d'Hisenda i negant amb ironia la seva autoria dels pressupostos que llavors es discutien ja que havia “mort” en aquell passat tan poc gloriós. Salaverría havia expirat “cuando se acabó el dinero progresista. Lo que queda, es una personificación del pésimo estado de la Hacienda nacional; (...) una figura (...) que se empeña en recordarnos a aquel gran despilfarramiento que se llamó Unión Liberal”. El ministre de Cánovas “nació cuando los ametralladores del 56 abrían a cañonazos las arcas repletas del dinero de la desamortización, (...) y a peso de oro se compró una fama de economista sin par, que nos costó descuentos de sueldos y adelantos de contribuciones”. Retornà al ministeri més tard, “pero ya no quedaba dinero”, i Salaverría “Se suicidó disparándose un empréstito y quedó enterrado en el arca vacía del Tesoro público”. Ja que no creia en la resurrecció dels morts, l'autor de l'article es negava a creure que fos el mateix home qui ara havia confegit els pressupostos: “¿Qué presupuestos habría hecho él, que estaba

⁸⁹² “Vista de la denuncia presentada por el Sr. Fiscal de Imprenta contra la GACETA DE BARCELONA que se celebró ante el Tribunal de Imprenta el 6 del corriente”, *Gaceta de Barcelona* 17-4-1876, ed. matí.

⁸⁹³ “Nuestra sentencia”, *Gaceta de Barcelona* 8-4-1876, ed. matí.

acostumbrado a hacer presupuestos de mentirijillas, cuando ya es imposible disfrazar la verdad? ¿De dónde habría sacado el dinero, él, que sólo supo tirarlo?”. El resultat d’aquella “serie de terribles confusiones” elaborada pel ministre en forma de pressupost era que “el pánico reina, las más sólidas fortunas tiemblan, el dinero huye”. I aquests efectes catastròfics no els havia provocat el cantonalisme, l’anarquia o un govern demagògic, sinó “un proyecto presentado por un ministro amparado por todas las leyes de imprenta y de reunión, por los estados de sitio, por el orden, el orden deseado, suspirado, soñado, adorado”⁸⁹⁴. (Paral·lelament a aquestes fuetades de Llaberia, tanmateix, el diari de Roca va fer una anàlisi rigurosa dels pressupostos en els articles que Eusebi Pasarell, reconegut economista, va publicar en diversos números d’abril i maig)

El 4 de maig Roca es va asseure per segona vegada al banc dels acusats, de nou amb Marià Serra de procurador, essent defensat el periòdic aquest cop per Gonçal Serraclara. “Una concurrencia numerosísima, compuesta en gran parte de las más conocidas notabilidades de Barcelona en todos los ramos del saber, llenaba por completo la sala primera donde estaba constituído el tribunal, y el corredor contiguo”, va informar la *Gaceta*. Roca va voler expressar el seu agraïment als amics i correigionaris que, per segona vegada en poc temps, li havien fet costat en els tribunals des de les pàgines del diari, ahora que no deixava passar l’avinentesa per presentar-ho com una manifestació pública de la força dels possibilistes:

“Por dos veces nos hemos visto ya obligados a convocarles y en las dos han oído a elocuentes defensores, en las dos han podido comprender la vida que tiene nuestro partido, el poder que aun hoy alcanza y la firme esperanza que no nos abandona ni nos abandonará nunca”⁸⁹⁵.

Aquest cop la sort li va somriure. Tot i que el fiscal havia sol·licitat una suspensió de quinze dies, per reincidència, el Tribunal d’Impremta va pronunciar una sentència absolutòria. En aquesta ocasió, els jutges van considerar que “por más injusta y apasionada que sea la censura que se hace en el artículo denunciado de los planes rentísticos de don Pedro Salaverría (...) ni se le imputa ningún vicio que lastime su honra o sus condiciones morales, ni (...) puede en rigor decirse que contenga el artículo expresiones o conceptos que deban ser tenidos por injuriosos a la persona del ministro”. Els membres del tribunal van tenir en compte a més “las satisfactorias explicaciones que se han dado en el acto de la vista por la defensa del periódico denunciado, sobre la

⁸⁹⁴ “Hache”, “Así estamos”, *Gaceta de Barcelona* 28-4-1876, ed. matí.

personalidad moral del referido Pedro Salaverría, y en orden además de algunas frases o conceptos oscuros, cuya inteligencia podía ofrecer a los sumo alguna duda acerca de las intenciones del mismo periódico”. El tribunal havia manifestat en el text de la sentència que en les monarquies constitucionals, els ministres “son siempre responsables de sus actos ante el tribunal de la opinión pública, representada en primer término por la prensa periódica”, i Roca, deixant-se portar per l’eufòria de l’absolució, va aprofitar-la per valorar “la severa imparcialidad que en los individuos del Tribunal de imprenta demuestra” i pel principi que establia en palesar la responsabilitat ministerial davant de l’opinió. La sentència li permetia confiar en un tracte just per part dels tribunals, malgrat les restriccions que continuaven pesant sobre la premsa: “Podemos, según ella, continuar en el ejercicio de nuestro derecho, que justicia hay que nos ampara y jueces de probada rectitud y liberal criterio, están encargados de juzgarnos”⁸⁹⁶.

Aquella confiança, però, es va veure esberlada uns quants mesos després. La víctima fou ara *La Campana de Gràcia*, que havia aconseguit escapar dels rigors dels decrets d’impemta sense gairebé cap rascada fins llavors. Però el número del 15 d’octubre de 1876 va caure sota la destal del fiscal d’impemta. La pelegrinació d’un nombrós contingent de fidels a Roma, embarcant-se a Barcelona per dirigir-se cap a Roma, va fornir abundant munició a Roca, que mai no havia deixat de tenir el clergat en el seu punt de mira. Sembla que el número esmentat va acabar amb la paciència del fiscal d’impemta. El dibuix de la portada presentava dos capellans, amb sotana i barret (la “teula”, en l’argot de *La Campana*), provistos de sengles bastons, d’un dels quals penjava un objecte en forma de bosa, semblant a una bóta de vi. Els dos sacerdots conduïen un remat de xais (que duïen tots la marca “CVII”) cap a un edifici en forma de temple situat a la part superior dreta de la làmina. Damunt de l’edifici hi havia una estrella dintre de la qual es podia distingir la caricatura del cap carlí (Carles VII). El dibuix portava el títol de “Plagas de las parroquias”, i, a baix, la llegenda “¡Cuánta llana!”. A les pàgines interiors, gairebé tota la secció de “Repichs” estava dedicada als pelegrins. I no eren precisament lloances allò que hom hi llegia. Vegem-ne una d’elles:

“Segons bando del ajuntament, desde ‘l dia 8 del actual mes podrá matarse tosino. Y aquesta es l’ hora en que no ‘s véu cap botiga un trist tall de cansalada fresca. No se ‘ns explica aquest misteri. Que quan hi havia pelegrins no se ‘n matés, pásseste: may siga sino per evitar... lamentables equivocaciones”.

⁸⁹⁵ *Gaceta de Barcelona* 5-5-1876, ed.matí.

⁸⁹⁶ “Nuestra sentencia”, *Gaceta de Barcelona* 6-5-1876, ed. matí.

Una altre insistia en l'assimilació dels pelegrins a un remat: “A la popa del vapor *Inmaculada Concepción* hi ha un rétol que diu: / DE BASTIÁ. / Aquest barco está destinat á trasportar pelegrins”. El carregament de capellans que duien els dos vaixells que salparen de Barcelona va fer que Roca especulés sobre l'objectiu real del viatge:

“¿De qué anavan carregats los barcos <<Borgonya>> é <<Inmaculada Concepción>> lo día de la marxa?

De pelegrins?

No senyor: de *teulas*.

Si s' ensopega que al Vaticano hi ha goteras, ja 'ls dich jo que hi ha prou teulas, per adovarlas totas”.

Algun “Repich” deixava de banda qualsevol subtileza:

“-¡Ay quina felicitat senyora Llúcia! Jo marxo á Roma ab un barco que 's diu l' *Inmaculada*.

-Y jo marxo ab l' altre vapor.

-¿Com es diu?

-No 'u se: un nom molt enrevesat, ...calli ... ho tinch á la punta de la llengua... un nom aixis... com qui diu: *Poca-vergonya*”.

I no tots els passatgers eren pelegrins: “Pagat pèl clero de Tarragona vá ab los pelegrins un bobo conegut en aquella ciutat ab lo nom de *Joan boig*. / Infelís! Va á Roma, á veure si 'l Papa l' hi torna l' *oremus* que ha perdut”⁸⁹⁷.

El fiscal d'impremta va basar la denúncia contra *La Campana de Gràcia* (“cuyo periódico se escribe en dialecto catalán”) en el dibuix de la primera plana i en els “Repichs” (“que -va precisar en el seu escrit- traducido al castellano quiere decir repiques”), subratllant-los “para que el Tribunal por medio de intérprete, los mande traducir a la lengua castellana” per tal de constatar que contenien “insultos a personas religiosas”, un dels casos especificats en el decret d'impremta. El fiscal demanà la imposició d'una suspensió de quinze dies que, per ser *La Campana* un periòdic setmanal, s'havien de convertir en quinze setmanes.

Des de la *Gaceta*, Roca, amb la cautela sempre necessària quan el fiscal d'impremta intervenia, va qüestionar tant el motiu de la denúncia com “lo irregular que nos ha parecido el procedimiento”. Considerar persones religioses “y amparar en las prescripciones de la ley de imprenta a los romeros que últimamente pasaron por Barcelona dejando en la memoria de esta ciudad tan especiales recuerdos” era tan “anómalo” com el període de suspensió que el fiscal, “llevado quizás de un celo exagerado”, demanava.

⁸⁹⁷ *La Campana de Gràcia* 15-10-1876.

El 20 d'octubre va tenir lloc el judici. Segons Roca, “Los patis y corredors de la Audiencia estaban atestats”. Aquell cop no eren només els militants demòcrates qui li van fer costat, ja que *La Campana* tenia una clientela bastant més àmplia: “*La Campana de Gracia* era la denunciada y una part del numerós públich que la favoreix comprantla cada senmana, desitjava veure de prop aquell acte solemne, del qual dependia ‘l que la *Campana* quedés sense batall alguns días”. Fou tal la quantitat de gent que s’aplegà a les portes de la sala de la vista que, quan s’obriren i la gentada hi va penetrar “com una rierada”, foren molts els que es van haver de quedar fora del local, havent de tornar cap a casa seva. Gonçal Serraclara tornà a encarregar-se de la defensa com ja havia fet mesos abans en ocasió de la segona denúncia contra la *Gaceta de Barcelona*, mentre Marià Serra tornava a actuar de procurador. El fiscal, Bas i Polo, lamentà que els periodistes, de vegades per qüestions personals, de vegades per passions polítiques, es rebaixessin a caure en el terreny de l’insult, oblidant que un periòdic havia de ser una escola que eduqués al públic. Va afirmar també, amb tota naturalitat, que les lleis d’impreses opressores mai no eren degudes al caprici dels governants, sinó al “desbordament” de la premsa. Considerà demostrat que *La Campana*, en el número denunciat, insultava al clergat catòlic, que estava constituït per persones religioses, incorrent així en el cas establert en el decret d’impreses. Va descriure el contingut i la interpretació que en feia de la làmina de la portada, així com de moltes de les “Batallades” i dels “Repichs”, un per un, afirmant que tots ells menyspreaven i irritaven les persones religioses. Rectificant allò que havia inclòs en el text de la denúncia, reconegué que *La Campana* no era un periòdic rigurosament setmanal, ja que havia publicat en algunes ocasions dos números en una mateixa setmana, per la qual cosa modificava la pena sol·licitada i, en lloc de les quinze setmanes de suspensió, demanava set.

Serraclara, “entremitj de un ansiós silenci”, va fer una intervenció de més d’una hora de durada. Començà per exposar que, segons el mateix decret d’impreses que establia la definició de periòdic, *La Campana de Gràcia* havia de quedar inclosa en aquesta categoria. El text legal no establia distincions entre periòdics diaris i setmanals, i “á tots medeix ab la mateixa mesura”. El tribunal, doncs, no podia considerar la posició de la publicació dirigida per Roca de manera diferent a la d’un diari, i la pena havia de ser aplicada segons el mateix criteri. En referència als presumptes insults, declarà que eren inexistents en el número objecte del judici: “No, no existeix [l’insult], y un prova clara d’ aixó es que ‘l Sr. Fiscal, no sabia com pronunciar aquesta paraula, al explicar los

suelos qu' ell considera pecaminosos". Però, fins i tot en el cas que hi hagués insult, Serraclara, adonant-se de la missió impossible que se li presentava al tractar d'aconseguir una sentència absolutòria, va recórrer a acrobàcies lingüístiques d'una notable audàcia. Contenia el número denunciat insults a persones religioses? "Ab lo diccionari á la má", argumentà l'advocat defensor, si l'adjectiu religiós s'aplicava al clergat, també havia d'emprar-se en referència a totes aquelles persones "de religiositat acendrada". Però, a més, el dret canònic "diu que 'ls capellans son <<personas eclesiásticas>>, no religiosas y al dret havém de atenírnos y no á res més", afirmà amb aplom. El decret d'impremta no podia col·locar la persona dels capellans en una situació més avantatjosa que la dels ministres i els militars, i, si hom seguia el criteri del fiscal en aquella vista, quedarien només per sota del rei, de la monarquia. La llei pretenia amparar les institucions, no les persones, i, en darrer terme, "personas religiosas no ho son los capellans, sino 'ls sants del calendari", digué Serraclara per finalitzar aquesta part del seu alegat. Després d'haver negat l'existència d'insults i de "refutar" la identificació del fiscal entre capellans i persones religioses, va examinar un per un els solts i el dibuix denunciats per acabar de desmuntar l'acusació. És divertida l'argumentació que desplegà en aquesta fase de la seva intervenció. La bóta que penjava del bordó que sostenia una de les dues persones "vestidas ab lo traje dels capellans" ben bé podria ser un farcell. I si hom admetia que eren realment capellans i que l'edifici del fons del dibuix representava una església, era un insult representar uns sacerdots fent de pastors? No es caracteritzava així molts cops el mateix Jesucrist, per no parlar de la Divina Pastora? Pel que feia a la "llana" de què parlava la llegenda de la part inferior de la làmina, el fiscal afirmà que s'aplicava als pastors. "Com pot suposar-se que 'ls pastors tingan llana"?, preguntà, demolidor, Serraclara. Si, en qualsevol cas, la llana implicava un insult, persistia encara el dubte de si anava adreçat als pastors o a les ovelles. Pel que feia a l'expressió "Plagas de las parroquias", contenia "més carinyo que malicia". A més, molt probablement una bona part dels pelegrins que havien desistit de participar en aquell viatge l'haurien aplicada als seus companys que "sense por al mareig y á las incomoditats l' han emprés, alguns d' ells sense recursos suficients per terminarlo". Al final, Serraclara es permeté el luxe de deixar anar algunes precisions de caire obertament anticlerical. La descripció de la vista que va fer *La Campana de Gràcia*, deguda amb tota seguretat a Roca i Roca, tot i no anar signada, va exposar-ho amb aquestes paraules:

“Lo Sr. Serraclara estigué felís: quan digué que la majoria del clero era carlista, fent constar que aixó no es cap insult, perque ‘l carlista es un partit *militant*: quan féu notar qu’ era trist que la nació degués pagar un tant als molts pelegrins que, al arribar á Roma, ha quedat sense recursos (...)”.

Després d’haver escoltat les ressonants paraules de l’advocat defensor, el públic, sempre segons la ressenya apareguda al setmanari de Roca, va sortir de la sala “satisfet, complascut, plé d’esperansa”. Semblava llavors molt probable que *La Campana* fos absoluta. En aquells moments, “ningú pensava que aquella absoluta volia dir ABSOLTAS”.

El tribunal d’impremta va considerar que *La Campana*, “dando muestras de una intolerancia impropia de la verdadera y bien entendida libertad”, havia dedicat gairebé tot el número denunciat a “zaherir y ridiculizar” a aquells que havien anat a Roma com a pelegrins. Va afirmar que la “crítica burlesca” dels capellans que els acompanyaven queia de ple en la categoria d’insults a persones religioses, que era encara més evident l’insult en els diversos solts de les pàgines interiors, fent especial incís en les “teules” que servien per tapar les “goteras” del Vaticà, ja que “se zahiere su sentimiento religioso con la maligna suposición de que el Vaticano tenga *goteras*, lo cual por lo mismo que se habla en sentido figurado tiene un alcance altamente ofensivo para el Gefe del catolicismo”. Encara va trobar el tribunal més insultant el solt en què es deia que entre els pelegrins hi anava un boig per veure si el Papa “l’hi tornava l’*oremus* que ha perdut”, perquè “con ofensa del respeto que el Papa se merece, se supone irónicamente que tiene el mismo facultad para devolver la razón a un demente”. Només va admetre que *La Campana* no podia ser considerada una publicació estrictament setmanal, per la qual cosa la suspensió que imposés s’havia d’entendre per dies i no per setmanes. La sentència condemnava al periòdic a quinze dies de suspensió i al pagament de les costes, que va haver de satisfer Roca i Roca⁸⁹⁸.

Roca va dedicar gairebé tot el número del 25 d’octubre a manifestar la seva protesta per la suspensió decidida pel tribunal, acabant amb una nota desafiant: “Tots los homes célebres, al morir pronuncian una frase célebre. / *La Campana de Gracia* al morir, no pot menos de pronunciar també una frase: / ¡VIVA LA LLIBERTAT DE IMPRENTA!”. Els quinze dies de suspensió finalitzaven el divendres 10 de novembre, i Roca no va dubtar a fer reaparèixer el setmanari aquell mateix dia, alhora que informava als lectors que l’endemà, dissabte, dia habitual de sortida de *La Campana*, tindrien a les

⁸⁹⁸ Descripció del judici a “La vista” i text íntegre de la sentència a *La Campana de Gràcia* 25-10-1876.

seves mans un nou lliurament, ja que “Nos han fet callar quinze dias, y hém de parlar per quinze”. Amb una clara voluntat de demostrar a les autoritats canovistes que la suspensió no havia modificat en res ni la posició ni la determinació del setmanari, perquè, com escrigué Roca, “Castigats estém; pero no arrepentits”, la portada d’aquell primer número aparegut després de la sanció judicial reincidia en els aspectes que havien motivat la sentència. Amb el títol de “Medalla que La Campana de Gracia proposa que s’ acunyi pera perpetuar la cultura d’ aquet sigle”, la làmina presentava a l’esquerra un cercle (la cara de la medalla) a l’interior del qual hi havia el bust d’un sacerdot de galtes ben plenes i rodones amb barret i bordó. Al voltant del cercle es podia llegir “Peregrinación a Roma 1876” i, a sota, “Lo qui fá llanuts com ell / aquet no cap dins la pell”. A la dreta, la creu de la medalla, la figura d’un mestre d’escola, de cara xuclada, al voltant del qual hi havia la inscripció “Magisterio español 1876” i a sota, la llegenda “Lo qui del clatell treu llana aquet si que ‘s mor de gana”. Les pàgines interiors contenien diverses al·lusions als pelegrins, especificant sempre que es tractava de “pelegrins seglars, entenémnos, senyor Fiscal”. L’article d’aquell número, que tornava a signar “P. K.”, comparà la suspensió amb una llarga dormida plena de somnis, un dels quals va consistir en la visió d’un enterramorts que excavava una fossa cada cop més fonda, en la qual s’havia de sepultar la llei d’impremta:

“¡Ah! pensavam nosaltres: poca espessor de terra ‘ns cubreix: prompte romperém la crosta, prompte resucitarém, tirant en l’ ayre las coronas que l’ adornan: ella quan siga enterrada no tindrà corona com nosaltres, ni podrá traspasar la montanya de terra que li caurá al damunt. / Altras de més guapas n’ han mort, y encare jehuen”⁸⁹⁹.

Les suspensions resultat de les denúncies del fiscal d’impremta suposaven notables pèrdues econòmiques que López Bernagosi, que finançava tant *La Campana* com *La Gaceta* (aquesta en part almenys), no es podia permetre, però, a banda d’aquest aspecte, que no s’ha de menystenir, Roca i ell tenien la ferma voluntat de oferir els dos periòdics als seus lectors sense faltar mai a la seva cita diària o setmanal. Els òrgans periodístics del possibilisme barceloní volien ocupar un espai estable en l’opinió pública i, de ben segur, amb el propòsit d’anar-lo eixamplant. Sotmesa la premsa a les decisions imprevisibles del Tribunal d’Impremta, tot i que clarament decantades cap a la condemna, Roca preferí en diverses ocasions eludir polèmiques periodístiques que en altres circumstàncies no hagués defugit, abans que arriscar-se a una denúncia gairebé

⁸⁹⁹ “P. K.”, “En quinze dias”, *La Campana de Gràcia* 10-11-1876.

segura. Així, quan a finals de 1876 la *Revista Social*, òrgan de les societats obreres de Catalunya, va emplaçar la *Gaceta* a debatre si la vaga de 1855 havia estat motivada i si la classe obrera, en èpoques de llibertat, es deixava seduir per especuladors polítics i altres personatges semblants, Roca es va negar a endinsar-se en aquell terreny minat. Certament, no sense explicar els motius que l'impulsaven a actuar d'aquella forma:

“Cuando nosotros nos consideremos con libertad suficiente para discutir este asunto, lo discutiremos. Conste por el momento que nosotros ni siquiera nos atrevemos a transcribir en estos momentos ciertas afirmaciones que sienta nuestro colega, y mal por consiguiente podríamos discutir sobre aquello que ni siquiera podemos copiar. Medite el colega sobre la situación de la prensa y no tome nuestro silencio por desprecio, ni porque nos falten razones poderosas para mantener nuestras afirmaciones”⁹⁰⁰.

Querelles judicials per motius no polítics: Letamendi versus Roca i Roca

A més de les denúncies del fiscal d'impremta, Roca va haver de fer front a querelles presentades per particulars. Fou el cas d'una polèmica periodística sostinguda amb el doctor Josep de Letamendi, que acabà en els tribunals ordinaris. La causa de l'enfrontament va ser un article, que no havia escrit Roca, publicat a la *Gaceta de Barcelona* arran d'un discurs pronunciat pel conegut metge a la inauguració del Fomento de la Producción Española, de la qual n'era el president. Letamendi havia llançat un contundent atac contra la Revolució de 1868, afirmant que la introducció de les idees liberals havia causat estralls “soltando el freno único de que España disponía, contra el sensualismo de sus hijos”, anorreant la vocació productora dels espanyols, “ya débil de suyo”. Deduint d'aquesta declaració que Letamendi considerava més industrial i més favorable al progrés la societat de l'època “de Godoy y Maria Luísa” que la del seu propi temps, l'article el qualificava de “materialista a ratos perdidos y presidente de una sociedad que se llama ilustrada y dice procurar el mejoramiento de la producción española”. Però el catedràtic de Medicina havia anat més lluny encara en la seva escomesa, tot declarant que, en els primers moments de la Revolució, l'anarquia i la doctrina lliurecanvista havien anunciat que “España se declarava Estado cínico y Puerto franco”. L'autor de l'article recuperava llavors una declaració pública de Letamendi de setembre de 1868 en què saludava la Revolució amb expressions vibrants, presentant-se com un convençut defensor de les idees liberals, fent esment a més d'un manifest que havia escrit quan uns mesos després havia intentat ser elegit diputat. La *Gaceta*

⁹⁰⁰ *Gaceta de Barcelona* 24-12-1876.

l'acusava així de ser un girabanderes, mogut únicament per l'interès personal. El prohoms de 1876 havia assolit la seva posició actual fent-se primer un nom al proclamar-se defensor dels principis materialistes del liberalisme, guanyat-se així les simpaties dels liberals, esperant després la seva caiguda per atacar les idees que abans havia sostingut, escrivint follets religiosos i pronunciant un discurs amb el qual es guanyava les lloances de Mañé i Flaquer des del *Diario de Barcelona*⁹⁰¹.

El diari que dirigia Roca i Roca havia escrit dies abans de la publicació del article un solt en el qual prometia ocupar-se en un número posterior del discurs de Letamendi, entenent amb això el president del Fomento de la Producción Española que la *Gaceta* es proposava publicar una sèrie d'articles. Al no publicar-se'n cap més, va reaccionar mitjançant una breu nota en el periòdic que publicava la societat que presidia en la qual emplaçava al diari possibilista a acabar els seus escrits sobre la qüestió abans de replicar-los. Quan li va quedar clar que la *Gaceta* no publicaria més articles sobre l'afer, va enviar una carta a Roca acusant-lo de “fogosidad” i qualificant les informacions contingudes a l'article publicat de “genialidades de su periódico”, alhora que prometia respondre als atacs “cuando me venga bien, que no vivo exclusivamente destinado a servir a usted”.

Pocs dies després la *Gaceta* va informar als seus lectors de la recepció d'una carta signada per Letamendi, però “tan raras son las proposiciones que se hacen en ella y tan descomedido el lenguaje” que Roca va refusar d'admetre la autoria, ja que els redactors del periòdic que dirigia no tenien cap motiu per “dudar de la formalidad y comedimiento del señor Letamendi”, fent-li el següent prec: “Rogamos al apreciable profesor que vuelva por su buen nombre, negándose a reconocerla por suya”. Aquesta resposta el va acabar d'enfurismar i va fer inserir l'esmentada carta al *Diario de Barcelona*, tot declarant que Roca s'havia negat a publicar-la. L'endemà la *Gaceta* va publicar un llarg article de rèplica, començant per excusar-se per haver tractat d'“honrar inmerecidamente al señor Letamendi”, deixant a criteri dels lectors el judici de les reserves del periòdic possibilista en publicar la carta. Després d'acusar-lo de mentir quan afirmà que la *Gaceta* no havia volgut publicar-la, transcrivia íntegrament la lletra en qüestió. En ella, Letamendi, adreçant-se en tot moment a Roca i Roca ja que l'article de la *Gaceta* no duia signatura “y puesto que de aquellas estocadas anónimas es V. el responsable en su calidad de director del periódico”, negava rotundament que hagués pronunciat discursos de caire liberal “en defensa de teorías materialistas”, acusant al seu

⁹⁰¹ “El doctor Letamendi”, *Gaceta de Barcelona* 28-7-1876, ed. matí.

torn a Roca d'haver escrit “una insigne y palmaria falsedad”. Després l'emplaçava o bé a admetre clarament que havia mentit “por pasión o por ligereza” i a fornir la reparació adient, o bé a acceptar que un jurat de tres persones designat per dos representants de Roca i dos de Letamendi analitzés tots els discursos publicats del doctor mentre ells dos dipositaven 4.000 rals cadascun, essent la suma total adjudicada a qui el jurat atribuís la raó. “En resumen –escrivia Letamendi–: puesto que la estocada de materialismo y de apostasía filosófica no hizo V. más que *señalarla*, no le queda a V. más recurso digno que, o arrojar el arma o tirarse a fondo; porque si se queda V. como hasta aquí, hecho un Longinos de *Misterio*, pintándolas de matador sin matar, no logrará V. más que hacer reír a todo el mundo”.

La *Gaceta* no es va quedar enrera, afirmant que, per les formes i l'estil de la missiva, Letamendi creia “tratar con torpes principiantes”, a banda de demostrar ser “aficionado, a lo que se ve, a apostárselas con los más atrevidos matones en punto a modales”. No dedicava ni una sola paraula a rebatre l'acusació de “clara, patente y vergonzosa apostasía política” i, pel que feia a l'aposta, “nos limitaremos a recordar al autor de la carta, que estamos sosteniendo una polémica y no una riña de patanes empeñados en demostrarse mutuamente que es tanta o cuanta la altura del campanario de su villorrio”. Pel que feia a l'anonimat de l'autor de l'article, la *Gaceta* “se hace solidaria de las opiniones vertidas en el mero hecho de permitir las en escritos públicos como original de redacción”. Totes aquestes raons havien impulsat a Roca a no publicar en un primer moment la carta de Letamendi, ja que “nos dolía dar públicamente a un hombre público tan severas lecciones”. Havent preferit obrir la caixa dels trons, la *Gaceta* li va donar una advertència: “Si la experiencia le aprovecha, volverá por su buen nombre, siguiendo la discusión razonada; sinó, merecerá que de él se diga lo que ya se dice y se dijo de Colón en la época que precedió al descubrimiento del nuevo continente”. Després d'això, Letamendi va portar l'afer als tribunals, i Roca va ser convocat a un acte de conciliació, previ pas de la querella judicial per injúries greus⁹⁰².

No cal dir que no hi va haver conciliació al no accedir Roca, que va assumir la seva responsabilitat com a director però no l'autoria de l'escrit, a la retractació exigida pel catedràtic de Medicina, fent constar en la declaració enviada al Jutjat “no haber sido su

⁹⁰² Reacció de Letamendi des del periòdic de Fomento a *Gaceta de Barcelona* 10-8-1876, ed. matí; nota de Letamendi prometent respondre “cuando me venga bien” a *ibid.* 11-8-1876, ed. matí; informació de la recepció de la carta i de la negativa a reconèixer-la obra del doctor a *ibid.* 16-8-1876, ed. matí; publicació de la carta i comentaris de la *Gaceta* a *ibid.* 22-8-1876, ed. matí; citació per a l'acte de conciliació a *ibid.* 29-8-1876, ed. matí.

ánimo inferirle injurias sino el de seguir una discusión en el mismo tono empleado por D. José de Letamendi”. El 6 de març de 1877 es va celebrar la vista. La nombrosa presència de públic a la sala en què va tenir lloc el judici va sorprendre a l’advocat de l’acusació, Joaquim Almeda, tal i com va manifestar en el seu parlament, en un acte que, segons va dir, “no ofrecía nada de particular”. Considerant que l’article de la *Gaceta* “significaba el paroxismo del frenesí contra el doctor Letamendi”, Almeda sol·licità per a Roca i Roca la pena de quatre anys, nou mesos i deu dies de desterrament, 1.750 pessetes de multa, a més de les costes del judici, i la publicació de la sentència al diari. En aquesta causa, Roca fou defensat per Joan Sol i Ortega, llavors un jove advocat. En un discurs que va durar dues hores, Sol va afirmar que hi havia hagut provocació per part de Letamendi a causa de la carta que va enviar a Roca, que l’acusació havia evitat esmentar i que Sol va llegir íntegrament, afirmant de passada que era fals que Roca s’hagués negat a publicar-la a la *Gaceta*. L’advocat defensor va llegir també fragments d’un article de Letamendi, del manifest electoral que va adreçar als electors de Berga i altres documents demostrant que havia intervingut en la Revolució de 1868 “con sus actos anteriores y posteriores”, de caire “liberal radical”, fent declaracions “racionalistas y librepensadoras”, deixant palès que llavors “había sido adorador de lo mismo que cambiando los tiempos, había de llenar de cieno en 1876”. Rebatent les acusacions d’Almeda, va fer veure que només “una quisquillosa susceptibilidad” podria percebre injúries en els escrits de la *Gaceta* i, en qualsevol cas, no hi havia res que afectés a la reputació moral del denunciant.

Roca va ser absolt pel jutge, considerant que el contingut dels articles publicats a la *Gaceta de Barcelona* no era constitutiu de delictes. A la sentència es deia que algunes expressions “puede calificarse de duras, no así de injuriosas”, al no atacar la moralitat de Letamendi, i més tenint en compte que derivaven d’una polèmica periodística en què Roca havia declarat no tenir intenció d’injuriar-lo. Com a curiositat, frases considerades injurioses per Letamendi, com aquella en què es deia que “merecía que de él se diga lo que ya se dice y de dijo de Colón en la época que precedió al descubrimiento”, eren comentades així pel jutge:

“ni se han concretado ni intentado concretar, ni D. José Letamendi ha tratado de justificar qué se dijo de Colón y que dándose de este dicho diferentes versiones, alguna de ellas inofensivas, en la duda debe estarse por lo más favorable al procesado y debe suponerse que fuese la inofensiva a la que en ellas se refería”.

Com és evident, la sentència va ser aplaudida per la *Gaceta de Barcelona*. El periòdic, potser en boca del propi Roca, va reiterar que no havia tingut mai intenció d'injuriar a ningú, alhora que feia una encesa defensa de l'ètica periodística del personal del diari: “Conocemos nuestros deberes de periodistas, hacemos siempre cuanto de nosotros depende para no olvidarlos y la cuestión que han decidido los tribunales lo estaba ya desde el primer momento en nuestro fuero interno”⁹⁰³.

L'oposició a la nova llei de premsa

A finals d'abril de 1877 Romero Robledo va impulsar un nou projecte de llei d'impremta que, de fet, reafirmava i ampliava les disposicions establertes en els dos decrets anteriors dictats pel govern canovista des del començament de la Restauració (decrets de 29 de gener de 1875 i de 31 de desembre del mateix any). La nova normativa significava un enduriment de les condicions en què el règim obligava a moure's a la premsa d'oposició, deixant-li escaletes cada cop més estretes, fent ben palesa la seva voluntat de control polític.

Roca, que havia tastat ja en carn pròpia l'actuació del Tribunal d'Impremta, manifestà la seva oposició frontal al projecte, no dubtant a qualificar-lo de “monstruosidad”, que, en la seva opinió, faria extremament difícil l'exercici del periodisme que no fos adicte al règim. La voluntat repressora es combinava amb el cinisme, com era habitual en Romero Robledo. Així, en el preàmbul qualificava el projecte de “feliz combinación”, esmentant a més en diverses ocasions la llibertat de premsa. La part dispositiva, tanmateix, demostrava quins eren els límits que imposava a aquesta llibertat. Ni el dogma ni el culte catòlic podien ser atacats o ridiculitzats, com tampoc no podien ser-ho els clergues. Es proclamava, doncs, “la inviolabilidad absoluta del dogma y del culto católico y la inmunidad del clero”. Segons aquesta disposició, ironitzava Roca, els sacerdots podrien alçar-se en armes contra el govern, com havien fet els capellans carlins, però la premsa seria castigada si gosava atacar-los, ni que fos per aquest motiu. A la inviolabilitat de les persones religioses s'afegia la del monarca, els actes del qual quedaven completament fora de la crítica de la premsa. Però no només això: fins i tot inserir informacions referides a ell o a la seva família queia sota el garrot del fiscal d'impremta si podien considerar-se publicades “en su desprestigio”. No es jutjaria, doncs, el periodista pels fets, sinó per les seves pressumptes intencions, es permetia

⁹⁰³ Text de la sentència i comentari a *Gaceta de Barcelona* 11-3-1877, ed. matí.

“escudriñar y deducir del exámen lo que tal vez el periodista no soñara, lo que no estará escrito más que en la cautelosa imaginación de un fiscal y de un tribunal”. També quedava prohibit qüestionar “ni *directa* ni *indirectamente*” la forma de govern i les institucions fonamentals, proclamar doctrines contràries al sistema monàrquic constitucional, conspirar contra l’ordre legal i encoratjar “*de cualquier modo* las esperanzas de los enemigos de la paz pública”. Si aquesta disposició s’aplicava al peu de la lletra, precisà Roca, fins i tot seria impossible “hablar con elogio de hechos que transcurran en aquellos países que se rigen de distinto modo que España”. La calculada “vaguedad” amb què estava redactat l’article, ressaltada pel periodista terrassenc amb les cursives anteriors, constituïa “un abismo sin fondo”, i la mateixa *Gaceta de Madrid* podria ser denunciada, afegia sarcàsticament, si publicava la propia llei d’imprensa, ja que “difícilmente se hallará nada que de cierto modo colme mejor las esperanzas de los enemigos de la paz pública”.

Però el projecte de llei no es limitava a deixar fora de la crítica periodística el monarca, el clergat, o la forma de govern. Prohibia també ridiculitzar les cambres legislatives, de manera que la penosa oratòria de molts parlamentaris de la majoria canovista “va a igualarse con la de Demóstenes”. En una mostra més del cinisme de Romero Robledo, tampoc podria posar-se en dubte la legitimitat d’unes eleccions generals, l’art de la manipulació de les quals dominava com ningú el *Pollo de Antequera* i que ara deixaria de veure reconegut, com va escriure Roca amb ironia: “Faltava que el señor Romero Robledo, que también sabe manejar el manubrio de la máquina electoral, envolviera sus actos con las tinieblas del misterio. Mucho sufrirá con ello la fama que le captara su nunca desmentida habilidad”. Per si no n’hi hagués prou amb totes aquestes restriccions, la llei reblava el clau especificant que les infraccions serien perseguides i castigades encara que “*se disfrace la intención con alegorías de peronajes o países supuestos, o con recuerdos históricos, o por medio de sueños y ficciones, o de otra manera semejante*”. Difícilment quedava esclatada que no tanqués, doncs, la nova normativa. No es podria fer cap ofensa a diputats i senadors, ni ridiculitzar governs de països amics, ni exposar doctrines contràries a l’organització de la família i la propietat, o que encoratjessin les classes populars contra les acomodades. L’acció de govern dels ministres també quedava estrictament reglamentada, ja que qualsevol calúmia o injúria serien castigats amb el Codi Penal, i els insults “que por otros conceptos se dirijan a los ministros y personas constituídas en autoridad” caurien directament sota la jurisdicció dels tribunals d’imprensa.

A la llum de les disposicions del projecte de llei d'impremta, l'exercici del periodisme d'oposició quedava encara més restringit, fent gairebé impossible la tasca del periodista:

“Si el rey y las instituciones, el clero y el culto, los diputados y los senadores, la propiedad y la familia, los poderes extranjeros y los últimos agentes de la autoridad, los tribunales y el ejército, la historia y la ciencia social y hasta la clases acomodadas, se hallan en tales términos fuera de la crítica de los periódicos, ¿qué le queda al periodista?”.

La conclusió de Roca era ben clara: la llei representava la “negación categórica” de l'article 13 de la Constitució que establia el dret dels espanyols a emetre lliurement llurs opinions per escrit⁹⁰⁴.

Roca comparà l'exhaustiva enumeració dels casos en què un periòdic podria ser castigat amb una teranyina que atrapava al periodista d'oposició, que “com un vel cubrirá al govern, á las instituciones, al clero, als diputats, als senadors, als empleats, á tothom qui viu del presupuesto, á tothom que per lo lloch que ocupa y per ocuparse dels assumptos públichs, déu estar subjecte y déu sufrir, vulgas que no, la crítica de la premsa”. Qualsevol aspecte era susceptible de ser sancionat. La llei era “una especie d' Inquisició intel·lectual”, en la qual es castigaven “pecats d' obra, pecats de paraula y fins pecats de pensament”. Al protegir-se d'aquesta manera, els governants “confessan la por que 'ls embarga”. En la metàfora amb què presentà el projecte de llei als lectors de *La Campana*, els periòdics opositors eren mosques molt molestes per als homes que ocupaven el poder: “Lo *zum-zum* d' aquestas moscas no deixa dormí al govern. /Per xó 'l govern las hi surt al pas, ab la sèva trenyina”. El director de *La Campana de Gràcia* no es va limitar a les paraules: la làmina de la portada del número del 27 de maig, sota el títol de “Moscas y aranyas”, dibuixava una teranyina en la qual una mosca amb el rostre del propi Roca, amb les ales tallades, en els quals es podia encara mig llegir “Gaceta de Barcelona”, veia com se li acostava inexorablement una aranya amb el cap de Romero Robledo. A sota es podia llegir: “Es clar ¡com qu' á la Mosca l' hi han tallat las alas!”. Per a Roca, una acció concertada de tota la premsa contrària al règim podria fer fracassar aquests propòsits (“si tots las moscas nos reuníam y 'ns posavam d' acort,

⁹⁰⁴ “Delitos de imprenta”, *Gaceta de Barcelona* 10-5-1877. A la làmina de portada de *La Campana de Gràcia* del 20 de maig, Roca va fer inserir una sèrie de vinyetes per explicar als lectors de manera ben entenedora tot allò que la nova llei prohibia tractar a la premsa. En referència a les informacions sobre eleccions, el dibuix mostrava un esquelet amb el nom de “Lázaro” sortint d'una capsa que duia el rètol d' “Eleccions”. A sota, es llegia: “Ni á posar en dupte aquests miracles”. El darrer gravat representa la figura d'un periodista que porta un gran candau a la boca i que té les mans lligades a l'esquena. A l'esquerra del seu cap apareix una mà amb un paper amb la paraula “Multa” i una quantitat exorbitant, a la dreta una altre mà amb un paper amb la paraula “Suspensió” i “60 dias”. A sota es llegeix: “Y are treguin en clar si aixó es un presidari ó un periodista”.

á una hora dada cayent sobre l' obra de 'n Romero Robledo, aviat la tindríam foradada per mil parts”), però, en qualsevol cas, aquelles restriccions no podrien manternir-se durant molt de temps: “Haurém de plegar las alas, y esperar que fassi vent. /Lo vent sempre s' emporta las trenyinas, y aquesta no ha de ser mes que las altras”⁹⁰⁵.

El projecte de llei de Romero Robledo es va trobar amb un fort rebuig per part de bona part de la premsa no addicta al canovisme. El 22 de maig es va celebrar una reunió al teatre Cervantes de Madrid amb la finalitat de manifestar l'oposició a la llei. Els dos periòdics dirigits per Roca, la *Gaceta de Barcelona* i *La Campana de Gràcia*, hi van estar representats per Francisco de Asís Pacheco, redactor d' *El imparcial*, que actuà també com a representant d' *El Graduador* d'Alacant. Es constituí una mesa amb set representants dels diversos diaris, entre ells el del barceloní *Crónica de Cataluña*, més tard ampliada amb representants de quatre diaris més, entre ells el de la *Gaceta de Barcelona*, que ocupà una de les vicepresidències. Els reunits acordaren protestar “en nombre de la libertad de prensa, y fundándose en la Constitución del Estado”, contra el projecte de llei i adreçar una exposició al Congrés i al Senat demanant que no s'aprovés el projecte, escullint una comissió encarregada de redactar-la. El 5 de juny, Castelar presentà l'exposició al Congrés, i Roca la va publicar íntegrament al dia següent a la *Gaceta*, expressant la seva total adhesió al text⁹⁰⁶.

De moment, la premsa d'oposició va aconseguir parar el cop. L'única disposició sobre la premsa promulgada el 1877 fou una Reial Ordre de 25 d'octubre confirmant la de 16 de setembre de 1876 que facultava als governador civils a autoritzar publicacions no polítiques. Però la llei de 7 de gener de 1879 recolliria, amb lleugeres modificacions, el projecte de 1877 (98 articles i una disposició final en lloc dels 96 anteriors). Roca tindria ocasió de veure com les seves previsions es farien tristement realitat, però, fins i tot abans de l'entrada en vigor de la llei, se les hauria de veure novament amb el fiscal d'impremta⁹⁰⁷.

⁹⁰⁵ “P. K.”, “La trenyina”, *La Campana de Gràcia* 13-5-1877.

⁹⁰⁶ “La reunión de la prensa”, *Gaceta de Barcelona* 25-5-1877, ed. tarda; “Correspondencias particulares de la Gaceta de Barcelona”, *ibid.* 11-6-1877; “Exposición-protesta de la prensa española”, *ibid.* 6-6-1877, ed. matí.

⁹⁰⁷ Pel que fa al marc legal de la premsa, indiquem, entre molts altres estudis, l'obra ja esmentada de F. Cendán Pazos, “Historia del derecho español de prensa e imprenta...”, esp. pàgs. 147-150 per una descripció de la llei de 1879.

La suspensió de 42 dies de la Gaceta de Barcelona

L'arbitrarietat del fiscal i del tribunal d'impremta es posà en evidència de manera flagrant en la suspensió que va patir la *Gaceta de Barcelona* el març de 1878. El fiscal denuncià el periòdic llavors dirigit per Santiago Soler i Pla (però, en termes pràctics, per Roca i Roca) a causa de dos escrits publicats en el mateix número del 10 de març de 1878. L'article "El gabinete y la mayoría", inserit a la secció "Revista política interior", fou denunciat pel fiscal perquè "se ataca al sistema monárquico constitucional y se injuria a los Ministros de la Corona", mentre que un comunicat (ara en diríem una carta al director) referent a l'acció dirigida per Martínez Campos a Oristà el 12 de juny de 1873, en la guerra carlina contenia, també segons el fiscal, injúries adreçades a aquest militar.

L'article, signat des de Madrid amb el pseudònim d' "Innominato", tot i començar dient que "preciso se hace andar con piés de plomo para que no nos mire con torvo ceño el representante fiscal del llamado tribunal de imprenta", descrivia de forma desoladora la política espanyola i en termes ben galdosos les motivacions dels polítics de la situació. Després de qualificar el període trascorregut des d'acte de Sagunto com "la paz de los sepulcros", i d'afirmar que "En la comedia política que se representa, el autor del programa de Manzanares [és a dir, Cánovas] se ha repartido todos los primeros papeles", escrivia que "en la mollera de nuestros hombres prácticos y gubernamentales no caben más elevados pensamientos que los goces del poder, las concupiscencias de las posiciones y los estímulos de la ambición personal". Exemplificava aquesta declaració amb les trajectòries (més aviat els tripijocs) de diversos personatges (Elduayen, Ayala, Romero Robledo, Calderón Collantes), ben salpebrades amb caracteritzacions coloristes (Calderón "es el *don Bartolo* de esta òpera bufa", Elduayen maldant sense èxit en un primer moment per arribar al "suspirado ministerio a pesar de tantas idas y venidas y de tanto celo y obsequioso cortesiano a las puertas de los teatros"). "Todo el que se postra ante el Dios éxito, cambia de nombre y come", com palesaven els casos de Romero i Elduayen, que "suben las escaleras regias llevando debajo del brazo una cartera que todavía conserva el calor amadeísta".

El comunicat també objecte de la denúncia del fiscal, escrit per Enrique Álvarez Dulivart, participant en el combat d'Oristà, deia en un determinat moment que Martínez Campos “en vez de perjudicar al enemigo le favoreció”⁹⁰⁸.

El 16 de març es va celebrar el judici, representant a la *Gaceta* Adolf Brugada com a procurador i amb Joan Sol i Ortega com a advocat defensor. El fiscal, atesa la naturalesa de la denúncia que presentava pels dos escrits i la “probada reincidencia en ambos abusos” per part del periòdic possibilista, sol·licità una suspensió de vuitanta dies. Naturalment, Sol demanà l'absolució de tots els càrrecs, al·legant que els atacs que contenia l'article d' “Innominato” únicament anaven adreçats al govern i als diputats de la majoria parlamentària, però de cap manera a la Monarquia i a la Constitució “a las que ni se nombra ni se alude de modo alguno”. Rebutjà igualment l'acusació d'injúries contra els ministres, inexistents en la seva opinió, i, respecte al comunicat, Sol assenyala que “la intención del comunicante no fué ni pudo ser la de espresar que dicho General hubiera obrado intencionadamente, sino por un olvido o imprevisión”. El tribunal va absoldre el periòdic de l'acusació d'atacs contra el sistema monàrquic i constitucional, però no de la d'injúries als ministres als quals feia al·lusió, ni de la d'ofensa a Martínez Campos, condemnant-lo a una suspensió de 42 dies, a la pèrdua de l'edició segrestada i a pagar les costes del judici. La *Gaceta*, al comentar aquesta sentència, lamentà un cop més que “se ha hecho poco menos que imposible en España el ejercicio del periodismo de oposición, so pena de sufrir cada día contratiempos gravosos como el que nos ha cabido”, preferint, en qualsevol cas, patir-ne les conseqüències a assumir “la responsabilidad moral que ante el mundo, ante la historia y ante su propia conciencia contraen los gobiernos enemigos de la libertad de pensamiento”⁹⁰⁹.

La sentència fou lliurada als representants de Soler i Pla el 18 de març, i, considerant inútil presentar recurs contra ella, cosa que, segons la legislació vigent, s'havia d'efectuar en els tres dies posteriors a la notificació, Soler va decidir acatar-la i la *Gaceta de Barcelona* es va deixar de publicar el dia 22 de març,

Com succeïa gairebé sempre en els casos de suspensió de diaris, el mateix dia 22 de març va sortir a la llum el primer número d'*El Comercio de Barcelona*, elaborat pel mateix equip que la *Gaceta* i dirigit per Roca i Roca. La connexió entre el dos periòdics era més que evident, ja que la seu de la redacció i de l'administració d'*El Comercio* era

⁹⁰⁸ “Revista política interior. El gabinete y la mayoría”, i “Remitido” d'Alvarez Dulivart a *Gaceta de Barcelona* 10-3-1878, ed. matí.

⁹⁰⁹ “Sentencia de la Gaceta de Barcelona”, *Gaceta de Barcelona* 19-3-1878.

la mateixa que la de la *Gaceta*, i el nou rotatiu va publicar cada dia un anunci del diari suspès, inserint-hi sempre “Suspendido por sentencia del Tribunal de Imprenta reaparecerá el día 3 del próximo mayo”. La publicació, però, no tenia l'autorització necessària per actuar com a periòdic polític, veient-se forçat Roca a fer difícils equilibris, més encara en uns dies en què, a causa de l'enquistat conflicte del gas, la premsa era una de les víctimes propiciatòries del governador Ibáñez Aldecoa. De fet, *El Comercio*, després de ser multat, acabaria essent suspès pocs mesos després, el maig, a causa d'haver augmentat lleugerament el seu format. (“Se veu que ‘1 senyor Aldecoa es enemich de las creixensas subradas. Fa bè. Pot ser aixís s’ evitarian muchas tísis”, va ironitzar Roca des de *La Campana de Gràcia*).

Quan ja feia nou dies que la *Gaceta* havia deixat de publicar-se, Soler i Pla va rebre una notificació del tribunal en la qual l'informava que, a causa del desconeixement del domicili del fiscal d'impremta!, no se li havia pogut lliurar la notificació de la sentència fins al dia 27 de març i, comptant els tres dies hàbils per presentar recurs, la suspensió del periòdic era efectiva a partir del 31 de març. Els quaranta-dos dies, doncs, començaven a comptabilitzar-se des d'aquella data, i, per tant, els nou dies de suspensió que ja havia complert quedaven fora d'aquest còmput. Això significava que la *Gaceta de Barcelona* hauria d'allargar el període de silenci, arribant així a un total de 51 dies. No reapareixeria fins el 12 de maig. La diligència de Soler en el compliment de la sentència, per tant, havia significat, en termes pràctics, un agreujament de la pena. Naturalment, Soler i els seus representants legals s'apressaren a presentar una petició al tribunal d'impremta sol·licitant que es revoqués aquella provisió i que la sentència es considerés ferma des del 22 de març, al·legant que el director de la *Gaceta* no havia tingut motius per suposar que l'altre part, la fiscalia, no hagués rebut la notificació el mateix dia que ell. A més, atesa la raó esgrimida pel tribunal, és a dir, la ignorància del domicili del fiscal, Brugada i Sol argumentaren que “el domicilio legal de un empleado es el punto donde sirve su cargo”, i, per tant, hauria estat ben fàcil lliurar-li la sentència a Barcelona mateix, estalviant-se la rocambolesca situació explicada així pel mateix tribunal: “Resultando que el oficial encargado de la notificación *adquirió noticia de que el fiscal residia en el pueblo de San Gervasio* y en tal concepto se expidió en el 23 carta-órden al Juez Municipal de dicho pueblo (...)”. Com era d'esperar, la petició fou rebutjada, considerant el tribunal que “si la dilación o demora en la notificación ha producido perjuicios al periódico ello podrá ser objeto de otra reclamación contra el que

la haya motivado, pero nunca para exigir se estime por ejecutada la sentencia en tiempo en que no pudo serlo”.

Desídia del tribunal i del fiscal d’imprensa? Mala fe, afegida a la ja abusiva pràctica d’aquell instrument repressor de la premsa tan útil al canovisme? Els possibilistes barcelonins van fer sentir la seva protesta mitjançant un comunicat que Soler va adreçar a Roca, com a director d’*El Comercio de Barcelona*, en el qual reproduïa el text de la provisió del tribunal, de la petició que havia presentat i de la negativa resposta obtinguda. “Tal es el premio –es lamentà Soler- con que en este país se recompensa el acendrado amor a las disposiciones legales y tal el excelente servicio que al escrupuloso y diligente señor Fiscal de imprenta de esta audiencia, le debe la *Gaceta de Barcelona*”⁹¹⁰.

Roca va tornar a ensopegar amb el fiscal d’imprensa amb motiu de la làmina, obra d’Apel·les Mestres, publicada a la portada del darrer número de *La Campana de Gràcia* d’aquell any. El dibuix representava la figura de l’any que finalitzava, un home gran vestit amb parracs i carregant a l’esquena un sac amb la inscripció “comptes de 1878”, mirant un plec de paper que conté una relació d’ingressos i despeses on es pot llegir “Gastos 1000 Ingresos 1000000 Queda 000000”, i adreçant-se a Cánovas, que el mira amb displicència. A sota es podia llegir aquest diàleg:

“-Don Anton, veig que deixa ‘ls comptes al meu fill, pitjor de lo que me ‘ls va deixar á mí.

-Ni quito ni pongo Rey.

-Pero pela á la nació.”

Al fiscal, òbviament, li va mancar temps per castigar aital gosadia. Segrestà l’edició i presentà la denúncia oportuna per injúries a persona constituïda en autoritat. Roca, ja amb notable experiència i pell morta en afers d’aquesta mena, va rebre amb fina ironia la denúncia:

“Modo que ha tingut lo Sr. Fiscal de imprenta de donar al Sr. López las bonas festas.

L’ hi envia ‘l dia de Ignocents un comissari de policia, ab l’ ordre de comprarli sense pagar todas las *Campanas*.

Algú podria creure que tot aixó era una broma. ¡Com passava el dia dels Ignocents!...

Donchs no senyors: després hém vist que ‘s tractava de una denuncia”⁹¹¹.

⁹¹⁰ “La suspensión de la Gaceta de Barcelona”, *El Comercio de Barcelona* 1-5-1878, ed. matí.

⁹¹¹ *La Campana de Gràcia* 1-1-1879, número extraordinari.

Novament, doncs, es va asseure Roca a la banqueta dels acusats, defensat aquest cop per Joan Sol i Ortega. El director de *La Campana* va explicar als seus lectors el desenvolupament de la vista en un sucós article. El fiscal va començar la seva intervenció dient que la caricatura de la làmina objecte de la denúncia era un retrat fidel de Cánovas (“Lo dibuixant vá donarli las gracias per l’ elogi”, va precisar Roca), i que el contingut del dibuix presentava una injúria greu inferida al president del Consell de ministres, ja que era tractat de lladre, paraula que no va pronunciar “per respecte al Tribunal, á n’ en Cánovas y al mateix periódich”. Entre parèntesi, Roca va escriure tot seguit: “Es molt mal pensat lo Sr. Fiscal de imprenta”. La injúria manifesta era tan greu que fins i tot creia que el periòdic “havia obrat ab llaujeresa ó inadvertencia”. Va acabar la seva exposició dient “que no l’ hi vinguessin á n’ ell ab que tot alló era una ignocentada, porque si bè es cert que pèls Ignocents se fan bromas de cert género, allí tot era sério, molt sério”. Sol i Ortega demanà l’absolució del periòdic en base a l’absència d’injúria manifesta en el dibuix, aduint que el mateix Codi Penal reconeixia que les injúries inferides per caricatures o alegories eren equívokes o encubertes. Si era aquest el cas, el mateix Codi establia la manera de reparar la injúria donant satisfacció a la persona de què havia estat objecte. Amb tota la seva sang freda, manifestà que *La Campana* mai no havia tingut intenció d’atacar l’honor de Cánovas, agafant-se a les paraules del fiscal qualificant de lleugeresa la publicació del gravat. Sense intenció, afirmà Sol, no hi podia haver injúria. L’autor del dibuix, assenyalà l’advocat defensor, “no ha volgut demostrar que cap ministre robés”. Novament, la defensa de *La Campana* va haver de recórrer a notables acrobàcies per tractar de refutar l’acusació, declarant que el significat dels comptes que hi apareixien era ben diferent. S’arrossegava des de la guerra carlina, a més del pressupost d’ingressos i despeses ordinari un d’extraordinari. Acabada la conflagració, havien finalitzat les despeses extraordinàries, però no els ingressos (impostos, segells de guerra). No sabem si Sol va millorar o empitjorar la situació desviant el llatrocini denunciat pel fiscal cap al desordre dels pressupostos de l’Estat: la intenció del dibuixant havia estat “Demostrar al país que darrera del desordre administratiu vé la miseria, darrera la miseria la bancarrota”. Arribat a aquest punt, el president del tribunal va cridar a l’ordre l’advocat defensor, que, impertèrrit, va continuar el seu discurs dient que l’artista no sempre es proposava fer riure, sinó “fer pensar en las necessitats y desgracias de la patria”. Nova interrupció pel part del president i reiterada insistència de Sol en l’argument, fins que, a la tercera amonestació,

es va veure obligat a acabar demanant l'absolució o al menys la suspensió mínima de set dies en loc dels quinze que sol·licitava el fiscal.

Com era d'esperar, el tribunal va condemnar *La Campana* a quinze dies de suspensió i a Roca, com a director, a pagar les costes del judici, ordenant a més inutilitzar l'edició segrestada. Roca va transcriure el text de la sentència tot seguit de la descripció del judici i ho va acompanyar amb una poesia de comiat (“Adéu siau”) que acabava amb aquests versos: “Adèu siau y hasta la vista,/ no podrá dir lo mateix/ lo dia que cayga en Cánovas/ que ha de caure sens remey./ Aquest si qu’ en sent á terra/ ja no s’ alsarà may més”. Si aquesta predicció no es va complir, la suspensió de *La Campana* va comportar la tercera sortida a la llum de *L'Esquella de la Torratxa*, aquest cop de manera ja definitiva⁹¹².

Roca i la vaga de consumidors de gas (1878)

El dilluns 15 d'abril de 1878 bona part dels botiguers dels carrers més importants de Barcelona van tancar les portes al fer-se fosc, negant-se a encendre els llums de gas en protesta per l'arbitri que l'ajuntament havia imposat sobre el gas consumit. S'encetava així un conflicte que tindria importants repercussions per la premsa barcelonina i també a nivell polític.

L'ajuntament havia incorporat l'arbitri sobre el gas com a ingrés en els pressupostos de 1876-77, i el va mantenir en els de 1877-78. De fet, la primera formulació de l'impost es remuntava al 1871, i els consistoris successius l'havien mantingut amb certes modificacions, però amb molt poc èxit recaptatori: la morositat era la norma habitual dels contribuents afectats. Els diversos ajuntaments no s'havien decidit a emprendre accions més enèrgiques i, d'aquesta manera, l'existència d'aquest impost nou havia estat més teòrica que real. Però la corporació municipal resultant de les eleccions de 1877 es va proposar recaptar-lo i començà per exigir el pagament de l'impost pel darrer quadrimestre de l'any econòmic 1876-77, amenaçant amb l'embargament a aquells que es neguessin a satisfer-lo⁹¹³.

⁹¹² “La nostra denuncia, la nostra vista y la nostra sentència” i “Adéu siau”, *La Campana de Gràcia* 9-1-1879; breu ressenya de l'afer a J. Mª Figueras, “El primer diari en llengua catalana”, Institut d'Estudis Catalans, 1999, pàgs. 104-105.

⁹¹³ Per una anàlisi del conflicte del gas, vegeu Manel Risques, “Un exemple de l'actuació del governador civil de Barcelona: la vaga del gas de 1878-1879”, dins d' “Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració”, ed. a cura de Conxita Mir, ed. Virgili & Pagès i Estudi General d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1989, pàgs. 69-105.

Quan s'inicià la vaga de consumidors de gas, ja feia unes quantes setmanes que la *Gaceta de Barcelona* estava suspesa, i Roca dirigia llavors els periòdic de substitució *El Comercio de Barcelona*, a més, és clar, de *La Campana de Gràcia*. Des del principi expressà el seu suport als consumidors de gas des de les dues publicacions, dedicant una part important de l'espai de *La Campana*, especialment, a l'afer. En el primer número del setmanari que va apareixer després del començament del boicot dels botiguers, la segona plana, excepcionalment, en lloc de l'article de fons i les "Batalladas" habituals, estava omplerta en la seva totalitat per dibuixos al·lusius a la situació que s'havia generat. Ajornà fins i tot, amb aquest motiu, la publicació que tenia prevista en aquell exemplar de l'article de Valentí Almirall "L'aristocràcia de l'espardenya", una poesia de Frederic Soler i una altre de Conrat Roure. La iniciativa de Roca va trobar una excel·lent acollida per part del públic, tal com reflectí *El Comercio* en un solt escrit potser per ell mateix: "*La Campana de Gracia* de ayer, llena de caricaturas y chistes referentes a la cuestión del gas, que tanto preocupa a la opinión pública de Barcelona, fué vendida por miles de ejemplares, teniendo que elevar su ya numerosa tirada ordinaria"⁹¹⁴.

En la llarga i estèril batalla que es desenvolupà entorn a la legalitat de l'impost, *El Comercio* qualificà la posició de l'ajuntament de "legal tenacidad", resseguint la legislació existent. La Llei Municipal llavors vigent autoritzava els consistoris a establir impostos sobre articles de consum com a mesura excepcional davant la impossibilitat d'obtenir els ingressos per altres recursos, "y esto por sí solo constituye una advertencia para los municipios", de la qual no s'havia donat per al·ludida la corporació conservadora presidida per Albert Faura. Però, a més, les lleis dels pressupostos determinaven els recàrrecs que els ajuntaments podien establir sobre les tarifes del articles de consum, i en els pressupostos de 1874-75 no hi figurava entre ells el gas. Els de 1876-77 van permetre d'estendre l'impost a altres espècies, i, deia el periòdic de Roca, era per aquell any econòmic que podia defensar-se la legalitat de l'arbitri sobre el gas. Però els pressupostos de 1877-78 no van confirmar aquesta facultat concedida als municipis l'any anterior. Per tant, deduïa Roca, l'ajuntament no tenia dret d'exigir el pagament de l'impost sobre el gas.

Tanmateix, el batlle i els edils barcelonins, aprofitant les confuses lleis administratives d'Espanya, s'atenien a la lletra d'una llei de 1870 i "parece que no se paran en el valor de otras leyes posteriores", d'aquí que s'hagués de considerar "legal" el seu entestament

⁹¹⁴ *La Campana de Gràcia* 20-4-1878 i *El Comercio de Barcelona* 21-4-1878, ed. matí.

en aquest afer. Ara bé, si la legalitat de l'impost era com a mínim discutible, la inoportunitat d'aquesta mesura era ben manifesta. El país, i Barcelona en particular, estaven immersos en una greu crisi, de la qual no s'escapaven, ans al contrari, botiguers i industrials. La prudència aconsellava fer marxa enrera per tal de no complicar encara més la ja delicada situació social existent. Els veïns de la capital catalana contribuïen ja a les càrregues municipals amb una considerable quantitat de tributs sense que haguessin deixat sentir la més mínima protesta, mentre contemplaven amb resignació com es gastaven considerables quantitats en l'embelliment de les Cases Consistorials i en "obras de puro lujo" en el parc mentre es postergaven actuacions essencials com la desviació de la Riera de Malla, el clavaguerem o la higiene. L'impost sobre el gas, "una carga muy pesada para ser añadida a las demás" i poc equitativa, a més, s'inscrivía en aquesta conjuntura, i la majoria dels afectats s'havia negat a satisfer-lo. Els consistoris anteriors, fins i tot aquell que l'havia instaurat, "no quisieron entablar lucha con sus administrados y dejaron al tiempo la aclimatación o desaparición del impuesto" que, afirmava *El Comercio*, "no era de imprescindible necesidad para cubrir las atenciones municipales". L'ajuntament sorgit de les eleccions de 1877, en canvi, "quiere ser obedecido, y se muestra exigente en el cobro", precisament quan la crisi econòmica escanyava aquells que havien de pagar el tribut. L'ajuntament conservador, doncs, "ha facilitado a nuestra ciudad el crespón para solemnizar el luto de los negocios"⁹¹⁵.

L'extensió del conflicte i els embargaments a què procedí l'ajuntament van impulsar la majoria de la premsa a demanar la dimissió del consistori. Roca ho va fer amb ironia des de *La Campana*:

“Sembla que l' Ajuntament en vista del mal resultat que l' hi ha donat l' impost sobre 'l gas, pensa posarne un altre sobre l' ayre que 's respira, y un altre sobre el sol que 'ns ilumina.

Si en posés un tant solsament sobre 'ls desitjos que hi há de que dimiteixi, 's faria rich en pocas horas”⁹¹⁶.

La situació s'agreuja quan el governador civil, Cástor Ibáñez de Aldecoa, va intervenir en el conflicte donant tot el seu suport a l'ajuntament. Primer obligant als estanquers, sota pena de perdre el negoci, a obrir al capvespre. Després amenaçant amb la presó si no obrien les portes als botiguers del carrer de l'Hospital, on tenia el seu establiment un dels regidors, Miquel Iglesias, que, evidentment, no seguia la vaga. (“Los tenderos cumplieron la disposición gubernativa, abriéndolos [els establiments].

⁹¹⁵ “La cuestión del gas”, *El Comercio de Barcelona* 20-4-1878, ed. matí.

⁹¹⁶ *La Campana de Gràcia* 28-4-1878.

Quien no abrió el suyo, contra lo que todos esperaban fué el señor Iglesias”, precisà Roca en el diari que dirigia). I, finalment, iniciant a partir del 7 de maig una autèntica persecució contra la premsa barcelonina.

El 8 de maig, *El Comercio* inserí l’ofici que Aldecoa li havia tramès el dia anterior, en el qual li comunicava la imposició d’una multa de 125 pessetes a causa d’un solt i d’un comunicat publicats el dia 6, amparant-se en la Reial Ordre de 6 de febrer de 1876. Després de transcriure el text de les disposicions legals en què es basava el governador per aplicar la sanció, Roca manifestà la seva convicció de no haver infringit cap de les prescripcions establertes en la legislació vigent, denunciant doncs l’arbitrarietat amb què havia actuat Aldecoa. Alhora, informant de les multes imposades a *La Correspondencia de Barcelona*, *La Publicidad*, i *El Anunciador de Cataluña* (aquest per partida doble), no dubtà a afirmar que aquestes coaccions no farien modificar el capteniment dels consumidors de gas, llançant alhora el crit d’alarma contra una campanya sistemàtica per part de l’autoritat governativa:

“Si es realmente sistemático el proceder de la autoridad, no creemos que remedie en manera alguna la situación penosa que atraviesa Barcelona; todo lo más la prensa ya de suyo acostumbrada a llevar la cruz a costas, tendrá que soportar un nuevo sufrimiento estéril como tantos otros”⁹¹⁷.

L’endemà, *El Comercio* va tornar a ser multat amb 125 pessetes més, igual que *La Correspondencia*. El 9 de maig li tocà el torn a *La Imprenta*, amb dues sancions de la mateixa quantia. La llista anà augmentant en el decurs dels dies següents, de manera que Roca, des de *La Campana*, va anar confegint la llista setmanal de baixes en aquella guerra del governador contra els periòdics barcelonins. Aldecoa volia eradicar qualsevol referència a la conflictiva situació que es vivia a Barcelona i, en l’entrevista que va tenir amb els representants de la premsa, va declarar que estava disposat a “atemperar sus medidas extraordinarias a la conducta de los periódicos”, és a dir, a cesar la persecució si silenciaven el problema o si deixaven de donar suport als consumidors. En comptes de cedir a les seves exigències, els periòdics van publicar el 9 de maig un comunicat conjunt en el qual denunciaven la “persecución” i la “saña” exercides contra la premsa, posant-la “atada de pies y manos a la disposición de los delegados del gobierno” i impossibilitant l’exercici d’un dret, la llibertat d’expressió, consignat en la Constitució i les lleis. Afirmaven que, en un primer moment, havien pensat cessar la publicació i “responder con elocuente silencio a las disposiciones de la autoridad gubernativa”. La

⁹¹⁷ *El Comercio de Barcelona* 8-5-1878, ed. matf.

greu situació econòmica i social existent, els deures que el públic tenia dret a exigir a la premsa, la confiança dels lectors i la necessitat de “no dejar huérfana a la opinión” els havien impulsat a continuar en el seu lloc, “siendo centinelas avanzados de los intereses de Barcelona”. Signaven el comunicat la *Crónica de Cataluña*, *La Imprenta*, *El Anunciador de Cataluña*, *La Correspondencia de Barcelona*, *La Publicidad*, *La Bomba*, *Lo Nunci*, *El látigo*, *La Crítica*, *El Arsenal de la Devoción*, i, naturalment, la *Gaceta de Barcelona* (encara suspesa llavors), *El Comercio de Barcelona* i *La Campana de Gràcia*. Roca va escriure a *El Comercio* que el director d'*El Correo Catalán* li havia manifestat que no podia acceptar la forma de la protesta “aun cuando está conforme con la idea y se adhiere al pensamiento de los periódicos que la suscriben”. En canvi, dues publicacions més, *El Coliseo Barcelonés* i *La Verdad* (de Gràcia) s’hi van adherir completament. Els periòdics signants del comunicat acordaren també nomenar un advocat cada un d’ells per formular un dictamen on s’expressés “la improcedencia” de les mesures dictades pel governador, entre elles, la prohibició de la venda pública dels diaris i setmanaris.

El dictamen dels juristes es va publicar el 15 de maig. La llista de periòdics adherits a la protesta havia augmentat amb *El Coliseo*, *La Verdad* (ara ja presents entre els signants), *Mosquito*, *Gaceta Universal* i *Entreacto* (les dues darreres, les publicacions d’Urgellés de Tovar). El document venia encapçalat per un preàmbul (“A la premsa española”) en el qual els signants llançaven la veu d’alarma a la resta dels periòdics d’Espanya, advertint-los del perill que poguessin ser objecte de les mateixes arbitrietats de què era objecte la premsa de Barcelona, alhora que els hi demanaven que s’adherissin a la protesta, atès que “nuestra causa es su causa, y la tempestad que hoy arrostramos, sobre ellos podrá estallar mañana”. El dictamen dels juristes donava resposta a les qüestions de si podia el governador prohibir la venda dels periòdics al carrers i places, si podia retirar les llicències concedides als venedors, si podia, “sin sujeción a procedimiento alguno”, imposar les penes previstes per faltes d’impremta i, finalment, de quins recursos legals es podien valer les empreses periodístiques i els venedors de periòdics. Els juristes negaven tota validesa legal a les disposicions adoptades per Ibáñez Aldecoa i afirmaven que propietaris i venedors tenien dret a presentar recurs d’alçada contra les mesures de què eren víctimes, i a emprendre accions pels perjudicis ocasionats. Deixaven entendre també que l’actuació del governador ultrapassava els aspectes purament jurídics i entrava en el terreny polític: “La cuestión del conflicto notado en el caso de imponerse pena con sujeción al Código sin

procedimiento alguno, es de suyo delicada. Envuelve una cuestión de derecho público si se mira bajo el aspecto de poder quedar, según fuese la superior resolución, quebrantada aquella autoridad que hubiese aplicado discrecionalmente la penalidad del Código; y esta cuestión, consideran los infrascritos, que les está vedada en atención a su mero carácter de Abogados”. Entre els signants del dictamen hi havia la flor i nata dels advocats (i polítics) liberals i republicans de Barcelona: Rius i Taulet, Almirall, Villamil, Manuel Angelon, Gonçal Serraclara, Conrad Roure, Eusebi Jover, Jaume Garriga, Pere Estasen, Joan Sardà, i fins i tot un advocat de Saragossa, Ibo Abadía.

De moment, aquesta decidida actitud de la premsa de Barcelona no va aconseguir apaivagar les ànsies punitives d’Ibáñez Aldecoa, i les multes i suspensions van continuar. Roca va descriure a *La Campana*, amb el seu estil característic, la difícil situació dels periodistes, ja condicionats pels darrers decrets d’imprensa i amb l’amenaça latent de la nova llei (en essència el projecte de Romero Robledo de 1877):

“La premsa tè de havérselas:

Ab lo fiscal d’imprensa.

Ab lo tribunal ordinari.

Y ab lo gobernador de la provincia.

Es com una pilota que vá de las mans del un á las del altra.

L’ únich que trobo á faltar es, que ‘ls qu’ escrivim periódichs no anèm de dret á las mans del butxí.

Jo condemnaria als periodistas, pèl delicte de serho, á *garrote vil*. Are ja ‘l tenim, aixó del *garrote*; no hi falta més que lo del vil”⁹¹⁸.

La prohibició de la venda pública de periòdics va ser hàbilment sortejada per la majoria de publicacions i els barcelonins van donar el seu suport a l’actitud de resistència de la premsa. Els diaris es van vendre a les llibreries amb gran aflluència de públic, fins al punt que tots van haver d’augmentar el seu tiratge “gracias a esta disposición propicia y simpática del público que tiene mucho de protesta unánime contra la persecución injustificada de que es objeto la prensa periódica barcelonesa”. Fou aquest el cas, en particular, de *La Campana*, venuda, naturalment, a la llibreria de López Bernagosi, en la qual “ha aparecido esta mañana un cartelón notable por su color y por su dibujo, anunciando la venta de la *Campana de Gracia*. Un grupo numeroso compuesto de personas que compraban el festivo y popular periódico no ha cesado un momento de permanecer frente a la tienda”. La resposta del públic va ser tan massiva que, segons que va assegurar un periòdic poc sospitós de simpaties amb els possibilistes

⁹¹⁸ *La Campana de Gràcia* 12-5-1878.

com *La Correspondencia de Barcelona*, el setmanari republicà va arribar a vendre el doble d'exemplars que la setmana anterior a la prohibició decretada pel governador⁹¹⁹.

Enmig de l'ofensiva d'Aldecoa contra la premsa, el 12 de maig va reaparèixer la *Gaceta de Barcelona*, un cop acabada la suspensió que li havia estat imposada. Roca fou doncs, en el decurs d'algunes setmanes, el responsable de dos periòdics, ja que *El Comercio* es va continuar publicant. El diari possibilista, no sotmès per tant a les prohibicions del governador a causa del seu forçós silenci, es va adherir des del començament a la protesta, acceptant totes les conseqüències que afectaven la resta de la premsa. No tota, tanmateix: el *Diario de Barcelona* havia donat suport a la posició de l'ajuntament en l'afer del gas i era l'únic mitjà important que es continuava venent amb tota normalitat pels carrers, al costat, curiosament, dels periòdics de Madrid, que no s'havien vist afectats per les mesures d'Aldecoa. La *Gaceta* va voler deixar ben clar que la voluntat de no voler figurar de cap manera al costat del *Brusi* com a únics diaris exempts dels rigors governatius “nos obliga a renunciar a este derecho y a aceptar voluntariamente una parte de la cruz que sobrelleva la prensa barcelonesa”⁹²⁰.

Roca aprofità aquesta situació per ridiculitzar la posició del *Diario* i, alhora, la de les autoritats. Emprant un altre els seus recursos periodístics, va presentar en un article de *La Campana* el seu canvi d'opinió, afegint-se a la posició del periòdic de Mañé en contra dels consumidors de gas, per esmicolar irònicament el capteniment de l'ajuntament i del mateix diari conservador. Després de fer un repàs de les multes imposades, va escriure:

“Jo vinch á defender al Ajuntament d' en Faura.

No vull que el Brusi s' esgargamelli.

!Pobre Brusi! Un diari tan vell, es no tenir conciencia, ferli pendre aquestas enrabiadas.

Que vingan a mí aquests botigarots rancis que encenen llumanera, que vingan á havérselas ab mí que parlo clá i catalá i que gracias á Dèu soch jove y tinch la véu forta.

Ja som dos á defender l' impost de gas, lo Brusi y jo, y qui no li agradi que ‘u deixi”.

Els botiguers que s'oposaven a l'impost del gas eren “los homes de la comoditat y de la platxeria”, no el pagaven i comptaven amb diaris que els recolzaven. Resultat: multa als diaris i “de 25 duros en 25 duros se va omplint l'impost”, de manera que la premsa era qui el pagava i, prosseguia Roca, “jo, francament, com que no vull pagar, de aquí

⁹¹⁹ *El Comercio de Barcelona* 11-5-1878, ed. tarda, i *La Correspondencia de Barcelona* 12-5-878.

⁹²⁰ *Gaceta de Barcelona* 12-5-1878, ed. matí.

deduheixo que no tenen mica de rahó”. Però hi havia encara més motius per oposar-se a l’actitud dels consumidors, no es podia anar contra el progrés: “Si aixó fins los lliberals ho diuen: <<l’home es esclau del progrès>>./ Donchs bè, si tots som esclaus del progrès ¿no es un’ heretjía encendre llumaneras, quinquès y llums de cuina, haventhi ‘l gas a domicili?”. Era gairebé un pecat no encendre el gas. I això li suggeria una manera d’acabar amb aquell conflicte: l’excomunicació dels consumidors que es neguen a pagar l’impost. “Los consumidores –va escriure, caracteritzant de passada el contingut de classe d’aquells que s’enfrontaven amb les autoritats- son en general gent devota, que portan los fills á missa, que confessan y combregan per la quaresma, que fins se fan panteons al cementiri...”. Estant excomunicats, “haurian d’ aná a raure al corralet dels impenitents, no n’ hi hauria cap que s’ estimés més las flamas del infern que las flamas dels metxeros de gas”. Conclusió:

“De manera que lo mateix que ‘l Brusi, baix lo punt de vista del dret práctic, de la filosofia, de la historia y fins del dret canónich, quedan demostradas dugas cosas:

Primera: Que ‘ls consumidors no tenen rahò.

Segona: Que jo no estich disposat á pagar cap multa de 25 duros, ni de 25 céntims”⁹²¹.

Tot i que una Reial Odre del govern de Cánovas va reforçar la posició de l’ajuntament respecte de la legalitat de l’impost, l’escalada del conflicte va acabar per provocar la dimissió primer dels tinents d’alcalde i pocs dies després de tot el consistori. Ibáñez Aldecoa no la va acceptar, basantse en què la Llei Municipal vigent prescrivia que els càrrecs municipals eren irrenunciables. A més, el governador va assumir des de llavors la responsabilitat de recaptar l’impost. Després d’aquest estira i arronsa, l’ajuntament va fer públic un comunicat en el qual transcrivia el text de la Reial Ordre esmentada, informava de la dimissió presentada i del nou paper del governador en l’afer, instant als consumidors a pagar l’arbitri, especificant que ja ho havia fet més de la meitat dels afectats. Roca va acollir aquesta al·locució amb sorna: “Nosaltres nos creyam que l’ havian escrita ‘ls caixistas y que l’ havian publicada d’ amagatotis. Pero, no senyor, segons totas las apariencias l’ ha escrita l’ Ajuntament”. El consistori, “com si no gosés presentarse tot sol, se fá acompanyar del govern y ‘ns clava entre cap y orellas per via de *despejen*” l’ordre del govern i, reafirmat així en la seva posició, decidia dimitir, capteniment respecte del qual ironitzà el periodista terrasenc:

“L’Ajuntament es lógich, y com qu’ es lógich, diu: <<L’impost es legal, y á mes de ser legal, lo Ajuntament mereix la aprobació del govern.>> ¿Ah, sí? ¿L’ govern m’

⁹²¹ P. K., “Demostracions”, *La Campana de Gràcia* 12-5-1878.

apoya? Dimissió al canto. Ningú negará que aixó es tant lògich com alló que diuhen: <<Aixó es una tomaquera que fa pebrots: los pebrots que fa aquesta tomaquera semblan tomatechs per fora y per dintre y tenen lo gust de tomatechs; no obstant son pebrots>>”.

Respecte a l’obligació de seguir en el càrrec, es va permetre de corregir el text, precisant que no era una imposició d’Aldecoa, com es deia en el comunicat, sinó de la llei, i, pel que feia a la transferència de les funcions “administratives” dels edils envers el governador, assenyalava:

“Es á dir: la primera autoritat civil de la Provincia recaudará l' impost sobre 'l gas. Aquí tenen una funció administrativa. La primera autoritat civil de la provincia farà lo que deuria fer l' Ajuntament, y 'ls concejals s' ho mirarán desde la barrera. Francament, ó bè sobra una cosa ó bè ‘n sobran varias”.

Que l’ajuntament instés a aquells que encara no havien satisfet l’impost a fer-lo efectiu després d’haver dimitit i d’haver-se desentès de la seva responsabilitat era ja excessiu: “¿Pero qué l' hi importa al Ajuntament?/ ¿No l' hi han donat curador?/ ¿Quán s' ha vist que 'ls menors de edat se fiquin en l' administració dels seus interessos?” Roca transcrivía després els noms de tots els integrants del consistori, dient als seus lectors: “Ja ‘u saben, Escrigan lo sèu nom, no en lletras d’ or, que aixó es molt vulgar./ Escríguintlo en lletras de cambi./ Ó mès clar, quan vingan las elecciones, cambihinlos á tots del alcalde al secretari./ Aquesta gent sap massa”⁹²²

La irrupció del governador civil en el litigi del gas i la persecució implacable desencadenada contra la premsa van modificar les coordenades del conflicte. Roca ho va veure de bon començament: des de llavors hi havia dues qüestions, la del gas i la de la premsa. La intenció d’Ibáñez Aldecoa era ben clara:

“Alguien ha pretendido en la ocasión presente –preguntà retòricament- dejar al vecindario de Barcelona huérfano de representación en el estadio de la prensa? ¿Alguien se ha propuesto crear un silencio absoluto sobre cuestiones que pueden discutirse libremente, a fin de que resuenen sólo las quejumbrosas argucias de ese misántropo que se llama Diario de Barcelona, empeñado en luchar con satánico orgullo, contra la general corriente de opinión pública?”.

Però, per furiosa que fos l’ofensiva del governador, havia d’acabar forçosament en fracàs: entre la premsa, unida “en defensa de los intereses de Barcelona” malgrat representar corrents polítics diferents, i el públic s’havia establert “una poderosa corriente de simpatía”, com quedava palès amb les manifestacions de suport rebudes

⁹²² P. K., “Una alocució célebre”, *La Campana de Gràcia* 19-5-1878. La *Gaceta de Barcelona* publicà els comunicats de l’ajuntament (el de la dimissió enviat a Aldecoa i l’exhortació a pagar l’impost) el dia 14,

pels periòdics afectats per la repressió governativa. Les publicacions barcelonines estaven ben decidides, per tant, a “vindicar su derecho por todos los medios legales” i a “no retroceder un ápice” en la defensa dels barcelonins. Les sancions no farien més que enfortir aquesta determinació, ja que “cada multa de 125 pesetas tiene la misma elocuencia y produce el mismo efecto que el mejor artículo de fondo”. La repressió “erigida en sistema” no només era ineficaç, sinó contraproductiu, i l’atac contra la premsa ho demostrava ben clarament. Si Aldecoa esperava que actués com a mesura de coacció pel que feia als botiguers, la realitat era ben diferent: “Dígase, cuantas tiendas, bajo la presión de las multas que ha sufrido los periódicos, han cambiado de conducta”⁹²³. I amb la seva actuació contra la premsa, el conflicte adquiriria ben aviat caire polític.

A més de publicar un comunicat conjunt i el dictamen dels juristes, els periodistes de Barcelona van acordar d’enviar dos comissionats a Madrid per cercar el suport de la premsa capitalina en la seva lluita contra el governador civil. Roca i Roca i Joan J. Prats, director de *La Bomba*, foren els elegits per dur a terme aquesta missió. Les dues publicacions havien experimentat un notable augment de vendes des del començament de l’actuació d’Aldecoa, arribant *La Campana de Gràcia* als 40.000 exemplars i *La Bomba* als 31.000. El 18 de maig arribaren a Madrid i, sense perdre temps, s’entrevistaren amb Castelar, Sagasta i altres polítics de l’oposició, amb diversos directors de periòdics i amb nombrosos diputats catalans “de distintos matices políticos”. Segons un dels periòdics madrilenys, “no es extraño que reciban la más cariñosa acogida [els comissionats de la premsa de Barcelona], puesto que no se trata de la suerte de la prensa de Barcelona, sino de la de toda España, cuya situación sería imposible si prevalecieran ciertos procedimientos incalificables”. Els directors dels diaris amb els quals es van reunir Roca i Prats “les prodigaron las mayores muestras de simpatía y de compañerismo, y les ofrecieron secundarles en el laudable propósito que les ha traído a Madrid”. I, com va precisar una “Batallada” de *La Campana*, “Los periódicos no solo de aquella localidad, si que también, casi todos los de España, se adereixen á la seva protesta féntselasèba y reprobant per conseqüència las disposiciones

sense afegir gairebé cap comentari, no volent arriscar-se a una nova sanció després d’haver reaparegut tot just dos dies abans.

⁹²³ “El gas y la prensa”, *El Comercio de Barcelona* 11-5-1878, ed. matí.

del gobernador y la sens igual conducta del ajuntament”. Els dos periodistes no van tornar a Barcelona fins el 27 de maig, amb la feia feta⁹²⁴.

Les mesures decretades per Ibáñez Aldecoa contra la premsa van desfemar un moviment de protesta a Madrid, i no només per part de la premsa d'oposició. Al Congrés, el diputat centralista Alba Salcedo va demanar explicacions al govern, i Rius i Tauler formulà ua interpel·lació parlamentària que va originar un agre debat, en el qual va tenir una participació destacada Romero Robledo, ministre de Governació. L'aferrissada defensa que el govern va fer de l'actuació d'Aldecoa va comportar fins i tot la intervenció de Cánovas, que declarà que el governador no havia fet res més que aplicar les disposicions vigents. L'afar havia assolit, doncs, una dimensió clarament política, i molt incòmoda per l'executiu espanyol. Roca va resumir l'escalada del conflicte i la seva transformació en problema polític en un article de *La Campana* escrit en forma de carta adreçada a López Bernagosi des de Madrid. El text, característic de l'estil que emprava en el setmanari satíric, mereix ésser reproduït en certa extensió:

“(…) Al principi, tú saps qu' era cosa del Ajuntament y 'ls consumidores.

Després vá ficarse de per mitj la primera autoritat de la provincia, que prenent cartas en aquest assumpto va demostrar que l' hi havia tocat l' as de basto.

La qüestió va creixe.

Tot ab un plegat succeheix lo que succeheix sempre a Espanya. ¿Los consumidores de gas no pagan l' impost? Donchs que pagui la premsa per ells y la premsa ho paga á sa manera.

Ja tenim que la qüestió vá enfilant-se.

No n' hi ha prou encare.

Tothom se queixa, tothom murmura, la premsa d' oposició de Madrit fá una campanya en favor de la premsa de Barcelona, un diputat, lo Sr. Alba Salcedo, surt á la nostra defensa... Donchs bueno, s' alsa un ministre, y sense escoltar rahons, sense pendre informes de lo que 's tractava, sense més ni més, declara que lo que s' ha fet á Barcelona está bèn fet, que á qui no li agradi que 'u deixi, y á qui l' hi piqui que s' ho rasqui.

Y ja tens que en aquesta especie de castell que fan los Xiquets de Valls de la política conservadora, hi puja el ministre de la Gobernació, y la cosa vá creixent encare.

Y encare no n' hi havia prou.

Al cap de dos ó tres dias l' oposició creix, las murmuracions aumentan, los atachs de la premsa d' oposició son més enérgichs, la cosa ja tè totas las proporcions de un assumpte de interés general, y quan tothom esperava una resolució satisfactoria, tot lo ministeri en pés s' enfila dalt del castell, y d' aqueix modo la qüestió des gas de Barcelona ja arriba á las estrellas.

De manera que ja no tenim de havé noslas ab l' Ajuntament y ab la autoritat de la provincia tant sols, sinó ab tot lo ministeri.

⁹²⁴ Informacions sobre el viatge i l'estada de Roca i Prats a Madrid a *La Correspondencia de España* 17-5 (ed. matí) i 18-5-1878 (ed. nit), *Crónica de Cataluña* 20-5-1878 (ed. tarda), *Gaceta de Barcelona* 21-5 (ed. tarda) i 28-5-1878 (ed. matí) i *La Campana de Gràcia* 26-5-1878.

No podiam esperar méenos de la sabiduría, de la prudencia, de la justicia, de la templansa y demás virtuts dels que remenan las cireras...

(...) Jo no sè si 'ls metxeros de Barcelona al saber la resolució de 'n Cánovas s' encendrán per ells mateixos.

Tal vegada 'l president del Consell de ministres, ab aquell cop d' ull que 'l distingeix, s' haurà cregut que aquesta es l' única manera de *ferlos cremar*.

Jo de mi puch dirte que si m' ho fessen á mi també m' *encendria*. (...)

Lo govern haurá salvat lo principi d' autoritat, los consumidors no tindran mes remey que cedir y quedarà la cosa tranquila com una bassa d' oli.

Tot depent que 'ls metxeros perdin la calma y 's *cremin* per lo que succeheix.

Jo creya que 'ls conservadors tenian talent; tant y tant y tant, francament no m' ho pensava.

Adèu amich Lopez, no t' olvidis de admirarlos; pensa que si á Alemanya hi ha un Bismark aquí 'n tenim mitja dotzena (...)"⁹²⁵.

L'aprovació del govern a les accions d'Aldecoa i la situació econòmica i social que s'agreuja cada cop més van permetre que Roca establís un paral·lelisme entre la foscor que queia damunt de Barcelona cada dia al esvair-se la llum natural i la foscor en què el país estava sumit com a resultat de la política dels conservadors. Comerciants, fabricants i obrers, "víctimas de una crisis perfidiosa, cruel, interminable", no veien la sortida d'aquella difícil situació, no podien percebre "res mes que tenebres". Els periodistes "anem á las palpentas", amb el risc sempre present d'estavellar-se contra les prescripcions dels decrets d'impremta. La premsa, la missió de la qual era irradiar llum, es veia afectada per les múltiples pantalles amb què l'encerclava el govern canovista, de manera que "en prou feynes dibuixa 'ls contorns dels objectes sobre 'ls quals alcanza", i, tot i així, encara anava massa lluny. "La primera condició de tot govern conservador – va escriure Roca- es l' ensopiment, es la nyonya... y la claror de la prempsa podia alterar lo benestar de la gent conservadora". A partir d'aquestes consideracions establia el paral·lelisme: els consumidors apagant el gas, les autoritats "apagant periódichs", els consumidors ocasionat la foscor material, les autoritats forçant la foscor moral i intel·lectual. Ara bé, hi havia una significativa diferència entre aquests capteniments: "Los metxeros son dels consumidors que 'ls apagan", mentre que " 'ls periódichs no son de las autoritats que 'ls dona de baixa"⁹²⁶.

Un dels col·lectius que més va patir la repressió desfermada pel governador de Barcelona fou el dels venedors de periòdics. La prohibició de la venda pública significava un cop dur pels seus mitjans de subsistència, però l'actuació de les forces d'ordre públic va anar encara més lluny. Els venedors de *La Campana* es van veure

⁹²⁵ P. K., "Desde Madrit", *La Campana de Gràcia* 30-5-1878.

⁹²⁶ P. K., "Dos llums apagadas", *La Campana de Gràcia* 9-6-1878.

particularment afectats. El 29 de maig els policies els van sotmetre a una veritable caçera, tal com va denunciar la *Gaceta de Barcelona*:

“Esta mañana ha aparecido, como de costumbre en víperas de días festivos, un número extraordinario del popular periódico *La Campana de Gracia*.

Los agentes del orden público distribuidos en distintos puntos de la ciudad, hicieron una verdadera caza de muchachos repartidores del festivo colega. Esta mañana no era menester que expendiesen sus números para ser víctimas de una detención: bastaba que lo llevaran encima, que se les viese, para sufrir esta medida.

Nosotros preguntamos: ¿En qué artículo del decreto de 6 de febrero de 1866 [per 1876] se proscribe que puedan ser detenidos los que lleven números de un periódico dado? Pero hay más. Algunos agentes, al igual que días atrás, atropellaron a varios muchachos. El hecho ocurrió en un sitio tan público como la plaza del Ángel, y no eran pocas las personas que pueden justificarlo. Y seguimos preguntando: ¿Está dispuesto el Excmo. Sr. Gobernador de esta provincia a exigir a quien corresponda la responsabilidad de los atropellos, tanto más vituperables cuanto recaen sobre niños infelices e inermes y son ejercidos con abuso de autoridad?

Los repartidores de la *Campana* que en calidad de tales llevaban los números, fueron conducidos a la cárcel en donde permanecerán hasta que hayan hecho efectiva la multa que se les ha impuesto o cumplido los días de prisión subsidiaria. (...)”.

Tant a *La Campana* com a la *Gaceta*, Roca va expressar enèrgicament les seves queixes pels mals tractes (fins i tot agressions) de què els desafortunats venedors van ser víctimes, sense distinció d’edat, un cop a la presó, mesclats amb els altres interns. “A un de nostres desgraciats venedors –va escriure el periodista terrassenc-, al qual li han exigut tots los seus ahorros que consistian en quinze duros, lo maltrataren de tal modo, que ‘ns ha horrorisat veure ’l ple de feridas de ganivet y blavejat tot lo seu cos, de ‘ls martiris que li han fet passar”. De la denúncia per l’arrest indiscriminat va passar a acusar a les autoritats per les degradades condicions en què es trobava la presó de Barcelona, cosa que provocà una polèmica amb el director de l’establiment penitenciari. El cas d’un dels detinguts, que va haver de ser hospitalitzat a causa de les ferides i contusions infligides per altres presos, va decidir Soler i Pla, director nominal de la *Gaceta*, a portar l’afer als tribunals. Per evitar les agressions policials i penitenciàries contra els venedors de *La Campana* i la *Gaceta*, i permetre alhora que poguessin continuar fent la seva feina, Roca i López van trobar un subterfugi: si les disposicions governatives impedièn la venda dels periòdics als llocs públics, no hi havia cap restricció a fer-ho en botigues i cases particulars, activitat que els agents de la policia no podien impedir. Així, instaren als repartidors i venedors a proveir-se d’un permís del director del periòdic i a seguir estrictament el capteniment recomanat, ja que d’aquesta

manera “ningú tindrà absolutament dret de impedir l’ exercici de la seva indústria, registrarlos ni segrestalshi ‘ls números”⁹²⁷.

Els atropellaments comesos pels agents d’ordre públic contra els venedors de *La Campana* arribaren a les Corts mitjançant una interpel·lació del constitucional Reig, a la qual va respondre Romero Robledo negant primer tot coneixement de l’afer i aprovant després l’actuació policial. Roca va agrair aquesta intervenció del diputat català en defensa d’una publicació adscrita a un corrent polític ben diferent del seu: “Sr. Reig, ja ‘u sap; vosté ab las sevas ideas, nosaltres ab las nostras, aixó no hi vol dir res: sempre que ‘ns consideri útils per prestarli algun servey, disposi”. Va ressaltar també la multitudinària rebuda que tributà la població de Barcelona a Rius i Taulet i Collasso i Gil al retornar a la capital catalana després de la seva intervenció al Congrés en favor dels consumidors de gas, destacant el civisme i l’ordre (“ni un crit, ni una imprudencia”) que presidí aquella improvisada manifestació interclassista i no partidista: “Totas las classes y condiciones estavan barrejadas y confosas en un mateix sentiment: no hi habia distinció de partits: era Barcelona que aplaudia no sols als qui arribavan, sinó als qui en la qüestió del gas y en l’ interpelació del Congrés han sapigut ser intérpretes de las sevas aspiracions”. Alhora, aprofità la minimització que efectuà el *Diario de Barcelona* d’aquell esdeveniment per tornar a llançar-li dards enverinats, augurant la seva propera desaparició, atès que el capteniment del periòdic dirigit per Mañé i Flaquer palesava “síntomas de que ‘l Brusi es vell, de que ‘l Brusi se ‘ns en vá”, i avançant una esquila pel moment del traspàs (“un anunci de aquells que fan bullir l’ olla del *Diari*”) que acabava amb aquesta frase: “*El duelo se despide en el gasómetro*”⁹²⁸.

L’actuació del governador civil, fortament qüestionada des de diversos àmbits tant a Barcelona com a Madrid, va començar a representar un greu problema per al govern. Ja a final de maig, el Consell de ministres va considerar la seva possible dimissió, ajornada llavors per la intervenció del seu principal valedor, Romero Robledo, argumentant que la marxa d’Aldecoa induiria a creure que el govern cedia davant la premsa i els consumidors de gas de Barcelona. Però fets aliens al conflicte del gas van acabar precipitant la caiguda del governador. Uns aldarulls que van tenir lloc a Manresa a causa d’una protesta contra els consums i, sobretot, un ban que va emetre el 5 de juliol arran dels reiterats assalts als trens per diverses bandes de lladres en el qual decretava

⁹²⁷ *Gaceta de Barcelona* 28-5-1878, ed. tarda, *La Campana de Gràcia* 9 i 16-6-1878.

⁹²⁸ *Gaceta de Barcelona* 2-6-1878, ed. matí, *La Campana de Gràcia* 9-6-1878 i P. K., “Divendres, dissapte y diumenge”, *La Campana de Gràcia* 16-6-1878.

que serien sotmesos a Consell de Guerra “los que por cualquier concepto atenten contra el orden público y la seguridad del Estado” van fer insostenible la seva posició. Una intervenció parlamentària de Víctor Balaguer va obligar Romero Robledo a afirmar que Ibáñez Aldecoa s’havia extralimitat en les seves atribucions, segellant així el seu destí. Poc dies després, finalment, presentà la dimissió⁹²⁹.

“¡Se ‘n ha anat!” –exclamà Roca des de *La Campana*. I afegí: “Sempre ho havia cregut. Multarà als periódichs, los crucificarà á suspensions, á seqüestros, á castanyas... pero ell passará y ‘ls periódichs, aquestas fullas de paper, tant ténues, se quedarán”. La satisfacció per la victòria obtinguda en aquesta batalla contra el poder dels conservadors, batalla menor però no per aixó menys important dintre del control polític exercit amb mà de ferro per Cánovas, fou reconvertida per Roca en lament per la massa prematura marxa d’Aldecoa, perquè les seves actuacions havien fet més que qualsevol altre factor per erosionar el govern conservador. “¿Hi ha hagut, hi há, pot haverhi may ningú que treballi ab més constancia, ab més eficacia, fins ab més deliri pèl triunfo de las nostras ideas?”, preguntà retòricament. Parafrassejant Arquímedes, no dubtà a declarar: “Donéume un Aldecoa, un Aldecoa que duri fins que jo diga prou, y es segur lo triunfo de la democrácia”. Adreçant-se a Cánovas, l’instava a fer balanç de la tasca del ja exgovernador per constatar fins a quin punt havia aconseguit alienar el suport de sectors socials essencials pel règim restauracionista. “Vosté no tenia á la gent de la flamarada, no tenia als obrers, no tenia als menestrals; pero s’enorgullia ab l’ apoyo de la gent de las pissetas, ab los industrials, ab los botiguers, ab los comerciants...”, deia Roca. Ara l’animava a visitar els carrers més cèntrics i comprovar “pèls llums de gas l’ entusiasme dels botiguers de Barcelona”. El convidava a anar a l’edifici de la Llotja, completament desert, mentre a l’exterior, pel passeig, “prenent lo sol ó bufantse ‘ls dits de fret, segons l’ estació, hi trobarà als bolsistas, als comerciants, als naviers de Barcelona”, protestant feia ja més d’un any contra el dret d’entrada imposat per Ibáñez Aldecoa. Ell sol havia aconseguit aglutinar contra el govern conservador aquells grups socials que havien de constituir un dels seus puntals. Per això li retreia a Romero Robledo que hagués escapat aquesta reeixida feina de sapa que tan bons resultats havia assolit fins llavors. “Al treure ‘ns al Sr. Aldecoa nos ha tret mitja vida./ Ja casi eram allá hont voliam, ja casi tocavam –va escriure Roca amb notòria exageració- las murallas de la fortaleza conservadora, y vosté ‘ns ha alsat lo pont llevadís y ‘ns hém quedat defora”.

⁹²⁹ *Gaceta de Barcelona* 22-5-1878, ed. matí; M. Risques, “Un exemple de l’actuació del governador civil...”, loc. cit., pàgs. 96-98.

Perquè la vertadera raó del sacrifici del governador civil no havia estat el ban flagrantment inconstitucional que havia fet publicar o la seva repressió contra la premsa, sinó l'enfrontament amb la burgesia barcelonina i la revifalla de les oposicions:

“Vosté no l' ha tret perque hagués publicat un bando més ó menos, qu' en materias de aquestas los conservadors tenen la màniga molt ample, y allá ahont son vostés sempre passa 'l bou per bestia grossa./ Si l' ha tret ha sigut per desmpellegárse'n. (...) Lo Sr. Aldecoa sembrava llavors conservadoras y l' hi sortian plantas democráticas”⁹³⁰.

Roca es va permetre donar consells al nou governador Leandro Pérez Cossío en dos articles publicats a la *Gaceta* i a *La Campana*. No oblidava ni un moment que la seva funció era la d'actuar com agent del govern conservador, i que, per tant, “sus actos no podrán separarse de una línea de conducta que no favorecerá nunca los designios de los amigos de la democracia”. A més, tampoc no tenia cap dubte que “la independencia absoluta no cabe en el ejercicio del cargo que se le confía”. Ateses aquestes consideracions, allò que els ciutadans podien esperar del governador no podia ser ni més ni menys que “la consideración y el acrisolado respeto a las leyes vigentes, que están muy por encima de nosotros, muy por encima de V. y muy por encima del gobierno”. Ara bé, fins i tot seguint aquest capteniment, el seu marge d'actuació era molt gran: “¡cuantos medios no le quedan a usted D. Leandro para ejercitar su reconocida competencia y acreditar las dotes de mando de que su nombre viene precedido!”. Però la situació que li havia deixat Ibáñez Aldecoa, home que “tenía el desgraciado privilegio de envenenar y dar proporciones a cuantos conflictos pasaban por sus manos”, no era falaguera. Fent-se intèrpret dels desitjos de la població de Barcelona, li assenyalaria quina havia de ser la seva principal tasca: “Reparar todos los desastres, dar satisfacción a todas las injurias, seguir diametralmente el camino opuesto al que siguió su antecesor; nada más necesita V. para corresponder a las justas esperanzas que nos inspira su próxima llegada”. Alhora, Roca li feia notar que tots aquells que havien encoratjat Aldecoa l'havien deixat caure sense “ni siquiera una palabra de consuelo”. Per això advertia al nou governador que desconfiés d'aquests “partidarios del sol que se levanta”, i que “vuelven siempre la espalda a la desgracia”, de la gent que s'apressaria a cercar el seu suport afirmant la seva identificació amb la situació governant que no era altra cosa que “la capa de sus interesados móviles”, perquè ho sacrificava tot a “su egoísmo”. Barcelona “es liberal, es democrática”, i aquests grups “son enemichs de la llibertat y de la democracia. Per més que l' hi digan, no representan res. Son l' odi personificat”. El

periodista terrassenc li traçava una línia d'actuació ben clara com a únic mitjà de restablir el clima social i la situació econòmica de Barcelona i la seva demarcació:

“Un criterio independiente, una ley igual para todos, la norma de la justicia como regla de conducta, la consideración que se debe a los múltiples, complicados y respetables intereses de esta culta capital, una guerra sin cuartel a las gentes de mal vivir que han prosperado, mientras todos los afanes de la autoridad se cifraban exclusivamente en perseguir periódicos y en apagar luces, tal es el consejo de un adversario leal, que podrá diferir de su opinión de Vd. en punto a principios políticos, pero que a nadie cede en amor hacia la honra, el decoro y la prosperidad de esta capital y de toda la provincia, cuyos intereses, y aspiraciones legítimas defiende y defenderá mientras aliente”.

Però si en comptes d'aquest full de ruta la missió de Pérez Cossío era recuperar i estendre sense contemplacions el domini conservador sobre Barcelona, Roca li pronosticava un clamorós fracàs:

“Si en Cánovas l' hi ha dit.- Sr. Cossío, vágissen á Barcelona y converteixime'ls, haurá perduto lo temps. Ni vosté es un missionista ni nosaltres som criaturas que aném á apendre la doctrina conservadora. Es més: vosté s' ha quedat endarrera y nosaltres aném més endavant que vosté. ¿Que vol ferhi? Es qüestió de gènit: qui 'l tè més apocat qui 'l tè més prompte, y 'ls catalans som com la pólvora”⁹³¹.

Les polèmiques entre periodistes

La Crónica de Cataluña versus La Independencia

La divisió dels progressistes entre radicals i sagastins va donar lloc a un dels intercanvis d'articles entre *La Independencia* i *La Crónica de Cataluña*. Ja que cap dels escrits va anar signat, no podem saber si Roca fou l'autor dels articles de *La Independencia*, encara que creiem probable que fossin obra seva. Després de la publicació dels manifestos zorrillista i sagastí, una part dels progressistes barcelonins, de signe radical, s'havia organitzat com a formació política diferenciada elegint una junta directiva. *La Crónica de Cataluña*, oposada al fraccionament del partit progressista, s'havia adherit a la iniciativa d'un altre grup de militants, que es va reunir pocs dies després i va procedir a elegir la junta corresponent. Atès que el periòdic liberal no s'havia associat a la reunió dels simpatitzants zorrillistes, *La Independencia*, en un

⁹³⁰ P. K., “Ja no es gobernador”, *La Campana de Gràcia* 14-7-1878.

⁹³¹ “Carta a un gobernador”, signada per “Los redactores de la GACETA DE BARCELONA” però escrita amb tota seguretat per Roca, *Gaceta de Barcelona* 12-7-1878, ed. matí; P. K., “Al nou gobernador”, *La Campana de Gràcia* 28-7-1878.

breu escrit, no va dubtar a qualificar de “calamares” als assistents a la reunió a la qual participaren redactors de *La Crónica* com Baró i Manté al costat de personalitats com Rius i Tauler i Camil Fabra. Tot i que els reunits es denominaven ells mateixos progressistes-democràtics, “creemos –proseguia el periòdic federal– que su verdadera denominación es la de sagastinos o moderados vergonzantes”. Al negar-se a figurar al costat dels “verdaderos progresistas democráticos” (els seguidors de Ruiz Zorrilla, considerava *La Independencia*) i afegint-se als “calamars”, els homes de *La Crónica* ja no amagaven que es passaven al “campo moderado”: “Es pues evidente que *La Crónica* ha entrado a formar parte del partido unionista o moderado, a pesar de no tener el valor de confesarlo francamente”.

La rèplica del periòdic liberal no es va fer esperar. Proclamà que la reunió bescantada per *La Independencia* tenia per objecte llançar una crida a la unitat del partit progressista, lamentant l’escissió esdevinguda entre zorrillistes i sagastins. Era indigne d’un periòdic com *La Independencia* recórrer a “pequeñeces dando epítetos que revelan uno de los males de nuestro país, esto es, su afición a las palabras y su poco apego al fondo de las cosas y una tendencia a buscar el ridículo para cubrir con él mutuamente”, va escriure *La Crónica* referint-se al qualificatiu de “calamares” que li havia adjudicat el diari on escrivia Roca. L’intent de desqualificar els redactors del periòdic considerant-los “moderados vergonzantes” seguia també el corrent d’alguns rotatius madrilenys i el costum molt estès a Espanya de “tildar de reaccionario a aquellos que en política no creen conveniente ir tan lejos como ellos”, i el redactor de *La Crónica* el regirà contra el diari republicà. Les invectives dels intransigents contra els seus rivals li van fornir sense massa problema l’argument: “Recordamos en este momento que en un escrito firmado por republicanos se decía de *La Independencia* y de *La Campana de Gracia*, que tenían inclinación a admitir escritos reaccionarios”. La presència de redactors de *La Crónica* a la reunió objecte de la discussió entre els dos diaris obeïa a la plena identificació d’idees amb seus promotors, ja que si el periòdic federal “se hubiese tomado la molestia de leer los artículos que hemos venido publicando sobre la escisión”, hagués vist que el document que va servir de convocatòria “no era más que una síntesis de las ideas por nosotros emitidas”. Afegint que la seva reacció no es devia a cap incomoditat provocada pel solt de *La Independencia*, com a conclusió *La Crónica* assenyalava que l’escissió havia estat “inoportuna” i que “nosotros, dentro de nuestra esfera, procuraremos no aumentarla”, actuant des del “patriotismo” i no des de les passions i els personalismes.

El diari federal va respondre amb un article en el qual es mostrà d'acord amb *La Crónica* sobre l'abús que es feia de la paraula reaccionari, i de la pèrdua conseqüent de significat, precisant que l'havia emprat justament perquè sabia que no ofendria el periòdic liberal: “por lo mismo que no dudábamos que no le haría mella, se la aplicamos, no inútilmente, sino a falta de otra mejor con que espresar el concepto que nos merecía su conducta”. Després d'haver passat comptes respecte a la llencívola acusació de reaccionarisme, *La Independencia* passà a fer una anàlisi de l'evolució del partit progressista des de la Revolució de setembre.

Conscients de la seva feblesa per assumir el poder en solitari, els progressistes cercaren el suport d' “elementos estraños hasta entonces a su comunión”, formant una coalició amb forces polítiques tan allunyades entre sí com els unionistes, “los que dos años atrás ametrallaban a los progressistas en las calles de Madrid”, i els demòcrates, “los que en la víspera renegaban sus ideas republicanas”. En una coalició constituïda per agrupacions tan heterogènies, cap dels components oblidà la seva procedència ni renuncià a les seves pròpies aspiracions. Mentre durà el període constituent, les seves diferències havien quedat més o menys emmascarades, però l'obra realitzada no havia deixat de ressentir-se de la manca d'unitat. La coalició era un mitjà, no un fi en sí mateixa, i estava forçosament condemnada a desfer-se al menor contratemps quan deixessin de tenir raó de ser els motius que havien conduït a la seva formació. Al disgregar-se els elements coalitzats, la seva obra, “levantada por circunstancias pasajeras y por fugaces aspiraciones”, s'havia de convertir en “el templo de la discordia”.

Un cop desfeta la coalició, els progressistes es podien haver presentat units com ho havien estat abans, però, afirmà l'autor de l'article, aquests homes “carecían de ideas propias”, i els escassos principis que defensaven tenien una base tan feble que era gairebé inevitable que, en contacte amb unionistes i demòcrates durant més de dos anys, modifiquessin les seves idees polítiques. De la coalició i del període constituent, doncs, el partit progressista n'havia sortit profundament dividit, i era només qüestió de temps que es fragmentés. Mancava únicament un “accidente” per desencadenar la ruptura, i les diferències personals entre “dos de sus santones” havien encès l'escia: “Sagasta y Ruiz Zorrilla consumaron esta obra inevitable que venía preparándose desde octubre de 1868”. Aquells que, com els homes de *La Crónica*, es manifestaven en contra de la divisió, confonien el fons de l'escissió, producte de tendències polítiques enfrontades, amb la forma, “meramente personal”. Persistint en aquest error, no s'adonaven que

estaven creant una tercera fracció, que “podremos muy bien designar con el nombre de *estacionaria*, si merece el de *adelantada* la que con Ruiz Zorrilla al frente, casi se confunde con los cimbríos, y el de *retrógado* la que con Sagasta a la cabeza, casi se asimila a los unionistas”.

Per més que el periòdic liberal barceloní es negués a reconèixer-ho, les diferències entre zorrillistes i sagastins eren ostensibles, com l'emplaçava *La Independencia* a constatar-ho comparant els manifestos fets públics per uns i altres. Al veure que *La Crónica* no havia expressat la seva conformitat amb el text de la convocatòria dels progressistes radicals barcelonins, document en el qual es mostraven partidaris convençuts del règim que “verdaderamente armonice la libertad con el orden”, el diari federal havia deduït que s'identificava amb “tendencias sagastinas, conservadoras o reaccionarias, por más que procurase disfrazarlas de una manera vergonzante”. Després de la protesta del periòdic de Lacunza i Baró, i del manifest emanat de la reunió a què havien assistit els redactors de *La Crónica*, els assistents a la qual havien proclamat constituir la majoria del partit progressista-democràtic de Barcelona, *La Independencia* es mostrà disposada a canviar la seva valoració. “Mejor la creíamos positivamente conservadora que vaporosa –va escriure l'autor de l'article–, imaginando que preferiría lo primero que es algo, a lo segundo que es nada”. *La Crónica* feia seva la declaració formulada en l'esmentada reunió segons la qual “Todo gobierno que llene las aspiraciones del país, merecerá nuestro aplauso”. “Y –preguntà l'articulista del diari republicà– ¿cuáles son esas aspiraciones del país? ¿Cuál es el criterio de la CRONICA para juzgarlas? ¿En qué principios las apoya?” *La Independencia* esperava la resposta del periòdic progressista a aquestes qüestions, però ja li deixava veure quin judici li mereixeria: “De todos modos, conste que nuestro concepto, de encerrarse en este extremo, es todavía inferior al que nos mereció cuando la hacíamos sagastina”.

La Crónica de Cataluña va tornar a rebutjar l'acusació de reaccionària que li havia tornat a adjudicar subtilment el diari federal, i ho va fer reproduint els paràgrafs del seu article anterior en què esmentava com *La Independencia* havia estat objecte de la mateixa acusació, amb la següent conclusió:

“Ya ve pues, *La Independencia* que nosotros también pudiéramos decir de ella que es un periódico reaccionario fundándonos en que no rechaza una apreciación que de ella hicieran republicanos federales, pero no lo hacemos, porque eso no pasaría de ser un argumento sin razón de ser (...)”.

Respecte a l'escissió del partit progressista, deia *La Crónica*, el propi diari federal justificava el capteniment del periòdic liberal. Que la coalició era un mitjà i no un fi i que havia de trencar-se quan les circumstàncies que havien propiciat la seva constitució s'esvaïssin, era quelcom que *La Crónica* havia afirmat sempre, amb la diferència que considerava que aquelles circumstàncies no havien desaparegut encara, raó per la qual eren contraris a la divisió esdevinguda. I, preveient que, un cop desfeta la coalició, seria molt difícil formar un govern estable amb les Corts existents en aquells moments, “condenamos a los impacientes que se empeñaron en romperla”.

No negaven que els homes del partit progressista haguessin experimentat canvis en les seves idees a conseqüència dels esdeveniments generats per la Revolució de setembre, però aquesta circumstància no era exclusiva dels progressistes, com palesava l'acceptació per part dels unionistes dels principis de la Constitució de 1869, alguns dels quals eren ben aliens al seu credo polític previ. Els homes de *La Crónica* reconeixien tènuelement que les modificacions de les idees polítiques “han debido producir alguna diferencia de apreciación sobre la aplicación de ciertos principios políticos”, i aquí residia la qüestió de fons que *La Independencia* els havia acusat d'ignorar. En la seva opinió, al país li convenia la continuació de la coalició i, en cas de ruptura, que el partit progressista no afeblís les seves forces “hasta que llegase el instante en que próximos a su constitución los dos grandes partidos que deben ser los manubrios de la máquina política de España, cada uno pudiese inclinarse a aquel que mejor respondiese a sus ideas sobre lo más conveniente a la prosperidad del país”. *La Crónica* es mostrà d'acord amb el periòdic federal respecte al detonant de la divisió, una qüestió de personalismes entre els dos caps progressistes, personalismes que havia condemnat des del primer moment. No havia ignorat, però, el fons de l'afer, contràriament al que havia afirmat el periòdic de Roca: “No es que nosotros confundamos el fondo de la escisión con la forma, meramente personal; no, lo que nosotros hemos hecho ha sido condenar la forma personal que ha hecho surgir la escisión inoportunamente”. *La Independencia* errava també al suposar que tots els progressistes de províncies que es manifestaven en contra de l'escissió promoguda a Madrid pels líders del partit creaven una tercera fracció, ja que “Por lo mismo que tronamos contra la división –escrivia el redactor de *La Crónica*– no queremos contribuir a aumentarla”. No identificant-se ni amb sagastins ni amb zorrillistes, condemnant el capteniment dels uns i dels altres, i havent manifestat que estaven disposats a donar suport a qualsevol govern “que llenase las aspiraciones del país”, el periòdic liberal va respondre a les preguntes que li havia adreçat el seu col·lega

federal afirmant que “cuando llegue el momento de dar aplicación a estas ideas, procuraremos ahogar emociones y hacer que a un mismo fin converjan todas las fuerzas progresistas-democráticas de Barcelona, procurando con nuestros consejos que los demás nos imiten”. A diferència de la guerra que es feien zorrillistes i sagastins, ells donarien suport, però mai promourien dissidències. Aquesta seria la línia de la junta elegida en la darrera reunió dels progressistes barcelonins (dels “calamars”, segons la gasetilla de *La Independencia*), i *La Crónica* es comprometia a defensar-la. Per demostrar la seva convicció en la necessitat d’unió dels progressistes, el propi director de *La Crónica* (Roman de Lacunza), elegit per formar part del comitè esmentat, havia presentat la renúncia al càrrec per poder advocar més eficaçment des del periòdic per “las ideas de conciliación y armonía en el partido progresista”. I, sintetitzant la seva resposta al diari republicà federal, afegia: “Para terminar diremos a *La Independencia* que, en el orden político, queremos libertad y orden, porque, en vez de ser antitéticos, se complementan”⁹³².

La Independencia versus La Imprenta

Hem fet referència ja a les friccions i enfrontaments entre *La Independencia* i *La Imprenta* en diverses ocasions (l’afer de la manifestació en homenatge a Joaritz, arran de la lluita entre el Comitè i les Juntes de Districte el 1872, entre altres). Amb la proclamació de la República, *La Imprenta* va abraçar posicions properes als intransigents de Barcelona (Lluís Carreras continuava tenint un paper important al diari alhora que ocupava un escó de diputat provincial, des d’on col·laborà amb Lostau i altres en els intents de proclamar l’Estat Català). Només era, doncs, qüestió de temps que es produís un xoc frontal entre aquest periòdic i el portaveu dels federals transigents.

A mitjans d’abril de 1873 *La Imprenta* va qualificar de falses les informacions aparegudes a la secció “Última hora” en dos números de *La Independencia*, tot reclamant una rectificació del diari federal adreçada al públic. Així ho va fer, però no sense retornar en un breu article sense signatura les *gentileses* que li havia dedicat el periòdic successor d’*El Telégrafo*. Si algú havia de donar lliçons d’honradesa i moralitat

⁹³² Solt sobre la reunió dels progressistes a la qual assisteixen el director i redactors de *La Crónica* a *La Independencia* 27-11-1871, ed. matí; rèplica a “A la <<Independencia>>”, *La Crónica de Cataluña* 28-11-1871, ed. matí; “A la Crónica de Cataluña”, *La Independencia* 29-11-1871, ed. matí; “Al hecho, querido colega”, *La Crónica de Cataluña* 30-11-1871, ed. matí.

als redactors de *La Independencia* no era pas un periòdic que, gosant parlar de la moralitat i el prestigi de la premsa, havia anat canviant d'opinions “como de camisa”, i que, d'un dia per l'altre, havia canviat de títol “bajo la amenaza de un embargo judicial” sense que fins llavors hagués donat la més mínima explicació de les causes de “tan extraña metamorfosis”. El diari en què escrivia Roca i Roca desafià als responsables de *La Imprenta* a exposar les raons concretes d'aquells canvis: “E(s)xplique los móviles de sus cambios políticos y el móvil INMORAL de su cambio de título, y entonces el predicador tendrá más o menos influencia entre sus oyentes”⁹³³.

L'endemà *La Imprenta* va negar amb rotunditat les acusacions de què havia estat objecte, dient que, quan *El Telégrafo* va cessar la seva publicació, va fer saber al públic que procedia a la seva liquidació sense tenir deutes contrets (després d'haver pagat la darrera factura de paper a la fàbrica que li proporcionava), sense perjudicis de cap mena a tercers, “honrada y decorosamente”. Alhora, recordava que *La Independencia* havia surgit després que una sentència judicial obligués a retornar la propietat d'*El Independiente* a “la persona despojada de su posesión”, cosa que no es va poder fer al fer sortir els seus redactors la nova publicació “nacida al día siguiente al calor del mandato de restitución de <<El Independiente>> a su poseedor legítimo”. A aquesta sentència havia seguit un plet, amb encreuaments de comunicats entre els implicats i una causa judicial. Aquells que havia actuat de forma immoral, deien els redactors de *La Imprenta*, eren els actuals responsables de *La Independencia*. I desafiaven, ara ells, al director del periòdic federal a signar amb el seu nom els articles si insistia a seguir amb aquelles acusacions:

“Si, pues, la <<Independencia>> quiere continuar afirmando que el cese de <<El Telégrafo>> obedeció a un móvil immoral, invitamos a su director a firmar el escrito, a fin de que sea responsable de ello una persona calificada, y se pueda dirigir contra ella el procedimiento, porque estas acusaciones nada tiene competencia para juzgarlas más que los tribunales”.

A més, aquesta exigència de noms i cognoms era reblada amb l'acusació que *La Independencia* emprava sistemàticament “delegados AD HOC” quan havia de fer front a demandes judicials⁹³⁴.

Els dos periòdics es van refermar en les seves mútues acusacions en els dies següents, de manera que *La Independencia*, després d'algunes acrobàcies lingüístiques, va accedir

⁹³³ *La Independencia* 17-4-1873, ed. tarda; les majúscules són de l'original.

⁹³⁴ *La Imprenta* 18-4-1873, ed. matí.

a la demanda del periòdic dirigit per Manuel Patxot: era Roca i Roca el director llavors.

I no se n'amagava pas:

“El director de LA INDEPENDENCIA en ausencia del ciudadano Sampere, es el ciudadano Roca y Roca, quien no esconderá nunca la cara a nadie, y menos a los redactores de nuestro colega. Su firma responderá de todo cuanto siente, que no es amante de echar la piedra y esconder la mano, sino de sostener cuanto dice, y de apoyarlo en datos irrecusables”.

Sembla, doncs, clar que Roca i Roca o bé havia redactat l'article o bé n'assumia tota la responsabilitat sense embuts. En el mateix número, *La Independencia* desenterrà una fulla volant escrita per Aleix Sujol en què l'autor acusava Manuel Lasarte (redactor el 1873 de *La Imprenta*) i Ferran Patxot (sembla que el pare de Manuel Patxot) de ser els responsables de la fallida de la societat “La Salvadora”, amb els diners procedents de la qual haurien finançat el seu diari (Sujol era una de les 142 persones estafades en aquella fallida). De l'escrit de Soujol es desprenia clarament que “*salieron de la caja de la propia Sociedad los caudales con que fué fundado dicho periódico*, bajo el título primitivo de *El Telégrafo*”. Lasarte i Patxot havien estat els propietaris d'aquesta capçalera que adoptà posteriorment els noms d'*El Pincipado* i *La Imprenta*, fins que “recientemente” l'havien traspasat, continuant però “su intervención en la administración y sus inspiraciones en la redacción” igual que abans⁹³⁵.

Ara que Roca havia manifestat obertament la seva responsabilitat com a director (sino l'autoria directa) per l'article que havia qualificat d'immoral l'actuació de Manuel Patxot en l'afer d'*El Telégrafo*, va ser demandat pel director de *La Imprenta* per “injurias graves hechas por escrito y con publicidad”. Patxot va interposar la demanda “no con la mira de lavar reputaciones que nadie, y menos que nadie la redacción de <<La Independencia>>, puede manchar”, sinó “para dar una lección”⁹³⁶.

El 21 d'abril es va celebrar el preceptiu judici de conciliació al Jutjat Municipal del districte de San Bertran. Roca i Roca hi va comparèixer assistit per Agustí Trilla com a “hombre bueno”, mentre que Manuel Patxot va delegar la seva representació en Adolf Brugada com a apoderat i en Joan B. Fauró (redactor de *La Imprenta*). A la demanda per injúries va respondre Roca que el solt en qüestió es referia exclusivament a *La Imprenta* i que, essent aquest periòdic una entitat amb personalitat jurídica de caràcter públic representada per diverses persones, es requerien els poders de totes elles per poder presentar una demanda, i, no disposant d'ells Patxot, oposava a la demanda la

⁹³⁵ *La INdependencia* 19-4-1873, ed. tarda.

⁹³⁶ *La Imprenta* 20-4-1873, ed. matí.

constatació de manca de personalitat, “teniendo por lo tanto el vicio de nulidad”. A més, prescindint de “la forma confusa” que tenia la redacció de la demanda i “de su fondo inexacto”, Roca afirmava i ratificava el contingut del solt objecte del procés. A preguntes del jutge, Roca va declarar que encara no havia complert els vint-i-cinc anys. L’acte va acabar, com no podia ser d’altre manera, sense avinença.

L’enfrontament entre Roca i Roca i els homes de *La Imprenta* no es va acabar aquí. Simultàniament a la polèmica que acabem d’esmentar, el periòdic dirigit per M. Patxot va publicar un comunicat de Feliu Crespí referent a l’actuació d’un batalló de l’exèrcit a Sabadell que començava afirmant que el director de *La Independencia* s’havia negat a publicar-lo⁹³⁷. El mateix dia Roca i Roca, des de les pàgines del diari que dirigia, va contraatacar desafiant Crespí a fer pública la carta que li havia enviat en què li exposava la conveniència de condensar el comunicat atesa la seva gran extensió, afegint que les raons per les quals no l’havia publicat no eren, ni de bon tros, “tan secas, como la negativa que nos atribuye”⁹³⁸. *La Imprenta* es va veure obligada a rectificar, dient que Crespí havia demanat que hom especifiqués que en el comunicat publicat no havia de constar que *La Independencia* s’havia negat a inserir-lo a les seves planes, “pues el director interino de este periódico le escribió una atenta y respetuosísima carta rogándole que lo extractara en atención a su magnitud”. *La Imprenta* atribuïa el malentès al fet que la persona a la qual Crespí havia encarregat la tramesa del comunicat ignorava l’existència de la carta de Roca⁹³⁹. Però Roca i Roca es va apressar a refutar immediatament aquesta versió dels fets. Acusant al periòdic ex-radical de mentir descaradament, declarava que el mateix Crespí li havia dit feia tot just dos dies “delante de personas que se guardarán de mentir” que l’expressió referent a la negativa a publicar el comunicat havia estat incorporada per la redacció de *La Imprenta*, ja que “en el original no constava”. Més encara, Crespí havia manifestat que, havent-se trobat feia poc amb Lluís Carreras, aquest periodista s’havia confesat “personalmente culpable” de l’addició de la negativa, i li havia pregat que, en l’escrit de rectificació, procurés Crespí atribuir-ne la responsabilitat al caixista del diari. “A cada cual lo suyo, –escribia Roca a *La Independencia*- y al señor Carreras la cuquería de pervertir el sentido de los escritos en desdoro de terceros, y de dar la culpa a una persona incógnita”. Aquestes eren,

⁹³⁷ “Remitido de Feliu Crespí sobre la <<Conducta del batallón de Béjar en Sabadell>>”, *La Imprenta* 19-4-1873, ed. matí.

⁹³⁸ *La Independencia* 19-4-1873, ed. tarda.

⁹³⁹ *La Imprenta* 21-4-1873, ed. tarda.

concluïa, les lliçons “de moralidad y de decoro periodístico” que tenien la barra d’impartir els redactors de *La Imprenta*.⁹⁴⁰

La confrontació entre els dos periòdics va prosseguir. *La Imprenta* va utilitzar el fet que, en aquells primers mesos de la República, homes que havien estat redactors de *La Independencia* fossin nomenats per ocupar càrrecs oficials per acusar als homes que redactaven el periòdic federal barceloní (i amb ells tot el republicanisme transigent) de cercar només el seu benefici personal a costa del pressupost. Així, va ressaltar que Carles Wellenkamp, “redactor de la <<Independencia>>, obtingués al ministeri de la Governació “un empleo de 20.000 rs.”. Va especificar també que Joan Tomàs i Salvany, “individuo que ha sido hasta hace poco de la redacción de <<La Independencia>> “, havia obtingut un càrrec en el ministeri d’Estat “remunerado con 30.000 reales”. El periòdic de Roca va replicar a aquestes malintencionades informacions recordant que aquests col·laboradors havien abandonat la redacció del periòdic molt abans de rebre els nomenaments. Així, va reproduir el comunicat que Wellenkamp havia fet publicar a *La Independencia* a començaments de juny de 1871 en el qual informava del seu abandó de la redacció per motius personals⁹⁴¹.

Totes aquestes polèmiques periodístiques, reflex de les lluites entre transigents i intransigents a Barcelona, jugaren en contra de Roca i Roca, com hem vist anteriorment, quan optà a l’elecció per a les Corts Constituents aquell 1873.

Mañé i Flaquer versus La Gaceta de Barcelona

Per la mateixa naturalesa de les posicions ideològiques que defensaven Mané i Flaquer i Roca i Roca, era inevitable el xoc entre ells plasmat en les pàgines de les publicacions en què escrivia l’un i l’altre. Les al·lusions al director del *Diario de Barcelona* són especialment abundants a *La Campana de Gràcia*, però, sens dubte per no considerar Mañé el setmanari satíric de prou entitat com per figurar entre els rengles del vertader periodisme, del periodisme “seriós”, va ignorar sistemàticament els dards que Roca li envià des d’allí. *La Gaceta*, però, era un periòdic prou important com per deixar passar sense resposta referències incòmodes o pretesament ofensives. La

⁹⁴⁰ *La Independencia* 22-4-1873, ed. matí.

⁹⁴¹ *La Imprenta* 23-4-1873, ed. matí per la informació sobre Wellenkamp i 29-4-1873, ed. tarda, sobre Tomàs i Salvany; *La Independencia* 23-4-1873, ed. tarda, reproduïx el comunicat original de Wellenkamp publicat a *ibid.* el 8-6-1871, ed. tarda.

primavera de 1877 es produí potser el xoc més directe del període analitzat entre Mañé i el personal del diari possibilista, amb Roca al capdavant.

El març de 1877 Mañé començà a publicar, en el seu article setmanal dels diumenges, una sèrie d'escrits en forma de carta adreçada a un "Plàcido" imaginari amb el títol genèric "El trigo y la zizaña". Mañé es proposava demostrar que l'abandó del fonament religiós de les societats les conduïa a l'anarquia i en responsabilitzava als propis conservadors que, permetent la tolerància religiosa, havien introduït les llavors de la divisió. Fins i tot des del mateix camp catòlic s'havia incorregut en l'error d'acceptar llibertats que només podien menar a la dissolució dels lligams socials. Els catòlics liberals havien propugnat no només la tolerància, sinó la llibertat de cultes, en uns moments en què s'oposaven a l'absolutisme dominant. Però els seus intents havien obert la porta al liberalisme, que havia demostrat la seva autèntica cara, quedant ben palesa la radical incompatibilitat entre catolicisme i liberalisme. Mañé advocava, doncs, per eliminar la "zizaña" del camp conservador i catòlic, destruint-hi qualsevol vestigi de liberalisme, ni que fos una tolerància religiosa tan fràgil com la que consignava la Constitució de 1876 (i que l'actuació de les autoritats contra els llocs de culte evangèlics ja havia violat amb escreix).

Mañé contraposà les èpoques anteriors, en les quals les diferents escoles de pensament consideraven que el principi religiós era el fonament de les institucions polítiques i socials, amb els temps actuals, en què "explícitament o implícitament" es negava la base religiosa de les societats i es tractava de secularitzar-les amb més o menys insistència, però amb el propòsit de "construir pueblos sin creencias" ni fe de cap mena. Fins i tot aquells que no acceptaven de cap manera la separació de l'església i l'estat, ni permetien la llibertat de cultes, i es limitaven a la simple tolerància religiosa, participaven en aquesta tasca de demolició. Permetre la tolerància equivalia a introduir una falca en el tronc, que altres podran emprar per partir-lo en dos i separar les dues parts que "por razón natural y mútua conveniencia", mai no s'havien de separar. Els conservadors espanyols (Cánovas i els seus) eren responsables d'haver permès la tolerància. Permetre que la propaganda anticatòlica circulés lliurement no era una contradicció d'un govern que es declarava conservador. Aquests conservadors "toman de la religión lo que les acomoda y dejan lo que les molesta". Pensaven que, permetent als revolucionaris desfogar-se contra la religió, evitarien pertorbacions que podrien danyar els seus interessos directes. Per culpa d'aquests Prudhommes, Plàcidos, Pangloss que tot ho sacrificaven a la tranquil·litat material, Europa i el món civilitzat caminaven

cap a la decadència. Els conservadors en el poder en els diferents governs efectuaven un lent però persistent treball que tendia a destruir les bases de les societats cristianes, i les abocaven a lluites estèrils que les farien caure en el despotisme o l'anarquia. Segons Mañé, els Estats Units, des del moment en què havien deixat de ser un poble religiós i moral ja presentaven tots els signes de la descomposició, rossegats per la corrupció. També Suïssa, després de la introducció del “principio político de la libertad racionalista”, havia vist com la decadència de les institucions avançava ràpidament, procedint a la centralització i l'anihilació de l'autonomia dels cantons, entronitzant l'individualisme que, sota la capa de la llibertat, deixava l'individu sol enfront del poder de l'estat fort⁹⁴².

Entre el liberalisme i el catolicisme no hi podia haver conciliació possible, perquè el liberalisme és la negació del catolicisme. “Hoy los más optimistas –escribía Mañé– hemos de reconocer que el liberalismo político fué inventado para destruir las religiones positivas, y particularmente el catolicismo”. El “Syllabus”, afirmà el director del Brusi, “vino a darnos reglas de conducta claras y sencillas”. Però, malgrat tot, encara hi havia catòlics que volien seguir el mal camí que “anduvieron sus padres y hemos andado nosotros mismos hasta que la sabiduría de la Iglesia en unos y los desengaños en otros, nos apartaron de él”. Els predecessors van abraçar aquesta doctrina de bona fe per lluitar contra el despotisme, i eren en general bons catòlics, deia Mañé. A Espanya, afirmà, hi ha persones que es vantaven de catòliques però que “no desaprovechan ocasión alguna de dañar a la religión católica”. Seguint una classificació feta pel propi Papa, hi havia un partit que temia massa la influència pontifícia i a qui li mancava humilitat per governar segons les lleis de la justícia⁹⁴³. Això és el que havia succeït amb totes les fraccions del partit liberal, fins i tot amb la més conservadora, i havia estat “la gran falta y la gran responsabilidad del partido moderado”. Féu forat entre els regalistes del temps dels borbons, homes que temien la influència papal. Aquests regalistes, per Mañé, foren “los precursores de nuestros demócratas, a pesar de su ultra-absolutismo”. Aquesta prevenció contra el papat afecta fins i tot els carlins. Però, sobretot, “es obra de la francmasonería”, que “esplota la candidez o debilidad de algunos católicos en daño de nuestra Religión y en daño de nuestra misma libertad”. La garantia de la llibertat dels pobles “está en Roma y no en París, ni en Madrid”. A mesura que el papat havia anat perdent independència i influència, els pobles havien anat perdent les vertaderes

⁹⁴² J. Mañé i Flaquer, “El trigo y la zizana”, *Diario de Barcelona* 4-3-1877.

⁹⁴³ J. Mañé, “El trigo...”, *Diario de Barcelona* 11-3-1877.

llibertats. La prevenció contra la influència de l'esglèsia es trobava no només en els rengles liberals, sinó entre les pròpies classes conservadores, denuncia Mañé: “conservadores que vienen a continuar suavemente, con todas las formas legales, con las mayores protestas de adhesión y respeto a la Iglesia y al Papa, lo mismo que se propusieron los revolucionarios enemigos de nuestra religión”. Això explicava el descrèdit en què va caure el partit moderat i la pèrdua de la influència que les classes conservadores exercien sobre la societat, influència “necesaria para la reorganización político-social de nuestro país”⁹⁴⁴.

Mañé tractà de desvincular catolicisme i absolutisme. Per ell, la doctrina segons la qual els reis reben el seu poder de Déu i només a ell han de retre comptes era una construcció del protestantisme. El catolicisme també afirmava que la sobirania prové de Déu, però el poble n'era el dipositori i la lliurava al monarca amb condicions, fent-li jurar que respectaria les lleis i que empraria el poder que el poble li atorgava per impartir justícia i portar grandesa a la nació. Però la visió protestant s'havia imposat fins i tot entre els catòlics, i l'absolutisme modern havia guanyat monarques catòlics influïts per juristes que manlevaven les doctrines protestants. Aquesta visió havia estat assumida ja per gent tan catòlica com el pretendent carlí Carles V i havia arribat a quedar inscrita a la Constitució canovista: “La teoría protestante, de que los reyes reciben inmediatamente de Dios la soberanía, la hemos visto reproducida en el preámbulo del proyecto de la Constitución últimamente votada por las Cortes españolas”. L'oposició de Mañé a la base onzena, en la seva opinió clarament racionalista, li havia valgut d'ésser titllat de reaccionari per part dels autors de la carta magna, “que aceptan el principio protestante”. No només el catolicisme era aliè a l'absolutisme, sinó que era l'inspirador del govern representatiu. Citant arguments de Sant Tomàs i Aristòtil, defensà que de “la interpretación católica del texto bíblico” es derivava la idea dels governs representatius. Afirmà que faltaven a la veritat aquells que atribueixen al protestantisme l'existència del govern representatiu i al catolicisme la responsabilitat d'haver instaurat l'absolutisme als estats europeus. A Espanya aquesta visió errònia havia dividit els catòlics, ja que molts abraçaren el liberalisme per horror a l'absolutisme. Homes com Balmes i Donoso Cortés havien tractat de “sacar del error en

⁹⁴⁴ J. Mañé, “El trigo...”, *Diario de Barcelona* 18-3-877. Al final de l'article, en un “Post Scriptum”, Mañé feia referència a la resposta que el seu article anterior havia suscitat a *La Crónica de Cataluña*, des d'on l'havien assimilat als carlins, i va retreure al periòdic liberal que s'obstinés en fer compatibles liberalisme i catolicisme: “¿Acaso no bastan el buen sentido y un poco de buena voluntad para

que vivían a los carlistas y a los liberales de buena fe, y formar con ellos un partido conservador católico que librase a la nación espanyola de las abyecciones del absolutismo y de las corrupciones del liberalismo”⁹⁴⁵. Mañé es considerava continuador de l’obra que iniciaren Roca i Cornet, Balmes i Ferrer i Subirana, prosseguint després Balmes en solitari la tasca de “quitar al espíritu reformista sus tendencias anti-cristianas”, cosa que li va valer ser cridat a Madrid per difondre la idea de la fusió de tots els elements catòlics per posar fre a les passions revolucionàries i servir de ferm suport a la monarquia. Martí d’Eixalà va continuar defensant aquesta visió a Barcelona, al costat d’un estol de personalitats, entre les quals figurà Mañé, iniciant-se llavors en aquesta tasca.

“La revolución de 1868, que no nos cogió de sorpresa –afirmà-, nos encontró entregados a nuestras investigaciones habituales, separando el trigo de la zizaña en el campo de nuestra política que heredamos de la generación que desaparece”. Mañé i la gent del *Diario de Barcelona* seguiren la línia de Balmes i Cortés: “trabajar, juntos o separadamente, en buscar soluciones patrióticas y verdaderamente conservadoras, que nos sirvan de bandera para oponer una falange compacta a las invasiones cada día crecientes del ateísmo revolucionario”⁹⁴⁶. En opinió de Mañé, el camp polític es podia dividir en dues parts: l’espiritualista (amb la diferent interpretació de la sobirania per part del protestantisme i del catolicisme) i el materialista. Els materialistes situaven l’home a l’origen de tot poder, i “de este error ha nacido el liberalismo con su soberanía de la razón, su autonomía individual, su soberanía nacional”. A Espanya fou Pi i Margall qui exposà la idea fonamental del liberalisme modern a “La Reacción y la Revolución”. Citant diversos passatges de l’obra, Mañé resumí així aquesta idea: “el hombre es principio y fin de sí mismo”, i no havia d’ocupar-se més que d’ell mateix i de procurar el seu bé. Això constituïa “la negación absoluta del cristianismo”, perquè el liberalisme “parte del egoísmo” mentre el cristianisme propugnava el sacrifici de la pròpia persona en l’amor a Déu i al proïsme. D’aquí que l’esglèsia catòlica no es pogués reconciliar amb el liberalisme sense negar-se a sí mateixa, d’aquí les ben fonamentades raons del Syllabus per condemnar-lo. Mañé afirmà que l’actual liberalisme no era el de la generació anterior, que només pretenia el restabliment del sistema representatiu i l’eliminació dels abusos de l’absolutisme, un dels quals havia estat la liquidació de les

comprender que el liberalismo, que proclama la independencia absoluta de la razón, es incompatible con el catolicismo, que exige que la razón se someta a la revelación divina?”

⁹⁴⁵ J. Mañé, “El trigo...”, *Diario de Barcelona* 1-4-1877.

⁹⁴⁶ J. Mañé, “El trigo...”, *Diario de Barcelona* 15-4-1877.

llibertats provincials. Però “gracias a nuestra inocencia y a la de nuestros padres que le prestaron su apoyo, cuando se disfrazaba con piel de cordero”, s’havia acabat imposant la versió descarnada del liberalisme. La seva base racional, tal com Pi l’havia exposada, conduïa a vertaders absurds: si la llibertat no podia ésser limitada, si l’acceptació de cada individu, per exemple de les normes constitucionals, havia de ser en persona, no mediatitzada per ningú, llavors cada ciutadà “tiene derecho a que se modifique la Constitución a gusto suyo”, i, a més, contínuament, ja que “el ejercicio de la soberanía és constante”. No és que aquestes doctrines conduïssin a l’anarquia, és que aquests principis eren la mateixa anarquia, i no podien donar lloc a cap altre resultat. Aquí Mañé llancà els seus dards també contra Castelar i els possibilistes:

“Por esto me hace mucha gracia cuando oigo hablar de la república conservadora, de la democracia de orden, y no me la hacía menos cuando el Sr. D. Emilio Castelar decía que los monárquicos eran los que debían afirmar las repúblicas, es decir, aquellos que no creen en la república, aquellos que tienen por insensatos a los que quieren hacer el orden con el desorden”.

En tot cas, quan els mateixos que propugnaven aquests principis purament teòrics havien ocupat el poder, havien actuat de forma completament diferent. Mañé retreia a Pi que, després d’haver afirmat l’autonomia de l’individu, d’haver dit que ningú podia imposar la seva sobirania sobre els altres, un cop arribat al govern, s’hagués fet votar plens poders assumint la dictadura, és a dir, la voluntad d’un sol imposada a tota la resta d’individus, “la libertad de todos sujeta al capricho de uno solo”. Per tot plegat, l’esglèsia havia de condemnar enèrgicament el liberalisme, i els catòlics liberals “que pecaven por ignorancia” havien d’elegir: “al catolicismo contra el liberalismo o al liberalismo contra el catolicismo”⁹⁴⁷.

Aquest article en el qual Mañé atacava frontament les idees de Pi i Margall, i, de passada, la política dels possibilistes, motivà la reacció de la Gaceta. Per la pròpia temàtica, la sèrie d’escrius del director del Brusi constituïa una invitació a la discussió dels del camp demòcrata. Ara el periòdic de Roca va publicar una sèrie d’articles amb el títol genèric de “La zizaña del señor Mañé” signats per un anònim “T.”, del qual ignorem la identitat. Podria tractar-se potser d’Agustí Trilla i Alcover. Trilla fou un important membre de la Maçoneria barcelonina, que el 1883 formava part de la lògia “Verdad” i el 1890 era president del Capítol Provincial de Barcelona, organisme dependent del Gran Oriente Nacional d’Espanya. És possible que a més de motivacions d’ideologia política es mesclessin en aquest afer raons relacionades amb la clara posició

antimaçònica de Mañé, que impulsessin Trilla (si realment fou l'autor dels articles) a iniciar un debat en profunditat amb Mañé, amb el vist i plau de Roca.

Si els escrits de director del Brusi pretenien desautoritzar el liberalisme en totes les seves variants i demostrar la radical incompatibilitat amb el catolicisme, abraçant el discurs oficial de Roma inscrit en el Syllabus i situant-se, doncs, en posicions clarament ultramuntanes, la Gaceta va situar en l'eix de la seva resposta a Mañé l'evocació del seu passat de catòlic liberal i palesant que no havia aconseguit desfer-se del tot, malgrat les seves diatribes antiliberals, de la ideologia que l'havia atret de jove. Per més alineació amb les doctrines ortodoxes i per més sintonia amb el discurs pontifici que pretengués mostrar en els seus articles, Mañé era encara, afirmà el diari possibilista, vist amb sospites en el mateix camp en què proclamava militar. Per tal de deslliurar-se de les restes de liberalisme que encara el tacaven, havia de condemnar tant el liberalisme materialista que proclamava la sobirania de la raó i l'autonomia de l'individu com el liberalisme espiritualista que, malgrat no acceptar drets i llibertats absoluts i reconèixer el paper primordial de Déu, era igualment anatematitzat per l'esglèsia de Roma. Per què no actuava així Mañé? “¿A qué no buscar -preguntava l'articulista- también la zizaña en este florido campo?” Mañé era encara “un ortodoxo un tanto vergonzante”, que no s'atrevia, en el fons, a trencar obertament amb les idees de la seva joventut. Volia passar per catòlic i liberal (“en el buen sentido de la palabra como todos los que se dicen católicos y liberales”), però per aconseguir-ho havia de fer mans i mànigues per justificar que no hi havia divorci entre la llibertat i el “Syllabus”, entre l'esglèsia i la moderna civilització. L'argument dels catòlics liberals segons el qual l'esglèsia no condemnava cap forma de govern era un recurs “reservado tan solo a convicciones tibias o a inconsecuencias hipócritas”. Si el director del Brusi volia realment “llamar trigo al trigo y zizaña a la zizaña”, havia de condemnar tot allò que condemnava el “Syllabus”, no només la llibertat de cultes, sinó també la tolerància religiosa -tal com el cardenal Casañas li havia demostrat al mateix Mañé no feia gaire temps-, la Constitució espanyola i totes les que estaven en vigor a Europa, totes les universitats, “hijas legítimas, segun un célebre jesuíta, del liberalismo”, el periodisme, “envenenamiento cotidiano de las inteligencias”, segons un altre religiós, la major part dels llibres de les biblioteques, i també els ateneus, gran part de les revistes, moltes òperes i obres de teatre. “Todo esto y mucho más debe tener por zizaña el señor Mañé, y debe procurar

⁹⁴⁷ J. Mañé, “El trigo...”, *Diario de Barcelona* 22-4-1877.

extirparla”, i l’autor de l’escrit prometia ajudar-lo a descobrir aquesta “zizaña” que ell no veia o no s’atrevia a veure⁹⁴⁸.

En el segon article de la Gaceta s’exposava l’intent de Lacordaire, Montalembert i Lamennais de regenerar el catolicisme per mitjà de la llibertat. Malgrat la condemna papal, havien seguit defensant la llibertat de consciència, fundant la vertadera escola catòlico-liberal a la qual es van adherir “casi todos los liberales religiosos de todas las naciones y entre estos nos parece reconocer al periodista don Joan Mañé y Flaquer”. L’autor exhumà articles de Mañé escrits arran de la mort de Lacordaire el 1861, transcrivint paràgrafs en els quals qualificava a aquest convençut defensor de la llibertat de consciència d’ “instrumento visible de la Providencia”, d’ “Alma poseída de una fé robusta, inquebrantable”. Continuant les citacions dels escrits del director del Brusi, el desconegut articulista “T.” prosseguia amb aquestes ratlles:

“Convencidos prácticamente los preladados franceses y los escritores católicos de que la Iglesia lo que necesitaba era la libertad de derecho común y no la del privilegio, –no se olvide que esto lo escribe el señor Mañé y Flaquer,– todos sin distinción se agruparon alrededor de la bandera levantada doce años antes por Lacordaire”.

L’abandó de molts dels que havien abraçat aquesta posició per “convertirse en instrumentos de la tiranía” fou qualificat llavors per Mañé de “loca ceguera” i era la causa que l’esglèsia experimentés “las tribulaciones que escandalizan a todos los hombres honrados”. Dos anys després (1863) se celebrava el Congrés de Malines, en el qual Montalembert demanà la llibertat de l’esglèsia dintre de la llibertat general, la famosa fórmula d’una l’esglèsia lliure en un estat lliure, i havia defensat un cop més la llibertat de consciència. Mañé, que va assistir al Congrés, havia escrit llavors que la religió catòlica “no puede prescindir de la libertad, entera libertad, completa libertad: ha de pedir uno y otro día para hacer el bien, la libertad, que otros se toman para hacer el mal; pero –palabras textuales del señor Mañé (afegí l’autor de l’article)- no la libertad como privilegio, no la libertad como favor, sino la libertad de derecho común”. Aquesta defensa del catolicisme liberal del Mañé de 1861-63 era contraposada amb les posicions reaccionàries que exhibí el 1875, en les seves “Cartas provinciales a don Antonio Cánovas del Castillo”. “Nunca he estado de acuerdo con las doctrinas de los católicos liberales –havia escrit llavors–, como no lo puede estar ningún conservador espanyol”, i, de fet, gent com Cánovas donava com a única raó per la llibertat de cultes “ser liberales, con lo qual se creen autorizados a tacharnos de serviles, retrógrados, (...) y reaccionarios

⁹⁴⁸ “T.”, “La zizaña del señor Mañé. I”, *Gaceta de Barcelona* 27-4-1877, ed. matí; les cursives són de

a los que (...) deseamos librar a nuestro país de esta terrible calamidad”. La llibertat de cultes era un principi racionalista i materialista que “nace de la teoría que pretende que el hombre es un ser puramente animal”. Però Mañé no es limitava a atacar la llibertat de cultes: també combatia la tolerància religiosa legal. Si es legislava la tolerància “deja de ser tolerancia para convertirse en derecho legal”. Anant més lluny encara, advertia de la necessitat d’estar “siempre armado contra el abuso que podría hacerse” d’aquesta tolerància, que podria amenaçar la unitat religiosa i fins i tot la unitat nacional. L’articulista ressaltava el radical canvi de pensament del director del *Diario de Barcelona*: “¡Cuanto trigo convertido en zizaña! ¡Cuanto ha trabajado el señor Mañé, cuanto se ha movido para acabar con la zizaña!”. I acabà l’escrit, maliciosament, amb unes paraules del mateix Mañé: “No conozco nada más deplorable, ni más desconsolador que el espectáculo que estamos presenciando hace años en este desgraciado país, donde los hombres más caracterizados, de la noche a la mañana, cambian de principios como de camisa (...)”⁹⁴⁹.

Però malgrat aquest canvi de principis, “a pesar de haberse purificado tanto”, encara “exclama el señor Mañé, todavía los liberales me llaman carlista y los carlistas masón”. Com ja s’havia apuntat en el primer article, Mañé encara preservava vestigis del catolicisme liberal dels anys anteriors. Havia condemnat la llibertat de cultes i la tolerància religiosa legal, però “le ha faltado ánimo” per rebutjar la tolerància de fet, per proclamar obertament la intolerància, heus aquí en què consistia “la masonería del señor Mañé”. Tal com ell mateix havia escrit, els catòlics que acceptaven la llibertat de cultes eren incoseqüents. Ara bé, la lògica del catolicisme conduïa no només a no admetre cap més religió, sinó a la intolerància. Eren incoseqüents els catòlics que acceptaven la llibertat de cultes, ho eren aquells que acceptaven la tolerància religiosa i, portant la lògica catòlica fins al final, perquè en qüestions religioses si s’acceptava un principi, “es preciso aceptarlo con todas sus consecuencias”, ho eren també “aquellos que no quieren hacer uso de la fuerza para lograr la salvación de las almas”. L’articulista exposava en favor d’aquesta afirmació els arguments de Sant Agustí segons els quals era lícit emprar la força per convertir els heretges. “Las heridas de un amigo valen más que los falsos besos de un enemigo. Vale más amar con severidad que enganyar con dulzura”, havia dit el bisbe d’Hipona, fonamentant aquesta intolerància “con gran rigor lógico” en textos de les Sagrades Escripures, de Sant Pau i fins i tot de l’Evangeli. La doctrina de

l’original.

⁹⁴⁹ “La zizaña...”, *Gaceta de Barcelona* 3-5-1877, ed. matí; les cursives són de l’original.

conversió dels heretges per la força fou acceptada per l'escolasticisme, emprada amb gran profusió a l'Edat Mitjana, i era "la misma que han sostenido siempre los creyentes más celosos y la misma que ha pregonado el Syllabus". Era, doncs, aquesta doctrina aquella que havia d'assumir sense cap reserva Mañé si "quiere acabar con aquellos cualificativos de masón y liberal que le echan en cara los puritanos", si no volia tornar a escoltar de boca del cardenal Casañas que "sus palabras humillaban, envilecían y cubrían de ignominia al clero". Mañé semblava alinear-se, segons "T.", l'autor de l'article, amb Dupanloup, bisbe d'Orléans, defensor de la tolerància religiosa de fet. Però per sobre dels dignataris de l'esglèsia, per damunt fins i tot del Papa, s'havia imposat sempre la doctrina "de los Santos Padres y de los grandes doctores de la Iglesia, desde San Agustín hasta Bossuet", i Mañé havia de reconèixer i confessar ("si es que ya no lo tiene muy reconocido") que l'escola ultramuntana, "la mal llamada neo católica" era l'única que havia conservat les essències més genuïnes de l'esglèsia catòlica, representava el vertader esperit de l'esglèsia de Roma, i havia sortit triomfant sobre les desviacions dels catòlics liberals i tolerants. El "Syllabus" era "la victoria definitiva del ultramontanismo y el procedimiento inquisitorial su consecuencia indeclinable". Per tant, Mañé ja sabia què havia de fer per deslliurar-se de les restes del seu passat de catòlic liberal: deixar de propugnar que la tolerància religiosa de fet era compatible amb el catolicisme i abraçar la causa de la intolerància i de la Inquisició, i "no quedará ya zizaña en ese campo" ni resultaria ja sospitós entre els ultramuntants⁹⁵⁰.

La llibertat de pensament i d'expressió era un dels altres aspectes en què Mañé s'havia de purificar. En la seva joventut, havia acceptat ("lo hemos leído y casi no nos lo creemos") amb molt poques limitacions la lliure comunicació de pensaments i opinions. Però la llibertat científica i filosòfica que se'n derivava era inacceptable per al catolicisme. Creient com creia l'esglèsia catòlica que només ella estava en possessió de la veritat, havia hagut de condemnar totes les creences oposades i la intolerància havia hagut d'erigir-se en "su dogma y su bandera". Els catòlics liberals, que distingien entre intolerància dogmàtica i intolerància civil, acceptant la primera i rebutjant la segona, havien volgut diferenciar entre el pensament sobre qüestions dogmàtiques i sobre altres aspectes que no tinguessin res a veure amb el dogma. Mañé, seguint les opinions expressades en el Congrés de Malines, havia escrit que l'esglèsia no imposava una mateixa línia de conducta ni fórmules uniformes i estretes, sinó que acceptava totes les opinions i sistemes de pensament en tot allò que no es referís al dogma i la doctrina

⁹⁵⁰ "La zizaña...", *Gaceta de Barcelona* 13-5-1877, ed. matí; les cursives són de l'original.

religiosa. Així, no hi havia divorci entre ciència i religió, entre la universitat i el seminari. Però la distinció que feia l'escola catòlica liberal era fictícia, inassumible en termes pràctics, “es zizaña, Sr. Mañé, nada más que zizaña”, li aclaria “T.”. N’hi havia prou de recordar el xoc de Galileu amb l’esglèsia, o la reacció del Vaticà a les teories de Darwin, per no parlar de les condemnes llançades contra les més notables obres del pensament humà: “El catálogo del índice por sí solo, de ese Índice más insaciable que el mismo infierno, es prueba irrefragable del antagonismo esencial que existe entre el dogma y la ciencia, entre el Catolicismo y la razón”. La intolerància teològica portava inscrita la intolerància respecte de la ciència i la filosofia. Era, per tant, falsa la distinció entre el dogma catòlic per un costat i la llibertat de pensament sobre matèries científiques i filosòfiques per l’altre. L’esglèsia de Roma mai no ho havia acceptat:

“La opinión de Balmes por respetable que sea, la de los prelados que tomaron parte en el Congreso de Malinas, por más que hayan alcanzado papal aprobación y por pura e impregnada de unción que sea la del señor Mañé y Flaquer, no pueden aceptarlas los católicos acrisolados y de buena ley, son erróneas, son zizaña con apariencia de trigo”⁹⁵¹.

Com a catòlic “no puede sostener el Sr. Mañé la libertad de exámen en materias filosóficas y mucho menos después de haber aceptado la intolerancia en materias religiosas”, el contrari fóra viure “con un pié en el Vaticano y con otro en el Congreso de Malinas”. Mentre no abjurés de l’error, mentre acceptés la llibertat de pensament en la ciència, no deixaria de ser sospitós en el camp ortodox. “No basta condenar la libertad de conciencia, no basta proclamar la intolerancia religiosa, es menester ser lógico hasta la última consecuencia y aceptar la intolerancia filosófica y científica”. Hom havia de rebutjar “toda ciencia libre, toda filosofia que descansa en la razón, toda filosofia perfectible y progresiva”. Mañé havia acceptat primer la intolerància dogmàtica, després, tot i que amb reserves derivades del seu enlluernament de joventut, la intolerància civil, i ara, tancant el cercle, havia d’acceptar la intolerància científica i filosòfica. L’esglèsia exigia la completa submissió de la raó a la fe, de la ciència a la teologia: “La libertad de pensar no cabe dentro de la Iglesia, el dogma excluye y rechaza toda filosofia racional y toda ciencia libre”. Un cop més, el “Syllabus” ho havia deixat ben clar, declarant error creure que la filosofia podia tractar-se sense tenir en compte la revelació sobrenatural i condemnant, a més, l’essència del mètode científic al considerar que el mètode i els principis que els escolàstics empraren en la teologia eren els únics

⁹⁵¹ “La zizañadel señor Mañé. Libertad de pensar”, *Gaceta de Barcelona* 10-6-1877, ed. matí; cursives de l’original.

adequats per al progrés de la ciència. Com a lògica conseqüència, l'esglèsia havia de controlar l'ensenyament i l'educació dels infants i de la joventut, tal com havia expressat "con su lógica ultramontana" Donoso Cortés anys abans, de qui l'autor dels articles reproduïa una citació en la qual afirmà que només l'esglèsia tenia el dret d'ensenyar, mentre que "las sociedades civiles, no tienen derecho, sólo tienen el deber de recibir la enseñanza de la Iglesia". El bon catòlic no necessitava fer ús de la raó perquè "le ilumina la fé". L'esglèsia tenia dogmes que explicaven tots els fenòmens científics, i per això dintre del catolicisme només hi podia haver una sola disciplina, la teologia. "La libertad de pensar además de peligrosa, es inútil", escrivia "T.". I li recordava a Mañé el repàs que havia rebut feia poc temps quan "le negó el cardenal Casañas el derecho de enseñar y moralizar". "¿Le parece a usted conveniente –li havia etzibat Casañas- que un director de periódico se erija en maestro de moral para los eclesiásticos, recordándoles en público los deberes más sagrados poco menos que en son de queja y de reprensión?", ahora que li feia palesa l'obligació de subjectar els escrits a la censura prèvia de l'autoritat eclesiàstica. El director del Diario havia hagut d'acotar el cap davant d'aquell ruixat: "El doctor Casañas representava la teología; el señor Mañé la ciencia profana, la filosofía laica y la ciencia humana debió someterse a la palabra divina". Mañé, per tant, havia d'acceptar la inevitable conclusió: "la Iglesia romana, la Iglesia del Syllabus es enemiga irreconciliable de la filosofía, de la razón y de la ciencia libre"⁹⁵².

Malgrat aquesta bateria d'articles adreçats directament a ell, la reacció de Mañé fou potser decebedora per a Roca si havia esperat una resposta més o menys irada. El director del Diario de Barcelona va decidir ignorar completament les salves d'artilleria provinents de la Gaceta i es va negar a entrar en polèmica amb el diari possibilista sobre les qüestions que li plantejava. Però entremig de la sèrie d'escrits sobre "El trigo y la zizana", Mañé va escriure un article en resposta a un altre publicat en un periòdic de Madrid. Allí l'autor (el llavors constitucional Navarro Rodrigo) desqualificava la política de Cánovas per no permetre la formació i consolidació dels dos grans partits liberals que, segons ell, s'havien de tornar en el poder, i ho feia amb arguments que comparaven l'actuació del polític malagueny amb la línia que havia seguit la Unión Liberal quan O'Donnell ocupà el poder. Mañé, que havia manifestat la seva discrepància amb Cánovas el 1875 adduint també l'exemple d' O'Donnell, veient com Navarro Rodrigo l'utilitzava "para exigir una política diametralmente opuesta a la que

⁹⁵² "La zizana del señor Mañé. Libertad de pensar. II", *Gaceta de Barcelona* 21-6-1877, ed. matí.

nosotros hubiéramos deseado”, es va considerar obligat a intervenir per evitar que el contingut de l’article “pudiera inducir a error a muchos de los que lo leyeran”. Però, a més d’aquesta finalitat, l’avinentsa li va proporcionar una ocasió d’aclarir quelcom que l’implicava personalment. Atès que, després de “la malhadada revolución” de 1868, molts dels que un dia formaren en els rengles de la Unión Liberal es trobaven en camps oposats, fins i tot enfrontats, Mañé preguntava retòricament qui havia romàs fidel als principis de la Unión Liberal i qui els havia abandonat:

“¿Son el señor Navarro Rodrigo y los que con él se fueron a la revolución y aceptaron el sufragio universal y los derechos ilegislables los que permanecian fieles a los principios y a la política de la unión liberal, o por el contrario, los que combatieron la revolución y sus consecuencias son los que tienen derecho a velar junto al sepulcro del que un día fué el jefe de la unión liberal?”

El director del Brusi exposà quina havia estat, en la seva opinió, la significació política de la Unión Liberal, afirmant que va tenir “principios fijos” i una política conseqüent amb aquests principis, negant que no fos únicament “una unidad seguida de ceros, es decir, un jefe de valer seguido de cierto número de nulidades”. Al començament de la seva argumentació, Mañé va exposar un seguit de preguntes sobre aquella agrupació política a les quals responia tot seguit, i en el primer dels interrogants es preguntà directament “¿Qué fué la unión liberal?”⁹⁵³.

L’endemà, la *Gaceta de Barcelona* va aparèixer encapçalada per dues de les preguntes formulades per Mañé seguides de la resposta que les hi donava el periòdic possibilista:

“Pregunta el señor Mañé y Flaquer: <<Qué fué la unión liberal?>>

Respuesta: Aquella situación que subvencionó a algún periódico de provincias y fué defendida con ardor por el señor Mañé y Flaquer en el Diario de Barcelona.

Pregunta el señor Mañé y Flaquer: <<Quienes han permanecido fieles a los principios de la unión liberal y quienes los han abandonado?>>

Respuesta: El señor Mañé y Flaquer los abandonó y reprobó y condenó por lo tiempos en que cesaron las subvenciones a consecuencia de la subida al poder del ministerio Narvaez-Gonzalez Bravo.

Añade el señor Mañé y Flaquer: <<Proceder de otra manera no es ser conservador en el verdadero y genuíno sentido de la palabra, es ser revolucionario.>>

Conformes.”⁹⁵⁴

No sabem si Roca fou l’autor d’aquestes breus i bastant malicioses ratlles, ja que no duien signatura. En qualsevol cas, van aconseguir allò que la sèrie d’articles bastant llargs sobre “La zizaña del señor Mañé” no havien pogut obtenir: la reacció de Mañé. Sembla que el breu escrit el va enfurismà de valent. Però tampoc aquest cop va voler

⁹⁵³ J. Mañé i Flaquer, “La unidad y los ceros”, *Diario de Barcelona* 26-4-1877, ed. matí.

⁹⁵⁴ *Gaceta de Barcelona* 27-4-1877, ed. matí.

entrar en una discussió des de les pàgines del seu diari, sinó que va optar per la via judicial i presentà una demanda contra la *Gaceta* al jutjat del districte de Sant Bertran. Roca va lamentar que Mañé defugís entrar en una polèmica en el camp de la premsa i preferís escudar-se darrera dels tribunals, però el capteniment del director del Diari no va ser cap sorpresa per al periodista terrassenc, ja que els debats educats i polítics, afirmà, acabaven per posar-lo en evidència atès el seu tarannà. Aquest recurs als tribunals, però, no li evitaria desenganys, vaticinà Roca, que es mostrà ben decidit a triomfar també en el camp legal. Al capdavant, Mañé, ja a la recta final de la seva vida professional, només podia cercar victòries impossibles. Tot i que, com de costum el 1877, la resposta del periòdic possibilista no anava signada, pocs dubtes hi poden haver sobre l'autoria de Roca:

“Nuevo es el caso de que un periódico rehuya la polémica a que un colega le invita y recurra al papel sellado por temor sin duda de la publicidad que da a las declaraciones el papel de imprimir, pero tan acostumbrados nos tiene el señor Mañé a sus genialidades que en este asunto, disintiendo quizá de la opinión de todos nuestros compañeros de la prensa, tenemos por muy natural la conducta de quien prefiere molestar a discutir. El señor Mañé y Flaquer sabe por experiencia que suelen redundar en su daño los debates corteses, y poco se cura del medio a que recurre para evitarlos, si evitarlos logra; comprende instintivamente que su carácter, no siempre plácido, le cierra el campo de la discusión de palabra y ha acabado por creer que solo puede triunfar en las argucias jurídicas. Nosotros, sin embargo, estamos decididos a demostrarle prácticamente que ni este último refugio le resta.

Acudiremos, pues, a los tribunales, que no tememos porque no pecamos; iremos a donde el señor Mañé y Flaquer vaya, que nos honra la honrada compañía y en todos los terrenos y bajo todos los puntos de vista procuraremos estudiar esta curiosísima personalidad que ya en el ocaso de su vida busca anhelante la satisfacción de una victoria imposible”⁹⁵⁵.

La resta de diaris de Barcelona es va fer ressò de l'afer, esdevingut en uns moments en què la premsa havia de fer front a les coercitives disposicions legals amb què Cánovas i Romero Robledo la subjectaven. Així, La Imprenta va lamentar que, a més de haver de veure's les cares amb el fiscal d'impremta, els periòdics haguessin de preocupar-se de les denúncies dels seus col·legues: “Sólo falta a la prensa que a las denuncias de la fiscalía de imprenta, se añadan las que recíprocamente puedan hacerse los periódicos”⁹⁵⁶.

Des de La Campana, Roca va valorar irònicament la diferent reacció de Mañé a la sèrie d'articles que li havia dedicat “T.” i al solt sobre la Unión Liberal, comparant-la també amb altres episodis amb què s'havia vist implicat el director del Brusi:

⁹⁵⁵ *Gaceta de Barcelona* 12-5-1877, ed. matí.

“Fa un quant temps que la Gaceta apreta al Brusi amb uns articles titolats la Zizaña del señor Mañé; y ‘l señor Mañé ‘s dona per desentés.

Táctica del senyor Mañé.

Té polémica ab lo pare Cassanyas, y quan se véu perdut esclama:

-Ja veurá, vosté es capellà, deixémho corre.

La té ab en Zugasti y diu:

-Vosté escriu molt llarch y no acabariam mai.

La tè ab la Gaceta, y per una cosa la dú als tribunals y per las otras l’ escolta com si sentís ploure.

Y d’ aixó ‘n dihuen lo millor periodista de Barcelona”⁹⁵⁷

⁹⁵⁶ *La Imprenta* 12-5-1877, ed. tarda.

10. Sensibilitat social i filantropia: Roca i l'Associació dels Amics dels Pobres

Una de les característiques de la personalitat de Josep Roca i Roca que fou reconeguda gairebé unànimement per les persones que el van conèixer fou el seu altruïsm. Hem vist a les pàgines anteriors diversos casos en què promogué o participà activament en campanyes benèfiques destinades a aplegar recursos per a les persones afectades per catàstrofes naturals o greus accidents. Naturalment, no fou en això una excepció a les iniciatives i el tarannà de molts dels seus coetanis, però es distingí en tot moment per la seva implicació en les causes humanitàries (l'aferrissada oposició a la pena de mort fou ben coneguda) i solidàries. Les condicions objectives de l'època que li va tocar viure feien que aquesta preocupació per les persones més desvalgudes de la societat del seu temps s'hagués de canalitzar mitjançant associacions de beneficència. Roca fou membre d'una d'aquestes agrupacions, l'Associació dels Amics dels Pobres, des de 1878 fins a la seva mort el 1924, i fou també un dels animadors de la fallida iniciativa que significà "La Caritat" a començaments del segle XX.

Les qualitats d'honradesa, bondat i servei al proïsme li foren reconegudes per la seva germana Clara, tan allunyada d'ell en altres àmbits de la vida, escrivint que "cumplia perfectamente sus deberes de sociedad. Siendo de natural compasivo, era además honrado, según el concepto mundano, y aún perteneció a varias Juntas de Beneficencia (...)"⁹⁵⁸.

El seu íntim amic Apel·les Mestres també deixà constància de l'altruïsm de Roca: en l'article necrològic que va escriure, evocant el desinteressat suport que Roca li va donar sempre, diu que això "serveix per posar de relléu la seva bondat y'l seu proverbial altruisme, tota vegada que lo mateix que féu ab mi va ferho ab tothom qu'ell creya que s'ho merexía", afegint que "en la defensa d'altri era més vehement qu'en la seva propia"⁹⁵⁹.

Josep Pla, que traçà un retrat agredolç de Roca, li va reconèixer també aquests trets del seu caràcter, més enllà del gust per la polèmica estèril que creia deduir dels seus escrits periodístics:

"La bondat de Roca fou proverbial. Quan se li feia una suggestió, era capaç de llançar-se a fons amb gran entusiasme. Fou secretari de la Societat d'Amics dels Pobres, de Gràcia, societat que en gran part mantingué Collaso. En la intimitat tenia

⁹⁵⁷ *La Campana de Gràcia* 31-5-1877.

⁹⁵⁸ Laura Rogers, "Biografía de la Rda. Madre Mª de la Esperanza Roca y Roca...", op. cit., pàg. 99.

⁹⁵⁹ Apel·les Mestres, "Joseph Roca y Roca", *Catalana. Revista semanal*, 31-12-1924.

una concepció objectiva de la tolerància –una concepció situada més enllà dels seus escrits i dels seus àcids moviments d’humor”⁹⁶⁰.

El vessant filantròpic de Roca s’inscriu en el marc de la sensibilitat social de bona part del republicanisme. La filantropia forma part de l’univers ideològic i moral de la cultura republicana, i, en aquest especte, existeixen punts de contacte amb la Maçoneria.

En aquest capítol tractarem de resseguir l’activitat de Roca i Roca a l’Associació dels Amics dels Pobres, encara que, atès que hi ingressà el 1878, quedi en el límit del període de la seva vida que estudiem. Per això anirem una mica més enllà i seguirem les activitats de l’entitat en el decurs dels primers anys vuitanta. Abans, però, hem cregut necessari remuntar-nos als orígens de la societat, i de traçar una panoràmica de la seva evolució en els anys anteriors a l’entrada de Roca.

Origen i desenvolupament de l’Associació dels Amics dels Pobres

L’Associació dels Amics dels Pobres va nàixer arran de l’epidèmia de còlera que va afectar Catalunya l’estiu i la tardor de 1865. El sistema assistencial sanitari i social de les capes populars a Barcelona era pràcticament inexistent, de manera que la majoria de la població estava absolutament desprotegida en ocasió d’epidèmies i altres catàstrofes naturals. A diferència d’altres ciutats com París, que disposava de nombroses cases de socors des de començaments del segle XIX, o Madrid, que el 1861 ja en disposava de sis, la capital catalana no tenia cap instal·lació d’aquella mena. Els malalts eren atesos en els seus domicilis, a les farmàcies, a la mateixa alcaldia o eren traslladats a l’Hospital de la Santa Creu, l’únic existent llavors. Però en la situació d’emergència creada pel còlera el 1865, l’Hospital quedà desbordat i no va poder ingressar el creixent nombre de malalts afectats pel contagi. Tot i que l’ajuntament organitzà a cuita correns ajuts domiciliaris, el grau d’extensió de l’epidèmia superà les capacitats dels organismes oficials. En mig d’aquell destret, va sorgir, a nivell particular, la iniciativa d’aplegar recursos per fer front a la situació. Sembla que Gaietà Cornet i Mas fou l’iniciador, des de les pàgines d’*El Telégrafo*, de la crida, que ràpidament va tenir un notable ressò, incorporant farmacèutics i metges que oferiren el seu material i llur temps per atendre els malalts. El grup que es configurà, del qual en formaren part des dels primers moments gent com Antoni Giberga, Manuel Patxot, J. Mª Canalejas i fins i tot Francesc Targarona, fou batejat pel periòdic esmentat amb el nom d’Amics dels Pobres, i el seu

⁹⁶⁰ Josep Pla, “Un senyor de Barcelona”, op. cit., pàg. 110.

creixement fou meteòric. Els ajuts monetaris en forma de donatius van començar a afluir amb gran regularitat i les autoritats li van donar suport explícit amb visites del governador civil, el batlle i fins i tot el bisbe. L'associació va poder així mantenir un petit hospital i, a més de fornir atenció mèdica i farmacèutica, va repartir roba, menjar i vals de restaurant. L'èxit de la iniciativa fou tan notable que fins i tot, com ha escrit J. L. Ausín, “inmediatament apareix la fase expansiva i en data tan precoç com el 6 d'octubre de 1865 surt una expedició de vuit membres cap a Mallorca, on també hi havia epidèmia”. Val a dir que la tasca de l'Associació dels Amics dels Pobres coincidí amb la feina que desenvolupà simultàniament l'Associació de la Caritat Cristiana, també molt important. Però constituí un primer pas per esberlar el quasi monopoli que les organitzacions religioses havien exercit en els aspectes assistencials, i tingué ressò a altres indrets tant a Catalunya (Badalona, Vilanova i la Geltrú), com arreu d'Espanya (Mallorca, Alacant, Madrid)⁹⁶¹.

Un cop acabada l'epidèmia de còlera, l'associació va clausurar l'hospital de què s'havia encarregat, però va decidir mantenir l'estructura creada i continuar la seva tasca benèfica⁹⁶². No disposem, però, d'informació sobre les activitats que desenvolupà fins el 1870. A finals de març d'aquest any, *La Razón* semblava assenyalar un ressorgiment dels Amics dels Pobres després d'uns anys d'ensopiment:

“La <<Asociación libre de amigos de los pobres>>, que con tan brillante éxito funcionó durante la época azarosa del cólera en el año 1865, ha vuelto a reanudar sus tareas; para lo cual ha reformado sus estatutos y reglamentos y celebrado varias reuniones con el único fin de aminorar la miseria que está afligiendo a esta capital”.

⁹⁶¹ Josep Lluís Ausín i Hervella, “Hospitals provisionals a la Barcelona del segle XIX. Les crisis sanitàries”, Publicacions del Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona, 2002. L'Associació dels Amics dels Pobres hi és tractada al capítol XI, “Les primeres cases de socors de Barcelona. Els Amics dels Pobres”, pàgs. 110-119, d'on hem extret les informacions anteriors. La citació és a la pàgina 112. En un article de *La Publicidad*, escrit anys més tard, s'esmenta que la fundació de l'entitat tingué lloc en la redacció d' *El Telégrafo* “a consecuencia del remitido que en aquel periódico publicó don José María Canalejas”. *La Publicidad* 27-1-1881. Miquel González afirmà que la creació de l'associació tingué lloc al local de l'Ateneu de la classe obrera: “Reunidos unos cuantos ciudadanos de buena voluntad, en el local del que fué primer *Ateneo de la clase Obrera* de Espanya, sito en la calle de Mercaders, acordaron acudir en auxilio de los atacados de aquella dolencia terrible, llevados de su grande amor al prójimo desvalido, entregando personalmente a cada uno los socorros que su estado requería y prodigándoles toda clase de consuelos”. Cf. Miquel González i Sugrañes, “Mendicidad y beneficencia en Barcelona”, Imprenta d' Henrich i C^a, Barcelona, 1903, pàg. 216.

⁹⁶² J. Ll. Ausín, op. cit., pàg 112. L'article esmentat a la nota anterior afirma que, un cop acabat l'episodi del còlera de 1865, “pasados los momentos de peligro, aquellos hombres unidos sólo en el puro sentimiento de amor al prójimo, disolvieron la sociedad, para no contaminarla con los vicios y errores de las sociedades de carácter oficial, y sobre nuevas bases se levantó la presente”.

Pocs mesos després, el periòdic federal forní informació sobre els Estatuts de l'associació⁹⁶³. Fou llavors quan, possiblement, tingué Roca el seu primer contacte amb l'entitat. El 14 de juny l'Associació lliure dels Amics dels Pobres va oferir la seva segona funció al teatre Novetats (una de les formes habituals de recaptar fons) i va aconseguir omplir el local amb “una selecta concurrència”. Quan els espectadors entraven al teatre, van ser obsequiats amb una poesia escrita per Roca i Roca, que duia el títol de “A la Caritat”⁹⁶⁴.

El 22 de setembre de 1870, els Amics dels Pobres iniciaren la publicació d'un butlletí mensual amb els comptes i la relació de destinataris dels ajuts. L'existència d'una agrupació exclusivament laica envaint l'espai abans ocupat únicament per organitzacions religioses era encara difícil d'acceptar des de diversos sectors de la societat barcelonina, i els membres de l'associació van haver de sortir al pas, en aquell primer número, de l'acusació de ser “enemigos de las asociaciones de beneficencia católicas”⁹⁶⁵.

L'entitat va tornar a desenvolupar una notable activitat arran de l'epidèmia de febre groga de la tardor de 1870: ajuts en diners i aliments, visites domiciliàries per part de metges associats, lliuraments de roba alliberada de les Cases d'empenyorament i manteniment d'una casa de socors provisional a la Barceloneta⁹⁶⁶. L'empenta assolida per l'associació va permetre als seus membres de plantejar-se la instal·lació de cases de socors permanents a la ciutat, omplint un buit que la municipalitat no havia volgut o pogut omplir. Així, el 24 de febrer de 1872 inauguraren la primera instal·lació d'aquest gènere al districte quart (carrer Nou, 67). Disposava de sales d'operacions i d'assistència, amb metges i infermers que cubrien les 24 hores del dia. El material provenia de donacions rebudes i comprenia fins i tot una bomba d'incendis, paliant de passada una de les greus deficiències que afectaven la ciutat. Segons *La Independencia*, diversos metges havien ofert “espontáneamente” els seus serveis per atendre les necessitats de la casa de socors, mentre el farmacèutic Jaume Codina havia costejat una farmaciola completa i el també farmacèutic Pau Pellicer n'havia ofert una altre per a

⁹⁶³ *La Razón* 31-3 (ressorgiment) i 13-5-1870 (Estatuts). El qualificatiu “libre” (“Asociación libre...”) desapareixeria més tard.

⁹⁶⁴ *La Razón* 16-6-1870. La primera funció havia tingut lloc el 7 de juny.

⁹⁶⁵ *El Independiente* 2-10-1870, ed. matí. El periòdic federal publicà també el resum de la recaptació recollida per l'associació en la guardiola (“cepillo”) instal·lada al carrer de la Llibertat, mentre la subscripció continuava oberta a la secretaria de l'entitat, a la Rambla dels Estudis. (*El Independiente* 15-11-1870, ed. tarda)

l'asil de nens orfes a causa de la febre groga que mantenia l'associació, donacions a les quals s'afegí un donatiu de mil duros efectuat per “una persona piadosa”⁹⁶⁷. El 6 de juny de 1873 s'inaugurà la segona casa de socors, aquest cop al districte primer. Dos anys després, el 6 de maig de 1875, s'obrí la casa del districte tercer, al carrer Ponent, 42. I, acabant la cobertura de tots els districtes, el 5 de maig de 1878 l'Associació dels Amics dels Pobres inaugurà la casa de socors del districte segon en un edifici de la Ronda de Sant Pere, 172.

Però les activitats de l'entitat no es limitaren al manteniment i expansió d'aquestes instal·lacions que, de fet, anaven més enllà del primers auxilis. Ja el 1870 va posar en marxa un asil per a nens –però no nenes– orfes. També va començar a finançar el viatge i les estades de malalts pobres a Caldes de Montbui, per prendre banys medicinals. La redempció del servei militar a joves sense recursos fou una altre de les tasques efectuades pels Amics dels Pobres. Així, el 1872 van finançar tota la quota exigida a 15 mossos fills de vídues pobres, orfes de pares pobres, o fills únics de pares impeditos, i la meitat a tres nois més que estaven en una situació no tan precària, arran de la gran quantitat de sol·licituds rebudes després de l'anunci inicial limitat a 12 quintos⁹⁶⁸. I prosseguí en tot moment el repartiment d'aliments i roba a les famílies necessitades. El 1878 la feina efectuada per l'associació s'havia consolidat, i el model de beneficència laica que representava mereixia àmpliament el favor de personalitats notables de la vida barcelonina. En podria ser una mostra el discurs pronunciat per Giné i Partagàs a la sessió inaugural de l'Ateneu Lliure de Catalunya el 6 d'octubre de 1878, en el qual es va referir als Amics dels Pobres en aquests termes:

“(…) Mirado bajo el punto de vista de la acción armónica y colectiva de los sentimientos filantrópicos, el derecho de asociación ha conducido a la creación de agrupaciones cuyo único norte es el auxilio del desvalido. Es una beneficencia ilustrada que, a diferencia de la oficial y de la que deriva del celo religioso, siempre derrama el bálsamo en la llaga. También tenemos en Barcelona edificante ejemplo de esta clase de instituciones: ¿quién desconoce los beneficios que a los enfermos e indigentes proporciona la *Asociación de los amigos de los pobres*? Cuatro casas de socorro, un asilo para huérfanos, importantes socorros a domicilio, un proyecto de Caja de préstamos sin interés, otro no menos plausible para la instalación de Casas-cunas; tales son los beneficios de una sola de estas instituciones... porque, triste es

⁹⁶⁶ L'Associació Lliure dels Amics dels Pobres va repartir més de tres mil racions entre el 22 i el 28 de setembre. Cf. J. Serrallonga, “El groc a la tardor. Febre, misèria i explotació”, dins F. Bonamusa i J. Serrallonga, “Del roig al groc. Barcelona, 1868-871. Quintes i epidèmies”, op. cit., pàg. 188.

⁹⁶⁷ *La Independencia* 10-1-1872, ed. matí.

⁹⁶⁸ *La Independencia* 22-4-1872, ed. tarda.

decirlo, la segunda capital de España carece de hospital, puesto que nadie ignora que no es provincial ni municipal el de Santa Cruz”⁹⁶⁹.

El finançament de totes aquestes activitats provenia de diverses fonts. En primer lloc, la quota mensual abonada pels socis. Hi havia, és clar, els donatius que els particulars feien a l’associació directament⁹⁷⁰ o mitjançant les guardioles que tenia instal·lades a diversos punts de la ciutat. L’organització de balls o funcions de teatre també fou, al menys els primers anys, una altra manera d’aplegar fons, destinat-se part de la recaptació a l’entitat⁹⁷¹. Però el mitjà de finançament primordial de les associacions caritatives i benèfiques de l’època no era altre que les rifes. A Barcelona se celebraven rifes en favor de la Casa de la Caritat, l’Hospital de la Santa Creu i el propi ajuntament. Ben aviat s’hi afegí la dels Amics dels Pobres. Ja el 1870 havien fet tres sorteigs. Sembla que el ritme de les rifes efectuades per l’associació s’incrementà a causa del manteniment de l’asil d’infants orfes. Així, tenim notícies que el dia 11 d’abril de 1871 l’entitat realitzà una rifa pública a les Cases Consistorials, el producte de la qual es destinà al manteniment de l’esmentat establiment que llavors acollia nens pobres que havien quedat orfes de pare i mare “durante la última epidemia”, és a dir, la febre groga de 1870. El 8 de maig tenia lloc ja el sisè sorteig a benefici d’aquest asil⁹⁷².

La Independencia contra els Amics dels Pobres

Però la rifa dels Amics dels Pobres es va començar a enfrontar amb greus dificultats. A començaments de 1872, *La Independencia*, el periòdic federal en el qual escrivia Roca, va llançar greus acusacions contra l’associació a causa de la seva rifa. Qüestionà el seu intrusisme, venint a afegir-se a una organització dels sorteigs de la Casa de Caritat, l’Hospital de la Santa Creu i l’Ajuntament “que ha costado más de medio siglo de trabajo” i emprant parasitàriament els canals que aquestes institucions ja tenien consolidats. Lluny, però, de mostrar agraïment envers la generositat que les altres

⁹⁶⁹ J. Giné i Partagàs, pàg. 65 –i última- de l’opuscle en què foren impresos el “Discurso y memoria leídos por su presidente [Giné] y secretario [J. Bartrina] en la sesión inaugural [de l’Ateneu Lliure] celebrada el 6 de octubre de 1878”, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de los sucesores de N. Ramírez y Cia., Passatge d’Escudellers, n. 4.

⁹⁷⁰ Per exemple, *El Telégrafo* del 8 de juliol de 1870 esmenta un donatiu de 100 escuts rebut d’ “una persona caritativa”.

⁹⁷¹ Ja hem fet esment de les dues funcions a càrrec dels Amics dels Pobres al teatre Novetats; un exemple de balls pot ser aquell que l’associació, conjuntament amb la societat “La Mascarita”, organitzà al Romea per la temporada de Carnestoltes de 1872, com informa *La Independencia* 18-1-1872, ed. tarda.

⁹⁷² *La Independencia* 9-4 (ed. matí) i 8-5-1871.

entitats mostraven amb ells, els Amics dels Pobres “pagaban tal *protección* con una guerra despiadada, ora dando por medio real el premio mayor de igual cuantía que el ordinario del Hospital, ora en fin fijando el precio de los billetes a medio real, cantidad imaginaria que permitiría a les espendedores hacerse por las fracciones un aumento de estipendio que no les permiten otras rifas”. És a dir, no només eren els darrers en arribar al pastís de les rifes, sinó que, a més d’aprofitar-se de l’estructura existent, practicaven una competència obertament deslleial respecte de les entitats ja establertes. El periòdic federal es mostrà poc amic de les rifes, però reconeixia que “algunas, como la de la Caridad y del Hospital, producen un bien inapreciable, ya que permiten a esta provincia la existencia de tres grandes establecimientos de beneficencia con vida propia o poco menos”. I denunciava les irregularitats en què, en opinió del rotatiu, incorria l’Associació dels Amics dels Pobres:

“Somos partidarios acérrimos de la caridad secularizada, de las asociaciones libres de beneficencia; pero por lo mismo que somos tales partidarios, no podemos tolerar que no cumplan estrictamente sus deberes, el primero de los cuales es dar al público (...) cuenta detallada y exacta de todas las cantidades que recauden e inviertan sin que sea motivo para dejar de hacerlo la vergüenza de los pobres socorridos, pues que existen mil medios para cumplir aquel deber sin ofenderla, deber de que no pueden prescindir los <<Amigos de los Pobres>> por más que tengan por presidente honorario un personaje de alto copete [el cap de l’Estat, segons els Estatuts de l’Associació] y por más que puedan ostentar en su pecho lujosas condecoraciones, producto de su beneficencia”.

Els Amics dels Pobres van reaccionar fent publicar un comunicat signat pel president i el secretari de l’entitat en què desmentien les acusacions escampades pel periòdic federal barceloní. Negaven, primer de tot, que haguessin deixat d’efectuar la seva rifa, tal com havia afirmat *La Independencia*, i, per deixar-ho ben clar, anunciaren que destinarien 500 rals setmanals del que n’obtinguessin “para socorrer a los jóvenes que siendo pobres e hijos de viuda tuviesen que ir al servicio de las armas en el próximo sorteo”. L’associació denuncià després que era víctima de la persecució a què la sotmetien les tres entitats esmentades, afirmant que la junta de la Casa de Caritat, l’Ajuntament i l’administració de l’Hospital havien prohibit a tots els expenedors vendre bitllets de la rifa dels Amics sota l’amenaça de no fornir-los els dels seus sorteigs. Rebutjà enèrgicament l’acusació d’aprofitar-se de l’estructura de les altres rifes especificant que de les 39 barraques que venien bitllets a Barcelona i Gràcia, només sis eren propietat de l’Ajuntament, quatre de la Casa de la Caritat i quatre també de l’Hospital de la Santa Creu. Les restants 25 eren propietat dels propis expenedors que

compraven els bitllets per revendre'ls després. A més, fins llavors s'havien verificat ja 28 sorteigs dels Amics dels Pobres sense que hi hagués hagut la més mínima denúncia. Si ara aquelles institucions i el seu portaveu a la premsa es regiraven contra l'entitat benèfica era perquè “hasta aquel momento se tomó a broma la rifa de <<Los Amigos de los pobres>> y luego se descubrió que el público dispensaba sus favores a esta rifa, se pensó en privar al público que compra de puntos de venta, con el fin de que emplease su dinero con preferencia en las tres antiguas rifas”. Ja que el diari federal havia manifestat no ser partidari de les rifes, li prenién la paraula i demavanen que proposés a Almirall, com a director de la Caritat, la supressió de la rifa que finançava aquella institució. “Así –deien- el público tendría el gusto de ver como una Junta republicana plantea con sus obras lo que predica en teoría”. Finalment, lamentaven que *La Independencia* es negués a reconèixer la tasca realitzada pels Amics dels Pobres, aportant un detallat informe de les actuacions efectuades⁹⁷³.

Arran de la inauguració de la Casa de Socors que l'entitat benèfica instal·là al districte quart, *La Independencia*, tot celebrant l'esdeveniment, va tornar a retreure a l'autoritat municipal que deixés en mans privades allò que, en opinió del diari federal, li pertocava de dur a terme, esperant que esmenés el seu capteniment: “Creemos que el Municipio, que es a quien corresponde hacer las casas de socorro como están en Madrid y otras populosas ciudades del extranjero, procurará desde luego la creación en todos los distritos, de establecimientos municipales de esta índole”⁹⁷⁴. Malgrat que aquest primer centre permanent d'atenció primària creat a Barcelona era degut a la iniciativa de l'Associació dels Amics dels Pobres, el diari del qual Roca era redactor continuava palesant la seva animadversió per l'entitat. Així, quan va emetre un comunicat fent saber que es proposava redimir del servei militar dotze joves fills de vídues pobres, de pares impedits o bé orfes, *La Independencia* la va acusat d'haver incomplert aquest gènere de promeses en el passat, desafiant-la a publicar els noms i els domicilis dels nois redimits l'any anterior, així com les quantitats lliurades en aquest concepte⁹⁷⁵.

La campanya encetada per *La Independencia* contra els Amics dels Pobres va assolir el seu punt àlgid l'agost de 1872. La dimissió de tots els membres que integraven la Junta de Sanitat de l'associació, deixant sense serveis mèdics i d'infermeria la casa de socors establerta pocs mesos abans, li va fornir l'excusa per desacreditar la Junta que

⁹⁷³ *La Independencia* 14-1-1872 i “Remitido” signat per Cresceni Mª Molés (president de l'Associació) i Manuel Betés (secretari), *La Independencia* 19-1-1872 (ed. matí).

⁹⁷⁴ *La Independencia* 25-2-1872 (ed. matí).

⁹⁷⁵ *La Independencia* 27-3-1872 (ed. tarda).

dirigia l'entitat. Molés, el seu president, fou acusat de voler imposar la seva voluntat a la junta dimitida, de no haver atès les sol·licituds efectuades pels membres de l'equip de la casa de socors en favor d'alguns pobres, malgrat els mitjans econòmics amb què comptava l'associació, d'haver desestimat la petició d'auxiliar un malalt pobre recolzada insistentment pel mateix president de la junta de sanitat i aprovada per la pròpia junta directiva de l'entitat, d'haver costejat els banys de Caldes a malalts provinents de les Illes Balears, postergant d'aquesta manera els pobres barcelonins necessitats d'aquests tractaments. El periòdic federal es va fer ressò de molt bona gana d'una brama apareguda a *La Imprenta*, segons la qual s'exigia el preu dels serveis mèdics prestats a la casa de socors del districte 4rt. Arran d'aquesta informació, desmentida per la Junta dels Amics dels Pobres a la mateixa *Imprenta* en un comunicat que també va publicar *La Independencia*, va escriure maliciosament el periòdic federal:

“Con este motivo pues escitamos el celo del Ayuntamiento para que active el planteamiento de esta clase de asilos en los cuatro distritos de la capital, a fin de no dar pretexto a los autores de la célebre rifa en que se quedaron el 65 por ciento y de la famosa equivocación de la exención de 15 quintos exentos por la ley, para plantear como desean otra casa de socorro, que más que de asilo podría llamarse (a ser cierta la noticia) <<Casa de espendición de socorros>>”.

Aquests esdeveniments coincidiren en el temps amb un acord de l'Ajuntament d'efectuar una rifa per aixugar el dèficit ocasionat per la redempció de les quintes, rifa que havia decidit confiar als Amics dels Pobres “atendidos sus conocimientos y pràctica en este ramo”. *La Independencia* no va estar sola aquesta vegada en posar el crit al cel: “Toda la prensa local –va escriure el periòdic federal amb certa exageració– se ha ocupado con escándalo de la peregrina idea de confiar la rifa del Ayuntamiento a la Asociación de los <<Amigos de los pobres>>”. Aquesta oposició va fer que alguns regidors es replantegessin la decisió adoptada. Cabot va manifestar la seva estranyesa pel fet que una associació benèfica i laica com els Amics dels Pobres fos combatuda tan aferrissadament per aquells que es presentaven com els màxims defensors de les llibertats, i Torner, considerant que aquestes paraules eren una clara al·lusió als republicans, va tractar de replicar, però Rius i Tauler (que anys més tard presidiria l'associació llavors qüestionada) va eludir de moment la discussió. Tanmateix, la pressió contra l'acord municipal s'incrementà fins a tal punt que la corporació el va acabar revocant alguns mesos més tard “en vista de la atmosfera que se había creado contra dicha asociación, y de haberse ocupado de ella la prensa en sentido nada favorable”. Els problemes amb què s'enfrontava la Junta dels Amics dels Pobres van

augmentar encara més amb la dimissió en bloc dels membres de la secció d'espectacles de l'associació, En un comunicat que s'apressà a publicar *La Independencia*, denunciaren el seguit d'irregularitats en què havien incorregut els integrants de la Junta Directiva: publicació un nou reglament a començaments de juny sense concurs ni consentiment de la junta general de l'associació; incompliment de l'obligació inclosa en els estatuts de convocar a començaments de cada any els socis per aprovar la gestió de la directiva i renovar-la per elecció; expulsió d'un dels membres de la secció d'espectacles per haver criticat a la premsa les disposicions "autocráticas" del nou reglament sense haver-lo escoltat, ocultació de la sustracció d'un dels bons que atorgava l'entitat, malgrat conèixer perfectament el president la personalitat del soci responsable de la infracció. A més, la Junta Directiva havia vulnerat el seu propi reglament nomenant nous membres de la secció d'espectacles contra el parer dels seus integrants, cosa que havia desembocat en una reunió tumultuària en què els nouvinguts havien tractat de rebentar la sessió, amb la connivència total del president de l'associació, segons els dimissionaris. Arran de tot aquest enrenou, segons *La Independencia*, diversos socis van començar a treballar "con gran actividad" recollint signatures per sol·licitar una reunió de la junta general dels Amics dels Pobres⁹⁷⁶.

Els atacs de *La Independencia* i els conflictes a què havia de fer front, qüestionant de ple la seva gestió, van impulsar la Junta Directiva dels Amics dels Pobres a demanar la intervenció del governador civil per tal que s'auditessin els comptes de l'associació ("para que se intervinieran sus operaciones y residenciaran sus actos", per dir-ho amb el llenguatge de l'època). La seva petició va trobar-se de moment amb bones paraules i poca cosa més. Però, unes setmanes després, el governador va canviar de capteniment i va ordenar la intervenció que la Junta havia sol·licitat. Encarregà de la tasca al secretari del govern civil, J. Ruiz Castañeda, auxiliat per tres persones nomenades, respectivament, per l'Ajuntament, la Casa de la Caritat i l'Hospital de la Santa Creu, és a dir, les institucions beneficiàries de les rifes amb què competia la dels Amics dels Pobres. El delegat del municipi, però, no va prendre part en l'auditoria, que quedà en mans dels comissionats de la Caritat (Ramon Galera) i l'Hospital (Josep Ubach). A

⁹⁷⁶ Dimissió de la junta de sanitat i acusacions al president a *La Independencia* 1-8-1872 (ed. matí); acord municipal atorgant la rifa als Amics dels Pobres a *ibid.* 7-8-1872 (ed. matí), on també hi ha el desmentit de la Junta a les acusacions de cobrar les atencions de la casa de socors; descripció de la moguda sessió de la secció d'espectacles a *ibid.* 12-8-1872 (ed. tarda); comunicat dels membres de la secció a *ibid.* 17-8-1872 (ed. matí); intervencions de Cabot, Torner i Rius i Tauler a *ibid.* 14-8-1872 (ed. matí); revocació de l'acord municipal referent a la rifa a *ibid.* 9-11-1872 (ed. matí); recollida de signatures per demanar reunió general a *ibid.* 20-8-1872 (ed. tarda).

Molés i els seus companys de junta els degué fer l'efecte de la guineu vigilant les gallines, i els va acabar de convèncer, per si encara tenien dubtes, que Almirall i la Junta de la Caritat eren els principals promotors de la guerra contra la seva entitat. I no només ells van tenir aquesta impressió. *La Imprenta* va censurar enèrgicament la participació d'Ubach i Galera, culminació de l'assetjament que les seves entitats havien desfermat contra els Amics dels Pobres i, especialment, la seva rifa. Per aquest periòdic era innegable que

“las Juntas de la Casa de Caridad y Hospital desde hace ocho meses vienen persiguiendo en todos los terrenos la rifa de los Amigos de los Pobres, ora prohibiendo a todos los espendedores de sus rifas la venta de los billetes de la asociación, ora gestionando con el Ayuntamiento para que no les conceda puestos para la venta en las vías públicas, ora por fin fulminando amenazas a los que se atrevan a vender los billetes de la asociación”.

Atesos aquests antecedents, prosseguia el redactor de *La Imprenta*, “a qualesquiera que no sea de la Junta del Hospital y de la Casa de Caridad, se le ocurrirá preguntar: ¿dónde está la delicadeza y dónde la dignidad de aquellas Juntas que se sienten capaces de desempeñar en un mismo asunto el papel de juez y parte?”⁹⁷⁷.

El dictamen elaborat pels tres auditors fou publicat per *La Independencia* el 8 de novembre, bastants dies abans de ser comunicat a la pròpia associació investigada, que en va tenir així notícia per boca del periòdic que s'havia escarrassat a desacreditar-la. Posava de manifest diverses irregularitats, com l'incompliment d'algunes de les formalitats de pagament estipulades en el reglament de l'associació, no tenir els diversos llibres de compatibilitat degudament complimentats, o no disposar de llistes de socis. El gruix del dictamen, però, es referia al tema clau, les rifes. Segons els tres comissionats, era gairebé impossible verificar la comprovació dels sorteigs efectuats a causa de la manca de molta documentació, totalment absent de les oficines de l'entitat, i de la poca formalitat d'aquella que s'havia conservat. Detectaren irregularitats en nombrosos sorteigs, en alguns dels quals es vengueren només la meitat dels bitllets, jugant els altres la pròpia associació, però sense que constés cap premi al seu favor, malgrat el considerable nombre de bitllets jugats. Trobaren també molt elevades les despeses d'impressió i expensió dels bitllets. Després d'analitzar els sorteigs efectuats el 1871 i el 1872 arribaren a la conclusió que les despeses ocasionades per la rifa eren bastant superiors als ingressos, palesant així com a mínim mala administració i insinuant, sense dir-ho, malversació dels fons de l'associació. Qui ho va afirmar sense

⁹⁷⁷ *La Imprenta* 19-9-1872, ed. matí.

embuts fou *La Independencia*, acusant a la Junta de l'entitat d'obtenir de la loteria menys de la meitat del que hauria de fornir-los i de gastar en “docena y media de niños y una parodia de Casa de Socorro” els recursos que haurien de bastar per mantenir prop de 600 persones.

Malgrat el contingut del dictamen, el governador civil no va emprendre de moment cap acció contra els Amics dels Pobres, i la rifa es va continuar efectuant. La passivitat governativa va causar l'estupor de *La Independencia*, que esperava una actuació contundent contra l'associació:

“Nos sorprende notablemente que tras el dictámen de la comisión nombrada por la autoridad gubernativa de la provincia al efecto de hacer público el modo de proceder de la asociación llamada de <<Amigos de los pobres>> en el que aparecen sapos y culebras, permita todavía el señor Gobernador, continuar en su modo de recaudar fondos a los que han procedido de la manera que verían con escándalo nuestros lectores”.

El periòdic federal barceloní considerà que “debió la autoridad de la provincia ver el tanto de culpabilidad que de tales hechos se desprende, y pasarlo al tribunal competente para que se aplicara todo el rigor de la ley, si así procedía (...)”. Però qui fou portat als tribunals fou el propi diari republicà, denunciat per injúries i calúnnia per la Junta dels Amics dels Pobres, sotmetent-se les parts a un judici de conciliació. *La Independencia*, mantenint-se ferma en les seves acusacions, no va qüestionar només la inhibició del governador civil davant d'aquell dictamen, també va retreure el silenci de la resta de periòdics, malgrat haver-se afegit alguns a la campanya contra l'associació de beneficència:

“El público que ha visto con asombro el pertinaz silencio que han guardado, sin embargo de las algaradas de algunos de ellos, habrá formado el concepto que se merece una conducta que lejos de corresponder a la misión sagrada que tiene la prensa (...) tiende a poner en evidencia a los que no vacilan en cubrirse con el sacrosanto manto de la caridad, del socorro de los pobres, para saciar bastardas miras y miserables ambiciones”.

Aquesta andanada va provocar la reacció de *La Imprenta*, que es negà a valorar el dictamen, encara no comunicat a l'associació qüestionada, sense haver escoltat abans els seus arguments. El diari federal acusà llavors Laribal, redactor de *La Imprenta*, de voler amagar les irregularitats esmentades a l'informe dels auditors a causa de “las relaciones que median entre alguno de los redactores y la asociación de los Amigos de los pobres”. La rèplica de Laribal no es va fer esperar, insinuant que Ubach i Galera no

havien actuat imparcialment en la seva investigació, acusant-los d'haver "inducido a error al delegado del excelentísimo señor gobernador civil".

Arran de la denúncia presentada i del menyspreu amb què el periòdic federal la va rebre, la Junta dels Amics dels Pobres va fer publicar a *La Independencia* un comunicat en què anunciava la propera difusió d'una detallada resposta al dictamen elaborat per Castañeda, Ubach i Galera. En una mostra de la guerra que es desenvolupava entre el diari republicà i l'associació de beneficència, immediatament després del comunicat apareixien dos escrits breus d'un home i d'una dona en què agraïen l'atenció rebuda per l'entitat caritativa en termes dramàtics (li devien "mi existencia"-l'home- i "no haber perecido en la miseria" –la dona, Pocs dies després, *La Independencia* informava que Miquel Boix, el remitent d'un aquells breus comunicats, negava ser-ne l'autor⁹⁷⁸.

La resposta promesa per la Junta dels Amics dels Pobres va aparèixer en forma d'un opuscle en què rebatien les acusacions d'irregularitats en la seva gestió i, en especial, en la seva rifa. Respecte de les primeres, s'escudaven en la provisionalitat del reglament pel qual es regia l'associació, "pues no había recibido sanción alguna legal que le imprimiese fuerza ejecutiva", i, a més, havia quedat desfasat a causa del gran desenvolupament que l'entitat havia adquirit en poc temps. Rebutjaven les afirmacions del dictamen referents al desgavell dels llibres de comptes, dient que els comissionats no havien sol·licitat tots els que la Junta complimentava, tot proclamant la precisió i exactitud amb què duïen l'administració dels fons. Pel que feia a les rifes, admetien que els sorteigs efectuats el 1870 havien servit de prova, al no tenir experiència en la qüestió, i celebrades a més en els difícils temps de la febre groga, però negaven les irregularitats detectades pels auditors en les de 1871 i 1872. Segons els membres de la Junta, els casos més cridaners exposats en el dictamen (aquells sorteigs en què l'associació havia venut només la meitat dels bitllets i havia jugat ella mateix la resta) estaven completament documentats en els papers conservats, podent demostrar que havien obtingut premis en tots ells, cosa negada en el dictamen. Capgiraven completament la conclusió segons la qual les despeses de la rifa superaven notablement els ingressos, especificant clarament el benefici net que havia obtingut l'entitat en tots els sorteigs efectuats fins llavors. Finalment, oferien al públic en general i a la premsa en

⁹⁷⁸ Dictamen publicat a *La Independencia* 8-11-1872, ed. matí; comunicat de la Junta dels Amics dels Pobres i escrits de Maria Biosella i Miquel Boix a *ibid.* 28-11-1872, ed. matí; desmentit de Boix a *ibid.* 30-11-1872, ed. matí; passivitat del governador a *ibid.* 12-11-1872, ed. matí; silenci de la premsa a *ibid.*; reacció de *La Imprenta* i al·lusió a Laribal a *ibid.* 13-11-1872 ed. tarda; rèplica de Laribal a *ibid.* 16-11-1872, ed. tarda; judici de conciliació a *ibid.* 24-11-1872, ed. matí.

particular tota la documentació provatòria de la seva versió existent a les seves oficines per tal que tothom que ho desitjés la pogués examinar.

Però el més important de l'opuscle no eren les justificacions més o menys tècniques de les presumtes irregularitats exposades en el dictamen. La Junta dels Amics dels Pobres denunciava la campanya desfermada per *La Independencia* i assenyalava claríssimament els responsables d'aquella persecució: Joan Ballbé i Valentí Almirall. De fet, era a la Junta de la Casa de la Caritat, encapçalada per Almirall i de la qual formava part Ballbé com a vocal, a qui acusaven d'haver tractat d'acabar amb la seva rifa i, amb ella, amb la pròpia entitat. Ballbé era identificat per la Junta, a més, com el director del periòdic federal, que havia usat com a instrument per acabar amb la rifa i salvaguardar així els interessos econòmics de la Casa de la Caritat, desvetllant així els motius del diari republicà en l'afer. De fet, sembla que, en aquell període, *La Independencia* no tenia un director nominal, atès que, en el judici de conciliació derivat de la denúncia presentada pels Amics dels Pobres contra el diari, figurava Pedro Hidalgo com a *editor*, ja que “no existe la personalidad del Director, que se resume en la del editor”. Era, però, a Almirall a qui acusaven de ser el principal inductor de totes les accions empreses contra l'associació de beneficència. Així, segons denunciava l'opuscle, Almirall havia estat pressionant des de finals de 1871 els regidors de l'ajuntament barceloní fins aconseguir que es reunissin els representants de les tres rifes existents abans de l'aparició dels Amics dels Pobres i prohibissin als seus expenedors la venda de la seva loteria, amenaçant amb repressàlies en cas de no fer-ho. Almirall, a més, si hem de creure el que afirmà la Junta de l'entitat, va fer cridar tots els expenedors un per un per comunicar-los l'esmentada prohibició, que es va fer extensiva també als venedors de la resta de demarcacions catalanes. Ahora, membres de la Junta de la Casa de la Caritat recorrien diverses poblacions per “espiar y amenazar a los espendedores”. Quan els Amics dels Pobres van sol·licitar permís a l'ajuntament per establir ells mateixos barraques per vendre la seva rifa, Rius i Taulet va convocar els representants de les altres entitats i, novament, Almirall expressà el seu rebuig frontal a la aquella loteria. Seguint la versió de l'opuscle, quan Rius li demanà que aparqués la seva rancúnia i accedís a la proposta que es discutia, Almirall replicà que “SI DE UN SALIVAZO PUDIESE MATAR LA RIFA DE LOS AMIGOS DE LOS POBRES, NO LE QUEDARIA A ESTA NI UNA HORA MAS DE EXISTENCIA”. El batlle, però, negant-se a “servir de escabel para tomar venganzas”, autoritzà la instal·lació de dues barraques a la Rambla.

Almirall reaccionà fent que la rifa de l'Hospital de la Santa Creu augmentés el nombre de bitllets en venda i la quantia del premi principal, cosa que vulnerava de manera flagrant el conveni existent i perjudicava clarament la pròpia rifa de la Caritat, mesura adoptada a més sense l'acord de l'ajuntament, “en odio a la rifa de los Amigos de los Pobres, con la aquiescencia y tal vez el consejo de la Junta de la Casa de Caridad”. Fou davant de totes aquestes maniobres i de la continuada campanya de descrèdit a càrrec de *La Independencia* que la Junta es decidí a sol·licitar la intervenció del governador civil que acabà amb el tan debatut dictamen, que ara rebatien punt per punt. Precisament, les elevades despeses de la rifa que el dictamen havia posat de manifest eren atribuïdes pels responsables dels Amics dels Pobres a la “persecución incesante de que en todos conceptos ha sido víctima la rifa de la Asociación” per part de les mateixes entitats els representants de les quals havien efectuat la investigació. Un cop desmuntades, afirmaven, totes les acusacions del dictamen, “nada queda que pueda perjudicar la honra y fama de los AMIGOS DE LOS POBRES, como no sea que <<La Independencia>>, o sea el Sr. Ballbé su director, y el Sr. Almirall, Presidente de la Junta de la Casa de la Caridad, han esgrimido toda suerte de armas para matar la rifa de los AMIGOS DE LOS POBRES”⁹⁷⁹.

Naturalment, la duresa de l'opuscle dels Amics dels Pobres havia de provocar la resposta de Ballbé i Almirall, vehiculada un cop més pel periòdic del qual Roca era redactor. Ballbé rebutjà les “malévolas insinuaciones” contingudes en el fullet i, per tant, les motivacions amagades, segons la Junta de l'associació caritativa, darrera dels articles de *La Independencia*. No negava el seu paper ni com a membre de la Junta de la Caritat ni com a periodista (reconeixent així, sense manifestar-ho obertament, la seva responsabilitat en aquells escrits), que havia obeït a raons molt clares: “Obramos a impulsos de la moralidad pública como periodistas; como miembros de la Junta de la Casa de Caridad nos movimos a impulsos de los intereses que teníamos confiados, y en entrambos casos nos congratulamos de nuestros actos”. Com a periodista, a més, es congratulava d'haver aconseguit que “se hiciera una investigación detenida en la

⁹⁷⁹ “Exposición de los hechos y antecedentes que deben tenerse a la vista para juzgar a la Asociación de los Amigos de los Pobres. Vindicación y defensa de la gestión administrativa de la Junta directiva. Dirigido a todas las personas honradas de todas las clases de la Sociedad”, Establiment tipogràfic de Leopold Doménech, Barcelona, 1872. Signaven l'escrit Crescensi Mª Molés, president, i Manuel Betés, secretari dels Amics dels Pobres. Les majúscules (i, en especial, les paraules atribuïdes a Almirall), són de l'original. A l'acte d'un altre judici de conciliació en què també s'havia vist implicada *La Independencia*, s'especificava que “no existe la personalidad del Director, que se reasume en la del editor”, figurant en qualitat de tal Pedro Hidalgo (*La Independencia* 8-9-1872, ed. matf). La Junta dels Amics dels Pobres, però, no va dubtar en considerar Ballbé com a director del diari federal.

administración de los *Amigos de los Pobres*, y que fuese el resultado de la misma un dictamen como el de los señores Castañeda, Ubach y Galera”. Per la seva banda, Almirall, que inicialment havia decidit ignorar les acusacions que la Junta dels Amics dels Pobres llançava contra ell en aquella al·locució, ja que “todo lo que en ella me atribuye, si fuera cierto, no haría más que demostrar extraordinario celo en favor de la Casa de Caridad”, trencava ara el silenci. I ho feia per negar punt per punt el que es deia sobre ell en aquell opuscle:

“es falso que ni a fines del 71, ni en otra época, siguiera semana tras semana los pasos de algunos concejales; es falso que personalmente hiciese saber la prohibición a todos los espendedores [sic] de billetes; es falso que individuos de la Junta de la Casa de Caridad pasaran a las poblaciones a espiar y amenazar a los tales espendedores [sic]; es falso que el señor alcalde me haya alguna vez exitado [sic] a deponer todo rencor contra la rifa de los <<Amigos de los Pobres>>; es falso que el Hospital haya alterado su rifa con la aquiescencia, ni menos con el consejo de la Juta a que pertenezco, y es falso, finalmente, que profese las ideas que se me atribuyen en la alocución que contesto”⁹⁸⁰.

Quin fou el paper de Roca i Roca en aquell afer? Els escrits de *La Independencia* referents als Amics dels Pobres, com era costum a gairebé tots els articles i solts el 1871 i 1872, no anaven signats, i, per tant, n'ignorem l'autoria. Potser Ballbé fou l'únic redactor d'aquells escrits, o bé qui marcà la línia seguida pel periòdic federal. A *La Campana de Gràcia*, que llavors ja dirigia ell sol, Roca va informar de l'opuscle dels Amics dels Pobres amb aquestes paraules: “Hém rebut un quadern en vindicació de l' *Asociació dels Amichs dels Pobres*, de certs càrrechs gravíssims que se 'ls havian dirigits./ Desitjém ab tota l' ànima que la llum se fassa, y que 'l públich donga la rahó á qui realment la tinga”⁹⁸¹. No sembla, donchs, que Roca participés en la campanya que el diari on escrivia havia efectuat contra l'entitat benèfica. El que sembla clar és l'oposició d'Almirall i de la Junta de la Casa de la Caritat a la rifa d'aquella associació, molt possiblement a causa del drenatge de recursos econòmics que suposava per a la seva institució, havent de repartir el pastís de les loteries, fins llavors ben estable, amb una entitat nouvinguda. Que la rifa era una font vital de finançament per a l'Associació dels Amics dels Pobres ho demostra l'amenaça que, anys més tard, planà al seu damunt quan el govern de Madrid tractà de subjectar totes les rifes als sorteigs de la loteria nacional, mesura que fou considerada altament perjudicial per l'entitat. En una exposició tramesa a les Corts, els membres de la Junta afirmaven que la rifa “es el principal recurso con

⁹⁸⁰ Comunicats de Ballbé i Almirall a *La Independencia* 9-1-1873, ed. matí, on també apareix un escrit dels tres comissionats responsables del dictamen reafirmant-se en les seves conclusions.

que cuentan para atender a las inmensas y cada día más apremiantes necesidades en una ciudad populosa como Barcelona”, i que la proposta governamental equivaldria a “aniquilar la rifa de los Amigos de los Pobres” i, per tant, a deixar l’entitat “herida de muerte”, forçant-la a desaparèixer. Davant del producte de les rifes, les quotes dels socis representaven una part gairebé negligible: entre el 13 de maig i el 30 de juny de 1878, de les 25.063,25 pessetes que ingressà l’associació, només 490,50 foren producte de les subscripcions mensuals dels socis, mentre que 24.572,75 provenien de les rifes⁹⁸².

La convulsa existència de l’Associació dels Amics dels Pobres (1873-1877)

Malauradament, ens és molt difícil a hores d’ara resseguir la vida de l’entitat entre aquest anys. L’únic que podem afirmar és que experimentà nombrosos problemes interns, tot i que en aquest període continuà i fins i tot incrementà les seves activitats.

La Junta de Govern estava composta el gener de 1872 per Crescenci Mª Molés (president), Emili Oliver i Castanyer (vicepresident), Narcís Ramírez (tresorer), Joan Blanch (comptador), Manuel Betés (secretari), i Ermengol Molés i Miñana (vicesecretari). Foren ells qui hagueren de fer front a les dificultats que hem esmentat abans, i que, presumiblement, constituïen encara la junta a finals de 1872. Pel febrer de 1873, sembla que la Junta Directiva (a partir de la qual es constituïa la de Govern) estava integrada per Molés, Benavent, Martí, Roca (que no era pas Josep Roca i Roca), Brosa, Gallisà, Bruny (Pere?), Corrons (Salvador?), Guri, Romeu, Reventós, Feliu i Joaquim Gran, que exercia de secretari⁹⁸³. En el decurs del seu període de gestió s’inaugurà la segona Casa de Socors mantinguda per l’entitat i s’emparaulà una escola de dibuix per als nens de l’Asil, a més a més dels ensenyaments que ja rebien⁹⁸⁴.

A finals d’agost o començaments de setembre de 1873 van tenir lloc eleccions per renovar la junta, resultant escullits per unanimitat José Mª Fernández Colavida (president), Agustí Urgellés de Tovar (vicepresident), Joaquim Gran (secretari-comptador), Pere Bruní (tresorer, es tractava possiblement de Bruny), Francesc Mañach, Salvador Corrons i Francesc Prats (vocals), i Francesc de P. Carbonell com a advocat-

⁹⁸¹ *La Campana de Gràcia* 12-1-1873.

⁹⁸² Text de l’exposició a *Crónica de Cataluña* 23-6-1877, ed. tarda; “Asociación de Amigos de los Pobres. Balance de la gestión administrativa de dicha Asociación desde el 14 de mayo al 30 de junio de 1878”, publicat a *Crónica de Cataluña* 3-8-1878, ed. matí.

⁹⁸³ Segons Leopold Domènech, en un fullet publicat com a suplement de la *Gaceta Universal* de 1-5-1874.

⁹⁸⁴ *Gaceta Universal* 29-6-1873.

consultor. Urgellés constituïa la personalitat més coneguda d'aquest grup, director i propietari de la revista quinzenal *Gaceta Universal* i president de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, entre altres activitats. Sembla que aquest nou equip va intentar redreçar la marxa de l'associació en aspectes tals com la revisió dels estatuts i la publicació periòdica del seu estat de comptes. Hem vist com el 1872 la junta encapçalada per Molés havia estat acusada de vulnerar uns estatuts i reglament que havia admès que estaven desfasats, a més de ser qüestionada per la seva poca transparència. Devia haver-hi, a més, un cert corrent intern desitjós d'acabar amb les polèmiques amb què s'havia vist embolicada l'entitat. La *Gaceta Universal* va afirmar que la nova junta “admitió tales cargos a instancias de personas muy respetables que además de los apreciables senyores que les eligieron mucho se interesan a favor de tal Asociación”. El nou equip redactà uns nous estatuts i reglament, a causa de “lo defectuosísimos de los que tiene y que tampoco se seguían”, que havien comportat actes irregulars, descurats o fins i tot “incalificables” de les anteriors juntes. Si el servei que s'oferia a les Cases de Socors era del nivell adequat, “la casa de Asilo deja muchísimo que desear”, ja que, quan la nova junta la visità per primer cop, la trobà “en un estado lamentable”. Des de llavors, la direcció entrant “ha hecho ya y continuará haciendo importantes mejoras en aquel asilo, en beneficio de los niños allí albergados”. Potser simptomàticament, la revista d'Urgellés també especificava que, en aquells moments, “se paga cuanto se debe, sin desatender las instituciones de la Sociedad, ni el auxilio [sic] domiciliario”. Els membres de la nova direcció es proposaven posar ordre en els afers de l'entitat i, un cop encarrilats, deixar el seus càrrecs i convocar eleccions. “Nos consta –va escriure el redactor de la *Gaceta Universal*, potser el mateix Urgellés- que si la Junta de Gobierno tiene marcadísimo empeño en procurar de encauzar la buena marcha de la Asociación, no tiene los menores deseos de continuar desempeñando tales cargos, en términos, que arreglado cuanto crea digno de modificación o reforma, aprobados los nuevos Estatutos y Reglamento (...) y presentadas las cuentas y cuanto ha realizado la actual Junta, los que la componen llamarán a nuevas elecciones para que sigan los entrantes la nueva senda trazada, que sin duda es mucho más aceptable que la anterior”. L'equip d'Urgellés mostrà un gran interès en distanciar-se de l'actuació de les juntes anteriors. Comentant l'elaboració dels nous Estatuts, no va dubtar a afirmar que els treballs efectuats “son muy distintos de los que *regian* antes, por cuanto si en los antiguos dominava un absolutismo que podía acoger abusos más o menos censurables,

en los que se están redactando campea la mayor libertad para que los asociados puedan estar constantemente enterados del estado y marcha de la Asociación”⁹⁸⁵.

De moment, sembla que la tasca de la junta es va veure lliure d’entrebancs, malgrat la complexa situació política i social que travessava el país. L’actuació dels Amics dels Pobres va demostrar la seva importància en el decurs dels enfrontaments que van seguir al cop de Pavía. El president, el vicepresident i altres membres de la direcció de l’associació van visitar personalment les Cases de Socors cada dia, “dictando las más acertadas disposiciones por las desgracias que pudieran ocurrir” i constatant la preparació i disponibilitat de metges i infermers. A causa de la situació existent a Gràcia, on hi havia l’Asil dels nens, els vint infants que hi havia llavors foren evacuats i allotjats als domicilis particulars dels integrants de la junta fins que va retornar la calma. A la primavera de 1874 l’entitat va fer donació a l’exèrcit d’una farmàcia ambulat molt ben provista de medicaments i material per tractar ferides (desinfectants, sèrums homeostàtics, cotó, benes, instruments de cirurgia) i també d’aliments (concentrats de carn i llet). Era un equipament “destinado a figurar y prestar inmesos servicios en el más bien montado hospital de sangre”⁹⁸⁶.

Però la calma i la tranquil·litat a l’interior de l’associació no va durar gaire. Abans que la junta aconseguís aprovar els nous estatuts i reglament, Joaquim Gran, secretari de la Junta de Govern, fou destituït del càrrec pels seus companys a causa d’una presumpte malversació de fons, i arran d’aquest fet, denunciat a les autoritats. Al mateix temps, Gran interposà també un querella criminal contra el president (Fernández), el vicepresident (Urgellés), F. Prats (que havia passat a ser el secretari després de la separació de Gran) i Leopold Domènech, impresor dels bitllets de la rifa de l’associació i membre de la seva Junta Directiva. La rifa (novament ella!) va ser la raó de la denúncia de l’exsecretari, argumentant que Domènech havia obtingut un contracte particularment beneficiós per ell i, en la seva opinió, ruïnós per l’entitat benèfica a instàncies de la junta presidida per Fernández, contracte al qual s’havia oposat Gran. Al ser Fernández el director de la *Revista Espiritista*, de la qual també era impresor Domènech, com ho era igualment de la *Gaceta Universal* d’Urgellés, la polèmica derivà en la denúncia de la penetració dels espiritistes en l’Associació dels Amics dels Pobres, acusant a la junta de desviar fons per finançar la seva propaganda, actuant així en

⁹⁸⁵ Composició de la nova junta a *Gaceta Universal* 15-9-1873; intencions del nou equip i situació i millores de la Casa d’Asil a *ibid.* 30-9 i 30-11-1873. Les cursives són de l’original.

⁹⁸⁶ Tasca dels Amics dels Pobres arran del cop de Pavia a *Gaceta Universal* 15-1-1874; donació de la farmàcia ambulat a *La Independencia* 9-5-1874, ed. tarda.

perjudici d'aquells que eren atesos per l'associació caritativa. *La Independencia*, llavors dirigida per Sampere i Miquel, va publicar els comunicats dels uns i dels altres, sense prendre partit. Evidentment, Urgellés va emprar la *Gaceta Universal* per defensar l'actuació de la junta de què formava part i per refutar les acusacions de connivència amb els espiritistes, posant de manifest llur falsedat i afirmant que no eren altre cosa que desesperants intents de Gran per desviar l'atenció del desfalc que havia comès. Arran de la situació que s'havia generat, la Junta de Govern (tret, és clar, del destituït secretari) va sol·licitar al governador civil la convocatòria de junta general de socis per tal d'elegir una nova junta directiva "que llene por completo las benéficas aspiraciones de la generalidad de los asociados". Aquells que s'oposaven a la junta en exercici, mitjançant comunicats signats per un anònim "B. R. L.", acusaren Urgellés i els seus companys de no voler retre comptes dels seus actes a la Junta Directiva per temor de ser "tan completamente derrotados y anuladas todas sus arbitrariedades" que, quan per mandat del governador s'haurien vist obligats a convocar aquell òrgan, "lo han hecho con todas las precauciones de seguridad y pidiendo una sección del cuerpo de orden público"⁹⁸⁷. La *Gaceta Universal* va reiterar la intenció dels integrants de la Junta de Govern de deixar els seus càrrecs, mentre acusava Gran i els seus partidaris de voler substituir-los amb la finalitat de tancar els delictes perpetrats i prosseguir sense més traves les seves malversacions impunement:

"Nos consta que son bastantes los que temen verse comprometidos por hechos ocurridos en dicha Sociedad antes de haber tomado posesión la actual Junta de Gobierno, y que aquellos se agitan buscando influencias que no hallan para evitar el golpe que les amenaza.

Nos consta que mientras los señores de la actual Junta de Gobierno solicitan ser relevados de sus cargos *por personas responsables y de reconocida honradez*, otros sujetos se afanan por ejercer de nuevo cargos en la Sociedad, lo cual si no es extraño en los que son entusiastas por manejar fondos de otros, llama mucho la atención de los que se interesan por el porvenir de la misma"⁹⁸⁸.

La intervenció del governador civil es va traduir en la instal·lació al davant de l'associació una junta provisional, composta per Carlos de Foronda i Valcarcel (president, que era també vicepresident del consell d'administració de la Companyia General de Tramvies, que presidia Rius i Taulet), Francesc Soler i Rovirosa (secretari),

⁹⁸⁷ Comunicats de "B. R. L." contra la junta de Fernández i Urgellés a *La Independencia* 25-3, 29-3, 26-4, i 10-5-1874 (tots ed. matí); comunicats d'Urgellés i Doménech a *ibid.* 27-3 i 29-3 (ed. matí) [i 27-4-1874?]; comunicat de Fernández a *Gaceta Universal* 1-2-1874; fullet de Doménech, suplement de *Gaceta Universal* 1-5-1874.

⁹⁸⁸ *El Entreacto* 12-4-1874 (les cursives són de l'original). Aquesta revista es publicava com a suplement de la *Gaceta Universal*.

Josep Roger i Joan Camprubí, actuant “por delegación de la superior autoridad civil de la provincia”. Sembla que, al menys en un primer temps, aquesta junta va adoptar una línia continuïsta respecte de l’anterior, amb els membres de la qual mantenia bona relació, com es va posar de manifest quan, arran del decès del pare d’Agustí Urgellés (llavors ja exvicepresident), va acordar que els nens de l’Asil dels Amics dels Pobres assistissin als funerals, “queriendo demostrarle así como se aprecian sus actos durante el tiempo que ejerció aquel cargo”. Durant el mandat de la junta establerta a instàncies governatives l’associació va obrir la tercera Casa de Socors i sembla que la conflictivitat interna es va apaivagar considerablement. La *Gaceta Universal* va destacar la calma de la qual gaudia la nova direcció, així com la continuïtat amb la tasca efectuada per l’anterior equip, fent més rellevant encara la feina d’Urgellés i els seus companys, malgrat l’oposició amb què s’havia hagut d’enfrontar:

“La Junta actual está gozando de una tranquilidad que la permite introducir importantes mejoras, iniciadas, muchas de ellas por la Junta antecesora, a pesar de los conflictos que tuvo que sostener con cierta gente interesada en ofuscar la aclaración de ciertos hechos graves que los tribunales de justicia están poniendo en claro, y que nuestros lectores sabrán con todos los detalles en tiempo oportuno”⁹⁸⁹.

A finals de 1875 les oficines dels Amics dels Pobres es traslladaren al núm. 26 del Carrer de la Unió, local en el qual van tenir lloc des de llavors els sorteigs de les rifes setmanals. L’entresol del 40 del Carrer de la Mercè, on estaven ubicades fins llavors, quedà únicament com a Casa de Socors del districte primer. (*Gaceta Universal* 1-1-1876)

Amb totes les visicituds per les quals havia passat l’Associació dels Amics dels Pobres, sembla que la direcció de l’entitat havia anat passant cada cop més a mans de persones pertanyents a les classes acomodades. Si Manuel Betés, president el 1872, era professor de dibuix a l’Institut de Segona Ensenyança, Urgellés era una de les personalitats capdaverteres de la Societat Econòmica Barcelonesa d’Amics del País, emanació de la burgesia de la capital catalana, i Carlos de Foronda ocupava una posició social encara més elevada. A començaments de 1877, Urgellés reflexionà sobre l’interès manifestat per molts en administrar béns destinats a beneficència, constatant que, en moltes de les associacions caritatives havien ingressat individus “con el solo y único objeto de su negocio particular”. Aquestes lamentables circumstàncies feien que, quan era l’autoritat governativa qui nomenaven els responsables d’administrar les societats benèfiques, atorgava els càrrecs “a personas que no sólo tenga per honradas, además

que gocen de una fortuna regular”. Aquesta precaució, en opinió d’Urgellés, era “bien aconsejada por la buena moral”, i era l’única que podia evitar que en sortissin perjudicades les classes necessitades, les beneficiàries de la feina d’aquestes entitats⁹⁹⁰.

A l’alçada de 1877, els Amics dels Pobres mantenien tres Cases de Socors amb una atenció mèdica de gran qualitat i la Casa Asil, amb una atenció millorada respecte als primers temps de l’associació. A proposta d’Urgellés, els nens més aplicats allí albergats rebien premis en la sessió pública que cada any celebrava l’Econòmica Barcelonesa d’Amics del País, i quan el mateix Urgellés i Ramon Codina i Länglin estigueren a càrrec de la direcció i vigilància de l’Asil, s’esforçaren en adquirir llibres per repartir-los entre els premiats. L’edifici on vivien “es espacioso, con gran jardín, buena escuela y ventilados dormitorios”. Tanta era la qualitat de l’atenció que rebien que, més que una casa d’acollida per orfes, semblava un internat de qualitat: “Más bien que Asilo, parece la casa establecimiento particular de enseñanza, y los huérfanos internos. El traje, la comida, las camas, todo, en una palabra, revela la solicitud de la asociación”⁹⁹¹.

Però no tothom compartia aquest quadre idíl·lic. El març de 1877 la *Gaceta de Barcelona*, que Roca dirigia, presentà un panorama molt diferent de l’estat de l’Associació dels Amics dels Pobres. Comencà per recordar que, arran de les irregularitats descobertes, el governador civil havia delegat en Josep Vilaseca, vicepresident de la Diputació provincial i membre de la seva comissió permanent, “las facultades necesarias para el arreglo satisfactorio de las desavenencias” sorgides. S’havia nomenat una junta encarregada de la redacció d’uns nous estatuts que, en aquells moments, no havia enllestit encara i, a més, “esta es la hora en que no se ha convocado a la [junta] general para dar cuenta de su cometido”. El periòdic possibilista denuncià que al capdavant de les oficines de l’entitat hi havia un coronel carlí “del convenio de Vergara” que a més de cobrar de l’associació benèfica ho feia del “cuartel de Inválidos” i “cuyos procedimientos son propios de los enemigos de los pobres”. Segons la *Gaceta*, l’associació exigia cèdula de veïnat a aquells que venien a demanar la seva caritat, demanava informes als capellans de parròquia i, si la sol·licitud no s’acompanyava de “recomendaciones de algún presbítero o poderoso neo, se hace por

⁹⁸⁹ *Gaceta Universal* 1-4 i 1-6-1875.

⁹⁹⁰ A. Urgellés de Tovar, “Los amigos de los pobres. Consideraciones generales sobre sociedades de beneficencia”, *Gaceta Universal* 1-2-1877.

⁹⁹¹ Premis als nens de l’Asil a *Gaceta Universal* 1-2-1877; elogis de les seves instal·lacions a *Crónica de Cataluña* 10-7-1877, ed. matí.

no conceder el socorro y si se concede es pasado algunos meses al de la petición”. Però els Amics dels Pobres tenien en el banc 15.000 duros que la junta que feia més de dos anys que regia l’entitat no havia explicat mai als socis, a qui ni tan sols havia reunit en tot aquest temps, en què els pensava emprar. A la llum de totes aquestes circumstàncies, el diari de Roca demanava al Govern Civil que regulés d’una vegada l’existència de l’associació. Tornà a insistir un temps després en la mateixa direcció quan afirmà que la comissió nomenada per redactar el reglament havia acabat finalment la seva tasca, instant a la primera autoritat civil de la província a procedir a la seva aprovació, quedant així definitivament constituïda l’entitat i “libre de una penosa tutela, que por ser extraña, ni la necesita, ni se aviene con los deseos de los socios”. Alhora, la *Gaceta* alertava al governador sobre les intencions de la Junta provincial de Beneficència, presidida per Manuel Girona, d’intervenir els fons que eren d’exclusiva propietat dels Amics dels Pobres. Si hi havia conflicte de competències entre les dues entitats, era a l’autoritat a qui pertocava de resoldre’l, sense que les institucions particulars patissin usurpacions per part de les entitats oficials. “La beneficencia oficial –afirmà el periòdic possibilista– debe ser estímulo y ejemplo para la particular, jamás debe tender a sofocarla y no nos parece que a tal principio atempere su conducta la Junta de Beneficiencia de esta provincia”⁹⁹².

Potser aquestes exhortacions van contribuir a aconseguir que, finalment, l’associació celebrés junta general de socis l’abril de 1877. En aquesta reunió es nomenà una comissió amb l’encàrrec d’impulsar la “reconstitución definitiva y legal” de l’entitat composta per Gonçal Serraclara, Agustí Urgellés, Josep Joan Cabot, Bernat Castells, Josep Oriol Bartomeus, Francesc de P. Carbonell i Manuel Betés. Que la situació interna, malgrat haver disminuït la conflictivitat respecte a èpoques anteriors, distava molt de ser estable, ho palesava el comentari amb què la *Gaceta Universal* acompanyà la informació sobre aquella junta general, esmentant les peripècies per les quals “pasa y ha pasado debidas a el afán de algunos en querer administrarla”, les “cosas feas halladas en la misma”, i l’oposició amb què s’havien trobat “los que han querido desenmascarar a varios”⁹⁹³.

⁹⁹² *Gaceta de Barcelona* 17-3-1877, ed. matí, i 8-4-1877.

⁹⁹³ *Gaceta Universal* 1-5-1877.

L'any 1878 sembla haver representat un punt d'inflexió en la trajectòria de l'Associació dels Amics dels Pobres. A començaments d'any, la junta va decidir establir una Casa de Socors en el districte segon, l'únic que li mancava per atendre. També fou autoritzada a celebrar (a seguir celebrant?) la seva rifa, després del neguit que li havia representat l'intent del Govern de lligar-la a la loteria nacional⁹⁹⁴. Segons la *Crónica de Cataluña*, la junta encapçalada per Carlos de Foronda, que actuava a títol provisional per delegació governativa, va gaudir del beneplàcit del governador Ibáñez de Aldecoa, que va seguir “paso a paso los trabajos de reorganización” de l'associació, proporcionant-li “cuanto de su autoridad ha dependido para llevarlos a cabo”. Si hem de creure la informació d'aquest periòdic, s'hauria produït en el decurs de la primera meitat de 1878 l'ingrés en l'associació de senadors, diputats i “otras personas muy respetables”, persuadides per la junta que “se le iba a dar una organización formal”. Tan avançat estava el pla seguit per la junta provisional per reorganitzar l'entitat que decidí donar per acabada la seva tasca després de la inauguració de la nova Casa de Socors i convocà junta general extraordinària per elegir els integrants de la Junta de Govern⁹⁹⁵.

El 9 de maig es va celebrar la junta general de socis. Presidida per Vilaseca, com a delegat del governador, la reunió va haver d'elegir els components de la Junta de Govern i la Junta Delegada, segons l'establert en els nous estatuts i reglament que, finalment, havia acabat elaborant la direcció provisional i que havia enllestit ben pocs dies abans, fent-los aprovar pel governador tot just amb data d'u de maig. (Malgrat el que havia afirmat la *Gaceta de Barcelona* l'any anterior, sembla que, o bé els tan demorats estatuts no havien estat a punt fins llavors, o bé la junta ignorà els que la comissió nomenada havia redactat, confegint-ne uns de nous quasi a darrera hora). Dels 249 socis que tenia llavors l'entitat, hi assistiren o estigueren representats 218. Sembla que es presentà una única candidatura, pactada amb la junta sortint, “la candidatura por ella indicada”, assenyala *El Comercio de Barcelona*, el periòdic substitut de la llavors suspesa *Gaceta de Barcelona*. Aquesta llista estava encapçalada per Rius i Taulet, i entre els seus integrants hi figurava Roca i Roca. (Els altres eren Josep Joan Cabot, Bernat Castells, Jaume Rafecas i Bonastre, Felip Pedral, i el doctor Antoni Anet). Abans de procedir a la votació, però, G. Serraclara demanà la paraula i manifestà que no es

⁹⁹⁴ *Gaceta de Barcelona* 24-1-1878, ed. tarda.

⁹⁹⁵ *Crónica de Catalunya* 6-5-1878, ed. tarda.

podia efectuar l'elecció a causa de la completa ignorància que tenien gairebé tots els socis del nou reglament, que no s'havia repartit abans de la junta general, i que, en conseqüència, desconeixien les atribucions i funcions dels membres de les juntes que se'ls demanava que elegissin. Presentà una proposició demanant que s'ajornés la votació fins que, un cop distribuït el nou reglament, els socis "pudiesen emitir su voto con entero conocimiento de lo que debían resolver". Vilaseca, tot i admetre els arguments de Serraclara, declarà que s'havia de cenyir a l'objecte pel qual l'havia enviat el governador, desestimant la proposició i, després d'un breu recès de cinc minuts, fent procedir a l'elecció. La candidatura presentada obtingué 175 vots dels 178 emesos, deixant de participar en la votació al voltant de 40 socis, amb tota seguretat aquells que compartien la posició de Serraclara. *El Comercio* va voler treure importància a l'oposició d'aquest grup, tot dient que "número fué tan insignificante que contados los votantes solo resultaron 40 abstenidos, y aun no todos estaban presentes". Als ulls de la *Crónica de Cataluña* el resultat de l'escrutini no oferia cap dubte i honorava tant als membres de la candidatura elegida com als integrants de la junta sortint, a la qual atribuïa la supervivència de l'associació: "La unanimidad de votos emitidos es el mejor elogio que puede hacerse de los entrantes y de los salientes. Estos pueden enorgullecerse de haber salvado a una asociación que tan buenos servicios ha de prestar". *El Comercio*, diari del qual Roca era director, s'expressà en termes semblants, efectuant una elogiosa valoració de la tasca realitzada per la direcció provisional al davant d'una associació "que tanto prestigio ha alcanzado gracias a la junta administradora anterior", ressaltant que "los actos de esta recibieron la más completa aprobación" en ser votada la llista que recolzava. La nova Junta de Govern comptava amb el suport de persones "muy conocidas por su carrera, por su posición y por los elevados cargos que desempeñan", havent contribuït a la seva elecció directament o mitjançant el vot delegat. Però el representant governatiu i la direcció sortint no van poder evitar que un grup de socis presentés una protesta per escrit reiterant els arguments exposats per Serraclara i acusant a més a la junta dimissionària d'haver permès que prenguessin part en la votació molts individus de recent admissió a l'entitat, vulnerant fins i tot els seus propis estatuts redactats a corre-cuita, que estipulaven una antigüetat de sis mesos per poder tenir vot. Per si no fos suficient, l'acusaven també d'haver actuat de manera discriminatòria en l'admissió de socis, acceptant aquells que eren del seu gust i retardant l'ingrés d'altres "propuestos en no pequeño número y con mucha anterioridad a la aprobación por la autoridad de los Estatutos i reglamento",

contravenint les pròpies indicacions del governador, que, segons s'afirmava a la protesta, havia donat instruccions d'admetre tots aquells que fossin proposats⁹⁹⁶.

Entre els signants d'aquest text, a més de Serraclara, hi figuraven bona part dels integrants de la junta en què Urgellés fou vicepresident, com S. Corrons, J. Mª Fernández, J. Prats, F. Carbonell, o molt propers a ella, com L. Domènech, així com personatges que havien format part de la comissió creada el 1877 (el mateix Carbonell, Serraclara, J. O. Bartomeus). La *Gaceta Universal* va tractar de l'elecció de la nova direcció en termes molt semblants als continguts en el text de la protesta, arribant a qualificar d'il·legal l'escrutini:

“Nueva Junta de Gobierno, pero viciosos procedimientos de la antigua. Nada de publicidad; el Reglamento que hubo tanta prisa y empeño en declararlo vigente, continúa siendo desconocido a la mayoría de los socios; no parece sino que se le quiso tener a mano únicamente para un acto ilegal”⁹⁹⁷.

La revista d'Urgellés va anar encara més lluny, atribuint motivacions polítiques a les maniobres que havien precedit l'elecció de la Junta de Govern, amb la finalitat d'emparar-se de l'associació benèfica amb finalitats partidistes, prenent “hacer cuestión de partido la caridad”. Aprofundint en les acusacions dels responsables de la protesta referents l'escamoteig del reglament i a la flagrant discriminació en l'admissió de socis, deixava entendre que aquesta manipulació de l'associació havia obeït a la instrumentalització orquestrada pels constitucionals, i, més particularment, per un líder polític a qui no anomenava, passant pel damunt dels socis que formaven part de l'entitat prèviament al desembarcament massiu dels homes nous:

“Es público que preparado el terreno por cierto *político* para admitir en la sociedad una hornada de gente de su confianza, y rechazando otras que podían servir de estorbo a los designados para aquel poder, sin duda al objeto de poner de manifiesto cuanto el país desea ver al citado partido gobernando los destinos de España, hasta ahora no se ha publicado y repartido a los socios antiguos, que se abstuvieron de votar y protestaron de tales elecciones, los estatutos y reglamento por los cuales aquellas se celebraron”.

Atès l'èxit obtingut, la *Gaceta Universal* ironitzà sobre els membres electes i el personatge a qui debien la seva entronització pronosticant que “la Directiva actual de

⁹⁹⁶ Ressenya de l'elecció a *Crónica de Cataluña* 11-5-1878, ed. matí i *El Comercio de Barcelona* del mateix dia, també ed. matí; text de la protesta a *La Correspondencia de Barcelona*, 19-5-1878.

⁹⁹⁷ *Gaceta Universal* 1-6-1878.

<<Los Amigos de los Pobres>> votará hacer hijo adoptivo de la Asociación al *héroe* que le proporcionó tan *notable* triunfo (...)”⁹⁹⁸.

Ni la possibilista *Gaceta de Barcelona* ni la liberal *Crónica de Cataluña* van fer cap esment de les acusacions llançades per la *Gaceta Universal* i recollides per *La Correspondencia de Barcelona*, malgrat els atacs que comportaven a la reputació de Roca i Roca i Rius i Tauler. A l'article esmentat, la revista d'Urgellés de Tovar havia insinuat que, ateses les maniobres ben poc ètiques emprades, els homes elegits haurien d'haver-se negat a acceptar els càrrecs de la Junta de Govern, precisant que només Castells havia dimitit, “acto de delicadeza digno de encomio”. El periòdic liberal es va apressar a precisar que Castells només s'havia negat a acceptar el càrrec de tresorer, però no havia dimitit i passava a ser vocal. Aquesta circumstància significà una reorganització de la Junta, passant Pedrals a ocupar-se de la tresoreria, i assumint Roca el càrrec de secretari.

El periodista terrassenc, d'un salt, no només ingressava en l'associació, sinó que n'esdevenia una de les peces claus. Obeïa la seva incorporació a l'entitat i llur integració en la junta presidida per Rius i Tauler a aquella “hornada” de gent de confiança auspiciada per “cierto político” que pretenia emprar els Amics dels Pobres com un dels esglaons del camí dels constitucionals per arribar al poder? L'al·lusió al polític que havia mogut els fils en l'afer anava dirigida a Víctor Balaguer? A més, aquesta politització de la direcció de l'entitat benèfica, presumptament projectada per un partit d'oposició segons l'òrgan d'Urgellés, si hem de creure el que va escriure la *Crónica de Cataluña* hauria comptat amb el beneplàcit d'un governador (Aldecoa) nomenat pels conservadors i que seria durament censurat pel mateix Rius des de les Corts arran del conflicte del gas i objecte de les *galanteries* de Roca des de *La Campana*. Roca va manifestar en diverses ocasions que la funció de les entitats caritatives i benèfiques com els Amics dels Pobres era ajudar en tota la mesura que poguessin als més necessitats, i que s'havien de veure lliures de qualsevol influència política. De fet, les nombroses subscripcions que obrí *La Campana* amb motiu de sobtades desgràcies (catàstrofes naturals, sinistres en establiments fabrils) i en èpoques de crisi col·lectiva (guerra carlina, guerres colonials, recessió econòmica) il·lustren

⁹⁹⁸ L'article de *Gaceta Universal* fou reproduït per *La Correspondencia de Barcelona* el 16-6-1878, manifestant la seva conformitat amb “muchas de sus apreciaciones”. En el mateix escrit, la revista d'Urgellés anuncià la publicació d'una “reseña verídica y clara de lo más importante, con citas y nombres propios” del que “viene sucediéndose” en l'associació. No hem pogut localitzar el número de la *Gaceta*

l'impuls de solidaritat amb els més desvalguts que Roca compartia amb molts dels homes i de les dones del seu temps. Els Amics dels Pobres, amb la seva xarxa d'atenció mèdica de franc a les classes populars, l'asil d'orfes i l'atenció domiciliària a les famílies necessitades, oferia un marc idoni perquè el periodista terrassenc s'impliqués personalment en accions filantròpiques. Però el moment escollit per ingressar-hi, precisament quan l'entitat passava a ser encapçalada per un dels polítics liberals de més importància en el panorama barceloní, podria indicar també l'inici d'una aproximació personal i potser també política als constitucionals, en uns moments en què maldaven per ocupar el poder, després dels anys d'oposició als quals Cánovas els havia confinat. Era potser el començament d'un camí que menaria Roca a presentar-se al cap d'un any com a candidat a diputat a Corts amb el recolzament dels liberals. Aquell mateix any de 1879 el mateix Rius i Taulet s'encarregaria de defensar la *Gaceta* dirigida pel periodista terrassenc davant del Tribunal d'Impremta. I, no menys important, potser tampoc no fou aliena a la decisió de Roca la necessitat personal de guanyar respectabilitat i prestigi en cercles socials benestants.

Per altra banda, 1878 significà el començament d'una nova etapa en la vida de l'Associació dels Amics dels Pobres. En primer lloc, finalitzà el llarg període d'interinitat començat amb el nomenament governatiu de la junta provisional. En segon lloc, van desaparèixer en gran mesura els conflictes interns i externs que havien sacsejat la vida de l'entitat en el decurs dels anys anteriors. Finalment, es culminà un procés pel qual la direcció de l'associació havia anat passant a mans de sectors socials més ben situats a l'escala social. Si Crescenci Mª Molés era professor de dibuix a l'Institut de segona ensenyança, Urgellés presidí una de les entitats representatives de la burgesia barcelonina i Carlos de Foronda pertanyia a un grup social de posició encara més elevada. Rius i Taulet, a qui succeïrien posteriorment el marquès d'Olèrdola i J. Collasso i Gil, representà la coronació de l'evolució que situà figures senyeres de la burgesia barcelonina al capdavant dels Amics dels Pobres.

Actuacions de l'Associació dels Amics dels Pobres (1878-1879)

La nova Junta de Govern va prendre possessió el 13 de maig de 1878, "encontrando la Sociedad en el más floreciente estado", assenyalà el periòdic que dirigia Roca,

Universal del qual *La Correspondencia* va extreure l'article, ni els exemplars següents, i, per tant, ignorem, malauradament, a quins "nombres propios" es referia. Les cursives són de l'original.

afirmant també que la direcció entrant es proposava seguir la línia de la seva predecessora, “a la cual tanto debe la benéfica asociación”. La renúncia de Castells i l'accés de Roca a la secretaria es produí un mes després⁹⁹⁹. El nou equip no va perdre el temps i ràpidament es posà a treballar. El mes de juny ja havia gastat 4.000 duros en diverses prestacions. Al mes següent anunciava el projecte d'establir una caixa de préstecs per les classes “más menesterosas”, que permetria sol·licitar quantitats petites (d'una sola pesseta) a un interès molt baix d'entre el 3 i el 4 % anyal. Hi havia llavors a la ciutat moltes caixes d'empenyorament que prestaven diners a un interès que arribava a ser del 60 %, i que sovint ocasionaven la ruïna d'aquells que hi feien cap. Per escapar a aquests usurers, els necessitats podien acudir a dues associacions benèfiques, el Montepío Barcelonés i el Montepío de la Esperanza, on els interessos eren del 6 %. Però aquestes entitats no efectuaven préstecs de quantitats menors de 12 pessetes. La iniciativa dels Amics dels Pobres, amb la possibilitat d'aconseguir quantitats menors, pretenia “no obligar al pobre a tomar más cantidad de la que necesite, no por lucro, sino por humanidad”, ja que l'interès tan reduït no era més que “lo extríctamente [sic] preciso para cubrir los gastos de local, empleados, etc., de modo que será un préstamo lo más benéfico entre lo benéfico”¹⁰⁰⁰. A començament d'agost, la Junta de Govern feia públic un detallat balanç de les gestions realitzades des del 14 de maig (l'endemà de la seva presa de possessió) fins el 30 de juny, palesant la seva voluntat de transparència i satisfent així una de les reclamacions més reiterades dels anys anteriors. Alhora, conjuntament amb la Junta Delegada, repartí una circular sol·licitant col·laboracions de la ciutadania per tal d'ampliar els serveis que oferia i arribar a un major nombre de persones necessitades:

“Para continuar su misión, ya tan extensa, y cuya desaparición vendría a dejar un inmeso vacío difícil de llenar, la asociación Amigos de los pobres necesita del concurso de todos y desea que todas las clases sociales se interesen en ella, contribuyendo con una cuota mensual, por insignificante que sea; en cuyo caso serán considerados como socios de la misma, o bien con un donativo por una sola vez”.

La *Gaceta* d'en Roca es va apressar a saludar aquesta exhortació, tot pronosticant la bona acollida que trobaria entre els seus lectors, contribuint “en lo que puedan al sostén y fomento de una institución tan necesaria y provechosa para nuestra culta capital”, i més ara que l'associació pensava augmentar els seus serveis amb la caixa de préstecs

⁹⁹⁹ *Gaceta de Barcelona*, 14-5-1878, ed. tarda, i 12-6-1878, ed. tarda.

“que arranque de la usura las modestas prendas del obrero necesitado”¹⁰⁰¹. A mitjans d’agost, els Amics dels Pobres iniciaren funcions setmanals (cada dimecres) al teatre Español, les recaptacions de les quals eren, com en altres temps, una de les fonts d’ingressos de l’associació. Potser com a signe del nou estatut adquirit per l’entitat, el dia de la inauguració de les representacions el Capità General, “para dar realce al acto”, disposà que una banda militar amenitzés els entreactes. Roca i els seus companys de junta van decidir que, a l’entrada del teatre, els nens de la Casa d’Asil regalessin un ram de flors a totes les dones que hi assistissin. A finals d’octubre, la Junta de Govern obrí un termini de presentació de proposicions de bitllets de rifa, estipulant les condicions que havien de complir¹⁰⁰².

A finals de gener de 1879, donant un nou signe de la normalització en el funcionament iniciada l’any anterior, es va celebrar junta general per tal de procedir a la renovació de la meitat de la Junta de Govern i de tota la Delegada, tal com establia el reglament de 1878. No sembla que la reunió fos especialment conflictiva aquest cop, resultant reelegits tres dels quatre membres sortints per “un gran número de votos que excede en mucho al de la mitad de los socios con derecho a emitirlo”, cosa que pot reflectir que la junta s’enfrontava encara a l’oposició d’un cert grup de socis, encara que molt afleblida respecte a l’any anterior. Rius i Taulet fou un dels reelegits i continuà presidint l’entitat. Roca, que no figurà entre la part de la junta que s’havia de renovar, continuà exercint el càrrec de secretari¹⁰⁰³.

A banda de les funcions que ja desenvolupava, la greu situació econòmica i social que afectà Barcelona sobretot a la tardó d’aquell any impulsà l’Associació dels Amics dels Pobres a adoptar mesures extraordinàries per tal de pal·liar les creixents dificultats de subsistència a què s’enfrontaven les capes populars de la ciutat. Com passava en aquella mena de circumstàncies, es multiplicaren les iniciatives adreçades a alleugerir la misèria que s’anava estenent entre els segments més desvalguts, començant per l’oficial Junta d’Auxilis, en la qual també participà Roca (a 10 d’abril de 1878, Roca havia contribuït amb 25 pessetes a la Junta d’Auxilis¹⁰⁰⁴), que, a més, obrí a la *Gaceta* i *La Campana* una subscripció per ajudar als afectats per les greus inundacions de Múrcia, Alacant i

¹⁰⁰⁰ Informació del projecte de caixa de préstecs a *La Imprenta* 11-7-1878, ed. matí, *Crónica de Cataluña* 11-7-1878, ed. tarda, i *Gaceta de Barcelona* 12-7-1878, ed. tarda.

¹⁰⁰¹ *Gaceta de Catalunya* 2-8-1878, ed. matí; també *Crónica de Cataluña* 3-8-1878, ed. matí.

¹⁰⁰² *Crónica de Cataluña* 10-8-1878, ed. matí; *La Estafeta de Barcelona* 14-8-1878; *Gaceta de Cataluña* 30-10-1878, ed. tarda.

¹⁰⁰³ *Gaceta de Cataluña* 28-1-1879, ed. matí.

¹⁰⁰⁴ *El Comercio de Barcelona* 11-4-1878, ed. tarda.

Almeria (com va fer també la resta de la premsa). La Junta dels Amics dels Pobres acordà que, mentre persistissin les circumstàncies que ocasionaven l'elevat atur llavors existent, cada mes lliuraria mil bons "de Restaurant de obreros" a la comissió de treballadors que s'havia organitzat, "sin perjuicio de escojitar todos los demás medios que puedan hacer menos aflictivas dichas circunstancias". Va decidir admetre també a la Casa d'Asil tres nens que haguessin quedat orfes a causa de les inundacions del llevant. Considerant que aquestes mesures no eren suficients, la junta de la qual formava part Roca va reunir diversos dels socis de l'entitat per exposar-los la necessitat de fer quelcom més pels obrers sense feina, a més dels bons esmentats. La idea que més acceptació va tenir fou la d'estendre les cuines econòmiques per als socors, i, com que aixó implicava un "extraordinario aumento de gastos", acordaren obrir una subscripció per un període de temps limitat per cobrir les despeses, amb donacions mensuals o "por una sola vez". Els membres de la junta la van començar contribuint tots ells amb cinc pessetes. A començaments de desembre publicaren l'estat de la recaptació assolida fins llavors. Després dels membres de la junta, apareixia una llarga llista de contribuents mensuals a aquesta suscripció, entre ells Rafael Boet (5), Josep Laribal (5), Agustí Urgellés (5), Manuel Werhle (2,5), Evarist Arnús (25), Agustí Martin (25), Luís Prendergast (25), Rafael Rodríguez Méndez (2,5), diverses cases comercials (Rosés i companyia, amb 15 pessetes, igual quantitat Ricart i companyia, etc.). La "Relación de las cantidades recaudadas por la misma [l'Associació dels Amics dels Pobres], por una sola vez, para aliviar las necesidades de la clase obrera sin trabajo" estava encapçalada pel Comte de Peñalver amb 500 pessetes, i en ella figuraven quantitats considerables, com les 250 d'Evarist Arnús, les 100 de Canela i companyia, les 250 d'Antonio López y López, diverses contribucions de 50 (fills de Romaní i Tarrés, Arango i Ferrer), d'altres de 25 (Timoteu Guasch, Catalina Font, Pons i Ribas, Adealida Bater, Nicolau Fons i Mirapeix, Basili Camin, Bertomeu Robert, Josep V. Gibert i companyia, Josep Dotras i germans, Echerarria hermanos, Luís Castillo) i altres de 20 i de 10, a banda de les de menor quantia. En total, els Amics dels Pobres havien recaptat 2.232 pessetes¹⁰⁰⁵.

Roca fou reelegit a finals de gener de 1880 com a secretari (igual que els altres membres sortints), en una votació en la qual prengueren part 250 socis, que aprovaren també els comptes de l'associació. La Junta de Roca i Rius i Taulet continuà la presentació pública amb periodicitat regular de la seva gestió. La *Gaceta de Cataluña*

¹⁰⁰⁵ *Gaceta de Cataluña* 24 i 28-10-1879 i 6-12-1879 (relació de contribuents amb les quantitats respectives).

va incloure així en el seu número del 22 de gener de 1881 enviat als seus subscriptors una fulla solta amb el detall de les actuacions efectuades “cuya lectura recomendamos a fin que nuestros lectores se hagan cargo de los muchos beneficios que a los pobres reporta esta humanitaria institución”. a fin que nuestros lectores se hagan cargo de los muchos beneficios que a los pobres reporta esta humanitaria institución”¹⁰⁰⁶.

A finals de gener de 1881, la junta general va reelegir en els seus càrrecs tots els membres sortints (Rius i Taulet, Cabot, Castells i Bruny, els dos primers per unanimitat, els altres dos per majoria), en una reunió a la qual assistiren “por sí o por medio de delegación” prop de 300 socis. Foren aprovats també els comptes, en la seva totalitat i també capítol per capítol. Segons el periòdic de Roca, alguns dels presents adreçaren a la Junta “justas y razonables reclamaciones” referents a l’exclusió de la llista de socis dels treballadors de l’associació, a detallar en els comptes semestrals “algunas partidas referentes a la rifa” i a limitar el nombre de delegacions de vot que podia portar cada soci a la junta general. La *Gaceta de Cataluña* expressà la seva confiança que la Junta prendria en consideració aquests conjunt de peticions, ja que “envuelve cuestiones de delicadeza y expresan un deseo de buena ley”¹⁰⁰⁷.

Precisament la delegació de vot, objecte d’una de les queixes expressades a la junta general, afegida al fet que la reunió s’havia hagut de celebrar en segona convocatòria, per manca d’assistents el dia inicialment previst, fou el pretext que emprà el *Diari Catalá* de Valentí Almirall per llançar un atac en tota regla contra l’Associació dels Amics dels Pobres. A causa de l’abús efectuat en la delegació de vot, la junta no s’havia pogut celebrar per no haver-hi assistit més que una dotzena de persones, afirmà el periòdic catalanista, duent els que s’hi presentaren, això si, la delegació d’ “una pila de dotzenas de vots”, posant com a exemple el cas de Teodor Baró, al qual acusà d’haver enviat fins i tot una circular demanant a diversos socis que li deleguessin el seu vot amb la clara voluntat d’influir en la junta general. Arran de la queixa que li va fer arribar Baró, llavors director de la *Crónica de Cataluña*, Almirall es reafirmà en les seves anteriors afirmacions, i, de passada, assenyala que l’associació “té una historia no massa bonica, lo qual fa que tots los que en ella intervenen han de anar molt tocats y posats”. Recordà la intervenció del governador civil, que originà un informe que “en qualsevulga nació que no fos la nostra, hauria produhit conseqüencias gravíssimas”, en referència a aquell dictamen de 1872, obviant, però, el paper que ell havia jugat en aquell afer.

¹⁰⁰⁶ *Gaceta de Catalunya* 31-1-1880 i 22-1-1881.

¹⁰⁰⁷ *Gaceta de Catalunya* 31-1-1881.

Qüestionà també que dos directors de diaris cobressin un sou de l'entitat benèfica, i, en un atac frontal a la junta de què formava part Roca, denuncià que “de una institució de beneficència se ‘n hagi volgut fer un *feudo* de sagastins y possibilistas, y que ‘s mostri tant interés en conservar lo monopoli”¹⁰⁰⁸. Els atacs del *Diari Catalá* motivaren també la intervenció de *La Publicidad* en la qüestió. Segons el periòdic que dirigia Pascual i Cases, “algo muy grave debe pasar en los *Amigos de los Pobres*, cuando cada año al celebrarse la Junta general hay abusos que lamentar”. Entre aquests abusos incloïa el fet que els propis treballadors de l'entitat en fossin socis i, afegint-se a un dels arguments del diari d'Almirall, el gran nombre de delegacions exhibides per individus de la Junta quan havien de servir precisament per jutjar els actes de la pròpia direcció de l'associació. Aquest capteniment s'agreujava considerant que la freqüent reelecció dels membres de la Junta de Govern (de fet, la junta elegida el 1878 seguia ocupant la direcció, pràcticament sense cap canvi) abonava la impressió que pretenien “eternizarse” en els seus càrrecs, “por más que no pueda estimarse así a causa de la respetabilidad de las personas que la componen”, precisava *La Publicidad*¹⁰⁰⁹.

L'acusació d'haver fet de l'associació un cau polític, juntament amb l'al·lusió de rebre una remuneració dels Amics dels Pobres, enfurismà Roca, que envià immediatament un comunicat al *Diari Catalá* en el qual deixà ben clar que exercia el càrrec de secretari de forma totalment desinteressada i sense percebre ni un cèntim. Pel que feia a l'acusació d'haver convertit l'entitat en un feu constitucional-possibilista, declarà que no permetia que les seves idees polítiques es mesclassin amb la seva feina a l'associació caritativa, i que, de ser certes les tendències polítiques que Almirall atribuïa als Amics dels Pobres, “no podrían ser combatudas mes que per los ultramontants que fan de la caritat una arma de propaganda, pe ‘ls que darrerament, sense esser ultramontants, semblan los seus porta-veus, en lo terreno del escándol”, en una gens dissimulada al·lusió als seguidors de l'autor de “Lo Catalanisme”¹⁰¹⁰. No satisfet amb això, va detallar després exhaustivament la seva resposta a les crítiques de *La Publicidad* i als atacs de l'òrgan d'Almirall en un article no signat, però amb tota seguretat escrit per ell, inserit a la primera del diari que dirigia.

Començava per dir que fins llavors la *Gaceta* no havia volgut sortir en defensa dels Amics dels Pobres a causa del càrrec que Roca, el seu director, hi exercia, i que, si ara

¹⁰⁰⁸ “Amichs dels Pobres”, *Diari Catalá* 23 i 25-1-1881.

¹⁰⁰⁹ *La Publicidad* 27-1-1881.

¹⁰¹⁰ La carta de Roca es publicà al *Diari Catalá* 27-1-1881.

ho feia, era més per esvaïr l'enrareda atmosfera que tractava de crear contra l'única associació laica de beneficència existent a Barcelona "algún periódico, sin duda mal aconsejado", que per defensar la gestió de la junta. Admetia després les crítiques de *La Publicidad*, que compartia en bona mesura: "Nada más lejos de nuestro ánimo que la conveniencia de eternizar una Junta en el ejercicio de un cargo, que por noble y digno que sea, implica no poca responsabilidad y muchísimo trabajo". Però les reeleccions que s'havien verificat fins llavors, amb poquíssimes excepcions, havien estat "tan generales y unánimes" que hagués suposat "una grave falta de consideración a los consocios" no acceptar els càrrecs en aitals condicions. Desmentint les insinuacions del diari de Pascual i Cases, negava que aquestes reeleccions fossin degudes als vots de les persones que treballaven per a l'associació, de les quals només una part n'eren socis, i tenien, en qualsevol cas, els mateixos drets que els altres. De fet, només representaven el 5 % dels membres, i suposar que ells, en connivència amb la junta, manipulaven les eleccions, era "inferir una grave ofensa" a la resta dels socis, que constituïen la gran majoria dels integrants de l'entitat. A més, tots ells, sense excepció, havien palesat a bastament "espíritu suficiente de independencia, y un celo a toda prueba en favor de la Asociación". Fóra, per tant, infligir una ofensa a la junta "creer que el apoyo de un empleado, en su calidad de socio, haya de establecer vínculos de agradecimiento con la persona que goce de ese apoyo", cosa que *La Publicidad* no gosaria fer, pensava Roca, després d'haver qualificat de respectables les persones que la constituïen.

Els atacs del *Diari Catalá*, mancats de les formes polides, del criteri desapassionat i, sobretot, de l'exactitud dels retrets del periòdic castelari, ja eren figures d'un altre paner. Roca els atribuï al ressentiment que arrossegaven els seus responsables contra la *Gaceta* des del Congrés Catalanista a causa de "las desazones que tuvimos el deber de darle". Refutà una per una les tres acusacions principals que, el seu entendre, li havia llançat Almirall, aprofitant l'avinentesa per passar comptes amb l'antic intransigent. Sobre els conflictes passats amb què s'havia vist embolicada l'Associació dels Amics dels Pobres, Roca manifestà la seva ignorància per les condicions existents a l'entitat "antes de que formáramos parte de ella", és a dir, abans de 1878. A més, poc havia d'importar-li a l'actual junta, a la qual, de ser certes les brames i xafarderies que havien circulat, en tot cas "cabría la gloria de haber normalizado y hecho prosperar una Asociación desconceptualizada, según el *Diari*". Preveient que Almirall continuaria resposabilitzant la junta de la qual formava part Roca dels conflictes passats, li preguntava directament

si ell mateix respondria de la gestió que els administradors que l'havien precedit havien fet a la Casa de Caritat.

El *Diari Catalá* havia denunciat també que dos directors de diaris percebien un sou de l'associació. Havent deixat ja ben clara la seva situació personal a l'associació, admetia que Baró, llavors oficial primer de la secretaria de l'entitat benèfica, “cobra un sueldo insignificante, arreglado a las condiciones de la plantilla, por un cargo que exige inteligencia, trabajo y responsabilidad”, i que de no ocupar-se'n ell, caldria cercar algú altre, ja que el càrrec “es impresindible”. No havia tingut Almirall a la Casa de Caritat – preguntava Roca– persones que efectuaven feines similars, necessàries pel bon funcionament de l'entitat? Als seus ulls, que fos director d'un periòdic no era cap obstacle perquè desenvolupés aquella funció. A més, Baró ja ocupava aquell càrrec quan prengué possessió la junta de Rius i Taulet i Roca, y “ésta no ha tenido más que motivos de plácemes por sus excelentes servicios”.

Finalment, Roca refutava l'afirmació que l'Associació dels Amics dels Pobres era un feu constitucional-possibilista. Per fer-ho, especificava la militància o tendència política dels integrants de la Junta de Govern: Rius era constitucional, Cabot era progressista-democràtic, Anet era conservador canovista, Rafecas era “esparterista y alejado actualmente de la política”, Bruny i Castells “sin ideas políticas conocidas”, i, és clar, ell mateix, possibilista. “¿Dónde está el feudo constitucional-possibilista?”, preguntà el periodista terrassenc. Si era perquè no hi figurava cap federal, apuntava amb ironia, amb molt de gust acceptaria no només la inclusió, sinó la presidència del mateix Almirall, “siquiera no fuese más que para que pudiese aumentar con una nueva el ya largo y honorífico catálogo de sus presidencias”. Però ni Almirall era soci dels Amics dels Pobres, ni, cosa molt més important, l'associació obeïa a finalitats polítiques, “lo cual no sucede, ni puede, ni debe suceder nunca”. Roca declarà que l'entitat era completament fidel als seus principis (“Todo por la caridad y para la caridad”) i, per demostrar-ho, es remetia als detallats estats de comptes que cada semestre oferia per a la seva publicació a la premsa que ho desitjava, i als propis arxius de l'associació, “abiertos siempre y a todas horas a la inspección del público”¹⁰¹¹.

Malgrat la vehement reacció de Roca davant l'acusació segons la qual constitucionals i possibilistes s'havien emparat de l'associació benèfica per ser instrumentalitzada políticament, la composició de les juntes que la van regir palesa la important presència de personalitats notables del partit liberal. Així, el gener de 1884 Josep Comas i

Masferrer, que succeïria Rius i Taulet al cap del partit a Barelona, entrà a formar part de la Junta de Govern com a vocal, mentre Josep Griera i Dulcet, que seria diputat provincial pel mateix partit en diverses ocasions, era elegit membre suplent de la Junta Delegada, igual que un altre correligionari, Manuel Porcar i Tió. I més tard ocuparia la presidència durant molts Josep Collasso i Gil, al costat del possibilista Joan Vidal i Valls, però també del federal Juli Marial. En totes aquestes juntes, Roca continuà ocupant el càrrec de secretari, i en tot moment proclamà públicament la independència de l'associació, no sotmesa a cap partit polític i plenament dedicada a les activitats benèfiques. Quan el novembre de 1909 Collasso fou nomenat batlle de Barcelona després de la dimissió de Coll i Pujol, Roca, llavors regidor per l'esquerra solidària després de les eleccions de maig d'aquell any, expressà en la seva intervenció la protesta pel fet que fos el govern qui el nomenés i no el consistori qui l'elegís, però manifestà que, en tot cas, la queixa no anava adreçada a Collasso personalment. I, per deixar-ho ben clar, va explicar quina era la mena de relació que tenia amb el polític liberal:

“Para quitar toda acritud a la protesta, he de declarar que he visto con gran satisfacción el nombramiento del señor Collasso y Gil, persona a la que me unen antiguas relaciones, no de carácter político ni social, sino de otra índole, porque juntos nos hemos encontrado muchas veces en un terreno neutral, colaborando en la obra de beneficencia que realiza la Asociación de los Amigos de los Pobres de la que es presidente el señor Collasso y Gil, y en la que yo desempeño el cargo de secretario”¹⁰¹².

¹⁰¹¹ “Los Amigos de los Pobres”, *Gaceta de Cataluña* 28-1-1881.

¹⁰¹² “Ayuntamiento de Barcelona”, *La Vanguardia* 17-11-1909.

11. **Conclusions: Roca i Roca a les portes de la seva maduresa política i professional**

A principis de 1879, Josep Roca i Roca, als trenta anys, havia assolit una sòlida posició en el món polític i cultural català. Director de la *Gaceta de Cataluña* i de *La Campana de Gràcia*, a punt de fer sortir a la llum per tercera i ja definitiva vegada *La Esquella de la Torratxa* després de la darrera suspensió patida per *La Campana*, Roca ocupava un espai ben establert en el panorama de la premsa barcelonina i catalana. Peça important del possibilisme català, formava part del Comitè de Barcelona del partit, que actuava a més, en la pràctica, com a comitè provincial. Per bé que començava llavors a allunyar-se de la seva fins llavors intensa activitat com a escriptor, gaudia encara d'una notable consideració com a poeta, crític literari i teatral. Tot i que no amagava en absolut la seva militància republicana i, per tant, la seva oposició a la monarquia restaurada, participava en actes socials al costat dels notables del moment, com fou el cas de la vetllada en honor de la princesa Ratazzi. Promotor d'iniciatives com la constitució de la futura Fundació Pere Mata, s'havia integrat en l'associacionisme benèfic com a membre de la junta de l'Associació dels Amics dels Pobres, exercint-hi la tasca de secretari. En els afers privats, compartia feliçment la seva vida amb Dolors Homs i tenia una extensa xarxa de relacions amicals amb personalitats molt diverses, en especial amb els seus íntims amics Francesc Ubach i Vinyeta i Apel·les Metres, i, naturalment, amb Innocenci López Bernagosi, amb qui compartia vivències personals i satisfaccions (i maldecaps!) professionals i polítiques. És, doncs, el moment de fer una mena de balanç de la figura de Roca i Roca des dels tres plans més importants de la seva activitat pública que hem anat relatant en el present treball.

1. El pensament polític de Roca havia evolucionat des del republicanisme federal del Sexenni al possibilisme castelari. Integrat des del començament de la Revolució de 1868 en el corrent representat pel Cercle Republicà Democràtic Federal (CRDF), identificat amb la línia política de la minoria federal de les Corts i amb les directrius del Directori del Partit Republicà Democràtic Federal, aquest sector del republicanisme federal barceloní es va veure enfrontat sovint amb el corrent representat primer pel Club dels Federalistes i després per El Estado Catalán, autoproclamat intransigent, i, a més, a l'oposició que militants sovint de signe intransigent galvanitzaren des dels districtes en què estava dividida Barcelona. En totes aquestes lluites es mesclaren

qüestions de caire ideològic (concepció del federalisme), d'organització del moviment republicà (autonomia dels districtes respecte d'uns comitès més centralitzats) i d'estratègia política (acostament als progressistes per tal de propiciar la seva separació de la coalició de govern, enteses electorals amb l'esquerra del liberalisme monàrquic, enfront del Pacte de Tortosa, benevolència amb els radicals). La destacada participació de Roca en aquests debats des de la premsa federal contribuí, sens dubte, a configurar el seu pensament polític.

En l'esforç per clarificar la seva concepció del republicanisme federal, Roca va definir com a objectiu del federalisme garantir els drets individuals, els drets naturals i imprescriptibles de l'home. Aquests drets eren anteriors a tota forma de govern, i superiors a ella. Amenaçats en el període de la monarquia constitucional amadeuista pels grups que havien exercit el govern, en una república unitària estarien també a mercè o d'un autoproclamat dictador o de camaretes com aquelles que s'havien disputat el poder sota Amedeo. La forma federativa evitava aquests perills. Impossibilitava qualsevol intent de cop des del centre dividint el poder i atorgant als Estats i municipis eines suficients per neutralitzar-lo. La necessitat de preservar la democràcia, forma d'assegurar la pràctica dels drets fonamentals, conduïa així a la República Federal, únic règim que ho podia fer possible. Aquesta mateixa finalitat determinava, en opinió de Roca, el procediment a seguir per establir la República Federal, des del poder central cap als poders estatals i locals, des de dalt cap a baix, excloent la separació prèvia i la confederació. L'essència de la federació consistia, doncs, en la democràcia sublimada en els drets individuals. En un dels articles que va escriure a *La Independencia* va sintetitzar així aquesta idea:

“La salvación de la democracia, noble deseo de garantir la práctica de los derechos individuales y de eternizar su régimen, nos han hecho republicanos, así como el noble deseo de garantir la existencia de la República democrática nos hacen federalistas”.

El 1874, després de l'ensorrament de la República Federal, no dirà altre cosa, però establint un ordre de prioritats: primer la democràcia, després la República i, en darrer terme, la federació. La democràcia es “lo dret absolut, anterior y superior á tota lley”. La República era “la forma lógica de la democràcia”. La federació, però, ja no podia ser llavors la forma de salvaguardar la democràcia cristal·litzada en els drets individuals, després del descrèdit en què havia caigut arran de l'episodi cantonalista. Calia ara un nou i llarg període de reflexió i clarificació de la idea de federació, fins que, després

d'un continuat esforç d'un partit federal reconstituït, conquerís de nou l'opinió pública. Així, encara pel maig de 1874 proclamava com a aspiracions dels republicans "lo reynat de la democracia, l'únich imperi: la república y la federació l' indestructible temple de nostras institucions lliures y dignes".

Els esdeveniments, però, evolucionaven en una direcció contrària. L'amenaça letal que representava la insurrecció carlina, l'anorreament del partit federal, seguit per la seva fragmentació, i la victòria final dels alfonsins, amb el retorn de la monarquia borbònica acompanyada de la dictadura canovista van fer que Roca anés abandonant la idea de federació. El país no estava preparat per un sistema polític com aquell. De ben segur, el progressiu acostament a la posició política de Castelar va tenir molt a veure en l'evolució del pensament de Roca. La carta-manifest que publicà el darrer president del Poder Executiu de la República l'abril de 1874 fou en aquest sentit una peça important, i en el decurs de la segona meitat d'aquell any es va anar perfilant la identificació del director de *La Campana* amb la línia que defensava el polític andalús. En les noves coordenades en què es configurà la vida política després de 1875, els objectius dels republicans havien de ser molt més modestos. La democràcia, el valor fonamental en el pensament de Roca, havia de ser un altre cop l'objectiu a assolir, com abans de la Revolució de 1868. El maximalisme dels anys del Sexenni havia de donar pas al possibilisme de la Restauració. Calia tornar a començar per guanyar-se de nou l'opinió del país. No ja, com pensava a mitjan 1874, per tornar a portar una República Federal depurada dels excessos de 1873, sinó per tornar a fer prevaler els drets individuals, per tornar a conquerir el sufragi universal, per assolir un règim polític vertaderament democràtic.

Els fets ocorreguts el 1873 van influir considerablement en l'evolució del pensament polític de Roca, igual que en bona part dels federals transigents. En el camp possibilista es retrobaren així molts dels antics membres del CRDF, dels comitès federals dels anys del Sexenni i dels diputats federals electes d'aquell període. Les insurreccions de 1873, però, no eren altre cosa que la conseqüència inevitable de la deriva que els sectors intransigents, en el sentit més ample d'aquesta denominació en el republicanisme federal del període, havien anat prenent. La configuració del possibilisme en Roca i Roca s'efectuà en certa manera també per oposició a tots aquells elements que havien pertorbat la trajectòria del PRDF, des dels federalistes encapçalats per Almirall fins als instigadors de les revoltes cantonals com Roque Barcia.

L'experiència del Sexenni reafirmà també la seva concepció sobre les organitzacions polítiques. Roca propugna ja clarament l'organització del PRDF en un partit polític d'estructura moderna, unit en uns objectius clars i amb disciplina interna entorn de les decisions adoptades democràticament. La democràcia interna és essencial, és allò que diferencia el partit federal dels partits monàrquics, i defensa així les avantvotacions i la participació dels militants de base en els processos electorals (comissions electorals descentralitzades, per districtes). Les assemblees del partit han de fixar, després de la lliure discussió, les propostes polítiques, el programa del PRDF. Ara bé, un cop decidides les candidatures electorals, els programes i l'estratègia política mitjançant aquests mecanismes estrictament democràtics que permeten i fomenten la participació política fins al nivell de la base federal, s'ha d'imposar la disciplina entre tots els militants en la lluita per assolir els objectius acordats. La seva concepció està, per tant, allunyada de la visió del republicanisme federal com un moviment en el qual s'hi encabeixen sensibilitats (i objectius) molt diverses. D'aquí la insistència de Roca en l'obediència a les directives emanades de la cúpula federal (el Directori) i dels comitès legal i legítimament establerts. Aquesta obediència d'una militància disciplinada fou encara més important en el cas del partit possibilista, en un context de repressió i restricció de les llibertats sota la fèrula de Cánovas. Com va escriure en una ocasió, en períodes en què l'activitat dels partits d'oposició es veia fortament obstaculitzada, com fou el cas dels llargs anys de dominació canovista, aquests partits "han d' estar organitzats com los exèrcits, per la senzilla raó que han de obrar com ells". Ara bé, l'acceptació d'uns organismes directius que dissenyen l'estratègia política no implica acord total i incondicional amb llurs decisions quan xoquen amb el propi pensament. La llibertat de discrepar i d'oposar-se democràticament a certes actuacions de les corporacions del partit forma part, en la visió de Roca, de la democràcia interna imprescindible en un partit essencialment democràtic, com pretén ser el federal i més tard el possibilista. Ell mateix no dubtà a manifestar públicament, des dels periòdics en què escrivia, el seu desacord amb certes decisions del comitè federal local de Barcelona, qüestionant la forma en què aquell organisme va dissoldre les juntes de districte l'estiu de 1872, prenent partit a favor de Miquel González i contra la resta de regidors federals de l'ajuntament, com més tard ho farà atacant el capteniment de Castelar en ocasió del tractat de comerç amb Anglaterra a començaments dels anys vuitanta.

Tot i que la vehemència del seu temperament semblés inclinar-lo cap a les vies insurreccionals, i que, com hem vist en pàgines anteriors, defensés una barricada

gairebé tot sol en el decurs de la revolta de setembre de 1869, Roca fou partidari dels mitjans estrictament polítics per assolir el poder. Expressà així diverses vegades la convicció que la penetració en capes cada cop més importants de la població a través de la propaganda política acabaria per configurar una majoria social clara que portaria el partit al poder per les vies legals. A mesura que la monarquia constitucional es va anar desgastant en lluites internes entre els seus propis partidaris, la perspectiva d'arribar a la República per mitjans legals fou percebuda cada cop més clarament per Roca. L'onze de febrer significà, doncs, la confirmació del fruit que la política pacient i persuasiva que havia defensat podia obtenir, en lloc de les temptatives insurreccionals que propugnava una part del partit. La desfeta de la República, lluny d'alterar aquest tarannà, el reafirmà més encara en la necessitat de la via legal, i, per tant, de la participació des del primer moment en el joc polític de la Restauració, per estretes que fossin les esclertes que Cánovas deixava als partits d'oposició al règim.

Una altre de les lliçons que Roca va extreure del Sexenni fou la necessitat d'incorporar totes les classes socials al projecte polític possibilista. En el període revolucionari havia considerat el *poble* com el destinatari principal del projecte federal, entenent com a tal el conjunt de les classes popular (la immensa majoria del país), fins llavors marginades del joc polític. Els republicans federals eren els intèrprets naturals de les aspiracions d'aquell poble, sense que hi hagués cap dubte en el pensament de Roca sobre la representativitat que ells mateixos s'atribuïen. Com va escriure en una ocasió, “l poble espera de nostres principis una redenció que cap mes causa pot donarli”. Després de la caiguda de la República federal, començà a modificar aquesta visió, considerant que la preservació de les idees democràtiques requeria la implicació de les capes superiors de la societat. La democràcia només es podria consolidar, en la seva opinió, si aconseguia ser la garantia de tots els interessos legítims, en particular harmonitzant els interessos d'obrers i patrons, per dir-ho en paraules seves “quan agermani todas las classes; quan donga al capital la seguretat de la pau y del ordre y al treball la seguretat de la prosperitat pública, de la llibertat y de la moralitat política”.

Aquesta visió harmònica de la relació entre les classes socials era allò que podia fer possible l'adveniment de la República i es mantindria amb força en el pensament de Roca. Així, molts anys més tard, en el marc de Solidaritat Catalana, Roca insistiria en el necessari concurs de les classes superiors: “Una República de partit –va escriure–, una

República de clase, no pot venir may, ni cas que vingués fora viable. (...) Precisa aixamplar el camp, pera donar major extensió y major forsa á l'acció republicana ”¹⁰¹³.

Malgrat aquesta insistència en l'harmonia entre les classes, i la necessitat de guanyar els sectors benestants pe a la causa republicana, elements que no es desmarquen de la imatge d'un republicanisme d'ordre i “senyor” que transmetia Castelar i la cúpula dirigent del possibilisme, creiem que Roca representà, dintre del castelarisme català, el corrent més decantat cap a la defensa dels interessos de les classes populars. Les seves conviccions potencionistes anaven, en cert sentit, en aquesta direcció, com també la seva confiança en el cooperativisme com a mitjà per aconseguir l'emancipació dels obrers. I, de fet, els seus escrits a *La Campana* tenien com a principals destinataris uns sectors marcadament populars, als quals estaven destinades en bona part les propostes polítiques inserides a les pàgines d'aquest setmanari.

Totes aquestes propostes polítiques, conscientment destinades a obtenir fruits a llarg termini, s'emmirallaven en la III República francesa. La trajectòria dels republicans de l'altre costat dels Pirineus fou invocada en diverses ocasions per Roca com a validació de l'estratègia dels possibilistes. També en els temps de l'Assemblea de Versalles semblava no haver-hi esperances de supervivència per a la República, però Gambetta i els seus seguidors havien perseverat en una política pacient, moderada, allunyada de qualsevol rampell de rauxa. Aquest era el model a seguir: respecte absolut per la legalitat, fe inesberlable en la tasca lenta però segura de la propaganda política, amb l'objectiu de fer possible la configuració d'un règim democràtic.

Considerat sovint radicalment contrari al catalanisme que s'anava configurant, la posició de Roca en aquesta qüestió ha de ser matisada. Certament, conseqüent amb la visió desenvolupada pel possibilisme castelarí, Roca partia de la unitat d'Espanya i rebutjava qualsevol vel·leïtat separatista. Però la imatge de l'oposició frontal de Roca al catalanisme prové sobretot de l'enfrontament entre els republicans i els homes de la Lliga a començaments del segle XX, en el període d'enlluernament que el periodista terrassenc experimentà per Lerroux, i, en menor mesura, de les seves ridiculitzacions a *La Campana* dels Congressos Catalanistes promoguts per Almirall a començaments dels anys vuitanta del segle XIX. La relació de Roca amb el catalanisme és, però, més complexa.

¹⁰¹³ “P. K. “, “Ab el cor a la ma”, *La Campana de Gràcia* 10-3-1906.

En el període que hem analitzat, es poden distingir tres fases en l'evolució del pensament del nostre personatge sobre la relació de Catalunya amb Espanya. En un primer moment, amb l'esclat de la Gloriosa, Roca formà part d'un corrent que va veure en la Revolució de Setembre la nèmesei de 1714, el moment en què hom passava comptes amb el règim que havia destruït les llibertats catalanes i havia imposat un centralisme asfixiant, intentant esborrar la identitat pròpia de Catalunya. Amb la caiguda d'Isabel II s'obria un període en què Catalunya recuperaria la seva posició dintre d'Espanya, obrint la via a poder-se governar per ella mateixa. És el moment de *Lo Cop*, de les poesies en què Roca exigeix l'enderrocament de la Ciutadella, de la lectura de "Lo nét de mos avis" en el Club Republicà d'Estudiants.

A mesura que es va anar implicant en el moviment republicà federal, amb la seva adscripció al corrent transigent representat pel CRDF i *La Razón*, aquesta projecció del passat de la Catalunya idealitzada vençuda per Felip V a la nova situació revolucionària donà pas a la visió de la fraternitat entre els pobles d'Espanya i, potser també en alguns moments, abraçà també aquella concepció del federalisme com a instrument superador a la llarga de les divisions entre els pobles que conduiria finalment a la fraternitat universal. Possiblement, en aquesta evolució hi va tenir quelcom a veure la lluita entre transigents i intransigents i la seva tasca periodística a *La Razón*, en competència amb *El Estado Catalán*. Tanmateix, la seva anterior visió de Catalunya no va desaparèixer completament, com posa de manifest la seva producció poètica (pensem en l'oda "A la pàtria" de 1872).

El pensament polític de Roca respecte a la problemàtica de l'encaix de Catalunya dintre de l'estat espanyol es concretà més tard propugnant tant la necessitat de preservar la personalitat pròpia de Catalunya com la seva inequívoca integració en el marc espanyol. És el que exposà a l'article "Patria i Matria", publicat en un dels òrgans més representatius del catalanisme literari com fou *La Renaxensa*, i ho precisà, com hem vist, a *La Campana* i la *Gaceta*. Per a Roca, Catalunya era la regió més avançada econòmicament i política d'Espanya. Hi havia una clara correlació entre progrés material i idees polítiques avançades. El pes aclaparador del centralisme que la Restauració tornava a imposar obstaculitzava tant el progrés econòmic i social com el progés polític d'una Catalunya que no volia renunciar a les costums pròpies, a la seva llengua, a la seva cultura. La defensa i preservació de la pròpia identitat com a poble (la "Màtria") no eren, però, de cap manera contràries a la unitat de la pàtria comuna espanyola. Precisament les característiques del poble català el convertien en un

instrument que podia arribar a erosionar i, eventualment, destruir la centralització que atenallava el país i causava el seu endarreriment, impeding la necessària modernització. Per això, Roca creia que els catalans no s'havien de recloure dintre del Principat, sinó convertir-se en el motor del canvi polític i social d'Espanya mitjançant l'exportació dels seus valors. La seva manera d'entendre el catalanisme, basada en els ideals de progrés i democràcia, unia la defensa de la personalitat pròpia de Catalunya amb l'obertura envers els altres pobles d'Espanya, assumint amb decisió la iniciativa en la tasca de crear un país democràtic i modern.

2. Hem vist com des dels primers anys de la seva instal·lació a Barcelona, amb disset anys, fou clara la seva voluntat de participar intensament en la llavors renaixent literatura catalana. La seva intensa activitat, especialment com a poeta, obtindria els seus fruits amb dos guardons als Jocs Florals. Tanmateix, a començaments de 1879 Roca era l'ànima de *La Campana de Gràcia*, un dels màxims exponents de premsa popular festiva del moment.

On cal situar, doncs, Josep Roca i Roca dintre del camp literari català del segle XIX, si és que mereix ser-hi inclòs –cosa que nosaltres defensem? El “P. K.” dels articles de *La Campana* s'inscriu en la tradició de l'humorisme satíric popular, continuador de la tradició literària popular, plebea fins i tot. El “Joseph Roca y Roca” de les poesies presentades als Jocs Florals forma part del corrent romàntic que pretén configurar una literatura culta. Quin lloc li pot correspondre, doncs, en el panorama cultural de la Catalunya renaixent?

En pàgines anteriors hem plantejat ja interrogants d'aquesta mena. Hem vist com el Roca de divuit anys va deixar constància de la seva capacitat com a poeta en unes temàtiques i uns registres que l'acostaven a la tradició jocfloralesca. El seu cercle de relacions personals l'encaminà en una direcció contrària a la dels xarons. Però la seva participació a publicacions com *La Xamfaina*, tot i que no coneixem quin fou l'abast real de la seva implicació en la part humorística (satírica, fins i tot) d'aquell calendari, ens ha de fer matisar aquesta adscripció tan inequívoca al floralisme. Els escrits de *Lo Cop*, ja el 1868, van fer aparèixer un Roca que començava a endinsar-se en la sàtira política, havent aflorat a la superfície una consciència política potser continguda fins llavors i desvetllada amb l'esclat de la Revolució. I el 1870, gairebé en el mateix moment en què es disposava a treure a la llum *Lo Ponton*, setmanari en què demostraria

un innegable domini de la ironia (després d'haver coescrit la paròdia que significà *La Passió política*), era premiat amb un accèssit als Jocs Florals. Els anys següents va compaginar els escrits de registre culte (pensem en el seu discurs com a president de la Jove Catalunya o en les crítiques dels Jocs que publicà a *La Renaxensa*) amb els articles i “Batalladas” de *La Campana*. Les seves incursions en la literatura acadèmica prosseguiren anys després amb les obres de teatre elaborades als anys vuitanta, mentre continuava conreant el vessant popular a *La Campana* i *La Esquella*.

En Roca coexistiren doncs dos registres ben diferents: per un costat, l'autor que escriu per un públic format molt majoritàriament per les classes populars, emprant tècniques manlevades de l'article de costums humorístic, i l'escriptor que pretén crear obres que puguin encabir-se dintre de la literatura més acadèmica. La seva trajectòria política, periodística i vital el va anar conduint vers la literatura popular, abandonant progressivament la pretensió de formar part dels cercles cultes. Però això no hauria de fer obviar la seva obra poètica, no totalment desprovista de valor, o els seus intents per renovar el teatre català en una direcció molt diferent de les gatades de Pitarra.

Potser caldria rescatar, per ubicar correctament la figura de Roca com a escriptor, la interpretació que exposà Pere Coromines sobre la relació entre la literatura popular i la literatura culta en el segle XIX. Segons aquest autor, al llarg de la centúria coexisteixen aquestes dues literatures i evolucionen sense comunicar-se fins que, a finals del segle, conflueixen i s'integren en una literatura nacional. En ocasions, però, es produeixen interferències entre els dos corrents, fenòmen que prefigura la fusió posterior. Així ens ho ha explicat Coromines:

“Aquestes dues literatures, assistida l'una per les Acadèmies, pels Jocs Florals i per la Universitat, i l'altra pel poble, es neguen mútuament, pretenen desconèixer-se i com dos germans enemics es fan befa i s'insulten. *Lo Castell dels tres dragons* i *Lo Cantador* són veritables sàtires contra el romàntics i llur llenguatge arcaic. Els erudits per la seva banda no volen reconèixer que les gatades fan més que tots els seus poemes per relligar el poble a la Renaixença catalana. De tant en tant, però, es produeixen interferències que preparen la futura integració nacional. En Pitarra escriu les seves *Nits de Lluna* i l'any 1875 és proclamat mestre en Gai Saber. I quan els homes dels Jocs Florals volen publicar *La Renaixença* es veuen obligats a escriure la seva recensió dels fets ordinaris de la vida en una prosa que deixa caure irremissiblement els arcaïsmes més estantissos i recull les formes abans blasmades del català que ara es parla”¹⁰¹⁴.

¹⁰¹⁴ Pere Coromines, “Interpretació del vuitcents català”, Barcelona, Altés, 1933, pàgs. 47-48.

Aquest esquema interpretatiu ha estat recordat per Enric Cassany a l'hora de valorar el paper dels escriptors populars dels anys vuitanta i noranta del segle XIX¹⁰¹⁵. Cal corregir, però, la imatge d'unes formes d'expressió populars que han deixat ja enrere la cultura popular de l'era preindustrial, és a dir, la literatura de “canya i cordill” i fins i tot intents com els de Josep Robrenyo a començaments de segle. Joaquim Molas ha caracteritzat els trets distintius del que anomena la “nova literatura popular”, entre els quals hi ha una fluïda relació entre les dues literatures, que provoca la conversió de gèneres populars com el sainet i el quadre de costums en productes de la cultura sàvia, mentre que alguns autors populars, com Pitarra, són acceptats en els cercles cultes, o que impulsa el corrent popular a imitar els models savis (Juli Francesc Guibernau), i en d'altres casos, a realitzar-ne la paròdia (Serafi Pitarra), mentre que, per contra, el culte, quan intenti incidir en les masses, utilitzarà alguns dels seus sistemes de vehiculació més genuïns¹⁰¹⁶. Es produeix una estratificació en funció de la projecció dels productes culturals sobre uns lectors també diferenciats i estratificats. Cassany ha analitzat el cas de Juli Francesc Guibernau, el “C. Gumà” de *La Campana*, com a exemple d'un autor popular que pot representar una baula de la cadena que mena de Pitarra a Rusiñol dintre del corrent de la literatura popular. Com precisa Cassany, a més, a la segona meitat del segle XIX no es pot parlar ja d'una literatura popular completament separada de l'altre corrent: els conreadors d'aquesta mena de produccions tenen un nivell cultural que fa que “la nova literatura popular és nova precisament per la seva imbricació amb la literatura culta”. Caldria potser emprar el terme “popularista”, com fa l'autor esmentat, per referir-se a les obres d'aquests autors.

És en aquest marc de la interpretació de la literatura popular del segle XIX on seria possible ubicar la figura de Roca i Roca. La nostra hipòtesi és que el periodista i escriptor terrassenc constitueix precisament una de les *interferències* de què parlà Coromines. Certament, la figura més significativa d'aquesta tipologia és la de Santiago Rusiñol. Provenent d'una tradició popular i republicana, vinculat al “català que ara es parla” i a l'humor de caire xaró, com ens ha explicat Margarida Casacuberta, “es va saber situar en els espais de l'alta cultura sense renunciar en cap moment als seus orígens culturals ni renegar-ne”. Certament, no es pot comparar el Roca escriptor amb una figura de la categoria de Rusiñol, però, al menys en el període en què es mostrà

¹⁰¹⁵ Enric Cassany, “Juli Francesc Guibernau: un escriptor popular de l'època de la Restauració”, *Caplletra*, 38, 2005.

¹⁰¹⁶ Joaquim Molas, “La nova literatura popular: tradició i modernitat”, a Riquer/ Comas/ Molas, “Història de la literatura catalana”, Ariel, Barcelona, 1986, vol. 8, pàg. 10.

actiu en el camp literari, abans que el periodisme polític i la militància activa guanyessin definitivament la partida davant de la creació literària, Roca fou un personatge acceptat dintre de les estructures de la cultura renaixent i, al mateix temps, un dels referents de les classes populars arran del creixent èxit de *La Campana*. En certa mesura, Roca va seguir una trajectòria inversa a la de Frederic Soler. El Roca de finals dels seixanta i començaments dels setanta no és encara el conegudíssim “P. K.” seguit amb fruïció per menestrals i obrers de totes les contrades de Catalunya. És un jove aspirant a formar part del món literari més acadèmic, que ingressa al Cos d’Adjunts dels Jocs Florals i és premiat per “Lo rey del vent”. En el decurs dels anys setanta, les poesies aniran deixant pas als articles de *La Campana*, fins que, a finals del decenni, es consumi la transformació del poeta romàntic jocfloralesc en l’àcid humorista polític.

Precisament és el moment que retratà Sardà en l’article que va dedicar a Roca a finals dels anys vuitanta. Sardà inicià la seva presentació del Roca escriptor amb una anècdota ben il·lustrativa del que estem dient, esdevinguda uns deu anys abans. Acompanyant Roca en un viatge a Ripoll, havent baixat del tren els dos homes, el corresponsal de *La Campana* a la població gironina queda embadalit al saber que té davant d’ell en “P. K.” en persona. L’home crida a uns quants veïns seus i tots plegats escolten religiosament les paraules que els adreça Roca, esclatant en rialles cada dos per tres, tot i que Roca no pretén pas fer acudits. La imatge que aquests ripollencs tenen de Roca és la de l’escriptor humorístic, i els hi és completament aliena la faceta d’autor de poesies com “Insomni”. Sardà, com hem vist anteriorment, considerava que Roca i Roca era un escriptor molt dotat per a la literatura culta, al qual les circumstàncies l’havien portat al periodisme satíric. El seu talent natural no s’adeia gens amb les característiques de la literatura popular humorística, i, de fet, havia hagut d’esforçar-se per aprendre les tècniques d’aquesta mena de produccions. Amb el temps, però, el seu domini dels recursos estilístics havia assolit uns nivells difícilment superables, de manera que s’havia convertit en l’autor preferit dels sectors populars. Sardà analitzà, tanmateix, l’obra de Roca des d’un punt de vista estrictament literari, i, en general, fent-ne una valoració molt elogiosa. Però el gran crític literari de Sant Quintí de Mediona fou una veu gairebé aïllada. I Cassany ens ha recordat fins a quin punt fou aïllada:

“No es repetirà que un crític seriós, catalanista a més, s’aturi en un escriptor popular com Roca, s’esmerci a caracteritzar el seu estil i a sospesar la seva projecció i el seu paper en la societat de l’època...com si es tractés d’un autor culte”¹⁰¹⁷.

¹⁰¹⁷ E. Cassany, “Juli Francesc Guibernau...”, art. cit., pàg. 31.

Bona part de la causa de l'oblit i de la ignorància que va caure sobre els escriptors popularistes, en especial d'aquells que desenvoluparen la seva activitat el darrer terç el segle XIX, rau en la marginació a què foren sotmesos per part de la generació modernista primer i pels noucentistes després. En els seus intents de crear un corpus de literatura nacional catalana, els autors d'aquest corrent no hi podien tenir cabuda, representaven una forma massa baixa de producció cultural, i hom corria el perill que la literatura catalana sencera fos confosa amb la literatura popular. La desqualificació d'un Pitarra per part de Jaume Brossa, la negativa d'Eugeni d'Ors a considerar Frederic Soler com el fundador del teatre català, anaven en aquesta direcció. Què no haguessin dit sobre Roca, cas d'haver-lo arribat a considerar un autor digne d'esment, com si que feren amb Soler? Però no han estat només els intel·lectuals del tombant de segle els que han ignorat bona part del corrent de literatura popular dels anys de la Renaixença. Ja hem vist com la figura de Roca com a escriptor ha merescut ben poca atenció fins ara¹⁰¹⁸. Enric Cassany ens ha recordat aquests dèficits, tot lligant-los amb les interpretacions de la Renaixença:

“ (...) és estrany que no concedim a aquests escriptors el paper que mereixen en la recuperació cultural i la normalització literària catalanes. El regularíssim contacte entre l'escriptor i el seu públic que el periodista assegura (pensem, per exemple, en un Josep Roca i Roca o en un Juli Francesc Guibernau i en els milers d'articles que publiquen a <<La Campana de Gràcia>> i <<L'Esquella de la Torratxa>>) és una dada a tenir molt en compte, però difícil d'integrar mentre no es distingeixi entre la Renaixença com a moviment –ideològicament articulad– i la Renaixença com a procés global de recuperació –sociològicament considerat”¹⁰¹⁹.

Roca ha experimentat, a més, un oblit extensiu a tota la colla d'integrants de la Jove Catalunya, i també a mans de modernistes i noucentistes. Com ha assenyalat Margalida Tomàs, quan es produeix la radicalització de les propostes del grup modernista, a la segona etapa de la revista *L'Avenç*, a començaments dels anys noranta, “aquestes es presentaran com una superació i trencament amb la literatura anterior, entesa com a una globalitat”, i homes com Brossa no faran distincions entre els conreadors d'aquesta literatura, identificats tot ells, tant els “vells” –Rubió, Aguiló, Bofarull– com els de la generació a la qual pertanyien Roca i llurs companys de la Jove Catalunya, amb uns ja antiquats Jocs Florals. La reacció dels noucentistes contra els postulats modernistes, lluny de reivindicar la feina d'aquells predecessors, comportarà “la definitiva

¹⁰¹⁸ Tornem a recordar l'article de Joana Escobedo sobre la recepció del teatre de Roca com a únic exemple destacable en aquest sentit.

minimització” del que significà l’esforç renovador dels homes de la Jove¹⁰²⁰. Roca, com la majoria dels membres d’aquella societat, serà recordat com un dels joves que fundaren la primer entitat catalanista, però sense reconèixer-li cap contribució rellevant.

Una bona part de la producció literària de Roca s’inscriu en el període que hem estudiat: el gruix de la seva obra poètica, els seus primers intents com a autor teatral, els escrits publicats en revistes com *Lo Gay Saber* o *La Renaixença*. Entre 1867 i 1877, doncs, fou un dels joves autors que maldaren per fer-se un espai en el món cultural català i, alhora, modernitzar-lo. Les seves reflexions i propostes sobre la direcció que havia de seguir la literatura catalana i el model de llengua que calia adoptar ens ajudaran a fixar la seva posició en uns anys en què el debat sobre aquestes qüestions era ben viu.

Una de les constants en el pensament de Roca és la de trobar una via mitjana entre les dues tendències generals que hom planteja per a la moderna literatura catalana, a grans trets aquella que mira cap al passat i la que cerca utopies en el futur. Es pot veure en la seva reacció al discurs d’Estanislau Reynals i Rabassa en els Jocs de 1871. Qüestionà llavors les dues tendències que el president del Consistori havia assenyalat en el seu parlament, aquella que mirava enrera i la que traçava utopies irreals damunt d’un horitzó confús. Hi havia, en la seva opinió, “un terme mig que sense renyir ab la tradició ni á ella subjectarse cegament, ni rompre tampoch ab la filosofia sana y rahonable, expressaria la verdadera, y sobre verdadera convenient aspiració del segle en que vivim”.

Potser aquest terme mig estava ja present en la ment de Roca des dels temps de la seva irrupció en el món literari català. Podria enllaçar així amb aquella “via mitja” que proclamà “l’Antichrist” a “Los dos estremos”, la divertida història apareguda a *La Xamfaina* en què l’anònim autor escrivia, referint-se a la còmica mort del prototip de l’escriptor jocfloralesc i del paradigma de l’autor de gatades: “Ja son morts los dos partits: mes la llengua catalana no es morta. Regni lo terme medi, destérrintse ‘ls *estremes*, aqueixa no será ni una marmanya, ni una donzella del temps de la picó”. El problema del model de llengua era inseparable, doncs, de l’evolució de la literatura catalana. En el comentari al discurs de Montserrat i Archs, secretari en els mateixos Jocs de 1871, Roca sembla fer-se ressò de la declaració de “l’Antichrist” quan escriu que la

¹⁰¹⁹ E. Cassany, “El costumisme en la prosa catalana del segle XIX”, op. cit., pàg.

¹⁰²⁰ Margalida Tomàs, “El programa cultural de la Jove Catalunya”, dintre de “El segle romàntic. Actes del Col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps”, Tarragona, Diputació de Taragona, pàg. 268-269.

llengua moderna “á nostre entendre no pot ni deu estar calcada en la que ‘ls antics escrigueren, ni tampoch absolutament en lo que en la [sic] dia ‘s parla, corrompuda en algunas contradas, y sense fixesa y bona determinació”. Però, en opinió del periodista i escriptor terrassenc, ha de tenir elements de les dues, cercant “la difícil germandó de lo literari ab lo intel·ligible, sense perdre jamay res de lo castís y de lo pur”. Potser no debades “F. de Lamark” qualificà Roca d’ “eix apostol de la unió del passat ab lo present y ‘l porvenir” a l’article en què recollia les seves propostes sobre la reforma dels Jocs Florals.

Precisament els Jocs eren una important eina per a la difusió de la llengua catalana, però no de la manera en què estaven concebuts. Per a Roca, el seu objectiu havia de ser “la popularisació de la llengua catalana, per tots los medis, buscantne sempre ‘ls mes expedit”, els que més commouen els sentiments del poble i més assequibles són a la seva intel·ligència. Els Jocs, en canvi, enaltien “la tradició *rancia* de la terra catalana”. Seguint la llei del progrés, s’havien d’obrir al gran públic en lloc de quedar reduïts al clos d’alguns iniciats: “lo dia en que abandonen en la sua forma y manifestacions lo carácter académich, ahont tant sols poden respirar la enrarida atmosfera del saló d’ estudi *de algunes persones iniciades* y surten y’s verifiquen ab la llum del sol y ab la forsa de l’ intemperie, aquell dia s’ encaminarán segurs á un fi: aquell dia recobrarán son carácter y sa tendencia (...)”¹⁰²¹.

Reflex d’aquestes idees és el seu posicionament en les batalles ortogràfiques i gramaticals que es desenvoluparen aquells anys, en especial la coneguda batussa entre els de les *as* i els de les *es*. Com ja hem assenyalat, Roca s’alineà sense fissures amb els primers, i manifestà a més llur oposició a les propostes d’establir una llengua que incorporés, en una temptativa de síntesi, elements del català parlat a les diverses parts dels Països Catalans. La unificació només era possible, en la seva opinió, creant un llenguatge convencional, que no podria ser altre cosa que una “barreja informe dels tres dialectes, incompreensible pels pobles de las tres encontradas y assequible tant sols á l’ ilustrada intel·ligencia de sos mateixos conreadors”. La literatura que en resultaria seria “erudita, exòtica” i sense capacitat d’arribar a ser vertaderament popular. “En nostre

¹⁰²¹ Cf. R. Panyella, “Notes de progrés i modernitat sobre la literatura catalana de la segona meitat del segle XIX en el periodisme literari de Josep Roca i Roca”, dins de “Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX” a cura de R. Panyella, Lleida, Punctum, Barcelona, GELCC, 2010.

concepte –va escriure Roca– es preferible que s’ escriga en mallorquí y en valencià pur á que ‘s corrompe ‘l català, ‘l mallorquí y ‘l valencià’.

3. Hem resseguit en aquest treball la trajectòria periodística de Roca i Roca des dels seus començaments fins els moments d’assentament en el món de la premsa, i, de fet, els seus articles han estat la font principal que ens ha permès conèixer el seu pensament polític. Si ha perdurat quelcom de Roca ha estat precisament la seva identificació amb *La Campana* i *L’Esquella*. Hem palesat, però, la seva important participació en la premsa federal barcelonina del Sexenni (de *La Razón* a *La Independencia*) i el seu paper fonamental en el llançament i consolidació de la *Gaceta de Barcelona* com a dari possibilista. La intensa activitat que desplegà en el camp periodístic al llarg de la resta de la seva vida hauria de permetre de situar-lo en un lloc de preferència en el periodisme català del darrer terç del segle XIX i primer decenni del XX.

Roca abastà un bon grapat de modalitats periodístiques al llarg dels anys. Hom no hauria d’oblidar la seva tasca com a crític literari, de la qual hem analitzat en pàgines anteriors aspectes com les seves anàlisis dels Jocs Florals dels anys setanta o les seves crítiques teatrals. Hem vist com assajà també el conte en algunes ocasions (a *Lo Gay Saber*, a *La Renaxensa*). Tanmateix, el gruix de la seva producció periodística s’inscriu de ple dintre del periodisme polític.

En el període estudiat, el periodisme polític ocupa encara un importantíssim espai en el panorama de la premsa. És, a més, un periodisme que té una finalitat de prosselitisme, de persuassió, de combat, al servei d’uns ideals ben definits. Hi predominen els anomenats gèneres d’opinió i divagació: l’article, l’editorial, l’assaig, el comentari. El model de diari dominant és el diari d’opinió, identificat amb una agrupació política partidista. Serà cap a final del segle XIX quan el periodista polític comenci a deixar pas (especialment en el món anglosaxó) a noves figures com el corresponsal de guerra, el corresponsal diplomàtic, el periodista de viatges o els reporters. Roca, que s’inicià en el periodisme el 1869, formà part d’aquell corrent llavors predominant, el periodisme doctrinal català. És estrany, doncs, que, atesa la trajectòria i la importància de l’obra periodística de Roca, no hagi estat considerat per autors de la categoria de Josep Mª Casasús com un dels periodistes clau de la premsa catalana de finals del segle XIX i començaments del XX. En un llistat encapçalat per l’epígraf “Els grans clàssics del periodisme polític” inclou noms com els de Balmes, Martí d’Aixalà, Coll i Vehí, Mañé i

Flaquer, Joan Maragall, Agustí Calvet “Gaziel”, Almirall, Pi i Margall, Pere Aldavert, Prat de la Riba, Gabriel Alomar o Rovira i Virgili, però no el de Roca i Roca¹⁰²². Nosaltres creiem que a aital llistat caldria afegir-hi el del molts anys director de *La Campana de Gràcia* amb el mateix mereixement que molts dels noms enumerats per Casasús.

Segons aquest autor, el periodisme doctrinal català s’estructura en dos grans corrents: el periodisme d’orientació (amb Mañé i Gaziel com a màxims exponents) i el periodisme de persuasió, en el qual inclou personatges com Almirall, Pi i Margall o Alomar. El periodisme d’orientació és una variant genuïnament catalana de l’articulisme doctrinal (encara que tingui punts de contacte amb l’obra de Larra i el corrent criticista castellà) i Casasús estableix una línia de continuïtat entre els seus màxims exponents que va de Mañé a Manuel Ibáñez Escofet passant per Agustí Calvet. Casasús ha caracteritzat els trets fonamentals d’aquesta mena de periodisme: “El periodista d’orientació compleix una funció de guia, d’oracle, de conseller, de confessor, i en alguns casos de màrtir, en les fases crítiques de l’evolució política i social del seu poble”. El periodisme d’orientació utilitza els gèneres d’opinió, i en especial l’article, per a “guiar els lectors fidels davant dels reptes de cada dia”. Exclou d’aquest periodisme d’orientació el periodisme al servei d’una ideologia o més aviat d’un partit, i diu que el periodista d’orientació assenyala el camí que cal seguir “per damunt dels interessos particulars dels individus, de la classe social, dels partits”. Tanmateix, els dos personatges que considera cabdals en aquesta modalitat són Mañé i Gaziel i, segons que ens explica, el seu periodisme “cercava una recepció cordial entre la classe mitjana que dominava a llurs èpoques”. Actuaven com a oracles i miralls de “la burgesia conservadora i nacionalment considerada”. Es presentaven com a líders i portaveus dels criteris dominants entre els seus lectors. Tots dos procuraven sintonitzar amb la sensibilitat majoritària dels sectors als quals s’adreçaven. I Casasús afegeix: “El gran secret d’un periodisme d’orientació reeixit rau, certament, en la capacitat de l’autor per a sintonitzar amb la sensibilitat del seu públic”¹⁰²³.

Les característiques així atribuïdes al periodisme d’opinió restringeixen de manera molt notable l’adscripció a aquest corrent de moltes de les figures rellevants del periodisme català dels segles XIX i XX. El mateix Casasús estima que personatges tan importants com Joan Maragall, J. V. Foix o el mateix Eugeni d’Ors són difícils

¹⁰²² Josep Mª Casasús, “Periodística catalana comparada”, Ed. Pòrtic, S. A., Barcelona, 1993, pàg. 138.

¹⁰²³ J. Mª Casasús, op. cit., pàgs. 75-82.

d'encabir en aquesta categoria, malgrat ser líders de pensament, perquè no arribaren a sintonitzar amb sectors majoritaris de la societat del seu temps. Nosaltres creiem, tanmateix, que molts dels trets indicats per aquest autor s'adiuen de manera gens forçada amb l'obra periodística de Roca i Roca. Certament, excloent-ne el periodisme identificat amb agrupacions polítiques concretes, deixa fora d'aquest periodisme d'orientació el nostre protagonista. Però fins a quin punt estigué un personatge com Mañé deslligat d'opcions polítiques concretes és una qüestió a analitzar, i, per altre banda, el mateix Casasús ha subratllat el paper del director del *Brusi* i de Gaziel com a oracles de la burgesia, conservadora en el primer, catalanista en el segon. Sembla que només es pugui parlar de periodisme d'orientació quan tingui com a destinataris els sectors dominants de la societat del moment, que la funció de guia i portaveu dels sectors que ocupen parcel·les de poder es confongui amb la de portaveus de la societat sencera.

Comparant les característiques atribuïdes a Mañé, cas que admet més adequadament la comparació amb el periodisme de Roca, ja que tots dos exerceixen la professió bàsicament en un mateix període, la segona meitat del segle XIX (encara que Mañé, de més edat, ja era una figura prominent i experimentada quan Roca començà la seva tasca), creiem poder identificar aspectes comuns en tots dos que ens poden permetre adscriure el periodista terrassenc en el terreny del periodisme d'orientació, al menys amb el mateix dret que Mañé. Tots dos disposaren del que Casasús ha qualificat com una "tribuna privilegiada": l'un el *Diario*, l'altre *La Campana*. Tots dos tingueren la capacitat de sintonitzar amb amplis sectors de la població catalana, ja que si Mañé fou llegit per la burgesia conservadora (catalanista o no), Roca (més ben dit, "P. K.") fou l'autor gosaríem dir de capçalera d'importants sectors del món popular i obrer. En la mateixa mesura en què es pot parlar de Mañé com a portaveu de la burgesia, podem considerar Roca com a portaveu de menestrals, camperols i també de part dels obrers catalans. Certament, tant en un cas com en l'altre, caldria matisar aquesta afirmació, però la identificació de Roca amb les classes populars és al menys tan vàlida com la de Mañé amb la burgesia. De ben segur, ni l'un fou el reflex de l'opinió de *tota* la burgesia conservadora ni l'altre fou seguit per *tota* la població pertanyent a les classes subalternes.

L'adscripció de Roca al possibilisme castelari durant bona part de la Restauració semblaria descartar, com a exemple de premsa de partit, la consideració del seu periodisme com a periodisme d'orientació. Tanmateix, sense que Roca, en el període

que hem analitzat, amagués mai la seva identificació amb la política de Castelar (no dubtant ni un instant, però, a separar-se'n quan xocava amb les seves conviccions més fermes, com en les qüestions aranzelàries), *La Campana de Gràcia* no fou en cap moment un portaveu *exclusiu* del castelarisme. La immensa majoria d'opinions expressades per Roca en els articles, "Batalladas" i "Repichs" eren assumibles per amplis sectors populars que s'identificaven amb un republicanisme difús, sense adscripció concreta a cap de les diferents fraccions en què estava dividit els anys vuitanta i noranta del segle XIX. Fins i tot és molt possible que *La Campana* tingués acceptació entre certs simpatitzants anarquistes. En tot cas, no és inversemblant afirmar que Roca s'inscriu en la tradició del periodista "líder i portaveu dels criteris dominants entre els seus fidels i, en certs moments, entusiastes lectors", com ha assenyalat Casasús en el cas de Gaziel, i que els seus articles acomplien la funció de "guiar els lectors fidels davant dels reptes de cada dia"¹⁰²⁴.

Hem analitzat en un apartat anterior la difusió de *La Campana de Gràcia*, indicant com el seu tiratge va anar augmentant fins assolir a mitjans dels anys vuitanta fites notables. *La Campana* enviava llavors ella sola més números fora de la capital catalana que la suma dels que enviava tota la resta de la premsa junta, sumats diaris i setmanaris. Els articles de "P. K." eren, doncs, llegits i/o comentats a gran part de les poblacions de Catalunya. Les xifres, per tant, mostren el grau de recepció dels seus escrits periodístics. Tenim, a més, testimonis concrets de la sintonia entre Roca i els segments populars de Catalunya. Recorrent un cop més a l'article de Sardà diverses vegades esmentat, i referint-se al cas concret de Ripoll, extensible però a molts altres indrets de tot Catalunya, ens diu el gran crític i bon amic del periodista terrassenc:

"*La Campana*, allí, com a molts punts de fóra, era y es molt llegida y celebrada, y en P. K. lo primer dels escriptors. Cada dissabte's reunien al rebre'l paquet de *Campanes*, y àvidament, com un mannà, llegien ses entremaliadures, y les comentaven y fins aprenien de memoria per ferne'l tema de conversa de la setmana y la regla de criteri ab que apreciar la política corrent de dintre y de fóra d'Espanya"¹⁰²⁵.

La capacitat de sintonitzar amb el públic en el cas de Roca és perfectament reconeguda per Sardà, particularment identificada en el to anticlerical de *La Campana*: "En Roca sap que'l públich seu vol allò y allò li dona, ben amanidet ab la miqueta de sal i pebre que'l gust grollerot dels seus lectors demana per empararsho". En particular,

¹⁰²⁴ J. Mª Casasús, op. cit., pàg. 79.

¹⁰²⁵ Joan Sardà, "Obres escullides", pàg. 133.

l'anticlericalisme que Roca inocula a les seves publicacions connecta especialment amb la lluita sorda i quotidiana que els republicans dels pobles mantenen amb el nucli conservador, configurat al voltant del rector de la parròquia, vertader "centre de resistència actiu i vigorós contra tota innovació". Els homes d'idees avançades "encare's baten lo cap contra aquella paret dura que'ls hi disputa victoriosament lo predomini", i "*La Campana* es l'ariet ab que cada setmana donen una embestida a aquella muralla, y, si no logren descoronar-la ni soccavar-la, al menos l'escrostonen"¹⁰²⁶. Aquestes lluites queden reflectides a la pròpia publicació mitjançant les cartes que els corresponsals envien, explicant les excomunicacions que el capellà del poble llança contra el setmanari i contra tots aquells que el llegeixin.

No ens sembla forassenyat, doncs, veure en el Roca i Roca de *La Campana* aquell "oracle i mirall" que Casasús identifica amb el periodisme d'orientació.

Ja hem assenyalat en la introducció que, atès el limitat marc cronològic d'aquest treball, passariem de puntetes per espectes tals com la percepció que Roca tenia de la qüestió colonial, la problemàtica obrera o el catalanisme. Alguna cosa hem apuntat d'alguns d'aquests temes en les pàgines anteriors, però només l'anàlisi dels articles de Roca en els anys posteriors al període aquí presentat podran donar una imatge precisa del seu pensament en aquests importants temes. Però si en això ens hem limitat a oferir només unes pinzellades, no hem escrit ni una sola ratlla sobre un dels tòpics més habituals sobre els republicans del segle XIX: la seva relació amb la Maçoneria. La raó és que no hem trobat, en el decurs de la nostra recerca, cap referència a activitats maçòniques de Roca o de la seva pertinença a alguna lògia. Si per un cantó és veritat que, sobretot a la *Gaceta*, apareixen nombrosos articles en defensa de les agrupacions evangèliques sotmeses a persecució per les autoritats canovistes, que es publiquen comunicats signats per maçons, si es fa una aferrissada defensa del lliurepensament, per l'altre no hem estat capaços de localitzar cap evidència de l'adscripció de Roca a la Maçoneria. En l'estat actual del nostre coneixement del personatge, doncs, i a manca de posterior recerca, ens inclinem a pensar que Josep Roca i Roca no va pertanyer a la Maçoneria.

¹⁰²⁶ J. Sardà, op. cit., pàg. 136.

Pels vots de 1879, per tant, Roca, des de la seva militància possibilista i la seva activitat periodística, estava preparat per jugar un paper important en la lluita per a la recuperació de les llibertats i les institucions democràtiques que la Restauració havia destruït, amb l'horitzó llunyà però sempre present de la República.

12. Fonts i bibliografia

Premsa i publicacions consultades

Gaceta Universal (1866-1880) (parcialment)
La Rambla (1867)
La Pubilla (1867)
La Barretina (1868)
La Xanfaina, calendari per 1868 (1868)
Les barres catalanes (1869)
Lo Cop (1868) (completament)
El Telégrafo (1868) (parcialment)
Diario de Barcelona (diversos anys, parcialment)
Lo Gay Saber (1868-1869)
El Estado Catalán (1869) (parcialment)
La Razón (1869-1870)
El Independiente (1870-1871)
La Independencia (1871-1875)
La contribución de sangre (1870)
Lo Ponton (1870 i principis de 1871)
Calendari català (de 1871 i 1872) (completament)
Lo Ponton (1874)
Gaceta de Barcelona (1875-1878)
Gaceta de Cataluña (1878-1883) (consulta completa: 1878-1879)
El comercio de Barcelona (1878)
La Publicidad (1878-1879) (parcialment)
La correspondencia de Barcelona / La Estafeta (1878) (parcialment)
La Campana de Gràcia (1870-1878)

Bibliografia

- Almúñia Fernández, Celso, “La prensa periódica”, dins de “Historia General de España y América”, vol. XVI-I.
- “La prensa vallisoletana durante el siglo XIX”, 2 vols., Servicio de Publicaciones de La Diputación Provincial de Valladolid, 1977.
- Álvarez Fernández, Jesús Timoteo, “Restauración y prensa de masas. Los engranajes de un sistema (1875-1883)”, ed. Universidad de Navarra, Pamplona, 1981.
- Artola, Pedro, “El sistema político de la Restauración”, dins “La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara”, Siglo veintiuno de España Editores, S. A., Madrid, 1985.
- Ausín Hervella, Josep Lluís, “Hospitals provisionals a la Barcelona del segle XIX. Les crisis sanitàries”, Publicacions del Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona, 2002.
- Bahamonde, Angel i Martínez, Jesús A. “Historia de España siglo XIX”, Madrid, Càtedra, 1998.
- Bladé i Desumvila, Artur, “Felibres i catalans”, Barcelona, R. Dalmau, 1961.

- Bonamusa, Francesc i Serrallonga, Joan, “Del roig al negre. Barcelona, 1868-1871. Quintes i epidèmies”, L’Avenç i Diputació de Barcelona, Barcelona, 1995.
- Camproux, Charles, “Histoire de la Littérature occitane”, Paris, Payot, 1977,
- Carrera i Pujal, “Historia política de Catalunya en el siglo XIX”, vol. V i VII, Barcelona, 1958.
- Casassas i Ymbert, Jordi, “L’Ateneu Barcelonès: dels seus orígens als nostres dies”, ed. La Magrana, Barcelona, 1986.
- Casasús, Josep Maria, “Periodística catalana comparada”, Ed. Pòrtic S. A., Barcelona, 1993.
- Cassany, Enric, “El costumisme en la prosa catalana del segle XIX”, Curial, 1992.
- Cassany, “Juli Francesc Guiberbau: un escriptor popular de l’època de la Restauració”, Caplletra, n. 38, 2005.
- Cendán Pazos, Fernando, “Historia del derecho español de prensa e imprenta (1502-1966)”, Editora Nacional, Madrid, 1974.
- Cuadrado, Miguel, “Elecciones y partidos políticos de Espanya (1868-1931)”, Taurus, Madrid, 1968.
- Curet, F. , “Història del teatre català”, ed. Aedos, Barcelona, 1967.
- Duarte, Àngel, “Història del Republicanisme català”, Eumo, 2004.
 - i Joan B. Culla, “La premsa republicana”
- Duran, Carola, “Introducció” a “Índexs de <<La Renaixença>>”, ed. Barcino, Barcelona 1998.
 - “<<La Renaixença>>, primera empresa editorial catalana”, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 2001.
 - “Algunes consideracions sobre les revistes literàries en el Sexenni Democràtic (1868-1875)”, Anuari Verdguer, 17, 2009.
- Eiras Roel, Antonio, “El partido demócrata español”, Ediciones Rialp, Madrid, 1961.
- Fàbregas, X. , “Teatre català d’agitació política”, Edicions 62, Barcelona, 1969.
- Farrés, Pere, “La tragèdia en el procés de <<Renaixença>> del teatre culte del segle XIX”, dins “Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX”, Diputació de Tarragona, 2000. -Farrés, Pere, “La tragèdia en el procés de <<Renaixença>> del teatre culte del segle XIX”, dins “Actes del Col·loqui sobre Àngel Guimerà i el teatre català al segle XIX”, Diputació de Tarragona, 2000.
- Fernández Almagro, Melchor, “Historia política de Espanya contemporánea 1. 1868-1885”, Alianza Editorial, Madrid, 1968.
- Figueras, Josep M^a, “El primer diari en llengua catalana”, Insitut d’Estudis Catalans, Barcelona, 1999.
- Gabriel, Pere, “Insurrección y política. El republicanismo ochocentista en Cataluña”, dins Nigel Townson (comp.), “El republicanismo en España”, Alianza Editorial, 1994.
 - “El republicanismo militante en Catalunya en la primera etapa de la Restauración, 1875-1893”, dins Pedro Piqueras i Manuel Chust (comps.), “Republicanos y repúblicas en Espanya”, Siglo XXI, Madrid, 1996.
 - i Carasa, Pedro, “Historia de Espanya en el siglo XX (1875-1939)”, (A. Bahamonde, coord.), càtedra, Madrid, 2000.
 - “El món obrer i popular: visibilitat política i vertebració social”, dins “La Diputació revolucionària (1868-1874)”, Diputació de Barcelona, Barcelona, 2003.
 - “El catalanisme i la cultura federal. Història i política del republicanisme popular a Catalunya el segle XIX”, Reus-Barcelona, Fundació Josep Recasens/ Fundació Campalans, 2007.

-“Visibilitats polítiques i vertebració social del món obrer i popular de Barcelona, 1868-1874”, dins “El tombant de 1868-1874” (Ramon Grau, coord.), Seminari d’Història de Barcelona, Barcelona, Quaderns d’Història, AHCB, 2009.

-“Catalanismo y democracia el siglo XIX: Estado, régimen y gobierno”, dins “Estado y nación en la Europa del Sur”, Alcores n° 8, 2009.

-“Milítants y activistas bajo control. Federales, anarquistas y socialistas en París (1868-1914)”, dins “París, ciudad de acogida. El exilio español durante los siglos XIX y XX”, (F. Martínez, J. Canal i E. Lemus, coords.), Madrid, Marcial Pons, 2010.

-Galofré, Jordi, “Rossend Arús i Arderiu (183-1889)”, Ajuntament de Barcelona, Col·lecció Gent de la Casa Gran, Barcelona 1989.

-González Sugrañes, M., “La República en Barcelona”, Imprenta d’Henrich i C^a, Barcelona, 1896.

-González Sugrañes, M., “Mendicidad y beneficencia en Barcelona”, Imprenta d’Henrich i C^a, Barcelona, 1903.

-Guillamet, Jaume, “L’arrencada del periodisme liberal. Política, mercat i llengua a la premsa catalana, 1833-1874”, Eumo, Vic, 2010.

-Hennesy, C. A. M., “La República Federal en Espanya. Pi y Margall y el movimiento republicano federal (1868-1874)”, Madrid, Aguilar, 1966.

-Janué i Miret, Marició, “Els polítics en temps de revolució”, Eumo, Vic, 2002.

-Martel, Felip, “Occitans i catalans: els avatars d’una germanor”, dins “Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de setembre de 1984)”, vol. I, Estudis Universitaris Catalans, Curial, Barcelona, 1992.

-Masriera, Artur, “Los buenos barceloneces. Hombres, costumbres y anécdotas de la Barcelona ochocentista (1850-1870)”, ed. Políglota, Barcelona 1924.

-Masriera, Artur, “Barcelona isabelina y revolucionaria”.

-Massot i Muntaner, Josep, “La poesia popular i la Renaixença”, dins “Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de setembre de 1984)”, vol. I, Estudis Universitaris Catalans, Curial, Barcelona, 1992.

-Nieto de Sangenis, Mercedes, “La Primera República española en Barcelona”, Publicaciones de la Càtedra de Historia General de Espanya, Barcelona, 1974.

-Panyella i Ferreres, Ramon, “Francesc Pelai Briz (1839-1889). Entre la literatura i l’activisme patriòtic, Tesi Doctoral, 2008.

-“Notes de progrés i modernitat sobre la literatura catalana de la segona meitat del segle XIX en el periodisme literari de Josep Roca i Roca”, dins “Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX”, a cura de R. Panyella, Lleida, Punctum, Barcelona, GELCC, 2010.

-Pi i Margall, Francesc, “Las grandes conmociones políticas del siglo XIX en España”, Miquel Seguí, Barcelona, 1902.

-“El reinado de Amadeo de Saboya y la República de 1873”, Seminarios y Ediciones, S.A., 1970.

-Pich i Mitjana, Josep, “Valentí Almirall i el federalisme intransigent”, Afers, Cattroja-Barcelona, 2006.

-“Federalisme i catalanisme: Valentí Almirall i Llozer (1841-1904)”, Eumo, Vic, 2004.

-Pin i Soler, “Comentaris sobre obres i autors catalans”

-Pla, Josep, “Un senyor de Barcelona”, Obres completes, ed. Selecta, 3^a ed., 1962.

-Poblet, Josep M^a, “Frederic Soler/ Serafí Pitarra”, ed. Aedos, Barcelona, 1967.

-Ribé, Maria Carme, “Introducció” a “Índex de <<Lo Gay Saber>> (Barcelona, 1868-1869, 1878-1883)”, Ed. Barcino, Barcelona 1988.

- Riquer, Borja de, “La Diputació revolucionària: 1868-1874”, dins “Història de la Diputació de Barcelona”, vol. I, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987.
- “La Diputació conservadora:1875-1880”, dins “Història de la Diputació de Barcelona”, vol. I, Barcelona, Diputació, 1987.
- “La Diputació de Barcelona i la lluita per la democràcia durant el Sexenni”, dins “La Diputació revolucionària (1868-1874)”, Diputació de Barcelona, Barcelona, 2003.
- Riquer, M. de/Comas, A./Molas, J, “Història de la Literatura Catalana”, vols. 7 i 8, ed. Ariel, Barcelona, 1986.
- Risques, Manel, “Un exemple de l’actuació del governador civil de Barcelona: la vaga del gas de 1878-1879”, dins “Actituds polítiques control social sota la Restauració”, ed. a cura de Conxita Mir, ed. Virgili & Pagès i Estudi General Institut d’Estudis Ilerdencs, Lleida, 1989.
- Rogers, Laura, “Biografía de la Rev. Madre Mª de la Esperanza Roca y Roca, Abadesa del Monasterio de Santa Maria de Valldoncella y compendio histórico de este monaterio”, Libreria Casulleras, Barcelona 1935.
- Roure, Conrad, “Recuerdos de mi larga vida”, vol. III.
- Sardà, Joan, “Obras escogidas. Serie castellana” i “Obres escullides. Serie catalana”, Libreria de Francisco Puig i Alfonso, Barcelona, 1914.
- Solà, Lluís, “L’Esquella de la Torratxa (1872-1939)”, Quaderns de Cultura, ed. Bruguera, 1969.
- Tasis, Rafael, “Els Jocs Florals de Barcelona en l’evolució del pensament de Catalunya: 1859-1958”, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1997.
- i J. Torrent, “Història de la premsa catalana”, ed. Bruguera, 1966.
- Termes, Josep, “Anarquismo y sindicalismo en Espanya. La Primera Internacional: 1864-1881”, Barcelona, Crítica, 1977.
- “El federalisme català en el període revolucionari de 1868-1873”, Recerques, 2, Barcelona, 1972.
- Tomàs, Margalida, “La Jove Catalunya: entre la literatura i la política”, a “Antologia de la Jove Catalunya”, a cura de Margalida Tomàs, Ed. La Magrana, Barcelona, 1992.
- “La Jove Catalunya”, dins “Estudis de Llengua i Literatura Catalana” II, Barcelona, 1981.
- “El programa cultural de La Jove Catalunya”, dins “Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença (18-22 de setembre de 1984)”, vol. I, Estudis Universitaris Catalans, Curial, Barcelona, 1992.
- “Marià Aguiló i els Jocs Florals de Barcelona. (1859-1875)”, “Randa. Llengua i cultura a les illes Balears”, 5 i 6, 1977.
- Toro, Julián, “La República unitaria de 1874: el <<acto del 3 de enero y sus consecuencias políticas”, dins “Espanya, 1868-1874. Nuevos enfoques sobre el Sexenio Democrático”, Rafael Serrano García (dir.), Junta de Castilla y León, 2002.
- Tubino, F. M., “Historia del renacimiento literario contemporáneo en Catalunya, Baleares y Valencia”, Madrid, 1880.
- Vall, F. Xavier, “L’escepticisme de Joaquim Mª Bartrina a través d’ “Epístola””, dins “Professor Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història. Literatura del segle XX”, Pulicacions de la Universitat de Barcelona, 2003.
- Vera González, Enrique, “Pi y Margall y la política contemporánea”, Evarist Ullastres, Barcelona, 1886.
- Verdaguer i Pajeros. Mª Àngels, “Verdaguer i es Jocs Florals de Barcelona”, Ajuntament de Barcelona.
- Vilches García, Jorge, “Emilio Castelar. La patria y la República”, Biblioteca Nueva, Madrid, 2001.

-Yxart, Josep, “Entorn de la literatura catalana de la Restauració”.

13. Annexos

I. Cronologia de la vida de Josep Roca i Roca

Com no pot ser d'altra manera, un recorregut cronològic com aquest no pot aspirar a ser complet, i, realment, dista molt de ser-ho. Òbviament, és més precís en el període temporal tractat en aquest treball, però ens ha semblat útil també incloure detalls dels anys posteriors a 1878 que mostren una mena de sumari de l'estat actual del nostre coneixement sobre la resta de la vida d'en Roca, especialment fins 1909-1910.

1848

-Josep Roca i Roca neix el 12 de juliol a la casa pairal coneguda per Cal Pi de l'Oli, al carrer Cremat.

1860-1863

-Als dotze anys comença estudis secundaris a l'Escola Pia de Sabadell, en règim d'intern, on estudia durant tres anys (els cursos 1860-61, 1861-62 i 1862-63)

-el 1862 ja escriu “un apropòsit referent a la guerra d'Àfrica, amb relats entusiastes, contra els moros”

-el 26 de maig de 1863 assisteix, amb tota la seva família, a la presa d'hàbits de la seva germana Clara, religiosa cistercenca

1864

-el quart any del Batxillerat (curs 1863-64) el cursa a Vic, on coneix Jacint Verdaguer i Jaume Collell; acabarà els estudis a Barcelona (curs 1864-65), graduant-se de Batxiller a l'Institut

-estudiant a Vic, col·labora a *El Porvenir*, periòdic o revista de la ciutat vigatana

-amb tota la seva família, assisteix a l'acte de professió (dels vots?) de la seva germana gran Clara

1865

-moren els seus pares quan amb pocs dies de diferència (Gaietà Roca el 4 d'octubre i Margarita Roca el 8 d'octubre) a conseqüència del còlera que assola Catalunya des de l'estiu de 1865. Roca i Roca és nomenat hereu de Gaietà, però mentre sigui menor d'edat el marmessor Miquel Roca, de Molins de Rei, serà el “tutor i curador de los hijos menores del difunto D. Gaietà Roca”.

-16 de novembre: sol·licita l'ingrés a la Universitat de Barcelona (previ examen del Batxillerat en Arts); viu llavors al carrer Paradís 3, “cuarto 1°” i el seu fiador és Vicenç Homs

1866

-20-22 de gener: s'examina per obtenir el Grau de Batxiller en Arts

-continua cursant 4 assignatures a la Facultat de Filosofia i Lletres

-per al curs 1866-67, es matricula de 2 assignatures de Filosofia i Lletres i 2 de Dret; continua residint al mateix lloc que el curs anterior però ara el seu fiador és Miquel Vilalta

-coneix Francesc Ubach i Vinyeta, amb qui l'unirà una gran amistat durant tota la seva vida

-a finals de 1866 escriu el pròleg del primer llibre de poesies d'Ubach i Vinyeta ("Celistias. Aubades i serenas")

1867

-publica l'opuscle *Vida de la Gloriosa Santa Margarida, verge y mártir la que's venera en sa propia capella del terme de la vila de Martorell escrita per J. R. y R* (Barcelona, Joan Roca i Bros, editor i parent de Roca i Roca); dedicat a la seva mare, està datat a Barcelona, 29 de maig de 1867, amb el vist i plau d'un prebete

-per al curs 1867-1868 es matricula només de 2 assignatures de Dret; viu al mateix lloc i el seu fiador és ara Francesc Ubach i Vinyeta

-amb Ubach i Vinyeta, Tomàs i Salvany, Martí i Folguera, entre altres, enceta un seguit de conferències setmanals els dissabtes a l'Ateneu Català de la Classe Obrera, bàsicament sobre literatura, economia i ciència (però sobretot, amb molta lectura de poesies)

-amb F. Ubach i Vinyeta i R. Picó i Campanar publica *La Xanfaina*, "Calendari per 1868. Guisat ... per tres o quatre cuyners de molt bon gust", editat per Eudald Puig.

-col·labora al *Calendari Català* de F. P. Briz.

-Amb Briz, Ubach i Vinyeta i Montserrat i Archs, intenta publicar *Los Trovadors Novells*, projecte que no s'arriba a materialitzar

1868

-col·labora a *La Barretina*, editada per Eudald Puig i dirigida per A. Feliu i Codina i Ubach i Vinyeta

-col·labora amb Briz a *Lo Gay Saber*, revista de la qual serà el secretari de la redacció fins a començaments de febrer de 1869, data en què abandona la revista. Hi publica 11 treballs: poesies, les traduccions d' "El Cíclop", d'Eurípides, i de "Calendau", de Frederic Mistral, i tres crítiques teatrals ("juhí crític") de les obres "Las Francesillas", de Pitarrà, "Los hereus", d'Ubach i Vinyeta, i "Les publilles y 'ls hereus", de E. Vidal i Valenciano

-premiada als Jocs Florals amb accèssit la seva poesia "Lo rei del vent"; premiat també al Certàmen de Reus.

-pren part en l'excursió que el consistori dels Jocs Florals d'aquell any organitza als convidats provençals i castellans a Montserrat (després s'aturen a Terrassa, on s'estan un dia)

-revolució de setembre: primera trobada personal amb Innocenci López Bernagosi; publica *Lo Cop, periòdich revolucionari català*, del qual apareixen sis números (a l'octubre, nº 1 el 3-10-1868)

-octubre: ingressa en el Centre Republicà Democràtic federal (CRDF) (del qual en formen part Monturiol, Pau Alsina, Tutau, Sunyer i Capdevila, Soler i Pla, Tomàs i Salvany i Lòpez Bernagosi, entre molts altres)

-4 de novembre: al local del carrer de la Canuda, seu del CRDF, un grup d'estudiants (Roger i Bofarull, Amat i Capmany, Escardó, Lletget i Sardà, E. Litran), entre els quals hi ha Roca i Roca, funda el Club Republicà Federal d'Estudiants, que celebra la seva primera reunió pública a l'Ateneu de la Classe Obrera el 17 de novembre; Roca hi

llegeix la poesia “Lo nét de mos avis”, escrita el 29 de setembre de 1868, “jorn de la crema dels retrats de Isabel Borbon”, i pronuncia un abrandat discurs

-22 de novembre: manifestació republicana en protesta pel manifest monàrquic que s’acaba de fer públic; es pronuncien diversos discursos per part dels líders republicans però també intervenen persones menys conegudes, essent el cas de Roca i Roca, que probablement fa el seu primer discurs públic

1869

-gener: en un míting celebrat al Club del carrer de la Canuda, després de les intervencions de Monturiol, Robert Robert, Altadill i Clavé, parla Roca i Roca en representació del Club dels Estudiants, aconseguint, sembla, un notable èxit

-redactor de *Les barres catalanes, periòdich polítich i literari*

-membre del Consistori dels Jocs Florals

-juntament amb altres membres del Club Federal d’Estudiants imparteix classes els diumenges al matí a l’Institut, adreçades sobretot als obrers

-començaments de maig: entra a formar part de la redacció del diari *La Razón*, que serà l’òrgan dels republicans transigents o benèvols, mantenint freqüents polèmiques amb *El Estado Catalán*, dirigit per V. Almirall, portaveu dels intransigents

-5 de maig: s’estrena al Teatre Principal de Barcelona la seva obra “Miracle; aquest mateix any escriu la comèdia “L’Antiquari”, que ha restat inèdita

-juliol: forma part, com un dels secretaris, del Comitè Republicà Federal de Barcelona elegit el dia 18, de signe benèvol (després de la victòria de la candidatura transigent presentada pel CRDF, en la qual Roca ha estat presentat com a “escriptor públic”)

-a finals de juliol forma part dels membres delegats pel Comitè Local per representar-los en el Provincial

-participa activament (des de les barricades) a l’aixecament federal de setembre a Barcelona

-es matricula de 4 assignatures de Dret per al curs 1869-1870; ara viu al carrer Casp 62, “cuarto 3º” i el seu fiador és Joan Roca i Bros (viu al domicili de Roca i Bros)

-desembre: reapareix a la llum pública com a membre del Comitè de la província de Barcelona (en un comunicat publicat a *La Razón*)

1870

-no es presenta a les eleccions convocades per renovar els comitès local i provincial

-fundador, entre altres, de l’entitat políticoliterària “La Jove Catalunya”

-insurrecció contra les quintes: els periòdics republicans són suspesos pel capità general Gaminde, en el marc de la repressió desfermada contra la revolta, però Roca i López desafien la prohibició fent sortir *La Sazón*, que també serà suspès, canviant després la capçalera per *La ... Chitón!*, provocant l’enviament de tropes que destrossen la redacció i la impremta i practiquen nombroses detencions, entre elles la de López; Roca escapa a l’arrest al trobar-se llavors recollint notícies per la ciutat

-publica “La contribución de sangre”, crònica dels esdeveniments d’abril de 1870 (avalots contra les quintes)

-redactor d’*El Independiente*, resultat de la fusió de *La Razón* i *El Estado Catalán* després de la Declaració de la Premsa (posteriorment canviarà de nom, convertint-se en *La Independencia*)

-funda, dirigeix i el-labora majoritàriament *Lo Ponton, periòdich més cuhent que un bitxo*, del qual sortiren seixanta números (el primer número aparegué el 13-5-1870, i el

darrer nº conservat és el 38, de 28-1-1871); Llunas i Pujals hi signa alguns articles a partir del novembre

-premiat als Jocs Florals

-30 de juny: s'estrena al teatre dels Camps Elisis la tragicomèdia política i històrica "La Passió Política", escrita per Roca i Roca i Joan Alonso del Real

-31 de juliol: assisteix a la inauguració del Cercle Federal de Terrassa

-28 d'agost: Roca i Roca i Santos intervenen en una reunió celebrada al Cercle Federal de Terrassa

-24 de setembre: intervé en un míting celebrat a Sabadell i uns dies després a Terrassa

-col·labora breument a *La Gramalla*

1871

-Roca i Roca s'incorpora a *La Campana de Gràcia* "a partir de l'1 de gener de 1871

-a causa d'un interdicte de recuperació de propietat presentat per Joan Alonso del Real sobre la propietat de *La Razón* i el seu successor *El Independiente*, que el jutjat ha acceptat, i mentre es resol el recurs en contra d'aquesta decisió, tota la redacció del periòdic federal abandona *El Independiente*, que del Real no pot per tant publicar, i fan sortir a la llum *La Independencia*, que es publicarà fins el 1875

-publica *Calendau*, poema en dotze cants que Roca ja havia traduït al català a *Lo Gay Saber* (Barcelona, Editor Roca i Bros)

-col·labora activament a *La Renaixença* (fins el 1875)

-octubre: arran de la mort d'Adolf Joaritz, Roca s'encarrega d'escriure un article recordant la seva trajectòria política i personal (un dels pocs articles que apareixen signats a *La Independencia*); es constitueix una comissió per organitzar una manifestació en homenatge de Joaritz, de la qual formen part López Bernagosi i Roca, però a causa d'una circular que publiquen a *La Imprenta* Rubau Donadeu i Viñas i Pagès, que també en formen part, i en la qual es fan algunes afirmacions sobre el malaguanyat líder republicà que consideren ofensives, Roca i López se separen de la comissió i, després de celebrada la manifestació, expliquen les seves raons en un comunicat a *la Independencia*

1872

-febrer-març: en un intent de superar la divisió del federalisme barceloní un grup de setanta republicans publica un comunicat a *La Independencia* proposant una candidatura de consens en les eleccions per escollir els representants de la demarcació de Barcelona a l'Assemblea Federal (formada per Pi i Margall, Clavé i Escuder). Roca i Roca figura entre aquest setanta, al costat d'antics intransigents com Feliu i Codina i Altadill però també de López Bernagosi, Conrat Roure i F. Villamil. De fet, *La Independencia* arriba a proclamar la fusió entre transigents i intransigents. Els mateixos "setanta" proposen poc temps després una candidatura "d'unió republicana" per elegir comitè local (Roca i Roca de nou entre ells), fet que provoca la confrontació amb les Juntes de Districte, que presenten candidatures pròpies, triomfant la d'unió republicana per un marge de 500 vots.

-suspensió governativa de *La Campana de Gràcia*; Roca i Roca i Lòpez Bernagossi fan aparèixer *L'Esquella de la Torratxa* (primer número 5-5-1872), que serà suspesa després de quatre números; el 30 de maig, treuen *La Tomasa*, fins que és represa la publicació de *La Campana* (Torrent i Tasis)

-president de la "Jove Catalunya"

-per al curs 1872-1873, es matricula de 4 assignatures de Dret; continua vivint a Casp 62, a casa del seu fiador J. Roca i Bros.

1873

-març: en ocasió de l'intent de proclamar l'Estat Català a Barcelona, contribueix amb López Bernagosi a trametre telegrams als pobles dels voltants de Barcelona instant-los a no fer costat a aquest moviment; forma part de la comissió que va a rebre al president Figueras

-abril: Roca i Roca figura entre els signants del telegrama que les principals instàncies republicanes de Barcelona adrecen al President del Poder Executiu; ell i López Bernagosi formen part, en representació de la premsa republicana, de la comissió que dóna la benvinguda al nou capità general de Catalunya a Martorell

-és nomenat vocal de la Junta Provincial d'Instrucció Primària

-forma part de la comissió encarregada d'esbrinar els fets d'Igualada, on tenen lloc actes d'indisciplina entre la tropa, enviant diverses cròniques sobre l'afer a *La Independencia*

-candidat federal a les Corts Constituents de la Primera República (maig) pel districte de Terrassa, que comprèn també Sabadell; tres candidats (J. Pla i Mas, Palet de Rubí i el mateix Roca i Roca) es disputen la representació i, a les avantvotacions, Roca obté la menor quantitat de sufragis, vetat pels republicans sabadellencs, de signe intransigent, però tots tres candidats segueixen endavant en el procés electoral, obtenint l'escó Pla i Mas

-a partir de l'abril exerceix la direcció interina de *La Independencia*, a causa de l'elecció del director nominal, Sampere i Miquel, per diputat a Corts

-premiat en el Certamen Literari de Girona amb un accèssit per la seva oda "A la patria" (s'editarà un volum amb totes les composicions premiades)

-es publica la seva traducció dels contes d'Anderssen, "Cuentos escogidos de J.[sic] C. Anderssen" (Imprenta Giró)

-assisteix el 23 de juny a l'acte de professió (o presa d'hàbits) de la seva germana Josefina, també a Valldonzella, com la seva germana Clara (Laura Rogers)

-el 17 de setembre, Josep Roca i Roca contrau matrimoni amb Dolors Homs, filla del metge terrassenc Joaquim Homs (i pare del futur republicà centralista i alcalde accidental de Terrassa el 1891 Miquel Homs i Rosés

-començament d'octubre: abandona la redacció de *La Razón*

1874

-juntament amb R. Arús, que figura com a director, torna a publicar *Lo Ponton*, ara amb l'afegit de *Periódich més roig que Judas* entre febrer i març (primer nº 25-1, darrer nº - conservat- 28-3)

-dirigex el setmanari anticarlí *El cañón Krupp. Periódico metralla de la guerra civil* (Librería Española, López Bernagosi editor). Sortiren 20 números o "disparos", entre el 21 d'abril i el 24 de setembre

1875

-secretari del Consistori dels Jocs Florals

-col·labora a *La Bandera Catalana*, publicació de caire literari -mantenidor dels Jocs Florals, esdevenint secretari del jurat

-estrena de "¡Micos!", "extravagància cómico-lírica" escrita per Roca i Roca i E. Vidal i Valenciano

-estrena de la sarsuela en dos actes "Joc de noys" (també en col·laboració amb Vidal)

1876

-dirigeix la *Gaceta de Barcelona*, des de la qual participa activament en la campanya per a l'elecció de Castelar per Barcelona en les primeres eleccions de la Restauració; entre el 19 de gener i el 5 de febrer, la *Gaceta* és suspesa governativament durant 20 dies, i és llavors que Roca i Roca passa per la pressó de les Magdalenes, en companyia de F. Villamil i López Bernagosi, entre altres.

-mantenidor dels Jocs Florals

1877

-premiat al certamen literari de "La Misteriosa"

-premiat al certamen Clavé per la lletra de la cantata "Catalunya"

-juny: Roca es veu obligat a abandonar la *Gaceta de Barcelona*, que passa a ser dirigida per Pascual i Cases

-forma part del nucli promotor d'una iniciativa per commemorar la memòria de Pere Mata (mort aquest any) que es concreta en el projecte d'erigir un museu i un dispensari mèdicoquirúrgic

1878

-la seva poesia "A la patria" és inclosa al "Llibre d'or de la moderna poesia catalana" que publiquen aquest any les "Edicions de la Renaixensa"

-gener-febrer: Roca i Roca participa activament en la lluita que els elements liberals desfermen contra la reaccionària Junta de l'Ateneu Barcelonès (forma part de la secció de Literatura)

-febrer: a causa de la disputa sobre els drets de propietat de la *Gaceta de Barcelona* l'autoritat governativa decideix atorgar-la a Soler i Pla; arran d'aquesta situació abandonen el diari el seu director, E. Pascual i Cases, E. Coromines i bona part dels redactors; Roca torna al diari, dirigit nominalment per Soler

-març: substituint interinament Soler i Pla, Roca assumeix la direcció de la *Gaceta de Barcelona*

-denúncia contra la *Gaceta*: a causa d'un article i d'una carta al director ("Remitido"), el fiscal d'impremta, malgrat la defensa que realitza Sol i Ortega, aconsegueix que el tribunal decreti una suspensió de 42 dies (no apareix entre el 17-3 i el 12-5)

-apareix *El Comercio de Barcelona*, diari dirigit per Roca i Roca, com a relleu de la suspesa *Gaceta*

-abril: constitució del Comitè Democràtic Governamental i Electoral de Barcelona (presidit per F. Villamil i amb Roca com a vocal)

-maig: arran de la difícil situació generada a Barcelona per la vaga de consumidors de gas i la cada cop més dura actitud adoptada pel governador civil Ibáñez Aldecoa, amb contínues multes i suspensions de diaris, la premsa de Barcelona (excepte el *Diario de Barcelona*) decideix enviar una comissió a Madrid per exposar la seva situació i buscar suport de la premsa madrilenya: Joan Prats, director de *La Bomba*, i Roca i Roca són els elegits.

-juny: Roca i Roca passa a ocupar el càrrec de secretari de l'Associació dels Amics del Pobres

-*La Gaceta de Barcelona* deixa de publicar-se a finals de juliol i a començaments d'agost canvia el nom per anomenar-se *Gaceta de Cataluña*; Roca i Roca n'és el director

-forma part de la Junta d'Auxilis, en representació de *La Gaceta de Barcelona* (fins i tot durant el temps que va estar suspesa)

-denunciada *La Campana de Gràcia* (28-12-1878); defensada per Sol i Ortega, és condemnada a una suspensió de 15 dies i Roca, com a director, condemnat a pagar les costes del judici

1879

-enfrontaments entre la *Gaceta* i *La Publicidad* (reflex de la lluita entre el comitè de Villamil i el sector més oficialista del possibilisme català) que culminen amb un duel entre Roca i Roca i Pascual i Cases (segons *L'Esquella* en la necrològica de Roca)

-18 de gener: reapareix *L'Esquella de la Torratxa*, dirigida per Roca i Roca, al haver de cesar *La Campana* a causa de la suspensió decretada

-Roca pronuncia a l'Ateneu Barcelonès el 2 de febrer una conferència amb el títol de "La família obrera", que farà imprimir posteriorment (editada per López Bernagosi)

-febrer: arran de la constitució d'un Comitè Democràtic (Monturiol, Sampere i Miquel, Corominas, Pau Alsina) després de la publicació del manifest electoral dels ex-diputats i ex-senadors possibilistes, el Comitè Democràtic Electoral (Villamil, Roca) fa una crida als seus seguidors per tal que continuïn efectuant els treballs electorals que ja han començat, ignorant així la nova corporació possibilista

-març: a conseqüència de la decisió de Castelar de dissoldre els dos comitès possibilistes i instar als seus correligionaris a elegir un nou comitè, els demòcrates barcelonins acorden la constitució d'un comitè de transacció (Monturiol és el president i Villamil un dels vicepresidents), però la reunió en la qual s'ha de decidir la composició de la candidatura per Barcelona torna a provocar la separació del sector de Villamil (que defensa la inclusió de Soler i Pla en el lloc de Tomàs i Salvany, patrocinat pel sector de Monturiol i Corominas); Roca i López Bernagosi donen suport a Villamil i *La Gaceta* fa campanya per la candidatura de Soler; poc abans de les eleccions, el mateix Castelar força la retirada de Soler, a la qual es resisteixen malgrat tot Roca i els seus, havent de cedir molt a contracor

-6 d'abril: proclamat candidat possibilista pel districte de Sabadell-Terrassa, en coalició amb els constitucionals (derrotat pel conservador Turull)

-començaments de maig: després del poc satisfactori resultat dels possibilistes en les eleccions municipals, un grup de militants proposa l'elecció d'un comitè directiu elegit per sufragi universal entre els membres del partit a Barcelona, al marge del comitè "oficial" de Monturiol et. al.; Roca i Roca resulta elegit amb el nombre màxim de vots (636), igual que E. Vidal i Valenciano i R. Canales (Villamil també és elegit amb 631 vots)

-15 de maig: en una vetllada a l'Ateneu Barcelonès en honor de V. Balaguer Roca llegeix la seva pròpia traducció de la poesia "Le vieux caporal" de Béranger

-juliol: Roca forma part del jurat d'un certamen científic i literari convocat per l'Ateneu de Sants

-22 de juliol: té una participació molt destacada en la primera celebració de l'aniversari de l'atac carlí contra la seva ciutat nadiua, Terrassa (22-7-1872)

-19 d'agost: judici de conciliació entre Roca i Roca i Ignasi Fontrodona a causa d'un article publicat a la *Gaceta de Catalunya* que el regidor monàrquic ha considerat ofensiu; com era d'esperar, "no hubo avenencia"

-25 d'agost: s'estrena al Teatro Español la sarssuela "Pel retrocés", amb lletra de Vidal i Valenciano i Roca i Roca i música de Josep Ribera, amb bon èxit (els autors són cridats dues vegades a saludar)

-2 de setembre: la *Gaceta de Catalunya* és denunciada per un solt en què es parla dels jocs infantils del llavors príncep Alfons i l'arxiduchessa Maria Cristina, reproduït i traduït d'un diari austríac; s'encarrega de la defensa Rius i Taulet, en un judici que se

celebra a porta tancada i que condemna el periòdic a una suspensió de vint dies, al pagament de les costes i la inutilització de l'edició segrestada

-octubre: Roca forma part de la comissió encarregada d'organitzar l' "Expedició liberal a Itàlia"

-24 d'octubre: mobilització de la premsa de Barcelona arran de les grues inundacions de Múrcia, Almeria i Alacant; s'obre una subscripció i es forma una comissió directiva formada per Urgellés de Tovar, Ginestà, Berrocal, J. Mª Pascual i Roca i Roca.

-octubre: es torna a representar l'obra teatral "El cuchillo de plata", escrita per Vidal i Valenciano i Roca i Roca

començaments de novembre: l'esposa de Roca, Dolors Homs, és designada per la comissió de la premsa i els estudiants, juntament amb Dolors Monserdà, Dolors Planas i Elvira López, per presidir la safata d'una funció destinada a recaptar fons pels afectats per les inundacions

-1^u de desembre Roca i Roca llegeix la seva oda "A Fransa" en el decurs de la vetllada que els republicans barcelonins celebren en honor de la república francesa, que ha contribuït generosament a socórrer els afectats per les inundacions de llevant.

-forma part de la Junta d'Auxilis de Barcelona

1880

-29 (26?) de febrer: Roca i Roca llegeix un escrit sobre Clavé en una vetllada de l'Ateneu Barcelonès en commemoració de la mort del músic i polític republicà (intervenien també E. Vidal i Valenciano i A. Gallard)

-1 d'abril: Roca pronuncia una conferència a l'Ateneu Barcelonès sobre "Medis de protecció a la infància"

-22 de desembre (o novembre): pronuncia una conferència sobre "Ensenyances professionals" al Foment de la Producció Espanyola (Baltasar Ragon; Palet i Barba diu que fou el 1888)

1881

-es publica al Boletín del Ateneu Barcelonés la seva biografia de Josep Anselm Clavé

-es publica "El registro de la policia"(Verdaguer editor), novel·la escrita per Vidal i Valenciano i Roca i Roca, basant-se en l'obra teatral del primer, representada diverses vegades amb èxit

-setembre: Roca i Roca participa en les festes que se celebren a Puigcerdà en les quals es ret homenatge a Cabrinetty; Roca pronuncia el discurs inaugural i s'encarrega de presentar als habitants del poble els fills orfes del militar republicà

1882

-abril-maig: amb el rerafons del tractat de comerç amb França, de caire lliurecanvista, es produeix una esquerda en les seves relacions amb Castelar: Roca es lamenta des de *La Campana* del silenci que ha mantingut el cap possibilista (llavors diputat per Barcelona, que "s'ha abstingut de parlar y s'ha abstingut de votar")

-denúncies contra *Gaceta de Cataluña*, *L'Esquella* i *La Campana* e el decurs de juny-juliol (dues denúncies contra la *Gaceta*, absoluta de la 2^a - amb defensa de Villamil- i condemna de suspensió de 30 dies en la 1^a -defensada per Sol i Ortega).

1883

-15 de juliol: n^o extraordinari de *La Campana* dedicat al 14 de juliol, en el qual Roca publica la seva pròpia traducció de *La Marsellesa*, que posa al costat de la versió de Clavé

-octubre: Roca deixa la direcció de la *Gaceta de Cataluña* i abandona el periòdic; és seguit per la majoria de redactors que l'havien acompanyat des de 1878.

1884

-6 de juliol: segrest i denúncia del nº que *La Campana* dedica gairebé monogràficament als “màrtirs de Girona” (Ferrándiz i Bellés); les autoritats segresten 12.000 exemplars de *La Campana* i Roca ha de fer una segona tirada suprimint el paràgraf denunciat

-6 de desembre: judici contra Roca i Roca com a director de *La Campana* per la denúncia de juliol, el fiscal demana vint anys i un dia de presó, i el defensa Trilla i Alcover; el tribunal acabarà pronunciant una sentència absolutòria

1885

-funda, amb Guimerà, Ubach i Vinyeta, Picó i Campanar i altres, l'Associació d'Autors Catalans, que pretén esberlar el domini que exerceix sobre el teatre català Frederic Soler des del Romea

1886

-17 de febrer: s'estrena al teatre Novetats de Barcelona el seu drama “Mal pare!”

-24 de novembre: s'estrena al teatre Catalunya de Barcelona el drama “Lo bordet”

-22 de desembre: es posa en escena al Teatre Catalunya la “joguina en un acte” “Bona jugada”

1888

-20 de març: acabada l'aventura de l'Associació d'Autors Catalans, estrena al teatre Romea la comèdia de costums “Lo Plet d'en Baldomero”

-maig: funció d'honor al Romea, amb motiu de la 14ª representació de “Lo Plet ...”; en acabar la representació, s'estrena “Cura de cristià”, de Roca i Roca i C. Gumà.

-es publica la seva guia “Barcelona en la mano”

-21 de juliol: nº 1000 de *La Campana de Gràcia*

-29 de setembre: nº extraordinari de *La Campana* en commemoració de la Revolució de 1868

-24 de novembre: nº extraordinari dedicat a J. A. Clavé (pocs dies més tard s'inaugura un monument al músic, acte al qual no assisteix cap representació de *La Campana*; Roca explicarà en una carta adreçada a la filla de Clavé aquesta absència motivada per l'exclusió d'aquell acte decidida per l'alcalde Rius Taulet de totes les representacions polítiques, i, sobretot, les republicanes)

1890

-presideix el certàmen literari que l'Ateneu Terrassenc celebra per la festa major (el discurs que hi pronuncia és imprès juntament amb els treballs premiats)

-Roca i Roca i la seva dona viuen llavors al carrer Casp 75, 1r 1^a (possiblement des de 1888)

-des d'aquest any, i fins el 1903, col·labora a *La Vanguardia*, escrivint-hi una crònica setmanal amb el títol “La semana en Barcelona”

1891

-candidat possibilista a l'ajuntament de Barcelona: es presenta pel districte de la Concepció (on resideix llavors) en companyia d'Evarist Passarell i Dirla, és elegit (13 de maig) i exerceix el càrrec de síndic, fent també campanya a la Comissió de Consums

(n'és el president, segons Baltasar Ragon) a favor de la rebaixa dels consums per les classes populars (Palet i Barba)

1892

-arran de l'elecció parcial del districte dels Afores, Roca comença a donar el seu suport a Salmerón

1893

-dissensió oberta amb Castelar arran de la línia de pràctica submissió envers els liberals imposada pel líder possibilista (“fins aquí hem arribat; d'aquí no passem”)

1894

-ruptura definitiva amb Castelar quan abandona la militància republicana i aconsella als possibilistes que ingressin al partit liberal: duríssims articles de Roca i cruels caricatures de Castelar a diversos números de *La Campana* (la portada del n° extraordinari que fa sempre al voltant del dia dels difunts és omplerta tota ella per una calavera de Castelar, a qui considera des de llavors un “mort” polític)

1895

-després de la defecció de Castelar, Roca es mostra més benèvol amb Ruiz Zorrilla (a *La Campana* de 23-2-1895, “Ruiz Zorrilla a Espanya”, en fa un elogi alhora que compara el seu capteniment amb el de Castelar; el n° del 22 de juny conté un panegíric de Zorrilla a càrrec de “P. K.”)

-juny: *La Campana* ha de sortir al pas d'informacions que acusen Roca i Roca d'haver entrat a l'Ajuntament de Barcelona gràcies a la connivència amb els monàrquics

-setembre: mort d'Innocenci López Bernagosi, llargs i sentits articles de Roca i Roca a *La Campana* i *L'Esquella*

1896

-*La Campana* desplega una campanya a favor dels malalts i ferits en les guerres de Cuba i Filipines (n° extraordinari en aquesta direcció el 12-12-1896)

1898

-8 de febrer: participa, junt amb altres líders republicans, en la reunió als locals de la societat Siglo XX convocada per la comissió organitadora de la manifestació en contra de les brutalitats governamentals comeses en l'afer de l'atemptat de Canvis Nous i el Pocés de Montjuïc

1900

-divendres 12 de gener: mor Dolors Homs i Rosés, possiblement a causa de l'epidèmia de grip que ha afectat Barcelona. És enterrada el dissabte 13 de gener. Roca i Roca es trasllada de domicili: de Girona 46, on vivia amb Dolors, a Corts 205, 3r.

-gener: Roca i Roca és elegit per formar part de la Junta provincial de Fusió Republicana, com un dels seus tres vicepresidents

-4 de febrer: després de la mort de la seva esposa, Roca torna a publicar la seva columna setmanal a *La Vanguardia*

1902

-commemoració de l'onze de febrer: Roca pronuncia un dels discursos, a més de Lairet, Porrera, Ardid, de Buen, Marial i Coromines, entre altres

-a *La Vanguardia* del 4 de març, Roca escriu sobre la vaga general amb molta moderació

-març: Roca i Roca és el secretari de la Junta de Govern de l'Associació dels Amics dels Pobres, el president de la qual és Josep Collasso i Gil, mentre que Joan Vidal i Valls n'és el vicepresident i Juli Marial i Climent Selvas en són vocals

-a la seva secció de *La Vanguardia* del 17 de juny, Roca es fa ressò de la mort de Jacint Verdager, recordant la persecució a què es veié sotmès el poeta entre 1894 i 1896, valorant per damunt de les seves obres les "Flors del calvari", compostes després d'aquest episodi

-31 de juny: es constitueix l'associació benèfica "La Caritat", presidida pel batlle de Barcelona; en el Comitè Executiu de l'entitat hi figuren Roca i Roca i Odón de Buen, i Roca rebrà l'encàrrec pocs dies després de presentar un projecte de pressupostos, que s'aprovarà en sessió del dia 15 de juliol

-començaments de desembre: sembla que s'ha ampliat el nº de vocals de "La Caritat", que són llavors distribuïts per districtes; entre els vocals, a més de Roca i de Buen, hi ha altres militants republicans com Coromines, Marial i Climent Selvas

-5 de desembre: publicació d'un comunicat de l'Ateneu Barcelonès en què s'exposa un seguit de representacions teatrals que organitzarà, conseqüència d'una exposició presentada per diversos socis per "extender la influencia moral del Ateneo y lograr que se reanime su vida interior"; Roca i Roca figura entre els signants de l'exposició

1903

-gener: sembla que L. Ardid ha estat contractat per "La Caritat"; "La Veu de Catalunya", denuncia que part dels diners destinats a beneficència són en realitat emprats en pagar generosament al personal contractat a instàncies dels seus amics polítics, fet esment directament a Ardid i a Roca i Roca; arran d'aquestes acusacions, diversos membres de "La Caritat" dimiteixen (entre ells Ll. Ardid), cosa que provoca una encesa resposta de Roca i Roca des de *L'Esquella* i *La Campana* (en un episodi més de la lluita a què es lliuren llavors republicans i regionalistes)

-s'adhereix a la Unió Republicana, creada el mes de març

-començaments de maig: confirmació de la sentència condemnatòria contra *La Campana de Gràcia* a causa d'una demanda presentada per un prebere ecònom; en principi la demanda és contra Roca i Roca i Antoni López, director i editor del setmanari, però Roca i Roca manifesta en el judici no ser-ne el director i queda exclòs de la vista, al acceptar-ho el demandant, assumint tota la responsabilitat López

-3 de maig: intervé, entre altres, en el míting republicà celebrat a la plaça de braus de la Barceloneta, en el qual es demana, entre altres coses, la revisió del procés de Montjuïc

-candidat de la Unió Republicana pel districte de Terrassa (havia estat proclamat candidat en un míting a Terrassa el 18 de març, és derrotat per escàs marge per Alfons Sala)

-intervé de forma decidida en la constitució de la Fraternitat Republicana i la Casa del Poble de Terrassa, essent el Gerent de la societat constituïda per aquest efecte

1904

-es publica la seva biografia de Valentí Almirall, que Roca llegeix en l'acte de col·locació del seu retrat a la Galeria de Protectors de l'Ensenyament

-6 d'abril: nº extraordinari de *La Campana de Gràcia* en resposta a la visita del rei a Barcelona, amb una tirada de 60.000 exemplars; aquest nº extraordinari queda completament esgotat, de manera que es torna a editar el dia 11

-6 d'octubre: Roca i Roca, entre altres, participa en un míting republicà i anticlerical al Teatre Euterpe de Sabadell

-12 de novembre: míting de protesta contra el projecte de llei d'Administracions locals de Maura i contra l'addició al Concordat pactada pel Govern amb el Vaticà: Roca i Roca parla al costat de Bru, Juli i Casals, Odón de Buen, Coromines i Lerroux. Pocs dies abans ha intervingut també amb H. Giner de los Ríos i De Buen en la inauguració de la Fraternitat Republicana d'Olesa

1905

-començaments d'abril: agressió contra Antoni López, a qui acompanya Roca i Roca, sembla que perpetrada per alguns redactors d'*El Diluvio* (a qui *La Campana* acusa de voler desballestar la Unió Republicana)

-mitjans d'abril: participa en un míting celebrat al Teatre Condal per reivindicar al diputat provincial Ll. Juli i Casals, "excomunicat pels federals"; a més de Roca, intervenen Lerroux, Layret, Lletjet i el propi Juli

-altre vegada candidat d'Unió Republicana pel districte de Terrassa; pocs dies abans de les eleccions, retira la seva candidatura fent públiques en una declaració de premsa les seves raons, i els republicans del districte decideixen el retraïment

1906

-s'adhereix de forma entusiasta a la Solidaritat Catalana, participant-hi des del començament (míting de Girona pel febrer); serà membre del directori del moviment i participarà activament en la preparació de la Festa del Homenatge del maig

-confrontació oberta amb Lerroux, visible clarament des de l'abril; desqualificacions mútues entre els dos homes (Roca des de *La Campana* i Lerroux i els seus des d'*El Progreso* i publicacions satèl·lits com *El Descamisado*)

-distanciament entre Antoni López, fill de López Bernagosi que ha continuat la tasca del seu pare, i Roca (és difícil esbrinar-ne els motius exactes, Roca els exposarà parcialment en unes cartes obertes que adreçarà a López després d'abandonar *La Campana* i *L'Esquella* a finals de 1907, referint-se a la desconsideració cada cop més gran que li mostra López mentre la salut de Roca es va deteriorant sense però que això el privi de continuar esmerçant el màxim per part seva, l'intent de López de treure profit de la venda de medallons commemoratius de la Festa de l'Homenatge, que Roca critica durament, i altres motius que el terrassenc no arriba a fer públics)

1907

-continua la implicació a fons de Roca en la Solidaritat Catalana; surt il·lès de l'atemptat en què Cambó és ferit de gravetat (juntament amb Salmerón i altres, Roca viatjava llavors en la mateixa calesa)

-7 de desembre: Roca publica els seus darrers articles a les publicacions de López; *La Campana* insereix en el següent n^o una breu nota i seca informant de la seva separació del setmanari

-22 de desembre: Roca i Roca és homenatjat en un acte celebrat al Cercle Republicà de la Plaça del Teatre, durant el qual es col·loca un retrat seu al saló de l'entitat

1908

-funda i dirigeix *La Campana Catalana* (de curta durada, el primer número apareix el 28-2 i el darrer el 29-4; Roca es veu obligat a cesar-ne la publicació per motius de salut)

-col·labora al setmanari republicà terrassenc *Futurisme*

1909

-gener: s'encarrega de la direcció de la revista gràfica *La Actualidad* (ho farà durant cinc anys, fins el 1914)

-maig: en les eleccions municipals, és presentat per l'esquerra solidària com a candidat en el districte VIII de Barcelona, essent elegit; en els mesos següents forma part de les Comissions de Governació, Eixamples i Assils, essent també membre de la delegació del Reg Comptal i president de la Junta de Museus

-31 de novembre: en un ple municipal, Roca i Roca qüestiona una petició d'amnistia presentada per un regidor lerrouxista, lamentant la crema de convents (en un dels quals hi ha la seva germana)

-desembre: és un dels regidors que, per sorteig, ha de cessar en el seu càrrec; no figura a les llistes dels republicans autonomistes cara a les noves eleccions

1910

-possiblement, a partir d'aquest any i durant els anys següents, pràcticament fins a la seva mort, col·labora en diversos periòdics de països de parla castellana: *Mercantil*, de Manila, *Ferro-carril*, de Caracas, *El Comercio*, de l'Havana, *El Diario de la Marina*, també de l'Havana (posteriorment), *La Nación*, de Buenos Aires

1912

-abandona la gerència de la Casa del Poble de Terrassa, per motius de salut (segons Palet i Barba en una nota manuscrita)

1916

-es publica la seva "Memòria biogràfica de Joaquim Mª Bartrina i d'Aixemús", que Roca llegeix en l'acte de col·locació del seu retrat a la Casa Consistorial de Barcelona

1917

-pronuncia un discurs en ocasió de la inauguració al monument a Pi i Margall com a representant de la comissió executiva que ha promogut l'acte

1922

-l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana publica la seva biografia de Francesc Pi i Margall

1924

-fins a la seva mort, treballa en una sèrie de monografies sobre la història dels carrers de Barcelona, per encàrrec del l'Ajuntament i en col·laboració amb Ramon Comes

-també fins a la seva mort, formà part de la comissió pel monument a Pi i Margall

-poc abans de la seva mort, responent a l'encàrrec que li feren des de Terrassa, s'ocupà de la presentació de l'homenatge que es féu en la ciutat vallesana a Apel·les Mestres

-Josep Roca i Roca mor el 15 de desembre a causa d'una broncopneumònia al seu domicili de l'Avinguda de Les Corts Catalanes 563, 3er.

-Josep Roca i Roca fou un dels fundadors de l'Associació de la Premsa Diària de Barcelona.

-La seva vídua, Dolors Roca i Costa, féu donació el 1934 a l'Ajuntament republicà terrassenc dels terrenys del Sot del Pi, on projectaven edificar un grup escolar amb el nom de Roca i Roca.

II. Obres teatrals de Josep Roca i Roca

- L'Antiquari* (1868, inèdita)
- Miracle* (1869)
- La Passió Política* (1870) (amb Joan Alonso del Real)
- Micos*, “extravagància líricodramàtica” (amb Vidal i Valenciano) (1875)
- Per retrocés* (sarsuela, amb Eduard Vidal i Valenciano) (1879)
- El cuchillo de plata* (amb E. Vidal i Valenciano) (1879)
- La criada* (1874, sarsuela, amb Vidal i Valenciano)
- Joc de nois* (1875, sarsuela, amb Vidal i Valenciano)
- La Cándida paloma* (sarsuela, amb Vidal i Valenciano, inèdita)
- Bona jugada* (1886)
- Mal pare!* (1886)
- Lo Bordet* (1886)
- Lo plet d'En Baldomero* (1888)
- Cura de cristià* (amb P. Gumà) (1888)

III. Llibres, opuscles, reculls de poesies, col·leccions fundades

- “Vida de la gloriosa Santa Margarida Verge y Martir”, Barcelona, Joan Roca i Bros, 1867.
- “La contribución de sangre” (1870)
- “Calendau, poema provensal en XII cants. Traducció catalana de J. Roca i Roca”, 1871
- “El cuchillo de plata” (novel·la escrita amb Eduard Vidal i Valenciano basada en una obra teatral de Vidal) (1881, Verdaguer editor)
- Fundà la Biblioteca de Ambos Mundos, amb traduccions d'obres de Hoffman, Victor Hugo, Dickens, Heine i Balzac
- Traductor de l'obra “Amèrica Equinoccial”
- Autor de la major part de la Geografia d'Espanya i tota la de Portugal de l'edició de la “Geografia Universal” de Malte Brun
- “Barcelona en la mano”, Barcelona, I. López Bernagosi, 1884.
- Traductor i impulsor de la publicació de “Cuentos escogidos de J. C. Anderssen”
- “José Anselmo Clavé” (escrita en col·laboració amb Vidal i Valenciano)
- “Poesies”, recull de disset composicions de Roca i Roca (entre originals i traduccions de poetes estrangers) publicat per “Lectura Popular, Biblioteca d'autors catalans” (publicació setmanal de quaderns)
- “Del natural”, recull de set composicions en prosa publicat per la mateixa revista
- “Montjuich. Notas históricas y descriptivas”, Barcelona, 1917
- “Francesc Pi i Margall. Esbós biogràfic”, Barcelona, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1921.
- “Valentín Almirall. Apuntes biográficos”, Barcelona, Mariano Galve Impresor, 1905.
- “Memoria biogràfica de Joaquim Mª Bartrina y d'Aixemús”, Barcelona, Casa de la Caritat, 1916.

- “Trovadors Novells”, antologia preparada amb P. Briz, Ubach i Vinyeta i Montserrat i Archs (no publicada)
- Prolèg a “Poesies”, d’Apel·les Mestres, i a “Darreres balades”, del mateix autor
- Pròleg a “Lluny de la terra. Contribució del Dr. D. Antoni de P. Aleu al moviment catalanista en les regions del Riu de la Plata”, recull d’escrits i discursos d’Antoni de P. Aleu, catalanista afincat en aquella regió sudamericana
- “Proemio” a “Obras escogidas de Juan Sardá”
- Traducció i prefaci de “Poquita cosa. Historia de un niño”, d’Alphonse Daudet (Tipografia de Celestí Verdaguer).
- “Barcelone Catalogne Iles Baléars”, Barcelona, Societé d’Attraction des Etrangers, ed. Mercurio.

IV. Revistes, setmanaris, diaris, etc., en els quals col·laborà o bé fundà o dirigí

- La Gaceta Universal*
- La Barretina*
- Calendari Català*
- La Xanfaina*
- Lo Gay Saber*
- El Papagayo*
- Lo Cop*
- La Razón*
- El independiente*
- La independencia*
- Lo Ponton*
- La Campana de Gràcia*
- L’Esquella de la Torratxa*
- La Renaixença*
- La Gramalla*
- El cañón Krupp*
- La Bandera Catalana*
- La Gaceta de Cataluña* (entre 1875 i 1878 *Gaceta de Barcelona*)
- El comercio de Barcelona* (substitut de *Gaceta de Barcelona* suspesa el maig de 1878)
- La Vanguardia*
- La Campana Catalana*
- La Actualidad*
- L’Avenç*
- Ilustración Artística*
- El Noticiero Universal*
- Mercantil*
- Ferro-carril*
- El Comercio*
- El Diario de la Marina*
- La Nación*
- Futurisme* (Terrassa)
- Lo Xiulet del Carril* (Vilanova i la Geltrú)

V. Domicilis identificats de Roca i Roca a Barcelona

1865-1867: C/ Paradís, n° 3, “cuarto 1°”
1869-1872: C/ Casp n° 62, “cuarto 3°”
1890: C/Casp n° 75, 1r 2^a
1897: Trasllat a Les Corts n° 365?
1900: C/ Girona n° 46 (abans de la mort de Dolors Homs)
1900: Les Corts n° 205, 3r (després de la mort de Dolors Homs)
1924: Les Corts n° 563, 3r

VI. Poesies de Roca i Roca (1865-1880)

1865

“¡Abaix la Ciutadella!” (escrita aquest any i publicada a *Lo Cop* 5-10-1868)

1866-1867

“Precursores” (publicada a “Lectura Popular”)

1867

“La cegueta” (publicada a *La Xanfayna*, calendari per 1868)

“A mon amic M. C. Ab motiu del seu retrahiment de la poesia” (“M” de Marià) (febrer de 1867) (publicada a *La Barretina* 14-3-1868)

1868:

“Queixas” (*La Barretina* 25-4-1868)

“Las duas comptesas (al autor de *Las papallonas blavas en Williams (sic) Bonaparte Wisse (sic)*”, (25 d’abril de 1868) (*La Barretina* 2-5-1868)

“Á Tarragona” (1 de juliol de 1868) (*Lo Gay Saber* 1-9-1868)

“¡Alsat!” (26 de setembre de 1868) (*Lo Cop* 3-10-1868)

“Lo rey del vent”, guanyadora del 1er accèssit a l’Englantina als Jocs Florals

“Lo nét de mos avis” (28 de setembre de 1868, “Poesia escrita’l dia de l’esclat de la Revolució de Setembre de 1868), llegida el novembre de 1868 en la inauguració del Club Republicà Federal d’Estudiants” i publicada a *Lo Gay Saber* 1869

“A mon bon amich Pere A. Ventalló”, (28 de setembre de 1868) (*Lo Gay Saber* 15-1-1869)

1869:

“Tant de bo!”, publicada al *Calendari Catalá* (descriu el dolor d’un fill –el propi Roca?– en l’agonia de la mare i davant del fèretre)

“A la nissaga llatina” (25 de maig de 1869) (*Lo Gay Saber* 10-7-1869) “Al esdevenidor” (27 d’octubre de 1869), publicada al *Calendari Catalá* del 1870

“Súrgite” (24 de setembre de 1869), publicada a l’*Almanaque de La Razón* de 1870

1870:

“Á la fraternitat lliteraria dels pobles. Oda” (30 de març de 1870) (premiada als Jocs)

“Los dos besos” (15 d’agost de 1870), *Calendari Catalá* 1871

“A un héroe del Bruch”, *La Gramalla* 6-6-1870

1871

“La Jove Catalunya” (25 de març de 1871) (presentada als Jocs obtant al premi de la Jove Catalunya)

-Roca presenta tres poesies més a aquells Jocs: “Lo net de mos avis”, “Al esdevenidor” (publicada al Calendari Català de 1870) i “A una monja-sonet”

“A la terra catalana” (¿?), poesia presentada al concurs de la Jove per triar un himne

1872

“A la Patria” (premiada en el certamen de Girona el 1872)

“Insomni” (6 d’octubre de 1872), Calendari Català 1873

1875

“Hivern”, Calendari Català 1875

1876

“De un libre inèdit”, conjunt de diverses poesies que duen les dates de març de 1873, desembre de 1874, 19 de març de 1875 i agost de 1875.

1877:

“Adeu siau” (a madame Ratazzi) i “Zobeida”, traducció d’un poema de Mdme. Ratazzi, La Renaixensa 28-2-1877

“Sota l’ombreta”, premiada al certamen de La Misteriosa.

“Lo cant del treball”, La Renaixensa 31-10-1877

“L’ombra de la mort”, traducció del Cant X de Mdme. Ratazzi, La Renaixensa, 30-4-1877.

1878: Al “Llibre d’or de la moderna poesia catalana”, Edicions de *La Renaixensa*, Barcelona, 1878, Roca hi té la poesia “A la patria”.

1879: 25 d’agost: estrena de “Per retrocés”, sarsuela de Roca i Vidal i Valenciano, música de Josep Ribera. Octubre: representació del drama “El cuchillo de plata”.

1880

“Als poetas forasters que honraren la festa dels Jochs Florals de 1880” (3 de maig de 1880) La Renaixensa 15-5-1880

VII. Intervencions de Roca a les sessions de la Jove Catalunya

11-6-1870: avís de sessió extraordinària; hi llegiran Roca, Nanot, Molins i altres; sessió de convit.

9-5-1871: vetllada en honor dels poetes premiats en els Jocs Florals; Roca hi llegeix dues poesies: “La cansó de Mestre Jan”, de Briz, i “Don Marian Alavarez de Castro”, de Guimerà.

5-8-1871: al final de la representació d’ “Otelo”, amb Achile Mayeroni, es llancen a l’escenari gran nombre de poesies escrites moltes d’elles per membres de La Jove Catalunya, entre ells, Roca; la societat fa també lliurament a l’actor d’un volum que conté obres teatrals en català, luxosament enquadrant i amb les barres catalanes a la portada.

Gener de 1872: Roca, elegit president de La Jove Catalunya.

26-1-1872: sessió inaugural de la secció de lletres; lectura de la memòria de l'any anterior i poemes per Blanch, Aulèstia, Picó, Thomàs, Soler, Matheu, Riera, Roca i altres; lectura i discurs del president.

1-3-1872: vetllada literària a la secció de lletres; hi llegeixen Collell i Serra, Aulèstia, Blanch, Thomàs, Batet, Matheu i Roca.

6-5-1872: vetllada literària al carrer de la Canuda en obsequi als poetes premiats als Jocs Florals. Discursos de Roca (president de La Jove) sobre la seva concepció del que és l'«esperit novell». Lectura de poemes premiats i no premiats.

Maig 1872: dinar amb motiu de la festa dels Jocs a can Justin; s'hi reuneixen una trentena de joves en representació de tots els indrets; al final s'hi afageixen alguns mantenidors que dinaven al costat; lectura de poemes patriòtics i emotius.

11-11-1872: sessió literària en honor dels poetes guardonats al certamen de Girona.

23-1-1873: sessió inaugural de la secció de lletres; discursos del president sobre la tradició catalana dels segles XVII i XVIII; memòria del secretari; lectura de poemes d'Ubach, Coca, Picó i Roca (el seu poema "A la patria").

19-2-1873: vetllada literària i musical; es llegeixen discursos i treballs de Reventós, Serra, Pella i Saleta; interpretacions musicals a càrrec de Riera, Romeu, Vidiella, Compte i Vidal, i lectura de poesies per Ubach, Matheu, Picó i altres (posiblement també Roca i Roca).

5-5-1873: vetllada literària en obsequi dels autors premiats als Jocs; discurs del vicepresident; lectura de poemes de Pagès, Briz, Victòria Peña –que ocupa la presidència al costat de Matheu i Nanot–, Careta, Reventós, Coca, Riera, Roca, Pau, Matheu; discurs breu de gràcies del president que tanca la sessió.

12-5-1874: vetllada en el Saló de Cent en honor dels poetes premiats als Jocs; discurs del president; es llegeixen poemes de Clavé i Guillem Forteza, morts recentment; lectura de poemes de Verdaguer, Ubach, Obrador, Matheu, Picó, Miquel Costa, Reventós, Vinardell, Pirozzini, Riera, Roca, Careta i Palau González; discurs de gràcies del secretari.

Novembre: cada dissabte sessions (interrompudes la temporada d'estiu), molt animades.

29-2 (1?)-1875: Sessió inaugural del curs; memòria del secretari sortint i discurs del president actual; lectura de poemes de Collell, Roca, Blanch i Reventós.

28-2-1875: sessió extraordinària dedicada a M. Fortuny; Roca llegeix el treball de J. M. Bartrina "Fortuny: sos primers anys" i Aulèstia, un de Joan Serra i Pausas, "Fortuny artista"; lectures de poemes de Matheu, Maseras i Riera; tanca amb un breu parlament de gràcies el president.

2-5-1875: sessió al teatre Olimpo en honor dels poetes premiats als Jocs; discurs del president sobre la influència de la poesia com a element civilitzador.

(Relació elaborada a partir de Margalida Tomàs, *La Jove Catalunya, Antologia*, pàgs 228-233, i de les informacions aparegudes a *La Renaxensa* i *La Independència*)

VIII. Juntes de l'Associació dels Amics dels Pobres (1872-1881)

Indiquem tot seguit la composició de les Juntes de l'Associació dels Amics dels Pobres en base al nostre coneixement actual, que presenta alguns buits, com indicarem a la relació que presentem. Hem anotat també la font de la qual hem extret la informació en cada cas.

1872 (gener) (Reglament de la Casa de Socors del districte 4rt)

President: Crescenci Mª Molés
Vicepresident: Emili Oliver i Castañer
Tresorer: Narcís Ramírez
Comptador: Joan Blanch
Secretari: Manuel Betés
Vicesecretari: Ermengol Molés i Miñana

1872 (???) (Full solt de Leopold Domènech, 1-5-1874)

Molés
Benavent
Martí
Roca (???)
Brosa
Gallisà
Bruny (Pere?)
Corrons (Salvador?)
Guri
Romeu
Reventós (Manuel?)
Feliu
Joaquim Grau, secretari

1873 (Gaceta Universal, 15-9-1873)

President: José Mª Fernández Colavida
Vicepresident: Agustí Urgellés de Tovar
Secretari-Comptador; Joaquim Gran
Tresorer: Pere Bruní [sic, potser Bruny]
Vocal: Francesc Mañach
Vocal: Salvador Corrons
Vocal: Francesc Prats
Advocat consultor: Francesc de Paula Carbonell

1874 (febrer?) (Comunicats a La Independencia i a Gaceta Universal)

Molt possiblement la matèria composició que abans, però amb Francesc Prats com a secretari i, possiblement, amb Leopold Domènech com a vocal. Joaquim Gran ha estat separat (destituït) del càrrec de secretari.

1875

Possible canvi de Junta: a l'abril, Urgellés és ja "vicepresidente que fué" de l'associació, al juny, la "junta actual" gaudeix d'una tranquil·litat que "no tuvo su antecesora", referència, molt possiblement, als problemes entre Gran i la Junta d'Urgellés.

Possible desenllaç judicial de les denúncies creuades presentades el 1874.

15-7-1875 (La Imprenta ed. matí): Junta interina, presidida "accidentalment" per Carlos de Foronda. (En un comunicat en el qual el remitent diu que a la Casa de Socors hi ha 3 metges numeraris i s'han creat 6 places de supernumeraris, posant de manifest el desequilibri, qüestionant també els nomenaments de metges efectuats per la Junta).

1877 (Gaceta Universal 1-5-1877)

Després de celebrar junta general, s'anomena una comissió "para que lo antes possible procure para su reconstitución definitiva y legal" formada per Gonzal Serraclara, Agustí Urgellés de Tovar, Josep Joan Cabot, Bernat Castells, Josep Oriol Bartomeus, Francesc de Paula Carbonell i Manuel Betés.

Juny: president accidental: Carlos de Foronda; secretari: Francesc Soler i Rovira

1878 (Crónica de Cataluña 11-5-1878, Gaceta de Cataluña 12-6-1878)

Junta sortint?: Carlos de Foronda, Josep Roger, Joan Camprubí i Francesc Soler i Rovira

Junta de Govern elegida:

presidente; Francesc de Paula Rius i Taulet

vice-presidente; Josep Joan Cabot

tesorerer; Bernat Castells (no accepta el càrrec i és substituït per Pedral)

contador; Jaume Rafecas i Bonastre

secretario; Felip Pedral (al pasar a ser tresorerer és substituït per Roca i Roca)

vocal: Antoni Anet

vocal: Josep Roca i Roca

Junta delegada:

Soler

Sala

Garriga

1879 (Gaceta de Cataluña 28-1-1879)

Renovació de la meitat de la Junta de Govern: dels sortints, son reelegits Rius i Taulet, Cabot i Bernat Castells (vocal); Pedrals és substituït per Pere Bruny, Adolf Solà és elegit suplent. Junta Delegada: Marià Puig, Josep Laríbal, Magí Fita; suplents: Ermengol Martí, Antoni Martí i Manuel Raventós.

Junta de Govern: Rius i Taulet (president), J. J. Cabot (vicepresident), Antoni Anet (tesorerer), Jaume Rafecas (comptador), Bernard Castells, Pere Bruny (vocals) i Roca i Roca (secretari).

Junta Delegada: Marià Puig, Josep Laríbal, Magí Fita.

1880 (Gener, Gaceta de Cataluña 31-1-1880)

Renovació de la meitat de la Junta de Govern: els sortints (Anet, Rafecas i Roca i Roca) són reelegits, essent Anet el tresorerer, Rafecas el comptador i Roca i Roca el secretari. Miquel Ferrer és nomenat suplent.

Junta de Govern: Rius i Taulet (president), Cabot (vicepresident), Anet (tesorerer), Rafecas (comptador), Castells, Bruny (vocals), Roca i Roca, secretari.

Junta delegada: Ferran Puig, Ramon Andreu, Ramon Castro

Suplents: Tomàs Caballé, Francesc Cruset i Joan Moya.

1881 (*Gaceta de Cataluña* 30-1-1881)

Renovació de la meitat de la Junta de Govern; els sortints (Rius i Taulet, Cabot, Castells i Bruny) son tots reelegits. Alfons Sala [Adolf Solà??], elegit suplent. Junta Delegada: Timoteu Guasch, Pau Sala i Canalda, Claudi Arañó; suplents: Teodor Sánchez, Francesc Viñals i Antoni Sánchez.

Junta de Govern: F. de P. Rius i Taulet, constitucional; Josep Joan Cabot, progressista-democràtic; Antoni Anet, conservador-canovista; Jaume Rafecas, “esparterista y alejado actualmente de la política”; Bernat Castells i Pere Bruny, sense filiació política coneguda, i Roca i Roca.

Junta Delegada: Timoteu Guasch, Pau Sala i Canalda, Claudi Arañó.

IX. Ingressos i despeses de l'Associació dels Amics dels Pobres

Només ens ha estat possible d'obtenir aquesta informació per als anys 1872, 1877, 1878 i 1882-1883 (parcialment). Indiquem la font de la qual l'hem extreta en cada cas.

1872 (*La Independencia* 19-5-1872, ed. matí)

Des de 1-12-1871 fins a 30-4-1872:

Ingressos:

20.900 rals producte de 5 donacions

67.815 rals per subscripcions “y otros arbitrios creados por la asociación”

282 rals 30 cèntims de donatius en els “cepillos”

32.574,92 rals existents en caixa a 1-12-1871

Total: 129.672 rals i 22 cèntims

Despeses:

14.921 rals en metàl·lic en concepte de “limosnas”

3.403,52 “limosnas en especie”

14.260 rals per la redempció del servei militar a dos joves pobres

36.504 rals en la Casa de Socors del districte 4rt

12.654,66 en l'asil de nens orfes

4.895,75 en sous de treballadors, impresos i altres objectes

Total: 86.138 rals i 93 cèntims

Resten en caixa 43.533 rals i 29 cèntims

1877 (segons *Gaceta de Cataluña* 24-1-1878, ed. tarda)

13.544 pessetes en la Casa d'Asil d'orfes

30.172 “ en auxilis concedits a persones (unes 5.000); 1.243 famílies socorregudes.

3.710 pessetes per banys a Caldes

1878

Primer trimestre (*Crónica de Cataluña* 3-5-1878 ed. matí):

2.971,31 pessetes en la Casa d'Asil
7.886,54 “ en les Cases de Socors
3.781,65 “ en auxilis concedits a 280 famílies
3.891,50 “ per banys a Caldes
493,26 “ per viatges pagats a diversos pobres
999,25 “ en el servei de lactància
123 “ per compra de taüts
54 “ per una màquina de cosir
75 “ per tres mesos de pensió a una orfeneta
63 “ per visites de metges a malalts pobres

Del 14 de maig al 30 de juny (*Gaceta de Cataluña* 2-8-1878, ed. matí):

5.829,22 “ per aliments repartits a les famílies necessitades (detallat estat d'ingressos i despeses a *Crónica de Cataluña* 3-8-1878, ed. matí)

1882-1883 (J. Roca i Roca, “Barcelona en la mano”, pàgs. 194-195)

Persones ateses a les Cases de Socors per accidents: de 4.500 a 5.000 a l'any

Consultes de franc: de 11.000 a 12.000

Socors especials des de l'u de juliol de 1882 al 30 de juny de 1883:

pa: 7.132 lliures

gallina: 2.259 bons

xai: 7.037 unces

patates: 1.937 lliures

arròs: 3.566 lliures

mongetes: 3.393 lliures

bacallà: 1.076 lliures

Despeses de l'associació de 1882 a 1883: 86.878 pessetes

Ingressos: no especificats, però desglosats en la subvenció de l'Estat en compensació per la rifa suprimida, quotes mensuals dels 600 socis que té llavors la societat i “donativos eventuales”.

AVIS IMPORTANT.

Está acabantse d' arreglar l'Almanach de LA CAMPANA DE GRACIA.

Sortirà lo dia de Cap d' any plé de caricaturas, retratos de personaljes célebres y xispejants escrits.

Devem fer públich que son molts los pedidos que tenim fets, y recomenar als nostres corresponsals, si no volen quedar sense, que no s' adormin.

Després que no 'ns digan que no 'ls havem avisat.

MITRAS Y GORRO-FRIGIS

ESTIMEM al govern, som eos acérrims partidaris, per ell trencam llansas contra tots sos enemics; pero tenim una flaca.

Quan una cosa 'ns repugna: quan fa que la conciencia se 'ns revolti; quan per mes que 'ns esforcem, no podem contenir-nos, francament si calléssim nos reventariam, y no fora una viva llástima morir per feros traició a nosaltres mateixos?..

¿No veuen? Are com are, ab la promoció dels bisbes, davant de una cosa tant in-tempestiva, tant innecessaria, tant contraproduent, seriam capessos de confirmar al mateix Castelar, si tinguessem prou dits per ferho.

Nosaltres que com a republicans som y hém sigut sempre acérrims partidaris de la separació absoluta de l' Iglesia y del Estat: nosaltres que si tenim lo deber de respectar totas las creencias per un igual, no tenim per lo mateix lo dret de protegirne una de determinada, mes que siga la que professa la majoria ¿perque hém hagut d' incorre en la contradicció de nombrar los pastores de l' iglesia católica? A veure ¿perque?

¿No treballavam sense bisbes? No naixian criaturas? ¿No sortia 'l sol? ¿No 's ponía? A veure que 'm digan ¿quina necessitat teniam de donar feyna als fabricants de mitras?..

Se dirá que mentres l' Iglesia y l' Estat no estigan separats tó 'l govern lo dret de nombrar bisbes.

Y que?.. ¿Que per ventura algú l' hi ha negat aquest dret? ¿Que per ventura algú l' hi ha invadit?..

Aquí no 's tracta del dret, sino del fet, y 'l fet es que 'l govern de un partit que desitja, que vol, que proclama lo principi de separació de l' Iglesia y del Estat, com a una garantia de que l' Iglesia y l' Estat serán separats ja que no 'n son, se posa a elegir una fornada de bisbes..... ¿Es aquesta la garantia que vol donarse 'ns? ¿Es aquest lo fonament ahont hém de aixecar la nostra confiansa?..

Si volém separar l' Iglesia del Estat ¿perque nombrar bisbes? ¿perque empendre 'n acte que demostra lo contrari?..

Y aném seguint ¿Quin benefici reporta la nostra causa de un acte com aquest?..

¿Se 'n contentarán los neos? ¿Se farán republicans los neos? Primer l' últim carli perdrá l' última esperansa. Ja veuen si vá llarch.

¿Benehirá 'l Papa a la República espanyola?.. Y encare que la beneixi, y encare que diga que acceptara 'ls bisbes que l' hi proposen en Castelar: ¿que 'n farém de la benedicció papésca?.. Si que la pobre República 'n pot tirar un bon tros a l' olla!..

Potser los cabecillas carlins que han cantat missa, davant de un acte com aquest deposaràn las armas.

Lo capellá Santa Cruz, lo de Flix, lo bisbe d' Urgell... ¡buca familia es aquesta!.. ¿Quan s' ha vist que 'l tigre deixi de devorar al pobre moltó que cau a las sévas urpas, davant de un argument filosófic?..

Donchs lo mateix farán los capellans silvestres.

Al contrari: traduirán lo nomenclament dels bisbes per un acte de debilitat del govern, l' hi dirán hipócrita, y lo qu' es per aquest cantó no guanyarém gran cosa.

¿Y per l' altre cantó, per part dels republicans que 's guanyará?

Déu fassa que no paguem molt cara la torpesa del ministre de Gracia y Justicia!

Déu fassa que las opinions ja de sí molt divididas no acabin de allunyar-se y que no haguem de plorar la mort de la República!..

La mèva opinió es que aquestos bisbes nos confirmarán.

Y que si s' hi poden aferrar ja cal que preparém las galdas, que la bofetada será forta.

Y no es per lo que siga forta que temém, sino per lo que siga ignominiosa!

Haver de caure 'l gorro-frigi, davant de la mitral!

Y haver de caure perque nosaltres mateixos nos ho hem buscat!..

Vaja, ciutadans, aixó es desconsolador, y si 'l govern de 'n Castelar no té tant los bisbes al cap com los hi tenim nosaltres, y si a la nit no somia bisbes y si no está encenegat en l' obstinació mes cega, créguins, reuneixis com mes aviat millor y fassa un bon bisbe....

Lo millor modo de ferlo, davant de las reclamacions unánimes del partit, es dir tots los ministres a la vega'a:

—Fora bisbes!..

BATALLAS

Aquesta senmana sembla que 'ls carlins tingan panallons al cor.

Allá ahont veuen una columna fojen.

Lo capellá de Flix, Tristany y altres vos ne donarán compte; pero qui principalment vos ne parlará será en Santes, en Vallés y en Cucala que al veure desde Alcira al capitá general de Valencia, abandonaren sas magnificas posiciones, deixanhi mes de 400 armas.

Confesém que si tenen panallons al cor, no 'n tenen pas als pés.

Lo bisbe de Salamanca diu que está destinat a venir a Barcelona.

Pero ¿per qué la República s' ha de ficar en qüestions de mitras? ¿Per qué ha de nombrar a tals bisbes?

Fillets, si volen saberho avants de que vinga 'l bisbe, vajin a Salamanca y 'ls ho dirá.

En la revisió dels minyons de la reserva que havian sigut donats per inútils se troba que la major part son útils pèl servey.

¿No era una vergonya que la meytat dels alistats aparesqués com inútil?..

¿Com se compren que a tal estat de degeneració física hagués arribat la nostra joventut?..

A un diputat catalá que vá tenir una entrevista ab en Castelar, parlantli de l' existencia de certas milicias en las Provincias catalanas, l' hi dignó que jamay, jamay, jamay consentiria en Catalunya ni en lloch, res que se semblés a las antigas partidas de la Porra.

Avis als agents del govern en Catalunya y a certas patuleyas com la de Tarrassa y altres puestos.

En Almofter, prop de Reus va ser completament derrotat pèl Fijo de Ceuta lo cabecilla Mora.

Molt se llueix lo Fijo, tan que ja l' hi haurian de treure 'l nom de Ceuta y posarli 'l nom de Fijo del Camp de Tarragona.

Cap columna s' ha portat com ell, fins are en aquella comarca.

Res mes fret que l' elecció de oficials pera la milicia forosa que intentá ferse lo diumen-je últim.

Siga que 'ls milicianos mes s' estimessin anar a fra que a cumplir la séva obligació, siga que en la nostra rassa degenerada hi haja mes afició a pendre 'l sol que a pendre 'l fusell, es lo cert que cap companyia va poder reunir las dos terceras parts dels individuos, que pera fer las eleccions prevé la ley.

Are no correspon mes, sino que 'l alcalde la fassa cumplir ab tota energia.

Se vá acostant lo dos de Janer.

Ja voldriam serhi.

Alguns crehuen que en Castelar caurá: altres que 's tindrà en peu.

Com que 'l dos de Janer es temps de fret, confian alguns que pujará l' home de gel, com l' hi diuen a n' en Pi y Margall.

Nosaltres, sense fer oposició a cap dels homes ilustres de nostre partit, creyém no obstant que l' any nou, requereix vida nova.

Fora reaccionaris, fora enfarfechs.... fém república federal, que sino la fém nosaltres, no esperém que la fassa ningú mes.

Los pobles del districte de La Bisbal s' han posat d' acort per auxiliarse mútuament, aixis que algun d' ells se veji atacat pèls carlins.

Si aixis ho fessen los pobles de totas las comarcas amenasadas per la carlinalla, aviat la causa carlista uniria per las montanyas com una llebra perseguida dels gossos.

Al veure 'ls versallesos los desastrosos efectos de las eleccions parcials de diputats, sembla que han acordat no ferne mes, fins y a tant qu' estiga votada la ley electoral, de la manera qu' ells se pensan ferla.

Llavors quan lo sufragi estará limitat, quan no mes podrán votar los que paguin certa quota de contribució, mirarán si encare surten diputats partidaris de la República.

Pero llavors també 's posará en práctica l' llo de que quan lo poble no vota, vota y quant bota, esplota.

A Paris los comerciants de juguinas están obligats a presentarlas a l' autoritat pera veure si n' hi ha cap de subversiva.

La caricatura del imbécil Carlos ha sigut prohibida.

No están fent mala caricatura de la República, los republicans de Versalles.

Al Moll treballan soldats en la descarga dels barcos, desde que 'ls obrers s' han declarat en huelga.

¿Per ordre de qui, l' estat republicá s' inmiscueix en las qüestions del treball, que han de ser las mes agenás als governants sempre que no s' alteri l' ordre públich?..

Tindriam ganas de saberho per coneixe quants punts calsa ja en nostra ciutat la causa alfonsina.

Los soldats descarregant barcos, descarregant barcos, molt será que algun dia no 'ns descarreguin al fillet de la séva mare.

Los tribunals nord-americanos han declarat que 'l «Virginius» no podia enarbolar la bandera Nord-americana.

Las conseqüencias d' aquesta declaració son que 'l barco torni a Espanya y que torni a Espanya l' honra.

SUSCRIPCIÓ

EN FAVOR DE LAS FAMILIAS NECESITADAS DE LA HERÓICA VILA DE TORTELLÀ.

Domingo Jaumot.	100 reales.
Maria Nogué y Cairrell.	20 "
A. V.	10 "
José Freixa.	10 "
Luis Font.	50 "
P. F.	4 "
A. A.	14 "
Eudaldo Canibell.	2 "
J. C.	6 "
Federico Balaguer y Parés.	60 "
F. G.	40 "
R. P.	5 "
J. V. R.	10 "

Total. 331 "

Los fondos que s' recaudin serán enviats á la diputació provincial de Girona.

En la libreria de 'n Lopez, Rambla del Centro, queda oberta la suscripció.

LO TOT PÈL TOT.

La mà al pit tots los republicans y parodiant al cèlebre poeta, mirém sinó tenim rahó d' esclamar:

«Tremolém tremolém republicans en nostra i des postarem tot los mans»

Si: 'la republicans fins are no hém fet mes que bofetejar á la República, qu' escarniria, que deshonraria, ó que posaria en perill á cada dos per tres.

Hem volgut cumplir al peu de la lletra aquell ditxo: «—De tant que t' estimo t' apunyego», y l' hem apunyegada tant y tant, que avuy com avuy ab prou feynas pot tenirse dreta.

¡Pobre República federal! Si no ets morta ja, es perque no tens enemichs prou ricatxos per pagarte l' enterro, que lo qu' es per nosaltres no s' ha perdut pas.

¡Que poch que ha sabut capissar nostre partit! Un altre poble que no hagués sigut lo nostre y que hagués rebut la visita de una senyora tant cumplerta com es la República, s' hauria apresurat á cuidar-la ab tot l' esmero: no hi hauria hagut: obsequi que no l' hi hagues tributat, respecte que no l' hi hagues dirigit, y cuidado que no hagues posat per ella. Nosaltres encare no l' hem tinguda, encare no ha passat las portas de casa nostra ja hém encés las rivalitats mes miserables, y sobre qui mes havia de obsequiar-la, sobre qui mes tributs de respecte y admiració havia de oferir-li, hem acabat per deixar-la oïdada y desatasa, y la pobra es qui més s' ha sentit de la nostra conducta desatentada.

¡Ah! que cars que paguem los nostres errors! Mentre estém disputant encare, la patria s' enfonza, los carlins creixan com un camp de mala herba, los monárquichs esperan la nostra caiguda per llansarse sobre las despallas de la nació com una manada de corps, y 's consum l' esperansa del poble com una candela cap per vall... Si las desgracias que estém presentiant no 'ns esmenan, estém perduts com tots los perduts; som morts com tots los morts, y lo qu' es pitjor encare que la mort, morim deshonrats!...

Han destronat als reys y tenim tots un rey al cos: si no 'l destrourem també ja hi haurá qui 'l destroni per nosaltres: pero no per substituir-lo ab la República, si no ab lo rey de las selvas.

Es precis que des'are, comensém per recordarnos que hi há un gran perill, una gran enfermetat, y que si no posém tots los esforços en conjurar aquell y en curar á aquesta, lo perill nos absorveix, l' enfermetat se 'ns xuclia.

Los carlins, aquest partit insignificant ahir, avuy se mostra vigorós gracias á nostres desaccerts, com un arbre que acaba de rebre

adop. Nosaltres no tenim exércit y ell ne té: nosaltres no cobrem contribucions y ell las cobra: nosaltres no podem fer seguir als minyons de las reservas y ell se 'ls ne dá: ell té fe y nosaltres no 'n tenim.

¡Oh, miseria de las miserias! Ell té fe en la Inquisició, en l' Absolutisme y ¡á nosaltres ha de faltarnos la fe en la llibertat, la fe en la civilisació, la fe en las grans ideas que proclama 'l sigle y que exigeix la dignitat humana!...

Oh! no, no! Jamay! Es impossible que 'l partit republicá, que tots los partits liberals passém per aquesta vergonya, per aquesta ignominia, per aquesta indignitat!...

Actualment juguém lo tot pèl tot. Ha caigut en Figueras, ha caigut en Pi, ha caigut en Salmeron: ¡l' un per débil, l' altre per massa estóich, l' últim per massa honorat: no 'ns queda mes que 'n Castelar, lo noble Castelar, y avuy lo timó de la nau del Estat está en sas mans y 's empunyar-lo 's juga la vida, 's juga 'l nom, se juga fins la seva conciencia, fa 'l mes gran, lo mes inmens dels sacrificis: está disposat á lluytar ab la tempesta desenfrenada de las passions que rugeixen en las entranyas del país, está disposat á tremolar bèn alta la bandera de la nostra causa: després d' haver caigut de las mans de tothom: está fins disposat á usar en bè de la patria y de la salvació de la llibertat medis que repugnan á la seva ánima sempre generosa, medis que la miseria humana recullirá tal vegada y 's hi tirará á trossos per la cara, embrutant lo seu nom sempre respectable, sempre ilustre, medis en fi, davant dels quals s' ha esborronat la conciencia inflexible del mateix Salmeron....

Y deixarem nosaltres aislat á aquest home ilustre?... Y discutirem encare si 'l fer aixó ó fer alló es més ó menos propi de republicans?... Y farem la fi dels dos conills que mentres disputavan si 'ls fins dos eran galgos ó pardiguers se trobaren presos en la seva boca. Y ni siquiera en aquesta hora suprema y terrible sabrem tenir enteniment?...

¡Ah! si desgraciadament fós aixís: si l' exemple d' en Castelar no té una imitació en tot lo partit republicá en pés: si en loch de tancar los ulls y caminar guiats per una inspiració del cor, los obrim y no 'ns movém del fanch de la miseria de que fins are 'ns hem rodejat, cantém, cantém las absoltas de la República, y demaném perdó de nostras culpas al estúpit Carlos VII, llansém lo gorro-frigi y penjémos uns rosaris al coll, que l' últim manyach que haurém fet á la República, á qui de tant que l' estimém, l' apunyeguém, haurá sigut una torta de coll semblant á la que sofreix un pardal quan cau en mans de una criatura.

Y després d' haver mort á la República.... ¿tindrém vergonya de respirar encare?...

En Castelar se proposa fer politica d' ample base: vol que tots los partits liberals s' agrupin per salvar la llibertat.

La llibertat es un interés comú: lo dret liberal es lo pá de tots los partits liberals.

Cuidin donchs tots de defensar lo pé, que per viure tots necessitan y no fassa ningú que per veure qui 's menjará las molas y qui las crostas, vingan los carlins y 's menjin crostas y mola y á nosaltres á sobre!...

—Perqué ha caigut en Salmeron?..

—Per massa honorat. Digué que no aplicaria may la pena de mort y l' indisciplina de l' exércit fa necessaria l' aplicació. En Salmeron podia fer prevaleixe 'l seu amor propi, mal que costés la ruina de la patria; pero en Salmeron

no volent contradirse y no volent tampoch oposarse á las lleys de la lógica, deixa lo seu puesto á un altre y promet obehirlo y respectarlo.

—D' aixó s' en diu un home de bè: es lo primer ministre d' Espanya que al caure del goberna no se 'n vá á l' oposició.

Lo cabecilla Gorordo que corra per las provincias del Nort ha exigít en un poble la presentació de trenta y tantas costureras, precisament de 18 á 24 anys.

Un cop las ha tingudas se las ha emportadas á surgir uniformes.... y altres cosas.

Aixó es tant repugnant, com lo dret de eixa dels senyors feudals.

L' esquerra y lo centro de l' Assamblea s' han unif per fer frente á la majoria de la Assamblea.

¿Y no s' unirán l' esquerra lo centro y la dreta y tots los elements liberals per fer frente á n' als carlins?..

Unirse per questions turroneas y no unirse per questions patrióticas!...

Es l' unich que 'ns faltava veure.

—Jo no sé, dihen alguns: aixó de demanar l' auxili de tots los partits liberals, pot donar armas á tots los enemichs de la República y derribarnos lo dia menos pensat.

—Un exércit disciplinat y baix la direcció de generals no republicans pot produhir un pronunciamient lo dia menos pensat y feros caure del poder.

Tot aixó es veritat; pero parlem ab lo cor á la mà. ¿Ha sigut fins are prou potent lo partit republicá per vence a l' insurrecció carlista?.. Si dihém que si, trenta mil carlins aixecats en armas nos dirán qu' es mentida.

Y respecte á lo segon ¿tant poca es la confiança que tenim en l' opinió pública y en la forsa de las nostras ideas, que 'ns espanti un exércit liberal disciplinat y som tant cegos que no veyem y no 'ns espantém davant de un exércit carlista disciplinat també?..

Reflexioném y obrém seguint los impulsos de la conciencia, la véu del cor, prenent per guía l' honoradés y apartantnos del egoisme...

Los jueus d' Alger van á Cartagena á comprar plata.

Entre jueus está 'l negoci.

Los que venen son encare mes jueus que no 's que compran, perque després de clavar en créu á la republica se l' ni venen la roba.

La comissió permanent d' Alicant no vol votar una contribució extraordinaria contra dels carlins.

Ja 's cuidarán los carlins d' imposarla contra 'ls liberals.

Los carlins del Nort han imposat la pena d' assots als que no van á missa, als que renegan y als que ballan lo can-can.

Y nosaltres no sabem imposarla á n' als que son carlins?..

Vaja: mereixém que 'ns peguin, per burros.

Si volan assotar als que renegan que vingan á Catalunya al comensarse una acció.

Y veurán que 'l nom de Deu que duhen en la bandera serveix no mes que per embrutarshi.

Fransa ha pagat ja á la Prussia l' último plas-

QUADROS DISOLVENTS.

A ja algun temps que aquí á España estém donant una gran funció de quadros disolvents.

Sembla que la fatalitat, mes-tressa de la llanterna y empresaria de las nostras desgracias, se complau en sorprendre á tot lo mon que té la vista fixa en nosaltres, desitjós de veure sempre

cosas novas.

Desde l' onze de Febrer (quina série de quadros no han aparascut!). Cá: si sembla imposible qu' encare conservém lo sanderi...

Mort de la monarquia: quadro hermós.

Un rey agafa 'l tren y toca 'l dós: escena cómica de primer ordre.

Ell digué que no s' en tornaria sino embalsamat, y marxá de aquí sense balsam, com un senyor qualsevol.

Vinguda de la República. Lo poble la vol federal y cada dia la posa en perill. Alguns pobles d' Andalucía y Extremadura se repar-teixen la propietat. La regla de partir es la primera que s' aprenen en l' aritmética de la inconsciencia.

Pugnas entre 'l partit republicá y 'l radical. Aquest es torejat. L' hi donan puyas, l' hi clavan rehiletos, ja 's tenen preparadas las banderillas de foch, y per últim mor' en la Plassa de Toros de Madrid, al primer cop de catxete que l' hi clava 'l puntillero del govern.

Las mulas de l' oposició l' arrastran y 'l duhen á l' escorxadador de l' historia.

Sembiava que llavors s' havia acabat ja l' interés dels quadros disolvents, y precisament llavors comensava.

Miréu: un home tingut per llest com ell tot sol, un home que en destresa política se 'l considera com l' áliga, s' entreté criant corps.

Aquests se fan grossos: ja comensan á tenir las urpas fortes: creixen cada dia mes, fins que ve que rompan los fil-ferros de la gabia y 's tiran damunt de la persona que ab tant sollicituyado las criava.

Pobre Figueras! Tu volias amansir intransigents, y ab un poch més te treuhen la vista.

Sort que abandonant de cop la nostra escena política, te ficas entre-mitj de bastidors.

De totes maneres lo poble mira com se l' hi disolt una esperança y una esperança de las més grossas.

Després de 'n Figueras, un home á qui l' hi diuhen de gel puja a n' al poder.

¡Com no s' ha de disoldre un home de gel ab aquesta calor que fal...!

Y qu' es encare aquesta calor, comparada ab la dels caps calents de Murcia y Andalucía?

¡Ah! L' heróu de 'n Figueras s' havia de disoldre també ¡Pobre Pi y Margall...!

En va buscaba ab la llanterna de Diógenes homes que á son costat formessin govern.

A pesar del desitj de ser mióistes, ningú tenia 'l desitj de posarse en berlina.

Per ço l' abandonaren: per ço 's disolgué aquest quadro desventurat.

Y are ve 'l bò de la cosa: are ve 'n quadro disolvent de primer ordre.

No veyéu aquests diputats de l' esquerra, reaccionaris ahir y avuy intransigents, abandonant l' Assamblea y corrent cap á Valencia, Murcia y Andalucía?...

Quin objecte 'ls porta?... ¡Que volen?... ¡Que pretenen?...

¡Ah! Alhagar las preocupacions de un poble ignorant, fomentar los seus instints sanguinaris, saquejarlo, durlo al degolladero, fer-lo émul del partit carlista, ab sos incendis y atropellos: destruir los medis de defensa que té la nació pera acabar ab la carlinalla, fomentar la causa de Carlos lo ximple y tacar de sanch y de vergonya la nostra honrada bandera.....

¡Oh quin quadro!... Aquest sí qu' es disol-

vent. Se tracta de la disolució de la societat, de la disolució de la patria!..

Pero en mitj de tot aquest tribull s' aixeca una figura majestuosa.

Quan tot s' ha romput, y no hi ha lley sancera, y no hi ha autoritat forta y no hi ha respecte á cap principi: quan ja tothom desconfia de que la república pugá ent ar en ordre ó de que l' ordre pugá entrar en la República: quan sembla que 'ls sanderis s' han girat com una mitja, y que tothom camina á las palpentas, de prompte surt un home inflexible, un home que segons fama pot trencarse: pero no doblegarse.

Síntulo:—Jo acataré la lley, y la faré acatar rigorosament per tothom. Als que d' ella se separin los hi aplicaré 'ls correctius que la mateixa lley senyala. Si la lley es dolenta, es defectuosa, es poch agradable, vosaltres, legisladors de la patria, modifiqueu-la en lo sentit que milló 'us sembli, que fins y á tant que no l' haguéu modificada jo dech aplicarla tal com avuy dia 's troba!..

Valor se necessitava pera dir aixó, y en Salmeron ho diu ab tó energich. Molt mes valor se necessitava encare pera practicarho, y no hi ha que dir si 'u practica ó no 'u practica.

En pochos dias organisa dos exercits: l' un cau sobre Andalucía, l' altre sobre Valencia. Andalucía 's pacifica: Valencia está á punt de ferho, si no 'u ha fet ja quan surtin á llum aquestas ratllas.

La disolució d' aquesta insurrecció tant perillosa es un dels qu' dros disolvents mes notables desde la proclamació de la República.

Fém per manera que al final de la funció hi quedi la República democrática federal, pesi á qui pesi y dolgui á qui dolgui.

BATALLADAS

Diu que 'ls insurrectes de Valencia han fesselat á algunas personas molt conegudas del nostre partit.

D' aquesta manera los disfressats sectaris de la reacció al nom de república democrática federal, matan la idea y exterminan á sos millors defensors.

Y després que vingan á pintarnos Sant Cristofol nano.

Lo compte de Paris y el princeph de Joinville van á Viena á visitar al compte de Chambord pera tractar lo modo com se podran fer amos de la França. Es lo mateix que si 'l carboner y l' ataconador del veyat vinguessen á tractar ab mí lo modo de fernes nostras las casas de 'n Xifré.

Lo que tal vegada 's reparteixin si 'u intentan, serán las garrotadas.

Peco ab la seva partida de Despenyaperros ha saquejat á Villalobos.

Savalls y Miret saquejaren á Igualada.

¿No es vritat que 'ls estremo se tocan?...

Durant l' atach y defensa de Sevilla 's dispararen 11084 canonadas.

11084 canonadas de republicans contra republicans.

Los monárquichs se creyan que aixó era la salva que feyam á la reacció!..

Pero... s' han tallat. Aixis y tot viurá la República.

L' Assamblea ha aprovat lo projecte del govern augmentant fins á 30 millos individuos de la Guardia-Civil.

Ab lo pillatge de Sevilla, Valencia y Alcoy

comprenem la necessitat de que aquest cos s' augmenti.

Alguns proposan que la divisió cantonal en lloch de ser per grans provincias siga conservant las que avuy dia existeixen

Perque volém la federació.. Perque 'ls estats que tenen vida propia gosin d' aquesta vida propia, sense destorbis ni obstacles.

Hi ha diferencia per exemple de condicions entre Girona, Barcelona, Lleyda y Tarragona? ¡A que donchs fernes quatre cantons y no un estat, que 's tituli l' estat catalá?..

Conservar las provincias tal com avuy existeixen es sacrificar los interessos federales á la preponderancia de determinadas ciutats: es ademés conservar l' obra del unitarisme: es fer ques en un cas de restauració monárquica lo rey ó 'l que siga no tinga mes que cambiar los congresos cantonals per Diputacions y Gobernadors civils, y la cosa tornarà á estar com estava.

A Madrid tractava de celebrarse l' últim diumenje una maifestació contra 'ls carlins.

L' objecte d' aquesta maifestació mireu si era contra 'ls carlins que 's passejá un pendó vermell que duya escrit lo lema de "cantó Madridlenyo."

Aixó sols, manifesta l' objecte de la maifestació que 's disolgué entre l' indiferencia general.

Res mes hermos que l' heroisme de 44 soldats de Lutzana.

Tancats dintre de l' iglesia de Elzoibar se defensaren com á lleons contra las fersas de 'n Lizárraga. Las portas de l' iglesia cediren, los carlins penetraren en ella y 'ls valents soldats s' enfilaren al campanar, rompent la escala. Los carlins encengueren una grossa cantitat de petróleo: ja l' fum havia asfixiat á quatre defensors de la República; mes per ço 'ls restants seguien fent un foch horrible. Admirat lo mateix Lizárraga de tant hercisme los prometé la llibertat ab armas y tot, y rendits que foren volgué abressarlos y 'ls feu servir un dinar.

Los valents soldats de Lutzana se retiraren á Deva y al arribar allí no demanaren altra cosa que tornar al mateix punt, per tornar á defensarlo.

En Roch Barcia es l' émul de Calomarde. Dia endarrera feu cremar los periódichs que anavan pel carru.

Lo mateix que 'ls carlins! ¡Oh sublime ciudadá Roch!... Are qu' ets president del govern de Cartagena no 't recordas de quan eras periodista del cantó de la Porta del Sol... ¡Ingrat!..

Diu que 'ls diputats de l' esquerra varen rebre dels seus companys de Cartagena una carta recordantlos certs compromisos que ab ells teniam contrets.

¿No saben per ventura 'ls insurrectes que 's necessita més valor per tenir la patxorra de permaneixen en la Assamblea, que per insurreccionarse?...

Lo valor del cinisme...

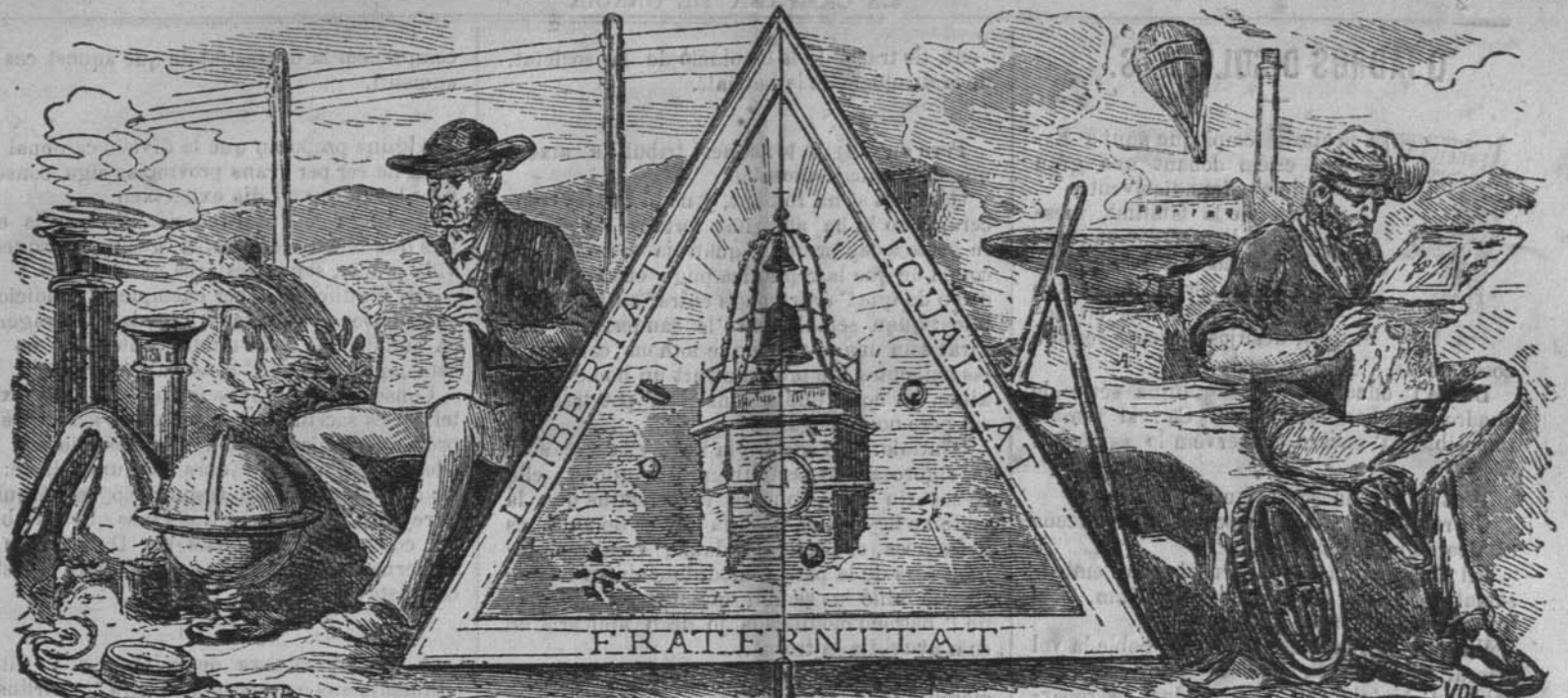
Lo cantonalista Galvez ha demanat dos milions á Alicante.

Algú dirá que Alicante no es del Cantó de Murcia.

Pero l' Antònete Galvez no té obligació de saber geografia: pel cas l' hi basta ab saber de contar los dos milions.

Un rasgo d' heroisme dels insurrectes de Valencia.

Envian un parlament á n' en Martínez Campos. Mentres están fent tractes y escoltant las condicions que 'ls imposa per entregarse ab hora, sona una descarga, y de resultas d' ella

LA CAMPANA DE GRACIA

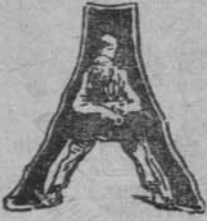
VOSTES MATEIXOS: TRIHIN.

La República d' en Contreras y comparsa.

La Nostra.

ENCARE SI ES A TEMPS.

PESAR de nostre caràcter humil, sensill y popular no podem resistir 'l desitj de dirjirnos, per altíssims fins, á certas classes que no son de la esfera á que perteneixem. Vull ferlos dos quartets de la historia de certa casa, que déu interessarlos per cert, y hasta pretench senyalárloshi 'l modo de portarse, si volen treballar en benefici propi.

Era, donchs, una d' aquestas casas ricas y antigas que possehian un gran patrimoni fruit del treball de cent generacions. No obstant la casa aquesta qu' era l' enveja de son vehinat, ¡qui l' hi hagués hagut de dir!.. arribá á ser pobre, molt pobre.

Cuasi sempre á mans de tutors egoistas y procuradors ambiciosos l' han anada mermant tant en tanta de manera, que ben poch ne resta ja de patrimoni, pero molts de deutes.

En aixó 'ls verdaders amos lograren posar en evidència que no eran boigs, com fins llavors, havian tingut molt cuydado en ferlos passar per tals sos egoistas y ambiciosos tutors y procuradors; y la justicia, que en la referida época comensaba á haberni, feu que 'ls fills de la casa pogués disposar de lo poch que en ella hi havia. Llavors s' reuniren tots los germans per recordar lo que devian fer per salvar la casa, en cas de que encara s' pogués lograr. Tots foren de parer de que podrian ferho, segons vaig sentir que esclamaban—S' pot salvar, si, s' pot salvar, encara si es á temps—y comensáren la obra de restauració, despatxant á tota aquella gresca de encarregats que tan cara 'ls costaba. Luego després de algunas vacilacions y dificultats que vençeren animosos, encarregaren la part de administració y direcció á un dels germans que era d' aquets homens generosos, despresos, de sentiments purs y que gosan únicament quant poden portar felicitat á la familia.

Com sempre hem vist que las millors fruitas son las mes picadas dels aucells, aixís fou que honrats y massa bons, foren picats per la venjansa y enveja dels destituïts procuradors que s' empenyavan en crear obstacles á ne 'ls nous administradors per que no poguessen tornarse 'ls ossos á lloch, descarregantse dels inglesos que 'ls treyan 'ls ulls y lograr la tranquilidat que tant mereixian.

Per una d' aquellas casualitats de las comedias, se vá descubrir que l' ex-procurador que tan mal 'ls feya era un germá seu, y lo primer que feren fou tractar de reconciliar-se, á lo que aquell, ¡pasméuse! no volgué regoneixer á sos germans ni acceptá sa casa, pretenent, sens que hi hagués cap classe de probabilitat, poder administrar y obrar á son capritxo, com antes ho havia fet, quant per necessitat reclamarian l' seu talent per governar la casa, cosa que entranthi no mes per acceptá l' amor de sos germans, per qualsevol cosa hauria hagut de menester l' aprobació d' aquests. Pero sa vanitat y presumpció no l' hi permeté veurer la dignitat y modestia que possehian, ni que no era que verdaderament fossen ineptes per governarse, si no que s' havia fet veure aixís.

Fins aquí ha arribat la historia y crech que en ella hi hauréu vists ja la Espanya, l' poble, en Pi y Margall, governs anteriors, alguns partits, etc , etc.

L' partit carlista no es germá nostre, es de fora de casa.

Are bé: si aquells partits á que 'ns referiam corresponen al amor de la República; si logran compendre que no estem destinats á regular, y que no es possible altre govern que l' de la República, perque 'ls demés partits, uns per la mort de sos gefes que 'ls hi daban vida, y altres per la perdua per disolució de la fonsa ab que contaban, están que han perdut tota la seva influencia y potsen han mort; si tenen en compte que la República federal es lo govern del poble, y que conta ab lo apoyo d' aquet, que la defensará sempre, cada vegada ab mes entusiasme y valor, fosa avuy la mes

potent; si no olvidan que si volém salvar la casa no 'ns hem de entretenir festejant puig que per poderho conseguir, atés son grave estat, necesita un esforç de tots; si saben que 'l cavall de batalla han de ser las economias; si s' han fixat en que la vanitosa monarquia per mes que s' empobreixi no gosa manifestarho ni deixar sos luxosos vestits, perque sempre recorda que descendeix de la noble aristocracia y per lo tant, treu mes al sol que no hi ha á l' ombra á costa de sa ruina, y que la modesta República ab lo poch temps que porta l' pondol de la casa ja ha tret molts gastos, anunciantne una gran série per boca de son administrador Pi y Margall que ja l' hi ha fet confessar, ademés, qu' era pobre, per que ni 'ls espendedors d' articles de luxo, ni criats, ni cotxeros, ni porters, etc. etc., vajin á distreurela del seu treball, perque es una d' aquestas que aprofita molt lo temps, perque sola arregla la casa apesar de lo molt gran qu' es y de la molta feyna que hi há; sino fan cas omís de que la casa es de tots y per conseguint tot lo que perdi, totlo que no guanyi, es en perjudici de tots que igualment hem desentirho; si 's coneix á n' en Pi y Margall com un home de probitat, de govern y de talent ab especialitat com hisendista, qual ministeri es l' que tenim mes especialment euredat, que no solzament no trobariam en Espanya un altre home mes aixirit per la resolució de problemas financiers, sino que en varias altres nacions ne farian festa major; si s' observan en lo govern actual las probas de sos verdaders é inmillorables desitjos y que no son homes d' aquells que no mes tenen llengua, si no que tenen llengua y fets; y per últim si veuen que avuy reyna l' amor baix lo qual no devém guardar rencors ni mantenir discordias com nos han demostrat las corts, si tenen en compte tot quant porto dit, acceptarán la aliansa que tant de bé pot reportar á la familia entera per que pot salvar la casa, per que encare si es á temps.

Apesar de tot advertirém que si no la acceptan, si no volen regoneixe á sos germans, si estan empenyats en tirarse pedras á la seva teulada, seguin dificultant la marxa de la República, per ço no la impedirán no la derrocarán, y si per culpa d' aquets no pot realzar la casa, preferirá sostenirla (y la sostindrà ¡ho senten! la sostindrà) á que 'ls monárquichs la acabin de perdre; pero llavors, no solzament perdrán aquets inutilment la part que 'ls correspon, sino que ab l' enuig dels bons estampará en son front l' estingua d' ignominia que mereixen los criminals, serà senyalats ab lo dit per las generacions presents y la historia venidera s' dará vergonya de mirarse á fills de tan salvatge ingratitude.

UN ESPANYOL.

BATALLAPAS

No som enemichs de las huelgas.

Creym que l' obrer té la necessitat de ferne, quan no té altre medi de millorar la seva situació.

Pero si una huelga no 's funda en un principi de justicia, es injusta.

Si no 's funda en un principi de moral, es immoral.

Si no 's funda en una seguretat de triunfo, si tendeix pèl contrari á crear trastorns, intransquilidat y desassossego, si recau per conseguint en contra de l' idea política, qu' es per l' obrer lo que pèl pagés lo camp, es inconvenient.

Tingan present aquestas ideas los obrers, avants d' emprendre certas huelgas, á que 'ls empenyan sos enemichs mes mortals, los jesuitas que ab capa d' obrers se 'ls han ficat entre-mitj.

Mes de cinch cents obrers firmaran una notable alocució que 'l dia de Sant Joan vá aparèixe á las cantonadas.

*En tot lo del mon hi ha primer y segon, deya: voler que lo segon siga antes que lo primer es voler un impossible. Pretendre 'u, es perdre lo primer y lo segon.

Lo primer es assegurar la República democrática federal. Assegurada aquesta l' obrer te assegurats los medis d' emanciparse. Que no s' assegurí y perdrá 'ls medis; y la tiranía que vindrá darrera se cebará en ell.

Que no s' olvidi l' obrer de l' any 1854. Llavors una revolució política feu que l' obrer prescindís de tot, y 's llansés fora de temps á las reformas socials. ¿Las vá obtenir? Lo que obtingué foren las llibretas en 1866, las denigrants llibretas, ahont hi constavan las notas del treball, sense las quals se moria de gana.

Lo discurs de 'n Castelar fet lo dia 21, demanant que 's concedís un vot de confiança á n' en Pi y Margall, es una obra notable.

No son solzament paraulas bonicas las que va dir, son ideas sanas y prudentes, son advertencias saludables, son lliçons democráticas, que mereixen grabarse en lo fondo del cor de tot verdader republicà.

Castelar es l' home seré qu' en mitj de la tempestat desfeta que 'ns rodeja empanya lo timó y 'ns marca 'l derrotero que ha de dur al port la república democrática federal.

Seguimlo ciutadans, seguimlo sent prudentes y recordemnos sempre que una causa gran com la nostra es la que exigeix majors sacrificis.

Un' altra exposició elocuentíssima ha enviat lo Círcul republicà federal, y aquesta ha anat pèls diputats catalans.

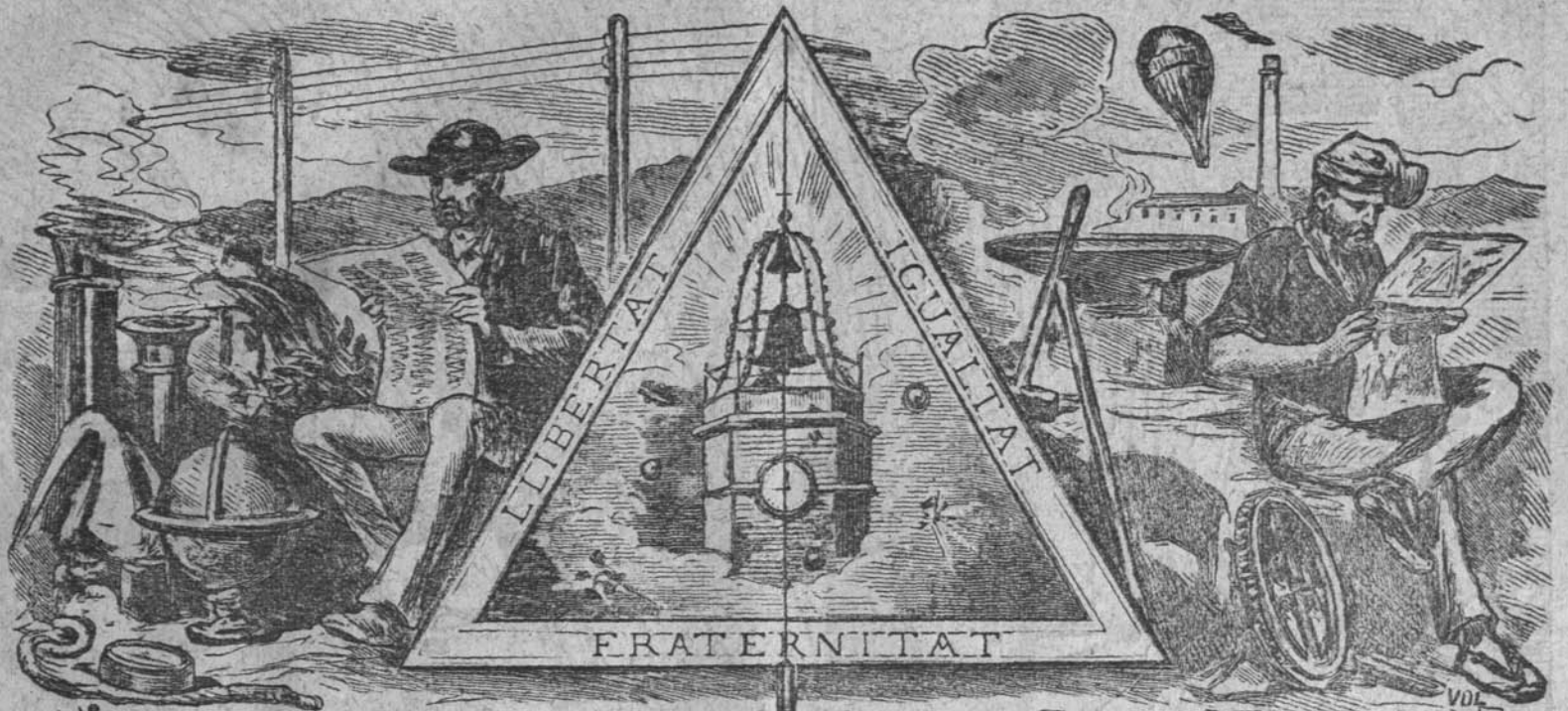
Sempre hem volgut, vé á dir, que la federació vingués de las Constituyents. La federació serveix per garantir la democracia y aferm a mes y mes l' integritat de la patria. Si hagués de venir mediant separació prévia dels estats ¿qui podria després de separats obligarlos á acatar la democracia, si alguns d' ells no la vulguessen?.. ¿Qui podria obligarlos á pactar, si no 'ls dava la gana de ferho?.. Y ¡no seria molt trist que la patria quedés desmembrada y la democracia desconeguda?..

Aixís donchs feu diputats catalans que la federació s' estableixi pèl seu lògich procediment, dada la naturalesa de una nació unificada: encarriléu á las Corts, encomanéuloshi patriotisme y energia, feu cara á tots los obstacles que 's presentin y penséu que una causa tant gran com es la nostra, no 's desrolla sino ab grans treballs, ab grans sacrificis.

Mes si tot aixó no bastava, si las turbas madrilenyas volguessen seguir imperant, si 'ls diputats de l' Assamblea no seguissen lo recte camí del deber y del patriotisme, llavors, diputats catalans, no olvidéu l' últim remey, que per dolorós que siga, es un remey no obstant. No olvidéu que la federació 's pot constituir també pèls Estats: veniu á Catalunya: aconselléu als de las demés provincias que fassan lo mateix y salvém los nostres principis en son darrer baluart.

Primer que la dictadura, primer que l' anarquia madrilenya, aixó.

Véus aquí l' esperit de la exposició enviada als diputats catalans pèl Círcul republicà democràtic federal de Barcelona.

LA CAMPANA DE GRACIA

¡Viva la República democrática federal!

Ja la tenim! Ja la tenim, ciutadans! Lo trono s' ha ensorrat pera sempre en Espanya. Ja no hi haurá altre rey que 'l poble, ni mes forma de govern que la justa, la santa y la noble República federal.

Lo que ha de ser, es: lo sol tréu llum perquè es lo sol: los pobles honrats, los pobles, que com lo nostre tan dignes saben mostrarse de la democrácia, no poden menos que viure dintre de una honrada, dintre de una digne República federal.

A conservar-la, á enaltir-la, á assegurar-la, porque may puga endúr-sela'n cap ventada borrascosa deuen are dirigir-se los esforços de tots los antichs republicans, y de tots los Espanyols que estimin l' honra de la sèva pàtria y vulgan salvar á aquesta de la horrorosa ruina que l' amenassava.

Republicans espanyols! En aquestos moments solemnes dels quals depen la vida de las nacions, es quan se coneixen als homes y es quan se coneixen als pobles.

Doném lo nostre apoyo moral als homes á qui hém dat nostres aplausos, á qui hém fet objecte de nostre entusiasme. Posém-nos á las sèvas ordres, baix la bandera de nostres principis immaculats é íntegros, y avassallem quants obstacles se presentin, pera erigir definitivament en Espanya lo temple del dret, de la justicia, de la moralitat y de l' honra, que es lo de la República democrática federal!

LA REDACCIÓ.

ARE COM AVANTS: DEMÀ COM SEMPRE.

ENCARE que un càstich á nostras faltas, á nostres errors, á nostras miserias nos haja llansat del poder, cap forsa del mon pot arrencarnos las conviccions del fondo de la conciencia.

Ja sabem bè prou nosaltres que per molts la desgracia es una peste, y lo qu' es pitjor que 'n fujan alelats després d' haverla promoguda ab las sévas mateixas miserias; pero nosaltres no som d' aquests: nosaltres estimém l' idea per l' idea, y la defensarém ab la mateixa decisió, ab la mateixa constancia, tant en la desgracia com en la prosperitat.

Res hi fá que haguém perdut un moment favorable: res hi fá que avuy torném á estar com estavam en 1868 ó pitjor encare, que aixó no 'u sabém ni tractém d' averiguarho.

De 1868 a 1873 no hi anaren mes que quatre anys y mitj: ab quatre anys y mitj aixecárem las bases del partit y triuñarem... ¿Tardarém quatre anys mes en conseguir lo poder? ¿Ne tardarém cinch, sis, déu?...

No hi fá res: los anys son dias en la llarga historia de l' humanitat: y hi ha que contar ademés ab que l' humanitat no abandona may las sévas aspiracions envers un ideal que es la justicia, qu' es lo benestar, qu' es la pau.

Dirán tal vegada los nostres enemichs qu' hem caygut cuberts de feridas y qu' es difícil que poguém curárnoslas: dirán que en lo camp de la República florían mes las malas herbas que 'l blat, y que 'l netejar la trista cullita qu' hem obtingut, es cosa de llarch temps y de molta paciència: pero ¡no importa! las feridas se curarán, y l' amarga experiencia qu' hem adquirít ab onze mesos de tremendas probas, fara que garbellém... ¡Oh, sí! Hem de garbellar moltíssim!

Hém de llansar lluny de nosaltres als que únicament aclamavan l' idea del poble per desacreditarla, tirantse damunt dels puestos públichs retribuít, no ab l' idea de bèn desempenyarlos y de honrar desd' ells ab los seus actes á la República, sino ab lo càlcul mesquí d' omplir la nómina.

Hem de llansar lluny de nosaltres als que ab las sévas extravagancias no buscavan mes que seduhir al pobre poble, mentintli un radicalisme, que en últim resultat no servía mes que per proclamar lo Cantó de Cartagena y obrir al cor de la República una mortal ferida.

Hem de llansar lluny de nosaltres, aixecant una barrera formidable porque may mes pugan tornar al costat nostre, á tots aquells, que després de la cayguda de la República, se separin de nostras filas, sacrificant las conviccions que deyan professar, á malehidas mesquinas conveniencias.

Hém de llansar finalment lluny de nosaltres á tots quants perturban la marxa ordenada del partit, porque sies cas que no son agents actius de nostres enemichs, fan l' ofici de tals, perturbantnos, dividintnos y fentnos perdre en intestinas discordias las forsas que devém tenir reservadas sempre, pera remoure 'ls obstacles que s' oposin al triuñfo de nostras ideas venerables.

Miréu donchs, si tenim qué garbellar!...

Y un cop haguém fet aixó y contant sempre ab que mes val ser poch y bons, que molts y mal avinguts, tenim dret á exigir á aquellas personas que per la séva inteligencia ocupan la primera fila dels gefes naturals de nostre partit, que si volen treballar com nosaltres treballém, que si volen pagarnos lo nom y l' influencia que 'l partit republicá federal los ha dat, deuen prescindir una vegada per sempre de vanas y ruins qüestions d' amor propi, y convertir las mútuas rivalitats tal vegada entr' ells establertas en una patriòtica competència d' amor á las ideas y al partit que 'ls ha fet ot lo que son, que 'ls ha dat tot lo que tenen.

Res d'encubrir hábilment qüestions perso-

nals ab la capa de qüestions políticas: aqui 'l partit governa, la majoria dels homes honrats disposa, y allá ahont vá aquesta majoria, allá deuen anar tots, y ab mes pressa que 'ls altres precisament aquells que dessinteixen en una opinió qualsevulla de conducta, com per donar ab aixó una proba del seu patriotisme, y un exemple de la séva lealtat.

La llissó del tres de Janer nos imposa aquesta recla, que nosaltres haviam predicat sempre y que en mes ó en menos haviam vist sempre desconeguda.

¿Que 'n farém de quatre ó cinch gefes si l' un destrueix al altre, y no serveixen mes las sévas rivalitats, que per encendre altrás tants rivalitats en la massa del partit?...

Aixó es lo mateix que 'l sol y la lluna: ordinariament tots dos astres donan llum; pero al posarse l' un davant del altre 's produheix un eclipse y llavors lo mon queda á las foscas.

En quant á nosaltres, aquest es nostre pensament, y disposats á treballar sense descans, lo cop de la cayguda qu' hem donat no minvará per res lo nostre ardor.

Tenim las ideas encarnadas en la nostra conciencia, y avants deixarem d' existir que deixar de propagarlas.

Creyém ademés, que la massa del poble las hi té també, y res farà callar la nostra véu, donantli las advertencias que creguém justas, ja que si la nostra véu es pobre y desautorizada, la nostra intenció es leal y es patriòtica.

Lo nostre lema, en la desgracia com en la prosperitat será sempre 'l títol d' aquest article:

Ars com avants; demà com sempre.

BATALLARAS

Novament s' ha derramat sanch republicana.

La vila de Sarriá fou lo teatro de la desesperada lútxa entre 'ls minyons del Xich de la Barraqueta y las forsas del exércit.

Com lleons lluytaren tots, y per tots te LA CAMPANA un repich de dol.

Ja está decretada la segona reserva.

Nosaltres decretarem la primera, y si es que 'ls homes se necesitan pera acabar ab la farda carlista, res tenim que dirhi.

Pero en cambi molt hi ha que objectar respecte á la determinació dels nous governants, mediant la qual, pagant 500 duros pot lo fill de determinadas classes escaparse del servici.

Per nosaltres lo deber de defensar á la pátria no 's paga ab cap dinér: per altres la sanch del ciutadá val una mica mes que un caball.

Los carlins no s' adorman.

Al últim han entrat en una ciutat, que per mes de ser clerical per escelencia, gracias á la séva importancia, no pogueren possehir jamay durant la guerra dels set anys.

Vich ha caygut en poder dels sectaris del absolutisme. La traició 'ls doná entrada, y una vegada dintre, no pogueren sos defensors resistir l' embat dels criminals carcundas.

Dos canons Krupp, Remingtons en gran número y alguns caballs caygueren en son poder. Una vegada á dintre, cobraren una gran contribució, calaren foch al teatro, incendiaren lo jutjat, y feren lo mateix ab la presó, deixant anar á tots los presos.

Mentres de tal modo favorian als criminals, los homes honrats eran villanament fusellats en las aforas de la població. Vint d'ells entre voluntaris y paisans pagavan ab la vida lo seu amor á l' idea lliberal.

¡Ay de nosaltres, si ab un esfors suprém, no cuydém de salvar la llibertat y la civilitació!...

Los representants de la República federal en Viena y Berlin han reconegut al nou govern...

Aném apuntant las llistons de l' experiencia y un' altra vegada, si som poder, torném á colocar á aquests representants.

Lo Regicida Pastor s' ha escapat del Saladero, lo dia mateix que havia de notificárseli la sentència de mort.

No s' escaparán tant fácilment los presoners federales.

A Sant Feliu de Guixols vá anarhi una columna per destituir l' Ajuntament; pero ningú vá voler sustituirlo.

Las personas que havian sigut cridades per ferho, ván respondre que mes aviat seguirian presoners, que aceptar un cárrech que en aquella vila, tota republicana federal, era imposible de desempenyar.

L' Ajuntament antich continua y continua la mateixa milicia, porque en aquella vila tot-hom sembla que 's posa á la rahó.

Decididament las classes conservadoras son mes apáticas y 's cansan mes aviat de las costums políticas que 'l mateix poble.

Venen los fets de Sans y 'lsarrabals de Barcelona: se fá l'enterro de la Mercé y hi assisteixan uns 70 cotxes.

Venen los fets de Sarriá: 's fá l' enterro de las víctimas y no arriban á 40 los cotxes que hi van.

Si may restringeixen lo sufragi universal, tornarà á haverhi diputats per 29 vots.

Los carlins en lo poble de Sarriá, prop de Girona, tractaren de fer rendir á un destacament de voluntaris, los quals sabent la sort que 'ls hauria capigut, preferiren la resistencia, tancante en la fortificació.

Pero prompte l' incendi s' ampará del edifici y aquells valents defensors de la República... moriren abrusats.

Dos que tractaren d' escaparse foren morts á tiros.

D' aquesta manera 'ns tractan los partidaris de l' Inquisició.

Pobre patria! Pobre llibertat!

Molts son los vehins d' aquesta ciutat, que després dels lamentables successos que han ocorregut, s' han apresurat á donar una gran copia de desfilas pels soldats ferits.

En cambi poch son los que s' han recordat dels paisans.

Aixó es pagar als republicans lo molt que varen recordarse de las classes conservadoras, vetllant per la séva seguritat y per la séva hisenda.

A Madrid tractan de armar novament á la milicia que vá ser desarmada en la Plassa de Toros.

¿Consecuencia lógica del Govern nacional será la milicia de partit?

Rodi la bola.

Som á 17 de Janer y ja s' han acabat las partidas y las insurreccions dels que á cop calent, encare las bayonetas no havian tret á l' Assamblea del temple de la Representación nacional, s' havian alsat en armas contra 'l nou govern.

Exemple de patriotisme que 'l poden pendre 'ls carlins que ja fa prop de dos anys, que sens esperansas de triuñfo, estan desgarrant las entranyas de la mare patria.

1. Lectors, tancats aquí dins hi té Espanya als alfonsins.

2. La mare del bordegás tenia un briá en lo nás.

3. Lo pare, per grans hassanyas, cassava animals ab banyas.

4. Lo xicot era un portento vestit axís de sargento.

5. L'oncle 's feu molt poderós venent taronjas en grós.

6. Causaba molta sorpresa lo véurels de sobremesa.

7. La mare, per fé mes planta, portaba camisa santa.

8. No tenian res de esclavas, las monjas de Calatravas.

9. De sa historia omplan las fullas professors de cucurullas.

10. Tenian per distracció du gent á Fernando Pó.

11. Eran sos divertiments garrot y fusellaments.

12. Al parlar de liberals ja treya foch pels caixals.

13. De setembre, al vint y nou, va di 'l poble: fem foch nou.

14. Per consolá sa desditxa, en Pau s' entreté fent mitja.

15. Fugint de tant trenca cap, abdica á favor del nap.

16. Aquet, no es cap paraiguer, es lo duch de Montpensier.

17. Per si ha dit ó ha volgut di, bada 'l cap á son cosí.

18. Al últim s' han arreglat la cunyada y lo cunyat.

19. Cánovas presenta 'l nano al col-legi Teresiano.

20. Perque vegin lo que est llest dona á Espanya un manifest.

21. Lo mestre de tan cremat, lo cap de ruch l'hi ha posat.

22. Los seus, tips de conspirá, á Berlin lo fan aná.

23. Veyentlo 'n Bismark tan blede, li fá una arribada freda.

24. De allavors lo bordegás se queda ab un pam de nas.